

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**NÂBÎ'NİN ZEYL-İ SİYER-İ VEYSÎ'Sİ
(İNCELEME-METİN)**

Doktora Tezi

Mehmet ALTUNMERAL

BALIKESİR 2015

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**NÂBÎ'NİN ZEYL-İ SİYER-İ VEYSÎ'Sİ
(İNCELEME-METİN)**

Doktora Tezi

Mehmet ALTUNMERAL

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim GÜLHAN

BALIKESİR 2015

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Trk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 201112512004 numaralı Mehmet ALTUNMERAL'in hazırladığı "NÂBİ'NİN ZEYL-İ SİYER-İ VEYSİ'Sİ (İNCELEME-METİN)" konulu DOKTORA tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 30.03.2015 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına ~~OY BİRLİĞİ~~/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Ali DUYMAZ

Başkan

Prof. Dr. Bahattin KAHRAMAN

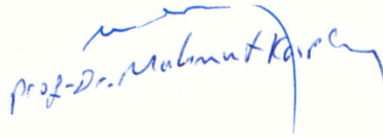

Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim GÜLHAN

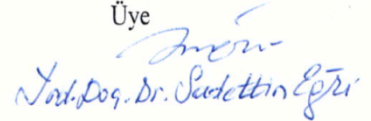
Üye (Danışman)

Üye

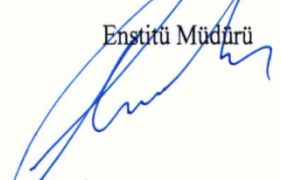
Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

30.04./2015
Prof. Dr. Hakan ÇETİNTAŞ
Enstitü Müdürü

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Urfalı Yusuf Nâbî, Türk edebiyatının usta şair ve münşilerindendir. *Türkçe Divan, Farsça Divânçe, Hayrâbâd, Hayriyye, Fetihnâme-i Kamanîçe, Sûrnâme* gibi manzûm eserleri ile şiirdeki ustalığını kanıtlamış olan Nâbî; *Hadis-i Erba'în Tercümesi, Tuhfetü'l-Harameyn, Zeyl-i Siyer-i Veysî* ve *Münşe'ât*'ıyla nesir alanındaki hünerini göstermiştir.

Zeyl-i Siyer-i Veysî; Nâbî'nin Hz. Muhammed'e duyduğu sevginin bir tezahürü olarak ortaya çıkmış, Veysî gibi bir ustanın yarım kalmış *Siyer*'ini tamamlamak için yazılmış bir eserdir. Anlatım şekli ile usta işi bir sanat eseri olan, yazma nüshasının fazlalığı çok okunduğunu gösteren, yararlanılan kaynaklar doğrultusunda sağlam bir siyer olan bu eser klasik edebiyatımız için önemlidir. Ayrıca bu eser, kaynakçası itibarıyla Nâbî'nin ilmî kişiliğini ortaya çıkaran bir delil mahiyetindedir.

Hazırlanan çalışmanın Giriş Bölümü'nde çalışmanın problem, amaç ve yöntemi açıklanmıştır. İkinci olarak siyer kavramı ile siyer türünün gelişiminin anlatıldığı ve Türk edebiyatında Nâbî'ye kadar verilen siyer örneklerinin tanıtıldığı "Siyer Yazıcılığı ve Türk Edebiyatında Siyer" başlıklı bölüme yer verilmiştir. Aynı başlıklar halinde "Nâbî'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri"; "Veysî'nin Hayatı ile Dürretü't-Tâc fi-Sîreti Sâhibi'l-Mi'râc Adlı Eseri" ve "Zeyl" hakkında bilgiler sıralanmıştır. "Zeyl-i Siyer-i Veysî'nin İncelemesi" başlıklı bölümde eserin adı, yazılış zamanı, konusu, yazılış sebebi tartışılmış; eserin dil, üslup vb. yönlerden incelemesi yapılmıştır. "Zeyl-i Siyer-i Veysî'nin Nüshaları ve Metni" başlığı altında eserin nüshaları hakkında bilgi verilmiş, metin teşkilinde izlenen yol açıklanmıştır. Çalışmanın asıl sebebini oluşturan eserin tenkidli tam metnine yer verildikten sonra "Sonuç", çalışmada faydalanılan kaynakların sıralandığı "Kaynakça" ve metindeki özel isimlerin sıralandığı "İndeks" bölümü ile çalışma sonlandırılmıştır. Çalışmaya ek olarak faydalanılan nüshaların ilk ve son sayfalarının fotoğrafları eklenmiştir. Çalışmada kimi hadisler "Şâmile Programı" yardımıyla bulunmuş ve eserler burada geçen künyeleri ile kaydedilmiştir.

Çalışmanın Erzurum ayağında yardımını gördüğüm kardeşim Mert ALTUNMERAL'e, yine Erzurum'da yapılan çalışmalarda yardımını esirgemeyen kıymetli dostum Okt. Bahattin ŞİMŞEK'e, metindeki Arapça ve Farsça ibarelerin okunmasında yardımcı olan Hayretullah BARLAS'a ve Shoayib Mohammed

MASOUD'a, Zeyl-i Siyer-i Veysî'nin yazma nüshalarını temin etmede yardımcı olan kıymetli büyüğüm Yrd. Doç. Dr. Mehmet ERSAL'a, Zeyl-i Siyer-i Veysî üzerinde çalışmamızdan bir süre önce eserin yayını yapan ve çalışmasından faydalanmamıza izin verip çalışmamıza destek olan Doç. Dr. Hasan GÜLTEKİN'e, eserde geçen hadisler konusunda yol gösteren Yrd. Doç. Dr. Veli ABA'ya, Nâbî'nin kaynakları konusunda yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN'a, tez savunması sırasında fikirleri ve önerileri ile katkıda bulunan Yrd. Doç. Dr. Sadettin EĞRİ'ye ve Prof. Dr. Ali DUYMAZ'a, tez izleme jürimizde yer alan ve görüşleriyle çalışmamıza katkı sağlayan Prof. Dr. Bahattin KAHRAMAN'a, tez süresi müddetince İstanbul'dan Balıkesir'e gelerek büyük fedakarlıklarda bulunan ve aynı zaman bu çalışmaya teşvik eden Prof. Dr. Mahmut KAPLAN'a ve doktora eğitimim boyunca her an yardımını gördüğüm, üzerimde emeği olan kıymetli hocam, danışmanım Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim GÜLHAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Mehmet ALTUNMERAL

Balıkesir 2015

ÖZET

NÂBÎ'NİN ZEYL-İ SİYER-İ VEYSÎ'Sİ (İNCELEME-METİN)

ALTUNMERAL, Mehmet

Doktora, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim GÜLHAN

2015, VIII + 493 sayfa

Yusuf Nâbî, Türk edebiyatının meşhur şair ve münşilerindendir. Türkçe Divan, Farsça Divançe, Hayriyye, Fetihnâme-i Kamanîçe, Surnâme, Tuhfetü'l-Harameyn, Tercüme-i Hadis-i Erba'ın, Zeyl-i Siyer-i Veysî ve Müşe'at şâirin eserleridir.

Nâbî'nin nesri nazmı kadar güçlüdür. Nâbî 1095/1684 yılında Veysî'nin yazdığı Siyer-i Veysî adlı esere bir zeyl yazmaya başlamıştır. Bu eserde Nâbî'nin süslü ve sağlam bir cümle yapısı bulunmaktadır. Bu zeyl Zeyl-i Siyer-i Veysî adı ile ün kazanmıştır. Kütüphanelerde yazma nüshası fazlaca bulunan Zeyl-i Siyer-i Veysî çokça okunmuş ve teveccüh görmüştür.

Bu çalışmada eserin Osmanlıca metni edisyon kritik yöntemi ile latin harflerine aktarılmıştır. Yine bu çalışmada eserin dil, üslup vb. yönlerden incelemesine yer verilmiştir. Araştırmacıların çalışmadan kolayca faydalanabilmeleri için çalışmaya sözlük ve indeks eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nâbî, Veysî, siyer, zeyl, Zeyl-i Siyer-i Veysî

ABSTRACT

NABİ'S BOOK OF ZEYL-İ SİYER-İ VEYSÎ (EXAMINATION-TEXT)

ALTUNMERAL, Mehmet

Phd Thesis, Department of Turkish Language and Litterature

Adviser: Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim GÜLHAN

2015, VIII + 493 pages

Yusuf Nabi is one of the most famous poets and writers in Turkish Literature. The poet's works include Turkish Divan, Persian Divan, Hayriyye, Fetihnâme-i Kamanîçe, Surnâme, Tuhfetü'l-Harameyn, Tercüme-i Hadis-i Erbain, Zeyl-i Siyer-i Veysi and Münşeat.

His proses are as strong as his poems. In 1095/1684, Nabi began to write an additional text for Veysi's Siyer-i Veysi . The work reflects the ornate and strong sentence structure of Nabi. This addition is known as Zeyl-i Siyer-i Veysi. Zeyl-i Siyer-i Veysi that has a lot of manuscript copies at libraries has been read and favored for many times.

In this study, Ottoman Turkish text of the work was transfered to latin alphabet by means of critical edition method. The study also includes the analysis of the work in terms of language, style,etc . The dictionary and the index were added to the study for the researchers to benefit easily.

Key Words: Nabi, Veysi, siyer, zeyl, Zeyl-i Siyer-i Veysi

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
1. 1. Çalışmanın Problemi, Amacı, Yöntemi	1
1. 1. 1. Problem	1
1. 1. 2. Amaç	2
1. 1. 3. Yöntem	2
2. SİYER YAZICILIĞI VE TÜRK EDEBİYATINDA SİYER	4
2. 1. Siyer ve Megâzî	4
2. 2. Siyer İlminin Doğuşu ve Gelişmesi	5
2. 3. Türk Edebiyatında Siyer	7
2. 4. Nâbî'ye Kadar Türk Edebiyatında Siyer Örnekleri	9
2. 4. 1. Kitâb-ı Siyer-i Nebî	9
2. 4. 2. Siyerü'n-Nebî	9
2. 4. 3. Muhammediye	9
2. 4. 4. Siyer-i Nebî	9
2. 4. 5. Şevâhidü'n-Nübüvve Tercümesi	10
2. 4. 6. Manzûm Siyer-i Nebî	10
2. 4. 7. İbn Hişâm'ın es-Sîretü'n-Nebeviyye Tercümesi	10
2. 4. 8. Meâricü'n-Nübüvve fi Medârici'l-Fütüvve Tercümesi	10
2. 4. 9. Meâlimü'l-Yakîn fi Sîreti Seyyidi'l-Mürselîn	11
2. 4. 10 el-Mevâhibü'l-Ledüniyye ve bi'l-Minâhi'l-Muhammediyye Tercümesi	11
2. 4. 11. Siyer-i Kazerûnî Tercümesi	11
2. 4. 12. Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî veya Meâricü'n-Nübüvve Tercümesi	11
2. 4. 13. Dürretü't-Tâc fi-Sîreti Sâhibi'l-Mi'râc veya Siyer-i Veysî	11
2. 4. 14. Siyer-i Veysî Zeyli	11
2. 4. 15. Siyer-i Veysî Zeyli	12
2. 4. 16. Siyer-i Kazerûnî Tercümesi	12
2. 4. 17. Siyer-i Nebî	12
2. 4. 18 el-Fevâyhü'n-Nebeviyye fi's-Siyeri'l-Mustafaviyye	12
3. NÂBÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	13
3. 1. Nâbî'nin Hayâtı	13
3. 2. Nâbî'nin Edebî Kişiliği	13
3. 3. Nâbî'nin Eserleri	14
3. 3. 1. Manzûm Eserler	14
3. 3. 1. 1. Türkçe Divân	14
3. 3. 1. 2. Farsça Divânçe	15
3. 3. 1. 3. Hayriyye	15
3. 3. 1. 4. Tercüme-i Hadis-i Erba'în	15
3. 3. 1. 5. Hayr-âbâd	15
3. 3. 1. 6. Sûr-nâme	16
3. 3. 2. Mensur Eserler	16
3. 3. 2. 1. Fetih-nâme-i Kamanîçe	16
3. 3. 2. 2. Tuhfetü'l-Harameyn	16
3. 3. 2. 3. Münşe'ât	16
3. 3. 2. 4. Zeyl-i Siyer-i Veysî	17

4. ALAŞEHİRLİ VEYSÎ VE DÜRRETÜT'T-TÂC Fİ-SÎRETİ SÂHİBİ'L-MİRÂC ADLI SİYERİ	18
4. 1. Alâşehirli Veysî ve Eserleri	18
4. 2. Dürretüt't-Tâc fi-Sîreti Sâhibi'l-Mirâc (Siyer-i Veysî)	19
5. ZEYL	21
6. ZEYL-İ SİYER-İ VEYSÎ'NİN İNCELEMESİ	23
6. 1. Eserin İsmi	23
6. 2. Eserin Yazılış Tarihi	23
6. 3. Eserin Konusu	24
6. 4. Eserin Yazılış Sebebi	24
6. 5. Eserin Hazırlanmasında Nâbi'nin Kullandığı Kaynaklar	26
6. 5. 1. Sadece Müellifin İsmi Verilen Kaynaklar	27
6. 5. 1. 1. Zührî	27
6. 5. 1. 2. İbn İshâk	27
6. 5. 1. 3. Vâkîdî	27
6. 5. 1. 4. İbn Sa'd	28
6. 5. 1. 5. İbn Hişâm	28
6. 5. 1. 6. Tirmizî	28
6. 5. 1. 7. Dârimî	29
6. 5. 1. 8. Ebû Dâvud	29
6. 5. 1. 9. Taberânî	29
6. 5. 1. 10. İmâm Beyhâkî	29
6. 5. 1. 11. Ebû Na'im	30
6. 5. 1. 12. Şa'bî	30
6. 5. 1. 12. Ahmed bin Sâlih	30
6. 5. 2. Sadece Eser İsminin Verildiği Kaynaklar	30
6. 5. 2. 1. Şevâhidü'n-Nübüvve	30
6. 5. 2. 2. Tarih-i Hamîs	30
6. 5. 2. 3. Tavzîh	30
6. 5. 2. 4. Şerh-i Mevâkîf	31
6. 5. 2. 5. Kitâb-ı İktifâ	31
6. 5. 2. 6. Şifâ'ül-Garâm	31
6. 5. 2. 7. Tefsîr-i Keşşâf	31
6. 5. 2. 8. Zehâ'irü'l-Ukbâ	31
6. 5. 2. 9. Zehr-i Bâsim	32
6. 5. 3. Hem Müellifin Hem Eserin İsminin Verildiği Kaynaklar	32
6. 5. 3. 1. Buhârî, Sahîh-i Buhârî	32
6. 5. 3. 2. Kastallânî, Mevâhibü'l-Ledüniyye	32
6. 5. 3. 3. Molla Miskin Muînüddîn, Mearicü'n-Nübüvve	32
6. 5. 3. 4. Ataullah Cemâleddin el-Muhaddis, Ravzatü'l-Ahbâb	33
6. 5. 3. 5. İmâm Zehebî, Mîzânü'l-İ'tidâl	33
6. 5. 3. 6. İbnü'l-Cevzî, Telkîh	33
6. 5. 3. 7. İmâm Tahavî, Şerh-i Âsâr	34
6. 5. 3. 8. Kadî İyâz, Eş-Şifâ	34
6. 5. 3. 9. Kâzerûnî, el-Müntekâ	34
6. 5. 3. 9. Ahmed bin Hanbel, Müsned	34
6. 6. Eserin Üslup Özellikleri	34

6. 7. Eserin Dil Özellikleri	48
6. 8. Nâbî'nin Zeyl-i Siyer-i Veysî'de Yer Verdiği ve Divânı'na Kaydettiği Türkçe Şiirler	49
6. 9. Zeyl-i Siyer-i Veysî'den Sonra	52
6. 10. Nâbî'nin Gözünden Zeyl-i Siyer-i Veysî	55
7. ZEYL-İ SİYER-İ VEYSÎ'NİN NÜSHALARI	57
7. 1. Nüshalar Hakkında Bilgi	57
7. 2. Metin Oluşturmada İzlenen Yol	64
7. 3. Transkripsiyon Alfabetesi	65
7. 4. Eserde Geçen Konu Başlıkları	66
8. TENKİDLİ METİN	69
9. SONUÇ	439
İNDEKS	441
SÖZLÜK	453
KAYNAKÇA	475
EK: Çalışmada Kullanılan Kaynakların Fotoğrafları	482

KISALTMALAR

agb	: Adı geçen bildiri
age	: Adı geçen eser
agm	: Adı geçen makale
agt	: Adı geçen tez
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
b.	: bin
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Hız.	: Hazret-i
m.	: Miladi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
.	: lm
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
v.	: Varak

1. GİRİŞ

Türklerin İslâmiyet’i kabul etmesiyle birlikte gündelik hayatta ve inanç sisteminde değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Bu değişim zamanla Türk insanının eserlerine de yansımış ve bu yeni inanç dairesini anlatan, onu öğreten eserler kaleme alınmıştır. Özellikle Hz. Muhammed’in doğumu, yaşayışı, nübüvveti, savaşları, mirâcı vb. hayatının her ânı anlatılmış belki de en hassas ve sanat özelliği taşıyan eserler onun için meydana getirilmiştir.

Tertip edilen divânlar, mesnevîler vb. edebî eserlerde Hz. Muhammed için na’atlar yazıldığı gibi ayrı kitaplar halinde doğumu için *mevlidler*, Mirâcı için *mirâciyyeler*, hadislerini ihtiva eden *kırk hadis-yüz hadis-bin bir hadisler*, vücut özelliklerini anlatan *şemâiller* ve *hilyeler*, hayatını anlatan *siyerler* yazılmıştır.

Sözlük anlamı “ahlak ve yüksek vasıflar” olan *siyer*; Hz. Muhammed’in hayatını, ahlakını ve yaşayışını anlatan eserlere verilen addır. Edebiyatımızda hem manzum hem mensur *siyer* örnekleri yazılmıştır. Tarihi gerçeklere dayalı olarak yazılan bu eserler dinî, edebî ve tarihî değer taşımaktadır. Edebiyatımızda Erzurumlu Kadı Darîr’in *Kitâb-ı Siyer-i Nebî*’si, ilk Türkçe siyer kitabı olması ve *Alaşehirli Veysi*’nin siyeri, kendisine birçok zeyl yazılması açısından önemlidir.

Çalışma ile ilgili bir hususu burada dile getirmek gerekmektedir. 2013 yılı başlarında başladığımız tez çalışması öncesinde yaptığımız görüşmelerde Nâbi’nin bu eserinin çalışılmadığı ve eserin çalışılmasının gerekli olduğu konusunda bilgiler aldık. Altı nüsha üzerinden metin teşkilini oluşturduğumuz çalışmamızın üçüncü tez izlemesini yapmadan bir hafta önce eserin Doç. Dr. Hasan Gültekin tarafından dört nüsha üzerinden doçentlik takdim çalışması olarak hazırlandığını öğrendik. Bu doğrultuda Hasan Gültekin ile görüşerek çalışmasından haberdar olduğumuzu belirttik. Hasan Gültekin’in de izniyle çalışmaya devam ettik ve iki çalışmanın metin bölümündeki okuyuş farklarını dipnotlarda gösterdik.

1. 1. Çalışmanın Problemi, Amacı, Yöntemi

1. 1. 1. Problem

Nâbi’nin *Zeyl-i Siyer-i Veysi* adlı eseri mensurdur. Oldukça hacimli olan bu eser fazla yazma nüshası bulunduğu için çok okunduğu ve değer gördüğü kanaatini

uyandırmaktadır. Veysî gibi bir edebî simaya zeyl olarak yazılan bu önemli eserin günümüz edebiyat dünyasına kazandırılması gerekmektedir.

Denilebilir ki bu çalışmanın problemini “Nâbî’nin Zeyl-i Siyer-i Veysî’sini günümüz edebiyatının nesir sahasına kazandırmak ve klasik edebiyatımıza bir örnek daha dahil etmek” oluşturmaktadır.

1. 1. 2. Amaç

Türk edebiyatının usta şair ve münşilerinden biri, aynı zamanda hikemî tarzın edebiyatımızda öncüsü olan Urfalı Yusuf Nâbî’nin bir eserini çalışarak edebiyatımıza kazandırmak, günümüz edebiyat araştırmaları ve araştırmacıları için önem arz etmektedir.

Yapılan bu çalışmada ilk amaç *Zeyl-i Siyer-i Veysî* adlı eserin tenkitli metnini ortaya çıkarıp gerekli incelemelerle eseri günümüz edebiyat dünyasına tanıtmaktır. İkinci amaç ise azınlıkta olan nesir çalışmalarına önemli bir örnek daha eklemektir.

1. 1. 3. Yöntem

Çalışmamız şu aşamalardan oluşmaktadır: Metin incelemesi, tenkidli metin oluşturma, sözlük ve indeks.

Çalışmamızın ilk aşaması olarak ortaya çıkan metin çerçevesinde incelemeler yapılmıştır. Eserin ismi, yazılış tarihi, konusu, yazılış sebebi edebî kaynaklar çerçevesinde tartışılmıştır. Nâbî’nin eserini hazırlarken faydalandığı kaynaklar araştırılarak veriler çalışmaya kaydedilmiştir. Eserin üslup ve dil özellikleri metinden alıntılar yapılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Nâbî’nin eserde yer verdiği aynı zamanda *Divan*’ına da kaydettiği manzum parçalar tespit edilip çalışmada belirtilmiştir. Nâbî’nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*’den sonra yazdığı ikinci zeylden öğrenilen bilgiler doğrultusunda eserin yazıldığı zamanda gördüğü ilgiyi anlatan ve Nâbî’nin kendi eseri için yaptığı yorumları içeren “Nâbî’nin Gözünden Zeyl-i Siyer-i Veysî” adlı bölüm hazırlanmıştır.

Tenkitli metin oluşturma, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*’nin altı nüshası üzerinden yapılmıştır. Bu nüshalardan 3’ü Nâbî hayatta iken çoğaltılmış nüshalardır. Nüshalardan biri ise matbudur. Bu nüshaların tenkidinde kelime farkları dipnotlarda gösterilmiş, cümle ile uyumlu ve nüshalarda ekseriyetle kullanılan kelimeler metin içinde verilmiştir. Yapılan bu metin tenkidi ile Nâbî’nin kaleminden çıkmış orijinal nüshaya en yakın metin oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmada metinde geçen

Arapça ve Farsça ibareler aslı şekli ile verilmiş, bunların Türkçe anlamları dipnotlara kaydedilmiştir.

Çalışmadan araştırmacıların daha rahat faydalanabilmeleri için eserde geçen Arapça-Farsça kelimelerin anlamlarının verildiği bir sözlük ile metinde geçen özel isimlerinin kaydedildiği indeks hazırlanmıştır.

2. SİYER YAZICILIĞI VE TÜRK EDEBİYATINDA SİYER

2. 1. Siyer

Arapça'da insanın tuttuğu yol, gidiş; ahlak, tavır; hâl tercümesi gibi anlamlara gelen “sîret veya sîre” kelimesinin çoğulu olan “siyer”, Hazret-i Muhammed'in hayatından bahseden eserler için kullanılan bir tabirdir.¹

“Siyer yalnızca Hz. Peygamber'in hayatı için kullanılan bir terim haline gelmiş, sîret ise başka şahsiyetlerin hayatlarını anlatan *Sîretü'l-Hüseyn*, *Sîretü Ömer b. Abdil'azîz*, *Sîretü Ahmed b. Hanbel* gibi kitapların adlarında da yer almıştır. Siyer terimi aynı zamanda savaş, esirler ve ganimetler başta olmak üzere devletler hukuku dallarına giren konulara isim olarak verildiği gibi bu alanda yazılan Evzaî'nin *Kitâbü Siyeri'l-Evzâ'i*, Ebû Yûsuf'un *Kitabü'r-Red alâ Siyeri'l-Evzâ'i*, Ebû İshak el-Fezârî'nin *Kitâbü's-Siyer* ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin *es-Siyerü'l-Kebîr*'i vb. kitapların isminde yer almış, ayrıca fıkıh kitaplarının bir bölümünün adı olmuştur.”²

Bu tabirin yanında Hazret-i Muhammed'in savaşlarının anlatıldığı savaş yeri veya savaş manasına gelen “mağza” kelimesinin çoğulu olan “megâzî” kelimesi de kullanılmıştır.

“Siyer, târihin bir koludur. Bu sebeple siyer yazarları hep tarih metod ve üslûbunu kullanırlar. Zaman bakımından 570 yılına tekaddüm eden yılların bir değerlendirmesi ile başlar ve 632 yılını tâkip eden olaylarla ilgi kurarak biter. Hazret-i Peygamber'in doğumu, çocukluğu, gençliği, evliliği, peygamberliği, Mekke dönemi olayları, hicreti, Medîne devri hâdiseleri, hastalığı, vefâtı ve sonrası şeklindeki zamanı tesbît edip inceler.”³ “Esâsen megâzî, siyerin içinde bir bölümdür. Ancak o, sadece “Gazevât-ı Celîle-i Peygamberî”den bahseder; Hazret-i Peygamberin diğer yönleri ile ilgilenmez.”⁴

¹ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* C.3, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s. 243; Mehmed Salâhî, *Kâmûs-ı Osmânî*, C.4, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1322, s. 44; Neclâ Pekolcay ve Diğerleri, *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2000, s. 202; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi, 2002, s.959; Ahmet Mermer-Neslihan Koç Keskin, *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2005, s. 92.

² Mustafa Fayda, *Siyer ve Megâzî Maddesi*, *DİA*, C. 37, 2009, s. 319.

³ Ali Yardım, *Peygamberimiz'in Şemâili*, İstanbul: Damla Yayınevi, 2005, s. 20.

⁴ Yardım, *age*, s. 21.

2. 2. Siyer İlminin Doğuşu ve Gelişmesi

Siyer sahasındaki çalışmalar İslâm dünyasında târihe duyulan ilgi ve tarih yazıcılığının başlamasıyla yakından alakalıdır. Bu husus çeşitli sahalardaki kültürel ve ilmî gelişmelerin bir parçası şeklinde ortaya çıkmıştır. Bütün bu gelişmelerin esasını da Kur’ân-ı Kerîm ve Hazret-i Peygamber’in hayatı ve şahsiyetinin arz ettiği hususiyetler teşkil etmiştir.⁵

Diğer önemli unsur olarak; Müslümanların, Resûlullâh’ın örnek ve model (sünnet) insan olma vasıflarını sonraki nesillere bir bütün olarak aktarma arzusu karşımıza çıkar. Nitekim Kur’ân’ın Hz. Peygamber’e ittibâ etmeyi emreden ayetleri siyer araştırmalarına yönelen Müslümanları teşvik etmiştir.⁶ Yine bu duruma bağlı olarak Hz. Peygamber başta olmak üzere sahabenin haberlerini ve ilk Müslümanların yaşadığı hadiseleri kaybolmaktan koruma düşüncesi Hz. Peygamber’in siyerinin toplanmasına katkıda bulunmuştur.⁷

İslâm’ın iki ana kaynağı olan Kur’ân’ın yorumu ve sünnet/hadis konumunu belirlemede Hz. Muhammed’in sîretini bilmenin hayati önemi vardır. Hukuki birtakım sorunlara çözüm bulma ihtiyâcı âlimleri ferdî veya kamu hukukuna misâl teşkil edebilecek vâkıaların tespiti için siyer araştırmalarına yöneltmiştir.⁸

Bunlar gibi daha birçok sebebi sıralayabileceğimiz doğuş döneminden sonra siyer ilminin gelişimine etki eden faktörler şöyle sıralanmıştır:

- “- Kur’ân’ın yorumu ve sünnetin bağlayıcılığı hususu,
- İslâm öncesi dinî-kültürel (Yahudi-Hristiyan) geleneğin devamı,
- Hukukî ve sosyal alanda duyulan birtakım ihtiyaçlar,
- Resmî otoritelerin yönetim alanında karşılaştıkları sorunlar ve tarihî model arayışları,
- Entelektüel uğraş,
- Dinî münazaralar.”⁹

⁵ Mustafa Fayda, “Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmaları”, *Uluslararası Birinci İslam Araştırmaları Sempozyumu 16-18 Eylül*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1985, s. 357.

⁶ Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, Ankara, 2006, s. 29.

⁷ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişam’ın Siyeri’nin Türkçe Tercümesi I-II*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, Ankara, 1982, s. VII.

⁸ Ayhan Tergip, “Siyer Yazıcılığı ve Türklerin Siyer İlmine Katkıları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi C. 3, S. 15*, s. 223.

⁹ Öz, *agt*, s. 31.

Bu temeller üzerinde siyer ilminin ilk örnekleri verilmeye başlanır. Örneklerin verildiği dönemler şöyle tasnif edilmektedir:

“- Başlangıç Dönemi: Müslüman ilim çevrelerince Hz. Peygamber’in hayatını araştırmaya duyulan ihtiyaçların hâsıl olduğu, bunun teknik ve üslubunun şekillenmeye başladığı dönemdir. [Ka’bu’l-Ahbâr (32/652), Abdullah b. Selâm (43/663), Vehb b. Münebbih (114?/732)]

- Risaleler Dönemi: Hz. Peygamber’in hayatından değişik kesitleri konu alan veya belirli bir râviye ait rivâyetlerin risalelerde ve sahifelerde toplanması dönemidir. [Urve b. Zübeyr (94/713), Şurahbil b. Sa’d (123/740), Âsım b. Ömer (120/737), Abdullah b. Ebî Bekr (135/752), Ebân b. Osman (105/723)]

- Cem’ dönemi: Risaleler ve sahifelerde dağınık halde bulunan siyer malzemesinin bir araya getirildiği dönemdir. [Zührî (124/741)]

- Tasnif-Telif Dönemi: İlk özgün siyer eserlerinin telif dönemidir. Müellifler, cem’ olunan veya henüz risalelerde bulunan malzemelerin konularına göre tasnifini yaparak belli bir kronoloji dâhilinde ilk eserlerini telif etmişlerdir. Bu dönemin en bariz vasıflarından biri siyer malzemesinin genişlemeye başlamasıdır. [Musâ b. Ukbe (141/758), İbn İshak (151/768), Ma’mer b. Râşid (153/770), Ebû Ma’ser es-Sindî (170/787), Vâkıdî (207/882)]

- Klasik Nakil Dönemi: Bir önceki dönemde telif edilen eserlerin nakledilmesi dönemidir. Ancak bu dönemin müellifleri sadece üstadlarının eserlerini nakletmekle yetinmemişler, kendi buldukları rivâyetleri de eklemişler, gerekli gördükleri yerlerde tenkit, yorum ve şerhlerini zikretmişlerdir. [Yûnus b. Bükeyr (199/814), İbn Hişâm (218/828)]

- Karşılaştırmalı Nakil Dönemi: İslâmî siyer yazıcılığının en uzun dönemidir ve İbn Sa’d’la başlamıştır. Bu dönemde müellifler kendilerinden önceki eserleri karşılaştırmalı olarak nakletmişlerdir. Vâkıdî’nin eserlerini nakletmesi ile klasik nakil dönemi içerisinde yer alan İbn Sa’d haberleri karşılaştırmalı olarak nakletmesi ile de yeni bir çıkır açmış, kendisinden sonraki takipçileri etkilemiştir. [İbn Sa’d (230/845)]¹⁰

Hicri birinci yüzyıl sonu ve ikinci yüzyıl başında siyer türünün öncülüğünü yapan önemli şahsiyetler arasında Urve b. Zübeyr (ö. 94/712), İbn Şihâb ez-Zührî (ö.

¹⁰ Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, Ankara, 2006, s. 464-465.

124/741) ve İbn İshak (ö. 151/768) sayılabilir.¹¹ İlk siyer örneğinin ez-Zühri tarafından verildiği kabul edilmekle beraber megâzî ve siyer ilmini geliştiren, bu ilmin temel kurallarını koyan ve bu ilmi belirli bir şekilde toplayan İbn İshak'tır. İbn İshak kendinden önce yazılan megâzî ve siyer kitapları ile özel çalışmaları sonucu topladığı malzemeleri alıp yeni bir çerçeve içerisinde düzenlemiştir.¹²

2. 3. Türk Edebiyatında Siyer

Hız. Muhammed'in hayatının, ibadet şeklinin, ahlakının ve güzel davranışlarının tüm Müslümanlara örnek olduğu Kur'an'da bildirilmiştir.¹³ Bu en önemli örneği her yönüyle tanımak ve anlamak, onun olaylar karşısında takındığı tavırları ve insanlığa gerekli olan öğretileri ile sonradan ortaya çıkabilecek dinî meseleleri çözebilmek; yanında yaşayan, savaşan Müslümanların hayat hikayelerini kaybolmaktan kurtarmak gibi sebepler siyerlerin yazılmasına sebep olmuştur.

Her devrin âlimleri Hız. Muhammed'i anlatmayı manevi bir görev addederek gerek tercüme gerekse telif siyer metinleri kaydetmişlerdir. İlk siyer örnekleri daha çok tercüme olarak karşımıza çıkmış daha sonra bu tercümelere nazım veya nesir birçok şey eklenmiştir.¹⁴ XX. yüzyıla kadar yazılan Türkçe siyer kitapları nispeten az sayıdadır. XIX. ve XX. asırlarda ise Türkçe siyer yazıcılığında artış olmuştur.¹⁵

Edebiyatımızdaki siyer çalışmalarına bakıldığında -sanatsal yönü ağır bastığı ve halk arasında fazlaca okunduğu için- mensur siyer metinlerinden ziyade manzûm siyer metinlerinin edebiyat dünyasına kazandırılmasına ağırlık verildiği görülmektedir. Manzum siyerler üzerinde yapılmış iki çalışma mevcuttur.¹⁶ Nihat Öztoprak çalışmasında manzum siyerlerin genel özelliklerini şöyle sıralar:

“1- Manzum siyerlerin çoğu mesnevî nazım şekliyle yazılmış, genel tertibe uygun olarak besmele, tevhid, münacât, na't, methiye türündeki manzumeler ve sebep-i teliften sonra ana konuya geçilmiş, hatime ve dua ile bitirilmiştir.

¹¹ Mehmet Özdemir, “Siyer Yazıcılığında Değişim Üzerine”, *Kutlu Doğum Sempozyumu 2002: Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam*, Ankara, 2007, s. 201.

¹² Nihat Öztoprak, “Türk Edebiyatında Manzum Siyerler”, *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, s. 52.

¹³ Örnek olarak bkz. Âl-i İmrân: 32; Ahzâb: 6, 21; Nisâ: 136; Kalem: 5; Şûrâ: 13; Cum'â: 2-3.

¹⁴ “Siyer”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. VII, s. 31.

¹⁵ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi I-II*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, Ankara, 1982, s. XL.

¹⁶ Ali Öztürk, “Türk Edebiyatında Manzum Siyerler”, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu 20-22 Nisan*, Ankara: İslâmî İlimler Dergisi Yayınları, 2007, 213-216; Nihat Öztoprak, “Türk Edebiyatında Manzum Siyerler”, *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, s. 51-70.

2- Vezin olarak 11'li hece ölçüsüne de uygun kısa basit kalıplar tercih edilmiştir. Doğru anlaşılır ve samimî bir şekilde Hz. Peygamber'in hayatını anlamak gayesiyle yazılan bu eserlerde vezin kusurları oldukça fazladır.

3- Arap Edebiyatındaki 63, 99 beyitlik kısa siyerlere karşılık Türk Edebiyatında umumiyetle iki binden başlayıp 33 bine kadar hacimli siyerler yazılmış, bilhassa ilk dönemde hacimli siyerler tercüme veya telif edilmiştir. Bilinen en hacimli manzum Türkçe siyer Münîrî İbrahim Çelebi'nin 33 bin beyitlik *Siyer-i Nebîsi*'dir.

4- Türk Edebiyatında tercüme siyerlerin yanında telif siyerler de çöktür. Özellikle manzum eserlerde şairin metne katkısı, konuyu yorumlaması daha fazladır.

5- Mensur eserlerden farklı olarak manzum siyerlerde konular daha edebî, daha duygusal ve şairin konuyla ilgili his ve yorumlarını da kapsayan bir yapıya sahiptir. Bu yüzden Türk milleti tarafından manzum ve mensur da olsa edebî siyerler daha çok tercih edilmiştir.”¹⁷

Mensur siyerlerin özelliklerini ise şöyle sıralayabiliriz:

1- Genellikle hacimli eserlerdir. (Bâkî'nin *Meâlimü'l-Yakîn fi Sîreti Seyyidi'l-Mürselîn'i*, *Siyer-i Veysî*) Hatta bazı siyerler yarıda kalmış (*Siyer-i Veysî*, Nevizâde Ataullah'ın *Siyer-i Veysî Zeyli*) bazıları bu eksik siyerlerin zeyli olarak ortaya çıkmıştır. (Nâbî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî'si* başta olmak üzere Veysî'nin siyerine yazılan zeyller, Bağdatlı Nazmizâde Hüseyin Murtazâ'nın *Zeyl-i Siyer'i*)

2- Mensur siyerlerin çoğu Arapça ve Farsça'dan tercümedir. (Manisalı Mahmud'un *el-Mevahibü'l-Ledüniyye bi'l-Minahi'l-Muhammediyye Tercümesi*, Vahyîzâde Ahmed b. Ahmed'in *Siyer-i Kazerûnî Tercümesi*, Üsküplü Çıkrıkçızâde Mehmed'in *Meâricü'n-nübüvve Tercümesi*)

3- Mensur siyerlerde sık sık ayet ve hadislerle anlatılanlar delillendirilir. Bunun sebebi okuyucu veya dinleyiciye bilgi vermek ve onu etkilemektir.

4- Konunun derinleştiği veya duygu yoğunluğunun olduğu yerlerde beyit, kıta veya daha uzun şiirler söylenerek eserin değeri artırılır.

5- Yazar, mensur siyerlerde faydalandığı kaynaklardan bahsederek eserine ilmî bir özellik kazandırır. Bu durum, o eser üzerinde sonraki zamanlarda yapılacak çalışmalarda araştırmacıya yol gösterici olur.

¹⁷ Nihat Öztoprak, “Türk Edebiyatında Manzum Siyerler”, *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, s. 69-70.

6- Sanat amacıyla yazılan manzum siyerlerde kapalı ve uzun terkiplerin kullanıldığı bir söyleyiş kendini gösterir, kısım kısım secili anlatıma yer verilir. (Veysî'nin *Dürretü't-Tâc fî Sîreti Sâhibi'l-Mi'râc*, Nâbî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî'si*, Karaçelebizâde Abdüalziz Efendi'nin *el-Fevâiyhü'n-Nebeviyye fî's-Siyeri'l-Mustafaviye'si*)

2. 4. Nâbî'ye Kadar Türk Edebiyatında Siyer Örnekleri

2. 4. 1. *Kitâb-ı Siyer-i Nebî:*

Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in (ö. 795/1393'ten sonra) Mısır'da yazdığı eser olup Türk edebiyatındaki ilk siyer örneğidir. Eser, Ebu'l-Hasan Ahmed bin Abdullâh el-Bekrî'nin *el-Envâr ve Miftâhü's-Sürûr ve'l-Efkâr fî Mevlidi'n-Nebîyyi'l-Muhtâr* adlı Arapça eserinin mensur tercümesidir.¹⁸

2. 4. 2. *Siyerü'n-Nebî:*

Ahmedî Tacuddîn İbrâhim'e (ö. 815/1412) atfedilen manzum bir siyer örneğidir.¹⁹

2. 4. 3. *Muhammediye:*

Yazıcıoğlu Mehmed'nin (ö. 855/1541) Arapça olarak yazdığı *Megâribü'z-Zamân* adlı eserine yine kendi tercümesi ile nazmen yazdığı eserdir. Eser 9008 beyitten oluşmaktadır. Geniş kitleleri etkilemesi açısından önemli olan eser üzerinde Âmil Çelebioğlu'nun bir çalışması mevcuttur.²⁰

2. 4. 4. *Siyer-i Nebî:*

Muhammed (Abdurrahman) adında bir zat tarafından yazılan eser manzum olarak kaleme alınan siyer örnekleri içerisinde en hacimlilerinden olup Darîr'in

¹⁸ Eser hakkında daha fazla bilgi için bkz: M. Faruk Gürtuna, *Kitâb-ı Siyer-i Nebî*, İstanbul: Sağlam Yayınları, 1977; Mustafa Erkan, *Sîretü'n-Nebî (Tercümetü'z-Zarîr) İnceleme-Metin I-IV*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1986; Leyla Karahan, *Erzurumlu Darîr*, İstanbul: MEB Yayınları, 1985; Yıldırım Kaplan, *Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in Kitâb-ı Siyer-i Nebî'si*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2006.

¹⁹ Kaplan, *age*, s. 25.

²⁰ Âmil Çelebioğlu, *Muhammediye (2 C)*, İstanbul: MEB Yayınları, 1996.

eserinin manzum hale getirilmiş şeklidir.²¹ Eser halk arasında çok yaygınlık kazanmış, kahvehânelerde ve toplantılarda makamla okunmuştur.²²

2. 4. 5. Şevâhidü'n-Nübüvve Tercümesi:

Câmî'nin aynı adlı eserinden Bursalı Lâmiî Çelebi'nin (ö. 1231) hazırladığı tercümedir. Eser 815/1509 senesinde tamamlanmıştır.²³ Eser üzerinde bir doktora çalışması mevcuttur.²⁴

2. 4. 6. Manzûm Siyer-i Nebî:

Amasyalı Münîrî'nin (ö. 1521?) mesnevi formunda yazdığı Türkçe siyer kitaplarının en hacimlisidir. Yedi ciltten oluşan eser 33.000 beyit civarındadır. Eser 4 ayrı doktora tezi çalışması ile edebiyatımıza kazandırılmıştır.²⁵

2. 4. 7. İbn Hişâm'ın es-Sîretü'n-Nebeviyye Tercümesi:

Aydınlı Eyyub b. Halil'in (ö. 986/1578) İbn Hişâm'ın siyerinden yaptığı tercümedir.²⁶

2. 4. 8. Meâricü'n-Nübüvve fî Medârici'l-Fütüvve Tercümesi:

16. yüzyıl ulemasından olan, Koca Nişancı adıyla bilinen Celâlzâde Mustafa Çelebi'nin (ö. 975/1567) eseridir. Eser, Kanunî Sultan Süleyman'ın emri ile Molla Muin Miskin el-Ferâhî'nin Farsça olarak yazdığı eserden tercüme edilmiştir.²⁷

²¹ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişâm'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi I-II*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, Ankara, 1982, s. XLVIII-LV.

²² "Siyer", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C. VIII*, s. 31.

²³ H. Bilen Burmaoğlu, *Bursalı Lamii Çelebi Divanı'ndan Seçmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989, s. 21.

²⁴ Erdem Can Öztürk, *Lâmiî Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi: İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Manisa 2014.

²⁵ Ümran Ay, *Münîrî (öl. 1521?)'nin Manzûm Siyer-i Nebî'si Cilt 1 (İnceleme Metin)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2007; Reyhan Çorak, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si II-III*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2007; Mustafa Özkat, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si IV-V*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2007; Yılmaz Top, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si VI-VII*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2007.

²⁶ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişâm'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi I-II*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1982, s. XLVIII-LV.

²⁷ el-Shaman, *age*, s. LIX-LXII.

2. 4. 9. *Meâlimü'l-Yakîn fî Sîreti Seyyidi'l-Mürselîn:*

İmâm Kastalânî'nin (ö. 923/1517) *Mevâhibü'l-Ledüniyye* veya *Mevahibü'l-Kastalâni* adıyla bilinen eserine şair Bâkî'nin (ö. 1008/1599-1600) Vezir Sokullu Mehmed Paşa'nın emri ile yaptığı tercümedir.²⁸

2. 4. 10. *el-Mevâhibü'l-Ledüniyye ve bi'l-Minâhi'l-Muhammediyye Tercümesi:*

İmâm Kastalanî'nin eserinin ikinci Türkçe tercümesidir. Eser, Manisalı Mahmud adlı bir kişi tarafından tercüme edilmiştir.²⁹

2. 4. 11. *Siyer-i Kazerûnî Tercümesi:*

İznikli Vahyîzâde Mehmed bin Ahmed (ö. 1018/1609) tarafından 1595'te Üsküdar Dârü'l-Hadis'te müderris iken tercüme edilen eserin aslı Farsça olup *Siyer-i Afîf* veya *Siyer-i Kazerûnî* adıyla meşhurdur.³⁰

2. 4. 12. *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî veya Meâricü'n-Nübüvve Tercümesi:*

Molla Muin Miskin'in eserinin Türkçe ikinci tercümesidir. Altıparmak adıyla meşhur Üsküplü Çıkrıkçızâde Mehmed (ö. 1033/1623) tarafından tercüme edilen eser "*Altıparmak Tarihi*" ismiyle şöhret bulmuştur.³¹

2. 4. 13. *Dürretü't-Tâc fî Sîreti Sâhibi'l-Mi'râc veya Siyer-i Veysî:*

Alaşehirli Veysî'nin (ö. 1037/1627) kaleme aldığı siyerdir. İlerleyen bölümlerde Veysi ve Siyer-i Veysî hakkında geniş bilgi verilecektir.

2. 4. 14. *Siyer-i Veysî Zeyli:*

Veysî'nin eserine yazılan ilk zeyldir. Nevizâde Ataulâh (ö. 1044/1634) tarafından yazılmış ve müellifin vefâtı sebebiyle yarım kalmıştır.³²

²⁸ el-Shaman, *age*, s.LXII-LXIV.

²⁹ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi I-II*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, Ankara, 1982, s.LXIV-LXVI.

³⁰ el-Shaman, *agt*, s. LXVI-LXVII.

³¹ el-Shaman, *agt*, s.LXVIII-LXIX; M. Faruk Meyan, *Mearicü'n-Nübüvve Tercümesi*, İstanbul 1976.

³² el-Shaman, *agt*, s.LXXII-LXXIII.

2. 4. 15. *Siyer-i Veysî Zeyli:*

Bosnalı Sâmi Abdülkerim (ö. 1096/1684) tarafından kaleme alınmıştır.³³

2. 4. 16. *Siyer-i Kazerûnî Tercümesi:*

Karaçelebizâde Abdulaziz Efendi (ö. 1068/1657) tarafından yapılan bu tercüme, Sultan IV. Murad'a ithaf edilmiş olup eser 1041/1631'den evvel bitirilmiştir.³⁴

2. 4. 17. *Siyer-i Nebî:*

Riyâzî Mehmed Efendi (ö. 1054/1644) tarafından yazılmıştır.³⁵

2. 4. 18. *el-Fevâihü'n-Nebeviyye fî's-Siyeri'l-Mustafaviyye:*

Karaçelebizâde Abdulaziz Efendi (ö. 1068/1657) tarafından yazılan ikinci siyer kitabıdır. Dili sanatlı olup secili bir üslup görülmektedir.³⁶

³³ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi I-II*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, Ankara, 1982, s.LXXIII.

³⁴ el-Shaman, *agt*, s. LXXXI.

³⁵ el-Shaman, *agt*, s.LXXXI.

³⁶ el-Shaman, *agt*, s. LXXXII-LXXXIII.

3. NÂBÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

3. 1. Nâbî'nin Hayâtı

Nâbî, 1642'de Urfa'da (Eski ismi Ruha) dünyaya gelmiştir. Asıl adı Yusuf'tur. Genç yaşlarda arzuhalcilikle uğraşan Nâbî; Urfa'da eğitimini tamamlayarak 1665'te İstanbul'a gelmiş, Musahip Mustafa Paşa'ya intisap ederek onun divan kâtibi olmuştur.

Musahip Mustafa Paşa'nın himayesinde şöhrete kavuşan Nâbî, Sultan IV. Mehmet ile Lehistan Seferine katılmış, 1678'de padişahın izniyle Hacca gitmiş, Hac dönüşü Mora seraskeri olan Mustafa Paşa'nın kethüdası olarak onunla Mora'ya gitmiştir. Musahip Mustafa Paşa'nın ölümü üzerine 1685'te Halep'e yerleşmiş ve 25 yıl kadar orada ikamet etmiştir. Çorlulu Ali Paşa'nın 1670'li yıllarda Halep sadaretine getirilmesiyle Nâbî'nin huzuru bozulmuş, aylığı kesilerek evi elinden alınmıştır. Baltacı Mehmet Paşa'nın Halep'e sadarazam olmasıyla Nâbî tekrar huzura kavuşmuş ve onunla birlikte İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da darphane eminliği, başmukabelecilik ve mukabele-i süvari gibi görevlerde bulunmuştur.

İstanbul'a geldiğinde yaşı ilerlemiş olan şâir, iki sene sonra 3 Rebiülevvel 1124/12 Nisan 1712'de vefat ederek Üsküdar'daki Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir.³⁷

3. 2. Nâbî'nin Edebî Kişiliği

Nâbî, hem şiir hem de nesir alanında tanınmış eserler kaleme almış bir edebî şahsiyettir. Onun edebî kişiliği hakkında yapılan tespitlerin bazıları şu şekildedir:

“Nâbî edebiyatımızda düşünce şiiri çılgırını açmıştır. Hikemî şiir mektebinin kurucusu odur. Nâbî'nin şiirlerinde heyecan ve duygu unsurları azdır. Âşıkâne gazellerinde bile hikmetler görülür... Nâbî'nin nazım dili devrine göre bir hayli sâde, üslûbu sağlam ve akıcı, tekniği kuvvetlidir. Rahat, kolay bir söyleyişi ve anlatışı vardır... Mensûr eserlerinde kullandığı dil, manzûm olanlardaki gibi sâde, açık ve akıcı değildir; bir hayli ağır ve külfetlidir. Şiirde sâde bir dil kullanan ve gazel

³⁷ Bu kısım yazılırken kullanılan kaynaklar ve Nâbî'nin hayatı hakkında daha geniş bilgi için bkz. Abdülkadir Karahan, *Nâbî*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987; Mehmet Kurtoğlu, *Urfalı Nabi (Şair Nabi)*, İstanbul: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008; Mahmut Kaplan, *Hikmet Şairi Yusuf Nâbî*, Ankara: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2012.

kitabının lugat kitabı demek olmadığını haklı olarak belirten Nâbî, nesirde sâdeliği pek tatbik etmemiştir.”³⁸

“Nâbî, devrindeki şairlerin şiir anlayışını beğenmez, öz bakımından eski şiir geleneğini devam ettirmelerini kınar ve çağdaşlarını şiire yenilik getirmemekte suçlar.”³⁹

“Geniş bir hayal dünyasına, coşkun hislere sahip olmayan ve yaratılışı duymaktan çok düşünmeye uygun olan Nâbî, İranlı çağdaşı Saib’in şiirde kullandığı bu didaktik, hakimane tarzı benimsemiş ve şiirinde kullanmıştır. Böylece Nâbî, bir yandan emniyete, rahata ve huzura susamış bir toplumun insanı olarak diğer yandan da şiirde düşünceye yer veren İranlı çağdaşı Saib’in tarzını benimseyerek Türk şiirini yeni bir vadiye, fikir ve hikmet vadisine götürmüştür.”⁴⁰

Mahmut Kaplan, edebiyat tarihçisi, bilim adamı ve yazarların Nâbî hakkındaki görüşlerinden yola çıkarak Nâbî’nin edebî yönünü şu iki noktada özetlemektedir:

“1. Nâbî, klasik şiire olan vukûfu, derin bilgi ve görgüsü; bu edebiyatın bütün imkanlarından yararlanması; çağına göre dilinin oldukça açık ve anlaşılır olması; İstanbul ağzıyla başarılı eserler yazması; şiirlerinde atasözlerine ve deyimlere; sosyal hiciv ve eleştiriye yer vermesi; dile hakimiyeti; hikmete, düşünceye verdiği önem...

2. Nazım, nesir bütün ifade türlerinde pek çok yazmış olması; bunun sonucu tekrara düşmesi; divânın “nüsha-i kâmûs” olamayacağını savunmasına rağmen yer yer dilinin çok ağır olması; basmakalıp bazı hikmetleri mısralaştırması; şiirlerinin öz bakımından zayıf olması...”⁴¹

3. 3. Nâbî’nin Eserleri

3. 3. 1. Manzûm Eserler

3. 3. 1. 1. *Türkçe Divân*

Nâbî’nin *Türkçe Divân*’ı hacimli bir eser olup yazma eser kütüphanelerinin çoğunda nüshaları bulunmaktadır. Elifbâ sırasına göre tertib edilmiş olan *Divân*’da

³⁸ Faruk Kadri Timurtaş, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1999, s. 283-285.

³⁹ Abdülkadir Karahan, *Nâbî, Hayatı, Sanatı, Şiirler*, İstanbul: Varlık Yayınları, 1987, s. 16.

⁴⁰ Mine Mengi, *Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi, Nâbî*, Ankara: AKM Yayınları, 1992, s.27.

⁴¹ Mahmut Kaplan, *Hikmet Şairi Yüsun Nâbî*, Ankara: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2012, s. 40.

değişik nazım şekilleri bulunmaktadır. Nâbî, eserinin bir özelliği olarak her bölüm başına bir rubai kaydetmiştir. Eser Ali Fuat Bilkan tarafından yayımlanmıştır.⁴²

3. 3. 1. 2. *Farsça Divânçe*

Nâbî Divânı ile birlikte eski harflerle basılan *Divânçe*'de 30 gazel ile İran şairlerinden Hâfız-ı Şîrâzî, Molla Câmî, Feyzi-i Hindî, Şifâî, Örfî, Sâib, Kelîm, Nazîrî, Şevket, Meylî, Garîbî ve Tâlib'in gazelleri ile Mevlânâ ve Yavuz Sultân Selîm'in gazellerine yazılan tahmisler yer almaktadır. *Divânçe*'de 20 kadar tahmis vardır.⁴³ Eser üzerinde yapılmış iki yüksek lisans tezi bulunmaktadır.⁴⁴

3. 3. 1. 3. *Hayriyye*

Hayri-nâme olarak da bilinen eser, 1113/1701'de Halep'te yazılmıştır. Nâbî, *Hayriyye*'yi oğlu Ebu'l-Hayr Mehmed Çelebi için kaleme almıştır. Nasihat-nâme türündeki bu eser aruzun feilâtün/feilâtün/feilün kalıbıyla yazılmış olup 1660 beyittir. Nâbî'nin oğluna verdiği nasihatleri içeren *Hayriyye*, devrinin Osmanlı toplumu hakkında bilgiler vermesi ve içerdiği eleştiriler bakımından dikkat çekicidir. Eser üzerinde Mahmut Kaplan⁴⁵ ve İskender Pala'nın⁴⁶ çalışmaları mevcuttur.

3. 3. 1. 4. *Tercüme-i Hadis-i Erba'in*

Nâbî'nin İranlı şâir Câmî'nin aynı adlı eserinden yaptığı tercümedir. Eser aruzun feilâtün/ mefâilün/feilün kalıbıyla yazılmıştır.⁴⁷

3. 3. 1. 5. *Hayr-âbâd*

Konusunu İran şairi Attâr'ın *Îlâhî-nâme* isimli mesnevisinden alan Hayr-âbâd, 1117/1705'te Halep'te yazılmış olup mefûlü/mefâilün/feûlün kalıbıyla kaleme alınmıştır. 1996 beyitten oluşan eser "Hikâyet-i Fahrüddîn-i Gurgânî ve Gulâm-ı

⁴² Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Divânı (2 Cilt)*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.

⁴³ Mahmut Kaplan, *Hikmet Şairi Yûsuf Nâbî*, Ankara: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2012, s. 23.

⁴⁴ Nedim Şengül, Nâbî'nin Farsça Divançesi (Tahkikli Metin), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2005; Şerife Ördök, Nâbî'nin Farsça Divançesi: İnceleme-Türkçeye Çeviri-Tenkitledir Metin, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2012.

⁴⁵ Mahmut Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî*, Ankara: AKM Yayınları, 2008.

⁴⁶ İskender Pala, *Hayriyye*, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1989.

⁴⁷ Mahmut Kaplan, *Hikmet Şairi Yûsuf Nâbî*, Ankara: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2012, s. 24-25.

Sultân” başlıklı hikayenin geliştirilmesiyle oluşturulmuştur. Hayr-âbâd üzerinde yapılmış bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır.⁴⁸

3. 3. 1. 6. *Sûr-nâme*

Nâbî'nin Sultan IV. Mehmed'in şehzadelerinin sünnet düğünlerini anlatmak için kaleme aldığı 587 beyitlik mesnevidir. Feilâtün/feilâtün/feilün vezniyle yazılmıştır. Eserde Şehzade Ahmed ve Şehzade Mustafa'nın Edirne'de yapılan ve 15 gün süren sünnet düğünü etraflıca anlatılmaktadır.⁴⁹

3. 3. 2. Mensur Eserler

3. 3. 2. 1. *Fetih-nâme-i Kamanîçe*

Eser, Gaza-nâme adıyla da bilinmekte olup IV. Mehmed'in 1671 yılında çıktığı Lehistan Seferi'ni konu edinmektedir. Eser yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.⁵⁰

3. 3. 2. 2. *Tuhfetü'l-Harameyn*

Seyahat-nâme türünde bir eser olan *Tuhfetü'l-Harameyn*, Nâbî'nin Hac vazifesi için yaptığı yolculukta geçtiği şehirlerin ve yolcuğun anlatıldığı ve Mekke'deki faziletli mekanların tanıtıldığı bir eserdir. Eser 1090/1679 senesinde yazılmış olup eser üzerinde Menderes Coşkun'un hazırladığı bir kitap bulunmaktadır.⁵¹

3. 3. 2. 3. *Münşe'ât*

Nâbî'nin kaleme aldığı mektupların toplandığı kitaptır. Nâbî'nin hayatı ve dönemi hakkında önemli bilgiler barındırmaktadır. Eser üzerinde lisans üstü çalışmalar yapılmıştır.⁵²

⁴⁸ Sibel Ülger, Nâbî'nin Hayr-âbâd'ı, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van, 1996.

⁴⁹ Eser hakkında daha fazla bilgi için bkz. Agah Sırrı Levend, *Nâbî'nin Surnâmesi*, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1944; Mehmet Arslan, *Türk Edebiyatında Manzum Surnameler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)*, Ankara: AKM Yayınları, 2000, s. 625-684.

⁵⁰ Hüseyin Yüksel, Gazavat-nameler ve Nâbî'nin Fetih-name-i Kamanîçe Adlı Eserinin Metni, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1997.

⁵¹ Menderes Coşkun, *Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nâbî'nin Tuhfetü'l-Harameyn'i*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

⁵² Adnan Oktay, Nâbî'nin Münşeât'ı: İnceleme-Metin, Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Diyarbakır, 2014; Yusuf Can Tıraş, Nâbî'nin Münşeâtı, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2014.

3. 3. 2. 4. Zeyl-i Siyer-i Veysî

Üzerinde çalışılan eser olup hakkında geniş bilgi ve eserin tenkidli tam metni ilerleyen kısımda verilmiştir.

4. ALAŞEHİRLİ VEYSÎ VE DÜRRETÜT'T-TÂC Fİ SÎRETİ SÂHİBİ'L- MİRÂC ADLI SİYERİ

4. 1. Alaşehirli Veysî ve Eserleri⁵³

Asıl adı Üveys olup Aydın vilayetine bağlı Alaşehir kasabasında 969/1561'de dünyaya gelmiştir. Mehmed isimli bir kadının oğludur. Eğitime Alaşehir'de başlamıştır. Divan katipliği, naiplik, kadılık, mal müfettişliği gibi değişik görevlerde bulunmuştur. Akhisar, Tire, Saruhan, Siroz, Ruscuk, Macaristan, Piriştine, Tırhala, Eğriboz, İnebahtı ve Üsküp görev yaptığı şehirlerdir. Veysî, Üsküp'te uzun bir müddet yaşamış, burada kadılık yaparken yedi kez görevden azledilmiş sonra tekrar görevine iade edilmiştir. 14 Zilhicce 1037/14 Ağustos 1627'de vefat eden şairin mezarı İstanbul Üsküdar'dadır.

Edebiyatımızda Veysî, çağdaşı Nergisî ile birlikte süslü nesrin önemli temsilcilerinden kabul edilir. Mine Mengi, Veysî ve Nergisî için şu yorumu yapar: "Her ikisi de Arapça ve Farsça kelime kullanımının arttığı, seci yani iç kafiye yaparak zincirleme tamlamalarla sözün olabildiğince uzatıldığı, buna karşın anlatılmak istenen düşüncenin ikinci plana bırakıldığı süslü nesir üslubunun tanınmış temsilcileridir."⁵⁴

Hâb-nâme, Veysî'nin 1608'de haleme aldığı önemli bir eserdir. Eser, Veysî'nin rüyada gördüğü I. Ahmed ile İskender-i Zülkarneyn arasındaki konuşmaları konu edinmektedir. Faruk Kadri Timurtaş eser için şu yorumu yapar: "*Hâb-nâme*, Osmanlı İmparatorluğundaki ahlâk ve nizâm bozukluğunu, bundan duyulan üzüntüyü ve bunu düzeltme çarelerini göstermesi bakımından mühim bir eserdir. Nergisî'ye nazaran daha geniş bir münevver zümresi tarafından okunan Veysî'nin *Hâb-nâme*'sinin tesiri Tanzimat devrine kadar devam etmiştir."⁵⁵ Eser üzerinde muhtelif çalışmalar bulunmaktadır.⁵⁶

⁵³ Bu bölüm yazılırken şu eserlerden faydalanılmıştır: Faruk Kadri Timurtaş, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1999; Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2004; Ahmet Kartal, Ahmet Atilla Şentürk, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2004; Bayram Ali Kaya, Veysî Maddesi, *DİA*, C. 43, 2013, s. 76-77.

⁵⁴ Mine Mengi, age, s. 203.

⁵⁵ Faruk Kadri Timurtaş, age, s. 300-301.

⁵⁶ Nuran Yılmaz, "Habnâme-i Veysî", *Bir Dergisi Prof. Dr. Kemal Eraslan Özel Sayısı*, S. 9-10, İstanbul 1998, s. 651-659; A. Tunç Şen, "The Dream of 17th Century Ottoman Intellectual: Veysi and His Habname", Sabancı Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008; Vehbi Günay, "Osmanlı Nasihat ve Islahatname Geleneğinde Veysi ve Habname'sinin Yeri", *Perspectives on Ottoman Studies: Papers from the 18th Symposium of the International Committee of Pre-Ottoman and*

Veysî'nin diğer eserleri şunlardır: Necmeddîn Firuzâbâdî'nin Ebî Nasr İsmail ibn Hammâd el-Cevherî'ye ettiği itirazlara cevap olarak yazdığı *Marece'l-Bahreyn*⁵⁷; *Şehâdet-nâme* olarak da bilinen, İslâmın beş şartını anlattığı eseri *Düstûrû'l-Amel*; Mısır'ın fethinin anlatıldığı *Fütûh-ı Mısır*; mektuplarının toplandığı *Münşeât*; Asr sûresinin tefsiri olan *Gurretü'l-Asr fî Tefsîri Sûret el-Asr*; Akaid ve ahlâk konularının işlendiği *Hediyyetü'l-Muhlisîn ve Tezkiretü'l-Muhsinîn* ve Zeynüddîn-i Hafî'nin sözlerini ile hikmetlerini anlatan *Tevbe-nâme*.⁵⁸

Mensur eserler yanında şiirler de kaleme alan Veysî'nin *Divân*'ı bulunmaktadır.⁵⁹

4. 2. *Dürretüt't-Tâc fi Sîreti Sâhibi'l-Mirâc (Siyer-i Veysî)*

Veysî'nin Hz. Muhammed'in hayatını anlattığı eseridir. Siyer sahasında telif edilmiş ilk eser kabul edilmektedir. *Siyer-i Veysî*, Veysî'nin ömrü vefa etmediği için yarım kalmış bir eserdir.

Mekkî ve Medenî olmak üzere iki bölümden oluşan eserin Mekkî bölümü 23 makaleden, Medine devrini anlatan Medenî bölümü ise 14 makaleden oluşmuştur.⁶⁰ Arapça ve Farsça kaynaklardan faydalanılmış, anlatılanlar ayet ve hadislerle desteklenmiştir. Eser, kullanılan kaynaklar ve içerisinde barındırdığı bilgiler yönüyle güvenilir bir kaynak olarak görülmüştür. Siyer yazarları Veysî'nin eserini bir nevi esas kabul etmiş ve kimi yazarlar *Siyer-i Veysî*'ye zeyl yazarak eseri tamamlama amacı gütmüşlerdir. Nevizâde Ataullah ve Nâbî başta olmak üzere Bosnalı Sâmî-i Abdülkerîm, Ahmet Tıflî Efendi ve Koçhisârîzâde Süleymân Tâlip tarafından zeyl edilmiştir.⁶¹

Ağır bir dil ve sanatlı bir üslupla yazılmasına rağmen bu eser fazlaca okunmuş ve değer görmüştür. Bunun nedenini Mine Mengi şöyle açıklar: “Dillerinin güç anlaşılır hatta yer yer anlaşılmaz olmasına rağmen duygularındaki samimiyet

Ottoman Studies (CIEPO) at the University of Zagreb, 2008, s. 303-313; Mustafa Altun, *Hâb-nâme-i Veysî*, İstanbul: Mtv Yayıncılık, 2011.

⁵⁷ Saadet Şensoy, *Veysi (Üveys b. Muhammed el-Alaşehri) ve Eseri Merace'l-Bahreyn'in Tahkiki*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1985.

⁵⁸ Daha geniş bilgi için bkz. Ahmet Kartal, Ahmet Atilla Şentürk, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2004, s. 387; Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2004, s. 203.

⁵⁹ Zehra Toska, *Veysi Divanı: Hayatı, Eserleri ve Edebi Kişiliği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1985; Fazıl Hoca, *Veysi Divanı Tahlili*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002.

⁶⁰ Nuran Yılmaz, “Veysi'nin Dürretüt't-Tâc Adlı Siyeri ve Nüshalarının Tanıtımı”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 8, 1999, s. 39.

⁶¹ Geniş bilgi için bkz: Mustafa Erkan, *Dürretüt't-Tâc Maddesi*, *DİA*, C. 10, 1994, s. 33-34.

nedeniyle *Hâb-nâme* ve *Dürretü't-Tâc* dönemin aydınları tarafından beğenilip okunan eserlerdir.”⁶²

Birçok yazma nüshası olan *Siyer-i Veysî*, h. 1245'te iki cilt halinde Bulak'ta ve h. 1286'da İstanbul'da basılmıştır. Eser üzerinde Nuran Öztürk ve Nuran Yılmaz'ın çalışmaları bulunmaktadır.⁶³

⁶² Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 203.

⁶³ Nuran Öztürk, *Siyer Türü ve Siyer-i Veysî*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 1997; Nuran Yılmaz, “Veysî'nin Dürretü't-Tâc Adlı Siyeri ve Nüshalarının Tanıtımı”, *Erciyes Üniv. SBE. Dergisi S. 8*, Kayseri 1999, s. 35-44; Nuran Yılmaz, “Siyer-i Veysî'deki Hikâye-i Latîfe Çerçevesinde Tolerans, Müsamaha ve Hoşgörü Kavramlarının Yeniden Değerlendirilmesi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 2, Temmuz-Aralık 2003, s. 139-150.

5. ZEYL

Zeyl kelimesi sözlükte “etek; son; kuyruk; bir şeyin altı, devamı, eki” anlamlarına gelmektedir.⁶⁴ Telif edebiyatında zeyl, bir asıl metnin veya içeriğini tamamlamak için ona ek olarak yazılan eserdir. İslâm telif geleneğinde zeylle eş anlamlı veya yakın anlamda birçok terim kullanılmıştır. Bunlar “sıla, tekâmîl, tekmile, ikmal, tetimme, tamam, itmam, fâit, fevât, istidrâk, müstedrek, ziyâde, ziyâdât, zevâid” ve daha az kullanılan “tehzîb, teznîb, tatrîz, vâfî, muktefî, vişâh, tevşîh, mâ ağfelehû, medd, sebt” gibi kelimelerdir.⁶⁵

“Niteliklerine göre zeyiller şu şekilde sıralanabilir:

1. *Kâmil-mübâşir zeyil*: Adında zeyil olduğuna dair bir terim geçen, temel işlevi nasların tekâmül ve devamını sağlamak olan, ana metnin sonuyla zeylin başlama noktası belirli olan tam bağımsız zeyiller bu kategoriye dahildir.

2. *İstidrâk zeyli*: En çok hadis ve lugat kitaplarında görülen bu türde asıl eserin metninin doğru olarak tesbiti, daha düzgün ifade ile inşası, hata ve noksanlarının telâfisi hedeflenir. Bir eserin hâlis zeyil ve hâlis istidrâk olduğunun tesbiti güçtür. Zeyil ve istidrâki ilgilendiren bilgilerinin birbiri içinde girmesi daima mümkündür. İbn Hacer’in *Ref’u’l-İsr’*ına Şemseddin es-Sehâvî’nin yazdığı *Bugyetü’l-‘Ulemâ* ile adından da açıkça anlaşıldığı üzere İbn Abdülmelik el-Merrâküşî’nin *ez-Zeyl ve’t-Tekmile li-Kitâbeyi’l-Mevsûl ve’s-Silâ* adlı eserleri bu kategoridendir.

3. *Tekrîm Zeyli*: Genellikle edebiyat ve antolojilerde görülen bu kategoride daha fazla seçilmiş metnin eklenmesi hedeflenir.

4. *Zeylimsi Zeyil*: Beyhâkî’nin *Vişâhü’l-Dümye*’sinde görüldüğü üzere (Bâharzî) maksadı açıkça belirtilmemiş, “Şu esere zeyil gibidir” ifadesine yer verilmiş olanlardır.

5. *Terâcim/Biyografi Zeyilleri*: İslam telif geleneğinde IV. (X.) yüzyıldan VII. (XIV) yüzyıla kadar kesintiye uğramadan çeşitli âlimlerce asır asır yazılmış biyografi eserleri açıkça birbirinin zeyli olduğu belirtilmese de bu konuma sahip zeyil dizini niteliğindedir.

6. *Mütemmim Kitap Niteliğinde Zeyl*: *Keşfü’z-Zünûn*’a bazı eserler ekleyen Riyâzî-zâde’nin *Esmâü’l-Kütübi’l-Mütemmim li-Keşfü’z-Zünûn*’u böyledir.

⁶⁴ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, İstanbul: Aydın Kitabevi, 2002, s. 1184.

⁶⁵ İsmail Durmuş, Zeyil Maddesi, *DİA*, C. 44, 2013, s. 339.

7. *Eser İkmali*: Müellifin tamamlayamadan vefat ettiği eserin tamamlanması zeyilden çok ikmal işlemidir. Moğultay'ın *İkmâlü Tehzibi'l-Kemâl'i (Mizzî)* ve Süyûtî'nin *Tekmiletü Tefsiri'l-Celâl el-Mahallî'si*, İbn Asker el-Gassânî'nin *el-İkmâl ve'l-İtmâm*'i bu tür eserlerdendir.”⁶⁶

“Osmanlılarda zeyil yapılan eserler arasında ilk akla geleni Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye fî-Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye*'sidir. Devletin kuruluş yıllarından başlayıp müellifin ölümüne kadar (1030/1621) gelen Osmanlı ulemâsı ve meşâyihinin tercüme-i hallerini ihtiva eden eser, şair tezkireleri hariç alanında ilk çalışma olmuş daha müellifin sağlığında tercüme ve zeyilleri yapılmıştır.”⁶⁷

Edebiyatımızda zeyil, daha çok tezkire ve biyografi kitapları için kullanılmaktadır. Tezkire ve biyografi yazarları kendilerinden önce yazılan aynı türdeki eserlere eklemelerde bulunarak onları tamamlama amacını gütmüşlerdir. “Örneğin; Kafzâde Faizî'nin (ö. 1622) 1622'de bitirdiği *Zübdetü'l-Eşâr*'ını daha önce Yümnî'nin (ö. 1622) 1622 ve Âsım'ın (ö. 1675) 1675 yılına kadar zeyil ettiği, Belîğ'in (ö. 1729) de eseri 1727 yılına kadar getirdiği bilinmektedir. Benzer şekilde Râmiz (ö. 1784), Esad Efendi (ö. 1848) ve Fatin (ö. 1866) de Sâlim'in (ö. 1743) *Tezkire-i Şu'arâ*'sına zeyil yazmışlar; Râmiz 1720-1784, Esad Efendi 1722-1835 ve Fatin de 1721-1853 yılları arasında yaşamış şairleri tezkirelerine konu ederek Sâlim'in 1722 yılına kadar getirdiği eserin tamamlayıcısı olmuşlardır.”⁶⁸

Sanat değeri olduğu düşünülen ve döneminde ilgi gören kimi edebî ve tarihî eserler için de zeyiller yazılmıştır. Siyer konusunda Alaşehirli Veysî'nin yazdığı ve vefat ettiği için bitiremediği *Dürretüt't-Tâc fî Sîreti Sâhibi'l-Mirâc* adlı eseri, padişah biyografilerinin yer aldığı Osmanzâde Ahmed Tâib'in *Hadikatü'l-Mülûk*'u, Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi'nin şühyüislam biyografilerini kaydettiği *Devhatü'l-Meşâyih*'i, Kâtib Çelebi'nin *Kesfü'z-Zünûn*'u zeyil yazılan önemli eserlerdir.⁶⁹

⁶⁶ İsmail Durmuş, *Zeyil Maddesi, DİA, C. 44, 2013, s. 340.*

⁶⁷ Abdülkadir Özcan, *Zeyil Maddesi (Osmanlılar), DİA, C. 44, 2013, s. 345.*

⁶⁸ Tuba Işınso İSEN-DURMUŞ, “Osmanlı Şuara Tezkirelerinde Zeyil Geleneği”, *Turkish Studies, International Periodical For The Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 7/1 Winter 2012, s. 1321.*

⁶⁹ Geniş bilgi için bkz: Abdülkadir Özcan, *agm, s. 345-348.*

6. ZEYL-İ SİYER-İ VEYSÎ'NİN İNCELEMESİ⁷⁰

6. 1. Eserin İsmi

Nâbî eserinde, “*Zeylû’s-Siyer-i Nebevî ile ta’yîn-i nâm kıldı*” diyerek eserin ismini kaydetmiştir. Buna karşın eserin ismi Mehmet Tevfik’in *Mecmu’atü’t-Terâcim*’i⁷¹, Bursalı Mehmed Tâhir’in *Osmanlı Müellifleri*⁷², Muallim Nâci’nin *Osmanlı Şairleri*⁷³ gibi edebî kaynaklarda *Zeyl-i Siyer-i Veysî* şeklinde verilmiştir. Sâlim, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*⁷⁴’sında eser için *Siyer-i Veysî’ye Zeyl* ismini kullanırken, Safâî eserin *Veysî’ye zeyl* olarak yazıldığını belirtmiş ve isim vermemiştir.⁷⁵

Eserin kütüphane kataloglarında ismi genellikle *Zeyl-i Siyer-i Veysî* şeklinde geçmekle birlikte kütüphane katalogları üzerinden eser hakkında bilgi veren Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*⁷⁶ adlı eserinde “*Nihâyet Nâbî Siyer-i Veysî’ye zeyl yazmıştır. Buna daha çok Zeyl-i Siyer-i Veysî derler.*” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki eserin ismi *Zeylû’s-Siyer-i Nebevî* olup *Zeyl-i Siyer-i Veysî* nâmı ile meşhur olmuştur.

6. 2. Eserin Yazılış Tarihi

Zeyl-i Siyer-i Veysî nüshalarında eserin yazılış tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmazken Nâbî kendi zeyline ek olarak kaleme aldığı ikinci zeylin baş kısmında şunları söyler “vâşıl-ı târih hamîs ü tis’in oldığı sâlde âsitâne-i sa’âdetde oldığı hâlde kabâ-yı nîm-düz-ı *Siyer-i Veysî* merhûm’ı tavşîl-i zeylle itmâm dâ’iyesiçün tahrîk-i sūzen-i yerâ’a-i ‘âcizâne idüp...”⁷⁷ Buradan anlaşıldığına göre Nâbî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*’yi 1095/1684’te İstanbul’da yazmaya başlamıştır. Eserini ne zaman tamamladığı konusunda bilgi vermemiştir. Nâbî, ikinci zeylini 1123/1711’de yazdığını belirtmiş ve bu eserini ilk zeylinden 20 sene sonra yazdığını

⁷⁰ Bu bölümde inceleme yapılırken metinden yapılan alıntılar, çalışmada buldukları sayfa numaraları ile verilmiştir.

⁷¹ Ruhsâr Zübeyiroğlu, *Mecmu’atü’t-Terâcim Mehmet Tevfik Efendi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1989, s. 225.

⁷² Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri C. 2*; Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2000, s. 448

⁷³ Muallim Nâci, *Osmanlı Şairleri*, Hazırlayan: Cemâl Kurnaz, Ankara: MEB Yayınları, 1995, s. 315.

⁷⁴ Sâlim Efendi, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*, Hazırlayan: Adnan İnce, Ankara: AKM Yayınları, 2005, s. 630.

⁷⁵ Mustafa Safâî Efendi, *Tezkire-i Safâî*, Hazırlayan: Pervin Çapan, Ankara: AKM Yayınları, 2005, s. 630.

⁷⁶ Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çeviren: Coşkun Üçok, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s. 262.

⁷⁷ Esad Efendi, v. 160b.

söylemiştir.⁷⁸ Bu durumda eserin yazılış tarihinin 1103/1692 olması ihtimali doğmaktadır. Ama Esad Efendi nüshasının istinsah tarihinin 1100/1689 olarak kaydedilmesi bu çıkarımı çürütmektedir.

6. 3. Eserin Konusu

Eser, edebiyat tarihimizde büyük teveccüh gören *Siyer-i Veysi'*ye zeyl olarak yazılması münasebetiyle Veysi'nin bıraktığı yerden yani Bedir Gazâsı'nın sonundan başlar. Burada ilk başlık olarak karşımıza Gazve-i Benî Kaynuka çıkar. Kronolojik bir sıra ile devam eden eserde Uhud Savaşı, Hendek Savaşı, Hudeybiye Antlaşması, çevre ülkelerle İslam'a davet mektuplarının gönderilmesi, Kaza Umresi, Hayber'in Fethi, Mute Savaşı gibi konular esas teşkil etmekle birlikte aradaki küçük gazveler, doğum, izdivaç vb. konular da anlatılmıştır. Eserden söz eden kimi kaynaklar⁷⁹ eserin Mekke'nin Fethi'ne kadar yazılıp tamamlandığı konusunda bilgi vermektedir. Çalışmada gördüğümüz üzere eser Mekke'nin Fethi'ne kadar değil Mekke'nin Fethi'nin anlatımı ile biter ki bu kısım ortalama 15 varak civarındadır.

6. 4. Eserin Yazılış Sebebi

Nâbî, Veysi'nin yazdığı eserin yarım kaldığını ve kendisinin bunu tamamlamaya niyet ettiğini şöyle söyler:

ol gonce-i nîm-şüküfte-i çemenistân-ı âşârı âb u hevâ-yı dem ü kalem ile
mânende-i gül-i şad-berg ârâyiş-i destâr-ı ihtitâm ve ol meyve-i nîm-puhte-i
şâhsâr-ı esrârı germiyyet-i âfitâb-ı himmetle meyve-i kemâl-resîde gibi
nihâde-i tabağ-ı itmâm itmege kılllet-i bizâ'atle küstâhâne niyyet idüb bu
niyyet-i bâhirü'l-meymenete cesâretde bir nice mülâhazât-ı sâ'ibe dâmen-
zen-i âteş-i şevk olmağın reh-güzer-i beyâne ber-âverde kılınmağ münâsib
görölmüşdür. (s. 64)

Nâbî eserini hazırlama sebebini dört şekilde açıklar:

⁷⁸ Bu bahis "Zeyl-i Siyer-i Veysi'den Sonra" başlığı altında, ilerleyen sayfalarda işlenmiştir.

⁷⁹ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınevi, 2004, s. 196; Seyfettin Erşahin, "Osmanlı Toplumunun Hz. Muhammed Hakkındaki Bilgi Kaynakları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *İslami Araştırmalar Dergisi*, C. 18, S. 3, s. 348; Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi I-II*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1982, s. LXXVI.

1. Veysî gibi bir üstadın Hz. Muhammed hakkında yazdığı bir eserin yarım kalmasının ârifler açısından bir eksikliğe sebep olacağını belirtir:

bir mülâhaza budur ki şâh-nişîn-i devḥa-i ğufrân merḥûm Veysî-i şeker-zebân gibi bir bülbül-i âteşin-safirûñ riyâz-ı evşâf-ı Muhammedî'de 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm âġâz eylediği zemzeme-i hoş-âyendesî dâ'ire-i 'âlemde kararın bulmamak maḳâm-şinâsân-ı uşûl-i 'irfâna naḳîşe-i himmet olmağın ol nağme-i ġam-zedânuñ niyyet-i tevşîhiyle ney-pâre-i ḳaleme irâde-i nefḥ-i dem eyleyene ḳulüb-ı erbâb-ı nefes dem-sâz-ı teveccüh olacaḳları taḳvîyet-baḥşâ-yı ḥâtır-ı fâtirdür (s. 70)

2. Hz. Muhammed'in hayatını konu alan bir siyer eserinin yarım halde dururken bu nefes hazinesini kişilerin övgüsünde, şarap ve sevgilinin vasıflarında kullanmanın açıkça hüsrân olduğunu savunur:

bir mülâhaza daḥi budur ki 'illet-i ġâ'iyye-i tertîb-i kâ'inât olan ḥazret-i eşref-i mevcûdât 'aleyhi efdâlü's-şalavâtuñ âviḥte-i ṫâḳ-ı sipîhr-i iştihâr olan nüşâ-i siyer-i mu'teberleri mâh-ı nâ-şüde-i bedr gibi nâ-temâm ṫururken 'atiyye-i ilâhî olan gencîne-i enfâsı medâyih-i kesân u evşâf-ı mey ü ḥübânda izâ'at itmek ḥüsrân-ı mübîn idüğü nümâyândur (s. 70)

3. Diğeri bir sebep şudur ki Hz. Peygamberin hayatını yazmak ve anlatmak isteyenler için böyle bir eserin olması bilgi, hayal gibi konulardan yardımcı olacaktır:

Bir mülâhaza daḥi budur ki tenhâ-rev-i refref-nişîn-i dest-ârâ-yı mihmânkede-i 'illiyîñ 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm ḥazretleriniñ vaḳâyî'-i cihân-tâb-ı zühûrların pîrâye-i şaḥâyif-i âşâr itmek dâ'iesine dil-beste olanlara lâ-şekk miftâḥü'l-ġayb tevfiḳiyle ebvâb-ı maḥâzin-i me'ânî güşâde ve esbâb-ı meyâmin-i rûḥânî âmâde olub ribât-ı çâr-şuffe-i derûnunda nev-be-nev ḳavâfil-i tevfiḳ-i teng-güşây-ı metâ'-ı ġün-â-ġün-ı hayâl ü çâr-süy-ı zamîrinde tâze tâze perend-i nev-zuhûr-ı kârgâh-ı taḥḳîḳ zîver-i düş-ı dellâl-i maḳâl olacağı şâ'ibe-i iştibâhdan berîdür (s. 71)

4. Yaralı gönülden ortaya çıkan bu sözlerin ve anlatılanların halkın gözünde bir değer ifade etmese de Hz. Peygamber ve Allah katında gerekli karşılığı bulacağını, bunun da kendisi için yeterli olduğunu söyler:

Bir mülâhaza daği budur ki micmere-i dil-i pür-zağmdan nümâyân olan ‘ūd-pāre-i ‘ibārāt ü ‘anber-rīze-i isti‘ārāt meşām-ı idrāk-i müşkil-pesendān-ı ‘āleme hām görüdüğü şüretde bārī zımnında mūnderic olan rāyiha-i fāyiha-i şalāt ü selām resīde-i pīşgāh-ı muḳaddes-i risālet-penāhī ve pesendīde-i cenāb-ı İlāhī olmak mertebesi ki bŷy-ı iştibāhumdan ḫālīdür, bu ḫaste-i zŷkām-zede-i derd-i ser-i ma‘şiyete kāfīdür (s. 71)

Nâbi şu dōrtlŷğünde tŷm bu anlattığı sebepleri özetlemektedir:

Ūmīdŷm ḫalğdan Nābī ne iḫsān u ne taḫsīndŷr
Mŷcerred ḫıdmet-i Peyğamberī’de ŷevğ-i muḫlağdur
Tekāpŷ-yı siyerden ārzŷ-yı ḫalb-i maḫzŷnum
Rızā-yı server-i ‘ālem ḫabŷl-i ḫazret-i Ḥağdur (s. 72)

6. 5. Eserin Hazırlanmasında Nâbî’nin Kullandığı Kaynaklar

Nâbî, *Zeyl-i Siyer-i Veysi*’yi kaleme alırken 36 kaynaktan yararlanmışır. Bu kaynaklar ilk dōnem siyer örnekleri olmakla birlikte tanınmış siyer kitapları, *Kŷtib-i Sitte*’de bulunan hadis kitapları, Arapça ve Farsça tarih ve fıkıh kitaplarıdır. Nâbî bu kaynakları kullanarak eserine ilmî bir özellik katmış, dinî konularda sahip olduğı bilgi ve kaynak zenginliğini okuyucuya göstermiştir. Ayrıca Nâbî’nin yararlandığı kaynaklar, onun dōneminin usta ŷairlerinden olmasının yanı sıra entelektŷelleri arasında da olduğuna bir delildir. Bu siyer eserinde sadece siyer ve hadis kitaplarından değıl de fıkıh, tarih ve akaid kitaplarından faydalanılması eser üzerinde yapılacak çalışmalarda çok yōnlŷ bir inceleme yapma gereğini doğurmaktadır. Bu nedenle eser üzerinde yapılacak tarihî ve fikhî incelemeler yararlı olacaktır.

Nabî eserinde kaynaklarını kullanırken tam bir kŷnye vermez, kimi zaman eserin mŷellifini kimi zaman eserin ismini kaydeder. Sadece mŷellifin isminin verildiğı kaynaklarda hangi eserden faydalandığı sorusu akla gelmektedir.

İncelendiğinde sadece müellifinin adının verildiği durumlarda tek eserin olduğu veya eserin ilerleyen kısmında müellifin eserinin isminden de bahsedildiği görülmüş ve bu sorun ortadan kalkmıştır. Hakkında bilgi bulunan kaynaklar aşağıda sıralanmış olup *Tahlisü'l-Megâzi*, *Ebû Râfi'-Müntekâ*, *Me'âlim* ve *Mutavvelât-ı Bâsit* hakkında bilgi bulunamamıştır.

6. 5. 1. Sadece Müellifin İsmi Verilen Kaynaklar

6. 5. 1. 1. Zührî

İlm-i siyerde Medine ekolünün kurucusu olan Ebû Bekr Muhammed bin Müslim bin Ubeydullâh bin Şihâb ez-Zührî (ö.124/741) Mekke'de doğmuştur. Eserinin ismi *Kitâbü'l-Megâzi'* dir. Bu eserde Hz. Muhammed'in hayatı doğumundan vefatına kadar kronolojik olarak anlatılmıştır.⁸⁰

6. 5. 1. 2. İbn İshâk

Tam adı Ebû Abdullah Muhammed bin İshak (ö.151/768) olup Zührî'nin talebesidir. Hz. Muhammed'in hayatını tam olarak anlatan ilk eser olması sebebiyle siyer ilminin kurucusu kabul edilen İbn İshak, kendisinden sonra siyer ve megâzi konusunda eser veren müelliflere kaynak teşkil eden *Kitâbu's-Sîre ve'l-Megâzi* (*Kitâbü'l-Meb'âs ve'l-Megâzi*) adlı eserin sahibidir. Nâbî'nin de sıkça başvurduğu kaynak olan bu siyerde İbn İshak Medîne ve Mısır'da topladığı hadislerden yola çıkarak eserini meydana getirmiştir.⁸¹

6. 5. 1. 3. Vâkıdî

Muhammed bin Ömer el-Vâkıdî (ö.207/822) İbn İshak'ın yetiştirdiği öğrencilerin meşhurlarındandır. Fazlaca eser veren Vâkıdî'nin günümüze kadar ulaşan tek eseri Nâbî'nin de eserinde sıkça başvurduğu Hz. Muhammed'in hayatını tarihler ve rivayetlerle kronolojik olarak anlattığı *Kitâbü'l-Megâzi'* dir.⁸²

⁸⁰ Gereklî bilgi için bkz: Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2006, s. 197-230; Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi I-II*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1982, s. XIII; Fayda Mustafa Fayda, "Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmaları", *Uluslararası Birinci İslam Araştırmaları Sempozyumu 16-18 Eylül*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1985, s. 365-366.

⁸¹ Gereklî bilgi için bkz: Öz, *agt*, s. 255-328; Mithat Eser, "Eseri Günümüze Ulaşan İlk Siyer Müellifi İbn İshak'ın Güvenirliği", *İstem Dergisi*, Yıl 7, S. 13, 2009, s. 261-280.

⁸² Gereklî bilgi için bkz: Kasım Şulul, *İlk Siyer ve Mağazi müelliflerinden Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Vakıdî, (H.130-207/M.747-823), Hayatı, Eserleri, Tarihçiliği ve Etkileri*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa; Ahmet Kaya, *Vakıdî'nin Hayatı ve*

6. 5. 1. 4. İbn Sa'd

Vâkıdî'den sonra ilk dönem siyer müelliflerinin önemlilerinden sayılan ve Vâkıdî'nin katibi olarak bilinen İbn Sa'd'ın asıl ismi Ebû Abdullah Muhammed bin Sa'd bin Menî' el-Basrî'dir (ö.203/845). İbn Sa'd *Tabakatü'l-Kübrâ* adlı bir eser kaleme alır ve bu eserin ilk iki cildinde Hz. Muhammed'in hayatını anlatır. Eser kronolojik olarak değil konulara göre tertip edilmiş olup eserde Hz. Muhammed'in ahlakı, peygamberlik alametleri ve fizikî özelliklerinin anlatıldığı kısımlar dikkat çekicidir.⁸³

6. 5. 1. 5. İbn Hişâm

İbn Hişâm'ın asıl ismi Ebû Muhammed Abdülmelik bin Hişâm bin Eyyûb el-Himyerî'dir. (ö.218/828) nahiv, lügat, Arap dili ve siyer alanında döneminin önde gelen âlimlerindedir. İbn İshak'ın eserinden faydalanarak *Siret-i İbn Hişâm* olarak bilinen *Es-Sîretü'n-Nebeviyye* adlı eseri meydana getirmiştir. Eser üzerinde Abdülvehhab Öztürk⁸⁴ ve Hasan Ege⁸⁵'nin çalışmaları mevcuttur. Abdülvehhab Öztürk, İbn Hişâm ve eser hakkında şunları söyler: “Biz biliyoruz ki İbn Hişâm bu kitapta İbn İshak'tan uydurma olduğu açıkça bilinen şiirler nakleder, onların hakkında da kesin olarak konuşmaz ve onlardan naklederek: İlim adamları bize bu şiirleri aktadılar der, bunları değerlendirirken kendi zevk-i selimini hakem kılmaz... O, İbn İshak siretinin kendisine ulaştığı en son kişidir. Kitap onun adıyla bilinmiştir. Onun kitap üzerindeki emeği İbn İshak'ınkinden daha az değildir.”⁸⁶

6. 5. 1. 6. Tirmizî

İslâm dünyasının sekiz büyük hadis bilgininden birisi olan Tirmizî, *Kütüb-i Sitte* olarak anılan en güvenilir altı hadis derlemesinden birinin sahibidir. Dördüncü Müslüman kuşak (etbau etbau't-tabiin) içinde yer alır. Hadis ilminde en yüksek

Tarihçiliği, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1998; Gerekli bilgi için bkz: Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2006, s. 352-412

⁸³ Öz, *agt*, s. 434-451.

⁸⁴ Abdülvehhab Öztürk, *İslam Tarihi Siret-i İbn Hişâm 4 Cilt*, İstanbul: Kahraman Yayınları: 2004.

⁸⁵ Hasan Ege, *Siret-i İbn-i Hişâm-İslam Tarihi*, İstanbul: Kahraman Yayınları: 2006.

⁸⁶ Öztürk, *age*, s. 25. İbn Hişâm hakkında daha fazla bilgi için bkz: Öz, *agt*, 418-433; Mustafa Özel, “Bir Tefsir Kaynağı Olarak İbn Hişâm'ın es-Sîre'si”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi S. XIII-XIV*, İzmir 2001, s. 205-215; İsmail Cerrahoğlu, “İbn Hişâm ve Siresindeki Garibü'l-Kur'ânı”, *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi S. 3*, Ankara 1977, s. 1-28.

dereceye ulaşanlara mahsus olan "hâfız" unvânına sahip ender kişilerdendir. Eserinin adı *Sünen-i Tirmizî*'dir.⁸⁷

6. 5. 1. 7. Dârimî

Büyük hadîs hâfızlarından olan Dârimî'nin asıl ismi Abdullah bin Abdurrahmân bin Fadl bin Behrâm, künyesi Ebû Muhammed'dir. 181 (m.797) târihinde Semerkant'ta doğup, 255 (m.869)'da Bağdât'ta vefât etmiştir. *Sünen-i Dârimî* olarak bilinen eser fıkıh bâblarına göre tasnif edildiği için en faydalı hadis kitaplarından kabul edilir.⁸⁸

6. 5. 1. 8. Ebû Dâvud

Asıl ismi Süleyman bin el-Eş'as bin Şeddâd bin Amr bin Âmir'dir. Hadis alanında en ileri noktaya ulaşmıştır. Hadis metinleri, senedleri, ravilerin ittifak ve itilafları konusunda derin bilgiye sahiptir. Eserinin ismi *Sünen-i Ebû Dâvud*'dur.⁸⁹

6. 5. 1. 9. Taberânî

Meşhur tefsir, hadis ve fıkıh âlimlerinden olan Taberânî'nin asıl ismi Süleymân bin Ahmed bin Eyyub bin Mutayr eş-Şâmi el-Lahmi et-Taberani olup künyesi Ebul-Kasım'dır. 260/873 senesi Safer ayında Şam'ın Taberiyye kasabasında doğan Taberânî, 360/970 senesi Zilkâde ayının sonlarına doğru 100 yaşlarında vefat etmiştir. Yazmış olduğu başlıca eserleri; *Mu'cem-ül-Kebir*, *Mu'cem-ül-Evsat* ve *Mu'cem-üs-Sagir*'dir.⁹⁰ Nâbî'nin bunların hangisinden yararlandığı konusunda bilgi bulunmamaktadır.

6. 5. 1. 10. İmâm Beyhâkî

Hadis âlimlerinin ileri gelenlerinden ve Şafii fikhının önemli simalarından olan Ahmed bin Hüseyin Beyhaki, Şaban 384/994'te Nişabur'da dünyaya gelmiş olup künyesi Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhaki şeklindedir. Hz.

⁸⁷ Gerekli bilgi için bkz: Abdullah Parlıyan, *Sünen-i Tirmizî (3 Cilt)*, Konya: Konya Kitapçılık, 2007.

⁸⁸ Gerekli bilgi için bkz: Abdullah Parlıyan, *Sünen-i Dârimî Tercümesi*, Konya: Konya Kitapçılık, 2012

⁸⁹ Gerekli bilgi için bkz: Ebu Davud Süleyman b. Eş'as Es-Sicistani, *Sünen-i Ebu Davud (17 Cilt)*, İstanbul: Şâmil Yayınları, 2000.

⁹⁰ Gerekli bilgi için bkz: Abdülkadir Palabıyık, "Taberânî ve el-Mu'cemü's-Sağîr Adlı Eseri", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. XIII-XIV, İzmir 2001, s. 191-203.

Muhammed'in mucizelerini topladığı *Delailü'n-Nübüvve* adlı eseri en önemli olanıdır.⁹¹

6. 5. 1. 11. Ebû Na'im

Hadis âlimlerinden olan Ebû Na'im'in asıl ismi Nafi' Bin Abdurrahman Bin Ebû Na'im'dir.⁹²

6. 5. 1. 12. Şa'bî

İmam Şa'bî, Nâbî'nin eserinde yer verdiği hadis âlimlerindedir.⁹³

6. 5. 1. 12. Ahmed bin Sâlih

Ahmed bin Sâlih et-Taberî Mısırlı hadis âlimidir. İbnü't-taberî olarak bilinir. Kaynaklar *Kitâbü's-Sahâbe* adlı bir eseri olduğundan bahsetmektedir.⁹⁴

6. 5. 2. Sadece Eser İsmi Verildiği Kaynaklar

6. 5. 2. 1. Şevâhidü'n-Nübüvve

Abdurrahman Molla Câmî'nin telif ettiği Farsça eserdir. Hz. Muhammed'in vasıfları, peygamberlik alametleri, mucizeleri eserde anlatılmıştır. Eser Lamî Çelebi tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiş ve yakın zamanda eser üzerinde bir doktora tezi yapılmıştır.⁹⁵

6. 5. 2. 2. Târih-i Hamîs

Kâdî Hüseyin bin Muhammed bin el-Hasen ed-Diyârbekrî'nin kaleme aldığı eserdir. Eserin asıl ismi *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfûsi Nefîs* olup ansiklopedik bir tarih kitabı olarak bilinen bu eser, esasen bir siyer kitabıdır.⁹⁶

6. 5. 2. 3. Tavzîh

⁹¹ Gerekli bilgi için bkz: Yusuf Şevki Yavuz, Delâilü'n-Nübüvve Maddesi, *DİA*, C 9, 1994, s. 117; Yusuf Şevki Yavuz, Delâilü'n-Nübüvve Maddesi, *DİA*, C 9, 1994, s. 117-118.

⁹² Gerekli bilgi için bkz: Bizimsahife.org, *Nafi' Bin Abdurrahman Bin Ebû Na'im*, http://www.bizimsahife.org/kutuphane/islam_alimleri_ans/cild/02Cild/3/56.htm. (15 Ocak 2015)

⁹³ Ahmed Ürkmez, "Tarih Kaynaklarından Özgün Bir Hadisçi Portresi: Şa'bî, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* C. 28, Güz 2009, s. 123-152.

⁹⁴ Gerekli bilgi için bkz: Kemal Sandıkçı, Ahmed b. Sâlih et-Taberî Maddesi, *DİA*, C. 2, 1989, s. 132.

⁹⁵ Erdem Can Öztürk, *Lâmî'i Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi: İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Manisa 2014.

⁹⁶ Gerekli bilgi için bkz: Abdülkerim Özyayın, Diyârbekrî Maddesi, *DİA*, C. 9, 1994, s. 472-473.

Hanefî âlimi Şadrüşşerîa'nın eseridir. Şadrüşşerîa, fıkıh eseri olan *Tenkîhu'l-Usûl'ü* bazı değişilikler, eklemeler ve çıkarmalarla şerh etmiş ve bu esere *et-Tavzîh fî Halli Gavâmizi't-Tenkîh* adını vermiştir.⁹⁷

6. 5. 2. 4. Şerh-i Mevâkıf

Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî el-Hanefî'nin (ö. 816/1413) yazdığı bir kelâm kitabıdır. Bu eser çok teveccüh görmüş ve Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuştur.⁹⁸

6. 5. 2. 5. Kitâb-ı İktifâ

Muhaddis ve fakîh olan Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdisselâm b. Hamdûn el-Bennânî'nin eseri olup eserin asıl ismi *Me'âni'l-Vefâ' bi-Me'âni'l-İktifâ*'dır.⁹⁹

6. 5. 2. 6. Şifâ'ü'l-Garâm

Mekke tarihi hakkındaki eserleriyle tanınan Mâlikî fakîhi Ebü't-Tayyib Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed b. Alî el-Hasenî el-Fâsî'nin *Şifâ'ü'l-Garâm bi-Ahbâri'l-Beledi'l-Harâm* adlı eseridir. Eser Mekke ve Medine tarihi hüviyetindedir.¹⁰⁰

6. 5. 2. 7. Tefsîr-i Keşşâf

Mu'tezile âlimlerinden Zemahşerî'nin ağırlıklı olarak dirayet metoduyla yazdığı tefsiridir. Eserin tam adı *el-Keşşâf 'an Haka'iki Gavamizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-ekâvil fî Vücûhi't-Te'vîl*'dir.¹⁰¹

6. 5. 2. 8. Zehâ'irü'l-Ukbâ

Mekke kadısı, muhaddis ve Şâfiî fakîhi olan Ebü'l-Abbâs (Ebû Ca'fer) Muhibbüddîn Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed et-Taberî el-Mekkî'nin *Zehâirü'l-Ukbâ fî Menâkibi Zevi'l-Kurbâ* adlı bu eseri Ehl-i Beyt'in faziletini anlatmaktadır.¹⁰²

⁹⁷ Gereklî bilgi için bkz: Şükrü Özen, *Tenkîhu'l-Usûl Maddesi*, *DİA*, C. 40, 2011, s. 454-458.

⁹⁸ Gereklî bilgi için bkz: Sadrettin Gümüş, *Cürcânî Maddesi*, *DİA*, C. 8, 1993, s. 134-136; Faiz Kalm, "Zaman Kavramı Açısından el-Cürcânî'nin Şerhu'l-Mevâkıf'ına Genel Bir Bakış, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* II (2002) S. 2, s. 161-170.

⁹⁹ Gereklî bilgi için bkz: M. Yaşar Kandemir, *Bennânî Maddesi*, *DİA*, C. 5, 1992, s. 459.

¹⁰⁰ Gereklî bilgi için bkz: Cevat İzgi, *Takıyyüddin Fâsî Maddesi*, *DİA*, C. 12, 1995, s. 212-213.

¹⁰¹ Gereklî bilgi için bkz: Ali Özek, *el-Keşşâf Maddesi*, *DİA*, C. 25, 2002, s. 329-330.

¹⁰² Gereklî bilgi için bkz: İbrahim Hatiboğlu, *Muhibbüddin et-Taberî Maddesi*, *DİA*, C. 31, 2006, s. 38-39.

6. 5. 2. 9. Zehr-i Bâsim

Hadis hâfızı, tarih ve ensâb âlimi Ebû Abdillâh Alâüddîn Moğultay b. Kılıç b. Abdillâh el-Bekcerî el-Hikrî'nin *ez-Zehrü'l-Bâsim fî Sîreti (Siyeri) Ebi'l-Kâsım* adlı eseridir. Siyer kitabıdır.¹⁰³

6. 5. 3. Hem Müellifin Hem Eserin İsminin Verildiği Kaynaklar

6. 5. 3. 1. Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*

Asıl ismi Muhammed bin İsmail bin İbrahim bin el-Mugîre bin Berdizye (ö.810-869) olup künyesi Ebû Abdullâh'tır. 21 Temmuz 810'da dünyaya gelen, hadis âlimi olan Buhârî'nin *Sahîh-i Buhârî* nâmıyla bilinen *el-Câmiu's-Sahîh* adlı eseri *Kütüb-i Sitte* olarak bilinen altı hadis kitabından biridir. Nâbî, bu eseri genellikle fıkıhla ilgili konuları işlediği bölümlerde kullanmış ve özellikle bu kitaptaki Ebû Hüreyre ve İbn Abbâs'a ait rivâyetlere eserinde yer vermiştir.¹⁰⁴

6. 5. 3. 2. Kastallânî, *Mevâhibü'l-Ledüniyye*

Nâbî'nin -özellikle- eserinin baş kısmında sıklıkla atıfta bulunduğu eserdir. Şihabuddîn Ahmed el-Kastallânî (ö.923/1517), *Mevâhibü'l-Ledüniyye* veya *Mevahibü'l-Kastallâni* isimleri ile bilinen *el-Mevâhibü'l-Ledüniyye fî Minahi'l-Muhammediye* adlı meşhûr siyerin sahibidir. Edebiyatımızın usta şairlerinden Bâkî bu eseri Sokullu Mehmed Paşa'nın isteği ile *Meâlimü'l-Yakîn fî Sîret-i Seyyidi'l-Mürselîn* ismiyle tercüme etmiştir. Bu eser Dârü'l-Âmire Matbaası'nda basılmıştır. Eserin sadeleştirilmiş yayınları mevcuttur.¹⁰⁵

6. 5. 3. 3. Molla Miskin Muînüddîn, *Mearicü'n-Nübüvve*

Molla Miskin Muînüddîn Muhammed Emin bin Hâc Muhammed Hirevî'ye ait olan eserin asıl ismi *Meâricü'n-Nübüvve fî Medârici'l-Fütüvve*'dir. Eser Farsça

¹⁰³ Gerekli bilgi için bkz: M. Yaşar Kandemir, Moğultay b. Kılıç Maddesi, *DİA*, C. 30, 2005, s. 229-231.

¹⁰⁴ Gerekli bilgi için bkz: Mustafa Zeki Terzi, "Buhârî'nin Sahih'indeki Siyer ve Meğâzi Rivâyetleri", Büyük Türk-İslâm Bilgini Buhârî (811-869) –Uluslararası Sempozyum- 18-20 Haziran 1987, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri 1996, s. 159-164; Muharrem Tan, *Câmiü'l-Ehadis*, İstanbul: Moralite Yayıncılık, 2005.

¹⁰⁵ Necip Fazıl, *Gönül Nimetleri*, İstanbul 1967; İhsan Uzungüngör, *Mevâhib-i Ledüniye*, İstanbul 1972.

aslından Celâlzâde Mustafa Çelebi¹⁰⁶ ve Altıparmak Mehmed Efendi tarafından *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî* adıyla Osmanlı Türkçesi'ne çevrilmiştir. İkinci tercüme çevirenin adına nisbetle daha çok Altıparmak diye meşhur olmuş ve M. Faruk Meyan tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır.¹⁰⁷

6. 5. 3. 4. Ataullah Cemâleddin el-Muhaddis, *Ravzatü'l-Ahbâb*

Asıl ismi Emîr Cemâlüddîn Atâullâh b. Mahmûd b. Fazlillâh el-Hüseynî ed-Deştékî eş-Şirâzî olup İran'ın meşhur vâiz ve tarihçilerindendir. 900/1494-95 yılında tamamladığı *Ravzatü'l-ahbâb fî siyeri'n-nebî ve'l-âl ve'l-ashâb* adlı eseri Ali Şîr Nevâî'nin isteği üzerine yazmış ve ona ithaf etmiştir. Eserin ilk bölümü Hz. Muhammed'in siretini ihtivâ etmektedir.¹⁰⁸

6. 5. 3. 5. İmâm Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*

Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî hadis hafızı, kıraat âlimi ve tarihçidir. *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-(Tabakâtü'l-) Meşâhîr ve'l-A'lâm* Zehebî'nin en hacimli eseri olup Nâbî *Sâhib-i A'lâm* diyerek bu müellif ve esere atıfta bulunmuştur. Nâbî'nin kaynak olarak kullandığı diğer eser ise Zehebî'nin zayıf râvilerle ilgili çalışmalarının en önemlisi olan *Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*'dir.¹⁰⁹

6. 5. 3. 6. İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*

Asıl ismi Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî olan İbnü'l-Cevzî; tarih, biyografi, hadis, tefsir ve akaid alanlarında eser telif etmiştir. Yaşamı boyunca çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. *Telkîhu Fühûmi Ehli'l-Eser fî Uyûni't-Târih Ve's-siyer* adlı eseri Nâbî'nin eserinde kullandığı bir kaynaktır. Bu eser tarih, tabakat, siyer ve hadis ilimleriyle ilgili olup sahâbe, tâbiîn, diğer meşhur râvi ve şahısların alfabetik olarak sıralanmasıyla meydana gelmiştir.¹¹⁰

¹⁰⁶ Harun Arslan, "Türk Edebiyatında Esmâ-yı Nebî ve Celâlzâde Mustafa'nın Tercüme-i Me'âricü'n-Nübüvvesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* C. 7, S. 31, s. 49-52.

¹⁰⁷ M. Faruk Meyan, *Mearicü'n-Nübüvve Tercümesi*, İstanbul 1976.

¹⁰⁸ Gereklî bilgi için bkz: Mehmet Aykaç, Cemâl el-Hüseynî Maddesi, *DİA*, c. 7, 1993, s. 303-304.

¹⁰⁹ Gereklî bilgi için bkz: M. Yaşar Kandemir, Mîzânü'l-İ'tidâl Maddesi, *DİA*, C. 30, 2005, s. 218-219; Tayyar Altinkulaç, Zehebî Maddesi, *DİA*, C. 44, 2013, s. 180-188.

¹¹⁰ Gereklî bilgi için bkz: Yusuf Şevki Yavuz, Casim Avcı, "İbnü'l-Cevzî Maddesi, *DİA*, C. 20, 1999, s. 543-549.

6. 5. 3. 7. İmâm Tahavî, *Şerh-i Âsâr*

Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî et-Tahâvî, Hanefî hadis ve fıkıh âlimlerindendir. Nâbî, Tahavî'nin fıkıh sistematiğine göre mezhepler arasında tartışılan hadisleri incelediği *Şerhu Me'âni'l-Âsâr* adlı kitabından faydalanmıştır.¹¹¹

6. 5. 3. 8. Kadı İyâz, *Eş-Şifâ*

Tam adı *eş-Şifâ bi-(fi) Ta'rîfi Hukûki (fi Şerefi) 'l-Mustafâ* olan *eş-Şifâ* Kadı İyâz'ın peygamber sevgisini ve Hz. Peygamber'in müslümanlar üzerindeki haklarını anlattığı eserdir. Yazıldığı tarihten itibaren İslâm dünyasında büyük ilgi görmüş; üzerinde şerh, hâşiye, ihtisar ve tercüme şeklinde pek çok çalışma yapılmış; medreselerde öğrencilere, camilerde halka okutulmuş bir eserdir.¹¹²

6. 5. 3. 9. Kâzerûnî, *el-Müntekâ*

Muhammed b. Mes'ûd el-Kâzerûnî'nin Arapça *el-Müntekâ min Sîreti'l-Mevlidi 'n-Nebiyi 'l-Mustafâ* adlı meşhur siyer kitabıdır.¹¹³

6. 5. 3. 9. Ahmed bin Hanbel, *Müsned*

Asıl adı Ahmed bin Muhammed bin Hanbel bin Hilal bin Esed olup künyesi Ebû Abdullah'dır. *Müsned* adlı hacimli hadis külliyyatının sahibidir.¹¹⁴

6. 6. Eserin Üslup Özellikleri

1. Nâbî eserinde her bahis öncesi anlatacağı konu ile ilgili kalıp cümleler kurar. Bu kalıp cümlelerdeki asıl unsur, okuyucuya sunacağı konuyu daha önceki siyer kitaplarının rivâyet etmesidir. Nâbî, anlatılacağı konuları önceden araştırdığını

¹¹¹ Gerekli bilgi için bkz: Davut İltaş, Tahâvî Maddesi, *DİA*, C. 39, 2010, s. 385-388; Ayhan Tekineş, "Tahâvî'nin Şerhu Me'âni'l-Âsâr'da Hadisleri Anlamada Takip Ettiği Yöntemler, *Dîvân* 2002/1, s. 161-184.

¹¹² Gerekli bilgi için bkz: Akif Köten, "Kadı İyaz, Hayatı, Eserleri ve eş-Şifâ'sının Özellikleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, C. 7, S. 7, 1998, s. 269-278; M. Yaşar Kandemir, eş-Şifâ Maddesi, *DİA*, C. 39, 2000, s. 134-138.

¹¹³ Gerekli bilgi için bkz: İsmail Durmuş, Mevlid Maddesi, *DİA*, C. 29, 2004, s. 481; Mustafa Uzun, Siyer ve Megâzî Maddesi, *DİA*, C. 37, 2009, s. 325.

¹¹⁴ Gerekli bilgi için bkz: Muhammed Abdurrauf, "Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i, Tercüme: Müteba Uğur, *Diyanet Dergisi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, S. 1, Ocak-Şubat 1975, s. 21-33. İmam Ahmed bin Hanbel, *El Müsned (21 Cilt)*, Tercüme: Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız, Zekeriya Yıldız, Ankara: Ocak Yayıncılık, 2014.

göstermek ve bunları tarafsız bir gözle okuyucuya aktardığını açıklamak için bu cümleleri kurar.

‘Alem-efrāzān-ı püšte-i dirāyet bu vech ile şukka-güşāy-ı rāyet-i rivāyet olmuşlardır ki (s. 72)

Daķīka-şināsān-ı pervīzen-i siyer bu resmle idāre-i tavāhīn-i haber eylemişlerdür (s. 74)

Ķā’idān-ı қатар-ı aħbār bu tarz üzere tertīb-i mehār-ı güftār eylemişlerdür ki (s. 75)

‘Uķde-güşāyān-ı serāyir-i siyer bu siyāk üzere tenķīh-i haber eylemişlerdür ki (s. 83)

2. Eser’de Nābī kullandığı kaynakların isimlerini vererek ve onlara atıflarda bulunarak siyerine ilmî bir özellik kazandırmıştır:

ta‘yīn-i **Mevlānā Mu‘īnū’d-dīn-i Miskīn** ‘aleyhi’r-raħme üzere perde-i ‘ahd bu takrīb ile çāk-ħurde-i pençe-i naķz oldu ki (s. 72)

ol maħmūrān-ı meykede-i dālālī sīr-āb-ı selsāl-ı ĩmān eylediđi taşhīh-kerde-i ‘**Allāme-i Ķastallānī**’dür (s. 78)

Ĥāme-i nādire-nigār-ı **Vāķıdī** ‘aleyhi’r-raħme bu vechile қаtre-çekān-ı taħķīķ olmuşdur ki (s. 79)

Ībn İşhak raħmetu’llāhuñ ğılāf-ı ‘anber-pūş-ı dehānından leme‘ān iden rivāyāt-ı şaħīħadandur ki (s. 99)

şāhīfe-i **Buħārī** olan mu‘teberāt-ı rivāyetdendür ki (s. 106)

ruşsāre-i zīb-i şāhīfe-i **Ma‘āricü’n-Nübüvve** olan ferāyid-i rivāyātdandur ki (s. 107)

3. Konunun ihtilaflı olduğu kısımlarda Nābī rivayetleri aynen kaydeder ve bu durumu belirtir:

Merbüt-ı ezîmme-i iğtinâm olan cimâlden ba‘d-ı ifrâzü’l-ḥumus her gâzî-i nîk-baḥt **bir kavilde** ikişer **rivâyet-i uhırâda** üçer re’s-i şütür-i ser-mestle (s. 76)

Ḥâzret-i Zî’n-nüreyn raḍıya’llâhu ‘anh pâsdâr-ı ḥilâfet-ḥâne-i kübrâ buyrılıb **bir kavilde** çâr-şad **kavl-i âherde** heft-şad gâzanfer-i ‘adû-şikârla Cebel-i Zâtü’r-Rikâ‘ cānibine şukḳa-güşây-ı livā-yı iḳbāl oldılar (s. 169)

Silsile-i siyeh ü sepîd-i eyyām u leyâlden **bir kavilde** şeş-rüz **kavl-i âherde** on-rüz **rivâyet-i âhîrîde** pānzdeh-rüz inḳazāsında cenāb-ı tevbe-pezîr-i güneh-kārān (s. 232)

Sübḥa-i si-dâne-i eyyām-ı şıyāmdan **bir kavilde** dü-dâne **kavl-i âherde** deh-dâne mürür eyledükde (s. 397)

4. Nâbî, konu başlarında ve yer yer konuyu irdelerken bazı açıklamalarda bulunur. Bu açıklamalar konuya derinlik kazandırmak içindir.

Bu gazve-i i‘câz-eşer elsine-i muḥaddidân-ı mebānî-i siyerde gazve-i Zî-emer ile daḥî mevsümdür ki ‘âlâ-kile’t-taḳdîreyn arāzî-i Necid’den bir mevzi‘ ismi olduğu şübüt-yäfte-i fezâ-yı ta‘ayyündür (s. 76)

bu gazvede müddet-i nehzat-ı müteberrikeleri on bir gün olduğu nüvişte-i muḥāsebān-ı āşârdur (s. 78)

nām-ı yümn-ittisāmın Ḥasan şebt eylediler nām-ı ferzendân-ı Hārūn ‘aleyhi’s-selām ki luḡat-ı maḥşûşalarında Şübeyr ü Şeber’dür lisān-ı ‘Arabî’de ism-i Ḥasan u Ḥüseyn ile müterādifen olmaḡın taḫbîḳān lehümā işāret-i emîn-i vaḥy ile ta‘yîn olunduḡı ba‘zı cerāyid-i āşârda çeşm-güzār olmuştur (s. 89)

5. Nâbî eserin yaklaşık yarısına kadar, kullandığı kaynak isimlerine nadiren yer verirken eserin son kısmına doğru -özellikle Hudeybiye Antlaşması’ndan sonra anlattığı kısımda- kullandığı eserlerin isimlerini sıkça vererek onlara atıflarda bulunmuştur. Bu durumu şöyle açıklayabiliriz: Nâbî başlangıçta eserini sanat eseri olarak yazmak istemiş, bir müddet bunu devam ettirmiştir. Nâbî’nin kullandığı kaynakların artması ve okuyucuya daha fazla bilgi verme amacı onu teşekküllü bir

siyer yazma derdine düşürmüştür. Buna delil olarak eserin ilerleyen kısımlarında yer yer dil sadeleşmesini, kelime tekrarlarının artmasını ve Nâbî'nin kullandığı kaynakların isimlerini sık sık kaydetmesini gösterebiliriz. Bu kısımlarda sanat eseri özelliğinden ziyade tafsilatlı bir siyer kitabı özelliği karşımıza çıkmaktadır. Nâbî bu bölümlerde ilgili eserlerin ittifâk halinde olduğu kısımları aynen nakletmiş ama aralarında muhalefet bulunan rivâyetleri elindeki kaynaklar nisbetinde değerlendirmiş ve bir sonuca varmıştır. Yer yer Hanefî ve Şafîî fıkıh kitaplarını kaynak göstermiştir. Ayrıca bu kısımlarda ve sonrasında Buhârî ve eseri olan *Sahîh* sık sık başvurulan bir kaynak konumuna gelmiştir. Abdullah bin Ömer ile Ebû Hüreyre'nin rivayetleri müteber kabul edilmiştir.

Özellikle Hz. Ali'nin ikinci namazını kılmadığı bir gün Hz. Peygamber'in duası ile güneşin tam batacakken bir müddet beklediği ve Hz. Ali'nin namazını kıldığı rivayeti vardır ki burada Nâbî elindeki kaynakları kullanarak bir sonuca varır. Bu bölüm, Nâbî'nin anlattığı konuda kendini ikna etmeye çalıştığı hissini uyandırmaktadır.

İmām-ı mihrāb-ı velāyet kerrema'llāhü vecchü edā-yı farīza-i ʿaṣr idinceye dek ʿandīl-i mihr-i münīr dīvār-ı erzaḳfām-ı felekde āvīḥte olduğu mir'āt-ı dükkān-ı āṣārdur ekābir-i e'imme-i Ḥanefiyye'den İmām Ṭahāvī rahmetu'llāh ṣerḥ-i āṣārında ¹¹⁵ هذا حديث ثابت رواه ثقات ta'biri ile sedd-i müdāḥil-i ihtilāf eylemişdir... Yāḥūd bu neyyir-i ʿālem-tābuñ maṣriḳ-ı dehānlarından ṭulūʿı cenāb-ı Murtaẓā'ya vāḳıʿa-i redd-i ṣems tāc-ı ser-i mübāhāt olmazdan muḳaddem ufḳ-ārā-yı zuhūr olmuş ola diyüb fī'l-cümle ḥadīs-i Ebī Hüreyre daḥi bu emr-i bedīʿüñ imḳān-ı vuḳūʿına delīl-i ḳavīdür diyü tenvīr-i meclis-i müddeʿā eylemişdir. (s. 349-350)

6. Nâbî, Rum Kralı Herakl'in İslam'a davet edilişi konusunu işlerken Ebû Süfyân ile Herakl arasındaki konuşmaları soru, cevap ve tevcîh bağlamında aktarır. Bu kısımda 10 ayrı soru, cevap ve tevcîh bulunmaktadır.

¹¹⁵ Bu hadisin de rivayet edenin de sahihliği sabittir.

Su'âl-i Evvel-i Heraql Ol dürr-i yetim-i dürc-i nübüvvetüñ miyâne-i 'ummân-ı ensâb-ı kabâ'ilde şadef-i lâl-perver-i nesebi ne keyfiyyetle muttaşıfdu? **Cevâb-ı Ebî Süfyân** Ey nigehbân-ı memâlik-i kayşerî beyne'l-A'râb silsile-i ensâb-ı 'Adnânî gibi şecere-i asliyye-i zât-ı vâlâ-ğadr-i Ebî'l-enbiyâ İbrâhîm Hâlîlu'llâh hâzretine bâz-beste olmağla muğaylânzâr-ı kabâ'ile nisbet nesl-i kerîm-i 'Adnânî eşcâr-ı bağzâr-ı 'Adn meşâbesinde ve ol ırk-ı 'Arîk beyninde dağı ağışân-ı silsile-i Benî Hâşim-i bîd ü çenâre nisbet nihâl-i verd-i tarrâ menzelesinde şerîf ü mükerrerem olmağın ol pîrâye-i destâr-ı nübüvvet olan gül-i hoş-büy-ı nev-şikefte-i muğarrâ şâhib-i şerîfterîn-i asl u neseb idüğü meretebe-i kıl ü kâlden berterdür didim. **Tevcih-i Heraql** El-hâk kamer-pîrây-ı iklîl-i muraşşâ-kâr-ı nübüvvet olan gevher-i girân-ğadr-i 'âlî-tebâr ber-âverde-i kân-ı aşıl ü perverde-i düdmân-ı şerîf olmağla muhtâcdur ki zîr-i zer-küngüre-i içâatine mültecî olan eşraf ü e'âlî-i 'âlemüñ dâmen-i mütâbi'atları sevâd-endüde-i gubâr-ı neng ü 'âr olmaya didi. (s. 279)

7. Eserlerin genelinde olduğı gibi sanat yapma amacıyla yazılan *Zeyl-i Siyer-i Veysi*'nin mukkaddimesi sayılabilecek baş kısmında kullanılan dil, metnin genelinde kullanılan dille karşılaştırıldığında en külfetli olanıdır:

Güher-çinân-ı ma'âdin-i âşâra nümâyândur ki yekke-tâz-ı ser-zemîn-i inşâ merhûm Veysi-yi şîrîn-sühân-ı pākîze-edâ riyâz-ı siyer-i mu'teber-i hayrû'l-beşerde 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm nağl-nişân-ı eşer olub bâğbân-ı tab'-ı çemen-perveri nâvdân-ı hâme-i 'anber-nişârdan isâle-i cüybâr-ı zülâl ile bir hadîka-i muğarrâ terbiye eylemişdür ki her şafha-i rengîni bir tahta-i şüküfe-i nâmdâr ve her fıkra-i nemekîni bir deste-i nâz-büy-ı nefha-nişârdur silsile-i sütüri şaff-ı benefşezârdan dil-cüyter ve külli şerh-i ser-sühânları gül-deste-i bihiştten hoş-büyterdür. Ta'birât-ı cihân-pesendi zîb-i destâr-ı iştihâr ve telmihât-ı dil-güşâsı mümtâz u müselleme-i aşhâb-ı âşârdur elfâz-ı nâtıka-nevâzı sünbül-deste-i ser-şîşe-i feşâhat ve me'ânî-i kinâye-perdâzı zîr-i lihâf-ı feşâhatde hem-hvâbe-i 'arâyis-i belâğatdür... (s. 70)

8. Agah Sırrı Levend'e göre Osmanlı nesrinin en güzel eserlerinden biri olan¹¹⁶ *Zeyl-i Siyer-i Veysi*'de Nâbî, *Tazaaru'nâme* gibi sanat eserlerinde görülen secili anlatıma fazlaca yer vermemiştir. Anlam karmaşası olan girift cümleler de yok denecek kadar azdır. Her ne kadar sanat eseri yazmaya niyetlense de eserinin mukaddime kısmında anlattığı eserini yazma sebepleri onu okuyanın etkilenmek yanında anlayabileceği bir eser kaleme almaya zorlamıştır diyebiliriz. Eserden seçilmiş bu örnekler de düşüncemizi kanıtlar niteliktedir:

bir gün bāzār-ı Benî Kaynuka'da bir mühimm için bir Yahūdî zergerüñ kenāre-niṣṣīn-i dükkānı iken ol zerger-i āteş-dest ol pāk-dāmenüñ zeyl-i pesīnin sūzen-i iğfālle pūştine ta'lik itmegin hengām-ı kıyāmda cāy-ı mestūrı memerr-i nazar-ı hāş u 'āmm olıcağ hūzzār-ı Yehūd hoşka-güşāy-ı hānde-i istihzā oldılar (s. 72)

riyāz-ı rızā-yı İlāhî'ye kanevāt-ı gelū-yı zeḥāyādan isāle-i mā'ü'l-hayāt-ı hūn u ruhsāre-i 'arāyis-i taqväyü gül-gün eylediler (s. 75)

Ebā Rāfi' gūş-res olan ne şadā idi diyü kaşd-ı isti'lām-ı menām eyledükde ben daḥi bilmem bir şahş bir şemşir-i cān-güdāz havāle eyledi ammā hele zarārından maşūnum diyü yine izhār-ı şadā eyleyicek (s. 85)

9. Eserde sanat yapma yöntemi -tıpkı *Tuhfetü'l-Harameyn* adlı eserinde olduğu gibi- Arapça-Farsça kelimeleri ve tamlamaları arka arkaya sıralamaktır. Bu nedenle böyle bir eseri okuyabilmek için sık sık sözlük kullanmak gerekmektedir. Eserde, Arapça ve Farsça kelimelerle yapılan zincirleme tamlamaların beş kelimeyi geçtiği çok nadirdir:

taḥşil-i re'sü'l-māl imāle-i 'arz-ı iftikār u istikrāz-ı e'ime vü esmārdan ḡayrı eshel ü sâ'il olmadığımı biḥte-i pervizen-i efkār idüb (s. 80)

pışgāh-ı habību'llāha gelüb tamğa-yı sümm-i sütür-ı sebük-tāzlarına bast-ı kālāy-ı esāmī-i tarīk idüb birine havāle-i ser-engüşt-i işāretle didi ki (s. 305)

¹¹⁶ Agah Sırrı Levend, *Nâbî'nin Surnâmesi*, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1944, s. 17.

Ḥālā pīrāye-i siyeh-rişte-i müjgānım olan kaṭarāt-ı mürvārīd-i sirişk idrār-ı tīre-mīğ-i ḥüzn ü endüh degül belki fevvāre-i nüzhetkede-i şevk ü meserretdür (s. 329)

10. Nâbî, konuları tafsilatlı olarak anlatma gayesinden kimi zaman vazgeçmiş, uzunca anlatılabilecek bir vakayı tek bir cümlede yoğun bir şekilde anlatmıştır. Hz. Osman'ın izdivâcını anlattığı kısım buna örnek olarak verilebilir:

Riyāz-ı şaḥāyif-i cild-i Medenī'de dest-nişān-ı baġbān-ı kalem-i Veysī-i ʿuṭārid-tüvān olduğu üzere muḳaddemā ser-i saʿādetmend-i Ḥāzret-i ʿOşmān üzere sāye-baḥş-ı sitāre-i izdivāc olan Ruḳıyye binti Resūlū'llāh şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellemüñ nihāl-i çemen-fürüz-ı vücūdı şadme-i tünd-bād-ı fenādan şikest olmaġla bu sāl-i meserret-me'âlde şem'a-i ḥarem-serāy-ı ʿişmet çerāğ-ı düdmān-ı nübüvvet Ümm Gülşüm binti seyyid-i ʿālem şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem ol pāsbān-ı gencīne-i şerm ü ḥayā ḥāzretlerine şebistān-serāy-ı ḥalvet-ḥāne-i izdivāc buyrulmaġın iḥrāz-ı laḳab-ı Zī'n-nüreyn ile şālīş-i neyyīreyn oldılar (s. 86)

11. Nâbî, eserinde hemen hemen bütün söz sanatlarını ustalıkla kullanmış, benzetme ve tasvir etme yöntemlerine daha fazla başvurmuştur. Kişi, mekan, olay ve doğa tasvirleri eserde çokça yer tutmaktadır.

Karşımıza tasviri en fazla yapılan şahıs olarak eserin baş kahramanı, konu ve olayların etrafında geliştiği, eserin yazılma sebebi olan Hz. Muhammed çıkar. Eserde Nâbî, Hz. Muhammed'in ismini kullanmak yerine onun vasıflarını anlatan kelime ve kelime gruplarına yer vermiştir. Eserde dört yerde Muhammed Mustafa kelimesi geçmekle birlikte Hz. Muhammed için kullanılan vasıflar şunlardır:

nāzenīn-i bālā-ḥāne-i ʿilliyīn, pīşgāh-ı seyyid-i kā'ināt, şāh-bāz-ı āşiyāne-nişīn-i risālet, sāmī'a-res-i ḳāfile-salār-ı enbiyā, imām-ı şaff-ı enbiyā, ḥıṭṭa-i risālet, seyyid-i ʿālem, mir'āt-ı şuhūd-ı ekrem-i mevcūd, şāhenşeh-i erīke-nişīn-i belāğ, tenhā-rev-i bālā-ḥāne-i isrā, cerīḥa-düz-ı dil-rişān-ı ʿālem, nihāl-i mülāyim-sirişt-i ḥadīka-i ḥulḳ-i ʿazīm, nāmūs-ı ekber, çerāğ-ı düde-i

kā'ināt, şāhenşeh-i kalem-rev-i eflāk, sultān-ı serā-perde-i levlāk, hazret-i
haṭīb-i minber-i nüh-pāye-i eflāk, hūlāşa-i kārgāh-ı āferīnīş, seyyid-i Burāk-
süvār-ı sidre-mesīr, şāh-beyt-i maḫta'ı risālet, merḫale-peymā-yı kābe
kavseyn, seyyid-i evvelīn ve āhīrīn, hazret-i faḫr-i kā'ināt, bālā-nişīn-i
mesned-i da'vet, kūh-ı 'ālī-esās-ı şefā'at, seyyid-i ins ü cānn, hazret-i
şādıku'l-va'dü'l-emīn, ḫātime-i silsile-i enbiyā Hazret-i Muḫammedü'l-
Muştafā, sultān-ı bārgāh-ı āsumān u zemīn, ḫusrev-i memālik-i levlāk,
girāmī-güher-i nüh-dürc-i kā'ināt, sultān-ı ḫurb-ārā-yı ḫalvet-ḫāne-i
Yezdānī, şārıḫ-ı āsumān-ı risālet, eşdaḫ-ı mevcūdāt, rüşen-sāz-ı dīde-i
'ālemiyān, sultān-ı āsumān-rikāb, ḫvāce-i 'ālem, hazret-i kāşifü'd-düca,
sultān-ı erīke-nişīn-i nübüvvet, kürsī-nişīn-i maḫfil-i risālet, serv-i ḫoş-
ḫırām-ı bāğ-ı belāğ, kâfile-sālār-ı nūr u hüdā ya'ni cenāb-ı ḫayrū'l-verā,
şehenşāh-ı mu'allā-livā-yı ḫıṭṭa-i bi'set

Nâbî eserinde yer yer nazım parçaları ile Hz. Muhammed'n tasvirini yapar:

Māh-ı münīr-i memleket-ārā-yı ṭā vü hā
Şāh-ı serīr-i mesned-i a'lā-yı yā vü sīn (s. 122)

Naḫdgān-ı āferīnīş dürr-i deryā-yı vücūd
Mīve-i maḫşūd-ı hestī bā'is-i icād-ı nās (s. 174)

Dest-gīrende-i cism-i nāsūt
Çeşm-bīnende-i mülk ü melekūt (s. 240)

Mekkī-i Yesrib-mekān u seyyid-i āḫir zemān
Maḫrem-i sırr-ı nihān u hādī-i rāh-ı hüdā
Hem-nefes-i rüh-ı ḫuds dürr-i ḫalevāt-ı ḫafī
Hem-sefer-i Cibrīl berr-i derecāt-ı ulā (s. 335)

Eserde Hz. Muhammed'den sonra en fazla ismi geçen, tasviri yapılan, Hz. Muhammed dışında adına şiir söylenen tek kişi Hz. Ali'dir. Ehl-i Beyt'den olan Hz. Ali'nin özellikle Hayber'in kalelerinden Kamûs'da gösterdiği insanüstü yiğitlik, her savaşta ortaya koyduğu bahâdırâne tavır Nâbî tarafından övülmüş ve eserde geniş yer bulmuştur. Nâbî'nin Hz. Ali için kullandığı tabirler ve onu tasvir ettiği şiirleri şunlardır:

şîr-i Hudâ 'Aliyyü'l-Murtażā, gülbün-i hadîka-i velâyet 'Aliyyü'l-Murtażā,
hâzret-i şîr-i şemşîr-zen kerrema'llâhü veche, şîr-i şaff-der, yeke-tâz-ı 'arşa-i
velâyet, hâzret-i meydân-pîrây-ı velâyet, imâme-i müsebbiha-i kerâmet, şeh-
süvâr-ı hilye-i lâ-fetâ, bedr-i hâle-i velâyet seyyâre-i burc-ı imâmet,
mü'essis-i mebânî-i vegâ

Şeh-i serîr-i velâyet imâm-ı hıttâ-i şer'

Muhiţ-i 'âlem-i dâniş 'Aliyyen veliyyu'llâh (s. 209)

'Alîm-i defter-i menzil mufaşşal-sâz-ı her mücmel

Vaşiyy-i Aḥmed-i mürsel veliyy-i Ḥayy-i bî-hemtâ

ya'nî Ḥâzret-i 'Aliyyü'l-Murtażā (s. 257)

Ya'ni der-i medîne-i 'ilm ü kerem 'Alî

Dürr-i nefîs-i dürc-i 'Arâb aḳdemü'l-kirâm

Ya'ni 'Aliyyü'l-Murtażā kerremâ'llâhu vechehü (s. 318)

Mışbâh-ı fûrüzende-i eyvân-ı imâmet

Ṭâvus-ı hürâmende-i bostân-ı tevekkül (s. 323)

Degül taḳlîde ḳâbil pençe-i şîr-i Hudâ'dur bu

Bu ḳuvvet hâşşa-i dest-i 'Aliyyü'l-Murtażā'dur bu (s. 327)

Hilâl-i nûr-fürüz-ı meṭâlîc-i ikrâm

Nihâl-i feyz-resân-ı hadîka-i in'âm (s. 400)

Naḥl-i riyāz-ı kerem sebze-i bāğ-ı İrem

Burc-ı meh-i nev keşf-i dürc-i dürr-i lā-fetā (s. 426)

Metāc-ı düş-ı kerāmet radīc-i şīr-i hüda

Sebū-yı sırr-ı ḥaḳīkat ‘Ali veliyyu’llāh (s. 426)

Eserde Hz. Ebûbekir *Cenāb-ı Şiddīk* ismi ile anılmış, Hz. Muhammed’e katıksız bağlılığı sebebi ile *şemse-i eyvān-ı taşdıḳ Ebûbekir Şiddīk, dībāce-pīrāy-ı nüşā-i taḥḳīk* şeklinde tasvir edilmiştir. Hz. Osmān *Ḥazret-i Zi’n-nūreyn* nâmıyla anılmış; hilm ve hayâ meclislerinin meşhuru sayıldığı için *dībāce-i dīvān-ı şerm ü hayā ‘Osmān bin ‘Afvān, menba‘-i cūybār-ı hilm ü hayā* şeklinde vasfedilmiştir. Hz. Ömer *Ḥazret-i Fāruḳ* ismi ile esere kaydedilmiş olup onun da vasfı *melāz-ı aşḫāb Ḥazret-i ‘Ömer bin el-Ḥaṭṭāb, Ḥazret-i Fāruḳ-ı hoḳḳa-i ḥamiyyet, Ḥazret-i Fāruḳ-ı refī‘ü’l-cenāb, Ḥazret-i Fāruḳ-ı A‘zām* şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Ehl-i Beyt ve Ashab-ı Kiram’la ilgili yapılan tasvir örnekleri ise şu şekildedir:

gevher-i ‘ālem-bāhā-yı ma‘den-i imāmet hilāl-i engüşt-nümāy-ı ufḳ-ı velāyet
ğonce-i ser-sebz-i gülistān-ı şeref imām-ı şānī-i mihrāb-nişīn-i Neced ḳurre-i
‘ayn-ı ‘Ali elḳāb-yāfte-i ṭayyib ü taḳī vü zekī vü seyyid ü sıbt ü velī ya‘ni
İmām Hasan-ı meyd ü sıbt (s. 88)

Nesībe binti Ka‘b nām şīr-zen-i merd-endāz (s. 126)

seyyidü’ş-şühedā Ḥazret-i Ḥamzâ (s. 132)

şādef-i gevher-i cihān-tāb-ı velāyet ya‘ni māder-i şīr-i Ḥudā Fāṭıma binti
Esed (s. 161)

Cüveyriyye nām duḫteri ki ḳāmet-i nigh-rübāsı çemenzār-ı melāḫatde bir
nihāl-i nevres ve gīsū-yı girih-gīr-i ‘anber-şikenı ṭā’ir-i ārāma tel-ḳafes idi
(s. 172)

çerāğ-ı düde-i ‘ismet ya‘ni Ḥazret-i Şiddīḳa (s. 178)

rāzdār-ı seyyidü'l-ibrār mülâzım-ı hıdmet-i habîb-i kirdigâr ahfaz-ı ahbâr-ı
Muştafâviyye eşher-i rüvât-ı ehadîş-i nebevî ya'ni cenâb-ı Ebî Hüreyre (s.
300)

Nâbî tâife-i küffârı da sözlerinden dönmeleri, kara yüzlü ve taş yürekli
olmaları, kimi sevilmeyen hayvanların tabiatlerinde olmaları yönüyle tasvir etmiştir:

müşrik-i düzahî-nihād, düzahiyân-ı jekâl-tıynet, bed-ahd, haşerât-ı hevâm-
sirişt-i müşrikân, mütereşsidân-ı kemîn-i dâlâl, ber-geştenî-i bed-âyîn, dil-
siyehân-ı Kureyş, nâ-meymûn-ı Kureyş, sitem-kârân-ı âhen-dil, kefere-i
bed-endîş-i Kureyş, zâğ-ı siyeh-rüy
ser-i kâfile-i nifâk 'Abdu'llâh bin Ebî Selûl-i bed-ahlâk
'Gavreş nâm bir şahş-ı 'avret-sîmâ
nokta-i bed-nümây-ı vücûd-ı Ka'b'ı
Ebû Râfi'-i tâcir nâm haml-i şakîl-i bendergâh-ı fesâduñ
pâ-nihâde-i meydân-ı dâlâl olan Ebû 'Âmir-i fâşık

Nâbî olay, doğa ve mekan tasvirlerine de eserinde sıkça yer vermiştir.
Bunlarla ilgili örnekler şöyledir:

vâkı'a-i Bedr-i Kübrâ 'akîbinde tañtana-i kûs-ı nevbet-i nübüvvet tabl-ı
zerrîn-i âfitâbı şikest ü mâhçe-i livâ-yı risâlet kuruş-ı kameri pest eyledüğün
gördükde (s. 72)

'Gavreş nâm bir şahş-ı 'avret-sîmâ-yı nâkışü'l-idrâk ifsâdıyle mevzi'-i
mârrü'z-zikrde hargele-bend-i cem'iyet ve cânib-i Dârü'l-hicreye bâr-âver-
i hâr-ı eziyyet oldukları güşzed-i hıttâ-i risâlet 'aleyhi's-şalâtü ve't-tahıyyat
olmağın (s. 76)

Cibrîl-i Emîn fermân-ı Rabbü'l-'âlemîn ile pertâb-ı şitâb olub sine-i
'Gavreş'e bir püşt-dest-i darb eyledi ki re's-i kademiyle tebdîl-i mağâm-ı
'ulvî vü süflî idüb kabza-i şemşîri ser-rişte-i fırsat gibi destinden birün
olıcak (s. 76-77)

Temîme-i sîmîni bedr-i ramazân şebistân-ı ‘âlemde âvîhte-i tāk-ı gehvâre-i
âsumân olduĢda (s. 88)

ki peymâne-i mâh-ı şevvâl sâl-i çehârüm-i hicrî encümen-i gerdünda gerdân
oluncaya dek duĢter-i lâle-ruĢsâr zer-dâmençe-i sâĢar-ı gûn-â-gûnla rakş-
engîz-i mecâlis-i mey-güsârân idi ya‘ni çerâĢ-ı encümen-tâb-ı şerâb-ı nâb
fânûs-ı miyânededen meclis-fürûz-ı tîre-dilân-ı Ģumâr olub hilâl-i şafaĢ-rîz-i
ĢadeĢ henüz engüşt-nümây-ı itibâr u câyĢâh-ı şurâĢî vü sebû serîr-i düş-ı
iştihâr idi (s. 165)

bânû-yı zer-tutuĢ-ı âfitâb Ģargâh-ı jengâr-gûn-ı şafaĢ-tırâzdan tülû‘a Ģarîb
olub hevdec-i zer-endüde-i ‘arûs-ı Ģâverî baĢtî-i gerden-keş-i gerdüna bâr
olacaĢ hengâm idi (s. 178)

Neheng-i düşmen-i âşâm-ı Zü’l-fiĢârı bâzû-yı velâyetle bir vechile Ģavâle
eyledi ki Ģamle-i evvelîde ser-i bed-manzar-ı ‘Amr hinduvâne-i Ebû Cehl
gibi ferş-i meydâne Ģaltân olub Ģazret-i imâm-ı gül-nâbuñ tekbîr-i zaferi
pîrâye-i kitâbe-i tāk-ı aĢdar eyledi bu Ģâlet müşâhedesinden taraf taraf
velvele-i sitâyîş ü taĢsîni zelzele-baĢş-ı târem-i heftümîn eylediler (s. 207)

Ģayme-i sîm-gûn-ı hilâl-i zi’l-Ģa‘de şahrâ-yı ufĢ-ı Ģarbîde medd-i şanâb-ı
envâr eyledükde (s. 232)

zîbende-‘arûs-ı zer-burĢa‘-ı Ģâverî Ģargâh-ı pîrûze-gûn-ı bâĢterde nihân
olmuşiken tekrârına ser-i ‘âlem-i zer-nigâr-şifat ref‘-i Ģâmet idüb temâmî-i
şafaĢât-ı sâhireye irĢâ-yı şuĢĢa-i envâr eyledi (s. 349)

Ģarîm-i Ģâşş-ı İlâĢî meĢâf-ı ins ü melek
Serây-ı her-dü-serâ Ģible-i Ģıbâb-ı felek
ya‘ni beyt-i mu‘allâ-yı ‘anberîn-Ģabâ (s. 241)

Nâbî benzetme sanatını oldukça fazla kullanır. Özellikle şahıslar için yapılan
bu sanatla ilgi şu örnekler verilebilir:

mânende-i penç-engüşt hem-dest-i ittifâĢ oldılar (s. 80)

aşĢâb-ı Ģams mânende-i tavâriĢ dervâze-i Ģişâr-ı Ka‘b’a nüzül idüb (s. 81)

yedi yüz neferi m nende-i tims h zırh-puş idii (s. 90)

Eb  S fy n m nende-i seng-i h r  (s. 98)

H zret-i  Aliyy 'l-Mürteza rağıya'llahu  anh m nende-i k h ol çirk- b-ı
s b t-ı fes du  ser-i r hın sedd eyleyüb (s. 100)

m nend-i s h n-ı dend n-r hte hıfz-ı Őik fa v f  niĝehb ndan h l  göricek
(s. 105)

m nende-i uŐt r-i ser-mest c nib-i  hire  atf-ı  in n eyledükde (s. 108)

Ő hed -yı h n n-bedende d -çeşm-i m kah hal-i m z ĝ-ı nebev  h rmen-i
gül miy nesinde iki nergis miŐ l f r z n u z r-i miĝfer-i zer-niŐ nda d men-
i t rem-i f r ze-g nda iki sit re-i enver gibi dıraŐŐan olurdu (s. 119)

12. N b  eserinde Türkçe, Farsça ve Arapça manzum parçalara yer vermiştir.
Türkçe Şiirler genellikle okuyucuya soluk ald rmak, konu ile ilgili hikmetli s z
söylemek ve yer yer de söylenilmiş olmak için yazılmış hissini okuyucuda uyandıran
parçalardır. Hikem  tarzda kaleme alınmış beyit örneklere Őoyledir:

Kesmem  mm d mi iŐs n-ı Hud dan z r 

Kerem   luŐfı f z ndur benüm  mm d mden (s. 189)

Çend-r z eylese de s y-ı hil fa cerey n

Yine mecr -yı kad min bulur  b-ı iŐs n (s. 190)

Fevv re-Şıfat t cu n  efl ke atardu 

Bilse  cerey nını eger c y-ı mur du  (s. 201)

Bel  t f nına Şabr eyleyen m nend-i N h  hir

 ıkar dery -yı ĝamdan bir ken re r zig r ile (s. 223)

Her kim olsa t  ezel leb-teşne-i feyz-i h d 

 b-nuŐ-ı  eŐme-i Ő r n-g v r-ı d n olur (s. 239)

Germine serdine Şabr eyleyerek d ny nu 

Alınur naḥl-i emelden semer inṣā'a'llāh (s. 260)

Nâbî'nin eserinde yer verdiği Farsça şiirler; genellikle sanat yaptığı, duygu yoğunluğunun olduğu kısımlarda söylediği şiirlerdir. Arapça şiirler ise ashabın olaylar esnasında söylediği, siyer ve İslam tarihi kitaplarında yer verilen şiir örnekleridir:

لب بجنبان كه بجان بنده شود روح مسج
مرغ خوش زمزمه كلشن اعجاز را¹¹⁷

13. Nâbî eserinde yer verdiği nazm parçaları çoğu zaman konu içerisine yerleştirerek anlatımı kesmemiş, konuya dışarıdan katılan bu parçalarla anlam ve anlatım bütünlüğü bozulmamıştır:

ba'zı ḥiredmendân-ı pür-hüner-kâr mu'âyene itmekle

beyt

Zevâl-i 'aqla ḥaḥt-ı nuḥka şuḡl-i fısqâ bā'is̄dür

Mey-i telḥ-i güneh-zâdan ḥazer ümmü'l-ḥabâyiṣ̄dür

diyü ol cādū-yı âteş-riz-i ḥum-süvârla âmiz-şoden-i ittikâ iderler idi (s. 166)

ba'zı heves-kârân-ı germiyyet nüş-â-nüş şoḥbet-i leb-âlâ-yı 'uşâre-i 'inebî
oldukları şüretde yine

Beyt li-münşihî

Pürdür mişâl-i şîşe-i derūnum ḥarâmdan

Bilmem ne nef' ola bu sücüd u kıyâmdan

diyerek evḳât-ı müsteḥâbe-i şalâtda kisve-i şu'ûrların ḥün-ı kebüterden taḥḥir
iderler idi (s. 167)

Cüveyriyye

beyt

Cihânda devlet anuñ kim esîr-i zülfüñ ola

Her âdemüñ serine sâye-i hümâ düşmez

¹¹⁷ Sen konuşunca Mesih İsa'nın ruhu hapsolür; gül bahçesinin şarkılar söyleyen kuşu âciz kalır.

maḳālîyle ‘izār-ı âteş-günunda şu‘le-i inşirâh u meserret füzün oldı (s. 173)

14. Nâbî yer yer Farsça mısralara eserinde yer vermiştir ki bu sözler atasözü veya özlü söz mahiyetindedir.

شکوه بسیارست اما قدرت اظهار نیست¹¹⁸

دلاور بود در سخن بی کناه¹¹⁹

بسا لطیفه که درضمن نامر ادبهاست¹²⁰

15. Dil ve üslup açısından *Zeyl-i Siyer-i Veysi* Nâbî'nin diğer bir mensûr eseri olan *Tuhfetü'l-Harameyn*'e benzemektedir. Aralarındaki en temel fark *Tuhfetü'l-Harameyn*'de daha fazla manzum parça bulunmasıdır. Bu manzum parçalar Fuzûlî, Bâkî, Cinânî, Şeyhü'l-İslâm Yahyâ, Mantıkî, Nef'î ve Nâ'ilî'nin şiiirleridir. Nâbî, bu şiiirleri metnine kaydederken şairini de belirtmiştir.

6. 7. Eserin Dil Özellikleri

1. Eserde Türkçe cümle yapısı korunarak özne-yüklem ilişkisi açısından genellikle kurallı cümleler kurulmuştur.

bu haber-i ğam-âver sâmi‘a-güzâr-ı seyyidü'l-beşer olduĝda mir'ât-ı zamîrlerine vesîle-i keder olub Zübeyr bin el-‘Avvâm rağıya'llâhu te‘âlâ ‘anhı tecessüs-i keyfiyyet-i hâl için hafiyeten irsâl buyurdılar (s. 103)

Bu haber-i cân-güdâz Yehûd-ı Hâyer'e fûrûzîne-i engüşti-i hayret olub sipendâsâ üft ü hîz-i medhüşâneye giriftâr oldılar (s. 304)

2. Eserde kimi cümleler bağlaçlar ve zarf-fiil eki almış fiiller ile uzatılmıştır.

hâne-i niyâzı levha-i icâbete naşş-endâz olub kâse-nüş-ı ‘asel-i muşaffâ-yı şehâdet olduĝdan şoñra teng-çeşmân-ı küffâr şad-şütür-i ma'hûde dest-res sevdâsıyla meţâyâ-yı âmâllerin girânbar idüb ol sa‘âdetmendüñ küngüre-i

¹¹⁸ Şikayet çoktur ama göstermeye kudret yoktur.

¹¹⁹ Günahsız sözünde cesurdur.

¹²⁰ İstenilmeyen durumlarda bir latife yeter.

ser-i mübârekin küvâre-i bedeninden dūr itmege mücidd oldukları hâlde fermân-ı Rabbü'l-âlemîn ile zenâbîr-i bî-ḥesâb gird-â-gird-i ḥavâlîsinde şaff-beste-i ḥirâset olub her kim cānib-i ‘Āşım’a kām-cünbân olsa yekbâre hücum itmege tekbîr-i ittifâk olup nîş-i ser-tîz-i zehr-âlūd ḥavâle iderler idi. (s. 148)

nâ-çâr ol müstaḥfazân-ı ḳal‘a-i hüdānuñ teferruḳı ümîdiyle bi-ḥasebü'l-‘âde zünbūrân-ı sîm-per-i nücüm ṭulū‘una ümmîdvâr oldılar **ammâ** dūd-ı şeb tefrîḳ-i zenâbîr eyledükde bi-emri’llāh şehâb-ı deryâbâr-ı rahmet cānib-i bālâdan hezârân rişte-i sîmîn iṭâle idüb ve emvâc-ı seyl-âb-ı ḥimâyet cānib-i pestden âğüş-ı i‘zâz için pîçîde-i ḳımâṭ-ı âb idüb dîde-i a‘dâdan nihân eylediler. (s. 148)

3. *Zeyl-i Siyer-i Veysî*’de Nâbî yer yer Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait dil özelliklerini kullanmıştır.¹²¹

Zarf-fiil ekleri olarak kullanılan –ıcak/-icek ve -dıkda/dükde/dukda/dükde;

ruḥ-süde-i zemîn-i zarâ‘et olı**ı**caḳ/ zuhûr eyley**ı**cek / helâkden himâye id**ı**cek
şebâne-rüz oldu**ğ**da/ nümüne-i mecmû‘a-i ḥakkâk eyled**ü**kte/ Cüveyriyye’ye
güzâr eyled**ü**kte

İkinci çoğul şahıs eki olan –sız/ -siz;

niçün şâbit olmaz**sız**/ beni âgâh ides**iz**/ müşâhede-i şüret-i perîşânî
eyleyes**iz**/ taḳsîm buyuras**ız**

6. 8. Nâbî’nin Zeyl-i Siyer-i Veysî’de Yer Verdiği ve Divânı’na Kaydettiği

Türkçe Şiirler

Nâbî *-Tuhfetü’l-Harameyn*’inde ve ikinci zeylinde olduğu gibi- eserinde kaydettiği kimi Türkçe beyit ve rubaileri Divân’ına da eklemiştir.

¹²¹ Bu kısımda Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz’un hazırladığı çalışmadan faydalanılmıştır. Gürer Gülsevin-Erdoğan Boz, *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2004.

Yā Rab şehāb-ı feyzi bārān eyle
Ol feyż ile kiřt-i kām-ı reyyān eyle
İtdüm heves-i niyyet-i tekml̄-i siyer
Sultān-ı rüsül ‘aşkına āsān eyle¹²²

Bahr-ı derdüñ esīr-i gird-ābı
Hedef-i cevri Yūsuf-ı Nābī¹²³

Niřār-ı hāk-i rehi olmayan dürr-i sülhanuñ
‘Ayār-ı kadri olur qadr-i pīleverden dūn¹²⁴

Ümīdüm halkdan Nābī ne ihsān ve ne taḥsīndür
Mücerred hıdmet-i Peygām-berī’de şevk-i muṭlaqdur
Tekāpū-yı siyerden ārzū-yı kalb-i maḥzūnum
Rızā-yı server-i ‘ālem qabūl-i ḥazret-i Ḥaḳdur¹²⁵

Fedā o naḥle sehī-ķāmetān-ı sīmīn-ber
Ki sāyesin ide cāy-ı nişest-i peygām-ber¹²⁶

Yār için eylemege t̄a’ir-i maḳşūdı şikār
Dāne-i eşk şaçub dām-ı nezāket qururuz¹²⁷

Ḥořā sa‘ādet ü devlet zihī ḥuzūr u şafā
Ki seyyid-i dü-cihān eyleye bu gūne du‘ā¹²⁸

Pūşide midür kār-ı nihān ol dile kim

¹²² Ali Fuat Bilkan, *Nābī Divānı Cilt 2*, Ankara: Akçāğ Yayınları, 2011, s. 1222.

¹²³ Bilkan, *age*, C. 2, s. 1246.

¹²⁴ Bilkan, *age*, C. 2, s. 1258.

¹²⁵ Bilkan, *age*, C. 2, s. 1143.

¹²⁶ Bilkan, *age*, C. 2, s. 1249.

¹²⁷ Bilkan, *age*, C.2, s. 1253.

¹²⁸ Bilkan, *age*, C. 2, s. 1235.

Meşhūdı ola naķş-ı serā-perde-i ğayb¹²⁹

Fıkr-i neşāt u neşve vü bīm-i ħumārla
Hem terk-i bāde müşkil ü hem ihtiyār güç

Ne cām-ı gül ne gül-i cāme koydı rağbetimüz
Birinde fıkr-i zükām ü birinde renc-i ħumār¹³⁰

Naķdgān-ı āferīnīş dürr-i deyā-yı vücūd
Mīve-i maķşūd-ı hestī bācīş-i icād-ı nās¹³¹

Bir duca k'ola zebān-ı Nebevīden şadır
Kudsıyān dirler ise n'ola ser-ā-ser āmīn¹³²

Pıçıde olur söz bün-i dendān-ı ħusūda
Aĝzın açamaz vāhime-i müşt-i każādan¹³³

Tınābāsā tutarlar pençe-i rağbetle dāmānın
Olunca pāy-ber-cā bārgāh-ı devlet-i İslām
Gelürler zerreāsā cünbüş-i imāna şevķinden
Ziyā-pāş oldıĝınca āfitāb-ı şevket-i İslām¹³⁴

Acemī olsa zebān āşinā-yı kavm-i diger
Ĥabīb-i ekremüñ icāzıla sefirātu
Gelürdi pişgeh-i izzetinde güftāre
İderdi berre vü seng ü şecer süĥan rāy¹³⁵

¹²⁹ Ali Fuat Bilkan, *Nābī Divānı Cilt 2*, Ankara: Akçāĝ Yayınları, 2011, s. 1248.

¹³⁰ Bilkan, *age*, C.2, s. 1249.

¹³¹ Bilkan, *age*, C.2, s. 1254.

¹³² Bilkan, *age*, C. 2, s. 1258.

¹³³ Bilkan, *age*, C. 2, s. 1258.

¹³⁴ Bilkan, *age*, C. 2, s. 1157.

¹³⁵ Bilkan, *age*, C. 2, s. 1234

Çıkmaz kitāb-ı dildeki naqş-ı muḥabbetüñ
Tā olmayınca zīb-i yemīn nāme-i ʿamel
Olsa ğarīḳ-i baḥr-ı fenā ḥātem-i vücūd
Bulmaz sevād-ı naqş-ı cebīni yine ḥalel¹³⁶

Meger aʿmā ola kim eyleye ḥüsnün inkār
Bu kadar nūr ile ol mihr-i cihān-tābı gören¹³⁷

Rūy u çeşmüñde nümūdār beşāşet eşeri
Sende vardur var ise kūy-i murāduñ ḥaberi¹³⁸

Ey besā-kes ki bu bāzīçegeh-i ʿālemde
Cidd şanur şīve-i luʿbetkede-i eyyāmı
ʿĀḳıbet hezl ü firīb oldıĝım idrāk idicek
Kendüye vāsıta-i ḥaclet olur encāmı¹³⁹

Pür itdi zemzeme-i ḥamd künbed-i ʿarşı
Sipihri eyledi āvāz-ı zıḳr māl-ā-māl¹⁴⁰

Ġadīre-cūylar eṭrāfdan revān oldı
Temevvüc eyledi deryā-yı bī-kerān oldı¹⁴¹

Tamām sen de görürsün ḥurūş-ı baḥr-ı ğamı
Sen eyle şimdi baña ḳādir olduĝuñ sitemi¹⁴²

¹³⁶ Ali Fuat Bilkan, *Nābī Divānı Cilt 2*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011, s. 1211.

¹³⁷ Bilkan, *age*, C. 2, s. 1258.

¹³⁸ Bilkan, *age*, C. 2, s. 1147.

¹³⁹ Bilkan, *age*, C.2, s. 1267.

¹⁴⁰ Bilkan, *age*, C. 2, s. 1255.

¹⁴¹ Bilkan, *age*, C. 2, s. 1247.

¹⁴² Bilkan, *age*, C. 2, s.1247.

6. 9. Zeyl-i Siyer-i Veysî'den Sonra

Zeyl-i Siyer-i Veysî, zeyl olarak yazıldığı *Siyer-i Veysî* kadar şöhret sağlamış ve bu esere de Nâbî'nin kendi eklemesinden ayrı iki zeyl yazılmıştır.

Zeyllere geçmeden önce Nâbî'nin ek olarak yazdığı ikinci metin hakkında bilgi vermek gerekmektedir. Burada Nâbî, Mekke'nin Fethi'nden Hicretin 9. yılına kadar yaşananları anlatmıştır. Edebî kaynaklar (tezkire/biyografi) bu zeylden bahsetmemektedir. Çalışmada kullanılan Esad Efendi nüshasında bu ikinci zeylin metni bulunmaktadır. Bu nüshaya göre Nâbî esere bir rubâî ile başlar.

“Yā Rab baña fevc-i keremüñ rām eyle
Āgāzumı ğıbta-senc-i encām eyle
Noķşānlarımı cerīde-i ‘ālemde
Aķlām-ı ‘inayetüñle itmām eyle¹⁴³”

Eserin sonu ise

‘Ālemüñ ekser olur eyler iseñ isti‘lām
Cilvesi şüret-i taķķıķde naķş-ı evhām¹⁴⁴ şeklindedir.

Nâbî bu ikinci zeyli ilk zeylden 20 sene sonra 1123/1711'de Halep'te yazmıştır. Bu zaman içerisinde Nâbî gayet sıkıntılı günler geçirmiş ve sonra Sultân II. Ahmed'in himmeti ile sıkıntıdan kurtulmuştur. Bu nedenle eserde Sultan II. Ahmed'in övgüsü bulunmaktadır.¹⁴⁵

Lākin eķer-i merķūmuñ feth-i Mekke-i Mükerrerme'den şoñra nā'il-i imzā-yı
hātem ü vāşıl-ı ser-hadd-i itmām olmadığına ba'zı 'avātıķ-ı taķdīr ü āmīz-
gīr-i te'hīr olub yigirmi sene miķdārı ma'müre-i meşhüre-i belde-i Halebü'ş-
Şehbā'da kūşe-nişīn-i 'uzlet ü tūşe-güzīn-i kanā'at olub fıkdān-ı ser-māye-i
tāb u tevān u derecāt-ı mirķāt-ı hayāt hadd-i heftādı güzerān sebebiyle gül-
geşt-i gülistan-serāy-ı Rūm'dān bi'l-külliyeye çeşm-bend-i ye's ü hirmān
oldığum eyyāmda ol diyārlarda nedret-i harīdār u kılet-i rağbet ü itibār
eķer-i merķūmuñ dā'ıye-i itmām-ı mesüdesin zamīrdine hakk itmişiken *besā*

¹⁴³ Esad Efendi v. 159b

¹⁴⁴ Esad Efendi v. 197b.

¹⁴⁵ Esad Efendi, v. 162b.

laṭīfe ki der-ẓımn-ı nā-murādīhāst tabaḳçe-i eyyām-ı sa‘ādet-nizām Ḥazret-i Aḥmed-i Ḥānī ... sāḥa-i eḳālīm-i seb‘ayī hem-sirişt-i heşt-bihişt ve sāye-i ma‘delet-fermāy-ı ḥāḳānī ‘arşa-i gabrā-yı binā-yı ferādīs-cenābla hem-ḥişt itdügi hengāmlarda noḳta-i devā’ir-i pergār-ı a‘vām şad-bīst ü se merkezinde ḥıram eyledügi eyyāmda meger dīde-i faḳīr güzīde-i müşahede-i ruḥsāre-i devletle ḳarīr ü pīşānī-i ārzū ve māliş-i āsitāne-i sa‘ādetde hem-kevkebe-i mihr-i münīr olmak nüvişte-i cerīde-i taḳdīr olmaḡla cevāzib-i iltifāt ba‘zı vükelā-yı devletle cünbüş-baḡş-ı taḫt-ı revān-ı himmet ü zīn-keş-i rehvār-ı niyyet-i ‘azīmet olmaḡla vāşıl-ı ser-menzil-i pāy-taḫt-ı sa‘ādet olduḡda *bi-ḥamdi’llāh* müşahede-i kemāl-i iltifāt-ı vükelā-yı devlet ile vāşıl-ı ‘ömr-i şāfi vü nā’il-i menāşib-ı refī‘e-i dīvānī olduḡda ḡayret-keşīde-i leb-i ḥürşid-i şeref dāmen-būs-ı şehriyāriyle aḳşā-yı medāric-i āmāl ü emānī olmak müyeser oldu.¹⁴⁶

- İlk zeyl şâir ve tarihçi Nazmizâde Hüseyin Murtazâ’ya aittir. Nazmizâde Hüseyin Murtazâ, Bağdatlı Seyyid Ali Efendi’nin oğlu olup Bağdatlıdır. Öğrenimini tamamladıktan sonra devlet hizmetine girmiş, maliyede rûzmaneci halifeliği yapmıştır. Ömrünün büyük bir kısmını Bağdat’ta geçirmiş olup Osmanlı valilerine hizmet etmiştir. Bağdat’ta vefat eden şairin ölüm tarihi ise ihtilaflıdır.

Eserleri: *Gülşen-i Hulefâ, Terceme-i Tarih-i Timûr, Şerh-i Kaside-i Ferezdak, Zeyl-i Siyer, Tezkire-i Evliyâ-yı Bağdâdî, Şerh-i Lügati’t-Târih-i Vassâf, Terceme-i Kâbusnâme, Terceme-i Kenzü’l-Ârifîn, Tercüme-i Tuyûr-ı Çârihâ ve Zevâ’ir-i Sây, Dīvân, Tercüme-i Kitâb-ı Fezâyilü’l-Hâl, Şerh-i Şevâhid-i Muḡni’l-Lebīb ve Münşe’ât.*

Nazmizâde Hüseyin Murtazâ’nın *Zeyl-i Siyer*’i Halid b. Velid ile Amr bin As’ın serriyelerinden Hz. Muhammed’in vefatına kadar olan olayları anlatmaktadır.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Esad Efendi, v. 162a-162b.

¹⁴⁷ Nazmizâde Hüseyin Murtaza, eserleri ve *Zeyl-i Siyer* hakkında bilgi için bkz. Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çeviren: Coşkun Üçok, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s. 274-277; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri* C. 3; Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2000, s. 152-154; Sâlim Efendi, *Tezkiretü’ş-Şu‘arâ*, Hazırlayan: Adnan İnce, Ankara: AKM Yayınları, 2005, s. 623-624; İsmail Belig, *Nuhbetü’l-Âsârli-Zeyl-i Zübdeti’l-Eş‘âr*, Hazırlayan: Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Ankara: AKM Yayınları, 1999, s. 374; Mehmet Karataş, *Nazmî-zâde Murtezâ’nın Gülşen-i Hulefâ’sının Tenkitli Tarnskripsiyonu*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 2001. Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler*

- İkinci zeyl Hassa ordusu silahşörlерinden Koçhisarizâde Süleyman Talib tarafından 1206/1792’de kaleme alınmıştır. Beni Kaynuka Gazvesi’nden Hudeybiye Musalahası’na kadar olan dönem anlatılmaktadır. Tek yazma nüshası Berlin Kraliyet Kütüphanesi’ndedir.¹⁴⁸

Nâbî ve Nazmizâde gibi Tıflî Ahmed Çelebi de Veysî’ye zeyl yazmıştır. Onun zeylinin özelliği Nâbî ve Nazmizâde’nin yer vermedikleri rivayet ve olayları eserinde yer vermesidir.¹⁴⁹

6. 10. Nâbî’nin Gözünden Zeyl-i Siyer-i Veysî

Nâbî *Siyer-i Veysî*’ye yaptığı ikinci zeylin baş kısmında (Esad Efendi v. 159b-161a) ilk zeyli olan *Zeyl-i Siyer-i Veysî* hakkında bazı bilgiler verir, eserinin yazıldığı dönemde gördüğü ilgiyi anlatır ve yorumlarda bulunur.

Nâbî’ye göre *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, anlatım şekli ile herkesin beğenisini kazanmış, Merhûm Veysî’nin şöhretini yenilemiştir:

selâset-i ‘ibârât ü melâhat-ı nikât ve isti‘arâtı bir vechde şüret-yâb-ı hüsn-nizâm ve bir mertebe mazhar-ı kabûl-i müşkil-pesendân-ı enâm olmuş idi ki bî-tekellüf nüsha-i *Siyer-i Veysî*’i Merhûm’a hem bâ‘iş-i neş-i şöhret ve hem vâsıta-i tecdîd-i ‘tibâr u râğbet olub ‘aynı ile mâh-ı şıyâm zeylinde zuhûr iden revnağ u ârâyiş ve neşât-ı ıyd-ı eyyâm-rûzenüñ evkât-ı hâb-âlûd u eyyâm-ı imsâk-nümûdına vesîle-i nisyân u hengâm-ı işmâr u hadâyiğ ü besâtîn-i mevsim-güzeşte-i evrâğ u esmârına vâsıta-i rüçhân olduğu gibi...

Nâbî’ye göre *Zeyl-i Siyer-i Veysî*’ye sahip olanlar bu eserle iftihar etmiştir. Bu eseri edinmeyenlerin de üzölmekten başka çaresi yoktur:

ve *İbn Hişâm’ın Siyeri’nin Türkçe Tercümesi I-II*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1982, s. LXXVI-LXXVII; Seyfettin Erşahin, “Osmanlı Toplumunun Hz. Muhammed Hakkındaki Bilgi Kaynakları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, C. 18, S. 3, s. 349.

¹⁴⁸ Seyfettin Erşahin, “Osmanlı Toplumunun Hz. Muhammed Hakkındaki Bilgi Kaynakları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, C. 18, S. 3, s. 349.

¹⁴⁹ Erşahin, *agm*, s. 349.

kütüb-hāne-i kibār u zīver-i pīṣtaḥta-i ʿtibār ve enīs-i çeşm ü dil ü cān hüsn-şināsān-ı āşār olmağla mālīk olanlar temellükini ser-māye-i iftiḥār ve dest-res bulmayanlar teʿessüf-i bī-iḥtiyār olmak mertebelerine irtikā eyledi

Hatta Veysî ve Nâbî'nin bu iki önemli eseri aynı kitapta ciltlenmiş ve bu durum Veysî'nin şöhretini tazelemiştir:

ḥattâ baʿzı meḳâdir-şināsān-ı fazl u hüner ve ḥarīdārān-ı gevher ekşer kemāl-i şevḳ u rağbetlerinden mānende-i bādām-ı dü-mağz u mişāl-i ābisten-i tev'em cild-i zer-şemse-i vāḥidde ḥatt-ı vāḥid ile cem' itmeleriyle *Siyer-i Veysî*'i Merḥūm pīr-i ferzend-resānende gibi ser-levḥa-i zerrīn ü cedvel-i rengīn ile tecdīd-i libās-ı ʿunvān ve taḥşīl-i şöhret ü şān eylediği daḳīqa-sencān-ı mīzān-ı inşāfa ʿıyān ve kıymet-şināsān-ı inşāya nümāyāndur

Nâbî son olarak böyle bir eser yazmanın kişi için övünme ve gururlanma sebebi olduğunu ama kendisinin böyle bir eserden dolayı şükrettiğini söyler:

egerçi bu zebān-güzār-ı ḳalem-i iddiʿā olan şemāme-i taʿbīrāt-ı hüner-fürüşān ve dest-būy-ı taḥrīrāt-ı ḥod-sitāyāna rāyiḥa-i faḥr ü mübāḥātān ḥālī olmadıḡı muḥaḳḳaḳdur ammā *li'İlāhi'l-ḥamd* sirişt-i taḥmīr-i faḳīr ol maḳūle gāḥ rīze-i zuʿm u pindār u çirk-ābe-i naḥvet ü dalāl-i cāhilāneden muşaffā olmağla muṭlaḳā taḥdīs-i neʿam u edā-yı şükr-i Vāhibü'l-Kerem oldıḡı muḥāṭ-ı ʿilm-i İlāhī'dür

7. ZEYL-İ SİYER-İ VEYSÎ'NİN NÜSHALARI

7. 1. Nüshalar Hakkında Bilgi

Zeyl-i Siyer-i Veysî'nin yurt içi ve yurt dışı 64 adet yazma nüshası tespit edilmiştir. Bu nüshalar içerisinde müellif hattı olan nüshaya ratlanılamamıştır. Eserin ulaşılabilen nüshaları ve nüshalar hakkındaki arşiv bilgileri aşağıda sıralanmıştır. İlerleyen bölümde çalışmada kullanılan nüshalar hakkında ayrıntılı bilgiler verildiği için bu sıralamaya dahil edilmemiştir.

1. Zeyl-i Siyer-i Veysî, Milli Kütüphane, Arşiv No: 01 Mü 2263, 210x147-160x100mm, 248 yaprak, 17 satır, Dîvânî kırması.
2. Zeyl-i Siyer-i Veysî, Milli Kütüphane, Arşiv No: 18 Hk 338.
3. Zeyl-i Siyer-i Veysî, Milli Kütüphane, Arşiv No: 23 Hk 3314, Müstensih: Muhammed b. Mustafa, 190x135-160x80 mm, 431 yaprak, 19 satır, Talik.
4. Zeyl-i Siyer-i Veysî, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 21 Hk 521, 225x130-170x75 mm, 229 yaprak, 23 satır, Talik.
5. Zeyl-i Siyer-i Veysî, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 45 Hk 5050, Müstensih: İbn Şeyh Sağîr, 220x120-160x70 mm, 204+1 yaprak, 25 satır, Nesih.
6. Zeyl-i Siyer-i Veysî, Milli Kütüphane, Arşiv No: 60 Hk 37, 207x125-150x66 mm, IV+200+1 yaprak, 21 satır, Talik.
7. Zeyl-i Siyer-i Veysî, Trabzon İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 61Hk 512, İstinsah Tarihi: 1217 (1801), 220x130, 120 yaprak, 21 satır, Talik.
8. Zeyl-i Siyer-i Veysî, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Arşiv No: 07 Tekeli 457, İstinsah Tarihi: 1133 (1720), 220x130-160x75 mm, 197 yaprak, 21 satır, Talik.
9. Zeyl-i Siyer-i Veysî, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Arşiv No: 34 Sü-Tarlan 103, 216x115-143x57 mm, 317 yaprak, 19 satır, Talik.
10. Zeyl-i Siyer-i Veysî, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 45 Hk 2741, 205x125-165x75, 263 yaprak, 21 satır, Talik.
11. Zeyl-i Siyer-i Veysî, Milli Kütüphane, Arşiv No: 06 Hk 4114, 205x147-150x96/160x90 mm, 207 yaprak, 23-14 satır, Nesih.
12. Zeyl-i Siyer-i Veysî, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 45 Ak Ze 197, Müstensih: Muhammed b. İsmail, İstinsah Tarihi: 1104 (1691), 225x122-160x76, 176 yaprak, 25 satır, Nesih.

13. Tekmîle-i Zeyl-i Siyer-i Veysî, Almanya Milli Kütüphanesi, Arşiv No: Ms.or.quart.1371, 255x145-180x80 mm, 25 yaprak, 23 satır, Nestalik.
14. Tekmîle-i Zeyl-i Siyer-i Veysî, Hidiv Kütüphanesi Kahire/Mısır, Arşiv No: 9132/2, 35 satır, Nesih.
15. Zeyl-i Siyer-i Veysî, Almanya Milli Kütüphanesi, Arşiv No: Ms.or.oct.984 Staatsbibliothek, Berlin, 215x150-170x80 mm, 178-209b yaprak, 23 satır, Talik.
16. Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Serez (Süleymaniye Ktb.) No. 1778, Müstensih: Ebâbilzâde, İstinsah Tarihi: 1130 (1718), 260x140mm, 155 yaprak, 25 satır, Talik.
17. Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Pertev Paşa (Millet Ktb) No. 487/2, Müstensih: Abdurrahman, İstinsah Tarihi: 1140 (1728), 210x110-150x70, 257 yaprak, 19 satır, Talik.
18. Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Atıf Efendi Ktb No. 1751, Müstensih: Kâsım, İstinsah Tarihi: 1141 (1729), 210x140-150x75, 201yaprak, 21 satır, Talik.
19. Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Nuruosmaniye Ktb. No. 3307/1, İstinsah Tarihi: 1147 (1735), 305x175-220x110, 228 yaprak, 25 satır, Nesih.
20. Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Hekimoğlu Ali Paşa (Millet Ktb.) No. 769/2, Müstensih: İstanbullu Mustafa b. Ahmed, İstinsah Tarihi: 1151 (1739), 210x120-150x62, 244 yaprak, 21 satır, Talik.
21. Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Esad Efendi (Süleymaniye Ktb.) No. 2442, Müstensih: İbrahim, İstinsah Tarihi: 1164 (1751), 214x130-160x67, 244yaprak, 25 satır, Talik.
22. Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Hacı Mahmud Efendi (Süleymaniye Ktb.) No. 4381, İstinsah Tarihi: 1167 (1754), 200x130 mm, 239 yaprak, 21 satır, Nesih.
23. Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Hüsrev Paşa Ktb. No. 392, Müstensih: Nüzhet, İstinsah Tarihi: 1167 (1754), 215x132-155x73, 212 yaprak, 25 satır, Nesih.
24. Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Zühdi Efendi (Bayezid Umumi Ktb.) No. 209, Müstensih: Mehmed Hüsrev, İstinsah Tarihi: 1176 (1763), 200x137-160x85, 167 yaprak, 23 satır, Talik.
25. Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Selim Ağa Ktb. No. 807, İstinsah Tarihi: 1179 (1799), 200x137-165x85 mm, 255 yaprak, 21 satır, Talik.

- 26.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Bağdatlı Vehbi Efendi (Süleymaniye Ktb.) No. 1536/1, Müstensih: Esad, İstinsah Tarihi: 1182 (1769), 277x150-214x75 mm, 313 yaprak, 25 satır, Talik.
- 27.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Bağdatlı Vehbi Efendi (Süleymaniye Ktb.) No. 1246, Müstensih: Ömer b. İbrahim, İstinsah Tarihi: 1224 (1809), 205x145-150x90 mm, 177 yaprak, 21 satır, Nesih.
- 28.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Hafız Ahmed (Köprülü Ktb.) No. 235/2, Müstensih: Hüseyin Hamî, 233x148-163x90 mm, 160 yaprak, 23 satır, Talik.
- 29.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Hâlet Efendi (Süleymaniye Ktb.) No. 732/1, 210x142-175x70 mm, 160 yaprak, satır sayıları değişik, Talik.
- 30.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Âtîf Efendi Ktb. No. 1750, 210x140-165x80 mm, 233 yaprak, 19 satır, Nesih.
- 31.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Âtîf Efendi Ktb. No. 1759, 215x120-270x70 mm, 187 yaprak, 23 satır, Talik.
- 32.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Nuruosmaniye Ktb. No. 3308, 205x115-152x62 mm, 239 yaprak, 19 satır, Talik.
- 33.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Nuruosmaniye Ktb. No. 3345, 200x115-147x60 mm, 205 yaprak, 21 satır, Talik.
- 34.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Ali Emirî Efendi (Millet Ktb.) No. 351, 222x135-160x72 mm, 226 yaprak, 21 satır, Talik.
- 35.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Atîf Efendi Ktb. No. 1749, 210x140-160x80 mm, 227 yaprak, 21 satır, Talik.
- 36.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Kütüphaneleri, Arşiv No: Nuruosmaniye Ktb. No. 3351/2, 227x128-145x64 mm, 427 yaprak, 25 satır, Talik.
- 37.** Tekmîle-i Zeyl-i Siyer-i Veysî, Mısır Milli Kütüphanesi, Arşiv No: Tarihi Türkî 164, 120x215 mm, 31 yaprak, 21 satır, Nesih.
- 38.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, Milli Kütüphane, Arşiv No: 06 Mil Yz A 2292/9, İstinsah Tarihi: 1162 (1748), 205x120-178x75 mm, 105b-167b yaprak, 35 satır, Talik.
- 39.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, Milli Kütüphane, Arşiv No: 06 Mil Yz A 1226, 197x133-123x67 mm, 66 yaprak, 13 satır, Nesih.
- 40.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, Milli Kütüphane, Arşiv No: 06 Mil Yz A 8823/1, 200x125-150x66 mm, 234 yaprak, 21 satır, Talik.

- 41.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, Arşiv No: 34 Atf 1749, 210x140-160x80 mm, 227 yaprak, 21 satır, Arap-Talik.
- 42.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, Arşiv No: 34 Atf 1750, 210x140-165x80 mm, 233 yaprak, 19 satır, Arap-Nesih.
- 43.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, Arşiv No: 34 Atf 1751, 210x140-150x75 mm, 201 yaprak, 21 satır, Arap-Talik.
- 44.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, Arşiv No: 34 Atf 1759, 215x120-270x70 mm, 187 yaprak, 23 satır, Arap-Talik.
- 45.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Arşiv No: 34 Nk 3307/1, 305x175-220x110 mm, 154 yaprak, 25 satır, Arap-Nesih.
- 46.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Arşiv No: 34 Nk 3351/2, 227x128-145x64 mm, 427 yaprak, 25 satır, Arap-Talik.
- 47.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Arşiv No: 34 Nk 3308, 205x115-152x62 mm, 239 yaprak, 19 satır, Arap-Talik.
- 48.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Arşiv No: 34 Nk 3345, İstinsah Tarihi: 532 (1137) 205x115-147x60 mm, 205 yaprak, 21 satır, Arap-Talik.
- 49.** Zeyl-i Siyer-i Veysî, Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi, Arşiv No: 34 Ha 235/2, 61 yaprak, Arap.
- 50.** Zeyl-i Dürretü't-Tâc fi Sîreti's-Sâhili'l-Mi'râc: Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Millet Kütüphanesi, Arşiv No: 34 Ae Tarih 350, Müstensih: es-Seyyid Muhammed b. Es-Seyyid Ahmed el-Bursavî, 212x134-175x87 mm, 149 yaprak, 29 satır, Arap-Rika
- 51.** Zeyl-i Dürretü't-Tâc fi Sîreti's-Sâhili'l-Mi'râc: Zeyl-i Siyer-i Veysî, İstanbul Millet Kütüphanesi, Arşiv No: 34 Ae Tarih 351, 217x128-162x75 mm, 226 yaprak, 21 satır, Arap-Rika
- 52.** Zeyl-i Siyer-i Nâbî, New Jersey Amerika, Arşiv No: Garrett Collection Littmann Series Ottoman Turkish 397L.
- 53.** Zeyl-i Siyer-i Nâbî, New Jersey Amerika, Arşiv No: Garrett Collection Littmann Series Ottoman Turkish 399L.
- 54.** Zeyl-i Siyer-i Nâbî, New Jersey Amerika, Arşiv No: Garrett Collection Littmann Series Ottoman Turkish 403L, İstinsah Tarihi: 1215 (1800).
- 55.** Zeyl-i Siyer-i Nâbî, New Jersey Amerika, Arşiv No: Garrett Collection Littmann Series Ottoman Turkish 404L, İstinsah Tarihi: 1302 (1884).

56. Zeyl-i Siyer-i Nâbî, New Jersey Amerika, Arşiv No: Garrett Collection Yahuda Series Ottoman Turkish 1467Ş.

57. Zeyl-i Siyer-i Nâbî, Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Decourdemanche, 240x155 mm, 251 yaprak, Nesih.

58. Zeyl-i Siyer-i Nâbî, Milli Kütüphane, Arşiv No: 06 Mil Yz A 4954, Müstensih: Molla Hatab Mesud, İstinsah Tarihi: 1257 (1841), 225x155-150x90 mm, 279+II yaprak, 17 satır, Nesih.

Hazırlanan çalışmada *Zeyl-i Siyer-i Veysi*'nin aşağıda bilgileri verilen 6 nüshası kullanılmıştır. Bu nüshalardan A, E ve Ş kısaltmaları ile verilen nüshalarının seçilme sebebi Nâbî hayatta iken çoğaltılmış olmasıdır. Bu nüshaların kullanılması ortaya çıkacak metnin sıhhat derecesi açısından önemlidir. M nüshası matbu metin olması açısından tercih edilmiştir. T1 ve T2 nüshaları ise yazmalar arasındaki metin farklarını daha iyi görmek amacıyla çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmada kullanılan nüshalar hakkındaki bilgiler şöyledir:

1. Millet Genel Kütüphanesi: *Ali Emiri Efendi-Tarih Kısmı, No:350 (A)*

210x135-170x76 mm. ölçülerindeki bu nüsha 149 yapraktır. Eserin istinsah tarihi 1086 (1675) olarak kaydedilmiştir.¹⁵⁰ Nüshanın müstensihi Es-seyyid Mehmed bin Es-Seyyid Ahmed el-Hüsrevî'dir. Her varakta 29 satır bulunmaktadır. Cetveller ilk çift sayfa yaldız, diğerleri kırmızı, başlık güzel tezhipli, sözbaşları kırmızı, kahverengi meşin, şemseli ciltten oluşan bir nüshadır. Vakıf mührü vardır.

Metnin başı:

Bismi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm.

Yâ Rab seḥâb-ı feyzi bârân eyle

Ol feyz ile kişt-i kâm-ı reyyân eyle

Metin sonu:

cilveger kılınmak şîve-i ḥafiyye-i taḳdîrden müsteb'îd degüldür

2. Süleymaniye Kütüphanesi: *Esad Efendi Kısmı, No:2443/1 (E)*

227x134-160x70 mm. ölçülerindeki bu yazmanın müstensihi Kuburîzâde Abdurrahman b. Halil b İbrahim'dir. İstinsah Tarihi 27 Rebiü'l-âhîr 1100 (1689) olarak kaydedilmiştir. Her varakta 23 satır olup 159 varaktır. Cetveller ilk çift sayfa

¹⁵⁰ Nâbî, eserin yazılmaya başlandığı tarih olarak 1095/1684 yılını göstermektedir. Bu durumda yazmanın sonuna kaydedilen 1086/1675 tarihi hatalı olmalı.

yaldız, diğerleri kırmızı, başlık tezhipli, sözbaşları kırmızı, meşin, üstü yeşil kumaş kaplı, miklepli cilt nüshanın özellikleridir. 162. yapraktan aşağı Nabinin ikinci zeyli vardır. Vakıf mührü Nüshada Arapça ayet, hadis ve konuşma cümlelerinin üzeri kırmızı kalemle çizilmiştir.

Metin başı:

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm.

Yā Rab seḥāb-ı feyzi bārān eyle

Ol feyz ile kişt-i kām-ı reyyān eyle

Metin sonu:

cilveger kılınmaḡ şīve-i ḥafiyye-i taḡdīrden müsteb'id degüldür *va'lāhu a'lem bi's-şavāb*

3. Süleymaniye Kütüphanesi: Şehid Ali Paşa Kısmı, No:1895/2 (Ş)

220x130-160x80 mm. ölçülerindeki bu nüshanın müstensihisi Sâlih olup 120 varak tutarındadır. Nüshanın istinsah tarihi 1119 (1708), yazı türü nesihdir.

Nüsha özellikleri: Cetveller altın, başlık tezhipli, nakışlı, sözbaşları kırmızı, kahverengi meşin, yaldızlı, şemse kaplı, miklepli cilt. Bu nüsha, içinde bulunduğu mecmuanın 117. yaprağından başlar. Evvelinde Siyer-i Veysî vardır. Vakıf mührü basılıdır.

Metnin başı:

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm.

Yā Rab seḥāb-ı feyzi bārān eyle

Ol feyz ile kişt-i kām-ı reyyān eyle

Metin sonu:

cilveger kılınmaḡ şīve-i ḥafiyye-i taḡdīrden müsteb'id degüldür

4. Universty of Michigan: Turkish 418 (T1)

213 x 125 x 23 mm ölçülerindeki nüshanın müstensihisi Halil bin Muhammed Ali'dir. İstinsah tarihi 1165 (1752) olup 222 varaktır. Her varakta 25 satır bulunup nesih hatla yazılmıştır. Sayfalar altın cetvellidir. Nüshada başlıklar, beyt, nazm, şi'r gibi tabirler kırmızı kalemle yazılmıştır. Bu nüshada 104. sayfadan sonra 105 yerine 104 yazılmış ve metnin sayfa numaralandırılması bir sayfa eksik olarak devam

etmiştir. Metin oluşturulurken numaralandırılmada nüshadaki bu hataya uyulmamıştır.

Metnin başı:

Yā Rab seḥāb-ı feyzi bārān eyle

Ol feyż ile kiřt-i kām-ı reyyān eyle

Metin sonu:

cilveger kılınmaḵ şıve-i ḥafiyye-i taḳdīrden müsteb‘id degüldür

5. *Universty of Michigan: Turkish 464 (T2)*

Müstensihi ve istinsah tarihi belli olmayan nüsha nestalik hatla yazılmıştır. Her varakta 21 satır bulunmaktadır. Öncesinde Siyer-i Veysî bulunan nüshada Zeyl-i Siyer-i Veysî 149b-328a arasında bulunmaktadır. Nüshada cetveller yaldızlı olup başlıklar, beyt, nazm, şi‘r gibi tabirler kırmızı kalemle yazılmıştır.

Metnin başı:

Yā Rab seḥāb-ı feyzi bārān eyle

Ol feyż ile kiřt-i kām-ı reyyān eyle

Metin sonu:

cilveger kılınmaḵ şıve-i ḥafiyye-i taḳdīrden müsteb‘id degüldür va’llāhu te‘ālā
a‘lem

6. *Matbu Nüsha (M)*

Bulak Matbası’nda m/1248’de basılmış olan nüsha 268 yapraktan oluşmaktadır. Her yaprakta 29 satır bulunmaktadır.

Metnin başı:

Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm.

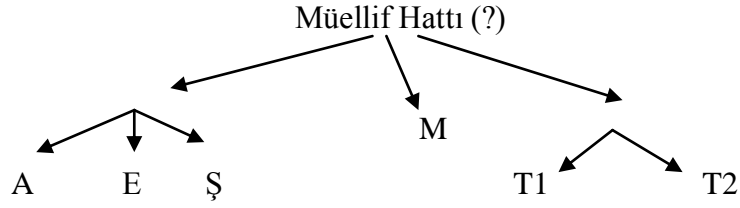
Yā Rab seḥāb-ı feyzi bārān eyle

Ol feyż ile kiřt-i kām-ı reyyān eyle

Metin sonu:

cilveger kılınmaḵ şıve-i ḥafiyye-i taḳdīrden müsteb‘id degüldür va’llāhu te‘ālā
a‘lem.

Çalışmada kullanılan nüshaların şeceresini şu şekilde gösterebiliriz.

7. 2. Metin Oluşturmada İzlenen Yol

- Çalışmada altı nüshadan faydalanılarak tenkitli metin oluşturulmaya çalışılmış¹⁵¹ ve nüshalar arasındaki farklar dipnotta gösterilmiştir. Faydalanılan nüshalar ve bunların kısaltmaları şu şekildedir:

1. Millet Genel Kütüphanesi, Ali Emîrî Efendi-Tarih Kısmı, No: 350. (A)
2. Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi Kısmı, No: 2443/1. (E)
3. Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Kısmı, No: 1895/2. (Ş)
4. Universty of Michigan, Turkish 418. (T1)
5. Universty of Michigan, Turkish 464. (T2)
6. Beyazıt Kütüphanesi, Matbu. (M)

- Metin tenkidinin asıl gayesi müellifin kaleminden çıkan orijinal nüshaya en yakın neşri gerçekleştirmektir.¹⁵² Bu amaçla çalışma hazırlanırken altı nüsha içerisinde ekseriyetle kullanılan, cümle ile bağlantılı ve anlamlı olan kelimeler metin içerisinde kullanılmış; bunun dışındaki farklar dipnotta yer aldığı nüshanın kısaltması ile verilmiştir. Tüm nüshaların varak numaraları metinde [] şeklinde köşeli parantez içinde gösterilmiştir.

- Çalışmada tenkitli metin oluşturulurken İsmail Ünver'in "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler"¹⁵³ adlı makalesi esas alınmıştır. Lafz-ı celâle yapılan tamlamalar "ḥabību'llâh" örneğindeki gibi yazılmış, vâv-ı ma'dûle (خوا) ise

¹⁵¹ Hasan Gültekin'in hazırladığı çalışma 4 nüsha üzerinden olup bu nüshalar: 1. Siyer-i Veysî ma'a Zeyl-i Nâbî Michigan Univetsity Library, Nr: Isl. Ms. 377; 2. Zeyl-i Siyer-i Nâbî: Michigan University Library, Nr:ISL. Ms. 675; 3. Nâbî, Zeylî's-Siyer: Harvard University, Houghton Library, Nr: MS Turk 19; 4. Zeyl-i Nâbî 'alâ-Siyer-i Veysî (Matbu). Bu nüshalardan iki Michigan nüshası ile matbu nüsha hazırlanılan bu çalışmada da kullanılmıştır, ortaktır. Hasan Gültekin'in çalışmasından farklı olarak kullanılan üç nüsha ise Ali Emiri, Şehid Ali Paşa ve Esad Efendi nüshalarıdır.

¹⁵² Ahmet Ateş, "Metin Tenkidi Hakkında (Dâsîtân-ı Tevârih-i Mülûk-ı Âl-i Osmân Münâsebeti İle)", *Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII, 1942, s. 256.

¹⁵³ İsmail Ünver, "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi*, C. XI, S. 1, Ankara 1993, s. 51-91.

(v) şeklinde gösterilmiştir. Yine çalışmada “-up, -üp” zarf-fiil eki metindeki şekline sadık kalınarak “-ub, -üb” olarak yazılmıştır.

- Çalışmada, metinde geçen Arapça ve Farsça ibareler aslî şekli ile verilmiş Türkçe anlamları dipnotta gösterilmiştir. Başta Hz. Muhammed olmak üzere önemli tarihî ve dinî şahıslar için kullanılan saygı ifadeleri “*şalla’llahu ‘aleyhi ve-sellem, ‘aleyhi’r-raḥme, raḍıya’llāhu ‘anh, ‘aleyhi’t-taḥıyyātü’s-şakaleyn, ‘aleyhi ecmeli’t-taḥıyyat...*” şeklinde yazılmıştır.

- Çalışmada manzum parçalar alt alta verilmiş, bu parçaların başında bulunan beyt, nazm, şi’r vb. ifadeler italik olarak; eserdeki başlıklar kalın punto ile yazılmıştır.

- Okunamayan ve anlamı sözlüklerde bulunamayan kelimeler (?) ile belirtilmiştir.

- Çalışmada geçen Arapça özel isimler Abdülvehhab Öztürk’ün hazırladığı *İslam Tarihi Siret-i İbn Hişam (Es-Sîretü’n Nebeviyye)* adlı eserdeki kullanımlarıyla verilmiştir.

7. 3. Transkripsiyon Alfabeti

Uzun Ünlüler:

ا : ā ی : ĩ و : ū ی : ā

Sessizler

ء	’	ذ	z	غ	ğ
ب	b	ر	r	ف	f
پ	p	ز	z	ق	k
ت	t	س	s	ك	k/g/ñ
ث	s	ش	ş	ل	l
ج	c	ص	ş	م	m
چ	ç	ض	d/z	ن	n
ح	h	ط	t	و	v
خ	h	ظ	z	ه	h
د	d	ع	c	ی	y

7. 4. Eserde Geçen Konu Başlıkları

1. Ğazve-i Benī Ğaynuḳa' ez-Siyer-i Ğayrū'l-beşer 'aleyhi'ş-şalātu ve's-selām
2. Vāḳı'a-i Ğazvetü's-Sevīk
3. Vaḳāyi'-i Sene-i Sālise-i Hicriyye Vāḳı'a-i Ğazve-i Ğarḳaratü'l-Küdr
4. Vāḳı'a-i Ğazve-i Enmār
5. Seriiyye-i Muḥammed bin Mesleme raḳıya'llāhu 'anh ve Ḳatl-i Ka'b bin Eşref-i Yahūdī
6. Vāḳı'a-i İhlāk-i Ebū Rāfi'-i Müşrik-i Tācir-i Fācir
7. Vāḳı'a-i Zifāf-ı Ğazret-i 'Osmān raḳıya'llāhu 'anh
8. 'Akd-i İzdivāc-ı Ğafşa raḳıya'llāhu 'anhā
9. Vilādet-i Ğazret-i İmām-ı Ğasan bin 'Aliyyü'l-Murtażā raḳıya'llāhu 'anhümā
10. Ğazve-i Muvahḥiše-i Uḫud
11. Ğazve-i Ğamrāü'l-Esed
12. Vaḳāyi'-i Sāl-i Çehārüm-i Hicrī-i Evvelen Vāḳı'a-i Seriiyye-i Recī'
13. Seriiyye-i 'Abdu'llāh bin Enīs raḳıya'llāhu 'anh
14. Vāḳı'a-i Hā'ile-i Bi'r-i Ma'üne
15. Vak'a-i Ğazve-i Benī'n-Naḳīr-i Bed-Taḥmīr
16. Ğazve-i Bedr-i Mev'id
17. Vāḳı'a-i Taḥrīm-i Ğamr
18. Zıkr-i Vaḳāyi'-i Sāl-i Ğāmis-i Hicrī Ğazve-i Zātü'r-Riḳā'
19. Vāḳı'a-i Ğazve-i Dümetü'l-Cendel
20. Ğazve-i Müreysi' vü Tesemmī Ğazve-i Benī'l-Muştalıḳ
21. Muḥāşama-i Sinān u Ceḥcāh
22. Vāḳı'a-i İfk-i Şiddīḳa raḳıya'llāhu 'anhā
23. Vāḳı'a-i Nüzül-i Āyet-i Teyemmüm
24. Vāḳı'a-i Ğazā-yı Ğehdeḳ ve Tesemmī Ğazvetü'l-Aḫzāb
25. Ğazve-i Benī Ğurayza
26. Vaḳ'a-i İntikāl-i Sa'd bin Mu'āz raḳıya'llāhu 'anh
27. Maḳdem-i Bilāl bin Ğāriş-i Müzenī raḳıya'llāhu 'anh

28. Vaḳāyi[¢]-i Sene-i Şādise ez-Hicret-i Faḫrū'l-Mürselīn 'aleyhi efdalü'ş-şalātü ve eşrefü't-teslīm
29. Vaḳ[¢]-a-i 'Acībe-i 'Ukal ü 'Ureyn
30. Vāḳı[¢]-a-i Ğazve-i Şulḫ-engīz-i Ḥudeybiye
31. Vāḳı[¢]-a-i İrsāl-i Mekātib Be-Mülük-ı Eṭrāf
32. Mektüb-ı Sulṫānū'l-Enbiyā be-Heraḳl-ı Sulṫān-ı Rūm be-Dıḫye raḳıya'llāhu 'anh
33. Kitāb-ı Faḫr-i 'Ālem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ilā-Ḥusrev Pervīz-i Kisrā-i 'Acem
34. Kitābe-i Faḫrū'l-Mürselīn 'aleyhi'ş-şalātü ve's-selām ile'l-Muḳavḳıs-ı Sulṫān-ı Mışr
35. Kitābü'n-Nebī şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ile'l-Ḥāriş bin Ebī Şemirū'l-Ġassānī Ḥākim-i Bilād-ı Dımışḳ
36. Kitāb-ı Faḫrū'l-Mürselīn ilā Hevze bin 'Ali-i Ḥanefī Ḥākim-i Memleket-i Yemāme
37. Ḳudūm-i Ḥāzret-i Ebī Hüreyre raḳıya'llāhu 'anh
38. Vaḳāyi[¢]-i Sāl-i Heftüm-i Hicrī Vāḳı[¢]-a-i Ğazve-i 'Aliyye-i Ḥayber ez-Ġazavāt-ı Seyyidü'l-Beşer şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem
39. Cem[¢] ü Taḳsīm-i Ġanāyim-i Ḥayber
40. Tesmīm-kerden-i Yehūd-ı Ḥayber Ḥāzret-i Faḫrū'l-Enbiyā-rā 'aleyhi'ş-şalāhü ve's-selām
41. Vāḳı[¢]-a-i Feth-i Fedek
42. Vāḳı[¢]-a-i Reddū'ş-Şems li-'Aliyyü'l-Murtażā kerrema'llāhü veche
43. Vāḳı[¢]-a-i Feth-i Vādi'l-Ḳurā ez-Ġazavāt-ı Seyyidü'l-Verā 'aleyhi ecmelü't-tehāyā
44. Vāḳı[¢]-a-i Feth-i Teymā
45. İcmāl-i Serāyā
46. Vāḳı[¢]-a-i 'Umre-i Ḳazā
47. Vaḳāyi[¢]-i Sāl-i Heşüm ez-Hicret-i Seyyidü'l-Mürselīn şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ü İslām-ı Ḥālid bin Velīd raḳıya'llāhu 'anh u İslām-ı Eḫad-ı

Dühātü'l-ʿArāb ʿAmr bin ʿĀş rağıya'llāhu ʿanh İslām-ı ʿOsmān bin Ebī
Ṭalḥa-i ʿAbderī Ḥāfız-ı Miftāḥ-ı Beytü'l-Ḥarām rağıya'llāhu ʿanhüm

48. Vākıʿa-i ʿUzmā-yı Ğazve-i Mu'te

49. Vākıʿa-i ʿAzīme-i Aʿzamü'l-Fütühāt u Eşrefü'l-Ğazavāt Feth-i Mekke-i
Muḥtereme şerefḥa'llāhü teʿālā

8. TENKİDLİ METİN

Zeyl-i Siyer-i Veysi

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm¹⁵⁴

Yā Rab seḥāb-ı feyzi bārān eyle

Ol feyz ile kişt-i kāmı reyyān eyle

İtdüm heves-i niyyet-i tekṃil-i siyer

Sulṭān-ı rüsül aşkına āsān eyle¹⁵⁵

Güher-çinān-ı ma'ādin-i āsāra nümāyāndur ki yekke-tāz-ı ser-zemīn-i inşā merḥūm Veysi-yi şīrīn-süḥan-ı pākīze-edā riyāz-ı siyer-i mu'teber-i ḥayrū'l-beşerde¹⁵⁶ *aleyhi's-şalātü ve's-selām*¹⁵⁷ naḥl-nişān-ı eşer olub bāgbān-ı ṭab'-ı çemen-perveri nāvḍān-ı hāme-i 'anber-nişārdan isāle-i cūybār-ı zülāl ile bir ḥadīka-i muṭarrā terbiye eylemişdür ki her şafḥa-i rengini bir taḥta-i¹⁵⁸ şükūfe-i nāmdār ve her fıkrā-i nemekini bir deste-i nāz-būy-ı nefḥa-nişārdur. Silsile-i sūtūrı şaff-ı benefşezārdan dil-cūyter ve gül-i sürḥ-i ser-süḥanları gül-deste-i bihiştten ḥoş-būyterdür. Ta'birāt-ı cihān-pesendi zīb-i destār-ı iştihār ve telmiḥāt-ı dil-güşāsı mümtāz u müselleme-i aşḥāb-ı āsārdur. Elfāz-ı nātıka-nevāzı sünbül-deste-i ser-şīşe-i feşāḥat ve me'ānī-i kināye-perdāzı zīr-i liḥāf-ı feşāḥatde hem-hvābe-i 'arāyis-i belāgatdır. El-ḥaḳ nakḳāş-hāme-i bedāyic-i nigārından¹⁵⁹ çekide olan ğarā'ib-i āsār kitābe-i ṭāḳ-ı iştihār ve levḥa-i¹⁶⁰ sīne-i ic'tibār olmağla vā-reste-i minnet-i ta'rīfdür ammā mezra'a-i ümmīdi mevsim-i ḥaşāda mevşül ve sünbüle-i [M-3] ser-ber-āverde-i maḳşūdı ḥirmen-dāde-i maḥşül olmadın ya'ni sūzen-i [T1-2a] ḥāme-i 'anberin-āşarı ḳāmet-i şāhid-i merāmına dükkān-ı müteḥayyilede düḥte itdüğü cāme-i [E-1b] girān-bahā-yı maḳālūñ ṭırāz-ı dāmenin itmāma¹⁶¹ muvaffaḳ olamayub nüşḥa-i Medenī'si daḥi cild-i Mekki'si gibi kisve-i 'anber-günla cilve-pezir-i ḥitām olmadın aḳīb-i taḥrīr-i Ğazve-i Bedr-i Kübrā'da [A-2a] ḳādī-i rūḥ-ı maḥkeme-nişin-i bedeni manşib-ı çār-nāḥiye-i ḥayātadan ma'zül ve maḥşül piş-taḥta-i şadri olan nuḳūd-ı müte'āḳibü'l-vürūd-ı enfāsi

¹⁵⁴ Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm A, M, E, Ş; T1, T2'de yok.

¹⁵⁵ Bu kıta Nābī Divānı'nda da mevcuttur. Bkz. Ali Fuat Bilkan, *Nābī Divānı Cilt 2*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s. 1222.

¹⁵⁶ mu'teber-i ḥayrū'l-beşerde A, M, E, T1, T2; mu'teberü'l-beşerde Ş

¹⁵⁷ aleyhi's-şalātü ve's-selām A, M, E, Ş; şalla'llāhu te'ālā aleyhi ve sellem T1, T2.

¹⁵⁸ taḥte-i A, M, T1, E, Ş; riḥte-i T2

¹⁵⁹ nigārından A, M, T1, E; nigārlarından T2

¹⁶⁰ levḥa-i A, M, T1, E, Ş; ser-levḥa-i T2

¹⁶¹ itmāmına, Gültekin, s. 103.

mahlûl olub sicill-i maḥfûz-ı âmâli maṭvî vü mektûm ve ḥüccet-i kâṭıâ-i ḥayâtı mumzî vü maḥtûm olmağın cenîn-i meşîme-nişîn-i zamîri mertebe-i tekml-i a‘zâya fâ’iz olamayub ne pîçîde-i kımât-ı varağ-ı şuhûd¹⁶² [Ş-118a] ve ne gehvâre-nişîn-i mücellid¹⁶³-i vücûd olmış idi. Benâberîn bu suḳâte-çîn-i nevâle-i ‘ırfân;

beyt

Bahr-ı derdüñ esîr-i gird-âbı

Hedef-i cevr Yûsuf-ı Nâbî¹⁶⁴

Ol gonce-i nîm-şüküfte-i çemenistân-ı âşârı âb u hevâ-yı dem ü kalem ile mânende-i gül-i şad-berg ârâyış-i destâr-ı ihtitâm ve ol meyve-i nîm-puhte-i şâhsâr-ı esrârı germiyyet-i âfitâb-ı himmetle meyve-i kemâl-resîde gibi nihâde-i ṭabağ-ı itmâm itmege kılllet-i bizâ‘atle küstâḥâne niyyet idüb bu niyyet-i bâhirü’l-meymenete cesâretde¹⁶⁵ bir nice mülâḥazât-ı sâ’ibe dâmen-zen-i âteş-i şevḳ olmağın reh-güzer-i¹⁶⁶ beyâne ber-âverde kılınmağ münâsib görülmüşdür. Bir mülâḥaza budur ki şâḥ-nişîn-i devḥa-i gufrân merḥûm Veysî-i şeker-zebân gibi bir bülbül-i âteşîn-safirüñ riyâz-ı evşâf-ı Muhammedî’de ‘*aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm*’ âğâz eylediği zemzeme-i ḥoş âyendesı dâ’ire-i ‘âlemde qarârın bulmamağ maḳâm-şinâsân-ı¹⁶⁷ uşûl-i ‘ırfâna naḳîşe-i¹⁶⁸ himmet olmağın ol nağme-i ğam-zedânuñ niyyet-i tevşîhiyle ney-pâre-i ḳaleme irâde-i nefḥ-i dem eyleyene¹⁶⁹ ḳulûb-ı erbâb-ı nefes dem-sâz-ı teveccüh olacağları taḳviyet-baḥşâ-yı ḥâtır-ı fâtirdür. Bir mülâḥaza daḥi budur ki ‘illet-i ğâ’iyye-i tertîb-i kâ’inât olan ḥazret-i¹⁷⁰ eşref-i [T1-2b] mevcûdât ‘*aleyhi efdâlü’s-şalavâtuñ*’ âvihte-i ṭâğ-ı sipihr-i iştiḥâr¹⁷¹ olan nüşḥa-i siyer-i mu‘teberleri mâḥ-ı nâ-şüde-i [E-2b] bedr gibi nâ-temâm ṭururken ‘atiyye-i ilâhî olan gencîne-i enfâsı medâyih-i kesân u evşâf-ı mey ü ḥübânda izâ‘at itmek ḥüsrân-ı mübîn idüğü nümâyândur.

beyt

¹⁶² şuhûd A, E, M, T1; meşhûd T2.

¹⁶³ mücellid, Gültekin, s. 104.

¹⁶⁴ Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Divânı Cilt 2*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011, s.1246.

¹⁶⁵ cesâretle, Gültekin, s. 104.

¹⁶⁶ reh-güzer-i A, E, Ş, T1, T2; reh-güzâr-ı M

¹⁶⁷ -şinâsân-ı A, E, Ş, M, T1; -şinâs-ı T2.

¹⁶⁸ naḳîşe-i A, E, Ş, T1, T2 : naḳza-i M

¹⁶⁹ eyleyene A, E, Ş; ile M; itmesine T1; eylemesine T2

¹⁷⁰ ḥazret-i M, E, Ş, T1, T2; A’da yok

¹⁷¹ sipihr-iştiḥâr, Gültekin, s. 104.

Niṣār-ı ḥāk-i rehi¹⁷² olmayan dürr-i süḥānuñ

‘Ayār-ı kadri olur ḳadr-i¹⁷³ pīleverden dūn¹⁷⁴

Bir mülāḥaza daḥi budur ki tenhā-rev-i refref-niṣār-in-i dest-ārā-yı miḥmānkede-i ‘illiyyīn ‘aleyhi’-ṣ-ṣalātü ve’-s-selām [T2-150b] ḥazretlerinüñ vaḳāyi’-i cihān-tāb-ı zuhūr-ların pīrāye-i ṣahāyif-i āṣār itmek dā‘iyesine dil-beste olanlara lā-ṣekk miftāḥü’l-ḡayb tevfiḳiyle ebvāb-ı maḥāzin-i me‘ānī ḡuṣāde ve esbāb-ı meyāmin-i rūḥānī āmāde olub ribāt-ı çār-ṣuffe-i derūnında nev-be-nev ḳavāfil-i tevfiḳ teng-ḡuṣāy-ı metā’-ı [M-4] ḡün-ā-ḡün-ı ḥayāl ve çār-sūy-ı zamīrinde tāze tāze perend-i nev-zuhūr-ı kārḡāḥ-ı taḥḳīḳ zīver-i dūṣ-ı dellāl-i maḳāl [A-2b] olacaḡı ṣā’ibe-i iṣtibāhdan berīdür.

beyt

بکاه وضع قلم در صحیفه و صفحش

نفس بسینه نکند ز ازدحام خیال¹⁷⁵

Bir mülāḥaza daḥi budur ki micmere-i dil-i pūr-zaḥmdan¹⁷⁶ nümāyān olan ‘ūd-pāre-i ‘ibārāt ü ‘anber-rīze-i isti‘ārāt meṣāmm-ı idrāk-i müṣkil-pesendān-ı ‘āleme ḥām göründüḡi ṣūretde bārī zımnında mūnderic olan rāyiḥa-i fāyiḥa-i¹⁷⁷ ṣalāt ü selām resīde-i pīṣḡāḥ-ı muḳaddes-i risālet-penāḥī ve pesendīde-i cenāb-ı İlāḥī olmaḳ mertebesi ki būy-ı iṣtibāhumdan¹⁷⁸ ḥālīdür bu ḥaste-i zükām-zede-i derd-i ser-i ma‘ṣiyete kāfīdür. Bu taṣavvurāt-ı mūtenāṣıḳa tāziyāne-i yekrān-ı sebūk-‘inān-ı ṣevḳ olmaḡın¹⁷⁹ متوکلا علی الله ومستفضا عن روحانية رسول الله صلى الله عليه وسلم¹⁸⁰ merāma imāle-i licām¹⁸¹ ve¹⁸² Zeylū’s-Siyer-i Nebevī ile ta‘yīn-i nām ḳılındı. Kāse-i deryūze-i dest-i du‘ā ber-dāṣte-i bārḡāḥ-ı kibriyā ḳılınur ki silsile-i enfās cünbüṣ-i [T1-3A] esb-i tünd-ḥīz-i eyyāmdan¹⁸³ ḡüsiste olmadın [Ṣ-118b] vāṣıl-i ser-i menzil-i iḥtitām

¹⁷² rehi A, M, Ṣ, T1, T2; deri E

¹⁷³ ḳadr-i A, E, Ṣ, T1, T2; seng-i M

¹⁷⁴ Bilkan, *age*, C. 2, s. 1258.

¹⁷⁵ Onun vasfının sayfasına kalem basıḡı an hayal yoḡunluḡundan (dolayı) nefes ḡöḡüse sıḡmaz.

¹⁷⁶ pūr-zaḥmdan M, E, Ṣ, T1, T2; zaḥmdan A

¹⁷⁷ fāyiḥa-i M, E, Ṣ, T1, T2; fātiḥa-i A

¹⁷⁸ iṣtibāhumdan A, E, Ṣ; iṣtibāhdan M, T1, T2

¹⁷⁹ Allah’a sıḡınarak ve Hz. Muhammed’in ruhaneiyetinden feyizlenerek

¹⁸⁰ feżā-yı M, T1, T2, Ṣ; ḳazā-yı A; cānib-i M

¹⁸¹ licām-ı, Gültekin, s. 105.

¹⁸² ve A, E, Ṣ; T1, T2, M’de yok.

¹⁸³ silsile-i enfās-ı cünbüṣ esb-i tünd-ḥīz-i eyyāmdan, Gültekin, s. 105.

idüb ber-maşdūka-i manṭūka-i ¹⁸⁴ مامن شئى يشنى الاوقديثالث nümüne-i [E-3a] ferḳadān olan dü-cild-i mü'ellef-i Veysī-i beḳā-mesīr şekl-i kıṭ'a-i elmāsda cilve-pezīr olmağla naḳş-ı ¹⁸⁵ nigīn-i ḥātem-i itmām eyleye āmīn. ¹⁸⁶ بحرمة من له قيام السموات والارضين

*kıṭ'a*¹⁸⁷

Ümīdüm ḥalkdan Nābī ne iḥsān u ne taḥsīndür

Mücerred ḥıdmet-i Peyğam-berī'de şevḳ-i muṭlaḳdur

Tekāpū-yı siyerdən ārzū-yı ḳalb-i maḥzūnum

Rızā-yı server-i 'ālem ḳabūl-i ḥazret-i Ḥaḳdur¹⁸⁸

[T2-151a]Veysī-i merḥūmuñ siyer-i mü'ellefi bu maḥalle geldükde nūr-ı dīde-i dest-i taḳdīr olmağın itmāma şürū' olunmuşdur.¹⁸⁹

Gazve-i Benī Ḳaynuḳa' ez-Siyer-i Ḥayrū'l-beşer 'aleyhi's-şalātu ve's-selām¹⁹⁰ 'Alem-efrāzān-ı püšte-i dirāyet bu vech ile şuḳḳa-güşāy-ı rāyet-i rivāyet olmışlardur ki ḥavālī-nişīnān-ı Dārū'l-Hicre-i müteyemmeneden¹⁹¹ tā'ife-i Yehūd Benī Ḳaynuḳa' ki ibtidā ḥıdīv-i 'illiyīn-serīr 'aleyhi's-şalātu ve's-selām ḥazretleri teşrīf-i ḥıṭṭa-i Yeşrib buyurdıkları eyyāmda bārū-yı müdārārāya tevārī idüb maḥall-i iktizāda eḥıbbā vü a'dā-yı İslāmiyāna muvāfaḳat u muḥālefet şartıyla binā-yı şulḥa istihkām virmişler idi. Ammā vāḳı'a-i Bedr-i Kübrā 'aḳıbinde taṅtāna-i kūs-ı nevbet-i nübüvvet ṭabl-ı zerrīn-i āfitābı şikest ü mähçe-i livā-yı risālet ḳurş-ı kameri pest eyledügin gördükde¹⁹² kānun-ı dil-i pür-kīnleri¹⁹³ lehīb-efrāz-ı ḥased olub bu gūne şerāre-feşān-ı hezeyān oldılar ki fırḳa-i İslāmiyān bir tā'ife ile şaff-zede-i teşādüm oldılar ki muḳābele-i fenn-i muḳātelede cāhil idiler. Eger bizümle fetḥ-i derīçe-i perḥāş itseler dakīka-i [A-3a] dest-bürd ne resm üzre oldığı ma'lūmları olurdu diyü taḥrīb-i vişāḳ-ı mişāḳa ḥariş oldılar ta'ayīn-i Mevlānā Mu'īnū'd-dīn-i Miskīn 'aleyhi'r-

¹⁸⁴ İki kez yapılan bir şey üçüncü kez de yapılabilir.

¹⁸⁵ naḳş-ı A; T1, T2, E, Ş, M'de yok

¹⁸⁶ Yerin ve göğün kendisi için ayakta durduğu (Hz. Muhamed'din) hürmeti için.

¹⁸⁷ kıṭ'a M, T1,T2; li-münşi'i E; nazm Ş; beyt A

¹⁸⁸ Ali Fuat Bilkan, *Nābī Divānı Cilt 2*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011, s. 1143.

¹⁸⁹ Veysī-i merḥūmuñ siyer-i mü'ellefi bu maḥalle geldükde nūr-ı dīde-i dest-i taḳdīr olmağın itmāma şürū' olunmuşdur A, E, M, T1, T2; Ş'de yok.

¹⁹⁰ Veysī-i merḥūmuñ siyer-i mü'ellefi bu maḥalle geldükde nūr-ı dīde-i dest-i taḳdīr olmağın itmāma şürū' olunmuşdur. Gazve-i Benī Ḳaynuḳa' ez-Siyer-i Ḥayrū'l-beşer 'aleyhi's-şalātu ve's-selām A, T1, T2; E, Ş, M'de yok.

¹⁹¹ meymeneden, Gültekin, s. 105.

¹⁹² gördükde A, E, Ş, T1, T2; gördüklerinde M

¹⁹³ pür-kīnleri M, E, Ş, T1, T2; pür-kīneleri A

rahme üzere perde-i ‘ahd bu takrīb ile çāk-hurde-i [T1-3b] pençe-i nağz oldu ki bir mer’e-i mü’mine bir gün bāzār-ı Benī Qaynuqa’da bir mühimm için bir Yahūdī zergerüñ kenāre-niṣīn-i dükkānı iken ol zerger-i āteş-dest ol [M-5] pāk-dāmenüñ zeyl-i pesīnin sūzen-i iğfalle püştine ta’līk itmegin¹⁹⁴ hengām-ı kıyāmda cāy-ı mestūrı memerr-i nazār-ı hāş u ‘ām olucağ huzzār-ı Yehūd hoqqa-güşāy-ı hande-i istihzā oldılar. Ol mestüre-i maḥcūbe kemāl-i infi‘ālinden feryād-ḥīz-i vāveylā olduḡda ḥumāt-ı [E-3b] dīnden birisi bu mu‘āmeleye nāzır bulunub şiryān-ı ḥamiyyeti ḡarabān itmegin ol müşrik-i düzaḡī-nihādı bāriḡa-i şemşīr ile güdaḡte-i pūte-i ‘adem eyledi. Tā’ife-i Yehūd daḡı ol mü’min-i ḡālīşü’l-‘ayyārı sikke-yāb-ı dārü’l-ḡurb-ı¹⁹⁵ şehādet itmeleriyle āteş-i tīz-ḡīz-i fesād-bünyān¹⁹⁶ muşāleḡayı sūzān idüb zebāne-i muḡāşamet revāk-ı kāḡ-ı zuhūra ta‘alluḡ eyledi. Bu ḡaber nıgehbān-ı ḡıḡta-i risālet ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām ḡazretlerine güş-res olduḡda güş-māl-i ‘işābe-i işrāk için evvelā kelānterān-ı ḡabīleyi iḡzār buyurub levāzım-ı terḡīb ve taḡvīfle [T2-151b] dārü’l-emn-i ḡavza-i İslām’a teklīf buyurdıḡlarında çeşm-i bed-bīnlerindeki sebel-i cehl mu‘āyene-i rāh-ı hüdā’ya māni‘ olmaḡın ceng-cüyāne ḡavr ile ḡuzūr-ı muḡaddes-i nebevīden be-der oldılar. Ol ešnāda bülbül-i sidre-niṣīn [Ş-119a] ḡazret-i Cibrīl-i Emīn gül-deste-i kerīme-i وَأِنَّمَا تَخَافُ مِن قَوْمٍ خِيفَةٌ فَأَنْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِبِينَ¹⁹⁷ iblāḡıyla taḡrīk-i şarşar-ı ‘azm itmegin şaff-der-i āsumān-maḡarr ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām ḡazretleri Ebū Lübābe *raḡiya’llāhu ‘anhı* dārü’l-ḡikem-i ḡayyibede cā-niṣīn buyurub techīz-i leşker-i zafer-medārı ol düzaḡiyān-ı jekāl-ḡıynetüñ müsteḡarları olan ḡişārı manḡal-ı¹⁹⁸ pūr-ateşvār maḡşūr idüb sene-i şāniyye-i hicriyye şevvālınüñ muntaşifından pānz-deh-ı¹⁹⁹ [T1-4a] şebāne-rüz i‘māl-i levāzım-ı taḡyīḡ ü tenkīl eylediler. Kemān-ı sīm-tüz-ı ḡurre-i zi’l-ḡa‘de dūş-ı āsumānda dıraḡşān olduḡda ḡabla-i sīne-i Yehūd hedef-i nāvek-i izḡrāb olmaḡın bi’l-cümle emvāleri müselleme-i taşarruf-ı ḡuzāt olmaḡ şartıyla dā‘ıye-i istīmāna ruḡşat-cüy oldılar ammā cānib-i nebevīden ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām ‘adem-i müsā‘adeden nāşī bi’z-ḡarūre sāḡa-i

¹⁹⁴ itmegin A, E, Ş, M, T1; idüp T2.

¹⁹⁵ dārü’l-ḡurb-ı A, T1, T2; dārü’l-ḡarb-ı E, M, Ş

¹⁹⁶ fesād-bünyān-ı, Gültekin, s. 106.

¹⁹⁷“Sen anlaşma yaptıḡın bir kavmin hıyanet etmesinden endişe edersen karşılıklılık ilkesine uyarak (savaştan önce) anlaşmayı bozduḡunu kendilerine bildir.” Enfāl Sūresi; 58.

¹⁹⁸ manḡal-ı M, E, Ş, T1, T2; A’da yok

¹⁹⁹ panz-deh-ı A, E, M; yānz-deh T1, T2

teslîme nüzül eylediler. Şümârları resîde-i derece-i seb‘a-mi’e idi. Emr-i²⁰⁰ rekîz-i²⁰¹ [A-3b] zamîr-i seyyid-i ‘âlemiyân ol bed-‘ahdlerüñ hūnıyla fezâ-yı²⁰² şahrâyı pâre-i mercân itmek olduğundan dest-i peymân-şikestlerin kufli-i²⁰³ şandūka-i kazâ itmek için Münzir bin Kudâme-i Sülemî’ye işâret buyurdılar. Ol hilâlde ser-i kâfile-i nifâk ‘Abdu’llâh bin Ebî Selûl-i bed-ahlâk pîşgâh-ı seyyid-i kâ’inât ‘*aleyhi efdalü’s-şalâtda*²⁰⁴ hâr-ı [E-4a] hod-rüy-şifat nümâyân²⁰⁵ ve dâmen-i recâ-yı iclâya âvizân oldu her-çend nâzenîn-i bâlâ-hâne-i ‘illiyîñ ‘*aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm* izhâr-ı çîn-i cebîn idüb maqâl-i melâl-engîzinden irâz-ı veche-i iltifât iderlerdi. Ammâ ol bed-sirişti nifâk-âlüduñ mübâlağa-i ibrâmı hadd-i müdâfa‘adan tecâvüz itmegin ‘âkıbet [M-6]²⁰⁶ *خلوهم لعنهم الله ولعنه معهم* cevâbı ile evtân-ı me’lûfelerinden celâya ruhşat virüb ‘Ubâdet bin eş-Şâmit *radıya’llâhu ‘anh* mânende-i şabâ-yı hâşâk-rüb ol has-tıynetân üzre ta‘yîn buyurulub arâzî-yi Şâm’dan Ezri‘ât nâm maħalle iclâ eylediler. Maħall-i ma‘hüdda müddet-i kalîle içinde bi’l-cümle [T2-152a] dergeh-nişîn-i ka‘r-ı²⁰⁷ caħîm²⁰⁸ oldukları işbât-kerde-i daķıka-sencân-ı siyerdür. Havâlî-i riyâz-ı Yeşrib ol hâr-menişândan taħtîr olunduķda esliħa vü emvâlleri beyne’l-aşhâb kısmet buyurulub hîşse-i hâşşe-i muķaddes-i nebevî [T1-4b] ‘*aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm* daħi ba‘zı cigerdârân-ı Aşhâb-ı Kirâm’a in‘âm buyurıldı.

Vakı‘a-i Gazvetü’s-Sevîk

Daķıka-şinâsân-ı pervîzen-i siyer bu resmile idâre-i tavâhîn-i haber eylemişlerdür²⁰⁹ ki Ebû Süfyân ma‘reke-i Kureyş-süz-ı rüz-ı²¹⁰ Bedr’dan be-der olıcaķ nezr eyledi ki leşker-i zafer-şikârdan aħz-i intikâm itmedükce ne cism-i ğamfersüdın firâş-ı nisvânda temkîn ve ne ser-i hevâ-perestin ‘âdet-i ‘Urbân üzre tedhîn eyleye. Bir rivâyetde çihil-nefer ve bir rivâyetde dü-şad müşrik-i herze-gerd ile cānib-i Medîne’ye taħrîk-i kādime-i nādime eyledi. Esnâ-yı tarîķde kabîle-i Benî’n-

²⁰⁰ emr-i T1; A, Ş, E, T2, M’de yok

²⁰¹ rekîz-i A, E, Ş, M, T1; rekîn-i T2

²⁰² fezâ-yı A, M, E, Ş; hâşâ-yı T1, T2

²⁰³ fezâ-yı şahrâyı pâre-i mercân itmek olduğundan dest-i peymân-şikestlerin kufli-i M, E, Ş, T1, T2; A’da yok.

²⁰⁴ ‘*aleyhi efdalü’s-şalâtda* A, E, T1, T2, Ş; ‘*aleyhi efdalü’s-şalâtü ve’s-selâm*da M

²⁰⁵ nümâyân E, M, Ş, T1, T2; nihân A

²⁰⁶ Onları çözüñ, Allah’ın laneti onların üzerine olsun.

²⁰⁷ ka‘r-ı E; A, Ş, M, T1, T2’de yok.

²⁰⁸ caħîm M, Ş, T1, T2; ħamîm A

²⁰⁹ eylemişlerdür A, E, M, T2, itmişlerdür T1

²¹⁰ rüz-ı T1, T2, Ş, A, E, M’de yok.

Nağır'den Hıyey bin Ađtab'ıñ der-i hānesine mānende-i deryūzeđer-i nevāle-cūy tevcih-i mağıyye-i nüzul [Ş-119b] murād eyledükde deriçe-i mağşūd-ı bī-sūdı gibi der-i dār-ı rüy-ı ümmidine sedd ü sine-i arzūsın nişāne-i şabanca-i redd itmegin nā-çār hāne-i Selām bin Müşkim'de bast-ı haşır-pāre-i mezellet eyledi. Selām tertüb-i lāzıme-i mihmāndārī ve temām-ı şeb birbiriyle idāre-i aqđāh-ı²¹¹ meygūsārī²¹² itmekle Ebū Süfyān māfi'z-zamiri olan dürd-i mağşūs²¹³ efkārı rih̄te-i piyāle-i [E-4b] taşrih̄ eyledi vaqt-i seher Medīne-i Müteberrike'ye bir fersah miqdārı maħalde vākiñ nāhiye-i 'Arīz'de bir mü'min-i Enşārī müzdevrī ile kārband-i meşgale-i zirā'at iken sünbüle-i hayātların²¹⁴ havāle-i dās-ı memāt eyledi ve iki nahl-i ħurmāyı dağı şerāre-i mazlüm-sūziyla ol reh-revān-ı²¹⁵ beķāya meş'al-i āteş-feşān eyleyüb zu'm-ı bātlı üzre bār-ı 'ahdi dūş-ı iltizamından ısqat itmekle cānib-i Mekke'ye [A-4a] 'inān-gerdān olduğı şāh-bāz-ı āşiyāne-nişin-i risālet *'aleyhi 'ş-şalātü ve 's-selām* ħazretlerine ma'ruz olduğda Ebū Lübābe'yi [T1-5a] nigeħbān-ı mesned-i ħilāfet²¹⁶ buyurub iki yüz 'ikāb-ı şa've-şikārla zübāle-i hevā-girān-ı işrākten ecinħa-güşāy-ı isti'cāl oldılar. Küffār güriz-pāy-ı²¹⁷ vāhime-i 'aķab-girāndan sebükbār olmađıĸın tūşe-i rāħları olan enbān-ı Sevīki ki revgenle ālūde ārdan 'ibāretdür efgende-i beyābān-ı telāş idüb naşib-i ħavşala-i ĸuzāt olmağın bu ħareket-i pür-bereket [T2-152b] ĸazve-i Sevīk nāmıyla āsiyāb-ı efvāhda dā'ir oldı. Dārü'l-ķarār-ı Medīne'ye vuşul²¹⁸ ħilālinde şaff-ārā-yı şalāt-ı 'ıyd-ı adħā olub bi'l-cümle [M-7] ađniyā-yı aşħāb ile *radıya'llāhu 'anhüm* riyāz-ı rızā-yı İlāhī'ye ķanevāt-ı gelü-yı zehāyādan isāle-i mā'ü'l-ħayāt-ı ħün ve ruhsāre-i 'arāyis-i taķvāyı gül-gün eylediler.

Vaķāyi'-ı²¹⁹ Sene-i Şālīşe-i Hicriyye Vaķı'a-i ĸazve-i ĸarķaratü'l-Küdr

ĸā'idān-ı ķatar-ı aħbār bu tarz üzre tertüb-i mehār-ı ĸüftār eylemişlerdür ki kefare-i saķim-dilān-ı²²⁰ Benī Süleym ve ĸatafān'dan bir şirzime-i şerr-endiş izrār-ı müslimīne intihāz-ı fırsat ümmidiyle ĸarķara nām maħalde 'aķd-i cem'ıyyet

²¹¹ aqđāh-ı A, E, Ş, T1, T2; ķadeh-i M

²¹² meygūsārī E, M, Ş, T1, T2; meygūsār A

²¹³ mağşūs-ı, Gültekin, s. 108.

²¹⁴ hayātların E, M, Ş, T1, T2; hayātlarını A;

²¹⁵ reh-revān-ı E, M, Ş; reh-revādan A; reh-erv-i T1, T2

²¹⁶ mesned-i ħilāfet A, E, Ş, T1, T2; mesned-nişin-i cāy-ı ħilāfet M

²¹⁷ küffār-ı güriz pāy-ı, Gültekin, s. 108.

²¹⁸ vuşul E, M, Ş, T1, T2; duħul A, Ş

²¹⁹ vaķāyi'-ı A, Ş, E, T1, T2; ez-vaķāyi'-ı M

²²⁰ dilān-ı A, E, Ş, T1, T2; dilān olan M

itdikleri sāmi'a-res-i kâfile-salâr-ı enbiyâ *'aleyhi't-taḥiyyātü'l-verā* olmağın Muhācirin ü Enşardan bir fırka meydân-ı neverd-i nâverdle maḥall-i maḥūda taḥrîk-i heyûn-ı tesâruc buyurdıklarında gümüşüdegân-ı miyân-ı beyâbân-ı²²¹ ḍalâlden eṣer be-dîdâr olmayub ancak Yesâr nâm bir gulâmla bir nice sârbân ra'y-ı cimâle rehîn-i iştigâl bulundu. Anlardan [E-5a] istiḥbâr-ı mecma'-ı küffâr olunduğda 'adem-i itṭıla'ları müte'ayyîn olmağın bi'l-cümle buḥtiyân u buḥtî-keşân cānib-i Medîne'ye sevḳ buyuruldu. İmâm-ı şaff-ı enbiyâ *'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm* edâ-yı farîza-i şubḥ için ḳandîl-i cebîn-i mübînleriyle tenvîr-i mihrâb-ı 'illiyînin buyurdıklarında Yesâr daḥi ḳariḥa-i hidâyet-cüy-ı cibillîsinden nâşî güzâste-i silk-i şufûf-ı cemâ'at olub seyyid-i 'âlemiyân [T1-5b] *'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm* ba'de's-şalâtü ve's-selâm²²² cānib-i Yesâr'a tevciḥ-i nazra-i iltifât buyurdıklarında ol gulâm-ı nîk-fercâmuñ [Ş-120a] bî-teklîf sübḥa-i lü'lü'-sîmâ-yı şufûfa insilâki ḥâtır-ı cihân-tâblarına zerî'a-i inşirâḥ oldı. Ḥuzzâr-ı guzât bâre-i Yesâr'da ta'alluḳ-ı ḥâtır-ı seyyid-i kâ'inâtı *'aleyhi't-taḥiyyātü ve't-teslîm*²²³ ihsâs itmeleriyle her biri kemâl-i rağbetle ḥişşesin ışkât idüb Yesâr-ı devletyâr mülk-i yemîn-i seyyidü's-şakaleyn²²⁴ *'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm* olmaḳ niyâziyla ruḡ-süde-i zemîn-i zarâ'et olucaḳ şahîfe-i niyâzları raḳam-dâste-i ḳabûl olduğından ğayrı Yesâr'uñ daḥi levḥa-i gerdeninden ḥakk-i sevâd-ı rıḳkıyyet buyurdılar.

*beyt li-mü'ellifehi*²²⁵

[T2-153a] Görmeyen gülşen-i ruḡsâruñı dil-şâd olamaz

Serv-i âzâduña ḳul olmayan âzâd olamaz²²⁶

[A-4b] Merbûṭ-ı ezîmme-i iğtinâm olan cimâlden ba'd-ı ifrâzü'l-ḥumus her ğâzî-i nîk-baḥt bir ḳavlde ikişer rivâyet-i uḫrâda üçer re's-i şütür-i ser-mestle Medîne-i Müteyemmene'de inâḥa-i nâḳa-i mu'âvedet eylediler.²²⁷

Vâkı'a-i Ğazve-i Enmâr

²²¹ beyâbân-ı M, E, Ş, T1, T2; A'da yok.

²²² ba'de's-şalâtü ve's-selâm A, M, Ş, T1, T2; E'de yok.

²²³ 'aleyhi't-taḥiyyātü ve't-teslîm A; 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm M, T1, T2; 'aleyhi't-taḥiyyat E

²²⁴ Yesâr, devletyâr-i mülk-i yemîn seyyidü's-şakaleyn, Gültekin, s. 109.

²²⁵ beyt li-mü'ellifehi M; beyt A, E, T1, T2, Ş

²²⁶ Serv-i âzâduña ḳul olmayan âzâd olamaz M, T1, T2; Serv-i âzâduña ḳul olmayan A; dil-şâd olmaz...âzâd olmaz Ş

²²⁷ eylediler A, M, Ş, buyurdular T1, T2; eylediler va'llâhu a'lem E

Bu ğazve-i i'cāz-eşer elsine-i muĥaddidān-ı²²⁸ mebānī-i siyerde ğazve-i Zī-emer ile daĥi mevsūmdur ki 'alā-kile't-taĥdīreyn arāzī-i Necid'den bir mevzī' ismi olduĝı şübūt-yāfte-i [M-8] fezā-yı ta'ayyündür. Rübāh-sīretān-ı Benī Sa'lebe ve Benī Muĥārib'den bir gürūh kāfir-i ĥile-cūy Ğavreş nām bir şahş-ı 'avret-sīmā-yı nāķışū'l-idrāk ifsādīyle mevzī'-i mārri'z-zıkrde ĥargele-bend-i cem'iyet ve cānib-i Dārū'l-hicreye bār-āver-i ĥār-ı ezīyyet oldukları gūş-zed-i ĥıttā-i risālet '*aleyhi's-şalātū ve't-taĥiyyat* olmaĝın Ĥāzret-i 'Osmān bin 'Affān *radıya'llāhu 'anh* mesned-i āsumān-ı tufeyle temkīn buyrulub dōrt yüz elli nefer-i hizebrān-ı künām-ı [E- 5b] İslām ile rikāb-engīz-i 'azm oldılar maĥall-i ma'ĥūda ĥarīb bir mevzī'de²²⁹ Cabbār nām bir bādiye-gerd-i bād-peymāya mülākī olub isti'lām-ı müsteĥarr-ı ĥuşūm [T1-6a] buyurdıklarında enbān-ı rāzdan bu güne fekk-i 'uĥde-i ibhām eyledi ki ĥaşerāt-ı hevām-siriş-ti müşrikān āvāze-i şā'ıķa-i şavlet-i 'azmiñüz istimā'ından şikāf-ı ru'us-ı cibāle tevārī eylediler. Bīm-i bāriķa-i şemşīr-i 'ālem-sūzuñuzdan irā'et-i sere ĥaĥā iktidārları yokdur. Seyyid-i 'ālem *şalla'llāhu 'aleyhi ve-sellem* Cabbār'ı ĥvān-ı lezīzū'n-nevāl-i İslām'a da'vet buyurdıklarında ĥavşala-i cibilliyyeti ĥabūl-i nevāle-i hidāyete müsta'idd olmaĝın taĥrīk-i ser-engüşt-i iĥlāşla dil ü dehānın²³⁰ lebrīz-i mā'ide-i imān eyledi. Vāķı'ā Cabbār'ıñ sebk-i ĥālīb-ı taĥdīr itdügi üzre ef'ī-nihādān-ı kūhsār-ı ĥizlān ĥazīde-i şūrāĥ-ı iĥtifā oldukları müte'ayyin olmaĝın bu ğazvede ĥālet-i zed ü bürd şūret-pezīr olmadı²³¹ ammā ol rüz-ı raĥmet-fürüzda saĥķā-yı seĥāb maĥdem-i sulţānū'r-rūsül '*aleyhi's-şalātū ve's-selām* ĥāzretine²³² nişār-ı reşĥāt-ı le'al itmegin cāme-i āsumān-ı tırāzları mānende-i verd-i ĥarī²³³ şebnemdār olmaĝla bir şāĥ-ı dıraĥta ta'līķ idüb pāy-ı dıraĥtı bir müddet müttekā-yı celse-iistirāĥāt buyurdılar.²³⁴

beyt

[T2-153b] Fedā o naĥle sehī-ķāmetān-ı sīmīn-ber

Ki sāyesin ide cāy-ı nişest-i²³⁵ peyĝam-ber²³⁶

²²⁸ muĥaddidān-ı A, E, Ş, M, T2; müceddidān T1.

²²⁹ bir mevzī'de M, T1, Ş, T2; E, A'da yok.

²³⁰ dil ü dehānın A, E, Ş, T1, T2; cān u dilden dehānın M

²³¹ olmadı A, E, M, Ş, T2; oldu T1

²³² ve's-selām ĥāzretine E, Ş, ve's-selāma A, M, T1, T2

²³³ ĥarī-i, Gültekin, s. 110.

²³⁴istirāĥāt buyurdılar A, E, Ş, M, T1, T2;istirāĥatle Ş

²³⁵ nişest, Gültekin, s. 110.

[Ş-120b] Mütereşsidān-ı kemīn-i dālāl bu hālet müşahedesinden nāşī Ğavreş'i zuhūr-ı hengām-ı fırsat tebşīri ile teşcī itmeleriyle mānende-i düzd-i çālāk-kāmet şitābına ilbās-ı kisve-i hafā vü zuhūr iderek pā-nihāde-i [A-5a] dā'ire-i kırb oldukça nā-gehānī²³⁷ من بمنعك اليوم منى na'rāsıyla ol seḥāb-ı 'anberbār-ı şefā'at 'aleyhi'ş-şalātü ve 's-selām üzre havāle-i berķ-i şemşīr eyledi. Sultān-ı her dü-serā şala'llāhu 'aleyhi ve sellem, Allāhu te'ālā cevābıyla viķāye-i himāye-i İlāhī'ye i'tişām eylediklerinde der-hāl sī-murğ-ı sidre-nişīn ya'ni²³⁸ Cibrīl-i Emīn fermān-ı Rabbü'l-ālemīn ile [T1-6b] pertāb-ı şitāb olub sīne-i Ğavreş'e bir püşt-i dest²³⁹ darb eyledi ki re's-i kademīyle tebdīl-i maķām-ı 'ulvī vü süflī idüb kabza-i şemşīri ser-rişte-i fırsat gibi destinden bīrūn olıcaķ server-i melek-ḥıdem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem rübūde-i ser-pençe-i taşarruf idüb bu def'a nevbet-i ḥitāb [E-6a] من يمعنك اليوم منى zebān-ı bāriķa-feşānlarına düşicek Ğavreş lerze-künān yā Resūla'llāh benüm [M-9] şerer-i şer-şemşīrümnden cism-i mübāreküñi verā-yı cenne-i viķāyede ḥıfz eyleyen muṭlaķā cenāb-ı şānī^c-i dost-perver ü düşmen-endāz olduğına ķat'ā küre-i zamīrde engüşt-i iştibāhum kalmadı diyüb şafā-yı ķalb ile niyām-ı dehānın maķarr-ı şemşīr-i kelīme-i şehādet eyleyicek yine tīĝin kendü destine teslīm buyurdılar. Ğavreş henüz ibrīz-i İslām'ı meḥekk-zede-i imtiḥān olmadın²⁴⁰ böyle hengām-ı fırsatda yine destin āşinā-yı kabza-i şemşīr buyurduķlarına bī-iḥtiyār zemzeme-senc-i taḥsīn olub والله لانت خير منى²⁴¹ maķālīni tekrār iderek ķavmini rāh-ı hüdāya delālet için rücu'a istīzān eyledi. Mecma^c-ı ķavmine vuşulde her biri yā Ğavreş tek ü tenhā ḥaşm-ı ḥufte-i bī-silāḥa havāle-i tīĝ-i intikām itmiş iken perende-i bāz-günla nigün olmaķ ne cihetle 'ārız oldu diyü istikşā-yı mācerā²⁴² eylediklerinde²⁴³ va'llāhi bir merd-i sefid-rüy-ı bülend-ķadd miyānemüzde temesşül eyleyüb bir püşt-i destle²⁴⁴ beni gūy-ı²⁴⁵ meydān-ı mezellet eyledi. İmdād-ı āsumānī idüĝi mütebeyyin ve Muhammed 'aleyhi'ş-şalātü ve 's-selām firistāde-i [T2-154a] Yezdānī idüĝi müte'ayyīn olmaĝın bi-ḥamdī'llāh beşere-i

²³⁶ Ali Fuat Bilkan, *Nābī Divānı Cilt 2*, Ankara: Akçaĝ Yayınları, 2011, s. 1249.

²³⁷ Seni benden bugün kim korur?

²³⁸ ya'ni A, T1, Ş, M; E, T2'de yok

²³⁹ püşt-dest-i darb, Gültekin, s. 110.

²⁴⁰ olmadın A, E, Ş, T1, T2; itmeden M

²⁴¹ Vallahi sen benden hayırlısın.

²⁴² mācerā M, E, Ş, T1, T2; mācerāy A

²⁴³ eylediklerinde A, M, Ş, T1, T2; itdiklerinde E

²⁴⁴ püşt-destle, Gültekin s. 110.

²⁴⁵ kūy-ı, Gültekin s. 110.

zamīrūmi reng-i şirkden taşfiye ve kabūl-i naqş-ı İslām ile taḥliye eyledüm siz daḥi kāse-i kulūbı²⁴⁶ dūrd-i şirkden taḥīre müsāra‘at eyleñ didi. Ol maḥmūrān-ı meykede-i ḍalālī sīr-āb-ı selsāl-ı ĩmān eyledügi taşḥīḥ-kerde-i ‘Allāme-i Ḳastallānī’dür bu mu‘āmele-i minnet-ḥīzi ḥāvī güher-pāre-i kerīme-i *هَمْ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ* ol maḥalde mürsile-i zīb-i nüzül oldıḡı müselleme-i cevheriyān-ı taḥḳīḳdür. Bu gāzvede [A-5b] müddet-i nehzat-ı müteberrikeleri on bir gün oldıḡı nüvişte-i muḥāsibān-ı āşārdur.

Seriyye-i Muḥammed bin Mesleme *raḍıya’llahu ‘anh*²⁴⁸ ve Ḳatl-i Ka‘b bin Eşref-i Yahūdī²⁴⁹

Ḥāme-i nādire-nigār-ı Vāḳıdī *‘aleyhi’r-rahme* bu vechile ḳatre-çekān-ı taḥḳīḳ olmuşdur ki [E-6b] ma‘reke-i ‘ālem-gīr-i Bedr-i Kübrā kitābe-i tāḳ-ı şöhret olaldan ḥük-sīretān-ı [Ş-121a] münāfıḳın ü Yehūd bi’l-cümle kebāb-ı sīḥ-i reşḳ ü ıztırāb olmuşlar idi.

beyt

Saḥā ḥasūd²⁵⁰ olanuñ çekdügi ‘azāba göre

Ḥuzūr-ı bāḡ-ı cināndur caḥīm içinde ‘azāb

Benāberīn sükkān-ı ḥavālī-i Medīne’den Ka‘b bin Eşref-i Yahūdī ki zu‘mınca ser-i ḳatār-ı ḥargele-i ta‘ayyün geçinüb mezemmet-i müslimīni aḳdem-i²⁵¹ a‘mālī ‘add iderdi. Bāriḳa-i şāriḳa-i fetḥ-i Bedr’den başar-ı bed-bīni ḥirelenüb gāzā-yı küştegān-ı Bedr için Mekke’ye naḳl-i bār-ı şıḳlet eyledi. Merāşī-i ḳutelā-yı müşrikīn ve eḥācī-i ḥavme-güzīnān-ı dīn-i mübīni müteżammın şüre-zemīn-i ḫabī‘at-ı ḥabīsesinden ber-ḳīde eyledügi ḥazef-pāre-i müzahrefi mecālīs-i sügvārān-ı [M-10] küffāra²⁵² neşr idüb muḥāşamet-i mü‘minīne iḡrā itdükdün şoñra mānende-i seyyāre-i naḥs yine menziline ric‘at eyledügi ve ḫaberi mir’āt-ı şuhūd-ı ekrem-i mevcūd *‘aleyhi’ş-şalātü*

²⁴⁶ kulūbı A, E, T1, Ş, T2; kulūbuñuzı M

²⁴⁷“Ey aman edenler! Allah’ın size lütfettiḡi şu nimeti de hatırlayın. Hani bir topluluk size suikast düzenlemek istemiş Allah da sizi onlardan korumuştu. Öyleyse siz Allah’ın lütfettiḡi nimetlere şükretme konusunda bilinçli olun.” Māide Suresi; 11.

²⁴⁸ raḍıya’l-lahu ‘anh A, E, Ş, T1, T2; raḍıya’l-lahu te‘ālā ‘anh M

²⁴⁹ Eşref-i Yahūdī A, E, Ş, T1, T2; Eşrefü’l-Yahūdī M

²⁵⁰ ḥasūd A, Ş, M, T1, T2; ‘adū E

²⁵¹ aḳdem-i A, Ş, E, T1, T2; ser-aḳdem-i M

²⁵² küffāra A, E, T1, Ş, M; güftāra T2

ve 's-selāma mün'akis olduğda dāmen-i zamīrleri müteğayyīr²⁵³ olub اللهم اكفنى ابن
²⁵⁴ الاشراف بما شئت فى اعلانه الشر وقوله الاشعار du'a-i 'aleyhi ile dīvān-hāne-i muḳaddes-i
 ḳādi'l-hācāta tevcih-i lihāze-i iştikā buyurdılar ve āyā ḳanḳı [T1-7b] şāh-bāz-ı
 āşiyāne-i himmetdür ki bu hār-ı dil-hırāşı şāri'-i mü'minīnden berkende itmege tışe-
 efrāz-ı celādet ola diyü Aşhāb-ı Kirām'ı veche-i hıṭāb buyurduklarında [T2-154b]
 şīr-dilān-ı enşārdan Muḳammed bin Mesleme *radıya'llāhu 'anh* pāy-ı irādet üzre
 girih-bend-i dest-i edeb olub yā Resūla'llāh eger kemter-teveccüh-i 'ālem-
 gerdānuñuz temīme-i bāzū-yı 'azm olursa bu 'acizterīn-i bendegān *inşā'a'llāhu te'ālā*
 bu hıdmet-i Ḥudā-pesendi taḥmīl-i dūş-ı iltizām iderüm didükde şāhenşeh-i erīke-
 nişīn-i belāğ *'aleyhi's-şalātü ve's-selāma*dan iḥrāz-ı āşār-ı taḥsīn idüb hānesine geldi
 ammā 'uhde-i iddi'ādan ḥurūc dağdağasıyla se-şebāne rüz derbend-i gelüsü āmed-
 şūd-i ḳavāfil-i nevālden mu'atṭal ḳaldı.

beyt

از عهده عهد اكر برون ايد مرد

چه از هر کمان بری فزون ايد مرد²⁵⁵

Åḫir yine meclis-i [E-7a] muḳaddes-i nebevī *'aleyhi's-şalātü ve's-selāma*
 gelüb bu kār-ı pür-ḥaṭar temşiyetinde li-maşlahātin naḳīşe-i aşhābı mutazammın ba'zı
 kelimāt-ı zarūriyye irtikābına isticāze eyledi. Rivāyet-i uḫrāda Sa'd bin Mu'az
radıya'llāhu 'anh ile idāre-i miḥver-i²⁵⁶ [A-6a] istişāreye müşār oldı. Tedbīr-i ḳazā-
 teşīr-i Sa'd *radıya'llāhu 'anh*²⁵⁷ üzre ol Ḳārūn-ı belu'a-i fesāddan taḥşīl-i re'sü'l-māl
 imāle-i 'arz-ı iftikār ve istikrāz-ı eṭ'ime vü eşmārdan gayrı eshel ü sâ'il olmadıgını
 bīḥte-i pervīzen-i efkār idüb dilīrān-ı Enşārdan Ebū Nā'ile ve 'Ubād bin Bişr ve Ḥāriş
 bin Evs ve Ebū 'Abes bin Cübr ve Muḳammed bin Mesleme ile *radıya'llāhu 'anhüm*
 mānende-i penç-engüşt hem-dest-i ittifāḳ oldılar Ebū Nā'ile'nün Ka'b'la rābıta-i
 uḫuvvet-i rızā-i 'İsī olmağla evvelā temhīd-i muḳaddemāt-ı iğfāl için irsāl eylediler.
 Ka'b muḳaddem Ebū Nā'ile'den hoş-hāl olub mürā'at-i ḳāide-i mihmāndārī ḫilālinde
 istikşāf-ı bā'is-i ḳudūm eyledükde Ebū Nā'ile [T1-8a] itāle-i ṭomār-ı gile-i²⁵⁸

²⁵³ müteğayyīr A, M, T1, Ş, T2; muğayyīr E

²⁵⁴ Allah'ım Ka'b bin Eşref şüirler söyleyerek bize zarar veriyor, istediğin şekilde onun hakkından gel.

²⁵⁵ Eğer bir erkek sözünden çıkarsa, o yiğidin erkeklüğünden şüphe edilir.

²⁵⁶ miḥver-i A, E, T1, T2; miḥvār-ı M

²⁵⁷ *radıya'llāhu 'anh* A, E, T1, T2; M'de yok

²⁵⁸ gile-i A, E, M, T2; gileyi T1

perdâhte ve güşâyiş-i enbân-ı nâle-i sâhteye âgâz eyleyüb kudüm-ı mevkib-i [Ş-121b] Muhâcirinden nizâm-ı ahvâl-i sekîne-i Yeşrib-zemîne rahne-i ihtilâl-i tetarruk itmekle menâhil-i ıyşımız mükedder ve gerd-i fitne vü muhârebât zuhûrî ile merâyâyı kılub-ı eviddâ bizden muğberr oldı. Vâhime-i gâretiyândan râh-ı amed-şüd münsedd olmağla şervet ü miknetümüz faqr u ihtiyâca mütehavvil olmışdur. Muqâti-ı ahvâlün bundan şoñra tefriķaya incirârı maṭâli'inden hüveydâdur hâlâ [T2-155a, M-11] hem-râzân-ı kadîmden ba'zı dostân-ı şâf-nihâd bu mâddede benümle levha-hvân-ı dâsitân-ı ittiḥâd olub istilâ-yı şahne-i gelü-gîr-i ihtiyâcdan kenef-i ṣaṭâñuza ilticâya âmâdedürler eger müsâde-i ikrâzla terfiye-i ehıbbâ havâle-i va'de-i himmet buyırılır ise bi'l-cümle sâyebân-ı in'âmıñuza müctemi' olurlar diyü dâm u dâne-i maḳâlât-âgâh-ı firîbâne ile ol dil-siyehün kelâg-ı hâtırın şikâr idüb esliḫaları mürâhene-i istikrâz olmaḳ ṣahdi ile ta'vîn-i vaḳt-i mülâķât eylediler.

beyt

Yâr için eylemege tã'ir-i maḳşüdü şikâr

[E- 7b] Dâne-i eşk²⁵⁹ saçub dâm-ı nezâket kıraruz²⁶⁰

Ebû Nâ'ile yârân-ı kemîn-nişîn ile mülâķî olub ṣalâyim-i²⁶¹ huşul-i me'mülle tebşîr eyledi ve²⁶² bi'l-ittifâķ huşur-ı seyyid-i kâ'inât ṣaleyhi's-şalâtü ve's-selâma gelüb tertib eylediği manşübe-i ihtiyâli taḳrîr eyledi. Şeb-i çârdeh-i şaferü'l-hayrda bedr-i münîr-i âsumân-ı risâlet ṣaleyhiş'şalâtü ve's-selâmdan cünbüş-i ebrü-yı işâret şâdır olmağla tayy-i ser-menzil-i âmâle âmâde oldılar. Tenhâ-rev-i bâlâ-hâne-i isrâ şalla'llâhu ṣaleyhi ve sellem²⁶³ ḫâzretleri Baḳî-ı Şerîf'e dek edâ-yı resm-i müşâye'ât buyırub lisân-ı mu'ciz-çekânlarından²⁶⁴ انطلقوا بسم اللهم اعنهم du'âsına reh-güzer buyırub devlet-hâne-i sidre-ṣayârlarına icâde-i kâdime-i iķbâl buyurdılar. [T1-8b] Aşhâb-ı ḫams [A-6b] mânende-i tavâriķ dervâze-i ḫişâr-ı²⁶⁵ Ka'b'a nüzül idüb levha-i bâbın sîne-i mâtemiyân gibi seng-zede-i firîb eylediler. Şadâ-yı daḳķu'l-bâb ḫalka-i güş-ı Ka'b'a güzer itdükde feth-i bâb için irâde-i kıyâm eyleyicek hem-hvâbe-i ikâf-ı²⁶⁶

²⁵⁹ eşk A, E, Ş, T1, T2; eşki M

²⁶⁰ Ali Fuat Bilkan, *Nabî Divânı Cilt 2*, Ankara: Akçâğ Yayınları, 2011, s. 1253.

²⁶¹ ṣalâyim-i A, E, Ş, T1, T2; ṣalâyimi M

²⁶² ve E, M, T1, Ş, T2; A'da yok

²⁶³ şalla'llâhu ṣaleyhi ve sellem A, E; şalla'llâhu te'âlâ ṣaleyhi ve sellem M, T1, T2

²⁶⁴ Allah'ın ismi ile gidin.

²⁶⁵ ḫişâr-ı A, E, Ş, M, T1; T2'de yok

²⁶⁶ ikâf-ı M, Ş; T1, T2, E, A'da yok

liḥāf-ı izdivācı yā Kaʿb ʔande gidersin diyü taḥrīk-i rişte-i istiḥbār itdükde iḥve-i mihr-endūzum Muḥammed bin Mesleme ve Ebü Nā'ile teşrīf-kerde-i deriçe-i menzilümüzdür. Anlara fetḥ-i bāb²⁶⁷ için şitāb idertüm didi hem-seri yā Kaʿb bu şadādan dāmen-i zamīrūme gūyā bŷy-ı²⁶⁸ ḥŷn çekīde olmadadır diyü kŷşe-i dāmānına taʿlīk-i pençe-i mŷmānaʿat eyledi ammā cāzibe-i ʔullāb-ı ʔazā gālib gelüb dest-i hem-serden dāmen-keşān-ı ḥall-i ʿuḫde bāba²⁶⁹ şitāb eyledi. Taḫdīm-i merāsım-i ʔudŷm idüb [T2-155b] her biriyle icrā-yı teʿānuḫ-ı mŷlāḫāt eylediler. Muḫaddemā Ebü Nā'ile ile miyānlarında ceryān iden maḫālāt-ı meveddet-ḥīz-i muvāʿadeyi yine zebān-güzār iderek bir sāʿat hem-zānŷ-yı muʿāşeret oldılar ammā şiken-gīsŷ-yı Kaʿb'dan bir gŷne şemīm-i ʿıḥsā tenessŷm iderdi ki meşāmm-ı yārānı dŷkkānçe-i ʿaḫḫār eyler idi. Ebü Nā'ile ayıtdı yā Kaʿb ḥam-ı kākŷlŷnden meşmŷm olan ne ḥoş-bŷy-ı dil-cŷyudur ki²⁷⁰ dimāg-ı cānı nāfezār-ı Tatar eyledi? [Ş-122a] Kaʿb ayıtdı: Ḥālā girifte-i kemend-i nikāhum olan āḥŷ-yı mŷşgīn-nāfe-ı²⁷¹ ḥoş-bŷyterīn ḥacle-giyān-ı ʔabā'il olmağın anuñ caʿd-ı ʿanberīninden [M-12] sāyīde-i dest-i sirāyet olmuşdur. Ebü Nā'ile [E-8a] gīsŷ-yı Kaʿb'dan istiḫābeye cŷyā-yı ruşşat olıcaḫ dām-ı gīsŷsun girifte-i dest-i rağbet idüb hem kendŷ istişmām hem yārānı işmām itirdi. Muhammed bin Mesleme āyine-i eflāke nigerān olub ne ḥoş şeb-i mehtābdur ki gŷrisne-çeşmān-ı [T1-9a] gānīmet-i şoḫbet için ḥvānçe-i mŷstedīr-i ḥālede kāse-i sīmīn-i bedr-i mŷnīr ʿarż-ı nevāle-i envār itmededür. Āyā mŷyesser midŷr ki böyle şeb-i pŷr-ḫarabda mŷsāmere-gŷyān u muḫādeşe-kŷnān şaʿb-ı ʿacŷr cānibine ḫaḫve-cŷnbān olub rŷzgār-ı tefriḫa-endāz-ı çeşm-beste-i ḥvāb-ı gāflet iken dīdār-ı aḫbābla tenvīr-i dīde-i iştıyāḫ ideyŷz diyü taḥrīk-i silsile-i şevḫ idicek Kaʿb kelimāt-ı dil-keş-i ḫāḫır-firībine beste olub cānib-i şaḫrāya imāle-i ʔādime-i teveccŷh eylediler. Ḥilāl-i seyrde Ebü Nā'ile yine şemīm-i gīsŷ-yı Kaʿb'a tecdīd-i dimāg-ı şevḫ idüb ḥvāstgār-ı istişmām oldı. Bu defʿa ḫarçeng-dest-i kŷfŷr-şikestin²⁷² şaşt-ı gīsŷsına muḫkem-bend idüb ey çire²⁷³-destān-ı İslām hengām-ı fırsatdur bu. Dŷşmen-i Ḥudā ve Resŷlŷñ cīfe-i cism-i ḫabīşinde āzmāyiş-i [A-7a] şemşīr-i bŷrrān eyleñ didükde her ḫarafdan

²⁶⁷ fetḥ-i bāb A, Ş, T1, T2; fetḫü'l-bāb M, E

²⁶⁸ bŷy-ı M, E, T1, T2; Ş, A'da yok

²⁶⁹ dāmen-keşān ḥall-i ʿuḫde-i bāba, Gŷltekin, s.113.

²⁷⁰ ki A, E, T1, Ş, T2; kim M

²⁷¹ nāfezār-ı A, T1, M; nāfe-i T2, E, Ş

²⁷² şikestin E, M, T1, Ş, T2; şikestden A

²⁷³ çire A, M, Ş, T1, T2; ḥīre E

sindān-ı āteş-gīre-i²⁷⁴ şerr ü fesād olan cesed-i ḥased-siriştin ḍarbgāh-ı ḥüsām-ı intikām eylediler ammā bīm ü sürürdan²⁷⁵ mürekkeb telāşdan nāşī hiç birinüñ dem-i tığinden beden-i nā-pākinde eşer-i zaḥm nümāyān olmadı. Ḥattā zūlmet-i ḥayret-istī‘ābından meş‘ale-i şemşīrūñ birisi rāh-ı ḥatā’ya gidüb Ḥārīş bin Evs *raḍıya’llāhu ‘anh* bir zaḥm-ı bī-behre-i ğalaṭ-endāze mazhar oldu. ‘Āķıbet Muḥammed bin Mesleme *raḍıya’llāhu ‘anh*²⁷⁶ zīr-i beğalinde²⁷⁷ olan şemşīrçe-i kütāhı tāfte-i ḍarb idüb sīnesine dek [T2-156a] çāk eyledi. Hevl-i helāk ile bir na‘ra-i heybet-āmīz çekdi ki sükkān-ı ḥişār cümle bīdār olub istiṭlā‘-ı ḥāl için āteş-efrūz-ı serbām oldılar. Yārān-ı çābük-dest ol seg-i küšteninüñ ser-i şeķā-perestin²⁷⁸ bürīde idüb ḥalkā-i perçemi ile fānūs-ı rāh eylediler. Ḥārīş bin Evs’ün ser-çeşme-i cerīḥasından feverān eyleyen²⁷⁹ zülāl-i ḥūn pāy-ı iktidārın²⁸⁰ kuvvet-i refṭardan ta‘ṭīl itmegin ‘alā ṭarīķü’l-münāvebe taḥmīl-i [E-8b] ser ü ektāf iderek Baķī‘-i şerīfe vuşūllerinde zemzeme-i tebşīr-āmīz-i āsumān-gīr eylediler. Bīdār-nişīn-i ḥalvet-ḥāne-i esrār *‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selām* ḥazretlerinüñ resīde-i sāmi‘a-i ‘aliyyeleri olduķda istidlāl-i ḥuşūl-i merām buyurub ḳudūmlerine fetḥ-i revzene-i intizār²⁸¹ buyurdılar. Ser-ber-āverdegān-ı guzāt rü-māl-i bisāt-ı iķbāl idüb hinduvāne-i büstān-ı fesād ya‘ni ser-i Ka‘b-ı bed-nihādı pāy-ı ḥıdīv-i memālik-i rahmet *‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selāma* ğaltān eylediklerinde taḳdīm-i şükr-i Bārī idüb maķāl-i [M-13] mu‘ciz-me‘āl-i ²⁸² افلحت الوجه işdārıyla ki işāret-i mutazammınu’l-beşāretdür ser-i müfāḥaretlerin küngüresāy-ı ‘arş-ı berīn buyurdılar ve merhem-i ber’ü’s-sā‘a-i cüllāb-ı lu‘āb-ı şeķer-āmīzlerin [Ş-122b] Ḥārīş bin Evs’ün *raḍıya’llāhu ‘anh* zaḥm-ı leb-teşnesine tıla buyurduķda²⁸³ *bi-emri’llāhi te‘ālā* ṭarfetü’l-‘aynda mānende-i şādef-i nīsān-rübā leb-beste-i iltiyām oldu.

beyt

لب بجنبان كه بجان بنده شود روح مسيح

²⁷⁴ āteş-gīre-i A, E, Ş, T1, T2; āteş-gīr-i M

²⁷⁵ sürürdan A, E, Ş, T1, T2; sürür M

²⁷⁶ raḍıya’llāhu ‘anh A, Ş, E, M; T1, T2’yok

²⁷⁷ beğalinde E, T1, Ş, T2; biğalinde M; na‘linde A

²⁷⁸ şeķā-perestin A, E, Ş, T1, T2; şeķāvet-peresin M

²⁷⁹ feverān eyleyen M, Ş; feverān-ı A, T1; feverān iden T2, E

²⁸⁰ iktidārın A, E, Ş, T1, T2; iktidārı M

²⁸¹ intizār E, Ş, M, T1, T2; intizām A

²⁸² Yüzler feraha eriştı.

²⁸³ buyurduķda A, E, Ş, T1, T2; buyurduķlarında M

مرغ خوش زمزمه کلشن اعجاز²⁸⁴

Vākı'a-i İhlāk-i Ebū Rāfi'-i Müşrik-i Tācir-i Fācir²⁸⁵

‘Uğde-güşāyān-ı serāyir-i siyer bu siyāk üzre tenķih-i ħaber eylemişlerdür ki noķta-i bed-nümāy-ı vüçüd-ı Ka‘b’ı sütürde-i şahıfe-i taķvīm-i ħayāt iden āhen-dilān-ı ğuzāt-ı Enşār cellād-efrād-ı kabīle-i Evs’den olmağla²⁸⁶ şīrān-ı kabīle-i Ĥazrec giriftār-ı teb-i ğayret olub ‘Abdu’llāh bin ‘Atik ve ‘Abdu’llāh bin Enes ve Ebū Qatāde *radıya’llāhu ‘anhüm* a‘dā-yı millet-i beyzādan ‘adīl-i Ka‘b olmağa [A-7b] şāyān bir gürg-pişe-i işrāk ihlāki ile dāmen-i ħamiyyetden²⁸⁷ izāle-i ğubār-ı ‘ār itmek dağdağasında bī-ķarār oldılar. A‘māl-i kavā‘id-i [T2-156b] istişāre vü istiĥāreden soñra āĥir-i ħibāl-ārālarını Ebū Rāfi'-i [T1-10a] tācir nām²⁸⁸ ħaml-i şakīl-i bendergāh-ı fesāduñ ref‘-i bār-ı bed-kirdār-ı vüçüduna rabt idüb seyyid-i kā’ināt ‘aleyhi efđalü’ş-şalavāt cenābından daĥi ruĥşat-yäfte-i temşiyet-i murād oldılar. Ebū Rāfi'-i bī-rif‘at nevāĥī-i Ĥayberden zemīn-i Ĥicāz’a ķarīb bir ħişārda mekīn²⁸⁹ bergeştenī-i bed-āyīn idi ki her bār māl ü nevālle ħuşūm-ı İslāmiyāne taķviyet ü i‘āneti lāzıme-i [E-9a] himmet-i²⁹⁰ zımmet ‘add ider idi. Ġāzāle-i zerrīn-beden-i āfitāb mebit-i ufķ-ı ğarbiye tevārī eyledüğü hengāmda çābüķ-revān-ı İslām dervāze-i ħişāra vāşıl oldılar. ‘Abdu’llāh bin ‘Atik *radıya’llāhu ‘anh* yārānı kemīn-i ħafāda tevķīf idüb kendüsi taraşşud-ı fırsat-ı duĥül için ķurb-ı dervāzeze geldükde bahāne-perdāzāne bir meşğale-i beşeriyyeye iştiğāl hey’etinde²⁹¹ vaķfe-ğüzīn-i celse-i teraķķub oldı. Erbāb-ı²⁹² ahālī-i ķal‘adan erbāb-ı ħarş ve ra‘y maķūleleri vetīre-i maķarr-ı reh üzre dāĥil-i ħişār oldukları hengāmda derbān-ı ķal‘a ‘Abdu’llāh’ı daĥi ahālī-i ķal‘adan olmaķ i‘tikādıyla teklīf-i ta‘cīl-i duĥül idicek hemān şükr-ğüyāne şahn-ı ħişārı pā-zede-i isti‘cāl eyledi ammā ħavālī-i dervāzeden dūr olmayub miftāĥ-ı ķal‘anuñ cāy-ı nüĥüftüne ħavāle-i cāsūs-nigāh eyledi. Tā ki ħarīķa-i me’lūfesi üzre

²⁸⁴ Konuş ki bu kulun canına tıpkı güzel öten kuşun yaptığı gibi Mesih’in ruhu girsin.

²⁸⁵ Vākı'a-i İhlāk-i Ebū Rāfi'-i Müşrik-i Tācir-i Fācir A, E, M, T2; Helāk-i Ebū Rāfi'-i Müşrik-i Tācir-i Fācir Ş; İhlāk-i Ebū Rāfi'-i Müşrik-i Tācir-i Fācir T1.

²⁸⁶ olmağın A, M; olmağla E, T1, T2, Ş

²⁸⁷ ħamiyyetden A, E, Ş, T1, T2; ħamiyyetlerinden M

²⁸⁸ nām A, E, M, Ş, T2; T1’de yok

²⁸⁹ mekīn A, E, Ş, M, T1; T2’de yok

²⁹⁰ himmet-i M; Ş, E, T1, T2, A’da yok

²⁹¹ hey’etinde A, E, Ş, M, T2; beyninde T1

²⁹² erbāb-ı T2, Ş; A, E, M, T1’de yok

derbān-ı ƙal^a miftāhı²⁹³ bir ser-i mismāra āvihte idüb deriçe-i çeşmin ƙufl-zede-i h̄vāb eyleyicek ‘Abdu’llāh miftāhı āverde-i pençe-i taşarruf idüb evvelā mülāhaza-i ihtimāl-i firārla dervāze-i hişārı nā-şüde-i²⁹⁴ baht-ı [M-14] İslamiyān güşāde idüb bī-ƙaydāne hāne-i Ebū Rāfi^e müteveccih oldı. Gördi ki bālā-hānesinde murabba^c-nişin-i visāde-i gurūr olub muƙābilinde bir sāmīr-i u^ccübe-güy idāre-i evrāk-ı esmār ider, ‘Abdu’llāh *radıya’llāhu ‘anh* encām-ı ƙışşaya intizār ile küşe-güzin-i kemīn-i fırsat oldı. Tā aña dek ki [T1-10b] teşir-i efsāneden ālüde-i h̄vāb olub çerāğ-ı hāneyi itfā eylediler ve ‘ıyāl ü cevārısı ile her biri rağdegāh-ı mahşüşünde piçide-i lihāf oldılar. Lākin perde-i zulmet ‘Abdu’llāh’a vāsıta-i dehşet olmağla nūr-ı bāşırası ta’yin-i h̄vābgāh-ı Ebū Rāfi^e [Ş-123a] delālet idemedi. Bi’z-zarūre yā Ebā Rāfi^e diyü [T2-157a] ref^c-i şavt eyledükde dehşet ile lāne-i pür-hār-ı²⁹⁵ dīdesinden [A-8a] zāğ-ı siyeh-i pür-h̄vāb tayerān idüb ol küh-ı girān-seng-i şekā kimdür diyü redd-i şadā eyleyicek ‘Abdu’llāh şā‘ıka-i şemşirin endāze-i taḥmīn ile şavb-ı şadāya havāle eyledi ammā maḫşūda isābet itmeyüb reh-peymā-yı haḫā oldığın bildi ve vāhime-i giriftle der-i hāneden bīrūn oldı. [E-9b] Müddet-i cüz’i inƙızāsından şoñra yine gelüb tavr-ı feryād-resānda tağyir-i şavtla yā Ebā Rāfi^e güş-res olan ne şadā idi diyü ƙaşd-ı isti‘lām-ı menām eyledükde ben daḫi bilmem bir şahş bir şemşir-i cān-güdāz havāle eyledi ammā hele zararından maşūnum diyü yine izhār-ı şadā eyleyicek bu def^a ‘Abdu’llāh bir tūğ daḫi havāle idüb te’şirin daḫi ihsās eyledi ammā ol zaḫmla²⁹⁶ hemyān-ı çirkīn bedeni nağd-i hayātdan tehī olacağına iştibāh idüb çāpük-destāne nevk-i şemşirin şekm-i ḫabs-āğīn-i Ebū Rāfi^e vaż^c idüb²⁹⁷ bir güne şarf-ı kuvvet eyledi ki ser-i şemşir tahta-i püştünden nümāyān oldı. Bu def^a istişār-ı huşul-i āmāl idüb şemşir-be-kef mu‘āvedet eyleyicek nā-gāh derecāt-ı mirƙātten sākıt olub ittifaḫān²⁹⁸ bir sākına inkisar ‘arız oldı. Ol çālāk-ı ‘arşa-i şehāmet der-ḫāl destārıyla bend idüb şikeste vü beste bir ƙademle ceste ceste hişārdan çıkub yārāna mülākī oldı. Pāy-ı hişārda ol ƙadar²⁹⁹ vaḫfe-gir-i intizār oldılar ki [T1-11a] derūn-ı ƙal^aadan feryād-ı mātemiyān dāmen-i çerḫ-i nīl-gūna resīde olıcağ dükkān-ı cihāndan ref^c-i

²⁹³ miftāhı A, E, Ş, T1, T2; miftāhını M

²⁹⁴ nā-şüde-i A; mānde-i M, E, Ş; T1, T2’de yok

²⁹⁵ pür-hār-ı A, E, M, Ş, T1; çār- T2

²⁹⁶ zaḫmla A, E, T1, Ş, T2; ḫamleden M

²⁹⁷ idüp A, E, Ş, T1, T2; eyledi M

²⁹⁸ ittifaḫān T2;Ş, A, E, M, T1’de yok.

²⁹⁹ ol ƙadar M, Ş, E, T1, T2; A’da yok

kirbās-ı vücūd eyledüginde iştibāhları kalmayub ‘Abdu’llāh *rağıya’llāhu ‘anh* taħmīl-i dūş-ı iczāz iderek Medīne-i t̄ahireye vāşıl olub mevķif-i mu‘allā-yı sipeh-keş-i kerrūbiyāna ‘*aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām* ‘arz eylediler. Beşere-i mübāreklerinden envār-ı istibşār tele’lü’ idüb ol şīrvān-ı gencīne-i murāda nişār-ı naķdīne-i du‘ā eylediler ve şifā-resān-ı şikeste-dilān-ı maħşer olan dest-i mü’eyyidleriyle sāk-ı şikeste-i ‘Abdu’llāh’ı mess itdüklerinde merhem-hāne-i ‘ināyet-i ezeliyyeden ber’-i ‘ācil ic̄tā olunub bi’l-fevr [M-15] kalem-i pāyından āşār-ı inkisār nā-peydā oldı. Bu iki vāķı‘ā-i ‘ālem-efrüz bürüzundan şükūh-ı mehābet-i İslām kulüb-ı küffār-ı li’āma [T2-157b] bir güne istilā eyledi ki bīm-i şeb-girān-ı İslāmıla havālī-i ecfānlarından kāfile-i h̄vāb-ı rāħat rāħile-engīz-i vahşet olmağa başladı.

Vāķı‘a-i Zifāf-ı Hāzret-i ‘Oşmān *rağıya’llāhu ‘anh*³⁰⁰

Riyāz-ı şahāyif-i cild-i Medenī’de³⁰¹ dest-nişān-ı baġbān-ı kalem-i Veysī-i [E-10a] ‘Uṭārid-tevān³⁰² oldığı üzre muķaddemā ser-i sa‘ādetmend-i Hāzret-i ‘Oşmān üzre sāye-baħş-ı sitāre-i izdivāc³⁰³ olan Ruķıyye binti Resūlu’llāh *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemūn*³⁰⁴ nihāl-i çemen-fürüz-ı³⁰⁵ vücūdı şadme-i tünd-bād-ı fenādan şikest olmaġla bu sāl-i meserret-me’alde şem‘a-i [A-8b] harem-serāy-ı ‘işmet çerāġ-ı dūdman-ı nübüvvet Ümm Gülsüm binti seyyid-i ‘ālem *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* ol pāsbān-ı gencīne-i şerm³⁰⁶ ü hayā hāzretlerine şebistān-serāy-ı³⁰⁷ halvet-hāne-i izdivāc buyrulmaġın [Ş-123b] iħrāz-ı³⁰⁸ laķab-ı Zī’n-nūreyn ile sālīş-i neyyīreyn oldılar.

‘Akd-i İzdivāc-ı Hāfşa *rağıya’llāhu ‘anhā*³⁰⁹

Ziyinetgerān-ı ruhsāre-i siyer bu yüzden ġāliye-sāy-ı turre-i haber olmuşlardır ki [T1-11b] melāz-ı aşhāb Hāzret-i ‘Ömer bin el-Hāttāb *rağıya’llāhu ‘anhūn*³¹⁰

³⁰⁰ Vāķı‘a-i Zifāf-ı Hāzret-i ‘Oşmān *rağıya’llāhu ‘anh* M, A, Ş; Vāķı‘a-i Zifāf-ı Hāzret-i ‘Oşmān bin ‘Affān *rağıya’llāhu te‘ālā ‘anh* ve erzahu T1, T2; Vāķı‘a-i Zifāf-ı Hāzret-i ‘Oşmān bin ‘Affān *rağıya’llāhu te‘ālā ‘anh* E

³⁰¹ Medenī’de A, E, Ş, T1; Medīne’de M, T2

³⁰² ‘uṭārid-tivān A, E, Ş, T1, T2; ‘uṭārid-dīvān M

³⁰³ izdivāc E, Ş, M, T1, T2; ezvāc A

³⁰⁴ *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemūn* A, Ş; *şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemūn* E, M, T1, T2

³⁰⁵ çemen-fürüz-ı A, Ş, E, T1, T2; çemen-i M

³⁰⁶ şerm A, E, Ş, M, T2; T1’de yok.

³⁰⁷ şebistān-serāy-ı A, T1, T2; şebistān-pīrā-yı M, E

³⁰⁸ iħrāz-ı A, E, Ş, T1, T2; icrā-yı M

³⁰⁹ ‘Akd-i İzdivāc-ı Hāfşa *rağıya’llāhu ‘anhā* A, Ş; ‘Akd-i İzdivāc-ı Hāfşa *rağıya’llāhu te‘ālā ‘anhā* M, T1, T2; ‘Akd-i İzdivāc-ı Hāfşa bint ‘Ömer bin el-Hāttāb *rağıya’llāhu ‘anhūmā*

perverde-i şadef-i şulbleri olan Hafşa *radıya'llāhu 'anhā* ki peymāne-keşān-ı şehādet-i Bedr'den Hıyunes bin Huzāfe-i Sehmī'nün merbūt-ı peyvend-i izdivācı olmuş idi. Peder-i 'ālī-ḳadri³¹¹ bir def'a şemse-i eyvān-ı taşdıḳ Ebūbekir Şıddīḳ *radıya'llāhu 'anh* ḫāzretlerine ve bir def'a dībāce-i dīvān-ı şerm ü³¹² ḫayā 'Osmān bin 'Afvān *radıya'llāhu 'anh* ḫāzretlerine tıḳşār-ı münākeḫeye peyvend itmek için 'arz eyledüğünde ikisinden daḫi redd ü ḳabüle dāll olıcaḳ cünbüş-i küşe-i ebrū müşāhede itmedüklerinden nāşī mir'āt-i şāf-ḫāmīleri jeng-girifte-i melāl olub ḫattā Ḫāzret-i 'Osmān'ın³¹³ *radıya'llāhu 'anh* şamt-ı müstāḡniyāne ve mu'āmele-i ḫāmūşānelerinden pīşgāh-ı seyyid-i 'ālem *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellemde* itāle-i ṫümār-ı şikāyet buyurdılar. Cerīḫa-düz-ı dil-rişān-ı 'ālem *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* ḫāzretleri tebessüm-i dil-nevāzāne ile nemekdān-ı ḫoḳḳa-i la'l-gündan nemek-pāş-ı tesliyet olub yā 'Ömer beşāret saña ḫāzret-i ḫakīm-i bī'illet *'amme nevālühü dīvān-ḫāne-i taḳdīrde* senüñ duḫter-i bülend-gevheriñe 'Osmān'dan bihter bir şevher ve 'Osmān'a senüñ duḫteriñden şerīfter bir hem-ser ta'yīn eyledi diyüb cenāb-ı risālet-destgāhları bi'z-zāt ḫvāstgār-ı muşāheret oldukların taşrīḫ ile cebīn-i endüh-gīn-i Fāruḳdan ḫall-i girih-i³¹⁴ melāl buyurdılar. Bütün-ı mütün-ı siyer ḫāmil olduḡı üzre [T2-158a] rābıta-i münākeḫe [E-10b] in'ıḳādından soñra bir gün Ḫāzret-i Fāruḳ Cenāb-ı Şıddīḳ'den *radıya'llāhu 'anhümā* leb-cünbān-ı pürsiş olub muḳaddemā 'arz-ı tenḳīḫ-i Hafşa'da cerīde-i dü-şafḫa-i şefeteyninde [M-16] ḫarf-i lā vü ne'am hüveydā olmadıḡının ḫikmetinden istizāḫ eyledüğünde yā 'Ömer bir gün leb-i vaḫy-āzmāy-ı nebevīden *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* ḫvāḫişi-i Hafşa'ya dā'ir ba'zı cevāhir-i ḫoş-reng-i maḳāl sāmī'a-tırāz-ı intibāhum olmaḡın muḳābele-i kelāmıñuzda mu'āmele-i süḳüt ihtiyār olunmuş idi didi. Yā ol nüvīd-i devlet-i cāvid ile niçün güş-ı iftiḫarımı teşnīf buyurmadıñuz didüklerinde sırr-ı nüḫüfte-i ḫvāce-i dü-serāyı *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* ifşā itmek mer'e-i³¹⁵ bendegāne sū-i edeb olmaḳ mülāḫāzası müm-pāre-i ser-ḫoḳḳa-i [A-9a] dehānum olmuş idi diyü taḫliye-i kīse-i ḫāmīr buyurdılar. Bu reyḫān-deste-i rengīn daḫi gülşen-tırāz-ı şāḫāyif-i Mu'īnū'd-dīn-i Miskīn'dür ki

³¹⁰ *radıya'llāhu 'anhuñ* A, Ş, E; *radıya'llāhu 'anh* M, T1, T2

³¹¹ 'ālī-ḳadri A, E, Ş, T1, T2; 'ālī-ḳadrleri M

³¹² şerm ü T2; A, Ş, E, M, T1'de yok

³¹³ 'Osmān'ın M, T1, Ş, T2; 'Osmān A, E

³¹⁴ girih-i A, E, M, Ş, T2; gird-i T2

³¹⁵ mer'e-i A, E, Ş; ile zümre-i M, T1, T2

miyān-ı ümmehāt-ı mü'mininde Hafşa *rağıya'llāhu 'anhānuñ* şanduka-i tıyneti tünd-
hulūka meşhūn olmağın nihāl-i mülāyim-sirişt-i hadīka-i hulūka-i 'azīm *'aleyhi't-
tahiyyātü ve't-tekrīm* hazretleri bi'z-zarūre peyvend-keş-i³¹⁶ hibāle-i ta'alluk olmağa
karār virmişler idi. Hazret-i Fāruḡ-ı hoḡka-i ḡamiyyet *rağıya'llāhu 'anh* ser-cūş-ı
ğayret olub eger bu bī-reng-i neng-ālūd reng-pezīr-i vücūd olursa miyān-ı aşhābda
āb-rüy-ı nām ve nāmūsumuz serāb-ı deşt-i 'adem olacağı muḡarrerdür diyü ser-i
sa'adet-medārlarına ḡāk-efşān-ı iztirāb oldılar. Ol esnāda nāmūs-ı ekber [Ş-124a]
'aleyhi's-selām iblāğ-ı fermān-ı melik-i Mennān idüb yā Resūla'llāh Hafşa Hatun
rağıya'llāhu 'anhā şevḡ-i tā'at-i bārgāh-ı eḡadiyyetle şeb zindedār u rüz rüzedār
olmağla silk-i ezvāc-ı³¹⁷ ṡahirātından maṡrūḡa-i beyābān-ı firāḡ olmaḡ rızā-dāde-i İllāhī
degüldür. Dār-ı āḡiride daḡi perde-pūşān-ı ḡarīm-i nübüvvetle sāye-i serv-ı³¹⁸ ṡübā-
firībünde gül-geşt-i çemensitān-ı bihişt idecegi beşāret-kerde-i Yezdānīdür diyü
temhīd-i binā-yı ülfet³¹⁹ eyledi. Hafşa *rağıya'llāhu 'anhānuñ* nāşıye-i ḡālinde bu
mürsele-i [E-11a] menḡabet-i 'uzmā şābit olmağın dāmen-i ḡaşre dek pīrāye-i iftiḡār-
ı dūdman-ı 'Ömerī olmuşdur. Sāl-i şāliş-i [T2-158b] hicri³²⁰ Ramazān-ı Şerīfide [T1-
12b] Zeyneb binti ḡuzeyme *rağıya'llāhu 'anhā*³²¹ ki dāri'l-üns-i melḡame-i Bedr'de
ser-nihāde-i bālīn-i istirāḡat-ı şehādet olanlardan 'Ubeyde bin el-ḡarīş *rağıya'llāhu
'anhūñ* hem-ḡvābe-i münākeḡesi idi. ḡuşāve-nişīn-i ḡarem-serāy-ı izdivāc-ı nebevī
olmaḡ rif'atine nā'il olub sekiz ay miḡdārı³²² mürüründen soñra 'amārī-ḡüzīn-i tābūt-ı
fenā ve Baḡī'-i şerīfde ḡurfe-nişīn-i cennetü'l-me'vā oldı. İṡām-ı fuḡarāya inhimāki
zerī'a-i taḡşīl-i laḡab-ı Ümmü'l-Mesākīn olmuşdur.

Vilādet-i Hazret-i İmām ḡasan bin 'Aliyyü'l-Murtażā *rađıya'llāhu 'anhümā*³²³

Temīme-i sīmīn-i bedr-i ramazān şebistān-ı 'ālemde āvīḡte-i tāḡ-ı gevhāre-i
āsumān olduḡda gevhāre-i 'ālem-bāḡā-yı ma'den-i imāmet hilāl-i engüşt-nümāy-ı ufḡ-ı
velāyet [M-17] ḡonce-i ser-sebz-i gülistān-ı şeref imām-ı şānī-i miḡrāb-nişīn-i Necef

³¹⁶ peyvend-keş-i A, Ş; peyvend-güsiste-i M; peyvend-kesel-i T1, T2, E

³¹⁷ ezvāc-ı A, E, Ş, M, T1; izdivāc-ı T2

³¹⁸ serv-ı A, E, Ş, T1, T2; ser-i M

³¹⁹ binā-yı ülfet M, Ş, E, T1, T2; bināy A

³²⁰ hicri A, Ş, T1, T2; hicriyye M, E

³²¹ *rağıya'llāhu 'anhā* A, Ş, E; *rağıya'llāhu te'ālā 'anhā* M, T1, T2

³²² miḡdārı M, Ş, T1, T2; mürüründen E; A'da yok

³²³ Vilādet-i Hazret-i İmām-ı ḡasan bin 'Aliyyü'l-Murtażā *rađıya'llāhu 'anhümā* A, Ş, M, T1, T2; Vilādet-i bā-Sa'adet-i Hazret-i İmām-ı ḡasan bin 'Aliyyü'l-Murtażā *rađıya'llāhu 'anhümā* E

ḳurre-i ‘ayn-ı ‘Ali elḳāb-yāfte-i tayyib ü taḳī ve zekī ve seyyid ve sıbt ü velī ya‘ni İmām Ḥasan *raḳıya’llāhu ‘anhı*³²⁴ ḥazretleri ufḳ-ı meşīme-i Zehrā’dan dirahşān u ḥırāmān-ı gülşen-serāy-ı imkān oldılar.

*beyt*³²⁵

[A-9b] زبرج سعادت نمود اختری

عیان شد زدرج شرف کوهری

زچین کرم نافه شد بدید

که بویش باطراف عالم رسید

درخشید از اسمان شرف

یکی کوکی سعده را خلف³²⁶

Server-i kā’ināt *‘aleyhi ecmelü’t-taḥıyyāt* ḳadem-i feleksālarıyla³²⁷ ḥāne-i Zehrā’yı hem-kevkebe-i mele’-i a‘lā buyırub derīçe-i dürc-i güş-i mevlüd-i mes‘ūda gül-bāng-i ezān-ı Muḥammedī mengüşin ta‘līḳ buyurdılar.³²⁸ Rüz-ı heftümde yine tenvīr-i mesken-i Zehrā buyırub ol meh-pāre-i hāle-nişin-i mehd-i ‘izzetüñ müy-ı müşgīn-i ser-i nāzenīnin tırāş idüb sencīde-i³²⁹ mīzān-ı tesāvīsı ḳadar nuḳre-i ḥālīş taşadduḳından şoñra icrā-yı resm-i ‘aḳīḳa buyurdılar ve cerīde-i eyyāmda nām-ı yümn-ittisāmın Ḥasan şebt eylediler. Nām-ı ferzendān-ı Hārūn *‘aleyhi’s-selām* ki luḡat-ı maḥşūşalarında Şübeyr ve Şeber’dür, lisān-ı ‘Arabī’de ism-i Ḥasan ve Ḥüseyin ile müterādifen olmaḡın [E-11b] taṭbīḳan lehümā işāret-i emīn-i vaḫy ile ta‘yīn olundıḡı ba‘zı cerāyid-i āşārda çeşm-güzār olmuşdur.

Gazve-i Muvahḥiše-i Uḫud

Taşḫīḥ-i ḥādīm-i siyer ‘Allāme-i Ḳaştallānī *raḥimeḫümü’llāh*³³⁰ üzre gazve-i merḳūme sene-i şālīše-i hicriyye şevvālīnūñ on birinci günü yevmü’s-sebtdede vāḳı‘ olduḡı mecma‘-ı ‘aliyyedür *وهو جبل مشهور بالمدينة [Ş-124b] على اقل من فرسخ منها وسمى ذلك* التوحده وانقطاعه عن جبك آخر هناك ويقال له ذر عنين قال في القاموس بكسر العين و بفتحها وهو الذى قال فيه عليه السلام احد جبل يحبنا ونحبه قيل وفيه قبر هارون اخ موسى عليها السلام وكانت عنده الواقعة لمشهوره في

³²⁴ raḳıya’llāhu ‘anhı A, Ş; raḳıya’llāhu te‘ālā ‘anhümā M, T1, T2; E’de yok.

³²⁵ beyt A, M, E; şıfır T1, T2; nazm Ş

³²⁶ Saadet burcundan bir güneş doğdu. Onur kutusunda bir mücevher görüldü. Çin geyiğinin göbeğinden misk görüldü. Kokusu dünyanın etrafına ulaştı. Onur göğünden parlayıverdi. Ayın bahtlı yıldızının halefiydi.

³²⁷ felek-sālarıyla A, E, Ş, M; felek-fersālarıyla T1, T2

³²⁸ mengüşüñ ta‘līḳ A, Ş; mengüş-ı ta‘līḳ M, T1, T2; ta‘līḳ-i mengüş E

³²⁹ sencīde-i A, E, Ş, M, T1; T2’de yok

³³⁰ raḥimeḫümü’llāh A, Ş; raḫmetü’llāhi ‘aleyh M; raḫmetü’llāh T1, T2; E’de yok.

شوال سنه ثلاث şaff-ārāyān-ı ketūbe-i telfīk bu siyāk üzere tesviye-i şufūf-ı taḥkīk eylemişlerdir ki ber-cestegān-ı melḥame-i Bedr olan e‘āzım-ı Kureyş ki her biri dāğ-ı mātem-i eḳārib ü ḥiṣle dil-rīş idiler, şebāne-rūz-ı şīrān-ı neyistān-ı İslām’ı berḳ-i şemşīr-i intikāmıla sūzān ve ḥākisterlerin nemek-i cerīḥa-i dil ü cān itmek nuḥbe-i efkārı idi. Ḥilāl-i ma‘reke-i Bedr’de cānib-i Şām’dan tevārūd iden ḳāfile-i Kureyş ki vāḳı‘a-i Bedr sūnūḥına ‘illet-i tāmme olmuş idi. Ekşer aşḥāb-ı ticāret bey‘gāh-ı Bedr’de taḥliye-i kīse-i ḥayāt idüb ve³³¹ baḳıyye-i Kureyş daḥi meşgale-i³³² māteme³³³ giriftār olmağın aḥmāl-i ḳāfile ol [M-18] güne gelinceye dek mevḳūf-ı peygūle-i Dārü’n-Nedve idi. Ol eyyāmda ittifāk-ārā-yı fāsıde ile bey‘ idüb rü’üs-i emvālī aşḥābına teslīmden soñra ribḥinden elli biñ dīnār be-dīdār oldu. Ebū Süfyān ve Esved bin Muṭṭalib ve Ḥuveyt bin ‘Abdü’l-‘Uzzā ve Şafvān bin Ümeyye ve ‘İkrime bin [T1-13b] Ebī Cehl ve sā’ir meşāhir-i Kureyş nuḳre-i eşk-i ḥamiyyet-i cāhilāne ile dāmen-i dīdelerin [A-10a] pür iderek bu vechile heyzüm-bend-i āteş-gīre-i ittifāk oldılar ki³³⁴ ol mālī bi’l-cümle şarf-ı rāh-ı intikām ve taḥşīl-i ser-māye-i merām iderler. Āḥir bu [E-12a] tedbīr³³⁵ imzā-keş-i ḳavl ü ḳarār olub dört nefer-i nāṭıka-perdāz-ı çerb-zebān ki ‘Amr bin el-‘Āş ve biri Hübeyre bin Ebī Veheb³³⁶ ve biri İbnü’z-Zebārī³³⁷ ve biri Ebū ‘Gurre şā’ir Cumehī idi, ḳabā’il-i eṭrāfdan sevḳ-i leşker içün irsāl eylediler.

*beyt*³³⁸

بهر سو فتنه انكیزی روان شد

زهر سو لشکری آتش عیان شد³³⁹

[T2-159b] Müddet-i yesīrde üç biñ veḡā³⁴⁰-cūy-ı şekāvet-nihādi³⁴¹ merbūṭ-ı peyvend-i ihtişād eylediler ki yedi yüz neferi mānende-i timsāḥ zırh-pūş idi ve iki yüz feres ü üç biñ şüttür āmāde-i çerāgāh-ı temellük idi. Eşnā-yı ḥarbdede tezkār-ı

³³¹ ve M; E, Ş, T1, T2, A’da yok

³³² meşgale-i A, E, Ş; meş‘ale-i M, T1, T2

³³³ māteme A, E, Ş, T1, T2; māteme M

³³⁴ ki A, E, Ş, T1, T2; M’de yok

³³⁵ tedbīr A, E; tedbīre M, T1, T2

³³⁶ Veheb A, M, Ş, T1, T2; Leheb E

³³⁷ ez-Zebārī‘ A, E, Ş, T1, T2; er-Rebi‘ M

³³⁸ beyt A, E, M, T1, T2; meşnevī Ş

³³⁹ Her tarafa fitne yayıldı, her taraftan āteş askerleri göründü.

³⁴⁰ veḡā A, M, T1, Ş, T2; ḡavḡā E

³⁴¹ şekāvet-nihādi A, Ş, T1, T2; şekāvet-nihād M, E

ḳutelā-yı Bedr ile tehyīc-i şerāyīn-i kīn ve teşci-i müşrikīn itmekiçün on beş ‘amārī ile nisvān ve cevārī āmāde eylediler. Bu nehzat-ı nā-mübārekde dil-siyehān-ı Ḳureyş’den hiçbirisi teħallūf itmeyüb iḳdām-ı ittiħād ile ṭayy-i rāh-ı ḫilāf eylediler. Ḥāzret-i ‘Abbās *raḍıya’llāhu ‘anh* ol maħalle dek henüz gevher-i imānı süpürde-i ceyb-i kitmān idüb Mekke-i Muħarremede³⁴² kūşe-güzīn-i mirşad-ı furşat idi. Benī Ğifār’dan bir berīd-i sebük-seyr ile bu ḫaber-i ārām-güdāzı ber-vech-i tafşīl bir nemīḳa-i ser-be-müħr ile cānib-i seyyid-i ‘ālem *şalla’llāhu ‘aleyhi ve selleme* itāre eyledi. Maħall-i³⁴³ Ḳubā’da nāme-i hilāl-sīmā pençe-i āfitāb-ı risālete *‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām* vāşıl olduḳda Übeyy bin Ḳa’b *raḍıya’llāhu ‘anhuñ* vesātet-i tercümān-zebānıyla şaḫīfe-i sāmī‘a-i ‘aliyyelerine mersüm olduḳda bu sırr-ı nühüfte āşınā vü bīgāneden ihfā olmaḳıçün³⁴⁴ tavşıye buyurdular. [Ş-125a]

beyt

خوشا دردی که چشم بد اندیشان نهان باشد

خوشا چاکى که چون خورما بجيب استخوان باشد³⁴⁵

Sekene-i maħalle-i Ḳubā’dan Sa‘d bin er-Rebī‘ *raḍıya’llāhu ‘anh* ki rü‘esā-yı Enşār’dan idiler maḳdem-i cihān-tāb ile³⁴⁶ ḫānelerin tenvīr buyırub bu zīr-i estār-ı taḳdīrden şüret-nümā olan vāḳı‘a-i hā’ileyi gūşe-i ḫalvetde anlar ile zebān-güzār buyırub anlara daḫi tavşıyye-i ketm itdükden soñra Medīne-i Mütēyemmene’ye i‘āde-i āfitāb-ı dīdār buyurdular. Meger hem-ser-i Sa‘d bin er-Rebī‘ pes-i divārdān istirāḳ-ı serīre-i ḫāl itmegin ol daḫi bir rāzdārına āvīze-i gūş idicek [E-12b] hemān ol günde devr-i maḫāric-i efvāh [M-19] ve medāḫil-i esmā‘ iderek şu‘le-i dil-güdāz-ı esrār zīr-i ḫākister-i kitmāndan leme‘āne başladı. Yehūd u münāfuḳīn āyā ne ḫālet ḫādīş olmaḳ gerek ki bu ḳāşid-ı Ğifārī’nüñ vürüdü Muḫammedīleri rehīn-i ḫadşe-i ıztırāb eyledi diyü kūşe kūşe mu‘āmele-i ḫarf-endāzī-i kem-furşatāneye³⁴⁷ [A-10b] başladılar. Dāver-i ḫıṭṭa-i risālet *‘aleyhi efdalü’t-taḫıyyat*³⁴⁸ ḫāzretleri Ḥubab bin el-Münzīr *raḍıya’llāhu ‘anh* [T2-160a] teccessüs-i müşrikīn için irsāl buyurdular.

³⁴² muħarremede A, E, Ş; muħteremede M; mükerremede T1, T2

³⁴³ maħall-i M, Ş, T1, T2; maħalle-i A

³⁴⁴ olmaḳıçün A, Ş, T1, T2; olmaḳ için M, E

³⁴⁵ Derdin kötümserden gizli kalması ne güzel. Hurma çekirdeğinin kapatılması gibi kesigin kapatılması ne güzel.

³⁴⁶ cihān-tāb ile A, T1, T2; cihān-tāblarıyla M, E, Ş

³⁴⁷ firşatāneye A, E, Ş, M, T1; firşatıyāneye T2

³⁴⁸ ‘aleyhi efdalü’t-taḫıyyat A, E, M, Ş; şalla’llāhu ‘aleyhi te‘ālā ve sellem T1, T2

Merhale-i ‘Arīz’de, ki Medīne-i Münevvere’ye bir menzildir, keyfiyyet ü kemiyetlerin ve a‘dād-ı dūrūc u merākiblerin ve cevārī vü ‘amārīlerin bi’l-cümle şārīc-i nazardan imrār idüb yegān yegān hūzūr-ı muḳaddes-i nebevīde merbūṭ-ı silsile-i taḳrīr eyledi. Ḳāleb-i taḥrīr-i³⁴⁹ ‘Abbās *radıya’llāhu ‘anha* muṭābıḳ gelmegin³⁵⁰ *حسبنا الله ونعم الوكيل اللهم بك احوال وبك اصول* du‘āsiyla netīce-i umūrların³⁵¹ viḳāye-i Rabbāniye tefvīz buyurdılar. Ol şeb-i bü’l-‘aceb ki leyle-i seyyidü’l-eyyām idi. Nuḳabā-yı Enşār’dan Sa‘d bin Mu‘āz ve Sa‘d bin ‘Ubāde ve Üseyyid bin Hūzayr cigerdārān-ı ma‘ārik-i heycādan bir cem‘le çerāğ-ı düde-i kā’ināt *‘aleyhi efḍalü’s-şalavātu*ñ pirāmeninde pervānevār devr idüb tā-be-seher ol gencīne-i ‘arş-efrūza³⁵² pāsbānlıḳ şerefin iḥrāz eylediler.

beyt

Hvāb görmez çeşmimiz endīşe-i aḡyārdan

Pāsbān-ı genc-i esrāruz velāyet beklerüz³⁵³

Ol gice çeşm-i Hūdā-bīn-i Resūl-i Emīn’de³⁵⁴ nevbe-i ḥafīfe āḡūş-ı girifte-i müjgān-ı ‘anberīn olduğda fezā-yı ‘ālem-i mişālde bu vechile meşhūdları oldu ki ṭā’ir-i lā-mekān-mesīr-i³⁵⁵ cism-i nāzenīnleri bir ḳafes-i dır‘-ı müstaḥkemde cilve-sāz olub dehen-i müşrik-şiken-i Zü’l-fiḳār’da bir raḡne-i inkisār be-dīdār olmuş ve bir baḳar ve bir kebs ser-bürīde-i mezbaḥa-i fenā olmuş. Sepīde-dem şāhenşeh-i ḳalem-rev-i eflāk *‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selām* ḥazretleri bu rü’yā-yı ‘ibret-endüzı mengüş-ı sāmī‘a-i aşḫāb buyurdılar. Her biri desīse-i ta‘bīrin yine³⁵⁶ levḫa-i levḫ-āşinā-yı zamīrlerinden istikşāf itmeleriyle bu vechile şāne-zen-i³⁵⁷ ṭurre-i ta‘bīr oldılar ki dır‘ ḥaşīn-i ḥişār-ı Medīne’dür ki muḥīṭ-i bedenimizdür ve dem-i Zü’l-fiḳār da nümāyiş-i selme-i inkisār kendü zātımuza ‘arız [Ş-125b] bir muşībete dālldür. Baḳara-i [E-13a] mezbūḥa esāṭīn-i aşḫābdan birinüñ indirāsına işāretdür. Kebs-i küşte ‘uzemā-yı ketībe-i e‘ādīden birinüñ sīr-āb-ı şimşīr-i intikām olacaḡına ‘alāmetdür. ‘Āmme-i

³⁴⁹ taḥrīr-i A, Ş, E, T1, T2; taḥzīr-i M

³⁵⁰ Allah ne güzel vekildir, Allahım sen onu kötülüklerden ve saldırılardan koru.

³⁵¹ netīce-i umūrların A, Ş, M, T2; netīcelerin T1, E

³⁵² ‘arş-efrūza A, M; ‘arş-efrüz üzre E, T1, T2, Ş

³⁵³ Pāsbān-ı genc-i esrāruz velāyet bekleriz A, T1, T2, Ş; Pāsbānuz genc-i esrār-ı velāyet bekleriz M

³⁵⁴ Emīn’de M, Ş, T1, T2; Emīn’e A; Emīn E

³⁵⁵ ṭā’ir-i lā-mekān-mesīr-i E, M, Ş, T1, T2; ṭā’ir-i mesīr-i lā-mekān-ı A

³⁵⁶ yine A, Ş, E, T1, T2; M’de yok

³⁵⁷ şāne-zen-i M, Ş, T1, T2; şāne-zede-i A, E

kütüb-i siyer hāvi olduğu üzere re'y-i cihān-ārā-yı nebevī ber-tıbķ-ı rü'yā-yı şālīha Medīne-i Mütayemene'de kūşe-güzīn-i bārū-yı temkīn olub firāz-ı cidārān-ı³⁵⁸ tevekkülde müşācere itmek idi [T2-160b] hattā ki³⁵⁹ aşhāb-ı güzīnle baş-ı sofrā-i istişāre idüb bu nevāl-i telh-i nā-güvārı der-miyān³⁶⁰ buyurdılar. Ekser Muhācirīn ü Enşār re'y-i ğarrā-yı³⁶¹ peyġam-berīye [M-20] peyrev oldılar.

beyt

پای رفتن نیست زین بزم که در بیرون

بخت دارد در کمین هجر کریبان کیرا³⁶²

Hattā 'Abdu'llāh bin Ebī Selūl-i münāfık daħi istişvāb-ı [A-11a] taħaşşunda tehālūk idüb eyyām-ı cāhiliyyetde³⁶³ nice def'a istilā-yı e'ādī vuķū'ında mūrā'at-ı sebāt-ı merākiz itdükce naħçīr-i zafer-şikār pāy-būsumuz³⁶⁴ olub hevā-cūy-ı muķābele oldıġımız şūretde 'aks-i me'mūl ile rüçü' mücerrebimizdür diyü iķāmet-i berāhīn ile temhīd-i ķā'ide-i temkīn eyledi ammā hadīķa-i zaferbār-ı [T1-15a] Bedr'e 'adem-i hużūrdan nāşī nev-bāve-i fütūħdan şīrīn-kām olmayan ba'zı şübbān-ı ceng-cū miżmār-ı müsādemeye raġbet-nümāy-ı şevķ olduklarından mā'adā gerd-engīz-i muħārib Hāzret-i Hāma bin 'Abdü'l-Muṭṭalib *rađıya'llāhu 'anh* ve Sa'd bin 'Ubāde ve Nu'mān bin Mālik ve Evs ve Hāzrec'den cemm-i ġafīr *rađıya'llāhu 'anhüm* terciħ-i i muķābelede yek-zebān-ı eṭbāk³⁶⁵ olub yā Resūla'llāh mażalle-i taħaşşunda istiķrārımız 'acz ü ıztırārımuza maħmūl ve düşmen-i bed-sikāl³⁶⁶ kesb-i cesāret derecesine mevşūl olacaġı müte'ayyendür.³⁶⁷

*beyt*³⁶⁸

ز شهرست شیر غرین ناصبور

بصحرا کند صید اهو وکور

ز شهرتست برغازیان کار تنک

که درکوچه تنکست میدان جنک³⁶⁹

³⁵⁸ cidārān-ı M, E, Ş, T1, T2; cidārdan A

³⁵⁹ ki A; Ş, E, T1, T2, M'de yok

³⁶⁰ der-miyān T1, T2; der-meydān A, E; der-miyān-ı beyān M, Ş

³⁶¹ re'y-i ğarrā-yı A, Ş, E, T1, T2; ġazā-yı M

³⁶² Bu şenlikten dışarı çıkmaya ayaġım varmıyor. (Çünkü) bu hicran afeti için baht pususu vardır.

³⁶³ cāhiliyyetde A, E, Ş, M, T1, cāhiliyyede T2

³⁶⁴ pāy-būsumuz A, E, Ş; pāy-resenimiz M; pāy-resimiz T1, T2

³⁶⁵ eṭbāk A; ṭbāk M, T1, T2, Ş

³⁶⁶ bed-sikāl M, T1, T2, Ş; bed-şikāl A

³⁶⁷ müte'ayyendür A, Ş, M, T1, T2; muķarrerdür E

³⁶⁸ beyt A, M, E; nażm Ş, T1, T2

Bā-ḥuṣūṣ keşret-i müşrikīn ve kılllet-i mü'minīn dağdağasınun def'ine rüz-ı nuşret-fürüz-ı Bedr'de bā-vücūd-ı zihām-ı a'dā yine şāhid-i feth ü nuşret-i şüret-nümā olduğu māye-i tesliyetdür. *Bi-ḥamdi'llāh* bu ma'rekede ise 'uddet ü übbehet-i İslāmiyān ol zamāndan efzūndur pīşgāh-ı şefā'at-penāhuñda süyüf-ı cevherī-i ervāhı āzāde-i niyām-ı ebdān itmek için bir böyle rüz-ı [E-13b] fırsatı arzūmuz çokdan nühüfte-i beyza-i fu'ād idi didiler. Mālik bin Sinān ayıtdı: Ey ber-güzide-i bārgāh-ı kibriyā ḳasem be-Ḥālīk-ı 'ālem ki bu bende-i cān-sipār mevḳūf-ı merkez-bīnū'l-cenneteynüm ki zafer ve şehādetden 'ibāretdür. Her ḳanḳısı nüvişte-i cerīde-i taḳdīr olmuş ise marziyy-i şamīm-i derūnumdur.

beyt

تا دامن کفن نکشم زیر پای خاک

باور مکن که دست ز دامن بدارم³⁷⁰

Nu'mān bin Mālik ve ba'zı aşḫāb *radıya'llāhu 'anhüm* te'yīd-i tedbīr-i teḳābül itmeleriyle bi'z-żarūre sulṭān-ı serā-perde-i *levlāk şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* ḫāzretleri daḫi imzā-yı iḫtiyār-ı meḳābele buyurdılar. Ḥaṭīb-i şa'sa'a-tīg-i āfitāb cāmī'-i bülend-saḳf-ı gerdūnda minber-i vasaṭı's-semāya irtikā eyledükde ḫāzret-i ḫaṭīb-i minber-i nüh-pāye-i eflāk *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* ḫāzretleri [T1-15b] bir ḫuṭbe-i belīgā ile tezkār-ı fezā'il-i cihād [Ş-126a] ve ta'dād-ı maḫāsin-i şabr u sedād buyurub techīz ve iḫtişād-ı ecnāda işāret buyurdılar. Edā-yı şalāt-ı 'aşrdan soñra hücre-i muḳaddeselerine dāḫil olduklarında ḫāzret-i şeyḫeyn-i mükerremeyn *radıya'llāhu 'anhā* sāyevār-ı ḳarīn-i 'izz-i refāḳatları [M-21] olub āfitāb-ı cism-i muḳaddeslerin mestūr-ı dır'-ı şehāb-gün ve 'amāme-i³⁷¹ [A-11b] nūr-tābların pīrāye-i ser-i ḫurşīd-nümün³⁷² eylediler. Ekser vücūh-ı aşḫāb *radıya'llāhu 'anhüm* bāb-ı hücre-i muḳaddesede ol mihr-i maṭla'-ı nübūbbet ṭulū'ına şaff-zede-i intizār oldılar. Sa'd bin Mu'āz ve Üseyyid bin Ḥuzayr ḫavālī-i bāb-ı devlet-me'ābda olan Aşḫāb-ı Kirām'ı *radıya'llāhu 'anhüm* veche-i ḫiṭāb-ı itāb-āmīz idüb ḫulāşa-i kārgāh-ı āferīniş *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* ḫāzretleri vaḫy-i āsumānī ile müeyyed ve ḫareket ü

³⁶⁹ Sabırsız kükreyen ünlü aslan çölde ceylan ve zebra avlıyor. Gazilere bu zordur ki savaş meydanı sokaklardadır.

³⁷⁰ Toprak altına kefenimi çekene kadar senden vaz geçeceğime inanma.

³⁷¹ 'imāme, Gültekin, s. 125.

³⁷² nümün M, E, Ş, T1, T2; nümüne A

istikrârları işâret-i Yezdân ile mümeħhed iken ol âfitâb-ı âsumân-ı risâleti re'y-i muħtârlarından taħvîl eylediñüz diyü serzeniş eylediler.

beyt

ابلق افلاك كردن بسته فرمان اوست

بیوقوف از باعث تدبیر چون کاو خراث³⁷³

Ol maħalde şeh-süvâr-ı meydân-ı mülk ü melekût ħâzretleri âsumânvâr zırh der-ber ve küh-manend şemşîr der-kemer afitâbâsâ nîze-i bedest-i gül-bîn-şifat siper der-nişâne-i südde-i sa'âdet-medârdan nümâyân olduħda enzâr-ı nazzâre-giyân³⁷⁴ ol nür-ı dîde-i 'âlemiyâna ta'alluħ eyledükde muħaddemâ şudür iden ibrâmları mâye-i nedâmet olub yâ Resûla'llâh taşvîb-kerde-i re'y-i ħaķîķat-bîniñizüñ [E-14a] istid'â-yı ħilâfı bu zâhir-şinâsân-ı levħa-i mecâzuñ ħaddi degüldür. Mesbûk-ı ħarbe-i irâde buyurulan naķş-ı ħâtır-pesendiñüzi [T2-161b] ârâyiş-i muħafâza-i ihtiyâr buyuruñ diyü mecmû'a-i niyâza şîrâze-düz-ı te'kîd oldılar ammâ bu def'a ħvâce-i kâ'inât 'aleyhi *ecmelî't-taħiyyât* taķlîb-i muķallib-i ķabûl buyırub mebâdî-i istişârede herçend terciħ-i mevâdd-ı şebât eyledikçe bâl-engîz-i hevâ-yı teķâbûl olduñuz.³⁷⁵ Biz daħi [T1-16a] irâdeñüze ittibâc eyledük. Bu mertebeden şoñra televvün-i teğayyür şâyeste-i şân-ı nübüvvet degüldür fermân-ı Rabbü'l-'âlemîn ne şüret üzre cilve-pezîr-i zühür olursa gerden-nihâde-i teslîm ü itâ'atüz. Eger şecere-i şabr metânet-i ķulûbuñuzda sâbit olursa *inşâ'a'llâhu te'âlâ* ħuşul-i semere-i zafer me'müldür diyü evc-i nihâl-i râyeti berg-âver-i şukķa-i zafer eyleyüb livâ-yı Evs Sa'd bin 'Ubâde *rağıya'llâhu 'anh* ħâzretlerine ve livâ-yı Ĥazrec Hubâb bin el-Münzîr *rağıya'llâhu 'anh* ħâzretlerine ve livâ-yı Muhâcirîn Muş'ab bin 'Umeyr *rağıya'llâhu 'anh* ħâzretlerine zîver-i dūş-ı ihtimâm buyurılıb 'Abdu'l-lah bin Ümm Mektûm *rağıya'llâhu 'anh* Medîne-i Müteyemmene'de nighdârende-i merkez-i ħilâfet buyurdılar. İtmâm-ı levâzım-ı nehzat siyâķında pây-ı muķaddes-i lâ-mekân-peymâlarıyla tenvîr-i çeşm-i rikâb eyleyüb bedreķa-i tevekkül ile cebel-i³⁷⁶ Uħud cānibine taħrîķ-i e'inne-i 'inâyet-medâr buyurdılar.

beyt

³⁷³ Göklerin alacaları durmadan dönen değirmen öküzü gibi hep onun emrinde.

³⁷⁴ nazzâre-giyân A, E, Ş, T1, T2; nazzâregân M

³⁷⁵ olduñuz A, Ş, E, T1, T2; oldular M

³⁷⁶ cebel-i E, Ş, M, T1, T2; A'da yok.

خضر مسافران توکل عزیمتست

سیل بهار همسفر استخاره نیست³⁷⁷

A^cdād-ı kümāt-ı İslām resīde-i şümār-ı hezār idi ki ancak şad-nefer³⁷⁸ mānende-i āb-ı şāf mevce-pūş-ı zırh-ı [A-12a] āhenīn idi ve ancak [M-22] iki re's-i tekāver mevcūd idi ki birisi seyyid-i Burāk-süvār-ı³⁷⁹ sidre-mesīr *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* [Ş-126b] ḥazretlerinūn birisi daḥi ecille-i aşḥābdan Ebū Bürde *radıya'llāhu 'anh* ḥazretlerinūn zīr-rān-ı temellūki idi. Ol şāh-beyt-i maḥta^c-ı³⁸⁰ risālet *'aleyhi'-teslīm ve 't-taḥiyyat* ḥazretlerinūn pīşgāh-ı muḥaddes-i ḥatmī-penāhlarında zırh-pūşān aşḥāb ikişer ikişer mānende-i muşarra^cīn-i ḳaşa'id-i na^ct ḥirām eyleyüb sā'ir Aşḥāb-ı Kirām *radıya'llāhu 'anhüm* ol metn-i metīn-i nüşā-i nübüvveti sevād-ı ḥāşiye gibi cevānibden ihātā eylediler. Menzil-i Şebḥan'da(?) ki miyāne-i Medīne vü Uḥud'da vāḳi^c ṭarafeyni daḥi nışf sā^catlık mesāfedür [E-14b] niyyet-i beytütet ile ḡıbtāgāh-ı menazil-i eflāk buyurdıklarında evlād-ı Aşḥāb-ı Kirām'dan [T1-16b] 'Abdu'llāh bin 'Ömer ve Zeyd bin Şābit ve Üsāme bin Zeyd ve Zeyd bin Erḳam ve Berā' bin 'Āzib ve Üseyyid [T2-162a] bin Zuhayr ve 'Arābe bin Evs ve Ebū Sa'īd bin Ḥudrī ve Semüre bin Cündüb ve Rāfi^c bin Ḥadīc *radıya'llāhu 'anhüm* tāze-nihālān-ı nādīde-i germ ü serd olmaḡın murahḥaş-ı inşırāf buyurdılar lākin Rāfi^c bin Ḥadīc ārzū-yı murāfaḳatle Zuhayr *radıya'llāhu 'anh*dan niyāzmend-i terbiyyet ü şefā^cat³⁸¹ olmaḡın yā Resūla'llāh Rāfi^c gerçı³⁸² ḥurd-sāldür ammā meleke-i remy-i siḥāma fā'izdür. İzn-i mürāfaḳat erzānī buyurılsa³⁸³ münāsibdür diyü terḡīb eylediḡi ešnāda Rāfi^c *radıya'llāhu 'anh* medār-ı ruḥşat olmaḡ dā^ciyyesiyle dīde-i seyyid-i pest ü bülend *'aleyhi efḍalü's-şalavāta* vā-reste-i ḥadd-i şıbā görinmekçün miyān-ı eṭfālde re's-i eşābi^c-i ḳademi üzre irtikāya sa^cy eyler idi. Benāberīn izn-i mürāfaḳat ile ser-efrāz olıcaḡ Semüre ibn Cündüb giriftār-ı teb-lerze-i ḡayret olub Müreyy bin Sinān *radıya'llāhu 'anh* vesāṭetiyle cūyende-i destūr-ı mürāfaḳat oldı ve ḥīn-i muşāra^cada kirāren Rāfi^ce taḡallübüm müşbetdür diyü teklīf-i imtiḥānı 'ilāve-i niyāz eyledi. Ber-vefḳ-i recā nāmver-i āzmāyiş olduklarında vāḳi^cā Semüre-i nīrū-yı bāzū-yı celāletle

³⁷⁷ Hızır yolcularının yolu tevekküldür. Bahar seli hayırlı yoldaş deḡildir.

³⁷⁸ nefer A, E, Ş, T1, T2; neferi M

³⁷⁹ Burāk-süvār-ı E, Ş, M, T1, T2; Burāk-ı A

³⁸⁰ maḥta^c-ı A, E, Ş, T1, T2; maṭla^c-i M

³⁸¹ ü şefā^cat A, Ş, M, T1, T2; E'de yok.

³⁸² gerçı A; egerçı M, Ş, T1, T2, E

³⁸³ buyurılsa A, E, Ş, T1, T2; buyurılır ise M

Rāfi'üñ düşānesin yine büse-dāde-i ferş-i meydān eyleyicek ol dağı müsā'ede-i izz-i refāqate sezāvār oldı. Dāver-i nūrānī-sipeh-i pīrūze-serīr-i hāveri³⁸⁴ zīr-i hargāh-ı nīlüferīde muķīm olıcaķ Muḥammed bin Mesleme *radıya'llāhu 'anh* elli nefer-i ḥumāt-ı mebnānī-i şehāmetle ṭullābe-i mu'asker-i İslām ta'yīn buyurılmağın tā-be-seḥer pergārvār devr-i pīrāmen-i noķta-i İmāniyāna der-kār oldılar. Cānib-i mu'asker-i ḥızlāndan dağı 'İkrime bin Ebī Cehl ol gice pāsdār-ı gencīne-i ḫalāl ta'yīn olındı. Perde-i zālām irḫā-yı dāmen-i siyehfām eyledükde 'Abdu'llāh bin Ebī Selül-i münāfıķ [A-12b] kendüyle rāzdār-ı dakīķa-i nifāķ olan şe-şad nefer erbāb-ı şikākla³⁸⁵ rū-gerdān-ı ma'fere-i merdān oldılar. [T1-17a] 'Abdu'llāh bin 'Amr bin Ḥarām *radıya'llāhu 'anh* ol seg-i³⁸⁶ beyābān-gerd-i ḫalālūñ 'aķabinden irişüb tā Medīne-i [M-23] ṭāhireye dek her-çend kelimāt-ı mü'eşşire ile taḥrīk-i mevādd-ı ḥamiyyet ve neşr-i lā'l-i pend ü naşīhatle rücu'a teşvīķ itdükce dil-i āhenīninde³⁸⁷ ķabül-i naķş-ı te'sīr be-dīdār olmayub,

beyt [T2-162b]

ای ابر تو بر ما مفشان کوهر تحقیق

ماسنك دلان نشو ونما را [E-15a] نشناسم³⁸⁸

diyerek bī-siper-i rāh-ı ḥilāf oldılar bil-āḫere leb-i ğayret-ālūdın peymāne-i düşnām iderek [Ş-127a] ḫāzret-i Bārī 'azze *ismühü* 'an-ķarīb ḫaṭab-ı cism-i bed-sirişt-gīri külḫan-fürüz-ı dergeh-i caḫīm idüb Resūlini ve mü'minīni sizüñ neng-i i'ānetiñüzden vā-reste eyleye diyüb bi'z-zarüre yine ḫaymegāha mu'āvedet eyledi. Sepīde-dem serā-perde-i nīlī tutuķ-ı³⁸⁹ eflākden ṭalī'a-i envār ṭulū'a başladıkda merḫale-peymā-yı ķābe ķavseyñ *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* ḫāzretleri bi'l-cümle pelengān-ı kūhsār³⁹⁰ vaķārla cebel-i Uḫūd dāmenine vāşıl olub bir çübe-i ḫāne-nümün ile tesviye-i sūtūr-ı şufūf ve tertīb-i şunūf buyurdılar. Bir vechile ki Medīne-i müteyemmene muķābelede ve cebel-i Uḫūd ķafāda ve kūh-ı 'Ayneyn ṭaraf-ı yesār'da vāķi' oldı. Kūh-ı 'Ayneyn'üñ vasatında vāķi' şikāf-ı kemīngāh-ı rübāh-nihādān-ı işrāk olmaķ ihtimālinden nāşī 'Abdu'llāh bin Cübeyr *radıya'llāhu 'anh* elli nefer-i tīr-

³⁸⁴ hāveri M, T1, T2; hāver A, Ş; E'de yok.

³⁸⁵ şikākla A,Ş, E, T1, T2; şikā ile M

³⁸⁶ seg-i A;Ş, E, T1, T2, M'de yok

³⁸⁷ āhenīninde A, Ş, T1, T2; āhenīnde M

³⁸⁸ Ey bulut, sen değerli mücevherlerini saçıp dur. Biz katı kalpliler büyüp gelişmeyi bilmeyiz.

³⁸⁹ nīlī-tutuķ-ı, Gültekin, s. 128.

³⁹⁰ kūhsār-ı, Gültekin, s. 128.

endāz-ı saht-kemānla memerr-i hā'il muhāfazasına tevķīf buyurılıb bir mertebe-i şebātla tavşıye buyurdılar ki eger berķ-i şemşīr-i İslāmiyān tūde-i hısn-tıynetān-ı eşrārı ser-te-ser hākister-i āyine-zedā-yı³⁹¹ fenā iderse de yine anlar sevdā-yı tūtiyā-yı ganīmetle çeşm-güşāy-ı iltifāt olmayub nazra-i başiretlerin nigehdārī-i medħalden taħvīl itmeyeler yāhūd ber-aks-i me'mūl galebe-i hār-menişān-ı muğaylānzār-ı işrāk gül-berg-i hürmen-i İslāmiyān'ı āzürde-i tefriķa-i hezīmet iderse de yine anlar dağdağa-i i'ānetle zelzele-endāz-ı şebāt olmayub iki şüretde bile [T1-17b] seyyid-i kā'ināt *'aleyhi efđalı's-şalavāt* cānibinden işāret vürüd itmedikce ol mevrīd-i ħaṭīrden irtiħāl itmeyeler. وفي المواهب اللدنيه للعلامه القسطلانى رحمة الله جعل النبي صلى الله عليه وسلم على الرماة وهم خمسون رجلا عبدالله بن جبیر وقال ان رايتمونا يتخطفونا فلا تبرحو امكا نكم هذا حتى ارسل اليكم وان رانميونا هزمنا القوم واوطنهم فلا تبرحو حتى ارسل اليكم كذا فى البخارى من خديث البراء³⁹² Sultān-ı kā'ināt [T2-163b] *'aleyhi ekmeli't-taḥiyyāt* meymene-i şufūfi 'Ukkāşe bin Miḥşan-ı Esedī'ye ve meysereyi Ebū Mesleme bin 'Abdü'l-esed-i Maḥzūmī [A-13a] *rağıya'llāhu 'anhümāya* tefvīz buyurub Ebū 'Ubeyde bin el-Cerrāḥ ve Sa'd bin Ebī Vaḳḳāş *rağıya'llāhu 'anhümā* mānende-i dü-tīr [E-15b] rüy terkeş-i pīşgāh-ı leşkere ta'yīn ve sākā-i guzāt Miḳdād bin 'Amr *rağıya'llāhu 'anh* ile taḥşīn buyurıldı ve dest-zede-i şan'atkede-i ihtirā'-ı dāveri olan pīrāhen-i āhenīni beden-i [M-24] muḳaddeslerinde müşennā idüb gevher-i 'arş-ārā-yı re's-i mübāreklerin dürc-i küleh-i ħod-ı şüreyyā-nigārda nihān eylediler.

*beyt*³⁹³

هر درع كه دست كبريا بافت

خاص از پي قد مصطفى بافت

در دامن درع ان مظفر

نه چرخ ز حلقه ايست كمتر³⁹⁴

Meymene-i nā-meymūn-ı Ḳureyş'de daḥi Ḥālīd bin Velīd ve meyserede 'İkrime bin Ebī Cehl kā'im olub Ebū Süfyān mānende-i seng-i hārā ḳalbgāhda

³⁹¹ āyine-zedā-yı T1, T2, E; izdirā-yı A, Ş; tīh-i M

³⁹² Allāme Kastallānī'nin Mevāhibü'l-Ledüniyyesi'nde (şöyle geçmektedir): Hz. Peygamber Abdullah bin Cübeyr'i elli kişilik okçuların başına komutan tayin etti ve şöyle söyledi: Yırtıcı kuşların orduyu parçaladığını görmeniz bile yerinizden ayrılmayın. Düşmanı yendiğimizi görmeniz de ben size haber vermedikçe yerinizden ayrılmayın. Buhārī'nin, Berā'dan rivāyetidir. Muhtasar Sahīhü'l-İmāmü'l-Buhārī, cüz 2, s. 325.

³⁹³ beyt A, E; nazm M, Ş; T1, T21'de yok.

³⁹⁴ Hangi zırhı ki Allah dokuduysa yalnızca Mustafā'nın boynuna dokumuş. O zafer kazananın zırhının eteğinden dokuz felek değersizdir.

muķīm oldu. Şafvān bin Ūmeyye ve ʿAmru bin el-ʿAş kendü etbāʿlarıyla muķābele-i raḥne-i kūhda müsteķarr olub ʿAbduʿllāh bin Ebī³⁹⁵ Rebīʿaʿyı emīr-i remiyye-i siḥām eylediler livā-yı menkūslerin Benī ʿAbdüʿd-dārʿdan Ṭalḥa bin Ebī Ṭalḥaʿya teslīm idüb ğavānī-i recez-ḥvān;

*recez*³⁹⁶

نحن بنات طارق

نمشى على النمارق

ان تقتلو افعنق

اوتدبرو انفارق

[Ş-127b]³⁹⁷ فراق غير وامق

Maķūleleri recez-i şūr-engīz-i piçide-i eşvāt iderek³⁹⁸ iġlā-yı kudūr-ı şer u şūra der-kār idiler. İbn İşḥaķ [T1-18a] *raḥmetuʿllāhuñ* ğılāf-ı ʿanber-püş-ı dehānından lemeʿān iden rivāyāt-ı şahīḥadandur ki sipeh-keş-i enbiyā *ʿaleyhiʿt-taḥiyyātüʿl-verā* dest-i cihān-ġüşālarında āfitābāsā bir şemşīr-i şuʿā-rīz tuḥarlar idi ki şahīfe-i āyīne-ġūnunda bu maķāl-i ḥamiyyet-fezā münteķiş idi.

*şir*³⁹⁹

فى الجبنى عامرو فى الاقبال مكرمة

والمرأ بالجبن لاينجو من القدر⁴⁰⁰

Seyyid-i evvelīn ü āḥirīn⁴⁰¹ *şallaʿllāhu ʿaleyhi ve sellem* bu şamsām-ı ḥūn-bārı edā-yı ḥaķķına⁴⁰² taʿahhüd şartıyla ḳanķı dilīr-i rezm-āzmā ḳabül ider diyü ʿumūm⁴⁰³ aşḥābı veche-i ḥiṭāb buyurdılar. Bir kaç şöhre-i meydān-ı⁴⁰⁴ celādet ḥvāst-ġār olduķda anlara taʿlīķ-i liḥāza-i iltifāt buyurmadaılar. ʿĀķıbet Ebū Dücāne-i Enşārī ki ebṭāl-i maʿārik-i iķtiḥāmdan idi. Yā Resūlaʿllāh ʿuhde-i⁴⁰⁵ ḥaķķ-ı şemşīr nedür diyü istiʿlām-ı ḥaybe-i zāmīr eyledükde sīmā-yı elif-nümünü süret-pezīr-i dāl oluncaya dek yaʿni

³⁹⁵ Ebī A, E, Ş, T1, T2; Mʿde yok.

³⁹⁶ recez A, E, M, T1, T2; Şʿde yok.

³⁹⁷ Biz Tanıķʿın kızlarıyız. Eġer ilerlerseniz bıyınlarınıza sarılıyız. Ayaklarınızın altına döşekler sereriz. Ya da kaçarsanız sizden ayrılıyız, bir daha sevmemecesine. Öztürk, *age*, C.3, s. 96.

³⁹⁸ Maķūleleri recez-i şūr-engīz-i piçide-i eşvāt iderek A, E, Ş, T1, T2; Mʿde yok.

³⁹⁹ şir A; beyt E; Ş, T1, T2, Mʿde yok.

⁴⁰⁰ Korkaklıkta utanma, atılmakta şeref ve saygı vardır. Bir adam kotkarak kaderinden kaçamaz.

⁴⁰¹ seyyid-i evvelīn ü āḥirīn A, M, Ş; seyyidüʿl-evvelīn veʿl-āḥirīn E, T1, T2

⁴⁰² ḥaķķına A, E, Ş, T1, T2; Mʿde yok

⁴⁰³ ʿumūm-ı, Gültekin, s. 130.

⁴⁰⁴ meydān-ı E, Ş, M, T1, T2; seyyidān-ı A

⁴⁰⁵ ʿuhde-i A, E, T1, T2; Mʿde yok

ķāmet-i müstaķīmü'l-hey'etinde kisve-i inhinā zuhūr idinceye dek ķehre-i efķār-ı küffāre ķarb eylemekdür buyurduķlarında Ebū Dücāne *rađıya'llāhu 'anh* ta'ahhüd-i Őarķ-ı⁴⁰⁶ ma'hüd itmegın iķā buyurdılar. Cibilliyet-i bahādırāneden nāŐı [E-16a] me'ārik-i meġāzide ħirām-ı bī-bākāne resm-i me'lūfı olmaġın bu def'a iltifāt-ı ħāzret-i faġr-i kā'ināt '*aleyhi efđalı't*⁴⁰⁷-*taġıyyāt* ilāve-i Őevķ olmaġla⁴⁰⁸ mu'tāddan efzūn temāyül-i müftehirāne ile muķaddeme-i Őufufe-i řāvus gibi ħirāmān [A-13a] olduķda seyyid-i maġlūkāt '*aleyhi'Ő-Őalātü ve's-selām* ħāzretleri reftār-ı Ebū Dücāne *rađıya'llāhu 'anha* iŐāret buyurub⁴⁰⁹ *انها لمشية بغضها الله تعالى الا في هذه المواطن* ħadīs-i Őerīfi leb-i mu'ciz-ķegānlarından tereŐŐuġ eyledi. Rāst-revān-ı menāhic-i āŐār ta'cyīni üzre ibtidā pā-nihāde-i meydān-ı đalāl olan Ebū 'Āmir-i fāŐıķ idi ki ķable'l-bi'Őe ķudūm-ı nebevīden iġbār itmegın zuhūr-ı nūr-ı Muġammedī [T1-18b] hengāmında ġaleyān-ı đġ-i ħasedden nāŐı rü-gerdān-ı meslek-i inkār olmuŐdur. Ol bed-siriŐt elli nefer kendü⁴¹⁰ etbā'ıyla Őāġn-ı sitīz [M-25] ġāġı nümüne-i pīŐezār-ı pür-ġürāz eyleyüb zıkr-i nām-ı bed-fercāmıyla āyīne-i hevāyı telvīŐ eyledi ve cānib-i ser-sebzān-ı ķemenzār-ı İmāna emķār-ı ķatarāt-ı siġāma āġāz eylediler ammā Őāġ-bāzān-ı Őāġiķa-i İslām āŐıyāne-i kemāndan bir vechile iķāre-i řā'ir-i nibāl eylediler ki Ebū 'Āmir-i fāŐıķ feseķa-i etbā'ıyla beyābān-ı idbāre rü-gerdān olduġından ġayrı ġavānī-i naġmesār daġı te'ākub-ı řabance-i niŐālden vāveylā-ġüyān-ı⁴¹¹ verā-yı devāyir-i Őufūfa āheng-i ġürīz eylediler. Őüce'ān-ı ķabīle-i Hevāzin ħızā-yı kemāndārān-ı İslāma düŐmekle terāküm-i zünbūr-ı peykāndan nā-ķār siper-i zāhre-i istizġār eylediler.

*beyt*⁴¹² [T2-164a]

بخون ريختن از كمانها خدنگ

چو غمزه زابروي خوبان شنك

سرتيردر سينه كاوش كرفت

ز چشم زره خون تراوش كرفت⁴¹³

⁴⁰⁶ Őarķ-ı A, E, Ő, M; Őurķa-i T1, T2

⁴⁰⁷ efđalı't M; ecmelü't A, Ő, E, T1, T2

⁴⁰⁸ olmaġla E, M, Ő, T1, T2; olmaġın A

⁴⁰⁹ Böyle bir yürüme, Allah'ın sadece böyle durumlarda izin verdiġi diġer zamanlarda hoŐlanmadıġı bir yürüyüŐtür.

⁴¹⁰ Nefer-i künd ü, Gültekin, s.130.

⁴¹¹ vāveylā-ġüyān, Gültekin, s. 131.

⁴¹² beyt A, E, T1, T2; nazm M, Ő

Rāyet-efrāz-ı⁴¹⁴ ğavāyet olan ʿAlī bin Ebī ʿAlī bāre-engīz-i ʿarṣa-i mübārezet olub [Ş-128a] *hel min mübārız* naʿrasın hevāġir-i evc-i ġurūr eyledükde nuḳāve-i dudmān-ı veġā Ḥāzret-i ʿAlīyyü'l-Mürtezā *raḍıya'llāhu ʿanh* mānende-i kūh ol çirk-āb-ı sibāte-i⁴¹⁵ fesāduñ ser-i rāhın sedd eyleyüb bir çarbe-i şemşir ile beyza-i ser-i şaḳā-perestin bir vechile dü-nīm eyledi ki maġz-ı ħün-ālūdı fevvāre-i mesīre-i bī'se'l-maşir olub ħāne-i zeyninden ser-nigün oldu. Ḥālet-i süḳūtda cāy-ı ʿavreti münkeşif olmaġın ḥāzret-i edeb-āmūz-ı debistān-ı⁴¹⁶ velāyet nüshā-i bed-nümūd-ı vüçūdundan ḥakk-ı noḳta-i re'sine iltifāt buyurmayub yine merkez-i aşlīlerine rüçūc buyurduġda⁴¹⁷ Muşab bin ʿUmeyr *raḍıya'l* [E-16a] *lāhu ʿanh* edā-yı ħıdmet-i vekālet eylediler. Mezbūr ʿAlī, Kebş-i Ketibe laḳabıyla şöhret-yāb-ı çerāġāh-ı işrāk olmaġın ber-ḫıb-ı rü'yā-yı nebevī ser-bürīde-i meslaḥ-ı fenā [T1-19a] olduġda ḥāzret-i server-i ʿālem *şalalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* gül-bāng-ı tekbir-i ġulgüle-engīz-i felek-i eşir⁴¹⁸ eylediler. Livā-yı nigū-nisār-ı küffār ʿOsmān bin Ebī ʿAlī destinde istiḳrār bulıcaḳ Ḥāzret-i Ḥamza *raḍıya'llāhu ʿanhuñ*⁴¹⁹ şā'iḳa-i⁴²⁰ şemşir-i kūh-şikāf ile ber-dest-i dūşānesi [A-14a] terkīb-i vüçūdundan mehcūr olub ol şüretle deryūze-i dervāze-i caḫīme ʿazm eyledi. Baʿdehü Ebū Saʿīd bin Ebī ʿAlī ḫāmil-i rāyet-i nekbet olıcaḳ Saʿd bin Ebī Vaḳḳaş'ıñ *raḍıya'llāhu ʿanh*⁴²¹ bir nāvek-i ciger-düz-ı efʿivār sürāḥ-ı gelūsına ḥarīde⁴²² olub deriçe-i memerr-i enfāsı dühte-i mismār-ı ʿadem oldu andan soñra Mesāfi⁴²³ bin ʿAlī refʿ-i ʿālem-i ḫilāf idicek ʿĀşım bin Şābit bin Ebī'l-Eflāḥ *raḍıya'llāhu ʿanh* bir ḳatre-i peykān-ı ciger-düzıyla sır-āb-ı serāb-ı fenā eyledi. Baʿdehü Ḥāriş bin ʿAlī ʿālem-engīz-i muʿādāt olıcaḳ ol tīre-nihād daḫi yine şemʿa-i nāvek-i ʿĀşım la reh-bürde-i⁴²⁴ dehliz-i⁴²⁵ tārīk-i ʿadem oldu anuñ ʿaḳabince birāderi Kilāb bin ʿAlī ʿālem-rübā-yı iḫtişām olıcaḳ ḫamle-i Zübeyr bin

⁴¹³ Ok, yaylardan sevgilinin gamze ve ebruları gibi kan akıtmak için atıldı. Ok göğüse saplandığında zırhın gözlerinden kanlar aktı.

⁴¹⁴ rāyet-efrāz-ı A, E, Ş; rāyet-efzā-yı M; rāyet-efrūz-ı T1, T2

⁴¹⁵ sibāte-i E, Ş, M, T1, T2; sabbāt-ı A

⁴¹⁶ debistān-ı E, M, Ş, T1, T2; A'da yok.

⁴¹⁷ buyurduġda A, Ş, E, T1, T2; eyledükde M

⁴¹⁸ felek-eşir, Gültekin, s. 131.

⁴¹⁹ raḍıya'llāhu ʿanhuñ A, E, Ş; raḍıya'llāhu teʿālā ʿanhuñ M, T1, T2

⁴²⁰ şā'iḳa-i E, M, T1, T2; A'de yok

⁴²¹ raḍıya'llāhu ʿanh A; raḍıya'llāhu teʿālā ʿanh M, T1, T2

⁴²² ḥarīde A, E; cārī M; ḥazīde T1, T2, Ş

⁴²³ Mesāfi A, Ş, E, T1, T2; Nāfi M

⁴²⁴ rehbürde-i A, Ş, M, T1, T2; reh-neverd-i E

⁴²⁵ dehliz-i E, Ş, M, T1, T2; dehlize-i A

[M-26] el-^cAvvām *radıya'llāhu 'anh* ile ser-i kūçe-i hayātdan def^c-i sıķlet [T2-164b] eyledi. Ba^cdehü birāderi Cüllās bin Ṭalḥa ref^c-i rāyet eyledükde rāyet-i hayātı şadme-i Ṭalḥa bin 'Abdu'llāh *radıya'llāhu 'anh* ile nigün⁴²⁶ oldu. Mā-ḥaşal meşāhir-i Benī 'Abdu'd-dār'dan yedi nefer-i birāderān ve peder ü a^cmām bir sā^catde encümen-gīr-i dergeh-i sa^cīr oldılar. Ertāt ibn Şürahbīl 'alem-dāşt-ı şikāk olıcaķ ḥamle-i sāķī-i kevşer *radıya'llāhu 'anh* ile peymāne-ceş-i⁴²⁷ zehr-āb-ı fenā oldu. Ba^cdehü Şüreyḥ bin Kāriż ref^c-i 'alem eyledi ol daḥi aşḥābdan biriniñ zaḥmıyla kūşe-nişīn-i siccīn oldu. Benī 'Abdu'd-dār'dan ḥamle-i livā olmağa müste^cid kimesneler ḳalmayıcaķ Şavāb nām bir gulām ref^c-i livā-yı şeķā-fercām eyledi ol daḥi şaḥīḥterīn-i aķvāl üzre ḥamle-i Kuzmānla āşiyān-gīr-i peygüle-i nīrān oldu yerā^c-i müşk-bār-ı [T1-19b] Vāķıdī '*aleyhi'r-rahme* bu siyāk üzre ğarībe-nigār-ı naķş-ı āşār olmuşdur ki fermān-ı māre'z-zikr ḥasede-i kec-endīşān-ı nifākdan idi hengām-ı intihāz-ı İslāmiyān'da Medīne'de mekīn-i kemīn-i teḥallūf olmuş idi. Nisvān-ı ḳabile-i girih-güşā bī-ṭa^cne-i serzenīş ü istihzā olmalarıyla bi'z-zarūre mu^casker-i İslām'a [Ş-128b] mülḥaķ olub şaff-ı evvelde⁴²⁸ muķīm oldu ḥattā şaff-ı küffāra ibtidā burc-ı kümātdan [E-17a] iṭāre-i kebüter-i ḥadeng eyleyen Kuzmān idi. Bir mertebe revāc-engīz-i bāzār-ı kārzār oldu ki yedi müşrik anuñ delālet-i şademātıyla resīde-i serḥadd-i caḥīm oldılar. Kendünüñ zemīn-i cisminden daḥi bisyār⁴²⁹ yenābi^c-i zaḥm feverān itmegin emārāt-ı intikāl ile meydāna nigünsār olduğı ḥāldde Kātāde bin Nu^cmān *radıya'llāhu 'anh* yā Ebā el-Ġaydāķ şerbet-i şehādet ḥoş-güvār olsun diyü idāre-i peymāne-i pürsiş-i ḥāl eyleyiceķ Kuzmān ayıtdı ki benüm güşişüm ḥimāye-i dīn için degüldür ve mülāḥaza-i şiyānet-i dīn daḥi reh-yāfte-i ḥavālī-i zamīrüm olmamışdur. Ancaķ naḥlistān-ı Medīne dest-zede-i tārācgerān-ı Kureyş olmamaķ için idi. Aḥir zihām-ı zaḥmla hayātdan [A-14b] me'yūs olıcaķ kendünüñ şemşirine sürresin niyām idüb naķd-i rūḥun ḥazne-i nīrāne teslīm eyledi. Her bār nām-ı Kuzmān elsine-i aşḥāba ceryān eylese seyyid-i kevneyn '*aleyhi't-taḥiyyātü ve't-teslīm* Kuzmān cümle-i düzāḥiyyāndandur diyü zebān-güzār buyurırlar idi. Muḥaşşıl-ı şīr-i merdān-ı müşrik-

⁴²⁶ nigün E, M, Ş, T1, T2; ser-nigün A

⁴²⁷ peymāne-ceş-i A, E, Ş; peymāne-keş-i M; peymāne-çeşen-i T1, T2

⁴²⁸ evvelde A, E, M, T1, T2; olduķda Ş

⁴²⁹ bisyār-ı, Gültekin, s. 132.

süz taraf taraf hücum-ı himām-efrūzla⁴³⁰ bir vechile ināre⁴³¹-i kânūn-ı sitiz [T2-165a] eylediler ki has-tab‘ān-ı vādī-i hizlān berhem-zede-i tefrika-i ıztırāb oldılar. Hattā ol gün şīr-i Hūdā ‘Aliyyü’l-Murtażā’yla Ebū Dücāne-i Ensārī *rağiya’llāhu ‘anhümādān* şudūr iden āsār-ı şecā‘at maķūle-i harķ-ı ‘ādet idi. Sū-be-sū sevdāgerān-ı çār-sūy-ı meğāzī naķd-i peykān u bizā‘a-i şemşīr-i sürh-çegānla lifāfe-i ebdān-ı küffārdan [T1-20a] kabz-ı metā‘-ı hayāt iderler [M-27] idi. ‘Āķıbet eczā-yı müşrikīnūñ şīrāze-i intizāmları nāhun-ı şemşīr-i ğuzātla münhall olub mehçe-i i‘lāmları ni‘āl-i maţāyāyla hem-hāl ve gūy-ı serleri haţve-i çevgān-ı çāpük-revān-ı İslāmla pā-māl olıcaķ şaff-ı raşīnleri mütehallil⁴³² u şebātları ğürīze mütehavvil⁴³³ oldu. Elhān-ı zenān nağme-zenān-ı libās-ı nevhada maķām-ı nāhīde-i resīde oldu. Ol hāletde dilīrān-ı şīr-i iķtihām tārāc-ı emvāl ü esr-i nisvāna itāle-i dest-i iğtinām eylediler. Egerçi bī-terakķub u intizār dārū’n-nevāl-i miħmān-hāne-i ğaybdan bu ğüne nevāle-i şīrīn-ı ta‘am-ı fetħ ü zafer ğürisne-i çeşmān-ı celādete pīş-nihād kılındı ammā her loķma-i şehiyye zımnında bir seng ve her nūş-ı dāmeninde bir nīş-i ta‘biye eylemek⁴³⁴ ğālibā ‘ādet-i muķarrere-i çāşnigīr-i taķdīr olduĝı zā’iķadārān-ı intibāha nümāyāndur.

beyt

بس كه در لقمه [E-17-b] من سنك نهفته است فلك

بی تکلف نکزارم بجز کردندانرا⁴³⁵

‘Āmme-i mū-şikāfān-ı tedķīķāt-ı siyer şedd-i hayāl-i itbāķ itmişlerdür ki vaķ‘a-i fütüh-āmīz-i Bedr-i Kübrā’da ber-‘aks-i rızā-yı Rabbānī istifdā-yı üsārā-yı Kureyş’e raĝbet-i müstevcib-i nekāyet olub ‘aded-i giriftārān-ı Bedr kadar hilyedārān-ı⁴³⁶ İslām fedā-yı istiĝnā-yı Hāzret-i Zü’l-Celāl olmaķ nühüfte-i ‘uhde-i taķdīr idi. Bu maħalde berķ-i ‘ālem-süz-ı każā şiryān-ı şehāb-ı kuvvetden çehende-i hürmenzār-ı fi‘l olmaĝa der-kār oldu. [Ş-129a] Bu teşbīb-i dil-hirāş hūlaşası budur ki vaķtā ki dilīrān-ı İslām fā’iz-i fırsat-ı iğtinām oldukların hafāza-i⁴³⁷ şikāf olan kemān-ĝīrān-ı aşhāb mu‘āyene itmekle ārzū-yı ğanīmet rābiţa-i şabr u şebātların

⁴³⁰ himām-efrūzla A, E, Ş, T1, T2; cām-efrūzla M

⁴³¹ ināre, Gültekin, s. 133.

⁴³² mütehallil, Gültekin, s. 133.

⁴³³ mütehavvel, Gültekin, s. 133.

⁴³⁴ eylemek E, M, Ş, T1, T2; eylemeklik A

⁴³⁵ Felek lokmama o kadar taş gizlemiş ki yüreğimi dış ağrısından teklifsiz bırakmaz.

⁴³⁶ hilyedārān-ı E, Ş, M, T1, T2; hīledārān-ı A

⁴³⁷ hafāza-i E, Ş, M, T1, T2; hıfz-ı A

güsiste ve sūhān-ı tīz-dendān-ı hırş gāret-i ʿiḳāl-i⁴³⁸ ıstıbārın şikeste idüb cānib-i suḳāta-i ḡanā'ime şitābān oldılar. ʿAbdu'llāh bin Cübeyr *raḍıya'llāhu ʿanh* [T2-165b] her-çend rāh-ı şitāblarına dīvār-ı nāle vü feryād keşide [A-15a] idüb [T1-20b] ey ḡāmiyān-ı ḡuze-i İslām süpürde-i peygām-berī üzre riʿāyet-i muḡāfazā-i merkezde niçün şābit olmazsız ve⁴³⁹ kerāyim-i müddaḡirāt-ı uḡreviyyeyi müzaḡrefāt-ı dūnyeviyyeye fedā idüb vādī-i nā-fermāniye revān⁴⁴⁰ olmañ⁴⁴¹ rızā-yı nebevīye muḡālefet şeʿāmetinden endīšnāk oluñ⁴⁴² diyü terhīb ü taḡzīr eyledikce hırş-ı ḡanāyim ḡiṣāve-i sāmīʿa-i idrākleri olmağla āviḡte-i ḡūş-ı ḡabūl itmediler ammā ʿAbdu'llāh bin Cübeyr *raḍıya'llāhu ʿanh* ʿaşīreden⁴⁴³ nāḡış-ı femānberān-ı rāsiḡū'l-ḡadem ile pā-füşürde-i sebāt oldılar. Kerīme-i *مَنْ يُرِيدِ الدُّنْيَا وَمَنْكُم مَّن يُرِيدِ الْآخِرَةَ*⁴⁴⁴ bu iki firḡanuñ beyān-ı ḡāllerin⁴⁴⁵ mutaḡammın-ı şāḡife-pirā-yı tenzīl olmuşdur ve⁴⁴⁶ ketībe-i Ḳureşş'den Ḥālid bin Velīd ve ʿİkrime bin Ebī Cehil ol raḡne-i cebeli maḡanne-i medḡal oldıḡını teyaḡḡun itmekle birḡaç defʿa ol şavba hücumā niyyet idüb lākin bīm-i siḡām-ı pāsḡārān şikāfbāre-i [M-28] ʿazmlerine fütür virmiş idi. Ammā kemīn-i fuṣatda kūşe-i çeşmin ol reh-güzzer-i ʿayndan⁴⁴⁷ dūr itmeyüb tesāhül-i nigeḡbāne cūyā-yı fuṣat idiler.⁴⁴⁸ Bir defʿa daḡı icāle-i cāsūs-ı naḡar eyledükde⁴⁴⁹ mānend-i sūhān-ı dendān-riḡte⁴⁵⁰ ḡıfz-ı şikāfa vāfi [E-18a] nigeḡbāndan ḡālī göricek hemān intihāz-ı fuṣat idüb bir miḡdār şidād-ı bed-nihādla mānende-i seyl-āb-ı belā ol mevriden hücum idüb ʿAbdu'llāh bin Cübeyr'i baḡıyye-i ḡıfz ile laḡma-ḡvār-ı cūybār-ı şehādet eylediler. Andan soñra verā-yı leşker-i İslām'dan şarşar-ı nā-ḡehānī ḡibi hūbūb idüb bī-ḡaberān meşḡale-i tāracuñ ḡafasından sūḡte-i zebāne-i şemşīr

⁴³⁸ ʿiḳāl-i, Gültekin, s. 134.

⁴³⁹ ve M; E, Ş, T1, T2, A'da yok

⁴⁴⁰ devān, Gültekin, 134.

⁴⁴¹ revān olmañ A, E, Ş; niçün revān eylersiz M, T1, T2

⁴⁴² endīšnāk oluñ A, Ş, E, T1, T2; niçün endīšnāk olmazsız M

⁴⁴³ ʿaşīreden M, T1, T2; ʿaşereden A, E, Ş

⁴⁴⁴“... Bir kısmınız dūnya malı (ganimet) peşinde koşuyor bir kısmınız da āhireti düşünerek canla başla savaşıyordu... Āl-i İmrān Sūresi: 152.

⁴⁴⁵ ḡāllerin A, Ş, T1, T2; ḡāllerini M, E

⁴⁴⁶ ve A; Ş, E, T1, T2, M'de yok.

⁴⁴⁷ ʿayndan A, E, Ş; ʿaynından M; ḡaybetden T1, T2

⁴⁴⁸ idiler A, Ş, E, T1, T2; eylediler M

⁴⁴⁹ eyledükde A, Ş, T1, T2; eylediklerinde M; itdükde E

⁴⁵⁰ mānend-i sūhān-ı dendān-riḡte A; mānened-i dehān-ı dendān-riḡte A, Ş, E, T1, T2; M'de yok

itmege başladılar. Tarfetü'l-^caynda mir'at-ı ẓazā şüret-i bāz-güne göstermegin mü'minîn ve müşrikîn def'aten mübādele-i⁴⁵¹ cāme-i fetḥ ü kesr eylediler.

*beyt*⁴⁵²

چنین است آیین این کهنه کاخ
که که بر تو تنکست کاهی فراخ
نخندیده بر طرف کلشن کلی
که نکرست بر ماتمش بلبل⁴⁵³

Bu güne [T1-21a] maḥall-i nā-ma^chüddan gerdiş-i peymāne-i ẓazā zuhūri mestān-ı sülāfe-i İslām'ı bir vechile medhūş-ı ḥumār-ı ḥayret eyledi ki āşinā vü bīgāne farkından ^cāciz olub pīş-i nazarda kime [T2-166a] dūçār olurlarsa ḥamle-i tīgla dūçār iderler idi. Ol ḥilālde şerāre-endāz-ı nā'ire-i kīn iblīs-i la'īn ṭavr-ı nīk-endīşānede⁴⁵⁴ ^caxobکم یا عبادالله na'rāsıyla pīş-revān-ı gūzāta zelzele-i teşvīş ü telāş virmele cānib-i ẓafāya taḳlīb-i vech-i istitlā^c eyledüklerinde⁴⁵⁵ ẓafā-rev olan gūzātı düşmen taşavvur itmele üzerlerine sell-i seyf-i ḥayf eylediler.

beyt

جمع کردن خویش رادر عهد غیرت مشکاست [A-15b]
پیش رو نتوان گرفتن لشکر برکشته را⁴⁵⁶

[Ş-129b] Ğalebe-i neşve-i ma^ccūn-ı dehşetden dīdeleri āb-gīne-i revzene-i ḥayret olmağın aḥbābı kisvet-i a^cdāda müşāhede eylediler. Kerīme-i ^cşğarı و ما هم ^cşğاری Kerīme-i me'ālī nümāyān oldı ḥattā Üseyyid bin Ḥużayr raḍıya'llāhu ^canhuñ çemen-i bedeninde cūybār-ı şemşīr-i İslāmiyān'dan iki gül-i zaḥm ḥandān oldı ve Ḥużeyfe raḍıya'llāhu ^canhuñ pederi Yemān raḍıya'llāhu ^canhu⁴⁵⁸ sākī-i şemşīr-i İslāmiyān sergerdān-ı⁴⁵⁹ cur'a-i şehādet eyledi. Ḥużeyfe raḍıya'llāhu ^canh herçend iş'ār-ı ^calāyık-ı übüvvet idüb çāre-cūy-ı istihlāş oldı ammā istilā-yı ḥayretten hiç birinüñ sāmī^c-a-i bī-şu'ūruna te'şīr itmedi. Beyābān-ı neverd-gürīz olan küffār daḥi bi'l-cümle

⁴⁵¹ mübādele-cāme-i, Gülketin, s. 134.

⁴⁵² beyt A, E, T1, T2; nazm M, Ş

⁴⁵³ Bu eski sarayın kuralı böyle, zaman zaman dar gelir bazen de ferahlaşır. Bülbül mateminden dolayı gülmedi diye gül bahçesinde bir gül bile gülmedi.

⁴⁵⁴ Allah'ın kulları arka tarafınıza dikkat edin!

⁴⁵⁵ eyledüklerinde A, E, Ş, T1, T2; eyledükde M

⁴⁵⁶ Şaşkık anında kendini toplamak ve önden gidip geri dönen güçsüz askeri tutmak müşkildir.

⁴⁵⁷ ... İnsanları sarhoş gibi görürsün... Hac Süresi: 2.

⁴⁵⁸ Yemān raḍıya'llāhu ^canhu A, Ş, E, T1, T2; Yemān daḥi raḍıya'llāhu ^canhu M

⁴⁵⁹ ser-gerdān-ı M, T1, T2; ser-girān-ı A, E, Ş

i‘ade-i ‘inān-ı hücum idüb hün-ı Aşhāb-ı Kirām’ı gül-güne-i rüy-ı zemīn eylediler. Şarşar-ı naḥl-endāz-ı taḳdīr-i perverdigār ḥırmēn-i mezra‘a-i ĩmānı tārūmār eyleyicek sehī-serv-i bāğ-ı belāğ ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām tek [E-18b] ü tenhā ḳalub gülbün-i ḥadīḳa-i velāyet ‘Aliyyü’l-Murṭazā [M-28] *kerrema’llāhu vecheden* gayrı sāye-i sa‘adet-māyelerinde kimesne ḳalmadı āfitāb-ı ruḥsārı sitāre-rīz-i ‘araḳ-ı ḥamiyyet olub yā ‘Ali [T1-21b] ne ‘aceb sen daḥi birāderān-ı gürīzendeye pey-rev olmaduñ buyurdıklarında yā Resūla’llāh ⁴⁶⁰ لاكفر بعد الا ايمان ان لى بك اسوة cevābı ile fāḥtevar ol serv-i riyāz-ı āferīnişüñ pīrāmenine devr eyler idi.⁴⁶¹

beyt

نه چنانست بتو رابطه رشنه جان

که مخالف بتواند بد و صد تیغ برید⁴⁶²

Ḥazret-i⁴⁶³ bālā-nişīn-i mesned-i da‘vet *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* ‘aḳīb-i⁴⁶⁴ remīdegān-ı İslām’dan ⁴⁶⁵ وعدنى النصر فالى اين الفرار ⁴⁶⁵ diyü ḳāmet-i şadāların [T2-166b] ref‘ itdükce penbe-i dehşet şimāḥ-ı sāmi‘alarında yārā-yı ışğā ḳomazdı. Ol ḥilālde kemīn-gīrān-ı ḥızlāndan bir fırḳa-i düzaḥ-mesīr ol kūh-ı ‘ālī-esās-ı şefā‘at üzre hücum eylediler. Yā ‘Ali bu bed-kāmlaruñ şerāre-i şerrin ıtfā⁴⁶⁶ eyle diyü işāret buyurdıklarında ḥazret-i şīr-i şemşīr-zen *kerrema’llāhü vechehü* ḥamle-i ḥārā-şikāfla pīş-revleri olan Hişām bin Ümeyye-i Maḥzūmī’yi reh-nevred-i fenā idicek baḳıyyesi rü-nihāde-i girīve-i gürīz oldılar. Nigāşte-i şaḥīfe-i Buḥārī olan mu‘teberāt-ı rivāyetdendür ki ol günde daḥi zāviye-nişīnān-ı buḳ‘a-i melekūt fermān-ı cihān-āferīn-i *celle şānühü* ile şaff-beste-i ma‘reke-i nāsūt olmuşlar idi. Ammā taraf-ı ḥakīm-i ḥikmet-endūzdan muraḥḥas-ı ḳattāl olmamışlardı. Ḥazret-i Cibrīl ve Mīkā’ıl ‘aleyhimü’s-selām şüret-i insānīde ḳabā-yı sepīd ile yemīn ü yesār-ı [A-16a] eşref-i mevcūdāt ‘aleyhi efḳalü’t-taḥiyyātda⁴⁶⁷ mürā‘āt-ı lāzıme-i ḥıfz u şıyānet iderler idi ol ḥilālde telāṭum-ı deryā-yı ḥayretten kenāre-gīr olan on dōrt nefer-i Aşhāb-ı Kirām *raḳıya’llāhu ‘anhüm* ki yedi neferi Muhācirīnden Ḥazret-i Şiddīḳ-i

⁴⁶⁰ İmandan sonra benden küfre düşmemi bekler misin?

⁴⁶¹ eyler idi A, M, Ş, T2; iderler idi T1, E

⁴⁶² Can ipini bağlamak sana kötü ve yüz keskin kılıç karşısında durmakla aynı şey değildir.

⁴⁶³ ḥazret-i E, Ş, M, T1, T2; A’da yok

⁴⁶⁴ ‘aḳīb-i E, Ş, M, T1, T2 ‘aḳab-ı A

⁴⁶⁵ Ey insanlar topluluğu, ben size gönderilmiş bir peygamberim. Bana bir zafer vaat edildi, öyleyse bu kaçış nereye?

⁴⁶⁶ ıtfā E, M, Ş, T1, T2; luṭf A

⁴⁶⁷ ‘aleyhi efḳalü’t-taḥiyyātda A, Ş, E, T1, T2; ‘aleyhi efḳalü’ş-şalāhü ve’t-taḥiyyātda M

Ekber ve ‘Aliyyü’l-Murtaşā, ‘Abdu’r-rahmān bin ‘Avf, Sa‘d bin Ebī Vaḳḳāş, Zübeyr bin el-‘Avvām, [T1-22a] Ṭalḥa bin ‘Ubeydu’llāh, Ebū ‘Ubeydet bin el-Cerrāḥ ve Enşārdan Ḥubāb bin el-Münzir, Ebū Dücāne, [Ş-130a] ‘Āşım bin Şābit, Ḥāriş bin Şımme, Sehl bin Ḥanīf, Üseyyid bin Ḥuzayr, Sa‘d bin Mu‘āz *raḍıya’llāhu ‘anhüm ecmā’in* merkez-i muḥīṭ-i nübüvvet *‘aleyhi’t-taḥıyyāt ve’t-teslīm* ḥazretlerinüñ ḥavālīsinde ‘aḳd-i dā’ire-i [E-19a] cem‘iyyet idüb anlardan daḥi Ḥazret-i Murtaşā⁴⁶⁸ ve Ṭalḥa ve Zübeyr ve Ebū Dücāne ve Ḥāriş ve Ḥubāb ve ‘Āşım ve Sehl pīşgāh-ı şāhenşāh-ı kevénynde İşār-ı naḳd-i ḥayāt itmek şartıyla seyyid-i kâ’ināt *şalla’llāhu ‘aleyhi ve selleme* dest-dāde-i mübāya‘at oldılar. Ammā viḳāye-i İlähî’de mecmū‘-ı şademāt-ı ḳazādan maşūn oldılar. Ebū Dücāne ve Sehl bin Ḥanīf *raḍıya’llāhu ‘anhümādan* ol tılsım-ı gencine-i risāletüñ⁴⁶⁹ *‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām* şemşir-i bürehne ile bālā-yı ser-i sa‘ādet-medārlarında edā-yı ḳā‘ide-i [M-30] nigebnānı iderler idi

beyt [T2-167a]

کریزد از صف ماهر که مرد غوغا نیست

کسی که کشته نشد از قبيله مانيس⁴⁷⁰

Ol ḥaletde eşrārdan bir gürūh daḥi ḥazret-i server-i sādāt *‘aleyhi efḍalü’ş-şalavāt* üzre dest-efrāz-ı hücum olduḳda yā ‘Ali bunlaruñ mekāyidin daḥi def‘ eyle buyurdılar. Şir-i şaff-der *raḍıya’llāhu ‘anh* pīş-ḳadem-i küffār olan ‘Amr bin ‘Abdu’llāh Cumaḥî’yi⁴⁷¹ reyyān-ı cur‘a-i seyf idüb baḳıyyesini daḥi ḥamelāt-ı müte‘āḳıbe-i cān-güdāzla beyābān-cūy-ı idbār eyledükde Ḥazret-i Cibril-i Emīn bī-ihṫiyār girih-güşāy-ı leb-i āferin olub yā Resūla’llāh ḥaḳḳā ki ma‘rez-i hümāyūnuñda yekke-tāz-ı ‘arşa-i velāyet ‘Aliyyü’l-Murtaşā’dan şudūr iden mertebe-i cān-sipārī resīde-i a‘lā-yı ṭabaḳāt-ı muvāsātdur diyü berāt-ı şecā‘at-i Murtaşaviye tuḡra-keş-i taḥşin olduḳda seyyid-i ‘ālemiyān *‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām* ḥazretleri -22 b] انه منى⁴⁷² [T1ḥadīş-i mu‘ciz-nigāriyla levḥa-tırāz-ı menḳabet-i Ḥayderī oldılar. Ḥazret-i Emīn daḥi *منكما*⁴⁷³ وانا ferīdesi ile telāḥuḳ-ı silsile-i ittiḥādı māye-i faḥr u

⁴⁶⁸ Ḥazret-i Murtaşā A, M, Ş, T1, T2; ‘Aliyyü’l-Murtaşā E

⁴⁶⁹ risāletüñ A, M, Ş, T1; risālet T2, E

⁴⁷⁰ Bizim safımızdan kaçan savaş meydanının yiğidi değildir, ölmeyen kişi bizim kabileden değildir.

⁴⁷¹ Ḥacemî’yi, Gültekin, s. 137.

⁴⁷² Ben ondanım o da bendendir.

⁴⁷³ Ben de sizdenim.

mübāhāt eyledi. Nā-gāh fırka-i diger daği meyve-i nihāl-i risālet *‘aleyhi ebha’t-tahıyyete* İşāl-i āsīb-i mażarrat niyyeti ile hücum eylediklerinde Hāzret-i Kerrār-ı şaff-endāz *rağıya’llāhu ‘anh* anlardan daği Bişr bin Mālik-i ‘Āmirī’yi müselleme-i mālīk-i dūzāh eyledükde bağıyyesi tayy-i ‘arşa-i şebāt eylediler. Andan sonra [A-16b] seyyid-i enbiyā *‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām* cānibine hücumā küffārdan⁴⁷⁴ pāy-ı cesāret kalmadı. Ruhsāre-i zīb-i şahıfe-i Ma‘āricü’n-Nübüvve olan ferāyid-i rivāyāt dandur ki galebe-i muđārebeden şamşām-ı zırgāme-i Hudā *rağıya’llāhu ‘anh* rişte-i bed-‘ahdān gibi şikest olmağın hāzret-i dāver-i hıttā-i kābe-ķavseyn *‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām* ‘Aliyyü’l-Murtaşā *kerrema’llāhü vechehü*⁴⁷⁵ [E- 20a] kemer-beste-i țarīķ-ı fütüvvet idüb ya‘ni ol maħalde Zü’l-fikār-ı āteşbār gibi bir şemşir-i nāmdār ihsāniyla⁴⁷⁶ şecā‘at-ı fıtrıyyesin dü-bālā eylediler. Hāzret-i meydān-pirāy-ı velāyet şevķ-i temellük-i Zü’l-fikār ile bir güne dest-bürd-i ğazanferāne gösterdiler ki sevākin-i řabakāt-ı pest ü bülend-i mülk ü meleküt nişār-ı la‘l-i taħsīn idüb fermān-ı cihān-āferīn-i zü’l-celālle⁴⁷⁷ ğurfe-i zebercedfām- [T2-167b] manzar-ı⁴⁷⁸ țārem-i hādrādan [Ş-130b] Rıđvān nām bir ferişte-i nūrānī-sirişt *lā fetā illā ‘Ali lā seyfe illā Zü’l-fikār* zemzemesin mesāmi‘-i sekene-i zemīne iblāğ eyledi. Lücce-i bī-ķa‘r-ı velāyetüñ *rağıya’llāhu ‘anh* bu zemzemedem emvāc-ı hürüşān-ı şevķi çarķ-sāy olub vedī‘a-i aşdāf-ı ‘urūķ-ı fıtratı olan mürvārīd-i⁴⁷⁹ şecā‘ati pīşgāh-ı seyyid-i ins ü cānnda *‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām* meydān-ı rezme nişār eyledi.

beyt

سردلفقارش كه [T1-23a; M-31] خونبار بود

چو لا از پی نفی كفار بود⁴⁸⁰

Ķays bin Sa‘d *rađıya’llāhu ‘anhümā* pederi Sa‘d’dan ol daği hāzret-i Leys-i Ğālib ‘Ali bin Ebī Tālib’den *kerrema’llāhü vechehü* taħrīk-i silsile-i rivāyet ider ki baña dest-i a‘dādan on⁴⁸¹ altı çarbe işābet eyledi ki dört çarbede sař-ı zemīnde mefrüş oldum her suķūtda hūb-rüy u hoş-büy bir merd-i sūtüde-peyker dest-i i‘ānetin

⁴⁷⁴ hücum-ı küffārdan, Gültekin, s. 137.

⁴⁷⁵ ‘Aliyyü’l-Murtaşā kerremal-lāhü veche A, Ş, M, T1, T2; ‘Aliyyü’l-Murtaşā’yı M

⁴⁷⁶ ihsāniyla A, Ş, E, T1, T2; ile M

⁴⁷⁷ āferīn-i zü’l-celālle A, M, Ş, T1, T2; āferīn ile E

⁴⁷⁸ zebercedfām-manzar-ı M; zeberced-manzar-ı A, E, T1, T2, Ş

⁴⁷⁹ mervārīd-i, Gültekin, s. 138.

⁴⁸⁰ Zülfikār’ın ucundan kan akması kāfirleri men etmek içindir.

⁴⁸¹ on A, E, Ş, T1, M; T2’de yok

baña halka-bāz idüb hākden ref^c iderdi ve sebīke-i gūşışüñ muṭābıķ-ı kālīb-ı rızā-yı Hūdā vü Resül'dür diyü muḳāteleye iğrā iderdi⁴⁸². Sükün-ı lehīb-i ḥarbden soñra mu'āmele-i güzeşteyi merfū^c-ı ma'rez-i risālet *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* eyledüğimde⁴⁸³ beyniñüzde mu'ārefe sebkat itmiş midür didiler. Hiç ol vaḳtden muḳaddem manzūr-ı dīde-i idrāküm olmamış idi. Ancaḳ sīmā-yı Dıhyetü'l-Kelbī'ye mümāşil idi didüm. Yā 'Ali dīde-i iḳbālün rüşen olsun ki Cibril-i Emīn *'aleyhi's-şelām* ile nā'il-i 'izz-i mülākāt olmışsun diyü buyırdılar. Şahīh-i Buḫārī'de *rahimehümü'llāh* raḳam-zede-i taşhīhdür⁴⁸⁴ ki mebādī-i tefriķa-i⁴⁸⁵ guzātda āb-rūy-ı muḫārib Ḥazret-i Ḥamza bin 'Abdu'l-Muṭṭalib *raḳıya'llāhu 'anh* Sibā bin 'Abdü'l-'uzzā ile muḳābele idüb bir şemşirle tu'me-i sibā^c eyledi ve mānende-i üştür-i sermest cānib-i āhere 'atf-ı 'inān eyledükde Vaḫşī nām gulām menkūḫa-i Ebī Süfyān Hind binti 'Utbe'nün ārzü-yı mevā'id-i iḫsānıyla 'akab-ı Ḥamza *raḳıya'llāhu 'anhda* dīde-düz-ı taraşşud-ı furşat [A-17a] olmuş idi. Ol ḫilālde dil-i [E-20a] sengini gibi bir şahra-i şammā sāyesine⁴⁸⁶ tevārī idüb destinde olan ḥarbe-i ser-tizi ki na-dāniste-i rāh-ı ḫatā idi ol şāhib-ḳırān-ı saff-şiken bī-ḫaber güzer iken endāḫte eyledi cāygāh-ı muḫālefete⁴⁸⁷ ta'alluḳ itmegın tūṭī-i rūḫ-ı ḳudsisi mazīķ-ı kafes-i bedenden şāhsār-ı [T1-23b,T2-168a] me'vāya ṭayerān eyledi. Ol ḳurbān-ı meslaḫ-ı ḫaḳīķatün şadr-ı münevverin şerḫ idüb pāre-i ciğerin Hind'e ihdā eyledükde Hind taḫḳīķ-i müddeā için maşraı üzre gelüb bini ve gūş-ı gül-nümünün bürīde-i mühennede-i kīn eyledi ve şerāb-ı telḫ-i mātem-i pederin ferāmüş itmek dā'iyesiyle ciğer-i seyyid-i şühedāyı kebāb itmekle *Ākiletü'l-Ekbād* laḳābıyla şöhre-i 'āmm⁴⁸⁸ oldu

beyt

صبح اقبالی اگر در افق امکان هست

رخنه سینه چاک جگر مردانست⁴⁸⁹

⁴⁸² ve sebīke-i gūşışüñ muṭābıķ-ı kālīb-ı rızā-yı Hūdā vü Resül'dür diyü muḳāteleye iğrā iderdi Ş, E, M, T1; sebīke-i gūşışüñ muṭābıķ-ı kālīb-ı rızā-yı Hūdā vü Resül'dür diyü muḳāteleye imā iderdi T2; A'da yok.

⁴⁸³ eyledüğimde A, E, Ş; eyledükde M, T1, T2

⁴⁸⁴ taşhīhdür A, E, Ş, T2, M; taşhīh-i rivāyetdür T1

⁴⁸⁵ tefarruķa-i, Gültekin, s. 138.

⁴⁸⁶ sāyesine A, T2, Ş; sāyesinde M, T1, E

⁴⁸⁷ muḫālefete A, E, Ş, M; muḫālifine T1, T2.

⁴⁸⁸ şöhre-i 'āmm A, Ş, M, T1, T2; şöhret-yāb-ı 'ālem E

⁴⁸⁹ İkbālın sabahı eğer ufukta görünmüşse göğün yarılması ve ciğerin parçalanması yiğitlerindir.

Vākıdī ‘*aleyhi’r-rahme* nākıldür ki Veheb bin Qābūs-ı Müzenī ve birāder-zādesi Hāret bin ‘Ukbe *radıya’llāhu ‘anhümā* ki her biri dilīr-i ceng-āzmā ve şeh-süvār-ı ma’reke-ārā idiler. Maḳtele-i kıyāmet-hız-i Uḫud vukū’ından bī-ḫaber cebel-i Müzeyne’den ziyāret-i seyyid-i enām niyyeti ile rikāb-engīz-i ‘azm [Ş-131a] olmuşlar idi. Taybe-i tayyibede⁴⁹⁰ merkez-i İslām’ı seyyid-i ‘ālī-cenāb ‘*aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām*dan ve encümen-i aşḫābdan [M-32] ḫālī göricek keyfiyyet-i ḫālī istiṣ’ār idüb hemān,

beyt

كونين بچكار ايدم اربا تو نباشم

بی دولت وصل تونعیم دوسراهیچ⁴⁹¹

diyerek ḫuzūr-ı seyyid-i āfāka bāl-güşāy-ı iştıyāk olub ol maḫalde dāḫil-i ‘arbedegāh oldılar ki şemāme-i ḫoş-nümāy-ı mecma‘-ı İslām henüz dest-ḫoş-ı inhizām olmuş idi. Bu ḫilālde bir gürūh-ı müşrik-i şer-perest⁴⁹² sulṫān-ı kevneyn ‘*aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām* ḫazretleri üzre gird-engīz-i hücum olduḫda من لهذه الفرقة buyurdılar ya’ni kimdür ki bu seyl-i tünd-rev-i belāya sedd ola ve Veheb bin Qābūs⁴⁹³ انا ياسول الله⁴⁹⁴ diyerek sefīr-i⁴⁹⁴ nāvek-i düşmen-düz ile ol ber-geşte-baḫtları reh-girā-yı vādī-i idbār eyledi. Yine bir fırka-i ḫalle daḫi müte‘ākıben hücum eyledi, yine⁴⁹⁵ من لهذه الكتيبة buyurduḫda Veheb yine انا ياسول الله cevābına müteşaddī olub bāriḫa-i şemşīrle ol ḫār-menişānı rüy-tāb-ı vādī-i gürīz eyledi. Def‘a-i şālisede bir fırka-i bed-āmūz daḫi nümāyān olduḫda yine⁴⁹⁶ من يقوم لهؤلاء buyurduḫlarında yine Veheb انا ياسول الله cevābı ile [T2-168b] şüret-nümāy-ı şevḫ olıcak ḫazret-i şādıḫu’l-va’dü’l-emīn⁴⁹⁷ قم ابشر بالجنة kelām-ı [E-20b] beşāret-encāmın Veheb *radıya’llāhu ‘anha* güşvāre-i benāgüş-ı isti‘dād eylediler. Bu nüvīd-i devlet-i cāvid nakd-i ārāmın tārāc idüb miyāne-i muḫatele-i⁴⁹⁸ āşüb- [A-17b] ḫīze şitābān olub gerd-i a‘dāyı dāmen-i şafaḫ-gün-ı gerdüna işāl eyledi. Āḫir ḫabā-yı şengerf-gün-ı şehādetle ḫulle-ḫāne-i firdevse

⁴⁹⁰ tayyibede A, Ş, E, T1, T2; tayyibe M

⁴⁹¹ Es ki ālem ne işime yarar sana sahip olmadıkça. Seninle vuslat devletine ulaşmadıkça iki dünya nimeti hiçtir.

⁴⁹² -perest A, E, Ş, T1; -sirişt M, T2

⁴⁹³ Ben ey Allah’ın Resülü!

⁴⁹⁴ sefīr-i A, Ş, E, T1, T2; M’de yok

⁴⁹⁵ Buna kim karşı koyacak?

⁴⁹⁶ Bunların gelmelerini engelleyecek olan kim?

⁴⁹⁷ Kalk ki seni cennetle müjdelerim.

⁴⁹⁸ maḳtele-i, Gültekin, s. 140.

dāmen-be-miyān-ı izzet oldı. İstikrār-ı tūfān-ı peygār hilālinde seyyid-i kā'ināt
رضی اللہ عنک فانی عنک⁴⁹⁹ *aleyhi eṣenü't-taḥiyyāt* ser-zemīn-i ṣḥādetgāhına teṣrīf idüb
راض du'āsıyla rūḥun tervīḥ buyurdılar.

beyt

خوشم بهمت انکس که در ریاض حیات
فشانند دانه الماس تخم مرهم سوخت⁵⁰⁰

Ḥazret-i 'Ömer bin el-Ḥattāb *raḍıya'llāhu 'anh* tarīka-i⁵⁰¹ Veheb-i Müzenī
üzre ḥafaẓa-i gencīne-i ervāḥa teslīm-i naḫd-i ḥayāt itmegi 'ināyet-i Rabbāniden
ḥvāstkārim diyü her-bār zebān-güzār buyururlar idi. Sa' bin Ebī Vaḫḫāṣ *raḍıya'llāhu*
'anh rüz-ı Uḥud'da ben Ḳābūs-ı Müzenī'den meṣḥūd-ı bāşıra-i i'tibārum olan galebe
vü neberd⁵⁰²-āzmāyī ve lāzıme-i cigerdārī bir ma'rekede bir kimesneden çeşm-
güzārum⁵⁰³ olmamışdur diyü nişār-ı lāl-i taḥşin iderler idi ve anuñ mevti hezār ḥayāta
rāciḥdür diyü ribāṭ-ı dehānların kāfile-i ğıbtaya menzilgāḥ iderler idi. Vāḫıdī
'aleyhi'r-raḥmenüñ yerā'a-güzār oldığı nuḫüldendür ki 'Amr bin Şābit bin Vaḫṣ
raḍıya'llāhu 'anhuñ ol güne gelince mādde-i taḥaḫḫuḫ-ı⁵⁰⁴ İslām'da dāmen-i zamīri
ğubār-ālūde-i iştibāḥ idi. Yārān-ı nühüfte-dānı ke-zālik edille-i kāṭı'a ile levḫa-i
i'tikādından ḥakk-i sevād-ı şekke [M-33] gūşış [Ş-131b] itdükce mir'at-ı ḥatırı daḫi
ziyāde mükedder olurdu.

beyt

دست وپای میتوان زد بندا که بردست وپای
وای برجانی گرفتاری که بندش بردست⁵⁰⁵

Tā ol zamān ki zinde-dilān-ı İslām Uḥud'a müteveccih oldılar ḥazret-i
miftāḥü'l-ebvāb deriçe-i zamīrinde olan ḫufl-i ğafleti şikest idüb serāçe-i sīnesi⁵⁰⁶
refte-i çārüb-i 'ināyet fer-i tābişgāḥ-ı āfitāb-ı hidāyet oldı. Ser-engüşt-i zebān-ı
yaḫīnle idāre-i sübḫa-i tevḥid iderek meydān-ı kārzāra şitāb idüb ḥulle-pūş-ı sa'ādet-

⁴⁹⁹ Ben senden razıyım Allah da senden razı olsun.

⁵⁰⁰ Hayat bahçesinde yanıklara merhem tohumu ve elmas tanesi saçan onun himmetiyle mutluyum,

⁵⁰¹ tarīka-i A, E, Ş, T1, M; T2'de yok

⁵⁰² neberd E, M, Ş, T1, T2; dest-bürd A

⁵⁰³ çeşm-güzārum Ş, E, M, T1, T2; çeşm-güdāzum A

⁵⁰⁴ taḫḫīḫ-i Gütekin, s. 140.

⁵⁰⁵ Eğer prangalar el ve ayaktaysa çırpınabilirsin. Eyvah o cana ki prangası kalptedir.

⁵⁰⁶ sīnesi E, Ş, M, T1, T2; sīnesini A

i⁵⁰⁷ şehâdet oluncaya dek⁵⁰⁸ -kârgâh-ı sitîzi germ eyledi. Çeşm-bend-i vîrânezâr-ı fenâ olduğu maḥalde sâbıka-i ḥâline itṭilâc iden aşḥâbından baʿzısı istiḫsâ-yı mâfi'z-zamîr itdüklerinde *bi-ḥamdi'llâhi te'âlâ* ḥamîr-i pûte-i zamîr olan naḫd-i mağşûş-ı iştibâh [E-21a] kimyâ-gârî-i ʿinâyetle âb-rîz-i ḥâliş-i îmâna müteḥavvil⁵⁰⁹ oldu. Ḥâlâ⁵¹⁰ îsâr-ı bizâʿa-i ḥayât itdügim muṭlaḳâ⁵¹¹ şükrâne-i makdem-i ḥayât-baḫş-ı îmân içündür diyü ʿazm-i râḥat-serây-ı beḳâ eyledi. Bu ḥaber sâmiʿa-res-i seyyidü'l-mürselîn olduḳda⁵¹² انه لمن اهل الجنة⁵¹² buyurdılar. Ekşer-i kütüb-i meḡâzide muşarraḫdur ki aḥbâr-ı Benî İsrâ'il'den Muḫayrîḳ nâm dâna-yı veḳâyîc-âzmâ⁵¹³ ki servet ü yesârla şaḫîfe-i ḥayâtı müzeyyen idi. Şaḫâyif-i kütüb-i ḳadîmeye [A-18a] vaʿde-i ḳudûmı pîrâye-i ruḫsâr olan ḫâtîme-i silsile-i enbiyâ Ḥâzret-i Muḫammedü'l-Muştafâ ʿaleyhi's-şalâtü ve's-selâm olduḳına ḳalem-i idrâki taḳrîz-nüvîs-i taḫḳîḳ olmuş idi. Lâkin tâ'ife-i Yehûd ile âmîziş-i üns ü ülfeti defʿaten çâk-i perde-i işrâke zerîʿa-i te'ḫîr olmuş idi. Rûz-ı hevî-endûz-ı Uḫud ṭulûcunda şuʿle-i zulmet-sûz-ı îmân genc-i derûnundan teḳazâ-yı izḫâr-ı fûrûḡ idüb ḳasem-künân maʿşer-i Yehûd'ı bu maḳâlle muḫâṭab eyledi ki ber-vefḳ-i kütüb-i âsumânî ḫâlâ maʿreke-efrûz-ı şadmegâh-ı Uḫud olan şerhiyâr-ı bülend-âsitân nebiyy-i mevʿud-ı âḫirü'z-zamân olduğu şâ'ibe-i ihtilâfdan⁵¹⁴ ḫâliş ve iʿânetde fedâ-yı maḳdûr itmek cümleye vâcibdür. Tâ'ife-i [T1-25a] Yehûd bugün yevmü's-sebtdür ki fihrist-i mecmûʿa-i ʿibâdâtımız olmaḡla sâ'ir meşâḡil-i mühimmemûz bile endâḫte-i peygûle-i ferâḡ ḳılınmış iken emr-i muḫârebeye ḳıyâm nice mutaşavverdür diyü veche-i iʿtibârlarına dîvâr-keş-i iʿtizâr olduḳlarında Muḫayrîḳ bu maḳâlle fezleke-baḫş-ı iddiʿâ oldu ki ke-zâlik şerîʿât-ı nâsiḫâ-i Muḫammediyye ʿaleyhi's-şalâtü ve's-selâm⁵¹⁵ ʿazm-i⁵¹⁶ şaḫîfe-i eyyâmdan aḫkâm-ı mürâʿât-ı yevmü's-sebti ḫakk ü nesh itmişdür. Hemân bir nefes muḳaddem tenvîr-i zulmât-ı ḳulûb u ḳavâlib itmek gerekdür diyüb cânib-i Uḫud'a şitâb eyledi. Ḥilâl-i ḫarbde ḫâzret-i seyyid-i ʿâlem *şalla'llâhu ʿaleyhi ve sellemûn* pâ-nihâde-i

⁵⁰⁷ saʿâdet-i A; Ş, E, T1, T2, M'de yok

⁵⁰⁸ oluncaya dek A, Ş, T1, T2; idinceye dek M; olunca E

⁵⁰⁹ müteḥavvel, Gültekin, s. 141.

⁵¹⁰ ḫâlen, Gültekin, s. 141.

⁵¹¹ muṭlaḳan, Gültekin, s. 141.

⁵¹² O cennet ehliendendir.

⁵¹³ veḳâyîc-âzmâ A, T1, Ş, T2; veḳâyîc-idrâ M; veḳâyîc-edvâr E

⁵¹⁴ ihtilâfdan A, Ş, E, T1, M; iştibâhdan T2

⁵¹⁵ ʿaleyhi's-şalâtü ve's-selâm A, Ş, E; T1, T2, M'de yok

⁵¹⁶ ʿazm-i M, T1, T2; Ş, E, A'da yok

istikrār olduğu maḥalle vāsil olub taḥrīk-i livā-i ser-engüşt-i [M-34] ĩmān eyledükden
şoñra [T2-169b] yā Resūla'llāh eger nā'il-i ser-māye-i şehādet olursam meşḥūn-ı
şandūka-i temellüküm olan emvālümü bi'l-cümle maşrūf-ı mühimmāt-ı gūzāt
buyuruñ [E-21b, Ş-132a]

naẓm

باز آمدم که شوق تو برتن درآورم

این طوق بند کیت بکردن درآورم

در زیر خاک تیره زهر استخوان خویش

شمع زاستان تو روشن درآورم⁵¹⁷

diyüb miyān-ı muḳatele-i⁵¹⁸ ḥūn-bāre pertāb eyledi. Bir nice kāfiri endāḥte-i
ḥendeḳ-i fenā eyledükden şoñra kendü daḥi ḳulle-i bülend-küngüre-i şehādete ʿurūc
eyledi. Faḥr-i enbiyā ʿaleyhi mine ʿş-şalātü ezkiyā ol reh-bürde-i merḥale-i hidāyet
ḥaḳḳında *Muḥayrīk ḥayrun Yehūd* buyurdılar. Vāḳidī ʿaleyhi'r-raḥmenüñ ser-zede-i
riyāz-ı rivāyet-i olan eşcār-ı āşārındandır ki Ḥanzala bin Ebū ʿĀmir-i fāsīḳ⁵¹⁹
*raḍiya'llāhu ʿanh*⁵²⁰ ki cān-sipārān-ı muḥabbet-i seyyid-i ebrārdan idi. Maʿreke-i
Uḥud vuḳūʿından muḳaddem Cemīle binti ʿAbdu'llāh bin Ebī Selūl'i āverde-i silk-i
izdivāc idüb lākin henüz ḥalvet-güzīn-i şebistān-ı zifāf olmamişlar idi. Ol şeb ki
şabāḥı mevʿid-i teşādüm-i ferīḳeyn idi. Perde-çīn-i [A-18b] maḳşüre-i maḳşūd olub
şubḥ-dem sūr-ḥāne-i ğazāya ğalebe-i şevḳ ile kām-cünbāndan olıcaḳ maḥalde [T1-
25b] Cemīle dört kimesne ihzār idüb binā-yı bekāreti nüşābe-i Ḥanzala'dan vīrān
oldığına işhād eyledi. Bu ḥareket-i nā-çespānuñ ḥikmetinden pürsān olanlara Cemīle
bu vechile sūḥan-tırāz-ı cevāb oldu ki bu gice cevlāngeh-i⁵²¹ mişalde şöyle
meşḥūdum oldu ki dīvār-ı bālā-ḥāne-i āsumānda bir fūrce hüveydā olub Ḥanzala ol
revzeneden dāḥil-i seyrānkede-i melekūt olıcaḳ mānende-i derīçe-i ümīd yine nā-
peydā oldu. Muʿabbir⁵²²-i zāmīr bu vāḳıʿayı şehādet-i Ḥanzala ile taʿbīr itmegin
vāhime-i tōhnetden taḥtīr-i dāmen-i ʿismet itmek için bu emr-i baʿīd şevāhid ile
temhīd olundu.

⁵¹⁷ Yine senin zevkini tenime sarmaya geldim. Bu kulluk prangasını boynuma takmaya geldim. Kara toprak altında her kemiğimi senin şehrinin mumu gibi yandırmaya geldim.

⁵¹⁸ maḳtele-i, Gültekin, s. 142.

⁵¹⁹ fāsīḳ A, M, Ş, T1, T2; E'de yok.

⁵²⁰ raḍiya'llāhu ʿanh A, E, Ş, T1, T2; M'de yok

⁵²¹ cevlāngeh-i A, Ş, E, T1, T2; ʿālem-i M

⁵²² muḡber, Gültekin, s. 142.

beyt

يك كلى كامى زباغ ارزو ناچيده دل
ميخلد صد خارنوميد بپاي جان ما⁵²³

Ḥanzala mebdā-i tesviye-i şufūfda resīde-i şaff-ı mu‘asker olub cām-ı şīrīn-
güvār-ı şehādet tecerru‘ idinceye dek idāre-i aqḍāḥ-ı kifāḥ eyledi.

beyt [T2-170a]

پس از مشاهده ذوق جان فشانها
کجا بچشم کسی عمر جاودان اید⁵²⁴

Sulṭān-ı bārgāḥ-ı āsumān u zemīn *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*⁵²⁵ istiḳrār-ı
tūfān-ı veḡā⁵²⁶ ḥilālinde bu güne zülāl-efşān-ı tekellüm oldılar ki ferişteḡān-ı kirām
miyāne-i arz u semāda Ḥanzala’nuñ kisve-i terkīb-i ‘unşūrīsın şüste-i ebārīḳ-i ḥıyāz-ı
riyāz-ı na‘īm eyledikleri⁵²⁷ nigeh-güzārūm oldı. Āyā bā‘is-i iḡtisāl nedür diyü Ebū
Üseyyid Sā‘idī *raḍıya’llāhu ‘anhdan* mervīdür ki zebān-ı güher [E-22a] -efşān-ı
risāletden bu kelām-ı beşāret ittisām-ı ferīde-i gūş-ı i‘tibārūm olduğda Ḥanzala’nuñ
pehlū-zede-i ḥ‘ābgāḥ-ı şehādet olduğdu ser-zemīne perrān [M-35] olub icāle-i fevvāre-
i nazār eyledükde re’yü’l-‘ayn müşāhede eyledüm ki henüz ser ü rüyundan қатарāt-ı
cūybār-ı bihişt cereyān itmede idi. Mācerā-yı ma‘rız-ı⁵²⁸ mu‘allā cenāb-ı risālete
gelüb ‘arz eyledüm. Medīne-i Müteyemmene’ye ‘avedden şoñra Cemīle’den [T1-
26a] ḥaḳīḳat-i aḥvālī istiḥbār [Ş-131b] buyurduklarında ‘arşa-i cihāda şevḳ ü
incizābından⁵²⁹ nāşī muḥtāc-ı iḡtisāl iken pirāhen-i çirkīn-i cenābetden te‘arrī
eylemedin meydān-ı veḡāya müsāra‘atın pīrāye-i destgāḥ-ı beyān eyledi. ‘Amm-i
Enes bin Mālik Enes bin en-Naḍīr *raḍıya’llāhu ‘anhümā* ki nā-resīde-i vāḳı‘a-i Bedr
olamaḡla nüşā-i zāmīri terkīb-i telehhüfle muḥaşşī idi. Telāfī-i māfāt niyyeti ile
sitīzegāḥ-ı Uḥud’a şitābān olub bir maḡalde pā-nihāde-i kenāre-i meydān oldı ki
ḥirmen-i ĩmāniyān şadme-ḥürde-i şarşar-ı takdīr olmuş idi. Aşḡābdan bir nice
sergeşte-ḡāl āsiyāb-ı ḡayrete [A-19a] dūçār olub ḡāl-i seyyid-i ebrārdan *‘aleyhi’s-
şalātü ve’s-selam* pürsān olduğda şaff-ārā-yı şühedā oldukları sāmī‘a-resimiz oldı

⁵²³ Arzı baḡından tek bir gül koparmadan günlümüziün ayaḡına yüz diken saplanır.

⁵²⁴ Can verenlerin neşesini görünce insan bākī hayata nasıl göz diker.

⁵²⁵ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem A, E; şalla’llāhu ‘te‘ālā aleyhi ve sellem M

⁵²⁶ veḡā E, M, T1, T2; A’da yok

⁵²⁷ eyledikleri E, M, T1, T2; eylediklerinde A

⁵²⁸ ma‘reż-i, Gültekin, s. 143.

⁵²⁹ incizābından A, E, T1, T2; incilābından M

didiler. Yâ siz niçün taḥrīb-i çār-dīvār-ı hayât itmezsiz ki⁵³⁰ ol şem^c-serây-ı âferîniş
ıfâsından şoñra bisât-ı âlemden ne güne pertev-i âsâyiş ümmid idersiz.

*beyt*⁵³¹

طرف چمن و هوای بستان

بی جلوه یارخوش نباشد

جان نقد محقرست حافظ

ازبهر نثار خوش نباشد⁵³²

diyerek firāk-ı seyyid-i ins ü cānla naḡd-i cān-be-kef bāzār-ı cān-fürüşāna
[T2-170b] hücum eyledi. Hılāl-i muḡārebede Sa^d bin Mu^caz *raḡiya'llāhu 'anha*
mülākī olub ḡasem eyledi ki nev-be-nev cānib-i Uḡud'dan meşām-ı cāna şemīm-i
'anber-şiken-i bihişt istiḡbāl itmededir. 'Āḡıbet ber-vefḡ-i merām zimmet⁵³³-keş-i
menzil-i ḡayrū'l-maḡām oldu. Dest-i zaleme-i işrākdan metā^c-ı vüçüd-ı pür-südünda
heştād zaḡm-ı tır ü nīze vü tıḡ-i dehen-güşāy olmaḡla miyān-ı şühedāda temyīzi
resīde-i ḡadd-i eşkāl olmış idi. 'Āḡıbet cevāhir-i engüştünde olan aḡter-i ḡāl-i siyāhla
reh-bürde-i temyīz ü yaḡın oldıḡı ḡalem-güzār-ı serīre-dānān-ı siyerdür. İmām⁵³⁴
Ṭaberānī *'aleyhi'r-raḡme* bu rivāyetle [E-22b] gül-güne-sāy-ı 'ārız-ı taḡḡıḡ [T1-26b]
olmuşdur ki meşāhir-i fecere-i ta'aşşub-kārdan dört nefer-i bed-nijād-ı tīre-nihād
ḡusrev-i memālik-i levlāk *'aleyhi's-şalātü ve's-selāmuñ* nihāl-i şefā'atbār-ı zāt-ı
giranmāyelerin ḡāşā ḡadīḡa-i ḡayātdan berkende itmege mu'āhede eylediler ki esāmī-
i ḡabīşeleri bunlardur: 'Abdu'llāh bin Ḳamiyye ve 'Abdu'llāh bin Şihāb-ı Zührī ve
Übeyy bin Ḥalef ve 'Utbe bin Ebī Vaḡḡāş *la'nehümü'llāh* idiler. İbn-i Ḳamiyye-i
bed-aḡter ol devḡa-i bihişt-ārā-yı risālet *'aleyhi efḡalü't-taḡıyyet* cānibine bir merte
sengbār-ı mel'anet oldu ki muşḡaf-ı nāşıye-i 'arş-erfūzlarında olan suṡūr-ı cebīn-i ser-
süre-i la'lfām-ı ḡünla gül-gün olub ḡattā müy-ı maḡāsin-i tābnākleri seylān-ı ḡaṡarat-ı
ḡünla silk-i sübḡa-i mercāna [M-36] mümāsıl oldu ve viḡāye-i ser-i sidre-güzārları
olan ser-penāhuñ iki ḡalkası şikest olub mānende-i cevher āyīne-i mir'āt-ı ruḡsār-ı
tābdārlarında nihān oldu. Ol ḡātem-i enbiyānuñ nigīn-i cemāl-i bī-mişāli ḡünla yaḡūt-

⁵³⁰ ki E; Ş, A, M, T1, T2'de yok.

⁵³¹ beyt A, M; nazm E, Ş, T1; kıṡ'a T2

⁵³² Bahçe ve bostanın havası yārin yüzü olmadan güzel deḡildir. Ey Hāfız cān deḡersizdir, sevgili için saḡmak hoş deḡildir.

⁵³³ zimmet A, E; raḡt M, T1, T2, Ş

⁵³⁴ ammā, Gültekin, s. 144.

gün oldukça [Ş-132a] küşe-i ridā-yı şerīfe-i⁵³⁵ muḳaddesleriyle taḥtīr idüb eger bir kaṭre ḥūn şaḥīfe-i ḡabrāya çekīde olursa lā-meḥāle⁵³⁶ vāsīta-i cūşış-i deryā-yı ḡazab-ı Ḳahhārī olub buḳca-nişīnān-ı arzīn müsteclib-i nüzūl-i ʿazāb olurlar diyü buyururlar idi ve āyā ol tāʿife-i heyzüm-sirişt ser-pençe-i bālā-gīr-i [A-19b] zebāna nīrāndan ne şūretle taḥlīş-i girībān-ı cān iderler ki tengnā-yı derekāt-i cehlden pinhā-serāy-ı niʿmet-ḥāne-i ĩmāna daʿvet iden peyḡam-berlerine bu güne muʿāmele-i cebhe-ḥırāş-ı eziyyet-engīzi revā göreler diyerek [T2-171a] mirʿāt-ı şikeste-ruḡsār-ı tabdārların ḳurş-ı külef-dāşte-i ḳamer gibi eyvān-ı zeberced-gün-ı āsumāna teveccüh idüb اللهم اهد⁵³⁷ قومی فانهم لا يعلمون [T1-27a] duʿāsıyla ol ḥīre-serān-ı maʿcūn-ı ḡalālūñ ḥūşyār-ı neşʿe-i felāḥ olmaların niyāz iderlerdi. Ol ḥilālde ʿUtbe bin Vaḳḳāş-ı bīʿedeb ki Ḥazret-i Saʿd bin Ebī Vaḳḳāşʼla mānend-i pīş ü cedvār bir bīḥden ser-zede-i zehr ü tiryāḳ idiler. Ol sūḥtenī-i⁵³⁸ fettāk ki,

beyt

Bed-endām u bed-aḥter bed-nümā bed-ḥulḳ u bed-gevher

Ḳabāḥatden mürekkeb ser-te-ser⁵³⁹ peydā vü pinhānī

Bir bed-reng-i⁵⁴⁰ siyeh-derūn idi ol girāmī-güher-i nüh-dürc-i [E-23a] kāʿināt ʿaleyhi ecmelūʿt-taḥiyyāt cānibine bir seng-i keffe-i cefā endāḥte eyledi ki ḥoḳḳa-i yāḳūtfām-ı leb-i zīrīnlerin mānende-i şikāf-ı gül-nār şakḳ idüb silk-i süreyyā-yı dendānlarından aḥter-i vālā-güher berceste oldı.

*beyt*⁵⁴¹

باوی ائانکه در جنک زدند

درج یاقوت اودرسنک زدند

کوهرین جام لبش را خستند

ساغر دولت خود بشکستند⁵⁴²

Şandūḳa-i şaḥāʿif-i Maʿāricüʿn-Nübüvveʿde meşḥūn olan cevāhir-i aḥbārdandur ki gül-berg-i leb-i nāz-perverlerinden⁵⁴³ ḳaṭarāt-ı sürḥ-āb-ı ḥūn teḳātura

⁵³⁵ şerīfe-i M; Ş, E, T1, T2, Aʼda yok.

⁵³⁶ lā-muḥāle, Gültekin, s. 144.

⁵³⁷ Allahʼım sen o kavme yardım et çünkü onlar doğruyu bilmiyorlar.

⁵³⁸ sūḥtenī-i A, Ş, M, T1, T2; küşetnī-i E

⁵³⁹ ser-te-ser A, M, Ş, T1, T2; ser-be-ser E, Ş

⁵⁴⁰ bed-reng-i A, Ş, M, T1, T2; bed-reg-i E

⁵⁴¹ beyt A; nazm M, E, Ş; T1, T2ʼde yok.

⁵⁴² Seninle savaşımlar senin yakut kutusuna taş atarlar, dudağımın incili kadehini isterler, kendi mutluluk kadehlerini kırarlar.

şürü^c idüb ammā henüz gāzesāy-ı ‘arız-ı zemīn olmamışdı ki sī-murğ-ı sidre-nişīn ya‘nī Hāzret-i Cibrīl-i Emīn⁵⁴⁴ cenāh-ı tāb-şitāb olub kūşe-i şehper-i sidre-pīrāsıyla rubūde eyledi ve bu vechile şebnembār-i çemenzār-ı taqrīr oldı ki yā Resūla’llāh kāsēm-be-celāl ü ‘azamet-i Rabbānī ki eger kemter-i katre-i hūnuñ noқта-i şahīfe-i gābrā olursa mevsim-i hirmengāh-ı rüstāhīze dek mezārī^c-i arzīden bir giyāh-ı sebz ser-zede olmağ muhāldür. Hālā⁵⁴⁵ fermān-ı Rabbānī bu vechile cārī olmuşdur ki leb-i gül-gün-ı şefā^c-at-nişārından tereşşuḥ iden gül-āb-ı sürḥ-ābı hizāne-i⁵⁴⁶ encümen-serāy-ı bihişte ihdā eyleyem tā ki hūrān-ı kāşırātü’ṭ-tarf māye-i gül-güne-i ruḥsār eyleyeler.

beyt [T1-27b-T2-171b]

Ey cebīn-i mihr-i tābuñ cūşgāh-ı mevc-i nūr

Reşḥa-i cism-i şerīfüñ gāze-i ruḥsār-ı hūr

Ol hāletde pādīşāh-ı ins ü cānn ‘aleyhi’s-şalātü [M-37] ve’s-selām hāzretleri sübḥa-i girān-ḳadr-i dendānlarından sākıṭ olan dürr-i şāhvārı dest-i ‘ālem-güşālarında cilve-sāz itmişler idi ki rūḥu’l-ḳuds naḳd-i cānla ḥarīdār olub ey ber-güzīde-i mülk ü melekūt bu gevher-pāre-i kevneyn-i pinhānī bu çāker-i [A-20a] kemterine ‘ināyet eyle ki vāhime-i [Ş-133b] celāl-i ḥudāvendīden hırzu’l-emān-kerden-i cān ideyüm diyü leb-güşāy-ı şadef-i niyāz olduḳda ey birāder-i mihr-bānum, ben anı şikeste-bālān-ı āḥirü’z-zamān için vedī^c-a-i ceyb-i cān itsem gerekdür ki rüz-ārām-ı sūz-ı ‘araşatda serā-perde-i celāl-i eḥādiyyetden yā Muḥammed ümmetān-ı ma‘şiyet-kāruñ⁵⁴⁷ fermānumı şikest eylediler diyü tevbiḥ-i dil-güdāz-ı ḥudāvendi teveccüh eyledükde Ḥudāyā seniñ bendegān-ı nā-fermānuñ [E-23b] daḥi benüm ‘aḳd-i dendānuma İşāl-i şikest eylediler, yā Muḥammed seniñ berāverde-i meşīme-i ‘adem bir bendeñ iken mu‘āmele-i ‘afv meslegin ihtiyār eyledi. Sen ki cerīde-i vücūd-ı Muḥammed’e raḳam-keş-i hestī iken mu‘āmele-i ‘afv u āmirziş şān-ı raḥmet-i āferīnüñe daḥi şāyānterdür diyü zerī^c-a-i isti‘fā-yı güneḥ-kārān-ı ümmet itsem gerekdür diyü⁵⁴⁸ buyurdılar.

⁵⁴³ leb-i nāz-perverlerinden M, Ş, T1, T2; nāz-perverdlerinden A, E

⁵⁴⁴ Emīn A, Ş, E, T1, T2; M’de yok

⁵⁴⁵ hālen, Gültekin, s. 145.

⁵⁴⁶ hizāne-i E, M, T1, T2; ḥazne-i A

⁵⁴⁷ ümmetān-ı ma‘şiyet-kāruñ A, E, Ş, T1, T2; ma‘şiyet-kārān-ı ümmetüñ M

⁵⁴⁸ diyü M, Ş, E; T1, T2, A’da yok

*beyt*⁵⁴⁹

Zihî şefîk ki dendân u leb-şikeste iken

Himâyet itmededür ümmet-i güneh-kârı

Hurûş-ı mevc-i belâdan şikeste-zevrak iken

Kenâre çekmede müstağrağân-ı evzârı

Hâzret-i Şa‘d bin Ebî Vakķāş *radıya’llāhu ‘anh* birâder-i bed-aķteri ‘Utbe-i habîsü’l-ırķdan şudür iden fi‘l-i nâ-şâyeste intikāmı için miyân-ı ma‘reke-i hün-bârda her-çend tekâpü eyledi. Bir tariķle dūğâr olamayub destinde mâr-ı dü-ser-i kemānı hamyāze-keş-i taķassür ve şem‘-i şu‘le-i peykân-ı nāvek-i cānsitānı zebān-efgen-i taķayyür oldı. eş-Şeyh Sa‘īdā-yı [T1-28a] Naķşbend be-işāret-i hōd,

naẓm⁵⁵⁰

از خجلى كه يك حجرى جسته كوهرش

افتاده است در دل هر سنك صد شرار

جوشد عرق ز خجلىت كردار سنك را

تاموميا جريره ده خلق رابكار⁵⁵¹

Ol eşnāda İbn Kāmiyye-i bed-kār vāsıta-i kāgāh-ı āferīniş ‘*aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām* hāzretleri üzre fırsat bulub bir seĥāb-ı āteşbār-ı tīg havāle eyledi ki şiddet-i şadme-i şemşīr⁵⁵² pīrāye-i beden-i [T2-172a] muķaddesleri olan iki zırh-ı haşīnūñ şaķali zamīme olmağın bir seng-i hārā sāyesinde maĥfūr mağāk içre ol dürr-i yetīm-i şadef-i kevneyn⁵⁵³ ‘*aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām* hāzretleri ġaltān ve dīde-i āşinā vü bīğāneden nihān oldılar. İbn Kāmiyye-i zişt-kār hāşā Muĥammed’i menzil-gīr-i fenā eyledüm diyü na‘ra-i mübāhāte taşaddī eyledükde Ebū Süfyān eger bu pīlever-i makālūñ süfte-i mişķab-ı taĥķīķ olursa zürmendān-ı ketūbe-i ekāsire gibi şā‘idūñi üsvere-i zerrīnle tezyīn itmek ‘ahde-i himmetime deyn olsun diyü izhār-ı beşāret eyledi. [M-38] Ol maĥalde ser-fitne-i dūde-i mekr ü ĥased ya‘ni iblīs ‘*aleyhi’l-la‘ne*⁵⁵⁴ [A-20b] şadāsını bir vechile bülend eyledi ki tā⁵⁵⁵ mesāmi‘-i sekīne-

⁵⁴⁹ beyt A, T1, T2; rubā‘ī M.i li-münşi‘i E; naẓm Ş

⁵⁵⁰ naẓm A, E, M, T1, T2; Ş‘de yok.

⁵⁵¹ Onun cevherine atılmış taşın utancından bütün taşların gönlüne yüz kıvılcım düşmüştür. Taş amelın utancından tere batmış, cezasını tā mumya olana kadar halka hizmetle öder.

⁵⁵² şemşīr A, T1, T2; şemşīre M, E, Ş

⁵⁵³ şadef-i kevneyn M, T1, Ş, T2, E; şadef-güzīn A

⁵⁵⁴ Haberiniz olsun Muhammed öldü.

⁵⁵⁵ tā A, E, Ş, T1, T2; M‘de yok

i dārü's-sekīneye vāşıl olub Hāzret-i Zehrā ve sâ'ir nisvân-ı Hāşimiyye vecenât-ı nesrinfâmları üzre gīsü-yı sünbül-günların [E-24a] derhem idüb sīne-kübân-ı vāveylā-güyân tavr-ı mātem-zedegāne ile durub Taybe'ye perīşān oldılar. Berhem-zedegān-ı aşhāb-ı dūr u nezdīk bu āvāze-i cihān-āşūb istimā'ından lerzān olub,

beyt [Ş-134a]

Heb seniñçündür benüm dünyā cefāsın çekdügim

Yohsa ömrüm vārı sensüz neylerüm dünyāyı ben

diyü bir fırkası cāme-i hayātı istişkāl idüb pīrāhen-i gül-reng-i şehādet ihtiyār eylediler. Bir fırka dañi⁵⁵⁶ şī'āb u zevāyā-yı cibāle tevārī idüb cem^c-i endek-şümār cānib-i Medīne'ye [T1-28b] reh-siper olub baqıyye-i cellād-ı aşhāb reme-i remīdeāsā miyāne-i gird-āb-ı belāda sergeşte ve dest ü pā-zede-i hayret oldılar.

*nazm*⁵⁵⁷

باخر زناسازی روزگار

شد اسلامیان در میان بیقرار

بملك فنا این جهان را دریست

درو هر زمان نوبت دگریست⁵⁵⁸

Muhammed bin Şūraḥbīl *rağıya'llāhu 'anhümā* pederinden naql-i şahīfe-i rivāyet ider ki Bin Kāmiyye-i tīre-baht şukka-tırāz-ı 'alem-i muhācirīn olan Muş'ab bin 'Umeyr *rağıya'llāhu 'anh* üzre mānend-i ebr-i belā musallaḥ [T2-172b] olub dest-i rāstı ki beste-i meşgale-i kayd-ı 'alem idi. Darbe-i şemşirle devḥa-i sāyedār-ı bedeninden mehcūr eyledi. Ol bālā-dest-i mizmār-ı ḥaḳīkat livā-yı İslām'ı dest-i çepi ile zabḥ idüb وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ⁵⁵⁹ ferīdesi şadef-i dehānından leme'an eyledi. Ol düzaḥī-i siyeh-derün bir şemşir ile dest-i çepin dañi pīrāye-i muraḳka^c-zemīn eyledükde ol şināver-i bāzū-endāz-ı lücce-i sa'adet dü-bāzū-yı berīdesi ile kāmēt-i mevzūn-ḥirām-ı 'alemi der-āğüş idüb وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ kelāmın tekrār eyledi⁵⁶⁰ rivāyet-i şihḥat-gāyāt ile vāşıl-ı ḥadd-i taḥḳīkdür ki⁵⁶¹ bu sünbül-i

⁵⁵⁶ dañi M, E, Ş; T1, T2, A'da yok.

⁵⁵⁷ nazm E, T1, Ş, T2; beyt A; meşnevī M

⁵⁵⁸ Zamānın düzensizliğinden sonsuza kadar müslümānlar kararsızca ortada kaldı. Bu ālemin yokluk dünyasında bir kapı vardır ki orada her zaman nöbet değışir.

⁵⁵⁹ Muhammed sadece (ölümlü) bir elçidir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Āl-i İmrān, 144.

⁵⁶⁰ eyledi A, E, Ş, T1, T2; idüp M

⁵⁶¹ rivāyet-i şihḥat-gāyāt ile vāşıl-ı ḥadd-i taḥḳīkdür ki E, T1; A, Ş, M, T2'de yok.

nev-demīde-i şahīfe-i Furkânī henüz cedvel-i suṭūr-ı levḥ-i maḥfūzdan ber-çīde vü pīşgāh-ı muḳaddes-i bāğbān-ı risālete resīde olmamışken ol dīde-güşāy-ı levḥ-i ḥaḳīqattūn zebānından cārī oldu. Āḥir Bin Ḳamiyye-i tebeh-kāruñ bir taʿn-ı nīzesi ile şuḳḳa-i nevred-i livā-yı ḥayāt olıcaḳ fermān-ı İllāhī ile sīmā-yı Muşʿabʿda bir ferişte-i ʿulvī-sirişt pānihāde-i ʿarşa-i ğabrā olub ʿalem-i ʿālem-tāb-ı İslāmʿı nigūn olmadan şıyānet eyledi. Ḥattā encām-ı vakʿada sipehsālār-ı enbiyā *ʿaleyhiʿş-şalātü veʿs-selām* ḥazretleri [T1-29a] ⁵⁶² تقدم يا مصعب [A-21a, E-24b] buyurdıklarında yā Resūlaʿllāh ben Muşʿab degülüm zevāyā-nişīn-i melā-i aʿlādan bir melegüm ki bārgāh-ı muḳaddes-i İlahīʿden refʿ-i livā-yı İslām için meʿmūr oldum diyü birāder-i Muşʿab Ebūʿr-Rūmʿa teslīm eylediği meslūk-ı yerāʿa-i āşārdur. [M-39] Muḥaḳḳikān-ı ğavāmız-ı siyer *rahimehümüʿllāh* bu vechile leʿāli-efşān-ı ḥaber olmuşlardur ki sultān-ı ḳurb-ārā-yı ḥalvet-ḥāne-i Yezdānī *ʿaleyhiʿş-şalātü veʿs-selām* ḥazretleri ol mağāk-ı ⁵⁶³ āğaşte-be-ḥūn u ḥāk içre ebdān-ı şühedā beyninde bir vechile mestūr olmuşlar idi ki eḥibbā vü aʿdādan ol maḥalden güzer idenlerin sebbābe-i nigāhı reh-bürde-i teşaḥḥuş olamayub lihāfe-i sündüs-i hizāne-i bihişte taʿlīḳ-i çeşm-küşe-i iltifāt itmeyen nāzenīn-i mihmān-serāy-ı ceberūt ḥazretleri ber-vefḳ-i irāde-i ḥikmet-āmīz-i Rabbānī ol ḥazret-ı ⁵⁶⁴ ber-geşte-i ḥūn-ālūdı bir müddet cism-i lā-mekān-mesīrlere meʿmen-i istirāḥat eylediler.

Beyt li-müʿellifehi ⁵⁶⁵

Rızā-yı yārıla küllḥan çemenistān görünür

Olur çemen teh-i düzaḥ ḥilāf-ı ḥvāhiş-i yār ⁵⁶⁶

[T2-173a, Ş-134b] ʿĀḳıbet Kaʿb bin Mālik *raḍıyaʿllāhu ʿanh* ol maḥalden serāsime güzer ider iken rīsmān-ı nigāhı nā-ğāh ol ḥufre-ı ⁵⁶⁷ çāh-sīmāya müteʿallīḳ olub ne gördi miyān-ı şühedā-yı ḥūnīn-bedende dü-çeşm-i mūkaḥḥal-i māzāğ-ı nebevī ḥurmen-i gül miyānesinde iki nergis mişāl fūrūzān ve zīr-i miğfer-i zer-nişānda dāmen-i ḫārem-i firūze-ğūnda iki sitāre-i enver gibi dirāşşān olurdu. Ser-engüş-i bāşıra-i Kaʿb *raḍıyaʿllāhu ʿanh* taḥḳīḳ-i nabż-ı ḥāl idicek hemān derūn-ı

⁵⁶² Öne geç ey Musʿab!

⁵⁶³ mağāk-ı A, E, T1, Ş, T2; mağākda M

⁵⁶⁴ ḥazret-i M, Ş, T1, T2; ḥufre-i A, E

⁵⁶⁵ li-müʿellifehi M; Ş, E, T1, T2, Aʿda yok

⁵⁶⁶ yār M, E, Ş, T1, T2; tār A

⁵⁶⁷ ḥufre-i A, E, Ş, T1, T2; ḥazret-i M

cāndan bir na'ra-i meserret-engīz çekdi ki ey ma'şer-i mü'minīn beşāret-bād ki şārīķ-ı āsumān-ı risālet *'aleyhi's-şalātū ve't-tahīyyet* [T1-29b] hāzretleri mağrib-i memāta gürüb itmeyüb hālā⁵⁶⁸ tābende-i ufķ-ı hayātdur bu şadā-yı cān-bahş dil-mürdegān-ı ye's olan aşhāb-ı perīşān-hāle mānend-i şūr ifāzā-yı hayāt-ı tāze itmegin birbirine nüvīd-resān u tehniyet-gūyān ol serv-i pehlū-zede-i gülzār-ı qudsūn sāyesine şitābān olub endūh u neşātdan mürekkeb eşķ-i hūn-āmīzi hāk-i pāy-ı sa'ādetine nişār iderek ilbās-ı kisve-i kıyām itmege müsāra'at eylediler. Taşhīh-i muḥaddisīn *rahimehūmu'llāh* üzre cism-i muḫaddes-i server-i 'ālem *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* siper-i heftād-đarbe-i şemşīr olmağla çemen-i bihişt-i zīb⁵⁶⁹ ten-i [E-25a] nāzikterīnlerinde gül-i cerīḫa-i 'adīde-i dīde-güşā oldığından ğayrı iki zırhgerān daḫi 'ilāve-i za'f-ı beden-i müteyemmenleri olmağın bī-pāy merdī-i yārān ol mağākdan ḫurūcları rehīn-i şu'ūbet idi. Benāberīn Ḥāzret-i⁵⁷⁰ Ṭalḫa bin 'Ubeydu'llāh⁵⁷¹ *rağıya'llāhu 'anh* kürsī-i dūşānesin pīş-i pāy-ı 'arş-mesīrlere ferş idüb imāme-i müsebbiḫa-i kerāmet *kerrema'llāhu vechehū* [A-21b] dest-i mu'ciz-peyvestlerinden tutub ol gevher-i küngüre-pīrāy-ı 'arş-ı a'zāmı ber-āverde-i ḫufre-i hāk eylediler. Vākıdī *'aleyhi'r-rahmeden* menķuldür ki ol rüz-ı 'ibret-endūzda Ṭalḫa bin 'Ubeydu'llāh *rağıya'llāhu 'anh*⁵⁷² kendü cism-i vefā-siriştin [M-40] ol naḫl-i sāyedār-ı şefā'ate siper idüb lāne-i kinānesinde olan pencāh murğ-ı çübīn-i āhenīn-minķāruñ her birine ḫullāb-ı kemāndan güşād virdikce yā Resūla'llāh *نفسى دون نفسك وجعلنى الله* فذاك⁵⁷³ [T2-173b] maḫālin āmīḫte-i şadā-yı kemān ider idi. Şümāre-i siḫām iḫtitām bulduğda seyyid-i 'ālem *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* şahn-ı zemīnde bulunan çūbe-i giyāh-ı ḫuşķleri çīde-i [T1-30a] enāmīl-i mu'cize-fürüz idüb⁵⁷⁴ *رمى ياطلحه* diyü teslīm buyururlar idi. Ḥāne-nişīn-i kemān eyledükde dest-i perdāḫte-i üstād-ı şun' bir tūr-i ciger-düz olub sīne-i a'dāyı ğırbāl-i mezra'a-i helāk eyler idi.

beyt

اثر ناله ما از دل افلاك بپرس

⁵⁶⁸ ḫālen, Gültekin, s. 149.

⁵⁶⁹ zīb-i, Gültekin, s. 149.

⁵⁷⁰ Ḥāzret-i A, M, Ş, T1, T2; E'de yok.

⁵⁷¹ 'Ubeydu'l-lāh A, E, Ş; 'Abdu'l-lāh M, T1, T2

⁵⁷² 'Ubeydu'l-lāh rağıya'llāhu 'anh A, E, Ş; 'Abdu'l-lāh rağıya'llāhu te'ālā 'anh M, T1, T2

⁵⁷³ Sensiz olacağıma Allah benim canımı alsın.

⁵⁷⁴ At ey Talha!

ناوك سخت كمانرا نشان بايد جست⁵⁷⁵

Ol hılâlde bir nice def'a şırzime-i şer-pîşe-i müşrikîn sultân-ı kevneyn *'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm* üzre hücum eylediler. Ol şerze-i şîr-i düşmen-gîr yemîn ü yesârdan hücumla rû-nihâde-i bî-pâyân-ı idbâr idüb rekîz-i niyâm-ı fıtratı olan tîğ-i celâdet ilmâ'ında taqşîr itmedi. Benâberîn eşdağ-ı mevcûdât *'aleyhi efđalı't-tahıyyât* cevâhiri ile ta'lîk-i [Ş-135a] gûşvâre-i beşâret buyurdılar. Bütûn-ı mütûn-ı meğâzîden ser-zede olan mevâlîd-i rivâyetdendür⁵⁷⁷ ki ol vaqtdede yine bâzâr-ı cân-fürüşân-ı germ olıcağ sevâdgerân-ı⁵⁷⁸ bender-i haqîkatden Ziyâd bin es-Seken⁵⁷⁹ *radıya'llâhu 'anh* on dört nefer-i şübbân-ı şâdıku'l-vedd-i enşârla halka-i pervâneğân-ı⁵⁸⁰ şemc-i cihân-fürüz-ı risâlete şitâb idüb [E-25b] neşîde-i ciger-süzın mânende-i silkü'l-le'âl nişâr-ı kadem-i seyyid-i âlem idüb yegân yegân nuqûd-ı sürh-reşehât-ı hûnla câme-i gül-reng-i şehâdet harîd eylediler.

*beyt*⁵⁸¹

مارا همه در روى بود زخم شهادت

ماضربت سىلى قفارا نشناسيم⁵⁸²

Nevbet-i şehâdet Ziyâd bin es-Seken'e intikâl eyledükde sitem-kârân-ı âhendil ol [T1-30b] nahl-i berümend-i îmânı zağm-ı tîğla arâyiş-i ferş-i meydân idüb meyve-i pîşres-i re'sin çide-i engüşt-i şemşîr itmek şadedinde iken işâret-i sultân-ı risâlet *'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm*la bir nice çâbük-hîzân-ı⁵⁸³ [T2-174a] tîz-dest-i İslâm miyân-ı⁵⁸⁴ küffârdan rübûde-i dūş-ı ihtimâm eylediler. Mağbûb-ı bârgâh-ı kuds *'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm* [A-22a] hazretleri ol 'âlî-bağt-ı mes'ûdü'l-'âkıbetüñ seri - sa'âdetmendin kenâr-ı mübârekine vazc idicek dest-i nazra-i vâ-pesînin⁵⁸⁵ gül-çîn-i cemâl-i hudâpesend-i Muhammedî iderek seyr-i şükûfezâr-ı na'îme tayerân eyledi.

beyt

⁵⁷⁵ Çılgılığımın etkisini göklerin gönlünden sor, yay namlusundan hedef aranma.

⁵⁷⁶ Her kim dünyada yürüten bir cennet ehli görmek istiyorsa Talha b. Abdullah'a baksın.

⁵⁷⁷ rivâyât dandur ki M, E, Ş, T1, T2; rivâyetdendür ki A

⁵⁷⁸ sevâdgerân-ı A, Ş, T1, T2; sevâdgerân-ı M, E

⁵⁷⁹ es-Seken A, E, Ş, T1, T2; es-Sekene M

⁵⁸⁰ pervâneğân-ı T1, T2, E, Ş; pîrâmengâh-ı A; pervâneğân-ı M

⁵⁸¹ beyt A, E, M, T1, T2; nazm Ş

⁵⁸² Şehadet yarası tamamen yüzümüzdedir. Biz enseye atılan tokatın etkisini tanımıyoruz.

⁵⁸³ çâbük-hîzân-ı A, E, T1, T2, Ş; çâbük-nizân-ı M

⁵⁸⁴ miyân-ı A, E, T1, Ş, T2; miyâne-i M

⁵⁸⁵ vâ-pesînin A, E; vâ-pesîn M, T1, T2, Ş

Reşk ol şehīde kim ola bālīn-i zīr-i ser

Teslīm-i cān deminde kenār-ı Muḥammedī

Rāst-nefsān-ı serāyir-i siyer ittifāķı üzre rimāt-ı sihām-ı iṣrākden Ḥayyān [M-41] bin el-ʿAraķa⁵⁸⁶ ve Mālīk bin Züheyr-i Çeşmi⁵⁸⁷ qarīb-i mekān-ı server-i ʿālemiyāna gelüb pey-der-pey ihāle-i⁵⁸⁸ nibāl itmekle aşhāb-ı remīde ḥātır-ende-k-i şümārı tażyīķ eylediler. Server-i enbiyā ʿaleyhi ecmelü't-teḥāyā Sa'd bin Ebī Vaķķāş *radıya'llāhu ʿanha zānū-zede-i maķarr-ı müdāfaʿat olmağıçün küşe-i kemān-ı ʿanber-tüz-ı ebrūyla işāret buyurub yā Sa'd*⁵⁸⁹ *امى و ابى فداك* ḥiṭābıyla küşe-i külāh-ı rifʿatin ser-süde-i tāk-ı sipihr buyurdılar. Bu lü'lü-i ʿālī-kıymet-i iltifāt Ḥazret-i Sa'd'dan gayrı aşhāb-ı ʿālī-cenābdan bir kimesnenüñ pīrāye-i benāğüş-ı menķabeti olmadığına ğavvāşān-ı lücce-i eḥādīs nefis-güsil-i ittiḥāddur. Ümmī Eymen *radıya'llāhu ʿanhā* ki miyān-ı maʿrekede teşnegān-ı zaḥm-dāşte-i⁵⁹⁰ aşhābı⁵⁹¹ sīr-āb-ı qarābe-i āb ider idi. Ḥayyān-ı ḥayye-nijāduñ bir tūri ile ğaltān olub perde-i zeyli berendāhte olıcaķ Ḥayyān-ı bī-ḥayā ber-vech-i ifrāt ķahķaha-i mağrūrāne-i gelü-şikāfla meydānı lebrīz eyledi. Bu muʿāmele-i müstehziyāne-i sefāhat-nümün mir'āt-ı ḥātır-ı seyyid-i ʿālemiyāne vāsıta-i keder olmağın bir ḥadeng-i bī-peykānı dest-i ķavī-şast-ı Sa'd'a teslīm buyurub cānib-i Ḥayyān'a remy içün fermān eylediler.⁵⁹² [E-26a] Kuvvet-i muʿcize-i nebevī ile ol nīm-sehm-i şikeste sīne-i Ḥayyān'dan güzer idüb püştü ḥāk-ı⁵⁹³ helāke naķş olıcaķ ol bed-nihāduñ [Ş-135b] daḥi cāy-ı maʿhūdı perde-i nāmūsı gibi münkeşif oldı. Bu muʿāmele-i kışāş-nümün müşāhedesi seyyid-i ʿālemiyāna māye-i neşāt ü inbisāt olub bir mertebede⁵⁹⁴ dehen-güşāy-ı ḥoķķa-i tebessüm oldılar ki le'āl-i berīķ-i dendān-ı [T2-174b] pīşinleri lemeʿān eyledi. Ol maḥalde bāre-i Sa'd-ı saʿādetmende ḥizāne-güşāy-ı sitāyiş olub ḥilʿat-i girān-bahā-yı duʿā-yı *اجاب الله دعوتك*⁵⁹⁵ *وسدد رميتك* ilbāsıyla ķāmet-i ḥālin tezyīn buyurdılar. Ol günden soñra sihām-ı zāhirī ve bāḥinīnün hedef-i işābetinden ʿadem-i teḥallüfi müttefiķen ʿalyehdür. Nādire-

⁵⁸⁶ el-ʿUrfe, Gültekin, s. 150.

⁵⁸⁷ el-Ḥaşimī, Gültekin, s. 150.

⁵⁸⁸ ihāle-i A, E, Ş, T1, T2; icāle-i M

⁵⁸⁹ Ey Sad anam, babam sana feda olsun!

⁵⁹⁰ zaḥm-dāşte-i A, Ş, M, T1, T2; zaḥmdārān-ı E

⁵⁹¹ aşhābı M, E, Ş, T1, T2; aşhāba A

⁵⁹² eylediler A, M, Ş, T1, T2; eylediler E

⁵⁹³ ḥāk-i A, E, T1, Ş, T2; ķāk-i M

⁵⁹⁴ mertebede A, E, T1, Ş, T2; mertebe M

⁵⁹⁵ Allah duana karşılık versin, attığımı hedefe ulaştırısın.

sencān-ı āsārdan Ḥazret-i İmām Beyhaḳī ve Ebū Na‘īm *raḥimehümü’llāh* bu vechile kef-i zīb-i terāzū-yı aḥbār olmuşlardur ki meşāhir-i fecere-i Ḳureyş’den Übeyy bin Ḥalef-i nā-ḥalef ki [A-22b] ḥubṣ-ı bāṭın u zemāyim-i ef‘alde s̄an̄isi ve ḥased ü buḡz u herze-derāyende müdān̄isi ḡavgakede-i ‘ālemde nā-būd idi.

*beyt*⁵⁹⁶

چون کبر ناملايم وچون کينه سخت رو
چون مرک درکمين وچو ايام کينه کبر
بدخو چو مرک خانه برانداز چون
نا اعتماد چون غضب و تيره دل چو قير⁵⁹⁷

Bir bed-kār-ı [T1-31b] māder-be-ḥaṭā idi. Sābıḳān vaḳ‘a-i Bedr’de ser-pençe-i taḳdīr dest-i İslāmiyān’a esīr itmiş iken edā-yı fidye ile reh-bürde-i necāt olduḡdan soñra neş’e-i zehr-ābe-i bī-şermi ile muvācehe-i sulṭān-ı dü-serāda yā Muḥammed bir cevād-ı şarşar-tek-i berḳ-‘inānı her gün bir şā‘ şa‘īr-i lu’lu’-‘ayārla terbiye ve taḳviye itmedeyüm ki anuñ ḥāne- [M-42] nişīn-i zeyni olduḡum ḥālede ḥāşā seni reh-girā-yı beyābān-ı ‘adem eyleyem diyü iddi‘ā-yı kīne-güzārī idüb ḥazret-i server-i şādıḳu’l-ḥaber daḡı *inşā’a’llāhu te‘ālā* cīfe-i cism-i bed-sirişṭüñ ol raḡşa bār iken ben seni niḡūnsār-ı ḥufre-i bevār iderüm diyü mu‘āmele-i va‘īd-i ḥuşūmet sebḳat itmiş idi. Benāberīn ol germiyyet-i bāḥūr-ı veḡā ḥilālinde

beyt

Māh-ı münīr-i memleket-ārā-yı ṭā vü ḥā⁵⁹⁸
Şāh-ı serīr-i mesned-i a‘lā-yı yā vü sīn⁵⁹⁹

‘aleyhi ecmelü’t-teḥāyā ḥazretleri Übeyy bin Ḥalef lā-muḥāle beni cüst ü cūda olmaḡın ol bed-güherden eyemen degülüm. Eger cānib-i Ḳufā’dan zuhūr iderse beni āḡāḥ idesiz diyü ḥuzẓār-ı aşḥāba sipārişlerin [E-26b] itmām buyurmuşlar idi ki bir ṭarafdan nā-gāḥ ol ḥūk-ı bed-ḥū⁶⁰⁰ لا نجوت ان تجوت na‘rasıyla esb-i ma‘ḥūdı ḥazret-i şeh-süvār-ı ‘arş-mesīr *‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām* üzere tāzān idüb ef‘ī-i nīzesin ṭılsım-ı gencīne-i nübüvvet *‘aleyhi ekmelü’t-taḥiyyat* üzere ḥavāle eyledi. Aşḥāb-ı Kirām

⁵⁹⁶ beyt A; rubā‘ī M, nazm T2, Ş; kıṭ‘a T, E

⁵⁹⁷ Yumuşak olmayan kibir gibi ve sert yüzü kın gibi; ölüm misali pusuda kın tutan gün gibi; ev yıkan kötü huylu biri gibi; itimad edilemeyen kara yürekli kızgın katran gibi.

⁵⁹⁸ ṭā vü ḥā A, E, Ş, T1, T2; ṭaha M

⁵⁹⁹ yā vü sīn A, E, Ş, T1, T2; yāsīn M

⁶⁰⁰ Sel kurtulursan ben kurtulmam.

def'ine taşaddī üzre iken anları men^c buyurub şīr-āne pençe-i cihān-güşālarına küşād virüb kuvvet-i bāzū-yı i^ccāzla ol nā-ḥalef-i māder-zāduñ nīzesin zabt eylediler ve kuvvet-i cāzibe-i nübüvvetle çeküb destinden rübūde idicek yine kendü ḥarbesin mānend-i şihāb ol iblīs-i ins tarafına endāhte eylediler. Ser-nīze-i düşmen-düz ol bed-baḥtuñ ḥablü'l-verīd-i gerden-i nā-pākin [Ş-136a] zaḥm-dāşt idicek hemān bi'l-fevr 'inān-gerdān olub ḥaşr-ı Kureyş'e vāşıl olduḡda ḥāne-i zīnden zemīne nigūn olub⁶⁰¹ feryādıyla ḡubār-ı meydānı berkende-i nāḥun-ı ıztırāb ider idi. Nāy-ı gelū-yı bed-būyundan mānende-i baḡar bir şadā-yı hevlnāk-i münker zuhūr eyler idi ki mesāmi^c-i [A-23a] müstemī^cine īrāş-ı dehşet ü nefret ider idi. Egerçi zaḥm-ı nīş-i mār gibi eşer-i zāhiri çendān-ı maḥsūs degül idi ammā dest-sāz-ı i^ccāz-ı Muḥammedī olmaḡın tārek-i cānına⁶⁰² te'sīr idüb maḡbaḡ-ı dūd-endūd-ı derūnında⁶⁰³ nefes-be-nefes cigerin kebāb-ı siḡ-i ıztırāb⁶⁰⁴ ider idi.

beyt

عدوی ذات شریفش نمیشود ازاد

درین جهان ز عذاب و دران جهان ز نکال⁶⁰⁵

Bu kadar cerīḥa-i cüz'ī ile ceza^c ü feza^c-ı bī-endāzenüñ keyfiyetinden pürsān olanlara hiç bilür misiz bu kimüñ zaḥmıdır elbetde bu zaḥm beni deryūzeger-i ḡākister-i ḥāne-i caḡīm ider diyü helākine imzā ider idi.

beyt

عقل داند که چو مهتاب زند دست به تیغ

رد ز خمش نه باندازه درع قصبست

'Aḡıbet Merrü'z-Zehrān merḡalesinde⁶⁰⁶ 'azīmet-i şīvenkede-i bi'se'l-ḡarār eyledi. Vāḡıdī *raḡimeḡumu'llāh* bin 'Ömer *raḡıya'llāhu* 'anhümādan rāvīdür⁶⁰⁷ ki bir seferde Baḡn-ı Rābi^c merḡalesinde rabḡ-ı maḡıyye-i nüzül olunmuş idi. Ḥayme-i [M-43] nīlīfām-ı şām medd-i tınāb-ı zālām eyledükde nā-gāḡ gördüm ki [T2-175b] bir āteş-i zebāne-keş ammā peyker-i insānīye mümāşil şu^cle-i cevvalē gibi eḡrāf-ı şaḡrāda gerdiş idüb şayḡa-keşü'l-^catş olmada idi. Beni gördükde baña müteveccih oldu, ḡarīb

⁶⁰¹ Vallahi Muhammed beni öldürdü.

⁶⁰² cānına A, E, M, Ş, T1; cāna T2

⁶⁰³ derūnunda A, T1, Ş, T2, E; derūnundan M

⁶⁰⁴ cigerin kebāb-ı siḡ-i ıztırāb A, E, Ş, T1, T2; ciger-i ıztırāb M

⁶⁰⁵ O kutlu zatın düşmanı olanlar bu dünyada azaptan öbür dünyada akıbetinden kurtulamaz.

⁶⁰⁶ merḡalesinde A, E, M, Ş, T2; nām merḡalede T2

⁶⁰⁷ rāvīdür M, Ş, E, T1, T2 ; rivāyetdür A

olduğda müteşahhış oldı⁶⁰⁸ ki [T1-32b] bir kâlib-ı insânîdür ki be-her-sû silsile-i âteşinle muqayyed olub [E-27a] deryûze-i âb itmededir. Nâ-gâh taraf-ı âherden bir peyker-i diger daği zühür idüb baña tenbîh ü taḥzîr eyledi. Bu düzaḥi-i bed-sirişti iskâdan ḥazer eyle ki bu şakî-cibillî küşte-i dest-i seyyidü'l-enbiyâ Ebî bin Ḥalef'dür ki tâ-be-ḥaşr giriftâr-ı teb ü tâb-ı⁶⁰⁹ ḥamîm olmışdur. Güzâr-ı vâhü'l-Beyḥakî;

beyt

لباس و لایش سزد دوختن

عدویش نشاید بجز سوختن⁶¹⁰

Te'sîr-i du'â-yı seyyid-i ebrâr *'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm* ile İbn Kâmiyye-i siyeh-kâr⁶¹¹ daği Mekke'ye rücû'dan soñra çend-rûze mürûrunda bir kulle-i kühda âlûde-i ḥvâb-ı ğurûr iken bir teys-i kavıyyü'l-a'zâ-yı beyâbânî deşne-i şâḥ-ı ser-tîzi ile enbân-ı daḳîka-i ḥabâset olan şikemin bir gûne nişân eyledi ki tâ çenber-i gelûsundan ser-zede olub ber-tıbḳ-ı du'â-yı⁶¹² اقامك الله وازلك ol bed-baḥt-ı tîre-rûz tekrîr-i nâle-i⁶¹³ واذلاه iderek dergeh-i dârü'z-zille-i caḥîme üftân oldı *la'netu'llâhi 'aleyh*. Raḳam-zede-i vakâyî'c-tırâzân-ı siyerdür ki Mâlik bin Züheyr bir şaḥre mekmeninde nühüfte olub ḥafâza-i gencîne-i nübüvete ḥeyyât-ı sihâm-ı zehr-âlûd ḥavâle itmekle nice Aşḥâb-ı Kirâm'ı mecrûḥ ve nicesin bî-rûḥ [A-23b, Ş-136b] eyledi. Bir def'a daği remy-i tîr için irâ'et-i ser-i bî-devlet eyledükde Sa'd bin Ebî Vaḳḳâş *radıya'llâhu 'anhû* bir ḥadeng-i dîde-dûzı mânende-i mâr sūrâḥ-ı çeşm-i bed-înine ḥezîde olub kafâ-yı serinden perrân oldı. Mü'minîn-i ḥâtır-figâr ol bed-encâmuñ mazarratından rehâ-yâb oldılar. Maḥrûmân-ı ḥilye-i İmândan 'Osmân bin Muğîretü'l-Maḥzûmî-i bed-sigâl daği nâ-gâh bir tarafdân seyyidü'l-'Arab ve'l-'Acem cānibine bir esb-i mükemmel ve müsellaḥ [T1-33a] püştünden ilmâ'-ı tîğ-i sitîz iderek hecme-i mu'ādâta taşaddî eyledi ammâ⁶¹⁴

بیچیده شود بیای هرکس علمش⁶¹⁵

⁶⁰⁸ oldı A, E, Ş, T1, T2; eyledi M

⁶⁰⁹ teb-tâb-ı, Gültekin, s.153.

⁶¹⁰ Sevgi elbisesi dokunmaya değerdir, düşmanını yandırmamaya değmez.

⁶¹¹ siyeh-kâr A, E, Ş, T1, T2; siyeh-kârî M

⁶¹² Allah senin hakkından gelsin.

⁶¹³ Beni alçalttı.

⁶¹⁴ ammâ E; A, M, Ş, T1, T2'de yok.

⁶¹⁵ Herkes kendi amelinden sorumludur.

Vefkınca Ebū ʿĀmir-i fāsiḳ laḡziṣ-i pāy-ı⁶¹⁶ İslāmiyān niyyeti ile hafr itdūgi maḡākden birine mānende-i seg müsellaḥ-ı ḡaltān olıcaḳ Ḥāriṣ bin Şimme [T-176a] *radıya ʿllāhu ʿanh* hemān bāz-ı şikār-endāz gibi pertāb idüb ke-zalik tiḡle sākın ḳalem ve mānend-i baḳar nāy-ı gelūsın ālūde-i ḥūn-ı baḳḳam eyledi. Esb ü sāz u selbi⁶¹⁷ ki maḳūle-i reḡāyib idi ṯariḳa-i kedd-i yemīn üzre naşīb-i Ḥāriṣ-i düşmen-gīr oldu. Maʿreke-i Uḥudʼda andan şoñra⁶¹⁸ andan ḡayrı esb ü selb⁶¹⁹ dest-zede-i taşarruf-ı ḡuzāt olmadıḡı yerāʿa-güzār-ı muḥaḳḳikān-ı āşārdur. Aña müteʿāḳib ʿUbeyd bin ʿĀcir-ı⁶²⁰ ʿĀmiri [M-44] Ḥāriṣ bin Şimme *radıya ʿllāhu ʿanh* üzre tevciḥ-i rüy-ı kifāḥ idüb bir zaḥm-ı tiḡle dūş-ı Ḥāriṣʼe taʿlīḳ-i ridā-yı sürḥ [E-27b] idicek nerre-şīr-i düşmen-gīr Ebū Dücāne *radıya ʿllāhu ʿanh* bir ḍarbet-i şāʿiḳa-sīmāyla ʿUbeydʼi muʿallaḳ-endāz-ı luḳbetgeh-i⁶²¹ fenā idüb ḡūsāle-şifat ḥulḳūmını büsegāḥ-ı deşne-i ḥūnhvār eyledi. Anuñ daḡi ḳatli vesīle-i inşirāḥ-ı⁶²² ḡam-keşān-ı⁶²³ İslāmiyān oldu. Defātir-i müşḡin-raḳam-ı siyerde muḥarrerdür ki Nesībe binti Kaʿb nām şīr-zen-i merd-endāz ki hengām-ı germī-i heyecān-ı heycāda merdān-ı perḡāş-kārı āviḡte-i fitrāk-ı iʿtibār itmez idi. Ol gün şevheri Ḡuzye ve iki ferzend-i pür-cigeri ʿAmmār ve ʿAbduʿllāh ile ḡuzūr-ı seyyidüʼl-mürselinde deryā-yı pür-āşüb-ı veḡāda bir ḡüne⁶²⁴ şināḥ⁶²⁵ eylediler ki dost u düşmen dehen-güşāy-ı taḡsīn olub beden-i Nesībe on üç zaḥm-ı cān-şikāfa cilvegāḥ oldu. Ol mertebe cerīḡa-i ḥūn-pāşla yine şevher ü ferzendānın dārū u ḡire-i [T1-33b] taḡriḳ iderdi. Ḥattā pişḡāḥ-ı sulṯān-ı server-i⁶²⁶ her-dü-serāda bir kāfirūñ sākın-i ḳalem ü menzilin ʿadem idicek ḡazret-i faḡrūʼr-rüsülüñ beste-i nemek-rizleri bir ḡüne tebessüm-ḡiḳ oldu ki ʿaḳd-i bādām-ı şeker-āmizleri lemeʿān idüb bi-iḡtiyār [A-24a] dü-dest-i gencīne-güşāy-ı şefāʿatlerin

⁶¹⁶ pāy-ı M, T1, Ş, T2; E, Aʼda yok

⁶¹⁷ selebi, Gültekin, s. 155.

⁶¹⁸ andan şoñra M, Ş; ḡayrı T1, T2; E, Aʼda yok

⁶¹⁹ seleb, Gültekin, s. 155.

⁶²⁰ ʿĀcir-i A, E, Ş, T1, T2; Mʼde yok

⁶²¹ luḳbetgeh-i A; luḳbetkede-i M, E; laʿnetkede-i T1, T2

⁶²² inşirāḥ-ı A, E, Ş, T1, M sürūr-ı T2

⁶²³ ḡam-keşān-ı M, E, Ş, T1, T2; ḡam-güşā-yı A

⁶²⁴ ḡüne E, M, T1, Ş, T2; kütēh A

⁶²⁵ şināḥ A, E, Ş, T1, T2; şināverlik M

⁶²⁶ server-i A; E, Ş, T1, T2, Mʼde yok.

dergāh-ı kibriyāya bāz idüb ⁶²⁷ اللهم اجعلهم رفقاءى فى الجنة du‘āsın zīver-i kitābe-i ka‘r-ı ⁶²⁸
icābet buyurdılar.

Beyt li-münşihi ⁶²⁹

Hoşā sa‘ādet ü devlet zihī huzūr u şafā

Ki seyyid-i dü-cihān eyleye bu gūne du‘ā ⁶³⁰

Pīrāye-i cerā’id-i āşārdur ki ‘Abdu’llāh bin Caḥş *raḍıya’llāhu ‘anhuñ* eşnā-yı tedārubda [T2-176a] şemşīri mānende-i rişte-i ‘ahd-i seng-dilān dü-nīm olmağın ḥazret-i gencūr-ı hizāne-i i‘cāz [Ş-137a] *‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selām* dest-i mu‘cize-tırāzlarıyla bir şāḥçe-i ḥurmāyı i‘tā buyurub isti‘māline tīğ-i cevher-şiken-i ebrūlarıyla işāret buyurdılar. Tarfetü’l-‘aynda perdāhte-i küre-i kudret bir tīğ-i āteş-tāb olub berķ-şifat leme‘āna başladı. Encām-ı käre dek anuñla kārzar idüb cāme-i i‘cāz düş-ı şemşīrden sākıṭ olmadı. Tā ‘ahd-i ‘Abbāsiyāna dek ‘Urcün nāmıyla devr-i eyādī-i tevārüs ü temellük iderek ümerā-yı Mu‘tasimiyeden Buḳāy-ı Türk Bağdād’a iki yüz dīnāra iştirā eylediğın şāhibü’l-Mevāhib ‘Allāme-i Kaşallānī ārāyiş-i kırāb-ı taḥkīk eylemişdür. Bu levḫa-i tābdār-ı rivāyet daḫi ārāyiş-i sīne-i ümmehāt-ı āşārdur ki eşnā-yı kıtāde Kaṭāde bin en-Nu‘mān *raḍıya’llāhu ‘anhuñ* dīde-i cihān-bīnine çeşm-i zaḥm-ı eyyām işābet idüb bir ḥadeng-i ser-tiz ile ḥātem-i ḥadaḳası ⁶³¹ nigīn-i zücacī-i ⁶³² heft- [E-28a] tūydan tehī oldı. [T1-34a] Ol ḫāletle merdüm-i dīde-i ‘ālemiyān *‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selām* ḥuzūrunda çeşm-i zarā‘eti zemīn-sāy idüb yā Resūla’llāh şebistān-pīrāy-ı [M-45] izdivācum olan bir meh-pāre-i gül-ruḥsār-ı āhū-nigehdür ⁶³³ ki ṭarafeynden rābiṭa-i maḥabbet müteşābik olmuşdur. Şimdi bu şüretle bāğ-ı ‘arzımı çeşme-i çeşmden ḫālī gördükde lā-muḫāle nāz-būy-ı maḥabbeti zübül-yāfte-i istikrāh olacağı emr-i ⁶³⁴ müte‘ayyendür diyü isāle-i girye-i ḥün-bār eyledi. Rūşen-sāz-ı dīde-i ‘ālemiyān *‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selām* ḥazretleri çeşm-i bīrūn-ı fütāde-i Kaṭāde’yi ḫāne-i ḥadaḳasına vaż idüb engüşt-i meh-şikāf-ı mu‘cize-

⁶²⁷ Allah’ım onları cennette bana komşu et.

⁶²⁸ ka‘r-ı A; kaşr-ı M, T1, T2, Ş

⁶²⁹ li-münşi’i M; Ş, T1, T2, A’da yok

⁶³⁰ du‘ā A, E, T1, Ş, T2; M’de yok. Ali Fuat Bilkan, *Nābī Divānı Cilt 2*, Ankara: Akçāğ Yayınları, 2011, s. 1235.

⁶³¹ ḥadaḳasıE, M, Ş, T1,T2; şadaḳası A

⁶³² zücacī-i A, E, T1, Ş, T2; zücacē-i M

⁶³³ nigehdür A, E, Ş, T1, T2; nigehdār M

⁶³⁴ emr-i A, E; T1, Ş, M; T2’de yok

perdâzlarıyla⁶³⁵ meşh eylediklerinde fî'l-hâl burc-ı cemâlinde mânende-i kevkeb fîrûzân u keffe-i çeşm-i şahîh ile ferkadânâsâ hem-seng-i terâzû-yı leme'ân oldı. Dîbâce-pîrây-ı nüshâ-i taḥkîk Ebûbekir Şiddîk *radıya'llâhu 'anh* ḥâzretleri gevher-endâz-ı sâhil-i rivâyet olmuşlardır ki muşhaf-ı cemâl-i dil-ârâ-yı seyyid-i kâ'inât '*aleyhi ecmeli't-taḥiyyât*'da mişâl-i gül-naḫş-ı beyne'l-âyeteyn cāygîr olan iki ḥalkâ-i lâcüverd-gün⁶³⁶ miğferüñ istihrâc-ı dâ'iyesinde idüm ki nâ-gâh Ebû 'Ubeydet bin el-Cerrâh *radıya'llâhu 'anh* bir tarafından [T2-177a] nesîm-i sebük-seyr gibi şitâbla zâhir olub ḥâlîk-ı zemîn ü zemân [A-24b] ḥâzretlerinin *celle şânühü* nâm-ı muḫaddesine yemîn virüb ol ḥıdmet-i 'aliyye edâsı için taḥrîk-i silsile-i ibtihâl eyledi. Ben daḥi ber-vefḫ-i me'mûl-i murahḫaş eyledigimde kelbetân-ı dendâniyla zaḥm-ı kıaranfil-gün-ı nebevîden bir vechile nez'-i ḥalkâ-i nâl eyledi ki her ḥalkâda silk-i şeniyyâtdan biri sâkıṭ olmağın ol gündün sonra laḫab-ı Ehemm(?) ile şöhret-yâfte-i efvâh-ı cihâniyân oldı. Cerîḥa-i [T1-34b] ḥalkâdan fevvâre-i ḥün cüşiş itmegin Mâlik bin Sinân *radıya'llâhu 'anh* şefeteynün zaḥm-ı nebevîye ser-püş eyleyüb kemâl-i rağbetle tecerru' eyledi. Mülâḫaza-i mes'ele-i ḥürmet-i dem ḥuzẓâr-ı aşḫâbı *radıya'llâhu 'anhüm* nev'an taḥdîş itdüğinden ğayrı be-taḫşîş⁶³⁷ dem-i cism-i mükerrem-i seyyid-i 'âlem oldığı 'ilâve-i istişkâl olmuş iken [Ş-137b] müşkil-güşây-ı mesâ'il-i kevneyn '*aleyhi's-şalâtü ve's-selâm*' ḥâzretleri من احب ان ينظر الى من خالط دمه دمی فلينظر الى مالك بن من احب ان ينظر الى من خالط دمه دمی لم يصبه النار⁶³⁸ meşküti⁶³⁹ ile izâle-i zâlâm-ı iştibâh buyurdılar. Kezâ fî *Mevâhibü'l-Kaşallâniyye* ve *Ma'âricü'l-Mu'îniyye* ser-zede-i ḥâne-i müşk-pâş-ı rivâyetdür ki dîbâce-i cerîde-i İcâd '*aleyhi's-şalâtü ve's-selâm*' ḥâzretlerinin miyâne-i [E-28b] emvâc-ı suṭürsân-ı⁶⁴⁰ tûfân u veğâdan kenâre-gîr olmaları şavâb-dîd-i baḫıyye-i aşḫâb olmağın bâlâ-yı cebel-i Uḫud'a taḥrîk-i ḥuṭuvât-ı iḫbâl buyurub lâkin âsîb-i za'f-ı cerâyiḫ zirve-i kûha dâmen-gîr-i irtikâ olmağın şî'b-ı⁶⁴¹ cebelde vaż'-ı lenger-i istikrâr buyurub cemâ'at-i vâlâ-ḫadr-i aşḫâbla ḫâ'iden edâ-yı şalât-ı zuhra muḫtedâ olub şüret-nümây-ı besmele [M-46] ve suṭür oldılar. Taḥrîr-i rüvât-ı

⁶³⁵ perdâzlarıyla A, E, Ş, T1, T2; pervâzlarıyla M

⁶³⁶ lâcüverd-gün-ı, Gültekin, s. 155.

⁶³⁷ be-taḫşîş A, E, Ş, T1, T2; taḫşîş-i M

⁶³⁸ Kanımın kanına karıştığı birini görmek isteyen varsa Malik bin Sinan'a baksın. Kanımın kanına karıştığı kişiyi ateş yakmaz.

⁶³⁹ meşküti M, E; T1, Ş, T2, A'da yok

⁶⁴⁰ suṭür-resân-ı, Gültekin, s. 156.

⁶⁴¹ şa'b-ı, Gültekin, s. 156.

şihhat-simāt üzre meydān-ı kārzār merdān-ı kārüzār-ı İslām'dan⁶⁴² tehī kaldıķda nisvān-ı recez-ḥvān naġamāt-ı neşāt-āmīziyle izhār-ı bāzīçe-i inbisāt iderek miyān-ı şühedāya güzār⁶⁴³ idüb Hind-i ciger-ḥvāreye iktidā vechi üzre ġasīlü'l-melā'ike Hanzala'dan gayrı bi'l-cümle cemāl-i bihişt-ārā-yı şühedāy⁶⁴⁴ *radıya'llāhu 'anhüm* ḥilye-i ünüf u esmā'dan 'ārī eylediler ve defāyin-i cevāhir-i [T1-35a] ĩmān olan şanādīķ-i bevāṭınların şakķ idüb pāre-i ekbādların 'aķd-i 'aķīķ gibi kılāde-i şudūr u a'nāk ve isvere-i sevā'id ü a'zā eylediler.

*beyt*⁶⁴⁵

ندارد وفا آسمان وزمین
چنین بوده وهست وباشد چنین
زدست ستم کس درین باغ نیست
که چون لاله برسینه اش داغ نیست⁶⁴⁶

Ol ḥilālde baķıyye-i muvaḥḥidīnden çend-merd-i kūh-endāz şı'b-i Uḥūd üzre pīrāmen-i māh-ı [A-25a] münīr-i risālet *'aleyhi ecmelü't-taḥıyyat*da şüreyyāvār ferāhem olduķlarına Ebū Süfyān'ıñ çengāl-i ḥadīd-i başarı ta'alluķ eyleyicek bir güruh-ı seg-i derende-i bed-sigāl ile bālā-yı serlerine ḥavāle olmaķ sevdāsıyla ṭarīķ-ı āḥerden kaşd-ı istilā eyledikleri sultān-ı āsumān-rikāb *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* ḥazretlerinüñ meşhūdları olıcaķ⁶⁴⁷ اللهم ليس لهم ان يعلونا⁶⁴⁷ du'āsın muşa'ad-ı a'lāya tevcīḥ buyurduķlarında *bi-emri'llāhi te'ālā* her rīze-i seng-i bī-vücüd veche-i küffāre bir sedd-i sedīd olub ol dereceden bir ḥaṭve daḥi irtikāya fırsat bulamadılar. Ol sā'atden soñra te'sīr-i du'ā-yı seyyid-i kā'inātla buḥrān-ı fitne vü āşüba sekte-i⁶⁴⁸ fütür 'arız olmaġa başladı. Ebū Süfyān istişāl-i nuḥbe-i⁶⁴⁹ aşḥābdan me'yūs olıcaķ ḥazret-i ḥvāce-i 'ālem *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellemüñ* ve cenāb-ı şeyḥeyn-i mükkerremeyn *radıya'llāhu 'anhümānuñ* yegān yegān istiḥbār-ı mevt ü ḥayātıları sevdāsına düşüb cem'iyetgāh-ı 'ālī-maķām-ı İslām ṭarafına itāle-i kemend-i [E-29a] feryād eyledi. Men'ci ḥükm-senc-i nebevī iktizāsı üzre ol āvāre-i beyābān-ı ḥamāķatüñ cevābında

⁶⁴² meydān-ı kārzār-ı merdān kārüzār-ı İslām'dan, Gültekin, s. 156.

⁶⁴³ güzār A, E, Ş, T1, T2; güzer M

⁶⁴⁴ şühedā-yı A, E, Ş, T1, T2; şühedā M

⁶⁴⁵ beyt A, E T1, T2; meşnevī M; nazm Ş

⁶⁴⁶ Yer ve gök vefasızdır. Böyleymiş, böyledir ve böyle olacaktır. Lale gibi yüreġi kara olanlar dışında zulümden kimse bu bahçede yok.

⁶⁴⁷ Allah'ım onları bizden güçlü kılma.

⁶⁴⁸ sekte-i A, Ş, E, T1, T2; şikeste-i M

⁶⁴⁹ nuḥbe-i A, E, Ş, T1, T2; pīḥ-nuḥbe-i M

üç def'a ihtiyâr-ı sükût eylediler. Ebû Süfyân 'adem-i şudür-ı cevâbdan nâşî aşl-ı aşîl-ı [T1-35b] İslâmiyân 'azim-i şehr-i hāmūşân olduklarına karar virüb temâm-ı inbisât-ı kām-revân ile hâzele-i Kureys'e tevcih-i çehre-i istibşâr eyledi ve bu vechile enbân-güşây-ı [Ş-138a] hezeyân oldu ki ey vücūh-ı 'aşîre beşâret-bād ki Muhammed ü Ebübekr ü 'Ömer ber-tıbķ-ı merām pehlū-zede-i cāme-i h'āb-ı in'idām olduklarında kaç'ā reyb kalmadı zīrā eger⁶⁵⁰ henüz cilveger-i mesîre-i hayāt olsalar idi be-her-hāl mürā'at-ı nāmūs-ı gayret için işbāt-ı vücūd iderler idi didükde hemān Hāzret-i Fāruķ-ı refī'ü'l-cenābuñ hum-ı hamıyyeti ser-pūş-endāz-ı şabr u taħammül olub ey herzegerd-i bādiye-i dālāl hiç peymāne-i dehānuñ bī-hūde [M-47] ālūde-i qazūrāt-ı kızb itme ki aħbār-ı hayātleri dūş-ı ārāmgeh-i bār olanlar *bi-ħamdi'llāhi te'ālā* [T2-178a] hālā⁶⁵¹ eyvān-nişîn-i çār-şuffe-i zindegānīdür diyü nevrüz-ı neşātın şeb-i yeldā-yı endūha taħvīl eyledi. Ebû Süfyân'ıñ peymāne-i ümīdi bāz-gün olduğından çeşme-i inbisātı muğberr olıcaķ kelimāt-ı bī-hūde-i mütelaşiyāneye taşaddī idüb bilā-mesās-ı tenāsüb⁶⁵² اعل هبل elfāz-ı bī-fā'idesiyle sitāyiş-i aşnāma şürū' eyledi. İşâret-i h'āce-i kâ'ināt *'aleyhi efđalü't-taħıyyāla* Aşhāb-ı Kirāmdan birisi⁶⁵³ الله اعلى واجل cevābıyla sīne-i maķāl-i bī-me'āline havāle-i tabanca-i redd eyledi. Ebû [A-25b] Süfyân⁶⁵⁴ الغرى لنا ولا غيرى لكم kelāmıyla kendü zu'mınca varaķ-kerdān-ı mübāhāt olıcaķ işâret-i seyyid-i enām *'aleyhi's-şalātü ve's-selām*⁶⁵⁵ الله مولانا ولامولى لكم cevābıyla derā-yı dehān-ı herze-derāyın giyāh-agīn eylediler. Andan sonra Ebû Süfyân يوما بيوم⁶⁵⁶ والحراب سجال وموعدكم البرد فى العام القابل maķālātına leb-cünbān olıcaķ yine işâret-i mefħar-i mevcūdat *'aleyhi ekmelü't-teslīmāla* Aşhāb-ı Kirām⁶⁵⁷ نعم بيننا وبينكم mev'id-i kelāmın mühre-i felāħan-ı cevāb eylediler. Andan sonra hāzret-i muķallibü'l-ķulüb kânūn-ı derūn-ı küffārda olan lehīb-i cesāret-i⁶⁵⁸ şirirāneyi⁶⁵⁹ seyl-āb-ı ħavf

⁶⁵⁰ eger A; E, T1, Ş, T2, M'de yok

⁶⁵¹ hālen, Gültekin, s. 156.

⁶⁵² Yüce Hübel!

⁶⁵³ Allah şanı yüce ve ulu olandır.

⁶⁵⁴ Bizim Uzza'mız var sizin Uzza'nız yok!

⁶⁵⁵ Allah bizim mevlamızdır, sizin ise mevlanız yok!

⁶⁵⁶ Bugün Bedir günü gibidir. Savaş lehimize de aleyhimize de sonuçlanabilir. İleride Bedir buluşma yerimiz olsun.

⁶⁵⁷ Tamam gelecek yıl Bedir'de buluşalım.

⁶⁵⁸ cesāret-i M, T1, Ş, T2, E; ħasāret-i A

⁶⁵⁹ şerirāneyi, Gültekin, s. 158.

zuhūriyla itfā idüb şebātları inşırāfa mütehavvil⁶⁶⁰ olmağa başlayub gürüh gürüh cānib-i Ümmü'l-Ḳurā'ya 'inān-tāb-ı maṭāyā-yı mu'āvedet oldılar. Mışra⁶⁶¹

رسیده بودبلائی [E-29b] بخیر گذشت⁶⁶²

Lākin şer-girān-i⁶⁶³ bādiye-i hizlān sevād-ı Medīne-i tāhireyi dest-zede-i nehb ü tārāc itmege intihācları mülāhazası 'avākıb-endiŝān-ı aşhāba ĩrās-ı ḥadşe-i ıztırāb itmegin şeh-süvār-ı ḥilye-i⁶⁶⁴ *lā fetā* Ḥāzret-i 'Aliyyü'l-Murtażā *kerrema'llāhu vechehü* teccüsüs-i ḥāl için dünbāle-i küffārdan irsāl buyırılıb bu ṭarīḳla tavşiye-i ḥikmet-endüz buyurdılar ki eger ḥuyüli keŝide-i efsār-ı ḥaybet⁶⁶⁵ idüb ecsām-ı ḥabıŝelerin püŝt-i cimāle bār itmişler ise niyet-i 'azmleri Ümmü'l-Ḳurā'yadur yāḥūd ber-'akş-i taşavvur ise gāret-i Medīne'ye çeşm-düḥte-i iltizāmlarıdır. Ḥāzret-i şāh-ı velāyet ber-ṭıḅḳ-ı melḥūz-ı nebevī rüküb-ı cimāl ile pey-bürde-i rāh-ı Mekke oldukları ḥaberin resānide-i mevḳif-i mu'allā idüb emn-bahşā-yı ḥavātır-ı aşhāb oldılar. Nuḳāve-i nuḳül-i mühre-i siyerdür ki āvāze-i mātem-engiz-i iblīs '*aleyhi'l-la'ne* mesāmi'-i sekene-i [T2-178b] Medīne'ye zelzele-endāz-ı ıztırāb olduğda Ḥāzret-i Zehrā *rağiya'llāhu 'anhā* ba'zı perde-niŝinān-ı [Ş-138b] ḥarem-serāy-ı risāletle cānib-i Uḥud'a kādime- [T1-36b] engiz-i ŝitāb olmuşlar idi. İnşırāf-ı e'ādī [M-48] hilālinde cāy-ı ma'rekeye vāşıl olub lākin levḫa-i i'tikād-ı Zehrā'da peder-i vālā-güherlerinin taḥḳıḳ-i ŝehādetleri münteḳaş⁶⁶⁶ iken muğāyir-i taşavvur-ı tekye-zede-i visāde-i ḥayāt bulub ancak nüŝha-i ta'vīz-i beden-i muḳaddeslerinde nice dā'ire-i zaḥm-ı la'l-çekān göricek bī-iḥtiyār ol nihāl-i ser-sebz-i ŝefā'ate şarılıb ḥāzret-i faḥr-i 'ālemiyān *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*⁶⁶⁷ ḥāzretleri daḫi ciger-pāre-i endüh-zede-i sügvārın kenāre-i āğuş-ı ḥasrete çeküb ṭarafeynden eşki ḥün-āmīz-i rikḳat [a-26a] cüş u ḥurüş eyledi. Büy-ı dil-cü-yı Muḥammedī Ḥāzret-i Zehrā'yı naḳd-i ŝu'urdan tehī-dest eyleyicek reşehāt-ı girye-i ŝükr-i meserret yine tedārik-i mā-fāt eyledi. Ḥāzret-i ser-çeşme-i velāyet kāse-i siper ile āb getirüb Ḥāzret-i Zehrā *rağiya'llāhu 'anhā* mir'āt-ı tābnāk-ı ruḥsārların ŝüst ü ŝü eyledi. Güŝiş-i Zehrā ile

⁶⁶⁰ mütehavvel, Gültekin, s. 159.

⁶⁶¹ mışra^c E, T1; Ş, A, M, T2'de tok.

⁶⁶² Bir bela gelmişti fakat hayırla geçti.

⁶⁶³ şer-girān-ı A, T1; şır-girān-ı M, Ş; ser-girān-ı T2; şirrīrān-ı E

⁶⁶⁴ ḥilye-i E, M, Ş, T1, T2; ḥalbe-i A

⁶⁶⁵ ḥaybet A, E; cenībet M, T1, T2, Ş

⁶⁶⁶ münteḳaş, Gültekin, s. 158.

⁶⁶⁷ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem A, E, Ş; şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem M, T1, T2'de yok

cüşiş-i cüy-ı hün vaqfe-gır-i sükün olıcağ bir kıt'a haşri sūzān idüb hākister-i iksir-
 'ayārın sürme-i çeşm-i cerāyih eyleyicek münsedd oldığı şafha-pirāy-ı Ma'āric ve
 Mevāhibdür. Andan sonra hazret-i sulṭān-ı mürselin 'aleyhi's-şalātü ve's-selām
 hazretleri tefahhuş-ı ahvāl-i aşhāb u şühedāya kıyām buyurub evvelā Sa'd bin er-
 Rebī' *raḍıya'llāhu 'anh* [E-30a] cilveger-i dā'ire-i hużūr degüldür ayā ne hāletdedür
 diyü mevt ü hayātdan istiḥbār için Muḥammed bin Mesleme *raḍıya'llāhu 'anh*
 ta'yin-i hıdmet-i ihtiyāt buyurdılar. Miyān-ı kütelāda bir hāletde buldı ki rişte-i enfāsı
 inkiṭā'a karīb olub rüh-ı revānı tayy-i mesāfe-i⁶⁶⁸ hayāt itmege bir nice kadem [T1-
 37a] ancak⁶⁶⁹ kalmış idi. Selām-ı habīb-i melik-i 'allāmı iblāğ idüb ya Sa'd miyān-ı
 aşhābda 'adem-i şuhūdñuzdan ḥātır-ı enver-i faḥr-i kā'ināt 'aleyhi *ecmelü't-taḥıyyāt*
 gubār-endūd-ı melāl olub bu bendelerin tefakḥkuda⁶⁷⁰ ta'yin buyurdılar didükde
 zebān-ı Sa'd māhī-i cüybār-ı maḳāl olub yā Muḥammed;

*beyt*⁶⁷¹

چاك جكرم بخيه صحت نپذيرد

چاك دل من مرهم صحت نشناسد⁶⁷²

bi-ḥamdi'llāh ben müntehā-yı merātib-i emānī olan derece-i şehādete irtikāyla
 kām-revā oldum. Benüm [T2-179a] selām-ı ḥasret-engizümü⁶⁷³ pīşgāh-ı mu'allā-
 cenāb-ı risālete taḳdīm idüb bu bende-i cān-sipārī cānibinden⁶⁷⁴ جزاك الله عنا خير اما
 du'āsın teblīğ eyleyesin ve ḳabāyil-i Enşār'ın mesāmi'-i i'tibārlarına
 bu le'al-i felāḥ-baḥşā-yı vaşıyyetümi ta'līk eyleyesin ki eger server-i āḥirü'z-
 zemānuñ 'aleyhi's-şalātü ve's-selām hıdmet-i 'aliyyesinde nāşıye-i ḥāllerinde
 yekser⁶⁷⁵ mü-girih-i tekāsül gösterirler ise hużūr-ı dādār-ı dīvān-ḥāne-i 'araşātıda ḥarf-
 i i'tizārları nüvişte-i cerīde-i ḳabül olmağ ihtimāli ber-ṭarafdur diyüb gevher-i [M-49]
 girānmāye-i rühun genc-ḥāne-i ervāḥa teslīm eyledi. Muḥammed bin Mesleme
raḍıya'llāhu 'anh şüret-i ḥālī berdāşte-i mevḳif-i refī'e eyledükde [Ş-139a] faḥrü'l-
 enbiyā 'aleyhi *efḥarü't-teḥāyā* hazretleri ol sa'ādetmend-i 'ālī-ḳadr ḥaḳḳında اللهم ارض

⁶⁶⁸ mesāfe-i A, E, M, Ş, T1; mesāfāt T2

⁶⁶⁹ ancak A, E, Ş, T1, T2; M'de yok

⁶⁷⁰ tefakḥkuda A, E, T1, Ş, T2; tefakḥkud için M

⁶⁷¹ beyt A, M, E, Ş; şi'r T2; nazm T1

⁶⁷² Yüreğimin yarasını kimse dikemez, yüreğimin yarası hiç düzelmekten anlamaz.

⁶⁷³ ḥasret-engizümü A, E, T1, Ş, M; meserret-encāmumı T2

⁶⁷⁴ Allah ümmetinden ötürü peygamberlere verilen en nimetlerle sizleri nimetlendirsin.

⁶⁷⁵ yekser-i, Gültekin, 160.

⁶⁷⁶ عن سعد بن الربيع du‘āsın rû-be-râh-ı dergâh-ı İlâh buyurdılar. Ol eşnâda hiç ‘amm-i muhteremim Hamza hürâmente-i şahrâ-yı şühüd degüldür āyâ⁶⁷⁷ anlar [A-26b] daği ne hâletdedür diyü tahrîk-i leb-i istiḥbâr buyurduklarında meger cenâb-ı Murtażâ *radıya’llâhu ‘anh* daği tefahḥuş-ı seyyidü’s- [T1-37b] şühedâya ḥaṭve-cünbân olmışlar idi. Ol maḥalde irişüb girye-künân ṭayy-i bisât-ı ḥayât eylediklerin iş‘âr idicek ser-i seyyidü’s-şühedâya sâye-endâz-ı şühüd olub ol peleng-i şîr-i şavleti zîver-i gûş u bîninden sâde ol vechile ḥufre-i ḥakârete üftâde göricek bî-iḥtiyâr ol şâhiḳa-i temkîne zelzele-i ıztırâb-ı ḥamiyyet ‘arız olub berḳ-i ğayret şehâb-ı ‘anber-gün-ı müjgânlarından emtâr-ı kaṭarât-ı ḥasret [E-30b] iderek ما وقتت موقفا قطا اغيظ لى من ⁶⁷⁸ هذا maḳâlî leb-i âteşfâmlarından tereşşuḥ eyledi ya‘ni ašlâ bundan ğayz-engîzter bir maḳâmda ṭurmadum.

beyt

Vardı peleng-i küh-ı veġā ḥ‘âb-ı rāḫata

Kuhsâr-ı kibriyâda ṭuran nerre-şîr-i gör

Ve eger ba‘de’l-yevm âhen-dil-i⁶⁷⁹ Kureyş güdâḫte-i küre-i zafer olmaḳ müyesser olursa bu vaż‘-ı nâ-şâyeste mükâfâtı için yetmiş nefer-i kâfiri müşle itmekçün ḳasem buyurdılar. Ol sâ‘atde emîn-i vaḫy-i mübîn *‘aleyhi’s-selâm* ḫazretleri ḫizâne-i levḫ-i maḫfûzdan bu gevhher-pâre-i tesliyet-baḫşâyı pîrâye-i benâġuş-ı nebevî eyledi ki وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوْقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ⁶⁸⁰ seyyid-i ‘âlemiyân [T2-179b] *‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm* ber-vefḳ-i rızâ-yı Rabbânî ol dâ‘iyeden taḫliye-i zamîr buyurub edâ-yı kefâret-i ḳasem eylediler ve bu muḳâbelede rûḫ-ı seyyidü’s-şühedâ için yetmiş def‘a istiġfâr buyurdılar ve Ḥazret-i Zehrâ o hemşîre-i seyyidü’s-şühedâ Şafiyye binti ‘Abdü’l-Muṭṭalib *radıya’llâhu ‘anhümâya* tevcîḫ-i nazra-i iltifât buyurub beşâret olsun ki ḫâlâ birâder-i vaḫy-âverim [T1-38a] Cibrîl-i Emîn iblâġ-ı peyâm-ı nüvîd eyledi ki nâm-ı ‘amm-i muhteremim Hamza’yı laḳab-ı Esedu’llâh ve Esedü’r-resûl ile nigâşte-i elvâḫ-ı fîrûze-reng-i heft-âsumân eylediler.

⁶⁷⁶ Allah’ım Sad bin Rebi’den razı ol.

⁶⁷⁷ āyâ A, Ş, T1, T2, E; yâ M

⁶⁷⁸ Bana bundan hazla sıkıntı veren başka bir yerde konaklamadım.

⁶⁷⁹ âhen-dil-i A, M, T1, T2; âhen-dilân-ı E, Ş

⁶⁸⁰ Birine ceza vereceğiniz zaman, size yapılanın aynısıyla karşılık vermekle yetinin (aşırı gitmeyin). Eğer sabrederseniz bilin ki sabrımız sizin için çok daha hayırlıdır. Nahl Sûresi: 126.

*beyt*⁶⁸¹

حمزه که قربان شده در راه دوست
سید هر جا که شهید است اوست
لاله زخونش شده خونین کفن
داغ نهاده بدل خویشتن⁶⁸²

Nüsaḥ-ı siyer-i seniyye nāṭık olduğu üzere aḍād-ı şühedā bāliḡ-i derece-i sebḥın idi ki altmış altı nefer bahādırān-ı Enşār'dan ve dört nefer şīrān-ı Muhācirīn idi.

beyt

یاران تمام جانب دار بقا شدند
تنها⁶⁸³ [M-50] گذاشتند جهان خرابرا

Ḳutelā-yı kefere-i Ḳureyş otuz nefer idi ki yalnız on üç neferi cısr-i şemşīr-i ʿAliyyü'l-Murtaẓā'dan beyābān-ı fenāya güzer itmişler idi. Şalāt-ı cenāze-i Uḫud māddeinde şudūr iden eḡāvīl-i muḡtelife-i e'imme-i Ḥanefiyye ve Şāfi'iyye'yi *raḡimeḡumu'llāh* [A-27a] bütūn-ı muṭavvelāt-ı kütüb-i basīte ḡāvī [Ş-139b] olmaḡın ḡavl-i muḡtār ile iktifā şavāb-dīd-i yerā'a-i nādire-zā⁶⁸⁴ olmuşdur. Ma'āricü'n-Nübüvve'de meşṭūr olduğu üzere mecmū' şühedā-yı ḡünīn-kefenūn beden-i ḡül-pirehenlerin cenāze-i seyyidü'ş-şühedā ile hem-pehlū eyleyüb her birine zād-ı rāh-ı āḡiret kılınan [E-31a] mā'ide-i şalātdan ḡazret-i seyyidü'ş-şühedāyı daḡi ḡişşemend buyururlar idi. Bu ṭarīk üzere ḡazret-i esedu'llāh *raḡıya'llāhu ʿanh* yetmiş def'a şalāta mazḡar oldılar. Ba'zı kütüb-i siyerde ṭoḡuzar şehīd⁶⁸⁵ ile hem-pehlū kılınub her tis'aya ʿāşir olmaları daḡi mervīdür. Encüm-serāy-ı fānīde rābīṭa-i üns ü ülfetleri mün'āḡid olanlaruñ ikisin ve üçün birer merḡadde kūşe-ḡüzīn-i ḡalvet-ḡāne-i ḡāk eylediler.

beyt [T2-180a]

اعضای پاره پاره من بخیه کیر نیست
در خاک بسپرید باهستگی مرا⁶⁸⁶

⁶⁸¹ beyt A, E, T2; meşnevī M; nazm T1, Ş

⁶⁸² Hazma aşk yolunda kurban olmuş. Her nerde şehit olsa onların başıdır. Lale kendi kanından şehit olmuş, kendi yüreğini ateşe vermiş.

⁶⁸³ Dostların tamamı sozsuzluk yolu tarafına gittiler. Harabe dünyayı yalnız bıraktılar.

⁶⁸⁴ nādire-zā M, E, Ş, T1; nādire T2; nādire-rā A;

⁶⁸⁵ şehīd A, M, Ş; şühedā T1, T2, E

⁶⁸⁶ Benim parça parça olmuş azalarım dikişle birleştirilemez. Beni rahat ve yavaş topıraḡa bırakın.

Emvātın Medīne'ye naql idenleriñ bile i'ādesine fermān-ı nebevī şadır olub 'Abdu'llāh bin Caḥş ki ḥāher-zāde-i seyyidü'ş-şühedā idi. Hāl-i 'ālī-ḳadrleri ile bir merḳadde 'Abdu'llāh bin 'Amr bin Ḥarāmi, Ḥārice bin Zeyd ile ve 'Amr bin el-Cemūḥ ile üçün bir merḳadde ve Nu'mān bin Mālik ve 'Ubeydet bin el-Ḥaşḥāş ve Muḥzir bin Ziyād'ı daḥi üçün bir merḳadde hem-nişīn-i dārü'l-enes-i türāb eylediler *raḍıya'llāhu 'anhüm ecmā'in*⁶⁸⁷. Vāḳıdī *raḥmetu'llāh* nigāşte-i cerīde-i taḥḳīk itmişdür ki Ḥāzret-i Şıddīḳa *raḍıya'llāhu 'anhā* ba'zı zenān-ı Hāşimiyye ile istikşāf-ı ḥāl-i seyyidü'l-mürselīn için cānib-i Uḥūd'a 'azīmet-künān idiler. Eşnā-yı rāhda zevce-i 'Amr bin el-Cemūḥ, Hind bint-i 'Abdu'llāh bin 'Amr Ḥirāmi'ye mülāḳī oldılar ki bir şüttür-i bārdāruñ zimāmın süvār-ı sā'id eyleyüb cānib-i Medīne'ye revān idi. Ḥāzret-i Şıddīḳa keyfiyyet-i bār-ı şüttürden taḥrīk-i şefe-i istiḥbār eyledükde yā Şıddīḳa *bi-ḥamdi'llāhi te'ālā* ḥāzret-i nebiyy-i ins ü cānn muḳīm-i fezā-yı⁶⁸⁸ ḥayātdur. Her muşībet ki verā-yı mātem-i peygām-berī ola sehldür diyü cevāb virdi. Tekrār Ḥāzret-i Şıddīḳa bu ḥulle-püşān-ı şehādet kimlerdür didükde şevherüm 'Amr bin el-Cemūḥ ve birāderüm 'Abdu'llāh ve püserüm Ḥallād'dur ki defn için Medīne'ye naql iderüm diyü cevāb viricek Ḥāzret-i Şıddīḳa maḥabbet-i dīn-i Muḥammedī'de ol muḥaddere-i 'işmet-penāhuñ şabr u şebātına engüşt-gezā-yı ta'accüb oldı. Ol eşnāda ol cemel-i cemīlü'l-ḥaml kürsī-i dü-zānūsı [T1-39a] üzre ḳu'üd eyledi. Yine Şıddīḳa *raḍıya'llāhu 'anhā* yā Hind bārı girān olmağla [M-51] ḡālibā ḥarekete iḳtidārı meḳūddur didükde Hind ayıtdı; nice def'a bundan ziyāde girānbār olmuşdur lākin bu ḥālet bu āna dek manzūr olmamış idi. Ḡālibā bu emre bādī 'ālem-i āherden [A-27b] olmaḳ gerekdür didi. [E-31b] Nā-gāḥ buḥtī-i gerdenceş-i zimāmın taḥlīş idüb cānib-i Uḥūd'a şitābān oldı. Tekrār Hind zabt-ı zimām idüb Medīne'ye sevḳ eyledükde yine [Ş-140a] serkeşlikle zimāmın rehā idüb Uḥūd'a intihāc idicek Hind bi'z-zarūre ḥuzūr-ı sulṫānū's-şāḳaleyne [T2-180b] gelüb sābıḳa-i aḥvālī ma'rūz idicek⁶⁸⁹ ان الجملة لمأمور ferīdesi ile gūyā olub 'Amr'ıñ aḥvālīn Hind'den istiḥbār buyurduḳlarında yā Resūla'llāh ḥīn-i 'azīmet-i cihādda raḥmet-i İlahī'den ḥāst-gārım ki pāy-ı lengle cevlān-sāz-ı 'arż-ı bihişt olam diyüb⁶⁹⁰ اللهم لاتردنى الى اهلى

⁶⁸⁷ *raḍıya'llāhu 'anhüm ecmā'in* A, E, Ş; *raḍıya'llāhu te'ālā 'anhüm ecmā'in* M, T1, T2

⁶⁸⁸ *fezā-yı* A, E, Ş, T1, M; T2'de yok.

⁶⁸⁹ Deveye emredilmiştir .

⁶⁹⁰ Allah'ım aileme geri döndürme.

du'asın tekrār iderdi didi. Yā Hind, beşāret saña ki hālā şevher ü birāder ü püserüñ dest-be-dest gül-geşt-i çemenzār-ı bihişt itmededürler diyü nā'ire-i derünuna kevşer⁶⁹¹-pāş-ı tesliyet oldılar. Ta'yīn-i müdaqqikān-ı siyer üzre henüz kelle-i hūnīn-i āfitāb merķad-i ğarba⁶⁹² tevārī itmemiş idi ki mähçe-i rāyet-i nebevī cānib-i Taybe'ye cünbān olub ol cān-fürüşān-ı bāzār-ı şehādet üzre سَلَامٌ عَلَيْكُمْ يَا صَبْرْتُمْ فَنِعْمَ عُفَى الدَّارِ⁶⁹³ cevāhirin nişārla vedāc idüb cānib-i Medīne-i dārü'l-ķarāra⁶⁹⁴ hūrāmān oldılar.

beyt

حسرت روی تو از بسکه دلم برد بذاك

تابحشرم كل [T1-39b] حسرت دمد از خاك مزار⁶⁹⁵

Mervīdür ki reh-güzerde vāķi' olan ķabā'ilūñ ricāl ü nisvānı⁶⁹⁶ reh-güzer-i şehriyār-ı mülk-i risālet 'aleyhi'ş-şalātü ve 's-selāmda şaff-beste-i intizār-ı selām olub yā Resūla'llāh pīşgāh-ı şefā'at-destgāhuñda ĩşār-ı ser-māye-i hayāt idenler cümlesi bilā-gerdān zāt-ı ķudsiyyü'ş-şifātuñ olsunlar ve cūd-ı girān-māye-i kem-yābuñdan ğayrı muşībet cümle vesīle-i meserret belki cāy-ı tehniyetdür.

beyt

باشادئی دیدار تو در عین سلامت

غمهای جهان جمله فراموش توانکرد⁶⁹⁷

diyerek hayāt-ı pür-berekāt-ı seyyid-i 'ālem için şükr-güzārī iderler idi. Seyyidü'l-'Arab ve'l-'Acem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ğazretleri dağı⁶⁹⁸ اللهم اذهب حزن قلوبهم واجبر ميبتهم maķāl-i şefķat-me'ālını zebān-güzār-ı tesliyet buyururlar idi. Menķöldür ki dürre-i şadef-i şulb-i seyyidü'ş-şühedā Fāţıma rağıya'llāhu 'anhā mülākāt-ı pederī ümmidiyle vaķfe-ğir-i ser-rāh-ı intizār olub peder-i 'ālī-güheri riyezatkede-i cihāddan ğirisne gelmek itikādıyla bir miķdār şir ü ğurmā dağı hem-rāh itmiş idi. Andan bī-ğaber ki ol miĥmān-ı ziyāfet-ğāne-i na'īm sīr-ķab-ı mā'ide-i [E-32a] şirīn-güvār-ı şehādet olmuşdur. Leşker-i İslām ğürüh ğürüh durub Medīne'ye

⁶⁹¹ kevşer A, E, T1, M, Ş; gevher T2

⁶⁹² merķad-i ğarba A, E, Ş, T1, T2; merķade M

⁶⁹³ Selam olsun size! (Tebrikler!) Sıkıntılara göğüs gerdiniz, sonunda ne hoş bir sonuca ulaştınız. Ra'd Süresi: 24.

⁶⁹⁴ Medīne-i dārü'l-ķarāra A, E, Ş, M, T1; Medīne'ye T2

⁶⁹⁵ Senin yüzünün hasreti gönlümü toprağa gömüyor. Mezarımda haşre kadar gül kokusu eser.

⁶⁹⁶ reh-güzerde vāķi' olan ķabā'ilūñ ricāl ü nisvānı M, E, Ş, T1, T2; A'da yok

⁶⁹⁷ Sağlıkta seninle buluşmak mutluluğu dünyanın tüm kaderini unutturur.

⁶⁹⁸ Allah'ım onların kalplerindeki üzüntüleri gider, belalarına çāre ver.

[M-52, T2-181a] vürüd eyledikçe peder-i büleḡ-gevheri⁶⁹⁹ ol miyānede çeşm-güzār-ı⁷⁰⁰ intizārī olamadığından⁷⁰¹ Ḥāzret-i Şiddīk-ı Ekber *radıya'llāhu 'anhdan* istiḥbār-ı kudūm-i pederiin [A-28a] leb-güşāy-ı zārā'et olıcağ bu ḥareket-i 'ālem-süz-ı su'ālden ciğer-i Şiddīk kebāb-ı ıztırāb olub āb-ı ḥūn-ālūd perde-i eşminden [T2-40a] seyelan iderek 'an-ğarīb mevkib-i ḥātīm-i risālet gelür diyerek güzār eyledi.

beyt

بهرکه دست میزنم از دست رفت است

درخیرتم که از که بپرسم نشان دوست⁷⁰²

[Ş-140b] Āḥir mevkib-i 'ālem-tāb-ı Muḥammedī *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* nümāyān olduğda sāye-i livā-yı 'arş-ı sāde olan gürūh-ı şır-dilān beyninde daği manzūrı olmayacak dest-i ıztırābın ḥalka-i 'inān-ı nebevī idüb yā Resūla'llāh pederüm ḳandedür ki nihāl-i ḳāmet-i dil-cūsı sāye-endāz-ı ser-eşme-i çeşmüm degüldür didükde rişte-i müjgān-ı seyyid-i 'ālemiyān *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* lü'lü'-ekān-ı eşk-i firāk olub yā Fāṭıma ba'dezīn pederüñ ben olayum diyü mu'āmele-i nevāziş-i yetīmāneye taşaddī buyurduğlarında yā Resūla'llāh bu maḳālden meşām-ı cāna bŷy-ı ḥūn teveccüh itmededür diyü dest-i feryādıyla çāk-efgen-i girībān-ı ıştıbār olıcağ Ḥāzret-i seyyid-i enām *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* ve ḥuzzār-ı Aşḥāb-ı Kirām *radıya'llāhu 'anhüm* yek-pāre āvāze-i nevḥa-ḥız-i⁷⁰³ Fāṭıma'ya dem-sāz oldılar.

beyt

ماندهام بادلی از هجر عزیزان مجروح

دیدهام غرقه طوفان چو جگر کوشه نوح⁷⁰⁴

Ma'āricü'n-Nübüvve'de merḳūm olan rivāyāt-ı mu'teberedendür ki ol maḥalde nā-gāh cānib-i ṭāğ-ı firūze-gūn-ı āsumāndan sāmi'a-i faḥr-i cihāna bir şadā ta'alluğ idüb māh-ı zemīn-tāb-ı ruḥsārların şavb-ı semāya tevciḥ buyurduğda⁷⁰⁵ ḥāzret-i seyyidü's-şühedāy *radıya'llāhu 'anh*⁷⁰⁶ miyāne-i arz u semāda kisve-i cism-i

⁶⁹⁹ gevheri A, E, Ş, T1, T2; güheri M

⁷⁰⁰ eşm-güzār-ı A, E, T1, Ş, T2; eşme-güzār-ı M

⁷⁰¹ olamadığından A, E, Ş ;olmadığından M, T1, T2

⁷⁰² Her kime ki elimi atsam elimden gitti. Hayretteyim ki dostun izini kimden sorayım.

⁷⁰³ āvāze-i nevḥa-ḥız-i E, Ş, T1, T2, M; āvāz-ı teveccüh-ḥız-i A

⁷⁰⁴ Dostların ayrılığından gönlüm yaralandı. Nuh'un ciğer köşesi gibi tufanda boğulduğunu gördüm.

⁷⁰⁵ buyurduğda A, E, Ş, T2; buyurduğlarında M, buyurup T1

⁷⁰⁶ 'anh A, E, Ş, T1, T2; te'ālā M

insānīde müşāhede buyurdılar ki yā Resūla'llāh benüm Fāṭıma-i yetīmümi nigāh-ı şefkāt ü iltifāt-ı [T1-40b] gārīb-nevāzāne-i mekremetüñden mehcūr eyleme diyü taḥrīk-i zebān-ı niyāz eyler idi. Ḥāzret-i nıgeh-bān-ı gencīne-i emānet *'aleyhi't-taḥıyyat* ḥāzretleri ey *'amm-i 'ālī-ḳadr*⁷⁰⁷ mir'āt-ı ḥāṭırını ğubār-ı dağdağadan *'ārī* eyle ki anı ben ḥāşşa-i duḡterlige ḳabūl ve nazār-ı ḥıfz u terbiyetüme meşmūl eyledüm didüklerinde [E-32b] nā-gāh verā-yı sürādık-ı ğaybdan bir nidā-yı cān-baḡşā avīze-i sem^c-i hümāyūn-ı nebevī oldı⁷⁰⁸ ki yā Muḥammed sen ki duḡter-i Ḥamza'yı āverde-i sāye-i revāḳ-ı übüvvet eyledüñ bizüm daḡı galebe-i *'afv* u raḡmetümüz bu muḳābelede pezīrende-i *'uşāt-ı ümmetüñ* olmuşdur *feli'llāhi'l-ḡamdi ve'l-minne*.

beyt

فردای حشرتابنمایم عطای دوست

ثابت کنم بخویش دو عالم کناره را⁷⁰⁹

Ḥāzret-i fahrü'r-rüsül *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* menzil-i mu'allā-cenābların maḳdem-i mes'ūdlarıyla tenvīr [M-53] buyurduḡlarında ḡāne-i seyyidü'ş-şühedādan ğayrı ekşer [a-28b] menāzil-i şühedā-yı Enşārdan āvāze-i nevḡa vü feryād resīde-i ğuş-ı melāl olur idi. Seyyid-i 'ālem *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* ولكن حمزة⁷¹⁰ buyurduḡları Sa'd bin Mu'āz ve Üseyyid⁷¹¹ bin Ḥuzayr ve ba'zı Enşār *raḡıya'llāhu 'anhüme* ğuş-res olmağla bi'l-cümle ahālī-i ḡaremlerin ḡāne-i seyyidü'ş-şühedāda ināre-i⁷¹² tenevvür-i şīven ü figān itmek için irsāl eylediler. Nīm-şeb āşiyān-ı müjġān-ı nebevīden⁷¹³ ṭā'ir-i ḡvāb remān olub vāḳıf-ı setīre-i ḡāl olduklarında *raḡıya'llāhu 'anh*⁷¹⁴ رضى الله عنكن وعن اولادكن وعن اولاد اولادكن⁷¹⁴ du'āsın nisvān-ı Enşār ḡaḳḳında pīrāye-i şaḡıfe-i eflāk eylediler. Şubḡ-dem vücūd-ı Muhācirīn ve Enşār [Ş-141a] *raḡıya'llāhu 'anhüm* maḡfil-i hidāyet-endüz-ı risālete müctemī^c olduklarında ey ḡumāt-ı [T1-41a] beyza-i İslām maḡtele-i dil-ḡırāş-ı Uḡud'da ğüzer iden mu'āmele-i taḳdīr-i İlāhī ki mutāzamın-ı hezārān-daḳāyık-ı ğāmıza-i ḡükmdür. *Bi-ḡamdi'llāh* resīde-i serḡadd-i encām oldı. Beşāret-bād ki

⁷⁰⁷ 'ālī-ḳadr A, E, Ş, T1, M; 'ālī-ḳadrüm T2.

⁷⁰⁸ oldı E, Ş, M, T1, T2; oldılar A

⁷⁰⁹ Dostun yardımını maḡşerden sonraya kadar ğözleyeyim, ğünahımı iki dünyada bekleyeyim.

⁷¹⁰ Ama Hamza için ağlayanlar yoktur.

⁷¹¹ Üseyd, Gültekin, s. 165.

⁷¹² enāre, Gültekin, s. 165.

⁷¹³ nebevīden A, E, Ş, T1, T2; nebevīde M

⁷¹⁴ Allah sizden, sizin çocuklarımızdan ve onların da çocuklarından razı olsun.

ba'de'l-yevm ser-pençe-i istilā-yı Kureyş'ün girībān-ı İslāmiyān'a ta'alluḡ ve itilāsı nā-müyesserdür ve hūze-güzīnān-ı imāna 'an-ḡarīb feth-i celīl-i Mekke-i Muḡtereme ve daḡi nice fütühāt-ı 'aliyye müte'ākıbetü'ş-şudürdur diyü merhem-baḡş-ı cerīhadārān-ı inkisār oldılar ve merātib-i fezā'il-i⁷¹⁵ şühedā-yı Uḡud beyānında bu vechile ser-pūş-endāz-ı ḡoḡḡa-i rāz oldılar ki ervāḡ-ı muḡahhara-i şühedā ḡafes-i iştibāḡ-ı ebdāndan şāḡsār-ı beḡāya bāl-engīz olduklarında ḡazret-i Kerīm-i bende-nevāz *celle şānühü* tuyūr-ı sebz-endām-ı pervāzḡāḡ-ı ḡuds ecvāfında cāy-sāz idüb her rüz tā⁷¹⁶-şebḡāḡ [T2-182a] kenār-ı⁷¹⁷ enhār-ı bihiştde atyeb-i me'kül ve elezz-i fevākıh-i bihiştī ile tena'um ve ḡāḡ raḡıḡ ü selsebīl ü tesnīmden tecerru' idüb ḡāḡ menāzil ü mesākin-i Dārü'l-ḡarārı seyrān ve ḡāḡ mesāyir-i riyāz-ı razrāz-ı ferādīse ḡayerān idüb şeb-hengām ārāyiş-i sāk-ı İlāḡı olan ḡanādīl-i tılā-düz-ı rūḡ-erfüz bütününda cā-girifte-i [E-33a] āsāyiş olurlar.

beyt

معائر حور و جنت جای ومی کوثر ملک چاکر
خدا از چشم بدمحفوظ دارد صحبت مارا⁷¹⁸

Bu menşūr-ı devlet-i cāvīd dest-i istis'ādlarında⁷¹⁹ bedīd olduḡda ḡudāyā tengnā-yı fenāda hem-kār-ı meşḡale-i muvāneset olduḡımız ihvānımız bu bendegān-ı sa'adet-resīde fā'iz olduḡı tereffüh-i ḡün-ā-ḡundan ḡaber-yāb olmalarına niyāzmendüz diyü dest-efrāz-ı bārgāḡ-ı ḡanī bī-niyāz olduklarına bināen [T1-41b] ḡazret-i Kerīm-i şāmilü'l-'aḡā *'azze ismühü* ey ḡoş āyendegān-ı mihmān-ḡāne-i rızā sizüñ merātib-i rif'at ü derecāt-ı mezilīñüzü bi'z-zāt ben i'lām ideyüm diyü عِنْدَ رَحْمَتِهِمْ يُرْفَعُونَ [A-29a] 720 nazm-ı kerīm- [M-54] وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ nizm-ı kerīm-i beşāret-nizāmın pīşḡāḡ-ı şu'ūr-penāḡ-ı seyyidü'l-mürselīne irsāl buyurdı. Rivāyet-i uḡrāda ḡazret-i muḡbir-i şādıḡ *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* Cābir bin 'Ubeydu'llāḡ el-Ensārī *raḡiya'llāḡu 'anha* tevcīḡ-i beşere-i beşāret buyurdılar ki yā Cābir ḡazret-i

⁷¹⁵ fezā'il-i A, E, T1, Ş, T2; fužalā-yı M

⁷¹⁶ tā A, E; Ş, T1, T2, M'de yok

⁷¹⁷ kenār-ı M, T1, T2, Ş, E; kenāre-i A

⁷¹⁸ Cennet, hurilerin izleri, kevser şarabı, melek hizmetçi... Allah kötü gözden sohbetimizi korusun.

⁷¹⁹ istis'ādlarında A, E, Ş, T1, T2; istiş'ārlarında M

⁷²⁰ Sen Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sama. Bilakis onlar Allah katında diridirler. Onun nimetlerine nāil olmaktadırlar. Onlar Allah'ın kendilerine lutfettiḡi nimetlerden dolayı sevinḡ içindedirler. Āl-i İmrān: 169-170.

Ḥudā-yı bī-hemāl⁷²¹ ‘azze şānühü mecmu‘-ı hulle-püşān-ı şehādetle verā-yı perde-i ‘azametden ilmā‘-ı envār-ı tekellüm buyurub nevbet-i ḥiṭāb peder-i mükerremüñ ‘Ubeydu’llāh-ı sūtüde-sirişte geldükde miyāneden ref‘-i ḥicāb-ı kibriyā buyurılıb⁷²² عبدی سنلی اعطیک⁷²³ teşrīfine⁷²³ sezāvār buyurıldı. Pederüñ ser-girān-ı neş‘e-i iltifāt olıcaḡ İlāhī kerem-i ḥudāvendīden niyāzmendüm ki mühre-i rūḥum tekrār ḥoḡḡa-i bedene i‘āde buyurıla ki rāh-ı muḥabbetüñde bir daḡı taḥliye-i kīse-i ḥayāt idüb diğer bāre lezzet-çeş-i nev-bāve-i şīrīn-güvār-ı şehādet olam.

beyt [Ş-141b]

اب حیوان نخورد صید تو از لذت تیغ

جان بحسرت دهد ان مرغ که در دام تو نیست⁷²⁴

[T2-182b] diyü aviḡte-i dām-ı⁷²⁵ niyāz olduḡda yine ḥiṭāb-ı ‘izzet bu vech üzre sāniḡ oldu ki şem‘a-i cihān-tāb-ı rūḥuñ bir daḡı fānūs-ı bedene ‘avdeti muḡāyir-i ‘ādet-i ḥikmet-āmīz-i şamedānum olmaḡla ol maṭlab ḥuşūli rehīn-i ‘uḡde-i istihāledür. Maṭlab-ı āḡer tevaḡḡu‘un niḡāşte-i cerīde-i taşmīm ile benāberīñ Ḥudāyā dārū‘n-nevāl-i [T1-42a] raḡmetüñden bu bendeye pīş-i nihād buyurılan ne‘am-ı elvān-ı ‘ināyet ḡalā encümen-gīr-ı⁷²⁶ riyāzet-ḡāne-i ḡayāt olan yārānıma iş‘ār olunmaḡ elṭāfını⁷²⁷ ḡā‘st-kārım didükde ḡazret-i Rabbü‘l-‘ālemīn [E-33b] ber-ṭıbḡ-ı niyāz-ı miḡmān-ı ḡarīnū‘l-i‘zāz tütīyā-yı dīde-güşāy-ı⁷²⁸ ولا تحسین الذین قتلو فی سبیل الله ile çeşm-i ḡün-bār-ı mātemiyānı cilā-yāfte-i tesliyet buyurdu. *Fe-li’llāhi’l-ḡamdı ve’l-menne*. ‘Allāme Ḳastallānī *rahimeḡumu’llāh* vāḡı‘a-i Uḡud‘da şüret-nümā olan tefriḡa⁷²⁹ māddesinde ḡikem-i ḡāmīza-yı Rabbānīyye‘yi mutaḡammın nice fevāyid-i celīle beyānıyla mūrāyā-yı ḡulüb-ı sāde-levḡāndan izāle-i jeng-i teşvīş itmekle vesātet-i tercümān-ı yerā‘a-i ‘anber-çeḡānla pīrāye-i ḡuş-ı ḡüşmendān ḡılınmaḡ münāsib görüldü.

ḡikmet

⁷²¹ bī-hemāl A; bī-hemtā M, müte‘āl T1, T2; bī-miṡāl E, Ş

⁷²² Kulum, iste vereyim.

⁷²³ teşrīfine A, E, Ş, T1, T2; şerīfine M

⁷²⁴ Senin avın, kılıcının lezzetinden ölümsüzlük suyunu bile içmiyor. Senin tuzaḡına düşmeyen kuş hasretle can veriyor.

⁷²⁵ dām-ı A, M, T1, Ş, T2; dāmen-i E

⁷²⁶ encümen-gīr-ı Ş, A, E, T1, T2; encümengēh-i M

⁷²⁷ elṭāfını T1, T2, E, Ş; luṭfuna A; elṭāfına M

⁷²⁸ Allah yolunda öldürülenlere ölü demeyin. Ali İmrān Suresi: 169.

⁷²⁹ teferruḡa, Gültekin, s. 167.

Evvelā⁷³⁰ nehy-kerde-i pergām-berī olan emri irtikāb müstevcib-i şe'āmet ü hasāret idügi hafāza-i medhāl olan aşhābuñ terk-i mevķif itdüklerinden nāşī hem kendüleri ve hem sâ'ir sipāh-ı İslām ğavtaḥvār-ı gird-āb-ı fenā oldukları inķırāz-ı  aleme dek  amme-i mü'minīne ser-meşķ-i intibāh olmağığındır.

hikmet

İbtilā-yı beliyyāt  adāt-ı enbiyā-yı kirām *şalavātu'llāhi  aleyhim ecma'īn* olmağın ḥazret-i seyyidü'l-enbiyā * alehyi ecmelü't-teḥāyāya* dağı ḥavşala-i [A-29b] isti dād-ı ferāhterlerine şāyān nevāle-ḥāne-i ḥikmetinden bir öyle mā'ide-i merāret-resān pīş-nihād [M-55] kılınmađ⁷³¹ iķtizā-yı irāde-i ezeliyyedir.

hikmet

Eger pertev-i⁷³² āfitāb-ı nuşret her zamān riyāz-ı āmāl-i İslāmiyān terbiyesine te alluķ eylese sebze-i biĝāne dağı şererzede-i⁷³³ mezra a-i iştibāh olub ḥanzal u neyşeker ve ḥār u verd-i ter miyānesinden⁷³⁴ ref -i [T1-42b] imtiyāz lāzım gelirdi ve eger ḥālet-i inkisār her zamān ḳandīl-i şāf-tıynet-i İslāmiyāna teveccüh eylese ināre-i⁷³⁵  erāĝ-ı bi setden istifāde-i şu  -i maķşud nā-müyesser idi. Pes cem -i beyne'l-emrīn luzūmı [T2-183a] iķtizāsı ḥikmet-i ezeliyye idügi idrāk-i dūrbīnāne nümāyāndur.

hikmet

Ol vāķı a-i endīşe-sūz bir vezne dek dükkān-nişīnān-ı nifāķ ḥoķķa-i derūnlarında⁷³⁶ helāhil-i fesādı izmār idüb pīrāmen-i dehānların ālūde-i tiryāķ-ı vifāķ göstermekle umūr-ı nühüfte-i mü'minīne taḥşīl-i iţlā  iderler idi. Vāķı a-i Uhud'da tılsım-küşāyān-ı defāyin-i ĩmāne ḥayyāt-ı ḥarābezār-ı işrākden ol ḳadarca zaḥm-ı dendān-ı zehr-ālūd işabetin görmekle ḳarūre-i ḥabāset-i bātınların bāz-gün idüb rekīz-i ḥoķķa-i zamīrlerin i lāna başladılar ve bu tīz-āb-ı tefriķa-i şāf u maĝşuş temyīzine bādī olub ol hengāmdan şoñra telvīḥ tavzīḥe mütebeddil [Ş-142a] ve telmīḥ-i [E-34a] taşriḥe müteḥavvil oldu.

hikmet

⁷³⁰ evvelen, Gültekin, s. 167.

⁷³¹ kılınmağ A, E, T1, Ş, T2; olunmağ M

⁷³² pertev-i M, E, Ş, T1, T2 ; bu A

⁷³³ şererzede-i A, E; serzede-i M, T1, T2, Ş

⁷³⁴ miyānesinden A, E, T1, T2; miyānesinde M, Ş

⁷³⁵ enāre-i, Gültekin, s. 167.

⁷³⁶ derūnlarında A, E, Ş, T1, T2; dehānlarında M

İdrār-ı feyyāze-i fetḥ ü zafer te‘āqubı ile her bār ḥadīka-i āmāl⁷³⁷ ser-sebz olsa havşala-i nev-bāve-cünbān-ı⁷³⁸ şāḥsār-ı ĩmāne elbette zāika-i gaflet ḥāşıl olub muḥāfaza-i esbāb-ı şūrīden tekāsül itmek lāzım gelürdi. Benāberīn ba‘zı mevātında seyl-āb-ı nuşretüñ mecārī-i ḥilāfa cereyānı kesr-i semāḥat ü hazm-ı nefis için oldığı müzekkiyān-ı aḥlāk-ı ‘ırfāne zāhirdür.

ḥikmet

Ḥazret-i ḥakīm-i bī-illet *cellet na‘ma’uhū* nighedārān-ı nāmūs-ı İslām olan bendelerine kerāmet-ḥāne-i bihişt-i berīnde tertīb eylediği medāric-i ‘ulyā vü ma‘āric-i kuşvāya mirķāt-ı a‘mālle irtikā nā-müyesser [T1-43] olmağın ecinḥa-i reng-āmīz-i şehādeti vesīle-i pervāz-ı vuşül eyledi.

ḥikmet

Rütbe-i vālā-yı şehādet intihā-yı merātib-i kıbāb-nişīnān-ı estār-ı velāyet olmağın ḳadem-i ḥabīb-i ekrem *şalla’llāhu ‘alehi ve sellemde* fedā-yı gencīne-i ḥayāt iden ser-bāzān-ı şādıku’l-i‘tikāde ol merātibde⁷³⁹ digerān-ı müsābaḳat itmek içündür.

ḥikmet

Ḥazret-i Rabbü’l-‘ālemīnūñ irāde-i ezeliyyesi ihlāk-i e‘ādī-i dīne müte‘allik olmağın merākiz-i tuğyānda sebāt ü ısrarları⁷⁴⁰ ve evliyā-yı [A-30a] İlāḥīye izrārları ihlāk u ta‘zībe istihķākların isticāb içündür. *Va’llāhu a‘lem bi-ḥaḳāyıkı’l-umūr.*

Gazve-i Ḥamrāü’l-Esed

Naḳale-i veḳāyi‘-i peygām-berī bu siyāḳ üzere tertīb-i āşār eylemişdür ki kefere-i bed-endiş-i Ḳureyş cānib-i [M-56] Ümmü’l-Ḳurā’ya taḳlīb-i çehre-i nuḥūset-medār idüb çend-mesāfe [T2-183b] tayyinden şoñra ‘İkrime bin Ebī Cehl peder-i düzaḥ-maḳarrından⁷⁴¹ mevrūs oldığı üzere āşār-ı gubār-ı fitneye der-kār olub ḳālīb-ı fesādına muḫābık nice hevādār-ı fitne ile şedd-i ḥibāl-i maḳāl itdiler ki⁷⁴² bu ḳadar irtikāb-ı külfе-i meşāḳḳat ve itlāf-ı bizā‘at zımnında āyine-i rüzgār ber-vefķ-i dilḥvāḥ şūret-i müsā‘ade göstermiş iken istīsāl-i ḥuşūm itmeden ‘avdet itmek muḳtezā-yı re’y-i sedīd degül idi ḥadīka-i serī‘ü’n-nemāy-ı İslāmiyān’dan bir nice

⁷³⁷ āmāl A, E, Ş, T1, T2; āmālleri M

⁷³⁸ nev-bāve-cünbān-ı M, Ş, T1, T2; nev-bāve-çinān-ı A, E

⁷³⁹ mertebede, Gültekin, s. 168.

⁷⁴⁰ ısrārları M, E, T1, Ş, T2; ısrarı A

⁷⁴¹ -maḳrūndan, Gültekin, s. 168.

⁷⁴² ki M, E, T1, Ş, T2; A’da yok

ağsān tu‘me-i teberzīn-i fenā olmağla uşūl-i eşcār-ı tevḥīde naqş-ı terettüb itmek degül belki ‘an-ḳarīb her biri bir dıraht-ı sāyedār u bārāver ola ki dīde-i ğam-dīde-i Ḳureyş’e [E-34b] her berg ü şāḥı bir tīg ü sinān⁷⁴³ ü eşmārı helāhil-rīz-i gelū-yı Ḳureyşiyān olub sāyebān-ı [T1-43b] zılālī ārāmişgeh-i şīrān u pelengān ola.

*beyt*⁷⁴⁴

نهالشی که اکنون بود فرش سای
بزودی درختی بود عرشه سای
حزرکن که چون قطره بکجا شود
شود چشمه و چشمه دریا شود⁷⁴⁵

Hemān vāşıl-ı nevbahār-ı taḳvıyet olmadan bu hengām-ı berg-rīzi ğanīmet bilüb rişegāh-ı⁷⁴⁶ cem‘ıyyet-i Muḥammediyān olmağa ‘avdet olunmağ ehemdür diyü tīşe-gend-i dendān-ı fitneyi bī-fesānzede-i fesād itmede mübālağā eyledi ammā Şafvān bin Ūmeyye bu tedbiri tehçin idüb belki āteş-i mātem-i aḳārib-i baḳıyye-i Evs ü Ḥazrec’e vesīle-i iştigāl-i ğaḳab olub [Ş-142b] ḥarbden taḥallūf idenler bile ittifaḳ üzre ināre-i kānūn-ı intiḳām iderler ise ḥālā ḥvān-ı zaferden şīrīn-mezāk olmuş iken ihtimāldür ki mevārre-i⁷⁴⁷ murād ‘aksine gerdiş itmekle belki telḥ-kām-ı inhizām olayuz diyü fesh-i ‘azīmet ṭarafın terciḥ eyledi ammā neş’e-i şahbā-yı⁷⁴⁸ ğurūr mülāḥaza-i inhizāmı ḳadeḥ-i şu‘ūr-i ‘İkrime’den dūr itmegin bi’l-āḥere rücū‘a ḳarār virdiler. Bu ḥaber-i endūh-āver resīde-i sāmī‘a-i ḥayrū’l-beşer olduğda şıyānet-i nāmūs-ı dīn için beyza-i beyzā-yı millet raḥne-yāb-ı ‘acz olmayub ükūh-ı kevkebe-i mevkib-i ĩmāniyān henüz ber-ḳarār u müste‘id-i kārzār olduğların [T2-184a] iş‘ār niyyeti ile yevm-i aḥdde, ki ferdā-yı ğavğā-yı Uhud idi, Bilāl-i Ḥabeşī *radıya ‘llāhu ‘anha* nidā-yı cem‘-i aşḥāb için fermān eylediler ve kārzār-ı Uḥud ḥużzārından ğayrı bir kimesne iltihāk itmemek⁷⁴⁹ için tenbīḥ buyurdılar. [A-30b]

beyt

خضر مسافران راه توکل عزیمتست

⁷⁴³ tīg ü sinān A, E, Ş, T1, T2; tiğ-i dilsitān M

⁷⁴⁴ beyt A, E, M; nazm T1, T2, Ş

⁷⁴⁵ Onun fidanı şimdi halı gibi yayılıyorsa yakında ağaç gibi uzar. Katrenin nereye gittiğini merak etme. Pınarlar bir araya gelir derya olur.

⁷⁴⁶ rişegāh-ı M, E, Ş, T1, T2; rişe-kār-ı A

⁷⁴⁷ mevvāre-i A, E, Ş, M; fevvāre-i T1, T2.

⁷⁴⁸ şahbā-yı A, E, Ş, T1, M; T2’de yok

⁷⁴⁹ itmemek M, E, Ş, T1, T2; itmek A

سبل بهار سفر استخاره نیست⁷⁵⁰

Bilāl-i Habeşī *rağıya'llāhu ʿanh* ber-tıbķ-ı [T1-44a] fermūde-i nebevī şāh-bāzān-ı dil-remīde-i şikeste-bāle idāre-i beftere-i daʿvet eyledükde her biri cilvegāh-ı cerāhat-i ʿadīde iken yine fermān-ı resūl-i Hudā'dan gerden- [M-57] pıç olmayub kesr-i cürūhların cebīre ile cebr iderek sāye-i livā-yı sulţān-ı risālet *ʿaleyhi'ş-şalātü ve't-taḥıyyat* müsāraʿat-i merhem-i ʿāfiyet-resān bildiler. Kerīme-i devlet-baḥşā-yı ol rāsıh-ḳademān⁷⁵¹ الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ الَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا أَجْرٌ عَظِيمٌ cādde-i iṭāʿatüñ ser-levḫa-i dībāce-i menḳabetleridür ancak Cābir⁷⁵² bin ʿUbeydu'llāh el-Enşārī⁷⁵³ *rağıya'llāhu ʿanhümā* ʿiyāl-i pederinüñ tedārik-i [E-35a] māyeḫtacı ʿözrüyle neberdgāh-ı Uḫud'dan müteḫallif olmağa bu defʿa kemāl-i zarāʿetinden nāşī nāʿil-i rütbe-i refāḳat buyurdılar. Ḥayme-i zer⁷⁵⁴-ṭınāb-ı neyyir-i aʿzam mebit-i⁷⁵⁵ ufķ-ı ğarbīde şebt-i evtād eyledükde menzil-i Ḥamrū'l-esed'de, ki Ṭābe-i müsteṭābeye sekiz mīl mesāfedür, medd-i ṭınāb-ı bārgāh-ı celāl buyrılıb fermān-ı Ḥazret-i Kāşifü'd-Dücā ile beş yüz yerde āteş-i şeb-efrüz işʿāl⁷⁵⁶ itmekle revāḳ-süz-ı ḫānümān-ı zālām oldılar. Maʿbed bin Ebī Maʿbed-i Ḥuzāʿī, ki henüz ol zemāne dek egerçi pertev-i āfitāb-ı ĩmānla tenvīr-i kāşāne-i zamīr itmemiş idi, ammā mehtāb-ı muḫabbet-i Muḫammedī revzene-i süveydāsına ziyā-baḫş olmuş idi. Meger ol eşnāda temşiyet-i baʿzı mehāmmı için cānib-i Mekke'ye sevķ-i cemmāze-i ʿazīmet itmişdi. Menzil-i mezbūrda mevkib-i İslām'a teşādüf [T1-44b] itmegin ḳadem-i sulţān-ı kevneyn *ʿaleyhi ekmelü't-taḥıyyāta* rümāl idüb taʿziye-i aşḫāb merāsimin edādan soñra yine cānib-i maḳşadına tevcih eyledi. Merḫale-i sänīyede ki Revḫā ile müsem mā idi mecmaʿ-ı Ḳureyş'e mülākī olıcaḳ Ebū Süfyān [T2-184b] ey Maʿbed hezīmet-zedegān-ı İslāmiyān ne ḫaletdedürler diyü leb-cünbāb-ı pürsiş-i maġrūrāne olduḳda Maʿbed bu vechile [Ş-143a] levḫa-ṭırāz-ı cevāb oldı ki ḫālā Ḥazret-i Muḫammed ḫuzẓār-ı maʿreke-i Uḫud'dan ğayrı baḳıyye-i ḳabāʿil-i ğayret-keşāndan

⁷⁵⁰ Hızır yolcularının yolu tevekküldür. Bahar seli hayırlı bir yoldaş değildir.

⁷⁵¹ O müminler öyle (sadık) kimselerdir ki, (Uhud'da)başlarına büyük bir felaket geldikten sonra da Allah ve Resülüne uymaya devam ettiler. Unutmayın ki o kimselerden her durumda Allah'a ve Resülüne uymaya devam eden ve bu konuda sorumlu, duyarlı bilinçli olanlar için büyük bir ödül vardır. Al-i İmrān: 172.

⁷⁵² Cābir A; T1, Ş, M; T2'de yok.

⁷⁵³ ʿAbdu'llāh el-Enşārī A, T1, T2; ʿAbdu'llāh-ı Enşārī M, Ş

⁷⁵⁴ zer A, E, Ş, M, T1; zerrīn T2

⁷⁵⁵ mebit-i A, E, Ş, T1, T2; beyt-i M; mebyit, Gültekin, s. 170.

⁷⁵⁶ işʿāl A, E, Ş, T1, M; iştiʿāl T2.

cemm-i gâzîr ile ilmâc-ı şemşîr-i intikâm için Medîne'den nehzat eylediler. Hattâ menzil-i Hamrâü'l-esed'de miyâne-i hîyâmlarından güzâr eyledüm didükde Ebû Süfyân ve sâ'ir kâr-güzârân-ı⁷⁵⁷ Kureyş yek-deme-i girihgüşây-ı rişte-i istibcâd olub anlardan kudret-i hareket ebediyyü'l-fikdân iken buna maqâl beyhüdedür ki zebân-güzâr idersin didüklerinde Ma^cbed binâ-yı [A-31a] kelâmın esâs-ı kâsem ile temhîd idüb ve Rabbü'l-Ka^cbe sebîke-i maqâlüm nuhâs-ı kizb ü hilâfdan hâlişdür hattâ benüm taşavvurum budur ki siz bu merhâleden şedd-i râhile-i azîmet eylemeden anlaruñ mir'ât-ı pîşânî-i maţâyâsından müşâhede-i şüret-i perîşânî eylesiz didükde şübheleri zâ'il olub der-hâl bād-ı bürüt-ı naḥvetlerine fütür arız oldı. Şafvan bin Ümeyye görür misiz benüm tıbq-ı endîşem nice zuhûr [M-58] eyledi hemân tınâb-ı hîyâm-ı arız u nâmûsumuz berîde-i tîğ-i inqılâb olmadın kenâre-gîr-i menzil-i selâmet olmağ ğanîmetdür diyü hücum-ı seyl-âb-ı haşyetle bürrân-ı tevaḳḳufa mecâl bulamayub [T1-45a] reh-siper-i gürîz oldılar. Ma^cbed der-hâl irtihâl-i küffâr [E-35b] haberini bir kâşîd-ı ferḥunde-pey-i sebük-seyr ile cânib-i sultânü'r-rüsül *'aleyhi's-şalâtü ve's-selâma* i'lâm eyledi. Bir şeb daḥi mevzi^c-i muḥarrerde baş-ı müttekâ-yı⁷⁵⁸ ikâmet buyurulduğdan soñra bedreka-i ferâğla cânib-i Medîne'ye taḥrîk-i rikâb-ı müstetâb buyurdılar. Kalem-güzâşte-i naḳale-i âşârdur ki menzil-i mezbûrede bâz-mândegân-ı kâfile-i ifsâddan iki bed-nihâd girifte-ı⁷⁵⁹ dâm-kemend-ı⁷⁶⁰ gûzât oldı ki birisi Ebû Ğurre-i şâ'ir idi ki vâkıa-i Bedr-i Kübrâ'da pâ-beste-i uḳde-i esir olmuş iken mazalle-i merḥamet-i nebevîye ilticâ idüb keşret-i benât ü iyâlin zerîa-i isti'fâ itmekle ba^cdezîn muḥârebe-i mü'minînden teḥâşî şartıyla meccânen silsile-i esrden rehânî-baḥş olmuşlar idi. Bu def^a vâkıa-i Uḥud'da râbıta-i ahdi ḥavâle-i sikkîn-i naḳz idüb irtikâb-ı töhmet-i ḥuzûrdan fazla kabâ'il-i küffârdan sevḳ-i leşker itmek için şarf-ı edâ-yı gûn-â-gûn-ı şâ'irâne ile taḥliye-i enbân-ı nâḥıka eyledüğü daḥi resîde-i sâmi'a-i hümayûn olmuş idi. Ol murğ-ı zîrek bu def^a da⁷⁶¹ daḥi fütâde-i dâm-ı naḥçîrgîrân-ı İslâm oldığı zamîr-i seyyidü'l-beşere *'aleyhi's-şalâtü ve's-selâma* vesîle-i inşirâḥ olub müsvedde-i çirk-âlûde-i bedeninden ḥakk-i maḥla^c-ı re's-i bî-me'âline tîğ-i anberîn-cevher-i ebrûyla işâret buyurdılar. Bu def^a yine kaşîde-i

⁷⁵⁷ -güzârân-ı M, T2, E, Ş; -güzerân-ı A, T2

⁷⁵⁸ müttekâ-yı A, E, T1, M, Ş; T2'de yok.

⁷⁵⁹ girifte-i A, E, M, T1, Ş; giriftâr-ı T2

⁷⁶⁰ dâm-kemend-i A, Ş, M, T1, T2; E'de yok.

⁷⁶¹ da A, T1, Ş, T2; E, M'de yok

ihtiyāle güriz idüb her-çend sefīne-i niyāze şebt-i mezāmīn-i ibtihāl idegördi ammā nā'il-i şıla-i necāt olamayub seyyid-i 'ālem bu vechile baş-ı cevāb-ı [T1-45b] hikmet-medār buyurdılar ki ol dā'ıye müteşavver degüldür ki bu maḥalden Ümmü'l-Ḳurā'ya 'āzim olub ḥecr-i beytde hem-kārān-ı süfehā-yı [Ş-143b] Ḳureyş ile ḥalkazede-i encümen-i şekā olduḡunda [A-31b] kalem-i engüşt-i bed-siriştüñ līka-i riş-i lu'āb-āludiña piçide iderek ḥande-i müstehziyāne ile iki def'a Ḥāzret-i Muḥammed'i lābe-i tezvīr-āmīz-i⁷⁶² şā'irāneme firifte eyledüm diyü neşr-i müzahrefāt-ı mübāhāt eyleseñ gerekdür. Ammā bu def'a nireng-i bāziçe-i daḡal-āmīzüñe i'timād ümīdinde olma diyü⁷⁶³ لا يلدغ المؤمن من حجر واحد مرتين ḥadıṡ-i şerīfi zebān-ı gevher-feşānlarından leme'ān eyledi. Ber-mücib-i fermüde-i peyḡam-berī 'Āşım bin Şābit *radıya'llāhu 'anha* ḥāme-i şemşirle neşide-i 'ömr-i bed-encāmuñ reside-i maḡta'-ı fenā eyledi. Birisi daḡı Mu'āviye ibn Muḡire idi. Ḥāzret-i 'Osmān-ı⁷⁶⁴ Zı'n-nüreyn *radıya'llāhu 'anh* ibkā-yı⁷⁶⁵ mehçesi emrinde dāmen-i şefā'ate [M-59] tevessül itmegın üç günden ziyāde Dārü'l-hicrede ārām iderse yine [E-36a] şehrbend-i ḥayātdan iclā olunmaḡ şartıyla āzād eylediler. Ol ḥün-girifte rüz-ı çārümde bile sevād-ı Medīne'den fırsat-ı irtiḡāl bulamayub bīm-i cānla bir küşeye ihtifā itmegın fermān-ı sulṡānū's-şakaleyn ile 'Ammār⁷⁶⁶ bin Yāser ve Zeyd bin Ḥārişe *radıya'llāhu 'anhümā* reh-rev-i beyābān-ı 'adem eylediler.

Vaḡāyi'-i Sāl-i Çehārüm-i Hicrī-i Evvelen Vāḡı'a-i Seriyye-i Recī'⁷⁶⁷

Müteraşşıdān-ı aḡbār-ı nebevī ve müte'ahhidān-ı āşar-ı Muştafavī bu vech üzre⁷⁶⁸ şaḡıfe-nigār-ı beyān olmuşlardur ki beyābān-gerdān-ı işrākden Süfyān bin Ḥālid-i Hüzelī [T2-185b] Benī [T1-46a] 'Aḡel vü Ḳāre'den bir cem'le tehniye-i Ḳureyş için Mekke'ye 'azm itmişler idi. Menkūḡa-i kebş-i ketībe Selāfe binti Sa'd'uñ iki püser-i bed-güheri rüz-ı Uḡud'da 'Āşım bin Şābit *radıya'llāhu 'anhuñ* āyine-i şemşirine vaz'-ı nukre-i ḥayāt itmeleriyle her kim şem'a-i ser-i 'Āşım'ı

⁷⁶² tezvīr-āmīz-i A, M, E, Ş; tezvīr-i T1, T2

⁷⁶³ Mümin yılanın deliḡinden iki kez sokulmaz. Sünen-i Ebü Dāvud, Cüz: 7, s. 227; Muhtasar Sahihü'l-İmāmü'l-Buhāri, Cüz: 4, s. 87; Sünenü'd-Dārimī, Cüz: 1, s. 666.

⁷⁶⁴ 'Osmān-ı T2; Ş, A, E, M, T1'de yok

⁷⁶⁵ ibkā-yı M, Ş, T1, T2, E; İfā-i A

⁷⁶⁶ 'Ammār A, E, Ş, M, T1; 'Osmān T2

⁷⁶⁷ Vaḡāyi'-i Sāl-i Çehārüm-i Hicrī-i Evvelen Vāḡı'a-i Seriyye-i Recī' A, E, M; Vaḡāyi'-i Sāl-i Çehārüm-i Hicrī-i Evvelen Vāḡı'a-i Seriyye-i Recī' Beyānındadır T1, T2; Vaḡāyi'-i Sāl-i Çehārüm-i Evvelen Vāḡı'a-i Seriyye-i Recī' Ş.

⁷⁶⁸ vech üzre A, M, T1, Ş, T2; vechile E

āverde-i mīkrāz-ı şehādet iderse yüz re's şütr-i küh-endām i'ṭāsını āmāde-i çerāgāh-ı ta'ahhüd itmegın Süfyān'ıñ ıştābl-ı ṭāmī'ası sevdā-yı cemālle mālī olub ḳabīlesine rücu' eyledükde menşübe-i ihtiyāl-i terbiyetine şürü' eyledi. Ricāl-i ḳabīlesinden yedi nefer-i hud'ager-i bed-nijādı Medīne-i Ṭāhire'ye irsāl idüb peder-i 'Āşım olan Şābit bin el-Eflāh'ıñ ḥānesinde rabṭ-ı maṭıyye-i nüzül eylediler ve ḥuzūr-ı sultān-ı risālete gelüb yā Resūla'llāh ḳabīlemizden cem'ci keşir-i pelās-ı şirki ḳabā-yı girābahā-yı ĩmāne tebdīl eylediler ammā miyān-ı ḥālleri niṭāḳ-ı aḥkām-ı şerāyi'eden ḥālī olmağın ta'līm-i Ḳur'ān ve tefhīm-i merāsım-i İslām u ĩmān için bir nice nefer-i şāḫābe-i kirām irsāline niyāzmendüz diyü tertīb-i muḳaddemāt-ı tezvīr eylediler ve 'Āşım bin Şābit *raḍıya'llāhu 'anha* ile bünyād-ı ḳavā'id-i üns ü ülfet idüb [A-32a] her bār cānib-i ḳabīlelerine teşvīk ü terğīb iderek zīr-i ḥār u ḥass-ı mekr ü firībde⁷⁶⁹ ta'biye itdükleri dām u dāne-i niregn ile ṭā'ir-i zamīrin rübüde-i hevā-yı 'azm eylediler. Çend-rüze [Ş-144a] mürürundan soñra seyyid-i enām '*aleyhi's-şalātü ve's-selām* on nefer-i Aşḫāb-ı Kirām'ı *raḍıya'llāhu 'anhüm* ta'līm-i ḳabīle-i 'Aḍal ü Ḳāre'ye nāmzed buyurub⁷⁷⁰ eşahḫ-ı aḳvāl üzre 'Āşım *raḍıya'llāhu 'anhü* ol fırḳaya emīr⁷⁷¹ ta'yīn buyurdılar. Esāmī-i Aşḫāb-ı Kirām⁷⁷² *raḍıya'llāhu 'anhüm*⁷⁷³ bu vechile yerā'a-zede-i [T1-46b] müdeḳḳiḳin-i siyerdür: 'Āşım bin Şābit, Mürşed ibni Ebī Mürşed, Ḥubeyb bin 'Adıyy, Zeyd bin el-Deşine, 'Abdu'llāh bin el-Ṭāriḳ, Ḥālid [E-36b] bin Ebī el-Bükeyr, Muaḳḳıb⁷⁷⁴ bin 'Ubeyd *raḍıya'llāhu 'anhüm* ol heft-düzd-i cān-rübāya refīḳ olub ṭarz-ı şeb-gīrānede [M-60] rüşen ile intihāz eylediler. Perde-i zalām dāmen-çin olduḳça şib-i cibāalde ihtifā iderek Hüdde nām maḫalle nāzil olduḳlarında heft-düzdüñ biri nihānī cüdā olub [T2-186a] Süfyān'a Aşḫāb-ı Kirām'ıñ ḳudümüñ iḥbār eyledi. Ol derende-seg-i cehennemi iki yüz nefer-i kilāb-ı tüz-dendānla mānende-i ebr-i āteşbār-ı belā menzil-i Recī' de sāde-levḫān-ı aşḫāb üzre ḫavāle oldılar. Aşḫāb *raḍıya'llāhu 'anhüm* desīse-i ḫāle kesb-i şu'ūr eyleyicek müntehā-yı āmānı olan rütbe-i şehādete rabṭ-ı ḫāṭır idüb ḳıtāle dest-efrāz oldılar. Süfyān bin Ḥālid, yā 'Āşım

⁷⁶⁹ firībde M, E, Ş, T1, T2; firībden A

⁷⁷⁰ buyurub A, Ş, E, T1, T2; buyurdılar M

⁷⁷¹ emīr A, E, T1, Ş, T2; emīn M

⁷⁷² Aşḫāb-ı Kirām M; aşḫāb A, E, Ş, T1, T2

⁷⁷³ raḍıya'llāhu 'anhüm A, E, Ş, T1, T2; M'de yok

⁷⁷⁴ Mu'attib, Gültekin, s. 172.

taẓyī^c-i nefse mübāderet itme ki kânūn-ı derūnumuzda size İ̄şāl-i⁷⁷⁵ ūerāre-i ūer itmege niyyetimūz yoĸdur diyū giriftār-ı dām-ı esir itmek sevdāsıyla ħīle-i diĸer bünyādına āĸāz eyledi ammā ‘Āşım daĸı⁷⁷⁶ *radıya ’llāhu ‘anha*;

*beyt*⁷⁷⁷

ماعاشقم وكثنته شدن اعتبار ماست

شمشير عشق تيز زلوح مزار ماست⁷⁷⁸

diyüb burc-ı ĸavsdan⁷⁷⁹ remy-i ūehāb-ı nibāle⁷⁸⁰ der-kār oldılar⁷⁸¹.

*beyt*⁷⁸²

كيانى كمانها در آمد بزه

يكي كفت بستان دكر كفت ده

خدك از كمانها كسستن گرفت

ز قوس قزح برق جستن گرفت⁷⁸³

Gencīne-i terkeū naĸd-i niūālden tehī olıcaĸ ejder-nīze-i dü-serden āteū-efūān olmaĸa āĸāz eylediler.

beyt

چوترکش تهی مایه امد ز تیر

كمانها فكنندد وشد نیزه كیر⁷⁸⁴

[T1-47a] Nevk-i nīze daĸı ĸalem-ūıfat ĸāk olıncaya dek dest-bürd idüb āĸır bir müddet daĸı ebr-i ūemūırden seyyāre-feūān⁷⁸⁵ oldılar. ‘Āĸıbet aūhāb-ı ‘aūereden altı neferi bāl-i gül-reng-i ūehādetle ūāĸsār-ı ĸudse ĸırām idüb nevbet-i ūehādet ‘Āşım *radıya ’llāhu ‘anha* geldükde dergāh-ı mücībū’d-da^cvete bu vechile dest-efrāz-ı niyāz oldı ki Ĥudāyā ben rüz-ı nuĸustīn-i İslām’umdan berü ĸimāyet-i dīn-i mübīnde ser-i mū-taĸūiri tecvīz itmedüm, sen daĸı rüz-ı pesīn-i ĸayātumda [A-32b] benüm cesed-i nāĸızimi dest-zede-i düūmenān-ı nā-pāk olmadan ūıyānet eyle diyū⁷⁸⁶ ĸāne-i niyāzı

⁷⁷⁵ İ̄şāl-i A, E, ū, T1, T2; İ̄şāle-i M

⁷⁷⁶ daĸı M, E, ū; T1 T2, A’da yok

⁷⁷⁷ beyt A, E, M, T1, T2; ū’de yok.

⁷⁷⁸ Biz āūıklarız ve öldürölmek bizim itibarımızdır. Aūkın keskin kılıcı mezarımızın levhasındadır.

⁷⁷⁹ ĸudsden, Gültekin, s. 173.

⁷⁸⁰ nibāle A, ū, E, T1, M; nibāl-i tīz-peykāna T2.

⁷⁸¹ oldılar A, M, ū, T1, T2; oldı E

⁷⁸² beyt A; meūnevī M, ū’r T1, T2; nazm E, ū

⁷⁸³ Hükümdārın yayları ĸekilince biri bahĸe diĸeri köy dedi. Yaydan ĸıkan ok gök kuūaĸından ūıūmek gibi sıĸradı.

⁷⁸⁴ Okluklar boşalınca mızraklar ele alındı, yaylar yere düūtü.

⁷⁸⁵ seyyāre feūān M, T1, ū, T2; seyyāle-feūān A

⁷⁸⁶ diyū E, ū, T1, T2; A, M’de yok.

levha-i icābete naqş-endāz olub kāse-nūş-ı [T2-186b] ‘asel-i muşaffā-yı şehādet olduqdan soñra teng-çeşmān-ı küffār şad-şütür-i ma‘hūde dest-res sevdāsıyla meṭāyā-yı āmāllerin⁷⁸⁷ girānbār idüb ol sa‘ādetmendüñ küngüre-i ser-i mübārekin küvāre-i bedeninden dūr itmege mücidd olduqları hālde fermān-ı [Ş-144b] Rabbü’l-‘ālemīn ile zenābīr-i bī-ḥesāb gird-ā-gird-i [E-37a] ḥavālīsinde şaff-beste-i ḥirāset olub her kim cānib-i ‘Āşım’a kām-cünbān olsa yek-bāre hücum itmege tekbīr-i⁷⁸⁸ ittifaq olub nīş-i ser-tīz-i zehr-ālūd ḥavāle iderler idi. Nā-çār ol müstaḥfazān-ı ḳal‘a-i hüdānuñ teferruḳı ümmīdiyle bi-ḥasebü’l-‘āde zünbūrān-ı sīm-per-i nücüm ṭulū‘una ümmīdvār oldılar. Ammā dūd-ı şeb tefriḳ-i zenābīr [M-61] eyledükde *bi-emri’llāh* seḥāb-ı deryābār-ı raḥmet cānib-i bālādan hezārān rişte-i sīmīn iṭāle idüb ve emvāc-ı seyl-āb-ı ḥimāyet cānib-i pestden āgūş-ı [T1-47b] i‘zāz için⁷⁸⁹ piçīde-i ḳımāt-ı āb idüb dīde-i a‘dādan nihān eylediler Ḥubeyb bin ‘Adiyy ve Zeyd bin el-Deşine *raḍıya’llāhu ‘anhümāy*ı dest-beste-i hevān idüb metā‘-ı girān-bahā-yı vücūdların kefere-i Ḳureyş’e fūrūḥt eylediler tehī-māyegān-ı bāzār-ı işrāk eşher-i Ḥurum inḳazāsından soñra Ten‘īm nām maḥalde ki ḥāric-i ḥadd-i Ḥurum’da bir mevzi‘ ismidür iki sūtün-ı dār naş idüb Ḥubeyb ü Zeyd’i pāy-ı dāra ihzār eylediler.

beyt

مردانه وار کربیرندت بیای دار

مردانه پای دار جهان پایدار نیست⁷⁹⁰

Ḥubeyb *raḍıya’llāhu ‘anh* ol ḥāletde ḥvāst-kār-ı mühlet-i cüz’ī olub iki rek‘at namāzı āḥirīn-beyt-i dīvānçe-i ‘ibādet itmekle tā-be-ḥaşr fırḳa-i maḳtūlāna sünnet-i evvel-i ‘ālī-baḥtdan yādigār ḳaldı. Ol ḥāletde ser-cūş-i ṭabī‘atlerinden bu iki beyt-i cān-güzār ārāyiş-i ṭāḳ-ı rūzigār oldı.

*şı‘r*⁷⁹¹

ولست ابالی حین اقتل مسلما

علی ای شق کان الله مصرعی

وذلك فی ذات الاله وان یشاء

یبیارک علی اوصال شلو ممزع⁷⁹²

⁷⁸⁷ āmāllerin A, Ş, E, T1, T2; āmāllerini M

⁷⁸⁸ tekbīr-i A, E, Ş; yek-ser-i M, T1, T2

⁷⁸⁹ için A, T2; içre M, E, Ş; açup T1

⁷⁹⁰ Yiğitçe seni darağacına götürürse yiğitçe diren (üzülme), bu dünya kalıcı değildir.

⁷⁹¹ şı‘r A, T2, Ş; ‘Arabī M; beyt E, T1’de yok

Ve ol zaleme-i bī-merḥamet ḥaḳḳında dest-i ūikāyeti bārgāh-ı İlahīye bu vechile efrāşte [T2-187a] eyledi ki ⁷⁹⁴ اللهم احصهم عدد اواقلمهم بددا ⁷⁹³ ولا تغادر منهم احدا ⁷⁹⁴ Muḥammed bin İūḫāḳ *rahimehümü'llāh* ḳalem-zen-i taḫḳīḳ olmuūdur ki mevḳi'-i merḳūm ḥuẓẓārı endek müddetde ibtilā-yı miḥen ü meūāyible reh-peymā-yı caḥīm oldılar. her çend ol merd-i ḥāliūü'l-‘aḳīdeye va‘d-i necātla millet-i beyzādan rücu‘ teklīfinde iḳdām eyledikçe temāmet-i salṫanat-ı ḳalem-rev-i cihān fedā-yı yek-lem‘a-i ĩmāndur diyü cevāb virirdi. [A-33a] Ol ḥālet-i ye’s ü periūşānda dü dest-i zarā‘etin bārgāh-ı [T1-48a] Yezdānīye bu vechile güūād eyledi ki İlāhā noḳṫa-i vücūd-ı nāçizüm dā’ire-i rü-siyehān-ı [E-37b] ecānibe iḫātasında ḳalmağın Ḥubeyb’üñ Ḥazret-i Muḥammedü'l-Muūtafā *‘aleyhi’ū-ūalātü ve’ū-selām*⁷⁹⁵ cenābına peyām-ı derd-i encāmım iblāğ idecek bir āūinā nā-yābdur.

beyt

می نالم و ناله را اثر نیست

می سوزم و دوست را خیر نیست⁷⁹⁶

Kendü kibriyā vü ‘azametüñle benüm selāmımı iblāğ eyle. Zeyd bin Eslem *radıya’llāhu ‘anh*dan mervīdür ki bir gün maḥfil-i feyz-niūār-ı nebevīde *‘aleyhi’ū-ūalātü ve’t-taḫıyyat* aūḫāb-ı sa‘ādet-me’ābla ḥāḳḳa-bend-i cem‘iyet olmuū idik ki nā-gāh beūere-i mübeūūere-i seyyidü'l-beūerde āūār-ı vaḫy leme‘an idüb ūādef-i dehen-i müteyemmenlerinden *ve ‘aleyhi’ū-selām ve rahmetu’llāh* ferā’idi tele’lü’ eyledi. [ū-145a] Aña müte‘āḳıb gül-deste-feūān-ı beyān oldılar ki Ḥubeyb bin ‘Adiy Ten‘īm’de cevr-i zaleme-i Ḳureyū’le derece-i ūehādeti irtikā eyledi. İblāğ-ı selāmına Ḥazret-i Ḥudā-yı bī-hemtāyı [M-62] tevkil itmegin ṫaraf-ı bārgāh-ı muḳaddes-i Rabbānīden⁷⁹⁷ Cibril-i Emīn *‘aleyhi’ū-selām* edā-yı sefāret-i peyām eyledi. Mā-ḫaūal Ḥubeyb’i cānib-i Medīne’ye tevcih ṫarıḳası üzre bāzūlarından aviḫte idüb kırḳ nefer-i bed-nihād niūāne-i nīze-i ser-tiz itmege āmāde olıcaḳ dem-i vā-pesinde ḳıbleden inḫirāfından nāūı *فَأَيُّنَمَا تُولُوْا فَتَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ*⁷⁹⁸ kerimesiyle tesliyet-baḫū-ı ḫātır-ı ḫazın olmuū

⁷⁹² Müslüman olarak öldükten sonra ne olursa olsun aldırmmam. Bu da Allah yolundadır. Eğer o dilerse bu kalıpta kesilen organlara bereket verir. Öztürk, age, C.3, s. 250.

⁷⁹³ بددا A, E, T1, ū, T2; بدر M

⁷⁹⁴ Allahım onların sayılarını azalt, onları sonunda yok et, tek tek canlarını ve onları yaūatma.

⁷⁹⁵ ‘aleyhi’ū-ūaūātü ve’ū-selām A, E, ū, T1, T2; ūalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem M

⁷⁹⁶ İnlıyorum ve inleyiūimin etkisi yok; yanıyorum ve dostun (sevgilinin) bundan haberi yok.

⁷⁹⁷ Rabbānī’den A, E, ū, T1, T2; Bārī’den M

⁷⁹⁸ Hangi yöne dönerseniz dönün, Ona yönelmiū olursunuz. Bakara Suresi: 115.

iken teşādüm-i rimāh'dan ber-vech-i dil-ḥvāh rūy-ı ĩkbāli mānend-i kıble-nümā yine cānib-i Beytü'l-Ḥarām'a münkalib olıcaḳ الحمد لله الذى جعل وجهى نحو القبلة التى⁸⁰⁰ رضى [T1-48b] و لنبينه ولمؤمنين maḳāliyle erıke-i 'ulviyyeye [T2-187b] naḳl-i raḥt-ı ḥayāt-ı ebedı⁸⁰¹ eyledi. Zeyd bin el-Deşine'yi *raḍıya'llāhu 'anh* daḥi pāy-ı dārda Şafvān bin Ümeyye'nün Bişās nām ḡulām-ı bed-fercāmı şu'le-i şemşır-i şehādetle reh-bürde-i menāzil-i ḳuds eyledi. Bu vaḳ'a-i hā'ileyi miyān-ı ḳabā'ilde⁸⁰² işā'a için ol meyve-i şecere-i raḥmeti nihāl-i dārdan dūr itmediler. Ḥazret-i faḥrūr-rūsül *'aleyhi't-taḥıyyatü ve't-tekrım* dāmen-i Aşḫāb-ı Kirām'a bu vechile ḡül-pāş-ı ḥıḫāb oldılar ki şüküfe-i beden-i Ḥubeyb'i şāḫça-i dārdan perçide itmege ayā ḳanḳı mü'min-i bālā-dest dāmen-zen-i miyān-ı himmet olur ki bu ḥıdmet muḳābelesinde ḡül-geşt-i reyḫānzār-ı bihiştile mübeşşer ola. Miyān-ı Aşḫāb-ı Kirām'dan⁸⁰³ iki naḫl-i⁸⁰⁴ zı-bende-ḥirām ya'ni Miḳdād bin Esved ve Zübeyr bin el-'Avvām *raḍıya'llāhu 'anhümā* ḳıyām idüb iltizām-ı 'uhde-i⁸⁰⁵ himmetle rü-be-rāh oldılar. Seyyārevār reviş-i [E-38a] şeb-gırāne ile bir şeb Ten'ım'e vāşıl olub ol cigerdārān-ı [A-33b] çābük-dest kırḳ nefer-i pāsban-ı ḥufte miyānesinden zır-i dāmen-i ḥayme-i zulmetde ol felke-i zerkār-ı bārgāh-ı şehādeti āheste ser-i dārdan tenzıl idüb ihfā-yı meḫyā itdükleri maḥalle getürdiler. Zübeyr *raḍıya'llāhu 'anh* kendü maḫıyyesine taḫmıl idüb cānib-i Hicret-serā'ya 'inān-tāb oldılar. Şehādet-i Ḥubeyb *raḍıya'llāhu 'anh* vuḳū'undan ol vaḳte gelince ḥayāl-i fener-i eflāk çihil şebāne-rüz devr idüb ol çille-güzın-i rif'atün cism-i ḡam-fersüdü germ ü serd-i leyl ü nehāre levḫa-i āzmāyiş olmuş iken yine beden-i muḫarrāsı [T1-49a] ter ü tāze ve dıde-i cerāyiḫinden pergāle-i ḥün-ı ḡül-gün tereşşuḫ eyledüğü raḳam-zede-i şıḳātdur. Şubh-dem pāsārān-ı Ḳureyş ārayiş-i ser-i şem'a-i dār olan şu'le-i şeb-tābuñ⁸⁰⁶ rübüde-i mıḳrāz-ı istirāḳ oldıḡın göricek dest-zede-i aşḫāb-ı Muḫammedı oldıḡın istiş'ār idüb yetmiş⁸⁰⁷ süvār-ı kīne-güzār taḳḳıbe şıtāb eylediler. Ḡubārları manzūr-ı Zübeyr ü Miḳdād olıcaḳ beden-i müteyemmen-i

⁷⁹⁹ Kendisinin, peygamberinin ve inananların razı olduğu kibleye doğru yüzümü döndüren Allah'a hamd olsun.

⁸⁰⁰ الذى A, E, T1, Ş, T2; التى M

⁸⁰¹ ebedı A, E, Ş, M, T1; T2'de yok.

⁸⁰² ḳabāilde A, E, Ş, T1, T2; ḳabā'ilde M

⁸⁰³ Aşḫāb-ı Kirām'dan A, E, T1, Ş, T2; aşḫābdan M

⁸⁰⁴ naḫl-i M, E, Ş, T1, T2; A'da yok

⁸⁰⁵ 'uhde-i A, Ş, E, M, T1; 'uḳde-i T2

⁸⁰⁶ şeb-tābuñ A, E, Ş, T1, T2; şeb-tāb ile M

⁸⁰⁷ yetmiş A, E, Ş, T1, T2; yetmiş nefer M

Hubeyb'i vedī'a-i şahn-ı zemīn idüb āmāde-i teḳābül oldukları hālde [Ş-145b] *bi-emri'llāhi te'ālā* şadr-ı hāk mānende-i dil-i 'uṣṣāk çāk olub ol cevher-i girān-bahāyı sandük-ı sīnesinde nihān eyledi. Bu emr-i bedīc [M-63] zuhūrı sebebiyle *Belī'ü'l-arz* laḳabı ile dehān-gerd-i⁸⁰⁸ 'ālemiyān oldı. Süvārān-ı küffār qarīb oldukda Hāzret-i Zübeyr *raḍıya'llāhu 'anh* ser-i ḳamer-tābından hāle-i destārın endāhte idüb ey herze-gerdān-ı beyābān-ı hizlān ben güher-pāre-i şadef-i Şafıyye binti 'Abdü'l-müttalib Zübeyr bin el-'Avvām'um ve refīḳum Miḳdād ibnü'l-Esved'dür. İkimiz daḳı 'anḳā-yı āşiyāne-i peygār oldığı 'āmme-i Ḳureyş'e ma'lūmdur. Bizimle sevdā-yı perḫāş izā'a-i bizā'a-i ḫayātdan ḡayrı şemere virmez. Ne maḳūle ālātla irāde olunursa āmādeyüz didükde ol iki gencīne-i naḳd-i şecā'atūñ tılsım-ı meḫābetleri sedd-i vech-i Ḳureyş olub muḫārebeye yārā-yı miknet bulamadıklarından bi'z-zarūre mu'āvedeti mu'ādāta tercīh eylediler. Ol neyyireyn-i āsumān-ı hüner ḫuzūr-ı ḫayrū'l-beşerde '*aleyhi't-taḫıyyatü ve't-teslīm* çehre-sāy-ı niyāz⁸⁰⁹ olduklarında Cibrīl-i Emīn '*aleyhi's-selām* [T1-49b] muḳābele-nişīn-i pādīşāh-ı taḫt-ı risālet bulunmaḡın yā Resūla'llāh melā'ike-i ṭabāḳāt-ı [E-38b] eflāk bu iki peleng-i şāhiḳā-i celādetle ḫalvet-serāy-ı mele'-i a'lāda mübāhāt idüb zemzeme-i menḳabet ü sitāyişlerin ārāyiş-i mecāmi'-i ḳuds eylediler diyü serāfet-ḫānelerin hem-kevkebe-i küngüre-i 'arş-ı berīn eyledi.

Seriyye-i 'Abdu'llāh bin Enīs *raḍıya'llāhu 'anh*

Çünkü şaḳī-i bed-peymān Süfyān [A-34a] bin Ḥālīd-i Hüzelī zir-i ḫoḳḳa-i mekrden bu güne mühre-i ḫud'a vü ḡadr izḫār idüb on nefer-i ecille-i aşḫābı endāhte-i ḫufre-i telef itmişken yine anuñla ḳanā'at itmeyüb ḫıṭṭa-i Yeşrib'e hücum ḳaşdı ile tertīb-i leşker sevdāsında oldığı mir'āt-ı şu'ūr-ı nebevīye 'aks-endāz olduğın māyedārān-ı celāletden 'Abdu'llāh bin Enīs *raḍıya'llāhu 'anh* ol bed-kāruñ kifāyet-i mühimmine nām-zed buyurdılar. Sīmā-yı bed-nümāy-ı Süfyān meḫūli olmaḡın ḫvāce-i kevneyn '*aleyhi't-taḫıyyatü ve't-teslīm* ḫāzretleri şekl ü hey'etin ta'yiñ buyurub 'alāmeti ibtidā-yı rü'yetde ḫāne-i zamīrūñne zelzele-i hirās 'arız olub 'İblīs '*aleyhi'l-la'ne* ḫalvetgeh-i⁸¹⁰ derūnuña reh-yāb olmaḳdur diyü tefhīm buyurdılar. Bedreḳa-i du'ā-yı [T2-188b] seyyid-i ebrārla Baṭn-ı 'Urne nām mevzi'de nā-gāh çend-nefer ile bir şaḫṣa mülāḳī olıcaḳ şaḫrā-yı zamīrinde bī-vāsıta bir girdbād-ı ḫavf-

⁸⁰⁸ dehān-gerd-i A, E, Ş; dehānger-i M; dehān-gerdān-ı T1, T2

⁸⁰⁹ niyāz E, T1, T2; A, Ş, M'de yok

⁸¹⁰ ḫalvetgeh-i A, E, Ş, T1, T2; ḫalvetgehde M

ı mefraṭ⁸¹¹ raḡṣān olub ḡayme-i vücūdın tınāb-ı gūsıl-ārām itmege ḡarīb oldı. Şarf-ı nazār-ı im‘ān eyledükde işāretkerde-i nebevī olan ‘alāyimi bi’l-cümle nüṣḡa-i hey’et-i ḡabīsesinde müṭāla‘a idüb [T1-50a] *şadaka’llāhü ve şadaḡa resūlu’llāh* maḡālın ḡırz-ı bāzū-yı zebān eyledi. Süfyān’uñ nazārı daḡı ‘Abdu’llāh’a ta‘allük eyleyicek dār u diyār u nām u şi‘ārından istifsār eyledi. Bu vechile tertīb-i kemālāt-ı düşmen-firīb eyledi ki ḡabīle-i Benī [M-64] ḡuzā‘a’ya müntesip bir yekke-süvārum ki ṭā’ife-i İslāmiyān’la muḡātele için leşker tedārikinde oldıḡıñ [Ş-146a] sāmi‘a-zedem olmaḡın sevdā-yı iltihāfla mülāzemet-i rikābuña şitāb eyledüm. Bu maḡāl-i ḡoş-āmedāne ḡātır-ı Süfyān’a vāsıta-i istinās olub ḡudūmundan münbasıṭ olmaḡın kenāre-i sāye-i ḡayme-i vaḡīmesinde⁸¹² ta‘yīn-i mekān eyledi. ‘Abdu’llāh *radıya’llāhu ‘anh* daḡı muḡtezā-yı ḡāl üzre berāy-ı⁸¹³ temşiyet-i maşlahat Süfyān’uñ sitāyiş-i şecā‘at ü mekremetini ḡāvī eş‘ār inşādıyla ve nice [E-39a] makālāt-ı sem‘a-āmīziyle derūnunda olan mevārid-i iştibāhı bi’l-külliyeye sedd eyledi. Şeb-hengām ketā’ib-i işrāk herbiri mebyitine müteferriḡ olub Süfyān daḡı ser-girān-ı⁸¹⁴ peymāne-i ḡvāb olıcaḡ ‘Abdu’llāh intihāz-ı zemān-ı fırsat idüb ol sevdā-ı a‘zam-ı fesāduñ burc-ı bedeninden ḡulle-i ser-i hevā-peymāsın tışe-i şemşīr ile hedm idüb cānib-i Medīne’ye bāl-engiz oldı. Şubḡ-dem ahālī-i ḡabīle ḡādīse-i leyle-i ḡublādan āḡāh olıcaḡ feryād-künān taḡḡibe şitāb eylediler. ‘Abdu’llāh daḡı vāhime-i ‘aḡab-girāndan⁸¹⁵ cūyā-yı me’men-i ihtifā iken [A-34b] bir ḡār-ı teng ü tāra dūḡār olub peyḡülesinde nüḡüfte olıcaḡ bā-fermān-ı Şāni‘i-i bī-ḡün⁸¹⁶ der-sa‘āt ‘anāḡib-i rişte-bāf der-i ḡāre bir dām-ı dānā- [T1-50b] firīb ta‘līḡ eylediler ki nice sālden berü duḡul ü ḡurūc ihtimālını sedd eyledi. Āḡir mütefaḡḡidān-ı küffār taḡşīl-i dest-māye-i ye’sle rücu‘ eylediklerinde⁸¹⁷ ol ser-bāz-ı ‘ālem ferāḡ-ı⁸¹⁸ ḡātırla cānib-i maḡşada ‘azm idüb seyyidü’l-kevneyn *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* [T2-189a] ḡazretleri şadr-ı mescidde dest-ārā-yı aşḡāb oldukları ḡālde zānū-zede-i taḡiyyet olub ser-i düşmen-i ḡudā’yı ḡalṡān eyledi. ḡazret-i faḡrū’r-rüsül *‘aleyhi’t-taḡiyyatü ve’t-tekrīm* ve Aşḡāb-ı Kirām

⁸¹¹ mefrat A, E, Ş, T1, T2; M’de yok

⁸¹² ḡayme-i vaḡīmesinde A, E, Ş; ḡaymesinde M, T1, T2

⁸¹³ berāy-ı A, Ş, E, M, T1; T2’de yok

⁸¹⁴ ser-girān-ı A, E, Ş, T1, T2; ser-gerdān-ı M

⁸¹⁵ ‘uḡab-girāndan, Gültekin, s. 178.

⁸¹⁶ bī-ḡün E, M, T1, Ş, T2; niḡün A

⁸¹⁷ eylediklerinde A, Ş, E, T1, T2; itmelerinden M

⁸¹⁸ firāḡ, Gültekin, s. 178.

ser-cümle⁸¹⁹ müntehic ve münşerih olub ‘Abdu’llāh *raḍīya’llāhu ‘anha* تحضر به في الجنة⁸²⁰ kelām-ı bedī‘ü’n-nizāmıyla bi ‘asā ‘aṭā‘ buyurdılar ḥattā ‘āzīm-i gülşen-serāy-ı beḳā oldığı zamānda ‘aṣā-yı seyyidü’l-mürselīni hem-rāh-ı ḥufre-i mezār eylediği sebtkerde-i pīrān-ı⁸²¹ ṭarīḳat-ı āṣārdur.

Vāḳı‘a-i Hā’ile-i Bi’r-i Me‘ūne⁸²²

*beyt*⁸²³

کذارنده نامه راستان⁸²⁴

چنین میکند نقل این داستان⁸²⁵

Sene-i rābi‘a-i hicriyyede şimşīr-i āb-gūn-ı hilāl-i şafer dūş-ı sipihri-kīneverde leme‘ān eyleyicek ḳabīle-i Necd’den Ebū Berā’ ‘Āmir bin Mālīk ki Mülā‘ibü’l-esinne laḳābıyla meydān-gīr-i iştihār idi. Meclis-i⁸²⁶ hidāyet-tırāz-ı nebevīye şeref-yāfte-i duḥūl olub yā Resūla’llāh kārgāh-ı ḥaḳīḳatden berāverde eyledigüñ perend-i tāze-naḳş-ı dīn-i ḥanīfūñ ḳabīle-i Benī Necd ü ‘Āmir’de revāc-ı iştihārı serşār ve ḥarīdārı bī-şümārdur eger māyedārān-ı İslām’dan bir cem‘ bu bendeye hem-rāh buyrulursa ahālī-i ḳabā’il-i ‘adīde bi’t-tamām merḥale-i müte‘affine-i [M-65, E-39b] işrakden mesīre-i selīmü’l-hevā-yı İslām’a naḳl-i bār-ḥāne-i i‘tikād itmeleri [T1-51a] me’müldür diyü riḳ‘a-güşāy-ı niyāz oldı. Egerçi ḥvāce-i setīre-şinās-ı ‘ālem *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* ḥazretleri ma‘müre-i zamīrüm cānib-i Necīdiyān’dan maḥşūre-i [Ş-146b] emn ü i‘timād⁸²⁷ degüldür diyü is‘āf-ı merāmında teveḳḳuf buyurdılar ammā Ebū Berā’ risāle-i niyāzına ta‘līḳ-i ḥāşiye-i te’kīd idüb yā Resūla’llāh ṭāyife-i Necd ü Benī ‘Āmir bi’l-cümle muḥāṭ-ı dā’ire-i iṭ‘atümdür ve firistādegān-ı ḥazret mültezim-i civārumdur. Anlaruñ ināre-i fitnesinden dāmen-i aṣḥāba gerd-i ta‘rruz işābet itmemege⁸²⁸ müte‘ahhidüm diyü ṭınāb-ı ḥayme-i maḳālīn veted-i ḳaseme rabṭ eyledüğinden ḡayrı farrāş-ı ḳazā vü ḳader daḡı perde-āvīz-i te’şīr olmaḡın bi’l-āhere yetmiş nefer ve ḳavleyn-i

⁸¹⁹ ser-cümle A, E, Ş, T1, T2; cümle M

⁸²⁰ Onu cennete koy.

⁸²¹ pīrān-ı A, M, E, Ş; pīrāmen-i T2; T1’de yok

⁸²² Vāḳı‘a-i Hā’ile-i Bi’r-i Me‘ūne A, M, T1, Ş; Vāḳı‘a-i Hā’ile-i Bi’r-i Me‘ūne Beyānındadır T2

⁸²³ beyt A, E, M; nazm T1; Ş, T2’de yok

⁸²⁴ داستان A, E, T1, Ş, T2; راستان M

⁸²⁵ Doğru söyleyenlerin kitabında bu destan böyle nakledilir.

⁸²⁶ mecālīs-i, Gültekin, s. 179.

⁸²⁷ i‘timād M, E, Ş, T1, T2; i‘timādda A

⁸²⁸ itmemege M, E, Ş, T1, T2; itmege A

müteḥālifü'l-mefhūm üzre kırk yā otuz nefer-i kurrā-i aşḥāb ki ekseri Enşār'dan idiler ve muṭādları her rüz fūrūḥt itdükleri [A-35a] ḥımenūñ şemeniyle [T2-189b] fuḳarā-yı aşḥābı taḳviye vü terfiye itmekdi. İrsāle taṣyīn buyurılıb⁸²⁹ rü'esā-yı Benī Necid ü Ḷāmir'e daṣvet-i ḥaḳḳa icābet teklīfini⁸³⁰ ḥāvī bir nemīḳa-i muṣciz-i nizām terḳīm buyurdılar. Menzil-i bi'r-i Maṣūne ki Medīne-i Müteyemmene'ye dört merḥale miḳdārı mesāfedür maḥaṭṭ-ı İslāmiyān olduḳda ḶAmr bin Ümeyye-i Ḍamīrī ve Ḥāriş bin Şimme *raḍıya'llāhu Ḷanhūmā* raṣy-ı cimāle müteṣayyin olub Ḥarām bin Milḥān'la⁸³¹ *raḍıya'llāhu Ḷanh* birāder-zāde-i Ebū Berā', ḶAmir bin eṭ-Ṭufeyl'e ki segi herze-feryād-ı reme-i Necid idi nāme-i müşgīn-ḥitāme-i seyyid-i enāmı irsāl eylediler. Ebū Berā' daḥi müstaḶiddān-ı İslām'ı teşvīḳ için ḳudūm-ı aşḥābı [T1-51b] ahālī-i ḳabīleye iḥbāre Ḷazm eyledi. Ḥarām bin Milḥān⁸³² ḶAmir bin eṭ-Ṭufeyl'ün meclis-i bed-āyīnine vaṣḶ-ı ḳadem itdüḳi sāḶat ol tūre-baḥt-ı fettāk-nāme-i ḥayātın ḳāk idüb der-ḥāl firistādegān-ı resūl-i Ḥudā'yla muḳātele itmek için ahālī-i ḳabīlesin cemḶe inhimāk eyledi ammā aşḥāb-ı bülend-cenāb Ebū Berā'nuñ ḥişār-ı civār-ı iltizāmına dāḥil olduḳları ahālī-i ḳabīleye maḶlūm olmaḳın iḶānetinde teḳafül eylediler. Ol tebeh-kār-ı bed-encām ḳabāyil-i Süleym ü ḶUşayye vü RiḶ ü Zekvān'a ḳāşıdlar perrān idüb bī-şūmār Ḷavene-i Ḷudvān cemḶ eyledi. Mü'minīn ḳudūm-i sefire intizārla dā'ire-i bir'-i Maṣūne'de fāriḳ-nişīn iken her ṫarafdan hevāmm-ı beyābān-ı ḳalāl iḥāṫa eylediklerin göricek gird-āb-ı belāya istiḳrāḳların [E-40a] iḥsās idüb İlāḥā biz peyām-ı mācerā-yı mātem-engīz ü selām-ı riḳḳat-āmīzimüzi cenāb-ı *rahmeten li'l-ālemīne* sen iblāḳ eyle diyü cānib-i eflāke bādbān-güşāy-ı nāle vü feryād oldılar. Ol maḥalde fermān-resān-ı Yezdānī *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* ṫaraf-ı bārgāh-ı ḳudsīden ol maḳlūmān-ı sitem-dīdenūñ⁸³³ sergüzeşterin sultān-ı kevneyn *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* ḥazretleri ḥuzūrunda riḥte-i ḳālīb-ı taḳrīr idicek [M-66] sübḥa-i siyeh-tār-ı müjḳānları lü'lü'-pāş-ı eşk-i firāḳ olub nesīm-i duḶā-yı maḳfıretle dimāḳ-ı rūḥların taṫyīb ü tervīḥ buyurdılar. Mā-ḥaşal ol muḳatele-i nāṫıḳa-i ḥirāşda mecmūḶ-ı aşḥāb ḳabā-yı bī-beḳā-yı⁸³⁴ bedenlerin bālā-pūş-ı ebediyyü'l-ṫırāz-ı şehādete tebdīl

⁸²⁹ buyurup A, Ş, E, T1, T2; buyurulup M

⁸³⁰ teklīfini A, M, Ş, E, T1; teklīfine T2

⁸³¹ Milḥān'la A, Ş, T1, T2; Milcān'la M, E

⁸³² Milḥān A, T1, T2; Milcān M, E, Ş

⁸³³ -dīdenūñ A, T1, T2; -dīdegānuñ M, E, Ş

⁸³⁴ bī-beḳā-yı A, E, Ş, M, T1; beḳā-yı T2

idinceye dek [T2-190a] bezl-i cevher-i şecâ'at eylediler. Ancağ ra'y-ı cimāl taqrībiyle Hāriş bin Şimme [Ş-147a] ve 'Amr bin Ümeyye-i Đamrī *rağıya'llāhu 'anhümā* bu tūfān-ı każādan rehā-yāfte-i sāhil-i selāmet iken Hāriş bin Şimme'nün kāmēt-i hamiyyeti bī-rüfeķā iktisā-yı hil'at-i hayātdan 'ār idüb ol tenevvür-i āteş-yāb-ı [A-35b] vegāya pertāb eyledi. Dört nefer-i heyzüm-i düzağı şu'le-i şemşirle sūzān itdükdēn şoñra kendünün daği 'anber-pāre-i bedeninden buğār-ı rüh-ı hayvānīsi micmere-i müşebbek-i mesāmmātından üncümen-i kudse müteşā'id oldı. Bu dāhiye-i 'uzmāyı cānib-i Medīne'ye iblāğ kaşdıyla 'Amr bin Ümeyye-i Đamrī'nün pāy-ı revānın münevvere-i⁸³⁵ bedeninde⁸³⁶ ibķā eylediler. Ebū Berā' ki bu vağ'a-i cān-güdāz⁸³⁷ sünūhına bādī olmuş idi. Birāder-zāde-i bed-kārınun irtikāb itdügi ğadr u sitemün rāyiha-i müte'affine-i haberı meşām-ı şu'ürına vāşıl olduğda esir-i firāş-endüh olub ğalebe-i hūmmā-yı hamiyyetle çend-rūze hilālinde sūhte-i muhrıķa-i fenā oldı. Tahrīr-i İmām Kaşallānī *rahimehümü'llāh* üzre fağrū'r-rüsül '*aleyhi's-şalātü ve's-selām* hazretleri çihil-şabāh kabā'il-i Süleym ü 'Uşayye vü Ri'l ü Zekvān'ı hedef-i du'ā-i 'aleyhim idüb⁸³⁸ اللهم اكفنى امرا du'āsıyla ol bed-fi'ālün serī'ān leked-ğvār-ı ğağab-ı Rabb olmasını niyāz eylediler. Zamān-ı yesirde ol şerir-i bed-tıynet Selūliyye nām fācirenün haymesinde mānende-i ğudde-i şüttür bir đarbe-i tātūnla giriftār-ı nekāl olub ğalebe-i iztirābından⁸³⁹ سلوليه [T1-52 b] غدت كغدة لبعير والموت فى بيت maķālın āmīhte-i enīn-i cānsüz iderek esbine süvār olub hāne-nişin-i [E-40b] zīn iken niğünsār-ı hūfre-i siccīn oldı, '*aleyhi'l-lāne ve'l-ğizlān*. Ahālī-i kabā'il-i ma'hūde daği hemān ol hilālde belā-yı kağt u ğalāya mübtelā olub ğalebe-i beliyye-i cū' ile ekşeri ictinā-yı zağķūm-ı cağīme şitāb eylediler.

beyt

Çeksün o deñlü sāğar-ı zehr-āb-ı miğneti

Olsun cağīm düşmeninün cāy-ı rāğatı

'Amr bin Ümeyye-i Đamrī⁸⁴⁰ *rağıya'llāhu 'anh* ol⁸⁴¹ dām-ı belādan rehā bulub cānib-i Hicret-serā'ya perrān iken eşnā-yı rāhda piçide-keīm-i ğaflet iki

⁸³⁵ münevvere-i A, M; müze-i T1, T2, E, Ş

⁸³⁶ bedeninde M, E, Ş; bedende A, T1, T2

⁸³⁷ -ğüdāz M, E, Ş, T1, T2; -ğüzār A

⁸³⁸ Allah'ın Āmir'i kahr et.

⁸³⁹ Deve hörgücü gibi beze çıkararak Selūliye'nin evinde ölmek.

⁸⁴⁰ -i Đamrī T1, E; A, Ş, M, T2'de yok

müşrik-i ‘Āmirī’ye dūçār oldu ki [T2-190b] amān-dāde-i seyyidü’l-mürselīn idiler. ‘Amr amān-ı nebevīden bī-ḥaber olmağla intikām-ı aşḥāb niyyeti ile amān virmeyüb ālüde-i ḥvāb-ı ‘adem eyledi. Meclis-i risālet-penāha rū-māl eyledükde mācerā-yı mevķif-i muḳaddese inhā eyledi. Seyyidü’l-enbiyā⁸⁴² ‘aleyhi’t-taḥiyyātü’l-verā bu fi‘l şudürin⁸⁴³ sehv-i [M-67] ḥaṭāya nisbet idüb ber-muḳtezā-yı aḥkām-ı şer‘-i ğarrā vereselerine edā-yı diyyetle fermān eylediler.

Vak‘a-i Ğazve-i Beni’n-Naḍīr-i Bed-Taḥmīr

Mi‘mārān-ı mebānī-i ḥaber ve naḳḳāşān-ı tāk-ı siyer bu resm üzre tezyīn-i kāşāne-i āşār-ı ḥayrū’l-beşer eylemişlerdür ki sevākin-i ḥavālī-i Hicret-serāy-ı Ṭābe-i müsteṭābeden ḳabīle-i Yehūd Beni’n-Naḍīr ki [A-36a] sultān-ı erīke-nişīn-i nübüvvet ‘aleyhi efḍalü’t-taḥiyya ḥazretlerinüñ sāye-i binā-yı muşaleḥalarına ilticā itmişler idi. Faḥr-i ‘ālem *salla’llāhu ‘aleyhi vesellem*⁸⁴⁴ ḳabīle-i Beni ‘Āmirānla⁸⁴⁵ daḥi rābiṭa-i⁸⁴⁶ mu‘ahedeleri mün‘aḳid olmağın [T1-53a] ‘Amr bin Ümeyye [Ş-146b] küşte-i şemşīr-i sehv ü ḥaṭā itdüğü iki ‘Āmirī’nüñ edā-yı diyetinde i‘ānet ümidiyle aḡniyā-yı ḳabīle-i ma‘hūdeye ilticā eyledi. Faḥr-i ‘ālem *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* ḥazretleri daḥi i‘ānet-i diyete ihtimāmlarından nāşī kibār-ı aşḥābla bir ğün ḳādime-ḥīz-i teşrīf oldılar. Ḳudüm-ı sālār-ı kirām ‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selāmdan ahālī-i ḳabīle kesb-i ibtihāc idüb bir ḥāne-i refī‘ü’l-binā sāyesinde baş-ı firāş-ı miḥmāndārī idüb tekmīl-i ḳā’ide-i ziyāfet için tevķiflerin recā eylediler. Ḥuyey bin Aḥṭab nām Yehūd-ı nā-sipās ki ol kilāb-ı jāj-feryād beyninde şāḥib-i ta‘ayyün⁸⁴⁷ idi. Ḥabiş-i cibilliyesi rāh-ı istikāmetden inhīrāfına bādī olub bu vechile naşb-ı ‘arrāde-i fesāda şürū‘ eyledi ki ey ma‘şer-i Yehūd temām-ı seḥāb-ı ümīd ḳare-i bār-ı murād olacak maḥaldür. Eger kimesne serbāmdan bir ḍarbe-i [E-41a] seng-i girānla ḥāşā Muḥammed’i ser-zede-i mülk-i fenā iderse istilā-yı İslāmiyāndan vā-reste oluruz diyü çile-bend-i kemān-girih-i tenvīr oldu ammā yine a‘yān-ı ḳabīleden ‘Amr bin Caḥḥāş ve Sellām bin Mişkem bu endīşeyi taḥṭı’e idüb eger sü’-i şani‘añuz fi’l-ḥāl cānib-i āsumāndan iḥbār

⁸⁴¹ ol A, E, Ş, T2; o M, T1

⁸⁴² seyyidü’l-enbiyā A, Ş, E, T1, T2; seyyid-i enbiyā M

⁸⁴³ şudürin A, E, T1, Ş, T2; şudürin M

⁸⁴⁴ Faḥr-i ‘ālem *salla’llāhu ‘aleyhi vesellem* T1, T2; A, E, M, Ş’de yok.

⁸⁴⁵ ‘Āmirle M, Ş, T1, T2, E; ‘Āmirānla A

⁸⁴⁶ rābiṭa-i A, E; Ş, M, T1, T2’de yok

⁸⁴⁷ ta‘yīn, Gültekin, s. 182.

olunursa şoñra töhmet-i naķz-ı ‘ahdle hññmñn-ı āsāyışımız hārāb olub⁸⁴⁸ ni‘met-i istirāhatden dağı maħrñm olmaķ lāzım gelñr [T2-191a] diyñ men‘ ü taħzĩrde edille-i ķātĩ‘a ibrāz ideğördiler. Ammā sebñkserñn-ı Yehñd cñnib-i maħzñrundan ķať‘-ı nazār idñb fevt-i furşat vesĩle-i dāğ-ı ĥasretdñr diyñ ol emr-i mñnkere ķarār virdiler. Der-ħāl berĩd-i sebñkseyr-i sidre-i mesĩr bāl-i isti‘cāle tñb virñb mekĩdet-i nñhñfte-i [T1-53b] Yehñd’ı āyĩne-i řu‘ñr-ı nebevĩye naķş eyledi.

*Beyt li-mñ‘ellifehi*⁸⁴⁹

Pñşĩde midñr ķār-ı nihñn ol dile kim

Meřñdñ ola naķş-ı serā-perde-i ġayb⁸⁵⁰

Seyyid-i kñ‘ināt ‘aleyhi *efđalñ‘t-taħiyyāt* bu desĩse-i ārām-rñbñyñ rñfeķā-yñ kirāma bile iř‘ār itmeyñb tecdĩd-i vuzñya ‘azĩmet řavırında ķāmet-i sidre-sĩmālarına pĩrāye-i ķıyām virñb āheste cñnib-i Hicret-serāya ĥaťve-cñnbñn-ı rñcñ‘ oldılar.⁸⁵¹ Dā‘ire-niřĩn-i [M-68] meclis olan Ařñb-ı Kirām ĥātem-i bĩ-niğĩn gibi bir mñddet ķudñm-i gevherr-i yektā-yñ risālete řeřm-ğñşñy-ı intizār⁸⁵² bisyār olduđan şoñra Medĩne-i Mñnevverre‘ye ‘azĩmetlerin cezm idñb anlar dađı reh-girā-yñ ‘avdet oldılar. Rñmāl-i ķadem-i sultñn-ı dāreyne vuřñllerinde ĥikmet-i ġaybiyeti⁸⁵³ istikřāf idñb setĩre-i ĥāle taħřĩl-i iťĩlā‘ idicek naķş-ı perde-i esrāra ĥayrñn oldılar [A-36b] ammā bu ĥālet ĥudñşundan Benĩ‘n-Nađĩr esĩr-i ‘ukde-i teřvĩř ü izťırāb olub mene‘ası⁸⁵⁴ fa‘alesin melāmete āğāz eyledi ĥattā aĥbār-ı ķabĩleden Kināne bu daķĩķa cñnib-i āsumāndan iĥbar olındıđına ařlā řñbhe yoķđur diyñ ķasemle ředd-i niťāķ-ı mñdde‘ĩ eyledi ammā seyyid-i ‘ālem *řalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem* Muĥammed bin Mesleme‘yi irsāl buyurub bu vechile iřāl-i peyğām eylediler ki ba‘de‘l-yevm bu diyārda istikrārılarñ mñte‘azzirdñr celāya āmāde olsunlar diyñ deh-rñze imħāl idñb mñddet-i mu‘ayyeneden [ř-148a] ziyāde ārām iderlerse izāleleri maĥsñbdur diyñ tenbĩh eylediler. Benĩ‘n-Nađĩr mñcāzāt-ı a‘māllerini olduđın [E-41b] fehm idñb der-sā‘at-i fermñn-ı nebevĩye iťā‘ate [T1-54a] mñsāra‘at ve istihźār-ı celāya mñbāderetlerin izĥār eylediler ammā serĥayl-i mñnāfĩķĩn ‘Abdu‘llāh bin Ebĩ Selñl źĩrgāh-ı fitneye icrā-yñ

⁸⁴⁸ olup M, E, ř, T1, T2; olur A

⁸⁴⁹ li-mñ‘ellife M; ř, E, T1, T2, A‘da yok

⁸⁵⁰ Ali Fuat Bilkan, *Nābĩ Divānı Cilt 2*, Ankara: Akçāğ Yayınları, 2011, s. 1248.

⁸⁵¹ oldılar A, E, ř; eylediler M, buyurdılar T1, T2

⁸⁵² intizār-ı, Gñltekin, s. 182.

⁸⁵³ ġaybiyeti A, E, T1, ř; ġaybı M, T2

⁸⁵⁴ men‘ası, Gñltekin, s. 182.

āb u tezvīr idüb nihānī iblāg-ı peyām-ı nifāk-āmīz eyledi ki el-hāzer ki evtān-ı me'lūfelerinden reh-girā-yı celā olmağa şüret-nümāy-ı itā'at olmayub [T2-191b] ferāg-ı hātırıla hişārlarından āsūde-nişīn-i taħaşşun ve temekkün olsunlar ki ben iki biñ merdān-ı peygār-ı kār-gerde ile āmāde-i imdād oldıgumdan gayr-ı Yehūd Benī Qurayza ve Ğatafān daħi bi'l-cümle tāb-dāde-i bāl-i i'ānet olmağa müte'ahhid olmışlardır. Bu haber-i bī-eşer Hıyey bin Aħtab'a irāş-ı pendār-ı ğurūr itmekle şüret-i bāz-ğüne-i muħālefet gösterüb biz ba'de'l-yevm ser-keşide-i tavk-ı itā'atüz kendüler daħi izhār-ı iktidārlarında taqşır itmesünler diyü cānib-i aqdes-i nebevīye peyām-ı bārid iblāg itmegın sultān-ı sūtūde-i fa'al zemzeme-i tekbīri sāmī'a-ġir-ı çarħ-ı eşir idüb tehıyye-i esbāb-ı ğazāya işāret buyurdılar. İbn Ümm Mektüm *radıya'llāhu 'anh* tekvīl-i mesned-nişīn-i⁸⁵⁵ dār-ı hilāfet⁸⁵⁶ buyrılıb hişār-ı Benī'n-Nağır'e taħrīk-i rāyet-i zafer-tufeyl buyurdılar. Kefere-i Yehūd der-i hişārı mānend-i kulüb-ı müşrikīn bend idüb seng ü tır ile müşācere ve müdāfa'aya ikdām eylediler. Hāzret-i eşrefü'l-mürselīn edā-yı aşādan şoñra Hāzret-i Şiddīk kavlı-i āherde cenāb-ı 'Aliyyü'l-Murtazā'yı ser-sipeh-i İslām ta'yīn buyurub cenāb-ı nübüvvet-destġāhları on nefer-i aşhābla Medīne'de⁸⁵⁷ dāri's-sa'ādelerine 'avdet buyurdılar. [T1-54b] Sepide-dem āfitāb-ı didārlarıyla yine hayme-i felek-ġadrlerin tenvīr buyurub [M-69] feth-i ebvāb-ı harbe iştiġāl buyurdılar. Ğazūrā⁸⁵⁸ nām bir Yehūd-ı tır-endāzuñ bir hadengi tā hayme-i sultān-ı risālete vāşıl olmaġın bārgāh-ı sa'ādeti maħall-i āhere naql eylediler. Ol ğün neyyir-i eşī'a-sipāh [A-37a] devr-i ħal'a-i ğerdün idinceye dek tarafeynden sihām u eħcār şu'ūd u hübüt eyledi.

*nazm*⁸⁵⁹

ز آمد شد سنك و تير و خدنگ
 زمين و آسمان هردو كشتند تنك
 زپايان چو تير ببالا شدى
 مشبك چو تيرى ولا شدى
 زبالا چو سنكى بزير امدى
 زكار و زمين بانك شير امدى⁸⁶⁰

⁸⁵⁵ tekvīl-i mesned-nişīn-i M; mesned-i A, E, Ş, T2; mesned-nişīn-i T1

⁸⁵⁶ dār-ı hilāfet A, E, T1, Ş, T2; Yehūd der-kefere-i dār-ı hilāfet M

⁸⁵⁷ Medīne'de A, E, Ş, T1, T2; Medīne-i M

⁸⁵⁸ Ğazūrā M, E, Ş, T1, T2; Ğazūr A

⁸⁵⁹ nazm T1, T2, E, Ş; beyt A; meşnevī M

Sipāh-ı sitāre⁸⁶¹ hişār-ı pīrūze-dīvār-ı sipihri ihātā itdūgi [E-42a] hengāmda bedr-i hāle-i velāyet seyyāre-i burc-ı imāmet *kerrema'llāhu vecchū* miyān-ı ğuzāt-ı encüm-sīmādan bir sā'at [T2-192a] miqdārı nā-peydā oldı. Ol gevher-i şeb-tābı sū-be-sū cüst ü cūya Aşhāb-ı Kirām tekāpū üzre iken nā-gāh anı gördiler ki necm-i dümdār-şifat bir cānibden tūlū' idüb bir ser-bürīdeyi pāy-ı seyyidü'l-kevneyne ğaltān eyledi. Keyfiyyet-i hālden [Ş-148b] pürsān olıcağ yā Resūla'llāh cānib-i hayme-i sa'ādete hadeng-endāz olan Ğazūrā'nuñ ser-i felāket-medārıdur didi. Keyfiyyet-i şikārdan istiḥbār buyurulduğda yā Resūla'llāh nihādende-i şecā'at merkūz oldıgıñ⁸⁶² hadenginden istidlāl idüb lā-büdd ol mertebe şu'le-i şecā'at perde-i şebde anı kal'adan ḥurūca vesīle-i ictirā olacağın istiş'ār itmekle mebādā ğafletle ğuzāta İşāl-i mezerret ihtimālinden nāşī mazanne-i ḥurūc olan maḥalde ihtiyār-ı kemīn-i teraḳḳub [T1-55a] eylemişdüm ki nā-gāh ber-tıbḳ-ı taşavvur şemşīr-be-kef toḳuz nefer-i şecā'atle kal'adan bedr oldılar. Bir ḥamle-i şemşīr ile ḥufre-i fenāya ğaltān idüb mūhre-i serin dest-būy-ı ser-engüşt-i şemşīr eyledüm ammā rüfekāsı daḫi ḳarībdür eger çend-nefer-i dilīr-i ḥaşm-endāz hem-rāḥ buyrılır ise anlar daḫi ğüzeşte-i cıs-ı şemşīr olmağ me'müldür diyü mevḳif-i 'arza-i iblāğ eyledükde Ebū Dücāne ve Sehl İbn-i Ḥanīf ile sekiz nefer-i Aşhāb-ı Kirām *radıya'llāhu 'anhüm* Ḥazret-i Ḥaydar-ı Kerrār'e maşḫūben irsāl buyruldu. Vāḳı'ā ol ğurāzān-ı remīde henüz dervāze-i hişāre dāḫil olmadan irişüb ğūy-ı serlerin mūhre-i muşā'bid-i tīğ eylediler. Ber-mūcib-i fermān-ı nebevī rū'ūs-ı Yehūd-ı şūmı ḥāric-i hişārda vāḳı' Benī Ḥatme ḥānelerine ḳandīl-i küngüre-i bām eylediler. Serzede-i riyāz-ı rivāyāt-ı şahīḥadur ki naḫīlāt-ı Benī'n-Naḍīr'i tu'ame-i tīşe-i indirās itmek için ol ḫilālde Ebū Leylā-i Māzenī⁸⁶³ ile 'Abdu'llāh bin Selām *radıya'llāhu 'anhümā* taraf-ı muḳaddes-i nebevīden müşār olduklarına binā'en dıraḫt-ı işṭībār-ı Yehūd'a vāsıta-i inkisārdur diyü ecved-i eşcār-ı temr ki 'acve ile müsemmidür Ebū Leylā bīḫ ü būnünden berkende idüb 'Abdu'llāh bin Selām 'anḳarīb bāğzār-ı [M-70] Yehūd ğüzeşte-i temellük-i İslām olur [A-37b] diyü ḫuşḳ-i vāridāsın istişāl iderdi. İkisiniñ daḫi melḫūzı bārgāh-ı ḳabūl-i İlāhī'de

⁸⁶⁰ Taş ve okların geliş gidişinden yer ve göğün her ikisi de daraldı. Ok gibi sonsuzluğā yükselip ok gibi delik deşik oldu. Taş gibi yukarıdan aşağıya atıldı, Yerin öküzünden aslan kükremesi gibi duyuldu.

⁸⁶¹ sitāre A, E, Ş, T1; seyyāre M, sitāre-şümār-ı T2

⁸⁶² oldıgıñ A, E, Ş, T1, T2; oldıgımı M

⁸⁶³ Māzenī M, E, Ş, T1, T2; Nāzenī M

pesendide olub [E-42b] huşuşan eşcār-ı keşiretü'l-menāfi' 'adīmetü'l-mazārruñ(?) [T2-192b] cānib-i nebevīden kaçına vech-i şudūr-ı ruḥsat ehibbā ve a'dādın ba'zı zāhir-şināsān-ı kütēh-endiṣeye māye-i ḥalecān [T1-55b] olmağın ol iki mütefekkir-i muşībūñ hem-keşf-i ḥaybe-i zamīrlerini müş'ir-i hem-fermān-ı nebevīnūñ ḥikmetinde esīr-i ḥadşe vü tereddüd olanlara cevāb-ı müskiti⁸⁶⁴ mutazammın nazm-ı kerīm الْقَاسِمِينَ⁸⁶⁵ ol maḥalde bār-āver-i ḥadīka-i nüzül oldı. Mā-ḥaşal Benī'n-Nağır bin Selül'ün rişte-i 'ahdi binā-yı itikādı gibi süst ü va'de-i imdādı ef'ālī gibi nā-dürüst olduğın teyaqqun idüb maḥall-i āḥerden daḥi ümid-i i'ānet mesdūd olmağın cünbüş-i nā-pesendīdelerinden engüşt-gezā-yı nedāmet oldılar. Mehābet-i kevkebe-i mevkib-i⁸⁶⁶ İslāmiyān'dan kılāc-ı kılūbleri zelzelenāk-i ḥavf u hirās olub [Ş-149a] nā-çār bādiye-peymā-yı kürbet-i celā olmağa müsā'ade ümmidiyle dāmen-i luḫfa ceng-zede-i zirā'at oldılar. Mecmū' sāz u selebleri vā-güzāşte-i taşarruf-ı güzāt olub çār-pālarınıñ taḥammüli ve mertebesi ancak naql-i tecemmül şartıyla terḥiş buyurulmağın altı yüz aḥmāl-i cimālle sevād-ı ḥişārdan ref'bār-ı şıkket idüb kimi nevāḥi-i Şām'dan ezra'āte ve nicesi nevāḥi-i Ḥayber'e ve mevātın-ı uḫrāya perākende oldılar. Ol ser-geşteğān-ı beyābān-ı ḥizlānuñ bi'l-cümle ziyāc u uḫār u maḥşulātları sulṫān-ı enbiyā'ya ihtişāş olub nicesin ḥācetmendān-ı aşḥāba hibe vü temlīk buyurdılar. Maḥşul-i ziyāc u uḫārdan ahālī-i ḥarem-serāy-ı nübüvvetüñ nafaḫa-i yek-sālesin tertīb buyurub fevāzılın maşrūf-ı ḥavāyic-i teḥī-destān-ı aşḥāb buyurdılar. Aḫsām-ı esliḫa [T1-56a] elli 'aded zırh ve elli ḥūd ve üç yüz kırk şemşir idi. Sulṫān-ı kerem-kār anlaruñ daḥi ba'zısını⁸⁶⁷ çeşmdārān-ı niyāze i'tā buyurub baḫıyyesi qarār-yäfte-i temellük-i ḥāşşları olduḫda 'amme-i Enşār üzre bu vech üzre nişār-ı gül-berg-i senā buyurdılar ki ey şīmedārān-ı ihlāş u maḥabbet ve ey ḥilye-pezirān-ı şıdk u ḥamiyyet sizüñ kürbet-zedegān-ı hicret ü sitem-dīdegān-ı ḡurbet ḫaḫḫında şādır olan mu'āmele-i vefādārāne ve mücāmele-i miḥmān-nevāzāneñüz bīrūn-ı yārā-yı teşekkürdür. [T2-193a] Be-taḫşiş dōrt senedür emākin ü mesākinüñüzde [A-38a] başt-ı kilīm-i iştirāk itmişlerdür eger şavāb-dīd-i rāy-ı işābet-

⁸⁶⁴ müskiti A, T1, T2; müsekkini M, E, Ş

⁸⁶⁵ Ey mü'minler! (Savaş sırasında) onların hurma ağaçlarını kesmeniz de onları olduğu gibi bırakmanız da Allah'ın izniyle olmuştur. Bunun amacı fāsıkları (verdikleri sözde durmayan bozguncuları) cezalandırmaktır. Haşr Suresi: 5.

⁸⁶⁶ mevkib-i A, E, Ş, M, T1; T2'de yok

⁸⁶⁷ ba'zısını A, E, Ş; ba'zı M; ba'zını T1, T2

medārīñuz olursa bu esliha vü emvāl-i bāz-mānde bi'l-cümle sizüñ sicill-nāme-i temellüküñüze⁸⁶⁸ şebt olunsun. [E-43a] Yine üslüb-ı sâbık üzere Muhācirīñ sizüñ mesākinüñüzde mānende-i şebnem ve gül küşe-gır-i istiqrār olsunlar yāhūd⁸⁶⁹ [M-71] Muhācirīni nā'il-i nişāb-ı kısmet idelüm anlar güncāyiş-i dā'ire-i imkān üzere mānend-i⁸⁷⁰ bülbülān tebdīl-i maqām u tedārik-i berg ü nevāya mübāderet eylesünler diyü 'alā-ṭarīkū't-teşāvür ser-rişte-i tedbiri dest-i istişvāb-ı Enşāre teslīm buyurdukdā nuḡabā-yı bülend-ı ayyār-ı Enşārdan Ḥāzret-i Sa'd bin Mu'āz ve Sa'd bin 'Ubāde *raḡiya'llāhu 'anhümā* felek-i ittiḡadde kırān-ı sa'deyn idüb bu resm üzere aḡkām-nüvīs-i taḡvīm-i maqāl oldılar ki⁸⁷¹ yā Resūla'llāh bu bendegān-ı şedīdü'l-ıurve-i ḡulūşuñ suṭürlāb-ı zamīrlerinde şābit olan raḡam-ı zāyçe-i niyāz budur ki burūc-ı istiḡāmetden [T1-56b] ric'at iden menḡūslaruñ ziyāc u emvālin bi'l-cümle kevākib-i seyyāre-i felek-i muḡācerete taḡsīm⁸⁷² buyurasız ki anlar ṭomār-ı dār u diyārların ṭarīk-i maḡabbet-i dīn-i ḡavīmde ṭayy idüb mānende-i mihr ü māh iḡtiyār-ı külf-i hicret itmişlerdür ve yine ṭarīḡa-i sâbıka üzere māhvār bezm-i hāle-i menāzilimizde tekye-zede-i visāde-i şebāt olsunlar ki naḡş-ı ḡademleri şaḡn-ı ḡānemizde çeşme-i cūşān-ı ḡayr u bereketdür didüklerinde baḡıyye-i Enşār daḡi bu mazmūn-ı müteżammīnū'l-irtifāc üzere [Ş-149b] şuḡbe-i efvāhların cānib-i āfītāb-ı risālete ber-vech-i ittiḡād ḡüşāde idüb māl-ı ḡānīmet Muhācirīne maye-i taḡviyyet buyurulmaḡ niyāzında yek-zebān-ı ittibāc oldılar. Seyyid-i ebrār *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* ḡāzretleri şaḡīfe-i iḡlāş-ı Enşār'ı çeşm-i i'tibārla müṭāla'a buyurduḡlarında اللهم ارحم⁸⁷³ الانصار وانباء الانصار وانباء انباء الانصار du'āsın ta'vīz-i bāzū-yı isticābet idüb emvāl-i ma'ḡūdeyi muḡācirīne taḡsīm buyurdılar ancak Enşār'dan Sehl bin Ḥānīf ve Ebū Dücāne *raḡiya'llāhu 'anhümā* nuñ girībān-ı ḡālleri esīr-i ser-pençe-i iḡtiyāc olmaḡın⁸⁷⁴ ḡişşe-yāb-ı sehm-i ḡānīmet buyurub Şemşīr bin Ebī el-Ḥuḡayḡ ki seḡāb-ı iḡtiḡārdā barḡu'l-lem' idi Sa'd bin Mu'āz *raḡiya'llāhu 'anh* ḡāzretlerine müselle-i ḡabza-i temlīk buyruldı ve bu sālde sebt-i seyyidü'l-enām 'Abdu'llāh bin 'Osmān-ı

⁸⁶⁸ temekkülünüze A, T1, Ş, E, T2; temekkülünüze M

⁸⁶⁹ muḡācirīñ sizüñ mesākinüñüzde mānende-i şebnem ve gül küşe-gır-i istiqrār olsunlar yāhūd A, M, T1, Ş; T2'de yok.

⁸⁷⁰ mānend-i A, Ş, E, T1, T2; mānende-i M

⁸⁷¹ ki M, E, Ş, T1, T2; A'da yok

⁸⁷² taḡsīm A, E, Ş, M, T2; i'tā T1

⁸⁷³ Allah'ın ensāra, ensārın oḡullarına, ve ensārın oḡullarının oḡullarına rahmet et.

⁸⁷⁴ olmaḡın A, E, Ş, T1, T2; olunmaḡın M

[T1-193b] *zî'n-nüreyñ rağıya'llāhu 'anhümā* ve *ezvāc-ı tāhirātdan Zeyneb binti Huzeyme rağıya'llāhu 'anhümā* ve *şādef-i gevher-i cihān-tāb-ı velāyet ya'ni māder-i şîr-i Hüdā Fāţıma binti Esed rağıya'llāhu 'anhümā* ve *Ebū Seleme bin [A-38b] 'Abdu'l-Esed-i [T1-57a] Mağzūmî rağıya'llāhu 'anh [E-43b] terk-i çār-dîvār-ı zindān-ı 'anāşır eyleyüb pîrāye-i çārsüy-ı firdevs-i berrîn oldılar ve muhāllefe-i Ebū Seleme-i müteveffā Ümm Seleme rağıya'llāhu 'anhümā şümāre-i şaff-ı⁸⁷⁵ ümmehāt-ı mü'minîne inhirātla kesb-i inbisāt eyledi.*

Gazve-i Bedr-i Mev'îd

Bu *ğazā-yı ğarrānuñ Bedr-i şuğrā* ile dağı ittisāmı *nigāşte-i şahāyif-i⁸⁷⁶ eflāk-i āşārdur [M-72] reh-neverdān-ı menāzil-i siyer bu siyāk üzre sevķ-i maţıyye-i haber eylemişlerdür ki muķaddemā nigāşte-i ressam-ı çehre-güşāy-ı kalem oldığı üzre ma'reke-i Uğud'dan rücū hengāmında yine sāl-i āyendede şahrā-yı Bedr mev'îd-i teđārub olub şāf u dürd, mü'minîn ü müşrikîn sîne-i Bedri mānend-i bedr-i münîr āmihte-i nūr u külef itmek mu'āhedeşiyle tarafeynden silsile-i veğā fayşal-yāb-ı tekāţu' olmuş idi. Benāberîn zamān-ı incāz-ı mev'îde müteķārib olmağın serħayl-i tuğyān Ebū Süfyān egerçi maţ'an-ı esinne-i i'tirāz olmak vehminden izhār-i tecellüd-i tekellüf-āmîz idüb tedārik-i esbāb-ı kıtāle-i şüret-fürüş-ı mübāşeret olmada idi ammā ķārüre-i zamîrinden reng-i zehr-ābe-i tevehhüm nümāyān olub ħalef-i va'd cānib-i İslāmiyān'dan şudūr itmek dā'iyesi netice-i âmāl-i⁸⁷⁷ emānîsi idi. Ol esnāda sükkān-ı Medîne-i tāhireden Nu'aym bin Mes'ūd-ı Eşca'î ki henüz mişķale-i dil-zedā-yı İmānla tecelliye-i levħa-i zamîr itmemiş idi ba'zı meşālihi takrîbiyle Ümmü'l-ķurāya 'āzim olmağın ħazret-i ķāfile-sālār-ı enbiyā *'aleyhi ecmelü't-teħāyā* kemāl-i miknet ü şevketle nıgehdārān-ı nāmūs-ı İslām'la [T1-57b] ber-muķtezā-yı va'd âmāde-i 'azm olduklarında mesāmi'-i mecāmi'-i Ķureyş'e iblāğ eyledi. Bu haber-i şebāt-güzārdan Ebū Süfyān ve sâ'ir şanādîd-i işrāküñ reng-i ruları pervāze girüb ne bîm-i şā'ıķa-i şemşîr-i İmāniyāndan yārā-yı 'azîmet [Ş-150a] ve ne muķtezā-yı ħamiyyet-i cāhiliyyeden ferāĝa miknet bulub esîr-i keşākeş-i ser-pençe-i ħayret oldılar.*

beyt⁸⁷⁸

⁸⁷⁵ şaff-ı A, M, Ş, E, T1; T2'de yok.

⁸⁷⁶ şahāyif-i A, Ş, E, M, T1; şahîfe-i T2

⁸⁷⁷ âmāl-i T2, Ş, E; A, M, T1'de yok

⁸⁷⁸ beyt A, E, Ş, M, T1, T2; Ş'de yok.

Fikr-i neşât u neşve-i bîm-i ħumârla⁸⁷⁹

Hem terk-i bâde müşkil ü hem ihtiyâr güç

‘Âķibet Nu‘aym’ı bir küşe-i tenhâda maħrem-i desîse-i râz idüb didi ki egerçi beynimizde ol maķūle [T2-194a] mevâ‘ide cereyân itmişdi ammâ bu sene istilâ-yı kaħt u ġalâdan nâşî kendümüzüñ ve devâbbımızuñ mevârid-i bâzâr-ı ebdânında metâ‘-ı kuvâ kâsıd olmağın ketîbe-i Kureyş giriftâr-ı ‘acz u ıztırâr olmuşlardır. Benâberîn ‘azm-i muķâbele cevâz-nümûde zamâ‘ir-i [E-44a] kârdârân-ı Kureyş⁸⁸⁰ degüldür [A-39a] ammâ te’ħîr ü tevânî⁸⁸¹ daħi pezîr-i fitne-i mülâħaza-i dūr-endîşânemiz degüldür zîrâ ‘acz ü ‘adem-i iktidârimıza ħaml olunmağla ba‘de’l-yevm hevâdârân-ı İslâmüñ her biri ħirmen-i cem‘iyyetimize bir berķ-i ħânümân-süz-ı belâ olub zîr-i ħubbe-i pîrûze-gûnda bize me‘men-i istirâhat-ı nâ-yâb olur. Eger bundan Medîne‘ye per-güşây-ı rücû‘ olub Muħammediyânı dâ‘iye-i ‘azîmetden taħvîl-i⁸⁸² baş-ı bâzîçe-i ihtiyâl itmekle şûret-i ħalef-i va‘d anlar cânibinden zuhûr itmege vesîle olursañ saña yigirmi re’s-i şütür-i se-sâleyi pîrâye-i kaķâr-ı temellük eyleyeyüm diyü incâz-ı va‘dini Süheyl bin ‘Amr’uñ zamânına rabt eyledi. Nu‘aym bin Mes‘ûd iştabl-ı müteħayyilesin ħamâl-i⁸⁸³ âmâlle mâlî idüb Medîne‘ye [T1-58a] vuşülünde keşret ü ħaşmet-i [M-73] Kureyş’i derecât-ı mübâlağâta iblâğ idüb ħâlâ Mekke‘den mânend-i seyl-i ħurûşân mevc-engîz-i ħurûc oldılar diyü miyâne-i mü‘mininde işâ‘a eyledi. Her mülâķî oldığı aşĥâba tavr-ı ħayr-endîşâne ve üslûb-ı nîk-ĥvâhende şûret-nümây-ı şefķat olarak hele benüm şavâbdîd-i rây-ı saķîmüm budur ki iķdâm-ı ‘âfiyeti pîçide-i ezyâl-i iķâmet idüb ol tã‘ife-i âteş-ĥücümüla heves-kâr-ı teķâbül olmayasız ve metâ‘-ı ħayât-ı ‘azîz ki ancak bir def‘ada⁸⁸⁴ kârgâh-ı imkândan kâmet-i vücûda müyesser olur bâzâr-ı vegâda pîrâye-i düş-ı delâl-i fenâ itmeyesiz diyü kelimât-ı bîm-engîz-i vâhime-ĥîz ile nesh-i taħvîf ü taħzîre ta‘lîķ-i ħevâşî-i tezvîr eyledi. Ba‘zı terside-çeşmân-ı İslâmiyân Nu‘aym’uñ naķd-i mağşüş-ı maķâline sikke-i taşdıķ urub küşe-i amân-ĥâne-i tayyibede ekseri cezm-i istiķrâr eylediler ħattâ semûm-ı tâb-şiken-i

⁸⁷⁹ Fikr-i neşât u neşve-i bîm-i ħumârla, A, E, Ş, T1; Fikr-i neşât-ı neşve vü bîm-i ħumârla T2, M.

⁸⁸⁰ giriftâr-ı ‘acz u ıztırâr olmuşlardır benâberîn ‘azm-i muķâbele-i cevâz-nümûde-i zamâyir kârdârân-ı Kureyş A, M, Ş, E, T1; T2’de yok

⁸⁸¹ tevânî M, T1, T2, E, Ş; terâĥî A

⁸⁸² taħvîl-i A, T1, T2; taħvîle M, E, Ş

⁸⁸³ cimâl-i M, Ş, E, T1, T2; ħamâl-i A

⁸⁸⁴ def‘ada Ş, M, E; def‘a A, T1, T2

haşyet mizâc-ı kılûba bir mertebe sirâyet eyledi ki seyyid-i ‘alâ-‘alem⁸⁸⁵ ‘aleyhi’ş-şalâtü ve ‘s-selâm⁸⁸⁶ hazretleri şukka-bend-i rāyet-i cihān-fürüz-ı ‘azîmet oldukları taqdîrde güzâtdan birisi pîrāye-gîr-i esliha-i icābet ü itā‘at olacağı qarîn-i iştibāh olmak mertebesi zāhir oldu. Bu güne gubār-ı evhām şudûrı ‘uyûn-ı güzâtı remedyāfte-i kesel itdüginden nāşî mir’āt-ı ‘ālem-tāb-ı⁸⁸⁷ [T2-194b] hâtır-ı nebevîde reng-i melāl nümāyān oldu ammā miyān-ı aşhābda bu tefrika-i sāmān-süz Hazret-i Şiddîk-i Ekber ve Fārûk-ı A‘zam *radıya’llāhu ‘anhümā* hazretleriniñ meşhūd-ı bâşıra-i yaqînleri olduğda meclis-i [T1-58b, E-44b] sulţānü’r-rüsüle gelüb püte-i tecārüb-i hekîmānede kâl [Ş-150b] olmuş ve hadde-i efkār-ı hîredmendāneden güzer itmiş [A-39b] maķālāt-ı hālîşü’l-‘ayār-ı şāyibeyi sencîde-i mîzān-ı taķrîr itmekle naķd-i ‘azmi tamga-zede-i cezm eylediler. Hazret-i hıvāce-i kevneyn *‘aleyhi’t-tahıyyātü’s-saķaleynüñ* hizāne-i zamîrleri pür-gevher-i inşirāh olub *bi-ḥamdi’llāhi te‘ālā* neyyir-i ‘ālem-tāb-ı şevket-i İslām rüz-be-rüz derece-i kuvvete isti‘lā üzre iken şüküh-ı⁸⁸⁸ āfāk-gîr-i envārın mestür-ı seḥāb-ı ‘acz ü fütür göstermek bir vechile marzıyy-i zamîrim degüldür eger mähçe-i kâmer-tāb-ı livā-yı İslām havālîsinde güzāt-ı nücüm-sîmā dā’ire-gîr-i ictimā‘ olmazlar ise de mānend-i āfitāb-ı cerîde-rü ‘ālem-keş-i menzil-i maķşūd olmak qarār-yāfte-i fevādumdur diyü muşḥaf-ı gül-gün-cild-i şefeteynlerin mevrîd-i kâsem buyurdılar. Bu tayyib-i kelimāt-ı ḥamiyyet-şifāt şehristān-ı kılûb-ı aşhābdan ‘ufūnet-i haşyeti izāle idüb encümen-i sūr-ı⁸⁸⁹ sürür-engîze ‘azîmet kadar kesb-i ser-māye-i şevk-i derün eylediler. Bu sefer-i meserret-medārda ebṭāl-i düşmen-endāzuñ şümārı biñ beş yüz idi ki ihtiyār-kerde-i müdekkikān-ı āşārdur egerçi a‘dād-ı tekāver ‘aşereyi mütecāviz degül idi ammā maķüle-i emti‘a-i ticāret maḥzen-i evhāma [M-74] güncāyiş mertebesinden efzün idi. ‘Alemler-i sepîd-şukka-i gurre-i zî’l-ka‘de fezā-yı ufukda cilve-sāz olduğu şebde şahrā-yı Bedr’de naşb-ı livā-yı şevket buyurub dā’ire-i Bedr’i sevād-ı siyeh-rüyān-ı Kureyş’le inḥisāfdan āzāde bulub bir hafta mürebba‘- [T1-59a] nişîn-i sāyebān-ı⁸⁹⁰ miknet ü haşmet oldılar. Berdāşte-i ḥarvār-ı temellük-i aşhāb olan muḳteneyāt-ı emti‘a-i ticāret

⁸⁸⁵ ‘alâ-‘alem A; ‘ālem M, E, T1, T2, Ş

⁸⁸⁶ ‘aleyhi’ş-şalâtü ve ‘s-selâm Ş, A, E; şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem M, T1, T2

⁸⁸⁷ ‘ālem-tāb-ı A, Ş, M, E, T2; ‘ālem-nümāy-ı T1

⁸⁸⁸ şüküh-ı A, Ş, E, T1, T2; mişkāt-ı M

⁸⁸⁹ sūr-ı A, E, T1, Ş, T2; süy-ı M

⁸⁹⁰ sāyebān-ı A, Ş, E, M, T1; sāmān-ı T2

bir mertebe medāric-i revāce irtikā eyledi ki mānende-i celācil-i def her dīnār bir dīnār-ı āḥer ile hem-āgūş-ı kīse-i istifāde olub taḥşīl-i dest-māye-i iḳbālle dārū'l-ḳarāra ʿavdet buyurdılar. Āyet-i neʿam-ı gāyet *لَمْ يَمَسُّهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو عَظِيمِ فَضْلٍ* 891 bu maddede [T2-195a] teşrīf-baḥş-ı nüzūl oldığı mecrā-yı midād-ı baʿzı müfessirīndür. Ebū Süfyān daḥi iki biñ bād-peymāyla merḥale-i Merrü'z-zehrān'e dek gelüb ḳāfile-i seyyāre-i tāb-ı İslāmiyān'uñ⁸⁹² [E-45a] menzilgīr-i Bedr oldukları ḥaberinden çeşm-i ʿazīmetine remed-i ḥavf u hirās ʿarīz olmağın bahāne-i ḳillet-i⁸⁹³ āb u ʿalef ü zaʿf-ı cimāli rū-pūş idinüb yine cānib-i Ümmü'l-ḳurāya ricʿat-ı ḳahḳarīde nā-güzīr olmalarıyla rānde-i ribāṭ-ı ḳulūb-ı muvaḥḥidīn olan ḳāfile-i bīm ü hirās baʿdezīn vīrānezār-ı derūn-ı müşrikīnde ināḥā-i cimāl-i iḳāmet eyledi *bi-ḥamdī'llāhi ve'l-minne*.

Vākıʿa-i Tahrīm-i Ḥamr

Ser-mestān-ı sülāfe-i āşār bu [A-40a] bu siyāk üzre idāre-i piyāle-i aḥbār itmişlerdür⁸⁹⁴ ki peymāne-i māh-ı şevvāl sāl-i çehārüm-i hicrī encümen-i gerdūnda gerdān oluncaya dek duḥter-i lāle-ruḥsār zer-dāmençe-i⁸⁹⁵ sāğar-ı gūn-ā-gūnla raḳş-engīz-i mecālis-i mey-gūsārān idi yaʿni çerāğ-ı encümen-tāb-ı şerāb-ı nāb fānūs-ı miyāneden [Ş-151a] meclis-fürüz-ı türe-dilān-ı ḥumār olub hilāl-i şafaḳ-rīz-i ḳadeḥ henüz engüşt-nümāy-ı iʿtibār u cāygāh-ı [T1-59b] şurāḥī vü sebū serīr-i dūş-ı iştihār idi. Bir defʿa nazm-ı ḳadīm *وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا* 896 tenvīr-i dīde-i nüzūl idüb lākin maʿnā-yı dil-ārāsı ḥum-ı şahbāya ser-pūş-ı nehy olucaḳ işāretten ḥālī olmağın baʿzı sāde-levḥān-ı bezmgeh-i üns ü ülfet;

beyt

این حمله بکر که زانیده روحست

دانای چه بود حامله سیمای خم او⁸⁹⁷

⁸⁹¹ Nihayet onlar, Allah'ın lutfuyla ticārī kazanç sağlayarak ve kendilerine hiçbir zarar gelmeden döndüler. Çünkü Allah rızasından başka bir şey istemiyorlardı. Bilin ki, Allah büyük lutuf sahibidir. Āl-i İmrān Suresi: 174.

⁸⁹² İslāmiyān'uñ A, Ş, M, T1, T2; İslām'uñ E

⁸⁹³ ḳillet-i M, Ş, E, T1, T2; ḳullab-ı A

⁸⁹⁴ İtmişlerdür A, E, M, T1, Ş; eylemişlerdür T2

⁸⁹⁵ zer-dāmençe-i M, Ş, E, T1; zerd-āmīḥte-i T2; ? A

⁸⁹⁶ Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve asmaların üzümlelerinden sarhoşluk veren içecekler ve güzel yiyecekler elde edersiniz. Nahl Suresi: 67.

⁸⁹⁷ Bu bākir hāmile nefesi doğurandır, o küpün hāmile simāsını kaldı ki bilirsın.

diyerek yine bintü'l-'inabla dest-be-dest ü leb-be-leb olurlar idi ammā ol āb-ı āteş nihāduñ tabī'at-ı insāniyye ile cevher-i 'aqlı āb u āteş itmek aqdem-i mefāsidi ve esra'-i havāşşı olmağın ba'zı hıredmendān-ı perhīz-kār mu'āyene itmekle;

beyt

Zevāl-i 'aqla hāl-ı nuṭqa şuğl-i fışka bā'ışdır

Mey-i telh-i güneh-zādan hazer⁸⁹⁸ [M-75] ümmü'l-ḥabāyişdır

diyü ol cādū-yı āteş-rīz-i ḥum-süvārla āmīzişden⁸⁹⁹ ittiḳā iderler idi ḥattā ba'zı ecille-i aşḥāb bir gün tabīb-i dārū-ḥāne-i şefā'at '*aleyhi ecme'lü't-tahiyyat* cenābından [T2-195b] beyān-ı keyfiyyet-i ḥamr için dehen-güşāy-ı mes'elet olduklarında āyet-i⁹⁰⁰ ⁹⁰¹يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا⁹⁰⁰ meclis-efrūz-ı nüzül oldı ammā yine maẓmūn-ı ḥikmet meşḥūnunda şarāb-ı gülfāmı ḥum-ḥāne-i ibāḥatden kūçe-i taḥrīme rīzān [E-45b] idecek ihtisāb taşrīḥ olmamağla ba'zı rencūrān-ı ḥumār sevdā-yı menfa'at-i neşāṭla⁹⁰² maẓarrat-ı işmden çeşm-bend-i tesāmuḥ olub;

beyt

در میکده کن نقد طلب صرف که انجا

دارند متاعی که زیانش همه سوداست⁹⁰³

maḳālīn⁹⁰⁴ dībāce-i kār-nāme-i [T1-60a] ḥāl iderler idi ammā ekşer hüşyār-dilān-ı rāst-bīn ḥātem-i sāğarda olan yāḳūt-ı ābdār-ı ḳalem-rev-i pūr-menāfi' meserreti zir-i nigīn itdüğü şūretde bile yine ḥirmenzār-ı mezāri'-i şu'ūra āteş-rīz-i maẓarratdur diyü keffe-i işmi mīzān-ı dīde-i 'itibārda girānter olmağın gül-i sāğaruñ fā'ide-i būy-ı meşām-güşāsın zarar-ı renc-i zükāmına fedā iderler idi.

*beyt li-mü'ellifehi*⁹⁰⁵

Ne cām-ı gül ne gül-i cāme koydı⁹⁰⁶ rağbetimüz⁹⁰⁷

⁸⁹⁸ hazer A, Ş, T1, E, T2; saḳın M

⁸⁹⁹ āmīzeşden, Gültekin, s. 190.

⁹⁰⁰ āyet-i A; E, Ş, T, T2, M'de yok.

⁹⁰¹ Sana şarap (sarhoşluk veren içkilerin) ve kumarın hükmünü soruyorlar. De ki: İçkide de kumarda da insanlar için büyük zararlar ve bazı faydalar vardır fakat zararları faydalarından daha büyüktür. Bakara Suresi: 219.

⁹⁰² menfa'at-neşāṭla, Gültekin, s. 190.

⁹⁰³ Talebini bir tek meyhanede iste. Oranın zararı tamamen kardır.

⁹⁰⁴ maḳālīn A, M, Ş, T1, T2; E'de yok.

⁹⁰⁵ beyt li-mü'ellifehi M; beyt A, Ş, E, T1, T2

⁹⁰⁶ koydı A, E, Ş, T2, M; ḳaldı T1.

⁹⁰⁷ Ne cām güle ne gül cāme koydı rağbetimiz, Gültekin, s. 191.

Birinde fikr-i zükām ü birinde renc-i ħumār⁹⁰⁸

Ammā kürsī-niṣn-i maḥfil-i risālet *‘aleyhi’ş-şalātü ve’t-taḥiyyat* ḥazretleri bu āyet-i ḥikmet-endüz muḳaddime-i taḥrīm-i ħamrdur diyü [A-40b] ḥvāst-kārān-ı refc-i bisāt-ı şahbāya tesliyet-baḥş olurlar idi ḥattā Ḥazret-i Fārūḳ-ı refi‘ü’l-cenāb *raḍiya’llāhu ‘anh*⁹⁰⁹ *الخمير* du‘āsıyla ḥün-ı fāsīd-i meyi⁹¹⁰ neşter-i ser-tiz-i taṣriḥle a‘rāk-ı⁹¹¹ mu‘telle-i ibāḥatden rīzān olmaḳ ümīdiyle legen-güşāy-ı dest-i niyāz olmada idiler. Bir gün ‘Abdu’r-rahmān bin ‘Avf *raḍiya’llāhu ‘anh* ba‘zı yārān ile tertīb-i pişh‘ān-ı işret idüb düzd-i⁹¹² buḥār-ı mey-i erguvānı gencīne-i dimāğlarından cevāhir-i ‘uḳūli rübüde itmekle namāz-ı şām edāsında imām-ı şaff-ı meclis te’şir-i lāy-ı şarābla ḥadīka-i sūre-i *قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ*⁹¹³ da reste olan lāle-i [Ş-151b] lāy-ı nefyüñ mecmū‘ını çide-i dest-i nefy itmegın şahne-i āyet-i *تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ* [T2-196a] nāzil olub ravza-i şufūf-ı şalātta seyl-āb-ı şarāb-ı merd-endāzla nihāl-i kāmetleri ḥilye-i [T1-60b] şebātdan muḥa‘aḥḥil olan mestānuñ girībānına pençe-i mümāna‘at şalmağla ekşer ḥilyedārān-ı taḳvā bi’l-külliyye dest-şüy-i ḳirābe-i mey-i nāb olub ancak ba‘zı heves-kārān-ı germiyyet nüş-ā-nüş şoḥbet-i leb-ālā-yı⁹¹⁵ ‘uşāre-i ‘inebī oldukları şüretde yine,

*Beyt li-münşihī*⁹¹⁶

Pürdür mişāl-i şīşe derūnum ḥarāmđan

Bilmem ne nefc ola bu sücüd u ḳiyāmđan

[M-76] diyerek evḳāt-ı müstetābe-i şalātta kisve-i şu‘ūrların ḥün-ı [E-46a] kebüterden taḥrīr iderler idi. Tā ol vaḳte dek ki bir şeb ‘Utbān bin Mālik-i Enşārī *raḍiya’llāhu ‘anh* aşḥābdan çend-ricāle tertīb-i ziyāfet idüb bir ser-şütüri büryān-ı tenevvür-i āteş-tāb itmişdi. Āḥir ḥavz-ı dā’ire-i pişh‘ān-ı meclise şurāḥī vü peymāneyi fevvāre vü şādırvān eylediler.

⁹⁰⁸ Ali Fuat Bilkan, *Nābī Divānı Cilt 2*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011, s.1249.

⁹⁰⁹ Allah’ım içki konusunda bize açıklayıcı bir beyanını indir.

⁹¹⁰ meyi A; E, Ş, T1, T2, M’de yok.

⁹¹¹ a‘rāk-ı A, E, Ş, T1, T2; iğrāk-ı M

⁹¹² düzd-i A, E, Ş, T1, T2; dürd-i M

⁹¹³ De ki: “Ey kâfirler!” Kâfirün Suresi: 1.

⁹¹⁴ Ey imān edenler! Ne söylediğınızı (namazda ne okuduğunuzu) bilmeyecek derecede sarhoş iken namaza yaklaşmayın. Nisā Suresi: 43.

⁹¹⁵ leb-ālā-yı A, Ş, M, T1, E; leb-ārā-yı T2

⁹¹⁶ beyt li-münşihī M; beyt A, Ş, T1, T2, E

*beyt*⁹¹⁷

Yārān-ı şafā-yı bezm-i ünsi⁹¹⁸

Mestān-ı şarāb-ı cām-ı kıdsi

Bir cāmdan içdiler şarābı

Bir bādenüñ oldılar ħarābı

Refte refte ruḫūbet-i selsāl-ı raḫīḳ mir'āt-ı şu'ūruların zeng-yāb itmegin iktizā-yı mu'āmele-i ğurūr-ı mestī sū-be-sū ḫarf-endāzī-i tefāḫūr ü teşācüre mü'eddā olub giderek imdād-ı mürekkebdān-ı sürḫ-āġīn-i ḳadeḫle terākīb-i perīşān-ma'nā-yı menşūreleri rütbe-i nazma bālīg olıcaḳ Ḥāzret-i Sa'd bin Ebī Vakkāş *raḳıya'llāhu 'anh* kendü ḳavminüñ medāyihini ve naḳışa-i Enşarı müşt Emil bir ḳaşıde inşādına ser-āġāz eyledi. Ḥuzzār-ı Enşardan birisi üstüḫvān-ı ser-şütr-i büryānı ol üstür-i sermestüñ ser-i mübārekine ḫavāle itmekle kāse-i serinden sürḫ-āb-ı ḫūn cereyāna başladı. Sa'd *raḳıya'llāhu 'anh* sirişḳ-i gül-gūnla [T1-61a] ḫuzūr-ı seyyidü'l-mürselīne riḳ'a-nüvīs-i şikāyet olıcaḳ yine Ḥāzret-i Fārūḳ-ı refī'ü'l-ḳadr⁹¹⁹ *raḳı* [A-41a] *ya'llāhu 'anh* اللهم بين لنا بيانا شافيا في الخمر du'āsını mükerreren medār-ı müsebbiḫa-i zebān eyledi ol ḫilālde fermān-resān-ı aḫḳām-ı dīn ya'nī Cibril-i Emīn *'aleyhi's-selām* bārgāh-ı nübüvete müşül⁹²⁰ idüb bu ḫātem-i ebediyyü'l-naḳş-ı تُلْحِقُونَ⁹²¹ ile gencīne-i pür-yāḳūt-ı ḫumkedeyi mührzede-i taḫrīm eyledi. Fermān-ı şāhenşāh-ı [T2-196b] ins ü cānla *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* münādiler küşe küşe esvāḳ-ı Medīne-i Ṭāhirede الا ان الخمر⁹²² nidāsıyla āteş-i hüş-süz-ı şahbāya ḳatre-pāş-ı men' ü taḫzīr oldılar ḫattā āvāze-i nidā-yı taḫrīm nice mest-i sāġar-be-dest-i ḫum-ḫāne-i mu'āşeretüñ sāmī'āsına resīde olduḳda peymānelerin mānend-i ḫabāb ser-nigün idüb ḳadeḫ-i nīm-keşīdenüñ baḳıyyesini pāşīde-i ruḫsāre-i zemīn eylediler. [Ş-152a]⁹²³ وللارض من كاس الكرام نصيب⁹²³ Ḳanḳı ḫānede la'l-i müzāb-ı şarāb-ı⁹²⁴ nāb var ise ḫūn-ı e'ādī⁹²⁵ gibi rīzān idüb ekşer

⁹¹⁷ beyt A; meşnevī M, kıt'a T1, nazm T2, E; Ş'de yok.

⁹¹⁸ ünsī A, E, M, T1, T2; elestī Ş

⁹¹⁹ refī'ü'l-ḳadr A, E, Ş; 'ālī-ḳadr M, T1, T2

⁹²⁰ müşül A, E, Ş; nüzül M, T1, T2

⁹²¹ Ey imān edenler! Sarhoşluk veren içkiler, kumar, putlar ve fal okları şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan sakınıp uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Māide Sūresi: 90.

⁹²² Haberiniz olsun ki içki haram kılınmıştır.

⁹²³ Arz için yücelerin kadehinden bir nasip vardır.

⁹²⁴ müzāb-ı şarāb-ı E, Ş, T1, T2; şarāb-ı A; müzāb-ı M

durüb-ı taybe-i tayyibede [E-46b] kudüm-i fermân-ı Rabbânîye atlas-ı la'lfâmndan pây-endâz eylediler.

*nazm*⁹²⁶

Ger olmasa ıtr-ı şer'i büyâ

Bu bezmi tutardı büy-ı şahbâ

Şer'i ile⁹²⁷ oldu rütbesi pest

Takşirine ağlar oldu her mest

Zıkr-i⁹²⁸ [M-77] **Vakâyi'-i Sâl-i Hâmis-i Hicrî Gazve-i Zâtü'r-Rikâ'**

Şîrâze-düzân-ı muraqqa'-ı âşâr bu resm üzre veşşale-bend-i mecâlis-i aḥbâr [T1-61b] olmışlardur ki kanâre-i gurre-i muḥarrem çengâl-nümây-ı meslaḥa-i ufuk olduḡda bir bâdiye-nişîn-i ġanem-fürüş bey'gâh-ı tayyibede Benî Enmâr ve Sa'lebe cânib-i Medine'ye hücum kaşdıyla bir miqdar gürâz-ı tîz-dendân ferâhem eylediklerini veşâyit-i mülâzımân-ı dergâh-ı risâletle⁹²⁹ ma'rûz-ı dîvân-ḡâne-i bülend-âsitân itmegin Ḥâzret-i Zî'n-nüreyn *raḡıya'llâhu 'anh* pâsdâr-ı ḡilâfet-ḡâne-i kübrâ buyrılıb bir ḡavilde çâr-şad, ḡavl-i âḡerde heft-şad ḡazanfer-i 'adû-şikârla Cebel-i Zâtü'r-Rikâ' cânibine şuḡqa-güşây-ı livâ-yı iḡbâl oldılar. Ḥayyâḡ-ı ḡader cebel-i ma'ḡuduñ ḡâmet-i refi'ni rikâ'-i metelevvineden düḡte-i câme-şifat kisve-i reng-âmîz-i şanî' ile tezyîn itmegin Zâtü'r-rikâ'a vesîle-i tesmiye olduḡı ḡalem-güzâşte-i ressamân-ı âşârdur. Şuḡqa-i râyet-i cihân-fürüz-ı nebevî bu sefer-i zafer-pîrâda çendlevnle hem-reng-i muraqqa' olduḡı daḡı bâ'is-i tesmiye olmaḡ mervîdür mâ-ḡaşal naḡş-ı sümm-i meḡâyâ-yı mevkib-i risâlet [T2-197a] sîne-i şaḡrâyı nümüne-i mecmû'a-i ḡakkâk eyledükde [A-41b] ḡuffâş-siriştân-ı eşrâr aḡbâr-ı kudüm-i âfîtab-ı risâletden tilâl-i cebele inzivâ itmegin câ-be-câ ba'zı pîre-zâl-i kühen-sâlden ḡayrı girifte-i ḡalḡa-i dâm-ı naḡar olmadı ammâ küffâr-ı ḡud'a-kâr küşe-güzîn-i kemîn olmaḡ ihtimâliyle suḡâta-i muḡteneyâta itâle-i dest-i iltiḡâḡ için neşr-i serâyâ buyrılmayub ol ḡün sübḡa-i silsile-i ḡâ'ât-i mefrûzeye vaz'-ı nişângâh-ı şalât-ı ḡavf buyurdılar. Nüşa-i penc-cezv-i fenn-i 'ibâdetde ibtidâ nigâşte olan şalât-ı ḡavf bu iduḡı meslek-i yerâ'a-i müfessirîndür. Müddet-i ḡaybetleri panz-deh-i şebâne-rüz

⁹²⁵ a'dâ, Gültekin, s. 192.

⁹²⁶ nazm Ş, T1, T2, E; beyt A; meşnevî M

⁹²⁷ ile A, Ş, E, M, T1; T2'de yok

⁹²⁸ zıkr-i T2, M; A, E, Ş, T1'de yok.

⁹²⁹ risâletle A, E, Ş, T1, T2; risâletde M

olduğda yine m̄anend-i rūḥ ḳālīb-ı hicret-ḥāne-i⁹³⁰ ‘aliyyeye ifāza-i ḥayāt-ı mu‘āvedet buyurdılar.

Vāḳı‘a-i⁹³¹ Ğazve-i Dūmetü’l-Cendel

beyt

رقم سنج این نامه دلپذیر

چنین رفت مشک ختن بر حریر⁹³²

Ki Dımışḳ u Kūfe’ye onar merḥale miḳdārı maḥalde vāḳı‘ ḳal‘a-i Dūmetü’l-Cendel ḥākimi olan Ukeydir bin ‘Abdü’l-mülk-i [E-47a] Naşrānī ki tābī‘-i ḳayşer idi sevdā-yı muḳātele-i muvaḥḥidīnle leşker-i enbūḥ āmāde eyledügi ma‘rūz-ı südde-i risālet ḳılınmağın şehr-i rebī‘ü’l-evvelde Sibā‘ bin Ğurfuḫa-i Ğıfārī *raḍıya’llāhu ‘anh* cālīs-i mesned-i vekālet buyırılıb hezār nefer-i hüner-bür perḥāş-cūyla māḥ-ı şeb-ārāveş tayy-i menāzil-i leyāl iderek mevzi‘-i ma‘hūda [Ş-152b] bir merḥale ḳaldıḳda mevāşī-i a‘dāya dūçār olub āverde-i zerībe-i iğtinām itdüklerinde ri‘āyet-i mevāşī gürizān olub mecma‘-i eşrāra ḳudūm-i mevkib-i İslām’ı iḥbār [M-78] itmekle hüüb-ı şarşar-ı ḥavfla tūdegāḥ-ı sebük-ḥız gibi perīşān oldılar. Serḥayl-i ḳāfile-i enbiyā ‘aleyhi ve ‘aleyhim efdālū’t-teḥāyā ḥazretleri mevzi‘-i mezbūrda çend-rūze vaz‘-ı ḥayme-i ārām buyurub şikār-ı gürāzān-ı gürizān için eḫrāfa neşr-i serāyā-yı şırān buyurdılar. Āḫir Muḥammed bin Mesleme *raḍıya’llāhu ‘anh* reme-i⁹³³ beyābān-nevred-i ḳalālden birini şayd idüb istinḫāḳ-ı daḳıḳa-i ḥāl eylediklerinde bīm-i seḫvet-i seriyye-i zafer-penāhdan terk-i mevḫın⁹³⁴ itdüklerin iḥbārdan ḡayrı ser-şem‘a-i zebānın şu‘le-i şehādetle tenvīr eyledi. [T2-197b] Āḫir-i müddet-i ḡaybet serḥadd-i yek-māheyi tecācüz [T1-62b] eyleyicek yine müsteḳarr-ı sa‘ādetlerine teşrīf ve ḳulūb-ı müştāḳānı tefrīḥ ü talḫīf buyurdılar.

Ğazve-i Müreysī‘ ve Tesemmī Ğazve-i Benī’l-Muşḫalıḳ

Kerem-sāzān-ı hengāme-i dirāyet bu nemeḫ üzre tertīb-i ketebe-i rivāyet eylemişlerdür ki ḳabīle-i kefere-i Benī Ḥuzā‘a ki menāzil-i Beyne’l-ḥarameynden⁹³⁵ nāḫıye-i Ḳudeyd ile leb-i Baḫr-i Yenbū‘ beyninde vāḳı‘ bi’r-i Benī’l-Muşḫalıḳ

⁹³⁰ Hicret-ḥāne-i A, M, T2, Ş; hicretgāḥ-ı T; hicret-serāy-ı E,

⁹³¹ vāḳı‘a-i M, T2; Ş, E, A, T1’de yok

⁹³² Gönle hoş gelen bu kitabı yazanlar Hoten miskini böyle ipek üstüne dağdıttılar.

⁹³³ reme-i A, E, Ş, M, T1; T2’de yok.

⁹³⁴ mevḫın A, E, Ş, M, T1; mevāḫın T2.

⁹³⁵ -ḥarameynden A, E, Ş; -ḥarameynde M, T1, T2

havālīsinde muğaylān-şıfat vaż^c-ı [A-42a] siyeh-ḥayme-i ikāmet eylemişler idi. Pīşvā-yı kabīle-i ma^chūde olan Ḥārīş bin Dırār kabā'il-i eṭrāfdan daḥi bī-şūmār āvāre-i beyābān-ı idbār cem^c idüb mezra^a-i nevhīz-i İslāmiyān'e imṭār-ı⁹³⁶ teğerg-i cefā dā'iyesinde oldığı vāşıl-ı sem^c-i eşref-i bāğbān-ı şefā^cat *‘aleyhi esenü't-taḥiyya* olmağın Büreyde ibnü'l-Ḥaşīb *raḍıya'llāhu ‘anh* tecessüsi ile şüret-i ḥālden keşf-i kınā^c-ı irtiyāb buyrulduğdan soñra şemşīr-i lāmi^c-i hilāl-i şa^cbān meydān-ı āsumānda fūrüzān olduğda tertīb-i mehāmm-ı perḥāşe fermān-ı ‘ālī şādır olub livā-yı nesrīnfām-ı Muhācirīn ser-pençe-i Esedu'llāh⁹³⁷ ‘Aliyyü'l-Murṭazā'ya ve livā-yı Enşār Sa^d bin ‘Ubāde'ye müselleme oldı. Ḥazret-i Fārūḫ-ı [E-48b] vālā-himmet mevc-i nuḥustīn gibi muḳaddeme-i deryā-yı şufufa ta^cyīn ve Zeyd bin Ḥārīş'e ve ‘Uḳḳāşe bin Miḥşan *raḍıya'llāhu ‘anhümāyla* meymene vü meysere taḥşīn buyurıldı. Bu sefer-i zafer-medārda otuz re's-i yekrān-ı şarşar-^cinān āmāde idi ki onı Muhācirīn ve yigirmisi Enşār'uñ zīr-i licām-ı temellüki idi ve çerāğān-ı şebistān-ı risāletden [T1-63a] Ḥazret-i Şiddıka ve Ümm Seleme *raḍıya'llāhu ‘anhümā* hevdec-i fānūs-sīmā ile reh-fūrüz-ı refākat oldılar ḥatta kec-dilān-ı nifāḳdan daḥi cem^c-i keşīr-i ārzū-yı iğtināmla bādīye-gerd-i vifāḳ oldılar. Ḥilāl-i nehzatda ḥirmen-i imāniyāndan istirāḳ-ı ḥūşe-i aḥbār için cānib-i kabīle-i Ḥuzā'a'dan müteveccih olan cāsūs-ı çālāk ser-pençe-i düşmen-gīr-i ‘Ömerī'ye esīr olmağın ḥuzūr-ı dāver-i ḥıṭṭa-i risāletde istikşā-yı ḥāl olunub keyfiyyet-i küffāre istilā^c ‘aḳībinde [T2-198a] tekliḫ-i İslām'a itā^catden gerden-pīç olmağın [M-79] fermān-ı nebevī ile ser-i bī-sūdı güy-ı çevgān-ı şemşīr-i ‘Ömer oldı. Cāsūs-uñ ḥayme-gerd-i fenā oldığı ḥaberi mecma^c-ı eşrāre mün^cakis olıcaḳ eṭrāfdan müctemi^c⁹³⁸ [Ş-153a] olan eşrār-ı tünd-bād-ı hirāsla mānend-i şerār müteferriḳ olub Ḥārīş bi'z-zarūre kendü ricāl-i kabīlesiyle maḳām-ı ḥişāmda müsteḳarr oldı. ‘Azīz-i mısr-ı risālet *‘aleyhi ecmelü't-taḥiyyāt* mānend-i ḥürşīd-i cihān-tāb ṭayy-ı şaḥārī iderek ser-çāh-ı Beni'l-Muşṭalīḳ'da ref^c-i⁹³⁹ sürādīḳāt-ı celāl⁹⁴⁰ buyurdılar. Ol esnāda ḡubār-ı maṭāyā-yı a^cdā daḥi nümāyān olmağın ṭarāfeynden tertīb-i şufūf-ı kıṭāl eylediler. Fermān-ı seyyidü's-şāḳaleyn ile Ḥazret-i Fārūḫ-ı a^czam *raḍıya'llāhu ‘anh* şaff-ı seḥāb-gün-ı sipāhdan berḳ-şıfat pīşgāha tebādür idüb na^cra-i

⁹³⁶ emṭār-ı, Gültekin, s. 194.

⁹³⁷ Esedu'l-lāh A, E, M, Ş, T1; Esedu'l-lāhü'l-gālib T2

⁹³⁸ müctemi^c A, Ş, E, T1, T2; mecma^c M

⁹³⁹ ref^c-i A, T1, Ş, E, T2; vaż^c-ı M

⁹⁴⁰ celāl A, Ş, M, E, T1; iclāl T2

ra'ḍ-ı sâ'ile ol hâşâk- [A-42b] nihādân-ı şürezâr-ı ḍalâli mâ'ü'l-hayât-ı İslâm'dan iktisâb-ı ḥazrete da'vet eyledi ammâ ṭıynetlerinde nümây-yı hidâyete isti'ḍād nâ-merkûz olmağın şüret-i ḥuşk-i imtinâf göstermeleriyle dehâķin-i mezra'a-i [T1-63b] İmân *radıya'llāhu te'ālā* 'anhüm yek-bâre dâs-ı şemşîr-i âteşbârla hücum eylediler. Bu ğazâ-yı ğarrâda daği eblaķ-süvârân-ı meydân-ı melekût cilve-rîz-i 'arşa-i i'ânet oldukları meslûk-ı yerâ'a-i ḥafaza-i siyer-i seyyidü'l-beşerdür ḥattâ sükün-ı buḥâr-ı sitîzden soñra Benî'l-Muştalık'dan tütüyâ-yı İslâm'la tenvîr-i ebşâr idenler eşnâ-yı teķâbüde mu'âyene⁹⁴¹ itdikleri serâyâ-yı ğarîbü'l-ecsâm-ı mele'-i a'lâ beyânıyla şedd-i [E-48a] niṭâķ-ı müdde'â itmişlerdür. Mâ-ḥaşal cânib-i İslâmiyân'dan ancak bir nefer-kimesne kesr-i ḳafes-i ten idüb a'ḍâ-yı bed-rûzdan on nefer-i düzaḥî âġeşte-i ḥûn u ḥâk-i helâk olıcaķ baķıyyesi bi'l-cümle silsile-i esre münselik oldılar. Destzede-i ğuzât olan emvâl-i iġtinâm ḥâric-i ḥarvâr-ı evhâm olub aķsâm-ı mevâşîden dü-hezâr eşter ü penc-hezâr ġüsferd tamġazede-i iķtisâm oldu ve iki yüzden mütecâviz 'avâtıķ-ı perî-ruḥsâr mânend-i reme-i âhuvân cilveger-i ḥam-⁹⁴²kemend-i esir oldılar. Muķtedâ-yı ḳabile olan Ḥâris bin Dîrâr'uñ Cüveyriyye nâm duḫteri ki [T2-198b] ḳâmet-i nigeḥ-rübâsı çemenzâr-ı melâḥatde bir nihâl-i nevres ve ġîsü-yı girih-ġîr-i 'anber-şikenî ṭâ'ir-i ârâma tel-ḳafes idi. Ğazâle-i remîdevâr Sâbit bin Ḳays *radıya'llāhu 'anhuñ* dâm-ı ḳismetine düşmüş idi. Sâbit *radıya'llāhu 'anh* ol nihâl-i kemer-beste-i ḥüsn ü behcetî⁹⁴³ mânend-i ḥâme-i vâsîṭî resm-i kitâbete ḳaṭf eyledi. Dest-i Sâbit'den taķabbül-i kitâbetle ol serv-i ṭurfe-ḥırâm âzâd olıcaķ hemân ḥayme-i âsumân-ṭîrâz-ı sulṭân-ı risâlete cân-endâz olub taķbîl-i bisât-ı sündüs-ġüne nâ'il olduķda evvelâ miyâne-i dürc-i [M-80] şekkerinden [T1-64a] ṭüṭî-i nâṭıķasın şehd-i şehâdetle ġüyâ itdikdeñ sonra bu vech üzre ṭurre-i niyâze tâb virdi ki yâ Resûla'llāh bu perestâr-ı kemîne-i seyyidü'l-nisvân-ı ḳabile Cüveyriyye binti Ḥariş'üm ḥalâ Sâbit bin Ḳays'uñ beste-i esiri olmağla pây-ı ḥayâtıma bend eylediği 'ıķâl-i ġirân-vezn-i kitâbetden sühân-ı cihân-ġüşây-ı i'ânet-i nebevîden ġayri ile ḥalâş nâ-müeysserdür diyü ṭınâb-ı ḥayme-i merḥamete teşebbüs eyledi. Ḥazret-i Şiddîķa *radıya'llāhu 'anhâ* nemek-rîz-i nevâle-i rivâyet olmuşlardur ki ol ḥâletde nesîm-i

⁹⁴¹ mu'âyene M, Ş, T1, E, T2; mu'âtebe A

⁹⁴² ḥam- E, Ş, A, M, T2; T1'de yok.

⁹⁴³ behcetî A, Ş, T1, T2, E; ? M

cihān-gerd-i nigāhum gülsitān-ı [Ş-153b] ruhsāre-i Cüveyriyye'ye güzār⁹⁴⁴ eyledükde [A-43a] dāmen-i hātırımdan şerāre-i cān-süz-ı ğayret işti'āle başlayub dirīgā bu hüsñ ü cemāl ve ğenc ü delāl ki intihā-yı merātib-i lutf u melāhatdür, çeşm-güzār-ı sürür-ı 'ālemiyān olduqda lā-büdd hāmāme-i bālā-pervāz-ı hātırırları rübüde-i çengāl-i muḥabbet olmamaq maḥāldür diyü pīç ü tāb-ı ıztırābda idüm ki tıbq-ı endişem üzre ḥazret-i ḥulāşa-i kā'ināt 'aleyhi esenü't-taḥiyyāt cānib-i Cüveyriyye'ye itāre-i hümā-yı⁹⁴⁵ nigāh-ı ülfet buyurub ey Cüveyriyye cübār-ı hātırıñ keder-i endühdan [E-48b] muşaffā olsun ki hem varaq-ı ruḳiyyetüñden resm-i kitābeti sütünde-i sütün-i edā idüb hem āsüde-nişin-i kenāre-i şuffe-i izdivāc ideyüm didükde hemān Cüveyriyye;

*beyt*⁹⁴⁶

Cihānda devlet anuñ kim esir-i zülfüñ ola

Her ādemüñ serine sāye-i hümā düşmez

maḳāliyle 'izār-ı āteş-günunda şu'le-i inşirāḥ u meserret füzün oldu. Ḥazret-i [T2-199a] eşrefü'l-ḥalāyık *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* Sābit *raḍıya'llāhu 'anha* resm-i kitābetin teslīmden soñra ol māh-ı [T1-64b] evc-i melāḥati hāle-i ruḳyetden itāq buyurub sāye-i mu'allā-revāq-ı izdivācda cāy-gir eylediler. Bu naqş-ı nev-zuhūr tāk-ı mesāmi'-i aşḥāba 'aks-endāz olıcaq aḳārib-i ḥarem-i seyyid-i 'ālem sezāvār-ı züll-i esr⁹⁴⁷ olmaḳ nā-revādur diyü bi'l-ittifāq sebāyā-yı Benī'l-Muştalık'ıñ şaḥife-i ruḳyetlerine raqam-keş-i itāq oldılar. Ḥazret-i Şiddīk *raḍıya'llāhu 'anhā* her-bār Cüveyriyye kendü ḳabīlesine vesīle-i ḥayr u bereket olduğı ḳadar hiç bir kimesneden bir ḳabīleye vāḳı'c olmamışdur diyü ıtır-efşān-ı pīrāhen-i beyan olurlar idi.

Muḥāşama-i Sinān u Cehcāh

Dülāb-ı⁹⁴⁸ elsine-i rivāyet-i siyerde dā'irdür ki intifā-i şu'le-i⁹⁴⁹ veğā ḥitāmında birgün teb'a-i Enşār-ı Ḥazreciyān'dan Sinān bin Vebre-i Cühenī ile ecir-i Ḥazret-i Fārūḳ-ı A'zām olan Cehcāh bin Sa'īd-i Ğıfārī çāh-ı Benī'l-Muştalık'a itāle-i

⁹⁴⁴ güzār A, Ş, E, M, T1; güzer T2

⁹⁴⁵ hümā-yı A, Ş, T1, E, T2; hümāyün-ı M

⁹⁴⁶ beyt A, E, M, T1, T2; Ş'de yok.

⁹⁴⁷ esr A, T1, T2; esir M, E, Ş

⁹⁴⁸ dülāb-ı M, T1, T2, E, Ş; tolāb-ı A

⁹⁴⁹ şu'le-i A, T1, T2; meş'ale-i M, E, Ş

hibāle-i⁹⁵⁰ delv itmişler idi. Keşişleri cihet-i iltibāsdan keşākeşe müncerr olub Cehcāh bir müşt-i dürtüştle rüy-ı Sinān'ı çeşme-i sürh-āb itmegın Sinān zebān-ı feryādı cānib-i Enşār'a tiz idüb [M-81] istinşār eyledi. Cehcāh dağı cānib-i muhācirīne īşāl-i sefir-i istiğāse idicek sebük-revān-ı ferīkeyn şemşir-be-kef mevķi'-i ğavġāya şitābān oldılar. Az ħaldı ki ol emr-i cüz'iden fesād-ı küllī mütevellid olub ħufre-i çāh mānend dil-i 'uşşāk lebriz-i ħün ola hele ħuzzār-ı kār-āzmüde-i muhācirīn maķāl-i muķtezayü'l-ħalle zaĥm-ı Sinān'a nemekpāş-ı tesliyet olub [A-43b] destyārī-i āb-ı tedbirle āteş-i bālākeş-i fitneyi teskīn eylediler. Ammā bu vākı'adan herze-derā-yı bü'l-fuzül serĥayl-i münāfıķın [T1-65a] 'Abdu'llāh⁹⁵¹ Übeyy bin Selül künc-i enbān-ı derünunda nüĥüfte olan küdüret-i ħabāset izĥārına fırsat bulub meclisinde bulunan mü'minīn ü münāfıķın müvācehesinde kārız-i dehānından icrā-yı ħāzürāt-ı hezeyān eyledi ki görür misiz muhācirīn bī-dār u diyār bizim i'ānet ü taķvıyetimizle nā'il-i [E-49a] dest-māye-i miknet ü iķtidār olmışlar iken [T2-199b] şimdi mu'āmele-i bāz-ġüneye taşaddī [Ş-154a] idüb bizi dağı pā-zede-i tezlil ü taĥķir itmege başladılar. Hemān tedārik-i encām-ı kār Medīne'ye vuşülde 'azizter olan zelilter olanı āvāre-i beyābān-ı ġurbet itmekdür diyü mizān-ı zu'm-ı bātılda 'izzī kendü ġüfte-i⁹⁵² zāt-ı kem-'ayārına ve ħāşā züllü,

beyt

Naķd-i kān-ı āferīnīş dürr-i deryā-yı vücüd

Meyve-i maķşüd-ı hestī bā'ış-i icād-ı nās⁹⁵³

'aleyhi's-şalātü ve's-selām ħāzretleri cānibine şebāt üzre telmīĥ eyledi. Zeyd bin Erķam-ı Enşārī *radıya'llāhu 'anh* ki henüz bāġ-ı ħayātında bir nihāl-i tāze-nemā idi. Ol meclis-i bed-āyinde bulunmaġla bu seng-i girān-vezn-i taķrīrden ħāmet-i ġayreti ħam olub ol ħük-ı 'acüzü şaşt-ı iķtidārından efzün sihām-ı dil-düz-ı la'n ü düşnāma amaç eyledi ve ser-ā-pā a'zā-yı ra'şe-ĥiz-i ġayz u ħamiyyet olarak nādī-i sulţānü'l-mürselīne gelüb ol bed-ġüy-ı herze-tırāzdan şādır olan türrehāt-ı nāţıķa-süzü yegān yegān keşide-i silsile-i taķrīr eyledi ammā ol küh-girān-ı temkīn-i ħilm ü vaķār

⁹⁵⁰ ħabāle-i, Gültekin, s. 197.

⁹⁵¹ 'Abdu'l-lāh M, T1, Ş, E, T2; A'da yok

⁹⁵² ġüfte-i A, Ş, T2, T1; kefe-i M, E

⁹⁵³ Ali Fuat Bilkan, *Nābī Divānı Cilt 2*, Ankara: Akġāġ Yayınları, 2011, s. 1254.

şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem hazretleri Übeyy-i bed-siriştüñ gadīr-i nā-şāf-zamīri⁹⁵⁴ çirk-āb-ı gendīde-i nifākla memlū idüğini 'arif [T1-65b] ve andan bu maķūle kef-i müte'affin-ı hezeyān teķāturuna vāķıf iken yine Zeyd'üñ māķālın gāh şāyibe-i agrāz-ı⁹⁵⁵ şebāba nisbet idüb ve gāh haṭā-yı hāsse-i sem'ine haml buyurub şāhiķa-i sebāt-ı nebevīlerine zelzele-i tağayyür virmediler. Zeyd üç def'a zebān-ı rāst-beyānın māhī-i cūybār-ı ķasem idüb şıdķ-ı iddi'āsında ısrār eyledi. Āhır şarşar-ı ğayret-ı Fārūķī cünbüşe gelüb sulṭān-ı memālik-i mā' u ṭīn 'aleyhi 'ş-şalātü ve 's-selām hazretlerinden ol köhne-binā-yı künişt-i⁹⁵⁶ nifāķuñ nüşābe-i tıgile taħrībine isticāze eyledi ammā hazret-i seyyidü'r-rüsül 'uzamā-yı sādāt-ı Yeşrib zemīn-i dağdağā-i hirās olmaķ mülahāzasıyla müsāde-i ķatlden i'rāz buyurdılar. Bārī [M-82] yā Resūla'llāh nuķabā-yı Enşār'a taħrīk-i küşe-i ebrū-yı ruḫşat buyurula⁹⁵⁷, anlar ol hār-ı⁹⁵⁸ pāy-ı āzārı şāri'ci mü'minīnden berkende iderler.

beyt [T2-200a]

[A-44a] انھا که کجند باتو چون دال

شمشیر بسر خوردن چون کاف⁹⁵⁹

diyü tekrīr-i ibrām eyledükde yā 'Ömer 'avāmü'n-nās anuñ şandükçe-i derünunda piçide olan [E-49b] mār-ı efsürde-i nifāķa vāķıf olmamağla Resūl-i Ḥudā ķatl-i aşhāba şürü' eyledi siyāķında nice mesāvī-i beyhūde ḫudūsuna bādī olur diyü ol bed-kāruñ sezā-yı vaz'-ı hāmın ḫavāle-i çeşm-küşe-i teğāfül buyurdılar ammā meclis-i seyyidü'l-enbiyāda güzer iden güft ü şinīd ol nā-dürüstüñ gūş-ı bī-hūşuna mün'akis olduķda bīm-i cān neyistān-ı ārāmına āteş şalub ol köhne-gürg-i bārān-dīde rīş-i sepīde⁹⁶⁰ vü ķāmet-i ḫamīde ile meclis-i muķaddes-i risālete gelüb mecrā-yı yāve-derā-yı deheninden şādır olan çirk-āb-ı türrehātı ḫāşāk-ı inkārla setr ü kūnāse-i īmān-ı kazībe ile sedd eyledi ve sirişķ-i lābe-i münāfıķāne ile şāhīḫü'l-me'al-i⁹⁶¹ Zeyd'i şāhīfe-i i'tikād-ı aşhābdan şüste eyledi. Ḥattā sāde-levḫān-ı [Ş-154b] şāf-dil⁹⁶² kelām-ı şıḫḫat-nizām-ı Zeyd'i ḫadāset-i sinnden nāşī yā sehv ü haṭā yāḫūd iğrāz-ı

⁹⁵⁴ nā-şāf-ı zamīri, Gültekin, s. 198.

⁹⁵⁵ iğrāz-ı, Gültekin, s. 198.

⁹⁵⁶ künişt-i, Gültekin, s. 198.

⁹⁵⁷ buyurulsa M, Ş, E, T1, T2; buyurula A

⁹⁵⁸ hār-ı M, Ş, T1, T2, E; hārā-yı A;

⁹⁵⁹ Senin için doğru olmayan (eğri) dal harfi gibi konuşanların başlarına kâf harfi gibi kılıç iner.

⁹⁶⁰ sepīde M, Ş, T1, T2, E; sepīd A

⁹⁶¹ me'al-i A, T1, E, Ş, T2; -ḫāl-i M

⁹⁶² şāf-dil M, Ş, T1, T2; şādef-dil A, E

tıflâne-i nâ-be-câ üzre cezm idüb yâ Resûla'llâh bir küdek-i nâdîde-rûzgâruñ kavlin ki sehv ü haṭâyâ semt-i şavâbdan akrebdür bir böyle pîr-i cihân-dîde haḫḫında taşdıḫ itmek nâ-revâdur diyü taḫrîk-i şerâyîn-i şafḥ-ı cemîle sâ'î olub,

جهانديده بسيار كويند دروغ⁹⁶³

meâlinden⁹⁶⁴ ğaflet eylediler. Be-her-taḫdîr şehryâr-ı kişver-ârâ-yı ḫulḫ-ı 'aẓîm 'aleyhi efḍalü't-tekrîm bu riyâ-yı kem-ḫadr-i itizârın endâḫte-i zîr-i pây-ı tesâmuḫ u iġmâz buyurdılar ammâ Zeyd bin Erḫam *radıya'llâhu 'anhuñ* eşheb-i râst-cilve-i maḫâlî dâġdâr-ı tekzîb oldıġından meydân-ı ferâḫ-ı 'âlem ser-i sa'âdet-medârına teng olub ġalebe-i şerm ü ḫayâ ve ṭa'n-ı bîġâne vü âşinâdan nâşî 'inân-ı nefis dest-i râyiz-i ḫayâtdan sâḫîṭ olmaḫ dereceleri ḫarîb oldı. Merḫale-i mezbûreden nehẓat olunduġda Zeyd bin Erḫam daḫi maṭıyye-rân-ı râh-ı ḫayret iken nâ-gâḫ çâbük-süvâr-ı miẓmâr-ı 'illiyyîn 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm ḫazretleri cânib-i Zeyd'e imâle-i [T2-200b] 'inân-ı yekrân-ı felek-neverd buyurub engüşt-i meh-şikâflarıyla ġuş-ı Zeyd'e tâb-ı tebşîr virüb ġül-ġonce-i şebnem-nişârların nemek-rîz-i ḫande-i nevâziş iderek yâ Zeyd [T1-66b] beşâret saña ki ḫazret-i cihân-âferîn 'azze şânühü senüñ şıḫ-ı maḫâlîne şehâdet ve takzîb-i münâfıḫîni ḫâvî irsâl-i âyet buyurdı diyüb Süre-i Münâfıḫîn'i ⁹⁶⁵ يَتَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ [A-44b, E-50a] kerîmesine gelince⁹⁶⁶ tilâvet buyurdılar. Zeyd *radıya'llâhu 'anh* uñ bu luṭf-ı nâgeh-zuhûr-ı [M-83] İlähî'den 'arız ḫâlinde âvîḫte olan niḫâb-ı şerm ü ḫicâb ġül-ġüne-i ibtihâc u inkişâfa mübeddel olub çârüb-i neşât ḫalvet-i zamîrin ġubâr-ı endühdan taşfiye eyledi ammâ şüret-bâz-ı hengâme-i nifâḫ İbn Selül-i bed-aḫlâḫuñ perde-i ihtiyâli ber-endâḫte olub şuver-i sâḫte-İmân-ı kâzibesini çehre⁹⁶⁷-nümâyende-i feẓâḫat olıcaḫ sü-be-sü Aşḫâb-ı Kirâm ol seg-i murdârı sengsâr-ı ṭa'n u melâmet idüb düstân-ı pencâh-sâleleri bile eşnâ-yı râhda düçâr olduġda ḫaṭ-ı revâbıt-ı selâm u kelâm eylediler. 'Ubâde bin eş-Şâmit ü Evs *radıya'llâhu 'anhümâ* rüy-ı şefḫatden gevher-feşân-ı pend ü naşîḫat olub ḫuzûr-ı eşrefü'l-mürselinde ref'-i riḫ'a-i itizâr u istiġfâra delâlet

⁹⁶³ Dünyayı gezmiş görmüş (tecrübeli) kişi çok yalan söyler.

⁹⁶⁴ me'âlinden A, E, T1, T2, Ş; me'âlinde M

⁹⁶⁵ Yine diyorlar ki: "Medine'ye döndüğümüzde güçlü ve şerefli olanlar, o güçsüz ve sefil muhacirleri şehirden sürüp çıkaracaktır." Münâfıḫün Süresi: 8.

⁹⁶⁶ kerîmesine gelince A, E, Ş, M, T1; kerîmesini T2

⁹⁶⁷ çehre M, T1, E, T2, Ş; A'da yok.

itdükce ammā⁹⁶⁸ ol dirāht-ı kühn-sāl-i beyābān-ı dālāle pindār-ı kübrā dāmen-gīr-i k̄abūl-i nuṣḥ olub gerden-pīç-i i'rāz oldı. 'Ubāde *rağıya 'llāhu 'anh* didi ki yā Übeyy andan tersān olmaz mısın ki bu taqlīb-i gerden-i ğurūrını ḥāvī bir āyet dağı nāzil olub hem evkāt-ı şalātda ārāyiş-i muḥārib olub hem rüz-ı ḥaşre dek mādde-i iftizāhuñ zebān-güzār-ı enām ola ammā ol mütekebbir-i siyeh-dil nā-muvaffaq-ı 'izz-i hüdā olmağın yine şūret-nümāy-ı ibā vü imtināc [T1-67a] oldı. Ber-ıbğ-ı melhūz-ı 'Ubāde *rağıya 'llāhu 'anh* kerīme-i *تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّا لَوَّوْا تُؤْوِسُهُمْ [Ş-155a] وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ* 969 pīrāye-i şahīfe nüzūl oldı. Mervīdür ki münāfiğ-ı māre'z-zikrūñ 'Abdu'llāh nām ferzendi ki pederi ismi ile müsemnā ammā muḥālif-i tavır-ı pederī şehd-i maḥabbet-i [T2-201a] İslām küvāre-i zamīrinde muşaffā idi. Gūyā şulb-i seng-i keşīfden serzede-i cevher-i girān-kıymet yāḥūd cism-i mārđan mürebbī-i tiryāğ-ı pür-ḥaşşıyyet idi. Peder-i bed-aḥterinden şudūr iden kār-ı nā-hencār muḥāt-ı kalb-i selīmi olduğda meclis-i seyyidü'l-enbiyāya rümāl idüb ol köhne-ḥum-ı mey-ḥāne-i fesāduñ leked-i intikāmla kesrine istīzān eyledi ammā ḥazret-i seyydü'l-enbiyā cenābından⁹⁷⁰ müşāhede-i müsā'ade itmemekle ser-pençe-i intikāmı girībān-ı peder-i küştenīsinden kütāh oldığın mutazammın ol maḥalde dil-i pür-āteşinden leme'an iden çend beyt-i melhūfāne kāmetine⁹⁷¹ ḥayyāt-ı çār-sūy-ı yağīn Mevlānā Mu'īnū'd-dīn-i Miskīn *'aleyhi'r-raḥme* [E-50b] bu resm üzre cāme-düz-ı dībā-yı 'Acem olmuşlardır:

[A-45a] *beyt*⁹⁷²

افاق پر عجایب از اینها عجیب تر
 قولیست کان شنیده ام از گفته عمر
 که او گفت یارسول که فرمای تابه کی
 زاین ابی به پیش تو ارد بریده سر
 من بارسول کفتم اکر کشتنی بود
 فرمای تا سرش بیرم هرچه زود تر

ساعد مرا مساعد وجان سیربس سخیست⁹⁷³

⁹⁶⁸ ammā A; E, Ş, T1, T2, M'de yok.

⁹⁶⁹ Onlara: Gelin, özür dileyin de peygamber sizin bağışlanmanız için Allah'a dua etsin" denildiğinde başlarını çevirirler. Sen onların kibirlenip böbürlenerek çekip gittiklerini görürsün. Münāfikūn Sūresi: 5.

⁹⁷⁰ cenābından A, E, Ş, T1, T2; cānibinden M

⁹⁷¹ kāmetine E, Ş, M, T1, T2; kıyāmına A

⁹⁷² beyt A; nazm M, E, Ş; T1, T2'de yok.

دل در ثبات سخت تر از آهن و حجر

[M-84] از نم نداد شاه نبوت و کرمه زود

حك کردمى ز صفحه دهران سواد شر⁹⁷⁴

Bu haber-i rengin [T1-67b] daḥi şükufe-i destār-ı rivāyetdür ki mevkib-i cihān-güşāy-ı İslām Hicret-serāy-ı ‘aliyyeye duḥūl ešnāsında ‘Abdu’llāh bin ‘Abdu’llāh peder-i ḳabīḥü’l-manzarınuñ zimām-ı nāḳasın girifte-i pençe-i mümāna‘at idüb ey bī-edeb-i bed-aḥlāk ḳasem-i benām-ı ḥālīḳ-ı⁹⁷⁵ ‘ālem ki seyyid-i ins ü cānn ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām cenābından⁹⁷⁶ bī-şudūr-ı izn-i ‘ālā saña duḥūl-i ṭābe-i müsteṭābeye reh-dāde-i ruḥşat olmaḳ muḥāldür zīrā ki ezell-i evlād-ı Ādem sensin ve e‘izz-i ehl-i ‘ālem zāt-ı muḳaddes-i sultān-ı taḥt-niṣn-ı risāletdür.

*beyt*⁹⁷⁷

صاحب خلق عظیم احمد مرسل که به عرش

قدسیان مصحف اخلاق وی از بر گیرند

حجت عزتش از نیر اعظم شنوند

مسند معجزه اش از مه انور گیرند⁹⁷⁸

[T2-201b] Veznince ḥavāle-i müşt-i serküb-ı eziyyet eyledi. Ol zāg-ı siyeh-rüy hevā-yı nifāḳda⁹⁷⁹ bālā-pervāz-ı evc-i gurūr geçerken ol cürre-bāz-ı⁹⁸⁰ ‘ıḳāb⁹⁸¹-endāzuñ çengāl-i⁹⁸² eziyyetinde manend-i mākiyān⁹⁸³ murdār-ḥvār-ı zebūn olub ḥvāh u nā-ḥvāh⁹⁸⁴ لا انا اذل من الصبيان لا انا اذل من النسوان واشهد ان العزة لله ورسوله وللمؤمنين feryādıyla aşḥāb-ı ‘ubūrdan istiḡāse eyledi. Ol ešnāda mevkib-i şehensāh-ı risālet debdebe-i ‘izz ü iclāle ol maḥalle uğrayub bu mu‘āmele-i garībeye muṭṭalī‘ olduklarında nemekdān-ı la‘l-i gülfāmları tebsüm-feşān olarak püser-i ‘Abdu’llāh’a

⁹⁷³ M نیز پعن که سخت; A سیر بس سخیست

⁹⁷⁴ Ufuklar acaipliklerle dolu ve daha acaip. Hz. Ömer’in söylediği sözlerden biri: Hz. Resül ferman buyurur, İbn Übey’in kafasını getirin. Ben Resül’e dedim ölmesini istersen emir buyurki bir an önce kafasını keseyim.

⁹⁷⁵ ḥālīḳ-ı A, M, Ş, T2, E; ḥallāk-ı T1

⁹⁷⁶ cenābından A, T1; cānibinden M, T2, E, Ş

⁹⁷⁷ beyt A; nazm M, T1, Ş, E; kıṭ‘a T2

⁹⁷⁸ Yüce ahlak sahibi Hz. Muhammed’in ahlak kitabını melekler arşta ezberler. Yüceliğinin delilini güneşten dinlerler, mucizesinin mesnedini nurlu aydan alırlar.

⁹⁷⁹ nifāḳda A, E; nifāḳ M, Ş

⁹⁸⁰ cerre-bāz-ı, Gültekin, s. 201.

⁹⁸¹ ‘ıḳāb, Gültekin, s. 201.

⁹⁸² çengāl-i M, T1; pençe-i T2, E, Ş; A’da yok

⁹⁸³ mākiyān A, Ş, T1, T2, E; māyegān M

⁹⁸⁴ Şahitlik ederim ki yücelik Allah, Resülü ve inananlarındır; ben çocuklar ve kadınlardan daha alçağım.

⁹⁸⁵ جزاك الله عن رسوله وعن المؤمنين خيران le‘ālin nişārla iktiza-yı mekārīm-i ahlākları üzre peder-i bī-şerm ü küstāhın pençe-i mümāna‘at-ı ‘Abdu’llāh’dan taḥlīş ü duḥūl-i Medīne’ye [T1-68a] terḥīş buyurdılar.

Vākı‘a-i İfk-i Şiddīka rağıya’llāhu ‘anhā⁹⁸⁶

Hulā-bendān-ı [Ş-155b] ruḥsāre-i dirāyet bu üslūb üzre vesme-tırāz-ı ebrū-yı rivāyet olmuşlardur ki bu ğazā-yı [E-51a] fetḥ-ārādan mu‘āvedet eşnāsında Medīne’ye bir merḥalede medd-i tınāb-ı bārgāh-ı ‘izz ü iclāl buyurulmuş idi. Bānū-yı zer-tutuḡ-ı āfitāb ḥargāh-ı jengār-gün-ı şafaḡ-tırāzdan tūlū‘a ḡarīb olub hevdec-i zer-endūde-i ‘arūs-ı ḥāverī baḡtī-i gerden-keş-i gerdūna bār olıcaḡ hengām [A-45b] idi ki çerāġ-ı dūde-i ‘ismet ya‘ni Ḥazret-i Şiddīka rađıya’llāhu ‘anhā iktizā-yı lāzıme-i beşeriyetle muḥeyyem-i hümāyūndan cānib-i şahrāya revān olub indifā‘-ı ġā’ile-i zarūriyyeden soñra yine ḥıyāma ‘avdet idicek meger ki cez‘-i Yemānīden müretteb gerden-bendleri ġüsiste olmaġla cüst ü cū içün tekrār mevizi‘-i ma‘hūde şitāb idüb ‘alāka-i [M-85] şabā’iyye iktizāsıyla tekāpū-yı tefakḡud meşġalesi çend-nefes-i vāsıta-i teveḡḡuf oldı ammā ḡāfile-i İslām intihāzına şürū‘ idicek taḥmīl-i hevdec ḥıdmetine mu‘ayyen olanlar Ḥazret-i Şiddīka’nuñ şıġar-ı sinn ü ḥıffet-i cüssesinden nāşī mānende-i⁹⁸⁷ maġz-ı bādām derūn-ı hevdecde būd u nebūdın iḥsās itmemeleri ile pūşt-i mevcsān-ı şütür-i kef-feşāne ḥabābvār taḥmīl idüb ḥudā-ḥvān-ı ‘azīmet oldılar. [T2-202a] Cenāb-ı Şiddīka daḡi gerden-bend-i ġümşüdesin āverde-i⁹⁸⁸ dest-i vicdān idüb maḡall-i ḥıyāma rücu‘ eyledükde eşkāl-i ḡayāl gibi āşārın nā-peydā göricek bir zamān āvāre-i beyābān-ı ḡayret ü vaḡşet olub,

beyt

خوش میروشد [T1-68b] محمل اکر باز ندارد

از كمشده خویش صدای جرسی را⁹⁸⁹

Terānesiyle nā-çār fiḡdānına taḡşīl-i iḡlā‘-ı taḡdīri üzre cüst ü cūsına⁹⁹⁰ be-her-ḡāl mürāca‘at olunmaḡ ümīdiyle māh-ı hāle-nişīn-şıfat çadırına piçīde olub eḡrāfa seffīr-i nigāh-ı teccessüs perrān iderek nā-ġāh çārçūbe-i müşkfām-ı müjġanı ārāmgāh-ı

⁹⁸⁵ Peygamber ve inananlar (vesilesiyle) Allah hayrını versin

⁹⁸⁶ Vākı‘a-i İfk-i Şiddīka rağıya’llāhu ‘anhā A, M, T1, Ş, T2; Vākı‘a-i İfk-i Şiddīka-i ‘Affe rağıya’llāhu ‘anhā E

⁹⁸⁷ mānende-i A, T1, Ş; mānend-i M, E, T2

⁹⁸⁸ āverde-i A, Ş, M, T1; idāre-i T2

⁹⁸⁹ Çanın sesi kendisini kaybolmaktan eġer alıkoymasaydı mahfesi ġüzelce gidiyordu.

⁹⁹⁰ cūsına A, M, T1, E, Ş; cūyına T2

murğ-1 girân-1 pür-ḥvâb oldu. Ol eşnâda Şafvân bin Mu‘aṭṭal-1 Sülemî *radıya’llâhu ‘anh* ki fermân-1 sultânü’s-şakaleyn ile muḥâfaza-i sâka-i ceyşe me’mûr idi. Rihletgâh-1 sipâhî cüst ü cü iderek ol maḥalle gelicek nazra-i⁹⁹¹ ferâsetle ol şebeḥ-i ḥvâbide cenâb-1 Şiddîka idügin teferrüs⁹⁹² idüb *إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ*⁹⁹³ kelimesiyle güyâ oldu. Āvâze-i Şafvân’la kafes-i dîde-i Şiddîka’dan tûṭî-i şeker-ḥvâb pervâz idicek Şafvân nâkasın inâḥa idüb⁹⁹⁴ *ارکبى رحمتك الله*⁹⁹⁴ maḳâliyle kendüsi ri‘âyet-i şart-ı edeb için tebâ‘ud eyledi. Ḥazret-i [E-51b] Şiddîka püşt-i şütrde cây-gîr olıcaḳ Şafvân miḥârı berdüş idüb vaḳt-i hâcire-i nehâr u hengâm-ı germî-i hevâ idi ki mevki-i İslâmiyân sâyebânzede-i ârâm oldukları maḥalle vâşıl oldılar. İttifâkân ibtidâ güzlerleri ser-küh-ı ḥarf-endâzdan kemîngâh-ı nifâḳ İbn Selül-i nâ-ḳabülün kenâr-ı ḥaymesinden müşâdif olmaḡın ol mâr-ı gezende-i siyeh-dil lu‘âb-efşânî-i zehr-âlüd-ı ta‘n u iftirâya fırsat bulub [A-46a] güft ü güy-ı nâ-şâyeste ile germ-sâz-ı hengâme-i ḥabâşet [Ş-156a] oldu. Ol kec-dil-i bed-revişle hem-kâr u zârdâr olan münâfıḳîn daḡı bu mâddede⁹⁹⁵ hem-zebân olub ḥattâ sâde-dilân-ı İslâm’dan Ḥassân bin [T1-69a] Sâbit ve Miştaḥ bin Uşâse ve Ḥamne binti Caḥş daḡı bu zehr-âbe-i nâ-ḥoş-güvâr-ı iftirâyla leb-âlây oldılar. Bu âvâz-ı bed-âgâz ḳar‘-ı sâmi‘a-i seyyidü’s-şakaleyn eyledükde revâk-ı ḥamiyyetlerine lehîb-i dil-süz-ı inḳıbâz teşâ‘ud idüb ser-çeşme-i zamîrleri cenâb-ı ‘Ā’iše [T2-202b] ḥaḳḳında keder-yâfte-i şekk [M-86] ü iştibâh oldu ve beynerinde mün‘aḳid olan râbıta-i ḥüsn-i mu‘âşerete ‘uḳde-i iḥtilâl taṭarruḳ itmege başladı.

*beyt*⁹⁹⁶

Ne denlü olsa ḳavî hem esâs u hem erkân

Binâ-yı ḥâtır olur râh-ı⁹⁹⁷ güşdan vîrân

Ammâ hicret-ḥâne-i ‘aliyyeye vuşul eşnâsında mizâc-ı Şiddîka’ya tâb-ı tebden inḫirâf ‘ârız olmaḡla pehlüzede-i firâş-ı bîmârî oldılar. Bu naḳş-ı ‘aks-endâz-ı

⁹⁹¹ nazra-i A, T1, Ş; nazar-ı M, T2, E

⁹⁹² teferrüs A; taḥaddüs M, E, T1, T2, Ş

⁹⁹³ “Biz zaten Allah için varız ve elbette ona döneceğiz.” Bakara Sûresi: 156.

⁹⁹⁴ Bin, Allah sana rahmet etsin.

⁹⁹⁵ mâddede M, Ş, T1, E, T2; mâdde A

⁹⁹⁶ beyt A, E, M, T1, T2; Ş’de yok.

⁹⁹⁷ râh-ı A, M, Ş, E, T1; âh-ı T2

güft ü gūdan mir'āt-ı zamīri⁹⁹⁸ kaṭā bī-ḥaber olmağla cenāb-ı seyyidü'l-verādan çeşm-dāşt-ı nevāziş-i timārāne iken iltifāt-ı faḥr-i kā'inātı mertebe-i mu'tāddan⁹⁹⁹ bile nākış müşāhede itmeleri 'ilāve-i 'ārīza-i cān-güzār olub bu mu'āmele-i nā-me'mülūñ derk-i ḥikmetinde dem-beste-i ḥayret olmışlar idi. Āḥir vesātet-i Ümm Mistah *raḍıya'llāhu 'anhā*yla güft ü gū-yı tā-be-süz-ı¹⁰⁰⁰ ifk kūrta-i benāgūş-ı intibāhı olıcağ buḥar-ı nā-gāh-ḥız-i ḥayret sakf-ı muḥar-ı dimāğına bir vechile şu'ūd eyledi ki merdüm-i ğurfe-nişin-i çeşm-i cihān-bīni derece-i nezāretten sākıt olub ribāt-ı ṭabī'atlerinden irtihāl iden mihmān-ı ṭāḳat-ḥ'ār-ı ḥummā 'avdet eyledi. Āḥir bu renc-i rūḥānīnūñ tefahḥuş-ı keyfiyyet-i vuḳū'una çāre-cūyī-i 'illet-i cismāniyyeyi rū-pūş idinüb ḥazret-i seyyidü's-şakaleyn *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* cenābından¹⁰⁰¹ istizān ile ḥāne-i vālideynine¹⁰⁰² teveccüh eyledi. Māder-i mihrbānından istikşāf-ı serīre-i ḥāl idicek [E-52b] ol daḥi efvāh-ı bed-güyāndan tereşşüh iden helāhil-i sāmi'a-süz-ı¹⁰⁰³ müftereyātı bi'l-cümle riḥte-i kefgīr-i ta'bīr idüb dārū-yı ifāḳat-baḥş-ı tesliyetle meblağa-cünbān-ı zebān oldı. Ol eşnāda cenāb-ı Şiddīk-i Ekber *raḍıya'llāhu 'anhā* ḥücre-i uḥrāda ḥuṭūṭ-ı suṭur-ı mezra'a-i kelām-ı ḳadīmden ictinā-yı semere-i tilāvet iderler idi ki güft-güy-ı duḥter ü māder gūş-güzārı olub me'al-i mukālemelerine dehen-güşā-yı istifsār oldı. Māder-i şefīka-i Şiddīka herze-gerd-i ebvāb-ı efvāh olan erācīf-i nā-müvecceh henüz ma'lūmı olmağla iztīrābın i'lam [A-46b] idicek Ḥazret-i Şiddīka *raḍıya'llāhu 'anhā* daḥi dest-i yāve-serāyān-ı herze-i maḳālden bükā-yı iştikāda bir zamān cenāb-ı 'Ā'işe ile dem-sāz-ı hem-zebān¹⁰⁰⁴ olub 'āḳıbet yā 'Ā'işe senūñ bihbūdī-i zaḥm-ı nā-sūruñ merhem-ḥāne-i 'inābet-i Rabbāniye ḳalmışdur. Hemān seccāde-i şabr u tevekkül üzre sübhā-gerdān-ı eşk-i niyāz ol ki şehāb-ı āh-ı bī-günehān lā-büdd ḳatre-i bār-ı raḥmet ü deryā-yı eşk-i ḥasret elbette lü'lü'-perver-i emniyyet olur diyü ḥoḳka-güşā-yı naşīḥat ü tesliyet oldı ammā Ḥazret-i Şiddīka *raḍıya'llāhu 'anhā*:

beyt

[Ş-156b] Mümyā-yı tesliyet hergiz müfid olmaz baña

⁹⁹⁸ zamīri A, T1, E, Ş, T2; zamīrleri M

⁹⁹⁹ mu'tāddan A; mu'tādeden M, T1, E, T2, Ş

¹⁰⁰⁰ tā-be-süz-ı A, E, Ş, T1, T2; sāmi'a-süz-ı M

¹⁰⁰¹ cenābından A, E, Ş; cānibinden M; T1, T2'de yok.

¹⁰⁰² vālideynine A, M, Ş, T1, E; vālidine T2

¹⁰⁰³ -süz-ı M, E, Ş, T1, T2; -şūr-ı A

¹⁰⁰⁴ dem-sāz-ı hem-zebān T2; dem-sāz A, Ş, M, E; hem-zebān T1

Çār-tāḡ-ı iltifāt-ı yārdan üftādeyüm

terānesiyle se şebāne-rüz ne kār-vān-serāy-ı mi‘desi ḡāfile-i nevāle-i memerr ve ne maḡşüre-i ‘anberīn- [M-87] revāḡ-ı dīdesi mihmān-ı müşkīn-liḡāf-ı ḡāba maḡarr oldu.

beyt

نی شب تهیم نه روز [T1-270a] از ناله و اه

خواهی شب مادر از خواهی کوتاه¹⁰⁰⁵

ve bu ḡubār-ı cürm-i nā-kerde dāmen-i ḡāhirinden efşānde olmaḡ niyāzıyla nesīm-i feyz-i İlāhīden istigāse eyledi. Ḥāzret-i eşrefü’l-mürselīn ‘aleyhi’ş-şalātü ve ‘s-selāmuñ daḡı pīşānī-i ḡāḡırları küre-i melālden vā-reste olmayub nefes-be-nefes sefīne-i zamīrleri dest-ḡuş-ı emvāc-ı endüh olmada idi. Ol ḡāletle birḡün peyḡüle- nişīn-i ḡüzn ü endüh iken maḡremān-ı ḡarem-serāy-ı nübüvvetden¹⁰⁰⁶ cenāb-ı ‘Aliyyü’l-Murḡazā ve Üsāme bin Zeyd raḡıya’llāhu ‘anhümāya ḡufl-ḡüşā-yı şandūḡa- ı rāz olub bu ‘uḡde-i müşkile ḡallin anlaruñ nāḡun-ı fehm ü idrāklerine ḡavāle buyurdılar. Üsāme raḡıya’llāhu ‘anhā bu siyāḡda ḡoḡḡa-cünbān-ı zebān oldu ki yā Resūla’llāḡ ḡānedān-ı refī‘ü’ş-şānīñuz ki kārḡāḡ-ı ḡumāş-ı ‘iffetdür andan bu nev‘ [E-52b] būriyā-yı bed-naḡş-ı tōḡmet zuhūrı bir vechile taḡrīb olunmaz. Bu kelīm-i siyeh-tār-ı müftereyātuñ tār u būdī-i ekāzīb ü erācīf idüḡi cāy-ı iştibāḡ degüldür.

beyt

كل همان به كه بهر حرف نیندازد كوش

ورنه درد سر مرغان هوا بسیارست¹⁰⁰⁷

[T2-203b] Ḥāzret-i ‘Aliyyü’l-Murḡazā *kerrema’llāhu veccheḡü* ayıtdı yā Resūla’llāḡ bu kārī‘a-i rāḡat-ḡüsül kiḡb-ı maḡz idüḡi vāzīḡdur ammā çünki bu çille-i saḡt-bāz u şikenden nev‘an kemān-ı ‘aḡīdeñüz süst oldu لميضيق الله عليك والنساء سواها كثيرة¹⁰⁰⁸ ya‘ni *bi-ḡamdi’llāḡ* cenāb-ı ḡudāvend-i Celīl cenāb-ı¹⁰⁰⁸ nübüvvet-penāḡuñā sedd-i rāḡ-ı muḡyāḡa itmişdür. Şiddīḡa’dan ḡayrı muḡaddirāt-ı şebistān-ı ‘işmet ve derārī-i āsumān-ı ‘iffet bī-şümārdur ve eḡer taşvīb-kerde-i rāy-ı ‘ālī olursa perestār-ı [A-47a,

¹⁰⁰⁵ Ne gecem ne gündüzüm āḡ ve inlemeden boş deḡil.(Bu sebeple) gecemiz ister uzun olsun ister kısa.

¹⁰⁰⁶ nübüvvetden A, Ş, T1, T2, E; nübüvvet M

¹⁰⁰⁷ O ḡül ki her söze kulak vermiyorsa iyidir. Yoksa kuşların söyleyecek derdi çöktür.

¹⁰⁰⁸ cenāb-ı A, M, Ş, T1, E; T2’de yok

T1-270b] Şiddīka Büreyre'den daği istiḥbār buyuruñ ki setīre-i aḥvāl anuñ muḥāt-ı cerīde-i vuḫūfidur.

beyt

شناسد پدر کار فرزند خویش

پرستار داند خداوند خویش¹⁰⁰⁹

Benāberīn ḥazret-i eṣrefü'l-mürselīn *'aleyhi's-salātü ve's-selām* Büreyre'den ḥarekāt-ı Şiddīka'yı istiḥbār buyurdılar. Büreyre ayıtdı yā Resūla'llāh zāt-ı muḫaddesüñi meb'ūs-ı bi'l-ḥaḫ iden ḥazret-i ḳādir-i muṭlaḳ *celle ṣānūhü* ḥaḳḳiçün müddet-i medīdedür ki ḥıdmet-i 'aliyye-i Şiddīka pīrāye-i evḳāt-ı ḥayātumdur. İktizā-yı müsāhele-i tıflāne ile gāhi zebūn-ı ser-pençe-i ḥvāb olub ṭabḥ-ı nān için sirişte eyledügi ḥamīri ḡanem tenāvül itdüginden ḡayrı cenāb-ı Şiddīka'dan bir naḳīşa-i taḳşīr¹⁰¹⁰ meşḥūdum degüldür. Tıla-yı aḫmer-i nazarıñuzda nice ḥālīş ise bu kemīnenüñ daği küre-i i'tiḳādında 'ayār-ı 'işmet-i Şiddīka ol vechile ḥālīşdür diyü sebīke-i maḳālīn ḥadde-i ḳasemden imrār eyledi. [Ş-157a] 'Āḳıbet ḥazret-i seyyidü'l-enbiyā *'aleyhi ecmelü't-teḥāyā* cenāb-ı Fārūḳ-ı A'zam ve menba'-i cüybār-ı ḥilm ü ḥayā Ḥazret-i 'Osmān *radıya'llāhu 'anhümāy*¹⁰¹¹ [M-88] daği ḥalvet-serāy-ı 'ālīye da'vet buyurub evvelā bu mādde-i müşkilleyi 'allāme-i 'irfān-ı 'Ömerī'den istiḣkāf buyurdılar. Cenāb-ı Fārūḳ-ı refī'ü'l-ḳadr bu vechile ḳalem-zen-i ṣaḫife-i taḳrīr oldı ki yā Resūla'llāh:

beyt

هر سؤالی که از ان زهن وخرد عاجز ماند

خردان مسئله از رأی منیرت پرسید¹⁰¹²

Lākin bāre-i Şiddīka'da zamīr-i enveriñize¹⁰¹³ vesīle-i taḫdīş olan maḳālāt-ı beyhüde muṭlaḳā dūrüg-ı [T2-204a] bī-fürüg idüginde ḳaṣāne-i zamīr-i faḳīre zālām-ı ṣekk ü iştibāh [E-53a] ḳaṭ'ā reh-yāb degüldür. Cenāb-ı ḥvāce-i fenn- [T1-71a] āmüz-ı ādāb¹⁰¹⁴ *'aleyhi's-salātü ve's-selām*¹⁰¹⁵ iddi'ā-yı 'Ömerī'den ṭaleb-i delīl eyledükde bu resm üzre te'sīs-i mebānī-i iddi'ā eyledi ki yā Resūla'llāh pāy-ı naçiz-i zübāb ba'zı

¹⁰⁰⁹ Baba kendi evladının işini bilir, hizmetçi kendi efendisini bilir.

¹⁰¹⁰ -ı taḳşīr T2; A, E, M, Ş, T1'de yok.

¹⁰¹¹ 'anhümāy A, Ş, T1, T2, E; 'anhümā M

¹⁰¹² Her sorundan zihin ve akıl āciz kaldı. Meseleyi senin nurlu görüşünden sordu.

¹⁰¹³ enveriñize A, M, E, Ş; enveriñizde T1; enveriñiz T2

¹⁰¹⁴ ādāb A, Ş, T1, T2; edeb M, E

¹⁰¹⁵ 'aleyhi's-salātü ve's-selām A, Ş, T1, T2, E; M'de yok

ḳāzūrātla ālūde olduğundan ḥazret-i zü'l-celāl *cellet ‘azametühü* beden-i aṭhar u şiyāb-ı muṭahharuñı cāy-ı nişest-i meksān olmadan şiyānet itmiş iken ḥāşā ki dāmen-i ‘işmet-tırāz-ı ‘ırz-ı şerīfiñi bu maḳūle ḥuḅs-ı şenāyi^c ta‘alluḳundan ber-zede-i niṭāḳ-ı şiyānet eylemeye.¹⁰¹⁶

*beyt*¹⁰¹⁷

سر فراكوش كنيز انت نيارست آوريد
لولوى كافوروش تا نام خود لالا نكرد
افتاب اندر سرايت روى آمد شد نداشت
تابتانيشش مسمى واضع الاسما نكرد¹⁰¹⁸

Kezālik kelām-ı şıdḳ-ı¹⁰¹⁹ Fārūḳī fesānzede-i şıdḳ olmağın nüṣḥa-i ‘aḳīde-i nebevīden bir miḳdār ḥakk-i noḳṭa-i şekk eyledi. Ba‘dehü bu ‘illet-i tāḳat-şiken [A-47b] cenāb-ı Zī’n-nūreyn *radıya’llāhu ‘anhuñ* ṭabīb-i nabz-āşinā-yı ḥıredlerine iḥāle buyurulduḳda anlar daḥi eczā-kūb-ı hāven-i taḥḳīḳ oldılar ki yā Resūla’llāh Ḥazret-i Şıddīḳa’nuñ mizāc-ı ‘işmetleri aḥlāt-ı reddiye-i müfteriyātdan sālīm idügi meşhūd-ı¹⁰²⁰ sebbābe-i yaḳīnūmdür. Anlaruñ daḥi ḥoḳḳa-i iddi‘āsından cūyende-i dārū-yı delīl olduḳda yā Resūla’llāh iḳtizā-yı ḡayret-i İlāhī sāye-i āfitāb-ı pāyeñi ārāyiş-i āḡūş-ı zemīn olmadan nigāh itmişdür ki mebādā yā bir kimesnenüñ ḳademi sūde yāḥūd bir cāy-ı nā-şāyesteye ālūde olmaya sāye-i bī-cism ü cān şandūḳ-ı muḥāfaza-i ḥudāvendīde nihān iken ḥazret-i zü’l-celāl *‘azze ismühü* hem-ḥvābe-i ḥalvet-serāy-ı izdivācuñ olan dürr-i girān-māyeyi bu gūne gerd-i töhmetden şiyānet itmemek viḳāye-i İlāhī’den müsteb‘iddür [T1-71b] didi.

*beyt*¹⁰²¹

ناوك عصمت بدوزد چشم روز
كر كند در سايه چترت نگاه¹⁰²²

Maḳāl-i ḥaḳīḳat-me’āl-i Zī’n-nūreyn māye-i inşirāḥ-ı ḥāṭır-ı seyyidü’l-enām olub ḥalvet-ḥāne-i ḥāṭırlarından [T2-204b] ḡubār-ı şekk çārüb-zede-i yaḳīn oldu.

¹⁰¹⁶ eylemeye A, M, E; itmeye T1, T2, Ş

¹⁰¹⁷ beyt A, E; nazm M, Ş; T1, T2’de yok

¹⁰¹⁸ Cariyelerinin kulaklarının ve başlarının üstünde dolaşan ateştir, kafur incisi gibi kendi nāmlarını aydınlatmadı, güneş sarayında yüzünü göstermek için bulunmadı, parlaklığıyla aynı (anlama gelen) ismi koymadı.

¹⁰¹⁹ şıdḳ-ı T1, T2; Ş, A, E, M’de yok

¹⁰²⁰ meşhūd-ı A, Ş, T1, T2, E; maḥsūs-ı M

¹⁰²¹ beyt M, E, Ş; T1, T2, A’da yok.

¹⁰²² Eğer çadırının gölgesine bakarsa günün gözünü günahsızlık okuyla diksin.

Ba‘dehü bu hanzal-ı zā’ika-süz-ı ifk hadīka-pīrāy-ı¹⁰²³ velāyet ‘Aliyyü’l-Murtaza *kerrema’llāhü vecchümüñ* bāgbān-ı ‘irfānından istiškāf buyurulduḡda bu vech üzre ser-şīşe-i taḡrīre güldeste-i [Ş-157b] nih-i taḡḡık oldı ki [M-89] yā Resūla’llāh Ḥāzret-i Şiddīka emrinde ser-zede olan baḡlatü’l-ḡamḡā-yı iftirā ḡilāf-ı şarīḡ idüḡinde ḡaḡā mezra‘a-i ḡāḡırda toḡm-ı iştibāhum [E-53b] yoḡdur. Anlardan daḡi cüyā-yı delīl olduḡda yā Resūla’llāh birgün edā-yı şalāt eḡnāsında küşe-i na‘līniñüze ḡazare-i cüz’iyye iḡabet itmekle Cibrīl-i Emīn cānib-i İlāhīden iḡbārına me’mūr oldı. Kenār-ı na‘līniñüze ḡazare-i cüz’iyye ālāyişin revā görmeyen Ḥudāvend-i Ğayūr ḡıḡ ḡānedān-ı ‘iffet-āyīniñüze ol maḡüle ālāyiş-i töhmeti revā görür mi? Farazā tesvīl-i şeytāniyye ile bu gūne bir ḡālet ḡudūşı müteşavver olduḡı şüretde bile fermān-ı cenāb-ı Lem-yezelī¹⁰²⁴ ile rāzdār-ı vāḡy-i mübīn cenāb-ı nebevīye irşāl-i ser-gūş-ı intibāḡ itmez mi idi?

beyt

منزل تر دامنان نبود حریم کوی دوست

هر که نبود پاک دامن درحرم نامحرمست¹⁰²⁵

Dās-ı¹⁰²⁶ tīz-dem-i sūḡan-ı Murtaḡavī ḡarḡ-zede-i şıḡ u ḡulūş olmaḡla ḡadīka-i ḡāḡır-ı nebevīden sebze-i bīḡāne-i şekk ü iştibāḡı bi’l-küllīyye dūrūde itmegin sultān-ı serīr-ārā-yı nübüvvet ‘*aleyhi ecmelü’t-taḡiyyā* ḡāne-i Şiddīk-i Ekber’i ḡādime-i teşrīfleriyle hem-kevkebe-i ḡarḡ-ı berīn buyurdılar. Miftāḡ-ı nāḡıka-i [T1-72a] Şiddīk-i Ekber *radıya’llāhu ‘anh:*

beyt

چشم منی و خانه تو چشم خانه ام

حق القدم تو کهر [A-48a] دانه دانه ام¹⁰²⁷

terānesiyle fetḡ-i bāb-ı şenāya şitāb idicek ḡāzret-i ḡabīb-i rencūrān-ı ‘ālem *salla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* ser-bālīn-i Şiddīka’yı şem‘-şıfat rüşen idüb pürsiş-i ḡāḡır-ı ḡam-zedesine taḡrīk-i zebāne başladı.

beyt

Ḥoş o dem kim ser-i bālīnime dildār gele

¹⁰²³ ḡadīka-pīrā-yı M, Ş, T1, T2, E; ḡadīka-serāy-ı A

¹⁰²⁴ Lem-yezelī A, T1, T2, Ş; Lem-yezel M, E

¹⁰²⁵ Sevgilinin köyünün haremî asilerin deḡildir. Öyle ki temiz olmayanlara bu harem nā-mahremdir.

¹⁰²⁶ dās-ı A, T1, Ş, T2, E; rās-ı M

¹⁰²⁷ Gözümsün ve senin evin benim evimin gözüdür. Geliş hakkın tüm inci tanlerimdir.

Pürsiş-i hâtır-ı bīmārūm için yār gele

Ḥazret-i ‘Ā’işe nūkhēt-i cān-baḥş-ı nebevīden istifāza-i destmāye-i hayāt idüb nergis-i bīmārları gülzār-ı cemāl-i Muḥammedīyle qarīr olduğda ḥazret-i [T2-205a] ḥatemü’r-rūsül bu vechile riştekeş-i manzūme-i maḳāl oldılar ki yā ‘Āyişe sentūñ ḥaḳḳıñda ba‘zı kelimāt-ı nā-marzıyye sāmī‘a-sūz-ı *mısrā*¹⁰²⁸

چو راز عشق که افتد برهنه در بازار¹⁰²⁹

derecesine bālīg oldı. Eger ‘ayār-ı naḳd-i ḥālūñ bu neḥḥās-ı nāsere-i töhmetden ḥālīş ise tamğa-ḥāne-i ‘ināyet-i Rabbānī’ye ilticā eyle ki ‘an-ḳarīb bu pūte-i cān-güdüz-ı irtiyābdan vā-reste eyleye ve illā fi’l-ḥāḳīḳa eger tesvīlāt-ı ‘iffet-sūz-ı şeyṭānī iḳtizāsıyla nesīc-i zeyl-i ‘işmetūñ bu leke-i nā-şāyestenī ile ālūde oldı ise cūybār-ı eşk-i nedāmetde şābūn-ı istiğfārla şüst ü şūya sa‘y eyle ki sezā-yı revācgāh-ı ḳabūl-i İlāhī olasın. Ḥazret-i Şiddīḳa bu taḳrī‘-i cān-güsil istimā‘ından şafḥa-i [E-53b] nesrīnin mesīl-i ḥūn-ābe-i ḳurre-sūz iderek;

چون قوت سئوال ندارم جواب نیست¹⁰³⁰

vefḳınca cevāb-ı seyyid-i ebrārı peder-i ‘ālī-güherlerinin nāṭıḳa-i müşkil- [M-90] güşālarına ḥavāle eyledi. Şiddīḳ-i Ekber *radıya’llāhu ‘anh* ser-güşā-yı kīse-i ḥayret [T1-72b] olub bu siyāḳ üzre [Ş-158] şūmār-ı naḳd-i güftār eyledi ki yā Resūla’llāh zamān-ı fetret-i cāhiliyyetde pūşişimiz pelās-i çirk-ālūde-i şirk iken yine ḥānedānımız bu maḳūle şenī‘a-i töhmetden me’mūn ve inā-yı ‘ırz u nāmūsumuz zebān-ı kilāb-ı jāj-ḥādan maşūn idi. ‘Amūd-ı vüçūd-ı ‘Adnān’a beste olan sisiletü’z-zeheb-i nesebimiz miyānında böyle bir ḥālka-i nihās-ı töhmet ma‘ḥūd olmayub ser-te-ser küre-i ṭahāretde ḳāl olmağla ma‘rūf iken şimdi *bi-ḥamdi’llāh* levḥa-i iṭikādımız mişḳale-i İmānla mücellā ve şerāçe-i ḳulūbumuz şem‘-i zālām-sūz-ı hidāyetle rüşenā iken yine fānūs-ı nāmūsumuz ta‘ne-i herze-güyāndan şikest ve binā-yı ‘ırz u şānımız leked-i¹⁰³¹ töhmet ü teşnī‘le pest oldı. Bundan şoñra ḥuzūr-ı sa‘ādetiñüzde taḥrīḳ-i zebāne ne vechile yārā-yı iḳtidār buluruz?

شکوه بسیارست اما قدرت اظهار نیست¹⁰³²

¹⁰²⁸ *mısrā*‘ M, E, Ş; ع A, T1, T2’de yok

¹⁰²⁹ Sanki aşkın sırrı pazarda ortaya çıktı.

¹⁰³⁰ چون قوت سئوال ندارم جواب نیست M, T1, T2; چون قوت سئوال ندارم جواب نیست A, E Sorunun kuvvetinden cevabı bilemedim.

¹⁰³¹ leked-i M, Ş, T1, T2, E; leke-i A

¹⁰³² Şikayet çokdur ama söyleyeme gücü yok.

diyüb ser-efkende-i şerm ü haclet oldı. Ba‘dehü cenāb-ı Şiddīka cevāb-ı seyyidü’l-mürselīn edāsı için nazre-i münfa‘ilāne ile cānib-i māder-i gam-perverine¹⁰³³ nigerān olıcağ [A-48b] māder-i şefīkaları sūzen-i [T2-205b] ta‘bīrle ceyb-i kabūl-i nebevīye şāyeste desmāl-i maḳāle naḳş-endāz olmadan şüret-i ‘aciz göstermegin hemān Hāzret-i Şiddīka *radıya’llāhu ‘anhā*:

¹⁰³⁴ دلاور بود در سخن بی کناه

ṭıbḳı üzre bālīn-i nāṭıḳadan bu resm üzre ser-i ber-āverde-i taḳrīr oldı ki yā Resūla’llāh:

*beyt*¹⁰³⁵

تهمت بی کنهان رسم قدیمست بدهر
رخت خود را که از این ورطه مسلم برداشت
ستم طعنه جهال نه بر ما و تو رفت
یوسف ان را متحمل شد و مریم برداشت¹⁰³⁶

Hāzret-i dānende-i serāyir-i zamāyir [T1-73a] *celle şāhühü* cenābınuñ ‘ilm-i şerīfi muḥītdür ki benüm āyīne-i tābnāk-i ‘iffetüm intişār bulan zengār-ı ekāzībden muşaffādur.

*naẓm*¹⁰³⁷

من ان زنم که کار من نکوکاریست
بزیر مقنعه من بسی کله داریست
درون پرده عصمت که تکیه گاه منست
مسافران صبا را کذر بدشواریست¹⁰³⁸

Ammā neyleyüm ol vechile āvāze-gīr-i iştihār olmadı ki bundan şoñra mühre-i rüşenger-i ĩmān ile incilā-peẓīr ola. Eger vāḳı‘u’l-ḫāl üzre [E-54b] işbāt-ı ṭahāret zeyl-i ‘afīfüme hezār ḳabāle-i feryād ibrāz itsem yine ḫāme-i ‘aḳīde-i selīme ger imzā-nüvīs-i taḫḳīḳ ü mührzede-i taşdıḳ olmaḳ muḫāldür. Zīrā ki sicill-i maḫfūz-ı

¹⁰³³ -perverine A, Ş, T1, T2; -perverlerine M

¹⁰³⁴ Günahsız sözünde cesurdur.

¹⁰³⁵ beyt A, E, T1, T2; naẓm M

¹⁰³⁶ M, Ş, T1, T2, E; A’da yok. İftira atmak dünyadaki en eski adetlerdendir. Bundan dolayı (dünya) kendini uçuruma götürecektir. Cahillerin iftirası bir bize kalmadı. Yusuf tahammül etti, Meryem taşıdı.

¹⁰³⁷ naẓm M, E, Ş; T1, T2, A’da yok.

¹⁰³⁸ Ben o kadım ki işim iyiliktir. Eteğimin altında birçok şikayetçi var. Namus perdesinin altında yastığım var. Oradan saba rüzgarının yolcuları bile güçlüklerle geçer.

zamīriñüzde şüret-i hilāfı muḳayyed ü müsbetdür ve eger ḥāṣā emr-i nā-büdeye i'tirāf idersem piṣānī-i ḥālūmi dāğzede-i töhmet-i bī-vuḳū^c itmiş olurum.

*beyt li-müellifehi*¹⁰³⁹

Ṭa^cne-i aḡyār müşkil vaḳ^c-ı nāz-ı yār güc

Derd ise bir derd kim ikrār güc inkār güc

Hemān bu lücce-i [M-91] bī-kerāne-i şenā^catden necāt-ı dest-gīr-i kemend-i 'ināyet-i Rabbānīye mevḳūfdur. Peder-i Yūsuf 'aleyhi's-selām gibi وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ^c niyāzına teşebbüsdan ḡayrı çāre-i kār ḳalmamışdur¹⁰⁴¹ diyü rişte-i kelāma ḥitām virüb cānib-i āḡer-bālīne taḳlīb-i dūş-ı ittikā eyledi ammā gümān-ı ḡaclet ü ḡayretten nāşī eb-i Yūsuf lafzını piçide-i ser-engüşt-i zebān idüb her-çend a^cmāl-i cāsūs-ı [Ş-158b] mütefekkiere idegördi. İsm-i şerīf-i Ya^cḳūb 'aleyhi's-selām āverde-i beytü'l-aḡzān-ı zamīr idemedi ammā bu¹⁰⁴² ḡüft ü ḡūya henüz infişām-ı küllī gelmemiş idi. Nā-gāḡ āvāze-i şehbāl-i seffīr-i melekūt zelzele-baḡş-ı ḡıḡa-i nāsūt olub beşere-i mübeşşere-i nebevīde [T1-73b] āsar-ı vaḡy-i İlāhī leme^cāne başladı. İmārāt-ı vaḡy-i ḡuzḡāruñ daḡı mazbūḡı olmaḡın ḡālīle-i Şiddīḳ, Ümm Rūmān raḡḡya'llāhu 'anhā edimden bir bālīşi zīr-i ser-i server-i beşere vaḳ^c idüb bir bürd-i şehāb-gün-ı Yemānīyi pūşide-i āfitāb-ı ruḡsār eyledi. Müddet-i [A-49a] yesīre mürūrunda 'arız-ı tābnāklerin zīr-i perdeden dıraḡşān idüb gül-berg-i cemāl-i cihān-fürūzlarından mürvārīd-i¹⁰⁴³ süreyyāsān 'araḳ tereşşuḡ iderek şīve-i tebessüm-i cān-baḡşāne ile maşrıḳ-ı zebānlarından ibtidā bu sitāre-i ḡitī-fürüz lāmi^c oldı ki yā 'Ā' işe beşāret saña ki Ḥāzret-i çāre-sāz-ı bī-enbāz *celle şāḡühü* ser-pençe-i 'aḡamet ü kibriyāsıyla seni bu ḡalāb-ı müfteriyātdan kenāre-endāz-ı berāt-ı sāḡet idüb ḡahāret-i zeylūne bi'z-zāt şehādet eyledi diyüb silkü'l-le'al-i sūre-i Nūr'dan on¹⁰⁴⁴ dürr-i şāḡvārı ḡurḡa-i benāḡuş-ı tilāvet buyurdılar: 1045 *tā* إِنَّ الدِّينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لَطِيبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يُقُولُونَ هُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ

¹⁰³⁹ beyt li-müellifehi M; beyt A, E, T1, T2; Ş'de yok.

¹⁰⁴⁰ "Sizin bu uydurup yakıştırmalarınıza karşı yardımı sadece Allah'tan bekleyeceğim, dedi." Yūsuf Sūresi: 18.

¹⁰⁴¹ ḳalmamışdur A, M, Ş, T1, E; ḳalmadı T2

¹⁰⁴² bu A, M, Ş, E, T1, T1; T2'de yok.

¹⁰⁴³ mürvārīd-i, Gültekin, s. 210.

¹⁰⁴⁴ on A, T1, Ş, T2, E; on sekiz M

¹⁰⁴⁵ "(Peygamberin eşi Ayşe hakkında) iftirada bulunanlar sizden beş-on kişilik bir gürühtür. Nūr Sūresi: 11.

الحَيِّثَاتُ لِلْحَيِّثِينَ [E-55a] والحَيُّونَ لِلْحَيِّثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ¹⁰⁴⁶ çün leme‘āt-ı āyāt-ı Rabbānī perde-i zalām-ı şükūk u zününü ber-endāhte-i tağ-ı ‘adem eyledi. Hemān Hāzret-i Şiddīk-i Ekber *rağıya’llāhu ‘anh* mesnedinden pertāb idüb muşhaf-ı cebīn-i hayrū’n-nisāyī büse-dāde-i leb-i istişār eyledi ve māder-i ciger-rişinüñ gülzār-ı hāzān-zede-i ‘izārında nesīm-i cihān-güşāy-ı beşāretle hezār gül-i sürh-ı sūrī şüküfte olub yā ‘Āyişe ne turursun kıyām idüb bu ‘aṭıyye-i [T1-74a] maḥall-res muḫābelesinde edā-yı taḥıyyat-ı şükr-güzārī için taḫbīl-i yed-i sultānū’r-rüsüle neçün müsāra‘at itmezsın diyü terbiye-i şefkat-i māderāne itdükde Hāzret-i Şiddīka buhrān-ı çend-rüze-i ‘illet-i endühtan def‘aten şifā-yāfte-i ‘aṭā-yı¹⁰⁴⁷ hūdāvendī olmağla şu‘urları rübūde-i dest-i [M-92, T2-206b] çālāk-gīr-i sürür olmağın hemān şīve-i nāza āğāz idüb ey māder-i mihrbān *lā va’llāhi*¹⁰⁴⁸ bu emrde¹⁰⁴⁹ aślā bir ferdden minnetdār degülüm ve beni berāt-i sāhetle ser-efrāz iden Hūdā-yı bī-enbāzdan ğayra ser-fürū-kerde-i taḥıyyat ü niyāz olmam diyü meslek-i istiğnā-yı resül-pesinde zāhib oldılar.

beyt

چه كفتم وچه شنيدم ز تو نميدانم

چه گفت بيخودی از حجت و جواب چه بود¹⁰⁵⁰

Cenāb-ı¹⁰⁵¹ Şiddīka *rađıya’llāhu ‘anhādan* mervīdür ki egerçi nā-kerde-i günāh oldığumdan nāşī zuhūr-ı elṭāf-ı İlāhī çeşmdāşt-ı tevaḫḫu‘um idi ammā şüret-i ḫālüm [Ş-159] hāzret-i faḫrū’l-enāma yā mir’āt-ı menāmda meşhūd olub yāḫūd Cibrīl-i Emīn ‘adem-i vuḫū‘unu tebyīn itmek mertebelerine ümmīdvār idüm. [A-49b] Yoḫsa bu kemīne-i nāçiz ḫaḫḫında ḫāssaten yāfte-i kārgāh-ı ḫadem olan metā‘-ı kevnennyn bahā-yı āyāt-ı beyyināt dühte-i ḫāmet-i nüzül olmağ piçide-i minvāl-i ümmid degül idi, *fe-li’llāhi’l-ḫamdi ve’l-minne*.

beyt

Kesmem ümmidümi iḫsān-ı Hudādan zīrā¹⁰⁵²

¹⁰⁴⁶ “Unutmayın ki kötü kadınlar kötü erkeklerle, kötü erkekler de kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklerle, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır. O temiz erkekler ve kadınlar onların attıkları iftiralardan uzaktırlar. Onlar için bağışlanma ve bol nimet vardır.” Nūr Suresi: 26.

¹⁰⁴⁷ ‘aṭā-yı A, M, Ş, T1; ‘aṭāyā-yı T2

¹⁰⁴⁸ “Vallahi hayır, vallahi değil” anlamına gelir.

¹⁰⁴⁹ emrde A, Ş, M, T1; emre T2, E

¹⁰⁵⁰ Ne söyledim senden ne işittim bilmiyorum. Kendinden geçip utanarak ne dedi ve cevabı neydi?

¹⁰⁵¹ cenāb-ı A, M, Ş, T1; cevāb-ı T2

¹⁰⁵² Kesmem ümmidimi iḫsān-ı Hudādan zīrā A, M, Ş, T1, T2; ¹⁰⁵² Kesmem ümmidimi ben iḫsān-ı Hudādan zīrā E

Kerem ü luḫfı füzündür benüm ümmîdümden

Bu nâdire daḫi maḫṭa^c-ı ḫāme-i rivāyetdür ki ḫübüb-ı şabā-yı Furḫānî tefrîḫ-i seḫāb-ı iştibāḫ itmezden muḫaddem birgün menkūḫa-i Ebî Eyyüb el-Enşārî¹⁰⁵³ *radıya'llāhu 'anhümā* dürc-i maḫāle bu gūne güşāyiş virdi ki yā Ebā Eyyüb [T1-74b] hiç¹⁰⁵⁴ bāre-i Şiddîḫa'da intişār bulan ḡubār-ı ekāzîb senüñ daḫi dāmen-i sāmî'aña resîde oldı mı cevābında *belî* egerçi ta^czîb-i perde-i şimāḫ eyledi ammā ḫāşā şürezār-ı mücāzefe ve iftirādan reste ḫār-ı pür-āzār idügi vāzîḫ [E-55b] ü mütebeyyindür¹⁰⁵⁵ Ey Ümm Eyyüb, rāst söyle sen bu maḫūle emr-i şenî^c benüm ḫaḫḫımda irtikāb ider mi idüñ didükde ol 'afife cevābında *lā va'llāhi* belki ol maḫūle ḫayāl-i fāsîd-i ḫāsse-i mütefekkirüme bile reh-yāb olmaḫ muḫāldür didükde Ḥāzret-i Ebî Eyyüb *radıya'llāhu 'anh* buyurdılar ki ḫasem be-ḫālîḫ-ı arz u semā ki Cenāb-ı Şiddîḫa senden aḫḫār u efḫal ve 'ırz-ı şerîfi senden aḫvā vü ekmeldür. [T2-207a] Ḥāşā ki efḫalü'l-enbiyā *'aleyhi't-taḫiyyātü'l-verā* ḫaḫḫında bu maḫūle emr-i nā-şāyeste tecvîz-kerde-i 'ismeti ola diyüb ¹⁰⁵⁶ لَنَا أَنْ نُنْكَلَّمَ بِهَذَا سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ gevherin nigîni-ḫātîm-i kelām eyledi. Bu ḫarîde-i pesendîde ḫizāne-i ḫabûl-i İlāhî'ye şāyān-ı vāḫî^c olmaḫın ol 'ālî-ḫadr-i memdūḫu'l-maḫālüñ temām-ı manzūme-i ḫüftarı ¹⁰⁵⁷ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نُنْكَلَّمَ بِهَذَا سُبْحَانَكَ buyurulduḫı ser-levḫa-i menḫabet-i celîleleri olmuşdur. El-ḫāşıl idrār-ı feyyāze-i āyāt-ı semāvî¹⁰⁵⁸ ile gerd-i hevā-i erācif [M-93] nişeste olduḫdan şoñra ḫāzret-i ḫaḫḫib-i mu'allā-pāye-i 'illiyyîñ *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* mescid-i şerîfi maḫdem-i 'ālî-ḫadrleriyle tenvîr buyurub mecma^c-ı aşḫābda firāz-ı minber-i 'arş-ı sây üzre āyāt-ı menzile-i rabbāniyyeyi tilāvet idüb merāyā-yı ef'ide-i aşḫābdan jengār-ı şekk ü irtiyābı ber-ḫaraf itdükden şoñra leb-ālûde-i ḫazf [T1-75a] olan çehār küstāḫa ḫükm-i şer^c-i muḫaḫhar üzre iḫāmet-i ḫadd-i ḫazf buyurdılar. Mıştāḫ bin Üşāse ki Cenāb-ı Şiddîḫ-i Ekber¹⁰⁵⁹ ile rābîḫadār-ı ḫarābet olub destmāye-i tereffühdüñden çınarāsā teḫî-

¹⁰⁵³ Eyyüb el-Enşārî A, E; Eyyüb-ı Enşārî M, T1, T2, Ş

¹⁰⁵⁴ hiç A, Ş, M, T1, E; T2'de yok.

¹⁰⁵⁵ mütebeyyindür A, M, Ş; mübeyyendür T1, T2, E

¹⁰⁵⁶ “Ḥāşā! Bu büyük bir iftiradır” demeniz gerekmez miydi? Nür Süresi: 16.

¹⁰⁵⁷ Evet, sizin bu iftirayı duyar duymaz, “Böyle şeyler konuşmamız bize yakışmaz. Ḥāşā! Bu büyük bir iftiradır” demeniz gerekmez miydi? Nür Süresi: 16.

¹⁰⁵⁸ semāvî A, M, Ş, T1, E; semāviyye T2

¹⁰⁵⁹ Şiddîḫ-i Ekber M, E; Şiddîḫ A, T1, T2, Ş

dest olmağın [A-50a] medār-ı zindegānīsi Ḥazret-i Şiddīk'ıñ rātibe-i en'ām u efdālī idi. Nüzül-i āyāt-ı ifkden sonra kaşem buyurdılar ki ba'dezīn mezra'a-i ümīdinden mecrā-yı müberrātı sedd ü mezbūrı maẓalle-i terbiyet ü infağdan redd buyurular¹⁰⁶⁰ ammā 'aṭā-yı 'ādī-i inḳitā'ı rızā-dāde-i merāḥim-i ekreme'l-ekremīn olmayub عَفُورٌ رَّحِيمٌ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولَى الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِيَعْلَمُوا أَنَّمَا كُنْتُمْ مِنَ اللَّهِ وَأَلَّا يَأْتِلُوا إِلَهُكُم مِّنْكُمْ وَلَا يَأْتِلُوا إِلَهُكُم مِّنْكُمْ

1061 ārāyiş-i şaḥīfe nüzül oldı. Bu kelām-ı mu'ciz-nizām nüzülünden soñra va'llāhü'l-'azīm mağfıret-i Rabbānī aḳdem-i¹⁰⁶² a'mālümdür diyü yine vetīre-i sālīfe üzre tecdīd-i [E-56a] menşūr-ı in'ām u ifdal eyledi.

beyt

Çend-rüz eylese de sūy-ı hilāfa ceryān

Yine mecrā-yı ḳadīmın bulur āb-ı iḥsān

Vāḳı'a-i Nüzül-i Āyet-i Teyemmüm

Egerçi cüyendegān-ı cūy-ı āsar-ı nebevī vuḳū'ı ruḥşat-ı teyemmümün teḳaddüm ve ta'aḥḥurı ḳazāsında kāvende-i¹⁰⁶³ menābi'-i iḥtilāfāt olmuşlardur ammā zemīn-i eşaḥḥ-ı nuḳūl muḥtār-ı mi'vel-i yerā'a-i zülāl-efşān olmuşdur ki yine ğazve-i Benī'l-Muştalıḳdan 'avdet eḡnāsında Şulşul nām merḥale [T2-207b] bārgāh-ı mu'allā-sütün-ı risāletle nāzişker-i çarḥ-ı berīn olduḳda sā'at-i şülüş-i āḫırde ceres-i āhenīn-zebān münebbih-i vaḳt-i rıḫlet olıcaḳ yine Ḥazret-i Şiddīka'nuñ ḳılāde-i şüreyyā-nizāmları sākıṭ olmağın [T1-75b] her-çend ki icāle-i enāmīl-i nazra-i tefaḳḳud olundu. Tārīkī-i şām perdekeş-i işābet olmağın¹⁰⁶⁴ ğırbāl-i sitāre-bīz ḥürşīd gerdişine dek tevaḳḳuf iḳtizā eyledi ammā rāviye-i aşḥāb sengīn-dilān gibi bī-āb olub merḥale-i mezbūre daḫi mānend-i şüret-i ekmeḥ çeşm-i çeşmeden tehī olmağla namāz-ı şubḡāh derece-i fevte ḳarīb olduğından ba'zı Aşḥāb-ı Kirām ḥuzūr-ı Şiddīk'a gelüb fıḳdān-ı gerden-bend-i Şiddīka sebebi ile böyle mevzi'-i ḥuşk-ı bī-ābda tevaḳḳuf iḳtizāsı farīza-i şubḡı raḥne-yāb-ı fevt itmek üzredür diyü bast-ı ṭomār-

¹⁰⁶⁰ buyurular A, T1, T2, Ş; buyurdılar M, E

¹⁰⁶¹ Sizden erdemli ve varlıklı olan kimseler akrabaya, düşkünlere, Allah yolunda hicret edenlere (bunlar tarafından iftiraya uğramış olsa bile) yardım etmeme konusunda yemin etmesinler. Yaptıkları hatayı önemsemesinler ve görmezlikten gelsinler. Siz, Allah'ın sizleri bağışlamasını istemez misiniz? Evet, Allah Gafūr'dur; sizin günahlarınızı bağışlar, Rahīm'dir; kullarına karşı daima şefkatli ve merhametlidir. Nūr Sūresi: 22.

¹⁰⁶² aḳdem-i A, E, T1, T2, Ş; iḳdām-ı M

¹⁰⁶³ kāvende-i A, Ş, T1, E, T2; kāvīde-i M

¹⁰⁶⁴ olmağın A, M, T1, Ş, E; T2'de yok.

ı iştikā itmeleriyle Hāzret-i [M-94] Şiddīk çin-i gāzab der-cebīn hayme-i Şiddīkaya dāhil olıcağ gördi ki şāhenşeh-i evreng-i risālet ‘aleyhi ecmelū’-t-taḥiyya bālīn-i zānū-yı Şiddīkaya ser-nihāde-i istirāḥat olub pile-i müşgīn-bend-i dīdelerin lifāfe-i metā^c-ı girān-ḳadr-i ḥvāb eylemişler.¹⁰⁶⁵ Hemān Hāzret-i Şiddīk بلا يا بنية في كل سفرة تكونين عناء وبلا¹⁰⁶⁶ Hemān Hāzret-i Şiddīk وَاِنْ كُنْتُمْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ تَجِدُوْا مَاءً فَتَيَمَّمُوْا صَعِيْدًا طَيِّبًا¹⁰⁶⁷ diyerek vaż^c-ı āzār u ḥuşūnetle iktifā itmeyüb gālebe-i tehevvrle tehīgāh-ı [A-50b] Şiddīka’ya bir müşt havāle eyledi ammā vāhime-i ikāz-ı sultānū’l-mürselīnden cenāb-ı Şiddīka mecāl-i ḥareket bulamadı. Bu eṣnāda dām-ı siyeh-tār-ı müjgān-ı nebevīden āhū-yı sebük-ḥīz-i ḥvāb remān olıcağ nā-gāh sefir-i sidre-mesīr ‘aleyhi’s-selām¹⁰⁶⁸ zülālī ile ref^c-i külf-e-i ḥarc eyledi.

beyt

شاد ابى بوستان شر عش

نم سوخت بجوى احتمالات¹⁰⁶⁸

Teşne-dilān ıztırāb [T1-76a] bu āyet-i kerīme nüzülüyle cūybār-ı neşātdan şād-āb olub icrā-yı ḳā’ide-i teyemmüm ile edā-yı namāz-ı şubḥgāh eylediler. Bu güne bir [E-56b] ‘atıyye-i ruḥşat-ı ilāhīyye şudūrına bādī olmağla Hāzret-i Şiddīk’un ḥuşūneti mülāyemete müteḥavvil olub¹⁰⁶⁹ انك لمباركة ta’bīriyle kerīme-i sāmīyetü’l-kadrine nevāzişe başladı. Üseyyid bin Ḥuzayr raḍīya ‘llāhu ‘anh¹⁰⁷⁰ ماهى باول بركاتهم يا¹⁰⁷¹ diyü ḥānvāde-i celīlū’ş-şān-ı Şiddīkī ḥaḳḳında nesc-i neşīde-i nazīde-i [T2-208a] midḥat ü sitāyiş eyledi. Mervidür ki ba’^d-ı edāü’ş-şalāt taşaddī-i irtihāl olunduğda [Ş-160a] ḳılāde-i gümşüde-i¹⁰⁷² zīr-i şütürden zīr-i buḥtī-i gerdūnda olan süreyyā-şifāt nümāyān oldı.

Vāḳı’a-i Ğazā-yı Ḥehdeḳ ve Tesemmī Ğazvetü’l-Aḥzāb¹⁰⁷²

Ḥafaza-i me’āsir-i nübüvvet bu zemīn üzre taḥşīn-i bārū-yı¹⁰⁷³ rivāyet eylemişlerdür ki mühendis-i yerā’a-i ḥoş-āyende tarḥ-ı te’sīs-i bünyān-ı beyān itdüğü üzre muḳaddemā şarşar-ı ḳahr-ı sulṭān-ı risālet ‘aleyhi ecmelū’-t-taḥiyyat gāh-

¹⁰⁶⁵ eylemişler A, Ş, T1, T2; eylemişler idi M, E

¹⁰⁶⁶ Ey kızım sürekli insanları sıkıntı ve belaya sokma!

¹⁰⁶⁷ ... bu durumlarda su bulamamış iseniz temiz bir toprak arayın; teyemmüm edin ... Nisā Süresi: 43.

¹⁰⁶⁸ Onun şeriat bahçesinin yeşilliği ihtimmaller nehrini yaktı.

¹⁰⁶⁹ Sen mübarek bir kadınsın.

¹⁰⁷⁰ Yā Ebubekir sülalesi, bereketiniz ne de çokmuş.

¹⁰⁷¹ gümşüde-i Aİ E, Ş,M; gümgeşte-i T1, T2.

¹⁰⁷² Vāḳı’a-i Ğazā-yı Ḥehdeḳ ve Tesemmī Ğazvetü’l-Aḥzāb A; Vāḳı’a-i Ğazā-yı Ğarrā-yı Ḥehdeḳ ve Tesemmī Ğazvetü’l-Aḥzāb M, T1, E, Ş; T2’de yok.

¹⁰⁷³ bārū-yı A, T1, T2; bāzū-yı M, E, Ş

tıynetān-ı Yehūd Benī'n-Nādīri ħirmengāh-ı İslām olan Taybe-i müteyemmene pīrāmeninden¹⁰⁷⁴ āvāre-i beyābān-ı idbār itmekle ekşeri nevāhī-i Hayber'de cāygır olmuşlar idi. Lākin bu mu'amele muḳābelesinde şīrān-ı İslām'dan te'emmül-i sevdā-yı intikāmla şām u seher çeşme-i¹⁰⁷⁵ zānūları mir'āt-ı çehre-i efkārları ve saḥḥ-ı eczā-yı fitne vü fesād için bīnī-i murdārları deste-i hāven-kenār-ı efkārları idi. 'Āḳıbet bu rāy-ı fāsidi bīḥte-i pervīzen-i¹⁰⁷⁶ fikr idüb Hıyeyy bin Aḥtāb u Kināne bin er-Rebī' vü Sellām bin Ebī el-Ḥuḳayḳ emşāli yigirmi nefer-i bād-peymā ki Ebū 'Āmir-i fāşık [M-95] daḫi ol ḥırrānla [T1-76b] hem-'cīnān idi cānib-i Ümmü'l-Ḳurā'ya naḳl-i raḥt-ı şıḳlet idüb sefīne-i lücce-i ḍalāl ya'ni Ebū Şüfyān ve sā'ir meşāhīr-i küçe-i ḥızlān pīşgāhında ḥarvār-ı iştikāyı nigūn eylediler ve ṭomār-ı kele-i süznāke bu vechile güşāyiş virdiler ki ey şanādīd-i düdmān-ı Ḳureyş, sākī-i istilā-yı İslāmiyān [A-51a] bize izāḳa itdikleri tīz-āb-ı cān-fersā keyfiyyeti zāhiren meşmül-i zāyiḳa-i ıtlā'ımız olmuşdur. Eger bu seyl-āb-ı ḥāne-ber-endāz muḳābelesine şaff-ı intikāmdan sedd-i mümāna'at vaz'ında çend-rūze tecvīz-i ihmāl olunursa ḳarīben sizūñ daḫi ḥānedānuñuz bu ḥāne-i ḥarāblar gibi ḥabāb-ı cūybār-ı felāket olmaḳ hüveydādur diyü iḡlā-yı dīk-i fitneye heyzüm-keş-i fesād oldılar. Ebū Süfyā'nuñ ḥod-meşreb-i kīne-güzārında ecmel-i ef'āl ḥāşā şiddet-i muḥāşama-i seyyidü'l-enām olmaḡın ḳudüm-i şūmların zerī'a-i istibşār 'add idüb dīde-i dāḡ-ı ḥvābīde-i endūhı penbe-endāz-ı şekīb oldı ve dehān-ı enbān-ı şikāyeti bu vechile bāz itdi ki ey [E-57a] esāṭīn-i millet-i Müseviyye, yā meger bu 'arīza-i [T2-208b] muḥriḳadan siz bizi ḡnūde-i pister-i āsāyiş mi ḳıyās idersiz? Bir dem mi vardur ki sevdā-yı ḳıtāl-i Muḥammediyānla dirre-i¹⁰⁷⁷ müşt-i ıztırābdan sīne-i pūr-kīnelerimiz nümüne-i ṭabl-ı ceng olmaya ve bir nefes mi vardur ki meydān-ı ḥayāl-i intikāmda āh-ı süznākimüz ref'ı 'alem-i siyeh-şuḳḳa-i āteşi tırāz itmeye ve bir sā'at mi güzār ider ki nāy-ı¹⁰⁷⁸ gelū-yı derd-engīzimüz nāle-i derdnākle hem āvāze-i nefir-i¹⁰⁷⁹ peygār olmaya.

beyt

Ġarḳa-i ḥūn olmadıḳ bir dem mi var dāmānımız

¹⁰⁷⁴ pīrāmeninden A, T1, E, Ş, T2; pīrāmeninde M

¹⁰⁷⁵ çeşme-i A, Ş, T1, E, T2; çeşm-i M

¹⁰⁷⁶ pervīzen-i A, T1, E, T2, Ş; pervīzden M

¹⁰⁷⁷ derre-i, Gültekin, s. 215.

¹⁰⁷⁸ nāy-ı A, M, Ş, T1, E; T2'de yok.

¹⁰⁷⁹ nefir-i M, Ş, T1, T2, E; sefir-i A

Zehr-i miḥnet çekmedük sā'at mi vardur cānımız

[T1-277a] Ğāyet-i efkārımız istiṣāl-i İslāmiyān olmağla maḥṭaba-i ārāmımız bir kemter şerāreye mevḳūf idi. Çünki sizūn 'ufūnet-endūhuñuz bizüm daḥi mizāc-ı ğayretimize sirāyet eyledi. Hemān birgün muḳaddem tedbīr-i müdāvā-yı intikāma bezl-i iḳtidār idelüm diyü kār-fermāyān-ı Ḳureyş'den elli nefer-i dil-siyāh-ı kīnever Yehūd-ı Benī'n-Nāḏīr'le dīvār-ı beytü'l-'atīka vaż'-ı şudūr idüb ḥayyāt-ı ervāḥ-ı ḥabīşeleri terk-i sūrāḥ-ı ebdān idinceye dek ḥāşā muḥārebe-i seyyidü'l-mürselīnden gerden-piç [Ş-160b] olmamaḳ şartıyla 'aḳd-i mevāşıḳ-ı fāsīde ve şedd-i niṭāḳ-ı İmān-ı fācīre eylediler. Çünki Benī'n-Nāḏīr āteş-i ḥas-pūş-ı Ḳureyş'i āmāde-i iltihāb itmekle taḥşīl-i itmīnān-ı ḥāṭır eylediler. Hemān ol maḥalden ḳabīle-i Benī Ğaṭafān'a müteveccih olub mā-ḥaşal yeksāle-i temr-i¹⁰⁸⁰ Ḥayber müzd-i ḳudūm olmaḳ ve sā'ir ḳabā'il-i eṭrāfı daḥi mevā'id-i 'adīde ile tehyīc ü taḥrīk eylediler. Ebū Süfyān çehār-hezār şaḥş-ı kīne-cūyla Ümmü'l-Ḳurā'dan be-der olub sīne-i merḥale-i Merrü'z-Zahrān'ı ma'ber-i muḡberr¹⁰⁸¹ eyledükde hasbü'l-va'd-i Benī Ğaṭafān u Benī Eslem ü Eşca' vü Benī Mürre vü Kināne vü Fezāre [M-96] her sūdun çirk-āb-ı [A-51b] ḥurūşān-şifāt ol ḡadīr-i müte'affin-i ḍalāl şavbına tevārüd eylediler. Şümāre-i a'dāda hezār oldığı meşṭūr-ı cerāyid-i siyerdür ḥattā ḳabāle-i semāviyyede وكانوا ازهاا ثنى عشر المفا mefhūm-ı şerīfi üzre derece-i düvāzdeh-hezāre bülüḡları daḥi meslūk-i cerīdedārān-ı tefāsīrdür. Bu cümleden biñ neferi süvār oldığı cilveger-i meydān-ı ittifāḳdur. Ğazve-i merḳūmeye Ğazvetü'l-Aḥzāb tesmiyesi [T1-77b] ictimā'-ı ḳabā'il-i müteferriḳa memerrinden idügi meşṭürdur. [T2-209a] Bu nā'ibe-i rāḥat-fersā āvāzesi sāmi'a-i māh-ı cihān-tāb-ı nübüvvete vāşıl olduḳda eşrāf-ı aşḫāb-ı¹⁰⁸² [E-57b] şüreyyā-cenābla 'aḳd-i encūmen-i istişāre buyurdılar. 'Aḳıbet pūte-i tecārüb-i ḥiredmendāneye¹⁰⁸³ mesbūk olan ḥulāşa-i irā'e-i şā'ibe iḳtizāsıyla,

beyt

سزد که توسن اقبال راز نعال شکوه

بشهر بند ظفر اهنین حصار دهد¹⁰⁸⁴

¹⁰⁸⁰ temer-i, Gültekin, s. 215.

¹⁰⁸¹ ma'ber-i muḡberr T2; ma'ber M, E, Ş; muḡayyir A; muḡberr T1

¹⁰⁸² eşrāf-ı aşḫāb-ı A, Ş, M, T1, T2; aşḫāb u eşrāf-ı E

¹⁰⁸³ ḥiredmendāneye A, M, Ş, T1, E; ḥiredmendāna T2

¹⁰⁸⁴ Bahtın başı sert atımı ululuk nalından zaferin surlarımı demirden hisarlar ile çevirseler yakışır.

vefkınca mevārid ü müdāhīl-i Medīne-i Tāhire¹⁰⁸⁵ küçe-bendler ile teşyīd ü ihkām olunub nisā vü eṭfāl ü reḡāyib-i emvāl maḡūleleri mevāzi^c-i refī^ca vü emākin-i menī^caya naḡl eylediler. ‘Abdu’llāh bin Ümm¹⁰⁸⁶ Mektūm *raḡiya’llāhu ‘anh* pāsḡār-ı seccāde-i ḡilāfet ta^cyīn buyurulub netīce-i iḡtilāfāt-ı rivāyāt üzre ṡāmin zī’l-ḡa^cde-i sāl-i ḡāmisde üç biñ ṡīr-dilān-ı ferḡundeyi İslām’la ṡābe-i müsteṡābe ile cebel-i Sel^c beyninde *mütevekkilen ‘ila’llāh* mānend-i ḡāfile-i bahār ḡarb-ı surādiḡāt-ı iclāl buyurdılar. Ol eṡnāda Selmān-ı Fārisī *raḡiya’llāhu ‘anh* yā Resūla’llāh memālik-i ‘Acem’de bir ṡehr üzre ahālīsiniñ yārā-yı müdafa^casından bīrūn leṡker-i enbūh hücum eyledükde dā’ire-i ṡehr ü mu^casker ḡendeḡle taḡṡīn olunmaḡ ‘ādet-i müstemirredür diyü bārgāh-ı mu^callā-revāḡ-ı nübüvete inhā idicek pesendīde-i rāy-ı nādire-bīn olub penc-zirā^c ‘arz u penc zirā^c-cumḡ olmaḡ üzre ḡesāb-ı eb^cād-ı¹⁰⁸⁷ hendesī ile her deh-nefer çihil kez zemīni künde-i niṡābe-i himmet itmekiçün beyne’l-müslimīn ḡısmet buyurulub ḡıṡeṡ-i Muhācirīn ü Enṡār ta^cyīn buyurdılar. Sükkān-ı ḡavālī-i Medīne’den Yehūd-ı Benī Ḳurayza sāye-i revāḡ-ı muṡāleḡada [T1-78a] āsūde-niṡīn-i me’men-i ḡuzūr olmalarıyla anlardan¹⁰⁸⁸ daḡi ālāt-ı ḡafr isti^cāre olunub ol Ferḡād-reviṡān-ı bī-sütūn-ı himmet ṡīrīn-kārī-i ṡīṡe-i ḡārākenle eṡaḡḡ-ı nuḡūl üzre ṡeṡ-rūzda pirāmen-i ḡamer-tāb-ı ḡiyāmı dā’ire-i hālevār-ı ḡendeḡle muḡāt eylediler. Vāsīṡa-i icād-ı mā’ u ṡīn ya^cni cenāb-ı seyyidü’l-mürselīn [A-52a] ḡazretleri nevāziṡ-i aḡbāb u taḡviye-i ḡulūb-ı aṡḡāb içün iltizām-ı külf-e-i [T2-209b] meṡāḡ buyurub ḡizāne-i kevneynden āstīn-feṡān-ı istiḡnā olan dest-i raḡmet peyvesteleriyle ḡāh ḡafr-i ḡendeḡ ü ḡāh naḡl-i türāba bi’z-zāt [ṡ-161a] mübāṡeret buyururlar idi. Bir mertebede ki āyīne-i ṡaḡīfe-i [M97] *elem neṡraḡ* olan ser-çeṡme-i ṡadr-ı münevverlerinden gird-āb-ı lücce-i ḡikmet olan sürre-i ezferlerine¹⁰⁸⁹ [E-58a] müntehī ḡaṡṡ-ı ‘anberīn-i rīk-feṡānda bir saṡr-ı celī vü gevher-i ḡāk-niṡīn gibi ceyb ü baḡalleri¹⁰⁹⁰ türābla mümtelī olur idi ve ṡaleb-kārī-i rızā-yı Bārī ṡarīḡında ḡüṡiṡ iden mü’mīn-in-i ṡādīḡu’l-iṡṡikāde¹⁰⁹¹ *لآل-إلهم لا عيش إلا عيش الآخرة فاغفر للناصار والمهاجرين*

¹⁰⁸⁵ tāhire A; tāhireyi M, E, ṡ; tāhire ki T1; tāhireye T2

¹⁰⁸⁶ Ümm A, E, ṡ, T1, T2; M’de yok.

¹⁰⁸⁷ eb^cād-ı A, ṡ, M, E, T1; T2’de yok.

¹⁰⁸⁸ anlardan A, E, M, T1, ṡ; anlar T2

¹⁰⁸⁹ ezferlerine A, M, ṡ, T1, T2; nūr-efrūzlarına E

¹⁰⁹⁰ baḡalleri A, M, E, ṡ; na’lleri T1, T2

¹⁰⁹¹ Allah’ım Ensār ve Muhācirin’i baḡıṡla ki āhret yaṡamından baṡka talep edilecek sonsuz bir yaṡam yoktur.

maḳālın nişār buyururlar idi. Aşhāb-ı Kirām *raḍıya'llāhu 'anhüm* daḥi ser-germ-i raḥīḳ-i iltifāt-ı faḥr-i kā'ināt olub,

*şîr*¹⁰⁹²

نحن الذى با يعون محمدا

على الجهاد ما بقينا ابدا¹⁰⁹³

kelām-ı ḥulūş-nizāmıyla izhār-ı merāsım-i cān-sipāri iderler idi ammā eyyām-ı ḥafrda iḳtızā-yı ḥikmet-i bālīga-i¹⁰⁹⁴ فعله لما يريد¹⁰⁹⁴ ile rīḥ-i şimāl¹⁰⁹⁵ mānende-i enfās-ı dem-serdān bir mertebe şiddet-i bürüdet ile hübüb eyler idi ki mefāşıl-ı enāmıl ü a'zāları ḥilye-i māskenen 'atıl olmuş idi.

*beyt*¹⁰⁹⁶

خلاق از دم سرماى ناخوش

زدند پروانه سان خود ابرائش

زبیم لشکر بیرحم بهمن

کریزان اتش اندر سنک و اهن

باتش ماهیان رغبت نموده

جگر پر تابه بهر تابه بوده¹⁰⁹⁷

Ve ğalebe-i ḳaḥṭ u ğalā taḳrībi ile ekser aşhābuñ¹⁰⁹⁸ *raḍıya'llāhu 'anhüm* dü-rüze vü se-rüze maṭbaḥ-ı mi'delerinden düdmān-ı dimāğlarına teş'ud-ı dehān-ı buḥār vuḳū' bulmaz idi.

*beyt*¹⁰⁹⁹

کسى را كى شود سیرى مسير

که نان دارد بهای ابکوهر

بود نادر تنور انکونه دلخواه

که کوی ماه کنعنست درچاه

بجز نرکس نباشد سر فرازی

¹⁰⁹² şîr A; nazm M, T1, T2; Ş, E'de yok.

¹⁰⁹³ Hayatta olduğumuz müddetçe Allah yolunda cihat etmek üzere Hz. Muhammed'e biat etmiş kimseleriz.

¹⁰⁹⁴ O, dilediği her şeyi yapar. Burūc Sūresi: 16

¹⁰⁹⁵ şimāl A, T1, Ş, T2, E; şimālī M

¹⁰⁹⁶ beyt A, T1, T2; nazm M, E; Ş'de yok.

¹⁰⁹⁷ Halk soğuk esintisinden mutsuz. Kendilerini pervane gibi ateşe vurdular. Behmen'in zalim askerlerinin korkusundan ateş, taş ve demire kaçtı (aslına döndü). Balıklar ateşe rağmet etmediğinden kazan kazan ciger dolu.

¹⁰⁹⁸ aşhābuñ A, M, T1, E, Ş; aşhāb-ı bā-şafānuñ T2

¹⁰⁹⁹ beyt A, T1, T2; meşnevī M; nazm E, Ş

که باشد صاحب نان و پیازی

زمصحف آیت سوکند حک شد [T2-210a]

قسم را کاربانان و نمک شد¹¹⁰⁰

Ma'ahazā yine dehān-ı nüṣābe-i ṣevḳ u ḥvāhişlerine raḥne-i fütür u kesel taḥallül eylemez idi. Maḥfūr-tiṣe-i rivāyet-i şaḥīḥadur ki Selmān-ı Fārisī *raḍiya 'llāhu 'anh* fī'l-aşl daḳīḳadān-ı ṭarīḳa-i ḥafr oldığından ḡayrı şiddet-i ḳavī vü cesāmet-i a'zādan nāşī kār-ı yekrūzesi a'cāl-i¹¹⁰¹ deh-merde müvāzī olmağın Muhācirīn ü Enşār her biri çeşmdāşt-ı istimdād olub¹¹⁰² سلیمان منا ونحن احق به¹¹⁰³ kemendin miyān-ı Selmān'a bend idüb [A-52b] bāzū-yı münāḳaşa ile tecāzüb üzre oldukları resīde-i sem'ci eşref-i nebevī olıcaḳ mıkrāz-ı fayşal-baḥş¹¹⁰³ سلیمان رجل من اهل بیت ile rābiṭa-i ṭarafeyne¹¹⁰⁴ infişām virüb Selmān *raḍiya 'llāhu 'anh*¹¹⁰⁵ ser-keşīde-i evc-i iftiḥār-ı cāvīd buyurdılar. Cābir bin [E-18b] 'Abdu'llāh-ı Enşārī ve Berā' bin 'Āzib *raḍiya 'llāhu 'anhümā* te'sīs-i mebābī-i rivāyet eylemişlerdür ki eşnā-yı kāviş-i ḥendeḳde bir ḳıṭ'a şaḥre-i nīrū-şiken zuhūr eyledi ki ḍarbe-i dürüş-ti tīz-dem ile girībān-ı bī-derdān gibi çāk- [T1-79a] pezīr olmaḳ degül belki mānende-i dil-i bī-mürüvvetān raḥne-i te'eşşür [M-98] bile bedīd olmaḳ muḥāl idi. Her-çend aḳviyā-yı aşḥāb ḥavāle-i mu'ādil-i āzmāyiş idegörürler idi¹¹⁰⁶ ḥadşe-i nāḥun miḳdārı eşer-i ḥırāş mümkün olmadı. 'Āḳıbet bu 'uḳde-i müşkileyi re'y-i cihān-güşā-yı nebevīye 'arz eylediler. Sultān-ı bālā-dest-i destgāh-ı risālet *'aleyhi efdalü't-taḥiyyat* bi'z-zāt mevki'ci şaḥreye taḥrīk-i ḳadime-i felek-neverd buyurub pençe-i Selmān'da olan mi'vel-i [Ş-160b] ḥārāsüzı girifte-i pençe-i ḳamer-şikāf buyurdılar. Bā-vücūd ki üç gündən berü ḥānḳāh-ı mi'ce-i sa'īdelerine mihmān-ı ḳuvā-baḥş-ı mezaḳa-i nevāl nāzil olmayub üç seng-pāre ile sedd-i tehīgāh-ı münevver buyurmuşlar idi. Ol āsumān-ı 'ālī-ḳadr-i cihān-ı şeref tiṣe-i hilāl-sīmāyı *bismi'llāh* deyüb sīne-i şaḥreye ḥavāle buyurduḳda miḳdār-ı şülüş seng münşakḳ olub miyān-ı tiṣe vü sengden bir bāriḳa-i 'ālem-tāb leme'ān eyledi ki ḳubbe-i mīnā-gün-ı gerdün fānūs-ı zücācī gibi

¹¹⁰⁰ Bir kimseye çok değerli ekmeği varsa doymak nasıl mümkün olur? Kenan'ın ayı (Yusuf) kuyunun içinde olduğu gibi ekmeğin de tandırda öyle keyiflidir. Ekmeğin soğan sahibine nergisten başka baş kaldıran olmaz. Ekmeğin ve tuza yemin edilerek Mushaf'ta and kazındı.

¹¹⁰¹ a'cāl-i A, Ş, M, T1, E; a'cālde T2

¹¹⁰² Selmān bizdendir ve biz ona sahip çıkmaya layıḡız.

¹¹⁰³ Selmān bizdendir, Ehl-i Beyt'dendir.

¹¹⁰⁴ ṭarafeyne M, Ş, T1, T2, E; ṭarafına A

¹¹⁰⁵ 'anhı A, E, T1, Ş, T2; 'anh M

¹¹⁰⁶ idegörürler idi A; idegördiler M, T1, T2, E, Ş

lebrîz-i envâr olub [T2-210b] çeşm-i mükahhal-i mâzâğlarına büyü-tü hamrâ-i Şâm cilve-sâz oldı ve ecvâf-ı büyü-tü hicret-serây-ı ‘aliyye şeb-i deycürede fûrûğ-ı şem‘ kadar mazhar-ı istizâ’ oldı. Bu şârika-i beşâret-medârdan kemend-i bülend-i tekbîri âsumân-gîr idüb bi’l-cümle Aşhâb-ı Kirâm ‘alâ tarîkû’l-muvâfaqa tevşîh-i zemzeme-i tekbîr eylediler. Darbe-i sâniyede yine miqdâr-ı sülûs hacet müteferriğ olub yine bir berğ-i cihân-efrûz-ı cehân oldı ki kuşûr-ı beyzâ-yı medâyîn-i kisrâ cenâb-ı seyyidü’l-verâya peymûde-i endâze-i nigâh olub yine âvâze-i bülend-i [T1-79b] tekbîri zelzele-bağş-ı seb‘-tabâk eylediler. Darbe-i sâlişede bağıyye-i şahre mânende-i dendân-ı mu‘tell bi’l-külliyeye ber-ıaraf olub yine bir şârika-i âfitâb-sîmâ dırağşân oldı ki ebvâb-ı şan‘af¹¹⁰⁷-dîde-i seyyidü’l-enbiyâya perde-i ber-endâz-ı hafâ oldı.

beyt

زیس که شوق بیا بوس عزتش دارد
باضطراب جهد از دل حجر آتش¹¹⁰⁸

[A-53a] Ol hâletde Selmân *radıya’llâhu ‘anh* çehre-sây-ı hâk-i niyâz olub yâ Resûla’llâh peder ü mâderüm bilâ-gerdân¹¹⁰⁹ zât-ı muğaddesüñ olsunlar, bu rüşen-sâz-ı dîde-i ‘âlemiyân olan bevâriğ-i âşâr u levâmi‘ envârına hâletdür diyü [E-59a] istizâ’-i çerâğ-ı su’âl eyledükde cenâb-ı kâşifü’d-dücâ *‘aleyhi ekmeli’t-tehâyâ* yâ sizlere daği ziyâ-bağş-ı fitîle-i enzâr oldı mı diyü huzzâr-ı aşhâbdan istincâr buyurdılar. Anlar daği belî yâ Resûla’llâh didüklerinde *bi-ğamdi’llâhi te‘âlâ* hizâne-i ‘inâyet-i İlahîden mefâtîh-i melâlik-i Yemen ü Şam u Fâris bi’l-cümle ser-pençe-i gîti-güşâ-yı ümmetüme müsellemler olub her çarbede bir kişver-i cilve-sâz pîş-i nazar olduğından gayrı râzdâr-ı vahy daği resânide-i sâmi‘a-i istibşâr eyledi buyurdılar. Ol siyâğda sultânü’l-‘Arab ve’l-‘Acem kürsî-i memâlik-i kisrâ olan şehr-i Medâyinde vâki‘ kaşr-ı saltanatuñ [M-99] tarh u vaz‘ u şifât u ‘alâmâtın ve rüsüm-ı müdâhil ü meğâric ve kavâid-i erkân u idlâ‘ın ve tarz-ı sağf u ebvâb u münâzirîn bi’l-cümle Selmân *radıya’llâhu ‘anhuñ* âyine-i vuğûfuna tağbîk idicek hemân Selmân dâmen-i müjğânın nâvdân-ı hûn-âba rîz-i şıdğ u şafâ iderek bî-ihtiyâr yâ Resûla’llâh kâsem be-nâm-ı muğaddes-i İlahî ki [T1-80a] memerr-i nazar-ı¹¹¹⁰ i‘câzıñuz olan resm ile bu

¹¹⁰⁷ şan‘af A, E, Ş; şafâ M, T2; şan‘â T1

¹¹⁰⁸ Onun izzet ayağını öpme şevkinden, ıztırapla taşın gönlüne ateş düştü.

¹¹⁰⁹ belâ-gerdân, Gültekin, s. 219.

¹¹¹⁰ memerr-i nazar-ı A, T1, T2; kamer-nazar-ı M, E, Ş

‘abd-i [T2-211a] kemterinün mersüm-ı harīṭa-i ḥāfızası ikisi birbiriñden rīḥte-i naḫş-ı vāhid olub yekser-i mü tefāvüt-i nā-müteşavverdür ve ben şehādet iderüm ki cenāb-ı i‘cāz-ı nişabuñ meb‘ūsı bi’l-ḥaḫ Resūl-i Ḥudādur diyü kabāle-i şehādeti ḥatemzede-i taşdıḫ eyledi. Bu nesīm-i nüvīd-i fütūḥla mü’minin raşinü’l-i‘tikāduñ kimām-ı¹¹¹¹ ḥadāyik-i ḫulūbı ḥandān olub çend-rūze külfе-i dīmāh-ı meşāḫ ki ‘āḫıbet müstetbi‘-i rebī‘-i fütūḥ ola irtikābı ḫarīn-i sühületdür diyü şād-kām oldılar.

*beyt li-mü’ellifehi*¹¹¹²

[Ş-161a] Hemān neticesi de firḫat¹¹¹³ olmasun yoḥsa

Vişāli der-pes¹¹¹⁴ olan intizār mümkündür

Ammā müşevveş-dilān-ı nifāḫ ki başar-ı başiretleri mānende-i ḫalḫa-i dām merdümün idrākinden maḫrūm idi. Hem-zebān-ı redd ü inkār oldılar ki¹¹¹⁵ bu ne ṭavr-ı bü’l-‘acebdür ki istilā-yı ḫuşūma ‘adem-i muḫāvetmetden nāşī mażīḫ-i ḫufre-i ḫendeḫe tevārī iderken yine nüvīd-i fütūḥ-ı Fāris ü Şām u Yemen’le mübtehic¹¹¹⁶ olurlar. Bu va‘d¹¹¹⁷ degüldür illā ki ğurūr-firībdür. Benāberin ser-i bī-devlet-i nā-besāmānları tā be-ḫaşr *وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا*¹¹¹⁸ mıḫra‘asına ḫarbetgāh oldı. Vāḫı‘a Selmān *raḫıya ‘llāhu* [A-53b] ‘anhuñ ḫandīl-i dil-fürüz-ı rūḫı henüz terk-i miḫrāb-ı beden itmemiş idi ki [E-59b] şārıḫ-ı ‘ālem-fürüz-ı İslām memālik-i mev‘üdeyi tenvīr idüb nām-ı nāmī-i sulṭān-ı tehāmī Şām u Fāris ü Yemen’de ārayış-i rü’s-i menābir oldı, *fe-li’l-lāhi’l-ḫamdü ve’l-minne*. Mā-ḫaşal semm-i maṭāyā-yı a‘dāsına şaḫrā-yı Yeşrib-zemīni dāğdār-ı Mekke-i āzār itmeden şeş rūze müddetde emr-i¹¹¹⁹ ḫendeḫ resīde-i serḫadd-i ḫitām olub defīnetü’l- [T1-80b] esrār-ı İslām güyā bir ejder-i ser-ber-düm-i¹¹²⁰ sehmgīn ihāṭasında muṭalsam oldı ve māh-ı ‘ālem-ārā-yı beyzatü’l-İslām āğuş-ı hālede nigīn-i ḫāne-nişīn gibi meḫīn oldı.

beyt

¹¹¹¹ kimām-ı A, M, T1, E, Ş; ğonce-i T2

¹¹¹² beyt li-mü’ellifehi M; beyt A, T1, T2, E, Ş

¹¹¹³ firḫat A, M, Ş, T1, E; firāḫ T2

¹¹¹⁴ -pes A, E, M, T1, T2; -pey Ş

¹¹¹⁵ ki M, T2, E, Ş; T1, A’da yok

¹¹¹⁶ mütebehhic, Gültekin, s. 220.

¹¹¹⁷ va‘d A, T1, T2; va‘de M, E, Ş

¹¹¹⁸ O vakit münāfıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar (inancı zayıf olanlar), “Allah’ın ve Peygamberinin bize vadettiği zafer, bir aldatmacadan başka bir şey değil” diyorlardı. Ahzāb Suresi: 12.

¹¹¹⁹ emr-i A, M, T1, E; T2’de yok.

¹¹²⁰ ser-ber-düm-i A, E, Ş, T1, M; ser-der-düm-i T2.

دلہای صاف راست نکہیان ملائمت

آینہ را زموم بود آہنین حصار¹¹²¹

Ez-ān-sū aḥzāb-ı hezīmet-niṣāb-ı müşrikīn daḥi Medīne-i meteyemmeneye yek-rūze¹¹²² mesāfe ḳaldıḳda taḥrīk-i maḥāzīl-i Ḳureyş'le Ḥuyeyy bin Aḥṭab-ı süflī-ḥaseb maḳşūre-i maḥşūre-i muşāleḥada ḥoş-nişīn olan Yehūd-ı Benī Ḳurayza'ya [T2-211b] taḥrīb-i bārū-yı şulḥ itdirmek recāsıyla ḥiṣār-ı¹¹²³ Benī Ḳurayza'ya şitābān oldı. Ḳāyid-i ḥargele-i Benī Ḳurayza [M-100] olan Ḳaḥb bin Esed firāz-ı ḥiṣārdan Ḥuyeyy bin Aḥṭab'ıñ mānend-i ḥūk-ı beyābānī sürḥat-i tāmmla reh-peymā-yı ḡavāyet oldıḡım göricek efsūs ki bu bādiye-i girdbād-peymā ki ḳudūm-i şūmı müstetebīḥ-i nuḥūset ü felāketdür. Hiç degül illā ki icrā-yı seyl-āb-ı fesād u hedm-i mebānī-i şulḥ u sedād için müteveccihdür¹¹²⁴ ما صنع بدخول حى على رجل مشوم وهر الان يد diyüb derbān-ı ḳalḥaya sedd-i bāb için tenbīḥ eyledi. Ḥuyeyy bāb-ı ḳalḥayı ḳalb-i nā-mühtedīsi¹¹²⁵ gibi münsedd göricek teklīf-i fetḥ-i bābla mānend-i seg-i herze-ḥavḥav kemend-i pür-piḥ-i feryādı küngüre-i ḥiṣāra bend eyledi. Kaḥb bālā-yı divārdan bu vechile seng-endāz-ı girān-vezn-i cevāb oldı ki yā Ḥuyeyy mücib-i irtikāb-ı külf-e ḥazīmet nedür? Sen bir şaḥş-ı nā-mübāreksin ki vażḥ-ı ḳadem eylediḡiñ memleket ḥilye-i ḥimāretten maḥrūm ve te'şīr-i ḳadem-i meş'ūmuñ berri ḥarāb u baḥrı serāb itdüḡi maḥşūmdur. [T1-81a] Ḥālā bu ḥazm-i bī-cezmden semīr-i zamīrūñ hüveydādur ki şe'āmet-i naḳz-ı ḥahdler bizi daḥi Benī'n-Nāḏīr gibi āvāre-i beyābān-ı idbār ide. Sen ol emniyyeden nezḥ-ı dendān-ı ṭamaḥ eyle ki biz İslāmiyān ile rābiṭa-i peymāna girih-i İmān ile istiḥkām¹¹²⁶ virmişüzdür. Zīr-i şecere-i muḥāhedeye iltiyāz itdüḡimüz müddetde anlardan meyve-i ḥubb u vefā ve sāye-i şıḳḳ u şafādan [Ş-161b] ḡayrı [A-54a, E-60a] meşḥūdumuz olmadı.

*beyt li-mü'ellifehi*¹¹²⁷

Ābuñ ey ebr-i belā istemezüz etme nişār

Olma tek mezraḥ-i ümmīdimüze şāḥḳabār

¹¹²¹ Saf gönüllüler doğru, gözcüler yumuşak huylu; ayna mumdan, hisar demirden olur.

¹¹²² -rūze A, M, T1, E; -rüz T2

¹¹²³ ḥiṣār-ı A, E, M, T1; T2'de yok.

¹¹²⁴ Ayaḡı uğursuz Ḥuyeyy'e yardım etmeyin (çünkü) benden anlaşmayı bozmamı isteyecek.

¹¹²⁵ nā-mühtedīsi A, E, T1, T2; nā-mühendesī M

¹¹²⁶ istiḥkām A, M, E, T1; T2'de yok.

¹¹²⁷ beyt li-mü'ellifehi M; beyt A, Ş, T1, T2, E

diyü bādī-i emrde seng-endāz-ı ‘arrāde-i imtināc’ oldı¹¹²⁸ ammā Hıyeyy-i bed-sīret şaşt-ı ihtiyālden güşād virdügi sihām-ı mekīdetinüñ amac-ı murāda ‘adem-i işābetinden dāğdār olıcağ şu‘bede-i āher ihtirā‘ına der-kār olub girih-i ḥande-i bādir-şikāf-ı müstehziyāneye¹¹²⁹ bu vechile güşāyiş virdi ki āferīn ey Ka‘b pīş-i miḥmānāne süfre-güşā-yı mā-ḥazar-ı ni‘met olmamağa ‘aceb bahāne olmışsun. Buḥl u imsāke ilbās-ı kisve-i ḥıfz-ı mīşāk idüb iç‘ām-ı vāridīnden ictinābı şebāt-ı mu‘āhede ile tesmiye eylemişsin. Mertebe-i ḥaset ü imsākuñ evvelden meşmül-i itṭilā‘ımızdur.

beyt [T2-212a]

بسکه دل کیر ز همکاسه¹¹³⁰ شوی میشکنی

کاسه را که در صورت ادم باشد¹¹³¹

Biz senüñ dārū-ḥāne-i der-beste-i iḥsānuñdan ‘illet-i cū‘a ḥvāhişker-i dārū-yı imdād olmağa gelmedik ki bezl-i loğma-i mā-ḥazarı vāhimesiyle veche-i ‘azmimüze¹¹³² sedd-i bāb-ı imtināc’ idesin.

beyt

فکنده است ترا در جهنم امساکت

که آب و نان بمذاق تو زهر و زقومست¹¹³³

diyü sihām-ı dildūz-ı levḥ ü teşnī‘i ḳabza-i ihtidā‘dan perrān eyledi. Çün miyān-ı ḳabā’il-i A‘rāb’da [T1-81b] buḥl u imsāk müntehā-yı merātib-i zemāyim-i ef‘aldür. Bu taḳrī‘-i ciğer-sūzdan Ka‘b’uñ mużga-i [M-101] şanevberīsi kebāb-ı sīḥ-i ḡayret olub ḥvāh u nā-ḥvāh fetḥ-i bāba mübāderet eyledi ve ṭarīḳa-i istikrāh üzre nā-çār kelimāt-ı ‘ādiye ile pürsiş-i ḥāṭır merāsimin mürā‘atdan şoñra ol mühre-bāz-ı hengāme-i fesād enbān-ı mekr ü rīvi bāz idüb ayıtdı ki ey Ka‘b saña ne gūn nüvīd-i ‘izz-i ebedī ile geldüğüm mir’āt-ı vuḳūfuña ‘aks-endāz olsa bāb-ı ḳal‘ayı bāz itmek degül belki dest-i şevḳle sīneñi çāk idüb beni ḥalvet-kede-i derūnuñda cāy-gīr iderdüñ.

beyt

Fevvāre-şıfat tācuñı eflāke atarduñ

¹¹²⁸ diyü bādī-i emrde seng-endāz-ı ‘arrāde-i imtināc’ oldı A, M, T1, E, Ş; T2’de yok.

¹¹²⁹ müstehziyāneye A, T1, T2; müstehziyāne M, E, Ş

¹¹³⁰ شوی A, E, T1, Ş, T2; سبوی M

¹¹³¹ O kadar ki aynı kāseden arkadaş olduğun kişiyi kırmaktan fikir kāsesi kapı oldu suret de insan.

¹¹³² ‘azmimize A, T1, T2; ‘arzımıza Ş, M, E

¹¹³³ Pintiliğın seni cehenneme atmış (bu nedenle) ekmeğın ve suyun lezzeti sana zehir ve zakkumdur.

Bilseñ cereyânını eger cüy-ı murāduñ

Hālā eşraf u aʿzām-ı Kureyş ü rüesā-yı kabāʿil-i eṭrāfda¹¹³⁴ deh-hezār merd-i ḥūnhvār ile istiṣāl-ı Muḥammediyān için şedd-i niṭāk-ı mīṣāk eylemişdür. Sizüñ daḥi ol encümen-i sürürdan hişşeyāb-ı ḥuzūr olmañuz recāsıyla bizi ṣāl-ı peygām-ı teklīfe [E-60b] irsāl eylediler. Kaʿb ayıtdı ki yā Hüyeyy¹¹³⁵ senüñ bize reh-āverd-i dostāneñ¹¹³⁶ degül illā ki züll-i sermed ü nekbet-i muḥalleddür. Zīrā ki māye-i irvā-yı mezraʿa-i āmāl ḡann itdigüñ ḡaym-ı [A-54b] keşf yaʿni cemʿiyyet-i Kureyş ü kabāyilden tevaḳkuʿ-ı feyzān-ı āmāl muḥāl olub ancaḡ māyeleri raʿd u berḡ-i bī-ṭāʿil idüḡi vāzıḥdur. Bā-ḡuşuş bizüm yümn-i muʿāḡade-i İslāmiyānla eczā-yı evḡātımız şīrāzegīr-i istirāḡat iken [T2-212b] dest-i ihtiyārimuzla Sāmān-ı kāfiri rehn-i tefriḡa vü telāş itmek menāfi-i¹¹³⁷ ḡurrem-i ḡuredmendānedür¹¹³⁸. Hemān bizüm¹¹³⁹ ḡirmen-i āsāyişimizi berḡzede-i mażarret eyleme.

bejt

Tek hemān eyleme pejmürde nihāl-i emelüm

Geçdüm ey ebr-i sitem neşv ü nemādan [T1-82a] geçdüm

diyüb bādī-i emrde muḡāfaza-i rābıta-i mīṣākda izḡār-ı sebāt-ḡadem eyledi ammā ʿāḡbet ol muʿallim-i [Ş-162a] dilbestān-ı mekr ü ḡiyel hezārān dāstān-ı fesāne vü füsün u naḡş-ı bāzıçe-i vüsüsa-i ḡün-ā-ḡünla Kaʿbʿı endāḡte-i şeşder-i ḡilāf ve cādde-i müstaḡıme-i vifāḡdan māʿil-i inḡirāf eyledi. Kaʿb didi ki yā Hüyeyy andan tersānım ki Kureyş ve Benī ḡaṭafān-ı nā-sāḡte-kār kār-ı¹¹⁴⁰ Muḡammediyānı ber-ṭaraf idemeyüb destmāye-i ʿacz ü fütürle herbiri mevātın-ı aşlıyyesine müteferriḡ olıcaḡ biz iḡtizā-yı mükāfāt-ı sū-i ʿamelimüz ile ser-pençe-i ḡārā-şikāf-ı İslāmiyāna giriftār ḡalayuz. Hüyeyy bir ḡande-i maḡrūrāne ile erkān-ı ḡişāra zelzele şalub didi ki ey Kaʿb, bu ne fikr-i saḡımdür ki ḡaṭır-ḡüzār idersin. Bu ṭufān-ı cihān-āşüb-ı ḡurüşān rehḡuzerinden çend-bünye-i nā-mütemekkin-i bī-esās reh-bürde-i necāt olmaḡ ne ihtimāldür? Bir-taḡdīr-i farz-ı muḡāl öyle bir şüret-i bāz-ḡüne-i nā-meʿmül nümāyān oldıḡı şüretde bile bu nīk-endīş-i velā-kīş sizüñle bile ber-vech-i müşāreket-i

¹¹³⁴ eṭrāfda M; eṭrāf A, T1, T2, E, Ş

¹¹³⁵ yā Hüyeyy A, M, E, Ş, T1; T2ʼde yok.

¹¹³⁶ dostāneñ A, T1, T2, E; dūşāneñ M

¹¹³⁷ münāfi-i, Gültekin, s. 194.

¹¹³⁸ ḡuredmendānedür M, T1, Ş; ḡuredmendāndur A; ḡurednemdāne degüldür T2

¹¹³⁹ bizim A, M, Ş, T1; bizi bize koyup T2

¹¹⁴⁰ kār-ı A; Ş, T1, T2, Mʼde yok

zānūzede-i kūşe-i istiḳrār olub teveccüh iden mıtraḳa-i serküb-ı ḳazāya kūş-şıfat senḡle berāber vaż-ı sīne-i [M-102] ıştıbār ideyüm¹¹⁴¹ diyü āyāt-ı Tevrāt'a ḳasem eyledi. Bu mertebeden şoñra Ka**ḳ**-ı bed-aḡlāk niṡāk-ı naḳzı miyān-bend-i şıḳāk idüb 'ahd-nāme-i sultān-ı risāleti pençe-i ḡār-girdārıla ḡül-berg-mişāl çāk çāk eyledi. Ḥuyeyy-i ḡayye-nijāduñ ḡāṡır-ı nā-fercāmı cānib-i Benī Ḳurayza'dan müctemi' olıcaḡ nüvīd-i¹¹⁴² ḡaber-i tevāfuḡ ile mecma'-i küffāre rüçü' eyledi ammā Ḥuyeyy'ün mu'āvedetine müte'ākıb Ka**ḳ**-ı bed-'ahd [T1-82b] rü'esā-yı ḳavminden Zübeyr bin Bātā ve Nebbāş bin Ḳays ve 'Uḡbe bin Zeyd'e şüret-i vāḳı'ayı der-miyān idicek yek-pāre taḡṡı'e vü tehciyende hem-zebān-ı [T2-213a] feryād olub sirāyet-i şāmet-i Ḥuyeyy'den ḳaṡ-ı naḡar naḡz-ı mebnā-ı mu'āhede zımnında terettüb¹¹⁴³ iden ḡarāmet ü sü'-i 'ākıbet cihetinden bir vechile terhīb ü inzār¹¹⁴⁴ eylediler ki Ka**ḳ**-ı [A-55a] peymāne-şiken nādāniste irtikāb eylediḡi şü 'amelden derünü küre-i zebāneḡeş-i te'essüf ü nedāmet oldı. *mışrā'*¹¹⁴⁵

¹¹⁴⁶ پیشیمان شد از کرده اما چه سود

Bu ḡaber-i ḡam-āver sāmı'a-ḡüzār-ı seyyidü'l-beşer olduḡda mir'āt-ı zamīrlerine vesīle-i keder olub Zübeyr bin el-'Avvām *raḡıya'llāhu te'ālā 'anhı* tecessüs-i keyfiyyet-i ḡāl için ḡafıyyeten irsāl buyurdılar. Zübeyr ba'de'l-ıştılā' 'arzedāşte-i pışḡāḡ-ı aḡdes-i nebevī eyledi ki ḡālā Benī Ḳurayza mehāmm-ı kārzāre mütevaḡḡıl olub termīm-i bıḡā' vü teşyīd-i ḡavā'id-i ḡılā'a der-kār olub şaḡrāya müteferriḡ olan devābların ferāhem itmek üzredürler. Hedm-i ḡā'ide-i mu'āḡede eyledikleri ḡarekātlarından müstedildür. Naḡz-ı peymān-ı Benī Ḳurayza derece-i vuzūḡa bāliḡ olıcaḡ benāber-i emr-i 'ālī Sa'd bin Mu'āz u Sa'd bin 'Ubāde vü 'Abdu'llāḡ bin Revāḡa vü Ḥavvāt bin Cübeyr *raḡıya'llāhu 'anhüm* ḡişār-ı Ḳurayziyāne müteveccih olub ḡāḡ rıfḡ u mülāyemet ve ḡāḡ taḡvīf ü ḡuşūnet ṡarīḡıyla ol ḡırrāne-i¹¹⁴⁷ be-ḡüsiste-'ināne irā'et-i ḡirmen-i neşāyiḡ ü irşād ideḡördiler. Ḳaṡā nehīḡ-i 'inād u şıḳāḡdan ḡayrı cevāb şādır olmayub girifte-i peyvend-i pend ü efsār-ı irşād olmadılar. 'Āḡıbet destmāye-i ye'sle [Ş-162b] ḡuzūr-ı seyyidü'l-enbiyāya

¹¹⁴¹ ideyim A, M, E, Ş, T1, T2; idelim M

¹¹⁴² nüvīd-i A, E, Ş, T1, T2; bu bed- M

¹¹⁴³ terettüb A, T1, T2, Ş, E; tertīb M

¹¹⁴⁴ inzār A, T1, Ş, E, T2; endāz M

¹¹⁴⁵ mışrā' A, E, M, T1, T2; Ş'de yok.

¹¹⁴⁶ Yaptıḡından pişman oldu ama ne fayda.

¹¹⁴⁷ ḡırrāne-i A; ḡırrān-ı M, T1, T2, Ş

mu'avedet idüb ol bed-ahdleriñ mu'adāt-ı aşhāb-ı sa'adetde ısrārın [T1-83a] 'arz idicek fahrü'r-rüsül *'aleyhi efđalı's-salat* hāzretleri *hasbüna'llāhi ve ni'me'l-vekıl* şu'lesin pırāye-i şem'a-i zebān buyurdılar.

beyt

Eylerise yek nigāh-ı vefā¹¹⁴⁸ dostum benüm

Ėam yok olursa cümle¹¹⁴⁹ cihān halkı düşmenüm

Ammā nağz-ı peymān-ı Kırayzıyān miyān-ı aşhābda āvāze-hız-i¹¹⁵⁰ şöret¹¹⁵¹ olıcağ kār vān-ı havf u haşyet rābıta-i kulüb-ı mü'mināne nüzül idüb bāzār-ı şabr u sekīneleri revācgāh-ı tezelzül ü ıztırāb oldı. Bu āteş-i sāmānsüz-ı endüh işti'ālī hilālinde bir tarafından dağı nevāş-i¹¹⁵² pür-ma'āş-i¹¹⁵³ [T2-213b] huyül-i müşrikīn nümāyān olub Mālik bin 'Avf u 'Uyeyne [M-103] bin Hāşīn mecmūc-ı kabāyil-i Benī Esed ü Ėatafān u Fezāre ile bālā-yı vādiden ki cānib-i şarqı Medīne'dür bedīd olub ve ketībe-i Kureyş ü Benī Kināne āher vādiden ki taraf-ı Ėarby Medīne'dür nümāyān oldılar.

Birbirini başub gelür mevc-i yemm-i belā mıdır¹¹⁵⁴

*beyt*¹¹⁵⁵

يکى لشکر سراسر تیر و شمشیر

همه کرده شهاب و برق تسخیر

چو دیک از آتش پیکار جوشان

ز باد کینه چون دریا خروشان¹¹⁵⁶

[A-55b] Şevket-fercām-ı düşmen-i bed-serencāmdan kulüb-ı zu'afā-yı İslām¹¹⁵⁷ miyāne-i enāmil-i āheninde şemāme-i mūmdan nümüne olub binā-yı sebātları seffine-i şarşarzede gibi 'arza-i raşe vü zelzele-i bīm ü hirās oldı *kemā* *āvālet lūlūb al-hājar vātūnūnā bilāllē al-ṭūnā . a hūnālik abṭūlī al-mūmūnūn vūzūlūa şididūzūlā* *ķāla'llāhu 'azze ve celle*

¹¹⁴⁸ vefā M, T2, Ş, E; eger M; baña T1

¹¹⁴⁹ cümle A, M, T1, Ş, E; T2'de yok.

¹¹⁵⁰ āvāze-hız-i M, T1, Ş, T2; āvāz-hız-i A

¹¹⁵¹ irsāl eylediler Ka'eb ayıtdı ki yā Hüeyy ... aşhābda āvāze-hız-i şöret A, M, T1, T2, Ş; E'de yok.

¹¹⁵² nevāş-i A, T1, T2, E, Ş; nevāhī-i M

¹¹⁵³ pür-ma'āş-i T2; A, Ş, E, M, T1'de yok

¹¹⁵⁴ Birbirini başup gelür mevc-i yemm-i belā mıdır A, Ş, M, E, T1; T2'de yok.

¹¹⁵⁵ beyt A; meşnevī M, nazm T1, E, Ş; T2'de yok.

¹¹⁵⁶ Baştan başa kılıç ve oklu bir asker ateş yıldızlarını ve şimşegi büyüledi. Savaş ateşinden kazan gibi kaynıyor, kin rüzgarında deniz gibi coşuyordu.

¹¹⁵⁷ İslām A, M, T2, E; İslāmiyān T1

وَأَذِجَاؤُكُمْ مِّنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ¹¹⁵⁸ ol hengām-ı maḥşer-nümünde ki esbāb-ı ıztırāb-ı mütetābi¹¹⁵⁹ idi. Nā-gāh bir ḥaber-i ārāmsüz daḥi miyān-ı aşḥābda lehīb-efrūz-ı şüyūc oldu ki Benī Qurayza [T1-83b] imdād-ı Qureyşe şehir-i Medīne'ye kaşd-ı şeb-ḥūn için āmāde olmuşlardır. Benāberīn ḥāmī-i ḥıttā-i nübüvvet *aleyhi efḍalü't-taḥiyya* ḥazretleri Seleme bin Eslem'i iki yüz nefer ve Zeyd bin Hārişe'yi üç yüz nefer-i muvaḥḥid-i cān-sipārle müdāḥil ü mevārid-i maḥallāt-ı Darü's-Sekīne'yi muḥafāzaya ta'ayin¹¹⁶⁰ buyurdılar. Kem-furşatān-ı¹¹⁶¹ kemīn-nifāk bu maḥūle hengāmlarda āteş-i ḥasbūş-ı ḥabāset olmağa bahāne-cūy olmağa Evs bin Qıbtī-i münāfık ve āña mütereddid ba'zı bed-dilān-ı bī-i'tikād tehī-ṭab'ān-ı müslimīni tenfir ü taḥzīre der-kār olub māl u 'ıyāl ü eṭfālīnüz tārāczede-i gāret-girān olmağda iken ne bī-ḥiredlersiz¹¹⁶² ki bu dā'irede sergerdān olub itlāf-ı bızā'a-i māl u cān idersiz dimekle nice sāde-levḥān-ı muvaḥḥidīn seyyid-i ins ü cānn cenābından istizān-ı rücu'a [E-61a] cesāret idüb ḥānelerintün ḥulūvvin¹¹⁶³ behāne-i istircāc eylediler. *Kemā kāla 'llāhu te'ālā fārajūna* [T2-214a] فَاَرْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا *te'ālā* فَاَرْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا¹¹⁶⁴ Mā-ḥaşal esbāb-ı perişānī-i mü'minīn müctemīc [Ş-163a] ve şu'le-i ru'ḥ u reḥeb mesāric-i ḥulūbda mültemīc olub her biri gird-āb-ı ḥayretde dest ü pā urmağ mertebelerine bālig olmuşlar idi ammā siyeh-dilān-ı işrāk-ı sevād-nūrānī, sirişt-i İslāmīyānı mānend-i merdüm-i dīde ḳālīlü'l-cerem görmekle fikr-i saḥīfleri üzre ḥamle-i evvelīde istişāl niyyeti ile piyāde vü süvār def'aten kām-engīz olub mesāfe-i hücumları nā-gāh kenār-ı ḥendeğe müntehī olıcağ bi'l- [T1-84a] ıztırār vaḳfe-gīr-i nā-güzīr oladışdiler. Diyār-ı 'Arab'da resm-i müte'arif olmadığından nāşī taşavvurlarından ḥāric bir naḳş-ı gārīb [M-104] olduğundan gayrı temşiyet-i kaşd-ı fāsıdlerine sedd-i mümāna'at görinmegin herbiriniñ ser ü dūş u zebān [A-56a] u dehānı maşdar-ı ḥarekāt u maḳālāt-ı ta'accüb ü istiğrāb olarak gird-i

¹¹⁵⁸ Öyle ki düşmanlar her tarafınızdan size saldırıyorlardı. Gözler belermiş, yürekler ağızlara gelmişti; siz ise Allah'ın zafer vaadi hakkında çelişkili düşüncelere kapılmıştınız. İşte orada müminler ağır bir sınavdan geçirildiler ve şiddetli bir şekilde sarsıldılar. Ahzāb Suresi: 10-11.

¹¹⁵⁹ mütetābi' M, T1, T2, E; mutābi' A

¹¹⁶⁰ ta'ayin A, M, T2, E; ta'ayin ü irsāl T1

¹¹⁶¹ kem-furşatān A; kemer-bend-i furşatān M; Qurayziyān-ı T1, T2

¹¹⁶² bī-ḥiredlersiz A, T1, E, T2; bī-ḥiredlik M

¹¹⁶³ ḥuluvvin A, T1, E, T2; ḥalvetin M

¹¹⁶⁴ Onların bir kısmı "Ey Yesrib (Medine) halkı! Sizin artık dayanma gücünüz kalmadı, geri çekilin!" diyor; bir kısmı da "Evlerimiz korumasız." diyerek Peygamberden izin istiyordu. Halbuki evleri hiç de korumasız değildi. Tek amaçları cepheden kaçmaktı. Ahzāb Suresi: 13.

hendekde gerdişe başladılar. Bir taraftan duhüle fırsat bulamamağla bi'z-zarüre mukābelede nüzül idüb muhārebe-i şarafeyn merāmāt-ı nibāl ü ehçāre münhaşır oldı. Leşker-i küffār 'alā şarīkū't-tenāvüb mütaşaddī-i kıtāl olub adīm-i surhndan mevzū¹¹⁶⁵ hayme-i āfītāb-ı salţanata kaşd-ı hüçüm iderler idi. Hufre-i hendekden 'ubūr-verā-yı dā'ire-i imkān olmağın ne cānibe ğubār-engīz-i hüçüm olsalar erbāb-ı şadmet-i aşhāb leb-i hendekde sevād-ı haţţ-ı 'anberīn gibi müctemī' olub seng ü tīr ile müdāfa'aya şarf-ı tüvān iderler idi. Eşnā-yı hufrede hendeküñ bir maħalli mevāzī-i āhīrī gibi bervefķ-i dilh'āh müretteb olmamış idi. Ol maħalden ihtimāl-i vürüd-ı a'cā dağdağ-engīz-i hāţır-ı seyyidü'l-mürselīn olmağın ekşer-i leyālīde nefis-i nefiseleriyle selme-i ma'ħüde hīrāsetine kıyām buyururlar idi. Leyālī-i eyyām-ı hendekde mizāc-ı hevā mağlūb-ı sermā olmağın beden-i muqaddesleri destbürd-i bürüdetden¹¹⁶⁶ āzürde oldukça firāş-ı Şiddīka'da çend-nöbet tecdīd-i libās-ı harāret idüb yine selme-i ma'ħüde hīrāsetine 'azm iderler idi. Bu ğazā-yı ğarrāda ferāhim olan esbāb-ı meşāķ ki ez-cümle zehām-ı serşār-ı a'cā¹¹⁶⁷ vü tevehhüm-i ğāret ü katl ü celā ve ğalebe-i faķr u kaţţ u ğalā ve bürüdet-i [T2-214b] bī-i'tidāl-i [E-61b] hevā maķūlesidür. Bir ğazāda çehre-nümā olmadığı ittifaķ-kerde-i müdeķķikān-ı¹¹⁶⁸ siyerdür.

beyt

نمیدانم که دل را از کدامین درد بستانم

ربودندش چنان از هم که مسکین در میان کم شد¹¹⁶⁹

Benāberīn ğamh'ār-ı [T1-84b] şikeste-dilān-ı ümmet 'aleyhi efđalü't-taħiyyat taķviye-i ehibbā vü tefrīķ-i şeml-i a'cā kaşdı ile bir re'y-i işābet-āyīn-i mülāħaza buyurdılar ki şimār-ı¹¹⁷⁰ Medīne'nüñ miķdār-ı şülüşi Benī Ğatafān u Fezāre'ye berāy-ı muşāleħa va'd olunmağla şīrāze-i cem'iyet-i a'cāyı rehīn-i iftirāk eyleyeler. Benāberīn kāyid-i kabīleteyn olan¹¹⁷¹ 'Uyeyne bin Haşīn ü Seleme bin Eslem meclis-i muqaddese hāzır oldılar. Cenāb-ı hayrū'l-verā tesvīd-i vesīķa-i mu'āhede için cenāb-ı Zi'n-nüreyn rağıya'llāhu 'anha sipāriş buyurdılar ammā henüz mütevaķķı'-ı kıuyūd-ı şühüde nā-resīde idi ki hıdīv-i çāker-nevāz 'aleyhi's-şalātü ve's-selām

¹¹⁶⁵ mevzū^c A; mevzi^c-i M, E, Ş; maşnū^c T1, T2

¹¹⁶⁶ bürüdetden A; berdden M, T1, T2, E, Ş

¹¹⁶⁷ a'cā A, M, E, T2, Ş; T1'de yok.

¹¹⁶⁸ muqaddemāt-ı, Gültekin, s. 226.

¹¹⁶⁹ Bilmem gönlümü hangi dertten kurtarsam, kalbimi öyle çaldılar ki biçāre ortada kayboldum.

¹¹⁷⁰ şimār-ı A, T1, T2; şümār-ı Ş, M, E

¹¹⁷¹ olan A, E, M, T1, Ş; T2'de yok

mersüm-ı nigîn-i zamîrleri olan re'yi Sa'd bin Mu'az ve Sa'd bin 'Ubâde'nün şahife-i istişvâblarına nakş buyurdılar. Sa'deyn *radıya'llāhu 'anhümā* [Ş-163b] mânend-i düleb yek-zebân-ı şenâ olub ayıtdılar ki yâ Resûla'llāh:

beyt

Biz ne serkeşte-reviş bî-ser ü bî-pâyuz kim

Vaz^c-ı engüşt ideyüz hârfüñe mânend-i kalem

Egerçi [A-56b] 'allāme-i hıred-âmüz-ı ders-hâne-i haqîkat pîşgâhında bizüm gibi nev-âmühtegân-ı ebced-i mecâzuñ [M-105] taḥrîk-i zebân itmesi hâric-i hadd-i âdâbdur.

beyt

ببین کشف تو سری که در ضمیر قضاست

عیان شود همه چون عکس مردم اندراب¹¹⁷²

Ammâ çünki izhâr-ı lâyiḥa-i zamîr-i kesrimize ruşhat-ı 'aliyye erzânî buyurdıñız, bu bendelerüñ verâ-yı tutuḡ-ı endîşesinden 'arūs-ı re'y bu vechile cilvesâz olur ki eger bu nakş-ı sikke-i muhâvede¹¹⁷³ riḥte-i ḡalîb-ı vahy ise tenfîzi cāy-ı tereddüd ü tāḥîr degüldür. *mısrâ*¹¹⁷⁴

رضا رضای خداست و امر امر خدا¹¹⁷⁵

[T1-85a] ve illâ mücerred-i teştiyet-i şîrâze-i şürür u teşrîd-i¹¹⁷⁶ şerâre-i şerr ü şür için hâtır-ı ḥaḥîrden serzede olmuş re'y-i 'alî iḡtizâsı olub ve henüz fitile-i nîmsüz-ı muhâdene inḡifâsı [T2-215a] güzeşte-i hadd-i imkân degül ise maşlahat-dîd-i ra'y-ı saḡifānemüz budur ki iḡfâsına taḥrîk-i nefes-i ebḡâl buyurdılar. Zîrâ ki bu tā'ife ile henüz hem-kisve-i küfr ü ḡalâl olduğumuz eyyâmnda bile nahlistānımızdan bir ḡurmâyla taḡyîr-i zāyîḡa-i ârzüya ḡâdir olamamışlardır. Meger yâ ḡarîḡa-i dostâne üzre ḡānemize ferş-i bisât-ı müsāferet yāḡüd edâ-yı ḡıymetine mübāderet itmiş olalar. Şimdi ḡod *bi-ḡamdi'llāhi te'ālā* riyâz-ı aḡvālimüz [E-62a] ḡiḡān-ı ser-be-ḡarḡ-ı İslāmıla münevver¹¹⁷⁷ ve mezâri^c-i 'aḡāyidümüz ābyārî-i sehâb-ı hidāyetle muḡazzar iken ol maḡüle nemek-be-ḡarāmlara zıyâ^c-ı ḡālîšemüzde ruşhat-ı müşāreket-i zilleti

¹¹⁷² Kazanın iç yüzündeki sır perdenin açılmasıyla bereketlendi, su içinde gözbebeği gibi ortaya çıktı.

¹¹⁷³ muhâvede A, M, E, Ş, T1; muhâdene T2

¹¹⁷⁴ mısrâ^c Ş; A, E, M, T1, T2'de yok.

¹¹⁷⁵ Rızâ Allah'ın rızâsı, emir Allah'ın emri.

¹¹⁷⁶ teşrîd-i A, Ş, T1, T2, E; tebrîd-i M

¹¹⁷⁷ münevver M, E, Ş; müsevver A; mestür T1, T2

iẖtiyāre bir ṯarīkle mesāg̱ görünmez. H̱uşūşa bu cemāˆat-i ẖakk-ı nā-şināsān¹¹⁷⁸ baˆdeˆl-yevm bu muˆāmeleyi vazīfe-i muḳarrere ve ˆadet-i müstemerre bilüb her-bār dīk-i ṯamīˆaları ğaleyān eyledikçe bu ḳāˆideye istimsāk ṯarīkiyle emvālimüze ber-vech-i müşāreket itāle-i dest-i taşarruf sevdāsına dil-beste olsalar gerekdür. *Bi-ḥamdiˆllāhi teˆālā* şemşīr-i cihān-gīr-i İslām henüz raḥne-yāb-ı fütür u bāzū-yı dilīrān-i şīr-i intīḳām¹¹⁷⁹ dāğdār-ı ˆacz ü ḳuşūr olmadı. Ol kilābuñ ḥargele-i Ḳureysˆe inzimāmından dāmān-ı zamīrimüz gerd-ālūde-i melāl degüldür diyüb inˆiḳād-ı şulḥa şūret-i cevāz göstermediler. Cenāb-ı eşrefüˆl-enbiyā *ˆaleyhi ecmelüˆt-teḥāyā* bu vechile mürvārīd-bend-i sübhā-i cevāb oldılar ki bu emrde berīd-i muraşşāˆbāl-i āsumānī İşāl-i peyām-ı Rabbānī [T1-85b] itmemişdür¹¹⁸⁰ ancak küllḥan-ı cemˆiyyet-i işrākuñ iltihābda ittifāklarından nāşī zuˆafā-yı müˆminīni giriftār-ı teb-i ıztırāb muˆāyene itmekle isāle-i cūybār-ı tedbīrle teskīn-i zebāne-i muˆādāt ḳaşd olunmuş idi. Çünki sizüñ āteş-i bālākeş-i hücum-ı ḥuşūmdan ˆacz u ıztırābıñuz olmayub ḥavāle-i sehāb-ı şemşīr-i hūn-bār itmek [A-57a] şafā-yı ḥātırıñuz ṯarafı ise bizüm daḥi çille-i rızāmuz sizüñ kemān-ı irādetiñüze bestedür [M-106] diyüb Saˆd bin Muˆāz cānibine taḥrīk-i mīḳrāz-ı ebrū¹¹⁸¹ buyurduḳda Saˆd dest-i Zīˆn-nüreyñden veşīḳa-i nīm-nüvişteyi alub girībān-ı [Ş-164a] şabr-ı müştākān gibi çāk eyledi. ˆUyeyneˆnün zāyiḳa-i ümmīdi ḥurmā-yı ḥalāvet-baḥşā-yı Medīneˆden çāşni-yāfte-i yeˆs ü ḥirmān olıcaḳ ayıtdı ki [T2-215b] egerçi nevāle-i puḥte-i şulḥa āb-ı serd-rīzān itdiñüz¹¹⁸² ammā benüm bildigüm budur ki şimār-ı¹¹⁸³ Medīneˆye nihāde-i kefe-i mīzāne-i şulḥ olmak size zerīˆa-i intifāˆ-ı emn ü istirahat olurdu. Zīrā ki ne muḳābeleye ṯāḳat-i muḳāvemetiñüz vardır ve ne muḳateleye ḳuvvet-i müşāberetiñüz vardır. Bu cevābdan hemān Üseyyid bin H̱uzayr *raḍıyaˆllāhu ˆanh* bir āteş-pāre-i ḥirmen-süz olub ayıtdı ki ey ˆayneˆl-hicris yaˆni ey rübāh-ı peçe-i çeşm bu ṯāˆife-i cān-sipār-ı rāh-ı ğayret dīn-i ḳavīmde dem-i şemşīr-i cevherdārı şiken-i pister-i sincāb ve peykān-ı sīne-güzārı miblaˆa-i¹¹⁸⁴ müferriḥ-i ḥavşala-tāb ˆadd iderken sen bunları şemşīrle mi taḥvīf idersin ˆan-ḳarīb nesīm-i ˆavn-i Yezdānīyle

¹¹⁷⁸ nā-şināsān A; nā-şinās M, T1, Ş, T2, E

¹¹⁷⁹ şīr-i intīḳām M, E, Ş; T1, T2, Aˆda yok.

¹¹⁸⁰ itmemişdür A, M, Ş, E; itmişdür T1; olmuşdur T2

¹¹⁸¹ ebrū M, E, T1, T2, Ş; ebr A

¹¹⁸² itdiñüz M, T1, Ş, T2, E; itdügimiz A

¹¹⁸³ şimār-ı M, T1, Ş, T2, E; temmār-ı A

¹¹⁸⁴ meblaˆa-i, Gültekin, s. 229

perde-i taqdīr-i Rabbānī ber-endahte olıcaķ ķankı ķaraf rehīn-i cüz^c ü feryād [E-62b] olacađın müşāhede idersin. Eger mūrā^c-at-ı ādāb-ı meclis-i nebevī baña āstīn- [T1-86a] keş-i ferāğ olmasa selāmetle ķavmūne rücu^c-uñ rehīn-i ^cuķde-i işkāl idi didükde ģazret-i seyyidü'r-rüsül *'aleyhi ş-şalātü ve 's-selām* dađı ķāmet-i şadā-yı dil-pesendlerin ref^c buyurub ^cUyeyne ve Ĥāriş'i meclis-i muķaddeslerinden redd ü ib^cād buyurdılar. Küffār ģıdmet-i ^caliyye-i nebevīde Enşāruñ şebāt u ittiĥādların istiĥlā^c-dan pāy-ı taavvurları süst oldı. Pīrāye-i levĥa-i rivāyetdür ki ketībe-i đalālden ^cAmr bin ^cAbdivüdd-i merdūd ki vafūr-ı celādet ü kemāl-i şecā^catle yegāne-i ķabā'il idi ve kaffe-i ķaba'il anı mīzān-ı itibārda hezār merd-i muķātile muķābil ^cadd iderlerdi¹¹⁸⁵ ve ĥattā cenāb-ı ^cÖmer bin el-Ĥaĥĥāb *rađıya'llāhu anh* ^cAmr-ı mezbūruñ eyyām-ı fetretde hem-ķāfile-i ticāret oldukları ĥālde hezār-reh-zen-i libās gibi bir ĥamle-i kūh-endāzla ^carza-i tefriķa vü inhizām eylediği meşhūd-ı dīde-i yaķinimdür diyü ol maĥalde mevzū^c-ı¹¹⁸⁶ ĥabaķ-ı şehādet eyledi. Eyyām-ı muĥāşaradan bir günde ^cİkrime bin Ebī Cehil ve Ĥübeyre bin Ebī Veheb ve Nevfel bin ^cAbdu'llāh ve Đırār bin el-Ĥaĥĥāb ve Mirdās bin Muĥārib'le kenār-ı ĥendeķe gelüb ^cubūra müsā'id bir cāy-ı tengden đarb-ı tāziyāne-i iķdāmla mānend-i sūĥre-i ĥum-süvār maĥıyyelerin ĥendeķin kenār-ı dāĥiline pertāb itdirdiler. Ebū Süfyān u Ĥālid bin el-Velīd baķıyye-i müşrikīn [A-57b] ile kenār-ı bīrūnī-i ĥendeķde şaff-ı ĥuşūmet-i üstüvār eylediler. ^cAmr-ı mađrūr [T2-216a] derūn-ı dā'ire-i İslāmiyān'a vesveseāsā reh-yāb olıcaķ mütekebbirāne yekrānına¹¹⁸⁷ irĥā-yı ^cinān-ı cevlan idüb na^c-ra-i gerdūn-şikāf-ı هل من ¹¹⁸⁸ مبارزى hevā-gīr-i [M-107] evc-i ģurūr eyledi. Mertebe-i tehevür ü celādeti ĥaylīden ^camme-i mü'minīnūñ sāmī'a vü bāşıralarında cāy-gīr olmađın ol seyl-i pūr-āşüb-ı ĥānümān-endāz-ı mübāreze için bir kimesnede cesāret-i cünbüş-i teķābüil nümāyān olmadı. Cenāb-ı faĥrū'l-enbiyā *şalla'llāhu aleyhi ve sellem*¹¹⁸⁹ ayā ķankı dostdur ki bu düşmen-i Ĥudā'nuñ def^c-i şerrine himmet eyleye buyurduķda aşĥābdan birinde ne pāy-ı cür'et ve ne şüret-i ragbet bedīd olundı ammā

beyt

[Ş-164b] Şeh-i serīr-i velāyet imām-ı ĥıĥta-i şer^c

¹¹⁸⁵ iderlerdi M, T1, T2, E, Ş; A'da yok.

¹¹⁸⁶ mevzū^c-ı A, Ş, T1, T2, E; mevzī^c-i M

¹¹⁸⁷ yekrānına A, E, Ş, T1, T2; yekrān ile M

¹¹⁸⁸ Benimle kim dövüşecek?

¹¹⁸⁹ şalla'llāhu aleyhi ve sellem A, E, Ş; şalla'llāhu te'ālā aleyhi ve sellem M, T1, T2

Muḥiṭ-i ʿālem-i dāniş ʿAliyyen veliyyu'llāh¹¹⁹⁰

kerrema'llāhü vecchü ḥazretleri¹¹⁹¹ انا اوبارزه maḳāliyle ol ʿifrīt-i ejder-
şemā'il ile dest ü girībān-ı muḳātele olmağa niyāzmend-i destür oldı. Ḥazret-i
fahri'r-rüsül niyāz-ı Ḥayder'i cevāben teğāfül ü aḡmāza ḥavāle buyurdılar. Def'a-i
şāniyede ʿAmr هل من مبارزى nafrasın yine naḥvet ü kibrle ref' eyledükde yine tezelzül-
i hirās [E-63b] mü'minīne māni'-i teḳābül olıcaḳ yine cenāb-ı Ḥayder-i Kerrār taleb-
kār-ı ruḥşat-ı mübārezet oldı. Def'a-i şālisede ʿAmr perde-i āheng-i da'vāyı daḫi
tızter¹¹⁹² idüb yine şāhibḳırān-ı mannaşa-i velāyet *kerrema'llāhü vecchü* cenābından
ḡayrı ḥvāhişker-i mübārezet bāriz olmayıcaḳ ḥazret-i şāhenşeh-i erīke-i nübüvvet
ʿaleyhi efḍalü't-taḥiyyat kendü dır'-ı Yemānīleriyle beden-i meteyemmenin tezyīn ü
bend-i şemşirle miyānların taḥşin buyurub kendü ʿimāme-i nūr-tābların dest-i
muḳaddesleriyle ser-i münevverine piçide buyurdılar.¹¹⁹³ اللهم اعنه du'āsıyla ol āhū-yı
ferişte-simāyı ol ʿifrīt-i ef'i-peyker-i kūh-süvār muḳābelesine piyāde irsāl buyurdılar.
Bu ḥāletde¹¹⁹⁴ mecāmi' eḥibbā vü a'dāya şūriş¹¹⁹⁵ ü ḥayret ʿarız olub yeksere engüşt-
gezā-yı istiḡrāb oldılar ki eyā ol [T1-87a] şāhre-i şammā ile bu ḳadeḥ-i mīnā yāḥūd
bu kūze-i billürin ile ol sindān-ı āhenin ne vechile bünyād-ı müşādeme-i sitiz
iderler¹¹⁹⁶ ola diyü dīde-i ʿaynek-nihādeveş herkes çār-çeşmele nāzır¹¹⁹⁷ şāhn-ı
meydāne nigerān oldılar.

beyt [T2-216b]

کردنکشی کف بلب اورده از غضب

سر مست اشتریست مهارش کسسته است¹¹⁹⁸

Amā cenāb-ı seyyidü'l-enbiyā *şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* ḳafā-yı ʿAliyyü'l-
Murtażā'dan dest-i du'ālārın dārü'l-aṭā-yı Rabbāniye bāz idüb [A-58a] Ḥudāyā
vāḳı'a-i Bedr'de iczān-ı¹¹⁹⁹ devḥa-i ḳarābetümden ʿUbeyde bin el-Ḥariş tu'ame-i teber-

¹¹⁹⁰ ʿAliyyen veliyyu'llāh M, T1, T1, E, Ş; Ali A

¹¹⁹¹ Ben dövüşürüm.

¹¹⁹² tızter A, T1, T2, E, Ş; tır-i tız M

¹¹⁹³ Allah'ın ona yardım et.

¹¹⁹⁴ ḥāletden M, Ş, T1, E, T2; ḥāletde A

¹¹⁹⁵ şūriş A, Ş, T1, T2, E; sūziş M

¹¹⁹⁶ iderler A, E, M, Ş, T1; T2'de yok.

¹¹⁹⁷ nāzır A; Ş, T1, E, T2, M'de yok.

¹¹⁹⁸ O kibirli kişi ki sinirinden elini dudağına getirdi, kontrolden çıkmış bir deve gibi yularından
çözüldü.

¹¹⁹⁹ iczān-ı A; aḡşān-ı M, T1, T2, E, Ş

i zeyn-i fenā oldı. Rūz-ı ciger-sūz-ı Uḫūd'da ‘amm-i muḫteremüm seyyidü’ş-şühedānuñ dāğ-ı āteşin-firākı henüz sīne-i cānda bākīdür. İlähī bu ‘abd-i kemīneñ ‘Ali’dür ki hem ibn-i ‘ammüm heme¹²⁰⁰ birāder-i cān-ı berabertümdür. Ḥudāyā ol şem^c-i sirāce-i velāyeti fānūs-ı hıfz u şıyānetüñde maşūn idüb itfāsıyla rūz-ı ḫayātumu tār eyleme رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ¹²⁰¹ zemzemesiyle ḫalka-i bāb-ı¹²⁰² niyāze tevessül [M-108] buyurdılar.

beyt

Bir du‘ā k’ola zebān-ı Nebevīden şādır

Ḳudsiyān dirler ise n’ola ser-ā-ser āmīn¹²⁰³

Ammā Ḥazret-i Ḥayder-i şaff-der şīrāne-reftārla bī-bāk ‘azm-i meydān idüb mānend-i seyl-i tīz-mevc-engīz ol āteş-i şerāre-ḫīzuñ ser-i rāhın sedd eyledi ve bādī-i emrde iktizā-yı şerī‘at-ı tāhire üzre ol güm-reh-i bādīye-i dālāli cādde-i müstaḫīme-i İslām’a teklīf eyledükde siriş-ti bed-āyīn-i ‘Amr’da isti‘dād-ı hidāyet nā-merküz olmağın şarşar-ı imtinā‘la cebīn-i çirkīnin pür-mevc-i gażab eyledi. Cenāb-ı Murtażā çünki devlet-i İslām’a liyāḫatüñ ‘adīmdür hemān senüñle [E-63b] fetḫ-i ebvāb-ı kifāḫa şürū‘ eyleyelüm didükde ‘Amr-ı ḫodbīn bir ḫande-i mağrūrāne ile meydānı lerzenāk idüb ayıtdı ki hiç mażanne etmeyem ki benümle dā‘iye-i muḫārebe ebṭāl-ı [Ş-165] ‘Arab’dan birinüñ ḫavālī-i gerd-i zamīri ola. Sen ḫod henüz tıfl-ı nevres ü küdek-i tāze-hevessin. Ebṭāl-ı rüzgār dīde-i rezm-azmāyla sevdā-yı teḫābül bīrūn-ı ‘ahd-i ḫudretüñ ve şīrāne-i ejder-şalvet-i hücumuna taḫammül ḫāric-i ḫavşala-i tāḫatüñdür. Senüñ gibi tıfl-ı nev-sālle mükāvahat baña¹²⁰⁴ naḫışa-i nāmūs-ı şecā‘atdır. Ḥuşūşa pederüñ Ebū Ṭalīb’le beynimüzde rābıta-i vedd ü ülfet mün‘aḫid olmuş idi. Şimdi benüm tīgümden senüñ ḫūnuñ gül-güne-i rüy-ı zemīn olmaḫ rızādāde-i zamīr-i ḫuḫūḫ-ı endīşem degüldür. Şīr-i Ḥudā [T2-217a] ayıtdı ki senüñ dem ü lahmüñ benüm dest-i sākī-i şemşīrümle sibā‘-ı bādīyeye şarāb u kebāb olmaḫ benüm tecvīz-kerde-i himmet-i müşrik-endāzumdur. ‘Amr’uñ bu maḫālden kīse-i ḫavāssı naḫd-i şu‘ürdan tehī olub hemān kemāl-i tehevvrle şā‘ıḫavār zemīne pertāb

¹²⁰⁰ heme A; hem benüm M, T1, T2, E, Ş

¹²⁰¹ ... Rabbim! Beni bu dünyada tek başıma bırakma; bana bir evlat ver. Çünkü gerçek vâris (ebedî varlık) sensin. Enbiyâ Sûresi: 89.

¹²⁰² bāb-ı M, Ş, T1, T2, E; A’da yok.

¹²⁰³ Ali Fuat Bilkan, *Nabî Divânı Cilt 2*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011, s. 1258.

¹²⁰⁴ baña M, T1, T2, E, Ş; A’da yok.

idüb evvelā kendü¹²⁰⁵ maṭıyyesiniñ kıvāmın kalem eyledi. Yā ‘Ali çünki sen ni‘met-i nā-yāb-ı hayātuñdan s̄ir olub leb-teşne-i t̄iz-āb-ı şemş̄ir olmışsın. İmdi benim destümden bu peymāne-i nā-güvāruñ lezzetin āzmāyiş eyle diyüb [A-58b] t̄ig-i zehr-ābdār-ı berķ-kirdārı sāk̄ı-i kevşer cenābına havāle eyledi. Māh-ı āsumān-ı imāmet siperin hālevār serpüş idicek k̄urşa-i nān-ı kerīm gibi destinde dü-nīm olub hattā eşer-i cüzviyesi ser-i münevverlerinde bedīd oldı ammā bu¹²⁰⁶ nevbet h̄amle-i s̄āhib-i Z̄ü’l-fiķār cenābına¹²⁰⁷ geldükde bir na‘ra-i gerdün-cünbān eyledi ki

beyt

زبانك هيبت و از نعره صلابت

فلك فكنده عنان و قضا كسسته لجام¹²⁰⁸

Neheng-i düşmen-āşām-ı [T1-88a] Z̄ü’l-fiķārı bāzū-yı velāyetle bir vechile havāle eyledi ki h̄amle-i evvelīde ser-i bed-manzar-ı ‘Amr hinduvāne-i Ebū Cehl gibi ferş-i meydāne gālṭān olub h̄azret-i imām-ı gül-nābuñ tekbīr-i zaferi pīrāye-i kitābe-i t̄āķ-ı aḥḍar eyledi. Bu h̄alet müşāhedesinden taraf taraf velvele-i sitāyiş [M-109] ü taḥsīni zelzele-baḥş-ı tārem-i heftümīn eylediler. ‘Amr ile hem-rikāb-ı meydān-ı cesāret olanlardan Dırār bin el-Ḥattāb ve Hübeyre bin Veheb Şāh-ı Merdān’la muķātele-i intiķām sevdāsına düşüb ikisi def‘aten hücūma mütşaddī olduklarında Dırār nazra-i ḥaşm-süz-ı Kerrār’e t̄ab getürmeyüb gürizi vesīle-i necāt bilicek Veheb daḥi zırhını cāme-i hayāta bedel meydāna [E-64a] endāḥte idüb murğsān¹²⁰⁹ meclis-i k̄afes-i āhenīnden cānib-i selāmete perrān oldı. Nevfel bin ‘Abdu’llāh-ı Maḥzūmī daḥi ‘inān-gerdān-ı güriz olub ḥendeķden cānib-i küffāre pertāb dā‘iyesinde iken ka‘r-ı ḥendeķe gālṭān olmağın ol kelb-i hayret-zedeyi çire-destān-ı guzāt yek-pāre sengbār¹²¹⁰ eylediler. Terāküm-i ṭabanca-i aḥcārdan bī-zār olub k̄udüm-i merg-i rāḥat-baḥşāya biñ cānla ümmīdvār olmağın [T2-217b] beni vech-i āḥer ile ihlāk-ı taḥmīl-i cemīle-i minnetdür.

beyt

مار ابدست نازمده خود بکش بتیغ

¹²⁰⁵ kendü A, E, M, T1, Ş; T2’de yok.

¹²⁰⁶ bu A; E, Ş, T1, T2, M’de yok.

¹²⁰⁷ Z̄ü’l-fiķār cenābına A, M, T1, E, Ş; Z̄ü’l-fiķār’a T2

¹²⁰⁸ Heybetinin sesinden ve kükreyişinin sağlamlığından felek dizgini düştü ve kazanın yuları koptu.

¹²⁰⁹ murğsān E, M, Ş, T1; murğsāne A; murğān T2

¹²¹⁰ sengbār A, T2; sengsār M, T1, E, Ş

اینست از مروت تو التماس ما¹²¹¹

diyü feryād idicek Ḥazret-i İmām rüy-ı şefkat ü merḥameten tih-i ḥendeke teşrîf-i¹²¹² nüzül erzânî buyurub erre-i Zü'l-fikâr ile miyânından dü-nîm eyledi.

beyt

زسبکه غمزه او خوار و زار میکشندم

بعجز میطلبم هر دم از اجل یاری¹²¹³

İkrime vü Mirdās meşakḳat-i bisyârla mecma^c-ı küffâre vâşıl oldılar. Mâ-ḥaşal naḥl-i nevres-i ḥadîḳa-i velâyet *kerrema'llâhü vechehü* [Ş-165b] bu güne kâşâne-i müteḥayyileye nâ-güncide bir emr-i [T1-88b] bedî'e maşdar olıcaḳ neş'e-i ma^ccün-ı neşâfla şem^c-şifat 'arız-ı efrûhte vü ḳâmet-i efrâhte ile ḥuzûr-ı seyyidü'l-beşere rû-mâl idüb top-ı meş'ale-i gurûr olan ser-i 'Amr'ı [A-59a] ḥâk-endâz idicek zebân-ı feşâḥat-beyânından¹²¹⁴ leme^cân iden çend-beyt ḥâtimesidür ki ḥatt u ḥâl u cemâl-i levḥa-i maḳâl kılındı.

şîr

عن الحجاره من سفاهت رايه

وعبدت رب محمد من صواب¹²¹⁵

لا تحسین الله خاندل دینه

ونبيه يا معشر الاخراب¹²¹⁶

*Beyt*¹²¹⁷

آنکه او در کنف چتر همایون اثار

همعنان ظفر از راه غزا کردد باز

زهره کیسو بکشاید که شود کرد افشان

از لباسش که پذیر فتنه و غبار از نک و تار

Hemân cenâb-ı¹²¹⁸ şeyḥeyn-i mükerrimeyn *raḍıya'llâhu 'anhümâ*

maḳâmlarından pertâb idüb,

beyt

¹²¹¹ Bizi nazım eline verme kendi kılıcınla öldür, senden isteğimiz budur.

¹²¹² teşrîfi A, T1, T2, E; M'de yok

¹²¹³ *beyt* / بعجز میطلبم/بعجز میکشندم/غمزه او خوار و زار میکشندم/زسبکه غمزه او خوار و زار میکشندم/بعجز میطلبم هر دم از اجل یاری/ Onun gamzesi beni o kadar çaresiz halde bırakır ki her an acizlikle ecelden yardım istiyorum.

¹²¹⁴ beyânından M, T1, T2; beyânında A, E, Ş

¹²¹⁵ Beyinsizliğinden taşlara taptı, ben ise doğru olarak Muhammed'in Rabbine taptım.

¹²¹⁶ Sanma ki Allah dinini yalnız bırakır, Nebîsini de ey Ahzab halkı. Öztürk, *age*, C.3, s. 314.

¹²¹⁷ beyt A, E ; nazm M, Ş; T1, T2 yok

¹²¹⁸ cenâb-ı A, M, Ş, T1, E; T2'de yok.

زهی ضمیر منبر تو شمع بزم رسول

زهی وجود شریف تو زیب صنع اله¹²¹⁹

Sitāyiş ile ser ü rüy-ı müteyemmenin buse-cāy-ı taẓīm ü tebcil eylediler. Seyyidü'l-enbiyā 'aleyhi's-şalātü ve's-selām hazretleriniñ maşrıq-ı dehān-ı mu'ciz-beyānlarından¹²²⁰ یوم الخندق افضل من اعمال امتی الی یوم القیامت¹²²⁰ hadiṣ-i şerifi mānend-i şāriq-i giti-fürüz dıraḥşān oldu. 'Abdu'llāh bin Mes'ūd raḍıya'llāhu 'anh [M-110] وكان الله قوين عزيزا¹²²¹ maḳālın pīrāye-i nāṭıka-i midḥat ü sitāyiş eyledi. Müsecel-i maḥkeme-i taḥḳıq olan rivāyetdendir ki hazret-i [T2-218a] nıgehbān-ı ḥıṭṭa-i velāyet [E-64b] kerrema'llāhu vecche 'Amr bin 'Abdivüdd'i ḳaṇṭara-i fenādan imrār idicek sāz u selbine tenzıl-i nigāh-ı iltifāt buyurmadılar. Ḥvāher-i 'Amr maşraı üzre gelüb dır u cāme vü selbin bercā göricek bī-iḥtiyār¹²²² ماقتله الا کفو کریم¹²²² maḳāliyle gūyā olub 'āḳıbet aña libās-ı [T1-89a] ḥil'at-ı fenā iden cenāb-ı 'Aliyyü'l-Murtaza idügin istiş'ār idicek bu iki beyti mersüm-ı şaḥıfe-i istişhār¹²²³ eyledi.

şir¹²²⁴

لوکان قاتل عمر وغير قاتله

لکننت ابکی علیه اخر الابد

لکن قاتله من لایعاب به

من کانه يدعى قديما بيضه البلد¹²²⁵

Mervīdür ki sebük-serān-ı kefere-i Ḳureyş cānib-i sulṭānū'r-rüsüle irsāl-i sefir idüb lāşe-i bed-heykel-i 'Amr u Nevfel'i temām-ı şarṭ-ı edā-yı diyetle iştirāya¹²²⁶ ṭaleb-kār oldılar. Sulṭān-ı müstağniyyü'l-ṭab'ı erike-i 'aṭā 'aleyhi ekmeli't-teḥāyā anlaruñ ne cesed-i nā-pākine ve ne kıymet-i ḥabīşesine iḥtiyācımız vardır diyü ol iki lāşe-i murdārı cānib-i küffāre endāhte eylediler. Mā-ḥaşal medār-ı itibār-ı küffār olan 'Amr bin 'Abdivüdd āteş-i bī-dūd-ı şemşir-i Ḥayderī ile reh-peymā-yı dergeh-i

¹²¹⁹ Senin nurlu zamirin Peygamberin meclisinin mumudur, senin şerefli vücudun Allah'ın yaratılış süsüdür.

¹²²⁰ Ali bin Ebī Tālib'in Hendek Gazası'ndaki bu dövüşü ümmetimin kıyamete kadar işleyeceği amellerinden daha üstündür.

¹²²¹ Allah'ın yardımı savaşta müminlere yetti; Allah güçlüdür, mutlak galiptir. Ahzab Suresi: 25

¹²²² Onu öldüren cömert biridir.

¹²²³ istişhār A, T1, T2; iştihār M, E, Ş

¹²²⁴ şir'a A, M; şir-i 'Arabī; T1, T2'de yok.

¹²²⁵ Amrın veya başkalarının katili olsun ben onun için sonsuza dek ağladım.

¹²²⁶ iştirāya A, E, Ş, M1, T1; şirāya T2

nīrān olduğu süfehā-yı Ahzāb'a dāğ-ı derūn u bāṭınları maslah-ı ḥanāzīr gibi pūr-ḥūn olucağ rūz-ı mübārezentūñ ferdāsında [A-59b] qahramān-ı kāf-güşā-yı şubḥ bālā-yı heyūn-ı gerdūnda kırāb-ı kırfām-ı zālāmdan şemşīr-i elmās-gūn ilmaına der-kār olucağ kefere-i qabā'il ü Qureyş niṭāk-ı ḥamiyyeti [Ş-166] dermiyān idüb Yehūd-ı peymān-kesel-i Benī Qurayza'nuñ daḥi inzimāmı ile bi'l-ittifāk dā'ire-i 'azīr-i mā'ü'l-ḥayvānı zulmet ihātā itdügi gibi İslāmiyān'ūñ muḥāşarasına şarf-ı kudret idüb ṭulūc-ı falakdan gürüb-ı şafağa dek bāzār-ı kārzarı bir gūne¹²²⁷ germ eylediler ki¹²²⁸ gūzāt-ı muvaḥḥidīn taqlīb-i ebşāra kudret ü tebdīl-i mevāzi-i iḳdāma fırsat bulamadıkları cihetden namāz-ı peşīn ü pesīn ü şām 'arza-i fevāt olub sükūn-ı tūfān-ı vegā ḥilālinde işāret-i peygām-berī ile Bilāl *radıya'llāhu 'anh* medd-i rişte-i ezān [T2-218b] idüb [T1-89b] evḳāt-ı selāseye bir iḳāmetle 'ale't-tertib-i şīrāze-bend-i qazā oldukları qalemzede-i ba'zı-rüvāt-ı siyerdür ammā cenāb-ı 'Aliyyü'l-Murtażā'dan mervī olan ḥadīs¹²²⁹ ملا الله بيوتهم وقبور هم ناراً كما شغلونا عن صلوات الوسطى حتى نماية الشمس müfādı üzre ancak nigāşte-i cerīde-i fevt olan şalāt-ı 'aşr idügi hüveydādur. Şāne-i ḥāme-i Muḥammed bin İshāq *rahmehümü'llāh* bu vechile [M-111, E-65a] şiken-güşā-yı ṭurre-i müce'edd-i rivāyetdür ki ol rūz-ı vegā-endüz ki zihām u sūtūt-ı küffārdan aḥvāl-i mü'minīn düşvār olub eger cenāh-ı müşkfām-ı ṭā'ir-i zālām taḥallül itmese beyze-i beyzā-yı İslām ḥāşā dest-ḥūş-ı inhizām olmağa qarīb olub be-taḥşīş miyān-ı İslāmiyānda olan dīḳ-ı ma'āş u vüs'at-i kerb ü miḥen ve galebe-i galā vü istilā-i a'dā ḥavşala-i taḥammül ü iştibārdan bīrūn olmağla herkes benefşesān ser-be-zānū-yı 'acz ü ıztırāb olub ekşer destmāye-i ḥayātadan me'yūs mānende-i murğ-ı nīm-bismil gūşış-i 'acizāne ile muntazır-ı fenā idiler¹²³⁰.

beyt

باز بمیدان ما موج بلا بستہ صف

پای فلك در میان رسم امان برطرف¹²³¹

Bu ḥāletde ḡamām-ı zālām-endūh-ı incilāya şürūc idüb leṭā'if-i¹²³² ḡaybiye-i İlāhī'den bir laṭife-i ḥafıyye leme'āne başladı.

¹²²⁷ gūne M, T1, T2, E, Ş; gün A

¹²²⁸ ki M, T1, T2, E, Ş; A'da yok.

¹²²⁹ Müşrikler bizi ikindi namazını kılmaktan alıkoydular, Allah içlerini ve kalplerini ateşle doldursun. Muhatasar Sahihü'l-İmāmü'l-Buhārī, Cüz: 3, s. 46.

¹²³⁰ idiler A, Ş, M, E, T1; oldılar T2

¹²³¹ Meydanımızda bela dalgaları saf bağlamış; feleğin ayağı ortada (kalmış), yardım dileme tertibi bir tarafa atılmış.

¹²³³بسا لطيفه كه در ضمن نامراديهاست

Hulāşa-i icmāl bu ki Nu‘aym bin Mes‘ūd-ı Ğaţafānī ki ol āna gelince āşinā-yı lücce-i işrāk oldığından mā‘adā debistān-ı mekr ü hıyelde sebağ-ıh‘ān-ı mükāyed-i şeytānī vü ihtirā‘-ı ğavāmız-i ihtidā‘da bī-müdānī idi. Nā-gāh ol günde ser-engüşt-i ‘ināyet-i İlāhī varağ-ı zamīrin kabūl-i nağş-ı sīne-fürüz-ı hidāyete taḥvīl idüb [A-60a] farrāş-ı қader miyāne-i¹²³⁴ āşinā vü bīġāneye [T1-90a] perde-i ‘anber-gün-ı şāmu āvihte idicek ḥafıyyeten kenār-ı ḥendeğe gelüb izn-i pāsdārān-ı ḥendeğle meclis-i münīr-i şem‘-i risālete pervānevār rü-māl eyledi. Keyfiyyet-i қudūmundan istiḥbār buyurulduğda evvelā fitīle-i zebānın müşķüt-ı nübüvvetden şu‘le-rübā-yı İmān eyledükden şoñra bir nüşḥa-i tedbīr-i dil-peżīri daḥi¹²³⁵ bu vechile mevzū‘-ı raḥle-i inhā eyledi ki yā Resūla’llāh iḥrāb-ı kefere-i bed-encām benüm dāḥil-i sefīne-i necāt-bağş-ı İslām oldığımdan henüz bī-ḥaber olmalarıyla eger ruḥşat-ı ‘aliyye erzānī buyurılırsa bir taḥrīk-i bādbān-ı ihtiyāl ile keştī-i cem‘iyyetlerin¹²³⁶ serkeşte-i [T2-219a] gird-āb-ı perīşānī itmek āsāndur. Seyyidü’l-enbiyā ‘aleyhi ezka’t-teḥāyā yā Nu‘aym enbān-ı iktidāruñda olan mühre-i bārice-i müşā‘bizāne i‘mālinde ihmāl itme ki¹²³⁷ ان الحرب خدعة hemān Nu‘aym ol maḥalden şeb-i tārda delālet-i şu‘le-i fānūs-ı İslāmı ser-ḥavīle-i ḥar-nijādān-ı [Ş-166b] Benī Qurayza ya‘ni Ka‘b bin Esed’üñ ḥayme-i vaḥīmesine ‘azm eyledi. Ka‘b mevcūd olan eşbāh-ı kabīle ile muқaddem Nu‘aym’dan mübtehic olub lāzıme-i tekrīm-i miḥmāndārāneyi [E-65b] taқdīm eylediler. Nu‘aym temām-ı mevvāre-i daқıḳa-rīz-i ihtiyāl idāresine maḥal bulub ḥarekāt-ı çeşm ü ebrūyı evzā‘-ḥīz-i ḥvāhāneye bāl ü per ü āh-ı nühüfteyi sāhte ve enīn-i nīm-şinüfte-i perdāḥteyi eṭvār-ı nīk-endīşāneye serber iderek ve gāh ser-rişte-i taқrīri ‘uқde-i teneḥnuḥ u sekte-i [M-112] tefekküre giriftār iderek hezār güne şīve-i firībīde ile derūn-ı intizār-keşān-ı istimā‘ı kabūl-i te’sīr-i¹²³⁸ maқāle temām-ı küre-i āteşīn itdükden şoñra ey vücūh-ı Benī Qurayza sizüñle ülfet-i şādıḳa-i sābıқadan nāşī hevā-yı fezā-yı muḥabbetüñüz pervāzgāh-ı tā’ir-i zamīrüm idügi zāhiren sizlere daḥi ḥafī degüldür didükde mānende-i ney-i müsiқār cümlesi birden yek-nağme-i taşdıḳ

¹²³² letā’if-i A, M, E, T1, Ş; T2’de yok

¹²³³ İstenilmeyen durumlarda bir latife yeter.

¹²³⁴ miyāne-i A, T1, T2; miyān-ı M, E, Ş

¹²³⁵ daḥi M; T1, E, Ş, T2, A’da yok.

¹²³⁶ keştī-i cem‘iyyetlerin T2; A, E, M, Ş, T1’de yok.

¹²³⁷ Savaş hiledir.

¹²³⁸ te’sīr-i M, T1, T2, E, Ş; nāşīr-i A

olıcağ Nu'aym ayıtdı ki ey vefādārān-ı dīrīn, sizler temāşā-yı ahvāl-i tarafeyn meşğalesi ile kendü encām-ı hālīñüz mülāhazasından ğafletdesiz ammā iktizā-yı muḥabbet-i bī-ğarazāne ile bir kaç gündən berū sizūñ emriñüzde bir endīşe-i cān-fersā bu muḥibb-i vefākīşe vāsıta-i taḥzīş olmuşdur. Hattā teḳazā-i dā'ıye-i hulūş böyle¹²³⁹ hareket-i bī-hengāme vesīle-i ictirā olmuşdur didükde Benī Qurayza daḫi ziyāde ğavṫa-ḫvār-ı gird-āb-ı telāş olub bu mücmelūñ tafşīlinde icāle-i kemiyet-i taḫrīre niyāz mend oldılar. Nu'aym ayıtdı hulāşa-i¹²⁴⁰ efkār budur ki ḫālā cem'ıyyet-i Ḳureyş ü kabā'il-i sā'ir¹²⁴¹ egerçi şimdiki ḫālde sevdā-yı istīşāl-i İslāmiyāndan¹²⁴² şarf-ı [A-60b] destmāye-i ikdām itmededürler ammā taraf-ı İslāmiyān daḫi lāzıme-i müdāfa'ada mu'āmele-i müsāhele vü taḫşir itmiyorlar. Tā'ife-i Ḳureyş'ūñ ḫoḳka-i ṫıynetleri ma'cūn-ı himmetden teḫi olmağla imtidād-ı eyyām-ı kıṫāl müstevcib-i kelāl olmadan¹²⁴³ ğayrı kıllet-i zād u 'ulūf daḫi 'ilāve-i melāl olmağla şüret-i rücu' zuhūrı aḳreb-i ihtimāldür. Eger öyle bir ḫalet ferāğ-ı vāқи' olub mevātın-ı aşıyyelerine rücu' taḳdīri üzre herkes kendü me'men ü istirāhatinde āsūde-nişīn-i bisāt-ı hızür oldukları zemānda zāhiren nevbet-i istilā-yı İslāmiyāne intikāl itse gerekdür. Sizler ḫod anlar ile binā-yı 'ahdi bir güne taḫrīb itdiñüz ki bu mertebeden şoñra ta'cīm ü termīmi bir ṫarıḳle ihtimāl-dāde-i mi'cār-ı ḫired degüldür ve ol leşkerden āzürde-i şā'ıka-i sūtüt hücumuna¹²⁴⁴ ṫāḳat-ı müdāfa'atıñuz daḫi [T1-91a] ma'dūm idügi nümāyāndur. Keyfiyyet-i ḫāl bu [E-66a] minvāl üzre olıcağ niçün¹²⁴⁵ bu renc-i rüh-fersāya bir 'ilāc-ı şāfī ve bu derd-ārām-ı kesele bir tedbīr-i vāfī mülāhazasında olmazsız didükde Benī Qurayza yeksere raḳd-ı ğafletden bīdār u sekr-i ḫayretten ḫüşyār olub sīnelerin küfte-i müşt-i nedāmet ü rişlerin künde-i engüşt-i melāmet itmege başladılar. 'Aḳıbet bu zaḫm-ı nā-pezirā-yı iltiyāmuñ merhemi tedārikinde Nu'aym'ūñ ṫabīb-i ḫāzıḳ-ı rāyından istimdād eylediler. Nu'aym ayıtdı, eczā-ḫāne-i müteḫayyilede bundan ğayrı dārū-yı şifā-baḫş-ı çeşmzed-i üstād [Ş-167a] ḫired-i ḫurdebīn degüldür ki a'cyān-ı

¹²³⁹ böyle A, E, T1, Ş, T2; bu M

¹²⁴⁰ hulāşa-i M, E, Ş; T1, T2, A'da yok.

¹²⁴¹ sā'ir M; Ş, T1, E, T2, A'da yok.

¹²⁴² İslāmiyāndan A; İslāmiyānla M, E, Ş; İslāmiyān'a T1, T2

¹²⁴³ olmadan M, T1, T2, E; olmadı A

¹²⁴⁴ mi'cār-ı ḫired degüldür ve ol leşkerden āzürde-i şā'ıka-i sūtüt hücumuna A, Ş, T1, E, T2; M'de yok.

¹²⁴⁵ niçün M, Ş, T1, T2, E; A'da yok

ureyş ü Benî aafân'ın end-nefer-i nâmdârı¹²⁴⁶ alâ arîü'l-mürâhene ittâz idüb
 kendü hişârîñuzda mevûf-ı kûşe-i istirâr itdükden soñra ferâg-ı bâl ile imdâd
 eylesiz [M-113] ki ureyş'e öyle bir arîza-i melâl ü rücûc udûşundan sizi dest-i
 İslâmiyânda tenhâ omayub anlar dai defc-i uşümetde icânet eyleyeler. Benî
 urayza Nuaym'uß risâle-i re'yine âme-i senâ ile tarîz-i istihsân-ı tarîr eyleyüb
 bu niyyeti cerîde-i âtırlarında sebt eylediler. Nuaym ol maalden mecma-ı
 ureyş'e gelüb bu siyâk üzere ıtılâk-ı zimâm-ı maâl eyledi ki ey vücühü'l-aşîre, bazı
 müstereân-ı serâ'ir-i abârdan bâzâr-ı sâmiada bir nesic-i nev-naş-ı tâze-reng
 zuhûr eyledi ki bunu urayza bu cânibüñ lâzıme-i muâşarada tesâhülün ve
 İslâmiyânüñ müdâfaada sebatların müşâhededen nâşî sizüñle olan muâkedelerine
 peşimân olub İslâmiyânla tecdîd-i râbıta-i mîsâk eylemişler ola. Şöyle¹²⁴⁷ ki eşraf-ı
 ureyş ü [T1-91b] aafân'dan bir nice nâm-âver-i nâfizü'l-kelimeyi dâne-i tedbîr
 ile dâm-ı tezvîre düşürüb âfile-i Muhâcirîn [A-61a, T2-220a] cenâbına¹²⁴⁸ teslîmi
 vâsıta-i istifa-yı cerem eyleyeler anları reyyân-ı¹²⁴⁹ âbişhor-ı şemşîr itdükden soñra
 ittifala cânib-i ureyş'e hecme-i intiâm eyleyeler. Egeri haber-i müteammil-i
 şıd u kizb idügi müteakkıkdur ammâ hele anlardan öyle bir areket ihsâs olunub
 yâhüd şüret-i mekrle aleb-i mürâheneye delâlet ider bir vazc-ı müşâhede olunursa
 şaddü'l-azer ki kendü dest-ihtiyârîñuzla umde-i abâ'il olan ricâli afletle düşmene
 teslîm itmeyesiz¹²⁵⁰ Ebü Süfyân ve sâ'ir küffârüñ bu peyâm-ı mühişden micmere-i
 kilisâ-yı dâlâl olan dimâqları pür-düd-ı hayret olub 'İkrime bin Ebî Cehl'i berây-ı
 teccessüs-i hâl-i Benî [E-66b] urayza'ya bu haber ile irsâl eylediler ki bu diyârda tül-
 i iâmet-i zaâ'ire vesîle-i illet ü devâbbe zarîa-i fıkdân-ı uvvet olub bundan soñra
 dai ziyâde tevakuf-ı mürîş-i za olacaı müteakkı olmaın yârın serâ-perde-i
 zulmet dâmen-ın olduı hengâmda ber-vech-i ittifa ihâle-i keزالik-i şemşîr itmekle
 sevâd-ı İslâmiyânı aşâ şahîfe-i şuhûddan nâ-büd idelüm. Benî urayza didiler ki
 yârın nişângâh-ı süba-i üsbûc olan yevmü's-sebtdür ki akâm-ı şerîat-ı
 Müseviyye'de yevm-i sebtde bizim penelerimiz dest-i taşvîr gibi uvvet-i irâyîden
 tatül olunma ehemmi-merâsim-i dîniyyemizdendir. Yevmü'l-eadda dest-i

¹²⁴⁶ aafân'ın end-nefer-i nâmdârı A, E, Ş; aafân'dan end-nefer-i nâmdâr M, T1, T2

¹²⁴⁷ ol şartla M, T1, T2, Ş, E; ola şöyle A

¹²⁴⁸ cenâbına A, T1, Ş, T2, E; cânibine M

¹²⁴⁹ reyyân-ı A, Ş, E, M, T1; T2'de yok

¹²⁵⁰ itmeyesiz A, M, E, T1, Ş; eylesiz T2

eşellimizden girih-i hükm-i Tevrāt münahall olduğu zemānda bile mādāmki eşrāf-ı Kureyş aʿyān-ı Ğatafān'dan bir cemʿ zānūzāde-i ziyāfet-ḡāne-i ḡiṣārımız olmaya bizden size ümmīd-i iʿānet nā-müyeserdür. Zirā [T1-92a] sizler ʿadem-i neyl-i merām taḡdīri üzre dār u diyārınızı veche-i rüçüʿ eyledigünüz zemānda pençe-i cān-ṣikāf-ı ṣīrān-ı İslām'da zebūn olacaḡımız bedīhīdür. Öyle olıcaḡ bize öyle maḡalde iʿānet ü imdād itmek sizün daḡi zimmet-i ḡamiyyetiñüze lāzım gele. ʿİkrime ḡaber-i nā-ümmīdle mecmaʿ-ı [M-114] Kureyş'e rüçüʿ eyledüğünde [Ş-167b] Nuʿaym'ün maḡāline tamḡā-yı taṣdīḡ urdılar ve Benī Kुरayza'ya bu maḡüle peyām-ı bārid iblāḡ eylediler ki ol nuḡūṣ-ı taṣavvurı¹²⁵¹ deyr-i zamīrlerinden maḡv itsünler ki ne anlardan istimdād-ı kārzar u ne aʿyānımızı pā-beste-i dāmḡāh-ı ḡiṣār iderüz. Biz ʿan-ḡarīb mevātinımızda murabbaʿ-niṣīn-i maḡṣüre-i [T2-220b] āsāyiṣ olduğımız zemānda anlar pençe-i ṣikence-i İslāmiyānda giriftār ḡalsunlar. Bu ḡaber Benī Kुरayza'ya vāṣıl olduḡda püṣt-i destlerin ḡüzīde-i dendān-ı nedāmet ü sīnelerin ṣerḡazār-ı nāḡun-ı melāmet idüb anlar daḡi maḡāl-i Nuʿaym'ı ṣebt-i cerīde-i taḡḡīḡ [A-61b] eylediler. Nuʿaym'ün bu tedbīr-i dil-pezirī muvāfiḡ-ı taḡdīr olub *bi-emri'llāhi teʿālā* ol günden ṣoñra eczā-yı nizāmları rehīn-i tefriḡa vü iḡtilāl oldı. Andan ṣoñra çend-rūze daḡi muḡārebāt-ı ʿadīde ile maḡṣūrān-ı müslimīni tazyiḡe iḡdām eylediler ammā ṣevāhiḡ-i ʿarṣa-i ĩmān daḡi müdāfaʿaya¹²⁵² bezl-i tüvān eylediler. Mervīdür ki ḡayyān bin el-ʿAraḡa¹²⁵³ eṣnā-yı ḡarbde bir ḡadeng-i āteṣīn-peykān perrān idicek Saʿd bin Muʿāz *radıya'llāhu ʿanhuñ* sāʿidinde olan ʿaraḡ-ı ekḡele mānend-i [E-67a] mīl-i¹²⁵⁴ mükḡüle iṣābet eyledi. ʿAraḡ-ı ekḡel uṣūl-i aṡnāb-ı ḡayme-i bedenden bir ṡanābdur ki aña iṣābet-i zaḡm vāḡiʿ olsa sultān-ı rūḡ terk-i serā-perde-i beden itmedikçe cūṣiṣ-i pergāle-i ḡün inḡitāʿ-pezir olmaz. [T1-92b] ḡazret-i Saʿd *radıya'llāhu ʿanhuñ* ḡarb-ḡāne-i cisminden ḡaṡarāt-ı ḡün mānend-i zer-i sürḡ müteʿāḡiben tevāride ṣürüʿ idicek maḡṣül-i āḡirin-sāl-i maʿmüre-i ḡayātı olduğın cezm itmegın bāḡāh-ı ḡudāvendīye dest-i niyāzı bu vechile firāṣte eyledi ki ḡudāyā eyyām-ı cāhiliyyetde benümle hem-ʿahd iken ṣimdi beni pīṣḡāh-ı ḡabīb-i muḡteremüñde ṣermsār eyleyen Benī Kुरayza'nuñ dil-ḡvāḡum üzre eczā-yı semiyye-i vücudları küfte-i ḡāven-i hevān

¹²⁵¹ taṣavvurı A, T1, T2; taṣvīri M, E, Ş

¹²⁵² müdāfaʿaya A, E, T1, T2, Ş; müdāfaʿada M

¹²⁵³ ʿUrfe, Gültekin, s. 238.

¹²⁵⁴ mīl-i A, M, E, Ş; T1, T2'de yok.

olduğın görmeyince fānūs-ı mīnā-kārī-i cism-i nizārı ūem^c-i cihān-tāb-ı hayātdan mehcūr eyleme diyü¹²⁵⁵ dest-i du^cā-yı ruhsūde-i itmām itdüğü dem *bi-emri'llāhi te'ālā*¹²⁵⁶ kaṭarāt-ı sā'ile-i hūna¹²⁵⁷ vaḳfe-i sūkūn 'arīz olub gül-berg-i pejmürde-i 'izārı def'aten iktisāb-ı tarāvet-i tāze eyledi. Zer-kārān-ı çārsūy-ı siyer-i hayrū'l-beşerde bu resm üzre levḫa-nigār-ı rivāyet olmuşlardur ki müddet-i muḫāşara yek-māhe ḳarīb olmuş idi ki ḫazret-i faḫrū'l-mürselīn *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* se şebāne-rūz mescid-i fetḫde peygūle-nişīn-i münācāt olub اللهم منزل الكتاب سريع الحساب¹²⁵⁸ du^cāsın kārgāh-ı seccāde-i niyāzdan kārvān-ı şehir-bend-i icābet-ḫāne-i kibriyāya revān eylediler yevm-i sālīş ki [M-115, T2-221a] rūz-ı çehārşenbe idi beyne'ş-şalātinde beşere-i mübeşşereleri gül-güne-nümāy-ı nüvīd-i beşāret olarak maṭla^c-ı bāb-ı mescid-i şerīfden āfitāb-şīfat dıraḫşān olub ḳudūm-ı şāhid-i dilārā-yı fetḫi Aşḫāb-ı Kirāma tebşīr buyurdılar ve bu müjde-i nuşret zımnında dāmen-i sāmī^cā-i aşḫābı le'ālī-i beşāret-i āḫirī ile bu vechile māl-amāl buyurdılar ki [Ş-168a] bu ḫareket-i cünbiş-i vā-pesīn dil-mürdegān-ı [T1-93a] işrākdür ba^cde'l-yevm pāy-ı¹²⁵⁹ ḫaṭā-peymā-yı müşrikīn memālik-i [A-62a] münevvere-i İmāniyānı dāğdār-ı naḳş-ı iḳdām itmek nā-müyesserdür ammā pergār-ı ḫaṭavāt-ı muvaḫḫidīn ba^cdezīn ḳalem-rev-i işrāki pāzede-i taḫḳīr ü muḫāṭ-ı dā'ire-i teşḫīr idecekleri nüvişte-i cerīde-i taḳdīrdür. Tebşīr-i faḫr-i cihānla şīrīn-kāmān-ı ḫālīşü'l-^caḳīde-i İmān fā'iz-i meserret olub¹²⁶⁰ [E-67b] zuḫūr-ı elṭāf-ı ḫafiyye-i İlāhiye nigerān iken beyne'l-^caşr ve'l-mağrib nā-gāh mehebb-i şarşar-ı ḳahr-ı ḫudāvendīden bir tünd-bād-ı ḫişār-efgen ve bir riḫ-i 'aşīf-ı bārū-şiken bir vechile ḫübūba āğāz eyledi ki def'aten ḫıyām-ı küffār-ı li'āmı dūş-ı hevāda hem-pervāz-ı ḳıṭa^cāt-ı seḫāb u ṭanābların nümüne-i tār-ı şihāb eyledi. Gerdiş-i ğırbāl-i girdbād dīde-i bī-nūr-ı¹²⁶¹ müşrikīni ḫarçīn-i ḫāk-keşāne döndürüb ḳudūr-ı ecfānların kāse-i

¹²⁵⁵ diyü M, Ş, T1, T2, E; A'da yok.

¹²⁵⁶ bi-emri'llāhi te'ālā A, T1, T2, E, Ş; bi-ḫamdi'llāhi te'ālā M

¹²⁵⁷ hūna A, T1, T2, E, Ş; hūn M

¹²⁵⁸ Ey kitābı (Kuran'ı) indiren, hesabı en çabuk gören, kavim ve kabileleri bozguna uğratan Allah'ım. Şu kabileleri de hezimete uğrat, sars onları Allah'ım. Sahīh-i İbn Huzeyme, Cüz: 2, 1312; Sünen-i İbn Māce, Cüz: 4, s. 80.

¹²⁵⁹ pāy-ı M, E, Ş, T1, T2; A'da yok.

¹²⁶⁰ olup A, M, E, T1, Ş, T2; oldılar E

¹²⁶¹ bī-nūr-ı A, Ş, E, M, T1; T2'de yok.

ümmīdleri gibi nigūn eyledi. *Ḳāle ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām* نصرت بالصبا واهلكت عاد

بالدبور¹²⁶²

beyt

باد صبا ببست میان نصرت ترا

دیدى چراغرا که بود باد یاورى¹²⁶³

galebe-i te’şīr-i sermādan mefāşıl-ı enāmīl ü a‘zāları pençe-i çınār¹²⁶⁴ gibi

hilye-i māskenen mehcūr oldu.

*beyt*¹²⁶⁵

چنان اتش از بیم صرصر بلرزید

که در زیر اتش سمندر بلرزید

چنان حمله آورده یاجوج سرما

که چون¹²⁶⁶ کرد سد سکندر بلرزید

Ceyş-i sermā bir gūne tārācger-i tāb u tüvān oldu ki dīde-i küffāre künc-i

düzaḥ cāme-i ḥvāb-ı vişālden nāzikter görinürdi.

beyt

زرخم لطمه سخت زمستان

رخ کردون کیبود ومهر لرزان¹²⁶⁷

[T2-221b] Efvāc-ı şarşar-ı kūh-endāz miyānesinden āvāze-i cünūd-ı rūḥānī vü

‘alāyim-i hevlnāk-i āsumānī istimā‘ıyla cem‘iyyet-i işrāk zehre-terāk¹²⁶⁸ olurlar idi ve

miyāne-i arz u semādan¹²⁶⁹ şadā-yı [T1-93b] ecinḥa-i ‘illiyīn¹²⁷⁰ ve gül-bāng-i

gulgüle-i tekbīr-i kerrubiyyīn zelzele-baḥş-ı dehşet olmada idi. *Kemā ḳala’llāhu*

te‘ālā يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْكُرُوا اللَّهَ نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا كَانَتِ لَكُم مِّنْكُمْ بَصِيرًا

¹²⁷¹ Eger ‘aşr-ı şerīf-i ḥazret-i raḥmeten li’l-‘ālemīn *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*

¹²⁶² Ben (Allah tarafından) saba rüzgarı ile yardım olundum, onlar (Ad Kavmi) batı rüzgarı ile yok oldu. Muhtasar Sahīhü’l-İmāmü’l-Buhārī, Cüz: 1, s. 310; Müsned-i Ebī Ya’lā el-Mevsilī, Cüz: 4, s. 435/Cüz: 5, s. 82; El-Cāmiü’s-Sahīh lil-Sünen ve’l-Mesānid, Cüz: 9, s. 227.

¹²⁶³ Saba rüzgarı senin kurtuluşun için bel bağladı, gördüğün mum (ışık) da yardım rüzgarı oldu.

¹²⁶⁴ çınār A, T1, E, Ş, T2; ḥıyār M

¹²⁶⁵ beyt M; nazm E, Ş; T1, T2, A’da yok.

¹²⁶⁶ کرد A; ببید M, E, T1, T2, Ş

¹²⁶⁷ Kışın sert tokatının yarasından feleğin yanağı mavileşti (morardı) güneş titredi.

¹²⁶⁸ -terāk A, Ş, T1, E; -tiryāk M; çāk T2

¹²⁶⁹ semādan A, T1, E, Ş, T2; semāda M

¹²⁷⁰ ‘illiyīn A; ‘ulviyyīn M, T1, T2, E, Ş

¹²⁷¹ Ey iman edenler! Allah’ın size olan şu lutfunu hatırlayın: Hani düşman ordusu size saldırmıştı. Biz de onlara karşı şiddetli bir fırtına estirmiş ve sizin görmediğiniz askerler sevk etmiştik. Çünkü Allah sizin ne kadar zor durumda kaldığınızı görmekteydi. Ahzāb Süresi: 9

olmasaydı eczā-yı arzın bi't-temām mühre-i Necefvār münce mid olacağı kalemzede-i ba'zı müdekkikān-ı āsārdur. Bu gāzā-yı garrāda hıdmet-i i'ānetle sāḥa-i gābrāya nüzül iden muraşsa^c-bālān-ı āşiyān-ı melekūt [M-116] hezār nefer olmaḵ meslūk-ı yerā^a-i 'anberīn-i müfessirīndür. Āvāze-i hevl-engīz-i āsumānīden huyūl-i tāzī vü cimāl-i hicāzī efsār u peyvendlerin rişte-i peymān-ı bed-^cahdān gibi şikest idüb cibāl ü şaḥārīye remān u devān¹²⁷² oldılar. Bu naḳş-ı [A-62a] bü'l-^caceb zuhūrı ki şaḥīfe-i müteḥayyilede nā-ma'hūd idi. Küffarı [E-68a] hāşāk-i lücce-i ḥayret idüb bir laḥza daḥi vaḳfe-i tereddüd istiḥālesi maḥsūm olmaḡın zevraḳ-ı vücūdı sāḥil-i selāmete İşāl sevdāsıyla ol şeb-i tīre vü tārda bāre-i gürīze 'inān-rīz oldılar. Serkeşte-i tīh-i [Ş-168b] ḥurmān ya'nī Ebū Süfyān kemāl-i telāş ü iztīrabdan nāşī zānū-yı nāḳada olan 'uḳde-i 'ıḳāle bile güşāyiş virmeden süvār olub leng ü lük vādī-i firāre sülük eyledi. Ḥuzeyfetü'l-Yemānī *raḍıya 'illāhu 'anh* ināre-i¹²⁷³ tenevvür-i rivāyet eylemişdür ki ol şeb-i serd ü tīrede kim¹²⁷⁴ künc-i yeḥdān aña nisbet kūşe-i külḥan u gıyābe-i gār aña nazār rüşen idi.

*beyt*¹²⁷⁵

شبی چنان که زدهشت جمال ننماید

فروغ نور تجلی بموسی عمران

شبی سیاه چنان کز کمال تیره کیش

زمان زمان [T1-94a] ره تلبیس کم کند شیطان¹²⁷⁶

Ol şeb-i teng ü tārda ḥazret-i kāşifü'd-düca *'aleyhi taḥıyyātü'l-verā* seccāde-i tāt üzre girih-bend-i sā'id-i 'ibādet olmuşlar idi ve Aşḥāb-ı Kirām'dan çend-nefer ḳurb-ı ḥayme-i nebevīde gālebe-i bürüdet ü şiddet-i mecā'etden ḥam-şüde-i tevārī vü istikānet olmuşlar idi. [T2-222a] Faḥrū'l-enbiyā *şalla 'illāhu 'aleyhi ve sellem* çendrek^cat itmāmında ḳadd-i şadālarını medd buyurub āyā kimdür ki cānib-i Ḳureys'den bize tecessüs-i aḥbār idüb bu hıdmet muḳābelesinde ferdā-yı ḥaşrde bizimle bile gülgeşte-i çemenzār-ı na'īm eyleye buyurduḡda bīm-i sermā vü şiddet-i cū'dan bir kimesne ḳıyāme cesāret idemeyüb cevāb-ı seyyidü'l-enbiyā edāsında girīve-i

¹²⁷² devān E, A, Ş, T1, T2; revān M

¹²⁷³ enāre-i, Gültekin, s. 240.

¹²⁷⁴ kim A, Ş, E; ki M, T1, T2

¹²⁷⁵ beyt A; nazm M, E, Ş; T1, T2'de yok.

¹²⁷⁶ Öyle bir gece ki dehşetinden yüzler görünmedi, İmrān'ın Mūsā'sına tecelli nūrunun ışığının görünmediği gibi. Öyle karanlık bir gece ki karanlığın fazlalığından din (karardı), zaman zaman hile yolu şeytana yol oldu.

teğāfūle girizān oldılar. İmāmü'l-enbiyā yine namāza şürūc buyurub bir nice rek'at daği edādan soñra yine nehc-i sâbık üzre huzzāre itāle-i kemend-i teklif buyurduklarında yine birisinden ašlā şuret icābet bedid olmayıcağ üç dört nefer kimesneyi kendü ismiyle da'vet buyurduğda her biri istimāc iderken Hudā vü Resūlüne itişām iderüm ki böyle leyle-i¹²⁷⁷ şāğğada beni maqāmumdan tahrik itmeye diyü izhār-ı cevābda teğāfūl eylediler. 'Ākıbet yā Huzeyfe bin el-Yemān¹²⁷⁸ diyü baña daği tevcih-i hitāb-ı müstetāb buyurduğda lebbeyk yā Resūla'llāh diyü maqāmımdan pertāb eyledüm. Huzūr-ı 'izzetlerine dāhil olduğda¹²⁷⁹ yā Huzeyfe ne hālet māni' oldı ki da'vetüm istimāc iderken icābetden imtināc eyledün buyurduğda didüm ki yā Resūla'llāh galebe-i cūc u sermādandur [E-69a] ammā¹²⁸⁰ esnā-yı mükālemede te'sir-i bürdden bend bend mefāşıl-ı bedenüm lerzān olub şadā-yı teđarub-ı āsitānum mesmūc [A-63a] olurdu. Faħr-i 'ālem tebessüm buyurub daği teqarrüb [T1-94b] ile buyurdılar, şebnemvār [M-117] ol āfitāb-ı 'ināyet cāzibesine muqārin olıcağ¹²⁸¹ اللهم احفظه من بين يديه ومن خلفه وعن يمينه عن شماله ومن فوقه ومن تحته du'asıyla yed-i sa'idlerin ser ü dūş u sīneme mālīde buyurduğda qasem-be-hālīk-ı kevnenyn ki derün u bīrūnumdan gā'ile-i havf u cūc u sermā bi'l-külliyeye dāmenkeş olub güyā ki halvet-i germ-ābeye duħul müyesser oldı. Andan soñra yā Huzeyfe baña kavm-i Qureş'den istiħbār-ı hāl eyle ammā kimseye itāle-i dest-i ta'arruz eyleme diyü hıdmet-i tecessüse ta'yīn buyurdılar. Çün ber-mucib-i hıdmet-i¹²⁸² fermūde-i nübüvvet miyān-ı Qureş'e dāhil olub bir dirāht-ı vā-pesīne tevārī eyledüm. Bir hāletde gördüm ki küffār gāriq-i [T2-222b] seyl-āb-ı hayret olub 'İkrime bin Ebī Cehl Ebū Süfyān'ı hedef-i nāvek-i melām itmede ki yā Ebā Süfyān sen re'sü'l-kavm olasın da bu kavmi böyle [Ş-169a] serkeşte-i tih-i hayret koyub zānū-yı şütrüñde olan uqdeyi bile hāl itmeden ihtiyār-ı firār eylesin. Ebū Süfyān daği şerminden şüttürden nüzül idüb bend-i zānūsına gūşāyiş virdükden soñra ey kavm-i Qureş ba'dezīn bu maħalde mecāl-i ikāmet muħāl oldı. Hemān bir qadem muqaddem bu varṭa-i cān-keselden kenāre-gīr olmağa şitāb idün hele bende kudret-i tevaqquf

¹²⁷⁷ leyle-i A, E, T2, Ş; leylī-i M, T1

¹²⁷⁸ Huzeyfe bin el-Yemān A, T1, T2, E, Ş; Huzeyfetü'l-Yemānī M

¹²⁷⁹ olduğda A, E, Ş, T1, T2; olduğumda M

¹²⁸⁰ ammā A, M, T1, T2; lākin E, Ş

¹²⁸¹ Allah'ın onu önünden-arkasından, sağından-solundan, üstünden-altından geleceklerden hıfz eyle. Et-tenvir Şerhü'l-Cāmi'ü's-Sagīr, Cüz: 4, s. 227.

¹²⁸² hıdmet-i M, Ş, T1, T2, e; A'da yok.

qalmadı diyüb kām-engīz-i gürīz olıcaq sā'irleri dağı birbirine¹²⁸³ tesābuq tarīkıyla ʿāzim-i rāh-ı firār oldılar ve eşnā-yı ʿavdetümde nice ecsām-ı ğarībe-i nūrāniyyeye dūçār oldum. Baña didiler ki şāhibüñ ħulāşatü'l-kevneyn cenābına ihbār eyle ki ħazret-i zü'l-celāl ʿazze ismeñü aʿdā-yı dīni tefrīk ü şīrāzelerin [T1-95a] temzīk eyledi. Bu ħaber-i beşāret-ğüsteri ħuzūr-ı seyyidü'l-beşerde pīçide-i minvāl-i taqrīr eyledigümde bir mertebe tebsüm buyurdılar ki miyāne-i silkü'l-le'āl-i dendānlarından bir berīk-i nūr¹²⁸⁴ tele'le'¹²⁸⁵ eyledi. Mā-ħaşal āşār-ı ʿināyet-i Rabbānī ile ol ʿuqde-i müşkil-e münħall ü ol zulmet-i istilā müncele olıcaq maħşūr-ı mażīk-i ħendeğ olan mü'minñ tengnā-yı ālām u ıztırābdan füşhat¹²⁸⁶-serāy-ı selāmet ü istirāhata vaż-ı kadem idüb şükr-ğüzārī-i niʿmet-i nuşret için [E-69b] cebīnsāy-ı ħāk-i niyāz oldılar.

beyt

Belā tūfānına şabr eyleyen mānend-i Nūħ āħir

Çıkar deryā-yı ğamdan bir kenāre rüzigār ile

Bu ğazā-yı ʿibret¹²⁸⁷-endüzda tebdīl-i pīrāhen-i ħayāt iden mü'minñ ancağ altı nefer ve üftāde-i peygüle-i siccīn [A-63b] olan müşrikīn dōrt nefer olduğı zabtkerde-i defteriyān-ı dīvān-ı āşārdur. Bu ğazā-yı ğarrāda ol āfitāb-ı maşriğ-ı iʿcāz cenābından sāṭıʿ olan levāmiʿ-i muʿcizāt ʿuqūd-ı aʿdād ihāşasından bīründür. Ez-cümle Cābir-i Enşārī *radıya'llāhu ʿanh* baş-ı sufre-i rivāyet itmişdür ki eşnā-yı ħufre-i ħendeğde zīr-i niṭāğ-ı seyyidü'l-āfākda kemer-i [M-118] keħkeşānda [T2-223a] encüm-şifat üç kıṭʿa seng çeşm-ğüzārüm olmağın se-rüz tenāvül-i taʿām buyurmadıklarını istidlāl idüb қаtarāt-ı ħün-ābe riğkat dāmen-i müjğānumı gül-ğün eyledi. Bir büzgāle ile bir şāʿ şāʿir āmāde-i maħzen-i temellüküm olmağın büzgāleyi zebħ-i vārid şāʿiri ħamīr itmek için şāhibetü'l-beyte tenbīhden şöra ħuzūr-ı eşrefü'l-mürselīne gelüb hezār-şermle şāħn-ħāne-i vīrānemi meyāmin-i teşrifle ğıbtāğāh-ı ʿarş-ı berrīn buyurmalarına niyāzmend oldum. Miğdār-ı taʿāmı [T1-95b] istikşā buyurduklarında mevcūdı nihāde-i tıbk-ı ʿarż eyledüm. Keşīr-i tayyīb mağāliyle taħrīk-i leb-i behcet buyurduklarından şöra yā Cābir ħatunuña tenbīh eyle biz

¹²⁸³ birbirine A, E, T1, T2, Ş; birbirlerine M

¹²⁸⁴ berīk-i nūr A, E, T1, T2, Ş; nūr-ı berīk M

¹²⁸⁵ tele'le' A; tele'lü' M, E, T1, T2, Ş

¹²⁸⁶ füşhat- A, Ş, M, E, T1; fetħ- T2

¹²⁸⁷ ʿibret- A, T1, E, Ş, T2; ğayret- M

hāneñe vaż^c-ı ƣadem itmedikçe dīki āteşdāndan¹²⁸⁸ ve nānı tenevvürden bīrūn itmesūn diyū tenbīhe müte^cākīb yā ehl-i ħendeƣ Cābir sizūñ iƣtūn tertīb-i ziyāfet idüb ħānesine teşrīfīñizi tevāƣƣu^c ider diyū ^cāmmē-i mü^cminīne şalā-yı da^cvet buyrdılar. Ben daħi kemāl-i ħayretle ħāneme müteveccih olub ħatunuma didüm ki ey Zū^cayfe encām-ı ħāl neye müncer olur ki ħazret-i seyyidüş-şāƣaleyn ahālī-i ħendeƣi bi^ct-temām ħānemüze da^cvet buyurdılar. ħatunum didi ki miƣdār-ı ta^cām muĥāt-ı ^cilm-i ^cālīleri olmış mudur? [Ş-169b] Belī didüm. Ol Zū^cayfe-i ħālīşatü^cl-^cakīde *Allah ve Resūlühü a^clem* diyüb taħı-ı nān u biryāne mübāderet eyledi. Ƙünkü muƣaddem seyyidü^cl-^cArab ve^cl-^cAcemden ħānemüz nümüne-i tārem-i ƣartüm oldı. İbtidā taraf-ı maṭbaħa taħrīk-i ƣādime-i gerdūn-ı mesīr buyurub cüllāb-ı lü^cāb-ı müteyemmenlerin dīk ü ħamīre bir ƣatre mezc buyurub dergāħ-ı İlāhīden bereket istid^cā buyurdılar. Ba^cde^cṭ-taħı bir kāse biryānla miƣdār-ı nānı pīrāye-i sufre-i [E-69b] ziyāfet eyleyüb Aşĥāb-ı Kirām'a onar onar teklīf-i tenāvül buyurdılar. Bu tertīb üzre ehl-i ħendeƣ bi^ct-temām pūr-sāz-ı mi^cde-i āz olduƣdan şoñra hem-sāyelerimiz daħi ħişşe-yāb-ı ni^cmet-i bī-ğāyet oldılar. *Mu^ccize-i Uĥrā* Mervīdür ki hem-ser-i Bişr bin Sa^cd binti Revāħa kerīmesiyle bir ƣabza-i ħurmāyı ħufre-i ħendeƣe iştiğāl üzre olan şevher ü birāderine firistāde itmişdi. Ešnā-yı ta^carīkde faħrū^cr-rūsūl ħazretine¹²⁸⁹ dūċār [A-64a,T1-96a] olub ba^cde^c's-su^c'āl [T2-223b] vāƣıf-ı ħāl olıcaƣ ħurmāyı maħzen-i birr ü iħsān olan kef-i kerīmleriyle bir cāme-i mebsūtanuñ taħtında baƣıyye buyurub ehl-i ħendeƣi bi^ct-temām ziyāfet-i ħurmāya da^cvet buyurdılar. ^cĀmmē-i mü^cminīn bervefƣ-i ħātırıĥāħ-ı tenāvülden şoñra yine māye aşlıyye olan ħurmā bāƣı ƣaldı.

Gazve-i Benī Ƙurayza

[M-119] Mücehhizān-ı¹²⁹⁰ ketāyib-i gītī-güşā-yı eşer bu siyāƣ üzre şuƣƣa-pīrāy-ı livā-yı vālā-yı¹²⁹¹ ħaber olmışlardur ki ƣünkü ħübüb-ı riyāħ-ı ^cināyet tağrīk-i şehāb-ı zūlmet idüb sükkān-ı herze-feryād-ı küçe-i işrāk gürg-i bārān-dīde gibi gürīzān oldılar. Aşĥāb-ı Kirām meşāƣƣ-ı yek-māheden ārız olan a^cyā def^ci iƣtūn her biri āsāyişkede-i renc-fersāsında ħall-i niṭāƣ-ı irtiyāħa teveccüh idüb ħvāce-i dü-serā *^caleyhi efdalü^ct-teĥāyā* ħazretleri daħi ħalveserāy-ı Şiddīƣada miyān-bend-i cevzā-

¹²⁸⁸ āteşdāndan A, Ş, T1, T2, E; āteşden M

¹²⁸⁹ ħazretine A, E, Ş, T1, T2; ħazretlerine M

¹²⁹⁰ mücehhizān-ı A, E T1, Ş, T2; muĥbirān-ı M

¹²⁹¹ vālā-yı A, E, T1, Ş, T2; M'de yok.

şikenlerin güşade vü āfitāb-ı beden-i gül-pirehenlerin dır^c-ı şehāb-gündan¹²⁹² āzāde idüb gerd-i ma^crekeden āyine-i ruhsār-ı tābnāklerin şüste iderler idi ki nā-gāh k̄ā'id-i serāyā-yı melekūt temām-ı pīrāste-i sāz-ı kārzār südde-i bārgāh-ı risālete cebīn-sāy olub yā Resūla'llāh ketībe-i zafer-i nevālūñe i^cānet için sāha-i ğabrāya per-güşā olan dır^c-pūşān-ı āsumānī sipihrāsā henüz cevşen-pūş iken ^cacebdür ki lücce-i ħurūş-engīz-i ħamiyyet olan cism-i muṭahhariñızı emvāc-ı ħaşm-şiken-i tīg ü cevşenden mu^carrā buyurmuşuz.

*beyt*¹²⁹³

ملائک همه جان نثار تواند

روان شوکه انتظار تواند

قدمه که در دیده جایب کنند

کرم کن که جانها فدایت کنند¹²⁹⁴

diyüb hedme-i bünyān-ı peymān olan bed-revişān-ı Benī Qurayza üzre bī-celse-i [T1-96b] ārām sell-i şemşīr-i āteşbār-ı intikām itmek fermānkerde-i ħudāvend-i ğayūr idügin iblāğdan şoñra ħāne-i kulüb-ı müşrikīne işāl-i zelzele-i hirās için bu miyān-beste-i niṭāk-ı ^cubūdiyyet [E-70a] pīş-¹²⁹⁵āheng-i kaṭār-ı ğuzāt olayum diyüb cānib-i ħişār-ı Qurayziyāna şitābān oldı. Ĥazret-i şehriyār-ı bālā-serīr-i nübüvvet *aleyhi efdālū't-taḥiyyat* dañi ber-muḳteżā-yı fermān-ı Rabbānī Bilāl *rağıya'llāhu ^canh* ħazretlerine¹²⁹⁶ tenbīh buyurub [T2-224a] yā ħalīlu'llāh¹²⁹⁷ her kim ki fermūde-i cihān-gerdān-ı İlāhī'ye gerdendāde-i iṭā^catdür cerīde-i ṭā^catde [Ş-170a] namāz-ı ^caşra ħalka-gerdān-ı edā olmasun illā pāy-ı ħişār-ı Benī Qurayza'da diyü esvāk-ı Medīne-i ṭayyibede ref^c-i kāmēt-i nidā eyledi ve bir ^calem-i zafer-tev'em-i nesrīnfāmı dest-i beyzā-fürüz-ı Kerrārī'ye teslīm [A-64b] buyurub mānend-i mevc-i kef-engīz nuḫustīn-i muḳaddime-i lücce-i ğuzāt eylediler. Kendüleri dañi nihāl-i sidre-ħurām-ı bedenlerin edevāt-ı¹²⁹⁸ peygārla pür-berk ü bār idüb pāy-ı ^carş-

¹²⁹² şehāb-gündan A, M, E, Ş; şehāb-günlarından T1; şehāb-gün T2

¹²⁹³ beyt A; nazm li-mü'ellife M; nazm E; Ş, T1, T2'de yok.

¹²⁹⁴ Bütün melekler senin için canlarını saçarlar, yürü ki onlar seni beklemektedir. Ayak bas ki göz senin yerindir. Kerem et canlar sana fedadır.

¹²⁹⁵ pīş- A, T1, E, Ş; pes M; re'is-i T2

¹²⁹⁶ rağıya'llāhu ^canh ħazretlerine M, Ş, E; rağıya'llāhu ^canha A, T1, T2

¹²⁹⁷ ħalīlu'llāh M, T1, T2, S; ħaylu'llāh A

¹²⁹⁸ edevāt-ı M, T1, T2, Ş; devāt-ı A, E

peymâlarıyla Lahîf¹²⁹⁹ nâm yekrân-ı sebük-^cinânlarınıñ çeşm-i rikâbın tenvîr buyurdılar.

*nazm*¹³⁰⁰

برآمد بران پیکر چون نکار
سلیمان شده باد صرصر سوار
بران نور محض اسمان رایتی
نور علی نور بود ایتهی¹³⁰¹

Leşker-i zafer-be-düş-ı İslâm daği kaḫā-yı besmelede suṭūrāsā gürüh gürüh cānib-i maḫşada ḫādime-ḫîz oldılar. Eşnā-yı ṭarîḫde vāḫi^c mevṭın-ı ḫabîle-i Benî'n-Neccār'a sāye-endāz-ı iclāl olduklarında gördiler ki pür-sāz [M-120] u seleb yeksere reh-güzere-i hümāyūnda şaff-beste-i intizār-ı İslām¹³⁰² olmışlar. Ḳudūm-i mevkib-i zafer-destgāha keyfiyyet-i itṭilā^clarından istintāḫ olunduḫda meger rūḫu'l-emîn sîmā-yı Dihyetü'l-Kelbî'de ṭaraf-ı dīvān-ḫāne-i muḫaddes-i nübüvvetden¹³⁰³ iblāḡ-ı fermān [T1-97a] ile āmāde-i ^cazîmet itdüḡi¹³⁰⁴ mütebeyyin oldu. Mā-ḫaşal üç biñ miḫdārı cünd-i muvaḫḫidîn pāy-ı ḫişār-ı Benî Ḳurayza'da ḫalka-bend-i cem^ciyet olub iḫtizā-yı meşḡale-i techîz ba^czılarına ĩcāb-ı te'ḫîr itmekle tetimmāt-ı mü'minîn ^cışaya dek vāşıl-ı mî^cādgāh oldılar. Ba^czı mü'minîn fermān-ı ḫıdîv-i taḫt-ı risāleti mübālaḡa vü te'kîde-i ḫaml itmeleriyle şalāt-ı ^caşrı ḫulūl-i zemān vāḫi^c olduḡı mekānda rîḫte-i ḫalīb-ı edā idüb ba^czılar re^cāyeti zāhir-i neyh itmekle dāmen-i¹³⁰⁵ ḫişārda pîrāye-i şāḫife-i ḫazā eylediler. Ferîḫeynün daği cerîde-i ictihādı ḫarîn-i imzā-yı ḫabūl olub rādde-i redd keşîde ḫılınmadı. Mervîdür ki pîş-rev-i ḫāfile-i velāyet *kerrema'llāhu vecchehü* ^calem-i ^cālem-tāb-ı İslāmla cümleden evvel meşḫūd-ı Yehūd-ı merdūd olduḫda [E-70b] ḡalebe-i buḫār-ı endūhdan nāşî dîde-i bed-bîn-i şu^curları ḫîrelenüb mecrā-yı herzederāy-ı dehenlerinden [T2-224b] telāṭum-ı ızṭırābla çirk-ābe-feşān-ı şetm ü türrehāt oldılar. Benāberîn mevkib-i şāḫrā-efrūz-ı nebevî ḫarîb olıcak nesîm-i ḡonce-güşa-yı çemenzār-ı imāmet *kerrema'llāhü vecchehü* verd-i

¹²⁹⁹ Bu kelime kaynaklarda Luḫayf şeklinde de geçmektedir.

¹³⁰⁰ nazm A, T1, T2, Ş; meşnevî M

¹³⁰¹ Sevgili yüzü güzel (Lahîf'e) binince Hz. Süleyman gibi rüzgarların süvârı oldu. Nūr üstüne nūr ayeti(Nūr Sûresi: 35) gibi gökyüzünde sancaḡı nurlandı.

¹³⁰² İslām A; selām T1, T2, E, Ş; M'de yok.

¹³⁰³ nübüvvetden A, Ş, T1, T2; nebevîden M

¹³⁰⁴ itdüḡi A, M, T2, Ş; idüḡi T1

¹³⁰⁵ dāmen-i M, E, T1, T2, Ş; dām-ı A

muṭarrā-yı gülbün-ārā-yı¹³⁰⁶ risāleti reh-güzār-ı taʿzīmden istiḳbāl idüb yā Resūla'llāh fecere-i¹³⁰⁷ Yehūd-ı ʿanūd nevmīd-i naḳd-i ḥayāt olmalarından nāṣī kīse-i düṣnāme güṣāyiṣ virmişlerdür. Ol ṭā'ife-i bed-gū ḳurbına sāye-i celāl ṣalınmaḳ nā-münāsibdür. Mebādā senglāḥ-ı türrehātlarından mīnā-serāy-ı zamīr-i mücellāñuza kesre-i infi'āl-i müteṭarrıḳ ola diyü pençe-i ḥamiyyetin ʿinān-gīr-i mümānaʿat eyledükde yā ʿAli ol [A-65a] nāhūṣ-yārān-ı meykede-i ḍalāle kevkebe-i nāṭıḳa-süz-ı nübüvvet girih-i riṣte-i zebān olub muḥill-i ḳāʿide-i edeb bir ḥarfe leb-cünbān olamazlar diyüb ol kūh-ı gerden-firāz-ı temkīn ü vaḳār ḥazretleri ḥiṣāra muḳābil [T1-97b] licām-ı semend-i dil-pesendlerin keṣīde ḳılıb يا اخوة القردة ولخنازير اخراكم الله وانزل¹³⁰⁸ [Ş-170b] diyü siḥām-ı cigerdüz-ı ḥiṭāb-ı ḳahr u ʿitāba güṣād virdi. Vaḳıʿā ṣükūh-ı kūh-endāz-ı kevkeb-i nebevī ol bed-nijādlara mismār-ı revzene-i dehān olub muḡāyir-i ṭavr-ı ādāb¹³⁰⁹ ḥāṣā düṣnāma ictirā itmek degül¹³¹⁰ يا ابا القاسم ماكنت جهولا ولا فحاشا¹³¹⁰ cevābından ḡayrı fekk-i ḥiṭām-ı kelāma ḳādir olamadılar.

*beyt li-münṣi'i*¹³¹¹

Piçide olur söz bün-i¹³¹² dendān-ı ḥasūda

Aḡzın açamaz vāhime-i müṣṭ-i ḳazādan¹³¹³

Ammā ṭā'ife-i Yehūd'uñ maḳāl-i infi'āl-āverinden gülberg-i ruḥsār-ı cihān-tāb-ı nebevī nem-çekān-ı ṣerm ü ḥicāb olub ḡalebe-i infi'āl bir mertebe māye-i ıztırāb [M-121] oldı ki dest-i mübāreklerinde olan nīm-nīze vü pīrāye-i düṣ-ı muḳaddesleri olan ridā berg ü ṣāḥ-ı naḥl-i ṣarṣar-ı dīde gibi zemīne sāḳıt oldı. Ol ḥilālde Saʿd bin Ebī Vaḳḳāṣ *radıya'llāhu ʿanh* āṣiyāne-i Kināne'den ṭāyir-i siḥām-ı cān-ṣikāre ruḥṣat-ı pervāz virmekle sā'ir muvaḥḥidīn daḥi bünyād-ı muḥāṣara vü müṣācereye der-kār oldılar.

*naẓm*¹³¹⁴

¹³⁰⁶ gülbün-ārā-yı A, Ş, T1, T2, E; gülbün-i M

¹³⁰⁷ fecere-i A, E, M, T1, Ş; T2'de yok.

¹³⁰⁸ Ey Allah'ın gazabına uğrayarak maymun ve domuza döndürülenlerin kardeşleri! Allah sizi rezil etti mi, başınıza gazabı indirdi mi? Allah ve Resülü'nün hükmü size indi mi?

¹³⁰⁹ ṭavr-ı ādāb A, M, E, T1, Ş; eṭvār-ı edeb T2

¹³¹⁰ Ey Kāsim'ın babası, sen sözünü bilmezlerden değilsin.

¹³¹¹ beyt li-münṣi'i M; beyt A, T1, T2, E, Ş

¹³¹² söz bün-i M, E, Ş, T1, T2; süzen-i A

¹³¹³ Ali Fuat Bilkan, *Nābī Divānı Cilt 2*, Ankara: Akçāḡ Yayınları, 2011, s. 1258.

¹³¹⁴ naẓm A, T1, T2, E; meṣnevī M; Ş'de yok.

براطراف ان قلعه باصد شکوه
کشیدند صف همچو البرز کوه
زآمدش سنک وتیرو خدنگ [T1-225a]
زمین واسمان هردو کشند تنک
همه برج وبارو زیبا تا بفرق
چو تاج خروسان بخون کشته غرق

Yehūd-ı zişt-nümūd hūfre-i şaydgāha giriftār olan¹³¹⁵ hevām-ı bed-rām gibi [E-71a] esīr-i dām-ı ālām olub kaç-ı ser-rişte-i mişāk itdükleriniñ temām-ı cezā-yı sezāsı görölmedükçe girībān-ı cānları çeng-i saht-gīr-i güzātdan rehā-yāb olmayacağıñ hāsm idüb müdāfa‘aya daḡi istiṭā‘atleri daḡi mefkūd olmaḡın [T1-98a] Muhammed bin İshāk ve ekser mücteneyān-ı ešmār-ı¹³¹⁶ āsar *rahmehümü’llāh* taşhīḡi üzre müddet-i muḡāşara yigirmi beş güne bālīg olıcaḡ rü’esā-yı ḡabileden Ḳays bin Nebbāş’ı āsitāne-i mekārīm-medār-ı seyyidü’l-enbiyāya nāmzed-i sefāret idüb ṭarīḡa-i Benī’n-Nāḡīr üzre taḡammül-i ḡālleri¹³¹⁷ mertebesi emvāle ruḡşat-cūy-ı celā oldılar ammā dīvān-hāne-i ḡudret-mekīn-i risāletden riḡ‘a-i bī-me’āl-i temennīleri raḡampezīr-i müsā‘de [A-65b] vü is‘āf olmadı. Bir def‘a daḡi ancaḡ evlād ü ‘ıyālleriyle dest-be-dest beyābān-gīr-i kürbet ü belā olmaḡa ruḡşat niyāzıyla¹³¹⁸ Ḳayş bin Nebbāş ruḡ-sūde-i muvaḡḡıf-ı celāl olduḡda mehebb-i istiḡnā-yı nebevīden¹³¹⁹ لا الا ان حکمی

هؤکمی şarşarından ḡayrı ḡirmen-i ümmīdlerine vezān olmadı. ‘Āḡıbet inḡilāl-i mu‘ammā-yı ümmīdlerinden me’yūs olıcaḡ ḡamīr-i māye-i fitne vü fesād olan bed-nihād-ı bī-edeb ya‘ni Ḥuyeyy bin Aḡṭab ki ber-muḡtezā-yı mu‘āhede-i sābıḡa kendü iḡtiyārıyla ḡişār-ı Benī Ḳurayza’da pā-beste-i dām-ı tevaḡḡuf olmuş idi. Fecere-i Yehūdla bast-ı büriyā-yı istişāre eylediler. Ka‘b bin Esed nāvek-i ateşīn-peykān-ı āh-ı derdnāki āsumān-güzār idüb didi ki ey ma‘şer-i Yehūd! Nerrād-ı çābük-sāz-ı¹³²⁰ ḡazā bu ḡāletle bizi bu şeş-der-i teng-hāne-i ḡayretde der-beste itmek muṭlaḡā āşār-ı naḡş-ı ka‘beteyn-i idbār idüḡi nümāyāndur. Şimdi bu tengnā-yı ızṭırābdan taḡlīş-i mūhre-i ḡayāt itmek üç emrūñ birin iḡtiyārsız nā-müyesserdür. Evvelā budur ki mīnā-yı zeng-beste-i ḡulūbuñuzı lāy-ı şerāb-ı şirkden taḡliye vü

¹³¹⁵ olan A, M, Ş, T1, T1; E’de yok.

¹³¹⁶ ešmār M, T1, E, Ş, T2; şimār A

¹³¹⁷ ḡālleri A; cimālleri M, E, T1, T2, Ş

¹³¹⁸ ruḡşat-ı niyāzile, Gültekin, s. 248.

¹³¹⁹ Hayır, kayıtsız şartsız benim hükmüme itaat etmekten (teslim olmaktan) başka çareniz yoktur.

¹³²⁰ -sāz-ı A, T2; -bāz-ı M, T1, E, Ş

tathîr idüb yerine gül-âb-ı hoş-büy-ı îmân memlû idersiz [Ş-171a] zîrâ ifk-i mefhûm-ı âyât-ı Tevrât'dan dirahşân olan âfitâb-ı [M-122] cihân-tâb-ı evc-i risâlet [T1-98b] bu zât-ı 'âlî-câh oldığı vâ-reste-i gamâm-ı [T2-225b] reyb ü iştibâhdur. Bâ-vücûd ki kudemâ-yı aḥbârdan İbn Cevvâs bu hümâ-yı 'arş-mesîr-i nübüvvetüñ âşiyâne-i Yesrîbe nüzülün muḳaddemâ tebşîr idüb mütâba'atına müsâra'at için ezyâl-i mesâmi'ci eslâfa neşr-i lâlî-i naşâyih itdüginden ğayrı eger dest-i nâ-gâh-gîr-i ecel kemiyyet-i çâlâk-rev-i ḥayâtuma 'inân-gîr olub meydân-ı [E-71b] zemân-ı sa'âdetlerinde maḥrûm-ı cilve-i vuşûl olursam benüm selâm-ı ḥulûş-ı ittisâmumı ol şehriyâr-ı nev-sikke-i ḥıttâ-i şer' pîşgâhına iblâğ eylesiz diyü ¹³²¹ من سلف الى حلف tevdî'c itdügi cevâhir-i veşâyâda ¹³²² maḥzûn-ı şandûka-i ḥâfızañuzdur.

*beyt li-mü'ellifehi*¹³²³

İki cihânda isteriseñ zevk ü râhatı

Dâmân-ı şer'ine uragör¹³²⁴ dest-i rağbeti

didükde eşirrâ-yı dâlâl-endüd-ı Yehûd yek-deme-i ser-cübân-ı redd ü tehçîn olub yâ Ka'b bu ne gûne zehr-âbe-i dehen-süz-ı nâ-güvârdur ki teklîf-i tecerruc idersin. Ne ihtimâldür ki biz bu kühn-ḥâne-i dîn-i ḳadîm-i Kelîm'i vîrân ve sâye-i revâk-ı nev-binâ-yı dîn-i âḥerde âşiyân ideyüz didiler. Ka'b ayıtdı bâri nebâtât-ı mezra'a-i ḥayât olan eḫfâl ü 'ıyâlimüz ki bize dâmen-gîr-i 'arşa-i celâdet [A-66a] olmuşlardur. Dest-i ihtiyârımızla bi'l-cümle dürüde-i dâs-ı ıztırâr idüb bî-ḳaydâne sefâyîn-i lengerkeş-i¹³²⁵ vücûdumuzu tûfân-ı ḥurûşân-ı perḥâşa pertâb idelüm. Eger ser-i bî-sâmânımız ḥabâb-ı cüybâr-ı şemşîr olursa¹³²⁶ bâri evlâd u 'ıyâlimüz giriftâr-ı silsile-i esîr ü seby olmaḳ dağdağasından siccîn-i fenâda fâriğ-nişîn oluruz ve illâ eger şademât-ı emvâc-ı şufûfdan reh-yâfte-i sâhil-i selâmet olabilirsek mādâmki ser-mâye-i zindeġanî [T1-99a] bâḳîdür. Tedârik-i mâfât-ı evlâd u 'ıyâl girifte-i 'uḳde-i işkâl degüldür didi. Fışka-i Yehûd bu re'yi daḫi ḳalem-zede-i¹³²⁷ tezyîf idüb yâ Ka'b bizüm şâḥsâr-ı ebdânımız teber-i ḥürde-i-i helâk olduḳdan soñra mücerred-i ḥimâye-

¹³²¹ Seleften halefe.

¹³²² veşâyâda A, T1, T2; veşâyâ M, E, Ş

¹³²³ beyt li-mü'ellifehi M; beyt A, E; Ş, T1, T2'de yok

¹³²⁴ uragör A, M, Ş, e, T1; ur T2

¹³²⁵ lenger-keş-i A, T2; lenger-kesel-i M, T1, E, Ş

¹³²⁶ bî-sâmânımız ḥabâb-ı cüybâr-ı şemşîr olursa A, E, T1, T2, Ş; bî-sâmânımızı ḥabâb-ı cüybâr-ı şemşîr iderler ise M

¹³²⁷ ḳalem-zede-i A, M, E, T1, Ş; T2'de yok.

i nāmūs-ı cāhilāne mülāhazasıyla semerāt-ı nihāl-i hayātımız irādetimizle çide-i enāmil-i şemşir itmek bir vechile fetvādāde-i mezheb-i hıred degüldür. Farazā vāşıl-ı ser-menzil-i necāt olmağ müteşavver olduğu şüretde bile anlarıñ inñifā-yı çerāğ-ı hayātdan şöñra dide-i endühzede-i dūd-endüdemize meclis-i ‘ālem nice rüşen görünür didiler? Ka‘b ayıtdı [T2-226a] bāri bu gice¹³²⁸ ser-hefte-i itibārımız olan leyle-i sebt olduğından nāşī leşker-i İslām bizi dest-beste-i rişte-i hükmi-i Tevrāt’a mülāhaza itmekle tarafımızdan işābet-i mazarrat ihtimāli mesdūd olmağın pister-i emn üzre pīçide-i cāme-i hvāb-ı ferāğ iken yek-pāre seyl-āb-ı tavāriğ-ı şeb-ğiz gibi hecme-i [M-123] şeb-ğün eyleyelüm. İhtimāldür ki eczā-yı ictimā‘ları tefriğa-yāb olub def‘-i ğā‘ile-i huşūm ile murabba‘-nişin-i maqşūde-i hużūr olayuz didi¹³²⁹ Yehūd-ı nā-behbūd bu re‘yi bi‘l-külliyeye naqşnigīn-i haṭā ‘add idüb yā Ka‘b zemān-ı pārinde rüz-ı firūz-ı sebtüñ perde-i ihtirāmın çāk idenler [E-72a] kisve-i meşhle çār-süy-ı fezāhatde tebdil-i şüret itdükleri kerrāren meşhūd-ı [Ş-171b] bāsıra-i āzmāyişimiz iken ne zehre ile bu leyle-i mübārekenüñ dāmen-i ihtirāmın ālüde-i hūn-ı ma‘şiyet idüb kıṭāle cesāret olunur diyüb ‘āqıbet hulāşa-i ārāları zemān-ı cāhiliyyetde hem-nişin-i süfre-i sevgendeleri olan Ebū Lübābe-i Enşārī *radıya’llāhu ‘anh*¹³³⁰ hużūrına müntehī [T1-99b] olub anuñ ḥabl-i veşik-i re‘yi bu varṭa-i hevlnākden vesile-i ḥalāş olmağ ümmīdiyle cānib-i ka‘betü‘l-āmālden irsāli için iblāğ-ı peyām-ı niyāz eylediler. Zügāl¹³³¹-pāre-i recāları micmere-i kabüle irtikā idüb ber-mücib-i işāret-i nebevī Ebū Lübābe pā-nihāde-i şahn-ı [A-66b] hişār olıcağ yek-pāre rical-i nisvān¹³³² vü eṭfāl-i Benī Qurayza murğ-ı nīm-bismil gibi her sū üftān u ḥizān olub rüy u müyların künde-i nāhun-ı hayret ü sine vü girībānların çākzede-i çeng-i nedāmet iderek hāme-i āteşin-nevk-i āh-ı cangāhla ṭomār-ı pīrūze-gün-ı gerdūna bu resm üzre taḥrik-i şikāyet eylediler ki

beyt

قلمرا ان زبان نبود که شرح حال ماگوید

ورای حد تحریر است محتها که ما دیدیم¹³³³

¹³²⁸ gice A, E, Ş, M, T1; T2’de yok

¹³²⁹ didi M; E, Ş, T1, T2, A’da yok.

¹³³⁰ radıya’llāhu ‘anh A, T1, Ş, T2, E; M’de yok.

¹³³¹ Bu kelime tarafımızdan seçilmiştir. زکان A; زکاک M, E, Ş; زکال T1, T2

¹³³² nisvān M; nīsā A, T1, T2, E, Ş

¹³³³ Kalemın dili yok ki hālimizi açıklasın. (Hatta) çektiğimiz mihnetler yazma sınırının ötesindedir.

Yā Ebā Lübābe bi-ḥaḳḳı nān u nemek bu gird-āb-ı hevelnāk ü varṭa-i ḥayāt-şūydan bizi taḥlīşe ne gūne şarṭa-i tedbīr-i mülāḥaza idersin diyü dāmenine āvizān oldılar. Ebū Lübābe daḥi fermān-ı cihān-muṭa^c-ı¹³³⁴ nebevīye teslīm üzre şahrā-yı itā^cate nüzülden ğayrı çāre yoḳdur diyü cevāb-ı ḳaṭ^cı riştesin ḳaṭ^c itmişken perişānī-ḥāl u ta^cbīrāt-ı riḳḳat-ḥīzleri [T2-226b] mir^cāt-ı zamīrine ‘aks-endāz olmaḡın ‘an-ğayr-ı ḳaşd-ı sikkīn-i benān ile zīr-i gelūsına işāret idüb ya^cni nüzülünüz ser-bürīde-i meslaḥ-ı fenā olmadan ğayrı ḥāleti müntehic olmaz me’āline telmīḥ idedüştü ammā bu vechile bī-ḥvāst pālağzīde-i ḥufre-i ḥaṭā oldıḡından çerāğ-ı şu^cūrı āteşīnzede-i ḥayret olub efsūs u dirīğā ki cenāb-ı Ḥudā ve Resūl’üne¹³³⁵ ḥıyānet eyledüm diyüb hemān ol maḥalden ser-endāz-ı ḥaclet ü sīne-küb-ı nedāmet olarak şudā^c-ı ḥumār-ı şermsārī [T1-100a] daḥi¹³³⁶ ḥuzūr-ı Resūl’e mānī^c-i müşūl olub ḥūn-ābe-i endūhda dest ü pā-zenān Medine-i Ṭāhire’ye revān oldı. Ḥālā mescid-i irem-nümün-ı ḥarem-i nebevīde ḥaṭṭ-ı zer-i nigārla¹³³⁷ هذه اسطوانة ابى لبابه *radıya’llāhu ‘anh* kelāmı sikke-i pīşānī-i ta^cayyūni olan sūtūna bir zencīr-i girān-vezn-i āhenīn ile kendüyi bend itdürüb [E-72b] tā sūhān-ı ‘afv u ‘ināyet fekk-i ‘iḳāl-i ma^cşiyet [M-124] itmedükçe güşāyiş virmemeye ‘ahd eyledi. Ancaḳ evḳāt-ı şalātta ḥatunı ol ‘uḳde-i müşkileyi ḥall eyleyüb ba^cde’l-edā yine ol di^cāme-i büstān-ı istiğfāre rabṭ iderdi. Ol silsile-i peyker-feşār-ı zaḥmetden ḥāsse-i sāmi^ca vü bāşırası ḥalel-yāb oldıḡı beste-i sāriye-i taḥḳīḳ-i muḥaddiştir. Āḥir bārgāh-ı mu^callā-feleke-i nübüvvetde Ebū Lübābe’nün ḥişārdan ‘avdetine intizār-ı ḥadd-i i^ctidālden güzār idüb mācerā-yı ḥāl-i melāl-engīzi ma^crūz-ı südde-i sidre-mişāl olucaḳ ḥazret-i eşrefü’r-rüsūl *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* eger bu cānibe tevcīh-i rüy-ı i^ctizār ü istişfā^c ideydi mezra^ca-i ḥaṭāsiçün çeşmesār-ı ‘afüvv-i Rabbānīde idāre-i [A-67a] dūlāb-ı istiğfār olunur idi ammā çünki rāh-ı bī-rāhı iḥtiyār itmiş bu mertebeden [Ş-172a] şoñra nezāret-i çemen-i nedāmeti idrār-ı şehāb-ı ‘ināyet-i sübhānīye vā-bestedür buyurdılar.

beyt

Güşād-ı kārı olur luṭf-ı Ḥaḳḳ’a vā-beste

O kimse kim ola ser-pīç āsitānından

¹³³⁴ cihān-muṭa^c-ı M, T1, E, Ş; muṭa^c-ı A, T2

¹³³⁵ Resūl’üne M, E, Ş, T1; Resūl’e A, T2

¹³³⁶ daḥi A; E, Ş, T1, T2, M’de yok.

¹³³⁷ Bu, Ebi Lübābe’nin sütunudur.

Silsile-i siyeh ü sepīd-i eyyām u leyālden¹³³⁸ bir kavle şeş-rüz kavli-i āherde on-rüz rivāyet-i āhirīde pānzdeh-rüz inķazāsında cenāb-ı tevbe-pezīr-i güneh-kārān ü cürm- [T2-227a] baḥşā-yı derdmendān dergāhından peyk-i pīrüz-ı pey-rūḥānī ol şem^c-i ten-güzār-ı¹³³⁹ bezm-i nedāmet için [T1-100b] ĩşāl-i pervāne-i ‘afv itmegin evreng-ārā-yı hıttā-i risālet ‘aleyhi ekmelū’t-taḥiyyat bi’z-zāt miftāḥ-ı müşkil-güşā-yı dest-i merḥametleri ile rehā-baḥş-ı zencīr-i girhgīr-i melāl oldılar.

beyt

Eyler beyāz nāme-i ‘işıyānı nūr-ı ‘afv

Qalmaz siyāh mihre muķābil cebīn-i māh

El-ḥāşıl Benī Qurayza te’şīr-i şāmet-i naķz-ı ‘ahdden nāşī pençe-i saḥt-feşār-ı muḥāşarada cān-ı teng olub ḳanķı ḥabl-i tedbīre tevessül itdiler ise rişte-i mīşāķ-ı bed-‘ahdān gibi gūsisite buldılar ve ibķā-yı ḥarmūhre-i ḥayāt ümīdiyle ḳanķı dāmen-i tezvīre teşebbūs itdiler ise perde-i nāmūs-ı¹³⁴⁰ bī-vefāyān gibi çāk-ber-çāk buldılar. Her kimden dest-yārī-i merḥamete taḥrīk-i leb-i ümmīd itdiler ise müşt-i dendān-şiken-i ye’s¹³⁴¹ āmāde gördiler ve her cānibe tevcīh-i rüy-ı zārā‘et itdiler ise tabanca-i çehre-gerdān-ı¹³⁴² ḥirmān müşāhede eylediler

naẓm

ان كینه جو كه دم زند از بغض مصطفی

وان خون كرفته كه بكینش كشد رقم

باتیغ روزكار كند قصد كارزار

باقهر كردكار بمیدان نهد قدم¹³⁴³

‘Aķıbet dervāze-i ḥişār¹³⁴⁴ ki anlara fī’l-ḥaķīķa [E-73a] şāhrāh-ı şehristān-ı fenā idi dīde-i ḥayrāniyān gibi gūşād virüb ḥūn-ābe-i ḥasretiyān gibi kām u nā-kām sīne-i şāhrāya nüzūl idüb tavķ-ı ḥūkm-i Ḥudā ve Resūle gerdendāde-i teslīm ü inķiyād oldılar. Fermān-ı ḥudīv-i ins ü cānla Muḥammed bin Mesleme tüvānende-i kārzar olanlarınıñ dest-i [M-125] peymān-şikestlerin tılsım-ı müşkil-bend-i şandūķa-

¹³³⁸ leyālden A; leyālīden M, T1, T2, E, Ş

¹³³⁹ ten-güzār-ı A, E, T1, T2, Ş; ten-güdāz-ı M

¹³⁴⁰ nāmūs-ı M, T, T2, E, Ş; nāmūsun A

¹³⁴¹ dendān-şiken-i ye’s^c Ş, T1, T2, E; dendān-şiken-nümāy-ı A; dendān-şiken ü dām-pāş-ı M

¹³⁴² gerdān-ı A, M, T1, E; kirmān-ı T2

¹³⁴³ Yazısını kinle yazan o kanlı kindar, Hz. Muhammed’e buğzundan bahsediyordu. Zaman kılıcıyla savaşa kasd etti, Allah’ın kahrıyla meydana ayak bastı.

¹³⁴⁴ ḥişār M, E, Ş, T1, T2; ḥişāra A

i kafā idüb ‘Abdu’llāh ibni Selām *raḍīya’llāhu ‘anh* nisā vü eḫfāl ü esliḫa vü emvāl zabḫına taḫrīk-i yerā‘a-i ihtimām eyledi. Müsta’id-i dārügīr olanları bir kavilde çār-şad [T1-101a] u heft-şad u nüh-şad idügi iḫtilāf-kerde-i e’imme-i siyerdür. Aḫsām-ı edevāt-ı peygār biñ beş yüz tīg ve iki biñ beş yüz siper ve üç yüz zırh ve iki biñ nīze ve kināne-i kemāne nā-güncīde tīr ü kemān idi ve eşās u emti‘a vü emvāl-i meḫāzin evhāmdan [A-67b] bīrūn ve devābb u mevāşī zerībe-i kıyāsa güncāyişden eḫzūn idi.¹³⁴⁵ Mā-ḫaşal çünki ricāl-i Benī Ḳurayza dest-ber-gerden beste-i teslīm-i kār-fermāyān-ı İslām kılındı. A‘yān-ı ṭā’ife-i Evs ḫalka-cünbān-ı bāb-ı niyāz olub bu resme daḫi¹³⁴⁶ ref‘-i rik‘a-i recā eylediler ki yā Resūla’llāh ṭā’ife-i Benī Ḳaynuḳa‘ recā-yı İbn-i Selūl ile ‘alef-i tīg-i telef kılınmayub iclāyla iktifā buyurıldı biz daḫi bu gerden-bestegān-ı ṭavḳ-ı ḫirāmıla debistān-ı cāhiliyyetde hem-ders-i fenn-i ülfet ve meşḳ-nüvīs-i sevgend ü maḫabbet olmuşıdıḳ. Egerçi gizlik-i tīz-nevk-i İslām şaḫīfe-i ḫālden [Ş-172b] ḫarf-i ülfeti ḫakk itmişdür ammā ber-muḳtezā-yı şīrāze-i sābıka-i ‘uhūd bu bendelerün¹³⁴⁷ ḫarbe-i niyāzı daḫi cild-i ḫabūle mesbūk buyurılıub bu bed-‘ahdlerün evrāḳ-ı siyeh-i ser-nüvişt ü vücūdları çākzede-i mıḳrāz-ı şemşīr olmayub süpürde-i şarşar-ı celā buyurılmaḳ bābında deryūze-i ‘āṭifet ü iḫsān iderüz diyüb mükerreren ref‘-i nemīka-i niyāz eylediler. Server-i erīke¹³⁴⁸-nişin-i istignā *‘aleyhi eḫḫāli’-t-teḫāyā* niyāzların bir kaç def‘a pes-endāḫte-i teḫāfūl buyurdılar ammā çend-ibrāmları ser-ḫadd-i mübālaḫayı tecāvüz idicek revzene-i ḫayb-āşinā-yı deḫānlarından şāhid-i dil-pesend-i cevāb bu sīmā üzre şūret-nümā oldı ki ey vücūhü’l-‘aşīre! Şimdi bu māddenün faşlı sizden [T1-101b] bir merd-i ḫaḳ-şinās-ı şevāb-endişiün ‘ahd-i ḫükmine ta‘līḳ olunsa rāzı olur mısız? Cümlesi birden sūfār-ı siḫām-ı yek-terkeş gibi dehen-güşā-yı ḫarf-i ne‘am olıcaḳ imdi ol ḫākim-i ḫaḳ-gū-yı işābet-āzmā cenāb-ı¹³⁴⁹ [E-73b] Sa‘d bin Mu‘āz’dur diyüb maḫfil-i muḫaddese-i aḫḫārın fermān eylediler. Cenāb-ı Sa‘d *raḍīya’llāhu ‘anh* ise muḫaddemā zebān-güzār-ı yerā‘a-i şīve-kār oldıḫı üzre ma‘reke-i ḫendeḳde İbn ‘Araḳa’nuñ zaḫmzede-i peykān-ı ḫūn-çeḫānı olmaḫla cebīre-bend-i nā-tüvānı olub bu ḫazādan zārūrī küşe-gīr-i teḫallūf olmuş idi ve cerīde-i niyāzında naḫd-i ḫayātı ḫazne-i ervāḫa teslīm

¹³⁴⁵ idi A, E, M, Ş, T1; T2’de yok.

¹³⁴⁶ daḫi Ş, M, E; T1, T2, A’da yok.

¹³⁴⁷ bendelerün A; bendelerinün M, E, Ş

¹³⁴⁸ erīke- A, E, Ş, T1, T2 ; serīr- M

¹³⁴⁹ cenāb-ı E, Ş; A, M, T1, T2’de yok.

itmegi temāşā-yı nekbet-i Qurayziyāna ta'līk itmekle perend-i hoş-naqş-ı¹³⁵⁰ recāsı tamğa-yäfte-i qabūl-i Yezdānī olmış idi. Sebük-revān-ı qabīle-i [M-126, T2-228a] Evs ber-ḥasb-i fermān Medīne'ye şitābān olub Sa'd *radıya'llāhu 'anh* bir merkeb-i rehvārla mu'asker-i zafer-medāra ĩşāl eylediler. Maḥfil-i melā'ik ḥadem-i risālete hengām duḥūlünde sulṭān-ı çāker-nevāz *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* ḥazretleri ṭā'ife-i [A-68a] Evs'i¹³⁵¹ قوموا السيدكم ḥiṭābına şāyān buyurmağla Benī 'Abdü'l-Eşhel istikbāle müsāra'at idüb bağalgırāne-i ikrāmıla dīvān-ḥāne-i bülend-revāk-ı nübüvvete getürdiler. Sa'd bisāt-ı sa'ādet-menāṭ-ı risālete rümālle muste'id olduğda pışğāh-ı ḥatm-i penāhda fā'iz-i derece-i maḳāl olan eşrāf-ı Evs, Sa'dā ḥiṭāb idüb yā Ebā 'Amr cenāb-ı şehriyār-ı erīke-nişīn-i belāğ zimām-ı ḥükmi Benī Qurayza'yı sizüñ qabza-i ihtiyārıñuza rabṭ buyurdılar. Pırāye-i şāḥāyif-i ezmine-i nāziye olan naqş-ı ḥuḳūḳ-ı sālifeye¹³⁵² imrār-ı naẓar-ı [T1-102a] merḥamet idüb mu'āmele-i şefḳat ü 'āṭıfeti pes endāḥte-i kafā-yı vefā eyleme diyü ĩkād-ı kånün-ı ḥamiyyetimüzden niyāz oldılar. Sa'd ayıtdı, mir'āt-ı mücellā-cebīn-i ictihāduma ḥavāle-i nefes-i itirāz itmemek bābında beste-i mişāk-ı İlāhī olur musuz, cümlesi dem-sāz-ı terāne-i qabūl olıcaḳ Sa'd cānib-i sulṭān-ı risālete daḫi imāle-i beşere-i isticāze idüb lākin mürā'at-ı kā'ide-i ta'zīm ü iclāl için hücne-i ḥarf-i ḥiṭābdan ictināb tarīḳiyle yā bu cānibde olanlar ne buyurırlar diyü taḥrīk-i leb-i istinṭāḳ eyledükde bālā-nişīn-i serīr-i 'illiyiñ ḥazretleri yā Sa'd bāfte-i kārğāh-ı ictihāduñ olan kālāy-ı bedī'ü'l-naqş ḥükmi qabāy¹³⁵³ bālā-yı [Ş-173a] qabūl ü rızāmızdur didükde Sa'd *radıya'llāhu 'anh* çünki rızā-yı ṭarafeyn vā-beste-i ḥükmi 'ācizāne-i faḳīrdür. Ben ḥükmi eyledüm ki Benī Qurayza'nuñ bī- [E-74a] tereddüd ü te'ḥīr bi'l-cümle dıraḥt-ı kühn-sāl-i ricāli reyyān-ı zehr-āb-ı şemşīr ü nāzik-nihālān-ı¹³⁵⁴ zerārī vü eṭfāli, esīr ü emvāli beyne'l-müslimīn kısmet-peziṛ kılına diyüb kilki zebān-ı ḥikmet-beyānın āsüde-i mıḳleme-i dehān eyledi. Hemān dāver-i evreng-i şerī'at *'aleyhi esnā't-taḥiyyat* ḥazretleri yā Sa'd ḥükmi ü ictihāduña hezār taḥşīn ü āferīn ki qalem-i ḥaḳīḳat-nigār-ı münşī-i taḳdīr daḫi maḥkeme-i bālā-tāḳ-ı heft-revāk-ı āsumānda bu vech üzre imzā-nüvīs-i qabāle-i¹³⁵⁵ [T2-228b] qazā

¹³⁵⁰ -naqş-ı A, M, E, T1, Ş; T2'de yok.

¹³⁵¹ Efendinize ayağa kalkın.

¹³⁵² sālifeye A, Ş, M, E, T1; sābıḳaya T2

¹³⁵³ qabā-yı M, T1; E, Ş, T2, A'da yok.

¹³⁵⁴ nihālān-ı A, M, E, Ş; nihāl-i T1, T2

¹³⁵⁵ qabale-i A, E, M, Ş, T1; T2'de yok.

olmuş idi buyurdılar. Zemān-ı seyyid-i ‘alemiyānda cevāz-ı ictihād meslekine zāhib olan e’imme-i uşulüñ mütemessiki bu mādde idügi şahıfe-pirā-yı Mevāhib’dür. Mā-ḥaşal mevkib-i zafer-āyın-i müvaḥhidīn Dārü’l-hicreye imāle-i ‘inān eyledükde mürā‘at-ı izhār-ı şükūh-ı İslām u terhīb-i e‘ādī-i li’ām için üserā-yı Benī Qurayza dest- [T1-102b] ber-gerden-beste keşān keşān Medīne-i Muṭahhara’ya naql olunub ricālī Üsāme bin Zeyd ḥānesinde hem- [A-68b] āgūş-ı zencīr ve nisā vü eḫfālın Remle binti Ḥāriş menziline [M-127] cāy-gīr eylediler ve fermān-ı cihān-gerdān-ı nebevī ile bir cāy-ı münāsibde bir ḥendeḫ ḥafr idüb ebdān-ı bed-bünyān-ı Qurayziyāndan kenār-ı ḥişār-ı ‘ademe güyā burc-ı bedene nümūdār eylediler. Ol leb-i bām-ı fenāda ki menzilgāh-ı memāta nuḥustīn merḥaleleri idi Ḥāzret-i ‘Aliyyü’l-Murtażā ve Zübeyr bin el-‘Avvām *radıya’llāhu ‘anhümā* nāḥun-ı tīz-dem-i şemşirle gelü-yı qarābe-i çirk-āgīn-i bedenlerinden fekk-i rişte-i ḥayāt idüb lāşe-i bed-siriştlerin süpürde-i laṭma-i seyl-āb-ı ḥūn eylediler. Şemīr-i şu‘ā-ı ḥürşidle meydān-ı maḡrib lāle-gūn olıncaya dek bile üsarā-yı bed-peymān-ı Yehūd tamam-ı resīde-i gird-āb-ı fenā olmamağın baḳıyyesini fūrūğ-ı meşā‘il-i şeb-efrūzla menzil-gīr-i dereke-i siccīn eylediler. Sūsmār-ı vīrānezār-ı fesād Ḥuyeyy bin Aḫṭab daḫi sākī-i Zū’l-fikār-ı Ḥayderī’den tecerru‘-ı kās-ı fenāyla ser-gerdān-ı dārü’l-ḥumār-ı bi’sel-ḳarār oldu. Mervīdür ki pişkār-ı¹³⁵⁶ ṭā’ife-i eşrār olan Ka‘b bin Esed dest-be-ḳafā piş-tāk-ı serāperde-i risālete ihzār olunduḫda yā Ka‘b bin Cevvās ḫod size¹³⁵⁷ nebiyy-i bi’l-ḫaḳḳ cenābına vuşülde şedd-i niṭāk-ı muṭāva‘atā-ı aḳsā-yı sa‘ādet bilüb benüm daḫi selām-ı taşdıḳ-ı encāmumı iblāğ eyleyesiz¹³⁵⁸ diyü ta‘vīz-i naşāyihi size bāzuben-d-i vaşıyyet itmiş idi. Ne ‘aceb çerāğ-ı dil-fūrūz-ı pendinden tenvīr-i kāşāne-i zamīr itmeyüb kendüñizi çāh-ı tārīk-i ḫizlāna üftān itdiñüz diyü istintāk buyurduḫda yā Ebā el-Ḳāsim eger Ka‘b bīm-i ser ü cāndan dest-şūy-ı [T1-103a, E-74b] çeşmesār-ı dīn-i Müsevī oldu diyü daḫdaḫa-i serzeniş-i Yehūd girībānkeş olmasa bi-ḫaḳḳın āyāt-ı Tevrāt’a şimdi serāy-ı mu‘allā-binā-yı dīn-i İslām’a pā-nihāde-i [T2-229a] itā‘at olurdum ammā ne çāre ki ta‘ne-i hem-kārān māni‘-i ḳabūldür diyü cevāb virmegin işāret-i¹³⁵⁹ sulṭānü’s-saḳaleyn [Ş-173b] ile anı daḫi piş-revān-ı merḥale-i

¹³⁵⁶ piş-kār-ı A, M, E, T1, Ş; pişgāh-ı T2

¹³⁵⁷ size A, E, M, Ş, T2; siz T1

¹³⁵⁸ eyleyesiz A, E, Ş, T1, T2; eyleyesin M

¹³⁵⁹ İşāret-i A, E, M, T1, T2; Ş’de yok.

fenāya İṣāl eylediler. Ma-ḥaṣal naḫṣ-ı pür-ḥaṭā-yı vüçüd-ı Kırayziyān dāmen-i ṣiyāb-ı ṭayyibeden¹³⁶⁰ ṣüste-i seyl-āb-ı intikām olıcaḫ pes māndeleri daḫi¹³⁶¹ olan manzūme-i muḫteneyāt-ı ba‘de’l-taḥmīs-i rācil ü rākibe nisbetle müfred ü müsennā vü müselleṣ vechi üzre taḫsīm buyuruldu. Aḫsām-ı ‘aḫār u emlāk rızā-yı ḥāṭır-ı Enṣarla Muhācirīn bī-dār u diyāre temlīk buyırılıb ṣükūfezār-ı sebāyādan Reyḥāne binti ‘Amr mülk-i yemīn olmaḫ üzre güldeste-i ahālī-i [A-69a] ḥarīm-i nübüvvete zamīme buyuruldu. Sifāl-i gülbün-i ruḫiyyetden ıtlāḫla ḥadīḫa-i ḥadrā-yı münākahaya ilḥāḫ irāde buyurulmuş iken Reyḥāne’nün ḥalḫal-ı ruḫiyet-pīrāye-i sāk-ı ḥayātı olmaḫ kendü ḳālīb-ı niyāzına mesbūk olmaḫın ḥāṭır-ḫvāhı üzre ibḳā olundu.

Vaḫ‘a-i İntikāl-i Sa‘d bin Mu‘āz raḫıya’llāhu ‘anh¹³⁶²

[M-128] Nāvdān-ı ṣehd-riz-i ḳalem muḫaddemā berge-i ta‘bīre icrā itdügi üzre Sa‘d raḫıya’llāhu ‘anhuñ ṣāḫ-ı bālā-rev-i du‘āsı bār-āver-i ḳabül olub mīve-i ṣīrīn-güvār-ı rūḫı zīver-i ṭabla-i beḳā olmaḫ temāṣā-yı ḫazān-ı ‘ömr-i Kırayziyān’a vā-beste olmaḫın ḫilāl-i ḫāl-i zevāllerinde nagāḫ çeṣme-i ser-girifte-i¹³⁶³ cerāḫati inficāre baṣlayub ḡonce-i leb-beste-i zaḫmı gül-riz-i pergāle-i ḫün olmaḫla [T1-103b] gülzār-ı muṭarrā-yı ‘izārında āṣār-ı zübül hüveydā oldu.

beyt

مزاج مستقیمش منحرف کشت

مه عالمفروش منحسف کشت¹³⁶⁴

Serv-i ḫoṣ-ḫırām-ı bāḡ-ı belāḡ ṣalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ser-bālīnine sāye-i ‘ıyādet ṣalub kemāl-i ‘alāḫa-i ṣādīḫ-nevāzānelerinden ser-i mes‘ūdını¹³⁶⁵ bālīn-i zānūlarında meḳīn eylediler. Sa‘d’uñ riṣte-i serdergüm-i enfāsi¹³⁶⁶ pençe-i saḫt-gīr-i sekerāta giriftār iken nā-gāḫ nūkhēt-i cān-bāḫṣ-ı Muḫammedī istiṣmāmı ile nev‘ān fā’iz-i destmāye-i zūd-fersā-yı ḫayāt olub,

beyt¹³⁶⁷

¹³⁶⁰ ṭayyibeden A, Ş, T1, E, T2; kelībeden M

¹³⁶¹ daḫi M, Ş, E; T1, T2, A’da yok.

¹³⁶² Vaḫ‘a-i İntikāl-i Sa‘d bin Mu‘āz raḫıya’llāhu ‘anh A, M, T2, Ş; Vefāt-ı Sa‘d bin Mu‘āz raḫıya’llāhu ‘anh E; Bu Maḫāle-i Rıḳḳat-engīz Ḥazret-i Sa‘d raḫıya’llāhu ‘anhuñ Cis-i Şehādetde ‘Ubür Buyurduḫları Beyānındadır T1

¹³⁶³ ser-girifte-i A, M, E, Ş, T1; nem-i ser-girifte-i T2

¹³⁶⁴ Onun doḫru vüçüdü bozuldu, ālemi aydınlatan ayın ışḫı söndü.

¹³⁶⁵ mes‘ūdını A, M, E, Ş, T1; ma‘hūdını T2

¹³⁶⁶ sürür-ı kem-enfāsi, Gültekin, s. 255.

¹³⁶⁷ beyt A, T1, T2; rubā‘ī M, E, Ş

ای مرک مرا زیار شرمنده مکن
 نومید از ان کوهر از زنده مکن
 یار اید وجان رود خدایا نفسی
 مهلت ده ودر قیمتم زنده مکن¹³⁶⁸

[T2-229b] Mişdâkıncı mir'ât-ı cân-fürüz-ı ruhsârlarına çeşm-güşâ-yı hayret olıcağ şavt-ı [E-75a] hafıfle *es-selâmu aleyke yâ Resûlu'llâh*¹³⁶⁹ انی اشهد انک رسول الله بلغت الرسالة ونصحت الامة sübhasın ser-engüş-t-i zebânında gerdân idüb mülâhaza-i lâzıme-i âdâb için küre-i re's-i mübârekin kürsî-i zânû-yı nebevîden gerdân eyledi. Hâzret-i çâre-sâz-ı bî-çâregân *aleyhi efdalü's-şalât* dü-şafha-i dest-i du'âların dergâh-ı icâbete bâz idüb İlâhâ muhaţ-ı muhîţ-i 'ilm-i şerîfündür ki 'abd-i râst-kârûñ Sa'd vahdâniyyet-i zâtuñı ve resûliñi taşdıķ idüb mürâ'ât-ı huķûķ-ı İslâm'da cânsipârlıķlar¹³⁷⁰ levâzımın derece-i kemâle İşâl itmişdür. Reh-rev-i beķâ-güzâr-ı rûhına cısr-i lerzân¹³⁷¹ u sekerât-ı pür-haţarâtdan 'ubûde-i destyâr olub hâşân-ı harîm-i ķurbuñla hem-sâye-i riyâz-ı na'ım itmek için niyâzmendüm diyü dîvân-hâne-i mâlikü'l-mülk-i lâ-yezâle irsâl-i sefir-i recâ buyurdılar.

beyt

[Ş-174a] Bir du'adur ki ider fevc-i ķabûl istiķbâl

[A-69b] Olmamışken dağı [T1-104a] ser-hadd-i dehenden¹³⁷² güzêrân

Ol hilâlde fitîle-i nigâh-ı vâ-pesîni¹³⁷³ meşķût-ı cemâl-i âfitâb-ı dü-serâdan iķtibâs-ı envâr iderek şu'le-i mihr-tâb-ı rûh-ı laţifi ârâyiş-i ķandîl-i 'arş-ı berîn oldı.

*beyt*¹³⁷⁴

چو او لفظ شهادت را ادا کرد
 سپهر اجرای احکام قضا کرد
 همای روح باکس کرد پرواز
 بسوی اشیان عرش شد باز¹³⁷⁵

¹³⁶⁸ Ey ölüm yârin aynasında beni utandırma. Hayat cevherinden ümitsizim. Ey Allah'ım yâr geldi, can gitti. (Bu yüzden) bir nefeslik izin ver kıyamet kapımı çalması.

¹³⁶⁹ Ben şahitlik ederim ki sen Allah'ın resülüsün, risâleti ulaştırdın, ümmetine nasihat ettin.

¹³⁷⁰ cân-sipârlıķlar A, E, T1, Ş, T2; cân-sipârlıķ M

¹³⁷¹ cısr-i lerzân-ı M, E, Ş, T1, T2; hayırlar ihsân A

¹³⁷² dehenden M, E, T1, T2; vehenden M

¹³⁷³ vâ-pesîni A, T1, E, T2, Ş; dil-pesîni M

¹³⁷⁴ beyt A, M, T1, T2; nazm E, Ş

¹³⁷⁵ O kelime-i şehâdet getirince âsüman kaza hükmünü uyguladı. Temiz ruhun hüması arşın kuş yuvasının yönüne uçtu.

Ḳımmе¹³⁷⁶-pīrāy-ı tāk-ı şıḥḥat olan ferīde-i tābnāk-i ḥadīs-i ‘alī-ḳıymet-i nebevī müfādı üzre āvāze-i nāle¹³⁷⁷-ḥız-i kūs-ı raḥīl ile ṭūṭı-i şekkersā-yı rūḥ-ı Sa‘d ḳafes-i üstüḥvān-kārī-i bedenden remān olıcak tā‘ir-i münevver-per-i sidre-niṣṣın ya‘ni cenāb-ı rūḥū‘l-emīn nādī-i nübüvvetе müşül [M-129] idüb yā Resūla‘llāh rūḥ-ı fütūḥ-engīz-i Sa‘d lā‘ne-i a‘lā-yı ‘illiyine taḥrīk-i cenāḥ eyledükde ebvāb-ı ṭārem-i heftkāne güşāyiş bulub kemāl-i meserret ü istibşārdan sīmā-yı ‘arşü‘r-raḥmānda kisve-i lerze vü ihtizāz nümāyān oldı ve yetmiş biñ münzeviyān-ı ḳabāb-ı melekūt pīşgāh-ı serīr-i tābūtunda dest-beste-i şalāt olmağıçün ḥazret-i zü‘l-celāl ve‘l-ikrāmdan me‘mūr oldukların iblāğ [T2-230a] eyledi.¹³⁷⁸ Dāver-i ḥıṭṭa-i dü-serā ‘aleyhi‘ş-şalātü ve‘s-selām¹³⁷⁹ ḥazretleri techīz ü tekfīnine bi‘z-zāt dest-i raḥmet-peyvestleriyle mübāşeret buyurub ol mürde-i zinde-dili semend-i ser-saḥt-ı çübīne süvār oldılar. ‘Āmme-i Aşḫāb-ı Kirām‘la Baḳī‘-i Şerīf’e dek mürā‘āt-ı resm-i müşāye‘et buyurub ba‘d itmām-ı şalāt derīçe-i dehlīz-i beḳāda [E-75b] menzil-gīr eylediler.

nazm

ندیده کسی تا ابد زنده کی

خدای جهانراست پابنده کی

نماند بکس این جهان پایدار

خدای عزیزاست بر یک قرار¹³⁸⁰

Maḳdem-i Bilāl bin Ḥāriş-i Müzenī raḳıya‘llāhu ‘anh¹³⁸¹

Bu sāl-i ḥuceste- [T1-104b] me‘āl¹³⁸² ḥilālinde sālār-ı ḳabīle-i celīle-i Müzen Bilāl bin Ḥāriş-i Müzenī ricāl-i ḳabīlesinden çehār-hezār müsta‘iddān-ı ḥil‘at-ı hüdayla südde-i semā-sīmā-yı risālete tevcīḥ-i cebīn-i itā‘at idüb ḥvāce-i debīristān-ı mā-evḥā ‘aleyhi efdālü‘t-teḥāyā cenābından levḥ-ḥvān-ı sebaḳ-ı ĩmān eylediler.

beyt

¹³⁷⁶ ḳımmе A, T1, T2, E, Ş; M‘de yok

¹³⁷⁷ nāle A, E, T1, T2, Ş; nāgeh M

¹³⁷⁸ eyledi A, E, T2, Ş; eylediler M, T1

¹³⁷⁹ ‘aleyhi‘ş-şalātü ve‘s-selām A; ‘aleyhi efdālü‘t-teḥāyā M, E, Ş

¹³⁸⁰ Sonsuza kadar yaşayan birisi görülmemiştir. Sonsuz olan bu cihānın sahibi Allah‘tır. Dünyada bir kişi payidar kalmamıştır. Sürekli var olan yüce Allah‘tır.

¹³⁸¹ Maḳdem-i Bilāl bin Ḥāriş-i Müzenī raḳıya‘llāhu ‘anh A, M, T2, Ş; Bu Maḳāle-i Muḥtaşara Müzen Ḳabīlesi‘nüñ Rāḥile-bend-i ĩmān Oldukları Beyānındadır T1; Vāḳı‘a-i ĩslām Bilāl Bin Ḥāriş-i Müzenī bā-Çehār Hezār ez-Ḳabīle-i Müzen E

¹³⁸² me‘āl A, M, E, Ş, T1; āmāl T2

Her kim olsa tā ezel leb-teşne-i¹³⁸³ feyz-i hüdā
Āb-nüş-i¹³⁸⁴ çeşme-i şīrīn-güvār-ı dīn olur
Dā'ire-i ṭābe-i¹³⁸⁵ mübārekede esās-efken-i mebānī-i istikrār olmaḵ arzūsiyla
başt-ı kālīçe-i niyāz eylediler ammā cenāb-ı ḥayrū'l-verā 'aleyhi ecmelū't-teḥāyā
sizler ne maḥalde mekīn olursañuz yine nigāşte-i cerīde-i muḥācirīnsiz diyü zād-ı
rāh-ı tesliyetle mevṭn-ı me'lūflarına i'āde buyurdılar.

**Vaḳāyī'-i Sene-i Şādise ez-Hicret-i Fahrū'l-Mürselīn 'aleyhi efdalū's-şalātü
ve eşrefü't-teslīm¹³⁸⁶**

[A-70a] İmām-ı Rabbānī ve Ḥaṭīb-i Kaşallānī 'aleyhi'r-raḥme bu siyāk üzere
maḥfil-ārā-yı rivāyetdür ki sene-i sitte-i hicriyye¹³⁸⁷ Muḥarreminde Medīne-i
Münevvere'ye heft merḥale ba'īd Ḍariyye nām maḳāmda ḍarb-ı ḥıyām iden seg-
nihādān-ı Benī Kilāb ḡāretine Muḥammed bin Mesleme raḍıya'llāhu 'anh otuz süvār-
ı tārāc-güzārla ta'yīn buyurulmaḡın bir nīm-şebān¹³⁸⁸ āteş-i nā-gāh-ḥız gibi
ḥvābgāhlarına hücum itdüklerinde zāḡ-ı siyeh-bāl-i nū'ās lāne-i ḥār-beste-i
dīdelerinden remān olub [Ş-174b] şeb-i tārda bir nicesi pervānevār şu'le-i şemşire
dūçār olıcaḳ baḳıyyeleri şeb-perre-i şu'ūrları gibi birer cānibe¹³⁸⁹ perrān oldılar. Yüz
elli şütür ve üç biñ ḡanem iḡtināmıyla rücu' eşnāsında ser-i ḳabīle-i Benī Necid
Semāme bin Ūşāle cānib-i Mekke'ye 'azīmet üzere iken¹³⁹⁰ dūçār olub [T2-230b]
gerden-beste-i silsile-i esr eylediler.

beyt

Ger ḳazā çarḫda¹³⁹¹ ḥiss [M-130, T1-105a] eylese nā-fermānı

Giçirtür gerdenine kāhkeşāndan zencīr

Ravza-i ḳaviyyü'n-nümāy-ı¹³⁹² risālete cūy-şıfat fā'iz-i rümāl olduḡda ser-
engüşt-i zebānın mīveçin-i şāḫsār-ı İmān eyledi. İḳtizā-yı ḥikmet-i ḥafıyye-i İlähiyye

¹³⁸³ -teşne-i A, Ş, M, T1, T2; -beste-i E

¹³⁸⁴ āb-nüş A, E, M, T1, Ş; āb-güş T2

¹³⁸⁵ tābe-i A, M, Ş, E, T1; ḥāne-i T2

¹³⁸⁶ Vaḳāyī'-i Sene-i Şādise ez-Hicret-i Fahrū'l-Mürselīn 'aleyhi efdalū's-şalātü ve eşrefü't-teslīm A; Vaḳāyī'-i Sene-i Şādise ez-Hicret-i Fahrū'r-Rüsül 'aleyhi's-şalātü ve's-selām M, Ş; Vaḳāyī'-i Sene-i Sitte ez-Hicret-i Fahrū'r-Rüsül şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem T2; Vaḳāyī'-i Sāl-i Sādis-i Hicrī Serriyye-i Ḡanīmet-Encām-ı Muḥammed bin Mesleme raḍıya'llāhu te'ālā 'anh E, T1

¹³⁸⁷ hicriyye M, T1, Ş, E, T2; A'da yok.

¹³⁸⁸ şebān A, E, Ş, T1, T2; şebānda M

¹³⁸⁹ cānibe A, E, M, Ş, T2; ḥāneye T1

¹³⁹⁰ iken M, T1, Ş, E, T2; A'da yok

¹³⁹¹ çarḫında, Gültekin, s. 258.

ile rahm-ı hāk-i pāk-i Ümmü'l-Ḳurā ḥaml-i eṭfāl-i gendüm-gün-ı senābilden teḥī vādī-i ğayr-ı zī-zer¹³⁹³ olmağla medār-ı [E-76b] ta'ayyüş-i sükkānı nevāḥī-i Necid'ün fevāzıl-ı maḥşūlātına mevķūf olmağın Sümāme ḳabīlesine vuşūlde ğürisne-ṭab'ān-ı Ḳureyş'e ḳaşd-ı ezıyyet ü izdirā ile sedd-i rāh-ı mu'āmelāt eyledi. Ḥarçın-ı ümmīd-i Ḳureyş mikyāl-i mi'deleri gibi ḥālī ḳalıcağ ol teng-i mā-yegān-ı bāzār-ı 'ār u ḥamiyyetüñ ḥazret-i şerhriyār-ı memālik-i mā' ve ṭın ḥaḳḳında mezra'a-i ḳulūbları toḥm-kāşte-i şiddet-i ḥuşūmet iken yine perde-i şerm ü nāmūsı ber-endāḥte idüb āsitāne-i 'āṭıfet-penāhlarına nāme-i zirā'atle ilticā eylediler. Dāver-i ḳalem-rev-i meḳārim-i aḥlāk 'aleyhi's-şalātü ve's-selām pışğāhında niyāzları iktisāb-ı raḳ'ı¹³⁹⁴ is'āf itmegin Sümāme'ye kemā-sebağ fetḥ-i mecārī-i mu'āmelāt için taḥrīk-i çeşm-kūşe-i fermān eylediler.

beyt

İḳtizā-yı ḥüsn-i aḥlāk-ı nübüvvedür bu kim

Behre-yāb-ı ḥvān-ı iḥsān eyler a'dāsın bile

Vaḳ'a-i 'Acībe-i 'Ukal ü 'Ureyn¹³⁹⁵

Ġarībe-ğüyān-ı dāstān-ı seyyidü'l-ebrār bu vech üzere tertīb-i aḥbār itmişlerdür ki ḳabīle-i 'Ureyn'den çend-nefer-i āvāre-i beyābān-gerd-i idbār birgün 'atebe-i gerdün-ṭufeyl-i risālete müşūl idüb telebbüs-i ḥil'at-i İslām eylediler ammā muğaylān-ı bed-sirişt-i vücūdları hevā-yı germā-yı bādiye ile me'nūs olmağla hevā-yı cān-baḥşāyı [A-70b] Medīne-i Mübāreke mizāc-ı bed-āmūzlarına nā-sāz-kār düşmegin müddet-i yesīrede girībān-ı tabī'atleri destzede-i 'avārız u esḳām oldı. Benāberīn tevābi'ı Ḳubā'dan Zü'l-Cedr nām maḥalde ki çerāğāh-ı [T1-105b] cimāl-i ḥāşşa idi. Taşḥīḥ-i ebdān için naḳle¹³⁹⁶ müşār oldılar. ol müş-ṭab'ān-ı ziyān-kār¹³⁹⁷ ol maḥalde müdāvā-yı 'ādīleri olan şīr-i reşāşe-i cimāl¹³⁹⁸ tecerru'uyla tille-i saḥt-feşār-ı 'ilelden rehā-yāb olıcağ [T2-231a] izḥār-ı ḥubş-ı cibilletlerinde bī-ḳarār olmalarıyla beyābān-ı İslām-süz-ı irtidādı veche-i kār idinüb on beş miḳdārı lüḳāḥ-ı ḥāşşayı bādiye-i ittihāba sevḳ itdiler.

¹³⁹² ḳaviyyün-nümāy-ı M, E, Ş, T1, T2; ḳaviyy-i A

¹³⁹³ zī-zer M, E, Ş, T1, T2; zer A

¹³⁹⁴ raḳ'ı A; vaḳ'ı M, Eİ Ş; def' T1, T2

¹³⁹⁵ Vaḳ'a-i 'Acībe-i 'Ukal ü 'Ureyn A, M, T2, Ş; Vāḳ'a-i İrtidād u Mu'cizat-ı Ḳabīle-i 'Ureyn E, T1.

¹³⁹⁶ naḳle A, E, Ş; tenaḳkule M, T1, T2

¹³⁹⁷ ziyān-kār A, E, Ş, T1, T2; ziyān-kārān M

¹³⁹⁸ şīr-i reşāşe-i cimāl A; şīr ü şāşe-i cimāl M, E, Ş

beyt

دامن دولت جاويد و كريبان اميد

حيف و صد حيف كه كيرند و دكر بگذارند¹³⁹⁹

Nigehbān-ı şütürān olan Yesār nām bende-i cān-sipār zimām-gīr-i mūmāna^cat olmağa iḳdām eyleyicek ol sükkān-ı ḥuḳūḳ-nedān¹⁴⁰⁰ Yesār' uñ dest ü pāyın dendān-ı tiz-sikkīn-i kīnle engīhte idüb çeşme-i çeşm ü dehānın enbāşte-i [E-76b] ḥār u ḥāşāk [M131] u endūhte-i maḡāk-ı helāk eylediler. Bu kār-ı bed-hencārları sāmī^ca-güzār-ı seyyidü'l-aḫyār olduḡda Kürz bin Cābir-i Ḳahrī *raḡiya 'llāhu 'anh* bīst süvār-ı kāfir-şikārla ber-muḳteżā-yı fermān-ı felek-gerdān ^caḡablarında [Ş-175a] per-güşāyende-i şitāb olub ol serkeşteḡān-ı girīve-i irtidādı dest-be-ḳafā dergāh-ı ma^cdelet-penāha ihzār eyledüklerinde menşūr-ı ^calem-mutā^c مِّنْ جِلَافٍ أَوْ يُصَلُّوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ جِلَافٍ 1401 müfādı üzre vücūd-ı Yesār' da ihtirā^c itdükleri cezāya ḳışāşen beden-i nā-pāklerin taḡta-i āzmāyiş eylediler.

beyt

Oldı nişāne eyleyenüñ ḳaşd-ı düşmenī

Şemşīr-i intiḳām-ı İlähīye gerdeni

Vāḳı^ca-i Ġazve-i Şulḡengīz-i Ḥudeybiye¹⁴⁰²

Ḥayme-düzān-ı bāzār-ı āşār bu zemīn üzre medd-i ṭanāb-ı aḡbār buyurmuşlardur ki¹⁴⁰³ evāḡir-i sāl-i sādīs ḡilālinde bir şebāngeh,

*naẓm*¹⁴⁰⁴

[T1-106a] Dest-gīrende-i cism-i nāsūt

Çeşm¹⁴⁰⁵-bīnende-i mülk ü melekūt

'aleyhi's-şalātü ve's-selām ḡazretleriniñ dü-cild-i ^canberīn-mıḳleb-i ecfānı maşdar-ı ^cilm ü ḡikem olan noḡta-i merdümek-i şāni^c-bīnlerine pūşış olub ya^cni şeh-bāz-ı müşḡīn-cenāh-ı ḳurreleri şaydgāh-ı menāmda pervāz iderken sevḳu's-şuver-i

¹³⁹⁹ Sonsuzluk saadetinin eteḡi ve ümidin gömleḡi yazık, yüzlerce kez yazık ki tutuldu sonra bırakıldı.

¹⁴⁰⁰ -nedān-ı A, T1, T2, Ş, E; -nedān-ı M

¹⁴⁰¹ İyi bilin ki, Allah ve Elçisine karşı savaşılanların ve yeryüzünde (yol kesip eşkiyalık yaparak) bozgunculuk yapanların cezası; öldürülmeleri veya idam edilmeleri ya da ellerinin ve ayaklarının çağraf olarak kesilmesi yahut sürgüne gönderilmeleridir... Māide Sūresi: 33.

¹⁴⁰² Vāḳı^ca-i Ġazve-i Şulḡengīz-i Ḥudeybiye A, M, Ş; Vāḳı^ca-i Beytü'r-Rıḡvān ve Beyān-ı Keyfiyyet-i Şulḡ-ı Ḥudeybiyye E, T1; T2'de yok.

¹⁴⁰³ ki A, T1, Ş, T2, E; M'de yok.

¹⁴⁰⁴ naẓm A; beyt M, E; Ş, T1, T2'de yok.

¹⁴⁰⁵ çeşm A, Ş, E, M, T1; T2'de yok.

şehrīne¹⁴⁰⁶-mişalde bu bī-reng naqş-ı haqīkat-ı meşhūdları oldu ki ‘amme-i Muhācir ü Enşār’la ber-tarīk-i i‘timād,

beyt

[T2-231a] Hārīm-i hāşş-ı İlāhī meţāf-ı ins ü melek

Serāy-ı her-dü-serā kıble-i kıbāb-ı felek

ya‘ni [A-71a] beyt-i mu‘allā-yı ‘anberīn-ķabā’da nā’il-i gerdeş-i tavāf olub miftāh-ı mişbāh-ı fūrūğ-ı kıble-i ‘ālem dest-i kevneyn-güşālarında cilve-nümā olmuş ve mahremān-ı mahrem-i Rabbānī olan mü‘minīn sāye-i ‘ālī-ţāk-ı Merve’de taḥlīk-i rū’s ü taqşīr-i şa‘r emşālī eşğāl-i nüskiyyeye(?) der-kār olmuşlar. Şubḥ-dem bu şükūfe-i sifāl-mişalle¹⁴⁰⁷ ecille-i aşḥābuñ mīnā-yı sāmī‘aların tezyīn buyurduklarında her biri fā’iz-i medāric-i ibtihāc olub bu hūrşīd-i cihān-fūrūz-ı fütūḥ hemān ol sālde burc-ı vuķū‘a taḥvīl ider ümmīdi ile tedārik-i mehāmm-ı rāh-ı Beytü’l-Harāma şūrū‘ buyurdılar. Egerçi levḥa-i zamīr-i tābnākleri naqş-ı niyyet-i peygārdan muşaffā idi. Lākin ‘anīde-i¹⁴⁰⁸ Kureyş dā’ire-i beyt-i [E-77a] ‘ulyāya şaff-ı ḥilāfdan bārūkeş-i mümāna‘at oldukları taqđırde taḥrīb-i dīvār-ı ittifākları icrā-yı seyl-āb-ı tünd-ḥurūş-ı şemşīre muḥtāc olmaķ mülāḥazasıyla mānend-i berķ birer şārim-i düşmen-süz istiḥzārı ile¹⁴⁰⁹ iktifā buyurdılar.

beyt

Bu ‘arşagāh içinde olan şāhib-i vaķār

Şemşīr ider¹⁴¹⁰ ḥamāyili¹⁴¹¹ mānend-i kūhsār

[T1-106b] Ḥayme-i sīm-gün-ı hilāl-i zi’l-ķa‘de şaḥrā-yı ufķ-ı ğarbīde medd-i tīnāb-ı envār eyledükde ğāyet-i aqḅāl-i e’imme-i siyer *rahīmeḥümü’llāh* üzre biñ beş yüz nefer-i [M-132] merdān-ı zafer-medārıla pā-der-rikāb ‘azm oldılar.

beyt

Gerden-i ḥam-gīr-i nāķa naqş-ı iķdām-ı cimāl

İtdi rāh-ı Ka‘be-i ‘ulyāyı pūr-bedr ü hilāl

¹⁴⁰⁶ şehrīne- A; şehr-bend-i M, T1, T2, E, Ş

¹⁴⁰⁷ sifāl-mişalle A, Ş, T1, T2, E; sifāl-i emşalle M

¹⁴⁰⁸ ‘anīde-i A; ‘anede-i M, T1, Ş, T2, E

¹⁴⁰⁹ düşmen-süz istiḥzārı ile A; düşmen-süzla M, E, Ş; düşmen-süz-ı istiḥāb ile T1, T2

¹⁴¹⁰ ider A, T1, T2, E; idi M, Ş

¹⁴¹¹ ḥamāyil-i A, E, Ş, M, T2; ḥamāyil T1

Bu sefer-i tevfiḳ-rehberde meṣābīḥ-i ṣebistān-ı ʿiffetden Ümm Seleme *raḍiya'llāhu ʿanhā* pīrāye-i ḥayme-i refāḳat kılinub menzil-i Zī'l-ḥuleyfe'de yetmiş re's-i bedene-i hüda berāy-ı imtiyāz-ı teclīl¹⁴¹² ü taḳlīd ü işʿār buyuruldu. Rūz-ı nuṣret-fürūz-ı Bedr'de girifte-i mehār-ı temellük-i sālār-ı enbiyā *ʿaleyhi ecmeli't-teḥāyā* olan cemmāze-i Ebū Cehl daḡi güzeṣte-i ḳaṭār-ı ṣūmār idi. Sā'ir fā'iz-i destmāye-i [Ş-175b] iḳtidār olan muvaḥḫidīn daḡi hedāyāların ber-tarīḳ-i mesnūn-ı taḳlīd ü işʿār idüb cümleñ taʿahhüd-i lāzıme-i umūrı Nāciye bin Cündeb-i Eslemī'nüñ gerden-i iltizāmına taḥmīl buyuruldu. [T2-232a] Ol menzilden Bişr bin Süfyān-ı Ḥuzā'ī eczā-yı perīṣān-terkīb-i cem'iyet-i Ḳureyş'den taḥşil-i varaḳ-pāre-i ḡaber için taʿyīn buyurıldıḡdan soñra miḳāt-ı Zī'l-ḥuleyfe'den verd-i muṭarrā-yı çemen-ārā-yı beden-i nāzikterlerine dü-berg-i nesrīn-gün-ı iḫrāmıla ziver-bend olub kenār-ı çeşmesār-ı efvāhdan nihāl-i¹⁴¹³ maḡfiretbār-ı telbiyeyi ʿarş-sāy eylediler.

*beyt*¹⁴¹⁴

نعره لبیک بیانک بلند

هست بر اهل بصیرت [A-71b] پسند

تا نکنی تلبیه محرم نه

جهد کنار واقف عالم نه¹⁴¹⁵

Zī'l-eṣṭāṭ nām maḡalde Bişr bin Süfyān āsitāne-i muʿallā-ḳadr-i risālete rümāl idüb Ḳureyş'üñ veche-i āfitāb-ı ḡitī-fürūz-ı nübüvvete dīvār-ı mümānaʿat sevdāsıyla rü'esā-yı [T1-107a] ecānibden¹⁴¹⁶ daḡi istimdād idüb Zī-tuvā nām maḡalde zānūzede-i istiḳrār olduḡların ve Ḥālid bin Velīd ü ʿİkrime bin Ebī Cehl iki yüz kāfir-i kīne-cūy ile Kirā'u'l-ḡamīm nām maḡalde ṭalī'a-i müdebbirān taʿyīn olındıḡın iblāḡ eyledi. Benāberīn sürür-ı aşfiyā *ʿaleyhi ezka't-teḥāyā* vücūh-ı aşḡāb-ı bülend-cenābla idāre-i sübḡa-i istiṣāre buyurdılar. Ber-muḳtezā-yı ḡulāṣa-i ārā ṣāhrāhdan cānib-i Yemen'e nevʿān inḡirāfla nā-mazanne olan bir maḡalden ḡubār-ı iḳdām-ı ḡuyūlleri nümāyān olıcaḳ hemān Ḥālid bin Velīd¹⁴¹⁷ ü kendüyle ṣīrāze-ḡir-i ictimāʿ olan¹⁴¹⁸ [E-

¹⁴¹² teclīl A; taḡlīl M, Ş, T1, T2, E

¹⁴¹³ nihāl-i A, T1, T2, E, Ş; nehār-ı M

¹⁴¹⁴ beyt A, E; meṣnevī M; nazm Ş; T1, T2'de yok.

¹⁴¹⁵ Yüksek sesle lebbeyk narası basiret ehli tarafından beḡenildi. Ta iḫrāma girmeden lebbeyk deme.

Āleme vākıf olacaksan (vakfeye duracaksan) gayret et.

¹⁴¹⁶ ecānibden A, T1, T2, E, Ş; eḡādişden M

¹⁴¹⁷ Ḥālid bin Velīd M; Ḥālid A, T1, T2, E, Ş

¹⁴¹⁸ olan A, E, M, T1, Ş; T2'de yok.

77b] bed-revişān yek-pāre sāk-ı şebātların heyzüm-pāre-i seyl-āb-ı hürdevār beyābān-ı firāra der-kār idüb naql-i peyām-ı şükūh-ı enbūh-ı İslāmiyānla hirmengāh-ı kader-i müşrikīne īşāl-i zelzele-i hirās eylediler. Mevkib-i şahrā-fürüz-ı şehensāh-ı risālet¹⁴¹⁹ ‘aleyhi ecmeli’-t-taḥiyyat Şeniyyetü’l-Mürār nām maḳāmıdan güzār iderken nā-gāh tenhā-süvār-ı meydān-ı lā-mekān ‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selām ḥazretlerinüñ rekūbe-i ḥāşşaları olan nāḳa-i Ḳuşvā kürsī-i çār-pāye-i vücūdın bilā-ināḥa vü işāre hem-āgūş-ı bisāt-ı zemīn idüb mühre-i dāğ-ı kamer-tāb-ı sīnesi ile şaḥīfe-i ḥākī mihrzede-i istiḳrār eyledi. Her taraıdan iḳāme vü taḥrike iḳdām itdükce daḥi ziyāde rişe-i istiḥkām şalmağın [M-133] ḥavāle-i rikāb-ı gerd ü nesāda bulunan berere-i aşḥāb gālibā Ḳuşvā’nuñ şandūḳa-i bedeninden [T2-232b] metā’-ı tāb u tāḳat fersüde-i dest-i nā-tüvānī olmaḳ gerekdür didüklerinde ḥazret-i zümer-āşinā-yı desīse-i ḥaḳīḳat ‘aleyhi efḍalü’-t-taḥiyyat bāre-i Ḳuşvā’da sāk-ı iḳtidārı süvār-beste-i ‘acız ü a’yā oldı. İtikādı şāyān degüldür [T1-107b] belki aşḥāb-ı fīle şaff-ı ebābil ile sedd-i hevā-yı ‘azm eyleyen cenāb-ı Rabbü’l-‘ālemīn şimdilik li-ḥikmetin Ḳuşvā’nuñ daḥi pāy-ı ‘azmine iḳāl-i sekte-i teveḳḳuf urub cānib-i Ka’be-i mu‘allāya ruḥşat-ı ḥareket virmemişdür diyü leb-cünbān-ı cevāb-ı ḥikmet-nişāb olub bilā-iḳtizā Ḥudeybiye nām mevzi’de bir bi’r-i ḳalīlü’l-mā’ pīrāmeninde ḥalka-bend-i ḥıyām-ı ārām oldılar. [Ş-176a] Bir vechile ki arz-ı ḥall-i temās-ı sāyebān-ı istirāhatlerinden¹⁴²⁰ ve ḥāk-i pāk-i Ḥarem ta‘allūḳ-i seccāde-i tā‘atlerinden [A-72a] ḥişşe-gīr oldı ammā ol çāhuñ mānend-i çeşm-i darīr ābı kem-yāb olmağla devāb u mevāşī mertebe-i ervāya fā’iz olamadıklarından leb-teşne-i bādiye-i ḥayret olmalarıyla bi’z-zarūre südde-i sidre-sāy-ı risālete ‘arz itdüklerinde āşiyān-gīr-i kināneleri olan tuyūr-ı çübīn-ten-i müşgīn-bālūñ birisin Nāciye bin Cündeb *raḍıya’llāhu ‘anha* teslīm buyurub ol çāh-ı ḥuşḳ-çeşme mīl-i dīde-i intizār eyledükde *bi-emri’llāhi te‘ālā* ḥadeng-i sürür-ı ‘āleme şafā-yı vuşūlden eşḳ-pāş-ı sürür olub reg-i neşter-ḥürde gibi bir zülāl-i şāf feverān u tā āḥir-i eyyām-ı iḳāmete dek cümleyi reyyān eyledi. Pençe-i tāb-ı āfitāb olan enāmīl-i mu‘cize-rizleri lüle-i maḳsim-i cüybār-ı i‘cāz olmaḳ daḥi bu ḡazāda neżāret-baḥş-ı ḥadīḳa-i şuhūd oldıḡı ta‘yīnkerde-i muḥaddişiñdür.

beyt

¹⁴¹⁹ risālet A, E, Ş, M, T1; nübüvvet T2

¹⁴²⁰ sāyebān-ı istirāhatlerinden A, E, M, Ş, T2; sāyebānlarından T1

صد نشنه بی راه و رو
کشت از کف او آب جو
شد آب جوشان چشمه سان
از فرجه [E-78a] انکشت او¹⁴²¹

Mervîdür ki şahrâ-yı Hudeybiye hıyâm-ı İslâm'la şüküfezâr olduğda mebdâ sebükserân-ı Kureyş bu 'azîmetden maqşûd-ı idâre-i dülâb-ı kârzâr kıyâs itmekle bûstân-ı ser-i kîn-âlûde-i zamîrlerine tohm-ı mümâna'at pâşide idüb soñra cünbüş-i¹⁴²² dâs-ı peygâre [T1-108a] muhtâc olmaya diyü [T2-233a] Hîrâş bin Ümeyye-i Huzâ'î *radıya'llâhu 'anh* nâmzed-i sefâret buyuruldı. Hîrâş encümen-i cân-hîrâş-ı Kureyş'e vâşıl olub kîse-i sâmi'asına nihâde buyurılan naqd-i nâ-mağşûş-i maqâli yek-be-yek şümürde-i ser-engüşt-i zebân eyledükde sefeh-kârân-ı küffâr gâyet-i istikbârlarından ceyb-i kabûle şâyân görmediklerinden gayrı bî-mücib ü iktizâ Hîrâş'ıñ fânûs-ı şem'adâr-ı vücûdın sengbâr-ı eziyyetle şikest itmege¹⁴²³ der-kâr oldılar. 'Âkıbet ba'zı dūr-endîşân-ı rü'esâ-yı aḥâyeş-i¹⁴²⁴ i'ânetiyle ḥamâme-i dâm-ı üftâde-i vücûdı dest-i küdek-ruşân-ı küçe-i işrâkden rehâ-yâb olub serâ-perde-i 'izz ü iclâle [M-134] rümâl eyledükde bed-mizâcân-ı Kureyş'üñ imrâz-ı reddiyye-i lücc ü hîşâmları şerbet-i bi'rü's-sâ'a tîğ-i zehr-âbdârdan gayrı ile mümkünül-indifâc olmayacağıñ iş'âr idicek ḥazret-i fahr-i 'âlem *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* bu kufl-i mülkil-bendüñ miftâh-ı ta'bîrât-ı vahşet-zedâyı güşâdı emrinde cenâb-ı 'Ömeriden çeşm-dâşt-ı tevaḥku' oldılar. Ḥazret-i Fârûk *radıya'llâhu 'anh* yerâ'a-i zebân-ı şıdqla bu gûne dîbâce-bend-i risâle-i ma'zeret oldı ki yâ Resûla'llâh ol kafes-i çâr- [A-72b] küşe-i ten ki râh-ı rızâ-yı şerîfüñde şikest olmadan dâmen-çîn ola çeşm-i i'tibârumda tûde-i ḥâr u ḥasdan muḥaḥḳar ve ol tâ'îr-i per-beste-i cân ki dâne-i muḥabbetüñ şevkiyle dâm-ı irâdetüñde pây-beste olmadan bälengîz-i gürîz ola dîde-i i'tikâdumda murğ-ı taşvîrden bî-fâ'ideter idüğine ḥâtır-ı gaybdanıñuz [Ş-176b] a'cel-i şuhûddur. Lâkin temşît-i mehâm-ı dîniyye takrîbiyle şâhiqa-i şalâbet-i 'ömriyyem hemvâre-i bed-kîşân-ı Kureyş'e şemşîr-nümâyende-i eşedd-i hîşâm¹⁴²⁵ oldığı [T1-108b] anlarıñ

¹⁴²¹ Yalunu kaybetmiş yüz susamış su aramak için avuçlarını dolaştırdı. Parmaklarının arasından çeşme gibi sular aktı.

¹⁴²² cünbüş-i M, E, T1, Ş; çâş-ı A; ceyş-i T2

¹⁴²³ itmege A, T1, Ş, E, T2; olmağa M

¹⁴²⁴ aḥâyeş E, Ş, M, T2; eḥâbîş A; ecânib T1;

¹⁴²⁵ hîşâm A, E, M, Ş, T2; iḥtişâm T1

dağı fesānzede-i yakīnleri olmağla her biri gūşt-pāre-i bedenūme dendān-ı ciger-hāy-ı ‘adāveti tīz itmişlerdür.

beyt

Saňa ğayret-keş olmak oldı bā‘is kīn-i ağyāre

Baňa pür-ħışm u kīn olmak ‘adūlar heb senüñçündür

Hālā¹⁴²⁶ iktizā-yı vaqt üzre irāde-i celiyyeñüz miyānededen [E-78b] def-i perde-i vahşete müte‘allik iken böyle maħalde nā-hūşmendān-ı Kūreyş’üñ bu kemīne ile mu‘āmele-i nā-puhteleri merāret-resān-ı zā’ika-i [T2-233b] maşlahat olub şerāre-i ülfet-süz-ı muħāşamet müceddeden bālāġir olmak vehmi bu kemterine ‘inān-keş-i mümāna‘at olmadadır. Vākı‘ā manzūme-i a‘zār-ı Fārūķī nigāşte-i levħa-i şıdk u haķīkat olmağın qarīn-i çeşm-i qabūl buyurılıb cenāb-ı ‘Osmān *rađıya’llāhu ‘anh* ile ahālī Mekke’den ‘alāka-ġir-i ülfet ü qarābet-i bī-şümār olmağın ħıdmet-i sefāret ‘uhde-i himmetlerine taħmīl buyurıldı. Cenāb-ı Zī’n-nūreyn *rađıya’llāhu ‘anh* ferzend-i kirāmīvār āġūş-ı Ümmü’l-Ķurā’da cilve-sāz olıcaķ ħıred ü büzürg-i Kūreyş maķdem-i mūkerrem-in-i iħtirām¹⁴²⁷ üzre telaķķī eylediler. Şem‘a-i ħānvāde-i ‘Affān’ı¹⁴²⁸ *rađıya’llāhu ‘anh* izħār-ı fūrūġ-ı risālet için teħrīk-i zebāne-i şūrū‘ eyledükde her biri yā ‘Osmān ol bāfte-i kārġāh-ı zebān idecek nesīc-i turfe-tār-ı makālāt tavīlū’z-zeyl olmağla endāze-i münāza‘āt-ı keşireye mevķūfdur. Şimdilik anı teh-i endāhte-i şandūka-i te’ħīr idelüm. Senüñle teşābük-i ‘alāka-i qarābetden mā‘adā gāh āşiyānkede-i cān-perver-i gehvārede hem-sāye ve gāh meydān-ı ney-süvārīde hem-pāye olub tā maħalle-i nev-binā-yı İslām’a naķl-i bisāṭ-ı kalb ü kālīb idinceye dek beynimizde ħuķūķ-ı ülfet-i gūn-ā-gūn şābit olmuşdur. Bizim çeşm ü gūşumuz senüñ [M-135] dīdār-ı fūrūġ-engīz ü ġüftār-ı kand-rizüñe¹⁴²⁹ müştāķ [T1-109a] ve sen dağı müddet-i medīdeden berü ser-i sa‘ādet-medārına gerdeşden mehcūr olduġuñ ‘arūs-ı dilārā-yı beyt-i siyeh-ķabāya [A-73a] ārzümendsin. Hele şimdiki ħalde gāh zevķ-i tavāfe der-kār u gāh zīver-i cimāl-i ġitī-fūrūzı olan noķta-i ħāline pergār ol diyü mūrā‘at-ı levāzım-ı miħmān-nevāzı gösterdiler ammā Ĥazret-i Zī’n-nūreyn *rađıya’llāhu ‘anh* çünkü kāfile-sālār-ı nūr u hüdā ya‘ni cenāb-ı ħayrū’l-verā ‘aleyhi

¹⁴²⁶ hālā A, E, Ş, T1, T2; ħāliyā M

¹⁴²⁷ iħtirām A, E, M, Ş, T2; T1’de yok

¹⁴²⁸ ‘Affānı A, T1, Ş, E, T2; ‘Osmān’ı M

¹⁴²⁹ kand-rizüñe A, E, M, Ş, T1; kand-riziñüze T2

ecmelü't-tehāyā hazretleri daği taleb-kārī-i¹⁴³⁰ vişāl-i Ka'be-i 'ulyāyla bu kadar irtikāb-i meşāk-ı hareket buyurub anlar henüz nemek-çeş-i¹⁴³¹ mā'ide-i vişāl olmamişken anlardan muqaddem h'vān-ı merāma küstāhāne iṭāle-i engüşt-i iştihā itmek menāfi-i ādāb-ı 'ubudiyyetdür.

beyt

Ben kimem¹⁴³² tā eyleyem sebkat o 'ālī-cāha kim

Kimse yoqdur sebkat itmiş aña maḥlūkātđan¹⁴³³

[T2-234a] diyü [E-79a] şūret-nümāy-ı istiğnā olıcağ bu mu'āmele-i nāz Kureyş'e rāh-āverd-i haclet ü infi'āl olunmağa minba'd kandil-i maqāl-i¹⁴³⁴ maşlahat-efrūzına daği tağçe-i sāmi'ālarından ruḥşat-ı āviziş virmediklerinden gayrı çend-rūz kūşe-nişin-i zindān-ı çeşm eylediler. [Ş-177a] Cenāb-ı 'Osmān'ıñ müddet-i melhūzeden ziyāde mekṣi¹⁴³⁵ hilālinde 'özü-i dil-siyehān-ı Kureyş ile şehir-bend-i ḥayātđan şahrā-yı 'ademe intikāli erācīfi daği miyān-ı aşḥābda şu'le-gīr-i şüyü' olmağla sicill-i semāvīde meşūr olan bī'atü'r-rıdvāna vāsiṭa vuqū' oldı ya'ni bu mu'āmele-i dürüşt-i nā-dürüst-i küffār āfitāb-ı zamīr-i seyyidü'l-enbiyāya zerī'a-i inkisāf olmağla ol ḥavālīde vāki' şecere-i Sidre yāḥūd Semüre sāyesinde şāḥ-ı berūmend-i ebdān mīve-feşān-ı ḥayāt oluncaya dek kīneverān-ı küffār üzre şā'ıqabār-ı peygār olmağ şartıyla mu'ākade-i [T1-109b] dest-i mübāye'at eylediler. Cādde-i nev-güşāde-i bey'at üzre icāle-i kemiyyet-i rızāda cümleye sebkat iden Ebū Sinān-ı Esedī *radıya'llāhu 'anh* ve reh-neverd-i beyābān-ı ebā olan Cedd bin Qayş idügi 'an'ane ile İmām¹⁴³⁶ Şa'bi'den rivāyet-kerde-i İbn Hişām'dur *kemā kalā'llāhu te'ālā* لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ¹⁴³⁷ *ilā-āḥirihī'*¹⁴³⁸ ḥazret-i dest-gīr-i bī-kesān-ı ümmet *'aleyhi efđalü't-taḥiyyat* ḥālā cenāb-ı Zi'n-nūreyn ḥıdmet-güzārī-i Resül-i Bārī zımnında nā-kām-nişin-i dā'ire-i muḥālifin bulmağın bu bey'atden vāye-gīr-i

¹⁴³⁰ taleb-kārī-i A, T1, E, T2, Ş; taleb-kār-ı M

¹⁴³¹ çeş-i A, M, Ş, E, T1; -līs-i T2

¹⁴³² kemem, Gültekin, s. 264.

¹⁴³³ Kimse yoqdur sebkat itmiş aña maḥlūkātđan A, M, T1, T2, Ş; Sebkat itmiş kimse yoqdur aña maḥlūkātđan E

¹⁴³⁴ maqāl-i A, E, M, Ş, T1; T2'de yok.

¹⁴³⁵ mekṣī A, M, Ş, E, T2; mekīn T1

¹⁴³⁶ İmām M, E, Ş, T1, T2; A'da yok.

¹⁴³⁷ Ey Peygamber! Andolsun ki Allah (Hudeybiye'de) o ağacın altında sana bey'at eden müminlerden hoşnut olmuştur... Fetih Sūresi: 18.

¹⁴³⁸ ilā āḥirihī A, E, Ş, T1; ilā āḥiri'l-āyet M, T2

hirmān olmasun diyü dest-i çeplerin kendü tarafından ve dest-i rāstların Hāzret-i ‘Osmān cānibinden¹⁴³⁹ yek-digere ‘aḳd buyurub nevāle-i ūṣṣān-ı bey‘at-ı marzıyyeden efrāz-ı [A-73b] hişse-i ḡā’ib buyurdılar. Haṭīb Kaṣṣallānī *rahimehümu’llāh* mihrāb-efrūz-ı rivāyetdür ki dest-efrāzān-ı Aşhāb-ı Kirām çehre-i efkār-ı küffāra ṭabanca-i saḥt-peygār urmaḳ niyyeti ile ‘akd-i [M-136] dest-i ‘ahd itdükleri aḥbārı miyān-ı Kureyş’de āvāze-ḡir olıcaḳ zünbūr-ı vehm ü bīm ser-i ūṣṣān-ı cūş itmegin Hāzret-i ‘Osmān maṭiyye-i ikrām ile serāperde-i iclāle iṣāl eylediler. İbn Hişām Zühri’den *rahimehümu’llāh*¹⁴⁴⁰ ūṣṣān-ı dimāḡ-ı rivāyet olmuşdur ki ahālī-i kabīle-i Benī Huzā’a ki kenār-ı çeşmesār-ı [T2-234b] tevḥīdde taḥḥīr-i destār-cünbān idenlerden mā‘adā ālūde-i ḥalāb-ı ūṣṣān-ı bile hevāḥyāh-ı [E-79b] cenāb-ı risālet-penāh olub hemvāre-i Kureyş’ün bāfte-i dest-i ihtidāc itdükleri ḥaşır-pāre-i efkārı ūṣṣān-ı ḳalem-rev-i risālet ḥāzretlerinün pāyın süllem-i vukūflarına başt iderler idi. [T1-110a] Kabīle-i merḳūme efrādından çend ricālle Büdeyl İbn Varaḳā-i Huzā’ī sāye-i bārgāh-ı celāle rümāl idüb ṭavr-ı niḳḥyāhāne üzre bu ḥareket-i berekāt-baḥşdan niyyet-i ḥabī’e-i zamīr-i ‘ālem-ḡirleri ne idügin istincār eyledi. Cenāb-ı ḳā’id-i ketībe-i hüdā *‘aleyhi’ş-şalātü ve’t-teḥāyā* ḥāzretleri yā Büdeyl muṭlakā ūṣṣān-ı ṭavāf-ı ḥāne-i Hūdā gerden-i cāne kemend-i ḥāṭır-keş-i cezbe-i muḥabbet şalmaḡla dü-ḳıṭ‘a-i semen-gün-ı ihrām ṭā’ir-i ārzūya bāl ü per ḳılınmuşdur. Yoḡsa bir ferd ile mu‘āmele-i kārzār ḥavālī-gerd-i zamīrüm degüldür ammā Kureyş’ün cibāl-i cibilletleri irā’et-i ūṣṣān-ı ḥuşūmete ‘aceb münhemikdür ki hemvāre-i taḥḥīk-i silsile-i gerden-güdāz-ı mu‘ādāt iderler ammā yine kendülerün kefi destlerine zerī‘a-i ḥirāş-ı ḥün-pāş olur. Anlara nāfi‘ olan [Ş-177b] taḥṣīl-i destmāye-i istirāḥat için bizümle bir müddet fetḥ-i dükkān-ı āştī idüb ser ü kār u peygārımız bīḡāneler ‘uhdesine taḥmīl itmek idi. Eger *el-‘iyāzu bi’llāh* bāzār-ı kārzār-ı ecānibde¹⁴⁴¹ nizām-ı ‘aḳdü’l-le’āl-i cem‘iyetimüz gūsiste olursa ḡüş-ı ümīd-i Kureyş bī-külfe-i zaḥmet ḳurṭa-yāb-ı merām olmuş olur. Eger ber-muḳteżā-yı ‘alüvv-i şehāb-ı zaferbār-ı dīn a‘dā-yı millet-i beyzā laṭma-ḥvār-ı seyl-āb-ı tünd-ḥız-i ūṣṣān-ı olurlar ise bāri ol zemānda Kureyş daḡi yā sāhil-i selāmet-baḥş-ı İslām’a ilticā ideler. Yāḡūd vādī-i hevlnāk-i iṣrārda istikrārı şüretinde bāri ol müddet-i istirāḥatde ṭūfān-ı

¹⁴³⁹ cānibinden A, M, E, Ş, T1; tarafından T2

¹⁴⁴⁰ rahimehümu’llāh A, M, E, Ş, T1; T2’de yok

¹⁴⁴¹ ecānibde A, E, Ş, T1, T2; icābetde M

hurūşān-ı İslāmiyāndan muhāfaẓa için ta'mīr-i ehrām-ı istiṭā'at itmiş bulunurlar ammā şöyle ki eger [A-74a] müsvedde-i müşevveş-raqam-ı işrāk ü istikbārdan şahīfe-i beyāz-ı İslām'a müntakıl olmayalar şerī'at-ı kâṭı'a-i [T1-100b] müşrik-endāzumı gizlik-i ğalat-tırāş-ı nüşha-i āferīniş eyleyen kâtib-i kudret haqqıçün hurūf-ı¹⁴⁴² ḥaṭā-nümūd-ı vücūdların şahīfe-i siyeh ü sepīd-i [T2-235a] 'ālemden ḥakk idüb yerlerin zevraḫ-ı envār-ı dīn-i beyzāyla tezhīb itmedikçe āsūde-i mıkleme-i ferāğ olmak ihtimālüm yokdur diyüb risāle-i maḳāle hitām virdiler. Büdeyl kelimāt-ı ḥikmet-āmīz-i seyyidü'l-verāya zemzeme-i istihsān çeküb mecma'-ı Kureyş'e [M-137] mu'āvedet eyledükde küşe-i ṭāḫ-ı gūşunda ta'lik olunan [E-80a] şem'-deste-i maḳālī yegān yegān tārīk-dilān-ı Kureyş'ün kāşāne-i şu'ūrlarında efrūhte idüb def'-i zalām-ı muhāşametle tenvīr-i meclis-i muşāleḥaya bisyār gūşış eyledi ammā tīre-i bühṭān-ı Kureyş yeksere neyistān-ı hevā-zede gibi ser-cünbān u beyhūde-gūyān didiler ki ey Büdeyl, ḥaḳīḳat-i me'al budur ki siz evvel daḫi cānib-dārī-i Muḥammed ile muttaşif bir ṭā'ifesiz. Anlar ḥaqqında sizün sıfālçe-i dehānıñuzdan ser-zede olan semen-deste-i¹⁴⁴³ maḳāl-i rāyiḥa-i ḥimāyet ü aġrāzdan ḥālī olmamaġla şāyeste-i şükūfedān-ı itimād degüldür. Evvelā kināne-i zamīrleri siḥām-ı niyyet-i perḥāşdan tehīdür didigün bizi hedef-i meydān-firīb itmekiçün ta'biye olunmuş tüde-i ihtiyāl olmadıġından ma'lūmdur. Farazā şeb-dīz-i tīz-ḥīz-i kelāmları şāhrāh-ı şıdḳ u ḥaḳīḳatde cilve-rīz olduġı taḳdīrde anlaruñ bu gūne vaż'-ı ġālībāne ile seyl-āb-ı keffeşānende gibi Ümmü'l-Ḳurā'ya duḥūllerinden ve ol maḫalde bizim ser ü destimüzden sebū-yı şikeste vü şāḥ-ı berīde gibi ḥareket-i mümāna'at ü mūdāfa'at şudūr itmedüġinden miyān-ı ḳabā'il-i A'rābda ba'dezīn binā-yı nāmūsumuz pest olmadan ġayrı ne [T1-111a] fā'ide müterettibdür diyü bisyār idāre-i āsiyāb-ı kīl ü ḳālden şoñra bi'l-āḫere re's-i fırḳa-i eḫābīs Ḥūleys bin 'Alḳame'yi¹⁴⁴⁴ taḫḳīḳ-i maṭlab için dergāh-ı nübüvvet-penāha irsāl eylediler. Ḥūleys kenāre-i muḥayyem-i beriyye-fürūza vāşıl olıcaḳ eṭrāf-ı ḥiyāmda hedy için āmāde-i ḳaṭār-ı muḳalled ü meş'ar-ı cimāl-i ḳurbānīyi güzeşte-i mehār-ı nazār eyledükde taḫḳḳuḳ-ı¹⁴⁴⁵ niyyet-i itimadları ḥükmkerde-i ḳā'id-i yaḳīni olmaġın bilā-mülākāt faḫr-i kā'ināt mecma'-ı

¹⁴⁴² hurūf-ı A; ḥarf-i M, T1, T2, E, Ş

¹⁴⁴³ semen-deste-i E, A, Ş, T1, T2; semend-beste-i M

¹⁴⁴⁴ 'Alḳame-yi A, Ş, T1, E, T2; Ḥalḳame-yi M

¹⁴⁴⁵ taḫḳḳuḳ-ı A, T1, T2; taḫḳīḳ-i M, E, Ş

Kureyş'e taḥvīl-i zimām-ı mürāca'at eyleyüb cısr-i dü-tāk-ı dīdesinden güzārān¹⁴⁴⁶
 [T2-235b] olan cümmāl-i aḥvālī menāḥ-ı vuḫūf-ı Kureyş'e ināḥe eyledi ammā ḥarūn-
 [A-74b] mizācān-ı saḥt-ı ser-i Kureyş'ün gerden-i ser-keşāneleri efsār-ı mu'ākādeye
 'adem-i raġbetden nāşī Ḥüleys'i āzürde-i sinān-ı zebān-ı zehr-āba çekān idüb didiler
 ki yā Ḥüleys sen bir daḫīka-i nā-şinās-ı A'rābī-i beyābānīsın. Senün sebbābe-i
 idrāküñde nabz-ı şulḥ u ḳārüre-i ceng teşḫīşine ḳudret¹⁴⁴⁷ yokdur ki terkib-i nā-
 mücerreb-i maḳālün mizāc-ı umüre sāz-kār ola. Senün şerbet-i em'ā-¹⁴⁴⁸ ḥırāş-ı
 tebdīründen ümīd-i şifā eyleyen serī'ā-i pehlüzede-i ḥvābgāh-ı ḥāmūşāne olmaḳ
 muḳarrerdür Ḥüleys bu gūne kelimāt-ı telḥ-i zā'ika-sūzdan mi'de-i [E-80b] zamīri
 müteġayyir olub didi ki ey kec-endīşān-ı bed-āmūz biz sizünle şem'ci cemāl-i Ka'be-i
 'ulyāya pervānelik ārzusuyla gelen züvvāruñ veche-i āmāline sedd-i fānūs-ı
 mümāna'at itmek vechi üzre müte'ahhid olmamışızdur. Eger bundan şoñra sefīne-i
 murād-ı Muḥammedī'ye irā'et-i emvāc-ı [M-138] leccāc olunursa biz daḫi sizün
 lücce-i fitne-cūş-ı cem'iyetiñüzden lenger-i ittifaḳı ber-dāşte idüb anlar cānibine
 bādbān-güşā-yı i'ānet olmamız muḳarrerdür. Heman bu maḳālden bād-peymāyān-ı
 Kureyş'ün bād-ı bürütlerine¹⁴⁴⁹ [T1-111b] sekte-i fütür 'arız olub kemāl-i hayret ü
 nedāmetden zimām-ı kelāmı meslek-i¹⁴⁵⁰ müdārāya sevḳ idüb didiler ki yā Ḥüleys
 nār-ı 'ār-ı revāḳ-ı şu'urumuzu pāmāl-i şerār idüb buḫār-ı telāş u perīşānī dimāġ-ı
 idrākimizi tīre vü tār itdüġin bilürsin. Galebe-i neş'e ma'nūn-ı melalle tefekkür ü
 tereddüd¹⁴⁵¹ ü te'emmül bizden şādır olan cinḥe-i cüz'iyeye sebebi ile bizden remīde-
 dil olub daġdaġa-i ḥātırımıza sen daḫi bir ḫarafdan vesīle-i tezāyüd olma. Bir iki gün
 daḫi görelim şāyed ki bu kārgāh-ı sitīze-bāf lücc ü mu'arızātdan bāla-yı nām u
 nāmūsumuza muvāfıḳ bir ḳumāş-ı ḥekīmāne-naḳş zuhūr eyleye diyü Ḥüleys'ün
 şu'le-i ḫışm u ıztırābın reşāşe-i tesliyet ile teskīn itdiler ve müte'ayyinān-ı¹⁴⁵² ser-
 küçe-i işrākden 'Urve bin Mes'ūd-ı Şakāfī'yi ber-vech-i sefāret pīşgāh-ı ḫayrū'l-
 beriyyeye irsāl eylediler. Sāye-i mazalle-i ikbāle ruḫşat-yāfte-i müsül olduḳda
 miyān-ı tille-i gendīde-i dehānından fāre-i ziyān-kār- [T2-236a] zebānın bu resm

¹⁴⁴⁶ güzārān A; güzērān M, T1, T2, Ş

¹⁴⁴⁷ ḳudret M, Ş, T1, E, T2; A'da yok

¹⁴⁴⁸ em'ā- A, E, Ş, T1, T2; im'ān-ı M

¹⁴⁴⁹ bürütlerine A; pervīnlerine M; bürüdetlerine T1, T2, E, Ş

¹⁴⁵⁰ meslek-i A, T1, Ş, E, T2; silk-i M

¹⁴⁵¹ tefekkür ü tereddüd M, E, Ş; bī-fıkr ü A, T1, T2

¹⁴⁵² müte'ayyinān-ı M,Ş, E, T1, T2; süfyān-ı A

üzre cünbüşe getürdi ki yā Muhammed ne ğarībdür ki bir gürüh-ı bād-peymān bīġāne-i ħāne-i bī-zārla ʿağd-i ŧebeke-i ülfet ü ictimāc idüb kendü cūybār-ı silsile-i dār-ı karābetde perveriŧ bulan māhiyān-ı ħaķīķat-āŧināyı dūr-üftāde-i mā'ü'l-ĥayāt-ı zindegāni itmek [A-75a] dāciyesine dil-beste olmuŧsun ammā ĥayf ki dimāġını pāmāl-i ĥayāl-i muĥāl itmiŧsin. Miyān-ı ĥıyābānzār-ı ħabā'il-i Aʿrāb'da ħankı nihāl-i bālārev-i iķbālī gördüñ ki ŧecere-i aŧl-ı aŧilinden münŧaʿib ü müteferric olan aġŧān üzre ĥavāle-i teberzīn-i¹⁴⁵³ intiķām eyleye. Bu ĥod derece-i vuķūʿa teraķķī idecek taŧavvur degüldür ammā yā meger [ŧ-178b] nehengān-ı ʿummān-ı Benī ʿAdnān daĥi vech-i āsānterīn [T1-112a] üzre girifte-i ŧaŧt-ı damār mı olurlar. Ĥālā Zīṭuvā nām maķāmda muķābele-i ŧāhrāh-ı ʿazmūñe sedd-i¹⁴⁵⁴ [E-81a] sābıķa-i temķīn itmiŧlerdür. Saña vāsıta-i pervāz-ı ihtizāz olan bu ṯā'ife-i ferāhim-ŧüdede ĥod ol iķbān-ŧikārī çengāline tāb-āver olacaķ ħudret maĥsūs degüldür. Ṭarafeynden livā-yı āŧüb taĥrīk-i cenāĥ-ı kifāĥa der-kār olıcaķ her biri tihū-peçe-i bāz-dīde gibi bir cānibe perrān olub seni tenhā vā-güzāŧte-i varṯa-i ĥuŧamā ideceklerin ne ʿaceb mülāĥaza itmemiŧsin didi. Türrehāt-ı ŧuʿūr-rübā-yı ʿUrve mīzān-ı ĥavŧala-i Ĥazret-ı ŧıddīķ'a ġāyet girān gelüb ʿaraķ-ı ĥamiyyeti çille-i kemān-ı saĥt-ġazab olmaġın eŧnaʿ-ı ŧütüm-ı elsine-i Aʿrāb olan¹⁴⁵⁵ امصص بظر امك maķālūñ lafz-ı *ümmīn* daĥi ħaŧd-ı mübālaġa ile lafz-ı Lā'ta tebdīl idüb¹⁴⁵⁶ امصص بظر اللات ey bed-gūy-ı herze-tırāz biz kālāy-ı endek-yāb-ı vücūdümüzü nice defʿa [M-139] zīr-i ħadem-i ŧehriyār-ı risāletde pāy-endāz itdügimiz ŧübüt-yāfte-i ĥadd-i tevātürdür.

*beyt*¹⁴⁵⁷

Biz kūy-i vefāyı iĥtiyār eylemiŧüz

ŧāhrāh-ı ħaķīķatde ħarār eylemiŧüz

Naķdīne-i cānı mīve-i puĥte gibi

Ĥāk-i ħadem-i yāre niŧār eylemiŧüz

Baʿde'l-yevm daĥi zülāl-i ĥayātımız¹⁴⁵⁸ icrā-yı mecrā-yı vefā itmekiçün ʿurūķ-ı ĥāksār-ı menbaʿ-ı ebdānımızda āmāde-i feverān iken ŧimdi sen bizi mi gürīz-pāy-

¹⁴⁵³ teberzīn-i A, E, T1, ŧ; tūr-i zeyn-i M, T2

¹⁴⁵⁴ sedd-i M, ŧ, T1, T2, E; südde-i A

¹⁴⁵⁵ Annenin cinsel organını em.

¹⁴⁵⁶ Lat'ın cinsel organını em.

¹⁴⁵⁷ beyt A; rubā'ī M, T1, ;nazm ŧ; el-mü'ellife E; T2'de yok.

¹⁴⁵⁸ ĥatātımız A, E, M, ŧ, T2; ĥayātımız T1

ı¹⁴⁵⁹ şaff-ı muşāf ‘add idersin [T-2-290b] sitāre-zamīrān-ı aşhāb encüm-i seyyāre gibi ser-i sa‘ādet-medār-ı nebevī eṭrāfında cānla gerdān oldığı ‘āmmē-i cihāniyāna rūşen iken şimdi bedr-i ‘ālem-tāb-ı āsumān-ı risālet pīrāmeninde bizim mi hāle-i şaff-ı üstüvārımız raḥne-gīr-i teferruḫ olub bihīn-i kitābe-i eyvān-ı ibdā‘ cenābın bir alāy bünyād-efgen-i erkān-ı velā¹⁴⁶⁰ miyānında [T1-112b] tenhā ḳoruz didi. Bu ḥadeng-i tīz-peykān egerçi ‘Urve’nün ciğerin çāk çāk eyledi ammā henüz leyle-i mazleme-i cāhiliyyetden şubḥgāh-ı ‘ālem-efrūz-ı İslām’a nā-resā iken Ḥāzret-i Şiddīḳ *raḍiya’llāhu ‘anh* ‘Urve’yi on re’s-i şütür iḥsāniyla bir vādī-i hevlnāk-i [A-75b] dīnden¹⁴⁶¹ kenāre-i taḥlīşe endāhte idüb ammā henüz ‘Urve zīr-i bār-ı imtinādan rehā-yāb olmamış idi. Benāberīn ne ḥāl ise bu mā’ide-i telḥ-i ḥavşala-sūzı ḥāzm idüb yā İbn Ebī Ḳufāḥe bu āteş-i şekīb-sūzı muḳaddemā ecr eyledigün zülāl-i iḥsāna telāfī ‘add idelüm diyü sedd-i düdmān-ı dehān eyledi ammā ‘Urve idāre-i sübhā-i güft ü şinīd ḥilālinde meclis-i mu‘allā-esās-ı risāletde bi’l-cümle pervānegān-ı şem‘-i cihān-fürūz-ı nübüvvetün ḥarekāt u sekenātın sencīde-i terāzū-yı çeşm-i i‘tibār idüb cānib-i Ḳureyş’e ‘avdet eyledükde [E-81b] nihāde-i cüzdān-ı itṭilā‘ itdügin eczā-yı aḥvāle bu vechile şīrāze-bend-i taḳrīr oldı ki eger benüm ḥaṭṭ-ı maḳāl-i ḥayrḥvāhānemi ser-meşḳ-i şaḥīfe-i i‘tibār idersenüz ol hizebrān-ı ciğer-şikāf pençesinden taḥlīş-i girībān için nāme-i şulḥı bir sā‘at muḳaddem ta‘vīz-i bāzū-yı cān idersiz.

*beyt*¹⁴⁶²

جد با هزيران اقلیم کير

خطای عظیم است و کار خطير

ستيزه¹⁴⁶³ بران پر دلان ناسزاست

بشيران نبرد از مایي خطاست¹⁴⁶⁴

[Ş-179a] Ḥālā leme‘āt-ı şāriḳ-i himmetleri bu niyyet üzre maḥşūbdur ki yā¹⁴⁶⁵ eşi‘a-i aḥkām-ı şemīrleri sevād-ı Ḳureyş’de cārī yāḥūd bi’l-cümle ḳurāb-ı şehāb-ı ‘ademde mütevārī olalar ve şebāt-ı yek-dilāneleri mānend-i dirāḥt-ı kühn-sāl

¹⁴⁵⁹ gürīz-i pāy-ı, Gültekin, s. 268.

¹⁴⁶⁰ velā A, E, Ş, T1, T2; vālā M

¹⁴⁶¹ dīnden M, E, T1, Ş, T2; diyetten A

¹⁴⁶² beyt A, M; naẓm E, T1; Ş, T2’de yok.

¹⁴⁶³ بران M, E, Ş, T1, T2; بدان A

¹⁴⁶⁴ İklimleri tutan aslanlarla kavga büyük hata ve tehlikeli bir iştir. Cesur olanlarla kavga seza değildir, savaş görmüş aslanlarla (savaş) hatadır.

¹⁴⁶⁵ yā M, T1; A, E, Ş, T2’de yok

şanavber-i hamle-i bād-peymāyāndan mütezelzil olmak [T1-113a] nā-mutaşavverdür. Zīrā ben Kisrā vü Kayşer ü Necāşī gibi selāfīn-i şevket-āyīnūn bisāt-ı şükūh-ı dīvān-ḥāne-i iclāllerin endāze-i [T2-237a] bāşıra-i itibārla mesāḥa itdüm ammā aşḥāb-ı Muḥammed’ūñ nigāşte-i kārñāme-i ādāb itdükleri şüret-i itā’ati birisinde müşāhede itmedüm.

beyt

Bedenlerinde nümūdār cāme-i ādāb

Müfārıkında nümāyān ‘imāme-i¹⁴⁶⁶ [M-140] teslīm

Ḥoḳḳa-i la’lfām-ı dehānından dıraḥşān olan le’āl-i cihān-bahā-yı fermānı birbirine müsabakat vechi üzre pīrāye-i gerden-i imtişāl iderler. Te’sir-i şerme-i gelūgīr-i edeble pīşgāh-ı sa’ādetinde bālā-yı şadāların pest iderler ve reşāşe-i ibriḳ-i vuzūsını mā’ü’l-ḥayāt gibi ābgīne-i dīdelerine māye-i minnet ‘add iderler. Beden-i gül-pireheninden sākıt olan müy-ı nāçiz üzre rişte-i cānları berhem-zede-i pīç ü tāb olur dehān-ı ‘anber-efşānından kemter-i reşḥa-i lü’āb pāşīde olmaz ki elbette birinūñ dest ü rüynda cilveger olub ber-vech-i teberrük mālīde-i çeşm ü cebīn itmeyeler. gül-bend-i kālīçe-i ḥāk olan naḳş-ı pāy [A-76a] üzre seccāde-i tāt mişāl¹⁴⁶⁷ çehre-sāy olurlar ve ser-engüşt-i meh-şikāfından münfaşıl olan nāḥun-pāreye hilāl-i şeb-efrüz-ı ‘ıyd kadar rağbet iderler. Muḥaşşal¹⁴⁶⁸

beyt

يك شمه از شمایل شان كریبان

جمع اید از مكارم اخلاق دفتري¹⁴⁶⁹

diyü imzākeş-i ḥitām olıcaḳ ‘Urve’nūñ mi’cene-i takrīrde sirişte itdügi eczā-yı ‘āfiyet-baḥş-ı maḳāl mu’tell-mizācān-ı hezeyān-gū-yı Kureyş’e muvāfiḳ düşmegin ba’dezīn üslūb-ı ḥakīmāne üzre izāle-i [T1-113b] mādde-i muḥāşamet ü taşḥīḥ-i ṭabī’at-i muşāleḥat için Süheyl¹⁴⁷⁰ bin ‘Amr’ı tevkiḫ idüb ṭabīb-i ḥaste-dilān-ı ‘ālem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem dergāhına rü-be-rāh eylediler. Süheyl¹⁴⁷¹ bārgāh-ı āsumānsān-ı ḥvāce-i cihāniyāna çehre-sāy olıcaḳ muḳaddime-i [E-82a] dībāce-i

¹⁴⁶⁶ ‘āmme-i, Gültekin, s. 269.

¹⁴⁶⁷ mişāl A, M, Ş, T, E; imtişāl T2

¹⁴⁶⁸ muḥaşāl, Gültekin, s. 269.

¹⁴⁶⁹ Eger onun ahlakının şanından bir parça beyan etsem güzel ahlakı toplanır kitap olur.

¹⁴⁷⁰ Süheyl A, E, M, Ş, T1; Sehl T2

¹⁴⁷¹ Süheyl A, M, E, Ş, T1; Sehl T2

mağşūda şūrū^c idüb resm-i niyāz mendāne üzre sūtūr-ı kelimāt-ı mühādeneye imrār-ı engüş-i zebān eyledi. Nüşa-i mütehālifü'l-erkām-ı kıl ü kâlde nice def'a tarafeynden taqlīb-i şahā'if-i redd ü qabūl ve terkib-i müfredāt hāl ü 'ağd olunub rişte-i perde-girih-i¹⁴⁷² güft ü şenīd gāh kaşr u gāh taṭvīl ü müsvedde-i gūn-ā-gūn-ḥarf-i abā vü rızā gāh icmāl ü gāh tafşīl olunduğdan soñra bi'l-āhere [T2-237b] perde-i tāḳ-ı ittiḥād bu şūr-ı hoş-reng-i şurūṭla pür-naḳş u nigār kılındı ki müştākān vişāl-i¹⁴⁷³ beyt-i mu'allā bu def'a mu'ānaḳa-i maḥbūbe-i siyeh-pūş-ı Ka'be'den taḥliye-i āgūş-ı ümīd idüb eblaḳ-ı şitābende-i eyyām ṭayy-i mesāfe-i yeksāle itdükden soñra yine ḳazā-yı 'umre-i menviyye için nihāl-i bālākeş-i endāmları bahār-güşāyende-i berg-i iḥrām kılına. Ol zemānda zünbūr-menşān-ı Ḳureyş daḫi pīrāmen-i küvāre-i pür-şehd-i Ka'be'den se-şebāne-rüz kenāre-gīr olub nūş-ı şīringüvār-ı murādı niş-i ta'arruz-ı aḡyārdan müberrā vü şehdhān-ı vişāli derd-i mümāna'atdan muşaffā eyleyeler ve on sene çār-süy-i [Ş-179b] şehristān-ı eyyāmda dekākīn-i sevḳü's-silāḥ-ı kārzār derbeste olub metā'ı şulḥ u vifāḳ āyīn-bend-i bāzār-ı ittifaḳ kılına ve Ḳureyş'den revāḳ-ı 'uhde-i İslāmiyāna ve İslāmiyāndan ḫayme-i civār-ı Ḳureyş'e mürāca'at idenler müzāhame-i yek-diğerinden [M-141] me'mūn olalar. Bu mādde üzre ḳalem-i lisān-ı tarafeyn şahīfe-i [T1-114a] rızāya cereyān eyledükde ḳabīle-i Benī Ḥuzā'a ki dilbeste-i muḫabbet-i eşrefü'l-mürselīn idiler bu şartı hüüb-ı şurṭa-i fırsat 'add idüb hemān ol meclisde seffīne-i irādetlerin deryā-yı 'uhde-i seyyidü'l-enbiyāya revān [A-76b] ve Benī Bekr gerdūne-i himmetlerin şūrezār-ı 'uhde-i Ḳureyş'e¹⁴⁷⁴ gerdān eylediler. Baḳıyye-i şurūṭdan biri daḫi bu ki bilā-izn-i velī küllḥan-ı cān-süz-ı şirkden penāḥ-ı perde-i gülşen-i ḫayāt-baḫş-ı İslām olanlarıñ veche-i āmāline li-maşlahatin ḫār-ı dīvār-ı mümāna'at keşīde kılinub ber-'aks-i ḳaziyye-i sāye-i 'ālī-tāḳ-ı İslām'dan daḫi¹⁴⁷⁵ bādiye-i germ-seyr-i işrāke mu'āvedet idenleriñ rüy-ı 'azmine sedd-i sengīn-binā-yı mümāna'at vāz' olunmaya ammā bu silsile-i girih-gīr-i şart-ı¹⁴⁷⁶ ma'ḥūd mücerred-i müslimīn ile Ḳureyş beyninde mün'aḳid olub sār'ir ḳabā'ilüñ bu silsilede ḫalka-i ta'alluḳleri bulunmaya. Mervīdür ki rişte-i şart-ı mezbūrı Süheyl bin 'Amr suzen-i dildüz-ı zebānına imrār idüb faḫr-i 'ālem *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* daḫi

¹⁴⁷² perde-girih-i A; pür-girih-i M, T1, T2, E, Ş

¹⁴⁷³ vişāl-i A, E, M, Ş, T2; vaşl-ı T1

¹⁴⁷⁴ Ḳureyş'e A, E, T1, Ş, T2; Ḳureyş'den M

¹⁴⁷⁵ daḫi M, T1, Ş, E, T2; A'da yok

¹⁴⁷⁶ binā-yı mümāna'at vāz' olunmaya ammā bu silsile-i girih-gīr-i şart-ı A, E, T1, Ş; M, T2'de yok

destmāl-i kabūle şāyān göricek bu bār-ı sengīn-vezn-i tākāt- [E-82b] şiken gerden-i taḥammül-i aşḥāba ḡāyet girān gelüb birbirlerine kemāl-i melāle iṭāre-i ḥamāme-i nigāh-ı hayret ü istiḡrāb eylediler. Bi'l-āḥere Ḥazret-i 'Ömer'ün çille-i saḥt-girih-i ḥamiyyeti kemān-ı taḥammülünden ber-ceste olub taḥzīr-i mezra'a-i yaḳīn¹⁴⁷⁷ [T2-238a] niyyeti ile yoḥsa ne ān ki ervā-yı ḥārzār-ı şekk için ola hemān yā Resūla'llāh

الست نبى الله حقا والستنا على الحق وعدونا على الباطل ya'ni yā Resūla'llāh sen nebiyy-i ber-ḥaḳḳ-ı İlāhī degül misin ve sālīk-i mesālīk-i taşdıḳ olan mü'minīn daḥi ḥaḳḳ üzre degüller midür ve 'adūlarımız buṭlān üzre degüller midür [T1-114b] diyü ḥadīka-i faẓl-ı nebevī üzre idāre-i şikāye-i su'al eyledi. Bāḡbān-ı riyāz-ı ḥaḳīḳat 'aleyhi efdalü't-taḥiyyat belī yā 'Ömer diyü benāḡüş-yı yaḳīnine ta'lik-i gül-ḡonce-i cevāb buyurdıklarında yā Resūla'llāh yā¹⁴⁷⁸ bu ridā-yı zillet ü ḥvārīye teslīm-i gerden-i rızā ne maşlahat içündür diyü dil-ḥvāh-ı Kureyş'e bu mertebe müsā'adeden şandūka-i zamīrine āviḥte olan ḳufl-i işkāl-i fetḥ için cüyā-yı miftāḥ-ı cevāb olıcaḳ bu vechile ṭomār-ḡüşā-yı ḥikmet-nigār-ı cevāb oldılar ki yā 'Ömer ben¹⁴⁷⁹ bir bende-i fermānberüm. Bu bāre-i¹⁴⁸⁰ şulḥda çeşme-i umūr-ı ḥār u ḥass-ı maḥdūrātla mestür oldığı seni teşne-gerd-i serābzār-ı ıztırāb itmesün ki benüm ḥoḳḳa-i la'şiken-i deḥānumdan şadır olan terkīb-i ḥikmet-āmīz-i maḳāl eczā-yı rızā-yı İlāhīden ḥālī degüldür. Belki her cüz'i mizāc-ı ma'lūl-i 'alemden izāle-i mevādd-ı reddiye-i küfr ü işrāke devā-yı şāfī olıcaḳ nice ḥāşşe-i nāfi'a vü fā'ide-i ḥafiyyeyi müstelzimdür.

beyt

[A-77a] خدای عزوجل را بضمن هر چه کند

لطيفة ایست که کس را [M-142] ازان خبر نبود¹⁴⁸¹

Yā 'Ömer hiç levḥa-i mücellā-yı ḥāṭıruñ zeng-ālūde-i melāl eyleme ki ol ḥadeng-i rāst-sīmā-yı süḥan ki [Ş-180a] kemān-ı 'anberīn¹⁴⁸²-tüz-ı deḥānumdan endāḥtedür, lā-muḥāle nişān-ı maḳşūde işābeti muḳarrerdür. Yā 'Ömer ḳarīben kef-zenān-ı lücce-i raḥmet cüş-ı meṭāf olub 'arūs-ı ḥāṭır-keş-i merāmı bī-müzāḥeme-i

¹⁴⁷⁷ yaḳīn A, M, Ş, E, T1; ta'ayyün T2

¹⁴⁷⁸ yā A, T1, E, Ş, T2; M'de yok.

¹⁴⁷⁹ ben M, E, Ş, T1; T2, A'da yok

¹⁴⁸⁰ bāre-i A; mādde-i M, E, T1, T2, Ş

¹⁴⁸¹ Azīz ve celīl olan Allah yaptığı her işin içine kişilerin haberi olmadan bir latife koyar.

¹⁴⁸² 'anberīn A, M, E, Ş, T1; T2'de yok

agyār hıramende-i şebistān-ı huşūl müşāhede idersin¹⁴⁸³ diyü ceriḥa-i ḥātır-ı Fārūḳ'a nemek-pāş-ı tesliyet oldılar.

beyt

کسی زچون وچرا دم نمی‌تواندزد

که نقش بند حوادث وراى چون وچراست¹⁴⁸⁴

Seḥāb-ı cevāb-ı nebevī lehīb-i ıztırāb-ı ‘Ömerī’ye vāsıta-i intifā olıcaḳ [T1-115a] muḳteżā-yı ḥamiyyet-i [T2-238b] cibillīleri üzre bī-iḥtiyār kenāre-i meydān-ı i’tirāza pā-nihāde-i cesāret oldukları [E-83a] müstetbi‘-i mu’ahāze-i Bārī olmak ḥavfıyla nice müddet istiğfār u dürüde vü i‘tāk u şalāt u şadaḳāt ile ‘afv-ı kirdigārīye i’tişām itdükleri şahā’if-tırāz-ı āşār-ı siyerdür. İmām Zührī ‘aleyhi’r-rahme bu zemīn üzre nigünsār-ı cur‘adān-ı esrārdur ki vāḳiā temām-ı ḥirmen-i āmāl-i Ḳureys’e muvāfiḳ-vezān olan debūr-ı şulḥ ḥıre-çeşman-ı beyābān-ı ḡaflete işāre-i ḡubār-ı teşvīş itmez degüldür lākin şikāf-ı perde-i ḥarem-serāy-ı taḳdīrden temāşā-künān-ı şīve-i ḡün-ā-ḡün dūşīze-i ḥikmete nā-pūşīdedür ki riyāz-ı cān-perver-i İslām’la ḥāristān-ı dāmen-şikāf-ı işrāk beynine müteḥallil olan ḥendeḳ-i ḥalāb-āḡin-i ceng ü huşūmet birbirlerine sedd-i rāh-ı āmīziş ü iḥtilāḫ olmaḡla bahāristān-ı meclis-i muḳaddes-i nebevīde nev-be-nev serzede olan ezhār-ı reng-ā-reng-i ḥavārıḳ-ı ‘ādāt u mu‘cizāt-ı ‘amīmetü’l-berekāt bā-ḥuşuş ḥadīḳa-i sidre-peyvend-i melā’-i a‘lādan çemen-i şuffe-i şuhūda nāzil olan fevākih-i ḥayāt-baḥşā-yı āyāt-ı beyyināt dīde-i bī-fürüḡ-ı kūta nazarān küffāre perde-nişīn-i ḥafā idi. Mühendis-i di‘āme-bend-i ḥikmet miyānede cısr-ı deh-tāḳe-i muşāleḥaya esās-efken-i istihkām olub rāh-ı amed-şüd bedīd olmaḡla şemīm-i şüküfe-i aḥlāḳ-ı Muḥamedī meşām-ı idrāklerin ta‘ḫīr ü leḫāfet-i nev-bāve-i mu‘cizāt-ı bülend-āyāt dīde-i ḥiredlerin tenvīr itmegin telḥ-dimāḡān-ı ḥanzalzār-ı cāhiliyyet ḡürūḥ ḡürūḥ sāye-i devḥa-i bālā-rev-i risālete şitābān olub ḫabla-i dil ü dehānların¹⁴⁸⁵ leb-ā-leb fevākih-i şīrīnter-i İḳān u destār-ı cān u cinānların [T1-115b] pīrāste-i şüküfe-i tevḫīd ü İmān [A-77b] eylediler.

beyt

Cān virür ḫasteler ol mā’ide-i cān üzre

¹⁴⁸³ idersin A, E, Ş; idersiz M, T1, T2

¹⁴⁸⁴ چراست M, Ş, T1, E, T2; چرا A. Kimse olayların kumaşlarını örenin arkasındaki neden ve niçinleri sorgulayamaz.

¹⁴⁸⁵ dehānların E, M, Ş, T1, T2; dehānlarından A

Cüş ider teşne-lebān çeşme-i ihsān üzre

Ṭulūf-ı sepīde-i şubḥ-ı biçsetden sene-i şulḥa gelinceye dek taqvīm-i muḥāsebāt rüz-nāme-i¹⁴⁸⁶ sininden ser-engüşt-i takallübāt-ı eyyāmla on toköz varak gerdān olmuş iken ol miqdār müddetde dā'ire-i zer-cedvel-i [M-143] İmāne dāhil olanlaruñ şümārı¹⁴⁸⁷ mebdē'-i şulḥ-ı Ḥudeybiye'den maқтаc-ı feth-i dilārā-yı Mekke'ye dek ki miqdār-ı [T2-239a] müddet¹⁴⁸⁸ yek-sāledür güzeşte-i cerīde-i İslām olanlaruñ şümārında tefāvüt-i nā-ma'lūm idügi raqam-keşīde-i āsar-ı maḥaddiştir. Be-taḥşış bālā-yı dilārā-yı Ümmü'l-Kurā'ya daḡi kisve-i müfāḡir-tırāz-ı feth ilbās olunduğdan şoñra bi'l-cümle hem-sāyegān-ı ḡāne-i İlāhī dāhil-i a'dād-ı efrād-ı İslām oldukları manzūme-i müddetine müstezāddur.

kıta

Ṭınābāsā [E-83b] tutarlar pençe-i rağbetle dāmānın

Olunca pāy-ber-cā bārgāh-ı devlet-i İslām

Gelürler zerreāsā cünbüş-i İmāna şevkınden

Ziyā-pāş oldıgınca āfitāb-ı şevket-i İslām¹⁴⁸⁹

Mā-ḡaşal sebīke-i şulḡ kālīb-i İcāb u ḡabūle efrāğ olunduğdan şoñra

*naẓm*¹⁴⁹⁰

[Ş-180b] c'Alīm-i defter-i menzil mufaşşal-sāz-ı her mücmel

Vaşıyy-i Aḡmed-i mürsel veliyy-i ḡayy-i bī-hemtā

ya'nī ḡazret-i c'Aliyyü'l-Murtażā *kerrema'llāhu vecchü ki*

beyt

به پیش سرور در این می بودش ورق در کف

دواتش را سیاهی از سواد دیده حورا¹⁴⁹¹

ḡāme-i c'anber¹⁴⁹²-çegānla erḡām-ı şurūṭı ḡatt u ḡāl-i c'arız-ı vesīḡa-i c'ahd itmege cānib-i ḡidīv-i taḡtgāh-ı şefāc'atden muntazır-ı işāret idi. Evvelā keşīde-i dilkeş-i *bismi'llāhi'r-raḡmāni'r-raḡīm* ebrū-yı pīşānī-i varak-ı c'ahd kıılınmağā

¹⁴⁸⁶ rüz-nāme-i A, Ş, E, T1, T2; rüz-nāmçe-i M

¹⁴⁸⁷ şümārı A, T1,Ş, E, T2; şümānyla M

¹⁴⁸⁸ müddet A, M, E, Ş, T1; T2'de yok.

¹⁴⁸⁹ Ali Fuat Bilkan, *Nābī Divānı Cilt 2*, Ankara: Akçāğ Yayınları, 2011, s.1157.

¹⁴⁹⁰ naẓm A, E, M, T1, T2; beyt Ş

¹⁴⁹¹ Dünya ve ahiretin serverinin önünde elde kağıt duruyor. Divitinin siyahlığı ise hurilerin gözünün karasındandır.

¹⁴⁹² c'anber A, T1, Ş, T2, E; c'anberin M

şehriyār-i serīr-ārā-yı ʿizz ü ʿalā *ʿaleyhi* [T1-116a] *esnā't-teḥāyā* cānibinden müşār olıcaḡ Süheyl bin ʿAmr taḥrīk-i lisān-ı iʿtirāz idüb bu naḡş-ı nev-peydā-yı sikke-i taʿbīr bizim bāzār-ı iʿtibārımızda nā-rāyīc olmaḡla beynimizde şöhet-yāb olan naḡş-ı ḡadīm-i *bismike allāhümme* pīrāye-i pīşānī-i suṭūr ḡılunsun didi. Nizāc-ı lafzı müntic maʿnī olmaḡın şaḡife-i maḡşūdına vażc-ı noḡta-i iʿtirāz olunmadı.

*naẓm*¹⁴⁹³

دبیاجه گفتار همان به که نه دکس

بر نام خداوند تعالی و تقدس¹⁴⁹⁴

Sübḡa-i bedīʿü'n-nizām-ı kelāmda menzil-ḡīr-i imāme-i ʿālī-ḡıymet olan kelimāt-ı sūtüde-şifāt¹⁴⁹⁵ *هذا ما صالح محمد رسول الله* engüşt-i yeraʿa-i berāʿa-nümāya ḡerdān olıcaḡ Süheyl yine şandūḡa-i dehān-ı sefāhate ḡüşād virüb rişte-i taḥrīre bu vechile ʿuḡde-i mümānaʿat şaldı ki yā Muḡammed eger [T2-239b] senüñ manzūme-i nev-raḡam-ı risāletüñ bizüm maḡfaza-i ḡabūlümüzde cāy-ḡīr [A-78a] olub firistāde-i ḡudāvend-i ʿālem-i āferin oldıḡuñ naḡş-ı kitābe-i iʿtikādımız olaydı çoḡdan mıḡrāz-ı rābīta-ḡüsül-i iʿtirāz ber-ṡaraf ḡılınub eczā-yı berhemzede-i ḡılāf u ʿinād şīrāze-pezīr-i ittiḡād olurdu didükde cenāb-ı fātiḡa-i ṡomār-ı ḡılḡat ḡāime-i kitāb-ı nübüvvet *ʿaleyhi ekmelü't-taḡıyyat* yā Süheyl benüm mir'āt-ı ʿālem-nümāy-ı risāletümde cilve-i şüret-i ḡaḡīḡat rüşen-çeşmān-ı tütüyā-yı ḡüdāya nümāyāndur. Sizüñ gibi efsürde-dilān-ı zemherīr-i ḡızlānuñ nefes-i¹⁴⁹⁶ inkārından ne¹⁴⁹⁷ jengār-ı¹⁴⁹⁸ ʿār lā-ḡaḡ [E-84b] diyü cenāb-ı Murtażā'ya şükūfezār-ı suṭürdan benefşe-i lafz-ı şerīf-i [M-144] Resūla'llāḡ ber-ḡīde idüb maḡāmına sünbül-büyā-yı lafz-ı ʿAbdu'llāḡ'ı nişānde itmek [T1-116b] iḡün ḡalem-i nāzenīn-cünbüş-i ebrüyla işāret buyurdılar. ḡalīfe-i debīristān-ı velāyet *kerrema'llāḡu vecheḡü* yā Resūla'llāḡ benüm ne ḡaddimdür ki mişāl-i ʿālem-mutāc dīvān-ḡāne-i kibriyādan zāt-ı muḡaddes-i celālet-medāruña kalem-i münşī-i ḡikmet-niḡār-ı ezel ile taʿyīn ü taḡşīş buyurılan elḡāb-ı maʿālī-nişāb-ı risālet üzre imrār-ḡāne-i taʿbīr¹⁴⁹⁹ eyleyem diyü pīştaḡta-i te'addüb ü istiʿfāya tevārī eyleyicek hemān ḡazret-

¹⁴⁹³ naẓm A, M; beyt T1, E; T2, Ş'de yok.

¹⁴⁹⁴ Allah tealā ve tekaddesin nāmı ḡişinin sözüñün başında olması yeḡdir.

¹⁴⁹⁵ Bu, Allah'ın Resūlü Muhammed ile barışır.

¹⁴⁹⁶ nefes-i A, M, E, Ş; naḡş-ı T1, T2

¹⁴⁹⁷ ne M, Ş, T1, T2, E; A'da yok

¹⁴⁹⁸ jengār-ı M, T1, Ş, T2, E; zengār-ı A

¹⁴⁹⁹ taʿbīr A; taḡyīr M, T1, T2, E, Ş

i h̄vāce-i mekteb-h̄āne-i mā-evhā ‘aleyhi ef̄dalü’t-teh̄āyā bā-vücüd ki hergiz¹⁵⁰⁰ tıfl-ı cerīde-i h̄āme āgūş-ı dāye-i enāmīl-i mübārekelerinde kaçā cilveger olmamışiken lü’le-i mu‘cīze-rīz-i қalemi dest-i Murtażā’dan alub h̄azīne-i zülāl-i i‘cāz olan kefi nūr-pāşlarında cilve-sāz idicek h̄adīka-i şahīfe-i ‘ahdden kuvvet-i nübüvvetle sebze-i nev-h̄īz-i lafz-ı resūli berkende idüb yerine şebbūy-ı lafz-ı ‘Abdu’llāh’ı inşā vü ibkā buyurdılar.

*beyt*¹⁵⁰¹

بلوح از نساید قلم زان چه غم

که او را طفیل است لوح قلم

[Ş-181a] نبود احتیاجش بتعلیم کس

که اموز کارش خدا بود و بس

Ve gül-gönce-i leb-i i‘cāz-nişārların lebrīz-i tebsüm buyurub yā ‘Ali, karīben bu şüret-i maḥv u işbātuñ ‘aynı cenāb-ı velāyet-nişābıñuñ daḥi şahīfe-i aḥvālinde zuhūr idüb bi’l-iqtizā müsā‘de-i murād-ı huşamā eyleyesin diyü kuvvet-i qudsiyye-i i‘cāzla perde-i şüret-bāz-ı kazādan [T2-240a] zuhūr idecek¹⁵⁰² vāқи‘a-i ātiye-i Şiffīne telmīh ü işāret buyurdılar.

beyt

Nihādında celī kevn ü mekānuñ sırr-ı¹⁵⁰³ mestūrı

Zamīrinde ‘ıyān levḥ-i kazānuñ rāz-ı pinhānı

El-hāşıl tevfiq-i hilāf-ı ferīkeyn için ketībe-i suṭūr-ı kitāb-ı ‘ahd tertīb-i şufūf idüb miyān-ı mü’minīn ü müşrikīne taḥallül eyledükde ba‘zı eşraf-ı Enşār [A-78b, T1-117a] u Muhācirīn ü ‘ıyān-ı müşrikīnūñ ‘alā tariķü’ş-şehāde esāmīleri tırāz-ı zeyl-i suṭūr olunub dīde-i naqş-ı füşūşları¹⁵⁰⁴ muḥāfaza-i mādde-i mühādeneye nıgehbān kılındı ol ešnāda nā-gāh Süheyl’üñ şüküfe-i sıfāl-i şulbi olan Ebū Cendel ki delālet-i bāğbān-ı hidāyetle sırāb-ı sākiye-i tevḥīd ü ĩmān olmağın peder-i bed-aḥteri¹⁵⁰⁵ teklīf-i ‘anīf-i irtidāda [E-84b] zencīr-i āhenīni ĩlāve-i sitem itmiş idi bu hilālde bend-i¹⁵⁰⁶ āhenīn-sūde-i sūhān-ı fırsat idüb,

¹⁵⁰⁰ hergiz M, E, Ş, T1, T2; her A

¹⁵⁰¹ beyt A; nazm M, T1; meşnevī E; T2, Ş’de yok.

¹⁵⁰² zuhūr idecek A, T1, E, Ş; zuhūr eyleyicek M; nümāyān olup zuhūr-ı T2

¹⁵⁰³ sırr-ı A, M, Ş, T1, T2; rāz-ı E

¹⁵⁰⁴ nuşūşları, Gültekin, s. 275.

¹⁵⁰⁵ -aḥteri E, A, Ş, T1, E, T2; -aḥterleri M

¹⁵⁰⁶ bend-i A, T1, E, T2, Ş; yine M

beyt

Pāymāl olmuş ser-i kūyuñ hevāsıyla gönül

Yolda zencirin sürür dīvāne şeklin bağlamış¹⁵⁰⁷

Esfel-i vādī-i Mekke'den dā'ire-i hīyām-ı İslām'a cān-ı nā-tüvānın endāhte eyledi. Süheyl ferzendüñ¹⁵⁰⁸ āhū-yı remīdevār dām-ı belādan ceste oldığın göricek hemān maḳāmından seg-i derende gibi pertāb idüb ruḥsārın ḍarbgāh-ı ṭabanca-i āzār iderek giribān-keşān-ı¹⁵⁰⁹ cānib-i Mekke'ye i'āde eyledi. Ebū Cendel [M-145] mültecā-yı dil-suḥtegān-ı 'ālem olan naḥl-i berūmend-i risālet *'aleyhi ecmelü't-taḥiyyat* cānibinden sāye-i ḥimāyet görmeyicek bādbān-ı āsumān-res-i feryāda gūşād virüb ey āsūde-nişīnān-ı sāhil-i ĩmān *bi-ḥamdi'llāhi te'ālā* seffīne-i zamīrüm kālāy-ı vālā-ḳıymet-i tevḥīdle mālī olub hezār renc ü ta'abla gird-āb-ı pür-āşüb-ı küffār miyānesinden kenār-ı¹⁵¹⁰ girāne-i necāta lenger-endāz olmuş iken lāyık mıdur ki rīsmān-ı ümmīdüme ḥavāle-i sıḳḳın-i istiğnā idüb süpürde-i dest-i sīli-zen-i emvāc-ı 'adāvet eyleyesiz didükde Aşḫāb-ı Kirām *raḍya'llāhu 'anhümün*¹⁵¹¹ bu pīrāmen-i nev-duḥte-i şulḥ evvel daḥi bālā-yı zamīrlerine nā-çespān gelmekle te'sīr-i [T1-117b] sermā-yı ḥüzn ü infi'ālden vaḳf-ı lerziş olmuş iken bu cāme-i teḡāfül-ṭırāz-ı istiğnā daḥi endām-ı ḥiredlerine kütāh [T2-240b] görünmekle endūh-ı ḡayret ü ḥamiyyet-i dü-bālā olub hübüb-ı 'avāşif-ı ālām az ḳaldı ki zülāl-i ḥayātların efsürde eyleye. Āyīne-i cebīn-i nebevīde daḥi şuret-i çīn-i te'sīr nümāyān olub yā Ebā Cendel 'arūs-ı nev-ḥuṭbe-i şulḥa henüz zīver-i bāzū ḳılman süvār-ı rüzgār-ı mīşākuñ ḥalka-i şurūṭına ibtidā bizüm cānibimizden sūhān-ı ḡadr ḥavāle itmek raḥne-endāz-ı ḥilye-i emānet-kārīdür. Bizden ḥod bu ḥāletüñ iḥtimāl-i şudūrı nā-mütevaḳḳı'dur. Ṭarīḳ-i muḥabbet-i dīn-i ḳavīmde çend-rūze semūm-ı cān-güdāz-ı cevri ü site me müteḥammil ol ki ḳarīben aḥḳām-ı taḳvīm-i elṭāf-ı ḥafīyye-i ilāhiyyeden teḳallübāt-ı fuşül u¹⁵¹² eyyām-ı müstetbi'ci ta'dīl hevā-yı murādımdur diyü ḳiştzār-ı āmāline isāle-i cūybār-ı [A-79a] tesliyet buyurdılar.

beyt

¹⁵⁰⁷ bağlamış A, T1, Ş, E, T2; gösterir M

¹⁵⁰⁸ ferzendüñ A, Ş; ferzendirüñ M, T1, T2, E

¹⁵⁰⁹ -keşān-ı A, T1, T2; -keş-i M, E, Ş

¹⁵¹⁰ kenār-ı M, E, Ş; kenāre-i T1; kerāne-i T2; A'da yok

¹⁵¹¹ raḍya'llāhu 'anhümün A, E, Ş; raḍya'llāhu te'ālā 'anhümün M, T1, T2

¹⁵¹² u A, M, Ş, T1; E, T2'de yok.

Germine serdine şabr eyleyerek dünyānuñ

Alınur naḥl-i emelden semer¹⁵¹³ inşā' a'llāh

İbn İshāḳ cenāb-ı İbn ʿAbbās *raḍıya'llāhu ʿanhümādan* bu vechile tezyīn-i sır-
hʿan-ı taḥrīr itmişdür ki [E-85a] ibriḳ ü āfitāba şulḥ u vifāḳ şüst ü şüy-i ālāyiş-i ceng
ü şikāk eyledükde ser-i cerīde-i enbiyā *ʿaleyhi efḍalü't-teḥāyā* ḥazretleri levāzım-ı
naḥr u hedyi mürāʿat buyurub her tār-ı müşkbārı şānezede-i müjgān-ı kerrūbiyān olan
ser-i ʿarş-güzārların tırāş eylediler. Aşḥāb-ı bülend-cenāb suḳāta-i müy-ı ʿanberīnlerin
ʿalā-ḥarīḳü't-teyemmen dest-i yek-digerinden rübūde idüb temīme-i gerden-i cān
eylediler. Kevkeb-i āsumān-ı aḥbār¹⁵¹⁴ Ebū'l-Ḳāsım es-Süheyli Zehr-i Bāsim'de bu
vechile şükāfe-perver-i ḥaber olmuşdur ki verd-i nev-şüküfte-i [T1-118a] bağ-ı hüda
bi'l-cümle Aşḥāb-ı Kirām'a irāḳa-i dimā-yı hidāyet ü ḥalḳ-ı rü's için işāret
buyurdıklarında cān-fürüşān-ı bāzār-ı müḥabbetüñ me'müllerine muḥālif zuhūr iden
sermā-yı şevḳ-fersā-yı mīşāk-ı kānūn germ-ā-germ-i ümīdlerin efsürde itmekle
ḡalebe-i ḥayretten hiç birinüñ enāmiline sikkīn-i fermāna kuvvet-gīrāyī-i imtişāl
bedīd olmadı ḥattā ḥaṭīb-i belīḡü'l-edā-yı [M-146] fermān-ı nebevī süllem-i ser-pāye-
i¹⁵¹⁵ tekrīre bile irtikā eyledi ammā yine hiçbiri dest-i imtişālī āşınā-yı kemer-i
muṭāvaʿat eylemediler. Bu ḥāletde pişānī-i ḳamer-tāb-ı [T2-241a] seyyidü'l-enbiyāda
giriḥ-i melāl nümāyān olmaḡın hem-rāz-ı şebistān-ı ʿafāf Ümm Seleme *raḍıya'llāhu*
ʿanhā cenābına Aşḥāb-ı Kirām'uñ maʿber-i ʿālem-güzār-ı iṭāʿate pā-nihāde
olmadıklarından izḥār-ı rencişi zamīr¹⁵¹⁶ buyurdılar. Ümm Seleme *raḍıya'llāhu*
ʿanhā ʿuḳde-i caʿd-ı nīm-tāb-ı maḳāle bu yüzden şāne-zen-i taʿbīr oldı ki yā
Resūla'llāh,

*naẓm*¹⁵¹⁷

در از مودن تدبیر و دار اصابت رأی
ز هر چه عقل بسنجد هزار چندانى
به عید کاه رضای تو قدسیان زبید
که بختیان فلک را کنند قربانى

¹⁵¹³ semer A, E, M, T1, T2; Ş'de yok.

¹⁵¹⁴ kevkeb-i āsumān-ı aḥbār A, T1; kevākib-i āsumān-ı aḥbār Ş, M, E; kevkeb-i Yemānī-medār T2

¹⁵¹⁵ ser-pāye-i A, Ş, T1, T2, E; se-pāye-i M

¹⁵¹⁶ zamīr A, M, E, Ş, T1; T2'de yok.

¹⁵¹⁷ naẓm A, E; rubāʿī M, T1, T2; Ş'de yok.

Lākin bu mādde mücellā-hāne-i hātırūñ ğubār-nişeste-i melāl olmasun ki dest-beste-i bismilkede-i itā'at olan aşhābuñ hāşā ki rīsmān-ı fermānkede-i dest ü pāy-ı tereddüd-cünbān eyleyeler meş'ale-i reh-tāb-ı fermānıñuz firāvān oldığı sā'atde şāri'ci inkıyāda müsāra'at itmedikleri cihetden daħi ma'zūrlardur ki anlaruñ şimdi veche-i ümīdlerine sedd olan kūh-ı endūh-ı müşkil-ġüzār nefsi-i şu'ūrların ġüsiste itmekle şahīn-i dühte-çeşm-i hıredleri hevā-yı hayretde perīşān-pervāz olmağ [A-79b] ba'īd degüldür. Zīrā ki [E-85b] naħçīr-i ümīdleri kenāre-i dām-ı murāda [T1-118b] pā-nihāde olmuş iken remān¹⁵¹⁸ oldı. Bu kadar sinīnden berū şarf-ı enfās-ı ārzūyla leme'ān olan çerāğ-ı emānīleri tenvīr-i meclis-i mağşūd idecek zemānda bād-ı nā-ġāh-ħız-i şulħ itfā eyledi.¹⁵¹⁹

beyt

Oldı rīzān girmeden cāme şerāb-ı ārzū

Ŧoğmadan düşdi kūsūfa āfitāb-ı ārzū¹⁵²⁰

Şimdi anlardan şādır olan mīve-i hareket-i nā-puhte ki semere-i nihāl-i hayretleridür. Münāsib budur ki anuñla telħ-sāz-ı zā'ıka-i hātır olmayub muğtezā-yı vaşf-ı kerīm-i hulğ-ı 'azīm üzre važ'ci¹⁵²¹ tekāsül-ġünelerin pes-endāhte-i kafā-yı tesāmuħ u aġmāz buyurub hātırıh'āhıñuz olan ma'nāyı merba'ā-i kuvvetden mezbaħa-i fi'le getüresiz. Ol mertebeden soñra aşhāb-ı sūtūde-cenābuñ daħi żarūrī tereddüdleri itbā'a müteħavvil olmamağ nā-muħtemeldür diyü hāne-i zamīr-i münevverlerin ğubār-ı rencişden¹⁵²² taşfiye eyledi. Sepīde-dem ser-i buħtī-i gerdenkeş-i gerdün [Ş-182a] tiğ-i çarħzede-i şu'ā'la miyān-ı ħūn-ı şafağda ġaltān olıcağ şikāfende-i sīne-i kāmeryāni cenāb-ı ħayrū'l¹⁵²³-beşer *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* ħazretleri hevādī-i hilāl-nümün-ı hüdāyı büse-i leb-i kār ile mecārī-i ħūn itmege şürū' buyurduğda 'amme-i aşhāb *radıya'llāhu 'anhüm* her biri isāle-i ħūn ile 'arız-ı şahrā-yı ġül-ġün eylediler ve a'māl-i ħalk u tağşīrde daħi ser-i mü ruşatdāde-i tağşīr olmadılar. Ĥāfız-ı Moġultāy *'aleyhi'r-raħme* [M-147] mıkrāz-ı taħkīkle kaşş-ı şārib-i rivāyet itmişdür ki ol maħalde nā-ġāh fermān-ı ħazret-i mürselü'r-riyāħ ile bir bād-ı 'anber-bīz-i

¹⁵¹⁸ remān A, Ş, T1, E, T2; zemān M

¹⁵¹⁹ şulħ itfā eyledi E, A, Ş, T1, T2; şulħ ile müntefī oldı M

¹⁵²⁰ Ŧoğmadan düşdi kūsūfa āfitāb-ı ārzū M, T1, T2; Ŧoğmadan düşdi kūsūfa āfitāb A; Ŧoğmadan girdi kūsūfa āfitāb-ı ārzū E, Ş

¹⁵²¹ važ'ci A, E, Ş, M, T1; T2'de yok.

¹⁵²² rencişden M, T1, T2, Ş, E; rencden A

¹⁵²³ ħayrū'l- A, Ş, T1, T2, E; seydidü'l- M

çārüpvar miyān-bend-i hıdmet-i künāset olub tirāşe-i müy-ı İslāmiyānı hāk-i ıtrnāk-i Harem-i Muhtereme ihdā vü ‘abīr-i [T1-119a] pirāhen-i Ümmü’l-Ḳurā eyledi. Bu mu‘āmele-i laṭīf-i İlāhiyye ser-i bürehnegān-ı mannaşa-i teslīme vesīle-i tesliyet olub mir’āt-ı rüzgārda ‘alāmet-i ḳabūl-i ‘Umre müşāhedesiyle nā’il-i beşāret oldılar. Ba‘deẓīn itmām-ı mehām-ı umüre dek menzil-i Ḥudeybiye’de kālāy-ı iḳāmet endāze-i zerbāf-ı āfitābla bīst zirā‘a bāliḡ olıcaḳ nevāşī-i huyūl-ı hicret-serāya ḳufūl eyledi. Tekāver-i hāme-i hoş-ḥırām İbn Hişām bu zemīn üzre ḳatre-zen-i kelāmdur ki sevād-ı mevkib-i İmāniyān henüz menzil-i Ḥudeybiye’ye zīver-i cemāl iken Ümm Gülşüm binti ‘Uḳbe bin Ebī¹⁵²⁴ [E-86a] Mu‘ayt’ūñ çeşm-i idrāki mūkhüle-i nūr-baḡş-ı tevḥīdden cilā-peẓīr-i yaḳīn olmaḡın çend-nefer-i nisvān-ı şaḫīḫatü’l-‘aḳāyidi ki taḫallül-mişāl¹⁵²⁵ şāne-i girih-güşā-yı İmān [A-80a] ṭurre-i pür-pīç-i zamīrlerin vāreste-i şiken-i işrāk itmiş idi. Gīsū-mişāl¹⁵²⁶ der-ḳafā idüb dāmen-i serā-perde-i risāleti iltişām u izhār-ı ḫilye-i İslām eylediler. Anlara müte‘āḳīb birāderleri ‘Amāre vü Velīd ibn Ebī Mu‘ayt ḫār-ı ḫod-rū-şifat sāḫa-i bārgāh-ı celāle ser-zede olub küre-i nev-fürūḫte-i muḫādenede perdaḫte olan silsile-i nā-süde-i mişākla mü-keşān-ı istirdāda ḫvāst-kār oldukları ḫalde sefīr-i sidre-nişīn-i Ḥazret-i Cibrīl-i Emīn kārgāh-ı ḳademden nesīc¹⁵²⁷ āyet-i bülend-ḳıymet-i اِلَى الْكُفَّارِ إِلَى الْكُفَّارِ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ فَإِنَّ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ اَلَّذِينَ آمَنُوا اِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ [T2-242a] 1528 kerimesin ḳınāc-ı şüret-i ḫāl itmekle defter-ḫāne-i muşāleḫaya ḳayd olunan taḫrīr-i cerīd-i mişākda mü’mināt-ı muḫācirāt ḫāric-ez-defter olmaḡla mübāşir-i taḫşīl olan ‘Ammāre ve Velīd destmāye-i ḫirmānla mu‘āvedet eylediler. Ḥazret-i [T1-119b] ‘Ömer bin el-Ḥattāb *radıya ‘İllāhu ‘anh* bu ṭarīḳ üzre tābdāde-i zimām-ı rivāyetdürler ki beyne’l-ḫarameyn¹⁵²⁹ tayy-i rāḫ eşnāsında bir şeb māh-ı ziyā-feşān-ı burc-ı risālet *‘aleyhi etemmü’l-taḫiyyat* rikābına sühā¹⁵³⁰-mişāl nā’il-i şeref-i iḳtirān olub ḫirmen-i vasī‘ü’l-ircā-yı ‘ilm-i cihān-

¹⁵²⁴ ebī M, Ş, T1, E, T2; A’da yok.

¹⁵²⁵ mişāl A; T1, Ş, E, T2, M’de yok.

¹⁵²⁶ gīsū-mişāl A, E, Ş, T1, T2; gīsū-yı M

¹⁵²⁷ nesīc A, Ş, T1, T2, E; tesbīḫ-i M

¹⁵²⁸ Ey iman edenler! (Mekke’den) hicret edip size gelen mümin kadınları bir sınavdan geçirin. Aslında onların iman edip-etmediklerini Allah çok iyi bilmektedir. Eğer gerçekten onların iman ettiklerine kanaat getirirseniz, onları Mekkeli kâfirlere iade etmeyin... Mümtetine Suresi: 10.

¹⁵²⁹ ḫarameyn A, Ş, M, T1, E; ḫarameynde T2

¹⁵³⁰ sühā- A, E, Ş, T1, T2; siḫām- M

şümüllerinden yek-ḥabbe-i mühimme intizācı için icāle-i¹⁵³¹ ser-engüşt-i zebān eylediğimde dürc-i le'āl-āgīn-i dehānlarından gevher-pāre-i ḥarf-i lā vü ne'am pīrāye-i silk-i zuhūr olmadı. Ser-rişte-i su'āle üç def'a tāb virüb cüyā-yı lü'lü'-i şehvār-ı cevāb oldum ammā yine miyāne-i şafaḫ-ı şefeteynlerinden kevkeb-i yek-ḥarf dıraḫşān olmamağla çāh-üftāde-i mirşad-ı hayret olub ḥod-be-ḥod yā 'Ömer [M-148] hiç degül meclis-i vālāterīn-i nebevīde in'ikād-ı şirāze-i muşāleḥa ḥilālinde küstāhāne itāle eyledigüñ [Ş-182b] tār-ı muḥālif-güne-i i'cirāz¹⁵³² muḫtezāsı bu mu'amele-i renciş-nümāya bādī olmuşdur yāḥūd senden şudūr iden vaż'-ı küstāḥī ĩcāb-ı sūziş-i 'azāb itmekle āşiyāne-i ṭāḫ-ı dīvān-ḥāne-i kibriyādan ḥaḫḫuñda pervāne-i 'ālem-muṭā'-ı semāvī itāre olunmuşdur diyü pençe-i¹⁵³³ [E-86b] bālā-dest-i hayret zimām-ı nāḫamı dest-i taşarrufdan rübūde idüb telāṭum-ı emvāc-ı ḥired-şūy-i rev'at beni keff-zenān bir cānibe revān eyledi.

*beyt*¹⁵³⁴

تا باغم فکر تو هم آغوش شدیم
 بیکانه ز عقل و خرد و هوش شدیم
 در وادی حیرت آنچنان کم کشتیم
 کز خاطر خویشتن فراموش شدیم¹⁵³⁵

[A-80b] Ol ḥāletde nā-gāh ḫafāmdan¹⁵³⁶ یا عمر اجب رسول الله sadāsı bir şaḫşdan kāḫ-ı şimāḥa kemend-i da'vet aviḫte eyledi. Sā'id-i zamīrümde cāygīr olan silsile-i saḫtgīr-i evhāma bu da'vet daḫi ziyāde bā'iş-i istihkām olub can-ṭapān u hirāsān āfitāb-ı lā-mekān-fürüz-ı cemāllerine zerrevār muḫābil olub nesīm-i çālāk-ḫīz-i nigāhumı ki gülistān-ı ruḫsārlarında āmāde-i gül-geşt eyledüm. Hezār gül-deste-i sūrī¹⁵³⁷ temāşā idüb bülbül-i remīde-i cānum müşāhede-i bahār-ı istibşārdan kesb-i şafā-yı bālle küşe-i ḫafes-i bedenümde ārām-gīr olucaḫ kemāl-i neşāṭla metn-i selām-ı mesnūnı du'ā-yı devlet-i rüz-efzūnla taḫşiye eyledüm.

beyt

¹⁵³¹ icāle-i M, T1, Ş, E, T2; iḫāle-i A

¹⁵³² i'cirāz M, Ş, T1, E, T2; i'rāz A

¹⁵³³ pençe-i M, T1, Ş, T2; E, A'da yok

¹⁵³⁴ beyt A; rubā'ī M, E, ḫıṭ'a T2; nazm T1, Ş

¹⁵³⁵ Senin fikrinin gamıyla kucaklaşana kadar akla, fikre, anlayışa yabancıydım. Hayret vadisinde öyle kayboldum ki kendimi hatırımdan çıkardım.

¹⁵³⁶ Ey Ömer, Allah'ın Resülü tarafından çağırıldım.

¹⁵³⁷ sūrī A, M, E, Ş, T1; T2'de yok.

دعا را می برم تا آسمان بردست و این باشد
که از دست دعا کویان دولت خواه می آید¹⁵³⁸

Hemān şadef-i lü'lü'-çegān-ı dehānların lebrīz-i tebessüm iderek yā 'Ömer mir'āt-ı muşaffā-yı zamīrūñ pāzede-i inkisār olmasun ki 'andelīb-i zebānuñ şafir-i su'āle der-kār olduḡda benüm tūṭī-i nāṭıķam ālūde-i şekersitān-ı vaḡy-i İlahī bulunmaḡla taḡrīk-i bāl-i gül-reng-i şefeteyne tāb-ı furşat yoḡıdı. Yā 'Ömer ḡalā sevādger-i girānmāye-i bendergāh-ı 'ılliyyīn ya'ni birāderüm Cibrīl-i Emīn kargāh-ı kālā-bāf-ı kıdemden bir metā'-ı vālā-ķadr nev-zuḡhūra āverd itmişdür ki mihrzede-i nigīn-i āfitāb olan ḡizāne-i dūnyā vü māfīhā bahā-yı kemterīn-tārı olmaḡla nā-şāyāndur diyüb āvāz-ı ķudsiyān-endāz-ı melā'ik-gūdāzla sūre-i mübāreke-i Feth tılāvetin pīrāye-i zebān-ı mu'cize-tırāz buyurdılar. Sefīne-i ḡoş-cünbiş-i zebānları ṡayy-i emvāc-ı gerdünsā-yı āyāt iderek sāḡil-i ḡitāma resīde olduḡda ārzūmendān-ı ḡırām-ı şāhid-i dilārā-yı fetḡe tebşīr ü tesliyet ve aşḡāb-ı 'ālī-cenāb-ı zāt-ı kirāmīlerine mūrā'at-ı merāsım-i tehniyet buyurdılar. Binā-yı mu'allā-yı sūre-i Feth'üñ kitābe-i tāķ-ı vālāterīni olan nazm-ı kerīm-i ¹⁵³⁹ إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا [T1-120b] kerīmesinden murād aķdem-i¹⁵⁴⁰ fütūḡāt-ı fā'izü'l-berekāt olan fetḡ-i dilārā-yı Ümmü'l-Ķurā olub şīḡa-i māzī [M-149] üzre vürüdü taḡaķuķ-ı vuķū'una mebnī idüḡi [E-87b] rivāyetkerde-i cenāb-ı Enes bin Mālīk *rađıya'llāhu 'anhdu* ammā envā'-ı fütūḡāt-ı ḡafiyye vü umūr-ı nāfi'aya tazammunı cihetinden murād şulḡ-ı ḡudeybiye olub ¹⁵⁴¹ يَا خَدُّوتَهَا كَثِيرَةٌ وَمَعَانِمٌ şadefinden tele'le'e¹⁵⁴² iden mürvārīd-i şeffāf-ma'nā-yı fütūḡāt keşiretü'l-ḡanāyim-i ḡuşūn-ı ḡayber olmaķ cevlanḡeh-i edhem-i çābük-süvārān-ı miżmār-ı tavīl ü taķsīrdür. Neķķadān-ı nuķāve-i siyer-i ḡayrū'l- [A-81a] beşer [T2-243a] bu vech üzre enāre-i¹⁵⁴³ küre-i ḡaber eylemişlerdür ki mevkib-i ḡuceste-pey-i İslām Hicret-serāy-ı 'aliyyede ārāmdan şoñra sükkān-ı Ümmü'l-Ķurā'dan miyān-ı zamīrleri mınṡıķa-bend-i muḡabbe-i dīn-i ķavīm olanlar dergāh-ı re'fet-penāh-ı risālet cānibine incizāba başladılar.

[Ş-183a] *beyt*

¹⁵³⁸ Saadet isteyerek dua edenler gibi duāda elimi tā āsumana kaldırıyor ve öylece bekliyorum.

¹⁵³⁹ Ey Peygamber! Biz sana apaçık bir fethin yolunu açtık. Fetih Sūresi: 1

¹⁵⁴⁰ aķdem-i A, T1, Ş, T2, E; kıdem-i M

¹⁵⁴¹ Onun (ileride gerçekleşeceğini) bildiḡi başka ganimetler de vadetmiştir. Fetih Sūresi: 21.

¹⁵⁴² tele'le'e A; tele'lü' M, T1, T2, E, Ş

¹⁵⁴³ enāre-i M, E, Ş, T1, T2; āşār-ı A

‘Āşıķān-ı nā-şekībān¹⁵⁴⁴ bir dem ārām eylemez

Kūy-i yārūñ ser-firāzında¹⁵⁴⁵ vaṭan-sāz olmasa

Ez-cümle Ebū Başı̄r bin ‘Utbe bin Üseyyid Şaķafī’nün yekrān-ı zamīri zeynzede-i şevķ-i İslām olmağın birgün ıştabl-ı müte‘affin-ı işrākden vā-reste olub Hicret-serāy-ı ‘aliyyeye imāle-i licām eyledi. Ezher bin ‘Avf u Aḥnes bin Şüreyķ Kevser nām ‘abd-i müştērālārıyla bir sefir-i ‘Āmiri’yi ‘atebe-i ma‘delet-medār-ı seyyidü’l-enbiyāya irsāl idüb,

beyt

پیمان من امید ندارم که بشکنی

دانم که عهد های ترا هم قرار هاست¹⁵⁴⁶

diyü iķtizā-yı muķāvele-i ‘ahd üzre ḥvāst-kār-ı istirdād oldılar. Ebū Başı̄r sāye-i eyvān-ı ḥimāyede ruḥşat-nişest görmeyicek yā Resūla’llāh *bi-ḥamdi’llāhi te‘ālā* libās-ı cānumı ser-çeşme-i tevḥidde şābūn-ı ‘ināyetle taḥīr itmiş iken yine bundan soñra külḥan-ı çirk-ālūde-i şirk miyānesinde [T1-121a] istiķrāra ruḥşat-ı mu‘āvedet virir misiz diyü dest-i feryādla āviḥte-i dāmen-i niyāz olduķda yā Ebā Başı̄r şimdiki ḥālde Kureş’le beynimizde¹⁵⁴⁷ dest-i nişān-ı ḳavl ü ḳarār olan dirāht-ı saht-bīḥ-i muşāleḥaya erre-i şāḥ-efken-i nekş ḥavāle idersek girībān-ı ḥil‘at-i vefādārı ālūde-i nüşāre-i ğadr olmaķ lāzım gelür. Saña daḥi el-ḥāl münāsib olan çend-rüz dem-serdī-i berg-rīz-i āzāre pāy-ı şebāt göstermekdür. Elḫāf-ı nüḥüfte-i İllāhī’den der-ḥvāstedür ki gerek sen gerek sā’ir nihālān-ı pā-der-gil-i zemistān-ı intizār ḳarīben güşāyende-i şüküfe-i āmāl olasız diyü rīşe-i ḥuşk-ı ḥātırına icrā-yı zülāl-i tesliyetle rü-be-rāh-ı Ümmü’l-Ḳurā buyurdılar. Ebū Başı̄r’ün āteş-i sāmān-süz-ı derūnın gāḥ bād-ı ḥirmān i‘lā vü gāḥ āb-ı tesliyet ıtfā iderek,

*beyt*¹⁵⁴⁸ [T2-243b]

بدل داغ و بدامن خارحسرت [E-87b] زین چمن رفتم

کسی زین سان نرفت از کلشن عالم که من رفتم¹⁵⁴⁹

¹⁵⁴⁴ nā-şekībān M, T1, T2; nā-şekībā A, E, Ş

¹⁵⁴⁵ yārūñ ser-firāzında M, E, Ş; yār-ı ser ḳarārında A, T1, T2

¹⁵⁴⁶ Bana verdiğın ahdi bozmayacağımı ümid ediyorum. Bilirim ki sen ahdlerinde kararlısındır.

¹⁵⁴⁷ beynimizde A, E, Ş, T1, T2; mābeynimizde M

¹⁵⁴⁸ beyt A, M, Ş, E; şı‘r T1, T2

¹⁵⁴⁹ Gönül yara ile etek hasret dikenini ile bahçeye gittim. Kimse böylesine (güzel bir) dünya bahçesinden gitmek istemez ki ben gittim.

maḳālın zād-ı rāh-ı ḥasret idüb kām u nā-kām hem-rehān-ı nā-mülāyimle ricat-i ḳahḳariye der-kār oldılar. Ḳurb-ı Hicret-serāda vāḳi merḥale-i [M-150] Zī'l-Ḥüleyf'de bir sāye-i dīvārda baş-ı ḥvānçe-i me'ākile siyākında bahāne-i pesend ü temāşâyla aḥmāl-i şānāyi-i mekr ü firīb iderek şaḥş-ı 'Āmiri'nün ḳabza-i şemşirin āverde-i pençe-i¹⁵⁵⁰ çābük-rübā-yı taşarruf [A-81b] itdügi sāt bī-ḥaber gerdenine ḥavāle eyledi. 'Āmir-i nā-hüşmendün ser-i bī-sāmānı zīr-i mihrāb-ı ḥam-ı tıgde secde-i sehiv idicek Kevşer, bīm-i cānla dīvān-ḥāne-i mu'allā-bisāt-ı risālete gubār-ālūde-i iştikā cereyān idüb lerziş-i ḥafaḳāndan edā-yı merāma henüz feth-i 'uḳde-i lisān itmemiş idi ki ḳafasından Ebū Başır şarşar-ı gerd-āmız gibi irişüb [T1-121b] ḥāşiyeye-i bisāt-ı celāle rüy-māl oldu. İstikşāf-ı sebeb-i mu'āvedet olunduḳda yā Resūla'llāh şāyeste-i şān-ı peymāndārī üzresiz mişāl-i mişāḳa tuḡrā-yı vefā-keşide idüb mürāat-ı muḥāfaza-i 'ahd buyurduñuz ammā ḥazret-i ḳādi'l-ḥacāt *celle şānühü* maḥkeme-i 'āciz-penāh-ı 'āḫifetden bu 'abd-i ābıḳa ḥüccet-i 'atāḳ 'ināyet buyurdu diyüb sāniḥa-i ḥālī ma'raza-ı 'ālīye berdāşte eyledi. Ḥazret-i faḫrū'l-enām *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* şükūfezār-ı leb-i ta'accübden ¹⁵⁵¹ ويل امه معسر حرب لوكان معه رجال sünbülün pīrāye-i küleh-küşe-i zebān buyurdılar ya'ni 'aceb āteş-efrüz-ı kārzardur eger bir nice [Ş-163b] meded-kārī daḫi olsa Ebū Başır bu şāhid-i tābende-i 'izār-ı maḳālün küşe-i ebruvānından bir beyābān-gīr-i firār olmaḡa ve bir daḫi Mekke'de pā-beste-i dām-ı ıztırār olan hevādārān-ı İslām'ın kendüye iltihāḳına işāret-i istişār itmegin hemān ol maḥalden reh-i siper-gürüz olub leb-i deryāda vāki 'İyş nām maḳāmda şīr-i şikārī gibi künām-gīr-i ārām oldu. Bu güne pīş-ḳadem-i meydān-ı celādet oldıḡı āvāzesi mānende-i pertev-i māh-menāzır mesāmi-i sükkān-ı Mekke'yi tenvīr itdükde Ebū Cendel ve sār silsiledārān-ı muḥabbet-i İslām'dan müddet-i yeşirde [T2-244a] üç yüz nefer-i hizebrān-ı zencīr-ḥā birer¹⁵⁵² taḳrīble bend-i belādan ceste olub Başır'ın sāye-i kühsār-ı himmetine müctemi' oldılar ve Mekke ile Şām beyninde amed-şüde mu'tād olan ḳāfile-i Ḳureyş'i āmāc-ı siḥām-ı nehb ü tārāc eylediler.

beyt

¹⁵⁵⁰ pençe-i, E, M, Ş, T1, T2; A'da yok.

¹⁵⁵¹ Eyvahlar olsun, eğer yanında adamlar olsaydı şimdiye savaş ateşini tutuşturmuştu.

¹⁵⁵² birer A, E, Ş, M, T1; bir T2

Ey reh-rev ol o rāh-güzerden¹⁵⁵³ keşīde-pāy

Cem^c oldı kühsāre pelengān birer birer

Mekkiyān-ı tīre-rūz bu aḥbār-ı cān-güdāzdan ser-māye-fersā-yı ḥayāt olmalarıyla zārūrī Ebū [E-88a] Süfyān'ı dergāh-ı [T1-122a] mu^callā¹⁵⁵⁴ destgāh-ı nübüvvete irsāl idüb bu maẓmūn üzre taḥrīr-i maḳāle zārā^cet itdiler ki sābıqā ser-engüşt-i ibrāmıla rişte-i muşāleḥaya imrār itdügimiz ḥazef-pāre-i şart-ı ma^chūd ki redd-i mülteciyān-ı ḥavza-i İslām idi. Şimdi kendü dest-i tav^c u raġbetimizle ^caḳd-i çendāne-i mişāḳdan kesr [A-82a] ü ışkāta ḥariş olmuşuzdur. Galebe-i ^cināyet ü mekkārim-kārīlerinden [M-151] niyāzmendüz ki ol bī-bāk-nişīnān-ı a^crāf-ı ḥod-rāyīleri dārū'n-na^cīm-i ḳurb-ı emānlarında cāy-sāz buyurub bizi daġdaġa-i istilālarından te'mīn buyurasız diyü nāme-i niyāzı sevgend-i nām-ı ḥudā ve şıla-i rahmla muḥaşşī eylediler. Bālā-nişīn-i serīr-i ^caḳā *'aleyhi'ş-şalātü ve't-teḥāyā* ḥazretleri na^cleyn-i recāların sezā-yı pāy-ı ḳabül buyurub ey ḥavālī-gerdān-ı dā'ire-i maḥfūfe-i ĩmān, sedd-i rāh-ı mülākāt olan tūde-i ^cahd laṭme-i¹⁵⁵⁵ seyl-āb-ı rızāyla pest olmaġın ba^cdeẓīn dārū'l-emen-i ṭayyibede ḳalıçe-güster-i iḳāmet olasız diyü nāme-i da^cvet irsāl buyurdılar. Mervīdür ki nāme-i ḥatemü'l-mürselīn *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* Ebū Başīr'e peyk-i ecel ile hem-^cinān irişüb cerīde-i ḥayātından mādde-i nefes-i vā-peşini leb-güzār iderken nāme-i ^canberīn-ḥitāme-i şehriyār-ı *levlāk 'aleyhi'ş-şalātü ve's-selām* zindān-ı çār-dīvār-ı ^cunşurīden nāme-i āzādī ^cadd idüb kemāl-i meserret ü behcet ile çeşm ü cebīnine mālīde eyledi.

*naẓm*¹⁵⁵⁶

چو جیب نامه را بکشاد و برخواند

ز بحر چشم بروی کوهر افشاند

چو بالفطش نظر را آشنا کرد [T2-244b]

بیای معنیش جانرا فدا کرد¹⁵⁵⁷

Hemān ol sā^cat nüvişte-i¹⁵⁵⁸ şemīm-nāme-i sultān-ı kevneyni miyān-ı can-ı sefer-güzīnine bend eyleyüb derecāt-ı suṭūr-ı ^canberīnin reh-rev-i ^culüvv-i ḥirām-ı

¹⁵⁵³ güzerden A, M, E; güdāzdan T1; güzārdan T2, Ş

¹⁵⁵⁴ mu^callā- M, T1, T2, E, Ş; ma^cālī A

¹⁵⁵⁵ laṭme-i A, E, Ş, M, T1; laṭemāt-ı T2

¹⁵⁵⁶ naẓm A, M, T1, E; beyt T2; Ş'de yok.

¹⁵⁵⁷ Mektubun yakasını açıp okuyunca, göz denizinden yüze mücevher saçıldı. Kelimeler ile bakışı tanışınca (o kelimelerin) manasının ayağına canını feda etti.

¹⁵⁵⁸ nüvişte-i A; tüşe-i M, T1, T2, E, Ş

rūhına nerdübān eyledi [T1-122b] *rahmetu'llāhi 'aleyh* Ebū Cendel ve sâ'ir yārān-ı İmān tekml-i levāzım tekfīninden şöıra ser-i hāk-i mezārına bir mescid binā idüb cümlesi yek-ḳadame-i fā'iz-i rümāl-i dergāh-ı nübüvvet-penāh oldılar.

Vāḳı'a-i İrsāl-i Mekātib¹⁵⁵⁹ Be-Mülük-ı Eṭrāf

Bağbān-ı¹⁵⁶⁰ riyāz-ı eḫādiş-i nebevī *rahimehümü'llāhi te'ālā* işbāt-ı tārīḫ-i sāl-i mekātibde ğars-ı nihāl-i ḫilāf idüb ya'ni bahāristān-ı dīvān-ḫāne-i celālden mekātib-i zanbaḳfām-ı benefşe- [Ş-184a] nigār-ı da'vet süpürde-i ceyb-i sefirān-ı şabā-reftār ḳılınmaḳ ba'zılar ta'yīni üzre nahlistān-ı eyyām-ı sāl-i sādiseden reste olub ba'zılar daḫi çemenzār-ı sāl-i sâbi'eden şikefte olmaḳ üzre [E-88b] tezyīn-i destār-ı küşe-i rivāyet itmişlerdür ammā ba'zı rişte-bāfān-ı tedḳiḳ ü telfiḳ¹⁵⁶¹ daḫi mürâyā-yı ḫudūd-ı resāyil ḫaṭṭ-ı müşḳfāmla evāḫir-i sāl-i şeşümde ziyet-yāb olub ancaḳ müselleme-i dest-i süferā ḳılınmaḳ evā'il-i 'ām-ı eftümde vāḳi' olmaḳ tarīḳiyle yāḫūd taḫrīr-i mekātib ü ta'yīn-i rüsül-i muşāliḫi [A-82b] müstevcib-i teḫarrī vü tevaḳḳuf olan umürdan olmaḫla altı nefer-i sefir def'aten rü-be-rāh-ı maḳāşid ḳılınmayub çend-neferi muḳāṭı'ı sene-i sādisede ve çend-neferi daḫi mebdāī-i sene-i sâbi'ada cevānib-i muṭābele-i taṭriḳ olunmaḳ vechiyle dü-varaḳ-ı muḫtelif-raḳam rivāyetine şirāze-keş-i tevfiḳ olmuşlardır. Ḥazret-i dāver-i serir-ārā-yı 'illiyi' *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* me'mür-ı¹⁵⁶² da'vet-i 'āmme vü meb'ūs-ı kaffe-i enām olmaḫın maṭla'ı āfitāb-ı [M-152] 'ālem-tāb-ı nübüvvet ḫavālīsinde vāḳi' mülük-ı şeş-cihete ifāza-i pertev-i ḫāṭır-fürüz-ı İmān niyyeti ile debīrān-ı dīvān-ḫāne-i nübüvvet-esāsa şeş-ḳıṭ'a mektüb-ı mu'teber-ı¹⁵⁶³ [T1-123a] raḳam taḫrīrin işāret buyurdılar. Ol siyāḳda resm-āzmāyān-ı ḫavānīn-i mülük olan aşḫāb-ı vuḳūf *radıya'llāhu 'anhüm* yā Resūla'llāh mādāmki şufūf-ı ḳalb-şikāf-ı suṭūr-ı resāyile siper-i zer-nişān-ı naḳş-nigīn ile teşyīd-i zāhr olunmaya meydān-ı [T2-245a] i'tibār-ı selāṭinde fā'iz-i cilve-i i'timād olmaz diyü muvaḳḳıf-ı mu'allā-nizām-ı 'arza inhā itmeleriyle cenāb-ı ḫātimü'l-enbiyā *'aleyhi ezkā't-teḫāyā* tılā-yı ḫālīşden müferraḫ bir engüşterini ziver-i engüşti meḫ-şikāf buyurdılar.

¹⁵⁵⁹ mekātib A, E, Ş, T1, T2; ḫikāyet M

¹⁵⁶⁰ bağbān-ı A, T1, Ş, T2, E; bağbanān-ı M

¹⁵⁶¹ telfiḳ A, E, Ş, T1, T2; telḳīn M

¹⁵⁶² me'mür-ı M, E, T1, T2, Ş; nāmver-i A

¹⁵⁶³ mu'teber A, M; mu'anber T1, T2, E, Ş

*nazm*¹⁵⁶⁴

Burc-ı ʿizzetdür eli eylese peydā ne ʿaceb
Heyʿet-i mäh-ı nev ü şüret-i aḥter ḥātem
Yazdı hoş āyet-i *nūn ve kalem* engüştinde
Ne midād istedi ne ḥāme ne mıstar¹⁵⁶⁵ ḥātem

Aşḥāb-ı ʿālī-cenābdan nāʿil-i destmāye-i miknet olanlar daḥi mürāʿat-ı ʿarīka-i mütābaʿat için miyān-ı engüştlerin birer zer-pālehang-i engüştlerin ile tezyīn eylediler.

beyt

Ṭavḥ-ı fermāna çeküb gerden-i engüştlerin
Nice āzādeleri eyledi çāker ḥātem

Rūz-ı diğeri mübellig-i fermān-ı Yezdānī yaʿnī¹⁵⁶⁶ cenāb-ı rūḥuʿl-emīn istiʿmāl-i ricāl-i ümmet ḥuṣūşunda cebhe-i ṭlāya ḍarb-ı tamgā-yı taḥrīm itmegin ḥazret-i seyyidüʿl-etḳiyā *ʿaleyhi eṣrefüʿt-teḥāyā* hemān ol sâʿat¹⁵⁶⁷ yemīn-i müteyemmenlerinden endāhte itmeleriyle Aşḥāb-ı Kirām daḥi biʿl-mütābaʿa dest-i rağbetden ışkāta müsārāʿat eylediler. Baʿdeẓīn [E-89a] seyyid-i sütüde-neseb nuḳre-i ḥālīşden bir ḥātem iḥtiyār buyurub kelime-i kevneyn-bahā-yı *Muḥammed Resūla ʿllāh* ı ʿatebe-i firdevs-i berīn gibi pīrāye-i şaḥīfe-i cebīn eylediler.

*ḳıṭʿa*¹⁵⁶⁸

Serverā mūmlayub ism-i şerīfūñ şaḳlar
Kāʿinātı ne ʿaceb ḳılsa müsahḥar ḥātem
Şeref-i nām-ı şerīfūñden olursa ḥālī
Bulunmaz rağbet-i ḥalḥāl-ı kebüter ḥātem

El-ḥāşıl [T1-123b] zuhūr-i resāyil-i müşğīn-erḳām nāḳş-ı ḥātem-i ḥātimüʿr-risāle ile ḳarīn-i ḥitām olıcaḳ mektüb-ı melik-i Ḥabeşʿe Necāşī-i Aşḥame, ʿAmr bin Ümeyye-i Ḍamīrīʿye [A-83a] vü mektüb-ı fermān-revā-yı [Ş-184b] ümmüʿd-dünyā melik-i Muḳavḳıs, Ḥātīb bin Ebī Belteʿa-i Laḥmīye ve mektüb-ı ʿazīm-i Rūm-ı Heraḳl, Dıḫye bin Ḥalīfe-i Kelbīʿye ve mektüb-ı taḥt-nişīn-i Kisrā Ḥusrev-i Pervīz,

¹⁵⁶⁴ nazm M, T1, T2, E; beyt A; Şʿde yok.

¹⁵⁶⁵ ḥāme ne mıstar E, M, Ş, T1, T2; ḥāmeye manzar A

¹⁵⁶⁶ yaʿnī E, M, Ş, T1, T2; Aʿda yok

¹⁵⁶⁷ hemān ol sâʿat A, Ş, T1, T2, E; Mʿde yok.

¹⁵⁶⁸ ḳıṭʿa A, T1, T2; beyt M; nazm E; Şʿde yok.

‘Abdu’llāh bin Huzāfe bin Sehmī’ye ve mektüb-ı hākim-i Dımışk Hāris bin Ebī Şemir-i Gassānī, Şücāc bin Veheb Esedī’ye ve nāme-i pīşvāy-ı Yemāme Hevze bin ‘Aliyy-i Hānefī, Salīḥ bin ‘Amr-ı ‘Āmirī’ye temāyim-i i‘ṭā¹⁵⁶⁹ vü müsāferet kılındı.

beyt

[T2-245b] Gel bāga seyr kıl diyü āsar-ı rahmeti

Neşr itdi bād berg-i bahār taraf taraf

*Mu‘cize*¹⁵⁷⁰

Tūḫiyān-ı şekersitān-ı āsar¹⁵⁷¹ mir’āt-ı şahīfe-i beyzāda bu vechile āzmāyış-i güftār eylemişdür ki resā’il-i¹⁵⁷² cenāb-ı eşrefü’l-verā gerden-i süferāya hırzū’l-emān kılındığı sā‘at mekteb-ḫāne-i i‘cāz-ı [M-153] ḫvāce-i ‘Arab u ‘Acem *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemden*¹⁵⁷³ sereyān-ı feyz-i i‘cāzla her resūl-i mürsel-i İlāhī olan ṭā’ifenüñ lisāniyla nā’il-i meleke-i tekellüm oldılar.¹⁵⁷⁴

*kıṭ‘a*¹⁵⁷⁵

‘Acemī olsa zebān āşinā-yı kavm-i diger

Ḥabīb-i ekremüñ i‘cāzıla sefirānı¹⁵⁷⁶

Gelürdi pīşgeh-i ‘izzetinde güftāre

İderdi berre vü seng ü şecer süḫan rāyı¹⁵⁷⁷

Müfād-ı ḫafaẓa-i aḫbārdur ki ‘Amr bin Ümeyye-i Ḍamirī *radıya’llāhu ‘anh* mānend-i nesīm-i çābük-rev-i bahār ḫıṭṭa-i Ḥabeş’e vezān olub gül-berg-i nāme-i sultānū’l-enbiyāy *‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selām* dīvān-ḫāne-i ḫaşmet-āyīn-i şehriyār-ı Ḥabeş’e mürā‘at-ı rüsüm-ı mülükāne ile iblāga āmāde olıcaḫ erkān-ı millet-i Mesīhiyye vü esāḫıfa-i İncil-şinās-ı tarīkat-i ‘İsevīyye ve sā’ir bezirgān-ı [T1-124a] dīvān-ı Ḥabeş ictimā‘ına fermān olunub ol pādīşāh-ı cemilü’l-ḫişāl kemāl-i ibtihāc u ibtihālle ve gāyet ta‘zīm ü iclālle şüküfe-i şahbāzedevār firāz-ı serir-i salṭanatdan

¹⁵⁶⁹ i‘ṭā A; a‘zā M, T1, T2, E, Ş

¹⁵⁷⁰ mu‘cize A, M, E; mu‘cize-i kübrā Ş; mu‘cize-i diger T2; T1’de yok.

¹⁵⁷¹ āsar A, T1, Ş, T2, E; aḫbār M

¹⁵⁷² resāyil-i A, Ş, T1, T2; risāle-i M, E

¹⁵⁷³ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemden A, E, Ş; şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemden M

¹⁵⁷⁴ oldılar A, Ş, M, E; eylediler T1, T2

¹⁵⁷⁵ kıṭ‘a A, M; nazm T1, T2; li-münşi’i E; Ş’de yok.

¹⁵⁷⁶ sefirātu A; sefirānı M, T1, T2, E, Ş

¹⁵⁷⁷ rāyı A; rāmı M, Ş, T1, T2, E; -dānı Ali Fuat Bilkan, *Nābī Divānı Cilt 2*, Ankara: Akçāğ Yayınları, 2011, s. 1234

ferş-i zemīn-i tevāzu^c u meskenete nüzūl idüb [E-89b] girih-bend-i sâ'id-i âdâb olduğı hâlde¹⁵⁷⁸ kıyâm üzre nâme-i fahr-i cihânı ârâyış-i dest-i ragbet eyledi.

*naẓm*¹⁵⁷⁹

کھی چون حرز جان برسینه می بست
کھی چون مصحفش میداشت بر دست
کشیدی یک دمش چون قلب دربر
نهادی یکدمش چون دیده بر سر

Ve ruhsâr-ı semenfâmından leb-i edeble buse-çîn-i taçzîm olarak mâlişgâh-ı ruhsâr u çeşm-i eşkbâr eyledi. Ser-kîse-i tûṭifâmındaki minḳâr-ı surḩ-reng-i mûm-pâreden fekk-i hitâm olunub mütercimân-ı Aristō-meniş mevce-i suṭûr-ı gevher-âğîninden¹⁵⁸⁰ gubâr-pâre-i ıṭr-âmîz-i me'âlin nihâde-i micmere-i beyân eylediler. İbâret-i mektûb-ı seyyidü'l-enbiyâ budur ki 'aynı [A-83b] ile kitâbe-i ṭâḳ-ı eşer kıılındı [T2-246a] Şûret-i Mektûb¹⁵⁸¹ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مِنْ مُحَمَّدٍ رَّسُوْلِ اللّٰهِ اِلَى النَّجَاشِیْ مَلِكِ الحبیثة اما بعد فانی احمد الیک الله الذی لا اله الا هو الملک القدس السلام المؤمن المہمین واشہد ان عیسی بن مریم روح الله وکلمة القاها الی مریم البتول الطیبة الحسینة فحملت بعیسی من روحه ونغخته کما خلق آدم بیده وانی ادعوك الی الله وحده لاشریکله ولموالاة علی طاعته فان تبعته وتؤمن بالذی جاء فانی رسول الله وانی ادعوك الی الله تعالی وقابلت ونصحت فاقبلوا نصیحتی و قدبعثت الیک ابن عمی جعفر ومعه نفر من المسلمین ادعوك الی الله تعالی وقابلت ونصحت فاقبلوا نصیحتی و قدبعثت الیک ابن عمی جعفر ومعه نفر من المسلمین

çünkü çerâğ-ı [T1-124b] hidâyet-i ezelîden külbe-i zamîr-i Necâşî 'amâde-i istinâre idi. Bî-tehâşî şâriḳ-i ḩâṭır-fürûz-ı şehâdetle derûn u bîrûn-ı kâşâne-i i'tikâdın tenvîr idüb didi ki ḩaḳḳâ ki cenâb-ı Ḳelîm-i Ṭûr-ı tecellî enâmil-i beşâret ile âvîze-i sâmi'a-i muntazırân-ı ehlü'l-kitâb [Ş-185a] itdüğü sipehsâlâr-ı râkibü'l-ḩumâr u cenâb-ı rūḩu'llâḩ piçide-i ṭomâr-ı aḩbâr [M-154] itdüğü şeh-süvâr-ı

¹⁵⁷⁸ hâlde A, M, T1, E; sâ'at T2

¹⁵⁷⁹ naẓm A, E, M, T1, Ş; şî'r T2

¹⁵⁸⁰ âğîninden M, E, Ş, T1, T2; ekseninden A

¹⁵⁸¹ şûret-i mektûb T2; A, Ş, E, M, T1'de yok. Çalışmada, mektupların okunması sırasında Mehmet Akif Yalçinkaya'nın çalışmasından faydalanılmıştır. Mehmet Akif Yalçinkaya, Arap Dili ve Edebiyatı Açısından Hz. Peygamber'in Mektuplarının Değerlendirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006.

¹⁵⁸² "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Allah'ın Resulü Muhammed'den Habeş Kralı Necaşî'ye... Övgü, mülk ve melakutun tek sahibi, her şeyden münezzeh, emin ve eman veren ve her şeye nıgehban olan Allah'adır. Hz. İsa'nın Allah tarafından temiz, kirden arınmış, iffetli ve bakire bir kız olan Meryem'e verilen bir ruh ve kelime olduğunu; Allah, Adem peygamberi nasıl kendi kudret eliyle yaratıp ona ruh üflemiş ise, İsa'ya da öylece ruh üflediğine şahadet ederim. Seni sadece Allah'a ibadet etmeye, ona ortak koşmamaya, Allah'a itaat için hizmet ile bana tabi olup bana gönderilene iman etmeye, davet ediyorum. Ben Allah'ın Resulüyüm. Sana amca oğlum Cafer'i, beraberinde bir kaç kişi ile sana gönderdim. Oraya vardıklarında onları ağırla, kibri bırak. Ben, seni ve senin askerlerini Allah'a çağırıyorum. Ben tebliğ edip öğütledim. Siz de öğüdü kabul edin. Selam, hidayete tabi olanların üzerine olsun"

rākibü'l-cemel bu rākezü'l-ḥayl-i mizmār-ı risālet idügi ğubār-ı iştibāhumdan muşaffādur. Ben daḥi ğüvāh-ı bī-iştibāhum diyüb tār-ı siyeh-reng-i müjgānına mürvārīd-keş-i eşk-i te'essüf ü ğünbed-i pīrüzefām-ı ğerdūna sūtün-zen-i āh-ı telehhüf olarak bu vechile zülāl-rīz-i mecrā-yı zebān oldı ki vāḥayf ki eger bu dağdağā-i evḳāt-fersā-yı salṭanat ki müstelzem-i muḥāfaẓa-i nizām-ı ʿibād u bilāddur ğirībānkeş-i mümānaʿat olmasa bu rüy-ı siyeh-kārımı ḥāk-rāh-ı nübüvvet-penāhlarına sāyīde itmegi māye-i [E-90a] iksīr-i saʿādet ve āsitān-ı rāstān-niṣṣinlerinde¹⁵⁸³ kemter-i gedā-yı ḥizmet-ğüzār olmağı eşref-i merātib-i ʿizzet bilürdüm.

*beyt*¹⁵⁸⁴

Rüft ü rüb itmek ser-i müjgānıla ḥāk-i derin

Baña hoşdur pādişāh-ı heft-iḳlīm olmadan

diyüb¹⁵⁸⁵ cevābnāme-i sultānü'l-mürselīn *şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* bu siyāḳ üzere ʿunvān-tırāz-ı dībāce-i niyāz oldı ki¹⁵⁸⁶ nāme-i Necāşī¹⁵⁸⁷ بسم الله الرحمن الرحيم من النجاشي اصحه سلام عليك يا رسول الله ورحمة الله وبركاته الله الذي لا اله الا هو الذي هدانى الى الا اسلام امابعد [T2-246 b] فقد بلغنى كتابك يا رسول الله فما ذكرت من امر عيسى عليه السلام فو رب السماء والارض ان عيسى عليه السلام لا يزيد على ما ذكرت انه كما قلت وقد عرفنا ما بعثت به الينا وقدم ابن عمك واصحابه واشهد [A-48a] انك رسول الله صادقا مصدقا وقد بايعتك وبايعت ابن عمك واصحابه [125a]- [T1] واشهد انك رسول الله واسلمت على يديه الله رب العالمين وقد بعثت اليك ابني اراه افان شئت ان آتيك بنفسى 1588 *çide-i ravzatü'l-aḥbāb* olan *ezhār-büyā-yı rivāyāt*dandur ki Necāşī mektüb-ı berekāt-maṣḥūb-ı fahrü'l-mürselīni dār u diyārımıza şūriş-i şerāre-i şūrūr u fiten ve āsīb-i āşūb-ı belā vü ğalā vü miḥenden ḥıfz-ı¹⁵⁸⁹ emān u mūrīş-i ḥayr u berr ü iḥsāndur diyü bu ḥoḳḳa-i

¹⁵⁸³ -niṣṣinlerinde A, M, T1, Ş; -niṣṣinlerine T2

¹⁵⁸⁴ beyt A, M, T1, T2; li-mü'ellife E; Ş'de yok.

¹⁵⁸⁵ diyüp A, Ş, T1, T2; diyü M

¹⁵⁸⁶ ki M, Ş, T1, T2; E, A'da yok

¹⁵⁸⁷ nāme-i Necāşī: E; A, M, Ş, T1, T2'de yok.

¹⁵⁸⁸ Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla... el-Necāşī-Asham'dan Allah'ın Resülü Muhammed'e... Ey Allah'ın Nebisi, Allah'ın selam, bereket ve rahmeti senin üzerine olsun! O ki ondan başka ilah yoktur ve beni de o, İslām'la hidayete erdirmiştir. Senin mektubun ve İsa hakkında zikrettiğin şeyler bana ulaştı. Yerin ve göğün Rabbine and olsun ki İsa, senin zikrettiklerinden fazla bir şey söylememiştir. Senin bize gönderdiklerinden ve amcaoğlunla arkadaşlarının anlattıklarından çok şey öğrendik. Ben şahadet ediyorum ki sen, Sādık ve Musaddak olarak Allah'ın Resülü'sün. Ben de sana uydum ve amcaoğluna biat edip huzurunda ālemlerin Rabbi için iman edip teslim oldum. Sana, oğlum Erihā İbn Ashame İbn Ebcer'i gönderiyorum. Ve ben, sadece kendime malik bulunuyorum; şayet huzuruna gelmemi emredersen onu da yaparım. Çünkü ben biliyorum ki, Senin söylediklerinin hepsi de haktır. Ey Allah'ın Resülü, Allah'ın selam ve bereketi üzerine olsun.

¹⁵⁸⁹ ḥıfz-ı A, E, Ş, T1, T2; ḥaṭṭ-ı M

‘ac içre süpürde-i gencîne-i hâş eyledi. Şāhib-i a‘lām rivāyeti üzre ol nemīka-i mu‘ciz-raqam hazāyin-i mülük-ı Hābeşe’ye ile’l-ān naqş-ı ılsım-ı iftiḥardur. Mellā-ḥān-ı sefāyin-i āsar bu siyāk üzre sāḥil-girā-yı güftār olmuşlardur ki Necāşī ‘Amr bin Ümeyye ile muḥācirīn-i Hābeşe’yi bir keştī ile rū-be-rāh-ı dergāh-ı seyyidü’l-ebrār eyledükden şoñra kendü nihāl-i ser-firāz-ı ḥadīka-i ḥayātı olan Erhā¹⁵⁹⁰ bin Aşḥama’yı şaşṭ ricālle kümeyt-i baḥrī-i bād-‘inān-ı saḥt-ser ya‘ni murğ-āb-ı sefīne-i bādbān-pere süvār idüb şāhenşāh-ı kişver-i belāğ ḥıdmetine irsāl eyledi.

naẓm

میان بحر کشتی شد شناور
چوماه نو درین دریای اخضر
بجز آب و هوا چیزی ندیدند
درین آب و هوای پر بریدند¹⁵⁹¹

Keçkül-i sefīne tā miyān-ı ebdāl-i nemed-pūş-ı yemmde cilve-sāz iken nā-gāh mehebb-i taqḍīr-i [M-155, E-90b] zū’l-celālden riyāḥ-ı saḥt-ı nā-muvāfiq zuhūrı iğlā-yı kāse-i şūr-engīz-i ‘ummāna der-kār olub,

*naẓm*¹⁵⁹²

بیگم رستخیز سخت برخواست
کمین بکشاد محنت از چب و راست
بران کشتی کمینه کینه بکشود
زروی بحر چون کاهیش بربود¹⁵⁹³

[T2-247b, Ş-185b] Ma‘ber-i keştīde hezārān hezār kūhsār-ı ser¹⁵⁹⁴-be-hevā-yı berf-pūş cūş u ḥurūş ve ol zevraq-ı ser-gerdānı dest-ḥoş-ı teh-i āgūş eyledi.

beyt

Şadā-yı nāle degül garqagāh-ı gamdur bu
Sefīne-i dil-i ser-geştēde ezān oḳunur

Ol keştī-i kef-efşān gāh pelengvār kūhdan kūha pertāb iderek gāh baṭ-ı baḥrī gibi nişīb ü firāz-ı emvācda gāh peydā vü gāh nihān olarak ‘aḳıbet bādbānile ol serīr-

¹⁵⁹⁰ Erhā M, Ş, T1, E, T2; Ersā A.

¹⁵⁹¹ Denizin ortasında gemi yüzüyordu (sanki) yeşil denizin içinde yeni ay gibi. Hava ve sudan başka nesne görmediler.

¹⁵⁹² naẓm A, M, Ş; kıt‘a T1, T2; li-mü’ellife E

¹⁵⁹³ Bir anda şiddetli bir fırtına başladı. Sağdan ve soldan mihnet pusudan çıktı. Geminin üzerine kin pusudan çıktı. Denizin yüzünde (gemi) sanki saman çöpü oldu.

¹⁵⁹⁴ ser M, E, Ş, T1, T2; A’da yok

perende-i mevce-¹⁵⁹⁵şiken ol ḥasret-keşān-ı sāhil-i necāte tābūt u kefen olub zīr-i merāqıd-ı emvācda nā-būd oldılar.

naẓm

زبس که افشاندهر کس کوهر و در

شدان کشتی ز بحر چشمشان پر

[A-84b] ز کشتی یک بیک حیران و مضطر

فرو رفتند در دریا چو لنگر¹⁵⁹⁶

Naqş-ı muḥabbet-i ḥātimü'l-mürselīn ile nigīn-i girān-bahā-yı revānların teslīm-i ḥazīne-i¹⁵⁹⁷ ervāḥ eylediler.

*kıṭ'a*¹⁵⁹⁸

Çıkmaz kitāb-ı dildeki naqş-ı muḥabbetüñ

Tā olmayınca zīb-i yemīn nāme-i 'amel

Olsa ğarīḳ-i baḥr-ı fenā ḥātem-i vücūd

Bulmaz sevād-ı naqş-ı cebīni yine ḥalel¹⁵⁹⁹

Mektüb-ı Sultānū'l-Enbiyā be-Heraql-ı Sultān-ı Rüm be-Dıḥye raḍıya'llāhu 'anh¹⁶⁰⁰

Ḳalem-kārān-ı āşār-ı seyyidü'l-beşer bu resm üzre levḥa-nigār-ı rüzgār-ı ḥaber olmuşlardur ki Dıḥye bin Ḥalīfetü'l-Kelbī raḍıya'llāhu 'anh cānib-i Heraql'e āmāde-i 'azīmet olıcaḳ fermānde-i ḥıṭṭa-i belāğ 'aleyhi's-şalātü ve's-selām ḥazretleri ol vechile tavşıye buyurdılar ki evvelā ḥākim-i Buşrā Ḥāriş bin Ebī Şemir'e mülākī olub anuñ vesātıtıyla ḥargāh-ı Heraql'e vesīle-i cūy-i tevessül ola. Ta'yīn-i şıḳāt-ı rüvāt üzre meger ol tāriḥden muḳaddem āhen¹⁶⁰¹-tıynetān-ı ketībe-i Rüm ile seng-dilān-ı sipāh-ı 'Acem beyninde müşādeme-i āteş-engīz-i kifāḥ vuḳū'ından [T1-126a] nāşī Heraql küşe-i destmāl-i zamīrine naḳdīne-bend-i niyyet-i nezr olmuş idi ki eger

¹⁵⁹⁵ mevce- A, M, Ş, T1; mevc- T2

¹⁵⁹⁶ Herkes cevher ve inci saçtığından onların gözlerinin denizinde gemi doldu. Denizde birer birer hayran ve çaresiz denizde çapa gibi battılar.

¹⁵⁹⁷ ḥazīne-i A, M, Ş; ḥizāne-i T1, T2

¹⁵⁹⁸ kıṭ'a A, E, M; naẓm Ş, T1, T2

¹⁵⁹⁹ Ali Fuat Bilkan, *Nābī Divānı Cilt 2*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011, s. 1211.

¹⁶⁰⁰ Mektüb-ı Sultānū'l-Enbiyā be-Heraql-ı Sultān-ı Rüm be-Dıḥye raḍıya'llāhu 'anh A, M; Mektüb-ı Sultānū'l-Enbiyā be-Heraql-ı Sultān-ı Rüm be-Dıḥye Ş; Tafsīl-i Aḥvāl-i Resānende-i Nāme-i Ḥayrū'l-Beşer be Cānib-i Heraql-i Rum T1; Mektüb-ı Sultānū'l-Enbiyā be-Heraql-ı bā-Dıḥyetü'l-Kelbī raḍıya'llāhu 'anh T2; Mektüb-ı Şerīf-i Ḥazret-i Sultānū'l-Enbiyā 'aleyhi ezkā't-teḥyā Heraqlü'r-Rüm E

¹⁶⁰¹ āhen A, T1, Ş, T2; āhen M

sedd-i fülād-endūd-ı şaff-ı Rūmiyāndan dīvār-ı sengīn-binā-yı [T2-247b] şaff-ı Mecūs ḥarāb-ı şadme-i tağallüb olursa tā Ḳoştanṭiniyye'den ḥarem-i İliyāya dek pā-bürehne-i piyāde-rev naṭc-ı şāhrāh-ı ziyāret ola. Vāḳıā büstān-ı ümīdi rü's-bürīde-i A^ccām'dan bār-āver ü çemen-i [E-91a] ārzūsı elviye-i nigūn-ı televvün-i¹⁶⁰² Mecūs'dan şükūfe-güster olıcaḳ İfā-yı nezre şitāb idüb¹⁶⁰³ mānende-i ḳāfile-i bahār zīr-i pāyına bisāṭ-ı ḥarīr¹⁶⁰⁴ üzre baş-ı envāc-ı reyāḥīn iderek vāşıl-ı aḳşā-yı āmāl olmuş idi. Ma^cmüre-i Beytü'l-Muḳaddes'de istiḳrārı esnāsında bir şubḥ-dem firāz-ı taḥt-ı ḳayşerīsinde pehlüzede-i müttekā-yı [M-156] celāl oldı ammā bir vażc-ı ḡarīb ü şekl-i münker vechiyle ki dü-cisr-i kemer-beste-i ebruvānı memerr-i kārvān-çīn-i melāl ü ḥuṭūṭ-ı pür-piç-i cebīni rīkzede-i ḡubār-ı perīşānī vü infiāl-i şaḥīfe-i rüyında ḳibārāt-ı endüh u ḡam celī vü hüveydā ve nigīn-i çeşm-i āb-çekānında beyt-i ma^ckūsü'r-resm-i ḥüzn ü elem āşikār idi.

*beyt*¹⁶⁰⁵

Ḥamīde ḳaşları ṭāḳ-ı dükān-ı sirke-fürüş

Kenār-ı dīdesi zīr-i ḳanāre-i ḳaşşāb

Ḥaṭ-ı cebīni şufūf-ı ḳıtālgāh-ı ḡaḳab

İzārı bahır-ı keder çeşmi ḥālḳa-i gird-āb

Erkān-ı dīvānından nā'il-i ḥişşe-i maḳāl olan baṭāriḳa vü esāḳıfa bu ḥālet müşāhedesiyle [Ş-187a] herbiri şüret-i bālīn-i ḥayret olub Heraḳl'ün [A-85a] bīrūn-ı āb-ḡīne-i beşeresinden nümāyān olan telḡ-āb-ı ıztırābuñ keyfiyyetinden pürsān oldılar. Meger Heraḳl zātında āşinā-yı evzāc-ı şafaḥāt-ı gerdün ve dānende-i ḥarekāt u sekenāt-ı şevābit ü seyyār-ı¹⁶⁰⁶ çarḡ-ı būḳalemūn olmaḡın mer'ī-i zebānın dā'ire-i ḥücre-i dehānından [T1-126b] bu vech üzre ser-nihāde-i derece-i beyān eyledi ki bu gice suṭurlāb-ı nüh-şafḡa-i eflāke idāre-i ḳizāde-i ebrū idüb şuḳbeteyn-i dīde ile icāle-i fers-i nigāh eyledüm. Nā-ḡāh işāre-i çeşm-i sitāreden bu ma^cnīyi istidlāl eyledüm ya^cni ḳavācid-i nücūmiyye üzre āşār-ı ecrām-ı ḳulvīden bu vech üzre istiḥrāc-ı aḥkām-ı ecsām-ı süflī eyledüm ki ḳan-ḳarīb bir ṭā'ife-i muḥtetine cevḷānger-i¹⁶⁰⁷ meydān-ı

¹⁶⁰² televvün-i A; mülevven-i M, T1, T2, E, Ş

¹⁶⁰³ idüp A, T1, Ş, T2, E; olup M

¹⁶⁰⁴ -ı ḥarīr M, Ş, T1, T2; u yer A

¹⁶⁰⁵ beyt A, M; naẓm T1, E; şī'r T2; ḳıṭ'a Ş

¹⁶⁰⁶ seyyār-ı A, Ş, T1, T2, E; seyyārāt-ı M

¹⁶⁰⁷ cevḷānger-i A; cevḷāngīr-i M, E, Ş; cevḷāngeh-i T1, T2

zuhūr olalar¹⁶⁰⁸ bāriqa-i şemşir-i istilaları şāriq-i iqbālleri gibi bu memāliki pāmāl-i eşi'a-i teşhīr eyleye. Medd-i bürrān-ı memālik yek-sere ey nıgehbān-ı hıttā-i Rūm şīve-i hatnenūn tā'ife-i [T2-248a] Yehūd'dan ğayra ihtişāşı ma'lumumuz degüldür. Benāberīn zīr-i fermānıñuzda olan bilāda itāre-i emsile-i nāfizü'l-aḥkām olunub tā'ife-i Yehūd bi'l-cümle tıg-i qahrla istişālde nümüne-i ḥaşıyān ḥaşıy kıılınmaḳ vesīle-i indifāc-ı dağdağa-i ḥātır olurdı diyü berdāşte-i pāy-ı serīr itdükleri hengām idi ki cānib-i ḥākim-i Busrā'dan 'Adiyy bin Ḥātem nām delīl-i mürāfaḳatı ile [E-91b] nāme-resān-ı ḥabīb-i Yezdān Dıhye bin Ḥalīfe-i Kelbī *radıya 'llāhu 'anh* der-i bārgāh-ı Heraql'e vāşıl olub isticāze-i meşul eylediler. Āvāze-i kudūm-i sefir Heraql'ün deriçe-i tāb-ḥāne-i sāmī'āsın kar eyleyicek āşār-ı meşhūdāt-ı şebānesi ol ḳavāfil-i zuhūrātdan iḥsās-ı bāng-i ceres idüb rāḥile-i ğubār-engīz-i ḥayret kārīvān-serāy-ı zamīrinde ināḥa-i zāmile-i iḳāmete başladı. Benāberīn vesātet-i ḥüccābla cenāb-ı Dıhye'den mādde-i ḥıtān istiḥlā'ın taḳdīm eyledi. Vāḳı'ā sünnet-i ḥıtān şüyü-yāfte-i miyān-ı āl-i 'Adnān oldığı müte'ayyin¹⁶⁰⁹ olıcaḳ [T1-121a] baḳıyye-i ḥāşāk-ı iştibāhı daḫi bi'l-küllıyye [M-157] bürde-i seyl-āb-ı yaḳīn olub pīşgāhına ruḥşatdāde-i duḫül oldı ešnā-yı duḫülde ba'zı nevvāb cenāb-ı Dıhye'ye ta'līm-i secde-i ta'zīm idüb tā cānib-i Heraql'den bī-şudūr-ı ruḥşat-ı refc-i re'se cesāretten men¹⁶¹⁰ eylediler. Dıhye *radıya 'llāhu 'anh* ber-dārende-i seb-ḳıbbāb u gerdānende-i ser-i āfitāb *celle şānühü* dergāhından ğayra¹⁶¹¹ [A-85b] ser-i fūrūkerde-i tenezzül olmaḳ ihtimāli ber-ḫarafdur.

beyt

Olmaz ḫuzūr-ı ḥāzret-i Mevlā'da ser-firāz

Ġayruñ öñünde mürtekib-i secde-i niyāz

diyüb bī-dağdağa-i bīm ü telāş ol dīvān-ı zihām-ber-zihāmda ḫırām-ı lā'ubāliyāne ile tā pīşgāh-ı Heraql'e varub nāme-i 'anberīn-ḫitāme-i sulṫānū's-şakāleyni dest-i ihtirāmla evvelā çeşm ü deḥānına mālīde idüb yed-i Heraql'a iblāğ eyledi

beyt

Ey sünbül-i kebūd ser-i ĩmāne gel diyü

¹⁶⁰⁸ olalar A; ola ki M, T1, T2, E, Ş

¹⁶⁰⁹ müte'ayyin A, T1, Ş, T2; mu'ayyen M

¹⁶¹⁰ men^c M, T1, Ş, T2, E; A'da yok.

¹⁶¹¹ ğayra A; ğayrı E, M, T1, T2, Ş

Zanbağ getürdi nāme hıdīv-i bahārdan

[T2-248b] Şeh-bāz-ı hātır-şikār-ı nāme-i hümāyūn bāl-i dest-i rağbet-i Heraql'de cilve-sāz olıcağ mütercimān-ı Bukrāt-dāniş kisve-i ser-tār-ı 'Arabīsın sūzen-i siyeh-rişte-i hāme ile cāme-i Rūmiyāneye [Ş-187b] tebdīl eylediler aşl-ı 'ibāret-i nāme-i¹⁶¹² fahrü'l-mürselīn budur ki teyemmünen naqş-ı sevād-ı levha-i eşer¹⁶¹³ kılındı, şüret-i nāme¹⁶¹⁴ بسم الله الرحمن الرحيم من محمد رسول الله الى قيصر صاحب الروم سلام على من اتبع الهدا امام بعد فاني ادعوك بداعية الا سلام اسلم تسلم اسلم يؤتك الله اجرک مرتين فان توليت فعليک اثم الرئيسين ويا اهل الكتاب تعالوا الى كلمة سواء بيننا و بينکم الا نعبد الا الله ولا نشرك به شيأ ولا يتخذ بعضنا بعضا اربابا من دون الله فان تولو فقلو الشهيد وانا مسلمون فى ايات من كتاب الله يد عوه الى الله ويرهده [T1-127b] ملكه ويرغبه فيمار غية الله ويخزره بطش الله وباسه كذا فى الحميس وفى الاكتفا¹⁶¹⁵ hulāşa-i nāme-i hayrū'l-verādan ref'-i kınā'-ı irtiyāb olunduğda Heraql'üñ sī-pāre-i dehānından ħarf-i redd ü qabūl nümāyān olmayub ancak kār-güzārān-ı dīvānına bu vechile girih-güşā-yı rişte-i ħiṭāb oldı ki ayā ol nev-nişeste-i şuffe-i 'ulyā-yı risāletüñ bu ħavālīde hem-diyārlarından kimesne var mıdur ki andan istintāq-ı künh-i hāl ideyüz. İ'lāmü'n-nās Ĥazret İbn 'Abbās *radıya'llāhu 'anhümā* tertīb-i silsile-i rivāyet ider ki Ebū Süfyān bin Ümeyye baña bu siyāk üzre fitīle-bāf-ı çerāğ-ı ħikāyet olmuşdur ki diyār-ı Ġazze memerr-i şahrāh-ı ticāretimiz olmağ ile Ķureys'den çend-sūd¹⁶¹⁶-ı sevdağer ile ol nevāhīden güzer üzre iken müneccesān-ı dīvān-ı Heraql ol hengāmlarda bize dūçār olub ħasbü'l-emr zīr-i sāyebān-ı Heraql'de şaff-beste-i mevaqquf-ı ħiṭāb eylediler ve ħavāş u küberā-yı millet-i 'İseviyye ve vüzerā vü nüdemā-yı naħle-i Naşrāniyye [M-158] ve esākıfa vü rehābīn ü baṭarıka vü kıssīsīn gerd-ā-gerd ħalka-bend-i tezāhüm ü sāmī'a-güşā-yı teraqqub olmuş idi. [A-86a] Heraql bālā-yı serīr-i İskenderīden vesātet-i tercümān-ı zebāndānla ey peyāmdārān-ı ħāk-i Ĥicāz hālā ol mışbāh-ı tāze-fürüg-ı encümen-i [T2-249a] risāletle beyniñüzde ħiç fitīle-i qarābet-i mün'aqid olmuş bir kimsene var mıdur diyü istināre-i qandīl-i

¹⁶¹² nāme-i M, T1, Ş, T2E, ; A'da yok

¹⁶¹³ eşer A, M, E, T2, Ş; T1'de yok.

¹⁶¹⁴ şüret-i nāme T2, E; A, M, Ş, T1'de yok.

¹⁶¹⁵ Rahmān ve Rahīm olan Allah'ın adıyla... Allah'ın elçisi Hz. Muhammed'den Bizans Kayser'i Herakle... Hidayet yoluna girenlere selam olsun. Bundan sonra seni, İslam'a davet ediyorum. Müslüman ol ki selamette ol. Müslüman ol ki Allah, senin ecrini iki kat versin. Eğer bu davetimi kabul etmezsen, yoksul çiftçilerin, bütün halkın günahı senin boynunadır. Siz ey ehl-i kitap! Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim, ona ħiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da birbirimizi tanı edinmeyelim. Eğer Kitap ehli bu sözden yüz çevirirse şöyle söyleyin: Şahit olun, biz gerçek Müslümanlarız. (Āl-i İmrān, 64)

¹⁶¹⁶ -sūd A; -nefer Ş, T1, T2; M'de yok.

istintāk eyledi. Ey fermān-revā-yı hıttā-i Rūm bu ‘aşābe beyninde nisbet¹⁶¹⁷ cihetinden aña benden nezdīkter kimesne yoğdur didüm. Tekrār mertebe-i qarābet-i istiškāf olunduğda ol nev-bāve-i şahsār-ı ‘izz ü ‘ālāyla bu berg-i pejmürde-i nāçiz birer şahdan serzedeyüz ki ol şahlar müteferri^c oldığı şecer-i tūnūñ bīhleri ābişhor-ı [T1-128a] neseb-i vāhıdden sīrāb-ı mā’ü’l-ḥayāt olmışlardur didüm. Pes beni pīşgāhına takrīble mürāhḥaş-ı ku‘ūd idüb emr eyledi ki rüfeķāsın daḡı verā-yı zāhrında cā-nişīn eyleñ ki ḡilāl-i cevābda cādde-i şıķdan inḡirāf iderse rüfeķāsına şerm-i müvācihe mani^c-i tekzīb olmaya vü rüfeķāya daḡı eger silsile-i rāst-‘ayār-ı güftār ḡilālīne ḡalka-i kem-‘ayār-ı dürüg ta‘biye iderse elbetde ḡavāle-i sūhān-ı inkār eylesiz diyü ber-vech-i te’kīd sipāriş eylediler. Ebū¹⁶¹⁸ Süfyān nāḡun-ı inşāfla bu veche üzre fekk-i ‘uķde-i rāz itdi ki¹⁶¹⁹ ve rabbü’l-Ka‘be eger vāhime-i tekzīb-i hem-rehān baña ĩrāş-ı naķd-i tereddüd itmese cenāb-ı Muḡammed ḡaķķında teh¹⁶²⁰-beste-i şandūķa-i zāmīrüm olan şiddet-i ḡuşümet taķāzāsıyla ‘akdü’l-cevāhir-i ecvibe-i şādīķa miyānesinde beher-ḡāl menķaşet-i zātını ĩcāb idecek nice [Ş-187a] pīlever-i kem-ķadr-i müfteriyāt-ı imrārı muşammem idi. Mā-ḡaşal Heraķl şahīfe-i müteḡayyilesine mürtesim olan esvile-i muḡaķķiķāne ĩrādına der-kār olub didi ki *Su’āl-i Evvel-i Heraķl* Ol dürr-i yetīm-i dürc-i nübüvvetüñ miyāne-i ‘ummān-ı ensāb-ı ḡabā’ilde şadef-i lāl-perver-i nesebi¹⁶²¹ ne keyfiyyetle muttaşıfdur? *Cevāb-ı Ebī Süfyān* Ey nigehbān-ı memālik-i ḡayşerī beyne’l-A‘rāb silsile-i ensāb-ı ‘Adnānī gibi şecere-i asliyye-i zāt-ı vālā-ķadr-i Ebī’l-enbiyā İbrāḡīm ḡalīlu’llāḡ ḡazretine bāz-beste olmağla muğaylānzār-ı ḡabā’ile nisbet nesl-i kerīm-i ‘Adnānī eşcār-ı bağzār-ı ‘Adn meşābesinde ve ol ‘ırķ-ı ‘Arīķ beyninde daḡı ağşān-ı silsile-i Benī Hāşim bīd ü çenāre nisbet nihāl-i verd-i ḡarrā menzelesinde şerīf ü mükerrerem olmağın ol pīrāye-i destār-ı nübüvvet olan ḡül-i ḡoş-büy-ı nev-şikefte-i muḡarrā şahīb-i şerīfterīn-i asl u neseb idüğü mertebe-i ḡıl ü ḡālden berterdür didüm. [A-86b] *Tevciḡh-i Heraķl* El-ḡaķ ķamer¹⁶²²-pīrāy-ı [T1-128b] iklīl-i [T2-249b] muraşşac-kār-ı nübüvvet olan gevher-i girān-ķadr-i ‘ālī-tebār ber-āverde-i kān-ı aşīl ü perverde-i düdmān-ı şerīf olmağla

¹⁶¹⁷ nisbet A; neseb M, T1, T2, Ş

¹⁶¹⁸ nāme-resān-ı ḡabīb-i Yezdān Dıḡye bin ḡalīfe-i Kelbī rağıya’llāḡu ‘anh der-i bārgāḡ-ı Heraķl’e vāşıl olup ... sipāriş eylediler Ebū A, M, T1, Ş, T2; E’de yok.

¹⁶¹⁹ itdi ki A, E, Ş; ider ki M, T1, T2

¹⁶²⁰ teh-A, E, T1, Ş, T2; ser- M

¹⁶²¹ -perver-i nesebi A, E, T1, Ş, T2; -perverīsi M

¹⁶²² ķamer- M, Ş, T1, T2; ķımme- A, E

muhtâcdur ki zîr-i zer-küngüre-i itâ'atine [M-159] mültecî olan eşrâf ü e'âlî-i 'âlemüñ dâmen-i mütâbi'atları sevâd-endüde-i gubâr-ı neng ü 'âr olmaya didi. *Su'âl-i Sâni*¹⁶²³ Yâ ta'ife-i Kureyş'den andan esbak bir kimesneden daği şudür-ı iddi'â-yı nübüvvet derece-i vuķû'a resîde midür didi. *Cevâb-ı Ebî Süfyân* Nücüm-ı zâhire-i efrâd-ı Kureyş'den birisi bu âna dek ufķ-ı da'vâ-yı risâletde dirâşşân oldığı tâb-efken-i deriçe-i mesâmi' olmamışdur didüm. *Tevcih-i Heraķl* Eger sevâbıķ-ı râkizü'l-hayl-ı Kureyşiyândan birisi daği 'arşa-i maħdüde-i risâletde icâle-i tevsen-i süst-licâm-ı iddi'â itmiş olaydı hâlâ bu tenhâ-süvâr-ı meydân-ı haķıķat daği ol vâdî-i meslûkede 'inân-cünbân-ı taķlîddür dinmek câyiz idi didi. *Su'âl-i Sâlis*¹⁶²⁴ Yâ âbâ vü ecdâdından birisi edvâr-ı sâlifede visâde-pirâ-yı müttekâ-yı zer-târ-ı salţanat olmuş mıdır didi. *Cevâb-ı* [E-92a] *Süfyân* Tâ imâme-i sünha-i nesebimiz olan cenâb-ı Halîlu'llâh'a müntehî olıncaya dek silkü'l-le'âl-i İbrâhîm yek-be-yek mazbût-ı rişte-i yaķîn-i nessâbîndür ammâ miyânesinde kisve-i zer-nişân-ı salţanatla menzil-gîr-ı¹⁶²⁵ nişangâh olmuş kimesne ma'ħüd degüldür didüm. *Tevcih-i Heraķl* Vâkı'â eger eşcâr-ı bâşlâ-keş-i zevât-ı ecdâdından birisi libâçe-i şüküfe-reng-i salţanatla hırâmende-i serâyistân¹⁶²⁶-ı imtiyâz olmuş olaydı anuñ daği zâiķa-i ümîdi âzürdemend-i mîve-i şîrin-güvâr-ı salţatdur demek ba'îd degül idi didi. *Su'âl-i Râbi'* Yâ revâķ-ı pehn-sâye-i ħimâ-i¹⁶²⁷ [T1-129a] itâ'atine ilticâ idenler tâb-zede-i za'f u faķr mıdur yoħsa sâye-perverd-i vüs'at u ğınâ mıdur didi. *Cevâb-ı Ebî Süfyân* Pâ-nihâdegân-ı dâ'ire-i mütâba'atı bedrâsâ pür-kâse-i şervet ü yesâr olanlar degüldür ekşerî mânende-i hilâl-i za'îfü'l-hâl olanlardur didüm. *Tevcih-i Heraķl* Zâhiren şân-ı müttebi'ân-ı enbiyâ budur ki zeħârif-i cihân-ı nâ-pâyidârla töhmetzede-i âlâyiş olmayub hemvâre-i nevâle-i telĥ-çâşni-i [Ş-187b] faķr u ķanâ'atle şîrin-sâz-ı zâ'iķa-i şükr ü minnet olalar didi. *Su'âl-i Ħâmis* Yâ zay'a-i nemâ-ħîz-i mütâba'atına iltiyâz idenler ħuzarâ-yı mezâri'-i sîr-âb gibi rüz-be-rüz¹⁶²⁸ keşirü'z-zihâm olmada mıdur yâħüd giyâh-ı ħod-rüy-ı meġâze-i fuķarâ gibi zebül-yâfte-i ķillet olmada mıdurlar? [A-87a] *Cevâb-ı Ebî Süfyân* Kâlem-i muĥâsib-i dîvân-ĥâne-i ibdâ'la her rüz cerîde-i erzaķ-varaķ-ı eflâke

¹⁶²³ Su'âl-i Sâni' A, E, M, Ş, T1; Su'âl-i Sâni'-i Heraķl T2

¹⁶²⁴ Su'âl-i Sâlis' A, M, Ş, E, T1; Su'âl-i Sâlis-i Heraķl T2

¹⁶²⁵ menzil-gîr A; menzile-gîr M, T1, T2, E, Ş

¹⁶²⁶ serâyistân-ı A; serâbistân M, T1, T2, E, Ş

¹⁶²⁷ ħimâ-i T2, E; A, Ş, M, T1'de yok.

¹⁶²⁸ rüz-be-rüz A, E, Ş, T1, T2; rüz-ı sürür gibi M

sufr-ı āfitāb vaż^c olunduğça mānend-i merātib-i a^cdād terākķī-yāb olamadadurlar¹⁶²⁹ didüm. *Tevcih-i Heraql Vāķī*^a muķtezā-yı maḥāsin-i dīn bu vech üzredür ki cemāl-i ‘ālem-ārā-yı İmān deriçe-i kemāle i^ctilā idinceye dek yevmen fe-yevmen sebze-i ḥaṭ-ı çār-ebrüyān gibi zihām-beste-i mir’āt-ı ittiḥād olalar¹⁶³⁰ *Su’āl-i Sādis* Yā ziynet-serāy-ı nādīde-i [M-160] binā-yı İslām’a dāḥil olanlara ba^czı mebanī vü erkānında āsār-ı vehn ü tezelzül iḥsāsı vesīle-i istikrāh olmaķ taķrībiyle pā-nihāde-i girīve-i irtidād olmuş var mıdur didi. *Cevāb-ı Ebī Süfyān* Gird-i ḥvān-ı lezīzü’n-nevāl-i İmān üzre şehd-i şehādete bir def^a ref^c-i engüşt-i rağbet idenleriñ ḥavşala-i hażmına¹⁶³¹ nā-güncīde olacaķ ne bir loķma-i girān-çāşnī güş-zed olmuşdur ve ne dehen-şüy-i ‘ibrīķ-i irtidād olmuş vardur didüm. [T1-129b] *Tevcih-i Heraql* Ḥaķķā ki nevāle-i ḥoş-lezzet-i mu^ctedil-nemek-i¹⁶³² İslāmuñ mi^cde-i i^ctiķādlarında istikrārı ḥalāvet-i ni^cmet-i İmāne [E-92b] delīl-i vāziḥ¹⁶³³ u bürhān-ı kāfīdür didi. *Su’āl-i Sābi*^c Yā kaşr-ı cihān-nümāy-ı da^cvā-yı nübüvvete ķadem-güzār olmazdan muķaddem nerdübān-ı çihil-pāye-i ḥayātın ṭayy eşnāsında rīsmān-ı zūd-kesel-i kizbe tevessül ile beynüñüzde ālüde-i töhmet olmuş mıdur didi. *Cevāb-ı Ebī Süfyān* Lā lā ey fermāndih-i ķalem-rev-i Rüm inşāf budur ki şāhrāh-ı imkānda süvār-ı yekrān-ı ḥayāt olaldan berü cādde-i müstaķīme-i şıdķ u rāst-güyīden bir ḥatve ṭarafeyn-i kizb ü ḥilāfa ‘udüli mesmū^c olmamışdur. Belki tā hilāl-i ufķ-pīrāy-ı şabāvet oldığı ḥāletden bedr-i hāle-i da^cvet olıncaya dek kevākib-i lāmi^ca-i Hāşimiyye beyninde kisve-i nūrānī-i şıdķ u istikāmetle engüşt-nümāy-ı ‘ālemiyāndur didüm.¹⁶³⁴ الفضل ماشهدت به الاعداء¹⁶³⁵ mefhūmı bu maķāmda ‘aceb şüret-nümādur. *Tevcih-i Heraql* El-ḥaķķ mülāḥaza-i selīme bu māddeye reh-nümündür ki [T2-250b] bāde¹⁶³⁶-i umūr-ı muḥaķķare-i maḥlūķda leb-ālā-yı kizb olmaķ nesāğ-yāfte-i kitāb-ı istikāmeti olmayan zāt-ı büzürgvār ḥaşā ki āferīnende-i zemīn ü zemān cenābına dā’ire-i umūr-ı celīle-i ḥaṭīrede ‘aķd-i maķālātına ḥazef-pāre-i müzevver-i dürüg-ı ta^cbiyesin tecvīz eyleye didi. *Su’āl-i Sāmin* Yā ḥariṭa-i şifātında mādde-i ğadr mersūm-ı yerā^c-i rızāsı

¹⁶²⁹ olmadadurlar A; olmaķdadurlar M, T1, T2, E, Ş

¹⁶³⁰ olalar A, E, Ş, T1, T2; ola M

¹⁶³¹ hażmına M, Ş, T1, E, T2; ḥażma A

¹⁶³² nemek-i A, E, T1, T2, Ş; M’de yok.

¹⁶³³ vāziḥ A, E, Ş, T1, T2; eşaḥḥ M

¹⁶³⁴ kisve-i nūrānī-i şıdķ u istikāmetle engüşt-nümāy-ı ‘ālemiyāndur didim A, E, Ş, T1, T2; M’de yok.

¹⁶³⁵ Fazileti düşmanlarınca görüldü.

¹⁶³⁶ bāde-i M, T1, Ş, E, T2; bāre-i A

mıdur didi. *Cevāb-ı Ebī Süfyan* Bu āna dek tā nesīc-i ef‘āline taḥlīl-i laḥme-i [A-87b] ḡadr itmek endāze-zede-i bāşıra-i nās degüldür didüm. *Tevciḥ-i Heraql* Vāḳı‘ā şıfāt-ı ḡamīde-i enbiyā budur ki ḡadīr-i inşāfları çirk-ābe-i müte‘affene-i ḡadrden muşaffā ola didi. Lākin ey revnaḡ-fürüz-ı mesned-i ḡayşerī çend-māhe müddetden berü anlar ile beynimizde bünyād-ı sedd-i müḡadene vāḳı‘ [Ş-188a] olmuşdur [T1-130a] ammā ḡavāle-i mi‘vel-i ḡadr itmeyecegi henüz mütevārī-i dīvār-ı iştibāımdur didüm. Bu maḡalden ḡayrı zāt-ı Muḡammedī’ye İhām-ı menḡaşet idecek ḡalāb-ı çirk-ālūde-i ta‘bīr eczāsına ferece-i furşat mümkün olamadı ammā ḡasem-be-Ḥudā ki Heraql’dan bu kelimāta ḡaḡā küşe-i çeşm-i iltifāt nümāyān olmadı. *Su’āl-i Tāsī‘* Yā miyāneñüzde hiç mu‘amelāt-ı bāzār-ı cān-fürüş-ı kārzār ḡüşāyiş buldı mı didi. *Cevāb-ı Ebī Süfyan* Belī kirāren dü-dīvār-ı āhenīn-binā-yı şaff-ı ḡuşūmetden sevkü’s-silāḡ-ı kifāḡ-ı [M-161] germ revāc olub metā‘-ı kem-yāb-ı ḡayāt mezād-kerde-i dellāl-i fenā olmuşdur didüm yā ḡanḡı ḡaraf ser-māye-ḡīr-i zafer oldı didi. Kār-ı nebeviyyet meselinüñ mefhūmı nümāyān oldı didüm. *Tevciḥ-i Heraql* Belī şān-ı enbiyā-yı kirām böyledür ki ḡāḡī beliyye-i¹⁶³⁷ ḡalebe-i [E-93b] a‘dāyla mübtelā olub li-ḡikmetin ḡadīḡa-i cem‘iyyetleri ḡamle-i tünd-bād-ı miḡrecān-ı ḡazādan ber-ḡüriz olur ammā ‘āḡıbet nesīm-i ferverdīn ‘ināyetiyle lālezār-ı elviye-i mansūreleri ḡüşāyiş-i tāze bulub şāḡsār-ı emānīleri ‘āḡıbet bār-āver-i zafer olmaḡ emr-i muḡarrerdür didi. *Su’āl-i ‘Aşir* Yā dīvān-ḡāne-i dārü’l-hikem-i ḡıdemden ber-āverde eyledügi mişāl-i cihān-mutā‘-ı āsumānīde teklīfāt-ı evāmır ü nevāḡiden ne maḡūle mevādd-ı mürtesemdür didi. *Cevāb-ı Ebī Süfyan* Ey sālār-ı kişver-i Rūm [T2-251a] evvelā çeşmesār-ı tevḡīd-i Ḥudā-yı yektādan ḡanavāt-ı behm-peyveste-i lisān ü cenāne icrā-yı zülāl-i İmānla emr idüb toḡm-ı nemā-kār-ı şalāt u zekāt u şıdḡ u ‘afāf u şıla-i raḡm ile tezyīn-i menābit-i a‘māl itmek teklīf ider didüm. *Tevciḥ-i Heraql* Ḥaḡḡā ki temām-ı ḡulāşa-i kitāb-ı risālet ü mā-ḡaşal mezārī‘-i şerī‘at budur ki mühtediyān-ı menhec-i müstaḡīm-i dīn¹⁶³⁸ ḡācire-i [T1-130b] müşrik-süz-ı rüstāḡīzde sāye-i şafşāf-ı İmānda zevḡ-yāb-ı zaḡīre-i a‘māl olalar didi ve eger bu āşiyāne-i dehāndan itāre eyledigüñ tuyūr-ı mülevven-cenāḡ-ı kelimāt bāl-ḡüşāyende-i hevā-yı şıdḡ u vuḡū‘ ise ‘an-ḡarīb ol şāḡ-

¹⁶³⁷ beliyye-i A, E, T1, Ş, T2; beniyye-i M

¹⁶³⁸ müstaḡīm-i dīn A, E, T1, Ş, T2; dīn-i müstaḡīm M

bāz-ı [A-88a] nev-pervāz bāzū-yı risālete bu memālik-i fesīḥatü'l-eknāf-ı Şām u Rūm şaydgāh olacağı emr-i maḥsūmdur didi.

*beyt li-mü'ellifehi*¹⁶³⁹

Oldı vīrān diseñe memleket-i şabr u ḥired

Didigüñ gibi ise kevkebe-i leşker-i ḥüsn

Merāyā-yı şafaḥāt-ı kütüb-i āsumānīde bir neyyir-i cihān-tāb-ı risālet ṭulū'ı ki envār-ı zer-şukka-i 'alem-i şerī'ati mānende-i sepīde-i şubḥ-ı āfākğır olacağı¹⁶⁴⁰ meşḥūd-ı bāşıra-i yaḳīnüm idi. Lākin ufḳ-ı Mekke'de leme'ānı mersūm-ı taḳvīm-i zann u taḥmīnüm degül idi. Eger bād-ı şimāl-i taḳdīr berg-i kem-ḳadr-i vücūdumı ol tāze-nihāl-i gülistān-ı belāguñ ḥāk-i müşk-bīz-i ḳademine İşalle beni dest-ḥoş-ı minnet iderse ḳadem-i muḥteremin şūr-ābe-i çeşm-i nem-çeğānımla şüst ü şüy idüb sūziş-i şevḳ u ihlāşla pervāne-i ten-güdāz-ı maḥfil-i 'ubūdiyyeti olurum didi. Ebū Süfyān ḡāze-sāy-ı 'arız-ı rivāyet olur ki Heraḳl'üñ 'anber-pāre-i süveydāsında cānib-i Muḥammedī'ye būy-ı muḥabbet istişmāmı beni aḥker-rīze-i micmere-i reşk itmegin gül-ābdān-ı zamīrin ol dā'iyeden taḥliye itmek [Ş-188b] sevdāsında bī-ḳarār olub ey şükūh-efzā-yı [E-93b] mesned-i İskenderī, egerçi nihāde-i şükūfedān-ı taḳrīr olan ezḥār-ı gūn-ā-gūn-ı güft ü şenīd bi'l-cümle rāyihadār-ı şıdḳ u ḥaḳīḳatdür ammā ev'ıye-i ḥavşala-i nā-güncīde ba'zı muḥālāt-ı güzāf-āmīz-i [M-162] iddi'ā ider ki siḥām-ı 'aḳāyid-i enām bī-pervā¹⁶⁴¹ nişāne-i taşdīḳ olamaz. Eger ṭabla-i āmi'a-i raḡbet āviḥte [T2-251b] buyurılır ise ba'zısın zih-kerde-i [T1-131a] kemān-ı¹⁶⁴² beyān ideyüm didüm. Ne maḳūle güzāfdur diyü istīnāf-ı su'āl idicek ez-cümle müddet-i yek-şenbihde şaḥn-ı mīnā¹⁶⁴³-serāy-ı Mescidü'l-Ḥarām'dan sāḥa-i iremsān-ı İlyāya bāre-cehān-ı 'azm olub andan bālā-yı heft-meydān-ı zümürüdfām-ı āsumānda cilve-baḥş-ı yekrān-ı 'urūc oldum ammā henüz kenār-ı ḳālīçe-i siyeh-reng-i şāma sūzen-i sīm-rişte-i şu'a'la rişe-i penbefām-ı felāḳ¹⁶⁴⁴ düḥte olmadın ḥarīm-i Ka'be-i 'ulyāyā imāle-i licām-ı mu'āvedet eyledüm diyü iddi'ā ider. Hele bizüm nerdübān-ı idrākimüz bām-ı jengārī-revāḳ-ı eflākden kūtehdür ammā mesāfe-i

¹⁶³⁹ beyt li-mü'ellifehi M, E; beyt A, Ş; T1, T2'de yok.

¹⁶⁴⁰ olacağı M, T2, E, Ş; ola A, T1

¹⁶⁴¹ bī-pervā M, Ş, E; bī-bürde A; pey-perde T1, T2

¹⁶⁴² kemān-ı A, M, T1, E, Ş; T2'de yok.

¹⁶⁴³ mīnā- M, Ş, T1, E, T2; mīnū- A

¹⁶⁴⁴ pembefām-ı felāḳ A, E, T1, Ş, T2; felek-i felāḳ M.

beyne'l-mescidîn her-bâr bâzîçegâh-ı kümeýt-i nigâhımız olmağla çihil-merhale miğdârı mesâfe nîm-şebe müddetde peymüde-i endâze-i haşavât-ı¹⁶⁴⁵ âmed-şüd kılınmağ pây-ı sütür-ı şu'urımızı beste-i 'iğâl-i hayret itmişdür didüm. Henüz âşiyâne-i dehân-ı Heraql'den kebüter-i cevâb perrân olmadın hemân re'îs-i bařariķa-i Aķşâ pîşgâh-ı Heraql'e [A-88b] gelüb ey şehriyâr ol leyle-i 'ibret-endüzuñ keyfiyyetin bu kemîneden pürsân oluñ ki ol şeb-i bü'l-acebde pertev-endâz-ı külbe-i yaķînimiz olan sevâniğ-i hâlât u 'alâmât ihâta-i mesâric-i 'uķûlden bîründur didi. İstikşâ-yı tefâşîl-i aħvâl olunduğda bu vechile feth-i ebvâb-ı taħķîķ eyledi ki her şebângâh ğışâve-i midâd-gün-ı zulmet âviğte-i çenber-i gehvâre-i gerdün olıcağ sîne-i ebvâb-ı harem-i Aķşâ bi'l-cümle h'vâbgâh-ı eşfâl-i iķfâl kılınmağ i'tiyâdına binâ'en ol şâm-ı ğarîbü'n-nizâmda daği ser-cümle-i ebvâb-ı çeşm-i ğafletiyân gibi qabûl-i insidâd idüb ancağ ol bâb-ı mu'allâ-cenâb ki medħal-i enbiyâ-yı kirâm olmağ üzre şöhret-i mersûm-ı kitâbe-i cebîni idi. Quvvet-i bâzû-yı sedene-i Aķşâ'yla dîde-i [T1-131a] intizâr-keşân-ı şâm-ı vişâl gibi ecfân-ı mısr 'aynı behem-peyveste-i ittiħâd olmadı zîr ü bâlâ vü cevânib ü eşrafı enâmil-i ihtimâmla tefahħuş olunub mevâniçhareket-i nâ-yâb iken yine merkezinden qâbil-i taħrîķ olmadı. Hattâ rivâyet-i Ravzatü'l-Aħbâb üzre 'umûmen [E-94a] ahâlî-i diyâr-ı Qudûs dest-efrâz-ı ittifâķ olub havâle-i kuvvet-i küh-endâz itmişler iken yine ser-i mü maķarrından müfâreķat-ı derece-i istiħâlede cilveger olmağın 'aķıbet bu 'alâmet-i 'âlem-i¹⁶⁴⁶ digerden [T2-252a] olduğına câzim olub ğirîbân-ı bâb ğirifte-i dest-i¹⁶⁴⁷ ğayb olduğına sağîr ü kebîr imzâ-keş-i ittifâķ olmağla müteferriķ oldılar ammâ 'acabâ ne hâlet-i ğarîbe çehre-nümâ ola diyü tâ be-seher havâlî-i mihmân-serây-ı dîdeme qâfile-i h'vâb nüzül eylemedi. Şubħ-dem sâha-i Aķşâ'ya şitâbân olub âşâr-ı şebâne [Ş-189a] istiqlâ'ına havâle-i cäsüs-ı nigâh itdüğümüzde [M-163] dâ'ire-i haremî ser-şâr envâr u revâyiğ-i tayyibe-i nâ-meşmûme ile lebrîz-i âşâr u esrâr müşâhede idüb zâviye-i mescidde olan şahreyi âşâr-ı enâmil-i kerrübiyânla ğuş-ı ebdâlân-ı muħabbet gibi meşķûb bulub ķurb-ı bâb-ı mezkûrede 'alâmet-i merbât-ı dâbbe meşhûd-ı bâşıra-i hâlet-bînimüz oldı didi. Bu şarşar-ı hâlet-engîz-i maķâl-i 'ibret-âmîz daği Heraql'üñ lücce-i zamîrine vesîle-i cüş u ğurüş olub ahâlî-i dîvâne bu vechile ğitâb eyledi ki ey ma'şer-i Rûm

¹⁶⁴⁵ ğuşuvât-ı, Gültekin, s. 296.

¹⁶⁴⁶ 'âlem-i A, M, E, Ş, T1; 'âlî T2

¹⁶⁴⁷ ğirîbân-ı bâb ğirifte-i dest A, M, E, T1, Ş; ğirîbân-yâfte-i dest T2

cenāb-ı Rūhu'llāh *'aleyhi's-selām* kendüyle rüz-ı bāzḥ^vāst beyninde bir nebiyy-i 'ālī-
 kadar bi'cetini tebşīr buyurmağla ol neyyir-i cihān-tābuñ ufķ-ı Naşārā'dan tūlū'ına
 ümīdvār degül mi [A-89a] idiñüz? Cümlesi birden tār-ı k̄ānūn gibi belī ey melikü'r-
 Rūm diyü yek-nağme-i taşdıķ [T1-132a] olduklarında ḥālā 'alāyīm-i şūrī¹⁶⁴⁸ vü
 ma'nevī delāleti ile ol peygām-ber-i mübeşşer ü muntaşar bu zāt-ı kerīmü'ş-şān
 olduğına kat'ā şāyibe-i iştibāh kalmadı. Cenābü'l-fa'alün limā yürīd *celle zikrühü*
 cihet-i 'adedde sizden eķall ü cihet-i kuvvetde sizden ez'āf bir tā'ifeden ba'ş eylemiş
 bu bir rahmet-i İlāhī'dür ki irāde-i 'aliyye-i ezeliyye ne maḥalle müte'allik olursa
 andan izhār ider didi.

*beyt*¹⁶⁴⁹

O naḥl-i gül ki iderdüñ ümīd-i neşv ü nemā

Miyān-ı dā'ire-i gülşen-i¹⁶⁵⁰ Mesīḥa'dan

Nesīm-i ḥikmetile itdi bāğbān-ı ezel¹⁶⁵¹

Güşāde şüresitān-ı zemīn-i Baḥā'dan

Tekrār şāhid-i ḥaṭ-averde-i nāme-i hatemü'r-risāleti āyīne-i çeşm-i rağbet
 idüb ez-ser-tā-ķadem ḥaṭ u ḥāl u ḥüsn ü cemāline i'āde-i nazra-i muṭāla'a idicek
 mehābet-i nāme-i sulṭān-ı sulṭānü'l-mürselīnden¹⁶⁵² esirre-i cebīni ḳaṭarāt-ı 'araķ-ı
 dehşetle muraşşā' olub bī-itiyār bir şayḥa-i şūr-engīzle şūr-ābe-rīz-i çeşm-i ḥün-āmīz
 oldı. Ahālī-i [E-94a] dīvān daḥi ser-cümle ref'ı [T2-252b] eşvātla feryād-ı hāy u hū-
 yı girye-ḥīzi peyveste-i çarḥ-ı eşīr idüb şirzime-i Ḳureyş ile bizi bārgāh-ı Heraķl'den
 bedr eylediler. Bu ḥālet müşāhedesi beni rānde-i dergāh-ı şu'ūr idüb aşḥābuma
 maḥfaẓa-güşā-yı icrā¹⁶⁵³-yı rāz oldum ki لقد عظم امر ابن ابى كيشه انه يحفة ملك بنى الا صغر
 ya'nī cenāb-ı Muḥammed'üñ emri ne mertebe 'aẓīm oldı ki melik-i Benī Aşfar bile
 saṭvet-i nübüvvetinden tersān olur didüm ve hemān ol günden¹⁶⁵⁴ metā'-ı tāze-naķş-ı
 İslām revāc-yāb-ı bāzār-ı iştihār olacağına çarb-ı tamğa-yı ḥükm eyledüm. Tā ol
 zemāne dek ki ḥayyāt-ı hidāyet benüm daḥi ḳāmet-i zamīrümü ārāste-i cāme-i iṭā'at

¹⁶⁴⁸ şūrī A, M, Ş, E; şuvertī T1, T2

¹⁶⁴⁹ beyt A, T2; kıṭ'a li-münşi'i M; nazm T1; li-mü'ellife E; Ş'de yok.

¹⁶⁵⁰ gülşen-i A, M, Ş, T2, E; millet-i T1

¹⁶⁵¹ ezel A, E, M, Ş, T1; ḳazā T2

¹⁶⁵² sulṭānü'l-mürselīnden M, T1, E, T2; seyyidü'l-mürselīnden A, Ş

¹⁶⁵³ icrā-yı A; eczā-yı M, Ş, T1, T2, E

¹⁶⁵⁴ günden A, M, T1, E, Ş; vaḳtten T2

eyledi didi. El-hāşıl ‘ulemā-yı fenn-i hadīş *rahimehümu’llāh*¹⁶⁵⁵ Heraql’üñ gerden-i ‘aķidesi zīver-yāb-ı ridā-yı İslām olmasında itāle-i tār u pūd-ı ihtilāf eylemişlerdür. Meslek-i ba‘zı budur ki cenāb-ı Dıhye ile tertīb-i şoĥbet-i ĥalvet idüb yā Dıhye eger dem-serdān-ı a‘yān-ı [M-164] Rūm’dan baña vāhime-i ıtfā-yı ĥayāt olmasa şimdi tākçe-i dehānuma ta‘līķ-i ķandīl-i iķrār iderdüm dimiş ola. Muĥtār-ı ba‘z-ı rüvāt¹⁶⁵⁶ daĥi budur ki verā-yı perde-i ĥalvetde Dıhye *radıya’llāhu ‘anh* bu resm üzre ĥarf-ĥvān-ı levĥa-i rāz oldı ki şehr-i Roma’da¹⁶⁵⁷ şavma‘a-pirā-yı [Ş-189b] mücāhedet ü riyāzāt *Żaĥatır*¹⁶⁵⁸ nām bir ‘ābid-i nigū-ĥışāl [A-90a] vardur ki melāz-ı esāķife vü rehābīn ü a‘zam-ı baĥarıķa vü murĥāzīn olmaĥla anuñ cünbüş-i ebrūsı beyne’r-Rūmiyān benüm şemşīr-i muraşşac-ĥilāfımdan berendeter ve anuñ şāĥ-pāre-i ergüvān-gün-ı zebānından ŧayerān iden ‘uşfür-peçe-i nīm-ĥarf benüm ‘anķā-yı vesī‘ü’l-cenāĥ-ı fer-i ümmiyetümden¹⁶⁵⁹ perrendeterdür. Luţf idüb bu kitāb-ı müşĥīn-niķāb ile¹⁶⁶⁰ anuñ daĥi şīşe-i çeşmin pür-sünbül-i cevābın itmede irtikāb-ı [T1-133a] zaĥmet buyuruñ tā görelüm bu emirde anuñ daĥi re’y-i işābet-medārı nedür diyüb Dıhye *radıya’llāhu ‘anh* ba‘zı rehberānla ol pīr-i münevver-zamīrūñ riyāzet-ĥānesine işāl eyledi. Mektüb-ı faĥrū’l-enbiyā *‘aleyhi efđalı’ t-teĥyāyā Żaĥatır*’a pervāzĥāh-ı ŧā’ir-i nigāĥ olıķa ĥemāne rüy u çeşmine mālīde idüb va’llāhü’l-‘azīm ĥadāyık-ı şāĥāyif-i Tevrāt¹⁶⁶¹ ü İncīl’den engüşt-i bāşıra ile fevāķih-i şifāt-ı ‘aliyyesin [E-95a] iķtitāf itdügümüz nebiyy-i mükerrem-i ĥaķķānī bu zāt-ı mükerremdür diyüb bī-tereddüd [T2-253a] şāhrāh-ı İmāne pertāb idüb ĥemān ĥarīm-i ĥānesine müteveccih oldı ve temām-ı ‘ömr me’nūs oldıĥı kisve-i siyeh-reng-i Naşrāniyye’den ta‘arrī idüb iķtisā-yı¹⁶⁶² elbise-i seffīd-gün-ı İslām’la destini daĥi pīrāste-i ‘aşā idüb mecma‘-ı küberā-yı Rūm olan kenīse¹⁶⁶³-i küberā-yı Naşārā’ya müteveccih oldı ve miyān-ı cem‘iyyetde iķāmet-i ķāmet-i şadā eyledi ki yā ma‘şerü’r-Rūm şāhideyn-i ‘ādileyn-i Tevrāt u İncīl ile müdde‘ā-yı nübüvveti resīde-i ĥadd-i şübüt olan Aĥmed-i

¹⁶⁵⁵ rahimehümu’l-lāh A, E, Ş; rahimehümu’l-lāhi te‘ālā M, T1, T2

¹⁶⁵⁶ rüvāt A, Ş, T1, T2; rivāyet M, E

¹⁶⁵⁷ bu resm üzre ĥarf-ĥvān-ı levĥa-i rāz oldı ki şehr-i Rūme’de A, E, M, T1, T2; Ş’de yok.

¹⁶⁵⁸ Bu kelime *Đaĥatır* şeklinde de okunmaktadır.

¹⁶⁵⁹ fer-i ümmiyetümden A, E, Ş; ferāsetimden M; ferāmīnimden T1; fermānımdan T2

¹⁶⁶⁰ niķāb ile M, Ş, T1, T2, E; niķābda A

¹⁶⁶¹ şāĥāyif-i Tevrāt A, E, T1, Ş, T2; şāĥāyifü’l-Tevrāt M.

¹⁶⁶² iķtisā-yı A, T1, Ş, T2, E; iķtisāb-ı M

¹⁶⁶³ kenīse-i A, Ş, T1, T2, E; ketībe M

‘Arabî ‘aleyhi’ş-şalâtü ve ‘s-selām hālā meb‘ūs olub taraf-ı rahmet-medārından nāme-i da‘vet vürüd eyledi. Sizler cümle mersüm-ı harīṭa-i şehādet oluñ ki ben kilisā-yı çirk-
beste-i zamīrtümden micmere-i gende-büy-ı inkārı şikest idüb yerine Furķān-ı¹⁶⁶⁴
mübīni ārayış-i rahle-i ikrār eyledüm. Sizler daḡı ser-māye-i fırsat elde iken bir sā‘at
muḡaddem iş‘āl-i çerāğ-ı ĩmāne müsāra‘at eyleñ didükde ‘anede-i kâbil-i Naşārā ol
ķandīl-i nev-fürüğü senġbār-ı hücumla pāre pāre eylediler. Dıhye *radıya ‘llāhu ‘anh* bu
haberle cānib-i Heraķl’e mu‘āvedet idüb sāniḡa-i ḡāl-i Żaġātır’ı şavma‘a-i sāmi‘asına
iblāğ eyledükde [T1-133b] yā Dıhye nüfüz-ı kelāmum rütbe-i Żaġātır’dan dūn
idüġine vāķıf olduñ şimdi baña izhār-ı şı‘ār-ı İslām itmek irāķa-i küze-i ḡayātdan
ġayrı şüreti müntic olmaz diyü i‘tizār vechiyle iş‘a-i İslām’dan [A-90a] teḡāşisi
muḡtār-ı ba‘zı-ı revātdur şıķāt-ı [M-165] uḡrānuñ meslūk-i ḡāme-i taḡķıķi budur ki
Heraķl bu def‘a ‘āmmē-i leşkerini ziyāfetkede-i ‘amīmü’n-nevāl-i İslām’a teşvīk idüb
anlardan şüret-i raġbet ü kâbül iḡsās itmeyicek varaķ-gerdān-ı maķāl olub benüm
maķşūdum sizüñ dīn-i Mesīḡa’da olan şebāt u şalābetüñüzi āzmāyiş idi. Yoḡsa deyr-i
dīr-sāle-i dīn-i ‘İsevi’den¹⁶⁶⁵ rücū‘ ne ihtimāldür diyü ‘inān-ı kelāmı semt-i müdārāya
taḡvīl idüb cenāb-ı Dıhye’ye bu ḡāleti veşīķa-i i‘tizār itmiş ola. Rivāyet-i uḡrāda daḡı
Heraķl a‘yān-ı naşārā’yı ġāḡ cādde-i müstaķīme-i İslām’a ve ġāḡ saḡvet-i
İslāmiyāndan [E-95b] taḡlīş-i memālik için teķābbül-i cizyeye ve ġāḡ miyāneye icrā-
yı nehr-i muşāleḡaya terġīb itdükce pindār u şevket-i Naşārā [Ş-190a] māni‘-i kâbül
olmaġın kendü daḡı [T2-253b] żarūrī zīr-i dāmen¹⁶⁶⁶-i Naşrāniyyet’de iḡfā-yı çerāğ-ı
ĩmān itmiş ola. Ba‘zılar daḡı Heraķl ḡaķīķat-i dīn-i Muḡammedī’ye taḡşīl-i kemāl
ittilā‘ itmiş iken muḡāfaza-i devlet-i çend-rūze-i fāniyyeyi neyl-i sa‘ādet-i cāvīde
vesīle-i mümāna‘at itdi diyüb ḡattā ma‘reke-i ātiye-i Mūte’de şaff-ı mü‘minīn üzre
şā‘ıķabār-ı peygār olub a‘yān-ı İslām’dan cem‘-i keşīri endāḡte-i ḡufre-i şehādet
itdüġi daḡı maġāk-i¹⁶⁶⁷ Naşrāniyyet’de istiķrārına dāldür diyü teşyīd-i mıntıķa-i
müdde‘ā iderler ammā ba‘zılar ma‘reke-i ma‘ḡudedede ketībe-i İslām üzre ref‘-i livā-yı
ḡuşūmet itdüġi daḡı münāfī-i ĩmān-ı ḡaffī degüldür ancaķ viķāye-i nefis ü ḡıfz-ı devlet
 için irtikāb-ı ma‘şiyet-i kıtāl eyledi diyü sālīk-i girīve-i tevcīḡ olmışlardır. Lākin

¹⁶⁶⁴ Furķān-ı A, E, M, T1, Ş; fermān-ı T2

¹⁶⁶⁵ ‘İsevi’den A, E, Ş; ‘İseviyye’den M, T1, T2

¹⁶⁶⁶ dāmen-i A, T2, E, Ş; dāmān-ı M, T1.

¹⁶⁶⁷ meġāk-i, Gültekin, s. 299.

cenāb-ı imām-ı mükemmel Aḥmed bin Ḥanbel *rahimehümu'llāh*¹⁶⁶⁸ Müsned'e İrād buyurduğu üzere Heraql ḥazret-i ḥvāce-i ʿālem *şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* dergāhına merḥale-i Tebük'de i'lām-ı İslām'ını mutazammın irsāl itdüğü mektūbuñ cevābında ḥāşā miyān-ı maḳālī meşdüd-ı niṭāk-ı ḥīle vü¹⁶⁶⁹ dürügdür. Henüz kāmēt-i ʿaḳīdesi pelās-ı bed-nümāy-ı Naşrāniyyet'den vā-reste degüldür diyü buyurdukları Heraql'üñ li-maşlahatin aḥfā-yı İmānını idi'ā idenlere ṭabanca-nümāy-ı redd-i şarīhdür. *Vā'llāhu a'lem bi-ḥaḳīkatihī'l-ḥāl.*

beyt

Şikeste-pāy ü siyeh-rū vü ser-nigün¹⁶⁷⁰ olsun

Olan mişāl-i ḳalem kec-derün u rāst-nümā

Kitāb-ı Faḥr-i ʿĀlem *şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* ilā Ḥusrev Perviz Kistrā-i

ʿAcem

ʿAnber-nefesān¹⁶⁷¹ müşgīn-raḳam-ı ḥilye-i rivāyetde bu vechile taḥrīk-i yekrān-ı ḳalem itmişlerdür ki ʿAbdu'llāh bin Ḥuzāfetü's- [A-90b] Sehmī *radıya'llāhu ʿanh* mānende-i ḥamāme-i nāme-ber dīvān-ḥāne-i bülend-ṭāk-ı kistrā sāyesinde per-āsüde-i istiḳrār olub kitāb-ı müşgīn-niḳāb-ı¹⁶⁷² ḥayrū'l-verāyı dest-be-dest vesāyil ü vesāyiḥ Ḥusrev Perviz'e iblāg eyledükde fermān-ı Perviz ile deḳāyık-ı ḥulāşa-i me'āl-i hidāyet-iştimalin pervizen-i tercümeden imrār idüb ruḥsār-ı [M-166] cihān-tāb-ı ʿibāretinden ḳanāc-ı tāziyānesin refc eylediler. [E-96a] Şüret-i kitāb-ı müsteṭābe-i¹⁶⁷³ sulṭānū's-şakaleyn budur ki ʿaynı ile ḥamā'il-i gerden-i eşer ḳılındı: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُوْلِ اللّٰهِ اِلَى كَسْرِى عَظِيْمٍ فَاْرَسَ سَلَامِىْ عَلٰى مَنْ اَتَّبَعَ الْهُدٰى [T2-254 a] وَأَمِنْ بَاِلّٰهِ وَرَسُوْلِهِ مُوْاْشِهٰدَانِ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ [T1-134 b] لَا شَرِيْكَ لَهٗ وَاِنَّهٗ مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُهٗ وَاَدْعُوْكَ بِدَاعِيَةِ اللّٰهِ عَزَّوَجَلَّ فَاِنِّىْ اَنَا رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَى النَّاسِ كَافَّةً لِاَنْذَارٍ مِنْ كَانَ حَيًّا وَبِحَقُوْلِ عَلٰى الْكٰفِرِيْنَ اَسْلَمَ تَسْلَمُ فَاِنْ اَبِيْتُ فَعَلَيْكَ اِثْمٌ

¹⁶⁷⁴ Çün tayy-i ṭabaḳāt-ı semāvāt sūtūr-ı felekü'l-ḳamer ḥitāma resīde olduḳda

¹⁶⁶⁸ rahimehümu'l-lāh A, E, Ş; rahimehümu'l-lāhi te'ālā M, T1, T2

¹⁶⁶⁹ ḥīle vü M; T1, Ş, T2, E, A'da yok

¹⁶⁷⁰ Ser-nigün A, Ş, M, T2, E; şermsār T1

¹⁶⁷¹ ʿAnber-nefesān-ı, Gültekin, s. 282.

¹⁶⁷² -niḳāb-ı A, M, E, T1, Ş; şikāt-ı T2

¹⁶⁷³ müsteṭābe-i M; E, T1, Ş, T2, A'da yok

¹⁶⁷⁴ “Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla. Allah'ın Resülü Muhammed'den Farsların büyüğü Kistrā'ya... Doğru yola girenlere, Allah'a ve Peygamberine iman edenlere, Allah'tan başka İlah olmadığına, onun hiçbir eşinin bulunmadığına ve Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şehadet edenlere selam olsun! Ben, seni Allah'ın dinine davet ediyorum. Çünkü ben, insanlığa haber vermek ve kâfirler cezayı hak etsin diye (Yâsin, 70) peygamber olarak gönderildim. Müslüman ol ki selamete eresin! Eğer davetimden yüz çevirirsen, Mecusi kavminin günahı senin boynuna olsun!

Ḥusrev Pervīz nāmında olan her nā-pervīz-i bī-temyīze¹⁶⁷⁵ gubār-ı cehl ü gurūr perde-i çeşm-i idrāk her noқта-i kemterini süveydā-yı qudsiyāndan dil-nişinter ve her satr-ı ‘anberini ebrū-yı hūrū’l-‘ayndan mu‘teber olan gül-berg-i nāme-i hulāşatū’l-kevneyni dest-i bed-kār-ı hār-girdār ile çāk eyledi.

beyt

O bī-şerm ü edeb kim nāmesin küstāh şakḳ itmiş

Varub dest-i sefāhatle der-i idbārı daḳḳ itmiş

Raḳamzede-i ittifāḳ-ı şikātdandur ki kistrā-i bed-revişden şudūr iden mu‘amele-i ḥām-kārī-i şakḳ-ı kitāb [Ş-190b] sulṭān-ı serīr-ārā-yı dü-serā ‘aleyhi *efḍalū’ t-teḥāyā* cānibine mün‘kis olıcaḳ ¹⁶⁷⁶ مزق کتابی مزق الله مسلكه şemşiri kırāb-ı ‘anber-gūn-ı dehānlarından leme‘ān eyledi. Mervīdür ki Ḥusrev-i bī-edebden ol vaz‘-ı küstāhāne-i bü’l-‘aceb zuhūr idicek cebhe-i murdārın mevc-rīz-i çirk-ābe-i ḡazab idüb tünd-bād-ı ḥışm u ıztırābla sāḥīl-i dehān-ı gende-büyına bu güne ḳazīre-endāz-ı türrehāt oldı ki ne dimekdür bu ki kendü maṭār¹⁶⁷⁷-ı memleketimizde taḥşīl-i bāl ü per iden murḡ-ı fermānber maḳūlesi bizüm satvet-i miḥleb-i kūh-şikāf-ı salṭanatımızdan hirāsān olmayub bize ḥavāle-i çengāl-i da‘vet eyleye diyüb taḥtḡāh-ı Yemen’de gümāşte-i ekāsire olan melik Bāzān’a cenāḥ-ı tehevvrle itāre-i pervāne-i ḡazab eyledi ki ḥālā ḥāk-i Ḥicāz’da şafīr-keş-i zemzeme-i nübüvvet olan [T1-135a] bülbül-i qudsī-nevā-yı tāze-naḡam¹⁶⁷⁸ [A-91a] *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* cenābın ḥāşā beste-i ḳafes-i ḳayd-ı zīr-i tāḳ-ı kistrāya ihzār için ṭarafından iki nefer-i bī-raḥm u amān-nedān u mühlet-nā-şināsān irsāl eyleye. Ḥasbū’l-emr Melik Bāzān kendü ḳahramān-ı ḳahr-āyīde-i¹⁶⁷⁹ dīvānı olan Bābeveyh¹⁶⁸⁰ ile ki hem ser-āmed-i aşḫāb-ı şecā‘at ve hem daḳīḳa- [E-96a] şinās-ı merāsım-i ḥesāb u kitābet¹⁶⁸¹ idi. Ebnā-yı ‘Acem’den Ḥurre Ḥusre¹⁶⁸² nām merd-i celd-i ḡazūbla [T2-254b] cānib-i Ḥicāz’a rü-be-rāh eyledi ve kendü cānibinden faḥrū’r-rüsül *‘aleyhi’ş-şalātū ve’s-selām* cenābına

¹⁶⁷⁵ bī-temyīze M, E, Ş, T1, T2; bī-temīze A

¹⁶⁷⁶ (Allah’ım) O nasıl benim mektubumu parçaladıysa sen de onu ve mülkünü parçala.

¹⁶⁷⁷ maṭār-ı A, T2; maṭāriḥ M, T1, E, Ş

¹⁶⁷⁸ neḡam, Gültekin, s. 301.

¹⁶⁷⁹ ḳahr-āyīde-i A; ḳahr-āyīn-i M, Ş, T1, T2, E

¹⁶⁸⁰ Bu kelime eserde Bāneviye şeklinde yazılmıştır. Taranılan kaynaklarda Bāneviye kaydına rastlanılamamıştır. Bu nedenle konu ile ilgili bilgi veren kaynaklarda geçen “Bābeveyh” kelimesi metinde tercih edilmiştir.

¹⁶⁸¹ kitābet, A, E, Ş, T1, M; kitāb T2.

¹⁶⁸² Ḥusreh, Gültekin, s. 301.

bir nemīka taḥrīr buyurub nāme-i Ḥusrev-i ‘Acemī daḡi bizātihi irsāl eyledi ammā nüṣṣa-i kāmīle-i kitāb-ḡāne-i İcād *ṣalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* cenābını ḡarf- [M-167] be-ḡarf nıgeh-güzār-ı taḡarrī vü tedkīk itmekiçün te’kīd üzre tavṣıye eyledi. Şu¹⁶⁸³be¹⁶⁸³-i şāḡrāh-ı rivāyetdür ki meşāḡir-i Ḳureyş’dan Ebū Süfyān u Şafvān bin Ümeyye ve sâ’irler ol eyyāmda nüzhetkede-i Ṭāyif’de būriyā-güster-i āsāyiş bulunmaḡla reh-güzārı ol maḡalle dūçār olub anlardan istifhām-ı maḡām-ı¹⁶⁸⁴ seyyidü’l-enām eylediler. Anlar daḡi ḡāk-i feyznāk-i Yeşrib’de ferş-i bisāt-ı iḡāmet buyurdukların iḡlām idüb birbirleriyle ebrū-cünbān-ı beşāret ü nazar-bāz-ı işāret oldılar ki şehenşāh-ı ‘Arāb u ‘Acem melikü’l-mülük-ı ‘ālem Ḥusrev Pervīz gibi şehriyār-i mu‘azzam bāre-i Muḡammed’de ṭufān-engīz-i ‘ummān-ı ḡuşūmet olıcaḡ ba‘dezīn seffīne-i ḡayātından ümīd-i necāt ber-ṡaraf oldu hemān bizler temāşā-künān-ı sāḡil-i neşāt olalum diyü ḡande-güşā-yı istibşār oldılar ammā ḡāfiller andan ki bir nihāl-i ḡudṣī-sirişt ki dest-i nişān-ı bāḡbān-ı ‘ināyet-i İlāḡī ola seyl-āb-ı nevā’ib ü¹⁶⁸⁵ tünd-bād-ı [T1-135b] ḡavādişden pehlüzede-i ḡāk-i hevān olmaḡ nā-muḡtemeldür ve bir binā-yı mu‘allā ki te’sīs-kerde-i mi‘mar-ı ḡudret-i ezelī ola tīşe-i keyd-i a‘dādan mütezelzilü’l-erkān olmaḡ maḡūle-i muḡālātındandır.

beyt

Bir tāze çerāḡı ki fūrūzān ide Mevlā

İṡfāya ne ḡādir nefes-i serdile a‘dā

Åḡir Ḥurre Ḥusre ve Bābeveyh kürsī-i memleket-i İmān ya‘ni Hicret-serāy-ı ferī‘ü’l-erkāna vāşıl olub nādī-i firdevs-ṡufeyl-i melā’ik-ḡuddāma pā-nihāde-i müşül oldılar. Ḥāzret-i faḡrū’l-mürselīn *ṣalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* pīşḡāh-ı mekārım-penāḡlarında ruḡşat-baḡş-ı cülüs olub bā‘is-i ‘azīmetlerinden istintāḡ buyurduklarında bu vechile güşāyende-i ṡomār-ı merām oldılar ki fermān-revā-yı cihān [Ş-191a] pādīşāh-ı zemīn ü zemān Ḥusrev Pervīz cenābına irşāl eylediḡün [A-91b] varaḡ-ı cān-süz-ı [T2-255a] da‘vet āteş-i ḡayret-i ḡusrevānesine dāmen-i kānūn-fūrūz-ı ḡāzab olmaḡla seni dergāh-ı bülend-āyīn-i celāline ihzār içün sulṡān-ı Yemen Bāzān’a fermān-ı ḡazā-tüvānı cārī olmaḡın bizler cānib-i Bāzān’dan ber-zede-i dāmān-ı icrā-yı fermān olmuşuzdur. Lākin pīrāmen-i ḡülistān-ı zamīrüne şarşar-ı ḡavf u ḡaşyet

¹⁶⁸³ şu¹⁶⁸³be M, Ş, T1, T2, E; seffīne-i A

¹⁶⁸⁴ maḡām-ı A, T1, E, Ş, T2; M’de yok.

¹⁶⁸⁵ nevā’ib-i, Gültekin, s. 302.

vezān olmasun ki Melik Bāzān¹⁶⁸⁶ bir nemīka-i şefācat¹⁶⁸⁷ [E-97a] taḥrīr idüb saña nemīka-i bāzū-yı cān iderse ümmīdür ki āsīb-i şemşir-i Ḥusrevī'den beden-i nāzikterinüñ maşūn u vikāyetü'l-ḥıfz-i amān ola ve illā pīşānī-i itācatde girih-i tekāsül gösterilürse şeh-i şehriyārān-ı devrān Ḥusrev-i cihān-bānuñ mer-tebe-i bülend-destī-i şevket ü iktidārı şuāc-ı āfitābdan¹⁶⁸⁸ cihān-gırter oldığı ma'lūm-ı āfākdur. Kemterīn-cünbüş-i gizlik-i ebrūsıyla bi'l-cümle memālik-i Arab mānende-i sevād-ı şeb şaḥife-i vücūddan nā-būd kılmak [T1-136a] ḥakk-i nokta-i nāçizden āsānterdür diyüb nāme-i Ḥusrev ü Bāzān'ı dest-i ināyet-i peyvestelerine İşāl eyledi¹⁶⁸⁹ Ḥāzret-i seyyidü'l-Arab ve'l-Acem *şalla'llāhu* [M-168] *aleyhi ve sellemün* şāh-bāz-ı lā-mekān-pervāz-ı bāşıra-i mübārekleri muğaylānzār-ı suṭūr-ı bed-nümünun şāh-be-şāh manzūr idinüb ḥikāyāt-ı müstekreh ü me'al-i müzahreflerin meşmül¹⁶⁹⁰-i ilm-i cālīleri¹⁶⁹¹ olıcağ gonce-i dehānları vā-şüküfte-i tebessüm olub ey gümüşidegān-ı beyābān-ı gāflet, hele Ḥusrev ü Bāzān'ın daḥi encām-ı kārları merhūn-ı uḫde-i tadīrdür ammā şimdilik sizler vāşıl-ı ziyāfet-ḥāne-i sa'ādet olmuş iken hemān dest-efrāz-ı māḥazar-ı şehādet olmağla kenāre-gır-i āteşdān-ı düzaḥ olmağ münāsib degül midür diyü levāzım-endāz-ı¹⁶⁹² u terḥīb ü tebşir ü terğible mā'ide-i ḥayāt-baḥş-ı İslām'a da'vet buyurdılar. Ta'yyin-kerde-i zer-düzān-ı āşardur ki leşkeriyān-ı ekāsireye muhtaşş olan kıyāfet-i müstenkere¹⁶⁹³ ki güyā muḥaddime-i istīcāb-ı şerār-ı düzaḥ maḳāmında ḳabā-yı dībā vü sā'id ü miyānlarında selāsil-i caḥīm menzelesinde süvār u zerrin ü kemer-i sīmīn idi. Bābeveyh vü Ḥurre Ḥusre daḥi āyīn-i müte'arifleri üzre cism-i ḍalāl-āmizlerin ol ziver-i bī-beḳāyla tezyīn idüb meḥāsin-i kālāy-ı cemāl olan rişe-i rişlerin gende [T2-255b] itmişler idi ve tār-ı bürütlerin neyistān-ı pīrāmūn-ı gādīr gibi bir mer-tebe dırāz itmişler idi ki çeşme-i dehānların nā-būd idüb güyā her tārı mecrā-yı çirk-ābe-idehānlarına bir ṭāḳçe-i pül olmuş idi.

¹⁶⁸⁶ Bāzān M, E, T1, Ş, T2; Bāzān'a A

¹⁶⁸⁷ şefācat A, Ş, M, T1, T2; şefkat-i iltimās E

¹⁶⁸⁸ cihān-bānuñ mer-tebe-i bülend-destī-i şenket ü iktidārı şuāc-ı āfitābdan M, Ş, T1, T2; A'da yok.

¹⁶⁸⁹ eyledi A, E, Ş; eyledükde M; eylediler T1, T2

¹⁶⁹⁰ meşmül A, E, T1, Ş, T2; şümül M

¹⁶⁹¹ cālīleri A, M, T2, E, Ş; cālem-ārāları T1

¹⁶⁹² levāzım-endāz E, M, T1, Ş, T2; levāzım-ı inzār A

¹⁶⁹³ müstenkere A, E, Ş, M, T1; müstekreh T2.

*beyt*¹⁶⁹⁴

Zihî Bürüt ki her mü-yı tîzi olmuş idi

Zebân-ı ta'ne-zen-i hâr püşt-i hañçerdâr¹⁶⁹⁵

Zihî Bürüt ki [A-92a] semmürdan mülâyim idi

Anuñ yanında Bürüt güürâz¹⁶⁹⁶ u süzen hâr

Bu sîmâ-yı kabîh [T1-136b] ü hey'et-i muvañhişe ile manzûr-ı hayrî'l-beşer olduklarında istikrâh idüb ¹⁶⁹⁷ وليكما من امر كما هذا maqâl-i ser-tîzi¹⁶⁹⁸ ile havâle-i mîkrâz-ı hîtab buyurdılar. Anlar dañi cevâbında Husrev Pervîz'e işâret kaçdıyla perverdigârimuzuñ emri bu vech üzre [E-97b] cârîdür didüklerinde seyyidü'l-enâm 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm hazretleri benüm perverdigârum perverdigâr-ı 'âlemiyân celle şâhühü hazretlerinüñ rızâ-yı şerîfi bunuñ hilâfına cârîdür ya'ni ifâ-i lihâ¹⁶⁹⁹ vü kaçş-ı şevârib ile [Ş-191b] ziyet-bağş-ı kâr-nâme-i cemâl olmağ muṭâbığ-ı sun'ı müzeyyen-i irâdeleridür buyurdılar. Mervî-i maḥfil-tırâzân-ı haberdür ki Bâbeveyh vü Hurre Husre egerçi meclis-i kudsi-esâs-ı sulṭânü'l-enbiyâda izhâr-ı tecellüd-i 'arîzî idüb dilîrâne tavır üzre mihmiz-zen-i bâre-i maqâl olurlar idi ammâ mehâbet-i meclis-i rûhânî-nizâm-ı hayrî'l-enâmdan sebû-yı bedenleri sîm-âb-dân-ı ıztırâb olub kenâr-ı çeşme-i dehânları mevcgâh-ı tezelzül ü ihtilâc ve geveşt-i şânelerinden galeyân-ı tereccüf¹⁷⁰⁰ ü irtî'âş 'amme-i hużzâre nümâyân olurdu.

beyt

Hil'at lerze-gîr kârgah-i dehşetden¹⁷⁰¹

Cevher-i evvel eger meclisine itse duḥûl

'Aḳıbet âhirîn-satr-ı şâhife-i maqâlleri bu oldu ki bârî¹⁷⁰² icâbet olundığı [M-169] şuretde cevâb-nâme-i Bâzân'ı gâliye-i turre-i sünbül-gün-ı suṭûr buyuruñ ki anuñla reh-girâ-yı kuful olub çemen-i intizâr-ı Bâzâna imṭâr-ı şehâb-ı cevâb eyleyelüm. Hazret-i âsumân-ı evc-i risâlet 'aleyhi efḍalü't-taḥiyyat tulû'ı âfitâb-ı

¹⁶⁹⁴ beyt A; kıf'a M, E; nazm T1, T2; Ş'de yok.

¹⁶⁹⁵ hañçerdâr M, T1, Ş, T2, E; hañçervâr A

¹⁶⁹⁶ kerrâz, Gültekin, s. 303.

¹⁶⁹⁷ Böyle yapmanızı kim emretti?

¹⁶⁹⁸ ser-tîzi M, E, Ş, T1, T2; şîrînteri A

¹⁶⁹⁹ ifâ-yı lihâ A, E, Ş, T1, T2; a'zâ-yı ilhâ M

¹⁷⁰⁰ tereccüf A, E, Ş, M, T1; tercîf T2

¹⁷⁰¹ Vezin kusurludur.

¹⁷⁰² bârî M, Ş, T1, E, T2; A'da yok.

cevabı zühür-ı sepīde-i falağa havāle buyurub ol şeb-ārām için ta’yīn-i maḳām eylediler. Bu rivāyet daḫi ruḳāf-ı bīnī-i ḳalem-i aṣḫāb-ı āṣārdur ki Bābeveyh [T2-256a] vü Ḥurre Ḥusre meclis-i seyyidü’l- [T1-137a] kevneyn ‘aleyhi’ş-şalātü’s-saḳaleyn den be-der olıcaḳ yek-digere güşāyende-i mınṭıḳa-i rāz oldılar ki ne dirsın bu meclis-i kevkebedārda olan mehābet-i maḳnevīye ki ālāt-¹⁷⁰³ı zīnet-i fāniye-i ‘ādiyye olan pīrāye-i ebleh-firīb-i zer ü gevher ü metāḳ u bisāt-ı nuḳūş-güsterden muḳarrā iken bu meslisde olan şükūh-ı rūḫānī-i ḫayret-fezā selāṭından birinüñ meclisinde baña meşhūd-ı çeşm-i temāşā olmadı didi.

*beyt*¹⁷⁰⁴

Nedir o meclis-i ‘ālī ki farṭ-ı şerminden

Zebān-ı tūṭī-i cennet tekellüm eyleyemez

Nedir o encümen-i nuṭḳ-bend-i pür-heybet

Kim anda bülbül-i ḳudsī terennüm eyleyemez

Birisi daḫi didi ki eger bu meclis-i garībū’n-nizām-ı vālā-maḳāmdan [A-92b] yek-deme¹⁷⁰⁵ daḫi nā’il-i ruḫṣat-ı ḫurūc olmayaydum pençe-i saḫt-feşār-ı mehābetle misāfir-i ḫoş-nişīn-i rūḫum külbe-i gül-endüde-i bedenümden ḫurūcda baña teḳaddüm itmede yek-ramāḳ ḳalmıṣ idi didi.

beyt [Ş-192a]

حیرت حسن ترا نازمکه در بزم وصال

جام آب زندهکی از دست جان انداخته¹⁷⁰⁶

Āḫir nefes-i şubḫ-ı ‘āḫirle zīr-i ḫākister-i şebden aḫker-pāre-i neyyir-i aḳzam lemeḳān idicek ḫasbe’l-işāre Bābeveyh [E-100a] vü Ḥurre Ḥusre leb-i deryā-yı risāletden iltıḳāt¹⁷⁰⁷-ı cevāhir-i cevāb¹⁷⁰⁸ için āmāde olduḳda¹⁷⁰⁹ ḫazret-i ḫvāce-i ‘ilm-ḫvān-ı evvelīn ü āḫirīn ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām ufḳ-ı leb-i sitāre-nümünlarından bu vechile ilmāḳ-ı hilāl-i ḫançer-gün-ı cevāb buyurdılar ki bu şeb ki sene-i sābīḳa¹⁷¹⁰-i

¹⁷⁰³ ālāt-ı A, T1, Ş, T2; E, M’de yok.

¹⁷⁰⁴ beyt A; kıṭṭa M, E; nazm T1; şīr T2; Ş’de yok.

¹⁷⁰⁵ -deme A, M, Ş, T2; -ḳademe T1

¹⁷⁰⁶ Kavuşma meclisinde senin güzelliğinin hayreti ile (öyle) nazlanıyorum ki ölümsüzlük suyunun kadehi cânım elinden düştü.

¹⁷⁰⁷ iltıḳāt A, T1, Ş, E, T2; iḳbāz M.

¹⁷⁰⁸ cevāb M, T1, Ş, E, T2; A’da yok.

¹⁷⁰⁹ olduḳda A, Ş, T1, T2; olduḳlarında M

¹⁷¹⁰ sābīḳa A, T1, Ş, T2; sābıḳa M

hicriyyeden şehir-i cemāziye'l-evvelinün¹⁷¹¹ leyle-i aşiri olan leyle-i sülüs¹⁷¹² idi. Akrab-i sāat-i leyl derece-i¹⁷¹³ heftümi mürür eyledükde hazret-i Kahhār-ı Müntakim *celle şānühü* Husrev Perviz üzre kendü ferzendi Şireveyh¹⁷¹⁴'i taslî idüb enbān-ı daķika-i dalāl olan şikemin minķār-ı [T1-137b] hançer-i siyeh-zāğla pāre pāre eyledi. Bu zuhūr iden nüshā-i ibret-endüz ki kalemzede-i taşarruf-i İlahidür varub bi-aynihi Bāzān'ın gerden-i şu'ūr [T2-256b] u intibāhına ta'lik idüb diyesiz ki ankarīb anķā-yı hümāyün-ı bāl-i şer'atim temāmen memālik-i Fārs'ı zīr-i cenāh-ı taşarrufa alacağı emr-i mahsūmda eger kendü dağı beyza-i sa'adetden tayıri ferhunde-per-i murād zuhūrına h'vāst-gār ise āşiyāne-i gende-büy-ı zamīrinden ber- taraf-sāz has u hāşāk-i işrāk olsun ki hālā dest-i taşarrufunda olan dārü'l-mülk-i metn-i Yemen'e a'mal-i Fārs'dan dağı nice arāzī zamīmesiyle tahşiye olunmak [M-170] muhaķķaķdur diyüb āsitān-ı nübüvvet-penāhlarına ba'zı mülükdan ber-resm-i hediye firistāde olunmuş bir kemeri ki zer ü sımle perdāhte olunmuş idi Hurre Husre'ye i'tā buyurub ruşat-ı işirāf virdiler.¹⁷¹⁵ Tamgā-zede-i zer-kārāne-i haberdür ki Luğat-ı Himyer'de kemere mefhare-i itlāk olmağın a'tiyye-i sultān-ı kevneyn berekātıyla Hurre Husre ba'dezīn zü'l-mefhare ile mülakķab olub evlād u ahfādı dađı¹⁷¹⁶ zü'l-mefhare ile şöhret-yāb oldılar.

beyt

‘Aceb m'eyleseler¹⁷¹⁷ mefhare ile fahr o gürüh¹⁷¹⁸

Ki oldı cümle kemer-beste-i habīb-i Hudā

Meslūk-ı reh-rev-i hāme-i āşardur ki Hurre Husre vü Bābeveyh dārü'l-mülk-i Yemen'e vāşıl olub mişķāt-ı tāze-fürüg-ı risāletden iktibās itdükleri şu'le-i dalāl-süz-ı kelimātı ve zāt-ı memdūhu's-şifāt-ı fahr-i kā'inātda mu'āyene itdükleri āyāt u 'ālāmāt u hālāt [A-93a] u hareķātı bi'l-cümle melik Bāzān'ın şavma'a-i sāmī'asına başt itdüklerinde Bāzān sālīk-i şahrāh-ı inşāf olub didi ki el-ħaķ bu kālāy-ı nazar-rübā-yı maķāl kārgāh-ı salţanatda [T1-138a] bāfte olmuş emti'a-i maķālāt [E-100b]

¹⁷¹¹ cumāde'l-ulānuñ, Gültekin, s.

¹⁷¹² sülüs A, T2; selāsen M, T1, Ş

¹⁷¹³ sāat leyl-i derece-i, Gültekin, s. 304.

¹⁷¹⁴ Şirüye şeklinde yazılı.

¹⁷¹⁵ virdiler A, M, Ş, T1, E; buyurdılar T2

¹⁷¹⁶ dağı A; E, Ş, T1, T2, M'de yok.

¹⁷¹⁷ mi eyleseler, Gültekin, s. 305.

¹⁷¹⁸ mefhare ile fahr o gürüh A, M, T2; mefharıyla fahr o gürüh T1, E Ş

maķūlesinden degüldür. Bu metā^c-ı hoşterīn-naķşuñ tār u pūdı deffezede-i kārġāh-ı haķīkat oldıġı hüveydādur lākin hālā ta^cyīn-kerde-i nātıķa-i i^ccāz-nümünü olan vāķı^ca ki leyle-i maķtel-i Pervīz^c'dür bize hiç ol ķadar mihekk-i āzmāyiş olmaz. Vāķı^ca bu iddi^cāsı daġı muṭābıķ-ı ķabāle-i taķrīr zuhūr iderse pīşġāh-ı sa^cādetinde ķevġān-ı zebānla rübāyende-i gūy-ı ĩmān olmada eglenem¹⁷¹⁹ ki mülūk-ı ^cālemden birisi baña sebķat eyleye.

beyt

Meger a^cmā ola kim eyleye hüsnün inkār

Bu ķadar nūr ile ol mihr-i cihān-tābı gören¹⁷²⁰

diyüb cānib-i Pervīz^c'den tevārūd-i aġbār-ı mev^cūdeye¹⁷²¹ sāmi^cadār-ı intizār oldı. Vāķı^cā ķend-rūze hilālinde cānib-i şehriyār-ı nev-cülūs-ı Şīreveyh'den müserri^cān-ı sebūk-tāz-ı teķādem [T2-257a] idüb ber-tıbķ-ı ta^cyīn-i seyyidü'l-kevneyn Şāh Bāzān'a bu mefhūmı hāvī iblāġ-ı mişāl¹⁷²² eylediler ki pederüm Husrev ile a^cyān-ı ^cAcem beyninde ihsās itdigüm tenāfür iķtizāsı baña vesvese-fermāy-ı zevāl-i melik olmaġın itfā-yı ķerāġ-ı hayātı medār-ı ṭulū^c-ı āfitāb-ı salṭanat olmaķ mülāhazasıyla leyle-i ^caşire-i cemāziye'l-evvelīde mecrā-yı ġanķer-i zehr-ābdārdan maġzen-i şikem-i pür-dijemine icrā-yı ġün-ābe-i fenā idüb hālā serīr-i murazza^c-ı ķavāyim-i ekāsirede murabba^c-nişīn-i müttekā-yı cihān-bānī oldum. Senden daġı kemā-sābıķ-ı zabt-ı memālik-i Yemen'de müsteķarr olub ġāk-i Ħicāz'dan ser-efrāġte-i zuhūr olan devġa-i mīve-nümāy-ı nübüvvet cānibine aşlā itāle-i dest-i ta^carruzundan i^crāz eyleyesin. Sulṭān Bāzān'a bu ġaber şerār-ġāşāk-i şabr u ķarār olub bī-tereddüd ü iġtiyār āyīne-i muşaffā-yı zamīrin şüret-rübā-yı [T1-138b] şāhid-i sīne-fürüz-ı ĩmān eyledi. Ķalem-rev-i Yemen'de gümāşte-i ekāsire olan leşkeriyān-ı Fārs bi'l-cümle germ-ābe-i āteşīn- [M-171] ṭarġ-ı āyīn-i Mecūs'dan [Ş-191b] be-der olub libās-ı nev-düġte-i girān-bāhā-yı ĩmānla tezyīn-i vücūd eylediler.

beyt

Ser-firāzān cümle der-ķayd u bend

¹⁷¹⁹ eglenem T1, T2; añlamam A, M, E, Ş

¹⁷²⁰ Ali Fuat Bilkan, *Nābī Divānı Cilt 2*, Ankara: Akķaġ Yayınları, 2011, s. 1258.

¹⁷²¹ mev^cūdeye M, T1, Ş, E, T2; mev^cūde A

¹⁷²² mişāl A, Ş, E, T1; emşāl M; T2'de yok.

Şāh-bāzān-ı cihān şayd u kemend¹⁷²³

Kitābe-i Fahrü'l-Mürselīn 'aleyhi's-şalātü ve's-selām ile'l-Muḳavḳıs Sultān-ı Mıṣr¹⁷²⁴

Şekker-fürüşān-ı Mıṣr-ı eṣer bu siyāḳ üzre ḳand-riz-i dimāg-ı haber olmışlardur ki Hāṭıb bin Ebī Belte'a¹⁷²⁵ *radıya'llāhu 'anh* nāme-i eṣrefü'l-verā ile rū-be-rāh-ı ümmü'd-dünyā olub meger ol eṣnāda Muḳavḳıs [E-101a] ma'müre-i İskenderiyye'de pehlü-zede-i zer-bāliş-i [A-93b] ārām olmağın Hāṭıb daḫi ol cānibe taḫvīl-i veche-i 'azm idüb evvelā ḫācibi ile dest-efrāz-ı muşāfaḫa-i mülākāt oldı. Hācib şāhib-i¹⁷²⁶ celāyil-ḫiṣāl olmağın ḳudüm-i Hāṭıb'a ferş-i bisāt-ı ikrām idüb bī-vaḳfe-i intizār-ı nādī 'azamet-āyīn-i Muḳavḳıs'a duḫül için ref'-pāre-i mümāna'at idicek sultān-ı Mıṣr daḫi levāzım-ı inbisāt u ibtisāmla manaşşe-i terḫīb ü ihtirāmda temkīn eyledi. Hāṭıb *radıya'llāhu 'anh* daḫi mürā'at-ı ḳavā'id-i ādābla mektüb-ı ḳudsiyān-āşüb-ı fahrü'l-mürselīni dest-i Muḳavḳıs'a iblāg eyledi. Kitāb-ı ḫulāşatü'l-kā'ināt *'aleyhi efḍalü's-şalāt* budur ki 'aynī ile naḳş-ı ḫitām¹⁷²⁷-ı suṭūr ḳılındı بسم الله

الرحمان الرحيم من محمد بن عبدالله رسول الله الى المقوقسى عظيم القبطسلام على من اتبع الهدئا مابعد فانى ادعوك بداعية الاسلام اسلم تسلم اسلم يؤنك الله اجرک مرتين فان توليت عليك اثم الى غبطيا اهل الكتاب تعالوا الى كلمة سواء بيننا وبينكم [T2-257 b] الانعبد الاالله ولا شريك به شياولايتخذ بعضنا بعضا اربابامن دون الله
1728 فان تولوا انقولوا اشهدوا بانا مسلمون Muḳavḳıs sünbülzār-ı suṭūr-ı kitāb-ı

Muḫammedī'den istişmām-ı şemīm-i me'al eyledükde zebānından ḫarf-i nā-sezā şādır olmayub pīrāmen-i ufḳ-ı dehānından egerçi bārān-ı İmān istiş'ār olunacaḳ ba'zı şehāb-ı cevāb mütebādīr oldı ammā şarāḫaten reşhāt-ı ḫayāt-baḫş-ı ikrār müteḳātır olmadı ve çāre-fermāy-ı merzā-yı kevneyn *'aleyhi's-selāmü's-şakaleyn* ḫazretlerinin

¹⁷²³ bend A, M, Ş, T1, T2; kemend E

¹⁷²⁴ Kitābe-i Fahrü'l-Mürselīn *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* ile'l-Muḳavḳıs-ı Sultān-ı Mıṣr A, M, T2; Kitāb-ı ḫayrū'l-Mürselīn *'aleyhi't-taḫiyyat ve't-teslīm* ile'l-Muḳavḳıs-ı Sultān-ı Mıṣr T1; Kitāb-ı Fahrü'l-Mürselīn şalavātu'l-lāh *'aleyhi ve selleme* ile'l-Muḳavḳıs-ı Sultān-ı Mıṣr E, Ş

¹⁷²⁵ Belte'a A, E, T1, Ş, T2; Melte'a M

¹⁷²⁶ şāhib-i A, Ş, T1, E, T2; M'de yok.

¹⁷²⁷ ḫitām A, T2, E, Ş; ḫātem M, T1

¹⁷²⁸ Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla. Allah'ın kulu ve Resülü Muhammed'den Kıbtilerin büyüğü Mukavkıs'a! Hidāyet yoluna girenlere selām olsun. Bu duā ve temenniden sonra ben, seni İslāma dāvet ediyorum. Müslüman ol ki, selāmete eresin. Müslüman ol ki, Allah ecrini, mükāfatını iki kat versin. Eğer dāvetimden yüz çevirirsen, Kıbtilerin günāḫı senin boynuna olsun! “De ki: ‘Ey kitap ehli olan Hıristiyanlar ve Yahudiler! Sizinle bizim aramızda müşterek bir söze gelin: Allah'tan başkasına ibādet etmeyelim, Ona hiç bir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da birbirimizi rab edinmeyelim.’ Eğer onlar yüz çevirirlerse, siz deyin ki: ‘Şāhid olun, biz Müslümanlarız.’ (Āl-i İmrān Sūresi, 64.)

kitāb-ı mu‘teber-terkīb-i müşğīn-nikāblarına dil-ḥastegānuñ dārū-yı ḥayāta incizāblarından efvūn āvīziş ü iqbāl gösterüb mānende-i ma‘cūnū’l-cevāhir bir ḥoḳḳa-i ‘āc içre bāzū-bend-i gencīne-i ḥāş eyledi. Ba‘dezin āsitān-ı sulṭān-ı dü-cihāne tertīb-i hedāyā-yı şulūş eyledi. Çār-nefer-i dūşīze-i ‘avātık-ı ḥüsnā ve perī-çehre-i ḥūr-sīmā ki ikisi Māriyye-i Kıbtıyye vü ḥvāheri Şīrīn ve ikisinüñ ismi ta‘arruz-ı nākerde-i mü’llifindür ve nām-ı Döldül ile meydān-gīr-i iştihār bir ester-i sepīdfām-ı şūḥ-endām ki ḥurām-ı çeşm-firībīne¹⁷²⁹ nazaran rahş-ı gül-endām-ı [E-101b] tehmtten feres-i sūtūrlābdan fūrūmāndeter ü şeb-dīz-i dil-āvīz-i pervīzānuñ cilve-i ḥātır-rübāsına nisbet esb-i çūpīn-i [M-172] şatrançdan muḥaḳḳar idi.

*beyt*¹⁷³⁰

‘Arşa-peymālīgiçün olsa eger pā-cünbān

Teng olur cilvesine sāḥa-i meydān-ı semā

Olsa şāne yaraşur yāline¹⁷³¹ bāl-i iqbāl

Olsa pā-bend maḥal-i pāyına zūlf-i ḥūrā

Ve ‘Ufrā vü Ya‘fūr nām bir dırāz-gūş-ı kirdār ki ḥarekāt-ı [A-94a] dil-pezīrine nisbet ḥimār-ı diyār-ı ‘Ömer ‘Azīz [Ş-193a] pā-der-gil ḥvārı vü ḥar-ı ‘İsā zīr-pālān-ı ḥacletde nehīk-efrāz-ı¹⁷³² şermsārı idi.

beyt

Hey’et-i şūḥımı gūş eyler ise [T1-139b] şerminden

Bār-ı ğayret ḥam ider pūşt-i ḥar-ı ‘İsā’yı

[T2-258a] ve ğamze-i¹⁷³³ mellāḥ-ı¹⁷³⁴ ğavānīden ciger-sūz bir nīze-i dil-düz u bīst-ḳıṭ‘a-i cāme-i girān-bahā vü hezār mişḳāl-i ṭilā tertīb idüb cānib-i faḥrū’l-mürselīne taḥrīr-i cevāb-ı kitāb eyledi. Ser-şīşe-i taḥrīr vaz‘ olunan bu nāz-büy-ı rivāyāt çīde-i şaḥīfe-i Ravzatü’l-Aḥbāb’dur ammā ba‘zı mu‘teberāt-ı siyerde çār-perestāruñ ikisi şalāt-ı seferi gibi ḳaşr olunub nīze daḥi dūş-ı rivāyetden ışkāt u ḥimār-ı efsār ḳayd-ı taḥrīrdan itlāḳ olunmuşdur ammā merbaṭ-ı ḥibāl-i rivāyāt olan

¹⁷²⁹ çeşm-firībīne E, M, Ş, T1, T2; çeşm-i zeynebe A

¹⁷³⁰ beyt A, M,; ḳıṭ‘a E; Ş, T1, T2de yok.

¹⁷³¹ yāline E, Ş, M, T1, T2; bāline A

¹⁷³² nehīk-efrāz-ı E, M, Ş, T1; nehīk-i iḳrār-ı A; efrāz-ı T2

¹⁷³³ ğamze-i M, T1, T2, E, Ş; ğamre-i A.

¹⁷³⁴ milāḥ-ı, Gültekin, s. 308.

Tārīḥ-i Ḥamīs'de Nizār¹⁷³⁵ nām bir raḥş-ı tüz-tek-i berķ-reftār beste-i tavīle-i ta'c̄bīr olunub çend-sebū engübīn-i şāf-ı mürevvaķ daḥi riḥte-i güvāre-i taḥķīķ kılınmışdır. Ḥāṭīb *raḍıya 'llāhu 'anha* daḥi beş kıṭ'a cāme-i girān-ķıymet ü şad-mişķāl tılā-yı ḥālīş in'am idüb rü-be-rāh-ı dergāh-ı¹⁷³⁶ risālet eyledi. Şüret-i kitāb-ı Muķavķış budur ki eşķāl¹⁷³⁷-i kümeyt-i ķalem kılındı: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مِنْ لِحْمَدِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ مِنْ مَقْوَسٍ عَظِیْمٍ الْقَطْسَلَامِ عَلَیْكَ اِمَابَعْدُ فَقَدْ قَرَأْتُ كِتَابَكَ وَفَسَمْتُ مَا ذَكَرْتَ فِیْهِ وَمَا تَدْعُوْا لِیْهِ وَقَدْ عَلِمْتُ نَبِیًّا قَدْبَقِیْ وَكُنْتُ اَظُنُّ اَنَّهُ یَخْرُجُ مِنَ الشَّامِ وَقَدْ كَرَّمْتَ رَسُوْلَكَ وَبَعَثْتَ لَیْكَ بِجَارِیْتَيْنِ لِهَمَّا مَكَانَ فِی الْقَیْطِ عَظِیْمِ یَكْتُبُوْهُ وَاَهْدِیْتُ لَكَ بِغَلَّةٍ¹⁷³⁸ Vāşıl-ı ser-menzil-i taḥķīķdür ki sulṭān-ı¹⁷³⁹ müstağnī-nihād-ı erīke-i nāz *'aleyhi'ş-şalātü ve's-selām* ḥazretleri Muķavķıs'uñ hediyyesin şāyān-ı iltifāt-ı ķabül buyurub Māriye-i Kıbtıyye otağa-i gevher-nişān-ı ĩmānla ser-efrāz olmağın ber-vech-i teserrī hem-ḥvābe-i şebistān-ı ķabül buyurdılar. Ḥvāheri [E-102a] Şīrīn efşāh-ı aşḥāb-ı kelām emlah-ı [T1-140a] şu'arā-yı İslām vaşşāf-ı cenāb-ı faḥrū'l-enām Ḥassān bin Şābit *raḍıya 'llāhu 'anhuñ* beyt-i merāmına tazmīn buyurıldı. Dırāz-güş-ı şūḥ-ı çünbüş-i turfa-endām şıṭabl-ı ḥāşşa-i nebevīde pā-beste-i peyvend-i iltifāt kılınub Düldül nāmında olan bağle-i mevzūn-ı ḥoş-nümün cenāb-ı Ḥayder-i Kerrār u ķahramān-ı Düldül-süvār *kerrema 'llāhu vechehühü* ḥazretlerine licām-zede-i in'am buyurıldı. Ammā 'amme-i 'aşşarān-ı¹⁷⁴⁰ neyşeker-i āşār *raḥimehümu 'llāh* Muķavķıs'uñ āb-gīne-i ğubār-endüde-i zamīri ķaṭar-ı nebāt-ı ĩmāndan tehī [M-173] ķalmaķ üzre idāre-i ma'şara-ı¹⁷⁴¹ rivāyet itmişlerdür [A-94b] ḥattā Ḥāṭīb *raḍıya 'llāhu 'anh* Muķavķıs'uñ mıḥṭaba-i dehānından ferāhem-kerde-i resīman-ı iz'ān itdüğü heyzüm-pāre-i maķālātı ki ba'zısından isti'dād-ı neşv ü nemā-yı taşdıķ mazanne olunurdı güzergāh-ı bāriķa-i 'irfān seyyid-i ins ü cāne-rīzān itdükde¹⁷⁴² ضن الخبيث بملكه

¹⁷³⁵ Nizār M, T1, E, Ş; Lizār A; Nevāz T2

¹⁷³⁶ rü-be-rāh-ı dergāh-ı M, Ş, T1, E, T2; rü-ber-dergāh-ı A

¹⁷³⁷ eşķāl-i M, E, Ş; şikāl-i A, T2; sikāl T1

¹⁷³⁸ Rahman ve Rahim olan İlah'ın adıyla... Muhammed bin Abdullah'a, Kıbtilerin büyüğü Mukavkis'tan. Selām olsun sana.“Bundan sonra derim ki: Mektubunu aldım, okudum. Mektubunda zikrettiğin ve beni dāvet ettiğin şeyleri anladım.“Gelecek bir peygamber daha olduğunu biliyordum. Ancak onun Şam'dan zuhur edeceğini tahmin ediyordum.“Elçini ağırladım. Sana Kıbtilerin yanında mevkiileri yüksek iki cāriye ile elbiseler gönderdim. Binmen için de sana bir katır hediye ettim. Selām olsun sana.

¹⁷³⁹ sulṭān-ı A, T1, T2; sulṭānū's-şakaleyn-i M, E, Ş

¹⁷⁴⁰ 'uşārān-ı, Gültekin, s.309.

¹⁷⁴¹ mi'şara, Gültekin, s. 309.

¹⁷⁴² Alçaklığından saltanatına kıyamadı ve onun saltanatı kalıcı olmayacaktır.

ولا بقا لملكه cevāb-ı işābet-nişābı ile havāle-i şerār¹⁷⁴³-ı inkār buyurdılar kezā fi'l-İktifā
‘ibāreti ومات المقوقس في خلافت عمر بن الخطاب رضي الله عنه على نصرانيته ودفن في كنيسة ابي محبس
‘aynı ile sāka-i cayş-i suṭūr-ı Ḥamīs’dür¹⁷⁴⁴

[Ş-193a] Kitābü’n-Nebī *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* ile’l-Ḥāriş bin Ebī
Şemirü’l-Ġassānī Ḥākim-i Bilād-ı Dımışk¹⁷⁴⁵

Vākıdī *rahimehümü’llāh* terbiye-i rübüh-ı rivāyet itmişdür ki çün Şücāc bin
Veheb *radıya’llāhu ‘anh* nāme-i nāmī-i sulṭān-ı tehāmī *‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām* ile
nesīm-i nāfe-güşā-yı hayāt gibi hıṭṭa-i Şām’a şitābān oldı. Ol eyyāmda zemīn-i nemā-
cüş-ı Şām’da tohm-pāş-ı hükümet olan Ḥāriş bin Ebī Şemir-i Ġassānī gavṭa-i Şām
nām maḳām-ı dil-ārāmdaki gayret-i tāze-nihālān-ı mevzūn-simāsından eşcār-ı
hadāyık-i na‘īm kendü ‘aksi¹⁷⁴⁶ gibi [T1-140b] cūybār üzre üftān olurdu vü gayret-i
selsāl-i şafā-güsterleri selsebīl-i bihişte ĩrās-ı renc-i hafāḳāne itmegin bī-istinād ‘aşā-
yı şāhsār-ı kuvvet cereyān bulamazdı. Bisāt-endāz-ı iḳāmet olub Heraḳl’üñ ḥarem-i
muḳaddes-i İlyādan ‘avdı içün tertīb-i hedāyāya kār-bend-i iştiğāl idi. Şücāc
radıya’llāhu ‘anh der-i sarāyında iki gün vaḳfe-gīr-i fırsat-ı mülākāt olub bir kimesne
dest-cünbān-ı da‘vet ü pürsende-i bā‘iş-ı ‘azīmet olmadı. Hele ‘aḳıbet Bürey¹⁷⁴⁷ nām
ḥācible ki Rūmiyyü’l-aşl idi iḥrāz-ı fırsat-ı muvāşalat idüb nüvişte-nigīn-i [E-102b]
zamīrin ḥācibüñ mūm-pāre-i nerm-şımāhına ḍarb eyledi. Ḥācib müsta‘idd-i ḳabūl-i
hidāyet olmağla yenbūc-ı ḳalb-i raḳīḳi nāḥun-ı kelimāt-ı Şücāc’dan münfecir olub
ḥūn-ābe-i şevḳ ü ḥasret şādırvān-ı dīdesinden feverān eyledi ve yā Şücāc bi-ḥaḳḳın
ḥālīḳ-ı ‘ālem ol şemāme-i ‘anberīn-büy-ı bezm-i Baṭḥā’nuñ zuhūrın emvāc-ı suṭūr-ı
İncīl’den çīde-i dest-i yaḳīn itmiş idüm. *Bi-ḥamdi’llāh* ki meşām-ı cān nā’il-i
laḳlaḳa-i vuşūl [T2-259] oldı diyüb micmere-i zebānın nādī-i şehādetde gerdān
eyledi ve keşf-i¹⁷⁴⁸ himmeti pīrāye-i pāy-ı iḳdām idüb bī-vaḳfe-i intizār-ı Şücāc’ı
meclis-i Ḥāriş-i Ġassānī’ye işāl eyledi. Mervīdür ki Şücāc *radıya’llāhu ‘anh* kitāb-ı

¹⁷⁴³ şerār A; şerāre M, Ş, T1, T2

¹⁷⁴⁴ Ḥāmīs’dür A, Ş, E, T1, T2; çemendür M

¹⁷⁴⁵ Kitābü’n-Nebī *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* ile’l-Ḥāriş bin Ebī Şemirü’l-Ġassānī Ḥākim-i Bilād-ı
Dımışk A; Kitābü’n-Nebī *‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām* ile’l-Ḥāriş bin Ebī Şemirü’l-Ġassānī Ḥākim-i
Bilād-ı Dımışku’ş-Şām M, T1, E; Kitābü’n-Nebī *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* ile’l-Ḥāriş bin Ebī
Şemirü’l-Ġassānī Ḥākim-i Bilād-ı Dımışku’ş-Şām Ş; T2’de yok.

¹⁷⁴⁶ ‘aksi M, T1, Ş, T2; ‘aksleri A

¹⁷⁴⁷ Bürey T1, E, Ş; Mürey A, T2; Hürey M

¹⁷⁴⁸ keşf-i A, Ş, T2, E; naḳş-ı M, T1

h̄vāce-i kā'ināt *‘aleyhi efḍalü’ş-şalāh* ki atlas-ı [A-95a] neyyir¹⁷⁴⁹-i felek aña kīse olmak ḥasretiyle çāk çāk ü hilāl-i āsumān-ı ser-pūş-ı üstüḥvānından şermnākdür kavā'id-i taẓīmle teblīg [M-174] eyledükde ol tīre-baḥt-ı siyeh-rūz ol ṭāyir-i hūmāyūn-bāl-i ikbāli ḥarçeng-i ḥamīm-i caḥīm olan dest-i nā-mübārek-i sūhtenīsinden endāḥte-i zemīn idüb ğalebe-i [T1-151a] naḥvet ü ḍalālden ser-çeşme-i tāze-cūş-ı risālet üzre ḥāşā idāre-i girdbād-ı āzāra şitāb kaşdıyla āsiyān-ı nā-meymūn-ı bī-gerdānīsine tecdīd-i ni‘āl için bād-ı bürüt-ı tehevvrle ināre-i¹⁷⁵⁰ küre-i fermān eyledi vü tevārüd-i kitāb-ı ḥayrū'l-verāyı vü cānib-i Yeşrib'e kemer-bend-i sū'-i niyyet oldıgını bārgāh-ı Heraql'e inhā eyledi. Heraql cevābında veche-i bed-ḥīz-i ‘azmine dīvār-keş-i men‘ ü taḥzīr olmağın licām-ı hücūmı zārūrī ğüsiste olub Şücā'ı şad-mişkāl-i tılā-i in‘āmı ile āsitāne-i risālete i‘āde eyledi. Hācib ḥasbe'l-maḥdūr mehām-ı tarīḳin tertīb idüb südde-i ‘ināyet-medār-ı seyyidü'l-ebrāra İşāl-i hediyye-i İmān eyledi. Şücā' Hicret-serāy-ı ‘aliyyeye vāşıl olub Hāriş'den serzede olan vaż'-ı bed-üslüb-ı mağrūrāneyi [Ş-194a] ‘arza-i dāşt-ı pīşgāh-ı mu‘allā-serīr eyledükde باد¹⁷⁵¹ ملكه ای ملك ملكه ‘uḳāb-ı cān-şikārın cānib-i Şām'a bāl-engīz-i pervāz buyurdılar. Sene-i ātiyede şebperre-i bed-pervāz-ı cān-ı ḥabīşi hevā-gīr¹⁷⁵²-i zūlmet-ābād-ı esfelü's-sāfilīn olub Melik-i Şām Cebele bin Eyhem-i Ğassānī'ye destzede-i taşarruf oldı.

*beyt*¹⁷⁵³

Olan ḥadeng-i du‘ā-i ‘aleyhine āmāc

Hedef-mişāl devām ummasun şebātından

Olur bürehne olan reh¹⁷⁵⁴-neverd-i kūy-ı ḥilāf

Ḳabā-yı mülk ile pīrāhen-i ḥayātından

Kitāb-ı Faḥrū'l-Mürselīn¹⁷⁵⁵ ilā Hevze bin ‘Ali-i Ḥanefī Hākim-i Memleket-i

Yemāme

[T2-259b, E-103a] Münşiyān-ı memālik-i aşār-ı seyyidü'l-ebrār bu siyāk üzre raḳam-keş-i suṭūr-ı aḥbār olurlar ki Selīṭ bin ‘Amr-ı ‘Āmirī *raḍıya’llāhu ‘anh* naḳş-ı

¹⁷⁴⁹ neyyir-i A; sebz M, T1, T2, E, Ş

¹⁷⁵⁰ enāre-i, Gültekin, s. 310.

¹⁷⁵¹ Saltanatı yok olsun.

¹⁷⁵² hevāgīr M, E, Ş, T1, T2; hevāger A

¹⁷⁵³ beyt A; kıṭ‘a M, E; şī‘r T1; T2,Ş‘de yok.

¹⁷⁵⁴ reh- A, E, Ş, M, T1; T2‘de yok.

¹⁷⁵⁵ faḥrū'l-mürselīn M, E, T1, T2; seyyidü'l-mürselīn A, Ş

tılsım-ı hāqıķat ya'ni yarlığ-ı 'ālem-muṭā'-ı dīvān-hāne-i risāleti ki selsāl-i 'ibret-i cān-baḥş bu zemīn üzre cārī idi [T1-141b] şüret-nāme¹⁷⁵⁶ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مِنْ مُحَمَّدٍ
رسول الله الى هوذه بن على سلام على من اتبع الهدى واعلم ان دينى سيظهر الى منتهى الخف والحافر فاسلم
1757 fermān-keş-i ḳalem-rev-i Yemāme Hevze bin 'Ali Ḥanefī'ye
iblāđ eyledükde Hevze 'uḳalā-yı mülük-ı 'ālemden olub tāc-ı salṭanatı cevāhir-i danış
ü idrākle muraşsa' olmuş idi. Enāmil-i tedebbürle miyān-ı ḳışr-ı şeb-gün-ı
'ibārātundan istinbāt-ı mağz-ı sitāre- [A-95b] fām eyleyicek Selīṭ'üñ maḳdeminde
başt-ı ḳalīçe-i ihtirām idüb bir menzil-i bülemd-revāḳ-ı mu'allā-manzarda ferş-i bisāt-ı
mihmān-nevāzī vü ta'yīn-i rātib-e-i ḥāṭır-sāzī eyledi ammā kendüsi pīşh'ān-ı hüdādan
iltiḳām-ı mā'ide-i ĩmāna müvaffaḳ olamayub kitāb-ı faḥrū'l-enbiyāya bu ta'bir üzre
tertīb-i nemīḳa-i cevāb eyledi ki yā Muḥammed eger temyīz-i ḥāl-i zā'iḳa-i inşāfa
ḥavāle olunursa ḥālā pīş-nihād-ı enām eyledigüñ mā'ide-i lezīzū't- [M-175] ta'am-ı
da'vet ḥaḳḳā ki ecmel-i nevāl ü aḥsen-i ni'amdur ammā benüm dıraḥt-ı memdūdū'z-
zıll-ı ḥükümetüm şüküfe-i şı'r ü mīve-i inşāyla muḥallā olub ya'ni şā'iriyyet ü ḥiṭābet
baña ḥāşiye-i manzūme-i salṭanat olmađla kendü ḳalem-revimde vaḳ' u i'tibārum
sā'ir mülükla ra'iyyeti beyninde cereyān iden ḥadd-i mu'tāddan berter ü
mesāmi'lerinde te'şīr-i maḳālātum emşāl-i sā'ireden füzūnterdür. Eger beni emründe
şāyān-ı ḥişşe-i müşāreket görüb engüşt-zede-i maşar-ı taşarruf olıcaḳ mecmū'a-i
memālikde suṭūr-ı şahāyif-i dīvān gibi benümle resm-i münāşafat mürā'āt olunursa
ben dağı ḥāmevār ser-sāy-ı cerīde-i ittibāc olayum diyüb Selīṭ *rağıya'llāhu 'anh*
cevā'iz-i ferāḥūrle mecāz-ı inşirāf eyledi. Mektüb-ı [T1-142a] müzahref-i me'ālī
nigeh-güzār-ı seyyidü'l-aḥbār olduğda buyurdılar ki لوسئلنى ثيابة فى الارض مافعلت باد وباد
1758 nīm-ḥām-ı
ḥurmā ṭaleb itse dağı murādına müsā'ede eylemem. Kendüsünde ve yedinde olan dağı
helāk olsun. Maḳşüre-i mebānī-i rivāyetdür ki fetḥ-i Mekke-i Mükerreme'den 'avdet
eşnāsında Cibrīl-i Emīn [E-103b] Hevze'nüñ üftāde-i ḥufre-i sa'īr olduğını mevḳif-i
bülemd-erkān-ı risālete inhā eyledi. Ol siyāḳda perde-şikāf-ı şüret-hāne-i 'ilm-i

¹⁷⁵⁶ şüret-nāme T1; A, E, Ş, M, T2'de yok.

¹⁷⁵⁷ Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla. Allah'ın Resülü Muhammed'den, Hevze b. Ali'ye... Doğru yolda gidenlere selam olsun! Şunu iyi bil ki benim dinim yakında dūnyanın en uzak ufuklarına kadar parlayacaktır. Bununla birlikte ey Hevze, sen de Müslüman ol ki selamete eresin. Böylece hükümün altındaki memleketin idaresini sana bırakayım.

¹⁷⁵⁸ ḡūze-i Gültekin, s. 312.

evvelîn ü âhirîn *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* hazretleri nüsha- [Ş-194b] güşā-yı mevārid-i ğayb oldılar ki ba'dezîn hāk-i zulmet-hız-i Yemāme'den bir dürüg-güy-i herze-hā zuhūr eyleye ki maḥzūn-ı şandūka-i sirişti hazef-rīze-i kem-kaḍr-i kizb iken iddi'ā-yı cevāhir-i nā-yāb-ı nübüvvet idüb 'aḳıbet dellāl-i şemşir-i İslāmiyānla suhre-i bāzār-ı bevār ola diyü buyurub 'ahd-i kāzib-keş-i Şiddīk'da mihekzede-i şamşām-ı intikām olıcaḳ Müseyleme-i Kezzāb'ıñ zuhūrına işāret buyurdılar.

Ḳudūm-i Ḥazret-i Ebī Hüreyre *raḍıya'llāhu 'anh*¹⁷⁵⁹

Bu sāl hilālinde rāzdār-ı seyyidü'l-ebrār mülāzım-ı hıdmet-i ḥabīb-i kirdigār aḥfaz-ı aḥbār-ı Muştafāviyye eşher-i rüvāt-ı eḥādīs-i nebevī ya'ni cenāb-ı Ebī Hüreyre *raḍıya'llāhu 'anh* 'alā-ṭarīḳü'l-muhācire cebhe-sāy-ı hıdmet-i [A-96a] faḥrū'l-mürselīn olub şaḥīḥīn-i lisān u cenānın mersūm-ı ruḳūm-ı ikrār u taşdıḳ eyledi. Ta'yīn-i ism-i ḳadīmide 'ulemā-yı fenn-i¹⁷⁶⁰ ḥadīs *rahimehümü'llāhi te'ālānuñ* şecere-i ihtilāfı on sekiz şāḥ üzre münşa'ib olmuşdur ammā eşher-i esmāsı 'Abdişems ibn 'Āmir olub dāḥil-i şaff-ı İslām olduḳda 'Abdu'llāh ile tesmiye [T1-142b] olunduḳı Telḳīḥ'de ḳarārdāde-i İbnü'l-Cevzī'dür.¹⁷⁶¹ Bir müddet bir gürbe-peççenüñ terbiyesine güşt-pāre-i şanavberlerinüñ ta'alluḳı Ebū Hüreyre ile mükennā olmalarına bā'ışdür. Meşāḡıl-ı bī-me'āl-i dünyeviyyeden dāmen-çin ü hemvāre-i mülāzemet-güzin-i faḥrū'l-mürselīn olub Aşḥāb-ı Şuffe *raḍıya'llāhu 'anhüm* ile hem-nişin [M-176] olmuşlardur. Tefāşil-i menāḳıb-ı sāmīye vü fezā'il-i celīlerin meṭāvī-i muṭavvelāt-ı ḥāvīdür. [T2-260b]

Vaḳāyī'-i Sāl-i Heftüm-i Hicrī Vāḳı'a-i Ğazve-i 'Aliyye-i Ḥayber ez-Ğazavāt-ı Seyyidü'l-Beşer *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*¹⁷⁶²

Ḳal'a-güşāyān-ı Ḥeyber-i ḥaber bu zemīn üzre 'alem-engiz-i ḳalem-i eşer olmuşlardur ki şehensāh-ı mu'allā-livā-yı ḥıṭṭa-i bi'set 'aleyhi't-taḥıyyat¹⁷⁶³ hazretleri merḥale-i Ḥudeybiyye'den dārū'l-hicrete mu'āvedet buyurub yigirmi gün mīkdārı pā-keşide-i lihāf-ı istirāḥat olduḳlarında külāle-i 'anberin-mūy-ı tüḡ-ı¹⁷⁶⁴ ومغانم كثيرة

¹⁷⁵⁹ Ḳudūm-i Ḥazret-i Ebī Hüreyre *raḍıya'llāhu 'anh* A, E, Ş, M, T1; T2'de yok.

¹⁷⁶⁰ fenn-i A, M, E, Ş, T1; T2'de yok.

¹⁷⁶¹ Cevzī'dür A, M, Ş, E, T2; Cezevī'dür T1

¹⁷⁶² Veḳāyī'-i Sāl-i Heftüm-i Hicrī Vāḳı'a-i Ğazve-i 'Aliyye-i Ḥayber ez-Ğazavāt-ı Seyyidü'l-Beşer *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* A, M, E, T1; T2'de yok; *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* M, T1; Ş, T2, A'da yok.

¹⁷⁶³ 'aleyhi taḥıyyat A; 'aleyhi efdālū't-taḥıyyat M, E, T1, T2, Ş

¹⁷⁶⁴ Yine onları elde edecekleri birçok ganimetle mükafatlandırdı. Fetih Süresi: 19.

تاخذونها ṣaḥn-ı nerdübān-pāye-i zamīrlerinde ser-zede-i evc-i zuhūr olmağın kār-
güzārān-ı aşāba techīz-i mehāmm-ı sefer fermān idüb kudūr-ı ūşirk-ālūde-i ḥuṣūn-ı
[E-104a] Ḥayber¹⁷⁶⁵ āb-ı ūšemūşirle ālāyiūş-i ūşirkden taḥḥīr olunmağ irādesin iūḥār
buyurdılar ammā naḥḥīr-i meūşūbāt-ı cihādı mücerred ārāyiūş-i fitrāk-ı aḥmāl itmekle
iktifā idenler bizümle bāre-ḥehān-ı müūūareket olsunlar yoḥsa ḥarvār-ı müteḥayyileleri
āgende-i ārzū-yı ḥuḥām olanlar bu ḥazīmetde bizümle ūşedd-i ḥurām-ı muvāfaḥat
itmesünler diyü tenbīḥ buyurdılar. Mühendisān-ı mebānī-i fenn-i siyer evūūāf-ı ḥuṣūn-
ı Ḥayber'de bu siyāk üzre taḥrīk-endāze-i ḫalem itmişlerdür ki اسم مدينة مشتملة على
الى جهة الشام [T1-143 a] ḥavṣon ve mazarac ve naxl keḥīr علی ثمانية بردمن المدينة [T1-143 a] Ḥayber bin Ḫıynān ol mevzi'de ref-i bārū-yı iḫāmet itmekle naḫūş-ı nāmı ol diyāruñ
kitābe-i pīūūānī-i ḥatebesinde yādigār ḫaldığı mersūm-ı kilik-i müverriḥīndür.
Muḥarrirān-ı defter-ḥāne-i memālik-i ḥālem cerīde-i tevārīḥ-i muḥteberde esāmī-i
ḫilā-yı Ḥayber'i bu vech üzre ḫayd itmişlerdür: Ḥiūūār-ı¹⁷⁶⁶ Niḫāt, Ḥiūūār-ı ūūıḫḫ, Ḥiūūār-ı
Ketībe, Ḥiūūār-ı Ḫamūūū, Ḥiūūār-ı ūūāb, Ḥiūūār-ı Ābī, Ḥiūūār-ı Vaḫīḥ, Ḥiūūār-ı Nābile¹⁷⁶⁷,
Ḥiūūār-ı Ḫalḥatū'z-Zübeyr, [ūū-195a] Ḥiūūār-ı Sülālim, Ḥiūūār-ı'l-Berā' [A-96b] Ḥiūūār-ı
Saḫīḥ, Ḥiūūār-ı Fezār. Ḥuṣūn-ı merḫūme-i esāmī bānīleriyle ser-efrāḥte-i evc-i iūḥīḥār
olub süknāları daḫi bānīlerinüñ evlād u eūyāḥına muḥtaūū oldığı ḫalemzede-i müḥre-i
fenn-i tāriḥdür.

nazm

فراوان قلعه بدوش پرذخیره

زهریك دیده بینند خیره

همه برآسمان افراخته سر [T2-261a]

همه چون قلعه افلاك پرزر¹⁷⁶⁸

Cenāb-ı seyyidü'l-enbiyā ḥaleyḥi efḫalū't-teḥāyā ḫilāḥ-i Ḥayber üzre taūūmīm-i
ḥazm-i zafer-medār buyurduḫda Sibāḥ bin ḥUrfuḫa-i Ġıfārī raḫḫiya'llāhu ḥanḫi nigeḫdār-
ı visāde-i ḫilāfet taḥyīn buyurub zılāl-i elviye-i zafer-i reh-nigāra¹⁷⁶⁹ biñ dört yüz
hizebr-i ciğer-ūūikāf müctemiḥ oldı ki iki yüz neferi bād-pāy-ı āteūū-ḥināna pīrāye-i

¹⁷⁶⁵ Ḥayber A, E, M, ūū, T1; ḥenber T2

¹⁷⁶⁶ ḫiūūār-ı A, E, M, ūū, T2; ḫiūūār-ı T1

¹⁷⁶⁷ Nābile M, E, ūū; Tābile T1; Bāyile T2; Nā' ile A

¹⁷⁶⁸ Yiyecekle dolu çokca kale vardı. Her birini gören göz ūūaūırdı. Hepsi gökyüzüne baş kaldırmıūtı. Hepsi gökyüzünün kalesi gibi altınla doluydu.

¹⁷⁶⁹ zafer-i reh-nigāra A; zafer-nigāra M, ūū, T1, T2, E

hâne-i zeyn idiler. Taqāşīr-i gerden-i izdivāc olan le'ālī-i şāhidāneden Ümm Seleme *rağiya'llāhu 'anhā* hāzretleri dürc-nişīn-i hevdec-i refākat buyurılıb tedāvī-i merzā-yı gūzāt ve ta'ahhüd-i aḥvāl-i cerḥā-yı¹⁷⁷⁰ kümāt için yigirmi pīre-zen-i tabī'at-şīnās-ı [M-176] tabīb-nihādı daḥi hâne-nişīn-i 'amārī eylediler. Kevkeb-i āsumān-ı hüdā ya'ni 'Aliyyü'l-Murtażā [T1-143b] *kerrema'llāhu vecchehü* hāzretlerinüñ ol ešnāda şemāme-i 'ānberīn-ḥāl-i dīdeleri dest-ḥūş-ı remed-i şedīd omağla żarūrī rikāb-ı gerdün-sāy-i āfītāb-ı risāletden teḥallūf idüb peygüle-güzīn-i tevaḳḳuf oldılar. [E-104b] Mervīdür ki livā-yı 'ālem-güşā-yı İslām hareketinden derün-ı Medīne-i tāhirede hem-reng-i aḥlāt-ı reddiyye olan baqıyye-i ferece-i Yehūd bā-ḥuşuş zehr-fürüşān-ı dükkān-ı nifāk olan kec-dilān-ı bed-nümün ḥāşāk-i girdbād-ı telāş olub ṭaraf ṭaraf dūcār oldukları mü'minini gāh şükūh-ı Ḥayberiyān beyānıyla taḥvīf ü gāh ṭaleb-i ḥuḳūḳ-ı bī-va'ce ile teḳāzā-yı 'anīf iderek sāḥte-i mār-ı müşā'bidāne-i erācif ilḳāsı ile cem'iyet-i müslimīne tefriḳa-endāz olmağı ve şevḳ-i 'azmlerine fütür virmegi veche-i iltizām eylediler ḥattā pīşgāh-ı¹⁷⁷¹ bāzīçe-i nifāk Ebī Selūl-i bed-aḥlāk bir ḳāşid-ı sebük-rev ile nehzat-ı rāyāt-ı celāl haberin Ḥayberiyān'a iṭāre idüb zımn-ı menīḳa-i bed-nigārında bu ma'nāyı ber-vech-i te'kīd tavşīye eyledi ki zinhār u zinhār her ḥālde mürā'āt-ı levāzım-ı ḥarm u ihtiyāt idüb dīvār-ı ḥişāra tevārī itmekle kendüñüzi pāy-ı irādetiñüzle¹⁷⁷² giriftār-ı mağāk-i 'acz u Muḥammediyān'ı müşerref-beste¹⁷⁷³-i cesāret itmeyesiz. Zīrā ki sizde olan merdān-ı kārzār u edevāt-ı [T2-261b] peygār anlara nisbet dü-bālādur.

naẓm

چراکس نشیند درین کهنه کاخ

کند تک بر خود جهان فراخ

بود قلعه زندان مردان و بس

بدآن سان که زندان بلبل قفس¹⁷⁷⁴

Bu ḥaber-i cān-güdāz Yehūd-ı Ḥayber'e fūrūzīne-i engüşt-i ḥayret olub sipendāsā üft ü ḥīz-i medhūşāneye giriftār oldılar [T1-144a] żarūrī nīme-i mā-ḥaşal-i

¹⁷⁷⁰ cerḥā-yı A, T1, Ş, T2, E; cerāḥāt-ı M

¹⁷⁷¹ pīşgāh-ı A; pīşe-kār-ı M, E, Ş, T1; pīşe-kārān-ı T2

¹⁷⁷² pāy-irādetiñüzle, Gültekin, s. 315.

¹⁷⁷³ -beste-i M, Ş, T1, E, T2; -püşte-i A

¹⁷⁷⁴ Neden insanlar eski köşklere oturur, ferah dünyayı kendine dar eder? Kale yiğitlerin zindanı oldu bu yeter. Öyleki kafesin bülbüle zindan olması gibi.

yeksāle-i Ḥayber müzd-i kudüm kılınmak va^cdiyle Benī Ğatafān'dan istimdāda Kināne bin Ebī el-Ḥuḳayḳ ile Hevde bin Ḳays-ı Vā'ilī'yi irsāl [Ş-195b] eylediler. Benī Ğatafān daḡi ārzū-yı maḡşūl-i Ḥayber'le egerçi evvelā bāre-i cest ü ḡiz-i şevḳe süvār oldılar ammā yine vāhime-i şemşir-i düşmen-şiken-i İslām licām-ı ^cazimetlerine vāsıta-i infişām olmaḡın ḡayme-i ferāḡ u itizāra ḡurizān oldılar. Ḥayberiyāne cānib-i Ğatafāniyān'dan imdād-ı ye's-i tevārüd eyleyicek ḳādime-i telāş u iztırābla pışvā-yı bed-nümünları olan Selām bin Mişkem meclisinde idāre-i ḳadeh-i telḡ-i istişāreye müctemi^c oldılar. Ol eşnāda Selām'ıñ bünye-i beden-i bed-sirişti pāzede-i marāz-ı şa^cb iken yine visāde-i ḡayrete ittikā idüb enīn-i bīmārāneyi dem-sāz-ı terāne-i āh-ı cāngāh iderek hāven-deste-i [E-106a] tūc-pāre-i zebāniyla bu siyāḳ üzre taḡmiz-i eczā-yı tedbīr itdi ki egerçi İbn Selūl'ün¹⁷⁷⁵ reşidü'l-emr ü müteyemmenü'l-vücūd oldıḡı imzā-kerde-i mücerribān-ı aḡvāldür ve zāt-ı bed-nihādından yümn ü ḡayr-ı külḡanından sebze gibi bīḡāneterdür ammā inşāf [M-177] budur ki bu mādde size reh-nümāy-ı ser-zemīn-i şavāb olmuştur.¹⁷⁷⁶ Vāḳı^cā lāyık budur ki anuñ rāy-ı ḡāme-i tāriki üzre tengnā-yı devāt-ı ḡişārdan bīrūn olub şaḡīfe-i şaḡrā-yı teḳābülde saḡr-keş-i şufūf-ı celādet olasız. Bu şūretde mütevaḳḳı^cdur¹⁷⁷⁷ ki ke-zālik şemşir-i Muḡammediyān bir miḡdār dehen-gerdān-ı ḡasāret ola ve illā bādī-i emrden kendü iḡtiyārıñuzla mażīḳ-i siyeh-çāl-i¹⁷⁷⁸ ḳılā^cda iḡtirābıñuz anlarıñ kemend-i cesāretine zerī^ca-i teḡāvül olacaḡı emr-i [T1-144b] maḡşūmdur¹⁷⁷⁹.

*beyt*¹⁷⁸⁰[T2-262a]

فلك دارد از نام آن مرد ننگ

که باشد کریزان زمیدان جنک

بصحرا شود کار جنک استوار

که کنجد درولشکر بیشمان¹⁷⁸¹

diyü muḳābeleye taḡrīz ü iḡrā eyledi ammā şāiḳa-i serkūb-ı ḳazā ol ḡuşūnuñ taḡrībine ta^calluḳ itmegin rişte-i serder-i kem-tedbīrleri pāy-ı şu^curlarına piçide olub

¹⁷⁷⁵ Selūl'ün M; Selūl A, T1, T2, E, Ş

¹⁷⁷⁶ şavāb olmuştur A, M, Ş, E, T1; şavābdur T2

¹⁷⁷⁷ mütevaḳḳı^cdur, Gültekin, s. 314.

¹⁷⁷⁸ siyeh-çāl-i A, T1; siyeh-çāk-i M, E, Ş; sīne-i cibāl-i T2

¹⁷⁷⁹ maḡşūmdur E, M, Ş, T1, T2; maḡşūndur A

¹⁷⁸⁰ beyt A; nazm M, E; Ş, T1, T2'de yok.

¹⁷⁸¹ Felek, yiḡidin şānının nāmından dolayı savaş meydanından kaçıyor. Sahra savaş için güvenilirdir. Ki sayısız asker orada saklanabilir.

fekk-i ‘ıḳāl-i tereddüde¹⁷⁸² iḥrāz-ı fırsat idemediklerinden zarūrī fūrümānde-i ‘uḳde-i ḥuṣūn olmağa karar verdiler. Ser-ḥayl-i enbiyā ‘aleyhi ekmeli’-t-teḥāyā hazretleri daḥi ser-ḥamle-i ṣīr-mestān-ı peymāne-i ĩmānla merḥale-i Şahbā’ya hengām-ı ‘aşrda [A-97b] vāşıl olub şalāt-ı ‘iṣāyı cerīde-i seccāde-i edāya şebt idinceye dek āsāyişden ōñra māh-ı şeb-ārā gibi pūşt-i yekrān-ı sipihr-endām üzre nūr-baḥş-ı hāle-i zeyn olub rehberān-ı ṭarīḳ-şināsa iḳtifā vechiyle cānib-i maḳşada müsāra‘at buyurdılar.

*beyt*¹⁷⁸³

كشت روان از پی هم کاروان

همچو سرشك از مژه عاشقان¹⁷⁸⁴

Refte refte üslüb-ı¹⁷⁸⁵ sülükleri mānend-i şer-āyīn-i ecsām müferraḳ-ı¹⁷⁸⁶ ṭuruk-ı ‘adīdeye ki her biri mānende-i eşābi‘-i kef-i pūr-āyādī zemīn-i Ḥayber’e peyvend idi. Müntehī olmağın reh-nümāyāna taḥrīk-i ser-engüşt-i da‘vet buyurub esāmī-i ṭarīḳden istiḥbār u ḳurb u bu‘d u sehūlet u şu‘ūbeti cihātından istifsār buyurdılar. Aḳdem-i delīlān ki Ḥüsyel¹⁷⁸⁷ ile müsem mā idi pīşgāh-ı ḥabību’llāha gelüb tamğa-yı sümm-i sūtūr-ı sebük¹⁷⁸⁸-tāzlarına bast-ı [E-105b] ḳālāy-ı esāmī-i ṭarīḳ idüb birine ḥavāle-i ser-engüşt-i işāretle didi ki bu ṭarīḳ ki manzūr-ı liḥāza-i ‘aliyyeñüzdür. İsmi Āḥran’dur.¹⁷⁸⁹ Āfitāb-ı ‘ālem-tāb-ı [T1-145a] nübüvvet ‘aleyhi efdalı’-t-taḥiyya ol ṭarīḳden taḥvīl-i veche-i ‘azīmet buyurdılar. [Ş-196a] Birinüñ daḥi ismi Şāş’dur dimegin andan daḥi taḳlīb-i ‘inān-ı yekrān buyurdılar. Rāh-ı siyyüm¹⁷⁹⁰ Ḥāṭıb’la müştehir dimegin andan daḥi bāre-i cihān-ı¹⁷⁹¹ i‘rāz oldılar. Cenāb-ı Fārūḳ raḍiya’llāhu ‘anh bu maḳāmda şari‘-i nevred-i [T2-262a] taḳrīrdür ki hiç cerīde-i ‘ālemd e bu maḳüle-i esāmī-i ġarībe baña gūş-güzer olmadı ki mecmū‘unun mefhūmı āşār-ı ḳabāyiḥi müteżammın idi.¹⁷⁹² ‘Āḳıbet ṭarīḳ-i vāḥidden ġayrı ḳalmayub anuñ isminden daḥi cenāb-ı Fārūḳ pürsān olıcaḳ Ḥüsyel¹⁷⁹³ didi ki anuñ ismi Mürḥab’dur.

¹⁷⁸² tereddüde A, E, Ş, M, T1; tereddüd T2

¹⁷⁸³ beyt A, E, T1, T2; nazm M; Ş’de yok.

¹⁷⁸⁴ Āşıkların kirpiklerinden gözyaşı gibi kervān onun arkasından gitti.

¹⁷⁸⁵ üslüb-ı T1; A, E, Ş, M, T2’de yok.

¹⁷⁸⁶ muğarraḳ-ı, Gültekin, s. 316.

¹⁷⁸⁷ Ḥüsyel A; Ḥüsbel M, T1, T2, E, Ş

¹⁷⁸⁸ sübü, Gültekin, s. 316.

¹⁷⁸⁹ Āḥran’dur A, M, E, Ş; Āḥrān’dur T1, T2

¹⁷⁹⁰ siyyüm, Gültekin, s. 317.

¹⁷⁹¹ bāre-i cihān-ı A; bāre-ḳehān-ı M, T1, Ş, T2, E

¹⁷⁹² idi M, T1, Ş, T2, E; idiler A

¹⁷⁹³ Ḥüsyel A; Ḥüsbel M, T1, T2, E, Ş

Ber-güzide-i enām *‘aleyhi efḍalü’ş-şalātü ve’s-selām* yâ Hüsyel¹⁷⁹⁴ hemân bize [M-179] bu ʔarīka delīl ol diyü işāret buyurdılar. Ḥāzret-i Fārūḵ’uñ daḡi girih-i cebīni nesīm-i meracle münḡall olub yâ Hüsyel bu gūne tesmiye-i meymenet-endūzla müsem mā ʔarīḵ ʔururken niçün evvelā bunı zebān-güzār itmeyüb ol maḡüle ʔuruḵ-ı kerīhü’t-tesmiye taḍādı ile leb-i ālāy olursun diyü serzeniş-i şalābet-i ‘Ömeriyyelerin izhār buyurdılar. Mā-ḡaşal ḡāzret-i faḡrū’l-mürselīn *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*¹⁷⁹⁵ girībān-ı merceden dāmen-i ḡuşūn-ı Ḥayber’e teveccüh buyurub ‘Abbād bin Bişr *raḡıya’llāhu ‘anhı* çend-nefer-i hizebr-i¹⁷⁹⁶ rezm-āzmāyla ʔalī‘a-i sipāh-ı zafer-penāh ta‘yīn buyurdılar. ‘Abbād *raḡıya’llāhu ‘anh* ešnā-yı ʔarīḡde cāsūsān-ı Ḥayber’den bir Yehūd-ı bed-nümūdı girifte-i kemend-i taşarruf [A-98a] idüb ḡarekāt-ı Ḥayberiyān’dan tefahḡuş-ı aḡbār eyledükde bu vechile perde-keş-i rüy-ı kār oldı ki ben bir şütürbān u şütür-i güm-kerdemi cüyānum ancaḡ cānib-i Ḥayberiyān’dan bu maḡüle bir ḡaber deriçe-i sāmi‘amı [T1-145b] daḡḡ itdi ki münāfiḡīn-i Medīne ḡudümüñuzdan anları ḡaberdār idüb za‘f u ḡilletiñüz iş‘ārı ile ḡilā‘-i taḡaşşundan taḡzīr ü muḡābeleye taḡrīz itmışler. Anlar daḡi Benī ḡaḡafān’dan istimdādla ḡālā on biñ müsellaḡ u müretteb ḡūn-ḡvār-ı rezm-cū āyine-i sīne-i şaḡrāya neşr-i ḡubār idüb ārzū-yı ḡudümüñüzle cānib-i Medīne’ye çeşm-düz-ı teraḡḡub olmışlar diyüb terḡīb-i kümāt için hemyān-ı iḡtidā‘ında bulunan naḡd-i müzevvir-kelimāt-ı ḡaşmet-engīzi ḡudreti mertebesince şümürde-i benān-ı beyān itmede taḡşīr itmedi. ‘Abbād bin Bişr anuñ siyāḡ-ı kelimāt¹⁷⁹⁷ u cünbüş ü ḡarekātından rāyiḡa-i iḡtiyāl-i şemm itmegin ḡārūre-i ser-i pür-nīrengin ḡandīl-rīz-i ʔāḡ-ı şemşīr itmek niyyeti ile zānū-nişīn-i zemīn idüb [T2-263a] merāsım-i teḡdīd ü taḡvīfle istinḡāḡ-ı ḡaḡīḡat-ı ḡāl itdükde [E-106a] cāsūs telef-kārī-i ser-māye-i ḡayātın ḡasm idüb lābe-i niyāzmendāneye āḡāz itdi ki eḡer şu‘le-i beden-fürüz-ı ḡayātım püf¹⁷⁹⁸-kerde-i dem-i şemşīr ḡılınmaḡ üzre ta‘vīz-i amān baña āvīḡte-i kerdem-i cān ḡılınursa meş‘ale-i şıḡla ināre-i rāh-ı ḡaḡīḡat-ḡāl ideyüm. ‘Abbād *raḡıya’llāhu ‘anh* daḡi iḡḡār-ı şī‘ār-ı amān idicek cāsūs varaḡ-ḡerdān-ı cerīde-i maḡāl oldı ki rāst budur ki ḡudüm-i meḡābet-i ḡaberiñüz

¹⁷⁹⁴ Hüsyel A; Hüsel M, T1, T2, E, Ş

¹⁷⁹⁵ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem A, E, Ş; şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem M, T1, T2

¹⁷⁹⁶ hizebr-i A, Ş, E, T1, M; hüner-i T2

¹⁷⁹⁷ kelimāt A, M, E, Ş, T1; T2’de yok.

¹⁷⁹⁸ püf- A, Ş, T1, T2, E; tef- M

Hayberiyān'e iblāğ-ı reh¹⁷⁹⁹-āverd-i bīm ü hayret idüb Benī en-Nāḍīr ü Benī Qurayza emrinde sebķ iden mu'āmele-i müntakimāneñüz bunlaruñ dağı gerd-i bālīş-i bedenlerin perākende-i [Ş-196a] peşm-i müşevveş-tār-ı ḥaşyet ü perīşānī idüb her biri şūret-i bālīn gibi bün-i divār-ı peygūle-i felāketde pūşt-dāde-i ḥayret olub [T1-146a] ḳalmışlardur. Henüz istişvāb-ı taḥaşşun u istiḳrār-ı teķābül keşmekeşinden taḥlīş-i girībān-ı tereddüd idemediler ammā reh-güzār-ı şu'ūrlarına keşide olan ḥendeķ-i tīre-i teg-i evhām öyle¹⁸⁰⁰ 'amīķü'l-ğavr degüldür ki ḥatve-cünbān-ı fezā-yı teķābül [M-180] olmağa cesāret ideler ve bün-i vāķi'ü'l-ḥāl budur ki anlar tarafından istirāķ-ı kümeyt-i miķdariñuz için kemīn-gīr-i tecessüs olmağa firistādeyüm didi 'Abbād derḥāl ol evvelīn-şayd-ı pīşezār-ı zaferi beste-i fitrāk ü āverde-i ḥuzūr-ı şehriyār-ı *levlāk* eyledi. Anda dağı taķrīr-i [A-98b] şābıķın tekrīr idüb ḥulāşa-i aḥvāl-i Hayberiyān mersūm-ı şaḥīfe-i ittīlā'ları olıcaķ ḥvāce-i mevcūdāt '*aleyhi efdalü't-teslīmāt* cāsūsı muḥāfaza için yine 'Abbād bin Bişr'e tefvīz buyurdılar. Hayber'e vuşūlden şoñra zulmet-i şirkden taḥtīr-i ḥışn-ı zamīr eylediği mestūrdur. Bir şebāngāh ki ḳal'adārān-ı efrūhte-çeşm-i kevākib lāciverd-binā-yı sipihr üzre dīde-bān u meş'ale-i şeb-ārā-yı māh ser-ḳulle-i semā-i zātü'l-burūcda¹⁸⁰¹ dest-i ḳudretle fūrüzān idi. Cenāb-ı māh-ı meh-şikāf-ı ufķ-ı ḥarem ya'ni ḥazret-i seyyidü'l-'Arab ve'l-'Acem [T2-263b] *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* Vādī-i Ḥurza nām maḥalden miyān-ı ḳılāc-i Hayber'e ḳulüb-ı derdmendāna feyż-i nā-gāh-res-i şebāngāhı gibi vāşıl olub pertev-i nigāh-ı fütūḥ-ı destgāhları mānende-i fūrüg-ı māh ol ḥişārlara ta'alluķ itdüķde اللهم رب السماوات السبع وما اظللن ورب الارضين السبع وما اقللن ورب الشيطان وما اضللن ورب الرياح وما ذرين ورب الجار وما جرين انا تسلك خير هذه القرية وخير ما فيها ونعوذ بك من شرها¹⁸⁰² du'āsın nigāşte-i levḥa-i zebān buyurub 'amme-i muvaḥḥidīne dağı ḥümāme-i du'ā-yı [E-106b] mezkūrı aşıyāne-i dehānından iṭāreye işāret buyurdılar.

¹⁷⁹⁹ reh A, E, T1, T2, Ş; rāh M

¹⁸⁰⁰ öyle A, E, Ş, M, T1; eyle T2

¹⁸⁰¹ semā-i zātü'l-burūcda A, T1; semāvātü'l-burūcda M, E, Ş; semāü'l-burūcda T2

¹⁸⁰² Ey göklerin ve gölgelediklerinin Rabbi olan Allah! Ey yerlerin ve üstündekilerin Rabbi olan Allah! Ey şeytanların ve saptırdıklarının Rabbi olan Allah! Ey rüzgārların ve savurdıklarının Rabbi olan Allah! Biz, senden şu şehrin hayrını ve iyiliğini, halkın hayrını ve iyiliğini, bu şehirde bulunan her şeyin hayrını ve iyiliğini dileriz. Onun şerrinden, halkın şerrinden, içinde bulunan her şeyin şerrinden sana sığınırız. Sahīh-i İbn Huzeyme, Cüz: 2, s. 1222; El-Cāmi'ü's-Sahīh lil-Sünen ve'l-Mesānīd, Cüz: 14, s. 65/Cüz: 33, s. 109; Es-Sünenü'l-Kübrā lil-Beyhākī, Cüz: 5, s. 414; El-tavzīḥü'ş-Şerḥü'l-Cāmi'ü's-Sahīh, Cüz: 21, s. 394.

Ba^cdehü ¹⁸⁰³ ادخلوا على بركة الله du^casıyla ruḥṣat-fermāy-ı duḥūl olıcaḡ evvelā Münzile nām mevzi^cde ināḡa-i nāḡe-i iḡāmet buyurdılar.

*beyt*¹⁸⁰⁴

خیمه زده هرکه سزا وار خود

همچو شکوفه بسربار خود

سایه فکن خیمه از هرکنار

برطرف دشت چو ابر بهار¹⁸⁰⁵

Maḡall-i merḡūmda berāy-ı t̄ā^cat-ı İlāhī bir mescid ta^cyīn buyurub icrā-yı vazīfe-i teheccüd ü verā-yı perde-i¹⁸⁰⁶ ḡalesde edā-yı farīza-i şubḡ buyurdılar. Ḥālā mescid-i Münzile ile şöhret-yāb u muşallā-yı a^cyād olan mescid-i şerīfdür. Mervīdür ki ol şeb şāhīn-i siyeh-bāl-i dīdeleri pūr-āsüde-i ḡvāb iken rāḡle-i mübāreke-i nübeviyyeleri bī-taḡrīk menāḡından müteḡarrık olub bir cānibe zimāmin sürüyerek teveccüh. Ḥużzār-ı teshīr ü takrīrine kıyām itdüklerinde cenāb-ı ḡāyid-i ezimme-i ḡaḡīḡat *‘aleyhi efdalü’-t-taḡiyyat* [Ş-167a] maḡāl-i ḡikmet-me’ālīyle mümāna^catdan men^c buyurıcaḡ mevzi^c-i āḡerde vāḡi^c bir şaḡre sāyesinde zānūzede-i teberrūke oldı. Ol maḡalde daḡı bānī-i mebānī-i şerī^cat-ı ḡarrā *‘aleyhi efdalü’-t-teḡāyā* ḡazretleri bir mescid-i şerīf-i muḡtaşar¹⁸⁰⁷ ittiḡāz buyurub [M-180] şalāt-ı şubḡı¹⁸⁰⁸ zīr-i perde-i ḡalesde ḡüzāşte-i rādde-i [A-99a] edā buyurdılar. Ḥālā Ḥayberiyān’uñ mescid-i a^czamları ol cāmi^c-i pūr-feyż-i muḡaddes idüḡi [T2-264a] şafḡa-pīrāy-ı Tārīḡ-i Ḥamīs’dür. Ammā iḡtizā-yı ḡikmet-i ilāḡiyye ile te’şīr-i telḡ-ābe-i idbār dīde-i Ḥayberiyān’a bir perde-i girān-ḡīz-i ḡaflet āvīḡte eyledi ki leyālī-i āḡerīde rükbān-ı müteselliḡleri [T1-147a] pīrāmūn-ı ḡuşūnda mutefaşşīḡāne-i gerdiş iderler iken ol şeb mürde-i şad-sālevār-ı çārsüy-ı bedenlerinden naḡd-i ḡarekāt destzede-i düzd-i ḡaflet olub ḡudūm-i mevhib-i envārdan ḡaberdār olmadılar. Ḥattā sürme-i gerd-i meḡāyā-ı ḡuzāt gelū-yı ḡorūsānda daḡı sedd-i rāḡ-ı bāḡ-i seherḡāḡı idüb dābbeleri bile ferāmūş-kār-ı cünbüş-i bāmdādī vü şeyhe-i şabūḡı olmuşlar idi tā pençe-i āteşīn-āfitāb çehre-i evkārlarına ḡavāle-i ḡabanca-i germ-İḡāz itmedikçe bīdār olmadılar.

¹⁸⁰³ Girin, Allah’ın bereketi üzerinize olsun!

¹⁸⁰⁴ beyt A; nazm M, E, Ş; T, T2’de yok.

¹⁸⁰⁵ Kendine uygun çadır kuran her kişi çiçek gibi kendi yükünü başının üstüne (kurdu).Çadırın düşen gölgeleri bahar bulutu gibi çöl tarafında her kenardan (göründü).

¹⁸⁰⁶ perde-i A, E, M, Ş, T1; T2’de yok.

¹⁸⁰⁷ muḡtaşar A, Ş, M, E, T1; T2’de yok.

¹⁸⁰⁸ şubḡı A, M, E, Ş, T1; duḡā T2

Her biri rū-yı pejmürde vü mü-yı jülīde ile alāt-ı zirā‘atden bīl ü zenbīl be-dūş-ı müzārī‘lerine ‘azīmet niyyet-i ile efvāh huşūndan balgam-ı sevdayī-hey’etinde bīrūn olduklarında sāha-i kılā‘da sevād-ı ‘asker-i münevver-livāya nazra-i hayretleri dūçār olıcağ ¹⁸⁰⁹ والله ومحمد والخميس معه diyerek müşt-i kafa-küb-ı ricāl¹⁸¹⁰ istīlāsıyla¹⁸¹¹ müdāhil-i kılā‘a gürizān olub [E-107a] dervāzelerin kendü menāzır-ı hayātleri gibi mün-sedd eylediler.

*beyt*¹⁸¹²

بيستند دروازه های حصار
درفته کرد آسمان استوار
پرازسنگ شد برجها در زمان
زمین را کشید بر آسمان¹⁸¹³

Elsine-i aşhāb-ı ıstīlāhda lafz-ı hamīs penç kıt‘adan ‘ibāret olmağın muqaddeme vü sāka vü yemīn ü yesār u kalbi müştēmīl ceyš-i ‘azīm irāde olundığı maqāmda müsta‘meldür. Hazret-i sālār-ı rüsül-i kirām ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām sükkān-ı Hayber’i alat-ı hafr u hedm ile meşhūd-ı bāşıra-i vaḥy-bīn buyurduğda ber-tarıka-i tefe’ül-i nātīka-güşā-yı i‘cāz oldılar ki الله اكبر خزيت خبير انااذنزلنا بساحة قوم فسا¹⁸¹⁴ صباح المنذيرين¹⁸¹⁴ kıyām-ı hıyām-ı hūrşīd-tınāb-ı [T2-264b] nübüvvet [T1-147b] ahālī-i Hayber’i hire-çeşm-i dehşet eyledükde zarūrī tedbīr-i Selām bin Mişkem’le emvāl ü ‘ıyāllerin keşīde-i tengnā-yı zihām idüb aqsām-ı eṭ‘ime vü zahāyir-i maqūlelerin Hışār-ı Şa‘b u Nā‘im’de mazbūt-ı hazāyin-i haşine eylediler ve kārđānān-ı peygār u dilirān-ı nāverd-kārları Hışār-ı Neṭāt dāhilinde āmāde-i müşācerāt u muṭārehāt oldılar. Selām bin Mişkem’ün bā-vücūd ki ser-rişte-i hīç-der-hīç-i enfāsı keşmekeş-i sahtgīr-i merge giriftār olmağa qarīb idi.¹⁸¹⁵ Ol hālet-i cān-fersā-yı [A-99b] nā-tüvānıyla yine Hışār-ı Neṭāt’a sāye-i şıkklet endāhte idüb [Ş-197a] Hayberiyān’ı kelimāt-ı gayret-engīzle teşcī‘ idüb ey ma‘şer-i Yehūd fezā-yı pehnā-yı fenā mazīk-i züll-i esrden ferāhterdür me’āliyle muḥārebeye iğrā iderdı. [M-182] Sālār-ı maşūru’l-

¹⁸⁰⁹ Vallahi, Muhammed ve ordusuyla birlikte!

¹⁸¹⁰ ricāl A, Ş, E, M, T1; T2’de yok.

¹⁸¹¹ istīlāsıyla A, E, Ş, M, T1; istīlāsına T2

¹⁸¹² beyt A; nazm M, E; Ş, T1, T2’de yok.

¹⁸¹³ Hışārın kapılarını kapadılar. Fitne kapısı gökyüzünde sağlamaştırıldı. Zamān burcu taşla doldu. Zemīni asumanın üztüne çektiler.

¹⁸¹⁴ Allahu ekber, harab oldu Hayber, biz bir toplumun sahasına indik mi korkutulanların sabahı ne kötüdür.

¹⁸¹⁵ idi A, M, E, Ş, T2; oldı idi T1

livā-yı nübüvvet *‘aleyhi ecmelü’t-taḥiyyat* daḥi Ḥayberiyān’uñ muḥārebe-i müdāfa‘aya ṣedd-i minṭıka-i ta‘aṣṣub itdüklerin mu‘āyene buyurmaḡla kümāt-ı ṣīr-nijādı beyān-ı meṣūbāt-ı cihād ile fezā-yı ḡazāya teṣvīḡ ü tergīb buyururlar idi. Ol ḥilālde cenāb-ı¹⁸¹⁶ Ḥubāb bin el-Münzir *raḡıya’llāhu ‘anh* ma‘rez-i mu‘allā-destḡāha bu vech üzre bast-ı ruḡ‘a inhā eyledi ki yā Resūla’llāh;

nazm

ضوابط تواقليم غيب را منهاج
قواعد توقينين شرع را مقياس
رفيض حكمت توهرمند صد بقراط
بدرس هيئت تومستفيد صد جاماس

Ser-tā-ser¹⁸¹⁷ nüṣṣa-i rāz-nāme-i hestī çeṣm-i ḥaḡıḡat-binüñüze nā-pūṣīde olmaḡla ol umūr ki ṣudūr-kerde-i rāy-ı ‘ālā ola pürsiṣ-i ḥaḡıḡati için¹⁸¹⁸ taḥrīk-i leb-i cūr’et ḥadd-i çākerānemizden bīründür ammā eger bu maḡāmda [E-107b] vaḡ‘-ı ḥayme-i iḡāmet buyrulmaḡ ṡaraf-ı bārgāh-ı [T1-148a] İlāhī’den iṡāle-i ṡınāb-ı vaḡye mebnī ise taḥrīk-i midaka-i çün u çirā bir kimsenüñ ḥadd-i zehre-i cesāreti degüldür ve illā mücerred-i dā‘ıye-i muḡārebe-i ḡıtāl için sütün-ı rāye-i merbūṡ ise bu emrde serā-perde-i zamīr-i faḡırāneye mürtesem olan [T2-265a] nuḡūṣ-ı mülāḡazātı pīṣ-nihād-ı merātib-i¹⁸¹⁹ zamīr-i ḡaṡır eyleyeyüm diyü isticāze¹⁸²⁰ eyledi. Cenāb-ı faḡrū’l-mürselīn *ṣalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* yā Ḥubāb bu maḡām maḡaṡ-ı ḡıyām ḡılınmaḡ iṣāret-i vaḡy ile degül delālet-i rāyladur diyü iḡḡār-ı sāniḡa-i mütefekkiresine muraḡḡaṣ buyurduḡda bu vechile ser-pūṣ-ḡüṣā-yı devāt-ı müdde‘ā oldı ki ḡālā bu maḡāl ḡiṣār-ı Neṡāt’uñ pāzede-i zılāl-i burūcı olmaḡla sevād-ı a‘dād-ı ḡuzāt u ḡafāyā-yı aḡvāl-i kümāt yek-be-yek Ḥayberiyān’uñ āmācḡāh-ı tīr-i niḡāhlarıdır ammā verā-yı sitāre-i ḡiṣārda anlarıñ keyfiyyet-i ḡālinden bizüm kemend-i iṡṡilā‘ımız kütehdür. Ser-cümle ebṡāl kīne-ḡvāhları menḡal-i ḡiṣār-ı Neṡāt’da ferāhem olub lehīb-endāz-ı kārzār olmadadır. Anlarıñ ṣerāre-i peyḡanları bizüm ḡirmenzār-ı mu‘askerimizde rīzān ve siper-i sengīn-binā-yı ḡiṣār bizüm siḡāmımızdan anlara viḡāyetü’l-amāndur. Bā-ḡuṣūṣ cāy-ı istiḡrārımız nezdīk-i dervāze-i ḡiṣār olmaḡla dīde-i mātemiyān gibi

¹⁸¹⁶ cenāb-ı A, Ṣ, M, T1; T2’de yok.

¹⁸¹⁷ ser-te-ser E; A, M, Ṣ, T1, T2’de yok.

¹⁸¹⁸ için M, T1, Ṣ, T2; A’da yok.

¹⁸¹⁹ merātib-i A; mir’āt-ı M, T1, T2, Ṣ

¹⁸²⁰ isticāze M, Ṣ, T1, T2; istiḡāre A

dağdağa-i şeb-hünlarından daği āsüde-i çeşm-i ferāğ olmak münāfī-i ihtiyātdur. Maḥzūrāt-ı muḳarrereden ḳat^c-ı naḳar mevki^c-i ḥıyām-ı [A-100a] İslām zīr-i sāye-i naḥlistānda mekān-ı vaḥīm u maḡāk-ı germnāk olmağın çārüb-i hevā-yı ‘ıffeti¹⁸²¹ maḳşüre-i ebdān-ı eşce^cāndān¹⁸²² izāle-i tāb u tüvān itmek esra^c-ı muḥtemelātdur. Eger dil-pezīr-i re’y-i münīrleri¹⁸²³ olursa [T1-148b] mefāsıd-i ma^cdüdeden beriyyü’s-sāḡa bir leşkerḡāḡ ihtiyār buyurulsa münāsıbdür. Vāḳı^cā taşavvurāt-ı ‘āḳıbet endiřānesi ḳābil-i netice-i taşdıḡ olmağın Muḡammed bin Mesleme *raḡıya’llāhu ‘anh* bir mu^casker-i münāsib tefahḡuşına nāmzed ḳılındı. Ber-ḡasb-i fermüde ol ḡavālīde ḡaḡavāt-ı ihtimāmın perḡār-ı teccessüs idüb Recī^c nām maḡāmuñ [M-183] maḡaḡḡ-ı dāyire-i ‘ızz ü iclāl¹⁸²⁴ olmağā [Ş-198a] liyāḡatin merfū^c-i südde-i ‘ulyā eyledükde çetr-i zerrīn-fülke-i ḡürşīd fezā-yı bāḡtere taḡvīlden şoñra ol maḡalle nehzata ḡarār virüb rezm-kārān-ı Ḥiřār-ı Neḡāt’la fetḡ-i ebvāb-ı ḳıtāle der-kār oldılar.

*naẓm*¹⁸²⁵ [T2-265b]

پلنكان شیر افکن کینه جو
به تسخیران قلعه کردند رو
غریو خروشین کارزار [E-108a]
بر آمد برین لاجوردی حصار
کسی کوسر از برج کردی برون
بتیری زبالاشدی سرنکون

Yehūd-ı ḡar-nümūd-ı Ḥayber daği ḳuvvet-i bāzū-yı ḡamiyyetlerin fi^cle getürüb bālā-yı ḡiřārdan cādū-yı ḡam-süvārāsā efā^c-i-i āhenīn-zebān-ı nibālī gencīnedārān-ı hüdā üzre perrān iderlerdi. Aşḡāb-ı Kirām daği yine siḡāmların ber-çīde-i enāmīl-i himmet idüb cevāb-ı ḡitāb-ı dıldüz gibi küşe-i dehān-ı gümāndan yine kendülere perrān iderlerdi.

*naẓm*¹⁸²⁶

چنان کرد پیکان زخارا کذر
که باد بهاری زکلهایی تر
پراز ناوک فتنه دیوارها

¹⁸²¹ ‘ıffeti A, E, Ş, M; ‘afini T1, T2.

¹⁸²² eşce^cādan A; şüç^cāndan M, T1, T2, E, Ş

¹⁸²³ münīrleri E, M, Ş, T1, T2; münīr A

¹⁸²⁴ iclāl A, E, Ş, M; celāl T1, T2.

¹⁸²⁵ naẓm A, E; meşnevī M; Ş, T2, T1’de yok.

¹⁸²⁶ naẓm A, E, Ş; meşnevī M; T1, T2’de yok.

چواز خار دیوار کلزارها

Mervidür ki Muḥammed bin Mesleme ile yek-seḥāb-ı şulb-i pederden müteḳātır olan Maḥmūd bin Mesleme ol gün melḥūzdan efzūn tekāpū-yı dilīrāne izhāriyla bī-tāb u tüvān olub fī'l-aşl ḥarāret-i hevā sebīke-güdüz-ı¹⁸²⁷ aḥşāb-ı tāb oldığından ğayrı [T1-149a] germī-i cünbüş-i kifāḥ u girānī-i silāḥ daḡi zamāyim-i esbāb-ı nā-tüvānī olmağla güzergāḥ-ı iḳdām-ı ecānib olmamağ mülāḥazasıyla sāye-i Ḥiṣār-ı Nā'im'de tenzede-i nu'ūmet-bister-i ḥvāb olmış idi. Merḥab-ı Yehūdī rivāyet-i uḫrāda Kināne ibn-i Ebi'l-Ḥuḳayḳ nigeḥbān-ı zemān-ı furşat olub bir seng-i dest-āsiyā-yı girān-vezni bālā-yı ḥiṣārdan ser-i ḥvāb-ālūdesine şā'ıka-i ser-küb-şıfat bir vechile ḥavāle itdi ki beyza-i re'sin heşm idüb cild-i pīşānisi ruḥsārına bāz-güne ḳınāc oldı. Aşḥāb-ı Kirām ol ḥāletden ḥaberdār olub ol şüretle pīşgāḥ-ı ṭabīb-i kā'ināta işāl eylediklerinde bi'z-zāt [A-100b] dest-i çāre-nüvāzlarıyla post-ı cebīn-i cāygāḥ-ı aşlīsine tesviye buyurub pare-i ḫırḳa ile [T2-266a] kesr-i serine cebīre-bend oldılar. Çend-rüz mürūrunda¹⁸²⁸ serdāde-i ğurfe-i cinān¹⁸²⁹ oldı *raḥmetu'llāhi 'aleyh* āḫir ḥayme-i murażza'-perde-i şām bast-ı dāmen-i¹⁸³⁰ -ı zālām itdükde ḥürşīd-i ufḳ-ı risālet *'aleyhi efdālū't-taḫiyyat* ser-bāzān-ı 'arşa-i şehāmetle muḥayyem-i Reci'e taḫvīl buyurdılar. Ḥamāme-i münevver-bāl-i āfitāb burc-ı bāmdan perrān olıcağ cenāb-ı Zī'n-Nüreyn *raḍıya'llāhu 'anh* nigeḥdār-ı ḥaymegāḥ buyrulub aşḥāb-ı celādet-me'ābla bi'z-zāt zīr-i Ḥiṣār-ı Neṭāt'da bisāt-ı kifāḥ-ı güsterde vü aḳdām-ı iḳtiḥāmı füşürde eylediler. Bu ğazā-yı ğarrāda şāhenşeh-i sipeh-ārā-yı risāletüñ iki livā-yı sipihrsāları nişānde-i 'alem-engīzān-ı ḳalem-i āşārdur ki birisi bürd-i Şiddīḳa'dan 'Uḳāb [E-108b] nāmında mānend-i cenāḥ-ı müşḳīn-i şeb siyehfām ve birisi [M-184] daḡi 'alem-i cihān-tāb-ı şubḫ gibi sepīd-endām idi.¹⁸³¹ Şi'ār-ı İslāmiyān¹⁸³² *يامنصور اميت اميت* oldığı muḫtār-ı muḥaddisīndür şu'be-i [T1-149b] şāri'-i rivāyetdür ki bir şeb ki ḥatavāt-ı muḥāfaza-i [Ş-198b] Fāruḳī peygār-ı dāyire-i muvaḫḫidīn idi. Ḥavālī-i Neṭāt'da bir Yehūdī-i serāsīme-gerdi āverde-i dām-ı ḥalḳa-ğīr-i kemend eylediler. Ḳulle-i bedeninden küngüre-i serin izāleye teşaddī buyurduklarında Yehūdī

¹⁸²⁷ sebīke-güdüz-ı A, E, Ş, M, T1; sebebiyle güzār-ı T2

¹⁸²⁸ mürūrunda A, M, Ş, , E; T1'de yok.

¹⁸²⁹ ğufre-i cinān A, E, M, T1, Ş; ğarḳa-i cünbān T2

¹⁸³⁰ dāmen-i M, Ş, T1, T2, E; vāmıḳ-ı A

¹⁸³¹ şubḫ gibi sepīd-endām idi A, M, T1, E, Ş; şubḫ-ı seffīd gibi T2

¹⁸³² Ey Allah'ın zafere ulaştırdıkları, öldürün.

isāle-i hūn-ābe-i niyāz itdi ki beni pīşgāh-ı sālār-ı İslāmiyān'a İşāl idüñ ki benüm zebānum şahīfe-i peyām-ı meserretdür. Benāberīn sāha-i bārgāh-ı celāle ihzār olunub serīre-i hāl ü setīre-i maḳālinden istintāḳ olunduḳda bu vech üzre ḳufl-endāz-ı dervāze-i rāz oldı ki yā Ebā el-Ḳāsım, büyüt-ı bevātım-ı Neḫātiyān şavācık-ı hānümān-süz-ı mehābetiñüzden mütezelzil olmaḳla nizām-ı şu'ūr-ı dāyire-i umūrlarından pā-keşide olmuşdur. Cünbüş-i mütelaşiyānelerinden ihsās itdügüm budur ki istilā-yı ḫālī'a-i şubhghāhīden hişār-ı eflāk-şıfat bu gice taḫliye-i hışn idüb ḳal'a-i Şaḳḳ'a gürizān olalar. Lākin¹⁸³³ benüm şıdḳ u kizbim güşāyiş-i deriçe-i şubha vā-bestedür didi. Vāḳı'ā sipāh-ı eşi'a-i bāmdādı taḫtīr-i ḳal'a-i pīrūza dīvār-ı āsumān irdükde giribān-ı dervāze-i Neḫāt pençe-i İslāmiyān'da ḫāk-i hürde-i [T2-266b] teşhīr oldı.

*nazm*¹⁸³⁴

هراسان بدانديش برکشته بخت
بسوی حصار دکر بر درخت
دويند بر باره مردان جنک
کرفتندان قلعه را بی درنگ

Ba^cdezīn āteş-i¹⁸³⁵ ser-be-çarḫ-ı ḳıtāl Ḳal'a-i Şaḳḳ üzre fūrüzān [A-101a] olub anda daḫi bevāriḳ-ı mürehhefāt-ı sevāfik-i kümāt hāne-süz-ı ārām olmaḳın zīr-i gişāve-i zalāmda andan daḫi naḳl-i raḫt-ı şıḳlet idüb Ḳal'a-i Şaḳḳ daḫi mānend-i ḳulüb-ı ḫāhire-i muvaḫḫidīn zeng¹⁸³⁶-i sevād-ı şirkden muşaffā oldı Taḫlīşü'l- [T1-150a] Meḡāzī'de vü ba'zı kütüb-i siyerde siyāk-ı sābıḳ üzre¹⁸³⁷ raḳamzede-i mü'ellifindür ammā Hışn-ı Nā'im aḳdem-i ḫuşūn-ı¹⁸³⁸ Ḥayber oldıḳı cihetden ḫvān-ı şehhi'n-nevāl-i fütūḫdan ibtidā pīş-loḳma-i güsine-ḫab'ān-ı ḡazā oldıḳı taşriḫ-kerde-i İbn İşḫaḳ '*aleyhimü'r-raḫmed*ür. Mervīdür ki eşnā-yı muḫāşara-i Hışn-ı Şa'b'da cifān-ı ḫavāşıl-ı muvaḫḫidīn çend-rüz-ı ḫamyāze-keş-i ārzū-yı nevāl olub bā-ḫuşuş gürüh-ı Beni¹⁸³⁹ Eslem'üñ dest-bürd-i sipeh-i āmān-nedān-ı cū'dan kelīm-i şekībleri [E-109a] fersüde oldıḳı ḫāletde idi ki nā-gāh cānib-i Hişār-ı Şa'b'dan bist¹⁸⁴⁰-re's

¹⁸³³ -şıfat bu gice taḫliye-i hışn idüp ḳal'a-i Şaḳḳ'a gürizān olalar lākin A, Ş, M, T1; T2'de yok.

¹⁸³⁴ nazm A; meşnevī M, E; Ş, T1, T2'de yok.

¹⁸³⁵ āteş-i A, M, T1, Ş, E; T2'de yok.

¹⁸³⁶ zeng A, Ş; jeng M, T1, E; reng-i T2

¹⁸³⁷ üzre M, T2, E, Ş; A, T1'de yok.

¹⁸³⁸ ḫuşūn-ı M, Ş, T1, E, T2; A'da yok.

¹⁸³⁹ Beni E, M, T1, Ş, T2; A'da yok.

¹⁸⁴⁰ bist A, M, Ş, E, T2; beyt T1

ḳavl-i āhırde otuz re's ḥumr-ı ünsī ārzū-yı 'alef-i beyābāniyla cānib-i şahrāya ḳaṭrezen-i şitāb oldılar. İnsiyye kesr-i hemze ile inse ya'ni Benī Ādem'e mensüb olub zamm-ı hemze ile ünsiyye zıdd-ı vahşiyye olmaḳ daḫi merḳūm-ı ḳalem-i mü'ellifindür. Ḥülāşa-i maḳāl ahālī-i ḥıṣnuñ [M-185] ḥarbār-keşleri idi ki hengām-ı telāş-ı taḥaşşunda āverde-i zerībe-i ḥişār idememişler idi. Mü'minīnden ba'zılar ki taḥliye-i künāse-i¹⁸⁴¹ cū'la maṭbah-ı mi'delerinde gūşt-pāre-i ḥar kebāb-ı cereb-i kebgden şirīnter görünürdi. Girifte-i efsār-ı teşhīr idüb gerdenlerin busegāh-ı sikkīn-i intihār eylediler ve lühūmlarıyla berān u ḳudūrların māl-ā-māl idüb İḳād-ı nevāyir-i ārzūyla iḡlā-yı nevāle-i āmāle der-kār idiler ki nā-gāh şeh-süvār-ı şārī'-i hüdā cenāb-ı faḥrū'l-enbiyā 'aleyhi efḍalü't-teḥāyā ḥazretlerinüñ reh-güzārları¹⁸⁴² ol maḥalle düçār [T2-267a] olub ol gūne hengām-ı [Ş-199a] zārüretde ol mertebe kesret-i ḳudūr u berām vāsıta-i istiḡrāb u isti'lām olmaḡın keyfiyyet-i vāḳı'ayı ma'rüz-ı rikāb-ı 'arşsāları [T1-150b] buyurduḳlarında ol ḥākim-i ḥāsımü'l-emr-i ihtisāb-ḥāne-i şerī'at 'aleyhi etemmü's-şalavātu ve't-taḥiyyat bi'l-cümle ḳudūrların kesr ü irāḳa vü hirāḳa buyurub bu taḳrīble fermān-ı felek-muṭā'-ı nebevīleri üzre miyān-ı ḥiyām-ı İslām'da münādiyān-ı refī'ü's-şadā *الان لحم الحمار الانسى ولحم كل حيوان ذى ناب من السباع وذى مخلب من* *الطيور ونكاح متعة حرام*¹⁸⁴³ nidāsiyla şeş-cihet-i āfāḳı gül-bāng-i şer'-i Muḥammedī ile pür-ṭanīn [A-101b] eylediler.

*ḳıṭ'a*¹⁸⁴⁴

Ḥoşa şerī'at-i 'ālem-güşā-yı faḥr-i enām

Ki virdi ḥükm-i¹⁸⁴⁵ şerīfi bu kārgāha nizām

Cihānda buldı tebeyyün fūrüg-ı şer'inden

Mişāl-i nūr u dücā rütbe-i ḥelāl u ḥarām

Resīde-i merḥaşa-i şübütdur ki¹⁸⁴⁶ Benī Eslem'üñ cüşiş-i zünbūr-ı cū'dan küvāre-i ebdānlarından engübīn-i ḳuvā rīzān olmaḳ derecesine gelmişler idi ki nā-çār veliyyü'n-ni'am-ı 'ālem seyyidü'l-ümem *şalla'llāhu aleyhi ve sellem* ḥazretlerinüñ dergāh-ı 'atā-medārlarından kāse-gīr-i deryūze-i nevāl olmaḡiçün bir kimesne irşāl

¹⁸⁴¹ künāse-i A, E, M, T1, Ş; kenāre-i T2

¹⁸⁴² -güzārları A, M, E, Ş, T1; -güzzerleri T2

¹⁸⁴³ Gebe kadınlara yaklaşmak, evcil eşekleri yemek, yırtıcı pençesi olan vahşi hayvanları yemek, taksim edilinceye kadar malları satmak haramdır.

¹⁸⁴⁴ ḳıṭ'a A; nazm M, E, Ş; T1, T2'de yok.

¹⁸⁴⁵ ḥükm-i A, T1, E, Ş; 'ilm-i M, T2

¹⁸⁴⁶ ki A, M T1, Ş; E, T2'de yok.

eylediler. Dest-ārā-yı şeh-niṣīn-i *levlāk* cenābınıñ daḡi dārü'ş-şifā-yı temellüklerinde anlaruñ tedāvī-i cerīḡa-i cū'larına vāfī-i merhem-i kāfī nā-yāb olmaḡın şeh-bāz-ı müşḡīn-cenāḡ-ı dīde-i niyāzların āşiyāne-i [E-109b] 'illiyine bāz idüb ¹⁸⁴⁷ اللهم افتح
 اعظم الحصون واكثر هاطعاما du'āsın dergāḡ-ı mekārim-i yezdāniye irsāl 'aḡībinde Ḥubāb bin el-Münzīr *raḡiya'llāhu 'anh* cenābını tefvīz-i 'alem-i ser-leşker ile ser-efrāz buyurub 'amme-i şīrān-ı neberd-āzmā yek-pāre¹⁸⁴⁸ hecme-i¹⁸⁴⁹ düşmen rübā itmekiçün fermān eylediler. Ḳarārdāde-i rüvātdur ki ol gürühki gürgān-ı gürisne-i zūd-res-i naḡcīr-endāz gibi dervāze-i ḡiṣāre rīzān oldılar, ṡayife-i Eslem idi. [T2-267b]

nazm

بزیر حصار [T1-151a] آتش کارزار
 برآتش نشسته عدو در حصار
 از آن آتش قوم در اضطراب
 چو از آتش دوزخ اهل عذاب¹⁸⁵⁰

'Aḡībet nāḡun-ı ser-tīz-i şemşīrle dervāze-i ḡiṣārı sīne-i 'arūs-ı merām gibi fetḡ idüb ḡavşala-i maḡāzin-i [M-186] evhām renc-i imtilādan şükūh-künān olacaḡ mertebeden bīrūn zehāyir ü eṡ'ime vü endāze-i ḡayāl mesāḡasından fersüde olıcaḡ¹⁸⁵¹ dereceden efzūn aḡmişe vü emti'a şandūḡa-i temellük-i guzāta dāḡil oldı. قاله الحمد
 والمنه مسلم هندسيان فن جليل Müsellem-i hendesiyān-ı fenn-i celīl-i ḡadīşdür ki ser-cümle-i ḡuşūn-ı Ḥayber'üñ ser-ḡiṣārı¹⁸⁵² ya'ni kürsī-i memleket-i Ḥayber maḡāmında es'ab-ı ḡilā' u emna'-ı ḡuşūnı Ḥiṣār-ı Ḳamūş idi ki menā'at-ı dīvārı ḡal'a-i muḡarnes-bārū-yı eflāke seng-endāz-ı ṡa'ne-i pestī vü dendāne-i faşlı ṡurre-i zühreye ḡavāle-i şāne-i bālā-desti iderdi. Rīsmān-bāz-ı nigāḡ-ı nevk-bīnīsın¹⁸⁵³ āşinā-yı ser-engüşt-i pāy itmedikçe ser-menzil-i burūcına 'urūc nā-müyesserdür. Resen-i zer-tār-ı eşi'a-i āfitāb bī-delālet zālām-ı teh-i ḡendeḡine nüzül ḡayr-ı mutaşavver idi.

nazm

¹⁸⁴⁷ Allah'ım müslümanlar için en büyük olan ve içinde yiyecek olan kaleyi aç.

¹⁸⁴⁸ yek-pāre M, T1, T2, E, Ş; yek-bār-ı A

¹⁸⁴⁹ heceme-i, Gültekin, s. 326.

¹⁸⁵⁰ Savaş ateşi hisarın altındaydı. Hisarda düşmanlar ateş üstüne oturmuştu. Ateşten kavim sıkıntıdaydı. Azab ehlinin (çektığı) cehennem ateşi gibiydi.

¹⁸⁵¹ mertebeden bīrūn zehāyir ü eṡ'ime vü endāze-i ḡayāl mesāḡasından fersüde olacaḡ A,T, Ş; T2, E, M'de yok

¹⁸⁵² ser-ḡiṣārı A, Ş, T1, E, T2; şeh-i ḡiṣārı M

¹⁸⁵³ nevk-i bīnīsın, Gültekin s. 326.

زدوار هایش بر آورده سر
ستاره چو دستار نظاره کر
زپایانش [A-102a] نتوان ببالا نگاه
که حد نظر نیست جزینمه راه

[Ş-199b] Güşāyiş-i ʿuḳād-ı kılāc-ı uḫrā ol ʿuḳde-i müşkilenüñ inḫilāline vā-
beste olmağın baʿdezin anuñ daḫi gerden-i gerdün-sāyına itāle-i kemend-i teşhir
itmegi cebhe-i bāzū-yı himmet buyurdılar. Muʿteberāt-i kütüb-i siyerde¹⁸⁵⁴ eḫādiş-i
şahīḥa ile şübüt-yāftedür ki ol eṣnāda ser-āmede-i kā'ināt ḫulāşa-i mevcūdāt *ʿaleyhi*
efḍalü'ş-şalavāt ḫazretlerinüñ Kaʿbe-i muʿanber-kisve-i re's-i mübārekleri tavāfgāh-ı
renc-i şakīka-i şakka olmağla bi'z-zāt nefes-i kerīmleriyle [T1-151b] maʿārik-i
muḫārebeye ḫuzūr-ı müteʿassir ü ḫāmet-i sidre-ṭufeyllerin ʿalemvār sāye-baḫş-ı
meydān-ı [E-100a] kārzār itmek müteʿazzir olduğu cihetden her rüz livā-yı münevver-
şuḳka-i celāli ecille-i aşḫābdan birinüñ dest-i fütūḫ-āzmāsına tefvīz buyurub mehce-i
rāyet-i ḫürşīd pirāmen-i [T2-268a] ḫiṣār-ı züccāci-binā-yı eflāki devr idinceye dek
dād u sited-i muʿāmele-i kārzāra der-kār olub yine bī-destmāye-i zafer-i ʿavdet iderler
idi. Bir gün ʿalem-i ʿālem-tāb-ı sipehsālār-ı refiʿü'l-cenāb ʿÖmer bin el-Ḥattāb
raḍıya'llāhu ʿanh ḫazretlerinüñ yed-i mü'eyyedlerine süpürde buyurilub ecrām-ı
şevābit-ı münirevār dāmen-i ḫiṣārda ināre¹⁸⁵⁵-i şerāre-i peygār eylediler ammā taḫlīl
ü teşhīl-i İlāhī merḫūn-ı vaḳt-i āḫer olmağın ol muʿammā-yı müşkil-bendüñ mıṣraʿın
bābından ʿuḳde-i aḡlāk-ı münḫall ü istiḫrāc nām¹⁸⁵⁶ fetḫ müyesser olmadı. Rüz-ı
diğer livā-yı zafer-i iltivā yār-ı ḡār-ı bülend-gevher-i ḫazret-i Şiddīk-i Ekber
raḍıya'llāhu ʿanh cenābına teslīm buyurilub bāzār-ı rezme¹⁸⁵⁷ bir gūne revāc virdiler
ki şademāt-ı ḫayretten şemşīr-i berḳ gend¹⁸⁵⁸-dehān u siper-i āfitāb ḫūn-çeḡān oldu
rūy-i hevāda taʿānuḳ-ı siḫām ṭāḳ-ı kifāḫa çüft olmaḳ şüretin baḡladı ve teḡārüb-i
aḫcār teḡārūn-ı kevkebeyn-i cedel-ḫīz-i ḫükümün nümāyān eyledi.

naẓm

ندی ز رفتار تیر و کمان
فریشته زمین ادمی اسمان

¹⁸⁵⁴ siyerde A, T1, Ş; siyer M, T2, E

¹⁸⁵⁵ ināre A; āşāre M, E, Ş; işāre-i T1, T2

¹⁸⁵⁶ nām A, E, Ş, T1, T2; tāmm-ı M

¹⁸⁵⁷ rezme A; neberde M, T1, T2, E, Ş

¹⁸⁵⁸ kend, Gültekin, s. 327.

زسنکی که [M-187] امدفرو در مصاف

نمودار شد در زمین کوه قاف¹⁸⁵⁹

Hişār-ı gerdünsā-yı zālām miyāne-i dost u düşmene efrāhte oluncaya dek gūşış-i kal'a-i gīrāneye bezl-i mechūd eylediler ammā 'adem-i müsā'de-i taq'dīr müşāhede-i fethe vesīle-i te'hīr oldu. Rūz-ı siyūm yine cenāb-ı 'izzet-me'āb ḥazret-i 'Ömer¹⁸⁶⁰ bin el-Ḥattāb *radīya'llāhu 'anh* kūh-şifat [T1-152a] kemer-i gayret ü şemşīr-i şecā'ati der-miyān idüb mehce-i zerkār-ı āfitāb dāmen-i ḥargāh-ı nīlī- [A-102b] reng-i bāhterde pehlūzede-i ārām oluncaya dek eyyām-ı sālifeden efzūn ḥavz-ı müdevver-i tarḥ-ı hişār üzre қаатарāt-ı peykān¹⁸⁶¹-ı peygārī bārān u şavā'ik-i burc-efken-i aḥcārı rīzān eylediler ammā yine tāk-ı dervāzesinde izā'et-i қандīl-i feth müyesser olmadı. Қамūşiyān'uñ daḥi bīm-i cān u muḥāfaẓa-i māl u 'iyāl içün [T2-268b] müdāfa'a vü mükāfaḥada ısrār u istiqrārı ba'zı kūteh-naẓarān-ı şerzime-i veḡāya nev'ān sedd-efrāz-ı şüret-i¹⁸⁶² ye's olub dā'ire-i ümīd-i fethden teb'īd itmek mertebeleri [E-110b] bedīd olmış idi ki şeb-hengām-ı ḥazret-i ḥvāce-i mevcūdāt 'aleyhi *ekmelü's-şalavāt* bu vechile miftāḥ-ı mu'cize-güşā-yı nāṭıqalarına cilve-i cünbüş virdiler ki والله لا عطين الراية غدار جلا كرا ر اغير فرار يحب الله ورسوله ويحبه الله ورسوله [Ş-200a] bu kelimāt-ı i'cāz-simāta müte'ākib yā Muḥammed bin Mesleme saña beşāret ki senüñ birāderiñüñ seng-i cefā ile қандīl-i serin şikest eyleyen қатилüñ daḥi yarın reḡan-ı¹⁸⁶⁴ gedü-yı ḥayātı ḥāk-i hevāne rīzān u fetīle-i nefesi nā-fürüzān olur diyü izā'et-i çerāḡ-ı i'cāz buyurdılar ammā bu güne maḡālāt-ı eşref-i kā'ināt 'aleyhi *aṭyebü's-şalavāt* ol şeb 'āmme-i aşḥabuñ ḥayme-i siyeh-ṭınāb dīdelerinden bisāt olub Bisāt-ı ḥvābı ber-çīde idüb her biri kendü rāzdārıyla kūşe-be-kūşe tertīb-i mecālis-i güft ü şinīd eylediler ki āyā bu ser-engüşt-i misbaḥ-i işāretün nişānesi қанḡı māh-ı āsumān-ı sa'ādet ola, bu na't-ı 'ālem-pesendüñ mevşūfı қанḡı zāt-ı memdūḥu's-şifāt [T1-152b] ola bu hümā-yı mübārek-bāl-i sa'ādet қанḡı şerefmendüñ ser-i iftiḥārına sāye-güster ola ve bu şāh-bāz-ı menḡabet-şikār-ı devlet

¹⁸⁵⁹ Ok ve yayların gidişinden gökteki melekler yerde insanları göremedi. Savaş alanına düşen bir taşın zeminde Kāf Dağı göründü.

¹⁸⁶⁰ 'Ömer M, E, Ş, T1, T2; A'da yok.

¹⁸⁶¹ peykān E, M, Ş, T1, T2; peygār A

¹⁸⁶² şüret-i A, M, E, Ş, T1; T2'de yok.

¹⁸⁶³ Yarın sancaḡı öyle birisine vereceḡim ki Allah ve Resülü onu sever, o da Allah ve Resülünü sever. Allah, onun eliyle fethi gerçekleştirecektir

¹⁸⁶⁴ reḡan-ı A; rüḡān-ı E, M, Ş, T1; T2'de yok.

kimūñ dest-i isti‘dādına musahhar ola diyü t̄a-be-seher hall ü ‘akd ü ḡisū-yı hayāl ü kaşr u medd-i rişte-i maḳāl eylediler. Rū’esā-yı aşhāb-ı bülend-cenābdan ḥod¹⁸⁶⁵ her biri bu elḳāb-ı ma‘ālī-niṣāb kendüye dībāce-i ḥuṭbe-i menḳabet olmaḳ ümīdiyle ez-şām t̄a-be-bām ḥaṭīb-i ḳālāk-ḥīz-i rūḥları nerdübān-ı minber-i gelūlarına vaḳf-ı şu‘ūd u ḥübūt olmış idi. Belki ‘āmme-i mü’minīn bu vaşf-ı şerīf-i ‘ālem-revā¹⁸⁶⁶ kendülere naḳş-ı sikke-i pīşānī olmaḳ niyāzıyla pūte-i ümīdde rehīn-i sūz u güdāz olmuşlar idi. Egerçi ba‘zı dūrbīnān-ı tīz- [M-188] hūş bu ḥil‘at-i mefāḥir-ṭırāz-ı refī‘ü’z-zeyl-i menḳabet hiç degül illā āzāde-i naḥl-i ḥıyābānzār-ı şehāmet¹⁸⁶⁷ şanavber-i pūr-ḳalb-i [T2-269a] kühsār-ı şecā‘at

beyt

Ya‘ni der-i medīne-i ‘ilm ü kerem ‘Alī¹⁸⁶⁸

Dürr-i nefīs-i dürc-i ‘Arāb¹⁸⁶⁹ aḳdemü’l-kirām

Ya‘ni ‘Aliyyü’l-Murtażā *kerrema ‘llāhu vechehü* cenābınuñ ḳāmet-i isti‘dādına münāsib libāsdur diyü taḥrīk-i ḥayyāte-i¹⁸⁷⁰ taḥmīn ü inşāf iderler idi. Lākin ol esnāda cenāb-ı Murtażavī’nüñ keşti-i siyeh-mıḳzāf-ı dīdeleri pāmāl-i şūrābe-i remed-i şedīd olmaḳla zir-i bādbān-ı ḳaşabdan [E-111a] ruḥşat-yāb-ı cünbüş olamadığından mülāḥaza itdükce cenāb-ı Murtażā’dan nesīm-i efkārları münşarif olurdu. Vāḳı‘ā cenāb-ı Ḥayder-i şaf-der *kerrema ‘llāhu vechehü*nün ḥavz-ı muşaffā-yı ‘aynīnleri āb-şār-ı ḥūn-ābe-i remed olduğundan çend-rüz ḳāfile-i envārdan¹⁸⁷¹ pes-mānde-i peygüle-i taḥallūf olmuş iken bāri dīde-i ḡam-sedīde maḥrūm-ı dīdār-ı seyyidü’l-ebrār [T1-153a] oldu ise sāmī‘a daḡi maḥrūm-ı lezzet-i güftār olmasun diyü şenḳ-i tütüyā-yı maḳdem-i seyyidü’l-enbiyā ile ol ḥilālde vāşıl-ı ḥıyām-ı İslām olmuşlar idi. Kelimāt-ı seyyidü’l-evvelīn ve’l-āḡirīn anlara daḡi vesātet-i efvāhla ḡüşvāre-i sāmī‘a-i intibāh olduḳda¹⁸⁷² اللهم لامعطى لما منعت ولا مانع لما اعطيت maḳālī leb-i tevekküllerinden mütereşşih olub ittīḳā-yı visāde-i teslīm ü rızā buyurdılar. İyās bin Seleme bin el-Ekva‘ *radıya ‘llāhu ‘anhümā* pederinden tütüyāsā-yı dīde-i rivāyetdür ki nefes-i şubḡ-ı

¹⁸⁶⁵ ḥod A, E, M, Ş, T1; T2’de yok.

¹⁸⁶⁶ ‘ālem-revā A, E, M, Ş, T2; ‘ālem-ārā T1

¹⁸⁶⁷ şehādet, Gültekin, s. 328.

¹⁸⁶⁸ ‘Aliyy, Gültekin, s. 328.

¹⁸⁶⁹ ‘Arab A, M, T1, T2; kerem E, Ş

¹⁸⁷⁰ ḥayyāte-i A, E, Ş, M, T1; T2’de yok.

¹⁸⁷¹ envārdan A, E, M, Ş, T1; enverden T2

¹⁸⁷² Allah’ım, Sen’in verdiḡini engelleyecek, Sen’in engellediḡini verecek yoktur.

şadıqla dīde-i mihr-i münīr zīr-i kaşab-ı mülemma^c-nigār-ı şebden leme^cān idicek
 ‘amme-i Āşhāb-ı Kirām [Ş-200b] müsellaḥ u müretteb pīrāmūn-ı serā-perde-i ‘ulyā-
 yı nebevīye tezāḥum u ictimā^c idüb bu feth-i seniyy ü şān-ı henīye ārzū-yı neyl ile
 her birinüñ miyāne-i dil ü dehānları mezādgāh-ı dellāl-i tīş ü ıztırāb olmuş idi. Sa‘b
 bin Ebī Vaḳḳāş *raḍīya ‘llāhu ‘anh* ol kemān-ı zer-tüz-ı menḳabet-i ‘ulyā benüm bāzū-
 yı mübāhātümde cilve-sāz olmaḳ ḥvāhişiyle [T2-269b] ol gün ḥizā-i nazar-ı
 seyyidü’l-beşerde zānūzede-i mücāleset oldum ammā nişāne-i sehmü’s-sa‘āde-i
 bāşıraları olmaḡa nev^cān medār olmaḳ için miyān-ı cülesādan temeyyüz kaşdıyla bir
 müddet rikāb-ı rükbetine süvār oldum. Lākin şu^cle-i ārzū daḡi bālā-keş olmaḡın ol
 ḥālet üzre istiḳrāra daḡi ḳana‘āt gelmeyüb bil-āḡhere ḳāmet-i ümmīdvāruma ilbās-ı
 ḡil‘at-i ṭavīlü’z-zeyl-i ḳıyām eyledüm diyü¹⁸⁷³ ibāne-i māfi’z-zamīr-i rivāyet iderler
 idi. Ḥāzret-i ‘Ömer bin el-Ḥaṭṭāb *raḍīya ‘llāhu ‘anh* hiçbir gün mi‘cene-i zamīrümde
 taḡmīr-i eczā-yı sevdā-yı imāret vuḳū‘ı ma‘ḥūd degüldür. İllā ol gün [T1-153b] diyü
 güşāyende-i ser-püş-ı inşāf olmuşlardur. Mā-ḡaşal mihr-i münevvet-ṭal‘at-ı risālet
 ‘aleyhi *efḍalü’s-şalātü ve’t-yahıyyat* maşrıḳ-ı girībān-ı [M- 189] ḡaymeden dıraḡşān
 olub ‘amme-i aşhābı meşmül-ı pertev-i nigāh buyurduḡda her birinüñ ārzū-yı ḡıṭāb-ı
 seyyid-i ‘ālī-cenābla ṭayir-i ervāḡı kenāre-i āşiyāne-i efvāḡlarında āmade-i pervāz
 olmuş idi ki piste-i [E-111b] nemekīn-i¹⁸⁷⁴ nebevī şeker-efşān-ı ḡıṭāb olub ‘Ali bin
 Ebī Ṭālib ḳandedür diyü maḳām-ı Murtażavī’den istişḳāf buyurdılar. Ṭaraf ṭaraf yā
 Resulu’llāḡ ḡālā cenāb-ı Murtażā’nuñ dü-dest-i bāşıraları ḡınāzede-i surḡ-ābe-i
 remed olmaḡla henüz beste-i kaşab-ı nā-tüvānīdür diyü cevāb virdüklerinde pīşḡāh-ı
 ‘ināyetlerine iḡzār için işāret buyurdılar. Seleme bin el-Ekva‘ ḡayme-i Ḥayderi’ye
 şıṭābān olub¹⁸⁷⁵ ber-tarıḳ-i ḳabāda¹⁸⁷⁶ ol şāh-bāz-ı bāzū-yı şarāmet-i çeşm-beste
 ḡuzūr-ı nūr-ı dīde-i kā’ināt *‘aleyhi efḍalü’s-şalavāta* işāl eyledi. Tütüyā-pāş-ı ‘uyūn-ı
 ümem rüşen-sāz-ı dīde-i ‘ālem *şalla ‘llāhu ‘aleyhi ve sellem* ser-i münevverīn-bālīn-i
 ‘ināyet-āḡende-i kenārlarına vaz^c idüb ḡamīr-i māye-i eczā-yı āferīniş olan lü‘āb-ı
 şifā-engizlerin mīl-i ser-engüşt-i ḡitī-güşādlarıyla sāyīde-i ‘ayn-ı ‘Ali itdükde bi-emri
 Rabbānī [T2-270a] dü-ḡavz-ı lebrīz-i dīdesinden çeşme-i āb-şār-ı nūr feverān idüb

¹⁸⁷³ diyü A, E, M, Ş, T1; T2’de yok

¹⁸⁷⁴ piste-i nemekīn-i A, M, T1, E, Ş; beste-i temkīn-i T2

¹⁸⁷⁵ Bisāt-ı ḡvābı ber-ḡıde idüp her biri kendü rāzdāriyla ... ḡayme-i Ḥayderi’ye şıṭābān olup M, Ş, E, T1, T2; A’da yok.

¹⁸⁷⁶ ḳabāda A, E, Ş, T1; ḳıyāde M, T2

hün-ābe-i tüh¹⁸⁷⁷-beste-i remedi endāhte-i kenāre-i ‘adem eyledi. Nefes-i mu‘cize-perdāz-ı nebevī berekātında nümüne-i terāzū-yı şengerf-fürüşān iken dürr-i nefes zīr-i şafağdan sitāre-i tābendevār fürüzān olduḡda ḡulgule-i tekbīr-i gerdün-gīr-i aşhāb dīvān-ı zeberced-ṭāḡ-ı seb‘-ṭabāḡı zelzelenāk eyledi.

beyt

[T1-154a] Reste¹⁸⁷⁸ olmazdı ‘amādan çeşm-i zerrāt-ı cihān

Ṭolmasa gerd-i rehinden sürmedān-ı kā’ināt

Du‘ā-yı eşer-i der-ḡafā-yı¹⁸⁷⁹ اللهم اذهب عنها لحر والقرى daḡi cevşen-i beden-i Ḥayderī buyurub şāhid-i ‘alem-i [A-103a] zafer-nigārı daḡi ser-i isti‘dādına sāyesāy eylediler.

beyt

Oldı mekīn bün-i ‘alem fetḡ-i yārda

Ṭutdı mekān Ḥıẓr gibi pāy-ı çenārda

Bu gūne iltifāt-ı i‘cāz-engīz-i seyyidü’l-enām müşāhedesinden kāffe-i aşhābuñ bī-iḡtiyār [Ş-201a] benān-ı zebānları ḡāme-i cerīde-i teslīm ü itirāf olub dest-i inşāfla,

*ḡıṭ‘a*¹⁸⁸⁰

ترا كتابه نويسان عالم ملكوت

برين رواق زبرجد نوشته اند اوصاف

که آن مشابه بلند است قاف رفعت تو

که فرقدان بودش چون دو نقطه برسر قاف

به زفرشته بود طينت مقدس تو

بدان مشابه که فردوس اعظم از اعراف

Ezhārın ser-i isti‘dādına nişār eylediler. Ḥazret-i seyyidü’r-rüsül *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* kendü pīrāye-i beden-i aḡdesleri olan cāme-i āhenīn-tār-ı zırhla bālā-yı reşīḡin tezyīn buyurub [E-112a] Zū’l-fiḡār-ı hün-bārı¹⁸⁸¹ dest-i himmetle mınṭıḡa-i cevzā-ṭufeyllerine ta‘līḡden soñra dükkān-ı sāmī‘āsm kālāy-ı [T2-270b] girān-bahā-yı veşāyāyla bu gūne meşḡūn buyurdılar ki yā ‘Ali ḡüşāyiş-i bāzār-ı

¹⁸⁷⁷ tüh A, E, Ş, M, T1; T2’de yok

¹⁸⁷⁸ reste A, E, M, T1, Ş; rişte T2

¹⁸⁷⁹ Allah’ın sıcaḡın ve soḡuḡun sıkıntısını bundan gider.

¹⁸⁸⁰ ḡıṭ‘a A; nazm M, E, Ş; beyt T1, T2

¹⁸⁸¹ hün-bārı A, E, M, Ş, T1; hün-bāre-i T2

muḍārebede [M-190] merāsım-i ta‘cıl-i pīş-nihād itmeyüb evvelā erkān-ı hıķūķ-ı İlāhī beyānıyla bisāt-ı vesī‘ü’n-ni‘ām-ı İslām’a da‘vet emrini taķdīm eyle. Bārū-yı imtinā‘a tevārī itdikleri şüretde i‘lā-yı tekbīr-i İslām u izāķa-i zehr-ābe-i şemşīr-i intiķām hılāşa-i merāmdur. فوالله لان يهدى الله بك رجلا واحد خير لك من ان يكون لك حمر النعيم
Ya‘ni [T1-154b] bir kāfire vāsıta-i hidāyet-i ĩmān olmağın rāh-ı haķda cimāl-i sürh-mū taşadduķundan saña hayrludur. Mā-ħaşal bedreķa-i himmet-i¹⁸⁸² faħrū’l-mürselīn istişhābı ile sāye-i livā-yı seyyāre-i sāde cānib-i Kāl‘a-i Kāmūş’a cūnbūş-i reftār-ı gāzanferāne gösterüb tā pīşgāh-ı dervāze-i Kāmūş’da bir pūşte-i seng-rīz üzre nihāl-i zaferbār-ı rāyeti nişānde buyurdılar.

*nażm*¹⁸⁸³

بفرق دولتش انوار تأييد

فروزان همچو نوراز تاج خورشيد¹⁸⁸⁴

Ol ešnāda sükkān-ı Kāmūş’dan bir Yehūd-ı künūd nümüne-i perde-i şüret-bāz olan verā-yı ĩşārdan nā-gāh nümāyende-i ķehre-i murdār olub bugün sipeh-keş-i isti‘lā olan kimdür diyü irsāl-i kemen-i istiķşā¹⁸⁸⁵ eyledi. ‘Ali bin Ebī Tālib’dür diyü cevāb virdüklerinde hemān Yehūd-ı ma‘hūd āheng-i faķfaķa-i feryādı tīz-ender-tīz idüb ey ma‘şer-i¹⁸⁸⁶ Müseviyān menātır-ı başirete güşāyiş virüñ ki girībān-ı ĩşār bugün bunuñ pençe-i ħarāvet-i şīrānesinden rehā bulmaķ [A-103b] ihtimāli münseddür didi. Vāķı‘ā ol hizebr-i ciğer-şikāfuñ vāhime-i şavlet-i burc-endāzından ol gün ĩşn-ı Kāmūş hem-ħāl-i şeviyeye-i şübā¹⁸⁸⁷ olub feverān-ı ‘anber-i ĩşyet devāyir-i burūcı nümüne-i küvvāre-i zenābīr eyledi.

beyt

همه سر ريبض قلعه مراد آهن پوش

همه فصیل در حصن کرد آهن خای¹⁸⁸⁸

[T2-271a] Mervīdür ki tã’ife-i Yehūd-ı bed-nümūd daħi ol gün kırāb-ı iķtidārlarında olan şemşīr-i gayret ilmā‘ında mużtar olub birāder-i bed-āħter-i Merħab Ĩārīş-i Yehūdī taķāza-yı mestī-i [E-112b] ĩhamiyyetle kendüye hevāħvāh-ı

¹⁸⁸² himmet-i A, Ş, E, M, T1; T2’de yok.

¹⁸⁸³ nażm A, M; beyt E; Ş, T1, T2’de yok.

¹⁸⁸⁴ Devletinin farkında kuvvetlendirme nurları güneşin tãcında nur gibi parlıyor.

¹⁸⁸⁵ istişķa, Gültekin, s. 331.

¹⁸⁸⁶ ma‘şer-i A, E, M, T1; mu‘teber-i T2, Ş

¹⁸⁸⁷ şübā‘ T1, T2, Ş; şülā (?) A, M, E

¹⁸⁸⁸ Bütün kale surlarının başında demir giyimli yiğitler vardı, bütün kaledeki siperler demirdendi.

ittibāc olan bir fevc-i nā-hūşyārla meydān-ı kārzāra pā-güzār-ı cesāret olub [T1-155a] hecme-i¹⁸⁸⁹ evvelīde iki mü'mini ser-girān-ı sülāfe-i¹⁸⁹⁰ şehādet eyledi. Murtażā-yı hayder-dil *kerrema'llāhu vechehū* bu hālet müşāhedesinden ser-ā-pā mū-yı beden-i nāzikterini müjgān-ı hālka-i çeşm-i zırh olub yek-hamle-i şīrāne ile berķ-i düşmen-sūz-ı Zü'l-fikār'ı ol hirmen-i dālālūñ ser-i bed-manzarına havāle idüb hūn-ı çirk-ābegūnun revgen-i çerāğ-pāye-i dehlīze-i¹⁸⁹¹ cahīm eyledi. Merḥab bālā-yı kulle-i feleksādan [Ş-201b] kendü şāh-ı şeceretü'z-zakķūm¹⁸⁹²-ı uḥuvvetin ol hāletle fütāde-i hāk-i hevān göricek çenār¹⁸⁹³-ı cevherdār-ı ḥamiyyeti āteş-i şekīb-sūz-ı endūhdan iltihāb idüb bālā-yı ḥiṣārdan ra'c-d-ı āsumānī gibi na'ra-i feryādla cihāt-ı cihānı zelzelenāk eyledi ve bir gürūh-ı merg-cūy-ı cān [M-191] der-kef-i kār-āzmāy-ı neberd ile dervāze-i ḥiṣārdan kīne-ḥvāhāne-i tavr ile mānend-i eşk-i mātemiyān-ı dāmen-i şahrāya rīzān oldılar.¹⁸⁹⁴ Merḥab devāt-ı hūn-āgīn-i dehānından ḥāme-i āteşīn-nevk-i āhla bu recezi nigāşte-i cerīde-i rūzgār eyledi.

*recez*¹⁸⁹⁵

قد علمت خبير انى مرحب

شاكى السلاح بطل مجرب

اضرب احيانا وحينما اضرب

اذا لحروب اقبلت تلتهب

ان حماى الحما لا يقرب¹⁸⁹⁶

Ḳarārdāde-i maķādir-sencān-ı siyerdür ki Merḥab kāffe-i kümāt-ı Ḥayberiyān'dan şecā'atde bālā-dest ü 'aşırında āvāze-i şöhret-i ebṭāl-ı kabāyil-i pest idi. Ol rüz-ı gayret-endūhda zırh ber bālā-yı zırhla nümüne-i lücce-i emvāc olub ebrū-yı tünd-hūyān gibi dü-şemşīr-i ser-tīzi ḥamāyil-bend itmiş idi ve küleh-i ḥod-[T2-271b] āhenīn üzre dü-bālā i'timām idüb şehāb-ı tīre-i berķdār-ārā bir nīze-i pür-ünbūbe-i girān-vezn der-kef itmiş idi ki mücerred ḥarbe-i ser-tīzi semen- [T1-155b]

¹⁸⁸⁹ heceme-i, Gültekin, s. 332.

¹⁸⁹⁰ sülāfe-i A, M, T, E, Ş ; eslāfe-i T2

¹⁸⁹¹ dehlīze-i A; dehlīz M, T1, T2, E, Ş

¹⁸⁹² şeceretü'z-zakķūm E, M, Ş, T1, T2; şeceretü'r-ruķūm A

¹⁸⁹³ çenār M, T1, E, Ş, T2; ḥiyār A

¹⁸⁹⁴ oldılar A, M, T1, Ş, T; olup T2

¹⁸⁹⁵ recez A, M, E; beyt T1, T2; şī'r Ş

¹⁸⁹⁶ Hayber bilir ki ben Merhab'ım. Silahım keskindir, deneyimli kahramanı. Bazen mızrak atar bazen de kılıçla vururum. Kaplanlar gelip de kızdırıldığı zaman, Benim koruluğuma yaklaşılamaz. Öztürk, *age*, C.4, s. 14.

pülād-ı ciger-düz idügi sencīde-i mīzān-ı yerā^{ca}-i mü'ellifindür. Celādet-i cibillī vü naḥvet-i ašlīsine [A-104a] āteş-i ciger-süz-ı mātem-i birāderi daḡı 'ilāve-i 'alev olmaḡın şu^{le}-i cevvalēvār-ı 'arşa-i mübārezetde gerdiş idüb na^{ra}-i هل من مبارز ṭāḡ-ı zeberced-kāḡ-ı gerdüne ṭanīn-endāz oldı. İstīlā-yı mehābet-i zühre-güdāzı dilīrān-ı Selām'uñ bāzū-yı İḡtidārlarından 'inān-ı temāsüki rübüde idüb sâ'idlerinde nabzdan ḡayride cesāret-i ḡareket be-dīdār olmadı ammā,

*nazm*¹⁸⁹⁷

Mışbāḡ-ı fūrüzende-i eyvān-ı imāmet

[E-113a] Ṭāvus-ı ḡırāmende-i bostān-ı tevekkül

Hādī-i¹⁸⁹⁸ ümem Şāḡ-ı Necef kez ser-i temkīn

Der-ma^{reke}-i rezm buved küh-ı taḡammül¹⁸⁹⁹

Yaⁿⁱ 'Aliyyü'l-Murtażā *kerrema'llāhu vechehü* seyl-āb-ı cüşende-i āteş-keş mişāl ol düzaḡ-ı şerāre-endāzuñ ser-i rāḡın sedd idüb bu recez-i gevher-nizāmı pīrāye-i 'arız-ı eyyām eyledi.

recez

انا الذى سمتى امى حيدرہ

ضرغام اجام وليث تسوره

عبل النر اعين غليظ القصره

اوفى هم بالصاع كيل السمندرہ¹⁹⁰⁰

Merḡab ki teskīn-i ḡarāret-i mātem-i birāder için ḡün-ı Murtażā'ya şerbet-i ḡayāt-baḡş¹⁹⁰¹ kadar teşne idi. Muḡābilinde ḡoricek hemān şemşīr-i benefşe-günun 'üryān idüb mānende-i berḡ-ı belā ser-i sa^{adet}-medārına ḡavāle itmege ḡüşāyende-bāzū-yı celādet oldı ammā sipihr-i kec-kirdāruñ şemşīr-i hilālinden küh-ı sengīn-esās-ı temkīn mütezelzil mi olur ve dirāḡt-ı kühn-sālūñ ḡavāle-i şāḡ-ı yek-āvīzinden cüybār-ı hemvār-ı [T2-272b] çemenzār-ı vaḡār¹⁹⁰² müteḡayyir mi olur hemān ol ser-āmed-i meydān-ı şerāmet yaⁿⁱ şīr-i künām-ı şalābet *kerrema'llāhu vechehü* pīş-i

¹⁸⁹⁷ nazm A, E, M, T1, T2; beyt Ş

¹⁸⁹⁸ Bādī-i, Gültekin, s. 333.

¹⁸⁹⁹ Hādī-i ümem Şāḡ-ı Necef kez ser-i temkīn/Der-ma^{reke}-i rezm buved küh-ı taḡammül A, E, M, T1, T2; Ş'de yok.

¹⁹⁰⁰ Bana Hayber ünvanını anam vermiştir. Ben korkunç ormanların aslanıyım. Kılıca kılıçla mukabele etmesini bilirim. Ali Himmet Bekri, Osman Keskinoglu, *age*, s. 348.

¹⁹⁰¹ ḡayāt-baḡş M, Ş, T1, T2, E; ḡüyānet-baḡş A

¹⁹⁰² vaḡār A, M, T1, E, Ş; vefā T2

dest-leg-i ŧıvesinde yed-i tūlā tūlā gösterüb neheng-i müŧrik āŧām-ı Zū'l-fiķār'ı ŧā'ika-i [T1-156a] serkūb-ı bī-āmān-ŧıfat ol kūh-ı pā-be-cāy-ı dālālūñ kulle-i ser-i felāket-medārına bir gūne [M-192] havāle eyledi ki Mürħab'a muħāfaza-i cān intiķām-ı birāderden aķdem görünüb,

beyt

[ŧ-202a] Ammā gelicek ma'rekeye ħaŧm-ı tehī-maġz

ŧemŧiri¹⁹⁰³ ķor endiŧe-i zırh u siper eyler

Tıbķı üzre bīm-i cānla tāb-ı ŧemŧir-i cān-sūz-ı Ĥayderi'den ħayme-i cūbīn-i ķermīne-i müŧemme'-sipere tevārī eyledi.

beyt

Geh-i veġā zi-nehīb-i tū dest ü tīġ-i 'adū

Feted zi-kār ķü dest-i ķenār u tīġ-i ħilāf¹⁹⁰⁴

Ammā dem-i berķsān-ı Zū'l-fiķār ħirmen-i siperi dü-nīm idüb ŧāh-bāz-ı hevā-gīr gibi beyza-i miġferi üzre āŧiyān-gīr oldı. Bi'l-āħere anı daħi sezā-yı cāy-ı ārām görmeyüb beyza vü miġfer ü ser-i bī-ferin nuķl u cān u dest-būy-ı mestān gibi ŧaķķ itdülden ŧoñra cumhūr-ı mü'ellifin rivāyeti üzre ŧandūķa-i ħazef-rize-i müzahrefāt-ı iŧrāk olan beden-i siriŧtin tā kūhe-i zīne dek dü-pāre eyledi.

*nazm*¹⁹⁰⁵

Fikende bā-elif-i tīġ-i kīne ez-ser-i Ķāf

Be-gāh-ı ħamle-i kīn raħne raħne ķün ser-i sīn

[A-104b] Ĥakkā ki ķādī-i rāst-ħükme-i ħüsām-ı Murtażavī mādde-i cism-i Merħab'da ķısmet-i [E-113b] 'ādile merāsimin mürā'āt idüb tınet-i¹⁹⁰⁶ āyine-rūy-i mücevher sīmāsı ki dü-nīme-i cism-i keŧif-i Merħab miyānesinde dü-kūh beyninde cereyān iden zülāl-i ŧāf idi. ¹⁹⁰⁷ الحسنه بين السنين me'ālın tebyīn eyledi füŧāħā-yı ħuzzārdan birisi,

*ŧi'r*¹⁹⁰⁸

على حمى الاسلام من قتل مرحب

¹⁹⁰³ ŧemŧiri A, E, M, T1, T2; ŧemŧiri ŧ

¹⁹⁰⁴ *beyt*: Geh-i veġā zi-nehīb-i tū dest ü tīġ-i 'adū / Feted zi-kār ķü dest-i ķenār u tīġ-i ħilāf M, A, T1, T2, E, ŧ; A'da yok.

¹⁹⁰⁵ nazm A, M; beyt T1, T2, E, ŧ

¹⁹⁰⁶ tınet-i A, M, ŧ, T1, E; ŧemŧir-i T2

¹⁹⁰⁷ İki ķirkin arasında bir güzel.

¹⁹⁰⁸ ŧi'r A, M; beyt T1, T2; ŧ'de yok.

Manzūme-i mürvāridīn ser-i isti‘dād-ı Murtażavī’ye nişār itdūgi revāc-yāfte-i mezādğāh-ı [T2-272b] iştihārdur ammā ‘amme-i Ḥayberiyān’uñ medār-ı istizhārları olan kulle-i raşīnū’l-binā-yı vüçūd-ı Merḥab şadme-i şā‘iqa-i şamşām-ı Ḥayderī’den [T1-156b] ḥarāb olıcağ ğubār-ı ḥamiyyet-i cāhiliyye dīde-i şu‘urların ḥīre idüb şīr-i düşmen-gīr-i Ḥudā āvāze-i yekbāre-i ḥamle-i fedāyīde bī-ķarār oldılar ammā şahre-i¹⁹¹⁰ şammā-yı şaḥta ḥamelāt-ı ķavarīr müntic oldıgı ḥāletde nāyil ü sindān-ı āhenīnine şademāt-ı beyzden¹⁹¹¹ müretteb olan fā’ide ḥāşıl olub birbirine müte‘ākīb heşt-nefer-i rü’esā-yı kīne-ver-i rezm-āzmāları ḥāne-i keşīfū’l-bünye-i ḥayātların ḥüccet-i ķatī‘a-i Zü’l-fiķār’la fūrūḥt idicek baķıyyesi ejder-i dü-ser-i Zü’l-fiķār’uñ heybet-i ğüşāyiş-dehān-ı¹⁹¹² iltikāmından tersān u cān-tapān(?) dāḥil-i ḥişāre ğürīzān oldılar. Sevād-ı kefere-i Yehūd ruķ‘a-i beyāz-ı ‘arşadan nā-būd oldukları ḥilālde bir Yehūd-ı bed-nümūd ol naḥl-i ser-efrāz-ı şehāmeti nişāne-i ḍarbe-i yek-āvīz idüb siper-i zerīne-nāflerin muķābil-i dāşte-i¹⁹¹³ müdāfa‘at olduklarında nev‘ān müsāhele-i temāsük-i iktizāşı ile siper-i zer-kārları mānende-i ğül-i şad-berg ol ğülbün-i ‘izz ü nāzuñ şāḥ-ı ḥoş-cünbüş-i bāzūsından zemīne fütāde oldı. Ol ḥilālde bir Yehūd-ı düzd-reviş-i çālāk-dest daḥi ‘ayyār-ı siyeh-püş-ı şeb dest-i [M-193] rüzdan rübāyende-i tıbķ-ı zer-nigār-ı āfitāb oldıgı gibi rübūde-i pençe-i çābük-ḥīz idüb cānib-i ķal‘aya kām-engīz-i ğürīz oldılar. Bu ḥālet-i nā-mesbūk vuķū‘ından ol ḥum-ı pür-feyż-i meykede-i velāyet ser-cüş-ı ‘ār u ser-püş-endāz-ı ıztībār olub seyl-āb-ı tīz-ḥīz-i kef-feşān gibi dervāze-i ḥişāra şitābān oldı ve ḥendeķ-i pehn ü ‘amīķinden pelengāsā pertāb idüb ser-pençe-i ğāzenferānesin ğirībān-ı āhen-düz-ı ḥişāra bāz eyledi. Ol bāb-ı menī‘ ü āhenīn ki Sedd-i Sikender [T1-157a] ruḥ-süde-i pāy-ı [T2-273a] istiḥkāmı idi müsteķarr-ı metīn ü südde-i raşīnden [Ş-202b] mücellled- [E-114a] taķvīm-i kühn gibi kuvve-i bāzū-yı himmetle ķal‘ idüb ol bālā-dest-i ma‘ārik-i hüner yed-i yüsrāsıyla teterres eyledi. [A-105a] Tā ķahramān-ı ḥarb vaż‘-ı evzār idinceye dek ol muḥīṭ-i mevvāc-ı şalābet ol taḥta-pāre ile her sū hengāme-ārā-yı ḥamāyildār gibi cevlān eyledi.

¹⁹⁰⁹ İslām’ın koruyucusu Ali Merhab’ı öldürdü. Sabahın yükselmesi gibi onu kılıcıyla fırlattı.

¹⁹¹⁰ şahre-i T2; A, Ş, E, M, T1’de yok.

¹⁹¹¹ beyzden A; beyzadan M, T1, T2, E, Ş

¹⁹¹² heybet-i ğüşāyiş-dehān-ı M, T1, Ş, E, T2; heşt-ğüşāyiş-i dehānı A

¹⁹¹³ -dāşte-i M, T1, Ş, E, T2; rāste-i A

*beyt*¹⁹¹⁴

Ahşente zihî kevkebe-i şevket-i nîrû¹⁹¹⁵

Hakka bu kadar ancak olur kuvvet-i bâzu

İmâm Bâkır *radıya'llāhu 'anh* te'sîs-i binâ-yı rivâyet itmişdür ki Hâzret-i Murtażâ-yı cihân-ārâ halka-i bâb-ı hişârı girifte-i pençe-i saht-gîr idüb kullâb-ı ictizâba tâb viricek temâmî-i ebdân-ı cedrân-ı hişâra bir gûne zelzele-i irtî'âş sereyân itdi ki Şafıyye binti Hıyeyy bin Ahtâb firâz-ı serîr-i hâlesânında tekyezede-i nâz¹⁹¹⁶-bâliş-i ârâm iken zemîne sâkıt olub kûşe-i 'izârında mâh-ı gülef-dâşte gibi âşâr-ı¹⁹¹⁷ zaḥm bedîd oldı. Ebṭâl-i Hışn-ı Kâmuş u sükkân-ı huşun-ı uḫrâ bu hâlet-i 'acîbe-i ḫired-güzâr müşâhedesinden ki ḫâric-i tavḫ-ı beşerî olmağla ḫarḫ-ı 'âdât maḫûlesinden ma'dûd idi ya'ni ol cerrâḫ-ı çîre-dest-i dükkân-ı şecâ'atüñ bu gûne dehân-ı pîrân-ı kühen-sâlden nez'-i dendân-ı fersûde itmeden âsanter ḫal'-i bâb-ı ḫayber itdügün sencide-i mîzân-ı nazar itdüklerinde, mışrâ¹⁹¹⁸

حیران چنان بماند که زاغ از دهن پرید¹⁹¹⁹

meşeline mızreb olub bi'z'-arûre kemend-i ḫünîn-târ-ı âmânü'l-emânî künbed-i muḫarnes-revâḫ-ı eflâke peyvend eylediler.

*beyt*¹⁹²⁰

İder gâv-ı zemîn taḫtü's-şerâda nâle gürzinden

Zuḫâl bâm-ı felekde dest-i tûğinden amân ister

Mü'essis-i mebânî-i veğâ cenâb-ı 'Aliyyü'l-Murtażâ *kerrema'llāhu vechehü* bir müddet daḫi zaḫîr-i mülk ü millet olan zaḫr-ı ḫavîleri üzre ol bâb-ı sengîni cisrâsâ vaż' [T1-157b] idüb ceyş-i İslâm ol ma'berden ḫal'aya duḫûl itdükleri Şevâhidü'n- [T2-273b] Nübüvve'de muşarraḫdur.¹⁹²¹ El-ḫâşıl intifâ-yı şerâr-ı peygâr 'aḫbinde ol bâb-ı âhenîni mânend-i mervaḫa-i ḫafîfевârî zaḫrlarına bir vechile endâḫte buyurdılar ki ṭâ'ir-i sebük-pervâz gibi heştâd-veceb¹⁹²² mesâfede âşiyân-gîr-i istikrâr oldı.

¹⁹¹⁴ beyt A, Ş, T1, T2, E; nazm M

¹⁹¹⁵ nîrû M, E, T1, Ş, T2; bâzû A

¹⁹¹⁶ nâz- A, T1; çâr- M, T2, E, Ş

¹⁹¹⁷ âşâr-ı A, M, Ş, T1, E; âzâr-ı T2

¹⁹¹⁸ mışrâ' Ş; A, E, M, T1, T2'de yok.

¹⁹¹⁹ Öyle hayran oldu ki sanki ağzından karga uçmuş (gibi kaldı).

¹⁹²⁰ li-münşi'î M; E, T1, Ş, T2, A'da yok.

¹⁹²¹ muşarraḫdur A, T1, T2, E, Ş; meştürdur M

¹⁹²² heştâd-veceb M, T1, E, Ş; heştâd T2; hüşyâr-bezest(?) A

beyt

Şıdqlıla merd-i Hūdā eylese şarf-ı himmet

Kāgıd-ı bād gibi āheni perrān eyler

Medīha-serāyān-ı zemān [M-194] ol bābda bu vechile nāṭıka-güşā-yı sitāyiş olmuştur¹⁹²³.

*şîr*¹⁹²⁴

على رمى باب المدينة خبير

¹⁹²⁵ [E-114b] ثمانين شيرا واقیالم بسلم

Daḳīka-sencān-ı fenn-i siyer ol bābuñ vezni sekiz yüz menn olmak üzere ikāme-i şāhīn-i¹⁹²⁶ terāzū-yı taḥkīk itmişlerdür. Haḳḳā ki ol devḥa-i tāze-nümāy-ı ḥadīka-i şerefdan nev-be-nev serzede olan berg ü bār-ı hüner-i nā-mükerrer dil [A-105b] ü dīde-i bīgāne vü āşināyı şīşe-i şükūfe-i dehşet ü istiḥcāb u ṭabaḳ-ı fākihe-i ḥayret ü istiḡrāb idüb cānib-i aḍāddan mütebārız olan figān-ı istīmāne ṭaraf-ı eveddādan zuhūr iden gül-bāng-i taḥsīn ü zemzeme-i āferīn cevvi-i hevāda reh-bend-i taşāḥūd oldı. Muṭeberāt-ı nūsaḥ-ı siyerdan Müntekā'da Mevlā-yı fahrü'r-rūsül Ebū Rāfi' den ve Tavzīh'de İmām Ṭaberī'den ve Mevāhibü'l-Ledüniyye'de İmām Kaşallānī'den resīde-i ḥadd-i tevātür ü aḡleb-i [Ş-203a] mü'ellifāt-ı siyer-i seyyidü'l-beşerde rivāyet-kerde-i ḥafaza-i āşārdur ki ḥumūd-ı tenevvür-i kifāḥ aḳabinde¹⁹²⁷ aḳvā-yı aşḥābdan heftād-nefer-i tenūmend-i zūr-āzmā ol bāb-ı āhenīnün taḥrīki için yek-dest-i şarf-ı kuvvet ü ḥavāle-i pençe-i ḡayret idüb bir pehlūdan pehlū-yı digere taḳlībde aḍem-i istiḥāatlerinden püşt-i destlerin zemīn-i maḥzerete bast eylediler.

beyt

Degül taḳlīde¹⁹²⁸ ḳābil pençe-i şīr-i Hūdā'dur bu

Bu kuvvet ḥāşşa-i dest-i aḳıyyü'l-Murtażā'dur bu

[T2-274a] Cumhūr-ı muḥaddişīn [T1-158a] mesleḡi üzere cenāb-ı Murtażā'dan şudūr iden bu ḥālet ki muḥākī-i ḥarḳ-ı aḍetdür kuvvet-i aḍiye-i cismāniyye olmayub

¹⁹²³ Medīha-serāyān-ı zemān ol bābda bu vechile nāṭıka-güşā-yı sitāyiş olmuştur A, M, Ş, T1, E; T2'de yok.

¹⁹²⁴ şîr A, M, Ş; beyt T2; nazm E, T1'de yok.

¹⁹²⁵ Hz. Ali Hayber şehrinin kapısını seksen karış uzak mesafeye fırlattı.

¹⁹²⁶ şāhīn-i A, M, Ş, E; şāhideyn-i T1; şāḥeyn T2

¹⁹²⁷ aḳabinde A, T1, E, Ş; aḳıbde M, T2

¹⁹²⁸ taḳlībde, Gültekin, s. 337.

belki kuvvet-i kudsiyye-i rühāniyye ile şüret-yâb olduğu şahîfe-pîrây-ı Şerh-i Mevâkıf'dur.

beyt

Gerekse ma'nevî olsun gerekse¹⁹²⁹ kuvvet-i şürî

Hele hayli şerefdür maşdar olmak böyle hâlâta

Hulâşa-i maqāl ol şāhib-kırān-ı heft-hvān-ı ma'nā peyām-ı istīmān-ı Hayderiyān'ı dergāh-ı şehensāh-ı ins ü cānna inhā idüb mādde-i āmānda¹⁹³⁰ isticāzeden soñra bi'l-cümle zehāyir ü esliha vü emvālleri müselleme-i taşarruf-ı guzāt olub aqsām-ı mukteneyātdan¹⁹³¹ bir şey'-i nāçiz-i cüz'iyi bile pinhān-dāşte-i enbān-ı teğāfül iderlerse nakd-i revānları dañi 'ilāve-i emvāl olmak şartıyla i'çā-yı amān buyurdılar. Rivāyet-i uhrāda her biri bir şütürbār-ı ta'āmla mevātın-ı uhrāya zimām-keş-i celā olmak şartıyla müsā'dei amān buyurılıb şüret-i ketm-i eşyāda resm-i amān dañi İmān gibi meslūb olmak üzre hibāl-i 'uhūdı cilvegāh-ı 'uqud eylediler. [E-115a] Ferīde-i tāt-ı rivāyetdür ki Hayder-i hüner-ver-i kerem *kerrema'llāhu vecchehü* kılā'-ı Hayber üzre fātiha-hvān-ı feth olduğu peyām-ı beşāset nizām-ı kâ'ide-i rahle-i risālet *'aleyhi efđaltü's-şalavātü ve't-tahıyyat* cenābına İrās-ı intihā-yı merātib-i inbisāt idüb reh-āverd-i fütūh-ı celīle ile mülāzemet-i sedde-i sidre-sāye resīde olduñda şāhensāh-ı Refref-serīr-i memālik-i 'illiyīn āfitābvār hayme-i āsumān-ı kadr-i [A-106a] celāllerinden [M-195] haṭavāt-ı ikrāmıla istikbāle tūlū' buyurub dūşizegān-ı mu'anber-tutuğ-ı harīm-i behişt ḥamyāze-keş-i ḥasreti olan bāzū-yı dil-cūy-ı iltifātlarıyla der- [T1-158b] āgūş buyurdılar ve mevrīd-i zülāl-i 'ināyet olan leb-i mu'ciz-feşānlarıyla miyāne-i bādām-ı dü-çeşmin şekersitān-ı buse-i maḥabbet idüb piste-i nemekīnlerinden¹⁹³² bu güne khand-rīz-i ḥande-āmīz oldılar ki yā 'Ali قد بلغنى¹⁹³³ *بينائك المشكور وصنيعك المذكور* rivāyet-i uhrāda yā 'Ali āb-rīz-i mesā'ī-i pesendīde vü ḥıdmet-i ḥamideñ sezā-yı sikke-i rızā-yı peygāamberānem¹⁹³⁴ olmuşdur [T2-274b] buyurdılar. Bu mu'āmele-i germ-ā-germ-i nevāziş ü iltifāt bürme-i zāmīr-i

¹⁹²⁹ gerekse A, M, T1, E, Ş; gerek T2

¹⁹³⁰ āmānda A, E, M, T1; āmālda T2, Ş

¹⁹³¹ mukteneyātdan A, E, Ş, M, T1; muğyinātdan (?) T2

¹⁹³² nemekīnlerinden A, M, Ş, T1, E; temkīnlerinden T2

¹⁹³³ Övülen haberlerin ve anlatılan hizmetlerin bana ulaştı.

¹⁹³⁴ peygām-berānem A, T1, Ş, T2, E; peygām-berāne M

Murtaẓavî'ye mâye-i ğaleyân-ı ŧevk olmağın reŧeĥât-ı girye-i müserret kenâre-i ser-pûŧ-ı ecfânından seyelân eyledi.

beyt

Her kaçtre-i kemînesidür dürr-i ŧâhvâr

Ol girye ki tereŧŧuĥ ide luĥf-ı yârdan

Ĥâzret-i faĥr-i ʿâlem *ŧalla'llâhu ʿaleyhi ve sellem* yâ ʿAli bu girye-i neŧât mıdur yoĥsa girye-i endüh mıdur diyü istiŧkâf-ı serîre-i zâmîr buyurduklarında ĥâŧâ yâ Resûla'llâh;

rubâʿî

[ŧ-203a] Olmağda vezân nesîm-i cân-baĥŧ-ı ĥuzûr

Oldı keder âyine-i kaçbümden dūr

Ser-cûŧ-ı¹⁹³⁵ neŧât-ı ŧevkden olmuŧdur

Her müy-ı ten nizâr-ı mîzâb-ı sürûr

Ĥâlâ pîrâye-i siyeh-riŧte-i müjġânım olan kaçarât-ı mürvârîd-i¹⁹³⁶ siriŧk idrâr-ı tîre-miğ-i ĥüzün ü endüh degül belki¹⁹³⁷ fevvâre-i nüzhetkede-i ŧevk ü meserretdür yâ Resûla'llâh ġencûr-ı ĥizâne-i ŧefâʿat-i ʿuzmâ vü ŧehriyâr-ı eriġe-ârâ-yı risâlet-i kübrâ olan zât-ı ʿâlî-cenâbuñ ki kâffe-i kāyinât rûz-ı hevl-engîz-i rüstâĥizde leb-i ġevher-bâruñdan nîm-cünbüŧ-i ŧefâʿate dil-beste vü ʿâmmе-i ŧavâyif-i maĥlûkât ʿarŧa-i müzehheb-sûz-ı ʿaraŧâtda sevda-yı kemter-niġâh-ı ĥimâyetüñle dil-ĥastedür. Sükkân-ı kıbâb-ı mülk ü melekût tuġeyl-i vücüduñ ve kaçtân-ı zevâyâ-yı nâsüt u lâĥüt rîze-çîn-i sukaçte-i [T1-159a] cüduñdur. Bu [E-115b] kaçer-i kemterîñüñ perverde-i sifâl-i ʿacz ü nâ-tüvânı olan olan berg-sebz-i¹⁹³⁸ ĥıdmet-i muĥâkġarânesin ŧâyân-ı ŧâmme-i teŧekkür ü irtizâ buyurasız da¹⁹³⁹ ŧimdi serâçe-i derûn-ı maĥzûnum tâbnâk-i âfitâb-ı feraĥ olmayub ne zemân olsun yâ bu ʿabd-i kemterîñ ser-mest-i raĥîk-i meserret olmayub kim olsun?

beyt

Ġonce-i ĥâtırımı itdi nesîm-i luĥfuñ

¹⁹³⁵ ser-cûŧ-ı A, M, E, T1, T2; ser-ĥoŧ-ı ŧ

¹⁹³⁶ mervârîd-i, Ġültekin, s. 338.

¹⁹³⁷ belki T2; A, E, M, ŧ, T1'de yok.

¹⁹³⁸ sukaçte-i cüduñdur kaçer-i kemterîñüñ perverde-i sifâl-i ʿacz ü nâ-tüvânı olan olan berg-sebz-i A, M, T1; T2'de yok.

¹⁹³⁹ buyurasız da E, M, T1, ŧ, T2; buyurasız siz de A

Tabağ-ı verd-i muṭarrā gibi ser-püş-endāz

Diyü eczā-yı cevāba¹⁹⁴⁰ şīrāze-bend-i ādāb olıcağ cenāb-ı ḥulāṣatī'l-verā *ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* bu vechile tevķī^c-keş-i menşūr-ı beşāret [A-106b] oldılar ki yā 'Ali saña [T2-275a] pīrāye-i ser-isti^cdād olan tenhā benüm. Şeh-per-i Anka-yı bālā-pervāz-ı rızā-yı peygāamberānem degül belki müretteb-i kār-hāne-i hestī vü¹⁹⁴¹ āferīninde-i 'avālim-i bülendī¹⁹⁴² vü pestī ḥazret-i ḥudā-yı zü'l-celāl ü ḡanīyy-i bī-hemāl *cellet 'azametühü* ve bi'l-cümle rüsül-i melā'ike-i kirām *'aleyhimü's-selām* ḥil^cat-i kevneyn-bahā-yı rızālarıyla düş-ı istihkākāuñ pīrāste itmişlerdür.

beyt

Zihī sa'ādet-i 'uzmā-yı [M-195] şūret ü ma'cānā

Ki destine şunıla ḥüccet-i rızā-yı Ḥudā

Nigāşte-i muḥāsebān-ı defter-hāne-i āşārdur ki faḥrū'l-mürselīn *'aleyhi's-şalātū ve 's-selām* ḥazretleri ferdā-yı rüz-ı pīrüz-ı fetḥde Ḥiṣār-ı Ḳamūş'a şeref-resān-ı ḥuzūr olub Kināne bin Ebī el-Ḥuḳayḳ'ı ki iḳlīd-i fetḳ ü retḳ-i umūr-ı Ḥayber vā-beste-i ḥall ü 'aḳd-i taşarrufı idi. İstāde-i¹⁹⁴³ mevķif-i ḥiṭāb idüb gencīne-i Ebī el-Ḥuḳayḳ'dan ki meşḥūn-ı şandūka-i tevātūr idi, istişkāf buyurdılar. Cevheriyān-ı çār-sūy-ı eḥādīş genc-i ma'ḥūd taḥķīķinde bu vechile fūrüzına cünbān kırtās u ḳalem olmuşlardur ki evā'il-i ḥālde melā'ik-i post-ı berre envā' zer ü zīver-i silk ü 'uḳūd u dürr ü cevher idi ki [T1-159b] perdegīyān¹⁹⁴⁴-ı ekābir-i Ümmü'l-Ḳurā ba'zı çeşn ü şūr vuḳū'ında irsāl-i mürāhene ile isti'āre iderler idi. Ebī el-Ḥuḳayḳ'uñ nev-be-nev merāķī-i şervete i'tilāsı gencin daḡi tūde-i māh gibi rüz-ı eفزūn itmegin ḥavāşıl-ı zurūfā 'adem-i güncāyişden tebdīl-i enbān-ı gūsfend ü çermīne-i gāv iderek pūstīn-i şütürde ḳarār itmiş idi. Kināne cevāb-ı seyyidü'l-ebrārda genc-i ma'ḥūdı mühimmāt-ı kārzār u teferruḳa-i rüzgāra şarf eyledüm diyü giriḡte-i girīve-i ḥilāf olduğından ḡayrı yemīn-i dürüg-āmīzi daḡi imzā-yı nemīka-i nā-şavāb eyledi. Cenāb-ı ḡayrū'l-verā yā bu kāh-rīze-i maḳālūñ zımnından çirk-ābe-i [Ş-204a] ḥilāf zuhūr iderse nāḡun-ı ser-tīz-i şemşīr gerden-i ḡayātīñuzdan fekk-i [E-116a] rişte-i amān itsün mi buyurduḳda

¹⁹⁴⁰ eczā-yı cevāba A, E, Ş, M, T1; T2'de yok

¹⁹⁴¹ benim şeh-per-i Anka-yı bālā-pervāz-ı rızā-yı peygāamberānem degül belki müretteb-i kār-hāne-i hestī vü āferīninde-i M, E, Ş, T1, T2, nīm-şehperr ü āferīninde-i A

¹⁹⁴² bülendī A; bülend M, T1, T2, Ş, E

¹⁹⁴³ istitāde-i A, E, M, Ş, T2; istāde-i T1

¹⁹⁴⁴ perdegīyān A, E, T1, Ş, T2; bürdgiyān M

bu tavḳ-ı [T2-275b] saht-nişin-i şartı teslīm-i i'naḳ-ı rızā eylediler. Seccāde-pīrāy-ı şerī'at-ı ğarrā 'aleyhi şalavātü'l-verā hazretleri bu ḳavl üzre hazret-i şeyḫeyn-i mükerremeyn ve cenāb-ı 'Aliyyü'l-Murtaẓā'yı raḳam-pīrāy-ı ḳabāle-i şehādet buyurub a'yan-ı Yehūd'dan daḫi on neferi nigāşte-i cerīde-i iştihād buyurdılar. Ol ḫilāle 'āḳıbet-endiŷān-ı Ḥayber'den birisi perde-i hem-sedde¹⁹⁴⁵ yā Kināne andan tersānum ki 'alāḳa-i emvāl saña naḳd-i āmāde-i amāndan daḫi māye-i ḫirmān ola. Silsile-i şartı olmadan māl-ı ma'hūd-ı mazbūt maḫzen-i taşarrufuñ ise yāḫūd cāsūs-ı müteḫayyile-i şu'uruñ maḳāmından ḫaber-dāşte ise ketm [A-107a] itmeyüb fedāsını bahā-yı metāf-ı nā-yāb-ı ḫayāt itmegi ser-māye-i sūd 'add eyle ve¹⁹⁴⁶ yoḫşa lā-şekk cānib-i āsumāndan münhiyān-ı ğayb-ı Muḫammed'i [T1-160a] vāḳıf-ı desīse-i rāz iderler de şoñra saña siyāhī rū 'ilāve-i helāk olur diyü nıḳḫvāhāne-i taḫrīk-i dehān-ı nuşḫ eyledükde hemān kāse-i çirk-ābe cebīnin¹⁹⁴⁷ pür-mevc-i girih-i ğazab idüb cevāb-ı¹⁹⁴⁸ cehūd-ı cehūdāne ile mazīḳ-i inkār u ısrārda istiḳrār eyledi ammā perverdigār-ı 'ālem ḫabīb-i muḫteremin berīd-i mesīre-i melekūt vesātıtıyla ol ğıyābe-nişin-i kitmān olan genc-i pinhāndan āġāḫ eyledi. Ḳavl-i āḫirde ber-güzide-i āferiniş 'aleyhi's-şalātü ve's-selām birāder-i [M-197] Kināne Sa'lebe bin ebi el-Ḥuḳayḳ'dan istiḫbār-ı ḫāl-i me'āl buyurduḳlarında bu vechile berdāşte-i 'arzagāḫ-ı celāl eyledi ki benüm daḫi meş'ale-i vuḳūfum efrūḫte-i tarīḳ-i taḫḳīḳ degüldür ancaḳ bu ḳadarca cilvegāḫ-ı peyk-i maẓannemdür ki Kināne ekşer-i aḫyānda ḫiŷār-ı Neḫāt'da vāḳi' filān ḫarābe eḫrāfında mār-ı gencīne gibi gerdeşden ḫālī degül idi. Ol mevāki'-i maẓānn kāvīde-i ma'āvil-i tefahḫuş olunsa cā'iz ki¹⁹⁴⁹ bir maḫalden serzede-i zuḫūr ola. Benāberīn Zübeyr bin el-'Avvām *radıya'llāhu 'anh* mevḳi'-i ma'hūdda me'mūr-ı kāviş buyurulmaḫın sehl¹⁹⁵⁰-i vücūḫ üzre rāz-ı sebük-serān-ı heves-kār gibi nümāyān olub rūḫ-ı Ḳārūn'a vesīle-i ḫirāş-ı tāze oldı.

beyt [T2-276a]

تهی کردند ان جایی که زرداشت

¹⁹⁴⁵ hem-sedde M, Ş, T1, T2, E ; hemde A

¹⁹⁴⁶ ve A, E; Ş, T, T2, M'de yok.

¹⁹⁴⁷ cebīnin A, E, Ş, M, T1; cebīn T2

¹⁹⁴⁸ cevāb-ı M, E, T1, Ş, T2; cevānib-i A

¹⁹⁴⁹ ki M, T1, T2, E, Ş; ger A

¹⁹⁵⁰ eshel M, Ş, T1, T2, E; sehl A

که تخم افشانند بر خاک و که برداشت¹⁹⁵¹

Pes Yehūd-ı Ḥayber'ün peyvend-i ʿämme-i şart itdikleri hibāle-i şartda ʿuqde-i ġadr vuqūʿı ser-i bī-sāmānlarından refʿ-i sāye-bān-ı amān itmegın cenāb-ı eşrefü'l-verā Kināne'yi Muḥammed bin Mesleme'ye teslīm [E-116a] buyurub seng-i āsiyā-yı sitekle sergeşte-i beyābān-ı¹⁹⁵² fenā itdüğü birāderi Maḥmūd bin Mesleme'ye kışāşen Kināne'nün daḥi çirk-ābe-i ḥūnı nāvdān-ı şemşirden icrā olundu.

beyt

بزر مقدور بودش جان خریدن

بدینسان کوهری ارزان خریدن¹⁹⁵³

ولکن¹⁹⁵⁴ حسش فتوی [T1-160b] چنان داد

که زر درخاک باشد عمر بر باد¹⁹⁵⁵

Bakıyye-i Ḥayberiyān şayeste-i helāk olmışlar iken zīr-i tiğ-i minnetden¹⁹⁵⁶ ruḥşat-ğüzār-ı erzānī buyurılıb kārūre-i bed-būy-ı ḥayātların şadme-i seng-i bevārdan ʿafv eylediler ancak nisvānı pā-beste-i ḥalḥal-ı seby eylediler.

Cem' ü Takşim-i Ğanāyim-i Ḥayber

Hāme-ğirān-ı cerāyid-i āşār-ı nebevī rādde-keş-i taʿyīn olmışlardur ki ḥazret-i seyyidü'l-ʿArab ve'l-ʿAcem *şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* Fervet bin ʿAmr-ı Beyāzī *rağiya'llāhu* [A-107b] *anhu* cem'-i Ğanāyim-i Ḥayber'e taʿyīn buyurmağın aqşām-ı aqmişe vü emtiʿa vü esliḥa vü enʿām ü eţimeyi ber-āverde-i şahn-ı [Ş-209b] Neţāt eyleyüb nāf-ı künbed-i sipihre sāyide olıcaq mertebe ħirmen-i emvāl ü erzāk ferāhem eylediler. Emr-i ʿālem-mutāʿ-ı nebevī üzre münādiyān refʿü'ş-şadā

ادو الخياط ولمخيط فان الغلول عاروشنار ونار يوم القيامة ومن امن الله واليوم الاخر لايسق بمائه زرع الغير ولايطاء امرأه حتى

nidāsiyla ebvāb-ı mesāmi'-i aşḥāba zarb-ı meşʿale-i intibāh itmegın eyyām-ı kārzārda çide-i dest-i intihāb olan eşyāyı sūzenden rişteye varınca endāhte-i mecmū'a-i beytü'l-māl eylediler. Hāşiye-i metn-i [T2-276a] rivāyetdür ki Kirkere

¹⁹⁵¹ Altınların olduğu yeri boşalttı. Bazen toprağa tohum saçtı bazen hasat etti.

¹⁹⁵² beyābān-ı A, E, M, T1, Ş; beyān-ı T2

¹⁹⁵³ بدینسان A, T1, T2, E; بدنیا M

¹⁹⁵⁴ حسش A, T1, T2, E; جنبش M

¹⁹⁵⁵ بزر مقدور بودش جان خریدن بدینسان کوهری ارزان خریدن¹⁹⁵⁵/ولکن¹⁹⁵⁵ حسش فتوی [T1-160b] چنان داد/که *beyt* A, M, E, T1, T2; Ş'de yok.

¹⁹⁵⁶ minnetden A, M, E, T1, Ş; mişnetden T2

¹⁹⁵⁷ Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kimseye, suyunu başkasının ekinine dökmesi, yani hamile (esire)ye teması helal değildir. Keza Allah'a ve ahirete inanan mü'min kişiye, istibra hasil olmazdan önce esire kadına teması helal olmaz. Keza Allah'a ve ahirete inanan kimseye, taksim edilmezden önce ganimet malından satması helal değildir.

nām bin ‘abd-i rû-siyeh-i zencî-nijād ki hengām-ı h̄arekāt-ı¹⁹⁵⁸ seferiyyede raḥl ü metāc-ı nebevî anuñ süpürde-i ‘uhde-i muḥāfazası oldığından ğayri evkāt-ı muḳātelātda daḥi ‘inān-ı yekrānları girifte-i ser-pençe-i muḥāreseti idi. Ol [M-198] eṣnāda kilīm-i siyeh-tār-ı bedeni t̄ire-künc-i dehl̄iz-i mezāra mefrūş olmağın cenāb-ı set̄ire-şinās-ı ‘ālem *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* anuñ emrinde ḥālā nişīmeng-ḡir-i aḥkār-sitān-ı n̄irāndur diyü ta‘yīn-i mekān buyurdılar. Aşḥāb-ı Kirām müte‘accibāne [T1-161a] bār-ḥāne-i faḳīrānesin¹⁹⁵⁹ tefahḥuş itdüklerinde ḳable’l-ḳısmıe bir köhne kilīm-i peşm̄ini berdāşte-i dest-i cesāret itdüğü müte‘ayyin oldu ve yine aşḥābdan birisi ol ḥilālde raḥle-enḡiz-i beyābān-ı fenā olmağın ‘allāme-i kütübḥān-ı serāyir-i dü-serā *‘aleyhi efdalü’t-teḥāyā* anuñ [E-117a] taḥta-pāre-i sāḥilzede-i tābūtı üzre mevc-enḡiz-i şaff-ı şalāt olmadan tecāfī buyurdılar. Aşḥāb-ı Kirām bu ḥāletden laṭme-ḥürde-i t̄ufān-ı ḥayret olub ḥikmetinden pürsān olduklarında ğanīmeye¹⁹⁶⁰ itāle-i dest-i cür’et itmişdür diyü keşf-i serīre-i ḥāl buyurdılar. Anuñ daḥi terekesi güzāşte-i enām̄il-i tefahḥuş olunduğda dü-dirhem ḳıymete nā-erzende-i mühre-i çendi ācerde-i dest-i yak̄īn itdükleri Ravzatü’l-Aḥbāb’da¹⁹⁶¹ ḥāmezedede-i Cemāle’d-dīn el-Muḥaddis’dür. Mā-ḥaşal envāc-ı ğanāyim-i Ḥayberiyān ki aḳsām-ı e‘dād u erḳām ü zirāc u mikyāl ü mizān iḥātasından bālāter idi. Efrāz-ı ḥams-şer‘iden şoñra rācil ü rākibe nisbet efrād u teşniye mürā‘ātıyla beyne’l-müslimīn taḳşīm buyurılıb tedāvī-i marazī vü cerḥīye¹⁹⁶² ta‘ahhüd iden ‘acāyız-i ṭabīn-nihāduñ daḥi dīk-i ümīd ü ḳārüre-i āmāllerin ḥişşe-i vāfiye ile māl-ā-māl eylediler ve ḥams-ı ḥāş-ı nübüvvetlerinden zümre-i Zī’l-Ḳurbī ki fūrū-ı şecere-i nisbet-i¹⁹⁶³ kerīm̄leri olan [A-108a] Benī Hāşim ü Benī ‘Abdü’l-Muṭṭalib’dür nāyil-i müntehā-yı āmāl buyurdılar.

beyt [T2-277a]

افاضه كرمش در جهان بود ساری

بدان روش که بکلشن اثر کند باران¹⁹⁶⁴

Cemāhīr-i bizāc-a-gīrān-ı çār-süy-ı āsar ittifaḳı bu mādde¹⁹⁶⁵ üzre şābitdür ki fūrümānde-i tengnā-yı zarūret ü iḥtiyāç olan mü’minīn-i fuḳarāyīnūñ mi‘de-i

¹⁹⁵⁸ ḥarekāt-ı A, E, M, Ş, T1; T2’de yok.

¹⁹⁵⁹ faḳīrānesin A, E, M, Ş, T1; bāthānesin T2

¹⁹⁶⁰ ğanīmeye A; ğanīmete M, T1, T2, E, Ş

¹⁹⁶¹ -Aḥbāb’da A, Ş, E, M, T1; -aḥbārda T2

¹⁹⁶² cerḥīye A; cereḥāya M, T1, T2, E, Ş

¹⁹⁶³ nisbet-i A, T2; neseb-i M, T1, E, Ş

¹⁹⁶⁴ Dünyaya cömertliğin feyzi yayıldı yağmurun gül bahçesine eser etmesi gibi.

fākalarına ğanāyim-i Ḥayber māye-i müşebba¹⁹⁶⁶ olub ba^cdeẓīn her biri nāyil-i derece-i şervet ü yesār oldılar. İmām Buḥārī ‘aleyhi’r-rahme Şaḥīḥ’inde ‘Abdu’llāh bin ‘Ömer *radīya’llāhu ‘anhümādan* ¹⁹⁶⁷ ماشبعنا حتى فتحنا خيبر خيبرين haberin çekīde-i ḥāme-i eşer eylemişdir. Merābi^c-i naẓīre-i eşerde mülteḳā-yı nehreyn-i şāfter-i ḥaberdür ki rüz-ı neşāt-endüz-ı feth-i Ḥayber ki ‘ıydü’s-sürür-ı rüze-keşān-ı miḥen idi temām-ı ḳulüb-ı ḥümāt-ı İslām neş’e-i kām ile [Ş-215a] şād-kām ve cerāyih-i ālām-ı eyyām merhem-i eltāf-ı İlāhī ile leb-beste-i iltiyām olduğu ḥāletde idi ki

*ḳıṭa*¹⁹⁶⁸

نماند شاهد کامی و رای پرده غیب

که روکشاده نیامد بجلوه کاه ظهور

هران مراد که دست هوس بان نرسد

بچشم حسرتیان بی تعب شود منظور¹⁹⁶⁹

Ya^cni şāḥsār-ı ümīd-i bār-āver ü gülbün-i maḳşūd-ı ğonce-perver ü ḳırābe-i neşāt-ı zülāl-i meserretle [M-198] memlū vü cūy-ı murād-ı pīrāmen-i gülistān-ı āmālde teşne-cū olduğu mekānda nā-gāh dest-i ‘ināyet-i müfettiḥü’l-ebvāb bir ṭaraf-ı nā-me’mülde daḥi derīçe-i [E-117b] meserret-i uḥrāya güşāyiş virüb ‘arāyis-i emānī-i ğayr-i ma^chūda cānib-i nā-mütevaḳḳı^cdan cilve-i ğayr-ı mükerrer ile ḥırāma āġāz eyledi. Netīce-i muḳaddemāt bu ki iḳtizā-yı teḳallübāt-ı rüzgār u istīlā-yı sefih-kārān-ı küffārla pānzedeḥ-sāle müddetden berü ğurbetkede-i zulmet-ābād-ı Ḥabeşe’de pā-beste-i dām-ı iztırār olan muḥācirīn-i miḥnet-āzmā ki birāder-i Ḥayder-i ğālib Cafer bin Ebī Ṭālib ve Ebī Mūsā el-Eş‘arī ve on altı nefer-i muvaḥḥid-i raşinü’l-iṭiḳād u çend-nefer-i mü’mināt-ı muḥācirāt ki esāmīlerin Muṭavvelāt-ı Basīte ḥāvīdūr. Reh-āverd-i ḥasret-i¹⁹⁷⁰ çend-sāle-i cān-süzla ki dehenleri lebrī-i maḳālāt-ı şükr ü şikāyet ü dīdeleri ḳatre-çegān-ı ḥün-ābe-i miḥnet ü meserret zāyīḳaları dimāġ-ı endüde-i zehr [T2-227b] ü nebāt [T1-162a] ü dilleri lezzet-āzmāy-ı ḥamīn-caḥīm-i hicr ü raḥīḳ-i na‘īm mülākāt-ı hey’et-i endühzede-i neşāt-āmīzle ğirye vü ḥandeleri hem-düş u teşekkī ü teşekkürleri hem-āġüş,

¹⁹⁶⁵ bu mādde A, M, T1, Ş, E; T2’de yok.

¹⁹⁶⁶ müşebba^c A; şeb^c M, Ş, T1, T2, E

¹⁹⁶⁷ Doyduk hatta Hayber’i fethettik.

¹⁹⁶⁸ ḳıṭa^c A; beyt M, T1, T2; nazm E, Ş

¹⁹⁶⁹ Gayb perdesinin ötesinde mutluluğun şahidi kalmadı. Yüzü açılmışlar ki çıkıp görünülen yerde uykudaydı. Heves eli her isteġe ulaşamadı. Hasret çekenlerin gözüne zahmetsizce göründü.

¹⁹⁷⁰ ḥasret-i E, M, T1, T2, Ş; ḥayret-i A

*beytü'l-mü'ellifehi*¹⁹⁷¹

Minnet Hüdâ'ya irdi firâkuñ nihâyete

Şükr vişâl virmedi nevbet-i şikâyete

mağâliyle meclis-i kudsiyyü'n-nizâm-ı risâlete çehre-sây [A-108b] oldılar. İbn Hişâm *'aleyhi'r-raḥme* zemzeme-perdâz-ı nağme-i rivâyetdür ki cenâb-ı seyyidü'l-ümem mağdem-i muhâcirinden fâyiz-i muntehâ-yı merâtib-i sürür olub 'amm-zâde-i âzâdeleri Ca'fer *raḍıya'llahu 'anhuñ* miyâne-i dü-dîdelerin büsegâh-ı leb-i şefâ'at-penâh buyurub kemâl-i inşirâhlarından ¹⁹⁷² مادری انا لیهما اسر بفتح خیر ام بقدم جعفر mürvâridin ṭabaḳ-ı yâḳūtfâm-ı la'ı-i âbdârlarından tehniyetü'l-ḳudüm-i Ca'ferî'ye nişâr buyurdılar ve çâşni-gîr-i elṭâf-ı rabbânî pîş-nihâd-ı guzât itdügi sufre-i cezîlü'n-ni'am-ı ganâyimden 'amme-i muhâcirin-i Hâbeşe'yi daḡi hişşe-i müşebbi'efrâziyla vâşıl-ı nişâb-ı ġinâ buyurdılar.

Tesmîmkerden-i Yehüd-ı Hâyer Hâzret-i Faḫrû'l-Enbiyâ râ¹⁹⁷³ *'aleyhi's-şalâhü ve's-selâm*

Nevâle-keşân-ı misâfirkede-i âşâr bu siyâḳ üzre tertîb-i simâṭ-ı aḫbâr eylemişlerdür ki bihretin-naḳş-ı kâr-nâme-i¹⁹⁷⁴ kâ'inât evvelîn-i saṭr-ı kütüb-ḡâne-i mevcüdât,

*beyt*¹⁹⁷⁵

Mekkî-i Yeşrib-mekân u seyyid-i âḡir zemân

Maḡrem-i sırr-ı nihân u hâdî-i râh-ı hüdâ

Hem-nefes-i rûḡ-ı ḳuds dürr-i ḡalevât-ı ḡafî

Hem-sefer-i Cibrîl birr-i derecât-ı ulâ

ya'ni cenâb-ı seyyidü'l-enbiyâ *'aleyhi efdalü's-şalât ü ekmelü't-teḡâyâ* ḡazretleri bir ġün yine Hışn-ı Ḳamüş'ı mağdem-i kerîmleriyle hem-pâye-i¹⁹⁷⁶ sipihri-zâtü'l-burüc buyurmuşlar idi ki ser-bâḡte-i [E-118b] şemşîr-i [T1-162b] ḡayderî olan Merḡab'uñ duḡter-i birâderi ve Selâm bin Mişkem'üñ hem-ser-i bed-aḡteri Zeyneb binti Ḥâriş-i Yehüdî ki dîk-cüşân-ı ser-fitne-i rüzġâr u mekkâre-i mekkâr-âmüz-ı

¹⁹⁷¹ beytü'l-mü'ellifehi M; beyt A, T1, T2, E, Ş

¹⁹⁷² Hangisine sevineceğimi bilemiyorum, Hayber'in fethine mi yoksa Ca'fer'in gelmesine mi?

¹⁹⁷³ râ A, E; T1, T2, Ş, M'de yok.

¹⁹⁷⁴ kâr-nâme-i A, M, Ş, E, T2; kâr-ḡâne-i T1

¹⁹⁷⁵ beyt A, E; T1, Ş, T2, M'de yok.

¹⁹⁷⁶ -pâye-i A, Ş, E, M, T1; -sâye-i T2

‘acāyız-i h̄ile-kār [Ş-215b] āmīzende-i sifāl-i rīv ü reng [M-200] ve efrūzende-i nevā’ir-i fūsūn u nīreng

*beyt li-mü’ellifehi*¹⁹⁷⁷

Çarḥ-gerdān-ı mefāsīd rīsmān-tāb-ı ḥiyel

Hāne-zād-ı sāḥiriyyet [T2-278a] pīreḥen-dūz-ı fūsūn

bir bed-kār idi. Enbānçe-i keder-i zaḥire-i¹⁹⁷⁸ sīnesinde kīne-i seyyidü’r-rūsūl muzmer¹⁹⁷⁹ olmağın ol nāzik-mizāc-ı miḥmān-hāne-i āferīniş *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* cenābına bir taḥrīble izāka-i zehr-ābe-i intikām dā‘iesiyle müterāşşıd-ı hengām-ı fırsat idi. ‘Ākıbet ba‘zı vesāyit-i efvāhla istirāḳ-ı desise-i ḥāl itdi ki cenāb-ı faḥr-i kirām *‘aleyhi’s-şalātü vesselāmuñ a‘zā-yı lūḥūmdan küşt-i şāne vü deşte*¹⁹⁸⁰ meyl-i ḥātır-ı ḥāṭırları efzūndur bir büzgāleyi büryān-ı tennūr-i fitne-tāb eyleyüb ser-ā-pāy-ı a‘zāsın şūste-i zehr-ābe-i zāyika-sūz eyledi. Ammā ketef ü zirā‘ına a‘zā-yı sāyireden efzūn işrāb¹⁹⁸¹-ı zehr-āb idüb hengām-ı nemāz-ı şāmda ber-resm-i hediyye meclis-i melāyike ḥadem-i risālete işāl eyledi. Aşḥāb-ı Kirām’dan bir cem‘ hāle-bend-i encūmen-i ḳamer-tāb-ı nebevī bulunmağla ba‘deş-şalāt pīrāmen-gīr-i pişḡvān-ı nevāl oldılar. Seyyidü’l-enām *‘aleyhi efḍalü’s-şalātü ve’s-selām* şāt-ı meşviyye-i mesmūmenüñ gūş-pāre-i zirā‘ından bir loḳma dehān-ı müteyemmenlerine va‘z idüb muzga-i mübāşeret buyurduḳlarında¹⁹⁸² der-nefes yine iḥrāc idüb ḥuzzāre bu nevāle-i nā-güvārdan¹⁹⁸³ ref‘-i yed eyleñ ki¹⁹⁸⁴ هذا العظم ليخبرني انه مسموم kelām-ı ḥikmet-encāmıyla tenāvülden taḥzīr buyurdılar. *Kezā fī me‘ālimü’t-tenzīl ve’l-iktifā* ammā Bişr bin [T1-163a] el-Berā‘ *radıya’llāhu ‘anh* ḳable’t-taḥzīr bir loḳma-i telḡ-i dimāğ-sūzı mazḡ itmiş bulunmağla i‘ādesi daḡi nā-mümkün olmağın yā Resūla’llāh ḥīn-i tenāvüle loḳma-i ma‘hūdeden iḥsās-ı kerāhiyyet itmiş idüm ammā mūrā‘at-ı ādāb-ı meclis-i muḳaddes baña def‘ itmege gelü-gīr oldı didi. Henüz meclis-i refī‘den ḳıyām itmeden gūne-i ‘arızī gāḥ sebz ü gāḥ siyāḥ olub bir sā‘at giçmeden telḡāne-i helāhil-i ḳātıl ile ser-çeşme-i cān-ı şīrīninden dest-şüy-i ḡayāt oldı. *Raḡmetu’llāhi ‘aleyh* واما

¹⁹⁷⁷ beyt li-mü’ellifehi M; beyt A, E, T2, Ş; nazm T1

¹⁹⁷⁸ keder-i zaḥire-i A; keder-ḡiz-i M, T1, T2, E, Ş

¹⁹⁷⁹ mızmar, Gültekin, s. 344.

¹⁹⁸⁰ deşte A; rişte M, E, Ş; düşına T1, T2

¹⁹⁸¹ işrāb-ı A, E, T1, T2; işrāb A

¹⁹⁸² mübāşeret buyurduḳlarında A, E, Ş, M, T1; mübāşeretlerinde T2

¹⁹⁸³ nā-güvārdan A, T2, E, Ş; nā-güvārededen M, T2

¹⁹⁸⁴ Şu kürek kemiği bana etin zehirlenmiş olduğunu haber veriyor.

بشر فاساغها واما رسول الله صلى الله عليه وسلم فلفظها ومات بشرين البراء [T2-2278] من ساعته التي
 1985 اكل kezā fī el-Müntekā ve'l-Ḥamīs seyyid-i ins ü cānn *ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*
 ol füsünge-i mekr-endūzı pīşgāh-ı celāllerine¹⁹⁸⁶ [E-118b] iḥzār idüb bu mu'āmele-i
 bed-kārānesinüñ bevā'is-i ictirāsından istikşāf buyurdılar. Ol selīta-i bī-şerm şehrāh-ı
 itirāfdan girīve-i inkāre gürizān olmayub bī-bākāne ser-girift-i rāh-ı cevāb oldı ki
 rāst budur ki peder ü 'amm ü şevherüm ser-cümle sizüñ kañtara-i şemşirñüzden rāh-ı
 fenāya güzār itmeleriyle āteş-i kīn bu dīk-i intikām-ı iğlāsına bādī oldı. Lākin bu
 mülāhaza ile ki eger da'vāsı ḥāşā fūrüg-ı şıkdan 'arī ise cihāniyān gā'ile-i istilā [M-
 201] larından vā-reste olsunlar ve illā iddi'ā-yı nübüvvetde mānend-i şubḥ-ı şānī
 şādık-ı nefes ise lā-şekk cānib-i İlähī'den İkāz u iḥbār olunmak muḥāldür ve ḥālā
 baña mütebeyyin oldı ki sen beniyy-i ḥaḳḳānī vü te'yīd-kerde-i sübhānī peygām-ber-
 i rāst-ḥabersin diyüb binā-yı refī'ü'l-erkān-ı İslām'a¹⁹⁸⁷ ilticā eyledi. [Ş-206a]
 'Ulemā-yı fenn-i ḥadīş *rahimehümü'llāh* dan [T1-163b] bu mādde rivāyeteyn-i
 müteḥālifeteyn meşūr-ı mütün-ı [A-109b] siyerdür. Bir fırka şuret-i katlin taḥkīk
 itdükden şoñra mā'adā şalbin daḥi 'ilāve-i taḥkīk itmişlerdür fırka-i uḥrā daḥi cānib-i
 'afvı terciḥ idüb bir fırka daḥi tevfiḳ-i beyne'r-rivāyeteyn tariḳasın iḥtiyār itmişlerdür
 bu vech ile ki aḥz-i intikām menāfi-i şīme-i kerīme-i seyyidü'l-enām olmağın kendü
 nefes-i kerīmlerine olan sū'-i kaşdı mücāzātında meslek-i 'afvı iḥtiyār buyurub ancaḳ
 Bişr *radıya'llāhu 'anh* kışāşen reyyān-ı zehr-ābe-i şemşir itmiş olalar. E'imme-i
 mezheb-i Şāfi'iyeden ba'zınuñ mādde-i tesmīmede tecvīz-i kışāş itmelerininüñ merci'i
 bu mādde'dür ammā e'imme-i Ḥanefiyye'den ve cumhūr-ı Şāfi'iyeye şuret-i
 mezkūrede sedd-i mesāğ-ı kışāş itmişlerdür. Zümre-i evvelīnün mesleki üzre rivāyet-
 i katl resīde-i rütbe-i saḥt oldığı taḳdīrde siyāsete maḥmül olub ḥattā ḥāşıye-i vākı'a-i
 katl olan mādde-i şalb daḥi bu tevcihi [T2-279a] mü'eyyeddür *va'llāhu te'ālā 'alem*
*bi-ḥaḳīḳatihi'l-ḥāl*¹⁹⁸⁸ Ebī Dāvūd *rahmetu'llāh* Cābir bin 'Ubeydu'llāh-ı Enşārī
*radıya'llāhu 'anh*dan rivāyet itdügi üzre nāzenīn-sirişt-i ḥānvāde-i icād *ṣalla'llāhu*
'aleyhi ve sellem cenābınun daḥi gūşt-pāre-i zehr-endüde-i¹⁹⁸⁹ te'sirlerinden zāyıka-i

¹⁹⁸⁵ Bişr o eti yedi ama Resülullah sallallahu 'aleyhi ve sellem yemedi. Bişr bin el-Berā' yediği anda şehit oldu.

¹⁹⁸⁶ celāllerine A, M, T1, T2, Ş; celāline E

¹⁹⁸⁷ erkān-ı İslām'a A, E, Ş, M, T1; erkāna T2

¹⁹⁸⁸ va'llāhu te'ālā 'alem bi-ḥaḳīḳatihi'l-ḥāl A, T1, E, Ş, T2; va'llāhu 'alem bi-ḥaḳīḳatihi'l-ḥāl M

¹⁹⁸⁹ zehr-endüde-i M, T1, Ş, E, T2; zāhir-endüde-i A

tayyibelerinde nev^cān āsār-ı teğayyür pedīd olmağın Mevlā-yı Benī Beyāza-i Enşārī, Ebū Hind mübāşeretiyile kāhil-i [E-119a] t̄ahirlerinden ƙarn u şüfre ile ihticām buyurdılar hatta bu serāçe-i fāniyü't-ıtarh-ı mecāziden eyvān-ı beƙā esās-ı haƙīƙate irtihālleri daħi ol zehr-pāre-i ƙatarātınıñ tetimme-i te'sīrātından oldığı ƙarār-dāde-i nabz-şināsān-ı fenn-i hadīşdür. İbn-i İshāƙ *'aleyhimü'r-rahme* Ebū Dāvūd u Dārimī *rağiya'llāhu 'anhümādan* [T1-164a] bu müddeāyı bu vechile pehlüzede-i firāş-ı taħƙīƙ itmişlerdür ki nāzik-nihāl-i hadīƙa-i risāletüñ beden-i nāz-perverdleri¹⁹⁹⁰ āzürde-i mihre-cān-ı seƙam oldığı hāletde ümm-i Bişr bin el-Berā kenār-ı bister-i istebrāƙ-ı lihāflarına pā-nihāde-i 'iyādet olmağın bu vechile mınıƙa-güşā-yı rāz oldılar ki yā ümm-i Bişr *يا ام بشران هذه الاوان وجدت انقطاع ابهر من الاكلة التي اكلت مع انبك* bu ƙazā-yı zafer-pīrāda ki eşher-i fütühāt-ı e^cazz-ı mevcūdātdur t̄ayirān-ı sebük-pervāz āşiyāne-i İslām'dan ancak on beş nefer ƙafes¹⁹⁹²-şiken-i hayāt olub 'afārīt-i zūlmānī sirişt-i beyābān-ı işrākten toƙsan [M-202] üç [A-110a] nefer lağzīde-i ğiyābe-i nīrān oldığı muşahhih-i mü'ellifindür. İttifāƙ-ı e'imme-i siyer *rahimehümü'llāh* üzre Hayberiyān ziyāc u 'aƙār u dār u diyārlarından māhşül-dāşte-i ħirman¹⁹⁹³ olıcaƙ min-ba'd kendülere me'men-i iƙāmet-i mefkūd u medār-ı ta'yyüş nā-būd olmağla çend-rüz muƙīm-i vādī-i felāket ü misāfir-i bevādī-i hayret olub bil-āħere dergāh-ı meƙārim-i sultān-ı kevneyne ref^c-i nemīƙa-i tazarruc u niyāz eylediler ki kendü mezārīc ü merābi'imüz ki hālā ƙibāle-i ƙısmet-i ğuzāta mersümdür. Zāhiren levāzım-ı hıdmet-i terbiye vü zirācatde müzdverān-ı [T2-279b] ƙār-şināsa [Ş-106b] şüret-i ihtiyāc zārūrīdür bārī nīme-i maħşülāt ücret-i a^cmāl olmaƙ üzre bu āvāregān-ı bī-ħānümānı ol hıdemāta ƙabul ile vāşıl-ı ser-menzil-i murād idüb ser-geşte-i beyābān-ı hizlān itmegi şāyān-ı şān-ı mürüvvet görmeñ benāberīn memleket-ārā-yı meƙārim-i ahlāƙ *'aleyhi's-şalātü vesselām* ĥazretleri ser-cevşen-i cüybār-ı 'ināyetlerinden mera^ca-i āmāllerin sīrāb-ı is'āf buyurdılar. Zemān-ı ĥilāfet-i Fārūĥiyye'ye dek ol hālet üzre [T1-164b] istimrārı nigāşte-i mütün-ı mufaşşılātdur, ĥāme-i şīrīn-ħarekāt-ı rüvāt meşāte-i çehre-nigār-ı 'arāyis-i maƙālātdur. Şafiiyye bint-i

¹⁹⁹⁰ nāz-perverdleri A; nāz-perverdeleri M, E Ş; nāz-perverleri T1, T2

¹⁹⁹¹ Ey Bişr'in annesi! Senin oğlunla Hayber'de yediğim etten dolayı kalbimin damarlarının kesildiğini hissetmekteyim.

¹⁹⁹² ƙafes A, M, E, Ş; nefes T2; T1'de yok.

¹⁹⁹³ ĥirmān A, E, Ş, T1, T2; cirmān M

Huyeyy bin Aḥṭab, ki mülāḥaza-i nāmūs-ı ḥarīm-i nübüvvet sāḥa-i meydān-ı¹⁹⁹⁴ cemālinde kümeyt-i siyeh-sāk-ı ḳaleme [E-119b] ūikāl-i mümān^catdur, ūebistān-ı ḥaremḡāh-ı Kināne'de henüz ^carūs-ı se-ūebe¹⁹⁹⁵ idi ki aḳsām-ı sebāyādan Dıḥye-i Kelbī *raḍıya'llāhu ^canhuñ* sehmine müte^cayyin olmuş idi. Rivāyet-i uḥrāda Dıḥye cenāb-ı bālā-niūān-ı kerem-ḥāne-i ĩcād *ūalla'llāhu ^caleyhi ve sellem* ḥazretlerinden hengām-ı teseyyür¹⁹⁹⁶-i fütühda bir perestār ^caṭāsına niyāzmend olmaḡın dest-i niyāzın ser-riūte-i va^cde-i vefādār-ı rüfeḳāya¹⁹⁹⁷ rabṭ buyurmuşlar idi. Benāberīn hengām-ı fetḥde Dıḥye *raḍıya'llāhu ^canh* tezkīr-i encāz itmekle kāffe-i sebāyā beyninde tār-ı nihāhı ḳanḳısınuñ ūiken-i ḡīsūsına beste olursa iḥtiyār itmek üzere mürāḥḡaş buyurmaḡın Dıḥye icāle-i endāze-i nazar iderek ^caḳıbet tamḡā-yı niḡāhı ūafıyye'nüñ metā^c-ı ḥāṭır-rübā-yı cemāline naḳū-beste-i pesend olmuş idi ammā ol ḥilāalde ūafıyye'nüñ¹⁹⁹⁸ ūüküh-ı kevkebe-i ḥüsn-i nazare-süzı meclis-i faḥrū'l-enāmda zebān-güzār ḳılınub ḥüsnā vü cemīle vü seyyīde-i ḳabīle oldıḡından ḡayri dürr-e-i ūefāfe-i zātı ūadef-i baḥrū'l-ensāb-ı Hārūn *^caleyhi's-selāma* müntehī olmaḡla zāt-ı [A-110b] ^cālī-neseb-i vālā-niūābıñuzdan ḡayri anuñla hem-kefe-i terāzū-yı küfv olıcaḳ kimesne yoḳdur diyü ber-dāūte-i ma^crız-ı mu^callā ḳılduḡlarında iḥzārına taḥrīk-i leb-i irāde buyurdılar. ūāh-bāz-ı bālā-pervāz-ı nazārları cemāl-i ḥürā-endāzında āūıyān-sāz olıcaḳ yine anuñ binti ^cammi i^cṭāsıyla¹⁹⁹⁹ ḳavl-i āḡerde āmme-i uḥrā i^cṭāsıyla bir ḳavilde [T1-165a] daḡı heft-^cavātıḳ-ı perī-ḫehre-i iḡsānıyla Dıḥye'den istirzā [M-203] buyurduḡdan ūoñra ḳafes-i āhenīn-bend-i rıḳḳıyyetden i^cṭāḳın bedel-i ūıdāḳ buyurub mürā^cāt-i ūerāyiṭ-i istibrādan ūoñra hengām-ı rücü'da merḡale-i ūahbā'da ūebistān-fürüz-ı zıfāf buyurdılar. Gül-güne-i ^carız-ı āūārdur ki ūafıyye *raḍıya'llāhu ^canhümāya* ṭulū^c-ı sepīde-i fetḥden muḳaddem bir ūebānḡeh-i perde-i ṭāḳ-ı dīvān-ı miūālīde bir ūüret-i ḡoū-reng-i rü'yā meūḡūd oldı ki ūemse-i cild-i ezraḳfām-ı mecmu^ca-i ūām olan bedr-i münīr rivāyet-i āḡerde āfıtāb-ı ^cālem-ḡır ūahīfe-i zer-efūān-ı āsumāndan müfārıḳ olub viūāḡu'ū-ūadr-ı gül-ruḡān gibi²⁰⁰⁰ kendü kenārında ārām-ḡır oldı. ūubḡ-

¹⁹⁹⁴ meydān-ı M, T1, T2, ū, E; A'da yok.

¹⁹⁹⁵ se-ūebe M, T1, T2, E ū; se-ūenbih A

¹⁹⁹⁶ teseyyür A, T2, ū; teysīr M, E, tebūīr T1

¹⁹⁹⁷ vefādār-ı rüfeḳāya A; vefā-der-ḳafāya M, T1, T2, E, ū

¹⁹⁹⁸ metā^c-ı ḥāṭır-rübā-yı cemāline naḳū-beste-i pesend olmuş idi ammā ol ḥilāalde ūafıyye'nüñ A, E, T1, T2, ū; M'de yok.

¹⁹⁹⁹ i^cṭāsıyla M, ū, T1, T2, E; ^caṭāsıyla A;

²⁰⁰⁰ gibi A, E, M, ū, T1: T2'de yok.

dem bu mir'ât-ı hikmet-nümây-ı rü'yâyı recâ-yı şüret-i ta'birle [E-120a] şevheri Kinâne'nüñ dest-i şu'ürına nihâde eyleyicek hemân Kinâne [Ş-207a] ebrûların şiken-gir-i çin-i gâzab idüb beñzer ki sâha-i kilâcımıza sipeh-keş-i istilâ olan sipehsâlârla hem-ğvâbe-i izdivâc olmağ sevdâsına heves-kâr olmuşsun diyüb ruhsâr-ı gül-girdârını bir vechile zeneşgâh-ı lağme-i saht eyledi ki pîrâmen-i nergis-i vâkı'a-bîni reng-i kebûdla sünbülzâr olub henüz leyletü'z-zifâfda pîrâye-i kenâre-i muşhaf-ı ruhsârı olan dâyiretü'l-harb dîdesinüñ havâlîsinde âşâr-ı cedvel-i lâcüverdi bâkî olmağla cenâb-ı fahrü'l-enbiyâ *'aleyhi fedalü't-tehâyâ* hikmetinden istihbâr buyurduklarında Şafiyye vâkı'a-i güzeşteyi mersüm-ı levha-i takrîr eyledi. Mervîdür ki ol şebgeh mihbâh-ı zücâce-i kâyinât *'aleyhi ekmeli't-tahiyât* Şafiyye-i ile halvet-ârâ-yı zifâf olmuşlar idi. Ebî Eyüb-ı Enşârî *radıya'llâhu anh* mânende-i âsumân-ı hilâl- [T1-165b] âvîz müteveşşihen bi's-seyf pîrâmün-ı hayme-i nebevîde tâbe-şubh-ı pervânevâr²⁰⁰¹ vaqf-ı gerdiş-i muhâreset olmuş idi. Hengâm-ı sehergâhî ol âfitâb-ı evc-i nâz girîbân-ı haymeden tülû' eşnâsında sâmi'a-i 'aliyyelerin şit-i silâh kar' itmegin [T2-280b] kim idügin istihbâr buyurduğda Ebî Eyüb-ı Enşârî oldıgın ber-dâşte-i sedde-i 'ulyâ eylediler. Cenâb-ı Ebî Eyyüb'dan ol hareketüñ hikmetin istifsâr [A-111a] buyurduğda bu vechile perde-ber-endâz-ı 'arîz-ı râz oldı ki yâ Resûla'llâh Şafiyye henüz endek-sâl ü kem-ğured olub ekser ekâbirinüñ ser-mâye-i hayâtı dest-i fersüde-i dellâl-i tîğîñüz olmağla mebâdâ naqışa-i 'aqlına telhî-i mâtem inzimâmı bir hareket-i nâ-çesbâna dilîr itmek mülâhazası dağdağa-fermây-ı mütefekkirüm olmağın bu şeb hırâsetüñizi ser-mâye-i istirâhat-ı dâreyn 'add eyledüm diyü cevâb virmeğın bu güne nîkğvâhî-i gâyibânesi zamîr-i münîr-i seyyid-i 'âlemiyâne zerî'a-i inşirâh olub ²⁰⁰² اللهم احفظ ابا ايوب كما حفظ نبيك du'â-yı bî-bahâsın müzd-i hıdmet-i hırâset buyurdılar. *tûbâ lehü*²⁰⁰³ meşşâta-i kilc-i şüret-gerân-ı ağbâr [M-204] bu vechile çehre-perdâz-ı nigâr-ğâne-i âşâr olmuşlardur ki şervetiyân-ı 'aşrdan ser-cerîde-i kabîle-i Süleym, Haccâc bin 'İlât ki 'arâzî-i Benî Süleym'de südde-i ciger-zemîn olan ma'âdin-i tîlâ zîr-i tamğâ-yı taşarrufunda idi. Ol eşnâda dâ'ıye-i ticâretle [E-120b] Cânib-i Mekke'ye zimâm-engîz-i cemmâze-i 'azîmet bulunmağın ser-ğalka-i silsile-i mevcûdât *'aleyhi ecmeli'salavât* hazretlerinüñ burûc-ı Hayber'de kevkebe-efrûz-ı

²⁰⁰¹ pervânevâr A, M, E, Ş, T1; pervâne T2

²⁰⁰² Allah'ım peygamberini koruduğın gibi Ebâ Eyüb'u da koru.

²⁰⁰³ Ne mutlu ona!

fütüh olduğın istimāc itmekle tınāb-ı bārgāh-ı sa‘adetlerine tevessül-i müsāra‘at idüb evvelā bāre-i zamīrine [T1-166a] hürām-keş-i İslām olduğdan şoñra bu vechile ‘arza-dāşt-ı niyāz oldı ki yā Resūla’llāh ekser ahālī-i Ümmü’l-Ḳurā baña gerden-beste-i silsile-i zimmet olmağla şimdi bu çāker-i kemterīnūñ māyedār-ı dīn-i mübīn olduğına kesb-i ittılāc iderler ise ta‘şşub-ı işrākleri edā-yı hūkūka sedd-i mümāna‘at olacağı mütebādirdür. Ayā tahşīl-i daḳāyık-ı maḳşūd²⁰⁰⁴ için idāre-i fevvāre-i zārāfetle muḳtezā-yı maḳām üzre [Ş-207b] ba‘zı mertebe kelimāt-ı maşlahat-engīz tefevvühüne ruḫşat erzānī buyırılır mı diyü istīzān idicek cenāb-ı hayrū’l-verā ‘aleyhi atyebū’t-teḫāyā daḫi me’zūn-ı maḳālāt-ı zārīfāne buyurmağın cānib-i Mekke-i [T2-281b] Muḫteremeye²⁰⁰⁵ imāle-i ‘inān-ı şitāb eyledi. Mervīdür ki bed-ḫāhān-ı cenāb-ı eşref-i ‘ālemiyān olan sebük-mağzān-ı süfehā-yı Ḳureyş ḫāzret-i sālār-ı kārban-ı envār ‘aleyhi’s-şalātū ve’s-selāmuñ ḫıttā²⁰⁰⁶-i Ḳayber’e rāyet-keş-i istīlā olduğı gündən berü sevdā-yı ḫaber-i inhizām-ı İslāmiyān’la her rüz seniyyet’ül-beyzāda²⁰⁰⁷ bācdār-ı tend-ḫūy-i ḫarīz mişāl vaḳfe-gīr-i ser-rāh-ı tesemmu‘-ı aḫbār u²⁰⁰⁸ ḫavādiş olub āyende vü rüzendenūñ bār-ḫāne-i zamīrinden tecessüs-i ḫafāyā-yı esrār için siḫ-zen-i zebān-ı ibrām olurlar idi. Ḳaccāc bin ‘İlāt’uñ daḫi rāh-ı Ḳayber’den tevārüdün göricek hemān

*beyt*²⁰⁰⁹

Rūy [A-111b] u çeşmüñde nümūdār beşāşet²⁰¹⁰ eşeri

Sende vardur var ise²⁰¹¹ kūy-i murāduñ ḫaberi²⁰¹²

Vefḳınca yā Ḳaccāc İslāmiyān’la Ḳayberiyān’uñ encām-ı kārları ne keyfiyyet üzre şūret-peziir olduğından ne ḫaber bilürsin diyü mānende-i segmeges ḫavālī-i nāḳasına tañīn-efrāz-ı istihbār [T1-166b] oldılar. Ḳaccāc-ı semtī ki dībāce-i şīve-i esrār idinūñ²⁰¹³ didi ki bende olan nigīn-i ḫoş-rem-i ḫaber temām-ı engüşterīn-i dil-

²⁰⁰⁴ maḳşūd A, M, T2, Ş, E; maḫşūl T1

²⁰⁰⁵ Mekke-i Muḫtereme’ye A, M, Ş; Mekke-i Mükerrreme’ye T1, E; Mekke’ye T2

²⁰⁰⁶ ḫıttā M, T1, T2, Ş, E; ḫıttā-i A

²⁰⁰⁷ seniyyetü’l-beyzāda M, Ş, E, T1, T2; meyt’ül-beyzāda A

²⁰⁰⁸ aḫbār u A; E, Ş, T1, T2, M’de yok.

²⁰⁰⁹ beyt A, M, Ş, T1, E; T2’de yok.

²⁰¹⁰ beşāşet A, M, E, T1, Ş; şitāb T2

²⁰¹¹ Sende vardur var ise A, M, Ş, T1, T2; Sendedür var ise E

²⁰¹² Ali Fuat Bilkan, *Nābī Divānı Cilt 2*, Ankara: Akçāğ Yayınları, 2011, s. 1247.

²⁰¹³ Ḳaccāc-ı semtī ki dībāce-i şīve-i esrār idinūñ A, Ḳaccāc tebessümi dībāce-i şīve-i esrār iderek M, T1, T2, Ş, E

h̄vāhıñuzda muṭābıķdur. Tehī-mağzan-ı K̄ureyş kemāl-i rağbet ü taʿzimle mecmaʿ-ı eʿāzım-ı Ümmü'l-K̄urā'ya işāl eylediler. Vücūh-ı şanādīd-i müşrikīn Ḥaccāc'a ṭaraf ṭaraf yā Ḥaccāc senden lemeʿān iden gevher-şıkāf-ı ḥaber-i tāze ser-māye-i ārāmımızu fersūde eyledi. Luṭf idüb nihāde-i ḥātim-i taşrīḥ eyle diyü niyāz mend olduklarında hemān ser-engüşt-i leṭāyifü'l-ḥiyel ile rişte-i ḥoş-āmed ü istihzāya tāb virüb [E-121a] bu gūne [M-205] gül-deste-bend-i cevāb oldı ki eger ḥoķķa-i itṭilāʿumda olan maʿcūn-ı müferriḥden kemterīn meblaʿasını size izāķa itdürsem tābe-ķiyāmet neş'e-i²⁰¹⁴ meserretten ḥāne-i ķulūbuñuz pāmāl-i ğubār-ı melāl olmaķ ihtimālī ber-ṭaraf olur. Ḥālā maʿlūmuñuz olsun ki tünd-bād-ı şadme-i Ḥayberiyān ḥirmen-i Muḥammediyān'ı pā-zede-i tefriķa-i hezīmet idüb ekşer aşḥābını sīrāb-ı cūybār-ı şemşīr ü baʿzı ile Muḥammed'i esīr eylediler. Ḥattā bu niyyet-i imzā-kerde-i ķabāle-i [T2-281b] zamīrleridür²⁰¹⁵ ki Muḥammed'i eşref-i aşḥābıyla Ümmü'l-K̄urā'ya getürüb tīğ-i istilālarından zaḥm-ḥürde-i mātem olan ekābir-i K̄ureyş'i daḥi ḥişşedār-ı müşāreket-i intikām itmekle dūş-ı rağbetiñüzi girānbār-ı minnet eyleyeler.²⁰¹⁶ Benüm daḥi bu cānibe taḥrīk-i cemmāze-i müsāraʿatden maķşūdum budur ki bi'l-cümle ṭarāyif-i emvāl-i Muḥammediyān destzede-i tārāc-ı Ḥayberiyān olmağla zimem-i sükkān-ı Ümmü'l-K̄urā'da olan emvālimi serīʿan ferāhem idüb tüccār-ı eṭrāf müsāraʿat itmezden muķaddem sehl-i ķiyemetle iştirāda müsābaķat eyleyem didi. Ḥafīfān-ı saḥīf-nihād-ı K̄ureyş bu ḥaberdan eşķāl-i şüret-bāz gibi şādān u raķşān olub [T1-167a] kūçe-be-kūçe vü ḥāne-be-ḥāne yā āl-i ğālib müjde-bād ki baʿdezīn seffīne-i murādıñuz cūybār-ı [Ş-208a] dil-h̄vāhıñuza cereyān eyledi diyü birbirinüñ ṭāķçe-i dervāze-i sāmīʿasın ķatrān-endüde-i beşāret-i bī-me'āl eylediler. Bu beşāret zımnında Ḥaccāc'ıñ daḥi şaʿbü'l-ḥuşul olan emvālın resm-i müjdeğānī maķāmında cemʿ ü teslīmde birbirine müsābaķat eylediler ammā bu ḥaber-i [A-112a] ķarār-fersā sükkān-ı Ümmü'l-K̄urā'dan zīr-i dāmen-i ḥafāda nigeḥdārende-i şemʿa-i īmān olan mü'minīñ rüzgār-ı ḥayātın tār idüb her birinüñ derünü āteş-ḥāne-i taḥammül-süz-ı²⁰¹⁷ infiʿāl ü āstīnleri ceyḥünzār-ı sirişķ-i melāl-ḥāne-i ʿAbbās *rağıya'llāhu ʿanhda* ʿakd-i encümen-i mātem idüb ser ü sīnelerin ķüfte-i dest-i ḥasret

²⁰¹⁴ neş'e-i A, M, E, Ş, T2; neşve-i T1

²⁰¹⁵ zamīrleridür M, Ş, T1, T2, E; tazmīrleridür A

²⁰¹⁶ eyleyeler A, E, M, Ş, T1; eylediler T2

²⁰¹⁷ taḥammül-süz-ı M, E, Ş; -süz-ı A; T1, T2'de yok.

eylediler. ‘Abbās *raḍīya’llāhu ‘anha* ḥod bir gūne efsürde-i serd-bād-ı ḥayret oldı ki ‘uḳde-i zānūsından kuvvet-i kıyām mefkūd olub şüret-i bī-cān gibi bālin-i ḥayrete üftāde oldı. Lākin çerāğ-ı şu‘urı gāh gāh nīm-lem‘a-i teyakḳuz ile fānūs-ı dimāğın ināre itdüke ḥod-be-ḥod müte‘accibāne eyā bu ne uḥdūse-i garībdir ki feth-i celīl-i Ümmü’l-Ḳurā vü ikmāl-i erkān-ı millet-i beyzā ki [E-121b] ta‘alluḳ-kerde-i va‘d-i İlāhīdür, vā-beste-i ḥayāt-ı eşref-i kāyinātdur ve mevā‘id-i şamedānī ḥod-mānde-i ‘uḳde-i taḥallūf olmaḳ ihtimālinden berterdür. Yā bu naḳşı-ı [T2-282a] nā-me’mül-i ḥired-fersānuñ ḥudūşı ne emr-i garībdir diyü nefis-be-nefes noḳta-i dāyire-i ḥayret olurdu.

*nazm*²⁰¹⁸

چنان در دست و پا شد قوتش کم
که می پیچید همچون موج در هم
بمردن دست در آغوش کشته
کشیده دست و پا بیهوش کشته²⁰¹⁹

‘Āḳıbet tarīḳ-i nüḥüfte ile gulāmın Ḥaccāc’a [M-206] irsāl idüb bu gūne āb-gīne-i [T1-167b] dehānından mütereşşih olan zehr-ābe-i ‘ālem-güdāzuñ keyfiyyet-i şihḥatinden pürsān oldı Ḥaccāc nihānī gulāma leb-cünbān-ı sergūş-ı beşāret oldı ki ḥaḳīḳat-ı aḥbār muvāfiḳ-ı ḥātur-ḥvāh-ı düstāndur. Ḥānesin ḳulüb-ı şāfiyevār²⁰²⁰ āşinā vü bigāneden taḥliye eylesün ki nīm-rüzda kendülerle mülākāt-ı muşammem ü fekk-i ‘uḳde-i rāz mültezemdür didi. Gulām lem‘a-i beşāretle tenvīr-i ḥavvās-ı ‘Abbās idicek ‘Abbās *raḍīya’llāhu ‘anh* şükrāne-i nüvīd-i gulāmuñ raḳabesin tavḳ-ı rıḳıyyetden itlāk idüb hengām-ı istiḫā‘atde birisin daḫi sānī-i ‘iḫāḳ-ı evvel itmek için nezr eyledi. Vāḳı‘ā Ḥaccāc mev‘id-i mülākātde ḥāne-i ‘Abbās’a ḳādıme-engīz-i duḫūl olub ‘Abbās daḫi dil-i²⁰²¹ derdnāk ü dīde-i nem-nākle;

*beyt*²⁰²²

Gel ey nesīm-i şabā kūy-i yārdan ne ḥaber
Gelür mi ḳāfile-i nev-bahārdan ne ḥaber

²⁰¹⁸ nazm M, T2, E; beyt A; Ş, T1’de yok.

²⁰¹⁹ Elinde ve ayağında kuvvet kuvvet azaldığından sanki dalga gibi kıvrılıp karışiyordu. Ölümün eline kucak açmıştı. Şaşkınca eli ve ayağı çekilmişti.

²⁰²⁰ şāfiyevār A, M, T1, Ş; şāfiyye gibi T2

²⁰²¹ dil-i M, T1, T2, Ş, E; ol A

²⁰²² beyt A; nazm li-münşihī M; nazm T1, E; Ş, T2’de yok.

Ġubār-ı rāhına āmādedür nigāh-ı ümmīd

Ne ġüne cünbüşi var rūzigārdan ne ħaber

Diyerek ṭabaḳ-ı dest-i tazarru^çla kebāb-ı ciger-sūḫtesin pīṣ-nihād idicek

Ḥaccāc bu vechile zemzeme-serāy-ı tebṣīr oldı ki yā ^çAbbās;

*beyt*²⁰²³

بگذشت شام محنت و صبح ²⁰²⁴ طلب رسید

²⁰²⁶ طلب كمشدخزان یأس و بهار [A-112b] رسید ²⁰²⁵

Ḥālā cenāb-ı faḫrū'l-mürselīn *ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* bi'l-cümle kılā^ç-ı Ḥayber'de ināre-i mesāric-i fütūḫ idüb defāyīn-i emvālinde beyne'l-aṣḫāb icrā-yı merāsım-i muḳāsım buyurdılar. Ḥazret-i [T2-282b] ^çAbbās *rağıya'llāhu 'anhuñ* küvāre-i²⁰²⁷ ḫātırında def^çaten şehd-i muṣaffā-yı i'timād ḫāşıl olamayub [Ş-208b] yā Ḥaccāc ne söylersin, yā beyne'n-nās bu işāre eyledigüñ *sevl-i aḫbār-ı muvaḫḫiše* nedür, yoḫsa dil-i neşter-ḫürdeme merhem-güzār-ı teselliyet-i [T1-168a] sāḫte mi olmaḳ istersin yāḫūd dimāġ-ı zehr-çeşīdeme şeker-sāy-ı firīb olmaḳ mı ḳaşd idersin? Telḫī-i mātem kücā şīrīn be-ḫelvā mī şevved diyü tābe-cūsān-ı endūḫ olıcaḳ Ḥaccāc ḳasem-i mükerrerī taḳrīrine ser-ber idüb mışra^ç²⁰²⁸ یا ابا الفضل الله لقد تركت ابن اخيك عروسا *ya'ni Şafıyye bint Ḥuyeyy bin Aḫṭāb ve ben daḫi bi-ḫamdi'llāhi te'ālā* gird-āb-ı merdüm-āşām-ı işrākden sāḫil-res-i²⁰²⁹ ḫayāt-baḫş-ı İslām oldum ancaḳ miyān-ı ḫārzār-ı küffārdan ġonce-çīn-i şurre-i emvāl olıncaya dek ḫātır-ḫvāḫlarına muvāfıḳ pençe-i zebānuma pehle-pūş-ı maḳālāt-ı rīşḫand olmaġla yine faḫrū'l-enbiyādan ruḫşat-yāb olmuşdur. Ḥālā a^çmāl-i şīve-i nezāketle taḫşīl-i naḳdīne-i murād şūret-peṣīr oldı. Ben yine bu şeb reh-girā-yı cānib-i Yesrib olurum ancaḳ senden niyāz mendüm ki çābük-tāzān-ı Ḳureyş'üñ şemşīr-i āzārından vā-reste olıcaḳ mesāfe-i se-rūzeyi nūr-ı dīde-i cemmāze-i şitāb itmedükçe irḫā-yı zimām-ı rāz itmeyesin diyüb Ḥazret-i ^çAbbās'a vedā^ç [M-207] eyledi. Baḳıyye-i emvālin daḫi dürist-i maġribī-i āfitāb kīse-i gül-ġün-pervāz-ı ezrakfām-ı şāmda nihān olıncaya dek cem^ç

²⁰²³ beyt A, E; nazm li-münşihi M; nazm T1; Ş, T2'de yok.

²⁰²⁴ طلب A, T2, Ş; طرب M, T1, E

²⁰²⁵ Mihnet akşamı geçti ve istek sabahı yetişti. Ümitsizlik sonbaharı kayboldu, istek baharı yetişti.

²⁰²⁶ طلب A; طرب M, T1, T2, E, Ş

²⁰²⁷ küre-i, Gültekin, s. 352.

²⁰²⁸ mışra^ç M, E, T1, Ş; A, T2'de yok

²⁰²⁹ sāḫil-res-i M, T1, E, Ş; sāḫil-i A; T2'de yok.

idüb şeb-hengām zevce-i Mekkiye'sinde²⁰³⁰ olan bülğa-i emvālin daħi bu bahāne ile alub ħalka-i zer-endūde-i derīçe-i şubħ leme'ānından muķaddem revīş-i şeb-gīrāne ile cānib-i mevkib-i risālete nāķa-cūnbān-ı sür'at oldı.

*beyt*²⁰³¹

ننموده عشوه ها باسیران نمود و رفت²⁰³²

عیار غمزہ نقد دل ما ربود و رفت²⁰³³

Ĥazret-i 'Abbās *rağıya'llāhu 'anh* [T1-168b] mübtehīc ü şād-kām inķızā-yı eyyām-ı mī'ada dek devlet-ĥānesinde ārām idüb rüz-ı çārümde elbise-i fāĥiresiyle cism-i [T2-283a] laṭīfine pīrāye-sāz olub vü 'asā-yı müşrik-āşām-ı ejder-endāmın der-keff idüb şād u ĥurrem noķta-i siyeh-kisve-i dāyire-i 'ālem ya'ni beyt-i mu'allā-yı muĥterem pīrāmeninde pergār-engīz-i ĥuṭuvāt-ı tavāf olmağa der-kār oldı. Sitem-kīşān-ı²⁰³⁴ Ķureyş [A-113a] cenāb-ı 'Abbās'ı ol nev'a ĥarekāt-ı neşātmendāne ile gördüklerinde birbirlerine müjgān-ı tegāmüz olub tecellüdüne ĥaml eylediler. İtmām-ı esvār-ı tavāfdan şoñra eṭrāfına mücetmi'c olub yā Ebā'l-faẓl bu ne ĥareket-i nā-çesbān u cūnbüş-i bī-hengāmdur ki senden meşhūd olur. Di'āme-i istinād-ı āl-i Muṭṭalīb ĥālā pehlüzede-i ĥāk-i ĥasār olmuş iken şimdi sen binā-yı bī-esās-ı meserreti böyle bālā-keş göstermeñ ne emr-i ġarībdür? Yoĥsa bu va'z-ı lāübāliyāneyi sedd-i şemātet-i a'dā mı itmek dilersin ve birāder [E-122b] zādeñ muşībetden²⁰³⁵ mültehib olan sūz-ı derūna nāvdān-ı tecellüdle āb-efşāne-i²⁰³⁶ tesliyet mi olmaķ istersin diyü her bed-gūy-ı kem-furşat bir neşter-i zehr-ālūd-ı sitem ĥavāle itmege der-kār oldılar ammā

*ķıṭ'a*²⁰³⁷

Ey besā-kes ki bu bāzīçegeh-i 'ālemde

Cidd şanur şīve-i lu'betkede-i eyyāmı

[Ş-209a] 'Āķıbet hezl ü firīb oldıĥın idrāk idicek

Kendüye vāsıta-i ĥaclet olur encāmı²⁰³⁸

²⁰³⁰ Mekkiyesinde A, M, T1, E, Ş; kemīnesinde T2

²⁰³¹ beyt li-münşi'i M, beyt A; li-münşi'i E; Ş, T1, T2'de yok.

²⁰³² ننموده A; نمود M, T1, T2, E, Ş

²⁰³³ İşve göstermedi esirlere göründü ve gitti. Hilekār yan bakış gönlümüzün nakdini kaptı ve gitti.

²⁰³⁴ -kīşān-ı A, T1; -keşān M, T2, E, Ş

²⁰³⁵ muşībetden A, E, T1, T2, Ş; muşībetinden M

²⁰³⁶ āb-efşāne-i A; āb-efşān-ı M, T1, T2, E, Ş

²⁰³⁷ ķıṭ'a A, Ş; nazm M, E; T1, T2'de yok.

²⁰³⁸ Ali Fuat Bilkan, *Nābī Divānı Cilt 2*, Ankara: Akçāğ Yayınları, 2011, s. 1167.

Ḥazret-i ‘Abbās hemān revzene-i kākḫaha-i²⁰³⁹ istihzāya güşāyiş virüb çehre-fürüz-ı mestüre-i rāz oldı ki ey nā-hüşmendān-ı kec-ḫayāl hiç kuvvet-i kudsiyye-i İlahiyye ile meşdüd olan bāzū-yı bülend-nirü-yı sa‘ādet pençe-i ḥummāzedegān-ı germ-sir-i işrākden ḥamzede-i ‘acız u perişān mı olur. Yā şāhiḫa-i bülend-temkīn-i ‘ināyet şadme-i debür-ı müdebbirrāndan ḫabül-i tezelzül mi ider. Ḥālā münāfī-i melḫūzāt u muḫālif-i mesmū‘atıñuz ḫazret-i faḫr-i kā’ināt ‘aleyhi efdalü’ş-şalavāt köhne-ḫıyāz-ı ḫuşūn-ı Ḥayber’i zülāl-i şemşirle taḫīr ü²⁰⁴⁰ ḫalāb-ı çirk-beste-i şirkden taşfiye idüb sebāyā vü emvālin aşḫābına taḫsīm eyledi. Ḥattā melike-i Ḥayber Şafiyye binti Ḥuyeyy daḫi nāyil-i rütbe-i izdivācları oldı. Sizler henüz ser-mest-i kāse-i taşavvur-ı bātil olmasız anlar kenār-ı ser-çeşme-i ārzūda [T2-283b] kāse-gerdān-ı murād oldılar. Sizler henüz ḡavḫa- [M-208] -ḫvār-ı serāb-ı fikr-i muḫāl olmasız.

beyt

Tişe-i himmetle²⁰⁴¹ genci alanlar aldı

Mārveş ḫalmadasız siz daḫi piçānlıḡla²⁰⁴²

Bu maḫāl gerçi bed-mestān-ı Ḳureyş’üñ ḫumkede-i ḫatırlarına ba‘zı mertebe pāre-i nemek oldı ammā mülāḫaza-i tecellüdine i‘timādlarına sedd olub evvelā bu ḫaberi saña kim āvīze-i sāmi‘a-i istibşār eyledi diyü girīve-i redd ü inkār-gürizān oldılar. ‘Abbās *raḫıya’llāhu ‘anh* cevābında sizi ser-geşte-i küçe-bend-i firīb eyleyen ya‘ni Ḥaccāc bin ‘İlāt diyüb evvelā Ḥaccāc’uñ müteveccih-i miḫrāb-ı İslām oldıḡını ve mühre-çin-i nuḫūd-ı zimem olmaḡiçün Ka‘beteyn-endāz-ı şeşder-i zerāfet oldıḡını ve ḫavālī-i Ümmü’l-Ḳurā’dan se-rūze mesāfe-i tebā‘üd idinceye dek ketm-i ḫafāyā-yı esrārda [A-113b] tavşiye itdüḡin yek-be-yek sāḫa-i beyānda icāle idicek ḫussād-ı teng-māye-i Ḳureyş kīse-yāb-ı güm-kerdeveş bed-ḫāl ü perişān-bāl olub bā-ḫuşuş teraḫḫī-i şān u şükūh-ı İslāmiyān [T1-169b] u iḫāḫa-i ‘uḫūlden bīrūn fütūḫ-ı ḡanāyim-i bī-kerān istimā‘ı cān u tenlerin vaḫf-ı ‘azābkede-i nīrān eyledi. Vāḫı‘ā penç-rüz [E-123a] mürürundan şoñra āvāze-i debdebe-i fütūḫāt u şit-i kevkebe-i teşḫirāt mesāmi‘-

²⁰³⁹ kākḫaha M, E, Ş, T1, T2; فقهيه A

²⁰⁴⁰ taḫīr ü T2; A, Ş, M, T, E’de yok.

²⁰⁴¹ himmetle A, T1; hikmetle A, T2, E, Ş

²⁰⁴² Sizler henüz ser-mest-i kāse-i ... siz daḫi piçānlıḡla M, T1, E, Ş, T2; A’da yok.

i ‘ālemyānı pür itmegin Mekkiyān-ı reşk-endūzūn²⁰⁴³ derūn-ı ḥased-endūdın çāk-ber-çāk u dāğ-ber-dāğ eyledi. *Fe li’l-lāhi’l-ḥamdi ve’l-minne.*

Vākı‘ā-i Feth-i Fedek²⁰⁴⁴

وهى قرية بينها وبين مدينة النبي صلى الله عليه وسلم مرحلتان وقيل ثلاث مراحل وفى شرح
مواقف وهى قرية باقصى خيبر Muḥarrirān-ı memālik-i fesīḥa-i āṣār bu resm üzerine
tevkīc-keş-i emşile-i aḥbār olmuşlardur ki şehriyār-ı tāze-fütūḥ-ı kerrübī-sipāh
‘aleyhi’ş-şalātu’l-lāh ḥazretleri ḥuşūn-ı Ḥayber üzre mebādī-i istilāda Muḥayyaşa ibn
Mes‘ūd-ı Ḥārişī *radıya’l-lāhu ‘anhı* ahālī-i Fedek’e irsāl buyurub şāhrāh-ı nev-güşāde-
i İslām’a teklīf ü girīve-girā-yı meccāniyyet-i²⁰⁴⁵ mücānebet olduḡları taḡdīrde
pāmāl-i şāiḳa-i istīşāl kılinmaḡ üzre taḡvīf buyurdılar. Fedā’iyān-ı Fedek evvelā
a‘māl-i ‘arrāde-i ‘ināda mübāderet idüb [T2-284a, Ş-209b] bu vechile cevābdāde-i
sengīn oldılar ki ebṡāl-i Ḥayberiyān’dan ‘Āmir ü Yāsir ü Ḥāriş bā-ḥuşuş seyyid-i
Yehūd Merḥab on biñ rezm-āver-i kīne-güzār ile dāmen-i ḥişār-ı Neṡāt’da mānende-i
ḥuṡūt-ı mezārīc leb-teşne-i kārzār olmuşlardur. Hele evvel anlaruñ dest-endāz-ı
bevārīḳ-ı ḳavāzıbından²⁰⁴⁶ kenāre-cūy-i selāmet oluñ da andan şoñra bizi daḡı zīr-i
mazalle-i iṡāate teklīf eyleñ diyü bādī-i emrden bālā-yı²⁰⁴⁷ şāhiḳa-i imtinā‘a i‘tilā
eylediler. Menāberīn Muḥayyaşa *radıya’l-lāhu ‘anhı* iki [T1-170a] gün miyānelerinde
başt-ı pūstīn-i tevaḳḳuf eyledi ammā ihtidā-yı şāri‘-i reşāde ‘adem-i isti‘dādların ḥasm
itmegin sepīde-dem-i āmāde-i ric‘at olıcaḡ ba‘zı dūr-endīşān-ı [M-209] devr-
āzmāları²⁰⁴⁸ dest-i i‘tizārların ‘inān-ı ‘azmine ‘uḳde-i mümāna‘at idüb yā Muḥayyaşa
ba‘zı ekābirimizle ṡabḡ-ı mā’ide-i müşāveret idüb mā-ḥaşal nevāl-i maḳāllerin
niḡāde-i pīşḡvān-ı beyān idinceye dek vaḳfe-gīr-i te’ennī oluñ diyü niyāz mend
oldılar. Ol ḡilālde fevātiḡ-i fütūḡātdan āvāze-i teşḡīr-i ḡışn-ı Na‘īm zelzele-endāz-ı
mebānī-i [A-114a] Fedek olmaḡla ef’ide-i Fedekiyān revş-āgende-i ḡavf u ḡaşyet
olub ol ḡāk-rīz-i istikbārıla sedd-i mecārī-i inḡıyād idenler idāre-i nā‘ure-i müdārāya
başlayub muḳaddem ser-mestī-i ḡurūrdan nāşī şudūr iden türrehāt-ı ser-güşāyelerinde
dīvān-ḡāne-i celāl-i nübüvvet cānibine inhādan ṡayy-i [E-123b] lisān iḡün tazarru‘

²⁰⁴³ Mekkiyān-ı reşk-endūzūn A; Mekkiyān’uñ M, E, Ş, T1; T2’de yok.

²⁰⁴⁴ Vākı‘ā-i Feth-i Fedek A, M, T1, E; Ş, T2’de yok.

²⁰⁴⁵ meccāniyyet-i T2; A, E, Ş, M, T1’de yok.

²⁰⁴⁶ ḳavāzıbından E, M, Ş, T1, T2; ḳavāḡısından(?) A

²⁰⁴⁷ bālā-yı A, M, Ş, E, T1; T2’de yok

²⁰⁴⁸ -āzmāları A, M, E, Ş, T1; -āzmāy-ı T2

iderek Yehūd-ı Fedek'den çend-nefer-i a'yanı bir cemā'atle serā-perde-i sultānū'r-rūsül *'aleyhi's-şalātü ve's-selāma* niyāz-nāme-i recā-yı şulh ile irsāl eylediler. Meclis-i seyyidü'l-enāmda hall ü 'ağd-i turre-i güft-güy-yı bisyārdan şoñra tār-ı pūd-ı kıl ü kāl 'ākıbet minvāl-i şulh üzre münsecim olub nīme-i ārāzī-i Fedek fedā-yı nışf-ı bākī olmak şartıyla müselleme-i taşarruf-ı 'ammāl-i beytü'l-māl kılındı. Zemān-ı hilāfet-i Fārūķī'de nışf-ı bākī dañı elli biñ dirheme cānib-i beytü'l-mālden²⁰⁴⁹ iştirā olunduğı mu'teberātda meşūrdur *va'llāhu te'ālā a'lem*²⁰⁵⁰

Vākı'a-i Reddū's-Şems li-'Aliyyü'l-Murtażā *kerrema'llāhü vechehü*²⁰⁵¹

Raşşādān-ı medāric-şinās-ı seyyārāt-ı āşār u suṭūrlābiyān-ı devā'ir-şümār-ı irtifā'at-ı [T2-284b] aḥbār bu şafahāt-ı muḳanṭarāt-ı taḥkīk²⁰⁵² üzre bu vechile 'izāde-gerdān-ı yerā'a-i ta'yīn olmuşlardur ki feth-i Ḥayber'den 'avdet [T1-170b] eşnāsında merhale-i Şahbā ḥıyābānzār-ı²⁰⁵³ ḥıyām-ı celālet-irtisām olmuş idi ki ḥıdīv-i eşi'a-i sipāh-ı ḥürşid ḥudūd-ı 'aşrı tecāvüz itdügi hengāmda²⁰⁵⁴ gülbün-i muṭarrā-yı risālet *'aleyhi ekmelü't-taḥıyyat* sıfālçe-i kenār-ı Murtażavī'ye ser-nihāde-i istirāhat olub siyeh-müjgān-ı nergis-i lā-mekān-bınleri sünbülzen-i destārçe-i ḥvāb-ı āsāyiş olmaḳ üzre idi ki nā-gāh reşehāt-ı feyyāze-i vaḥy-i İllāhī teḳātura şürü' idüb tā kāse-i ser-nigār-ı āfitāb ğarḳ-āb-ı cūybār-ı ufḳ olıncaya dek imtidād buldı. İncilā-yı vaḥy 'aḳabinde nūr-ı 'irfānları beşere-i 'Aliyyü'l-Murtażā'da olan serīre-i te'essüf-i fāyiteye reh-bürde-i vuḳūf olmağla²⁰⁵⁵ *اضلّبت يا علی* su'āline leb-cünbān [Ş-210a] oldılar. Cenāb-ı Murtażā *lā yā Resūla'llāh* cevābını āşınā-yı leb-i te'essüf idicek hemān medār-ı āfitāb-ı kevneyn-fürüz-ı *levlāk* u vāsıta-i gerdiş-i devāyir-i eflāk *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* ḥazretleri şāhīn-i 'anberīn-per-i dü-dīdelerin āşiyāne-i 'illiyīn cānibine bu vechile bāl-engīz-i pervāz-ı niyāz eylediler ki *انه كان في طاعتك*²⁰⁵⁶ *اللهم* Esmā bint-i 'Umeys *raḍıya'llāhu 'anhā*

²⁰⁴⁹ cānib-i beytü'l-mālden A, T1, Ş, E; M, T2'de yok.

²⁰⁵⁰ va'llāhu te'ālā a'lem E; A, M, Ş, T1, T2'de yok.

²⁰⁵¹ Vākı'a-i Reddū's-Şems li-'Aliyyü'l-Murtażā kerremal-lāhü veche A, M, T1, E; Āfitāb-ı 'Ālem-tāb-ı Sipihri Nübüvvet Ḥazretleri İstirdād-ı Āfitāb Buyurdukları Mu'cize-i Kübrā'dur Ş; T2'de yok.

²⁰⁵² āşār u suṭūrlābiyān-ı devā'ir-şümār-ı irtifā'at-ı aḥbār bu şafahāt-ı muḳanṭarāt-ı taḥkīk A, M, T2; Reddū's-Şemsü'l-Cenāb-ı 'Aliyyü'l-Murtażā kerrema'llāhü veche ve raḍıya'llāhu te'ālā 'anh E; T1'de yok.

²⁰⁵³ ḥıyābānzār-ı A; ḥabābzār-ı M, T1, Ş, E; cinānzār-ı T2

²⁰⁵⁴ hengāmda A, M, T1, E, Ş; hengām T2

²⁰⁵⁵ Yā Ali, namazımı kıldın mı?

²⁰⁵⁶ Allah'ım Ali senin itaatine meşguldür, güneşi onun için geri döndür.

turre-bāf-ı dūşīze-i rivāyetdür ki ol ešnāda [A-114b] ben āyine-i ufka nigerān idüm. Nā-gāh gördüm ki zībende²⁰⁵⁷-‘arūs-ı zer-burka‘-ı hāverī hargāh-ı pīrūze-gün-ı bāhterde nihān olmuşiken tekrārına ser-i ‘ālem-i zer-nigār-şifat ref-i kāmēt idüb temāmī-i [E-124a] şafaḫāt-ı sāhireye irḫā-yı şukḫa-i envār eyledi.

*beyt*²⁰⁵⁸

کردهد فرمان که برکردد ز مغرب آفتاب

سایه دارش چاره نبود بغیر از اتباع²⁰⁵⁹

İmām-ı mihrāb-ı velāyet *kerrema’llāhu vecchēhū* edā-yı farīza-i ‘aşr idinceye dek ḫandīl-i mihr-i münir dīvār-ı erzaḫfām-ı felekde [T1-171a] āvīḫte²⁰⁶⁰ oldığı mirāt-ı dükkān-ı²⁰⁶¹ āsārdur. Ekābir-i e’imme-i Ḥanefiyye’den İmām Ṭahāvī *rahmetu’llāh* şerḫ-i āsārında²⁰⁶² هذا حديث ثابت رواه ثقات ta‘biri ile [T2-285a] sedd-i müdāḫil-i ihtilāf eylemişdür ve Aḫmed bin Şālih *rahimehūmu’llāhdan* nigāşte-i ḫabāle-i naḫl itmişdür ki bu mu‘cize-i kübrā ‘alāmāt-ı²⁰⁶³ nübüvvetden olmağla behredārān-ı çāşnī-i ‘ilm ü ‘irfāne bu ḫadīsi şemse-i²⁰⁶⁴ ṭāḫ-ı gencīne-i ḫāfişa itmekden teḡāfūl sezāvār degüldür. Ḳādı ‘İyāz Yaḫşubī-i Mālīkī *rahmetu’llāh* Şifā’ında bu maḫālī Ṭahāvī’den ‘alā tarīkū’t-teslīm laḫme-i nesīc-i taḫrīr idüb efāzıl-ı Şāfi‘iyye’den Şeyḫ Sa‘īd-i Kāzurūnī *‘aleyhi’r-rahme* daḫi Müntekā’ında ḫarb-ı tamgā-yı taḫḫīḫ itmişdür ancak İmām Zehebī *rahmetu’llāh* Mīzānū’l-İ‘tidāl nām te’līfinde ‘Ammār bin Muṭṭariz-i²⁰⁶⁵ Hāvī’nün za‘f-ı rivāyeti tavassuṭıyla ki ḫabbe-i vücūdı bu ḫadīşüñ sūbḫa-i silsile-i rüvātı silkinde dāḫıldür cānib-i za‘fin taḫviyye idüb Ebī Hüreyre *raḫīya’llāhu ‘anhuñ* rivāyet-kerdesi olan لم ترد الشمس الاعلى يوشع بن²⁰⁶⁶ ḫadīsi ile te’sīs-i binā-yı müdde‘ā eylemişdür. Lākin mürebbī-i şaḫāyif-i Ravzatü’l-Aḫbāb ‘Aṭāu’llāh Cemāleddīn el-Muḫaddiṣ *rahmetu’llāh* bu vech-i vecīḫ üzre burka‘-endāz-ı çehre-i taḫḫīḫ olur ki ‘Ammār bin Muṭṭarrā ba‘zı ahālī-i ḫadīṣ

²⁰⁵⁷ zībende M, E, Ş, T1; A, T2’de yok.

²⁰⁵⁸ beyt A, M, Ş, E, T1; T2’de yok

²⁰⁵⁹ *beyt* / سایه دارش چاره نبود بغیر از اتباع M, E, Ş; A’da yok. (O) eḡer güneşin batıdan doğmasını fermān etseydi gölge gibi ona tabi olmaktan başka çaresi olmazdı.

²⁰⁶⁰ āvīḫte A, M, T1, Ş, E; T2’de yok.

²⁰⁶¹ dükkān-ı A, T2; dīdegān-ı M, T1, E, Ş

²⁰⁶² Bu hadis de rivayet edenin de sahihliği sabittir.

²⁰⁶³ ‘alāmāt-ı A, E, Ş, T1, T2; ‘alāmet-i M

²⁰⁶⁴ şemse-i A, M, E, T2, Ş; şemşīr-i T1

²⁰⁶⁵ Muṭṭariz-i M, Ş, E, T1, T2; Muṭṭarir-i A

²⁰⁶⁶ Güneş hiç kimse için geri döndürülmemiştir. Sadece Yuşā’ bin Nūn için döndürülmüştür.

mersüm-ı cerīde-i şikāt idüb baʿzı āḥer daḥi ḥıfz-ı eḥādışle tavşif eylemişlerdür. Zâf-ı rivāyeti ol meretebe degüldür ki anuñ rivāyet itdügi ḥadıṣ muṭlaḳā endāḥte-i sāḥil-i redd kılına. Bā-ḥuşūs eʿimme-i mezkūrīnūñ bu ḥadıṣi ketebelerinde irād itdükleri [T1-171b] daḥi şihḥat-i rivāyetine delīl-i kāfīdür diyü istihkām-baḥş-ı mınṭıḳa-i müddeā olmuşdur. Ebī Hüreyre *raḍıya ʿllāhu ʿanhdan* menḳül olan ḥadıṣ-i şerīfde daḥi ihtimāldür ki ḥazret-i ḥıāce-i ʿālem *şalla ʿllāhu ʿaleyhi ve sellem* rücuʿ-ı āfıtābuñ gürüh-ı vālā-şüküh-ı enbiyā-yı kirām *şalavātu ʿllāhi ʿaleyhim ecmaʿīn* zümresinden ancaḳ Yūşāʿ bin Nūh *ʿaleyhi ʿs-selāma* vuḳūʿını irāde buyurmuş [A-115a] olalar. Yāḥūd bu neyyir-i ʿālem-tābuñ [Ş-110b] maşrıḳ-ı dehānlarından ṭulūʿı cenāb-ı Murtażāʿya vāḳıʿa-i redd-i şems tād-ı ser-i [M-211] mübāḥāt olmazdan muḳaddem ufḳ-ārā-yı zuḥūr olmuş²⁰⁶⁷ ola diyüb fıʿl-cümle ḥadıṣ-i Ebī Hüreyre [E-124b] daḥi bu emr-i bedīʿiñ imḳān-ı vuḳūʿına delīl-i ḳavīdür diyü tenvīr-i²⁰⁶⁸ meclis-i müddeā eylemişdür.

Vāḳıʿa-i Feth-i Vādiʿl-Ḳurā ez-Ġazavāt-ı Seyyidüʿl-Verā ʿaleyhi ecmelüʿt-teḥāyā²⁰⁶⁹

beyt

طرازنده این همایون رقم

[T2-285b]²⁰⁷⁰ چنین راند در فتح نامه قلم

Ki feth-i dil-ārā-yı Ḥayberʿden muʿāvedet eṣnāsında sekene²⁰⁷¹-i Vādiʿl-Ḳurā cūybār-ı müşrik-şüy-i mevkib-i risāletüñ mecrāsı olacaḡın Yehūd-ı Vadiʿl-Ḳurā²⁰⁷² istişʿār itmeleriyle kefer-i eṭrāfdan daḥi istinfār idüb bir miḳdār leşker-i ḥasek-siriştle zuʿm-ı saḥiflerince enbāşte-i reh-güzār-ı İslām itmek sevdāsına düşdiler. Muḳaddime-i emvāc-ı ḥaşm-āşām-ı gūzāt medḥal-i Vādiʿl-Ḳurāʿya müntheḥ olucaḳ evvelā veʿd-i amānla ḥalāb-ı küfrden teklīf-i tecāfī mürāʿāt buyurılıb vaḥalzār-ı

²⁰⁶⁷ olalar yāḥūd bu neyyir-i ʿālem-tābuñ maşrıḳ-ı dehānlarından ṭulūʿı cenāb-ı Murtażāʿya vāḳıʿa-i redd-i şems tād-ı ser-i mübāḥāt olmazdan muḳaddem ufḳ-ārā-yı zuḥūr olmuş, A, M, E, Ş, T1; T2ʿde yok.

²⁰⁶⁸ tenvīr-i M, E, T1, Ş, T2, Aʿda yok.

²⁰⁶⁹ Vāḳıʿa-i Feth-i Vādiʿl-Ḳurā ez-Ġazavāt-ı Seyyidüʿl-Verā ʿaleyhi ecmelüʿt-teḥāyā A; Vāḳıʿa-i Vādiʿl-Ḳurā ez-Ġazavāt-ı Seyyidüʿl-Verā M, T1; Vāḳıʿa-i Gazve-i Vādiʿl-Ḳurā ez-Ġazavāt-ı Seyyidüʿl-Verā E; Vāḳıʿa-i Feth-i Vādiʿl-Ḳurā Ş; T2ʿde yok

²⁰⁷⁰ Bu kutlu yazıyı süsleyenler fetih kitabında kalemı böyle sürdü.

²⁰⁷¹ sekene A, E, Ş; şeniyye M, sīne-i T1; T2ʿde yok.

²⁰⁷² cūybār-ı müşrik-şüy-i mevkib-i risāletüñ mecrāsı olacaḡın Yehūd-ı Vadiʿl-Ḳurā E, M, T1, Ş; T2, Aʿda yok

ta^caşşubda rişe-gîr-i ısrâr oldukları müte^cayyin olıcağ itâle-i elsine-i süyûf u nişâl²⁰⁷³
ü rimâh eylediler.

*rubâ'î*²⁰⁷⁴

زمین وزمان کرد لشکر گرفت
جهان شکل صحرای محشر گرفت
سرنیزه در جسمها جا گرفت
شبشباب شمشیر [T1-172a] بالا گرفت²⁰⁷⁵

Ol güne²⁰⁷⁶ tehemten-i mücevher-cübbe-i gerdün siper-i zer-nigârın düşündan
iskât idinceye dek on bir nefer-i Yehūd naqd-i nāsire-i cān-ı habîşlerin cenāb-ı şîr-i
Hudā ve Ebū Dücāne-i Enşārî ve Zübeyr bin el-^cAvvām *rađıya'llāhu 'anhüm*
cenāblarınuñ cevher-i şemşîrlerine bahā virmegin şubh-dem şāhib-kırān-ı cihān-gîr-i
mihr-i münîr ilmā^c-ı şemşîr-i şa^cşa^ca-nāk eyleyicek hākisterzār-ı cem^cıyyet-i Yehūd
şikest-hürde-i tünd-bād-ı inhizām olub māl u metā^c-ı bî-şümār u esās u ziyā^c-ı
bisyārların kendü şufûf-ı idbār-ālūd-ı kārüre-i hâtır-ı derd-endüdları gibi beyne'l-
guzāt tefrîk ü taksîm eylediler. 'Ākıbet ser-hayl-i ekārim-i 'ālem *şalla'llāhu 'aleyhi ve*
sellem hazretleri ser-cüş-ı merhamet-i gîti-şümüllerinden Yehūd-ı Vādi'l-Ğurā'ya
dağı Yehūd-ı Hayber gibi taħmîl-i minnet ve kendü mezārî^c ü merābi'lerinde 'alā-
tarîkû'l-münāşafā 'ameldār-ı ücret ta^cyîn²⁰⁷⁷ buyurdılar.

beyt

İklim-i kevne tîgi virür sāye-i huzūr
Mülk-i cihāna 'adli²⁰⁷⁸ virür hüccet-i nizām

Vākı'a-i Feth-i Teymā

Vaşşāle-i şahîfe-i rivāyetdür ki fütühāt-ı mütevāliye-i sultānū'l-enbiyā [T2-
286a] *'aleyhi efđalı't-tehāyā,*

*beyt*²⁰⁷⁹ *li-münşihi*

زمان رساند بهر سو شمیم اقبالش

²⁰⁷³ nişāl A, M, E, Ş, T1; T2'de yok.

²⁰⁷⁴ rubā'î A; nazm M; şîr E; Ş, T1, T2'de yok.

²⁰⁷⁵ Zemin ve zamanı askerlerin tozu kapladı. Dünya mahşer sahrasının şekline döndü. Mızrağın başı bedenlerde yer tti.Kılıçların şakırtısı yükseldi.

²⁰⁷⁶ ol güne A; ol gün M, T1, Ş, T2, E

²⁰⁷⁷ ta^cyîn A, M, E, Ş, T1; T2'de yok.

²⁰⁷⁸ 'adli A, Ş, T1, E, T2; 'adüli M

²⁰⁷⁹ beyt A; beyt E, Ş, T1, T2, M'de yok.

جهان نوید فتوحش فکند در اقواه²⁰⁸⁰

Vefkınca çār-cihet-i gābrāya bārīka- [A-115b] endāz-ı haşyet olmağın havālī-i Vādī'l-Ḳurā'ya [E-125a] müteḳārib Yehūd-ı Teymā'yı tecerrüci ke's-i kifāh sergirān-ı ḥumār-ı dimāğ-āzār-ı hirās olmamalarıyla dest-i zarā'atle ḥalka-gīr-i bāb-ı şulḥ olub ṭavḳ-ı saḥt-nişīn-i cizyeyi girībān-ı gerden-i²⁰⁸¹ iltizām eylediler.

beyt li-münşīhi

[M-212] Zünnār-ı meccere der-miyān-ı nuḳra be-kef

Bābında felek cizye-güzār olmuştur

İcmāl-i Serāyā²⁰⁸²

İttifāḳ-ı e'imme-i siyer *rahimehümu'llāh* üzre dāri'l-hicre-i ṭayyibe maḥaṭṭ-ı mevki-i haşmet-medār olduḳdan soñra cenāb-ı Şiddīḳ-i Ekber *raḍıya'llāhu 'anh* [T1-172b] ḳabāle-i Benī Kilāb üzre ve Bişr bin Sa'd-ı Enşārī [Ş-211a] *raḍıya'llāhu 'anh* Benī Mürre'ye ve Gālib²⁰⁸³ bin 'Abdu'llāh Leyṣī *raḍıya'llāhu 'anh* Meyfa'a nām maḳāmda Benī 'Uvāl'e müte'āḳıben sālār-ı serāyā-yı iḳbāl ta'yīn buyurulub anlardan mā'adā serkeşān-ı ḳabāyil-i eṭrāf üzre serāyā-yı 'adīde-i 'adū-şikār ta'yīn buyurulmağın her biri sihām-şifat vāşıl-ı ser-menzil-i maḳşūd u şemşirdār²⁰⁸⁴-ı cevher-nümāy-ı dest-bürd-i nā-ma'ḥūd olub aḡnām u cimāl u sebāyā vü emvālle hicret-ḥāne-i 'aliyyenüñ derün u bīrünün maḥaṭṭ-ı ḡanāyim-i nā-ma'ḍūd eylediler

Vāḳı'a-i 'Umre-i Ḳazā²⁰⁸⁵

Ḳabāle-nüvīsān-ı muḥākim-i āşār bu 'umreyi umretü'l-ḳazā ve 'umretü'l-ḳişāş ve 'umretü'l-ḳaziyye ve 'umretü's-şulḥ tesmiyeleriyle mersüm-ı mecelle-i taḥḳīḳ idüb vücūh-ı tesmiyelerin daḡı pīrāye-i sevād-ı mufaşşalāt eylemişlerdür ve mādde-i vücūb-ı ḳazā vü 'adem vücūb-ı ḳazā vü vücūb-ı ḥüdā vü ḳazā vü 'adem-i vücūb-ı hediye da'ir e'imme-i Ḥanefiyye vü Şāfi'yye *'aleyhi'r-rahmenüñ* eḳāvil-i müteḥālifesi ki bütün-ı muṭavvelāt mütekeffildür. Bu muḥtaşar ḥavşalasına nā-güncīde²⁰⁸⁶ olmağla cemmāze-i siyeh-zānū-yı ḳalem ol vādīlerde tekāpūdan men' olunmuştur. Ḥulāşa-i maḳāl āfitāb-ı ufḳ-ārā-yı risālet *'aleyhi efdalü't-taḥıyyat*

²⁰⁸⁰ Zaman her yöne talihin kokusunu yaydı. Dünya fetihlerin müjdesini ağızlara düşürdü.

²⁰⁸¹ gerden-i A, T2; gerdün-ı M, T1, E, Ş

²⁰⁸² İcmāl-i Serāyā A, M, E, T1, Ş; İcmāl-i Aḥvāl-i Serāyā E; T2'de yok.

²⁰⁸³ Gālib A; Ḥālib M, T1, T2, E, Ş

²⁰⁸⁴ şemşirdār A; şemşirvār M, T1, T2, E, Ş

²⁰⁸⁵ Vāḳı'a-i 'Umre-i Ḳazā A, E, M, T1, T2; Ş'de yok.

²⁰⁸⁶ nā-güncīde A; nā-müttesic M, E, T1, Ş, T2

hazretleri satl-ı sım- [T2-286a] gūn-ı kamer āb-gīre-i gerdūnda altı def'a hālī vü mālī olıncaya dek Medīne-i fāhirede seccāde-gūster-i mihrāb-ı āsāyış olub nāḥun-ı hilāl-i zī'l-ka'de inhilāl-girih-i iḳāmete ĩmā itmegin kār-güzārān-ı aṣḥāb tehiyye²⁰⁸⁷-i mehām-ı 'azīmet için ebrū-cünbān-ı iṣāret oldılar. Sene-i māziyede ḥuzẓār-ı muṣāleḥa-ı Ḥudeybiyye'den mu'tekif-i zevāyā-yı 'adem-ābād olanlardan ğayri bir ferd mānde-i²⁰⁸⁸ [T1-173a] peygūle-i teḥallūf olmamağičün tenbīh buyırulub anlardan mā'adā ḥiyām-ı ḥamīrleri naḳṣ-beste-i ārzū-yı tavāf olanlaruñ daḥi tınāb-ı [A-116a] niyāzların beste-i evtād-ı is'āf buyurmağla dü-hezār mü'min-i hālīṣü'l-bāl amāde-i nehẓat oldılar. [E-125a]

nazm

هوای کعبه چنان می دواندم بنشاط
که خارهای مگیلان حریر می آید²⁰⁸⁹

Heftād bedene-i tenūmed hedy için intihāb u iṣ'ār buyırulub kemā fī'l-evvel ta'ahhūd-i ḥıdmetlerin Nāciye-i Eslemī'ye sipāriş buyurdılar. Şad-re's-i tekāver-i nāzik-ḥırām-ı ḥoş-endām ki²⁰⁹⁰

nazm

اسیر کاکلش خوبان دلجو
کرفتار خم فتراکش اهو
برنگ نیلگون خودرانموداست
که خوبان عربرا تن کبوداست
سوار او چو ترکش خصم افکن
بمیدان کندی ازسم کور دشمن

vaşf-ı ḥālleri idi²⁰⁹¹ cenībet için ihzār olunub levāzım-ı [M-213] mehāmların Muḥammed bin Mesleme *radıya'llāhu 'anhuñ* peyvend-i ihtimāmına rabṭ buyurdılar. 'Āmme-i guzātuñ edevāt-ı karzārların daḥi şandūqalara ta'biye idüb muḥāfazasın Bişr bin Sa'd-ı Enşārī'nüñ 'uhdesine taḥmīl buyurdılar ve herbirine birer cem'i hem-rāh buyurub birer miḳdār muḳaddem-i piş-rev-i kār-güzār-ı²⁰⁹² mevkib-i şevket-medār

²⁰⁸⁷ tehiyye A; tehniye M, E, T1, T2, Ş

²⁰⁸⁸ mānde-i A, M, T1, E, Ş; fūrümānde-i T2

²⁰⁸⁹ *nazm* / هوای کعبه چنان می دواندم بنشاط / که خارهای مگیلان حریر می آید A, E, M, T1, T2; Ş'de yok. Ka'be arzusuyula sevinçle koşuyorum ki çöl dikenleri bana ipek gibi.

²⁰⁹⁰ ki A, M, T1, E; T2'de yok.

²⁰⁹¹ vaşf-ı ḥālleri idi A, E, M, T1, T2; Ş'de yok.

²⁰⁹² kār-güzār-ı T2; A, E, Ş, M, T1'de yok.

eylediler. Kırb-ı hicret-serāda merhale-i Zi'l-Hüleyfe sāye-i serāperde-i ikbālden hānde-zen-i fārem-i zer-şemse-i çārüm olicak yektā-güher-i nüh-baħr-ı kā'ināt *'aleyhi efđalı ş-şalavāt* hāzretleri der-mescid-i Zi'l-Hüleyfe'de beden-i nür-āğınlerin şadef-i libāsdan [T2-287a] ta'riye buyurub mānend-i [Ş-211b] āyet-i *şakķū'l-kamer* dü-şahīfe-i beyzā-gün-ı ihrāmıla cism-i nāzikterlerine pīrāye-bend olub mütāba'at-ı 'amme-i aşhābla āvāze-i 'arş- [T1-173b] güzār-ı telbiyeyi şikest-efgen-i müseddes - tāk-ı muķarnes-revāk-ı eflāk eylediler.

*beyt*²⁰⁹³

İhrām-keş-i hārīm-i ma'būdüz biz

Mihmān-ı nevāle-hāne-i cūduz biz

Olsun lebiz zemzeme-senc-i²⁰⁹⁴ lebbeyk

Mīķāt-rev-i Ka'be-i maķşūdüz biz²⁰⁹⁵

Mā-ħaşal kevkebe-i ķudsiyāna vü²⁰⁹⁶ şüküh-ı peyamberāne ile merhale-i merķūmeden tahrik-i rāyāt-ı celāl buyurdılar.

beyt

ماكعبه روانم كه فافله شوق

انكيخته هرسوز صدای جرس ما²⁰⁹⁷

Mervīdür ki mübāşirān-ı a'cāl-i cenībet ü silāh merhale-i Merrü'z-Zehrān'da ināħa-i nāka-i ārām itdüklerinde herze-gerdān-ı Kıreyş'den çend-nefer ol havālīde bulunmağla esbān u esliħayı cādde-i bāşıra-i itibārlarından imrār idüb Muħammed bin Mesleme *radıya'llāhu anhdan* istikşā-yı desise-i²⁰⁹⁸ hāl itdüklerinde ferdā ħayme-i zerrīn-ıtop-ı ħürşīd medd-i tınāb-ı şu'āc itdügi hengāmda ħıdīv-i [E-126a] Yesrib-i serīr-i 'arş-mesīr *şalla'llāhu aleyhi ve sellem* bu menzile sāye-endāz-ı şüküh-ı iclāl olacağın [A-116b] iħbār itmekle o erkān-ı Kıreyş seng-i āsiyāb-ı ıztırāb olub dest-āvīz-i aħbār-ı āsāyiş-fermāyla Mekke'ye şitābān olub lerze-i nātıka vü ra'şe-i dehānla Kıreyş'e āteş-endāz-ı külħan-ı cān oldılar. Ĥaber-i ħuyül miźmār-ı zamīrlerin pür-gubār-ı ħayret ü āvāze-i silāh cigerlerin çāk çāk-i ħaşyet idüb 'ākıbet

²⁰⁹³ beyt A; nazm M; rubāī E; Ş, T1, T2'de yok.

²⁰⁹⁴ -senc-i A, M, T1, T2; -ħvān-ı E

²⁰⁹⁵ Olsun lebiz zemzeme-senc-i lebbeyk/Mīķāt-rev-i Ka'be-i maķşūdüz biz A, E, M, T1, T2; Ş'de yok.

²⁰⁹⁶ vü A, M, E, Ş, T1; T2'de yok.

²⁰⁹⁷ Kabe'ye giden yüz şevk kafilesiyiz. Çanımızın sesinden her yön yerinden oynadı.

²⁰⁹⁸ istikşā-yı desise-i A, E, M, Ş, T1; T2'de yok.

Mükriz bin Hıfş'ı isti'fām-ı küh-i hāl için irsāl eylediler. Ser-i rāhda dest-bend-i vaqfe-i intizār olub cenāb-ı şehensāh-ı melā'ik-sipāh [T2-287b] mevkib-i hāş-ı şahrā-efrūzlarıyla ol maħalle vāşıl olucağ pīşgāh-ı rikāb-ı²⁰⁹⁹ āsumān-neverde gelüb yā Ebā el-Kāsım münāfī-i şart-ı istişhāb-ı ālāt-ı kıtālden irāde-i 'aliyyeñüz ne güne niyyete müte'allikdür diyü baş-ı nemīka-i su'āl eyledi. Hāzret-i kāfile-sālār-ı ebrār bu vechile [T1-174a] irhā-yı 'inān-ı cevāb buyurdılar ki yā Mükriz merkez-i 'ahd üzre istikrār-ı lāzıme-i seciyye-i nebeviyyemizdür. Dā'ıye-i kıtāl daħi kaṭā hāşıye-kerd-i şahıfe-i niyyetimüz degüldür ancağ sitize-perestān-ı sebül-mağaz-ı Kureyş mazann-ı harekāt-ı nā-çespān olmalarıyla mebdā muhālif-i 'ahd vaż-ı huşūnet-āmiz-i mümāna'at şudür itdügi şüretde inhilāl-i [M-214] 'uqde-i hāl nāhun-ı 'uqde-güşā-yı şemşire muhtāc olmağ ihtimāliyle esliha-i guzāt bār-beste-i ihtiyāt kılınmışdur. Yoħsa bir maħalde güzāşte-i hāric-i Ümmü'l-Kurā kılınmağ muşammemdür. Mükriz²¹⁰⁰ elmās-pāre-i cevāb-ı sultānü'l-enbiyāyı dil-rīşān-ı Kureyş'e iblāğ idicek vā-reste-i dağdağa-i bīm ü telāş olub kām ü nā-kām taħliye-i ma'müre-i Ümmü'l-Kurā idüb Ka'be-i 'ulyānuñ dü-rükni-i Şāmī vü 'Irākīsine müşerref-i cebel-i Ka'ya'ān üzre vü ba'zıları daħi şi'āb-ı cibāl etrāfında mezil-gır-i istikrār oldılar. Hattā ba'zı e'āzım-ı muta'aşşībān-ı kibr-perest-i zümre-i²¹⁰¹ Kureyş'ün nefāset ü hasedleri perde-i çeşm olub mutlakā şükūh-ı seyyidü'l-verā müşāhedesine ğayz-ı cibillīleri ruşşatdāde-i taħammül olmağın bevādī-i ba'ideye naql-i raħt-ı şıķlet eylediler.

*nazm*²¹⁰²

پی نادیدن جای وجلالش از هجوم رشك

کند ترجیح خصن سفله کوری رابه بینایی²¹⁰³

Mā-ħaşal sultān-ı serir-ārā-yı²¹⁰⁴ ka'be-kavseyn şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem [E-126b] hāzretleri aqsām-ı esliha vü huyūli [Ş-212a] enşāb-ı hareme nāzır Batn-ı Ye'cüc nām maķāmda taħlīf buyurub dü-şad merd-i 'adū-gırle Evs bin Hıvlī-i Enşāriyi nāmzed-i hırāset buyurdılar ve cenāb-ı 'illiyyīn-güzārları [A-117a] āfitāb-ı gerdūn-süvār gibi [T1-174b] rāhile-i kuşvānuñ hāne-i zeynine pertev-baħş-ı iclāl

²⁰⁹⁹ rikāb-ı A, M, E, Ş, T1; T2'de yok.

²¹⁰⁰ Mükriz A, M, E, Ş; tekrār T1, T2

²¹⁰¹ zümre-i E, Ş; A, M, T1, T2'de yok.

²¹⁰² nazm A; li-münşihi M; beyt E; Ş, T1, T2'de yok.

²¹⁰³ Şöhret ve yüceliğın görülmemiş izi hasedin hücumu yüzünden alcağ düşman körlüğü görmeye tercih etti.

²¹⁰⁴ serir-ārā-yı M; serir A, T1, T2, E, Ş

olub hizebrān-ı [T2-288a] haşm-efgen-i İslām mütevaşşih-i bi'l-hüsām ol şehriyār-ı ferişte-şaşemî cevānibinden ihāta idüb āvāze-i felek-güdāz-ı telbīyeyi zelzele-endāz-ı şevāhik-i Ümmü'l-Kurā iderek a'lā-yı Mekke'den mekābir-i mu'allāya münhadar olan seniyye-i gedādan ki tal'atü'l-hücün ile müsemmadur kavāfil-i füyūzāt-ı kudsiyye gibi derün-ı harem-i muhterem-i İlahiye tevārüd eylediler.

*beyt*²¹⁰⁵

Harīm-i izzetedür intihā-yı niyyetimüz

Tavāf-ı beyt-i İlahī'yedür azīmetimiz

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ²¹⁰⁶ Hakkā ki pertev-i māhtāb-ı taqdīr pīrāhen-fersā-yı uqūl-i

dehr²¹⁰⁷-āzmāyān olıcağ maħal degül midür ki cenāb-ı vāsıta-i feyz-i vücūd u rābıta-i būd u nebūd *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* hāzretleri leyle-i²¹⁰⁸ hā'ile-i hicretde istilā-yı cān-feşār-ı müşriķān-ı bed-kārdan perde-i siyeh-gün-ı şāmda harem-i Rabbānī'den bi'l-iktizā ne keyfiyyet üzre beyābān-neverd-i hicret ü kenāre-cüy-i selāmet oldukları ki mazbūt-ı mecelle-i tefāsīr ü eħādīsdir. Hāzret-i ħudāvend-i ğayūr ol hicret-i miħnet-āmīze ne güne a'lā-yı tabakāt-ı izzetde telākķi idüb evvelā durub Ümmü'l-Kurā'da geşt ü güzāre ruşatdāde-i cevāz olmayan ef'ī-siriştān-ı müteğallibe-i mağrūr bu defca,

*kıta*²¹⁰⁹

Eylesün raħtını ber-çide gönülden endüh

Ki ziyāfetkede-i ıyş u şafā olsa gerek

Qalmasun hāne-i dilde zulümāt-ı ālām²¹¹⁰

Ki çerāğ-ı taraba cāy-ı ziyā olsa gerek

vefkınca maqdem-i faħrū'l-āleme ħvāh [M-215] u nā-ħvāh temām-ı tırux u büyütlarin ihtiyārlarıyla taħliye vü teslīm idüb bālā-yı cibālden gürg-i çübān-ı dīde-i remīde gibi ħasretle nigerān u seng-i ħasedle [T1-175a] sīne-güyān olalar, *mısrāf*

بين تفاوت ره از كجاست تابه كجا²¹¹¹

²¹⁰⁵ beyt A; li-münşi'i M, E; Ş, T1, T2'de yok.

²¹⁰⁶ ... Ey akıl ve basiret sahipleri, ibret alın. Haşr Süresi: 2.

²¹⁰⁷ dehr A, M, T1, E, Ş; hüner T2

²¹⁰⁸ leyle-i M, T1, T2, Ş; E, A'da yok.

²¹⁰⁹ kıta A; li-münşihî M, E; nazm T1; Ş, T2'de yok.

²¹¹⁰ ālām A, M, Ş; evhām T1, T2, E

²¹¹¹ Yolun farkına bak nereden nereye.

²¹¹² يفعل الله مايشاء بقدرته ويحكم مايريد بعزته el-hāşıl nūr-ı dīde-i Baḥḥā vü sūrüs-ı sīne-i Şafā *şalla'llāhu aleyhi ve sellem* ḥazretleri kevkebe-i ḥased-güzār-ı celāl ve debdebe-i düşmen-endāz-ı ikbālle [T2-288b]

*rubā'ī*²¹¹³

Olmaḳ hevesiyle zevḳ-i pā-būsı naşīb

Ḳalmaz dilde olursa da Ka'be-i şekīb

Hīç öyle güzel zemān mı var kim ide 'azm

[E-127a] Teşrīf-i der-i muḥibbe devletle ḥabīb

maşdüḳı üzre dīde-i güşāde-i Bābü's-Selām'a nūr-baḥş-ı maḳdem-i iclāl olucaḳ ḳible-i ins ü cānn ya'ni beyt-i mu'allā-yı bülend-erkān zebān-ı gevher-çekān-ı nāvdānla,

*ḳıṭ'a*²¹¹⁴

بیا که در طلبت بر فراز²¹¹⁵ صدر سریر

بیاکه بهر تو بر صفة سرای سرور

چو عشق ماهمه بنایى است شاهد وصل

چو حس تو همه ارایس است حجله سور

zülāl-i maḳālin pāy-endāz eyledi. Süveydā-yı ḳalb-i 'ālem ya'ni ḥacer-i esved-i mükerrem çeşme-i muşaffā-yı zemzeme-i

beyt

Oluruz nā'il-i būs-ı lebi hem sen hem ben

Olsun ey 'aşıḳ-ı giryān yine²¹¹⁶ çeşmüñ rüşen

terānesiyle zemzeme-senc-i tebşīr oldı. Manzūme-i risāle-i rivāyetdür ki ol ḥāletde 'Abdu'llāh bin Revāḥa *radıya'llāhu anh* zimān-gīr-i rāḥile-i nebevī olub bu ḥarīr-pāre-i recez-i rengīni sinān-ı şadā-yı bülend-zīver-i resm²¹¹⁷ üzre rabṭ iderdi²¹¹⁸ ki [Ş-212b]

*şi'r*²¹¹⁹

²¹¹² Allah kudretiyle dilediğini yapar, izzetiyle dilediği şeye hükmeder.

²¹¹³ rubā'ī A; nazm M, T1, Ş; T2'de yok.

²¹¹⁴ ḳıṭ'a A, E; beyt M; nazm T1, Ş; T2'de yok

²¹¹⁵ فراز M, E, T1, T2, Ş; قرار A

²¹¹⁶ yine A, M, T2, Ş; hele T1, E,

²¹¹⁷ bülend-zīver-i resm A, bülendine bu resm M, T1, T2, E, Ş

²¹¹⁸ iderdi A, M, T1, Ş, T2; eyledi E

²¹¹⁹ şi'r A, nazm M; recez E; Ş, T1, T2'de yok.

خلوا بنى الكفار عن سبيله
 قد انزل الرحمن فى تنزيله
 فى صحف يتلو على رسوله
 بان خير القتل فى سبيله
 نحن ضربناكم على تاوله
 كما ضربناكم على تنزيله
 ضربا يزيل الهام عن مقيله
 ويذهل الخليل عن خليله
 يارب انى مؤمن بقيله
 انى رايت الحق فى قبوله

[T2-289a] Cenāb-ı Fārūḳ-ı a‘zām *raḍıya’llāhu ‘anh* [T1-175b] teḳāzā-yı cibillet-i ḥaḳḳ-gūyīleri üzre yā İbn-i Revāḥa ḥuzūr-ı cenāb-ı seyyidü’l-mürselīn ü ḥarem-i rabbü’l-‘ālemīn hiç leb-ālāy-ı eş‘ār olucaḳ maḥall midür diyü ḥarf-endāz-ı mümāna‘at olucaḳ ḥazret-i faḥrū’l-enbiyā tebessüm-i nemek-rīz ile buyurdılar ki yā ‘Ömer, Abdu’llāh’uñ kemān-ı şevḳine çille-i kesel olma ki bu maḥalde anuñ siḥām-ı dildüz-ı maḳālī ṭabla-i ḳulüb-i küffāre nuşul-i ḥārā-güzār-ı nibālden güzerānterdür. Kemā rüvāhü’t-Tirmizī ba‘dezin mürşid-i feyz-baḥş-ı ḥānḳāh-ı hestī *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* Bin Revāḥa’ya bu zıkr-i şerīf-i ‘ālem-pesendi telḳin buyurdılar: لا اله ²¹²⁰ إلا الله وحده نصر عبده واعز جنده وهزم الأخراب وحده İbn-i Revāḥa nihāl-i bālā-keş-i şadāsına bu zıkr-i sidre-güzārla²¹²¹ berg ü şāḥ viricek kāffe-i aşḫāb *raḍıya’llāhu ‘anhüm* ber-vech-i muvāfaḳat kürüm-ı ḥüşe-gır-i eşvātı yek-digere leff idüb ‘ināḳ-yed-i ezḳār-ı mezküreyi eṭbāḳ-ı [M-216] semevāta neşr eylediler.

*beyt*²¹²²

Pür itdi zemzeme-i ḥamd künbed-i ‘arşı

Sipihri eyledi āvāz-ı [E-127b] zıkr māl-ā-māl²¹²³

Māh-ı²¹²⁴ nūr-pāş-ı maṭla‘-ı siyādet *‘aleyhi efdalü’t-taḥıyyat* hem-rütbe-i ḥavlü’l-‘arş olan meṭāf-ı mükerrem dāyiresin ḳadem-i muḥteremleriyle tenvīr

²¹²⁰ Bir Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Allah, ordusunu aziz kıldı, kuluna da yardım etti. Tek başına da kavimlere galebe çaldı. Allah'tan başka hiç bir şey yoktur.

²¹²¹ zıkr-i sidre-güzārla A, M, T1, Ş; zıkrü’l-lāh-ı reh-güzārla T2

²¹²² beyt A, E, Ş; li-münşihî M; T1, T2’de yok.

²¹²³ Ali Fuat Bilkan, *Nabî Divânı Cilt 2*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011, s. 1255.

²¹²⁴ māh-ı M, E, T1, Ş, T2, A’da yok.

buyurıcağ dest-i kâmer-şikâflarından olan mihcen-i müteyemmen²¹²⁵-küşesiyle istilâm-ı hacet-i cevher-ı tufeyl buyurub merkez-i siyeh-kisve-i dâyre-i ‘âlem ya‘ni beyt-i ‘ulyâ-yı muhterem havâlîsinde mürâ‘ât-ı remel ü ızıtbâ‘la râkiben [A-118a] pergâr-gerdân-ı haṭavât-ı tavâf oldılar.

*ķıṭ‘a*²¹²⁶

روبحرم کرد خلاق همه

صحن حرم گشت پرواز زمزمه

از هوس قامت دلجوی او

طوف کنان کرد سرکوی او

پس بهمین شیوه ز راه وقار

طوف نمودند ادا هفت بار [T1-176a]

[T2-289b] Mervîdür ki peyk-i sidre-mesîr-i İlâhî ol ḥâletde cānib-i ḥudāvend-i ğayûrdan bu peyâmı ķurṭa-i²¹²⁷ sāmî‘a-i seyyidü’l-enām eyledi ki naķîṣa-cüyân-ı bed-gû²¹²⁸ ya‘ni müşrikîn-i siyeh-rû ṣî‘âb-ı cibâlden ḥarekât-ı mü‘minîne nazâr-bâz u hevâ-yı ‘ufûnet-engîz-i Yesrib tâb-fersâ-yı Muḥammediyân olmışdur diyü zu‘m-ı fâsidlerince ḥarf-endâz olmadadurlar. Benâberîn seyyid-i ‘âlem *ṣalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem* ḥazretleriniñ işâret-i ‘aliyyeleri üzre düşmen-i bed-ḥvâha ızḥâr-ı kuvvet ü celâdet için eşvât-ı selâse-i ũlâda remel ü herveleye der-kâr oldılar.

*beyt*²¹²⁹

نیست بجز این صفت اصطباع

جلو نمابر دوش هر شجاع

كما رواه البخاری عن ابن عباس رضی الله عنهما تحدثت قریش و بینهم ان محمدا واصحابه [a 213-2]

[Ş] فی عسرت وجهد و شدت قصفو اله لينظروا اليه والى اصحابه فللما دخل رسول الله صلى الله عليه وسلم

المسجد اضطبع بردائه واخرج عضده اليمنى ثم كرك ذلك ثلثة اطواف ومشى سائرهما mişkât-ı züccâce-i

kā’inât *‘aleyhi efḍalü’ş-ṣalavât* itmâm-ı eşvât-ı tavâfından şoñra ğulgüle-i gül-bāng-i

ezkâr-la bâbü’ş-şafâdan zemîn-i mes‘â-yı dil-ārâya ḥurâm buyurub heft-bâr-ı sâḥa-i

mes‘âyı nûr-ı dîde-i haṭavât-ı keşirü’l-berekât buyurıcağ ḥâtime-i ṭomâr-ı sa‘y²¹³⁰

olan zîr-i tâķ-ı Merve’de şütürân-ı hedyüñ ser ü gerdenlerin ğüy u çevġân-ı meydân-ı

²¹²⁵ müteyemmin, Gültekin, 365.

²¹²⁶ ķıṭ‘a A, nazm M, E, Ş; T1, T2’de yok.

²¹²⁷ ķurṭa-i A, T1, Ş, T2, E; ķurṭa-güş-ı M

²¹²⁸ bed-gû A, T1, Ş, T2; bed-güy M, E

²¹²⁹ beyt A, M; nazm E; Ş, T1, T2’de yok.

²¹³⁰ sa‘y A, M, T1, E, Ş; mes‘â T2

ķurbān oldılar²¹³¹ [T1-176b, T2-290a, E-128a] B^{adezīn} çāre-bīn-i dermādegān-ı ^ālem *şalla'llāhu aleyhi ve sellem* hāzretleri tekmīl-i menāsik iden²¹³² aşhābdan ba'zılarım hīrāset-i esliha vü huyūl için Baṭn-ı Ye'cūc'e irsāl buyurub harem-i mebzūlü'n-ni^ām-ı İllāhī'ye dūrdan nigāh- [M-217] endāz-ı ḥasret olan gürsine-çeşmān-ı nevāle-i ğufrānı daḥi sūfre-i vesī'ü'n-nevāl-i meṭāfa da'vet buyurdılar. Mā-ḥaşal mihmān-ı bālā-hāne-i vaḥdet-ābād *şalla'llāhu aleyhi ve sellem* hāzretleri ziyāfetkede-i Rabbānīde se-şebān-rūz ^āmmē-i Aşhāb-ı Kirāmıla kūşe-nişīn-i nişīmen-i ^ızzet olub çāştġāh-ı rūz-ı çārüm ḥulūlinde sābıķān Ḥudeybiyye'de maşlahat-endūz-ı muķāvele-i mişāk olan Süheyl bin ^āmr ve Ḥuveytib bin ^ābdü'l-İzzī cenāb-ı Murtażā-yı Ḥayber-ġüşāya kavlı-i āḥerde evreng-ārā-yı ḥıṭṭa-i bi^āset *aleyhi's-şalātü ve't-taḥiyyat* pişġāhına gelüb şart-ı hedene-i²¹³³ māziye üzre inķazā-yı²¹³⁴ müddete bināen ba^ādezīn sāḥa-i Ḥarem'den ṭayy-i seccāde-i iķāmet buyurulmaķ maķāline leb-cünbān oldılar. Seyyid-i şādıku'l-^āhd-i ^ālem *şalla'llāhu aleyhi ve sellem* hāzretleri irā'et-i şūret-i ķabūl buyurub fermān-ı gerdūn-muṭā'ları üzre şehriyār-ı muraşşā^ā-serīr-i ḥāverī naķl-i ketūbe-i envār idinceye dek Aşhāb-ı Kirām'dan bir ferd mānde-i²¹³⁵ dā'ire-i Ḥarem olmamaķ üzre nidā eylediler. Sipāh-ı münevver-peyker-i nücüm şahrā-yı ḥadrā-yı sipihri tezyīn itdüġi hengāmda ḥuşūl-i āmāl ü bedreķa-i iķbāle ḥıṭṭa-i ^ıtr-nāk-i hicret-serā cānibine ^ālem-engīz-i iķbāl oldılar.

Vaķāyī^ā-i Sāl-i Heştüm ez-Hicret-i Seyyidü'l-Mürselīn *şalla'llāhu aleyhi ve sellem* ve İslām-ı Ḥālīd bin [T1-177a] Velīd *rağıya'llāhu ānh* ve İslām-ı Eḥad-ı Dühātü'l-^āArāb ^āmr bin ^āş *rağıya'llāhu ānh* İslām-ı ^āsmān bin Ebī Ṭalḥa-i ^āAbderī, Ḥāfız-ı Miftāḥ-ı Beytü'l-Ḥarām *rağıya'llāhu ānhüm*²¹³⁶

Rüşengerān-ı āyīne-hāne-i aḥbār bu vech üzre çehre-perdāz-ı mürāyā-ı āşār olmuşlardur ki Ḥāzret-i Ḥālīd bin Velīd *rağıya'llāhu ānh* kendülerüñ tīre-i vādī-i zulmet-beste-i işrākden meş^āl-i tāze-fürüg-ı İmān cānibine incizāblarını bu siyāk

²¹³¹ oldılar A, eylediler M, T1, T2, E, Ş

²¹³² iden A, M, T1, E, Ş; dīn T2

²¹³³ hedene-i A, M, T1, E, Ş; müddet-i T2

²¹³⁴ inķazā-yı A, Ş, M, T1, E; iķtīzā-yı T2

²¹³⁵ bir ferd mānde-i A, T1; bir ferd mānende-i M, E, Ş; fūrümānde-i T2

²¹³⁶ Vaķāyī^ā-i Sāl-i Heştüm ez-Hicret-i Seyyidü'l-Mürselīn *şalla'llāhu aleyhi ve sellem* ü İslām-ı Ḥālīd bin [T1-177a] Velīd *rağıya'llāhu ānh* u İslām-ı Eḥad-ı Dühātü'l-^āArāb ^āmr bin ^āş *rağıya'llāhu ānh* İslām-ı ^āsmān bin Ebī Ṭalḥa-i ^āAbderī Ḥāfız-ı Miftāḥ-ı Beytü'l-Ḥarām *rağıya'llāhu ānhüm* A, E, M, T1, Ş; T2'de yok.

üzre [T2-290b] āverde-i zebān-ı beyān iderler idi ki çün hāzret-i hayrū'l-enām *‘aleyhiş-şalātū ve’s-selām* hilāl-i süfre-i Hudeybiye’de merhale-i ‘Uşfān’da²¹³⁷ mānende-i emvāc-ı müte‘ākıbe şaff-beste-i şalāt-ı havf oldılar. Ben bir cānibden rahne-endāz-ı [Ş-213b] tefriķa-i mazarrat olmaķ sevdāsıyla her çend a‘māl-i celādet-i ķalbī vü ķālībīde [E-128b] şarf-ı meretebe-i maķdūr idegördüm. Bir tarīķla ha’iz-i medħal-i fırsat olamadıgumdan bī-iştibāh nigāhdāşte-i viķāye-i Rabbānī olduklarına ķādī-i dāniş-endüz-ı yaķınüm hūkm idüb hemān ol sā‘atden kenāre-i müseccil-i²¹³⁸ zamīrümden tedricle sevād-ı şükük-i zübāle-i ķalem-tırāş-ı hidāyetle maķkūk olmağa başladı. ‘Āķıbet hevā-yı saz-kār-ı [A-119a] şulħ Kureyş’le İslāmiyān beyninde ta‘dīl-i mizāc-ı mu‘ādāt idicek ba‘dezīn Kureyş’ün kevkeb-i iķbālī ‘uķde-i vebāle müterāci²¹³⁹ oldıgım istidlāl idüb bir zemān hōd-be-hōd sergerān-ı peymāne-i fikret ü ser-gerdān-ı kūçe-bend-i hayret olub,

[M- 218] *beyt*

Bizüm aħbābda çün ķalmadı esbāb-ı huzūr

Çāre-i²¹⁴⁰ kār hemān terk-i diyār itmekdür

Diyerek peyk-i sebük-reftār-ı sevdāgāh-ı cānib-i Necāşī’ye āmāde-i tekāpū olub [T1-177b] lākin anuñ daħi gül-bāng-keş-i²¹⁴¹ muħabbet-i İslām oldıgı mülāhazası sīne-i ‘azīmete havāle-i müşt-i redd itmekle bir müddet daħi āsitān-ı Heraķl’de zünnār-bend-i tenşşur olmağa miyān-beste-i tefekkūr oldum. ‘Āķıbet,

beyt

Verā-yı perdede yaķdı çerāğ-ı hūrşīdin

Hayāl-bāz-ı zemāne ne gösterür görelüm

diyüb yine kendü diyārumda pāy-ı terdeddüdümü piķīde-i kilīm-pāre-i ferāğ itmege tavtīn-i nefes eyledüm. Ol hilālde bir şeb deriçe-i çeşm-i cihān²¹⁴²-bīnüm ķufl-zede-i h‘āb-ı girān olmış idi ki dervāze-i şehristān-ı mişāl münkeşif olub kendümi şöyle müşāhede eyledüm ki gūyā āvāre-i [T2-291a] meğālīķ-ı belā

²¹³⁷ ‘Uşfān’da A, M, E, Ş; ‘Aşķalān’da T1, T2

²¹³⁸ müseccil A, müseccile M, E, T1, T2, Ş

²¹³⁹ müterāci‘ A, M, Ş, E, T1; müterāciħ T2

²¹⁴⁰ çāre-i A, M, T1, E, Ş; bāre-i T2

²¹⁴¹ keş-i A, Ş, M, T1, E; cū-keş-i T2

²¹⁴² cinān A, M, Ş, T1, E; cān T2

mecdebe²¹⁴³ iken nā-gāh ol maẓāyık-ı ğılā-ħızden ferece-yāb-ı ħalāş olub bi ma‘müre-i ferāħter ü aħdārda nā’il-i cilve-i ihtizāz olmuşum. Sep̄ide-dem-i mezann-ı ħulūş olan dostān-ı rāst-nefesden birine burqa-güşā-yı dūşize-i rü’yā oldıgumda²¹⁴⁴ ta‘biriyle miħrāb-ı sāmī‘amı tenvīr idicek şu‘le-i germ-ħız-i şevk-i İslām çerāĝ-pāye-i ħātırımdan leme‘āne āĝāz eyledi. Ana müteķārib²¹⁴⁵ şeh-süvār-ı Refref-maṭiyye-i ‘arş-mesīr *şalla ‘llāhu ‘aleyhi ve sellem* ħazretleri şükūh-ı peygām-berān ile güzāriş-i ‘umre-i kaẓāya teveccūh buyurduklarında ben daħi ekābir-i Kureys’le ħayr-bād-ı Ümmü’l-Kurā itmiş idüm ki ğam-ħyār-ı āvāregān-ı ümmet *‘aleyhi efđalı’t-taħiyyat* itmām-ı nesik ħilālinde birāderüm Velīd bin el-Velīd’den bu çāker-i kem-ķadrūñ pürsiş-i [E-129a] keyfiyyet-i aħvāliyle leb-ālūde-i mekremet olub bu zemīn üzre gevher-rīz-i maķāl olmuşlar ki Ĥālīd ol ķabīleden degüldür ki anuñ [T1-178a] pertev-i dūrbīn-i idrāki ħüsn-i bāhirü’l-envār-ı ħaķīķat-ı İslām müṭāla‘asından ķāşır ola. Eger dāħil-i şaff-ı raşīnü’l-esās-ı İslāmiyān olub ser-māye-i girān-ķadr-i şecā‘atin sā’ir sevdāgerān-ı çār-süy-ı cihād müşāreketiyle rüz-ı bāzār-ı [A-119b] ğāzāda i‘māl²¹⁴⁶ eylese kendüye nāfi‘ idi. Benāberīn birāderüm Velīd bu maẓmūnla baña iṭāre-i varaķ-pāre-i rāz eyledi ki

*naẓm*²¹⁴⁷

ای واله وتیره حال برخیز و بیا
ای کم شده ملال برخیز و بیا
بشتاب که اخترسیه طالع تو
وارسته شد از بال برخیز و بیا²¹⁴⁸

[Ş-214a] Ey birāder-i ‘azīz şehriyār-ı taħtgāh-ı melekūt *şalla ‘llāhu ‘aleyhi ve sellem* ħazretleri seniñ emründe siyāķ-ı mezkūr üzre lū’lū-keş-i rişte-i raĝbet olmadadurlar. [T2-291b] Revā midur ki sen ol ķadar ser-māye-i idrākle bādiyye-i ķāfile-süz-ı dālalde ser-gerdān ķalasin ve ol maķūle-i berīd-i reh-şinās-ı ‘aķl-ı selīme

²¹⁴³ mecdebe E, T1, T2, Ş; دمجدیه A, دمجدیه M

²¹⁴⁴ O rüya, Allah’ın seni İslām’a hidayet ettiĝi çıkışıdır. İçinde bulunduĝun darlık ise şırke işarettir ki ondan çıkıp Hz. Muhammed sallallahu ‘aleyhi ve selleme ulaşmandır.

²¹⁴⁵ müteķārib A, M, T2, Ş; müte‘āķib T1, E

²¹⁴⁶ a‘māl, Gültekin, s. 369.

²¹⁴⁷ naẓm A, Ş; rubā‘i li-münşihi M, E; T1, T2’de yok

²¹⁴⁸ Ey şaşırılmış kötü haldeki, sıçra ve gel. Ey üzüntüde kaybolmuş, sıçra ve gel. Acele et ki senin kara bahtının yıldızı vebālden kurtulsun, sıçra ve gel.

ıktifā itmiş iken lāyık mıdır ki beyābān-ı [M-218] cehāletde firīfte-i gūyūl-i²¹⁴⁹ gāflet olasıñ.

*beyt*²¹⁵⁰

Cūş iderken taleb-i teşne ile āb-ı hayāt

Hayfdur kim çalasın teşne-i gerd-i zulumāt

Mektūb-ı mu‘anber²¹⁵¹-raķam-ı Velīd baña bāl-i tã’ir-i inşirāh olub,

beyt

شوق امد وتمام بكوشم فرودميد

رازيكه درميان مس وكيما بود

Hemān bāre-i ‘azmi zīnzede-i şıdķ idüb tehiyye-i zād-ı rāh hılālinde rāzdār-ı kadīmüm ‘Osmān bin Ebī Talha-i ‘Abderī-i²¹⁵² Hācebī’ye ki miftāhü’l-beytü’l-atīķ-i Rabbānī müselleme-i dest-i taşarrufıdur, keşf-i derīçe-i rāz eyledüm.

beyt

Kime açsam ğamum ol mäh-ruhuñ ‘aşkıñdan

Benden efzūn anı da mest-i muħabbet bulurum

tıbķı üzre meger anuñ daħi heyzüm-hāne-i cānibine bir zemāndan berü ķabes-i nā’ire-i şevķ ta‘allük itmegin mürāfaķati e‘azz-ı meṭālib ‘add idüb ikimiz ittifaķ üzre

beyt

Ķarārgāh-ı dil-i bī-şekībe dek gidelüm²¹⁵³

Şifā-yı şadr virür²¹⁵⁴ bir ṭabībe dek gidelüm

Diyerek bārgāh-ı ķudsī-ħadem-i risālet cānibine ecinħa-güşā-yı ‘azm-i şādık olduk. Merħale-i Hüdde menāħ-ı cemmāze-i iķāmetimiz olıcaķ ‘Amr bin ‘Aş’a ol maħalde dūçār olub yek-digerüñ dā‘iye-i²¹⁵⁵ iyāb u zehābıñdan a‘mal-i resm-i pürsiş olunduķda ķā’if-i tız-bīn-i şu‘urı [E-129b] ser-menzil-i sırr-ı zamīrimüze rehburde-i yaķīn olıcaķ hemān bu zemīn üzre baştı hūāñçe-i rāz itdi ki: Ey dostān-ı şıdķ-ñişān! Meşmül-ı ittılā‘ıñuzdur ki çend-sāle müddetden berü perdesān-ı çehre-sāy-i āsitāne-i

²¹⁴⁹ gūyūl-i A, E, Ş; ğūl-i M, T1; ağvāl-i T2

²¹⁵⁰ beyt A, M, T1, T2, Ş; nazm E

²¹⁵¹ mu‘anber A, T1, T2, Ş; mu‘teber M, E

²¹⁵² ‘Abderī-i A, M, E, Ş, T1; T2’de yok.

²¹⁵³ Ķarārgāh-ı dil-i bī-şekībe dek gidelüm M, Ş; Ķarārgāh-ı bī-şekībe dek gidelüm A; Ķarārgāh-ı dil-i bī-şekībe dek giderüz T1, T2, E

²¹⁵⁴ virür A, M, E, T2, Ş; bilir T1

²¹⁵⁵ dā‘iye-i A, T1; M, E, Ş, T2’de yok.

sulṭān-ı Hābeş olmuş idüm. Şem^c-şıfat zebān-dırāz-ı bezm-i şoḥbeti vü pervānevār küstāḥ-ı meclis-i ülfeti idüm. Tā aña dek ki ‘Amr bin Ümeyye-i Ḍamirī iblāgnāme-i risālet eyledi. Ben miyān-ı Kūreyş’de iḥrāz-ı nām u nāmūs [T2-292b] sevdāsıyla ‘Amr [A-120a] ibn Ümeyye’nün ḳatline²¹⁵⁶ heves-kār u sulṭān-ı Hābeş Necāşī’den müsā^cdeye minnetkar oldum. Bu maḳāl istimāından dü-destiyle kendü ser ü rüyın ḍarbetgāḥ-ı ṭabanca-i efsūs u melāmet itmege der-kār oldu. Bu ḥālet benüm daḥi cebīnūmi ‘araḳ-rīz-i ḥicāb idüb ey şehriyar-ı Hābeş eger telḥ-ābe-i niyāzum meşreb-i ḥaṭiriñüze bu mertebe nā-güvār geleceği melḥūz-ı zihni sāde-levḥüm olaydı leb-ālāy-ı ictirā-yı tefevvüh olmaz idüm diyü siper-i itizārı rü-keş idicek bu güne girih-güşā-yı nāṭıka-i ḥamiyyet-āmīz oldu ki yā saña şehriyār-i ḥıṭṭa-i bi^cşet ü şehensāḥ-ı memāik-i şefā^cat ‘aleyhi efdalü’ş-şalavātü ve’t-taḥiyyāt cenābınuñ firistādesin nice teslīm ideyüm ki āferīnende-i kevn ü mekān *celle şānühü* cenābından²¹⁵⁷ [T1-179a] dem-ā-dem meclis-i ḳudsīsine nāmūs-ı ekber iblāg-ı peyām eyleye. Ben müte^caccibāne taḥrīk-i leb-i istiḥbār itdüm ki ey melik bu zebān-güzār-ı iḳrār buyurduḡuñuz mādde mersüm-ı levḥa-i vuḳū^c mıdur ve bu²¹⁵⁸ emr-i aḳīde-i selīmeñüz [Ş-214b] daḥi ṭuḡra-keş-i taşḍīḳ olmuş mıdur? Hemān süzen-i tīz-güzār-ı zebānına bu vechile rişte-keş-i birişüm-ṭavr-ı taḳrīr oldu ki ey ‘Amr-ı [M-220] miskīn ve ey dürmānde-i çeşmesār-ı yaḳīn eger bu mertebelere bālā-yı idrāküñ nā-resā ise āgāḥ ol ki ol zāt-ı maḥmūdü’ş-şıfāt-ı şādīḳ u²¹⁵⁹ muşaddaḳ-ı nebiyy-i ḥaḳānī vü firistāde-i cenāb-ı yezdānīdür. Ḥātıme-i risālet ü illet-i ḡā’iyye-i ḥılḳat olduğına kütüb-i ḳadīme-i semāvī bi’l-cümle nāṭıḳdur.

ḳıṭ‘a

طور صد موسى بر انكيزد زخاك آستان

شمع صد عيسى بر افروزد بباد آستين

منزلت بنكر كه اقرارى باد ايمان

رسم او ماراست مذهب كار او ماراست²¹⁶⁰

²¹⁵⁶ ḳatline A, M, E, Ş, T1; T2’de yok.

²¹⁵⁷ cenābından A, M, E, Ş, T1; T2’de yok.

²¹⁵⁸ ve bu A, M, T1; diyü T2, E, Ş

²¹⁵⁹ u A, M, T1, E, Ş; T2’de yok.

²¹⁶⁰ Yüz Mūsā’nın Tūr’u onun eşişinin topraḡından koptu. Yüz İsa’nın mumu onun eşişinin rüzgarıyla parladi.

Yā ‘Amr eger benüm maḳālāt-ı nuşımı kitābe-i ṭāḳ-ı gūş iderseñ [E-130a] cūybār-ı şīrīnter-i ḫayātuñ bālū‘a-i deşt-i fenāda tebāh²¹⁶¹ olmadın rūmāl-i āsitāne-i raḫmet-penāha [T2-292b] şītabān u āmīḫte-i mecrā-yı zülāl-i ĩmān olmağa bir sā‘at muḳaddem devān ol ki cenāb-ı Kelīm ‘alehi’s-selām mevkib-şiken-i kevkebe-i Fir‘avnī oldığı gibi bu şārīḳ-ı ‘ālem-fürüz-ı hidāyet daḫi şafahāt-ı eyyāmı rūsüm-ı tīre-gūn-ı şirkden taḫīr ü gürūh-ı muḫālifini ḫāşāk-i tünd-seyl-i tedmīr idecegi maḫsūmdur.

*ḳıṭ‘a*²¹⁶²

كل مراد توانكه نقاب بکشاید

که خدمتش چو نسیم سحر توانی کرد

بعزم مرحله عشق پیش نه قدمی

[A-120b] که سود کنی از این سفر توانی کرد²¹⁶³

Dās-ı²¹⁶⁴ taḳrīr-i şehriyār-ı Ḥabeş benüm büstān-ı i‘tikādumı ḫuşḳ-i [T1-179b] şükūdkan muşaffā itmegin hemān ol meclisde ğars-ı nihāl-i iḳāl idüb ḫālā şehensāh-ı erīke-i nübüvvet cenābına ĩşāl-i nev-bāve-i ĩmāne müteveccihüm.

*beyt*²¹⁶⁵

یکچند زیبا فتاده بودم

بخت آمد ودست درکمر کرد

یعنی کشش عنایت حق

بند دلم استوار تر کرد²¹⁶⁶

Didi. Ḥālid *raḍıya’l-lāhu ‘anh* مرحبک یاعمر والله اقد استقام المشیم یعنی تبین الطريق وظهر
²¹⁶⁷ ta‘bīriyle māḫazar-keş-i ḫurḫīn-i sitāyiş olub üç nefer-i ābrū-yı dūde-i ‘Arab ve üç nefer-i nām-āver-i şerīfū’n-neseb pūr-şevḳ ü ṭarab dergāh-ı seyyidü’l-ebrāre ḳādime-engīz-i iḳbāl oldılar. Mervīdür ki Medīne-i Ṭāhire’ye ḳudūmleri muḫāt-ı ‘ālem-i seyyidü’r-rūsül ‘aleyhi’s-şalātü ve ‘s-selām olıcaḳ Aşḫāb-ı

²¹⁶¹ tebāh A, M, Ş, T1, E; T2’de yok.

²¹⁶² ḳıṭ‘a; nazm M, E; T1, Ş, T2’de yok.

²¹⁶³ Senin murad gültün o vakit örtüyü açtı. Seher rüzgarı gibi gücün yeterse hizmet et. Aşk merhalesine gitmek için adımını at, o seferden faydalanırsın.

²¹⁶⁴ dās-ı A, M, T1; dāmen-i T2, E, Ş

²¹⁶⁵ beyt A; nazm M; ḳıṭ‘a E; Ş, T1, T2’de yok.

²¹⁶⁶ Birkaç defa ayaktan düştüm. Baht geldi ve elini belime doladı. Yani Allah’ın yardımını gönül bağımı kuvvetlendirdi.

²¹⁶⁷ Ey Amr hoşgeldin. Vallahi bu istamet doğrudur, bu zat muhakkak Allah’ın resülüdür.

Kirām'ı bu siyāk üzre nāyil-i nüvīd-i ḥiṭāb buyurdılar ki²¹⁶⁸ التقت اليكم مكة افلاذ كبدھا ya'ni Mekke sizüñ cānibiñüze ciger-küşelerini endāhte eyledi. El-ḥāşıl üç kıṭ'a elmās-pāre-i kân-ı himmet şiyāb-ı seferīden te'arrī vü elbise-i ṭāhire ile taḥallī idinüb dīvān-ḥāne-i ḳudsī-iltizām-ı nübüvvet cānibine müsāra'at eylediler. Nīm-rāhda Velīd bin el-Velīd istikbāl idüb bu gūne zemzeme-serāy-ı tehniyetü'l-ḳudüm oldı ki ey birāder-i [T2-293a] bülend-gevher ne ṭurursun şitābān ol ki ḥaber-i ḳudümüñ ḥātır-ı enver-i ḥayrū'l-beşere ĩrāş-ı behcet ü beşāşet idüb maḳdemüñçün bast-ı ḳālīçe-i iştiyāk buyurmuşlardır. Pes per ü bāl-i şevḳle ṭayerāne gelüb cümleden aḳdem nādī-i istebraḳ-firāş-ı firişte-farrāş-ı muḳaddese çehre-sāy-ı müşül [M-221] olduḳda²¹⁶⁹

beyt

این سیه [E-130b] نامه که خاک ره افتاده تست

میرسد از [T1-180a] حرم کعبه که سجاده تست²¹⁷⁰

[Ş-215a] maşdüḳı üzre evvelā reyḥān-deste-i müşk-būy-ı riyāz-ı İslām olan berg-sebz-i²¹⁷¹ selām²¹⁷² ihdāsına mübāderet eyledi. Ḥāzret-i serīr-ārā-yı *ene efsaḥ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* ṭalāḳat-ı vech ü zelāḳat-ı kelāmıla redd-i selām u terḥībde nemekdān-ı müşk-efşān-ı tebessüme güşāyiş virdiler. Ol teşne-leb-i beyābān-ı hevācebīn-i ser-çeşme-i risāleti ol vechile ser-şār-ı mevce-i envār u āşār-ı müşāhede idicek bī-iḥtiyār kūze-i la'lin-dehān u ḳırābe-i çermīn-cenānın āb-ı ḥayāt-ı şehādetden [A-121a] leb-ā-leb eyledi.

beyt

بصدق دعوی لو صد شهادت اورده

ز بعد اشهدان لاله الا الله²¹⁷³

Ḥāzret-i ḥātemü'l-mürselīn *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* buyurdılar ki الحمد لله²¹⁷⁴ ey Ḥālid şandūḳa-i ṭıynetkede-i cevher-i ḥıred maḥzūn idügin bilürdüm. 'Āḳıbet saña vāsıṭa-i destmāye-i fevz ü felāḥ olacağına ümmīdvār idüm. Ḥālid *radıya'llāhu 'anh* nişār-ı güher-rīze-i niyāz eyledi ki yā Resūla'llāh mestī-i

²¹⁶⁸ ki A; E, Ş, T1, T2, M'de yok.

²¹⁶⁹ olduḳda A, M; olduḳlarında T1, T2, E, Ş

²¹⁷⁰ Bu kara kitap senin düşkünün yolunun toprağıdır. Kabe'in hareminden gelen seccādentir.

²¹⁷¹ berg-i sebz-i, Gültekin, s. 373.

²¹⁷² selām A, E, T2, Ş; İslām M; T1'de yok.

²¹⁷³ Onun davasının sadakatine eşhedü enlā ilāhe illallahtan sonra yüz şehādet getirdi.

²¹⁷⁴ Allah'a hamd olsun seni İslām'a ulaştırdı.

şerāb-ı ğafletle mevātın-ı keferede²¹⁷⁵ kadr-i mu‘ānede-i haqq itdigüm meşhūd-ı nūr-ı ‘ırfānuñuzdur. Hālā ‘aṭūf-ı²¹⁷⁶ müşfikāneñüzden cerāyim-güzeştüm āmurzīde-i kerem-i Ğaffārī olmak emrinde niyāzmend-i şefā‘atüm.

beyt

اكر شفاعت تو نبض كير من نشود
زرنج جرم نه بينم شفای ازادی

[T2-293b] Cenāb-ı *raḥmeten lil-‘ālemīn şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* dāmen-i sāmī‘asına bu gūne güher-rīz-i beşāret oldı ki yā Hālīd ḥāṭıruñ endüde-i dūd-ı ğam itme ki izāle-i vesah-ı sābıka-i ma‘şiyete şābūn-ı güneh-şüy-ı şehādet mütekeffildür. Ana müte‘ākıb ‘Amr bin ‘Aş ve ‘Osmān bin Ebī Ṭalḥa *raḍıya’llāhu ‘anhümā* daḥi ḥvān-ı şehiyyü’n-nevāl-i şehādete [T1-180b] ikāme-i engüşt-i rağbet eylediler. Mervīdür ki ‘Amr bin ‘Aş mürşid-i ḥānḳāh-ı hestī *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* cenābına dest²¹⁷⁷-dāde-i mübāye‘at oldığı ḥālde teḳāzā-yı tereddüde nev‘ān kefi yed-i rağbet eyledi. Cenāb-ı ḥatmü’l-mürselīn²¹⁷⁸ sebebine leb-cünbān-ı pürşiş olduklarında yā Resūla’llāh sālīk-i şāhrāh-ı İslām olmağum ol şartladur ki cerīde-i cerāyim-i²¹⁷⁹ sābıka hāme-i ‘afv-ı İlāhī rādde-keş-i ibtāl olmak diyü lücce-i zamīrinde cezm ü medd-i tereddüd göstermegin [E-131a] gencūr-ı maḥāzin-i raḥmet *‘aleyhi efdalü’ş-şalavātü ve’t-taḥıyyat* buyurdılar ki اما علمت يا عمرو ان الاسلام يهدم ماكان قبله وانه الهجرة تهدم ماكان قبلها وان الحج يهدم ماكان قبله²¹⁸⁰

Vākı‘a-i ‘Uzmā-yı Ğazve-i Mu’tē²¹⁸¹

Bādī-i bضم اميم وسكون الواو وهى موضع فى ارض الشام من عمل البلقاء والبلقاء دون دمشق zuhūr-ı vākı‘a-i meşhūrda aqlām-ı nāzikter-ḥurām-ı²¹⁸² nigārendegān-ı āşār ḳalem-i müyīn-naḳḳāşān gibi yek-zebān-ı ittifaḳdur ki sulṭān-ı ma‘müre-güşā-yı [M-222] mülk-i icād *‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām* ḥazretleri Hāriş bin ‘Amr-ı Ezdī *raḍıya’llāhu ‘anh* ile ḥākim-i Şām Hāriş-i Ğassānī’ye nāme-i hidāyet-me’āl-i da‘vet irsāl buyurmuşlar idi ki mesāfe-i ‘azīmeti merḥale-i Müte’ye muntehī olıcağ gümaşteğān-ı

²¹⁷⁵ keferede A, E, Ş; küfrde M, T1, T2

²¹⁷⁶ ‘atūf-ı A, ‘utūfet-i M, E, T1, T2, Ş

²¹⁷⁷ dest A, M, E, Ş, T1; dāst T2

²¹⁷⁸ ḥatmü’l-mürselīn A, ḥātemü’l-mürselīn M, E, T1, T2, Ş

²¹⁷⁹ cerāyim-i A, E, Ş, M, T1; cerāyid-i T2

²¹⁸⁰ Ey Amr! Sen İslāmiyet’in, kendisinden önce yapılanların hepsini sildiğini bilmiyor musun? Aynı şekilde hicret ve hac da kendilerinden önceki her şeyi silerler.

²¹⁸¹ Vākı‘a-i ‘Uzmā-yı Ğazve-i Mu’tē A, M, E, Ş; Vākı‘a-i ‘Azīme-i Ğazve-i Mu’tē T1; T2’de yok.

²¹⁸² nāzikter-ḥurām-ı M, T1, T2, Ş; nāzik-ḥurām-ı A, E

kaşerden Şuraḥbīl [A-121b] bin ‘Amr-ı Ğassānī efī-i rāh-ber-şıfat pāy-i ‘azmine pīçān olub istiḥbār-ı aqşā-yı²¹⁸³ teveccühünden teḳāzā-yı nā-becāya der-kār oldı. ‘Ākıbet firistāde-i Yezdānī oldıgın ḥasm idicek ḥüsām-ı ḥün-āşām-ı ğadrla rişte-i ḥayātına [T2-294a] infişām virdi. Süferāyı seyyidü’l-enbiyādan Ḥāriş *raḍıya’llāhu ‘anh* uñ sünbüle-i ḥayātından [Ş-115b] ğayrı dürüde-i dās-ı sıfāḥ olmadığına ḥārişān-ı meZRāf-ı siyer ḥirmen-küb-ı ittifaḳdur. [T1-181a] Bu ḥaber-i nā-güvār südde-i seyyidü’l-ebrāra mün‘akis olıcaḳ zā’ıka-i ḥamiyyetlerine ğāyet telḥ gelüb ol müdebbir-i²¹⁸⁴ bed-kāre izāka-i çāşnī-i zehr-ābe-i intikām kaşdıyla işāret-i ‘aliyyeleri üzre ḥāric-i hicret-serāda vāki‘ mevzi‘-i Cürf’de üç biñ nefer-i bālā-destān-ı hücüm āmāde oldılar.

*beyt*²¹⁸⁵

همه ناوك انداز پولاد دوز

همه آتش افروز بنياد سوز

ميان بسته درکين دشمن همه

زده درميان عطف دامن همه²¹⁸⁶

ve²¹⁸⁷ imām-ı miḥrāb-ı bi‘set ‘aleyhi *efḍalü’t-taḥıyya* mecma‘-i süreyyā-nizām-ı Aşḥāb-ı Kirām’da edā-yı şalāt-ı zuhr için pīşğāh-ı suṭūr-ı şufüfda nümüdār-ı tuĝrā-yı dil-ārā olduğdan şoñra kümāt-ı ‘adū-ğüdāzuñ ḥurçın-i sāmī‘aların bu ğüne zehāyir-i ḥikmet-nişābla meşḥün buyurdılar ki yā ma‘şerü’l-İslām cümleñüzüñ nüvişte-i nigīn-i yaḳīni olsun ki Zeyd bin Ḥārişe emir-i [E-131b] leşker-i manşūr ve cümleye sālāt-ı ḥall ü ‘aḳd-i umūr ta‘yīn olunmuşdur. Eger Zeyd lağzide-i ḥufre-i şehādet olursa ‘amm-zāde-i āzādum Ca‘fer bin Ebī Ṭālib kār-fermāy-ı leşker olsun. Eger Ca‘fer daḥi bāl-engīz-i āşiyāne-i beḳā olursa ‘Abdu’llāh bin Revāḥa ‘alem-ĝir-i ma‘reke-i tedbīr²¹⁸⁸ olsun. Ol daḥi ser-mest-i dest-i²¹⁸⁹ āḥir-bezm-i fenā olursa kendü beynüñüzde şāyeste-i rütbe-i sālārī bir merd-i ğüzīn ihtiyārında terabbuş kendü rāyīñuza müfevvezdür. Mervīdür ki ol eşnāda bir Yehūdī zübāb-ı kāse-i cem‘iyyet

²¹⁸³ aqşā-yı A, M, T1, Ş, E; iḳtişā-yı T2

²¹⁸⁴ müdebbir-i A, M, Ş, T1, E; T2’de yok.

²¹⁸⁵ beyt A; nazm M, E; Ş, T1, T2’de yok.

²¹⁸⁶ Hepsi çelik delen ok atıcısı, hepsi temel yakan ateş parlatan. Hepsi düşmanın kininde bel bağlamış. Hepsi eteğine meyl etmeye bel bağlamış.

²¹⁸⁷ ve A; E, Ş, M, T1, T2’de yok.

²¹⁸⁸ eger Ca‘fer daḥi bāl-engīz-i āşiyāne-i beḳā olursa ‘Abdu’l-lāh bin Revāḥa ‘alem-ĝir-i ma‘reke-i tedbīr A, E, M; Ş, T1, T2’de yok.

²¹⁸⁹ dest-i E, M, T1, Ş, T2; A’da yok.

bulunmağın bu siyāk üzere harf-rān-ı zebān-ı cesāret oldu ki yā Ebā el-Ḳāsim zāt-ı kerīmüñ vāḳıfā nebiyy-i ber-ḥaḳḳ ise bu işāret-kerde-i nāṭıḳa-i ta‘yīnūñ olan ümerā ber-ḥasb-i işāret bu ma‘rekede reh-siper-i merḥale-i fenā olmağa muḥtācdur. Zīrā enbiyā-yı [T2-294b] Benī İsrā’il [T1-181b] ‘*aleyhimü’s-selām* bu maḳūle irsāl-i ‘asākır ḥilālinde zebān-güzār-ı tertīb itdükleri ser-leşkerān eger bālig-i [A-122a] adād-ı mi‘āt²¹⁹⁰ ise de elbetde vāşıl-ı ser-menzil-i beḳā olıgelmişdür. Bu takrīre müte‘ākib Zeyd bin Hārişe’ye daḫi taḥvīl-i şüret-i ḥiṭāb eyledi ki yā Zeyd eger pīşvāñuz peygām-ber-i rāst- nefes ise hemān evlād u ‘ıyālūñe ḥayr-bād [M-223] eyle ki lā-muḥāle bu ma‘rekede gevher-pāre-i cāndan taḥliye-i ceyb-i beden ideceğüñ emr-i muḥaḳḳaḳdur. Zeyd *radıya’llāhu ‘anh* bu vechile ḳand-sāy-i dehān-ı şevḳ ü rızā oldu ki belī ḥaḳḳā ki ser-i bī-sāmānımuza sāye-i ‘atıfeti ser-māye-i sa‘ādet olan şecere-i kerīmü’l-aşl-ı risālet ravza-i şadāḳatde nābit²¹⁹¹ nebiyy-i rāst-güftār u pāk-girdār oldığına şehādet iderüm ve ṭarīḳ-i rızā vü iṭā‘atde İsrā-ı naḳd-i revān itmegi destmāye-i ‘izzet ü sa‘ādet bilirtüm.

*beyt*²¹⁹²

خوشا تنی که بکوی ولاش باشد خاک

خوشا سربکه براه وفای او ببرد²¹⁹³

Ba‘dezin cenāb-ı seyyidü’s-şāḳaleyn *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* ḥazretleri yed-i mü’eyyedleriyle bir livā-yı nesrīn-gün ‘aḳd buyurub Zeyd’üñ dest-i himmetine teslīm buyurduḳdan soñra ol merdān-ı cān-fürüşü teşyī‘ için Şıyyetü’l-Vedā‘a dek taḥrīk-i ḳādime-i lā-mekān-neverd buyurdılar. Aşḫāb-ı Kirām daḫi her biri eşk-i firāḳla kāse-i zemānı pür-ḥün [E-132a] ve dāmān-ı şaḫrā-yı gül-gün [Ş-216a] iderek²¹⁹⁴ *صبحکم الله ودفع عنکم السوء وردکم سالمین وغائمین* maḳāliyle icrā-yı merāsım-i tevdī‘ siyāḳında ‘Abdu’llāh bin Revāḫa bu maḳāl-i āteşīn-i ciger-düzı ḥamāyil-i bāzū-yı vedā‘ eyledi.

şī‘r

لکننی اسئل الرحمن مغفرة

وضربة ذات فرغ تقذف الزبدا

²¹⁹⁰ mi‘āt M, E, T1, Ş, T2; مائات A.

²¹⁹¹ nābit A, Ş, T1, T2, E; şābit M

²¹⁹² beyt A, M, Ş; nazm E; T1, T2’de yok.

²¹⁹³ Ne güzel ten ki sevginin köyünde toprak olsun. Ne güzel baş ki onun vefa yolunda kurban olsun.

²¹⁹⁴ Allah sizinle olsun, sizden kötülükleri def edip selāmele geri döndürsün.

[T2-295a] El-hāşıl şahrā şahrā sūz-ı dil ve kārṽān kārṽān sirişk-i müteselsil ile cānib-i maķşada tevcih-i maṭiyye-i ‘azımet eylediler. Hareket-i şaff-endāzān-ı hevme-i²¹⁹⁵ heycādan Şūrahbīl bin ‘Amr-ı Gassānī hayret-yāb olucaķ ķalb-i ħuḅs-āgini ķārūre-i tiz-āb-ı ḥaşyet olub cānib-i Heraķl’den istifsāra murġān-ı²¹⁹⁶ sebūk-tāz-ı perrān itmegin müddet-i ķalīlede ketā’ib-i eṭrāfdan şad-hezārdan mütecāviz kilāb-ı lāşe-ĥā-yı ferāhem oldılar. Hattā eşaĥĥ-ı mu‘teberāt olan Tārīĥ-i Ĥamīs’de وقيل زهاء²¹⁹⁷ مناتى الف ta‘bīri çekīde-i ķalem-i taşriĥdür mesāfe-i ḥarekāt-ı [A-122b] ġuzāt Dımışk-i Şām’a şeş merĥale maĥalde Ķal‘a-i Ma‘āna²¹⁹⁸ müntehī olucaķ Heraķl-i Rūm arz-ı Belķā’dan Māb²¹⁹⁹ nām maķāmda şad-hezārdan efzūn sipāh-ı Rūm’la muķīm mirşad-ı teraķķub oldıġından mā‘adā ketā’ib-i ķabā’il-i müsta‘ribenūn²²⁰⁰ daĥi rüz-berüz inzimāmı ol deryā-yı āşūb-ĥīzi muĥīṭ-i mevvāc-ı belā itdüġi miyān-ı aşĥābda mevc-engiz-i şüyūc olmaġın kūhsār-ı şebātlarında mānende-i tūde-i rīk-i²²⁰¹ revān āsar-ı tezeliül-i ḥaşyet be-dīdār oldı. Benāberīn pīrāmūn-ı ĥışn-ı Ma‘ān’da mülāĥaza vü müşāvere-i umūr için dü-şeb vaķfe-gīr-i²²⁰² ka‘de-i tedbīr olmaķ iķtizā eyledi. Mā-ĥaşal mevzi‘-i mezkūrda bi’l-ictimāc baş-ı mebĥaş-i teşāvūr olunmaġın ba‘zıları bu rāyeye imzā-keş-i taşvīb oldılar ki dergāh-ı bülend-destġāh-ı [M-224] risālete ‘aded ü ‘add u ‘udāt ve za‘f u ķillet-i ġuzāt tafşīlini mütezammın itāre-i ĥamāme-i istinşār idelüm. Yā budur ki irsāl-i [T1-182b] seriyye-i imdādla püşt-i dīvār-ı şufūfımuızı teşyīd yāĥūd cānib-i devlet-serāy-ı hicrete terdīd buyuralar. Ammā devĥa-i saĥt-rīşe-i kūhsār-ı şebāt²²⁰³ ya‘ni ‘Abdu’llāh bin Revāĥa *radıya’llāhu ‘anh* cenābınuñ bu şūret rızādāde-i [E-132b] ġayret-i bülend-himmeti olmayub şīrān-ı [T2-295b] tiz-pençe-i İslām’a bu vechile mā’ide-keş-i taķviye vü teşci‘ oldı ki yā ma‘şerü’l-müslimīn ol ĥālet ki nefes-i selāmet-cūnuñ pīş-i nazarında şimdi şūret-i nā-maṭbū‘la cilveger olmaķdadur. Ĥāl-i āngeh-i bādī-i emrden anuñ şevķ-i vişāliyle dār²²⁰⁴ u diyār u māl ü ‘ıyālūñüze muvāda‘a itmiş idiñüz ya‘ni ‘arūs-ı ġül-ġün-ķabā-yı

²¹⁹⁵ ĥūme, Gültekin, s. 377.

²¹⁹⁶ murġān-ı E, Ş, T1, T2, M; müsri‘ān-ı A

²¹⁹⁷ Sayıları yüz bine ulaşmıştı.

²¹⁹⁸ Ma‘āna A, M, E, T1, Ş; miyāna T2

²¹⁹⁹ Māb M; Yāb M; Me‘āb T1, T2, E, Ş

²²⁰⁰ müsta‘ribenūn M, T1, E, Ş, T2; meş‘ariyyenūn A

²²⁰¹ rīk M, E, T1, Ş, T2; A’da yok.

²²⁰² vaķfe-gīr-i M, E, Ş, T1, T2; A’da yok.

²²⁰³ şebāt M, E, T1, Ş, T2; A’da yok.

²²⁰⁴ dār M, T1, E, T2, Ş; der A

şehâdet ki kem-şîve-i²²⁰⁵ cān-rübāsı hezārāne naqd-i revān-ı nişārına²²⁰⁶ erzānī vü
erzāndur. Şimdi zîr-i burqa^c-i taqdîrden izhâr-ı küşe-i ‘izâr itmege âmâde iken dâ‘iye-
i muhâfaza-i cān sizi anuñ zevk-i vişâl-i ebediyyü’n-neşâtından vāye-gîr-i hîrmen
itmek nice lâyıķ görölür.²²⁰⁷

beyt

خاك صحراى عدم از خون هستى²²⁰⁸ بهتراست

برسرجان اين قدمى لرزى اى بسمل چرا²²⁰⁹

Bā-ḥuşūs ki düşmen-i²²¹⁰ siyeh-rūzigārla bizüm ser ü kār u bî-kārımız
meṭālîb-i fāniye-i dünyeviyyeden dūrter ü mücerred-i mevhibe-i ḥudāvendî olan dîn-i
metîn takviyesi için olduğı emr-i muḳarrerdür.

beyt [Ş-216b]

نه بهر مرادات دار فناست

همه كوشش ما برای خداست²²¹¹

Pes şāyān-ı şān-ı ḥamiyyet budur ki ṭūde-i ḥasek-beste-i işrāke yek-dest-i
seyl-āb-ı şahrā-şūy [A-123a] şıfat hücum eyleyelüm. Elbette nā’il-i derece-i aḥdi’l-
ḥaseneyn olmadan ḥālî degüldür. Yā budur ki düşmen-i dīnüñ burc-ı beden-i
şufūfundan [T1-183a] şülme-i inkisār be-dîdār olub bizler fā’iz-i destmāye-i
meşübāt-ı cihād olayuz yāḥūd bizüm dehān-ı şemşîrimüz raḥnegāh-ı füyūr olub ridā-
yı gülfām-ı ḥünla derecāt-ı mirkāt-ı minber-i şehâdete şu‘ūd eyleyeyüz.

beyt

آفیت باد براحت طلبان ارزانی

من ودردی كه زد دل زوق مدارا برد²²¹²

Kelimāt-ı İbn Revāḥa *radıya’llāhu ‘anh* ḥāṭır-ı ser-mestān-ı meykede-i
şarāmete peymāne-i şūr-engîz-i [T2-296a] şevk-i sitîz olub Süḥan-ı İnest ki İn-
nādire-gū mî-güyed diyüb cümlesi dil-beste-i şahid-i şehâdet ve şinākārî-i muḥîṭ-i
perḥāşa kemer-bend-i şıdķ-niyyet oldılar. Ol mevzi^cden dü-rüze mesāfe daḥi

²²⁰⁵ kem-şîve-i A; kemter-şîve-i M, T1, T2, E, Ş

²²⁰⁶ nişārına M, E, T1, Ş, T2; şārına A

²²⁰⁷ görölür A; görintür M, T1, T2, E, Ş

²²⁰⁸ hestî A; mestî M, E, Ş

²²⁰⁹ Yokluk sahrasının toprağı varlık sofrasından daha iyidir. Ey boğazlanmış (olan) neden canın başını üstünde titrersin.

²²¹⁰ düşmen-i M, T1, E, T2, Ş; veşm-i A

²²¹¹ Hiçbir murad fani dünya için değildir. Çalışmalarımızın hepsi Allah içindir.

²²¹² Sonunda telepler rahata layık görüldü. Derdim gönülden dost gibi örünme zevkini götürdü.

peymüde-i pây-ı sûtür kılınıdıkda qurâ-yı Belqa'dan Meşâriq²²¹³ ü Mû'te nâm kıyeteyn beyninde rüdçe-i teng-cereyân gibi ol ħurüşende-i baħr-ı bî-gerâne-i âhenîn-mevce düçâr oldılar. Ebû Hüreyre *radıya'llāhu ʿanh* tertîb-i şaff-ı rivâyet itmişdür ki çün sevād-ı pülād-endüd-ı ketebe-i küffâr şahrâ-yı Meşâriqde²²¹⁴ temevvüce āgâz eyledi.²²¹⁵ Dîbâc ü ħarîr-i [E-133a] perniyân-püş bir leşker-i mücevher-cübbe-i melâh-ı şumar cüş eyledi ki menâzır-ı [M-225] ebşâr ħire vü menâbiʿ-i şuʿûr tîre oldı. Tesviye-i şaffeynden şoñra talîʿa-i ħarafeyn mevce-i pîş-resvâr teşâdüme der-kâr olıcaq Zeyd bin Ĥârîşe *radıya'llāhu ʿanh* livâ-yı beyzâ-yı seyyidü'l-enbiyâyı ʿankâ-yı hümâyün-bâlāsâ pervâze getürüb ħurâb-ı tıynetân-ı beyâbân-ı işrâki efkende-i çengâl-i demâr itmege der-kâr oldı. Mervîdür ki tıynet-i dilîrânesinde merkûz olan cevher-i şecâʿati ilmâʿına bezl-i ħudret idüb egerçi fer-güzêr-i seyl-i şemşîrinde bulunan çend-dîvâr-ı [T1-183b] üstüvârũn daħi esâs-ı ħayâtın berkende eyledi ammâ enbühî-i düşmen sedd-i dâʿiye-i zafer itmegin ʿâkıbet bir ʿifrit-i cādû-peyker mağâk-ı işrâkũn güzîde-i tîze-i efʿi sîmâsı olub perestü-yı şîrîn-lehce-i cân-ı pâki âşiyân-gîr-i tāk-ı ħurfe-i cinân oldı

*beyt*²²¹⁶

ز مادر نژادان که آخر نمود
 ز چنک اجل هیچکس جان نبرد
 زدست اجل کس درین باغ نیست
 که چون لاله در سینه اش داغ نیست

Baʿdezin fâʿiz-i aʿlâ-yı meṭâlib-i Ĥazret-i Caʿfer bin Ebî Ṭâlib *radıya'llāhu ʿanh* livâ-yı faħrû'l- [T2-296b] enbiyâyı [A-123b] pehlüzede-i şafħa-i ħâk olmağa düşürmeyüb pîrâye-i düş-ı raġbet eyledi ve feres-i²²¹⁷ şakrâdan zemîne nâzil olub kendü dest-i ihtiyârıyla pey-kerde-i tîġ-i ħamiyyet eyledi. Devlet-i İslâm'da ibtidâ ʿuqr-ı feres Caʿfer *radıya'llāhu ʿanh*dan şudür itdüġi qarârdâde-i mü'ellifindür ve bu maḳâl-i şevġ-engîzi sünbül-i destâr-ı nâṭıka eyledi ki²²¹⁸

şîr

²²¹³ Meşâriq M, T1, E, Ş, T2; Meşârif A

²²¹⁴ Meşâriq'de M, T1, T2, Ş, E; Meşârif'de A

²²¹⁵ eyledi A, M, T1, T2, Ş; eyleyicek E

²²¹⁶ beyt A; nazm M, E, Ş; T1, T2'de yok.

²²¹⁷ feres-i A, T1; fereş-i M, T2, E, Ş

²²¹⁸ ki A; E, T1, Ş, T2, M'de yok.

يا جبذالجنة و اقترابها
 طيبة وباردا شرابها
 والروم روم قددنا عذابها
 على اذلا قيتها شرابها²²¹⁹

[Ş-217a] Bundan şoñra şütür-i mest-i²²²⁰ kef-feşân gibi mecma^{c-1} eşrâre şerâre-pâş-ı ħumât-i²²²¹ adū-sūz olub âteş-i şemşîrle ħavâlîsinde bulunan nice dıraht-ı rîşe-gîr-i beyâbân-ı dâlalüñ âşiyâne-i ebdânından gurâb-ı lâşe-ĥvâr-ı cân-ı ħabîşin perrân eyledi. Āķıbet bir küştenî-i bed-kâr şâĥ-pâre-i mîve-i ma‘âlî olan yed-i yümnâsın bir tîġle berg-i bād-ĥürde-i mihrcân gibi zemîne üftân eyledi. Ol dest-ārâ-yı ‘izz ü ‘alâ ‘alem-i seyyid-i²²²² ‘âlemi yed-i²²²³ yüsrasıyla [T1-184a] zabt idüb yine ħaşr-ı maĥşerânı²²²⁴ pâzede-i hücum eyledi. Bir müdebbir-i siyeh-rû [E-133b] daĥi daĥi nevk-i tîġle şîrâze-i reg-i dest-i çîn²²²⁵ peyvend-i ittişâlınden kaç itmegin piçide-i bālâ-yı serv olan ŧâk-i berîdevâr dü-bâzû-yı erġuvân-feşânıyla nihâl-i dil-ārâ-yı Muhammedî’yi der-âġuş idüb bu mertebeden şoñra ümmîd-i ħayâtdan kaç-ı yed eyleyüb şafâ-yı ĥâtır u şevġ-i derûnla âmâde-i ziyâfet-ĥâne-i şehâdet oldı.

*naẓm*²²²⁶

تشنه مرکست بر رسمی که چون آب خمار
 زخم شمشیر شهادت را باسانی خورد

Āĥir bir düzahî-i bed²²²⁷-sirişt ol nûr-ı çeşm-i a‘yânı dârbe-i şemşîrle dü-nîm idüb [T2-297a] rûĥ-ı laŧîfi küngüre-i ‘illiyyine ŧayerân eyledi.

*beyt*²²²⁸

دادش مقام صبر ورضا [M-226] تا شهید شد
 بانفس مطمئنه قدم درجهان نهاد
 شد حاصلش عذوبت روح از عذاب تن
 جانش عزیز کشت چو تن در هوان نهاد

²²¹⁹ Cennet ne güzeldir. Ona yaklaşmak hoş ve onun İçecekleri soğuktur. Bizanslılara azâb yaklaşmıştır. Onlar kâfir ve soysuzdurlar. öyleyse karşılaştığım zaman onlarla dövüşmek bana şarttır.

²²²⁰ mest-i A, M, E, T2, Ş; ser-mest-i T1

²²²¹ ħumât-ı A; ħamelât-ı M, T1, T2, E, Ş

²²²² seyyid-i A, M, Ş, T1, T2; faĥr-i E

²²²³ yed-i A, M, E; Ş, T1, T2’de yok.

²²²⁴ maĥşerânı A; ħaşerâtı M, T1, T2, E, Ş

²²²⁵ çîn A; çepîn A, Ş, T1, T2, E

²²²⁶ naẓm A; beyt M, E; Ş, T1, T2’de yok

²²²⁷ bed- A, M, T1, E, Ş; T2’de yok.

²²²⁸ beyt A; naẓm M, E; Ş, T1, T2’de yok

*rahmetu'llāhi 'aleyh ve raḍıya'llāhu 'anh*²²²⁹ 'Abdu'llāh bin 'Ömer *raḍıya'llāhu 'anhümādan* mervīdür ki sükün-ı telātum-ı veğādan şoñra Ca'fer *raḍıya'llāhu 'anhuñ* cesed-i müteyemminin refeḳḳud iderdüm. Bir hāletde memerr-i nazār-ı 'ibret-bīnüm oldı ki şafḥa-i beden-i nāzikterīninde toḳsandan mütecāviz zaḥm-ı ḥūn-pāş cānib-i nūzhetgāh-ı cināne revzen-güşā-yı temāşā olmuş idi. 'Abdu'llāh bin Revāḥa *raḍıya'llāhu 'anh* Ca'fer'üñ maḥıyye-i bedeninden nüzülün istiḥlāc idicek [A-124a] ber-ḥasb-i işāret-i seyyidü'l-mürselīn 'alem-i sipehsālārı ref'ine mübāderet eyleyüb bu maḳāl-i şıdḳ-ı iştımālī naḳş-ı kitābe-i eyyām²²³⁰ eyledi.

*recez*²²³¹

اقسمت يانفس لتنزله

طابعة او لتكرهه

قد طال ماكنت مطمئنه [T1-184b]

هل انت الا نطفته في شنه

قد احلت الناس و شدواالرنه

Muḥavvelāt-ı āşārdan Kitāb-ı İktifā'da Bin Revāḥa'dan bu recezüñ ol maḥalde ser-zede-i zuhūr oldıḡı raḳam-güzāşte-i revātdur.²²³²

*recez*²²³³

يا نفس الاتقتلى بموتى

هذا حياض الموت قد صليت

وما تمنيت قد اعطيت

ان تفعلى فعلهما هديت

يعنى صاحبيه زيدا و جعفرا

وان تاخرت فقد شقيت

Ba'zı mü'ellifāt-ı mu'tebere-i siyerde meşūrdur ki se-rūze müddet güzār itmiş idi ki Bin Revāḥa [T2-297b] *raḍıya'llāhu 'anh* iltikām-pāre-i nevāl ü gül-būse-i²²³⁴ leb-i nān müyesser olmamış idi. Ol ḥilālde 'amm-zādesi bir gūşt-pāre-i nāçiz tedārik idüb anuñla bir miḳdār sedd-i deriçe-i mi'de itmek emrinde ḡāyet ibrāmına binā'en 'Abdu'llāh *raḍıya'llāhu 'anh* daḡı āverde-i sıḡ-i enāmīl idüb intihāş-ı dā'iyeseine

²²²⁹ rahmetu'l-lāhi 'aleyh ve raḍıya'llāhu 'anh M, rahmehümü'l-lāh ve raḍı[ya'llāhu] 'anh A

²²³⁰ eyyām A, T1, Ş, T2, E; enām M

²²³¹ recez A, E; şı'r M; Ş, T1, T2'de yok

²²³² revātdur A; rivāyetdür M, E, T1, T2, Ş

²²³³ recez A, E; 'Arabī M; Ş, T1, T2'de yok

²²³⁴ nevāl ü gül-būse-i A; nevāl degül buse-i M, T1, T2, E, Ş

şürü^c üzre idi. Nā-gāh Ca^cfer *rağıya'llāhu 'anhuñ* [E-134a] fānūs-ı muşaffā-yı bedeni şikest-ğürde-i sengbār-ı sitem-keşān olmağla bir cānibden ğulğule-i nevħa-i²²³⁵ ārām-süz-ı²²³⁶ İslāmiyān künbed-i gerdānı lertzān eyledi. Hemān kendü nefsin pāmāl-i serzeniş-i melāmet iderek ey nefis Ca^cfer bu serābzār-ı 'aţşān-keş-i fenādan sīr-āb-ı ser-çeşme-i na^cīm [Ş-217a] olmağla 'azm eyledi. Sen henüz kemter-loğma-i zāyika-süz-ı dūnyevī ile meşğulsün diyü ol ğuş-t-pāreyi zemīne endāhte idüb miyān-ı ma^creke-i kıyāmet-engīze şitāb eyledi. Mervīdür ki eşnā-yı ħarbde kalem-i engüştine zağm işābet itmegın derğāl rağş-ı meydān-neverdinden pertāb idüb [T1-185a] engüşt-i cerīħin zīr-i pāyına aldı.

*şir*²²³⁷

هل انت الا اصبع دميت
وفى سبيل الله مالقيت²²³⁸

diyerek destinden cüdā eyledi ammā ol mağalde pīşānī-i nefsinde nev^cān girih-i tereddüd ihsās itmegın ħod-be-ğod bu ta^cbīrle rağş-ı ħarūn-ı nefsinde ħavāle-i miħmīz-i tevbiğ eyledi ki ey nefis bu dāmgāh-ı bī-beğāda pā-beste-i tereddüd olmağ ne [M-227] maşlahat içündür.

beyt

جز حادثات حاصل این تنکنای چيست
ای تنك حوصله چه کنی تنکنای خاك

Eger 'alāğā-i zen saña rehzen olursa dūr-endāhte-i merħale-i şelāse-i talāk olsun ve eger cevārī vü ğulām saña girībān-ğīr olursa anlar daği [T2-298a] meğālīk-ı²²³⁹ ruğıyyetden vā-reste-i füşhat-serāy-ı 'itāk olsunlar ve eger muħabbet-i bāğ u bisātın riyāz-ı ħātırūnda rişe-ğīr ise anı daği efdāl-i kā'ināt ħulāşa-i mevcūdāt *'aleyhi efdālū's-şalavāt* cenābına ħibe eyledüm. Yā bundan şoñra ne ārzūyla bu zulumet-ābād-ı kühn-bünyād-ı cihān-ı fānīye nigerān u ser-mest-i ħumkede-i şehādet olmadan ğürizānsın,

*beyt*²²⁴⁰

²²³⁵ nevħa-i A, M, E, Ş; T1, T2'de yok.

²²³⁶ ārām-süz-ı M, E, T1, T2, Ş; A'da yok.

²²³⁷ şir A, Ş; nazm M; 'Arabiyye E; T1, T2'de yok.

²²³⁸ Sen misin o parmağı kanamış. O parmapı Allah yolunda koparmaz mısın?

²²³⁹ mağālīk-ı A, M, E, Ş; ma^cānık-ı T1, T2

²²⁴⁰ beyt A; nazm M, Ş; rubā^cī E; T1, T2'de yok.

ای دل همه اسباب جهان خواسته کبر
باغ طربت بسبزه ارسته کبر
وانکاه بران سبزه شبی چون شبنم
بنشسته و بامداد برخاسته کبر

Diyüb livā-yı faḥū'l-enbiyāyla keṣṭi-i bādbād-güṣā gibi lücce-i heycāda āgāz-ı şinā eyledi. Tā aña dek ki telāṭum-ı deryā-ḥurūṣ-ı zihāmda²²⁴¹ zevraḳ-ı sebtük-rev-i vücūdı ūkest-ḥürde-i sāhil-i ūḫādet oldı. *Raḫimeḥümü'llāhu ve raḫıya'llāhu 'anh* Mervīdür ki İbn Revāḫa tenzede-i bismilgāh-ı fenā olıcaḳ Ṣābit bin Erḳam-ı Enṣārī *raḫıya'llāhu 'anh* rāyet-i sulṭān-ı [T1-185b] risāleti ber-dāṣṭe-i dest-i ḥimāyet idüb yā ma'şerü'l-müslimīn²²⁴² اصطلحو اعلى رجل منكم²²⁴² nidāsını ref'le nigāhdārende-i 'uhde-i [E-134b] sālārı bir merd-i güzīn iḥtiyār olunmaḡa ṭaleb-kār oldı. 'Āmme-i mü'minīn *ente yā Ṣābit* didüklerinde²²⁴³ ما انا بفاعل²²⁴³ cevābıyla²²⁴⁴ cenāb-ı Ḥālid bin Velīd *raḫıya'llāhu 'anha* taḥvīl-i beşere-i teveccüh idüb 'ālem-i seyyid-i 'ālemi dest-i isti'dādına iṣāl eyledi. Ḥālid *raḫıya'llāhu 'anh* yā Ṣābit sen benden esenn ü evlāsın ḥuṣūṣā ḥuzẓār-ı vāḳı'a-i Bedr-i Kübrā'dan olmaḡla bu emre benden eḫaḳḳ u aḫrāsın diyüb ḳabūlden ūret-nümāy-ı imtinā' olıcaḳ yā Ḥālid cevāhir-i nā-yāb-ı ūcā'at senüñ maḡzūn-ı ūandūḳa-i isti'dāduñdur²²⁴⁵ فوالله ما اخذتها الاك²²⁴⁵ diyüb ba'dezīn 'āmme-i Aṣḫāb-ı Kirām daḫi²²⁴⁶ يا ايها الناس اصطلحتم على خالد²²⁴⁶ maḳāliyle taḫrīk-i silsile-i istirzā eyledi. Mecmū' aṣḫāb naḡme-i ne'amda dem-sāz-ı [T2-298b] ittifaḳ olıcaḳ Ḥālid daḫi²²⁴⁷ dest-i iḥtirāmla livā-yı seyyidü'l-ebrārı pīrāye-i dūṣ-ı iftiḫār eyledi. Rāzdār-ı faḫrū'l-enām cenāb-ı Ebī Hüreyre-i 'ālī-maḳām *raḫıya'llāhu 'anh* gevher-çīn-i zemīn-i rivāyetdür ki İbn Revāḫa'nuñ imāme-i vücūdından tār-ı nefes güsiste olıcaḳ sübḫa-i metīnū'n-nizām-ı ferāyid-i İmāniyāne tefriḳa-i ḫāl reh-yāb olub yek-sere rāh-ı gürīze i'āde-i vücūh eylediler. Ḥālid herçend-i pīṣgāhlarına vāz'-ı divār-ı feryād [Ş-218a] idegördi, ḳaṭ'ā müfīd olmayub cümle ḫaṭavāt-ı nefes-i [A-125a] 'āfiyetcūlarına pāydār olmadı. 'Āḳıbet Ḳutbe bin 'Āmir *raḫıya'llāhu 'anh* -228] ايها الناس لان يقتل الرجل

²²⁴¹ zihāmda A, M, T1, E, Ş; zühāda T2

²²⁴² Sizden bir adamamın üzerinde anlaşım.

²²⁴³ Ben bunu yapamam.

²²⁴⁴ cevābıyla A, M, E, Ş, T1; T2'de yok.

²²⁴⁵ Vallahi onu ben sana vermek için aldım.

²²⁴⁶ Ey insanlar, Hālid üzerine anlaşım.

²²⁴⁷ daḫi A; M, E, Ş, T1, T2'de yok.

2248 فی حرب الکفار خیر من ان یقتل حال الفرار [M tīṣesiyle rāh-ı gürizlerine ḥafr-ı ḥendeḡ-i ḥamiyyet itmekle cevher-i ḡayret-i fiṭrileri lemeʿān idüb yeksere iʿāde-i ʿinān-ı terācuʿle defʿaten germ-sāz-ı hengāme-i gürüdār oldılar.

*beyt*²²⁴⁹

دلیران بمیدان خروشان شدند
ز غیرت چو دریای جوشان شدند
دو ادند بر یکدیگر باره کی
صلاح از میان رفت کباره کی
زهر دو طرف ارزوی ستیز
نه رای مدار نه فکر کریز

Tā ol zemāna dek ki meṣʿal-i ziyādār-ı beyzā ḡarīn-i inṭifā olub dü-türefām-ı ṣeb miyān-ı dost u düşmene medd-i sitāre-i infiṣāl eyledi. Dü leṣker mānende-i rüz u ṣeb yek-digerden mütefāşıl olub ārām-gür-i kūṣe-i istiḡrār oldılar.

*beyt*²²⁵⁰

چو جمشید خورشید افاکیر
فرود آمد از لاجوردی سریر
فرود آمدندان دو لشکر گروه
بنزدیک همچون دو کوه ستوه

Cāme-şüy-i seḡergāḡ ṣābūn-ı āfitābla pīrāhen-i ʿālemi çirk-i ṣebden şüst ü şüy eyledükde yine leṣker-i ṡarafeyn āmāde-i²²⁵¹ [E-135a] kārzār olub birbirlerinin küvār-ı ebdānından [T2-299a] irāḡa-i engübīn-i şīrīn-güvār-ı ḡayāt itmeḡe niṣ-i zehr-ālūd-ı tīḡ ü tīri tīz ü zünbūr miṣāl cūṣ-ı muʿāmele-i sitiz eṣnāsında Ḥālīd *raḡıya ʿllāhu ʿanhuñ* mirʿāt-ı muṣaffā-yı ḡāṡırında naḡş-ı serā-perde-i ḡaybden bir şüret-i müteḡassin müʿakis olub ḡādī-i tevḡīḡ bir tedbīr-i dil-peṡire irṣād itmegin tesviye-i şufūf eṣnāsında taḡyīr-i mevāziʿ-i icnād eyledi yaʿni muḡaddime vü sāḡa vü yemīn ü yesārı yek-digerüñ maḡarrına taʿyīn eyledi. Ḥazele-i kütēh-naḡar-ı beyābān-ı ḡalāl mevāḡıf-ı maʿḡüdede rüz-ı sālīfede [T1-186b] muʿāyene itmedikleri²²⁵² ceṡş-i nā-maʿḡüd müṣāde itmekle verā-yı ḡişāve-i şāmda İslāmiyānʿa²²⁵³ tevārüd-i imdād-ı

2248 Ey kavmim! İnsanın yüz yüze öldürülmesi, arkasından vurulup öldürülmesinden iyidir.

2249 beyt A; nazm T1, M, E, Ş; T2'de yok

2250 beyt A; nazm M, E, T1; T2, Ş'de yok

2251 āmāde-i A, M, E, Ş, T2; iʿāde-i T1

2252 itmedikleri A; itdikleri M, T1, T2, E, Ş

2253 İslāmiyānʿa A, T2; İslāmiyānʿda M, T1, E, Ş

İtikād eylediler ve bu hâletden *bi-emri'llāhi te'ālā* dīde-i idrākleri enbāste-i ğubār-ı haşyet olub ikdām-ı cesāretlerinde māske-i şebāt bulamadılar. Heraql-ı Rūm ol şükūh-ı tūmṭurāk-ı mülükānesiyle bi-emr-i Hālik-ı bī-çün ser-pençe-i saht-gir-i hirāsda zebūn olub teḳāzā-yı bīm ü telāşla kām u nā-kām icāle-i kümeyt-i ser-saht-ı hezīmet ü i'āde-i 'inān-ı²²⁵⁴ felāket eylediler.

*beyt*²²⁵⁵

باخر کریزان شدند اهل روم

از ان شیر مردان هیجا هجوم

بدان کونه کردند رویر [A-125b] کریز

که مشتی خش و خار از سیل تیز

²²⁵⁶ مervīdür ki بیده مقالید الامور şīrān-ı zencīr-ḥā-yı düşmen-rübā gird-āb-ı ye's ü

ḥirmānda nā-ümīdāne dest ü pā-zede-i ğarīḳāne iken bu gūne bir naqş-ı nā-me'mül-i furşata ki levḥa-i müteḥayyilelerine reh-yäfte-i duḥūl degül idi. Nā'il olıcaḳ herbiri bir şā'ıka-i ḥaşm-endāz olub sāk-ı ricāle vü ḥayl-i ḥayyāleleri tāb u tüvāndan sākıt olıncaya dek taḳībe müsāra'at idüb çāşnigīr-i şemşīrleri nice mīl miqdārı mesāfede [M-229] lāşe-i eşrārden behāyim ü sibāc şahrāya bast-ı süfre-i ziyāfet ü suḳāte-i elbise vü emvāllerin āverde-i fitrāk-ı ğanīmet eylediler. Mervīdür ki [T2-299b] ol rüz-ı fetḥ-endüzda Hālid *radıya'llāhu 'anhuñ* dest-i düşmen-süzında ebdān-ı seng-dilān-ı küffāre²²⁵⁷ āzmāyiş itmeden [Ş-218b] nüh tığ-i ḥūn-bār şikest olub āḳıbet şaḥīfe-i Yemānī nām şemşīr-i nāmdār pāyidār oldı. وفى الصحیح عن خالد بن الولید انه قال

²²⁵⁸ Mervīdür ki bād-ı انقطع فى یدى يوم موته [T1-187a] تسعة اسیاف فمابقی فى یدى الاصحیفة یمانیه

[E-135b] zafer 'arşa-i perḥāşı sevād-ı müşrikīnden pāk idicek Hısn-ı Mū'te'yi ki muḳaddemā dāmen-i hısn-ı merḳūmdan güzerān iken müslimīnden birin nigūnsār-ı bālū'a-i fenā itmişler idi. Kümāt-ı ḳavī-bāzūyla teng-i girifte-i āğuş-ı muḥāşara idüb ser-bārū-yı çarḥsāsında 'unveten ref-i²²⁵⁹ nasb-ı livā-yı fetḥ eylediler. 'Anede-i ḳuṭṭānın sūhte-i bāriḳa-i şemşīr idüb ğanāyim-i mevfūrelerin āmāc-ı siḥām-ı iḳtisām eylediler. Ba'dezīn bedreḳa-i selāmetle pāy-ı taht-ı ḥudīv-i ḥıṭṭa-i bi'set *'aleyhi*

²²⁵⁴ 'inān-ı A, M, T1, E, Ş; 'inānı T2

²²⁵⁵ beyt A; nazm M, Ş; meşnevī E; T1, T2'de yok

²²⁵⁶ İşlerin kilitleri sadece Allah'ın elindedir.

²²⁵⁷ küffāre A, M, Ş, E, T1; küffār T2

²²⁵⁸ Mute gününde elimde dokuz kılıç parçalandı. Sadece elimde ağzı enli Yemānī bir kılıç vardı.

²²⁵⁹ ref-i T2, T1; E, A, Ş, M'de yok.

efdalü't-taḥiyyat cānibine şukḡa-güşā-yı rāyet-i mu'āvedet oldılar. Dürc-ārā-yı mücellid-i Buḡārī olan mürvārīd-i 'ālem-bahā-yı şıḡahdandır ki Enes bin Mālik *radıya'llāhu 'anh* keşīde-i rişte-i rivāyet itmişdür ki na'y-ı²²⁶⁰ şühedā-yı²²⁶¹ Mü'te vürüdından çend rüz muḡaddem bir gün nigeḡbān-ı ḡalem-rev-i mülk ü meleküt '*aleyhi's-şalātü ve's-selām* ḡazretleri encümen-ārā-yı ḡalka-i aşḡāb u nūr-baḡş-ı dīde-i miḡrāb oldukları ḡāletde idi ki ḡazret-i ḡudāvend-i ḡayb u şühüd *cellet 'azametühü* ḡabībi efdalü'l-enbiyā '*aleyhi's-şalātü ve't-teḡāyā* cenābını tefāşıl-ı ḡālāt-ı ḡuzāta muḡḡali' idüb ḡavl-i āḡerde farrāş-ı kār-ḡāne-i ḡudret pīşḡāḡ-ı dīde-i 'arş-bīnlerinden ref'-i ḡücüb-i arzīn idüb bi'l-cümle sevāniḡ-i teḡābül ü teḡārüb [A-126a] memerr-i bāşıra-i yakīnleri olmaḡla aşḡāb-ı 'ālī-cenāba baş-ı serencām-ı ḡuzāt-ı İslām buyurdılar ki ²²⁶² ammā اخذالرية زيد فاصيب ثم اخذ جعفر فاصيب ثم اخذ ابن رواحه فاصيب mu'teberāt-ı siyerden [T1-187b] Kitāb-ı İktifā'da bu ta'bīr-i dil-pezīr üzre ḡüzeşte-i mürsele-i suḡürdür ki [T2-300a] لما اصيب القوم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اخذالرية زيد بن حارثة فقاتل بها حتى قتل شهيدا ²²⁶³ Lākin eşheb-i ḡoş-ḡurām-ı kelām-ı faḡrū'l-enām bu maḡāma²²⁶⁴ gelicek bir miḡdār licām-keşīde-i vaḡfe-i şamt olmaḡın bu sekte-i ḡātır-fersādan Enşāruñ mürāyā-yı vüçühında āşār-ı jeng-i teḡayyür nümüdār olmaḡla²²⁶⁵ āyā bin Revāḡa da mı leked-zede-i tevsen-i saḡt-semm-i fenā oldı diyü²²⁶⁶ ḡayretle maşrıḡ-ı sitāre-i ḡayb olan dehān-ı mu'cize-ḡvān-ı nebevīye nigerān oldılar. Nergis-i ḡayb-bīn-i seyyidü'l-mürselīn sebze-i siyeh-tāb-ı müjḡānları üzre şebnem-çegān-ı sirişküñ girībān-süz-ı firāḡ olarak yine icāle-i [E-136a] tekāver-i taḡrīre başlayub ثم قال اخذها عبدالله بن رواحه فقاتل بها حتى قتل [M-230] شهيدا وقال اخذ الراية من سيوفالله خالد بن الوليد ²²⁶⁷ cenāb-ı ḡālīd *radıya'llāhu 'anh* laḡab-ı seyfu'llāḡ bu ḡalde āvīze-i miyān-ı iftiḡār oldıḡı ḡasm-kerde-i ittifaḡ-ı muḡaddişīndür. Niḡāşte-i ḡāme-i rüvātdur ki peyām-ı şehristān-ı ḡayb ya'ni ḡaber-i nebiyy-i bi'²²⁶⁸-reyb şüyü'ından dü

²²⁶⁰ na'y-ı A; ya'ni M, E, Ş; daḡi T1; nefer-i T2

²²⁶¹ şühedā-yı A, M, T2, E, Ş; ḡuzāt-ı T1

²²⁶² Hz. Peyḡamber dedi ki: Sancaḡı ile Zeyd alsın, şayet Zeyd şehid olursa, sancacı Cāfer alsın, O da şehid düşerse, Abdullah b. Ravāḡa alsın.

²²⁶³ Hz. Peyḡamber dedi ki: Zeyd bin Hārise sancaḡı eline aldı ve onunla savaştı, şehit olarak öldü.

²²⁶⁴ maḡāma A, M, E, Ş; maḡāle T2, T1

²²⁶⁵ olmaḡla A; olmaḡa başlayup M, T1, T2, E, Ş

²²⁶⁶ oldı diyü M, T1, Ş, T2, E; oldı ola diyü A

²²⁶⁷ Sonra sancaḡı Cafer aldı ve onunla şehit oldu, ardından Abdullah bin Revaha aldı ve o sancakla şehid oldu. Son olarak sancacı Halid bin Velid aldı ve savaştı. Allah onun vasıtasıyla fethi nasip etti.

²²⁶⁸ bī- A, M, E, Ş, T1; lā T2

hefte güzerān olduğdan Őoñra cānib-i ğuzāt-ı Mū'te'den Ya'la bin Ūmeyye tevārüd eyleyüb 'arz-ı tefāşil-i mācerā-yı ğuzāt için dīvān-hāne-i muĳaddes-bisāt-ı risālete rū-nihāde-i müşül olıcaĳ ħvāce-i kütüb-hāne-i 'ulüm-i evvelīn ü āĳirīn 'aleyhi'ş-şalātü ve's-selām [Ş-219a] ĳazretleri bu vechile [T1-188a] feyyāze-i zülāl-riz-i nātıķalarına ğüşāyiş virdiler ki yā Ya'la vāķı'āt-ı şühedā vü ğuzātı sen mi bize sevād-ı nemīķa-i taķrīr idersin yoĳsa biz mi saña naķş-ı şāĳife-i beyān idelüm. Ya'la bu siyāķ üzre başt-ı cevāb-ı müstemendāne eyledi ki yā Resūla'llāh verā-yı tutuķ-ı perde-serāy-ı āferīnişde olan nuķūş-ı reng-ā-reng-i esrār-ı ğayb çeşm-i şühūduţuza ser-ā-ser nümāyāndur.

beyt

Dil āĳāĳi ki ebced-ĳvān-ı 'ilmet būd 'akl-ı küll

Henüz ādem ne-ĳvānde ders-i 'ilm-i²²⁶⁹ 'alleme'l-esmā

[T2-300b] Siz ĳall-i risāle-i taĳķiķ buyuruñ ki tūti-i şeciyyü'n-naĳam-ı şāĳsār-ı ĳuds [A-126b] şeker-şikenlik itdüĳi maķāmda bizler gibi ĳurāb-ı vīrāne-perverd-i ĳāķāretüñ taĳrīk-i nātıķa-i taķrīri ne ĳaddīdür.

beyt

Rāz-ı dü-cihān çeşmüñe mestür degüldür

Manzūruñ olan ĳayrıya manzūr degüldür

Diyü taĳrīk-i²²⁷⁰ ĳüşāyiş-i deriçe-i dehānın revzene-i ĳüşına taĳvīl itmegin ĳazret-i seyyid-i ins ü cānn şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bāre-i nāzenīn-cünbüş-i zebān-ı mu'ciz-tırāzların cevllānger-i meydān-ı taķrīr idüb vāķı'āt-ı ĳüzeşte-i ĳuzātı yegān yegān resīde-i ser-menzil-i beyān eyledi. Hemān Ya'la rağıya'llāhu 'anh bu zemīn üzre vāz'-ı püşt-i dest-i inşāf eyledi ki yā Resūla'llāh والذى بعنك بالحق ماتركت من

يا'ni yā Resūla'llāh seni ĳāķ üzre ba's eyleyen ĳāķķiĳün vāķı'āt-ı ĳuzātıdan bir ĳarf-i fūrū-ĳüzāşte buyurmaduñuz. Anlaruñ şüret-i āĳvāli temām-ı muţābıķ-ı mirāt-ı mücellā-yı taķrīriñüzdür. Kezā rüvāhü'l-Buĳārī [E-136b] ĳāme-i siyeh-giry-e girībān-ı çāķ [T1-188b] dūş-ı şafĳa-i rivāyete bu vech üzre ilbās-ı pīrāhen-i neylīfām-ı mātem ider ki ĳazret-i ĳātır-nevāz-ı bī-kesān-ı ümmet 'aleyhi'ş-şalātü ve't-taĳıyyat ĳāne-i Ca'fer rağıya'llāhu 'anha ĳatve-

²²⁶⁹ 'ilm-i M, T1, E, Ş, T2; A'da yok.

²²⁷⁰ taĳrīk-i M, T1, Ş, T2, E; A'da yok.

cünbân-ı ta'ziyet olub muḳle-i²²⁷¹ melâ'ik-endâzı meḥâsin-i mübâreki üzre isâle-i ḳaṭarât-ı rikḳat iderek eytâm-ı kirâm-ı Ca'fer'üñ gâh ser ü ruḥsârların büsegâh-ı leb-i iltifât idüb gâh ten-i zerd-i yetimânelerin²²⁷² cild-i zerkârî gibi muşḥaf-ı²²⁷³ sînelerine keşîde buyurub temâm-ı edâ-yı ḳavâ'id-i nevâziş ü şefḳatle itmâm-ı merâsim-i ta'ziyet buyurdılar. Şaḥîḥ-i Buḥârî'de 'Abdu'llâh [M-231] bin 'Ömer *radıya'llâhu 'anh*dan menḳüldür ki ḥulâşatü'l-kevneyn *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* ḥâzretleri ta'ziye-i eytâm-ı Ca'fer'e bu ta'bîr-i ḥâṭır-peẓîrle şeker-feşân-ı taḥiyyet oldılar ki ^{اسلام} ²²⁷⁴ *عليكم يا ابن الجناحين* bu tã'ir-i tâze-pervâz-ı ta'bîrüñ ḥaḳîḳat-i me'âlinden pürsân olanlara [T2-301a] güher-paş-ı cevâb oldılar ki 'amm-zâde-i kerîmü'n-nesebüm Ca'fer'üñ râh-ı rızâ-yı İlâhî'de dıraḥt-ı bedeninden sâḳıṭ olan iki şâḥ-pâre-i destinden²²⁷⁵ 'ivaż cenâb-ı kerem-kâr-ı müzd-baḥş *celle şânühü* yâḳût-ı sürḥden iki bâl erzânî buyurub tuyûr-ı nihâlistân-ı bihiştile dil-ḥvâhı olan maḥalle pervâz itmededür. Bu reh-güzerden Ca'fer-i Ṭayyâr laḳabıyla bâl-engîz-i istişâr olmuştur.

beyt

Mî-koned küşe-be-küşe be-melâ'ik [A-127a]pervâz

Hemçü²²⁷⁶ murḡân uli'l-ecniḥa der-bâğ-ı na'îm

وقال ان له جناحين بطير بهما فى الجنة وروى ابن عباس رضى الله عنهما ان رسول الله صلى الله عليه

وسلم قال دخلت الجنة البارحة [T1-189 a] فنظورت فيها فاذا جعفر يطير مع الملائكة رحمه ورضى الله

²²⁷⁷ *عنه* [Ş-219b] Çend-rüz mürûrunda Ḥâlid bin *radıya'llâhu 'anh* aşḥâb-ı zafer-medâr²²⁷⁸ südde-i mekârim-endüz-ı risâlete çehre-sây olub nâ'il-i iltifât-ı faḥr-i kâ'inât oldılar. Ḥâtîme-i risâle-i rivâyetdür ki melḥame-i sebât-süz-ı Mû'te'nüñ mebdâdî-i iltihâb-ı kânûn-ı ḥarâbında üç nefer-i ser-leşker-i nâmdâr loḳma-i ejder-i merdüm-aşâm-ı ḥamâm oldığı baḳıyye-i aşḥabuñ şaff-ı sebâtların berhem-zede idüb nev'ân 'inân-rîz-i bâdiye-i gürîz olduklarıçün hicret-serâya vuşûlleri eşnâsında

²²⁷¹ muḳle-i A, T1, T2; maḳâle-i M, E, Ş

²²⁷² ten-i zerd-i yetimânelerin M, T1, E, Ş, T2; ten-zed-i yetimânelerin A

²²⁷³ muşḥaf-ı M, T2, E, Ş, T1; şuḥuf-ı A.

²²⁷⁴ Allah'ın selamı senin üzerine olsun ey iki kanatlımın oğlu.

²²⁷⁵ destinden A, E, T2, Ş, T1; destinde M.

²²⁷⁶ hem-çü M, T1, Ş, E, T2; hücüm A.

²²⁷⁷ O cennette yakuttan iki kanadıyla uçup duruyor. İbn Abbas'ın rivâyetine göre Hz. Peygamber, Cafer'i cennette meleklerle birlikte iki kanadıyla uçuyorken gördüm.

²²⁷⁸ çend-rüz mürûrunda Ḥâlid bin *radıya'llâhu 'anh* aşḥâb-ı zafer-medâr A, E, Ş; aşḥâb-ı zafer-medâr M, T1, T2

Medīne-i müteyemmenede küşe-nişin olan aşhâb *radıya'llāhu 'anhüm* istiḳbâllerine 'azm idüb herbirin,

beyt

کریزد از صف ما هر که مرد غوغا نیست

کسی که کشته نشد از [E-137a] قبيله مانیست²²⁷⁹

Mazmūnuyla āmāc-ı sihām-ı ciger-düz-ı teşnī' ü melāmet eylediler. Hattā hil'at-i gül-reng-i şehādetden gürizān olanlarıñ cezāsı budur diyü pençeleriniñ ser ü rüyına ḥāk-i mezellet pāşide eylediler. 'Ākıbet serzeniş-i nāsdan hezār-zahmetle taḥlīş-i girībān idüb küşe-güzin-i kümün-ı ihtifā olmaḳ arzūsıyla ḥānelerine cān-endāz olduklarında ahālī-i ḥarīmleri sā'irlerden efzūnter-i zebān-dırāzī-i şemātete der-kār olub [T2-301b] ey bī-ḥamiyyetān²²⁸⁰ niçün cāmeñün girānmāye-i²²⁸¹ şehādetde libās-ı ḥayātdan ta'arrī itmediñüz, vāsıta-i zifāf-ḥāne-i ḥavārī-i bihiştī olıcaḳ sürgāh-ı şehādetden gürizān olanlara cāygāh-ı istirāhata mesāğ-ı duḥūl yoḳdur diyüb rüy-ı teveccühlerine sedd-i bāba²²⁸² mübāderet eylediler. El-ḥāşıl hücum-ı taḳrī' ü teşnī' den küberā-yı aşhâb bir müddet bīrūn-ı [T1-189b] mesākīnlerine vaz'-ı ḳadem-i cesāret itmege fırsat bulamadılar. 'Ākıbet eşref-i enām '*aleyhi's-şalātü ve's-selām* ḥazretleriniñ muḳtezā-yı seciyye-i kerīmeleri üzre tefāḳḳud-ı keyfiyyet-i ḥafāları vesīle-i iṭtilā'-ı ḥālleri olmaḳla bu siyāḳ [M-232] üzre pervāne-i fırsat-ı tesliyet oldılar ki nāsuñ anlara iṭāle-i zebān-ı i'tirāzı vü anlarıñ ta'ne-i Yehūd'dan ihtirāzı imzā-kerde-i ḥükm-i şavāb degüldür. Bī-pervā ḥurāmān-ı küşe-i şuhūd olsunlar, [A-127b] ḥāşā ki anlar ferrār olalar belki anlar kerrārlardur ki ḥamle-i mükerrere ile şaff-endāz-ı düşmen-i kīne-sāz oldılar. Benāberin ḡayret-keşān-ı aşhâb ba'dezin i'tirāzların i'tizāra tebdīl idüb şermsārān-ı estār-ı ḥafā daḫi peygüle-i ḥicābdan bīrūn olub pişānī-i küşāde ile bī-bāk revān-ı maḥāfil-i düstān oldılar.

Vāḳı'a-i 'Azīme-i A'zamü'l-Fütühāt u Eşrefü'l-Ġazavāt Feth-i Mekke-i Muḫtereme şerefha'llāhü te'ālā²²⁸³

²²⁷⁹ Her kim ki safımızdan kaçarsa mert bir savaşı deḡildir. Bir kişi de ölmediyse kabilemizden sayılmaz.

²²⁸⁰ bī-ḥamiyyetān A, M; bī-himmetān T1, T2, E, Ş

²²⁸¹ girānmāye-i A; germ-ābe-i M, T1, T2, E, Ş

²²⁸² bāba A, E, Ş, T1, T2; bāb M

²²⁸³ Vāḳı'a-i 'Azīme-i A'zamü'l-Fütühāt u Eşrefü'l-Ġazavāt Feth-i Mekke-i Muḫtereme şerefḥal-lāhü te'ālā A, M, T1, Ş, E; Vāḳı'a-i 'Azīme-i Feth-i Mekke-i Muḫtereme şerefḥal-lāhü te'ālā Ş; T2'de yok.

Çün kalem-i ibdâ^c-ı münşî-i dîvân-hâne-i ezel *‘azze ve celle* pâ-nihâde-i cerîde-i İcâd olmadın maqşûd-ı muṭlaқан vücûd-ı kerîmü’ş-şifât-ı eşref-i mevcûdât *‘alehi’ş-şalâtü ve’s-selâm* u zühûr-ı nûr-ı cihân-fürûz-ı İslâm olmağla nev-bahâr-ı riyyâz-ı rûzgâr zemân-ı münîf-i seyyidü’l-ümem ve hengâm-ı berg ü bâr-ı ḥadâyîk-i edvâr ‘aşr-ı şerîf-i mefḥar-ı ‘âlem oldığı mâ-lâ-kelâmdur. Benâberîn ol bahâr-ı [E-137b] feyzbârda güşâyîş bulan ezhâr-ı büyâ-yı fütûḥ pîrâye-i şükûfe-dân-ı taqḍîr olmağla merkûz-ı ‘uhde-i meşîyyet olan umûr-ı ‘aliyyenüñ aqḍemi kürsî-i memâlik-i ‘âlem pâ-yı taht-ı sulṭânü’l-‘Arab ve’l-‘Acem *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem* ya‘ni ḥarem-i muḥterem teşḥîridür²²⁸⁴ ki [T1-190a] evvelâ yenbû^c-ı mâ’ü’l-ḥayât-ı şerî‘at-ı ṭâhire ol menba^c-ı menî^c-i münfecir olub temâmen [T2-302a] eḳâşî-i ḥuşk-i zemîn ü zemânı [Ş-220a] reyyân u şarîk-ı kevneyn-fürûz-ı İslâm ibtidâ’en ol burc-ı refî‘den dıraḥşân olub temâmen sâhire-i cihânı envâr-ı zulmet-sûz ile tâbân eyleyen ol ‘aṭîyye-i ‘uzmânuñ gencîne-i ğaybdan dîvân-hâne-i vuḳû‘a ḥurûc-ı ve ol nev-bahâr-ı cihân-ı seyristânuñ²²⁸⁵ zemistân-ı kuvvetden fezâ-yı fi‘le bürûzı müteḳârib olmağın farrâş-ı nâzik-dest-i taqḍîr bu vechile tehiyye-i esbâb-ı teşḥîr ve âhenger-i kilîd-perdâz-ı meşîyyet bu tarz üzre taḥrîk-ı fûrûzîne-i taqḍîr eyledi ki sâbîkâ nesîc-i mâkû-yı çâbük-ḥîz-i kalem oldığı perend-i tâze-ṭarḥ-ı muşâleḥa-i Ḥudeybiyye’nuñ bir nâqş-ı mâdde-i dil-ârâsı daḥi bu minvâl üzre bâfte-i kârgâh-ı ḳavl ü ḳarâr olmış idi ki aḳşâm-ı ḳabâ’ilden ḥişâr-ı civâr-ı şehriyâr-ı risâlete ilticâ idenler ṭâ’ife-i Ḳureyş’üñ ṭob-ı ta‘arruzundan sâlim olub ke-zâlik nâḳûskede-i civâr-ı Ḳureyş’e iltiyâz idenlere daḥi bâlâ-dest-i İslâmiyân ḥavâle-i tîşe-i²²⁸⁶ ta‘arruz itmeyeler. Benâberîn meclis-i muşâleḥada Benî Ḥuzâ‘a serâ-perde-i civâr-ı sulṭân-ı risâleti ve Benî Bekr muğaylânzâr-ı şüresitân-ı civâr-ı Ḳureyş’i ihtiyâr itmişler idi [A-128a] ammâ²²⁸⁷ ḳadîmü’l-eyyâmdan bu ḳabileteyn miyânında şademat-ı ḳavâri‘-i muḥâşamât u âteş-i âşitî-güzâr-ı muḳâtelât²²⁸⁸ mânende-i sindân u küre-i âhengerân der-kâr olub âbâ vü ecdâdlarından mütevâriş olan [M-233] toḥm-ı mübâğazayı türe-zemîn-i zamîrlerinde nümâyân itmegi mâ-ḥaşal ḳiştzâr-ı âmâl ‘add iderler idi. Lâkin bir müddetden berü nûr-ı ḳamer-tâb-ı sitâre-i risâlet dıraḥşân [T1-190b] olmağla

²²⁸⁴ muḥterem teşḥîridür M, T2, E, Ş, T1; muḥterem-i teşḥîrdür A.

²²⁸⁵ cihân-ı seyristânuñ A; cihân-pîrânuñ M, T1, T2, E, Ş

²²⁸⁶ tîşe E, M, Ş, T1, T2; pîşe A

²²⁸⁷ ammâ A, E, M, Ş, T1; tâ T2

²²⁸⁸ muḳâtelât A; maḳâlât M, T2, T1, E, Ş

kilāb-ı māh-ı²²⁸⁹ düşmen gibi ser ü kār-ı meşgale-i peygārları cānib-i İslāmiyān'e düşüb kendü mu'ādāt-ı ašlīlerine nevbet-i fırsat müyesser olmamağın bir zemān vā-güzāşte-i peygüle-i mütāreke itmişler idi. 'Ākıbet muşāleha-i Hūdeybiye tevsi'-i meydān-ı ferāğ idicek sā'at-i turfe-tarḥ-ı zamīrlerinde zenberek-i pīçide-i ḥabāset-i nühüfte teḳāzā-yı keşmekeş-i hareket idüb raḳḳāş-ı bed-cünbüş-i mu'ādāt-ı sābıka devr-i muḥālife [T2-302b] āgāz eyledi. Aḥker-pāre-i ḥākister-puş-ı kīne-i dīrīne zebāne-efrāz-ı iştī'āl olmağa bu bādī oldu ki birgün ḳabīle-i Benī Bekr'e müntemī ḳabīle-i Benī Deyl²²⁹⁰ efrādından bir zebān-ı bed-nişānı [E-138a] büsegāh-ı 'aḳārib-i²²⁹¹ ceḥīm ü dehān-ı ḳazire-feşānı āgende-i ḳaṭrān-ı ḥamīm olıcaḳ bed-gūy u siyeh-rūnuñ ef'ī-i zehr-feşān-ı dehānından sūtūde-i ḥazret-i rabbū'l-'ālemīn ü şadr-efrūz-ı şihḥat-ḥāne-i 'illiyin ya'ni nūr-ı çeşm-i enbiyā vü mürselīn 'aleyhi's-şalātü ve's-selām ḥazretleri ḥaḳḳında ḥāşā sūmme ḥāşā ba'zı zehr-ābe-i sāmī'a-güdāz-ı ehācī taḳātur itmegin ḳabīle-i Benī Hūza'a'dan bir ḡulām-ı sa'd-encāmuñ revzene-i sāmī'asına toḳunub ābgīne-i ḳarārın şikest itmekle ol bed-maḳālūñ dehān-ı bed-āmūzın endūde-i ḥalāb-ı men' ü taḥzīr eyledi. Ammā ol bed-baḥt-ı siyeh-kār ibriḳ-i naşihātle taḥhīr-i dehān eylemedi. 'Ākıbet dūd-ı zūd-ḥīz-i²²⁹² ḡayret ḡulām-ı Hūzā'ī'nūñ nūr-ı bāşırasın ta'ṭīl itmegin müşt-i ser-küb-ı ḡazabla ser ü rü-yı bed-girdārın sebū-yı şikeste-i mestān gibi ālūde-i sürḥ-ābe-i ḥūn eyledi. Deylī-i²²⁹³ düzah-sirişt Benī Bekr'e itāre-i [T1-191a] sefir-i istiḡāşe-i feryād²²⁹⁴ idicek ḡulām-ı ḡayret-keş daḫi ḥaymegāh-ı Benī Hūzā'a'ya ḡurīzān oldu. Benī Hūzā'a esfel-i Mekke'de Vetīr nām ābgīre²²⁹⁵ üzre ki cāygāh-ı mu'ayyenleridür ḍarb-ı siyeh-ḥayme-i iḳāmet itmekle Benī Bekr tekāver-i fesāda şedd-i ḥırām-ı tehevvr idüb dā'iye-i kīn ile [Ş-220b] āmāde-i perḥāş oldukları ḥāle müşrikān-ı Ḳureyş'den daḫi isti'āre-i ālāt-ı kārzār eylediler. Kem-furşatān-ı zebūn-gīr-i Ḳureyş'den 'İkrime bin Ebī Cehl ve Şafvān [A-128b] bin Ümeyye ve Süheyl bin 'Amr ve Hūveyṭib bin 'Abdu'l-'İzzī ve Mükriz bin Ḥafş dest-i ḡadrla hetk-i ḡişāve-i peymāna cesāret idüb pāre-i sitāre-i şulḥdan çehre-i nā-şāyeste-i bī-ḥicāblarına ta'līḳ-i niḳāb eylediler ve ḥavāşş u

²²⁸⁹ māh-ı A, T1, E, Ş, M; tāh-ı T2

²²⁹⁰ Deyl A; Vāyil M, E, Ş; Veyl T1, T2

²²⁹¹ 'aḳārib M, E, T2, Ş, T1; 'aḳāret A

²²⁹² zūd-ḥīz-i M, Ş, E; zed-ḥīz-i A

²²⁹³ Deylī-i A, E, L; Veylī-i M; Dīlī-i T2, T1

²²⁹⁴ istiḡāşe-i feryād A; istiḡāşe vü feryād M, T1, T2, E, Ş

²²⁹⁵ ābgīre A; ābgīr M, T1, T2, E, Ş

etbâ'larıyla tahrik-i bâre-i nakz idüb 'alâ-ṭarîķü'l-ḥafîyye şirrîrân-ı²²⁹⁶ Benî Bekr ile âsüde-i ḥusbân-ı Benî Ḥuzâ'a üzre işâre-i ğubâr-ı ŧeb-ḥün eylediler. Zîr-i zâlâm-ı ŧâmde ŧu'le-i ketebe-fürüz-ı ŧeŧŧîr revâķ-ı [M-234] ḥayâtların ḥâkister idüb def'aten âŧüb-ı râḥat-fersâ-yı rüstâḥîz nümâyân oldı. Tâ ḥüsâm-ı²²⁹⁷ simîn-ķabza-i sepîde-i ŧubḥla endâm-ı çarḥ-ı sitîze-kârda dır'-ı muraŧŧa'-fûlâdı ŧad-pâre [T2-303a] oluncaya dek fitne-i ŧeb-ḥîz-i kıtâl sükün bulmayub peygâr-künân ḥudûd-ı Ḥarem'e dâḥil oldılar. Benî Ḥuzâ'a'dan yigirmi nefer kimesne semend-i ŧîrîn-ḥîrâm-ı ḥayâtdan ḥufre-i bî-ķa'r-ı fenâya ğaltân olub [E-138b] baķıyyesi hezâr cidd ile²²⁹⁸ kendülerin ma'âmüre-i Ümmü'l-Ḳurâ dâḥilinde Büdeyl bin Verķâ-i Ḥuzâ'î'nün sarâyına endâḥte eylediler. Ḥâl bu mertebeye bâliĝ olıcaķ süfehâ-yı ḥaṭâ-perest-i Ḳureyŧ ve evbâŧân-ı [T1-191b] Benî Bekr kendü menâziline tevcîḥ-i rüy-ı ferâĝ²²⁹⁹ eylediler ammâ bu va'z-ı ğarîb ķahķaha-fermây-ı tab'-ı ta'accüb-âzmâdur ki kendü zu'm-ı ŧaḥîfleri üzre bu âteŧ-i âŧtî-sûzuñ İķâdı kendülerden ŧâdır olduĝına bir kimesnenüñ berîd-i çâpük-seyr-i idrâki ğüyâ²³⁰⁰ pey-i perde-i²³⁰¹ ğümân olmamaķ ķaŧdıyla düçâr oldukları kimesnelerden müteĝâfilâne vü mütecâhilâne keyfiyyet-i ḥudûs-ı vâķı'adan pürsân olurlar idi. Ğüyâ ne-ŧenîde-i meger nîze be-ḥarvâr ne-ĝünced me'âlınden ğâfiller idi. 'Ā'iŧe-i ŧıddîķa *rağıya'llāhu 'anhā* naķŧ-bend-i destmâl-i rivâyetdür ki ol ŧeb ki ḥirmen-i²³⁰² Ḥuzâ'iyân tefriķa-yâb-ı tegerg-i ṭavâriķ olmuşlar idi. Ḥazret-i seyyidü'l-enbiyâ bu kemînesin nâ'il-i cevâhir-i ŧeb-tâb-ı ḥiṭâb idüb yâ 'Ā'iŧe bu ŧeb Benî Ḥuzâ'a'da bir vâķı'a-i râḥat-fersâ ḥâdiŧ oldı diyü keŧf-i serîre-i i'câz buyurdılar. Bu kemîne zihn-ĝüŧâ-yı istifsâr oldum ki yâ Resûla'llāḥ öyle mi mazanne buyurursuz ki ğadr-ı pîŧegân-ı Ḳureyŧ fekk-i 'uķde-i mîŧâķa ḥavâle-i nâḥun-ı ğadr itmiş olalar ḥâl-i ângeḥ bâzûları teng-beste-i rîsmân-ı ŧulḥ olmuşdur. Cenâb-ı faḥrû'l-mürselîn *ŧalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* buyurdılar ki belî yâ 'Ā'iŧe tîŧe-i naķzla ķaṭ'-ı ŧecere-i peymâna [A-129a] cesâret eylediler ammâ bu ḥasâretleri²³⁰³ ta'allük-kerde-i irâde-i 'aliyye-i İlâhî'de olan bir emr-i küllîyi mütezammındur bu kemîne yine yâ

²²⁹⁶ ŧerîrân-ı, Gültekin, s. 391.

²²⁹⁷ ḥüsâm-ı M, E, ŧ, T2, T1; cüsâm-ı A

²²⁹⁸ cidd ile M, E, T1, ŧ, T2; ḥadd ile A

²²⁹⁹ ferâĝ A, M, T2, ŧ, E; vedâ' T1

²³⁰⁰ ğüyâ M, ŧ, E, T1, T2; A'da yok.

²³⁰¹ pey-i perde-i A, T2, T1; bî-perde-i M, E, ŧ

²³⁰² ḥirmen-i A, M, T1, E, ŧ; ḥün-ı T2

²³⁰³ ḥasâretleri A; cesâretleri T1, M, E, ŧ; cesâretlerine T2

Resūla'llāh ol emr-i müstevcib hayr mıdır yoḥsa müstetab^c-ı şer midür diyü istīnāf-ı su'āl eyledigümde buyurdılar ki maḥz-ı hayr u 'ayn-ı 'aṭā-yı Şamedānīdür ve yine silkü'l-le'al-i ezvāc-ı tāhirātdan Meymüne binti Ḥariṣ *radıya'llāhu* [T1-192a] *'anhümā* [T1-303] taḥmīr-i daḳīqa-i rivāyet itmişdür ki ol şeb imām-ı miḥrāb-ı melekūt *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* ḥazretleri cānib-i mütevażzadan müteveccih-i ḥalvetgeh-i şebistān oldukları ḥāletde üç def'a zebān-ı mu'cīz-feşānlarından [Ş-221a] ḥod-be-ḥod şadā-yı *lebbeyk* ser-zede-i zühür oldı. Bu kemīne yā Resūla'llāh pīşegāh-ı 'izzetiñüzde muḥāṭab-ı sāyeñüz gibi nā-būd iken böyle hengām-ı nīm-şebān kimünle şeker-pāş-ı güft-gü olmasız diyü zebān-ı [M-235] cesāreti āşinā-yı ḥarf-i su'āl eyledigümde bu vechile mınṭıka-güşā-yı rāz-ı i'cāz oldılar ki yā Meymüne rāciz-i Benī Ḥuzā'a'dur ki bu şām-ı miḥnet-encāmda şeb-ḥün-zede-i seyl-āb-ı ḥādişāt olmalarıyla bizüm cānımuza beşş-i şekve-i tazallümle iṭāre-i kebüter-i [E-139a] feryād itdüklerine icābet eyledüm. Mervīdür ki ol günden şoñra heft buḥtī-ḳaṭār-ı eyyām güzērān olduğda 'Amr bin Sālim-i Ḥuzā'ī çihil nefer-i Ḥuzā'iyān-ı mātem-zede-i tārāc-ḥürde ile Medīne-i tāhireye²³⁰⁴ gelüb melāz-ı sitem-didegān-ı 'ālem olan dīvān-ḥāne-i şüreyyā-nizām-ı risāletde dād-ḥy'āhāne İstāde-i mevḳif-i iştikā olub ef'ī-şiriştān-ı Benī Bekr ü Ḳureyş'den tecerru^c itdükleri zehr-i ezā-yı cān-güzāyı bir ḳaşıde-i āteşin zımnında berdaşte-i mu'arrız-ı 'ālī eyledi ki ol ḳaşıde-i ciger-süzdan çend beyt-i 'ūd-pāre-i micmere-i ṭahrīr ḳılındı.

şîr

يا رب انى ناشد محمدا
 خلف ابينا وابيه الا تلتدا
 ان قريشا اخلفوك الموعدا
 ونقضوا ميثاقتك المؤكدا
 هم بيتونا يالوتير مجهدا
 وقتلوا نار كعار سجدا

Ḥazret-i nuḳāve-i dūdmān-ı ḥamiyyet *'aleyhi efdalü't-taḥiyyat*²³⁰⁵ *حسبك يا عمر* [T1-192b] merhemın ḳalb-i cerīḥine sāyide buyurduḳdan şoñra ḳāmet-i 'arş-ārālarına zīb-i ḳıyām virüb ridā-yı istebrāḳ-sīmā-yı mübāreklerin rü-yı zemīne baş buyurub bu ta'bir-i ḥamiyyet-engīzle 'aḳd-i niṭāḳ-ı himmet buyurdılar ki yā 'Amr hiç pāmāl-i

²³⁰⁴ Medīne-i tāhireye A, M, T1, E, Ş; tāhire-i Medīne T2

²³⁰⁵ Yā Amr, ben sana yeterim.

melāl olma ki ²³⁰⁶ ما نصرۃ ان لم انصار بنى كعب [T2-304a] ya'ni mansūr olmayum eger Benī Ka'b'a nuşret itmezsem [A-129b] kavli-i āherde mervīdür ki ol maħalde bir kıt'a ebr-i penbe-gün kefi deryā-yı aħdār-ı gerdün bulunmağın ²³⁰⁷ ان هذا السحاب يسهل بنصر meh- ²³⁰⁸ şikāf buyurdılar ve yā 'Amr siz yine kendü maqāmiñuza zimām²³⁰⁹-gerdān-ı cemmāze-i 'azīmet olub tenevvür-i germnāk-i taqđırden zuhūrkerde-i murād hengāmına dīde-düz-ı teraqqub oluñ ki inşā'a'llāhu te'ālā endāze-i havşala-i iştihārīñuzdan efzūn nā'il-i nevāle-i intikām olursuz diyü niṭāq-ı tazallümlerine ta'biye-i tūşe-i tesliyetle²³¹⁰ rü-be-rāh buyurdukdan soñra Aşhāb-ı Kirām'a lü'lü'-pāş-ı hitāb oldılar ki pişgāh-ı revzene-i gayb-āşinā-yı hātırdan bu peyker-i hayāl güzērāndur ki güyā Ebū Süfyān maqşüre-i vīrān-ı şidde-i mişāk termimi sevdāsiyla bu cānibe sevq-i rāhile-i mürāca'at idüb tevsī-i hāyıt-ı peymāna çāre-cüy olmağ üzredür ammā galṭide-i hufre-i ye's olmadan gayrı hāleti müntic olmağ ihtimāli yoğdur. Mervīdür ki [E-139b] galaṭ-kārān-ı müşevveş-rüzdār-ı Kureyş tāb-ı bāhūr-ı²³¹¹ havādişden istizlāl itdükleri şecere-i rāhat-endüz-ı mişākı ki hāşşa-i [T1-193a] berk ü bārı 'illet-i hafakān-ı ıztırāblarına māye-bağş-ı sükün olmuş idi. Tīşe-i nağzla berkende-i dest-i sefāhet itdüklerine derhāl sekr-i ğafletden hüşyār olan [M-236] bed-mest-i²³¹² hem-nişin-i āzār gibi püşeymān olub giriftār-ı küçe-bend-i [Ş-221b] güzār olan düzdān-ı bī-ķarārāsā serküb-ı seng-i hayret olmağa başladılar. 'Aķıbet bu 'ārıza-i hüş-güzāra²³¹³ çāre-cüy-i müdāvā-yı tedbīr için ḍalālkede-i Ebū Süfyān'da 'ağd-i encümen idüb birbirin bu vechile sengsār-ı ta'ne-i mülāmet eylediler ki neylediñüz, ne itdiñüz, 'ufūnet-i hevā-yı nağzla b'l-āhere mizāc-ı mu'āhedeyi ifsād eylediñüz. Ba'dezīn ķarüre-i şalāh şikeste vü hūn-ı fesad rīhte oldu bu āteş-i hānümān-süz bu mertebeden soñra ne müsta'idd-i ihfā vü ne ķābil-i itfādur. Lā-muħāle Muħammed intikām-ı hulefāsını zimmet-i cesāretiñüzde ķomasa gerekdür. Ķarīben dār u diyārımızı leşker-i enbūhla pāzede-i kīn idüb nice tenleri ķırābe-i mecārī-i [T2-304b] 'adem ü nice serleri küze-i

²³⁰⁶ ما نصرۃ ان لم انصار بنى كعب T1; A, M, E, Ş, T2'de yok

²³⁰⁷ Bu bulut Benī Ka'b'ın zaferini müjdelemektedir.

²³⁰⁸ meh- A, M, T1, E, Ş; mü- T2

²³⁰⁹ zimām A, E, Ş, M, T1; zem T2

²³¹⁰ tesliyetle E, A, M, T1, Ş; teselliyle T2

²³¹¹ bāhūr-ı A, M, T1, Ş; hūr-ı T2, E

²³¹² bed-mest-i M, T2, E, Ş, T1; bed-müşti-i A

²³¹³ -güzāra A, T2, T1, E, Ş; -güdāza M

menāhil-i dem idecegi emr-i muḥakkaḳdur. Benāberīn ſimdi tecdīd-i lāzıme-i mīṣāḳ ehemmi-ı zārūriyyātdan olmuſdur didiler. Ebū Süfyān bir kerre āh-ı sīne-sūzına²³¹⁴ medd virüb ḥirmen-i tevbīḫi bu yüzden [A-130a] iſāre eyledi ki bī-ḥaberdān-ı kūteh-idrāk dest-i ḡadrla baſt itdüḡiñüz bu sufre-i zehr-ālūde-i bī-nemek ki mażarratı ‘āḳıbet yine kendü mi‘de-i ḥayātıñuza rāci‘ olsa gerekdür. Anuñ zımnında benüm ḡuſt-pāre-i rāy-ı vuḳūfum dāḫil degül idi ammā nideyüm yaḳīnen bilürüm ki Muḥammediyān’uñ ḥavşala-i i‘timādına güncīde olmayub lā-būd yine benüm maṭbaḫ-ı tedbīrimde dest- [T1-193b] sāz-ı tezvīrüm olmaḡına ḥaml idecekleri muḳarrerdür. Lākin bu kānūn-ı fesāduñ ſu‘le-i aḫbārı²³¹⁵ cānib-i İslāmiyān’a mün‘aḳis olmadın medd-i silsile-i ſulḫ iḡün Medīne’ye taḫrīk-i heyūn-ı sür‘at baña ıztırārī lāzım gelmiſdür. Bā-ḥuſuſ ki hem-ḥvābe-i liḫāf-ı izdivācum olan Hind binti ‘Uḳbe’nüñ bu ſeb ſüret-ḥāne-i rü’yāda meſḫūdı olan naḳſ-ı ḫaṭāyī-i hevī-engīzden daḫi ſām-ı i‘tibāruma büy-ı ḥūn tevārūd itmededür. E‘āzım-ı Ḳureyſ keyfiyyet-i rü’yādan pürsān olduḡlarında bu vechile naḳl-i ſaḫīfe-i taḫrīr eyledi ki ṫaraf-ı Ḥacūn’dan bir seyl-i ḥurūſān-ı ḥūn derūn-ı Ümmü’l-Ḳurā’ya [E-140a] cereyān eyleyüb mevzi‘-i Ḥandeme’ye müntehī olduḡda bir müddet baſt-ı zeyl-i tevaḳḳuf itdükdən ſoñra yine nā-peydā olmuſ. Vākı‘ā bu vākı‘a-i ḥāyla serkeſān-ı Ḳureyſ’uñ bünyād-ı ſebātlarına pāye-baḫſ-ı tezelzül oldu. Lākin Ebū Süfyān’uñ peyk-i i‘tikādı bu güne girīve-peymā-yı ḡalaṫ olmuſ idi ki bu tūfān-ı belābār-ı fesāduñ ḳaṫarāt-ı aḫbārı İslāmiyān’uñ mezra‘a-i vuḳūfuna henüz nā-resā ola. Benāberīn püſt-i rāḫile-i hevā-peymāsına bār olub hicret-serāy-ı ‘aliyyeye vaż‘-ı ḳadem-i nā-mes‘ūd eyledi. Reyḫān-deste-i ezvāc-ı ṫāhirātdan kendüñüñ perveriſ-yāfte-i sifāl-i ſulbīsi olan Ümm Ḥabībe *raḍıya’llāhu ‘anhā*ñ evvelā ḫānesine [M-237] pā-nihāde-i ſıḳlet olub hem-pāye-i Refref-i²³¹⁶ ‘illiyyin-neverd olan piſter-i rūḫ-āḡende-i seyyidü’ṣ-ſaḳaleyn [T2-305a] üzre pā-güzār-ı²³¹⁷ terebbü‘ olmaḳ sevdāsıyla [T1-194a] ḫatve-cünbān-ı sū’-i edeb olmaḡa ḳaſd idicek Ümm Ḥabībe ol firāſ-ı gül-puſı nūr-ı dīde-i dest-i tekrīm ü nihāde-i bālā-ṫāḳ-ı ta‘zīm eyledi. Ebū Süfyān Ümm Ḥabībe’den ſādır olan be vaż‘-ı ſekīb-sūz-ı nā-me’ mül müſāhedesinden gürbeye-i ſīr-riḫtevār giriftār-ı piḳ ü tāb-ı ef‘āl

²³¹⁴ āh-ı sīne-sūzına A, M, E, ſ; āh-ı siyeh-sūzına T2; āh idüp T1

²³¹⁵ aḫbārı A, M, E, ſ, T1; iḫtiyārı T2

²³¹⁶ Refref A, E, ſ, T2, T1; M’de yok.

²³¹⁷ -güzār-ı A, ſ, M, T1; -güdāz-ı T2

olub yā Ümm Ḥabībe bu firāşı mı [Ş-222a] benden dirîğ idersin yoḥsa beni mi bu firāşdan dirîğ idersin diyü leb-cünbân-ı su’âl olduḡda Ümm Ḥabībe cevâbında ḥaşâ ki seni [A-130b] bu firāşdan şıyânet mülâḥazasıyla cebîn-i idrâkimi dâğdâr-ı leke-i ġalaṭ-kârî eyleyem firâş-ı münevver-târ bülend-pâye²³¹⁸ mefḥar-i pâkân-ı düdmân-ı âferîniş olan cenâb-ı eşrefü’l-mürselîn *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem* ḥazretlerinüñ beden-i aḡdes ü aḥârlarına taḥşîl-i devlet-i mesâs²³¹⁹ itmekle ġıbṭağâh-ı niḡâb-ı ḥürâ iken senüñ gibi nâ-şüste-i ḡazûrât-ı şirk olan âlüde-i nâ-pâke cây-ı nişest olmağı nice lâyıḡ göreyüm. “Ey meges ‘arşa-i sîmürġ ne cevlangeh-i test” deyicek Ebü Süfyân’uñ²³²⁰ sâ’id-i zamîrine bend-ḡaclet daḡı saḡtter yerleşüb yā Ümm Ḥabībe mîkrâz-ı eyyâm senüñle beynimizde fâşıla-i mübâ’adet şalalı ‘aceb bed-ḡüy u bed-zebân olmuşsun diyü bâr-ı ef’âli dūşundan işḡâta bahâne-cüy olduḡda Ümm Ḥabībe yine dürcü’l-cevâhir-i dehânına bu vechile ġüşâyış virdi ki ey peder *bi-ḡamdi’llâhi te’âlâ* âferînende-i dü-serâ beni zindân-ı cân²³²¹-fersâ-yı cehâletden fezâ-yı vesî’ü’n-ni’am-ı İslâm’a [T1-194b] hidâyet eyledi. Senden daḡı zübde-i ḡavm ü ‘umde-i Ḳureyş geḡinürsin ve da’vâ-yı [E-140b] firâset ü kiyâsete daḡı kimselere rızâdâde-i sebḡat degülsin. Yâ ne ‘aceb senüñ daḡı berîd-i ‘irfânüñ reh-bürde-i şehristân-ı hidâyet olmayub bî-sem’ ü başr ve bilâ-nef’ ü ḡarr bir seng-pâre-i bî-fâ’ide-i perestiş ile telef-kâr-ı ser-mâye-i nefîs-i ḡayât olub devlet-i dâreyn-res-i İslâm’dan teḡî-mâye [T2-305b] ḡalasin bu kelimât-ı ciġer-süzdan Ebü Süfyân’uñ ḡîme-ḡâne-i ḡatırı nümüne-i aḡkeristân olub yā Ümm Ḥabībe ben senüñ hem pederüñ hem miḡmân-ı ‘azîzüñ iken bu mertebe sedd-i mecârî-i ḡürmetden ġayrı teklîf-i terk-i dîn-i ecdâda mı leb-cünbân-ı küstâḡî olursun diyüb kemâl-i ḡışm u tehevvrle ḡâneden bîrûn olub nâdî-i refî’-i efḡalü’l-enbiyâya cârübvar miyân-beste-i müsül oldı ve her ḡend ki termîm-i mebânî-i maḡdûme-i mişâḡa dâ’ir vecel-i²³²² bî-maḡal-i maḡâle²³²³ ḡıḡtağâh-ı rîze-i niyâz ideġördi. Mi’mâr-ı kâr-ḡâne-i şerî’at *‘aleyhi’s-şalâtü ve’t-taḡiyyat* ḡazretlerinüñ nâḡıḡa-i istignâ-pesendlerinden bir cevâba nâ’il olamadı ‘Aḡıbet destmâye-i ye’sle ḡâne-i Şiddîḡ-i Ekber *raḡıya’llâhu ‘anha* tevcîḡ-i rüy-ı

²³¹⁸ -pâye-i M, T1, Ş, T2; -mâye-i

²³¹⁹ misâs, Gültekin, s. 395.

²³²⁰ Süfyân’uñ A, M, Ş, T1; Süfyân T2

²³²¹ cân- A, T2; cihân- M, T1, Ş

²³²² vecel-i A; vaḡal-i M, T2, T1, E, Ş

²³²³ maḡâle A, T1, T2, E, Ş; maḡâma M.

istişfâ eyledi. Yâr-ı gâr-ı ‘âlî-vaķâr [M-238] bu emre ‘adem-i iķtidârın vesîle-i i‘tizâr itmegin ol zu‘munca bâlâ-nişîn-i müttekâ-yı ğurûr geçinen Ebû [A-131a] Süfyân-ı bülend-‘ünvân bu def‘a sâ’il-i ebvâb-gerd derecesine tenezzül ü²³²⁴ kâm u nâ-kam âsitâne-i devlet-ĥâne-i Fârûķ-ı A‘zâm’a vâşıl olub faĥr-i kâ’inât ‘aleyhi efdalü’s-şalavât tecdîd-i mevâdd-ı ‘ahde terġîb emrinde ser-ĥadd-i itnâbı ğüzer idicek meretebe-i başt-ı niyâz eyledi. [T1-195a] Ammâ cenâb-ı Fârûķ-ı şalâbet-âyîn *radıya’llâhu ‘anh* hetk-i perde-i mülâyemet idüb bün-i ğüş-ı Ebî Süfyân’ı bu vechile ħarbetġâh-ı cevâb-ı dürişt eyledi. yâ Ebâ Süfyân şimdi benden mi tevaķķu‘-ı vesâţet-i şulĥ u vifâķ idersin²³²⁵ ĥâl ân ki farażâ efrâd-ı kâ’inâtdan bir mürçe-i za‘îf-i şikeste-miyândan ġayri kimesne ħalmasa da yine mücerred anuñ [Ş-222b] mürâfaķatıyla sizüñ üstüñüze sell-i seyf-i cihâd itmek benüm câ-girifte-i niyâm-i niyyetümdür. Ebû Süfyân şiddet-i Fârûķî’den ser-cünbân-ı ĥayret ü istiġrâb olarak ĥâne-i Ĥâzret-i²³²⁶ Zehrâ’yı veche-i niyâz idüb kenef-i civâr-ı Zehrâ’da küşe-ġîr-i amân olmaġıçün başt-ı maķâle-i recâ eyledi. Ĥâzret-i Zehrâ *radıya’llâhu* [T2-306a] ‘anh ol emri ‘adem-i rızâ-yı nebevîye ta‘lîkle kendüden selb-i ihtiyâr idicek Ebû Süfyân taĥvîl-i maķâl-i âmâl eyledi ki bārî bu iki gevhler-pâre-i kân-ı siyâdetden birine ki [E-141a] Ĥasaneyn-i aĥseneyndür taĥrîk-i ebrû-yı işâret buyuruñ ki mecma‘-ı nâsa ġelüb beni âverde-i dâ’ire-i emân itdüklerin i‘lân eylesünler. Tâ ki bu mu‘âmele-i mekremet-âmîz mecmû‘-ı²³²⁷ ħabâ’il-i Ķureyş’e vesîle-i taĥmîl-i minnet ü mecâlis ü maĥâfilde şenâları ile’l-ebed resîde-i a‘lâ-yı taĥaķât-ı iştiĥâr ola didi. Vâķı‘â ‘âdet-i ‘Arab bu vech üzre cārî idi ki sülâle-i kibârdan bir ĥurdsâli bile bir kimesneye sâye-i revâķ civârında câyâde-i emân olsa diyâr-ı e‘âdîde bile teĥâvül-i dest-i ta‘arruzdan vâ-reste olurdu. Żuhûr-ı dîn-i ħavîm-i İslâm daġı yine ol ħâ’ideyi temhîd ü ihķâm [T1-195b] itdüġi mersûm-ı şaĥîfe-i âşârdur. Ĥâzret-i Zehrâ *radıya’llâhu ‘anhâ* ol dü-nihâl-i nâ-resîde henüz ĥurdsâl olmalarıyla dîvâr-ı ĥadîķa-i rızâ-yı peyġam-berîden ser-nümâyende-i tecâvüz olmaġa ‘adem-i iķtidârlarını vesîle-i i‘tizâr buyurdılar. Ba‘dezîñ şaff-der-i ma‘reke-ârâ cenâb ‘Aliyyü’l-Murtażâ *kerrema’llâhü vechehü* cenâbına imâle-i rüy-ı żarûret idüb yâ ebâ’l-Ĥasan baña zîr-i sâyebân-ı amânkede-i ta‘yîn-i

²³²⁴ ü M, T1, Ş, T2, E; A’da yok.

²³²⁵ idersin A, E, M, Ş; idüp T1, T2

²³²⁶ Ĥâzret-i A, M; E, Ş, T1, T2’de yok.

²³²⁷ mecmû‘-ı A, E, M, Ş; mecma‘-ı T2; T1’de yok

maḳām idüb hem [A-131b] cenāb-ı Muḫammed'den daḫi medd-i tevḳīt-i mīṣāḳa ḫāme-cünbān-ı zebān-ı şefā'at ol diyü bāşt-ı rüznāme-i niyāz itdükde Ḥāzret-i Hayder-i Kerrār *kerrema 'llāhu vecchü* bu vechile irḫā-yı zimām-ı giriftār buyurdılar ki ey miskīn Ebü Süfyān ser-rişte-i kār-ı dest-i tedbīr ü taşarrufdan vā-reste olub küre-i āştī-güdāz-ı ḳazā germ olmağa başladı. Sen henüz [M-239] ḳarb-ı ḫadīd-i bārid itmedesin.

beyt

فلک نتیجه نمود و قدر توافق کرد

بیود بودنی و کردکار فرمان داد²³²⁸

Hālā ḫvāce-i bāzār-ı risālet *'aleyhi efḍalü 't-taḫiyyat* ḫāzretleri sedd-i bār-ḫāne-i [T2-306b] taşmīm-i 'azīmet buyurmuşlardır. Şimdi kimde zehre-i iḳtidār vardır ki 'azm-i dürtüst-i peyğam-berānelerine münāfī bir ḫarf nā-muvāfiḳ tefevvühüne mānend-i ceres²³²⁹ zebān-cünbān-ı cesāret olalar.

beyt

کس را کجاست زهره که حرفی بگویدش

چین در جبین بعربده مائل نشسته است²³³⁰

Ebü Süfyān ayıtdı: Yā Ebā'l-Ḥasan çünki şüret-i ḫāl bu minvāl üzredür, yā baña bu tūfān-ı āşün-ḫiz-i belādan ḫalāş emrinde ne maḳüle şāhiḳa-i tedbīre reh-nümāy-ı ilticā olursın. Düşīze-i nāzik-sīma-yı cevāb-ı Murtażavī *raḳıya 'llāhu te'ālā 'anh*²³³¹ [T1-196a] zīr-i perde-i laḫifden bu şüret üzre şīve-nümāyende-i ḫüsn-i edā oldı ki yā Ebā Süfyān sen re'īs-i ḳavm ü pīşvā-yı Ḳureys'sün şalāḫ-ı²³³² aḫvāl-i [E-141b] ḫarafeyne²³³³ ḫiç bundan enseb fikr-i şavābter levḫa-i müteḫayyileye munteḳiş olmaz ki miyāne-i mecmu'-ı aşḫābda pāy-ı vaḳār üzre ḳıyām idüb yā ma'şerü'n-nās ben ricāl-i cānibeyni daḫi āverde-i dā'ire-i amānum itmişimdür diyü şadā-yı bülendle velvele-endāz-ı²³³⁴ mesāmi'-i cihāniyān olasın. [Ş-223a] Ebü Süfyān ayıtdı yā ben bu

²³²⁸ Felek sonuç gösterdi ve kader uygun geldi. Allah fermān verdi ve olan oldu.

²³²⁹ ceres A, E, M, T1, Ş; cevşen T2

²³³⁰ Alnına kırışıklıklar oturmuş kavgaya meyli olan (Hz. Muhammed'e) bir harf söyleyecek yiğir nerededir?

²³³¹ raḳıya 'llāhu te'ālā 'anh T1, M, E, Ş, T2; A'da yok.

²³³² şalāḫ-ı A, M, Ş, T1, T2; E'de yok.

²³³³ ḫarafeyne M, E, T1, Ş, T2; ḫarafına A

²³³⁴ -endāz-ı A, E, M, Ş; T1, T2'de yok.

emre kıyām itdigüm taqdırde benüm kirbās-ı tāze-ıtarz-ı cevābım²³³⁵ kıymet-yāb-ı ıtibār olur mu? Hāzret-i Hāyder-i Kerrār ayıtdı: Va'llāhi derece-i ıtibāra irtikāsına imzā-keş-i tekeffül olamam ancak sentün şimdi bu seķam-ı ṭab^c-ı teşvīş-āmīzūne bundan ğayrı devā-yı sāz-kār dağı dārūhāne-i müteḥayyilemde nāyābdur. Ğalebe-i buḫār-ı ma^ccūn-ı ḫayret Ebū Süfyān'ıñ dīde-i şu^cūrunda temyīz-i ḫüsn ü ḫubḫ u teşḫīş-i cidd ü hezle ḫudret ḫomamağın meclis-i mu^callā-esās-ı nebevīde mün^caķid olan encūmen-i vālā-nizām-ı aşḫābda²³³⁶ sūtünāsā ber-pā olub na^cra-i saḫf-endāzla feryāda āğāz eyledi [A-132a] ki eyyühe'n-nās āğāh oluñ ki ben merdüm-i cānibeyni dağı ihāṭa-i civār-ı zinhārumda cāy-gīr itmişümdür. Zann itmem ki Muḫammed benüm sīne-i āmānumı ḫarbetgāh-ı ṭabanca-i redd eyleye diyüb cānib-i Mekke-i Muḫtereme'ye reh-girā-yı [T2-307] idbār oldu. Hūzzār-ı²³³⁷ aşḫāb ḫafāsından kārvān kārvān ḫande-i ta^caccüb ü istiğrāb revān eylediler. Ser-faşl-ı risāle-i rivāyetdür ki Ebū Süfyān'ıñ Mekke'ye mu^cāvedetine müte^caķib [T1-196b] serḫayl-i enbiyā *'aleyhi efḫalü't-teḫāyā* ḫāzretleri tehiyye-i mehām-ı seferī içün cenāb-ı Şiddīķ-i Ekber²³³⁸ *raḫya'llāhu 'anhāya nihānī* işāret buyurdılar. Şiddīķa dağı mūcib-i fermān üzre ber-sebīl-i ḫafiyye kār-sāzī-i levāzım-ı ḫarekete iştiğāl üzre iken nā-gāh Şiddīķ-i Ekber *raḫya'llāhu 'anh* ḫāne-i Şiddīķa'ya ḫadem-sāy-i teşrīf olub *'Āyişe*'yi ol meşğaleye mütevağğıl göricek herçend taḫrīk-i enāmīl-i ibrām ide [M-240] gördi. ḫurçın-i kitmān-ı Şiddīķa'dan bir tūşe-pāre-i rāz taḫşīline fā'iz olamadı. Tennūr-ı ibrām-ı Şiddīķ'i temām izḫār-ı zebāne-i ğāzab idecek maḫall idi ki sulṭān-ı dü-serā *'aleyhi efḫalü't-teḫāyā* der-i serādan nümāyān oldu. Hāzret-i Şiddīķ'ıñ ḫuṭūt-ı şāḫīfe-i cebīni gūyā vaz^c-ı metānet-āmīz-i Şiddīķa'dan renciş-i me'ālīni mütezammın suṭūr-ı nemīķa-i şikāyet resminde [E-142a] pīşgāh-ı sa^cādetlerine gelüb yā Resūla'llāh gūyā bir cānibe taşmīm-i *'azīmet niṭāķ*-ı miyān-ı niyyetiñüz olmaḫ fehm olunur ki āşār-ı esbāb-ı²³³⁹ ḫareket iḫsās olunmadadır diyü istifāde-i envār-ı ḫaber eyledükde belī yā Ebā Bekir, sen dağı miḫmān-ı seferiyyeye kār-bend-i iştiğāl ol ammā ḫırābe-i esrārdan bir kimesnenüñ zā'ıķa-i şu^cūrına bir ḫaṭre rīzān eyleme diyü tavşiyе-i

²³³⁵ cevābım A, E, Ş, M, T1; civārım T2

²³³⁶ aşḫābda A, M, T1, E, Ş; aşḫāb T2

²³³⁷ ṭabanca-i redd eyleye diyüb cānib-i Mekke-i Muḫtereme'ye reh-girā-yı idbār oldu hūzzār-ı M, T1, T2, E, Ş; A'da yok.

²³³⁸ Şiddīķ-i Ekber A, E, M, T2, Ş; Şiddīķa T1

²³³⁹ esbāb-ı M, T1, E, Ş, T2; āsiyāb-ı A

kitmān buyurduktan sonra fer^c-i cenāh-ı dest-i du^cāyla şeh-bāz-ı siyeh-bāl-i çeşm-i nāzbīnlerin ²³⁴⁰ اللهم خذ على ابصارهم فلا يرونى الابغثة du^cāsıyla şāhsār-ı bālā-çemen-i icābete perrān eylediler. Bundan sonra ‘amme-i Aşhāb-ı Kirām’a dīde-cünbān-ı tenbīh-i hafī olmağla [T1-197a] herkes istihzār-ı edevāt-ı seferiyye tertübine iştiğāl eylediler. Egerçi taḥaḫkuḫ-ı nehzat-ı zafer-medār ‘amme-i aşhāba ḥamāyil-gerden-i vuḫūf olmuş idi ammā ṭalāye-i idrākleri girīve-i gümāndan ber-sebīl-i cezm şāh-rāh-ı maḫşūd-ı²³⁴¹ nebevī cānibine pey-i perde-i yaḫīn [T2-307b] degül idi. Mervīdür ki ḥired-āmūz-ı ‘aql-ı küll ya^cni cenāb-ı hādīyū’s-sübül *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* ḥazretleri inḫitā^c-ı āmed-şūd-i müsterākān-ı [A-132b] aḫbār için zabt-ı mevārid-i Ümmü’l-Ḳurā’ya fermān idüb inḫā’-i nevāhī-i Medīne’de baş-ı kilīm-i iḳāmet şīrān-ı ḳabā’il-i İslām’a İşāl-i [Ş-223b] menāşīr-i melā’ik-muṭā^c buyurdılar ki rāyet-i nesrīnfām-ı gurre-i ramazān ḥayme-i siyehfām-ı ğarb²³⁴² pīşgāhına şuḳḳa-güşāy olduḳda bi’l-cümle Medīne-i ṭāhirede nāşiyesāy-ı serā-perde-i celāl²³⁴³ olalar. Bu ğarībe naḫş-ı cebīn-i āsārdur ki güft-güy-i ḥareket-i seyyid-i ‘alem *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* deriçe-gerd-i güş u dehān-ı İslāmiyān olduğı hilālde Ḥatīb bin Ebī Belte‘a *raḍiya’llāhu ‘anh* e‘āzım-ı Ḳureyş’e ḥaber-i sefer-i nebevī iş‘arını müteżammın bir şaḫīfe-i şaḫīfe-pīşānisinde ḥāme-i sehv-girdārla bu gūne sevād-ı endüde-i ğaflet eyledi ki yā ma^cşer-i Ḳureyş واقسم ان رسول الله صلى الله عليه وسلم جاءكم بجيش كالليل يسير كالسيل واقسم ان رسول الله صلى الله عليه وسلم جاءكم وحده لنصره الله عليكم فانه منجز له وعده كما في شفاء الغرام ²³⁴⁴ Ammā Tefsīr-i Keşşāf’da²³⁴⁵ vü Medārik’de ta^cyīn olunduğı üzre dāğ-ı cebīn-i varaḫ itdüğü bu kelimāt idi ki ان رسول الله [E-142 b] صلى الله عليه وسلم قد نذر فما اليكم واما علي غيركم فعليكم ²³⁴⁶ الخذر [T1-197b] diyü mektüb-ı perīşān-ḥarf-i müşevveş-raḳamı Sāre nām muğanniye-i nāyihaya süpürde-i ceyb-i ḥafā idüb ücretü’s-sa^cyda dīnār-ı surḥı [M-

²³⁴⁰ Allah’ım Kureyş’in gözlerini ve kulaklarını al da onları yurtlarında ansızın bastıralım.

²³⁴¹ maḫşūd-ı A, T2; maḫşād-ı M, T1, E, Ş

²³⁴² ğarb A, E, T2, Ş; ‘izzet M; (?) T2

²³⁴³ celāl A; icāl A, T1, T2, E, Ş

²³⁴⁴ Ey Kureyş cemaati! Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) size öyle büyük bir kuvvetle geliyor ki, gece karanlığı gibi korkunç olan ordu sel gibi akacaktır. Allah’a yemin ederim ki Allah Resülü (sallallahu aleyhi ve sellem) üzerinize yalnız başına gelse de Allah onu size galip kılacaktır ve verdiği vadini yerine getirecektir.

²³⁴⁵ Keşşāf’da A; Keşşāf M, T1, T2, E, Ş

²³⁴⁶ Allah’ım resülü sizin üzerinize gönderilmek üzere bir ordu hazırladı. Bu mektup da sizi uyarmak içindir.

241] şümürde-i benân-ı teslīm eyledi. Ol mecnüne-i²³⁴⁷ kem-ḥired ol ṭāyir-i perīṣān-bāli kirih-i dām-ı gīsūsunda āṣiyām-gīr idüb cānib-i Mekke'ye ūṣṭābān oldı ammā ḥudūd-ı Zū'l-Ḥuleyfe'yi henüz tecāvüz itmemiş idi ki ṭāyir-i mübārek-bāl-i sidre-niṣīn ya'ni Cibrīl-i Emīn cānib-i İlāhī'den bu serīre-i nühüfteyi ḥabīb-i rabbū'l-ālemīne ser-güş-ı sāmī'a-i intibāh eyledi. Cānib-i faḥrū'l-enām *'aleyhi'ş-şalātü ve's-selām* derende-şīrān-ı künām-ı İslām'dan Ḥāzret-i 'Aliyyü'l-Murtażā ve Zübeyr bin el-ʿAvvām ve Mikdād bin Esved ve 'Ammār bin Yāsir *radıya'llāhu 'anhüm* cenābların āmāde-i ta'ḳīb idüb bu vechile sipāriş buyurdılar ki çün mesāfe-i ūṣṭābānıuz ravza-i Ḥāḥ'a²³⁴⁸ müntehī [T2-308a] ola. Anda reh-peymā-yı Ḥarem bir mekkāre-i dağal-bāz-ı bed-āmūza mülākī olursuz ki Ḥāḥ bin Ebī Belte'a müşrikān-ı Kureys'e ḥaber-i 'azmimūzi ḥāvī nemīka-i ser-be-mührle rū-be-rāh itmişdür. Ol varaḳ-pāreyi āverde-i tefahḥuş idüb kendüsinden kef-i yed-i ta'arruz eyleyesiz ve illā girīve-i inkār u imtinā'a gürizān olursa efkende-i mağāk-ı helāk eyleyesiz. Ol çār şīr-i gelū-gīr bervefḳ-i fermüde taḥrīk-i bāre-i sür'at idüb verā-yı Zī'l-Ḥuleyfe'de ravza-i Ḥāḥ'a²³⁴⁹ vāşıl olduklarında vāḳī'ā seyyidü'l-kevneyn *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* ḥāzretleriniñ işāret-kerde-i nāṭıka-i yaḳīnleri²³⁵⁰ olan maḥalde ol za'īne-i ḥubṣ-ālūde dūçār olub kitāb-ı nühüfte için itāle-i dest-i [T1-198a] müṭābaḳat eylediler ammā ol fitne-sāz-ı merdān-firīb āzār-ı tecāhüle tevārī idüb şūrābe-i yemīn-i kāzible iğlā-yı dīk-i inkāra der-kār oldı. Herçend mażann-ı ihfā olan elbise vü eşvābın refaḳḳud idegördiler. Eşer be-dīdār olmayıcaḳ bi'z-zarūre destmāye-i ye'sle rüçū'a ḳarār virmişler iken hemān cenāb-ı Ḥayder-i Kerrār ayıtdı ki ḳasem be-Ḥālīḳ-ı arz u semā ki cenāb-ı faḥrū'l-mürselīnün dūrcü'l-cevāhir-i dehān-ı mübārekinden ne ḥarf-i²³⁵¹ dūrüg şādır olmaḳ ihtimāli vardur ve ne ḥod bārgāh-ı İlāhī'den [Ş-224a] ḥaber-i dūrüg vārid olmaḳ mutaşavverdür.²³⁵² Lā-muḥāle bu [E-143a] varaḳ-pāre sende nühüfte oldıḡı cāy-i iştibāh degüldür ancaḳ bu 'uḳde-i ser-beste bī-taḥrīk-i nāḥun-ı

²³⁴⁷ mecnüne-i E, M, T1, Ş, T2; A'da yok.

²³⁴⁸ Ḥāḥ'a A, E, Ş, T1, T2; Fāḥ'a M

²³⁴⁹ Ḥāḥ'a A, E, T1, Ş, T2; Fāḥ'a M

²³⁵⁰ yaḳīnleri A; ta'ayyünleri M, T1, T2, E, Ş

²³⁵¹ ḥarf M, T1, Ş, T2, E; ḥazef A

²³⁵² mtaşavverdür A, M, Ş, T1, T2; muḥtemeldür E

şemşir kâbil-i infitâh olamaz hemân seni gâltân-ı tennür-ı nîrân itmek lâzım geldi diyüb²³⁵³

beyt

بر اوردان حسام اسمانکون
که ریزد از تن آن مکاره را²³⁵⁴ خون

Şemşir-i âteş-tâbın niyâm-ı zalâm-fâmından ilmâ^c eyledükde nâyiha-i ma^chûde nâ-ümîd-i bezm-i hayât olacağın hâsm itmegin dem-sâz-ı nevha-i ikrâr olmağa başladı ve miyân-ı dâm-ı girih-gîr-i gîsûsundan²³⁵⁵ ikrâc idüb dest-i Murtaza^a’ya teslîm eyledi. Hizebr-i Döldül-süvâr *kerrema’llâhu vecchehü* ol mektûbı ki Hâtîb’uñ hâne-i qalbine kabâle-i melâl ü hüccet-i infî^câl idi pîşgâh-ı seyyidü’l-verâya [T2-308b] iblâğ idicek Hâtîb’ı mevķib-i dîvân-hâne-i celâle [M-242] istiħzâr buyurub yâ Hâtîb bu naķş-ı nâ-pesendle devât-ı müyîn-hâme-i dîdeñüñ mu^cârefesi sibķat itmiş midür diyü leb-cünbân-ı su’âl olduklarında Hâtîb bî-çâre [T1-198b] mestûre-i zişt-rüy-ı esrârın bu şüretle bürehne-gerd-i meydân-ı ifşâ oldığın göricek,

*beyt*²³⁵⁶

بمیدان جزا چون اهل عصیان
شده در نامه اعمال حیران
نه یارای جدل نه تاب انکار
نه وقت بخت نه هنگام گفتار
سوی آن خط نظر کردی بحیرت
چکان ازهر دو چشمش آب حسرت

Temâm-ı lerziş-i şerm ü hicâbla leb-âlây-ı cevâb oldu ki belî yâ Resûla’llâh benüm [A-133b] şani^c-i sü’-i tedbîrümdür yâ bu fi^c-i nâ-şevâba ne mülâhaza vâşi^a-i irtikâb oldu diyü küh-i hâlden istinţâķ buyurduklarında Hâtîb’uñ miħtaba-i derünü şerâristân-ı ıztırâb olub bu vechile baş-ı hâkister-i ma^czeret eylediler ki yâ Resûla’llâh kâsem-i be-zât-ı pāk-i Hudâ ki şecere-i sâbitü’l-aşl-ı ĩmânum sîr-âb-ı âbiş-ħor-ı şıdķ-ı yakĩn olmağla rüz-be-rüz zemĩn-i dilde rişe-gîr-i istiħkâm olub hâşâ ki hazân-ı nifâķ u erre-i irtidâddan raħne-yâb-ı ihtilâl olmuş ola. Ancak muħât-ı ‘ilm-i kevneyn-şümülüñüzdür ki sâ’ir-i muħâcirĩn gibi benümle Kureyş beyninde ‘alâķa-i

²³⁵³ diyüp A, E, T1, T2, E, Ş; M’de yok.

²³⁵⁴ rā A; E, Ş, T1, T2, M’de yok.

²³⁵⁵ gîsûsundan M, E, Ş, T2, T1; kusûrından A.

²³⁵⁶ beyt A, M; nazm M, Ş; T1, T2’de yok.

karâbet yokdur ki mâl ü ‘iyâlüm üzre baş-ı cenâh-ı himâyet eyleyeler. Benâberîn delâlet-i vâhime-i vesvese-fermâyla bu gûne girîve-peymâ-yı fikr-i nâ-şevâb olmadan melhûzum bu idi ki bu takrîble Kureyş üzre taḥmîl-i cemîle-i minnet eyleyem. Tâ ki hengâm iktizâda mâl u ‘iyâlümü âverde-i vikâye-i amân eyleyeler ve bu daḡi cezm-kerde-i yaḡnûmdür ki irâde-i ezeliyye-i İlâhiyye ba‘dezîn Kureyş’üñ²³⁵⁷ taḡzîline [E-143b] ta‘alluḡ itmegin benüm bu varaḡ-pâre-i bî-me‘âlüm anlara²³⁵⁸ bu tûfân-ı belâdan nüṣṣa-i hırzû’l-emân olmayacağı [T1-199a] muḡaḡḡadır. Lâkin ‘alâ-eyyi-ḡâl bu sâde-levḡ-i kec-fikrden şâdır olan ‘amel-i nâ-müstaḡsen daḡi a‘zam-ı ḡaḡî‘ât olmaḡın dîvân-ḡâne-i ma‘delet-i peyḡam-berâneñüzden ne gûne mu‘amele-i cezâ tertîb buyrılursa [T2-309a] istiḡḡâkum mertebe-i ḡâl ü ḡîlden berterdür.

*beyt*²³⁵⁹

Âlûde-i günâh u ḡarîḡ-i nedâmetüm

Şâyeste-i terettüb-i ‘afv u ‘uḡûbetüm²³⁶⁰

Ger ‘afv u ger ‘uḡûbet idersenñ rızâ senüñ

Hem ‘afva hem ‘uḡûbete ṣaḡib-liyâḡatüm

diyüb mevḡif-i rızâda ser-efkende-i teslîm oldu. Dest-ḡîr-i ḡaḡâ-kârân-ı ‘uṣât ‘aleyhi efḡalü’ş-şalavât [Ş-224b] ma‘âzîr-i ḡaḡîb’ı nigâṣte-i cerîde-i taṣdîḡ ü ḡabûl buyurub bu gûne gevher-feṣân oldılar ki ḡaḡîb’üñ bî-kem ü kâst-ı cevâbı râstdur ammâ bu şüret ḡazret-i Fârûḡ’üñ ḡavṣala-i ḡamiyyetine güncîde olmayub yâ Resûla’llâh bu ne cesâretdür ki ḡudûm-i mevḡib-i zafer-medârîñuzı ki ḡıfz-ı aḡbârı ehemm ü zârürîyyâtдан olmaḡla sedd-i tûruḡ-ı²³⁶¹ umûrın veche-i iltizâm buyurmuş iken a‘dâ-yı dîne iḡbâra taṣaddî eyleye. Bâ-ḡuṣuṣ bu tedbîrüñ feṣḡi *el-‘iyâzubi’llâh* ṣikest-i beyza-i [M-243] İslâm’a mü’eddî olıcaḡ mertebe-i ḡaḡîr oldıḡı hüveydâdur. Bu kemîneye ruḡṣat erzânî buyuruñ bir ṣemṣîr-i tîz-dem ile bu²³⁶² münâfıḡı ser-zede-i beyâbân-ı ‘adem eyleyüm diyü [A-134a] ḡvâḡende-i destûr oldu ammâ mâye-i raḡmet-i ‘âlemiyân *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem* ḡazretleri âteṣ-i ṣiddet-i Fârûḡî bu

²³⁵⁷ Kureyş’üñ A, M, T1, Ş, T2; E’de yok.

²³⁵⁸ bî-me‘âlüm anlara A, M, E, Ş; bî-me‘âlüm anda T2; bî-me‘âlüm anda T1

²³⁵⁹ beyt A, M; nazm E; Ş, T1, T2’de yok.

²³⁶⁰ Şâyeste-i terettüb-i ‘afv u ‘uḡûbetim M, T1, T2, E, Ş; Şâyeste-i ‘afv u ‘uḡûbetim A.

²³⁶¹ tûruḡ-ı A, T1, Ş, T2, E; taraf-ı M

²³⁶² bu M, T1, T2, E, Ş; A’da yok.

zülāl-i maḳālle teskīn buyurdılar ki yā ‘Ömer terk-i ḥiddet eyle ki Hāṭıb bir kimesnedür ki ğazve-i Bedr’de ḥuzūr-ı şerefin iḥrāz eylemişdür ve cenāb-ı kerīm-i ḥaṭā-pūş-ı güneḥ-baḥş anları [T1-199b] tekālīf-i ḥesābgāh-ı cezādan bile mu‘āf buyrub maḥkeme-i ma‘delet-endüz-ı ‘ināyetden ‘itāḳ-nāme-i *اعملوا ماشئتم فانی غفرت* ²³⁶³ dest-i ²³⁶⁴ isti‘dādlarına teslīm kılınmışdur. Yā bundan soñra bu ḳadarca cerīme-i cüz’iye ile ki anuñ daḫi menşe’i sehv ü ḥaṭā ola. Yā anuñla bu maḳūle mu‘āmele-i ḥāṭır-āzār nice sezāvār görilür kelām-ı seyyidü’l-enām tāb-ḥāne-i ḳalb-i ‘Ömerī’ye rāh-ı sāmi‘adan āteş-endāz olmağın ser-çeşme-i çeşm-i ²³⁶⁵ mübārekenden sirişk-i infī‘āl seyyāl olub ²³⁶⁶ *الله ورسوله اعلم* diyüb zeyl-i i‘tizār-ı teşebbüs eyledi. [T2-309b] Mervīdür ki nāḥun-ı hilāl-i [E-144a] ramazān ḥall-i girih-i mī‘ād itdükde ḳabāyil-i eṭrāf ber-mücib-i fermān mānend-i seyl-āb-ı ḥurūşān gürüh gürüh deryā-yı şafvet-āmīz mevkib-i risālet cānibine tevārüde başladılar.

beyt

Ġadīre-cūylar eṭrāfdan revān oldı

Temevvüc eyledi deryā-yı bī-kerān oldı ²³⁶⁷

Sübḥa-i si-dāne-i eyyām-ı şıyāmıdan bir ḳavilde dü-dāne ḳavl-i āḫerde deh-dāne mürür eyledükde ol cān-ı ‘ālem ü ‘ālemiyān *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* ḫāzretleri ‘Abdu’llāh bin Ümm Mektüm’ı nıgehdārende-i visāde-i ḫilāfet ta‘yīn buyurub beden-i müteyemmen-i Medīne-i fāhireden şahrāya naḳl-i ḫayme-i iclāl u ser-i cāh-ı Ebū ‘Uyeyne’de ref‘-i serā-perde-i iḳbāl buyurdılar.

beyt ²³⁶⁸

بفتح حرم جلوه اغاز دکر

همای ظفر عزم پرواز کرد

زدریای لشکر برآمد غریو

²³⁶⁹ سلیمان روان شد به تسخیر دیو

²³⁶³ İstedġinizi yapın, sizi bağışladım.

²³⁶⁴ dest-i M, T1, T2, E, Ş; A’da yok.

²³⁶⁵ çeşm-i M, E, T1, Ş, T2; cism-i A.

²³⁶⁶ Allah ve Resülü en doğrusunu bilir.

²³⁶⁷ Ali Fuat Bilkan, *Nābī Divānı Cilt 2*, Ankara: Akçāğ Yayınları, 2011, s. 1247.

²³⁶⁸ beyt A, M, T1, T2; nazm E; Ş’de yok.

²³⁶⁹ Harem’in fethi görünmeye başlayınca zaferin hüma kuşu uçmaya niyet etti. Asker denizinde bağırmalar başladı. Süleyman Peygamber devı zabtetmek için harekete geçti.

Bu mevzi^c-i mezbürda istiṭla^c-ı a^cdād-ı guzāt için ta^cyīn-i cāyghā-ı ihtışād buyurub ol sikkedārān-ı ḍarbet-ḥāne-i ṣecā^cati enāmīl-i bāşıra-i i^ctibārlarından imrār [T1-200a] buyurdılar. Ol esnāda cāsūs-ı ḥayāl-i a^cdāyı girīve-neverd-i beyābānzār-ı²³⁷⁰ ḡalaṭ itmek mülāḥazasıyla Ebū Ḳatāde-i Enşārī *raḍıya'llāhu ʿanh* sekiz yüz nefer-i cellād-peygārdānla ḳabīle-i İzam cānibine ʿalem-engīz-i seriyye-i iḳbāl ta^cyīn buyurdılar. Lākin mi^cmār-ı taḳdir beynlerine sedd-i medḥal-i mülākāt itmegın çend-rüz mürürunda hicret-serāya i^cāde-i e^cinne-i ʿazīmet idüb lākin āfitāb-ı [A-134b] burc-ı risāletüñ cānib-i Mekke'ye taḥvīlin istimā^c itmeleriyle merḥale-i Saḳyā'da mevkib-i eşrefü'l-verāya munzamm oldılar. Menzil-i Ḳadīd naḳş-ı süm-i sütür-ı faḥr-i duhūrla nāzişger-i felekü'l-ḳamer olduḳda bahādırān-ı ḳabīle-i Benī Süleym ki şümārları derece-i [Ş-225a] hezārı güzer itmiş idi ve mecmū^cı [M-244] şaff-ı müjgān-ı ḥübān nīzedār u ekşeri kevkeb-i²³⁷¹ seyyārevār [T2-310a] süvār-ı semend-i çārḥ-girdār idiler, rümāl-i ḳadem-i seyyidü'l-ebrārıla kām-kār oldılar.

beyt

İtdi kesb-i āşināyı ḳatreler²³⁷² gird-ābla²³⁷³

Zerreler oldı mülākī mihr-i ʿālem-tābla

Şu^cbe-i şāhrāḥ-ı rivāyetdür ki ʿamm-ı muḥterem-i seyyidü'l-ümem *şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* Ḥazret-i ʿAbbās *raḍıya'llāhu ʿanh* ol ḥilālde ihtilāl-i ḥāl-i Ḳureyş'i istişār itmekle şebnemāsā cānib-i ḥūrşid-i cihān-ārā-yı risālete müncezib olub gülistan-ı Ḥarem'den raḥt-bend-i muḥaceret olmış idi ki merḥale-i Saḳyā'da ḳatre-i vücūdın [E-144b] muḥīṭ-i mevvāc-ı risālete İşāl ü dest-i ʿaṭā-peymālarına rümāl idüb irāḳa-i sirişk-i vişalle kevkeb-fürüş-ı ḳaṭṭān-ı āsumān oldı. Sulṭān-ı ʿarş-mesned-i seyyāre-i ḥaşem *şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* maḳdem-i ʿamm-i mükerremlerinden vāşıl-ı iḳtiżā-yı²³⁷⁴ [T1-200b] medāric-i meserret olub ol maḥalden māl u ʿıyālın hicret-serāya irsāl ü kendüleri mülāzım-ı rikāb-ı beyzā-mişālleri olmaḳla işāret buyurdılar ve bu maḥalde bu vechile zülāl-çekān-ı maḳāl oldılar ki yā ʿamm-i muḥterem, benüm saṭr-ı ḥal-kārī-i nübüvvetüm ḥātıme-i risāle-i risālet olduḳı gibi senüñ daḫi hicretüñ āḫirīn-ḥarf-i ṭomār-ı hicretdür. Şaḫāyif-i mu^cteberāt-ı tefāsīr ü

²³⁷⁰ beyābānzār-ı E, M, Ş, T1, T2; yabānzār-ı A

²³⁷¹ kevkeb-i A, E, M, Ş, T1; T2'de yok.

²³⁷² ḳatreler A, T1, E, T2, Ş; ḳatre-i M

²³⁷³ gird-ābla A, Ş, M, E, T2; deryā ile T1

²³⁷⁴ iḳtiżā-yı A; aḳşā-yı M, T2, T1, E, Ş

eḥādīsde çekīde-i yerā‘a-i şihhatdur ki Süfyān bin Hārīs bin ‘Abdü’l-Muttalib ve ‘Abdu’llāh bin Ümeyye bin el-Muğīre seyyidü’l-enām *‘aleyhi’s-şalātü vesselām* hazretlerinün birisi bin ‘ammi ve birisi bin ‘ammeleri olub verd-i muṭarrā-yı nübüvvet *‘aleyhi efḍalü’t-taḥiyyat* ile bir gülbün-i nesl-i kerīmden reste iken ol zāt-ı şerīfū’s-şifāta her bār ḥār-ı nīş-zen-i ḥançerdār menzelesinde zebān-dırāz-ı eziyyet ü cefā iderler. Hilāl-i nev-ṭulū‘-ı ufḫ-ı risālet *‘aleyhi ecmelü’s-şalavātu ve’t-taḥiyyat* hazretleri zūlmetiyān-ı mağrib-i cehālete ibtidā irā‘et-i²³⁷⁵ ser-engüşt-i da‘vet buyurdukları eyyāmdan hengām-ı hicrete gelinceye dek ol iki bed-ḥūy-i ta‘aşşub-kār-ı ḥāṭır-āzārdan āyīne-i cihān-nümāy-ı ḥāṭır-ı ḥāṭırlarına terettüb iden seng-i sitem ü jengār-ı ihānet [A-135a] tecāvüz-kerde-i ḥadd-i taḥrīr idi merāhilden birinde evlād [T2-310b] u ‘iyāleriyle çehre-i siyāh-ı günāh-ālūdlerin dest-i nedāmetlerine alub

beyt

Temām-ı şerm²³⁷⁶ ü hicāb u temām-ı ‘özl ü günāh

به پیش دوست در اشکم همی برد بشناه²³⁷⁷

tıbḫı üzre südde-i sāyebān-ı celāle çehre-sāy-ı ilticā oldılar. Şehriyār-ı ḥıttā-i rahmet *‘aleyhi’s-şalātü ve’t-taḥiyyat* hazretleri ki mirḫāt-ı mekārīm-i aḥlākla şā‘id-i [T1-201a] evreng-i ḥulḫ-i ‘azīm iken cism-i ḥūrā-pesend-i melā’ik-endāzlarına ol iki sitem-endüz-ı eziyyet-pervāzuñ nīş-zen-i zehr-ālūd-ı hicā vü mār-şifat lü‘āb-efşān-ı ihānet-i cān-gezā oldukları yek-be-yek pīşgāh-ı müteḥayyilelerinde cilveger oldukça ṭāḫ-ı ebrū-yı ‘anber-şikenleri mevcezār-ı girih-i [M-245] istiğnā olub çerāğ-ı ḫudsi-pervāne-i dīdelerin zīr-i dāmen-i müjgān-ı teğāfülde ihfā buyurub şüret-i ḥāllerin pertev-endāz-ı ḫabül ü pīşgāh-ı ‘izzetlerine ruḫşat-baḫş-ı duḫūl olmadılar. Ol iki tebeh-kār-ı siyeh-rūy veche-i [E-145a] āmāllerine ta‘līḫ-i gışāve-i ye’s oldıgın²³⁷⁸ göricek Süfyān lüle-i²³⁷⁹ sirişk-i muḫle-şūya güşāyiş virüb bu vechile ḫurūşān-engīz-i lücce-i feryād oldı ki eger dārū’n-nevāl-i ‘afv u ḫabül rü-yı ümmīdüme bu güne [Ş-225b] der-beste ḫalursa va’llāhi bu mehd-perverd-i şulbüm olan tıfl-ı bī-günāh ile dest-be-dest şüresitān-ı beyābān-ı fenāya düşüb gürisne vü teşne cān-ı şīrīnimüzi tārāc-zede-i helāk itmeden ğayrı çāremüz ḫalmaz.

²³⁷⁵ irā‘et-i A, E, M, Ş, T1; irādet-i T2

²³⁷⁶ şerm A, E, M, T1, T2; şer Ş

²³⁷⁷ Dostun önünde tamamen dolu gözyaşımında yüzdü.

²³⁷⁸ oldıgın M, T1, E, T2; olundıgın A

²³⁷⁹ lüle-i A; lü’lü’-i M, T1, T2, E, Ş

*beyt*²³⁸⁰

بکدام جانتوان زیست تو اکر بخوانی

بکدام درتوان رفت تو اکر زدر برانی²³⁸¹

Süfyān'uñ enīn-i dildūz-ı istiğnā-güdāzı cenāb-ı *rahmeten li'l-ālemīn* ḥazretlerinüñ ḳalb-i kerīmlerinde tehyīc-i mādde-i rikḳat idüb Ümm Seleme *radıya'llāhu 'anhā* daḥi yā Resūla'llāh,

*beyt*²³⁸²

خداات از لطف ورحمت آفریده

بشیر عفو وحمّت پروریده

[T2-311a] اکر زلات شان از حد برونست

ازوعفوت به بسیاری فزونست²³⁸³

me'āliyle taḥrīk-i leb-i şefā'at itdügi 'ilāve-i şefḳat [T1-201b] olmağın siyehnāme-i²³⁸⁴ cerāyim-i sālifelere şüste-i çeşmesār-ı 'afv buyurdılar. Kemā fī'l-Me'ālim ve'l-Medārik ammā şaḥīfe-pīrāy-ı Mevāhib ü Zeḥā'irü'l-Uḳbā olan rivāyet budur ki küstāḥān-i neş'e-i sābıka-i cāhiliyyet südde-i 'ināyet-medār-ı nebevīde mazhar-ı dürbāş-ı redd olıcaḳ

*beyt*²³⁸⁵

Hilāl-i nūr²³⁸⁶- [A-135b] fūrūz-ı meṭāli'-i ikrām

Nihāl-i feyz-resān-ı ḥadīḳa-i in'ām

ya'ni Ḥazret-i²³⁸⁷ 'Ali-i 'ālī-maḳām *kerrema'llāhu vechehü* uḥve-i ḥaṭā-kār-ı cenāb-ı Yūsuf *'aleyhi's-selām* hengām-u istiḳā-yı cerāyimde zebān-güzār-ı i'tizār itdükleri kelām-ı bedī'ü'n-nizāmı ta'līm itmegin 'azīz-i Mışır-ı risālet *'aleyhi efdalü's-şalavatü ve't-taḥiyyat* ḥazretlerinüñ mevḳif-i celālet-me'āblarına çehre-sāy olduklarında yā Resūla'llāh ²³⁸⁸ تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰتٰرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَاِنْ كُنَّا لَخٰطِئِيْنَ kerīmesin fitile-i nāṭıka-i şermgīnle iḳtibās iderek izḥār-ı kelime-i İslām eylediler. Yektā-çerāğ-ı düdmān-ı

²³⁸⁰ beyt M, E; Ş, T1, T2, A'da yok.

²³⁸¹ Eğer sen onu istemezsen nerede yaşayabilir? Eğer sen onu kovarsan hangi kapıya gidebilir?

²³⁸² beyt A, M; nazm E, Ş; T1, T2'de yok.

²³⁸³ Allah seni rahmet ve lutfundan yaratmış. İncelik ve af sutiyle büyütmiş. Eğer yanlışlıklar haddi aşarsasenin affın ondan daha fazladır.

²³⁸⁴ siyehnāme-i A, E, T2, Ş, T1; şehnāme-i M

²³⁸⁵ beyt M, E; T1, Ş, T2, A'da yok.

²³⁸⁶ nūr A, Ş, T1, T2, E; nev M.

²³⁸⁷ Ḥazret-i A, E, T2, T1, Ş; M'de yok.

²³⁸⁸ Allah'a and olsun ki, O seni bizden üstün kıldı; gerçekten biz çok yanlış işler yaptık. Yūsuf Süresi: 91.

āferīniş *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* hazretleriniñ bu maqāl-i niyāz-āmīzden rüy-i şefkatleri germ ü kalb-i kerīmleri nerm olub ²³⁸⁹ لَا تَقْرِبْ عَلَيْنَا الْيَوْمَ يَعْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ kerīmesiyle muqābele vü mu'āmele-i bi'l-ḥasene buyurub ser-çeşme-i zamīr-i enverlerin ekdār-ı sâbıkadan taşfiye buyurdılar. Mervīdür ki sevābıq-ı küstāhī-mu'āmelāt-ı Süfyān'ıñ tā'ir-i nazāresine bend-i bāl olmağın tā-be-āhīr-i ḥayāt cemāl-i faḥrū'l-enbiyāya per-cünbān-ı [E-145b] nigāh olmadı. İttifāq-ı cemāhīr-i e'imme-i siyer *rahimehümü'llāh* üzre merḥale-i Merrū'z-Ẓehrān ki ḥarem-i Rabbāniye çār-fersaḥ mesāfedür sāye-i serā-perde-i faḥr-i kā'inātdan mānend-i 'ıyd-ı resīdegān ²³⁹⁰ [M-246] nā'il-i ḥil'at-ı mübāhat olduḡda [T1-202a] Muhācīrīn ü Enşār ve sā'ir ḳabā'il-i kīne-güzāra taḳşīm-i elviye vü a'flām u ta'yīn-i merkez ü maḳām buyurdılar. Ol merḥalede şümār-ı kümāt-ı perḥāş-cū düvazdeh-hezār olduğı mażbūt-ı mecelle-i tefāsīrdür. Ol merḥalede sūz-endūz-ı sīne-i ḳudsiyyān ve germiyyet-baḥş-ı mecālis-i rūḥāniyyān ya'ni [T2-311b] mişbāḥ-ı ḳandīl-efrūz-ı 'arşü'r-rahman nebiyy-i ins ü cānn 'aleyhi'ş-şalātü ve 's-selām hazretleriniñ ol şeb şu'le-i cevvalē-i fermānları zebān-ı āteşīn-i münādiyāndan bu simṡ üzre dā'ire-gerd-i ḥıyām ²³⁹¹ oldu ki her yekke merd bir tūde-i ḥīme-i çarḥ-sāye ḥamīr-i māye-i ²³⁹² şu'le-i şūr-efgen tarḥ idüb dāmen-i sürmefām-ı şāmı hem-reng-i girībān-ı şabāḥ eyleyeler. Benāberīn ²³⁹³ fermān-ı cenāb-ı kāşifü'd-düca düvāzdeh-hezār ḥirmen-i zulmet-sūz-ı āteş-i İḳādile düvāzdeh burc-ı felek-i kīne-güzārı tāb-zede-i sūz-ı reşk ve dūd-ı çarḥ-endūd ile [Ş-226a] dīde-i encümi peymāne-i eşk eylediler.

*beyt*²³⁹⁴

زرشك از بس دل خود خور و اختر

نماید در نظر چون حلقه زر ²³⁹⁵

Kārvān-ı bālā-rev-i āteş bir mertebe germ-ḥīz oldu ki küre-i zemherīrden incimād-ı [A-136a] ṭab'ı mużmaḥīl ü pīrāhen-i bürç-ı ābīden āşār-ı ruṭūbet zā'il oldu zebāne-i feleksā-yı āteşden rāmişger-i bezm-i gerdün ki nāḥiddür deff-i māhı germ ü

²³⁸⁹ Bugün artık yaptıklarınızdan dolayı sizi kinamıyorum Allah sizi bağışlasın. O merhamet edenlerin en merhametlisidir. Yūsuf Sūresi: 92.

²³⁹⁰ İd-resīdegān, Gültekin, s. 405.

²³⁹¹ ḥıyām A, E, M, Ş; kıyām T1, T2

²³⁹² ḥamīr-i māye-i A, E, M, Ş, T2; T1'de yok.

²³⁹³ benāberīn M, Ş, T1, E, T2; bināber A

²³⁹⁴ beyt M, E, Ş; T2, T1, A'da yok.

²³⁹⁵ Yıldız, kıskançlığından kendi kalbini yedi. (İzleyenlerin) gözünde altın halka gibi göründü.

mismār-ı hadīd-i hayme-i āsumān ki k̄uṭb-ı ūīmālinden ʿibāretdür nerm oldı ğalabe-i harāretten endām-ı felek-i sitem-keū ʿarḳ-çekān-ı encüm olub mınṭıka-i mecerreye ğuūād virdi zühre-i nāzik-beden taḫrīk-i mervaḫa-i hāle-i āyinedārla kesb-i hevāya der-kār oldı. [T1-202b] Mā-ḫaūal ol ātel-i ūeb-ġīr-i ḫānümān-süz-ı düzaḫiyān-ı K̄ureyū olub ḫākisteri dīde-i baūiretlerine māye-i ʿamā-yı ğaflet olmağla tā ol vaḳte dek maḳdem-i ḳāfile-i envārdan ḫaberdār olmadılar. Egerçi iḳtizāy-kerde-i nā-ūevāb u muʿāmele-i nā-mülāyimleri üzre cānib-i sulṫān-ı risāletten münḳaṫıʿuʿl-emān olub sūʿ-i ūaniʿleri muḳābelesinde kendüler ḫaḳḳında ḳaddāḫe-i ḫamiyyet-i nebevīde ūerāre-i intıḳām mużmer oldığı ḫavālī-i revāḳ-i ḫayāllerinde dāʿir idi ammā ol yaḳīnlerde hemān bağteten ūuʿle-fürüz-ı [E-146a] zūhūr ola ihtimāldāde-i ʿaḳl-ı ğaflet-endūzları degül idi. Belki zuʿm-ı nāḳıū-bīnleri üzre ḫarābī-i bünyād-ı āūtīde²³⁹⁶ bile [T2-312a] henüz diʿāme-i iūtibāḫları temāmen igün olmamıū idi. Ber-taḳdīr-i farz-ı vuḳūʿ seyl-āb-ı tünd-ḫīz-i ḫareket-i nebevī vürūdından muḳaddem be-her-ḫāl raʿd u berḳ-i aḫbārı tevārüd itmek ümmīd iderlerdi ve tedārik-i ḫālleri daḫi ne ise ol aḫbārūñ vürūdına taʿlīḳ itmiūler idi. Aḫbār-ı ḫareket-i nebevīyyeyi²³⁹⁷ istiṫlāc itdükleri taḳdīrde iḳtizā-yı ğayret-i [M-247] cāhiliyyeleri üzre belki baʿzı mertebe ḫār u ḫas-ı ūufūf-ı ḫıūūmet ferāhem itmek daḫi ḫabiyye(?) -i külḫan-ı zamīrleri idi ammā bī-ḫaberler andan ki pençe-i nā-ğāḫ-ġīr-i ḳazāyla miyān-ı gelūları dü-engüūt miḳdārı ancak ḳalmıū idi ve pāy-ı mekrleri²³⁹⁸ ğiriftār-ı ʿıḳāl-i idbār olmağa yek-ḳadem mesāfeden kemter idi benāberīn²³⁹⁹ sirāyet-i ğaflet Ebū Süfyān ve ḫākīm bin ḫırām ve Büdeyl bin [T1-203a] Verḳāʿyı mükerreren ʿaḳd-i ḫibāle-i ūulḫ ümniyyesiyle hicret-serāy-ı ʿaliyye cānibine irsāl itmiūler idi. Muʿteberāt-ı ūāḫāyif-i meğāzīde meūtūrdur ki ʿamm-i muḫterem-i seyyidüʿn-nās cenāb-ı ʿAbbās *radiya ʿllāhu ʿanh* ol ūeb ünübūhī-i lücce-i jerf-i İslām muʿāyenesinden ğadīr-i zamīrine²⁴⁰⁰ bu mevce-i efkār reh-yāb-ı oldı ki bu ḳadar leūker-i sitāre-i [A-136b] ūümārla ūarıḳ-ı ufḳ-ı celāl *ūalla ʿllāhu ʿaleyhi ve sellem* ḫazretlerinüñ Mekke üzre ūubḫ-dem ilmāʿ-ı ūemūūr-i muḫālif-süz ideceginden dirīğā ki ğirān-ḫvābān-ı nerm-pister-i ğaflet olan tāʿife-i K̄ureyū āğāḫ degüllerdür ki bir sāʿat muḳaddem sāye-i dīvār-ı istīmāne İūāl-i cān-ı nā-

²³⁹⁶ āūtīde M, T1, T2, E, ū; āteūde A

²³⁹⁷ nebevīyye-i A, E, T1, ū; nebevīye M, T2

²³⁹⁸ mekrleri M, T2; mükerrmeleri A, E, ū; kec-revleri T1

²³⁹⁹ benāberīn M, T1, E, T2, ū; bināber A

²⁴⁰⁰ zamīrine A; zamirlerine M, T1, T2, E, ū

tüvân eyleyeler. Yoḥsa dāḥil-i zerībe-i amān olmalarından muḳaddem bu nehengān-ı merdüm-rübā ma‘müre-gīr-i Ümmü’l-Ḳurā olacaḳ olursa vā-ḥayf [Ş-226b] ki ‘amme-i Ḳureyş nā-būd-ı mazalle-i fenā olacaḳları emr-i muḳarrerdir diyüb baḡle-i beyzā-yı nebevīyi āverde-i zīr-i rān eyledi. Mevzi‘-i Erāk eṭrāfından mesālik-i Mekke’de ola ki heyzüm-keş ü şīr-fürüş-ı maḳūlelerinden yā ebnā-yı sebīlden birine dūçār olub keyfiyet-i vāḳı‘ayı anuñla fāriḡ-dilān-ı Ḳureyş’e iḥbār ideydüm ki fevt-i hengām-ı furşatdan muḳaddem ḥāl-i perīşānlarına çāre-cūy olalar diyüb beher-sū cüst ü cū vü tekāpūya der-kār idi ki [E-146b] nā-gāḥ bir şadā-yı āşināyı zīr-i perde-i zālāmda ḥalḳa-i bāb-ı²⁴⁰¹ ribāṭ-ı sāmī‘asın daḳḳ eyledi. [T2-312]

*beyt*²⁴⁰²

از بادیه ناله درامی اید

این ناله ندانم از کجای اید

ای قافله سالار زمانی مشتاب

کین ناله بکوشم اشنامی اید²⁴⁰³

tıbḳı üzre cānib-i şadāya teḳarrüb [T1-203b] itdükce teşḫīş-i ḥarf²⁴⁰⁴ ü maḳāl mertebeleri ḥāşıl olub ne görse Ebū Süfyān-ı bergeşte-sāmān Büdeyl bin Ḥirām’la²⁴⁰⁵ püšte-i Merrü’z-Zehrān’a irtikāb idüb me’āl-i ḥālden bī-ḥaber düvāzdeh-hezār maḥalden ol āteş-i şahrā-gīr girībān-ı çarḥ-ı eşīre iṭāle-i dest-i şerār-ı āsumān-güzārı²⁴⁰⁶ kevkebe-i eflāki pest itdüḡi def‘aten dāmen-i cāsūs-nazarlarına ta‘alluḳ itmekle micmere-i müteḥayyileleri pür-dūd-ı ḥayret olub bu vāḳı‘a-i ḥāyile taḥḳīḳinde bu vechile idāre-i mebḥaş-ı güft ü şenīde der-kār olmuşlar ki ayā nedür bu āteş-i cihān-süz ki leyle-i ‘arefede mu‘tād olan nīrān-ı mūḳide-i ḥaccāc bile bu āteşüñ gedā-yı āsitānı degüldür. Büdeyl Ebū Süfyān’a²⁴⁰⁷ pāsuḡ-senc oldı ki Benī Ḥuzā‘a’dan ḡayrı olmaḳ ihtimāldāde-i ḥayāl degüldür. Ebū Süfyān teslīm itmeyüb Ḥuzā‘iyān andan eḳalldür ki bu nāruñ ‘işrīn [M-248] iḳāda ḳādir olalar didi ammā miyāne-i āteşden şīhe-i ḥuyūl daḡi mesmū‘ olmaḡın Ḥakīm bin Ḥirām bu vechile

²⁴⁰¹ bāb-ı M, T2, E, Ş; T1, A’da yok.

²⁴⁰² beyt A, M; rubā‘ī E; Ş, T1, T2’de yok.

²⁴⁰³ Çölden çan sesi geliyor (fakat) bilmiyorum feryat nereden geliyor. Ey zamanın kafile başı acele et. Kulaḡıma bu inleme tanıdık geliyor.

²⁴⁰⁴ ḥarf A, T2; ḥurūf M, T1, E, Ş

²⁴⁰⁵ Büdeyl bin Ḥirām’la M, T1, Ş, T2, E; Büdeyl ü Ḥirām’la A

²⁴⁰⁶ iṭāle-i dest ü şerār-ı āsumān-güdāzı M, T2, E, T1, Ş; iṭāle-i dest-i nizār-ı āsumān-güzārı A

²⁴⁰⁷ Ebū Süfyān’a M, E, Ş, T1, T2; A’da yok.

üftāde-i kayd-ı te'vīl oldı ki hātırā bu gelür ki Huzā'iyān Benī Ka'b'la yek-dest-i ittifāk olub Benī Bekr üzre i'āde-i mācerā-yı huşūmete āmāde olmağ gerekdürler. [A-137a] Ebū Süfyān anuñ dağı kelāmın endāhte-i beyān-ı redd idüb ne beyhüde-mağālle leb-ālāy olursuz Benī Huzā'a şarf-ı evkāt-ı yek-māhe eyleseler yine bu mertebe İķād-ı nīrāna nā-muķtedirlerdür dirken²⁴⁰⁸ Hāzret-i 'Abbās *rağıya 'llāhu 'anh* yā Ebā Hanzala diyü medd-i rişte-i nefes eyledi. Ebū Süfyān āvāze-i 'Abbās'ı istiş'ār idüb yā Ebā'l-faẓl sen misin diyü yek-digere maṭıyye- [T1-204a] cünbān-ı mülākāt olıcağ yā Ebā'l-faẓl sen bu mağalde ne işlersin ve bu āteş-i hıred-süzdan ne haber bilürsin biz şemm-i rāyiha-i taḥķīķ idemedik didükde Hāzret-i 'Abbās cevāb virdi ki *vayḥake*²⁴⁰⁹ yā Ebā Süfyān bu āteş-i cihān-fürüz mu'asker-i nebevīdür ki ināre-i derün-ı Ümmü'l-Ḳurā'ya [T2-313a] leheb-efrāz-ı²⁴¹⁰ 'azīmet olmışlardur. Sen henüz ferümānde-i [E-147a] zūlmet-ābād-ı hayretsin didi. Bu mağāl Ebū Süfyān'ıñ metāc-ı şu'ürün ḥākister-i bādzede-i ḥaşyet idüb

beyt

زبینش چنان چشم او خیره شد

که کوی جهان بینش او تیره شد²⁴¹¹

Yā ebā'l-faẓl فداک ابی و امی²⁴¹² yā baña bu varṭa-i cān-güdāzdan medār-ı necāt olıcağ ne çāre fikr idersin diyüb dāmen-i ḥimāyesine āvizān oldı. Cenāb-ı 'Abbās *rağıya 'llāhu 'anh* didi ki yā Ebā Süfyān hemān baña redīf-i maṭıyye-i teslīm ol ki seni melāz-ı derdmendān u mültecā-yı [Ş-227a] bī-çāregān olan kehfü'l-amān-ı āsitān-ı risālete İşāl ideyüm. Yine senüñ 'illet-i sersām-ı cān-güzāruña dārū-yı şifā ol ḥāk-ı²⁴¹³ südde-i 'ināyetden mütevaḳķı'dur.

beyt

تو چون محتاج اوباشی برو فارغ نشین از غم

که اوکاری نمیداند²⁴¹⁴ بجز عفو و عطا کردن

Ol yekke-süvār-ı tevsen-i tekebbür olan Ebū Süfyān-ı bülend-ünvān bu tekliḫi cān-ı hirāsānına minnet-i 'uzmā 'add eyleyüb 'Abbās *rađıya 'llāhu 'anha* terādūf

²⁴⁰⁸ dirken A, M, E, T1, Ş; dirler iken T2

²⁴⁰⁹ Allah hayrını versin.

²⁴¹⁰ leheb-efrāz-ı A; lehīb-efrüz-ı M, T1, T2, E, Ş

²⁴¹¹ Gözü onu görmekten kamaştı sanki dünyā onun önünde karardı.

²⁴¹² Anam, babam sana fedā olsun!

²⁴¹³ ḥāk-ı A, E, M, Ş, T1; T2'de yok.

²⁴¹⁴ نمیداند A, T1, E, Ş, T2; نمبورزد M

eyledi. Ol hâletle serâ-perde-i sidre-sütün-ı risâlete müteveccih oldılar. Büdeyl bin Verkâ ve Hâkîm bin Hîrâm daği peyrev-i meslek-i refâkat olub kavli-i âherde Mekke'ye 'inân-gerdân-ı [T1-204b] rücû' oldukları mestûrdur. Hâzret-i 'Abbâs *radıya'llâhu 'anh* Ebû Süfyân'la miyân-ı leşkergâha vürüd eylediklerinde reh-güzârları kankı maħalle dūçâr oldı ise pâsdârân-ı gencîne-i İslâm âyâ böyle bî-hengâm güzârân²⁴¹⁵ olan kimdür diyü sipendâsâ ser-i âteşden bir ceste olub cenâb-ı 'Abbâs idügin teyakğun itdüklerinde birbirlerine *hamûş bâş*²⁴¹⁶ ki 'amm-i mükerrerem-i seyyidü'l-ümemdür ki bağle-i [A-137b] hümâyün-ı hâşşalarına süvâr olmuş diyü dest-i ta'zîmi nihâde-i sîne-i âdâb iderlerdi. Tâ ki 'ubûrları pîşgâh-ı hayme-i Fârûk-ı a'zam *radıya'llâhu 'anha* müntehî oldı [M-249] ammâ ol şeb-i pür-ţarab ki hâtimesi fâtiħa-i dilârâ-yı Ümmü'l-Ķurâ vü mev'cid-i tenkîl-i düşmenân-ı Hudâ olmağ cihetinden cenâb-ı Fârûk-ı refî'ü'l-cenâba şeb-i kadr-i sürür u leyletü'l-ıyd-i murâd idi. Galebe-i şevk ü inbisâtdan bir ħirmen-i vesî'ü'l-eţrâf âteş iķâd itmiş idi. Kūşe-i lehîbinden ıkd-i süreyyâ hūşe-mişâl nümüdâr idi. 'Abbâs *radıya'llâhu 'anh* pîşgâh-ı [T2-313b] 'Ömerî'den mürâ'ât-ı selâm-ı mülâķâtle mürür eyledükde redîfide Ebû Süfyân'e kūşe-kemend-i [E-147b] nigâhı ta'alluğ idicek hemân pelengâsâ mağâmından pertâb idüb *bi-ħamdi'llâh* ki lebâce-i İmân u emândan 'arî bu düşmen-i Hudâ'ya dest-yâb-ı zafer oldum diyüb cenâb-ı risâletden katline taşşîl-i ruħşat için Hâzret-i 'Abbâs'a sebķat dâ'iyesiyle şemşîr-i keşide-i hayme-i nebevîye şitâbân oldı. 'Abbâs *radıya'llâhu te'âlâ 'anh*²⁴¹⁷ daği cenâb-ı [T1-205a] Fârûk'ıñ serîre-i zamîrine vâķıf olub ester-i tîz-kâma irħâ-yı licâmla ħuzûr-ı seyyidü'l-ebrâra İşâl eyledi. 'Aķablarından Fârûk-ı a'zam *radıya'llâhu 'anh* daği nefes-i güsiste-i sür'at vâşıl olub yâ Resûla'llâh üşte²⁴¹⁸ ol mu'în-i feccâr u mühîn-i ebrâr u pîş-kâr-ı rıfķa-i dâlâl olan Ebû Süfyân'dur ki ħaşm-ı cân-ı İmân u 'adû-yı zât-ı İslâm'dur ħâlâ ne zâhirinde tâb-ı şemşîr-i intikâmdan viķâye idinecek sâye-i şecere-i âmân var ve ne bătınında zehr-âbe-i helâkden himâye idicek neş'e-i tiryâķ-i İmân var.²⁴¹⁹ Hemân ruħşat erzânî buyuruñ ki ef'î-i gerden-gezâ-yı şemşîrle ħazîde-i sūrâh-ı ceħîm ideyüm diyü

²⁴¹⁵ güzârân A, T2; güzerân M, T1, E, Ş

²⁴¹⁶ Sessiz ol!

²⁴¹⁷ radıya'llâhu te'âlâ 'anh M, E, T1, T2, Ş; A'da yok.

²⁴¹⁸ üşte A; işte M, T1, T2, E, Ş

²⁴¹⁹ viķâye idinecek sâye-i şecere-i âmân var ve ne bătınında zehr-âbe-i helâkden himâye idicek neş'e-i tiryâķ-i İmân var M, E, Ş; viķâye idinecek neş'e-i tiryâķ-i İmân var A.

maḳām-ı hırş-ı²⁴²⁰ intikāmda muḳīm oldı ammā Ḥazret-i ‘Abbās *raḍıya’llāhu ‘anh* zır-i sāyebān-ı ḥimāyeye ālub didi ki yā Resūla’llāh galebe-i ‘ināyet-i ‘aliyyeñüze i’timāden bu çāker-i kem-ḳadr ana amān virüb pıṣgāh-ı ‘izzetiñüze civār-ı ‘ācizānem ta‘ahhüdüyle İṣāl itmişdür ammā yektā-çerāğ-ı ‘ālem-tāb-ı bi‘šet-fürüzān oldığı gündən berü gerek zāt-ı pāk-i faḥrū’l-mürselīne [Ş-227b] ve gerek zümre-i ‘amme-i müslimīne Ebū Süfyān’dan şadır olan aḳsām-ı gūn-ā-gūn-ı ihānet ü izā vü envā‘-ı ḥuṣūmāt u izdirā yegān yegān sāḥa-i ḥayāl-i Fārūḳī’ye şaff-keşide olduḳça şır-i naḥçır-i dīde-i bāzū-beste gibi dendān-ı kīni birbirine urub icrā-yı intikām için recā-yı destūrda [A-138a] bī-ḳarār olmuş idi. Ammā cenāb-ı ‘Abbās daḫi zır-i maḳalle-i ḥimāyetden dūr-endāhte-i beyābān-ı tegāfūl itmemele cenāb-ı ‘Abbās’la Fārūḳ-ı [T1-205b] a‘zam *raḍıya’llāhu ‘anhümā* [T2-314a] beyninde mu‘āmelāt-ı tenāzu‘ ḥadd-i i’tidālī tecāvüz idicek faḥr-i ‘ālem *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* buyurdılar ki ey ‘amm-i büzürgvār, bu gice kendü raḥlūñde²⁴²¹ süpürde-i nigebān-ı nazar idüb güşāyiş-i kitāb-ı zer-şemse-i şubḥ hengāmında yine ihzār eyleñ.²⁴²² Ol zemān meḳteżā-yı ḥükm-i maḥkeme-i taḳdīr ne ise icrā oluna. Benāberīn [E-148a] Ḥazret-i ‘Abbās *raḍıya’llāhu ‘anh* tā-be-seḥer mescūn-ı kūşe-i [M-250] çeşm-i ḥirāset²⁴²³ eyleyüb tā ki ḥayme-i ‘Abbās’ı reng-i şeb dāmen-çin ü şüret-güzere-i zer-ḥāme-i āfitāb midād-ı sepīde-i bāmdādla çehre-güşā-yı zemīn olduḳda yine āverde-i pıṣṭāḳ-ı celāl eyledi ammā Ebū Süfyān taḥayyül-i sevābıḳ-ı seyyi’ātla nā-ümmīd-i bezm-i ḥayāt olmaḫın ḥum-ı lāy-beste-i beden-i şirk-endūdın āmāde-i laṭme-i güzergāh-ı memāt itmiş idi ve ḥoḳḳa-i la‘l-rīz-i dehān-ı nebevīden fermān-ı helākden ḡayrı bir ḥarf şudūrın tevaḳḳu‘ eylemezdi ki ol eṣnāda şehensāh-ı serīr-i luṭf u kerem *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* Ebī Süfyān’e imāle-i beşere-i iltifāt idüb ḥoḳḳa-i cān-perver-i mü‘cize-güşālarından bu gūne irā’et-i gülbeşeker-i güftār buyurdılar ki *vayḥake*²⁴²⁴ yā Ebā Süfyān henüz ol vaḳt olmadı mı ki ārāyende-i bisāt-ı ḥāḳ ü āb u ber-dārende-i ṭabaḳāt-ı²⁴²⁵ heft-ḳıbāb ya‘ni varaḳ-güşā-yı cerīde-i kāf u nūn *te‘ālā şānühü* عما يقول الظالمون cenābınıñ iḳrār-ı vāḥdāniyyetini efser-i tārek-i zebān eylesin. Ebū Süfyān

²⁴²⁰ hırş-ı A, T2, E, Ş; ‘arż-ı M; hırş u T1

²⁴²¹ raḥlūñde A, T1, E, Ş; rāḥilūñde M, T2

²⁴²² eyleñ A, T2, E, Ş; eyle M, T1

²⁴²³ çeşm-i ḥirāset A, T1, E, T2, Ş; ḥirāset-i çeşm M

²⁴²⁴ Allah hayrını versin.

²⁴²⁵ ṭabaḳāt-ı A, T1 T2; ṭabaḳa-i M, E, Ş

bu hâletde ki cerâyim-i bî-şümârına binâ'en qarârdâde-i hufre-i bevâr iken böyle maħalde cānib-i nebevîden bu vechile itāle-i kemend-i iltifāt oldıġın [T1-206a] göricek hemān bî-ihtiyār peder ü māderüm fedā-yı ser-i 'ināyet-medāruñ olsunlar.

beyt

هزار جان کرامی نخست جان منی

اگرچه نیست کرامی فدای جان تو باد²⁴²⁶

Sen ne kerīm ü ħalīmsin ki benüm gibi küstāh-ı bed-vaż'-ı ta'assub-kārdan şādır [T2-314b] olan bî-ħadd ü ħesāb ħār-ı eziyyet-i gūn-ā-gūna muqābil²⁴²⁷ bununı gibi zemān-ı furşatda meslek-i şafġ-ı cemīl ihtiyār buyurub reh-nümāy-ı gülşen-i iltifāt olursun. Şimdi bildüm ki eger ħazret-i kādır-i bî-enbāzdan ġayrı ilāh olaydı baña İşāl-i menfa'at iderdi didi. Yine ħvāce-i fetvā-ħāne-i şerī'at 'aleyhi efđalü't- [A-138b] *taħiyyat* mecelle-ġüşā-yı hüsn-i beyān²⁴²⁸ oldılar ki yā Ebā Süfyān yā anuñ daġı zemānı gelmedi mi ki benüm debīristān-ı ħaķīkatden ber-āverde eyledigüm risāle-i vālā-mebħaş-ı risālete yerā'a-i zebān-ı şehādetle taķrīz-nüvīs-i taşdıķ ü iķrār olasıñ. Ebū Süfyān yine didi ki peder ü māderüm bilā-gerdān zāt-ı kudsiyyü'ş-şifātuñ olsunlar rāst budur ki tā bu vaķte dek mecmū'a-i perīşān-raķam-ı zamīrümnden maştar-ı²⁴²⁹ müşevveş-me'al-i²⁴³⁰ şükük [E-148b] zübāle-i ķalemtırāş-ı yaķınle maġkük degül idi. Egerçi Ebū Süfyān'dan bu maķüle maķālāt-ı inşāf u i'tirāf mütereşşih oldı ammā şarāħaten kelime-i şehādet [Ş-228a] lüle-i zebānından²⁴³¹ cārī olmadı. Bu ešnāda Ĥazret-i 'Abbās *rağıya'llāhu 'anhuñ* pāy-ı zamīrinden şikāl-i şekīb ġüsiste olub *vayħake* yā Ebā Süfyān nice bir pīrāmen-i şehristān-ı şehadetde gerdān olub şāhrāh-ı südde-i taşriħe²⁴³² müsāra'at itmezsin.

beyt

کنون که مرکب توفیق [T1-206b] زیر ران داری

ازین خرابه پرکرد چون سفر نکنی²⁴³³

²⁴²⁶ Bin aziz can içinde öncelikle benim canım, her ne kadar hakir (olsa da) senin canına feda olsun.

²⁴²⁷ muqābil A, M, E, T2, Ş; muqābili T1

²⁴²⁸ beyān E, M, T1, T2, Ş; beyābān A

²⁴²⁹ maştar-ı A, Ş; saţır-ı M, E, T1, T2

²⁴³⁰ -me'al-i A, M, T1, Ş, T2; -mişāl E

²⁴³¹ zebānından A, T1, T2, E, Ş; zebānında M.

²⁴³² taşriħe A, M, T1, E, Ş; taşriħde T2

²⁴³³ Tevfik eşeġine şimdi binerken bu tozlu harabeden neden gitmiyorsun?

Yā Ebā Süfyān ne cāy-ı tevaḳḳufdur bir ḳadem muḳaddem dāhil-i ḥiṣār-ı ṣehādete kendüni endāhte [M-251] idegör yoḥsa²⁴³⁴ hemān ſimdi cenāb-ı Fārūḳ *raḳıya'llāhu 'anh* gelüb seni cirs-i ābdār-ı ſemſirden beyābān-ı fenāya imrār ider didükde Ebū Süfyān Ebū Süfyān bu mertebeden ſoñra dervāze-i mu'allā-ṭāḳ-ı dīn ki naḳſ-ı kitābesi *eſhedü enlā-ilāhe illa'llāh ve eſhedü enne Muḥammeden 'abdühü ve resülühüdür*²⁴³⁵ pā-nihāde-i duḥūl oldı. 'Abbās *raḳıya'llāhu 'anha* Ebū Süfyān'ıñ İslām'ı māye-i behcet ü inſirāḥ olub ḥuzūr-ı sa'ādet-i nebevīde bu vechile [T2-315a] dest-beste-i mevḳif-i niyāz oldı ki yā Resūla'llāh muḥāṭ-ı 'allāme-i 'irfānuñuzdur ki Ebū Süfyān'ıñ dūſ-ı zamīri firīfte-i cāme-i cāh u ſeref ve miyān-ı ḥāṭır-ı beste-i niṭāḳ-ı faḥr ü itibārdur. Ḥālā çemenzār-ı 'ināyetiñüzde ruḥſat-yāb-ı gül-kiſt oldıḡına 'alāmet olmaḡıçün bir ſüküfe-i ḥoſ-nümāy-ı iltifātıñuz kendüye zīver-i küleh-kūſe-i irtihār buyurılsa ki miyān-ı Mekkiyān'da anuñla ser-efrāhte-i mübāhat ola. Benāberīn bāḡbān-ı çemen-ṭırāz-ı 'aṭā *'aleyhi efdalü't-teḥāyā* ḥazretleri taḥta-i ſüküfezār-ı mekārimden bu reyḥān-deste-i sünbül-büy-ı benefſe-günü Ebū Süfyān'ıñ dest-i ārzūsına nihāde buyurdılar ki من دخل دارابی سفیان فهو آمن ومن القى السلاح فهو آمن ومن دخل

²⁴³⁶ المسجد الحرام فهو آمن raḳam-zede-i mesālik- [A-139a] ſināsān-ı āſardur ki Ebū Süfyān cānib-i Ümmü'l-Ḳurā'ya ruḥſat-yāfte-i inſirāf olıcaḳ 'Abbās *raḳıya'llāhu 'anh* berdāſte-i mevḳif-i 'ulyā olub²⁴³⁷ [T1-207a] ayıtdı ki yā Resūla'llāh ma'cūn-ı neſ'e-baḥſ-ı İslām Ebū Süfyān'ıñ mi'de-i yaḳīnine belki bir ḥoſca güvār olmamaḡla teh-beste-i em'ā-yı ḥilāf olan aḥlāṭ-ı reddiyye-i ta'aſſub ihtimāldür ki henüz külliyyen zā'il olmayub ḥuſūſā ki Mekke'ye varduḳda [E-149a] nā-puḥteḡān-ı ſūr-ı baḥt-ı Ḳureyſ'üñ kendüye izāḳa idecekleri kelimā-ı türüſ ü telḥ ve raṭb u yābis daḡi mizāc-ı nīm-'ilācın temāmen ifsād itmekle yine ḳārüre-i itikādına ḡılzet ü nabz-ı nā-müstaḳīmüne sū'-i ḥareket 'arız olub yeñi baſdan ser-zede-i bālin 'inād u marīz-i pister-i irtidād olacaḡından hirāsānum. Benāberīn ṭabīb-i ḥaste-dilān-ı ümmet *'aleyhi efdalü't-taḥiyyat* iſāret buyurdılar ki reh-güzār-ı leſker-i ebrāruñ bir cāy-ı mażīḳında vaḳfeḡir-i ārām iderler tā ki ſükūh-ı kevkebe-i cünd-i Ḥudā vü keſret-i ſīrān-ı cihān-güſā bi'l-cümle meſḥūd-ı bāſıra-i itibārı olduḡdan ſoñra Mekke'ye daḡi vardıḡında

²⁴³⁴ yoḥsa A, T1, E, T2; yoḳsa M, ſ,

²⁴³⁵ 'abdühü ve resülühüdür A, M, T2, ſ; Resūla'llāhdur T1

²⁴³⁶ Kim Ebu Süfyān'ın evine girerse emindir, kim kapısını kapatırsa emindir, kim Mescid-i Haram'a girerse emindir.

²⁴³⁷ olup T1, E, ſ; A, M, T2'de yok.

taḳrīri Ḳureyş'e vāsıta-i dağdağa-i haşyet ola fermān-ı 'ālem- [T2-315b] muṭā'-ı nebevī üzre cenāb-ı ḥāzret-i²⁴³⁸ 'Abbās *radiya'llāhu 'anh* ḳafasından şarşar-ı saḥt-şadme-i kūh-endāz gibi irişüb [Ş-228b]²⁴³⁹ یا Ebā Ḥanzala şadāsın kām-ı şitābına pā-bend-i direng idicek Ebū Süfyān' uñ reng-i rū-yı perrān olub efsūs ey Benī Hāşim ne ḥālet ḥādīs oldı. Yoḥsa cūy-ı şāf-nümāy-ı amānıñuzı enbāşte-i [M-252] ḥasek²⁴⁴⁰-rīze-i ğadr mi itmek istersiz didi. 'Abbās *radiya'llāhu 'anh* ḥāşā ki de'āyim-i istiḳāmet üzre mebnī olan ḥānedān-ı risālete ḥışt-pāre-i²⁴⁴¹ kec-endām-ı ğadr küncide ola. Ancaḳ sevād-ı mu'anber-i²⁴⁴² cünūd-ı [T1-207b] 'ibādu'llāhuñ keşret ü şevketi saña naḳş-ı şāḥife-i nazar olmaḳ ta'alluḳ-kerde-i fermān-ı nebevīdür diyüb bir memerr-i münāsibde istāde-i mażīḳ-i tevaḳḳuf eylediler.

beyt

چون تباشیر صبح روز دگر
علم نور از افق برداشت²⁴⁴³

Sultān-ı zerrīn-libāçe-i zer-livā-yı şubḥ ḥvābgāh-ı sepīd-i liḥāf-ı ufukdan bīdār u yekrān-ı zerrīn-senām-ı²⁴⁴⁴ muraşşa'-kecīm-i gerdūna süvār oldı. Sipāh-ı işi'ca-i şümār-ı āfitāb-ı taḥt-ı risālet dūş-ı cimāl-i cibāl-mişāle taḥmīl-i eşḳāl idüb,

*beyt*²⁴⁴⁵

همه بختیان کوها در قطار
جرسهای شان لاله از هر کنار
غریو روارو بر آمد ز ماه
تزلزل در آمد به بیداء و راه

Ol ma'reke- [A-139b] ārāyān-ı melā'ik-i refīk daḥi gürühā gürüh ber-vefḳ-i tertī endāze-i ḥaṭavāt-ı şehāmetle şafḥa²⁴⁴⁶-peymā-yı ṭarīḳ olmağa başladılar.²⁴⁴⁷

بجنیبده غرنده ابر عجب
پر از قطره لطف و برق غضب

²⁴³⁸ ḥāzret-i M, E, T1, T1, Ş; A'da yok.

²⁴³⁹ Dur.

²⁴⁴⁰ ḥasek A; ḥuşk E, M, T1, T2, Ş

²⁴⁴¹ ḥışt-pāre-i A, E, Ş, T1, T2; ḥaşyet-pāre-i M

²⁴⁴² mu'anber-i A, T2; ma'ber-i M, T1, E, Ş

²⁴⁴³ Diġer gün müjde sabahı gibi nur alemi ufuktan yükseldi.

²⁴⁴⁴ zerrīn-senām-ı M, E, T1, T2, Ş; zerrīn-sitām-ı A

²⁴⁴⁵ beyt A; nazm M, E, Ş; T1, T2'de yok.

²⁴⁴⁶ şafḥa A; ḥaṭve M, E, Ş; T1, T2'de yok.

²⁴⁴⁷ Ol ma'reke-ārāyān-ı melā'ik-i refīk daḥi gürühā gürüh ber-vefḳ-i tertī endāze-i ḥaṭavāt-ı şehāmetle şafḥa-peymā-yı ṭarīḳ olmağa başladılar A, E, Ş, M; T2, T1'de yok.

خرامیدن شرزه شیران مست
کمرکاه کاو زمین می شکست

Ol hürüşende-‘ummān-ı bī-gerānuñ muḳaddime-i emvācı ki vaḳfegāh-ı Ebī Süfyān’a resīde oldı. [T2-316a] Ḥazret-i ‘Abbās *raḍıya’llāhu ‘anh* [E-149b] her birin ta‘rīf için taḥrīk-i ser-engüşt-i zebāne āgāz eyledi. İttifāk-ı e‘imme-i siyer *rahimehümu’llāh* üzre muḳaddime-i cünūd-ı İlāhī ḥazret-i seyfu’llāh Ḥalid bin Velīd idi ki hezār nefer-i dilīrān-ı nīze-be-düş-ı Benī Süleym ile ki bāşıra-i i‘tibārlarından zırh-i āhenīn-tār-ı cāme-i ‘ıyddan mergübter ve ḥāne-i mu‘allaḳ-esās-ı zeyn-i ḥalvet-kede-i zifāfdan maḥbübter idi ve iki ‘alem-i āsumān²⁴⁴⁸ ser-i iftiḥārlarına başt-ı cenāh-ı zafer itmiş idi. Muḳābele-i Ebī Süfyān’a geldükde [T1-208a] üç def‘a şadā-yı bülendle ḳāfile-i gerdün-gīr-i tekbīri ribāṭ-ı nüh-ḳıbāb-ı eflāke revān eylediler.

*beyt*²⁴⁴⁹

Nefes-i şubḥ gibi ‘ālemi teşhīr iderüz
Süre-i feth oḳuyub şıdḳ ile tekbīr iderüz

Anlara müte‘āḳib bir ‘alem-i siyāh-şuḳḳa-i müşk-bīz sāyesinde Ḥazret-i Zübeyr bin el-‘Avvām *raḍıya’llāhu ‘anh* şüccān-ı ‘Arabdan beş yüz nefer-i zırh-püş-ı deryā-cüşla ki her biri büse-i leb-i şemşīr-i ābdārı ‘arız-ı āyine-gün-ı mellāḥden(?) şīrīn ve ḥarbe-i ser-tūz-i rimāḥı mīl-i mūkhale-i ‘arāyisden dil-nişīn ‘add iderlerdi. Tekbīr-güyān-ı güzerān oldılar anlara pey-rev üç yüz nefer-i bahādırān-ı Benī Ğıfār ki sāmī‘a-i raḡbetlerinde şafīr-i nefīr-i ceng naḡme-i ḥātır-güşā-yı cengden zevḳ-baḥşendeter ve livā-yı semāsāları Ebū Zer-i Ğıfārī *raḍıya’llāhu ‘anhuñ* ser-i iftiḥārına sāye-güster olmuş idi tekbīr-künān mürūr eylediler. Ba‘dehü bir ‘alem sāyesinde Bişr bin Süfyān ṭayife-i Benī Ka‘b’dan beş yüz nefer-i bāre-süvār-ı bārū-girdārla ki çeşm-i ḥvāhişlerinde [Ş-229a] zuhūr-ı merākib-i бүтүн-ı kevā‘ibden müreccaḥ idi, [M-253] güzār eylediler.

beyt

Revān oldı āhen-tenān²⁴⁵⁰ mevc mevc
Biri biri ardınca mānend-i fevc

²⁴⁴⁸ āsumān A; āsumānsā M, T1, T2, E, Ş

²⁴⁴⁹ beyt M, E; ĞA; Ş, T1, T2’de yok.

²⁴⁵⁰ -tenān A, E, M, T1, Ş; -ten T2

Anlaruñ²⁴⁵¹ kafâsından sekiz yüz nefer-i neberd-âzmâyân-ı Müzeyne ki dest-i şevklerinde nîze-i ünbübedâr kudûd-ı tâze-nihâlân-ı mücevher-kemerden dil-rübânîdeter idi. [T2-316b] Güzêr eyledükden şöñra çâr-‘alem sâyesinde çâr-şad şîr-i ciger-şikâfla Benî Leys [A-140a] ü Benî Damra vü Benî Sa‘d ki çeşm-i ic‘tibârlarında kemân-ı ceng hilâl-i şevvâlden hoş-nümâydı, mürür eylediler. Ba‘dehü üç yüz nefer-i şüc‘ân-ı kavm-i Eşca‘ nağd-i şecâ‘at-i darb-hâne-i siriştlerinde [T1-208b] meskûk idi. ‘Ubür itdükleri esnâda Ebû Süfyân engüşt-i istiğrâbı kilîd-i dehân-ı ta‘accüb idüb ayıtdı ki sübhâna’llâh cenâb-ı Muḥammed emrinde hiç bu tã’ife-i âhen-dil kadar küre-fürüz-ı şiddet-i muḥâşamet²⁴⁵² yoğidi. Şimdi gör ki ne kadar gerden-i rağbetle [E-150a] silsile-keş-i ḥüsn-i irâdet olmışlardır. Ba‘dehü sekiz yüz nefer-i dil-âverân-ı Cüheyne ki her biri cehende-i berķ-i ‘adû-süz idi. Güzâr eyledükden şöñra Ebû Süfyân cenâb-ı ‘Abbâs’a enbân-güşâ-yı dehân-ı su’âl oldı ki yâ Ebâ’l-fazl gâlibâ henüz Muḥammed tayy-i câdde-i mürür itmedi gibi cenâb-ı ‘Abbâs icâle-i şeb-dîz-i cevâb eyledi: *Lā lā yā Ebā Süfyān* ğubâr-ı mevķib-i sulṭân-ı risâlet henüz hüveydâ bile olmadı.

هنوز کرد شهنشاہ عشق پیدا نیست²⁴⁵³

Yâ Ebâ Süfyân henüz bu derbend-i teng-güzâr-ı kalem-i girdârdan şahîfe-i şahrâya müntakîl olan sevâd-ı leşker mevķib-i ḥâşşa-i şulṭânü’l-ebrâr miyânesinden nehâr-ı memdûdü’l-envâre nisbet talî‘a-i enfâs-ı seherî menzelesindedür. Eger sen yektâ-güher-i nüh-dürc-i²⁴⁵⁴ hestî ‘aleyhi’s-şalâtü vesselâm cenâbını muḥîṭ olan mevķib-i mevvâc-ı pür-nehengi görseñ sâhil-i baḥr-ı ḥayretde keşti-i şikeste mişâl dehen-bâz-ı ḥayret olub ol tûfân-ı küh-endâza hiç kimsede yârâ-yı muķâvemet olmayacağına imzâ-keş-i yaķîn olurduñ didi. Vâķı‘â andan şöñra yine aķsâm-ı tavâyif-i ümem ü efvâc-ı ṭabaķât-ı ḥaşem gürühâ gürüh nice def‘a daḥi mürür eyledükden şöñra anı gördiler ki bir ‘azîm ğubâr-ı müşķbâr tãķ-ı zer-şemse-i lâcüverd-endûd-ı sipihre bir perde-i ‘anber-ğün âviḥte eyledi ki beyza-i mihr-i

²⁴⁵¹ anlaruñ M; anlar A, T1, T2, E, Ş

²⁴⁵² muḥâşamet A, E, Ş, M, T2; T1’de yok.

²⁴⁵³ Henüz aşk padişahının tozu görünmedi.

²⁴⁵⁴ nüh-dürc-i M, E, Ş; dürc-i A, T1, T2

enver²⁴⁵⁵ mütevārī-i [T1-209a] ğiyābe-i hafā olub nūr-ı [T2-317a] ebşār-ı ħuẓẓār daĥi
leme‘āt-ı āfītāb gibi miyānede kem-şüde-i rāh oldı.²⁴⁵⁶

beyt

نه کردی که برچرخ دوار شد
برو برج خاکی نمودار شد²⁴⁵⁷

Ol gerd-i iksīr-şiken ki sūde-i eczā-yı kīmyā-yı hüdā vü ‘abīr-i girībān-ı perī-
ruĥān-ı ħūrā idi bir mertebe itilā eyledi ki rīk-i ħuṭūṭ-ı ecinĥa-i rū᥁āniyān u nemek-i
mā’ide-i ħudsiyān olmuş idi eczā-yı ĥāk [A-140b] şevĥ-i pā-būs-ı faĥr-i kā’inātdan
raĥşān u ser-i kerrūbiyāna dāmen-i mübāhātle ‘anber-efşān olmada idi.

beyt

ز کردی که بالا شد از هر کران
فلک شد دو تا زیر بار کران²⁴⁵⁸

Ferrāş-ı nāzik- [M-254] nesīm ol perde-i ğubārī-i ‘anber-āġinüñ dāmenin ber-
çide idicek miyāne-i ğubārdan mevkib-i ĥāşşa-i nebevī muĥaddimesi leme‘āne
başladı.

*beyt*²⁴⁵⁹ [Ş-229b]

فروغ مهر بیرون شد زچین طره شام
علم علم اثر نور صبحگاه رسید
رسید موکب اقبال فیض پراثرش
حشم حشم سپه نصرت اله رسید²⁴⁶⁰

A‘yān-ı Muhācir [E-150b] ü Enşār’dan penç-hezār dilīr-i nāmdār-ı ĥaşm-şikār
ki esbān-ı²⁴⁶¹ tāzī vü şütürān-ı ‘Arabī üzre ser-ā-ser zırh-i Dāvūdī vü şemşīr-i Yemānī
vü Hindī ile;

beyt

یلان غرق آهن زسرتا بیای
چو صورت که کیرد در آینه جای²⁴⁶²

²⁴⁵⁵ enver A, M, T1, Ş; envār T2

²⁴⁵⁶ kem-şüde-i rāh oldı A; kem-şüde oldı M, E, Ş

²⁴⁵⁷ Tozundan ki çarĥın üzerinde dönmeĥtedir topraĥın burcu ve sinesi göründü.

²⁴⁵⁸ Her kenardan senin tozların yükseldi, felek (de) ağır yükün altında eğildi.

²⁴⁵⁹ beyt A, M, T1, T2; nazm E, Ş

²⁴⁶⁰ Güneşin ışığı akşamın kıvrıcık saçının kıvrımından dışarı çıktı. Sancak sancak sabah vaktinin nurunun eseri yetişti. O eserin üzerine feyz ikbalinin kafillesi yetişti. Bölük bölük Allah’ın yardım odusu yetişti.

²⁴⁶¹ esbān-ı M, T1, T2, Ş; esbāb-ı A.

Āsumān-şıfat kat kat ol hürşid-i evc-i risāleti ihāta itmişler zāt-ı kerem-kār-ı ʿālī-vaqārları cemmāze-i sipihr-i berrin üzre hürşid-mişāl bālā-yı Ẹusvā'ya nūr-bağş-ı şeref-i reküb olub cānib-i yemīnlerinde efdāl-i aşhāb-ı dīn ü esbağ-ı Muhācirīn Hāzret-i Şiddīk-i Ekber *radıya'llāhu ʿanh* ve cānib-i yesārlarında eşref-i nuqabā-yı Enşār Üseyyid bin Hūzayr *radıya'llāhu ʿanh* nā'il-i hem-rikāb-ı [T1-209b] ʿizz ü iğbāl olmuşlar idi. [T2-317b]

*bey*²⁴⁶³

زسویى نیر اعظم درخشان

زسویى سعد اکبر کشته تابان²⁴⁶⁴

Sā'ir erkān-ı²⁴⁶⁵ mesned-i celālet ü eşraf-ı mevkib-i ʿināyet mānende-i nigīndān-ı muğarnes ol yegāne-gevher-i kān-ı imkān cenābın muhīṭ olub rikāb-ı felek-fersālarında dā'ir olan aşhāb-ı mecd ü ʿalāyla şeker-pāş-ı zemzeme-i tekellüm olarak sīne-i²⁴⁶⁶ cāddeye nūr-ı rahmet gibi vürūd eylediler.

*beyt*²⁴⁶⁷

ظفر عاشق پرچم پر نقش

شده فتح دلداده رونقش

همیخواند بر طارم نه فلك

پی فتح انافتحنالك²⁴⁶⁸

Ebū Süfyān leşker-i ʿālem-ārā-yı İslām'ı bu gūne şükūh-ı küh-endāz u berg ü sāzla temāşā idicek kāşāne-i zamīri pür-dūd-ı hayret ü düdmān-ı dīdesi buḡār-ālūde-i dehşet olub bu siyākda ḡar-rān-ı maḡāl oldu ki yā ʿAbbās nedür bu ḡaşmet-i cihān-āşūb ve bu ʿuddet-i²⁴⁶⁹ ḡarībū'l-üslüb ki temām-ı ʿömr bu nizām u esās üzre leşker ne şārīc-i sāmīcāma dāhil ü ne ḡaymegāh-ı bāşırāma nāzil olmuşdur. Birāder-zāde-i kerīmü'n-nesebinüñ²⁴⁷⁰ mülk ü salṭanatı ʿaceb zirve-i evc-i ʿazimete i'tilā eylemiş ʿAbbās *radıya'llāhu ʿanh* revzene-i dehān-ı Ebī Süfyān'ı [A-141a] bu vechile mismār-

²⁴⁶² Baştan ayağa demire gark olmuş, donanmış (askerler) aynada görünen suret gibiydi.

²⁴⁶³ idi *beyt* زسویى نیر اعظم درخشان/زسویى سعد اکبر کشته تابان M, E, T1, Ş, T2, ; A'da yok.

²⁴⁶⁴ Güneş bir taraftan parlıyor, Müşterī (Jüpiter) bir taraftan ışıldıyordu.

²⁴⁶⁵ erkān-ı A, E, M, Ş, T2; büzürgān-ı T1

²⁴⁶⁶ sīne-i A, T2; seniyye-i M, T1, E, Ş

²⁴⁶⁷ *beyt* A, M; nazm E, Ş; T1, T2'de yok.

²⁴⁶⁸ Zafer onun aleminin perçeminin aşığı, feth parlaklığına gönül verenlerin oldu. Tamamen dokuz keleşin kubbesi üstüne fethin işareti olan Fetih Süresi okundu.

²⁴⁶⁹ ʿuddet-i A, E, M, T2, Ş; ʿizzet-i T1

²⁴⁷⁰ nesebinüñ A, E, Ş, M, T1; nesebüñ T2

zede-i cevāb-ı ser-tīz eyledi ki *vayhake* yā Ebā Süfyān bu fā'iz-rütbe-i temāşası olduğı bahārsitān-ı bī-ḥazān-ı ḥaşmet idrār-ı eşhāb-ı 'ināyet-i Sübhānī vü irvā-yı nehr-i hidāyet-i şamedānīden perveriş bulmuş bāgzār-ı nübüvvet ü risāletdür yoḥsa lüle-i müteḳātır u delv-i mütereşşihden nemā-yāb olmuş köhne-bahār-ı ḥazānbe-ḳafā-yı mülk ü salṭanat degüldür.

beyt

این دستکاه [T1-210a] را تو مپندار سلطنت

جاه و جلال وفر وشکوه رسالت²⁴⁷¹

[E-151a] Mervīdür ki ol rüz-ı fetḥ-endüzda ki livā-yı gerdünsā-yı Enşār ser-i Sa'd bin 'Ubāde'ye [T2-318] *radıya'llāhu 'anh* baş-ı sāye-i sünbül-gün itmiş idi. Çend-hezār şır-i perḥāş-güzārla [M-255] muḥāzī-i Ebū Süfyān'a geldükde gülgüle-i tekbīri piçide-i künbed-i eşir idüb bu maḳāl-i ciger-düzla sāmi'a-i Ebī Süfyān ḥırāşide eyledi ki bugün ol yevm-i melḥamedür ki ḥürmet-i sükkān-ı Ḥarem nā-būd u girībān-ı Ümmü'l-Ḳurā dest-bürd-i yek-āvīz-i intikāmdan ḥod-ālāud ola bugün ol gündür ki ḥazret-i Ḳahhār-ı Müntakim *cellet 'azametühü* bālā-nişin-i şerefāt-ı 'izz ü şeref giçinen naḥvetiyān-ı Ḳureyş'i zelzele-i küh-endüz-ı ḳahrla [Ş-230a] nigünsār-ı maḡāk-ı züill ü hevān ve zemzeme-senc-i ṭarab-ḥāne-i²⁴⁷² gurūr olan ser-mestān-ı şahbā-yı²⁴⁷³ tekebbür ü istiḡnāyı dem-sāz-ı ḥünin-i terāne-i feryād u efgān eyleye. Bundan şoñra cānib-i Enşāre icāle-i kümeyt-i kelām idüb didi ki ey ma'şer-i Evs ü Ḥazrec bugün ol gündür ki toḥm-ı kīne-i rüz-ı eḥad bār-āver ü bāgbān-ı şemşīr-i intikām zemīn-i ebdān-ı Ḳureyş'de lāle-perver ola.

beyt

Geldi ol gün ki ola kişt-i murād āmāde

Dās-ı şemşīre ola sünbüleler ser-dāde

Bu güftār Ebū Süfyān'ın bārū-ḥāne-i ḳalbine şerār-endāz²⁴⁷⁴ olub didi ki yā 'Abbās²⁴⁷⁵ *حبذا يوم الدمار* ol ḥilālde 'alem-i ḥaḍrā-şuḳḳa-i faḥrū'l-enbiyā ḳurb-ı Ebī Süfyān'e sāye-efken-i celāl olduḡda rāyet-i feryāda bu vechile şuḳḳa-bend-i tazallüm

²⁴⁷¹ Bu zenginliğı böbürlenme saltanatı sayma. (Bunlar) peygamberliḡin makam, yücelik, görkem ve ululuḡudur.

²⁴⁷² ṭarab-ḥāne-i A, M, T2, E, Ş; ḍarb-ḥāne-i T1

²⁴⁷³ şahbā-yı A, T1, E, T2, Ş; müheyyā M

²⁴⁷⁴ -endāz T2; E, A, Ş, M, T1'de yok.

²⁴⁷⁵ Ne mutlu, bugün intikam günüdür!

oldı ki yā Resūla'llāh kendü fūrū-ı şecere-i rāsīhatü'l-aşl-ı qarābetüñ olan Kureyş-i perīşān-hālūñ [T1-210b] kaçına havāle-i teberzīn-i ruḥşat mı buyurdıñuz ḥāzret-i faḥrū'l-enām *lā yā Ebā Süfyān* buyurduklarında pes yā Resūla'llāh neden Sa'd bin 'Ubāde'nüñ lüle-i maḳālī bu gūne mecrā-yı ḥūn olmadadır diyüb kelimāt-ı āteşīn-i Sa'd'ı yegān yegān ma'rez-i 'ulyāya berdāşte eyledi ve bu ta'birāt-ı [A-141b] rikḳat-engīzi şaḥīfe-i niyāza şebt eyledi ki yā Resūla'llāh seni şadr-ārā-yı evreng-i mu'allā-yı risālet eyleyen Ḥudā-yı 'atā-baḥş-ı²⁴⁷⁶ 'özr-pezīr ḥaḳḳiçün ve Kureyş'le olan teşābük-i silsile-i qarābet ḥürmetiçün o kūteh-endişān-ı kem-idrākūñ cerāyim-i sālifelerin vesle-i intikām itmeyüb serd-ḥūnlarına [T2-318b] imrār-ı²⁴⁷⁷ kalem-i 'afv buyuruñ.

*beyt*²⁴⁷⁸

ازین پس سرمادر آن آستن

که هستش لقب قبله راستان

ز خردان طاووبرز کان عطاست

[E-151b] که اندیشه خرد نکرد خطاست

مبین جرم خردان چه اندک چه پیش

تو خود کار فرما بزرگی خویش

Ḥāzret-i *rahmeten lil-'ālemīn* cerīḥa-i ḥāṭır-ı Ebī Süfyān'a bu gūne nemek-pāş-ı tesliyet oldı ki Sa'd'ıñ şeb-dīz-i maḳālī girīve-i sehv ü ḥaṭāya revān olmış. Bugün rüz-ı 'afv u merḥamet ve hengām-ı luṭf u mürüvvetdür. Bugün ol gündür ki cenāb-ı 'Azīz-i Vehhāb *celle şānühü* ṭā'ife-i Kureyş'i a'lā-yı derecāt-ı 'izz ü 'alāya ref'e eyleye ve bugün ol gündür ki²⁴⁷⁹ ḥalvet-kede-i rahmet-ābād-ı vaḥdet ya'ni Ka'be-i 'ulyā-yı vālā-menzilet şāyeste-i şān-ı a'lāsı üzre medār-ı ṭavāf-ı ta'zīm kılına. Ol ḥilālde Ḥāzret-i [M-256] Zī'n-Nüreyñ ve 'Abdu'r-rahmān bin 'Avf *raḍıya'llāhu 'anhümā* 'arza-dāşt eylediler ki yā Resūla'llāh rāst budur ki Kureyş-i dilrīş ḥaḳḳında Sa'd bin 'Ubāde'nüñ ta'biye-i nuḳab-ı kīn ideceginden [T1-211a] bārū-yı endīşemüz zelzele-i ḥavfdan emīn degüldür. Benāberīñ ḥvāce-i ḥired-āmūz-ı 'aḳl-ı evvel *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* ḥāzretleri hem def'e-i ihtimāl-i dā'ıye-i ḥarb ve hem taṭyīb-i ḥāṭır-ı Sa'd mülāḥazasıyla a'māl-i üslüb-ı ḥaḳīmāne buyurub dūş-ı mübāhāt-ı

²⁴⁷⁶ 'atā-baḥş-ı M, E, T1, Ş, T2; ḥaṭā-baḥş-ı A

²⁴⁷⁷ imrār-ı A, M, E, Ş, T2; emr-i T1

²⁴⁷⁸ beyt A, M; nazm E, Ş; T1, T2'de yok.

²⁴⁷⁹ Bugün ol gündür ki M, E, T1, Ş, T2; bugün ol gün ol gündür ki A

Sa'd'a sāye-güster olan livā-yı iclālî yine kendü nihāl-i ravza-i nübüvveti olan Kays ibn Sa'd *rağıya'llāhu 'anhümānuñ*²⁴⁸⁰ dūş-ı iftiḥārına taḥmīl buyurdılar. Mā-ḥaşal sevād-ı mu'anber-suṭūr-ı nüşḥa-i ḥaşem ki temāmen Ebū Süfyān'ıñ maştar-ı şu'ā'-ı başarından güzār eyledi. [Ş-230b] Ba'dezīn cenāb-ı 'Abbās *rağıya'llāhu 'anh* aña mażīk-i ḳullāb-ı²⁴⁸¹ tevaḳḳufdan rehā virüb yā Ebā Süfyān ṭurma cenāḥ-ı şitāba tāb virüb ḡafletiyān-ı perīşān-ḥ'āb-ı Kureyş'e²⁴⁸² bu vāḳı'a-i hāyileyi gördiğün gibi [T2-319a] ta'bīr eyle ki 'uḳāb-ı āhenīn-bāl-i şemşīre şikār olmazdan muḳaddem penāh-bürde-i sāḥsār-ı ĩmān u amān olmağā sa'ıy eyleyeler yoḥsa [A-142a] beyza-i Kureyş ol vechile şikest olmaz ki bir daḡı ḳābil-i iltiyām ola didükde Ebū Süfyān kemāl-i sür'atinden isti'āre-i ecinḥa ṭuyūr idüb dil-i pür-inḳılāb u sīne-i pür-izṭırābla Mekke'ye şitāb eyledi ammā ḳafasından ḡubār-ı āsumānsā-yı mevķib-i risālet daḡı kemer-i cibāl-i Baṭḥa'yı ser-efşān²⁴⁸³ itmege başladı. Mekkiyān-ı türe-ḥāl ise henüz ser-āsüde-i bālīn-i ferāğ olub ḳaṭ'ā ḥaber-i istīlā-yı bāriḳa-i veḡā mesdūd-ı ḳufl-i ḡurūr olan kāşāne-i müteḥayyilelerin bile daḳḳ itmemiş idi. Ol maḳüle leşker-i girān-sevād-ı sebük-'inānuñ²⁴⁸⁴ āvāze-i ḥarekātı ki çār-cihet-i āfākı zelzele- [T1-211b] nāk itmiş idi. Te'sīr-i du'ā-i nebevī iktizāsıyla aşlā birisi ḥaber-yāb olmayub ol vechile baḡteten [E-152a] girībān-ı Ümmü'l-Ḳurā'yı çāide-i istīlā itmeleri ihtimāldāde-i taşavvur-ı ḡalaṭ-kārları degül idi. Ebū Süfyān'ı ol ḥālle ḡubār-ālūde vü şitāb-zede gördüklerinden gird-ā-gird noḳṭa-i dā'ire-i cem'ıyyet idüb ṭaraf ṭaraf yā Ebā Süfyān,

beyt

Nedür telāşuña bādī²⁴⁸⁵ bu piç ü tāb nedür

Getirdiğün ne ḥaberdür²⁴⁸⁶ bu izṭırāb nedür

Yā bu pervīzen-i eflāke mümāss olan ḡubār ki rü'us-ı cibāl-i Baṭḥa'ya 'amāme-i 'anberīn²⁴⁸⁷ piçide itmededür. Ne maḳüle sipāhuñ hāven-deste-i ḳavāyim-i ḥuyülünden ber-ḥāstedür diyü pürsān olduklarında Ebū Süfyān şemşīr-i zebāne āb virüb didi ki ey ḡāfilān-ı nā-hüşmend;

²⁴⁸⁰ rağıya'llāhu 'anhümānuñ A, E, T1, T2, Ş; rağıya'llāhu 'anhümā M

²⁴⁸¹ ḳullāb-ı A, E, T1, Ş, T2; küllāb-ı M

²⁴⁸² Kureyş'e A, Ş, E, T1, T2; M'de yok.

²⁴⁸³ ser-efşān A; rāh-feşān M, E, T1, Ş; reh-feşān T2

²⁴⁸⁴ -'inānuñ A, M, E, Ş, T1; -inān T2

²⁴⁸⁵ bādī A, M, T1, T2, Ş; bā'is E

²⁴⁸⁶ ḥaberdür A, E, Ş, T1, T2; ḥaber M

²⁴⁸⁷ 'anberīn A, M, E, T1, Ş; 'anber T2

beyt

Şām geçdi daği siz h̄vāhiş-i mehtābdasız

Şubḥ geldi daği siz gāfletile h̄vābdasız

Hālā cenāb-ı Muḥammed ‘*aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām* düvāzdeh-hezār-neheng-i pülād-endām-ı ḥaşm-āşāmla vādī-i Ümmü’l-Ḳurā’ya cereyān eyledi. Sizler henüz te’şīr-i gāfletle pīçide-i liḥāf-ı şeker- [M-257] h̄vāb-ı ferāgatsiz lākin kendüñüzi beyhüde gārīk-i gird-āb-ı helāk itmekle sizlerden taleb-kār-ı sāhil-i selāmet olanlar için benüm dest-i niyāzuma bu vechile bir ḥabl-i metīn-i merḥamet daği teslīm buyurmuşlardur diyü leb-i gevher-endüz-ı nebevīden iltikāṭ itdügi ²⁴⁸⁸ من دخل داره
cevāhirin ḥayret-zedegān-ı Ḳureyş’e nigīn-i ḥātem-i ²⁴⁸⁹ gūş eyledi.

*beyt*²⁴⁹⁰

بشادابی کياه تشنه امید رامژده

که اینک ابر رحمت باکف دریا فشان آمد

غباری کز شرف بالا گرفت از نعل شب‌دیزش

عطارد از [T1-212a] دارمشتیرا طیلسان آمد

Ammā ser-keşān-ı sefeh-kār-ı ²⁴⁹¹ Ḳureyş ki ekşeri ser-mest-i meykede-i ḥilāf eylediler [A-142b] bu ḥaber-i nāgeh-zuhūr-ı girībān-gīrden gālṭide-i mezābil-i ḥayret olub ṭaraf ṭaraf ²⁴⁹² قبحك الله يا ابا سفیان bu ne zehr-ābe-i cān-fersādur ki bize izāqa eyledüñ.

beyt

وای این چه پیامست که پیش آوردی

ز اندازه دیل ملال پیش آوردی

ما داشته بودیم امید مرهم

تو بر دل ما مژده ریش آوردی

maḳālīyle ser-cünbān-ı telāş olaraq her biri serāsīme vü ser-gerdān megālīk-ı şī‘āb-ı ızṭırāba [Ş-231a] perīşān oldılar. ²⁴⁹³ Ebū Süfyān’uñ hem-h̄vābe-i bālīn-i

²⁴⁸⁸ Ebu Süfyān’ın evine giren emniyettedir.

²⁴⁸⁹ nigīn-i ḥātemi A, E, Ş, M, T1; ḥātem-i nigīn T2

²⁴⁹⁰ beyt A, E; nazm M, Ş; T1, T2’de yok.

²⁴⁹¹ sefeh-kār-ı A; sefeh-kārān-ı T1, E, Ş, T2; M’de yok.

²⁴⁹² Ey Ebū Süfyān Allah seni kahretsin.

²⁴⁹³ oldılar A, E, T1, T2, Ş; M’de yok.

izdivācı olan selīta-i bed-nihād Hind-i²⁴⁹⁴ ākiletü'l-ekbād pençe-i hettāk u fettākla rīş-i Ebū Süfyān'ı girifte-i çeng-i ihānet idüb feryād eyledi ki yā āl-i gālib bu ahmağ-ı sāl-ğürde-i hezeyān-gūyı niçün [E-152b] çarbetgāh-ı şemşīr-i helāk itmezsiz ki bu mağūle türrehāt-ı nā-revāyla leb-ālāy olmaya didi ammā ol vākıf-ı nüşha-i hāl-i hem-serinüñ pençe-i cevrinde²⁴⁹⁵ zebūn olub didi ki ey Hind;

beyt

[T2-320b] Tamām sen de görürsün ħurūş-ı baħr-ı ğamı

Sen eyle şimdi baña kādır olduĝuñ sitemi²⁴⁹⁶

Ey biçāre-i siyeh-kār-ı kütah-ğired baña itdigüñ eziyyet-i bī-fā'ideden ne ħāşıl olur ki tīğ-i każā gerdenüñi busegāh idecegi yaķın kalmışdur. Ey şahīfetü'l-ıaql var hemān künc-i ħāne-i ħarābuñda mütevārī-i āzār-ı cefā olub sedd-i deriçe-i licāma müsāra^cat idegör yoħsa bi-rabbü'l-Ka^cbe eger dāħil-i ħarīm-i İslām olmada girīve-güzīn-i tehāvün olıcağ olursañ lā-şekk mürsele-i қатарāt-ı ħūn saña pīrāye-i [T1-212b] sīne-i gendüm-gün olacağı emr-i maħşūmdur.

beyt

دروادی مخالفتش هر که زد قدم

کردد اسیر صاعقه مهلك وبال²⁴⁹⁷

Ammā küre-i²⁴⁹⁸ dehān-ı Ebī Süfyān'dan şerāre-i aħbār-ı ħudüm-ı İslāmiyān miyān-ı Mekkiyān'da intişār olıcağ bir ğulğule-i ħıyāmet-engīz nümāyān oldı ki kimi ebvāb-ı büyütın gāh fetħ ü gāh sedd idüb kimi silāħın gāh rübüde vü gāh endāhte iderler idi. Ba^czıları ħānelerinde ārāma karar virmiş iken taħrīk-i telāşla ber-қarār olamayub gāh ħarem-i beytü'l-ħarāma şitābān ve anda daħi dil-i taḫānı(?) ruşşat-ı ārām virmeyüb yine ħāneleri cānibine müterāci^c olurlardı. Niceleri daħi ħāne-i [M-258] Ebī Süfyān'a cān endāhte idüb cāy-ı güncāyiş bulamayanlar ne cānibe revān olıcağlarında mütereddid olmuşlar idi. Güncāyiş bulanlardan niceleri daħi ārām idemeyüb²⁴⁹⁹ durüb-ı maħallāta müteveccih olurlar idi. Niceleri daħi²⁵⁰⁰ tehiyye-i

²⁴⁹⁴ Hind-i A, T1, Ş, E, T2; M'de yok.

²⁴⁹⁵ cevrimden M, E, Ş, T1, T2; cevrimde A

²⁴⁹⁶ Ali Fuat Bilkan, *Nābī Divānı Cilt 2*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011, s.1247.

²⁴⁹⁷ Muhalefet vadisinde her kim ayak bastıysa vebālin öldürtücü yıldırımlarının esiri oldu.

²⁴⁹⁸ küre-i A, T1, E, T2, Ş; küze-i M

²⁴⁹⁹ cāy-ı güncāyiş bulamayanlar ne cānibe revān olıcağlarında mütereddid olmuşlar idi güncāyiş bulanlardan niceleri daħi ārām idemeyüb A, E, Ş; cāy-ı güncāyiş bulamadığından yine ārām idemeyüb M; cāy-ı güncāyiş bulanlar daħi yine ārām idemeyüb T1, T2

şaff-ı kıtāl sevdāsına düşüb bir maħalle müctemi^c olduğça pāy-ı şebātlarında kuvvet-i metānet bulamayub yine müteferriķ olurlar idi. Mā-ħaşal istilā-yı dehşetle hıç bir emr ihtiyārında şābit olamayub ħāşāk-i şarşar-ħürde gibi zabiṭa-i istikrārı mefkūd olmuş idi. Galebe-i ālām u tefriķa-i evhāmdan bir maħalde ‘aķd-i cem‘iyyet-i istişāreye ħod cān-ı bīmnāklerinden kaçā māske-i iştıbār u k̄ā’ide-i iķtidār yoğidi. Ma‘a-hazā cānib-i [T2-320b] İslāmiyān’e zamīrlerinde merkūz olan şiddet-i ħuşūmet taķazāsıyla Kureyş’den biri pīşgāh-ı dā‘iye-i peygār olmaķ maķāmında nümūdār olsa anuñ gird-i serine müctemi^c olmaķ sevdāsı yine²⁵⁰¹ cümlesine isra‘-i āmāl idi. Mervīdür ki [E-153a] ħazret-i [T1-213a] sulṭānū’s-şakāleyn *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* ħazretleri daħi şükūh-ı gītī-güşāyla maķām-ı Zī-ṭuvā’ı hem-kevkebe-i sürādık-simā buyurduķlarında ħazret-i vehhāb-ı kerīm *cellet ‘azametühü* ol günde sāye-i rāyāt-ı²⁵⁰² risāletlerine ferāhem buyurdığı ol leşker-i enbūh-ı müretteb müşāhedesi k̄alb-i āgāhların maşriķ-ı envār-ı ħamd ü şükr idüb şām-ı miħnet-āmīz-i hicretde verā-yı estār-ı ħavf u ħaşyetde güzār eyleyen nehzat-ı ġarībāne vü tenhā-rev-i bī-kesāneleriyle bu rüz-ı [Ş-31b] ħaşmet-fürüzda müterettib olan şükūh u şevket-i bisyārların kıstās-bender-i inşāf olan ħāṭır-ı münevverlerinde muvāzene²⁵⁰³ buyurduķça bālā-yı ‘arş-ı ‘azīme sāyide olan ser-i efserdār-ı²⁵⁰⁴ *وقت*²⁵⁰⁵ *مع الله* ve tārek-i tācdār-ı²⁵⁰⁶ *من تواضع رفع الله* bir vechile efkende-i şeyb-maķām u elif-ķāmet-i müstaķimlerin bir vechile lām itmişler idi ki esfel-i liħye-i mübārekeleri çūbe-i pālān-ı nāķa-i Kūsvā’ya sāyide olurdu ve mülāħazāt-ı terettüb-i eltāf-ı müte‘aķıbe-i İlāhī mānend-i nesīm-i cānn-baħş nev-be-nev şāhsār-ı ħāṭırlarına toķunduķça bālā-yı pālān-ı şütürde güzāriş-i secde-i şükr buyururlar idi.

*beyt*²⁵⁰⁷

ای ذکر تو پیرایه ایمان خلاق
وی نام تو دیباجه دیوان خلاق
در سجده شکر تو درین صومعه هرروز

²⁵⁰⁰ daħi M, T1, E, T2, Ş; A’da yok.

²⁵⁰¹ yine A, E, T2, Ş; M, T1’de yok.

²⁵⁰² rāyāt-ı A, E, Ş, T1, T2; rāyet-i M

²⁵⁰³ muvāzene M, E, T1, T2, Ş; muvāzende A.

²⁵⁰⁴ Benim Allah ile öyle vakitlerim vardır ki...

²⁵⁰⁵ *وقت* M, E, T1, T2, Ş; A’da yok.

²⁵⁰⁶ Alaçaltan da yücelten de Allah’dır.

²⁵⁰⁷ beyt A; nazm M, E; Ş, T1, T2’de yok.

باخاك شود جبہہ خورشید ملاصق²⁵⁰⁸

Mervîdür ki

ماه عربی یثربی مکہ نشین

مشکوة حريم حرم حرمت ذی المن²⁵⁰⁹

şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem hâzretleri ol maħalde tefrîķ-i cünüd-ı İlāhî'ye mübâşeret buyurub peleng-i [T2-321a] şîr-hırām cenāb-ı Zübeyr bin el-ʿAvvām *rağıya'llāhu 'anha* bu vechile [T1-213b] ebrü-cünbān-ı [A-143b] işāret oldılar ki gürüh-ı enbüh-ı Mühācirîn ile şeniyye-i Kedā'dan ki cānib-i a'lā-yı Ümmü'l-Ḳurā'dur müteṭarriķ olalar ve nihāl-i rāyet-i hāşşa-i nebevîlerin vü hayme-i eşiʿa-ṭınāb-ı sitāre-mismārların meķābir-i muʿallā-ya mütelāhîķ²⁵¹⁰ [M-259] ʿarşa-i Ḥacün'da naşb u refʿ eyleyüb tā zāt-ı nübüvvet-destgāhları naķş-ı ḳadem-i ikbālleriyle şahîfe-i hahrā-yı Ḥacün'ı mühr-zede-i teşrîf itmedikçe ol maħalden tevāvüz itmeyeler ve Saʿd bin Ebî ʿUbāde'yi gürüh-ı Enşārla şeniyye-i mediniyyinden rü-be-rāh idüb Ḥālid bin el-Velîd'e fermān eylediler ki gürüh-ı Eslem u Ğıfār u Cüheyne vü Müzeyne ve sâ'ir dilîrān-ı ḳabā'il ile ṭarîķ-i Liṭ'den ki esfel-i Mekke'dür mütevārid olub [E-153b] rāyetlerin müntehā-yı ʿimārāt-ı Mekke'ye nişānde eyleyeler ve Ebū ʿUbeydet bin el-Cerrāh *rağıya'llāhu 'anhı* esb ü esliħadan āzāde gürüh-ı piyāde ile baṭn-ı vādîden revāne idüb kendü āfitāb-ı zāt-ı pür-enverleri havāşş-ı aşhāb-ı şüreyyā-cenābla ufķ-ı azāhirden²⁵¹¹ tābān oldılar ve mecmūʿ-ı fırķaya sedd-i ruḫsat-ı ḳıtāl buyurub ancaķ baʿzı sekeşān-ı ğavġā-cüy-ı Ḳureyş izhār-ı hırş-ı veġā itdükleri taḳdîrde ḥadd-i müdāfaʿayı tecāvüz itmeyecek mertebe ḳıṭāle murahḫaş buyurdılar. Mervîdür ki ṭurūķ-ı ḥamseden beş gürüh-ı şîrān-ı pençe-güşā mānend-i penç-engüşt şemāme-i ḥāk-i ʿıṭrnāk-i Ümmü'l-Ḳurā'yı dest-ḥüş-ı ihāta eyledükde ʿİkrime bin Ebî Cehl ve Şafvān bin Ümeyye ve Süheyl bin ʿAmr ve Benî Bekr ü Benî Ḥāriş'den bir gürüh-ı sebük-meşrebān-ı hevā-perestle Ḥander nām mevzi'de Ḥālid bin el-Velîd'ün ser-i rāhın sedd idüb dü- [T1-214a] hezār āteş-i zebānedār-ı pür-āşūbuñ bir miķdār aḫşāb-ı huşķ meşābesinde müteḳalkılı'ı-ḳalb ü mütezelzilü'l-aʿzā serāsime-i nādîde-kār-ı muʿāvenetle ğüyā vech-i ʿazîmeterine ḥā'il

²⁵⁰⁸ Ey zikri halayıklarının imanının süsü ve nāmı hakikatler divanının dibacesi olan (Peygamber). Hergün senin şükürünün secdesinde bu ibadethanede güneşin yüzü topraġa yapışır.

²⁵⁰⁹ Mekke'de oturan Yesrib'li Arap (kavminin) ayı; Allah'ın ulu hareminin (Kabe'nin) kandili.

²⁵¹⁰ mütelāhîķ A; mütelāşîķ M, T1, T2, E, Ş

²⁵¹¹ azāhirden A; uḫrādan M, T1, T2, E, Ş

olmağ kaydına giriftār olub germ-sāz-ı hengāme-i peygār olmağ sevdāsına düşdiler ammā ‘ākıbet [T2-321b] pervāzgāh-ı şāh-bāze-i²⁵¹² şaff-şikende²⁵¹³ gürüh-ı güncişkden²⁵¹⁴ bed-ḥāl oldılar.

*beyt*²⁵¹⁵

اگر شیرگران شود خشمناک

ز بسیاری رو بهاش چه باک

چو شاهن شود در هوا جلو مکر

چو غم کر بود از کیوتر حشر²⁵¹⁶

[Ş-232a] Hālid *rağıya’llāhu ‘anh* her-çend ḥudūd-ı müdāfa‘ayı tecāvüzden ihtirāz idegördi ve cānib-i Kureys’den müteveccih olan teṭāvül-i bāzū-yı tır ü şemşiri hey’et-i mütevāzı‘āne-i siper ile teskīne sa‘y eyledi [A-144a] ammā bu cānibūñ mu‘āmele-i mülāyemet-nümünü muḥālifinūñ teraqqī-i fesād u tezāyüd-i ‘inādlarından gayrı şüreti müntic olmadı. Bi’l-āḥere Hālid *rağıya’llāhu ‘anh* siper-endāz-ı müdārā olub āyine-i siperde şüret-i şalāḥ müşāhede itmemeleriyle²⁵¹⁷ nā-çār mir’āt-ı mücellā-yı şemşire ḥavāle itmek lāzım gelmegin kām u nā-kām sefir-i nişāl-i ciger-süz u tır-i²⁵¹⁸ dil-süz iblāğına der-kār oldu. Cünbüş-i fūrüzine-i terkeş ü kırāb-ı küre-i ḥirābe bir güne vesīle-i iltihāb oldu keşīş-i kullāb-ı kıtālle ḥadd-i sāḥa-i muḍāribleri pişgāh-ı bāb-ı Harem olan mevzi‘-i Ḥazūre’ye müntehī oldu. Seyyid-i ‘ālem *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* talī‘a-i devlet ü iḳbālle şeniyye-i [M-260] Kedā’ya iṭilā buyurub eṭrāfa²⁵¹⁹ [E-154a] iṭāre-i şāh-bāz-ı nigāḥ buyurduklarında dīde-i intibāhlarına [T1-214b] cünbüş-i bevārıḳ-ı silāḥ u sāmī‘a-i āgāhlarına āvāze-i hāy u hūy-ı kifāḥ-ı ta‘alluḳı mücib-i tefahḥuş-ı aḥvāl olub ḳavl-i āḥerde İmām Ṭaberānī *‘aleyhi’r-rahme* İbn ‘Abbās *rağıya’llāhu ‘anhümādan* rivāyet itdüğü üzre Ebū Süfyān ve ba‘zı aşḥāb-ı merḥamet-nişānuñ yā Resūla’llāh efsūs ki kendü hem-perverd-i sünbüle-i ḳarābetūñ olan Kureys’üñ ḥirmen-i ḥayātı ab-ı tız-ḥiz-i şemşirle fütāde-i āsiyāb-ı fenā oldılar

²⁵¹² şāh-bāze-i A; şāh-bāz-ı M, E, T1, T2, Ş

²⁵¹³ şaff-şikende M, E, Ş; şaff-çeken A; şaff-şiken T2, T1

²⁵¹⁴ güncişkden A, E, T2, T1, Ş; güncişkde M

²⁵¹⁵ beyt A; nazm M, Ş; meşnevī E; T1, T2’de yok.

²⁵¹⁶ Eger kükreyen aslan öfkelenirse tilkilerin fazlalığından korkmaz. Şahin havada görününce güvercinlerin bir araya gelmesi sıkıntı değildir.

²⁵¹⁷ İtmemeleriyle A, E, Ş, T1, T2; itmemekle M

²⁵¹⁸ tır-i A; nīze-i M, T1, T2, E, Ş

²⁵¹⁹ eṭrāfa A, T1, E, Ş, T2; eṭrāf M

diyü tezallüm-i vedādḥvāhāneleri²⁵²⁰ muḥarrik-i şerāyīn-i merḥamet olmağın ḥuẓẓār-ı aşḥābdan birini Ḥālid *raḍıya'llāhu 'anha* [T2-322a] bu peyām-ı taḥzīrle irsāl buyurdılar ki ارفع عنهم السيف ya'ni anlardan ref-i tığ-i intikām eyle ammā fermān-resān-ı faḥr-i cihān Ḥālid'e bu ta'birle iblāğ-ı fermān eyledi ki yā Ḥālid ضع فيهم السيف ya'ni anlara ḥavāle-i tığ-i intikām eyle. Ḥālid'ün dem-i şemşīri fesān-ı fermānla daḥi tīzter olmağın evvelden efzūn hengāme-i perḥāşı bir gūne germ eylediler ki te'sīr-i sābıka-i taḥdīrle heftād-binā-yı sengīn-esās-ı şirk letemāt-ı seyl-āb-ı şamşāmdan ḥarāb oldı. İkrime ve Şafvān ve Süheyl Ḥālid'ün bārika-i²⁵²¹ şārika-i tığine tāb getürmeyüb kimi mār-şıfat sūrāḥ-ı ihtifāya ḥazān u kimi bālā-yı şevāhiḳ-i cibāle gürizān oldılar. Bütün-ı mütün bu rivāyetle meşḥūndur ki sultān-ı serīr-i nübüvvet *'aleyhi efḍalü't-taḥıyyat* Ḥālid'i āverde-i mevkif-i ḥiṭāb idüb yā Ḥālid الم ارسل اليك ان لا يا'ni seni ḳatlden men' için irsāl-i ḥaber itmedüm mi diyü irḥā-yı 'inān-ı [T1-215a] 'itāb buyurduklarında [A-144b] Ḥālid²⁵²² bu vech üzre sālīk-i meslek-i cevāb oldı ki بلى ارسلت الي ان اقتل من قدرت ya'ni muḥāt-ı ḳudretüm olanlarla ḥaber-i te'ḳid-i ḳıtāl irsāl buyurduñuz. Yā Resūla'llāh bu 'abd-i kemīneden şudūr iden ḥareket-i küstāḥī fermān-ı 'ālī-şāniñuz muḳtezāsıdur yoḥsa bu kemīne-i kem-ḳadrüñ dā'ire-i fermāndan tecāvüz ne ḥaddidür diyü dāmen-i itizāra teşebbüs eyledükde ḥazret-i seyyidü'l-kevneyn *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* iblāğ-ı fermān iden şaḥābī-i Enşārīyi²⁵²³ pīşgāh-ı ma'deletlerine da'vet buyurub istikşā-yı küñh-i ḥāl buyurdılar ki الا آمرک ان تامر خالد ان لا يقتل احدا ya'ni ben saña emr itmedüm mi ki bir kimesneyi ḳatlıtmemek için [E-154b] Ḥālid'e emr eylesin. Enşārī cevābda didi ki بلى ولكنك اردت امر او اراد الله غير مفكان ما اراد الله تعالى²⁵²⁴ [Ş-232b] bu burḳa-i mücmelü'n-naḳş-ı ta'bir taḥtında müstetir olan düşīze-i ğarībü'l-cemāl-i rivāyete 'amme-i muḥaddisīn ü müfessirīn bu vechile cilve-i taḥḳīḳ virmişlerdür²⁵²⁵ ki Enşārī-i ḥaber-resān bu siyāk üzre ḥall-i nüşā-i ḥāl eyledi ki yā Resūla'llāh bu çāker-i [M-261] kem-ḳadr Ḥālid'e muḳābil olub iblāğ-ı fermān-ı ارفع عنهم السيف için fekk-i 'uḳde-i dehān itmek murād eyledüğümde nā-gāh bir heykel-i mehībü'ş-şekl-i nūrānī ki ḳāmet-i āsumānsāyı

²⁵²⁰ vedādḥvāhāneleri A; dādḥvāhāneleri M, T1, T2, E, Ş

²⁵²¹ bārika-i M, E, T1, Ş, T2; bāka-i A

²⁵²² Ḥālid A, E, M, T1, Ş; T2'de yok.

²⁵²³ enşārīyi A; enşārī M, T1, T2, E, Ş

²⁵²⁴ Evet, Sen bir iş yapmak istedin, Allah ise başka bir şey. Sonunda Allah'ın istediği oldu.

²⁵²⁵ virmişlerdür A; buyurmuşlardır M, E, Ş; buyurmuşlar ki T1, T2

sütün-ı hayme-i eflāk ü kadem-i kūh-ı girdārı veted-i bisāt-ı hāk olmuş idi. Elinde olan hārbe-i ser-tīzi sīneme važ^c idüb tīz Hālid'e ضَع فِيهِم السَيْفِ peyāmın iblāğ eyle yoḥsa seni [T1-215b] nişāne-i²⁵²⁶ hārbe-i ciger-düz iderüm diyü tenbīh-i ‘anīf itmegın bīm-i cān zārūrī vesīle-i taḥrīf-i fermān oldı didi. Hāzret-i seyyidü’l-enām buyurdılar ki *şadaqa’llahu ve şadaqa resūlihū* ‘amm-i muḥteremüm seyyidü’ş-şühedā Ḥamza²⁵²⁷ nisbet²⁵²⁸-endāz-ı Kureyş’den naḥl-i erguvān-ı çemenzār-ı şehādet oldıḡı gün güzeşte-i zebān-ı ‘ahdüm olmuş idi ki zebān-ı ḥaşād-ı fırsatda Kureyş’den yetmiş neferi dūrūde-i dās-ı intikām eyleyem. Ol zemān فَعَالٌ لَّمَّا يُرِيدُ²⁵²⁹ irsāl-i āyet-i mecīdle beni ol dā’iyeden teb’īd buyurmuş idi ammā cenāb-ı ḥudāvend-i ġayūr lisān-ı resūline cārī olan ‘ahdüñ muḳtezāsın şimdi bu yüzden cilve-pezīr-i zūhūr eyledi. E’imme-i dīn rivāyet etmişlerdür ki çālākān-ı ‘arşa-i işrākden Cammās bin Kays daḡı ‘İkrime ve Şafvān’uñ şadā-yı istinfārına icābet dā’iyesiyle ālāt-ı kıtālle āmāde olıcaḡ [A-145a] ḡatunı dāmen-ġīr-i mümāna‘at olmaḡ murād eyledüġinde ey ḡatun benden dest-keş-i imtināf ol ki maḡşūdum Muḡammediyān’dan birini esīr-i ḡam-kemend ü sentüñ ḡıdmetüñe peyvend itmekdür diyüb ma‘reke-i peygāra müsāra‘at etmiş idi. Şademāt-ı dilīrān-ı İslām’dan ḡirmen-i Kureyş tārūmār olıcaḡ Cammās’e şahn-ı ḡayyātı me’men-i ḡayāt görinmegın rūbāh-ı şīr-dīde gibi şitābla sūrāḡ-ı bābına ḡazīde olub sedd-i bāb-ı ḡānesin fetḡ-i derīçe-i āmāl ‘add eyledi. ḡatunı ḡande-i ta‘ne-ḡīzle yā ḡanı baña getüreceġüñ [T2-323a] ḡādım-i dest-beste, bu der-i ḡıfl-beste midür diyü rişte-i istihzāya tāb viricek cevābında laḡme-i nesīc-i²⁵³⁰ nazm itdüġi çend-beytdür ki [T1-216a] bi’l-iḡtīzā²⁵³¹ pīçide-i [E-155a] mākū-yı²⁵³² ḡalem kılandı

şīr²⁵³³

ولو انت شهدتنا بالخدمة

اذفر صفوان وعكرمة

وابوزيد قائم كالمؤتمة

²⁵²⁶ nişāne-i M, T1, T2, E, Ş; A’da yok.

²⁵²⁷ Ḥamza A, T1, E, T2, Ş; M’de yok.

²⁵²⁸ nisbet A; dest M, T1, T2, E, Ş

²⁵²⁹ O dilediġi her şeyi yapar. Bürūc Sūresi: 16.

²⁵³⁰ laḡme-i nesīc-i A; lecme-i tesbīḡ-i M, T1, T2, E, Ş

²⁵³¹ bi’l-iḡtīzā E; A, M, Ş, T1, T2’de yok.

²⁵³² mākū-yı A, T2, Ş, E; M, T1’de yok.

²⁵³³ şīr A, Ş; nazm M; recez E; T1, T2’de yok.

واستقبلنا بالسيوف المسلمه
ويقطعه كل ساعد وجمجمه
ضربا لا تسمع الا غمغه
لهم نهيب خلفنا هممه
لم ينطقى ذالليوم ادنا كلمه²⁵³⁴

El-ḥāşıl ‘arşa-i Ḥacūn’dan ki edīm-i sürḥdan ḥayme-i ferişte-ferrāş-ı nebevī ve cilve-i rāyet-i ḥadrā-şuḳḳa-i Mustafavī ile ğıbtāġāh-ı lālezār-ı ḳuds olduġda

beyt

علم جاه ببطحا انداخت
مكه را سكه دولت نوساخت²⁵³⁵

Şāhenşāh-ı nev-teshīr-i ‘illiyyīn-serīr *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* ḥazretleri sāye-endāz-ı ‘izz-i nüzūl oldılar. [Ş-233a] Ol maḥalde maġbūṭ-ı zülāl-i tesnīm olan āb-ı muşaffāyla beden-i aḳdes ü aḥarlarına ilbās-ı [M-262] pīrāhen-i ġusl itdükden şoñra maḥzūn-ı²⁵³⁶ cevāhir-i risālet olan cism-i ma‘ālī-sirişterin ālāt-ı neberdle muṭalsam buyırub du‘ā-yı müstecābāsā yine bālā-yı maṭiyye-i ‘arş-peymā ya‘ni nāḳa-i Ḳusvā’ya teşā‘ud buyurdılar. Zimām-ı rāhilelerin Muḥammed bin Mesleme *raḳıya’llāhu ‘anh* girifte-i dest-i ḥaḳ-perest idüb Bilāl bin Ribāḥ ve ‘Osmān bin Ṭalḥa-i Ḥacebī *raḳıya’llāhu ‘anhümā* dü-cānibden rikāb-ı ḳamer-sīmālarına dü-keveb-i pūr-ziyā gibi destsā-yı ta‘zīm olmuşlar idi. Ḥazret-i Şiddīḳ-i Ekber ve Üseyyid bin Ḥuzayr *raḳıya’llāhu ‘anhümā* ol metn-i metīn-nüşḥa-i dīnūñ yemīn ü yesārında şüret-nümāy-ı ḥāşıye-i celāl olmuşlar idi.

beyt

ای خوش آن سرزمین که منزل اوست
جلوه کاه گزار محمل اوست²⁵³⁷

[T2-323b] Ol kevebe-i āsumān-āşūbla müteveccih-i ḥarem-ḥāne-i Kirdigār [T1-216b] olduġlarında melā-i a‘lā-yı ḳudsiyān nūr-merḳa²⁵³⁸ ile şūr-endāz-ı mecāmi‘-i heft-āsumān [A-145b] oldılar ki,

²⁵³⁴ Eğer sen bugün Handeme’de olsa idi, Safvan ile İkrime kaçtıkları zaman, Ebū Yezīd de yetimli kadın gibi ayakta duruyordu, müslümanlar da onları karşıdılar. Bütün bilekleri ve başları keserler, öyle bir vururlar ki sadece mırıltısı duyulur. Onların arkamızda göğüsten çıkan homurtu şeklinde sesleri vardır. Artık bugün bir kelime bile söyleme. Öztürk, *age*, C.4, s. 99.

²⁵³⁵ Yücelik sancağını Mekke’ye dikti. Mekke’yi yeni güçlü devletin sikkesi yaptı.

²⁵³⁶ maḥzūn-ı A, E, M, Ş, T2; maḥzen-i T1

²⁵³⁷ O ne güzel yerdir ki onun menzili mahfesinin geçişinin görünme yeridir.

*beyt*²⁵³⁹

در تمنای توای قبله ارباب نیاز

کعبه سرکشته تراز سنک فلاخن شده است²⁵⁴⁰

hazret-i fahrü'l-enbiyâ *şalla'llāhu aleyhi ve sellem* sūre-i mübāreke-i *innā fetahñāy* kırā'at-ı leyyine ile şu'le-i şem'a-i²⁵⁴¹ zebān iderek tā dāmen-i 'arşa-i Hacı'n'da girīban-ı Bābü's-selām'a dek tarafına şaff-beste-i intizār-ı selām olan ebrār-ı melā'ik-şümārı maṭmaḥ-ı²⁵⁴² eşī'a-i selām iderek ve şufūf-ı mertebe-i aşhāb daḥi kafā-yı seyyidü'l-enāmdan *عليك عون الله* ey ḥabīb-i Ḥudā ve ey nūr-ı çeşm-i enbiyā şadāsını āmiḥte-i tesbīḥ-i sükkān-ı semevāt iderek kevkebe-i peygām-berāne ile āgūş-ı iḳbāl-i Bābü's-selām'a dāḥil olub şāh-bāz-ı nazarları āşiyāne-i bülend-āsītāne-i [E-155b] rahmet ya'ni beyt-i 'anberīn-kisve-i vālā-menzilete müte'allik olduḡda medd-i ḳāmet-i tekbīr buyurdılar. 'Āmme-i müslimīn daḥi bi'l-ittifāḳ bir gūne tevşīḥ-i zemzeme-i tekbīr eylediler ki gulḡule-i gul-bang-ı eşvāt ṭabaḳāt-ı heft-gāne-i semevātı lerzenāk eyledi. İttifāḳ-ı e'imme-i siyer *rahimehümü'llāh* üzre bī-pūşiş-i iḥrām rākiben taḳdīm-i ṭavāf-ı Beytü'l-Ḥarām ve kūşe-i miḥcen-i mütyemmenleriyle süveydā-yı ḳalb-i 'ālem gūşvāre-i bānū-yı Ḥarem ya'ni ḥacer-i esved-i mükerreme edā-yı lāzıme-i istilām buyurduḡdan soñra āyet-i rahmetāsā sāḥa-i Ḥarem-i Rabbāniye nāzil oldılar.

beyt

Ḳudūmuñla yine oldı füzūn ey server-i 'ālem²⁵⁴³

Ziyā-yı dīde-i Ka'be şafā-yı sīne-i zemzem

Sīret-i İbn Hişām'da²⁵⁴⁴ Bin 'Abbās *radıya'llāhu anhümādan* mervīdür ki hazret-i fahrü'l-mürselīn işāret-i Rūḥu'l-Emīn'le ḥavālī-i Ḥaremu'llāhı²⁵⁴⁵ mürāyā-ı ḳulüb-ı şāfiyeye [T1-217a] ĩrās-ı jeng-i²⁵⁴⁶ küdürāt²⁵⁴⁷ eyleyen vesāvis-i şeyṭānī

²⁵³⁸ ḳudsiyān-ı nūr-merḳa A; ḳudsiyān bu zemzeme M, T1, T2, E, Ş

²⁵³⁹ beyt M, E, Ş, T1, T2, A'da yok.

²⁵⁴⁰ Ey niyaz ehlinin kiblesi (olan Hz. Muhammed) seni selamlamaktan sapan taşlar Kab'nin başını döndürdü.

²⁵⁴¹ şem'a-i A, E, T1, T2, Ş; M'de yok.

²⁵⁴² maṭmaḥ-ı M, E, T1, T2; maṭḥ-ı A

²⁵⁴³ Ḳudūmuñla yine oldı füzūn ey server-i 'ālem A, E, T1, T2, Ş; Ḳudūmuñla fūrüzān oldılar ey server-i 'ālem M

²⁵⁴⁴ sīret-i İbn Hişām'da A, E, T2, Ş; siyer-i İbn Hişām'da M, T1

²⁵⁴⁵ Ḥaremu'llāhı A; Ḥarem-i İllāhī'de M, E, Ş, T2; T1'de yok.

²⁵⁴⁶ jeng A, T1, E, Ş; reng M, T2

²⁵⁴⁷ küdürāt A; küdürēt M, T1, T2, E, Ş

şeklinde ālūde-i rūsūm-ı bed-nümāy-ı şirk eyleyen kālbūd-i tehī-mağz-ı aşnām-ı bed-endām izālesine ihtimām buyurdılar. Cehele-i şüret-perest-i Ẕureyş [T2-324] şahn-ı Harem-i muhteremde mevāzi^c-i ‘adīdeye a‘dād-ı eyyāme-i [M-263] mürā‘at-ı²⁵⁴⁸ muvāfaqat kaşdıyla üç yüz altmış ‘aded hācer ü şecerden tırāşīde aşnām-ı²⁵⁴⁹ kerihü’l-ecsām nasb idüb aqđām-ı āhenīnlerine şukbe-i şahre-i metīn üzre raşāş u üsrüb ü nuhāsla istiḥkām virmişler idi. Hāzret-i faḥrū’l-enām ‘aleyhi’ş-şalātü ve ‘selām²⁵⁵⁰ ve ‘āyetin naqş-ı kitābe-i zebān iderek yed-i mübāreklerinde olan nīm-çüpe ile sīnesine işāret işāret buyurdıkları kafāsı üzre ve kafāsına işāret buyurdıkları [Ş-233b] sīnesi üzre ḥod-be-ḥod [A-146a] ḥāk-i hevāna ḡaltān olurdu.

beyt

بسترد ز اشكال اباطيل حرام را

پرداخت ز اصنام حرمخانه حق را²⁵⁵¹

Mervīdür ki ol cemād-ı²⁵⁵² bī-imdāddan mażanne-i taşarruf u tevaḳḳu‘-ı sevāb u ‘iḳāb idenlerüñ şūrābe-i itikādların tağyīr için kūşe-i kemān-ı mu‘teberleriyle ḥalka-i dīdelerin ḥalīde iderler idi. Esāf u Nā’ ile nām iki şanem-i girān-sāye-i bed-heykel ki şükala-yı şāmit-i nā-mündefi‘ gibi biri Şafā ve biri Merve’ye lenger-endāz-ı istikrār olmuşlar idi. Anları daḡi tu‘me-i tebezīn-i taḥḳīr eylediler ancak [E-156a] ḳārūre-i mücellādan sāḡte Hūbel-i a‘lā nām şanem-i a‘zam-ı Huzā‘a ki bālā-yı beyt-ı²⁵⁵³ ‘ulyāda kābūs mişāl pā-beste-i temekkūn²⁵⁵⁴ idi. Anuñ kesr ü izālesine bāzū-yı [T1-217b] insānī nā-resā olmaḡın,

beyt

Naḡl-i riyāz-ı kerem sebze-i bāḡ-ı İrem²⁵⁵⁵

Burc-ı meh²⁵⁵⁶-i lev keşf-i dürc-i dürr-i lā-fetā

²⁵⁴⁸ mürā‘at-ı M, T1, E, T2, Ş; A’da yok.

²⁵⁴⁹ aşnam M, T1, E, T2, Ş; eşnāf A

²⁵⁵⁰ Ve dedi ki: “Hak geldi, bātıl yok olup gitti. Çünkü bātıl yok olup gitmeye mahkūmdur. İsrā Süresi:

81

²⁵⁵¹ Harem’deki faydasın şekilleri kazıdı, Allah’ın evini (Kabe’yi) putlardan temizledi.

²⁵⁵² cemād-ı A, M, E, T2, Ş; cemāl-i T1

²⁵⁵³ beyt-i A, E, Ş, T2; M, T1’de yok.

²⁵⁵⁴ temekkūn A; temkīn M, T1, T2, E, Ş

²⁵⁵⁵ İrem A, M, Ş, T1, T2; kerem E

²⁵⁵⁶ meh M, T1, T2, Ş; māh A, E

ya'ni cenāb-ı 'Aliyyü'l-Murtaẓā *kerrema'llāhu vechehü* pīşgāh-ı nebevīde ḥamdāde-i kāmēt-i niyāz oldı ki ḥāṭib-i ma'bed-i 'illiyīn *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* ḥazretleri minber-i dūş-ı [T2-324b] rızālarına şu'ūd ve ol şüret-i ğalaṭ-endāz-ı bī-me'ālī şaḥīfe-i işbātdan nā-būd eyleyeler. Ḥazret-i şadr-nişīn-i vālā-temkīn-i nübüvvet *'aleyhi efḍalü't-taḥiyyat* yā 'Ali bār-ı girān-emānet-i kübrā vü risālet-i 'uzmā taḥammülüne dūş-ı velāyetünde yārā-yı iktidār yokdur. Sen benüm maş'ad-ı kitfūme irtikā eyle diyüb bālā-yı ṭübā-endāz-ı melā'ik-güzārlarına kisve-pūş-ı inḥinā oldılar.

*beyt*²⁵⁵⁷

Metāc-ı dūş-ı kerāmet raḍīc-i²⁵⁵⁸ şīr-i Ḥudā

Sebū-yı sırr-ı ḥaḳīkat 'Ali veliyyu'llāh

Cenābları imtişālen li-emri'l-ālā gencīne-i mühr-zede-i nübüvvet *'aleyhi efḍalü't-taḥiyyat* ḥazretleriniñ dūş-ı gül-pūş-ı raḥmet-cūşları üzre²⁵⁵⁹ vażc-ı ḳadem-i sa'ādet-i tev'em eyledükde temāmī-i mü'teberāt-ı mü'ellifātda mestūr oldı ğı üzre bāşıra-i zāhir-bīn-i Ḥayderī'den estār-ı ḳanāṭır-ı²⁵⁶⁰ eyāvīn-i ğayb ber-endaḥte oldı. Ser-ḥayl-ı enbiyā *'aleyhi efḍalü't-teḥāyā* ḥazretleri pürsān oldılar ki yā 'Ali كيف تراك قال على كرم الله وجهه ارانى كان الحجاب قد ار تفعت وانى لوشنت انلت الى افق السماء فقال رسول الله صلى الله عليه طويبك تعمل للحق وطوبى لى ان اعلم للحق ekşer-i mü'ellefāt-ı siyerde [M-264] bu vechile ta'alluḳ-kerde-i çeşm-i idrākdür ki ḥazret-i faḥrū'r-rüsül *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* ya'ni²⁵⁶¹ yā 'Ali kendüñi ne ḥāletde [A-146b] görürsün diyü pürsende-i [T1-218a] ḥāl olduḳda yā Resūla'llāh gūyā ki ser-i devlet-perverüm hem-rütbe-i ḳandīl-i sāk-ı 'arş olub her neye itāle-i dest-i rağbet eylesem bī-külfe-i zaḥmet āmāde-i²⁵⁶² destgāh-ı ḥuşul görünür didi. Cenāb-ı ḥayrū'l-enām *'aleyhi's-şalātü ve's-selām* buyurdılar ki yā 'Ali zihī sa'ādet saña ki kār-ı Ḥaḳ işlersin ve zihī sa'ādet baña ki bār-ı Ḥaḳ çekerüm.

*beyt*²⁵⁶³

İder fikri 'aşıkları bī-ḳarār

²⁵⁵⁷ beyt A, M, Ş; nazm T1; şīr E; T2'de yok.

²⁵⁵⁸ ezī-i, Gültekin, s. 428.

²⁵⁵⁹ üzre A, M, E, Ş; T1, T2'de yok.

²⁵⁶⁰ ḳanāṭır-ı A; ḳanāṭır-i M, T1, T2, E, Ş

²⁵⁶¹ ya'ni M, E, T1, T2, Ş; A'da yok.

²⁵⁶² āmāde-i A, E, M, T1, Ş; T2'de yok.

²⁵⁶³ beyt A, M; meşnevī E; şīr Ş; T1, T2'de yok.

Hoşā²⁵⁶⁴ ‘izz ü cāh u hoşā kār u bār

Zihī cāh u devlet zihī ‘izz ü fer

Bu ma‘nāya ṭākāt getirmez beşer

*naẓm*²⁵⁶⁵[T2-325a]

مسیح از آید بچرخ بلند

علی شد زکتف نبی بهر مند

بجایی رسانید از قدر پای

که از دست قدرت سرشتش خدا²⁵⁶⁶

Raḳam-zede-i rivāyet-i şaḫīḫatü’l-esānīddür ki bālā-dest-i ma‘ārik-i [E-156b] heycā cānib-i ‘Aliyyü’l-Murtaẓā *kerrema’llāhu vechehü* işāret-i seyyidü’l-enām ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām ile bām-ı²⁵⁶⁷ Beytü’l-Ḥarām’a pā-güzār-ı [Ş-244a] istihkām olan Hübel-i a‘lā nām şanemi rānde-i ‘ibādetkede-i ḳudsiyān olan iblīsāsā ser-pençe-i taḫkīr ü tenkille nigünsār-ı ḫāk-i hevān itdükden şoñra rüy-ı zemīne nüzül-i tedrīci beden-i muḳaddes-i sulṭānü’l-ebrāra bā‘iş-i imtidād-ı āzār olmaḳ vehminden te’eddüben ḫizā-i mīzābdan sāḫa-i zemīne pertāb eylediler. Pergār-ı ḳademleri çākerde-i şafḫa-i ḫāk olduḳda şīşe-i la‘līn-dehānlarından nīm-ğonce-i tebessüme güşāyiş virdiler. Cenāb-ı sulṭānü’l-mürselīn *şalla’llāhu aleyhi ve sellem* sebab-i tebessümden istintāḳ buyurduḳlarında ‘Aliyyü’l-Murtaẓā bāst-ı pāsuḫ-ı şekkerīn eyledikler ki yā Resulu’llāh böyle maḳām-ı ref‘den pertāb itmiş iken yine pāyum ḫālīde-i renciş-i [T1-218b] āzār olmadığına tebessüm eyledüm. Faḫrū’l-enām ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām buyurdılar ki yā ‘Ali saña elem ü āzār ne vechile ferce-yāb-ı medḫal-i işābet olmaḳ ihtimāli var ki seni ref‘ eyleyen ve inzāl eyleyen Cibrīl-i Emīn ola füşehā-yı siḫr-āferīn-i vaḳden birisi münāsib-i maḳām bu cevāhir-i ābdārı pīrāye-i silk-i nizām itmegin teberrüken ve vişāḫu’ş-şadr-ı eser ḳılındı.

*şīr*²⁵⁶⁸

قیل لی قل لعلی مدحا

ذکر یحمد نار موصده

قلت لا قدر فی مدح امری

²⁵⁶⁴ hoşā A, T2, Ş, E, T1; M’de yok.

²⁵⁶⁵ naẓm M; meşnevī E; Ş, T1, T2, A’da yok.

²⁵⁶⁶ Hz. İsa göğün en üstüne çıksa da Hz. Ali Hz. Muhammed’in omuzundan hisse aldı. Allah’ın kudret eliyle yaratılıştan ayağı böyle bir değere ulaştı.

²⁵⁶⁷ bām-ı A, T2; bāb-ı M, E, Ş; (?) T1

²⁵⁶⁸ şīr A, E; naẓm M; Ş, T1, T2’de yok.

ضل ذواللب الى ان عبده
والنبي المصطفى قال لنا [T2-325b]
ليلة المعراج لمصعده
وضع الله بظهي يده
فاحسن القلب ان قد برده
وعلى واضع اقدامه
في محل وضع الله يده

Mervīdür ki Hübel nām timsāl-i bī-me'al düzd-i rū-siyeh gibi üftān ü hāk-i hevāna ğaltān olıcağ Ĥazret-i Zübeyr *rağıya'llāhu 'anh* Ebī Süfyān'a yā Ebā Süfyān rūz-ı Uğud'da vücūd-ı bī-sūdın zebān-güzār-ı²⁵⁶⁹ fahr ü mübāhāt itdigün Hübel-i esfel ne haqāretle leked-hürde-i dest-endāz-ı қаzā [M-265] vü müteferriku'l-a'zā oldıgım temāşāgeh-i çeşm-i 'ibret-bīn ider misin diyü ma'ān-ı nükte-i cigerdüz itmege der-kār oldı. Ebū Süfyān cevābında didi ki yā Zübeyr min-ba'd terk-i tevbīh eyle ki eger İlāh-ı Muḥammed'den ğayrı İlāh-ı āḥer²⁵⁷⁰ olsaydı bu zuhūrātuñ 'aksi cilveger-i mir'āt-ı huşul olurdı didi. Mervīdür ki ḥazret-i fahrü'l-enām *'aleyhi's-şalātü vesselām* 'Osmān bin Ebī Ṭalḥa-i Ḥacebī²⁵⁷¹ *rağıya'llāhu 'anha* miftāḥ-ı beytü'l-atīki āverde-i pīşgāh-ı 'izzetleri itmekçün işāret buyurdılar. Ol kilīd-i gencīne-güşā-yı rahmet ki ārzū-yı devlet-i [T1-219a] mesāsıyla dest-i rıdvān giriftār-ı lerze-i reşkdür. 'Osmān Ḥacebī *rağıya'llāhu 'anh* müteveccih-i devlet-serāy-ı İslām olduğdan şoñra māderi [E-157a] Selāfe binti Sa'd'a bāzū-bend-i sā'id-i taşarruf olmuş idi. Ferzend-i sūtüde-gevheri 'Osmān fermān-ı peyğam-berī üzre māderinden istihkār olduğda teslīminde estār-ı imtinā'a tevārī idicek ḥazret-i seyyidü'l-mürselīn *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* te'kiden li-emri Ḥazret-i Şiddīk-i Ekber ü Fārūğ-ı A'zām *rağıya'llāhu 'anhümā* cenābların irsāl eylediler. Āḥir Sülāfe teslīminde bālig-i derece-i ıztırār olıcağ kām u nā-kām yine ferzend-i necībi 'Osmān'a teslīm eyledi. [Ş-234b] Meclis-i muḥaddese İşāl idüb cenāb-ı seyyidü'l-enām [T2-326a] cānib-i 'Osmān'a²⁵⁷² dest-efrāz-ı muḥālebe olub 'Osmān daḥi teslīme tebādür eşnāsında cenāb-ı 'Abbās ḥazret-i ḥayrū'n-nāsa teḳarrüb idüb yā Resūla'llāh siḳāye-i zemzem müsellemin-i

²⁵⁶⁹ güzār-ı A, E, M, T1, Ş; güdāz-ı T2

²⁵⁷⁰ āḥer A, E, Ş, T1, T2; M'de yok.

²⁵⁷¹ Ḥacebī A, E, T2; T1, Ş; M'de yok.

²⁵⁷² teslīm eyledi meclis-i muḥaddese İşāl idüp cenāb-ı seyyidü'l-enām cānib-i 'Osmān'a A, E, Ş, T1, T2; M'de yok.

taşarruf-ı Benî Hâşim olduğu gibi hicâbetü'l-ḥarām daḥi bu dā'ī-i kemterine kınā'ı beşere-i iftiḥār buyurulmaḥ niyāz iderüm didi. Maḳāl-i 'Abbās 'Oṣmān'ıñ ḳārüre-i şimāḥını daḳḳ idicek tereddütle teslīm-i miftāḥdan dest-i muṭāva'atın keşide eyledi. Seyyidü'l-enbiyā tekrār dest-efrāz-ı taleb²⁵⁷³ olub 'Oṣmān daḥi tekrār teslīm şadedinde iken yine cenāb-ı 'Abbās'ıñ pāye-i merḳāt-i recāyı meşennā itmesi yine 'Oṣmān'ıñ medd-i²⁵⁷⁴ mevce-i dest-i²⁵⁷⁵ teslīminde şūret-i cezr zuhūrda²⁵⁷⁶ bādī olıcaḳ āyīne-i cebīn-i [A-147b] nebevī şikenzār-ı renciṣ-i teḡayyür olub buyurdılar ki yā 'Oṣmān, Allāh ve Resül'üne İmān getürdüñ ise teslīm-i miftāḥda sālīk-i girīve-i tevaḳḳuf olma. Bu mertebeden şoñra 'Oṣmān²⁵⁷⁷ خذ بالامانه يا رسول الله diyüb dest-i mu'cize-perdāzlarına teslīm eyledi. Ḥazret-i emīnü'n-nübüvvetü'l- [T1- 219b] kübrā 'aleyhi efḍalüt-teḡāyā bāb-ı āsumān-mesās-ı raḥmet-esāsına zebān-ı miftāḥla tilāvet-i āyet-i feth buyurduḳda cenāb-ı Fārūḳ-ı A'zām'la 'Oṣmān bin Ebī Ṭalḥa raḍıya 'llāhu 'anhümāyı muḳaddem bıtāne-i ḥāne-i Yezdānī'ye müraḥḥaş-ı duḡül buyurub ḥātır-ı mü'minīne mütemeşşil olan evsāḥ-ı suver-i māsivā-miṣāl şaḥāyif-i dīvār-ı beyt-i Rabbānī'ye mütemeşşil²⁵⁷⁸ olan şuver-i reng-ā-rengüñ ve temāşil-i gūn-ā-gūnı bi'l-cümle sütürde-i meḥekk-i ihtimām eylediler. Ba'dezīn miḥmān-ı muḥteremterin-i²⁵⁷⁹ ḥānvāde-i āferiniş şalla 'llāhu 'aleyhi ve sellem ḳalb-i mevcūdāt ve ḳible-i kā'ināt ya'ni ḥalvet-kede-i ḥāşşu'l-ḥāşş-ı [M-266] 'ālem beyt-i mükerrem derünına nūr-ı şātıḳ-ı hüda gibi feyz-endüz-ı teşrif olub dü-rek'at şalāt-ı taḥıyye-i taḥrīme bend-i niyyet oldılar. Bir müddet daḥi ol [E-157b] vaḥdet-ḥāne-i şāf-ittişāf-ı ḥaḳıḳatde müteveccih-i miḥrāb-ı 'ibādet olub kilīd-i ḥizāne-i [T2-326b] beyt-i Rabbānī'yi yed-i mü'eyyedlerinde cilveger-i āfitābāsā maşrıḳ-ı bāb-ı sa'ādetden sātı' oldılar. Ol esnāda beyt-i siyeh-ḳabā-yı zemzem zīr-zebān-ı ḥāl-i mīzābla²⁵⁸⁰ bu beyti müterennim oldı ki

beyt

دلم خزانه اسرار بود ودست قضا

²⁵⁷³ taleb A; maṭlab M, T1, T2, E, Ş

²⁵⁷⁴ medd-i A, E, Ş, T1, T2, Ş; yed-i M

²⁵⁷⁵ dest-i A, E, M, Ş, T1; T2'de yok.

²⁵⁷⁶ zuhūrda A; zuhūrına M, T1, T2, E, Ş

²⁵⁷⁷ Ey Allah'ın Resülü emaneti al.

²⁵⁷⁸ mütemeşşil M, E; mersüm T1, T2, Ş; A'da yok.

²⁵⁷⁹ muḥteremterin A, T2, T1; muḥteremin M, E, Ş

²⁵⁸⁰ mīzābla A; mīzābda M, T1, T2, E, Ş

درم ببست وکلیدم بدستانی داد²⁵⁸¹

Mervîdür ki hâzret-i seyyidü'l-mürselîn 'azâdeteyn-i bâb-ı mu'allâyı girifte-i yed-i mü'eyyed buyurduklarında cenâb-ı 'Aliyyü'l-Murtażâ *kerremâllahu vechehü yâ Resûla'llâh tefvîz-i hicâbet-i beytle Ehl-i Beyt medâric-i itibâra i'lâ buyurılsa münâsib degül midür diyü mizmâr-ı 'arza şevk-i bâre-i maqâl idüb²⁵⁸² 'Osmân bin Ebî Talha dahî cânib-i miftâha itâre-i nigâh-ı hasret itmek hâletlerinde idi ki nâ-gâh berîd-i reh-girâ-yı 'illiyî'n ya'ni hâzret-i Cibrîl-i Emîn dîvân-hâne-i ezeliyyü't-tevkîc-i hudâvendîden berât-ı ebediyyü'n-naqş-ı İŞâliyle Benî Talha tâ-be-kıyâmet hâcib-i perde-serây-ı Rabbânî ta'yîn olunmak ta'alluğ-kerde-i şamedânî oldıgın iş'âr itmegin hâzret-i fermân-revâ-yı ins ü cänn *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* [Ş-235a] tebessüm-künân-ı خذها يا نبي طلحة خالدة بالدة لاينز عهائكم الا ظالم باعثمان مامايسل اليكم من هذا البيت بالمعروف²⁵⁸⁴ maqâl-i hikmet-me'âliyle dest-i emânet-kâr-ı 'Osmânî'ye tefvîz buyurdılar. Mervîdür ki 'Osmân bin Ebî Talha hıdmet-i 'aliyye-i fahrü'l-enâmdan ihtiyâr-ı müfârağat itmemegin ol miftâh-ı mısbâh-fürüğü birâderi Şeybe *radıya'llâhu 'anhüñ* dest-i isti'dâdına teslîm itmegin ile'l-ân ümenâ-yı İlahî olan Benî Şeybe bin Ebî Talha'nuñ dest-i iftihârlarına säye-küsterdür فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ²⁵⁸⁵ Vâkı'ca [T2-327a] düvel-i şâlifeden kaç-ı nazar zuhûr-ı nûr-ı İslâm'dan berü memâlik-i İslâmiyye'de 'Arab u 'Acem ü Hind ü Rûm u Tatar u Özbek ve sâ'ir zamâyim-i²⁵⁸⁶ memâlik-i İslâmiyye'de fermân-revâ olan²⁵⁸⁷ mülûk-ı şuverî vü selâṭin mecâzî silsileleri hînen-fehînen berîde-i mıkrâz-ı inqırâz olub ne ensâb u a'kâblarından ve ne tefvîz-kerde-i nerât-ı bî-şebâtları olan münâşib ü a'mâlden²⁵⁸⁸ [E-158a] âşâr be-dîdâr degüldür ammâ berât-ı Rabbü'l-âlemîn ve işâret-i seyyidü'l-mürselîn ile hıdmet-i hicâbet-i beyt-i İlahî'ye müte'ayyin²⁵⁸⁹ olan*

²⁵⁸¹ Gönlüm sırların hazinesi oldu ve kazanın eli kapımı kilitledi ve ve kilidimi dosta verdi.

²⁵⁸² şevk-i bâre-i maqâl idüp M, E, T1, Ş, T2; şevk idüp A

²⁵⁸³ Allah emanetleri; görev ve sorumlulukları ehline vermenizi emr eder. Nisâ Sûresi: 58.

²⁵⁸⁴ Ey Ebü Talha oğulları! Emaneti kıyamete kadar sizde kalmak üzere alın; hicâbeyi sizden ancak zalimler geri alır. Ey Osman, Allah bu hizmeti yapma görevini size nasip etti. Meşru olarak buradan elde edeceğiniz her şey size aittir.

²⁵⁸⁵ Ey basiret sahipleri, ibret alın! Haşr Sûresi: 2.

²⁵⁸⁶ memâlik-i İslâmiyye'de 'Arab u 'Acem ü Hind ü Rûm u Tatar u Özbek ve sâ'ir zamâyim-i A, E, T2, Ş; M, T1'de yok.

²⁵⁸⁷ 'Arab u 'Acem ü Hind ü Rûm u Tatar u Özbek ve sâ'ir zamâyim-i memâlik-i İslâmiyye'de fermân-revâ olan A; meâlik-i İslâmiyye'de fermân-revâ olan M, E, Ş

²⁵⁸⁸ münâşib ü a'mâlden A, M, Ş, T1, T2; a'mâl ü menâşibden E

²⁵⁸⁹ müte'ayyin M, T1, E, T2, Ş; mu'ayyen A

Benî Talha ile'l-ân teğayyür ü tebeddülden me'mün ve inkıraz u intikâlden maşûn olmaları vâkı'â aşhâb-ı hayret ü başirete hisşe-gîr-i itibâr olıcağ [T1-220b] maħalldür. Tabakât-ı Bin Sa'd'da nigâşte-i yerâ'a-i ta'cyındür²⁵⁹⁰ ki 'Osmân bin Ebî Talha *radıya'llâhu 'anh* feth-i bâb-ı rivâyetdür ki bād-ı müşk-bîz-i²⁵⁹¹ bi'şet henüz tefriķ-i şehâb-ı şakîlü'l-cirm-i [M-267] cāhiliyyet itmezden muqaddem yevmen-i işneyn u hamîsde züvvâr-ı Kureyş için kufi-i sîmîn-kilîd-i Yezdânî mânende-i deriçe-i şubh meftûh kılinmak mu'câd idi şehriyâr-ı hıttâ-i risâlet '*aleyhü's-şalâtü ve's-selâm*ün küşe-i şukka-i da'vetlerinüñ hilâl-i nev-fürügâsâ evâ'il-i tulû'ı ve hâksârân-ı Kureyş'ün daħi işâre-i gubâr-ı inkârla setr-i²⁵⁹² envâr-ı nübüvete güşîşleri esnâsında idi ki birgün yine ber-tarıķ-i i'tiyâd bâb-ı sa'âdete güşâd virmiş idüm. Nâ-gâh hazret-i fahrü'l-enbiyâ miyâne-i nâsda dâhil-i halvet-hâne-i feyz-âbâd-ı 'inâyet olmağa müteveccih oldılar. Ben taķazâ-yı güneh-i cāhilâne ile şüret-nümây-ı gîlzet ü pâ-füşürde-i muvaķķıf-ı mümâna'at oldum. Cenâb-ı mekârim-sirişleri sâlik-i meslek-i hilm olub ibrişim-i mülâyim-târ-ı güftarı bu vech üzre piçide-i çerha-i zebân buyurdılar ki yâ 'Osmân [A-148b]²⁵⁹³ لعلك سرى هذا المفتاح يوما بيدي اضعه حيث شئت bu kelâmdan çeşme-i zamîrüm ser-cüş-ı ta'accüb olub [T2-327b] meger ol zemân silsile-i saht-girih-i Kureyş münħall-i nâhun-ı züll ü zevâl olalar didüm. Cevâbında لا بل²⁵⁹⁴ genc-hâne-i meleküt²⁵⁹⁵ oldılar. Lâkin kelâm-ı mu'ciz-nizâm-ı Muħammedî mânend-i nişâl-i ciğerdüz nîm-hedef-i zamîrümde cây-gîr olmuş idi. Tâ ki rüz-ı fethde hıdîv-i hıttâ-i kerem *şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem* hazretleri²⁵⁹⁶ خذوها يا بنى طلحه maķâliyle baña teslîm-i miftâh buyurub huzûr-ı sa'âdetlerinden [T1-221a] taķlîb-i rüy-ı mu'âvedet²⁵⁹⁷ eyledigümde tekrâr yine medd-i rişte-i da'vet buyurub buyurdılar ki yâ 'Osmân ķable'l-hicret tākçe-i sâmi'aña âvihte eyledigüm ķandîl-i maķâl 'acabâ henüz zücâce-i hâfızañda²⁵⁹⁸ fîrüzân mîdur yoħsa küşte-i tünd-

²⁵⁹⁰ ta'cyındür A; yakındür M, T1, T2, E, Ş

²⁵⁹¹ müşk-bîz-i M, E, Ş, T1, T2; müşk-bîn-i A

²⁵⁹² setr-i A, E, Ş, T1, T2; ser-i M

²⁵⁹³ Ey Osman, ümit ederim ki, bir gün gelecek sen, beni bu anahtarı elde etmiş ve istediğim yere koymakta, arzu ettiğim kimseye vermekte serbest olacağım bir mevkiide bulursun.

²⁵⁹⁴ Hayır, belki mamur ve azizi olurlar.

²⁵⁹⁵ genc-hâne-i meleküt A; künc-i halvet-hâne-i meleküt M, E, Ş

²⁵⁹⁶ Ey Talha oğulları bunu alın.

²⁵⁹⁷ mu'âvedet A, E, T1, Ş; M, T2'de yok

²⁵⁹⁸ hâfızañda A; hâfızañuzda M, T1, T2, Ş

bād-ı nisyān oldu mı ben daḥi der-sā'at-i cerīde-i evkāt-ı güzeşteme idāre-i²⁵⁹⁹ nazra-i tefakḫud eyledigimde nā-gāh *سرى هذا المفتاح يوما بيدى اضعه حيث شئت* gevher-pāresi kūşe-i ḥazīne-i ḥāfızamda²⁶⁰⁰ [Ş-235b] çeşm-i [E-158b] şu'ūruma te'alluḫ idicek bī-iḥtiyār *eşhedü enneke Resūla'llāh* diyüb ḳadem-i 'arş-sāyelerine rūymāl eyledüm. Mu'teberāt-ı mü'ellefātda ḳalem-zede-i tedḳīḳdür ki e'imme-i dīn *rahimehümü'llāhü ecmā'in* feth-i girībān-ı ma'mūre-i Ümmü'l-Ḳurā maddesinde mesālik-i iḥtilāfa sālik olub ba'zıları daḥi şulḥen ve ba'zı-ı āḥer 'unveten meftūḫ olmaḫ cānibine zāhib olmuşlardur. Menşe'-i ihtilāf bu reh-güzerdendir ki muḳātele-i Ḥandeme'ye istimsāk idenler 'unveten tefḫi cānibin terciḥ ve ba'zılar daḥi ḳable'd-duḥūl *من دخل دارى سفيان* hadīs-i emān-baḫşı vesātatıyla taḫaḳuḳ-ı²⁶⁰¹ şulḫi ḫarafın²⁶⁰² taşḫīḫ buyurmuşlardur. Ešnā-yı tesvīdde bir düzişe-i ḡarībü'l-ḥüsn-i ḫayāl-şikāf revzene-i zamīr-i müsevvid-i kesr ya'ni Nābī-i ḫaḳīrden çehre-nümā olmaḡın küstāḫāne zīr-i āzār-ı ta'bīrde āverde-i şebistān-ı suṫūr ḳılınmaḡa cesāret olunmuşdur ki 'ādetā fütūḫāt-ı İslāmiyye yā şulḥen yā 'unveten vāḳi' olagelüb miyānede resm-i tezadd olmaḡla lābüdd iki ḫāletden birisi üzre şüret-yāb olmaḫ emr-i zārūrīdür ve aḫadühümānuḥ taḫḳīḳi [T1-221b] āḫirī menāfīdür [T2-328a] ammā belde-i mübāreke-i Mekke ki ḫarem-i rabbü'l-'ālemīn ve eşref-i bilād-ı rüy-ı zemīn olmaḡla [A-149a] fethi daḥi ekber-i fütūḫāt u a'zam-ı vāḳi'āt oldıḡı cāy-ı kelām degüldür ve ehemmi-umūr-ı bi'setden oldıḡı daḥi bī-iştibāhdur. Be-taḫşīş ki fātiḫi daḥi seyyidü'l-aşfiyā ve senedü'l-enbiyā Ḥazret-i Muḫammed Muştafā *şalla'llāhu aleyhi ve sellem* olmaḡla şeref-i feth ü şeref-i fātiḫ ü şeref-i meftūḫ ictimā'ı iḳtizā-yı şüret-i imtiyāz itmegin bu feth-i celīl fütūḫāt-ı uḫrāda müteşavver olmayan şüretin müteḫālifini iştimālle a'lā-yı derecāt-ı imtiyāzda cilveger ḳılınmaḫ şīve-i ḫafiyye-i taḳdīrden müsteb'id degüldür *va'llāhu te'ālā a'lem*²⁶⁰³

²⁵⁹⁹ idāre-i A; i'āde-i M, T1, T2, E, Ş

²⁶⁰⁰ kūşe-i ḥazīne-i ḥāfızamda A, M, Ş, T1, T2; E'de yok.

²⁶⁰¹ taḫaḳuḳ-ı A; taḫḳīḳ-i T1, E, T2, Ş; M'de yok.

²⁶⁰² ḫarafın A, E, Ş, T1, T2; M'de yok.

²⁶⁰³ va'llāhu te'ālā a'lem M, T2; vallāhu a'lem bi's-şavāb E; Ş, T1, A'da yok.

9. SONUÇ

Zeyl-i Siyer-i Veysî, klasik edebiyatımızın usta şair ve münşilerinden Urfalı Yusuf Nâbî'nin Alaşehirli Veysî'ye zeyl olarak yazdığı mensur eseridir. Edebî ve dinî açıdan önem arz eden eser çokça okunmuş ve teveccüh görmüştür.

Bu eser, asıl ismi *Zeylü's-Siyer-i Nebevî* olmasına karşın zeyl olarak yazıldığı *Siyer-i Veysî*'ye nisbetle *Zeyl-i Siyer-i Veysî* ismi ile meşhûr olmuştur. Kütüphanelerde bulunan yazma nüsha sayısının fazlalığı esere verilen önemi göstermektedir.

1095/1684'te İstanbul'da yazılmaya başlanan bu hacimli eser, Veysî'nin bıraktığı kısımdan -yani Gazve-i Benî Kaynuka'nın anlatımı ile- başlar ve Mekke'nin Fethi'nin anlatımıyla son bulur. Hz. Muhammed'in savaşları, izdivaçları, kimi ayetlerin iniş şekilleri, doğumlar vb. olaylar kronolojik bir şekilde anlatılır.

Nâbî eserinde kaynak olarak ilk dönem siyer örnekleri başta olmak üzere muteber siyer kitaplarını, *Kur'an-ı Kerîm*'den sonra ikinci temel kaynak kabul edilen *Kütüb-i Sitte*'deki hadis kitaplarını, yer yer Hanefî ve Şâfi'î fıkıhına ait eserleri ve kimi tarih kitaplarını kullanmıştır. *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'de ismi verilen kaynaklar, eserde yer alan hadisler, aktarılan rivâyetler, kimi konular hakkında Nâbî'nin yaptığı çıkarımlar ve ashaba ait şiirler İlahiyât alanında yapılacak çalışmalar açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle eserin hadis, siyer ve fıkıh alanında yapılacak olan çalışmalarla incelenmesi faydalı olacaktır.

Nâbî'nin bu eseri hazırlarken kullandığı kaynaklar ve konuya hakimiyeti Nâbî'nin âlim bir kişiliğinin olduğunu, dinî ilimler konusunda geniş bilgi sahibi bir entelektüel olduğunu da kanıtlamaktadır.

Sağlam bir cümle yapısı olan eserde *Tuhfetü'l-Harameyn*'inde de olduğu gibi bolca Arapça-Farsça kelime kullanılarak esere sanat özelliği kazandırılmak istenmiştir. Söz sanatlarını eserinde ustaca kullanan Nâbî daha ziyade benzetme ve tasvir etme yöntemini kullanmıştır.

Eserin yaklaşık yarısına kadar Nâbî eserinde nadiren kullandığı kaynak isimlerini verirken eserin son kısmına doğru -özellikle Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra anlattığı kısımda- sıkça kullandığı eserlerin isimlerini kaydederek onlara atıflarda bulunmuştur.

Eserde Nâbî; bahis aralarında, duygu yoğunluğunun fazla olduğu kısımlarda, kimi zaman da metne soluk vermek amacıyla Türkçe ve Farsça şiirler söylemiştir.

Türkçe şiirler genellikle okuyucuyu rahatlatmak, konu ile ilgili şiir söylemiş olmak için yazılmış havasını uyandırmaktadır. Bu şiir örneklerinin bazılarında hikemî tarz da kendini göstermektedir. Nâbî bu manzum parçalardan bir kısmını *Türkçe Divânı*'na da eklemiştir. Farsça şiirleri ise Nâbî'nin gerçek anlamda sanat yaptığı, duygu yoğunluğunun fazla olduğu kısımlarda söylediği şiirlerdir.

Üslup ve anlatım yönüyle *Tuhfetü'l-Harameyn* ile küçük bir mukayese yapıldığında *Tuhfetü'l-Harameyn* ile *Zeyl-i Siyer-i Veysî* hemen hemen birbirine benzer. Aralarındaki temel fark Nâbî'nin Tuhfe'de daha fazla manzûm parçaya yer vermesidir. Hatta Nâbî bu parçalardan bir kısmı Fuzûlî, Bâkî, Nef'î, Nâ'ilî gibi önemli divan şairlerinin şiirleridir. Nâbî bu şiirleri metin içerisinde verirken hangi şaire ait olduğunu da belirtmiştir.

Nâbî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'den sonra kendi zeyline ikinci bir zeyl yazmış ve burada Mekke'nin Fethi'nden Hicretin 9. yılına kadar yaşananları anlatmıştır. Bu ikinci zeyl, Nâbî Halep'te iken 1123/1711 yılında yazılmıştır. Nâbî bu eserini yazdığı sırada sıkıntılı ve zor bir hayat içerisindeydi. Sultan II. Ahmed'in himmetiyle bu sıkıntılı durum ortadan kalkar ve Nâbî tekrar refah bir hayata kavuşur.

Zeyl-i Siyer-i Veysî'ye yazılmış iki ayrı zeyl bulunmaktadır. İlki, *Gülşen-i Hulefâ* adlı eseri ile bilinen Nazmizâde Hüseyin Murtazâ'nın kaleme aldığı *Zeyl-i Siyer* adlı eserdir. Nazmizâde Hüseyin Murtazâ'nın *Zeyl-i Siyer*'i, Halid b. Velid ile Amr bin As'ın seriyyelerinden Hz. Muhammed'in vefatına kadar olan olayları anlatmaktadır. İkinci zeyl ise Kaçhsarî-zâde Süleyman Talib'e aittir.

Zeyl-i Siyer-i Veysî'nin yurt içi ve yurt dışı ulaşılabilen toplam 64 yazma nüshası bulunmaktadır. Eser aynı zamanda 1284/1867'de Bulak'ta basılmıştır. Çalışmada üçü Nâbî hayatta iken çoğlatılmış toplam 6 nüshadan faydalanılmıştır. Bu nüshalar okunarak edisyon-kritik yöntemi ile eserin metni ortaya çıkarılmıştır. Metinde ekseriyetle kullanılan ve cümle ile anlamlı kelimelere yer verilmiş diğer kelime farkları dipnotta gösterilmiştir.

Hazırlanan çalışma ile Nâbî gibi tanınmış bir edebî şahsiyetin önemli bir eseri daha günümüz edebiyatına kazandırılmış, azınlıkta olan nesir edebiyatımızla ilgili çalışmalara önemli bir örnek eklenmiştir.

İNDEKS

- ‘Abbād bin Bişr, 301
‘Abdişems ibn ‘Āmir, 296
‘Abdu’llāh bin ‘Abdu’l-lāh, 172, 173
‘Abdu’l-lah bin ‘Amr bin Ḥarām, 92, 129
‘Abdu’llāh bin ‘Atik, 78, 79, 80
‘Abdu’llāh bin Caḥş, 121
‘Abdu’llāh bin Cübeyr, 92, 98, 99
‘Abdu’l-lah bin Ebī Rebī‘, 93
‘Abdu’llāh bin Ebī Selül, 69, 88, 91, 107, 152, 228
‘Abdu’llāh bin el-Ṭārık, 141
‘Abdu’llāh bin Enes, 78
‘Abdu’llāh bin Enīs, 146
‘Abdu’llāh bin Ḥuzāfe bin Sehmī, 265, 283
‘Abdu’llāh bin Mes‘ūd, 208
‘Abdu’llāh bin Ḳamiyye, 109
‘Abdu’llāh bin ‘Ömer, 91, 328, 368, 376
‘Abdu’l-lah bin Ümm Mektüm, 90, 189, 392
‘Abdu’llāh bin Revāḥa, 197, 352, 353, 364, 365, 367, 369, 371
‘Abdu’llāh bin Ümeyye bin el-Muğīre, 393
‘Abdu’llāh bin Selām, 154, 227
‘Abdu’llāh ibn Şihāb-ı Zühri, 109
‘Abdu’llāh Übeyy bin Selül, 168
‘Abdu’r-rahmān bin ‘Avf, 101, 162, 410
‘Adiyy bin Ḥātem, 271
‘Adnān, 272
Aḥmed bin Ḥanbel, 282
Aḥmed-i ‘Arabī, 281
Aḥmed bin Şāliḥ, 344
Aḥnes bin Şüreyḳ, 260
Āḥran, 300
Ākiletü’l-Ekbād, 104
Aḳşā, 278, 279
‘Ali bin Ebī Ṭālib, 314, 316
‘Āmir bin el-Ṭufeyl, 149
‘Ammār bin Muṭarrā, 344
‘Ammār bin Muṭtariz-i Hāvi, 344
‘Ammār bin Yāsir, 140, 388
‘Amr bin ‘Abdivüdd, 203, 208, 209
‘Amr bin ‘Abdu’l-lah Cumaḥī, 102
‘Amr bin Caḥḥāş, 151
‘Amr bin el-‘Āş, 85, 93, 355, 359, 362
‘Amr bin Sālim-i Ḥuzā‘ī, 381
‘Amr bin Ümeyye, 268
‘Amr bin Ümeyye-i Ḍamīrī, 149, 151, 265, 267, 359
‘Amr bin Şābit bin Vaḳş, 105
‘Arābe bin Evs, 91
Aristo, 268
‘Arīḳ, 274
‘Arīz, 70, 86

Aşhâb-ı Kirâm, 69, 74, 89, 91, 214,
 216, 219, 255, 257
 ʿAşım bin Sâbit, 140, 141, 142, 143
 ʿAşım bin Sâbit bin Ebî'l-Eflâh, 96, 99
 ʿAyneyn, 92
 Bâbeveyh, 284, 286, 287, 288, 289
 Bâbü's-Selâm, 352, 419
 Bağdâd, 122
 Baħr-i Yenbūʿ, 165
 Bakîʿ-i Şerîf, 76, 78, 82, 231
 Bathâ, 280, 294, 410
 Baṭn-ı Râbiʿ, 119
 Baṭn-ı ʿUrne, 1426
 Baṭn-ı Ye'cüc, 350, 355
 Bâzân, 284, 285, 287, 288, 289, 290
 Bedr, 64, 67, 69, 74, 81, 84, 85, 88,
 98, 108, 118, 157, 159, 204,
 238, 371, 391
 Belqa, 366
 Benî ʿAbdü'd-dâr, 93, 96
 Benî ʿAbdü'l-Muṭṭalib, 328
 Benî ʿAḍel, 140
 Benî Âdem, 309
 Benî ʿAdnân, 246
 Benî ʿÂmîr, 148, 151
 Benî Aşfar, 280
 Benî Bekr, 379, 381, 415
 Benî Ḍamra, 405
 Benî Deyl, 379
 Benî Enmâr, 164
 Benî Esed, 198
 Benî Eslem, 188, 308, 309
 Benî Fezâre, 188, 198, 200
 Benî Ğaṭafân, 70, 152, 192, 196, 200,
 212, 302
 Benî Ğifâr, 85, 405
 Benî Hâriş, 415
 Benî Huzâʿa, 147, 165, 243, 249, 378,
 379, 381, 398
 Benî Hâşim, 274, 328
 Benî İsrâ'il, 106, 364
 Benî Kaʿb, 381, 398, 405
 Benî Kâre, 140
 Benî Kaynuqa, 67
 Benî Kilâb, 234, 347
 Benî Kinâne, 188, 198
 Benî Kुरayza, 152, 189, 194, 197,
 199, 210, 211, 212, 220, 221,
 223, 225, 227, 228, 302
 Benî'l-Muştalık, 166, 170
 Benî Leys, 405
 Benî Muḥârib, 71
 Benî Mürre, 188, 347
 Benî Nâḍîr, 69, 151, 155, 187, 188,
 194, 223, 302
 Benî Neccâr, 221
 Benî Necid, 148, 234
 Benî Saʿd, 405
 Benî Şaʿlebe, 71, 164
 Benî Süleym, 70, 335, 392, 404
 Benî Şeybe bin Ebî Ṭalḥa, 425
 Benî ʿUvâl, 347

Berā' bin ʿĀzib, 91, 191
 Beytü'l-Ḥarām, 237, 355
 Beytü'l-Muḳaddes, 270
 Bilāl bin Ḥārīş-i Müzenī, 234
 Bilāl bin Ribāḥ, 418
 Bilāl-i Ḥabeşī, 137
 Bi'r-i Maʿūne, 148, 149
 Bişr bin el-Berāʿ, 331, 333
 Bişr bin Mālīk-i ʿĀmirī, 102
 Bişr bin Saʿd binti Revāḥa, 219
 Bişr bin Saʿd-ı Enşārī, 347, 348
 Bişr bin Süfyān-ı Ḥuzāʿī, 238
 Buḥārī, 373, 375
 Buḳāy-ı Türk, 122
 Buşrā, 270, 271
 Büdeyl İbn Verkā, 380, 397, 398
 Bürey, 293
 Büreyde ibnü'l-Ḥaşīb, 165
 Büreyre, 177
 Cabbār, 72
 Cābir bin ʿUbeydu'l-lāh el-Ensārī,
 134, 218, 219, 332
 Caʿfer bin Ebī Ṭālib, 329, 363, 367,
 375
 Caʿfer-i Ṭayyār, 376
 Cammās bin Ḳays, 417
 Cebele bin Eyhem-i Ğassānī, 295
 Cedd bin Ḳays, 242
 Cehcāh bin Saʿīd-i Ğıfārī, 168
 Cemāle'd-dīn el-Muḥaddis, 328, 344
 Cemīle, 107, 108
 Cibrīl, 68, 72, 101, 111, 128, 163, 179,
 258, 280, 425
 Cüheyne, 405
 Cüveyriyye, 167, 168
 Cüllās bin Ṭalḥa, 962
 Cürf, 363
 Dārimī, 333
 Ḍariyye, 234
 Dārū'l-Hicre, 67, 71
 Dārū'n-Nedve, 85
 Dıḫye bin Ḥalīfe-i Kelbī, 265, 271
 Dıḫye bin Ḥalīfetü'l-Kelbī, 270
 Dıḫyetü'l-Kelbī, 103, 221, 272, 280,
 281, 282, 334
 Dımışk, 135, 265, 365
 Dırār bin el-Ḥattāb, 203, 206
 Düldül, 291, 292, 389
 Dūmetü'l-Cendel, 165
 Ebā el-Ġaydāḳ, 97
 Ebā el-Ḳāsım, 230, 308, 350, 363
 Ebī bin Ḥalef, 117, 120
 Ebī Eyyüb el-Ensārī, 184, 335
 Ebī Hüreyre, 296, 344, 345, 366, 371
 Ebī Mūsā el-Eşʿarī, 329
 Ebū ʿAbes bin Cübr, 75
 Ebū ʿĀmir-i fāşık, 94, 120, 187
 Ebū ʿAzze şāʿir Cumehī, 85
 Ebū Başır ʿUtbe bin Üseyyid Şakafī,
 260, 261, 262, 263
 Ebū Berā' ʿĀmir bin Mālīk, 148
 Ebū Bürde, 90

Ebū Cehl, 238
 Ebū Cendel, 254, 255, 262, 263
 Ebī Dāvūd, 332, 333
 Ebū Dücāne, 94, 97, 101, 121, 154,
 346
 Ebū Hind, 333
 Ebū Kātāde, 78, 392
 Ebū Leylā-i Māzenī, 154
 Ebū'l-Kāsim es-Süheyli, 256
 Ebū Lübābe, 68, 225, 226
 Ebū Mesleme bin 'Abdü'l-esed, 93
 Ebū Nā'ile, 75, 76, 77
 Ebū Nu'aym, 117
 Ebū Rāfi', 78, 79, 80, 322
 Ebū Sa'īd bin Hıdırī, 91
 Ebū Sa'īd bin Ebī Talha, 96
 Ebū Seleme 157
 Ebū Sinān-ı Esedī, 242
 Ebū Süfyān, 69, 84, 85, 93, 112, 124,
 125, 158, 160, 188, 203, 212,
 217, 262, 274, 275, 276, 277,
 278, 382, 383, 384, 381, 386,
 396, 397, 398, 399, 400, 401,
 402, 403, 405, 406, 408, 411,
 412
 Ebū Süfyān bin Ümeyye, 273
 Ebū Tālib, 205
 Ebū 'Ubeydet bin el-Cerrāh, 93, 122,
 414
 Ebū 'Uyeyne, 392
 Ebū Üseyyid Sā'idī, 108
 Ebū Zer-i Ğifārī, 405
 Ehl-i Beyt, 425
 Enes bin en-Nağır, 108
 Enes bin Mālik, 108, 260, 373
 Enmār, 71
 Erāk, 397
 Erhā bin Aşhama, 268
 Erţāt ibn Şürahbīl, 96
 Esmā bint-i 'Umeys, 343
 Esved bin Muţţalib, 85
 Evs, 228, 229
 Evs bin Hıvālī-i Enşārī, 350
 Ezher bin 'Avf, 260
 Ezri'āt, 69
 Fāris; 192, 193
 Fātımā, 131
 Fāţıma binti Esed, 156
 Fedek, 342
 Fervet bin 'Amr-ı Beyāzī, 327
 Fetḥ-i Mekke-i Muḥtereme, 377
 Fetḥ-i Teymā, 346
 Fetḥ-i Vādi'l-Kurā, 345
 Ğālib bin 'Abdu'llāh Leysī, 342
 Ğavres, 71, 72,
 Ğazā-yı Hehdek, 187
 Ğazūrā, 153, 154
 Ğazve-i Bedr-i Mev'id, 157
 Ğazve-i Benī Kırayza, 219
 Ğazve-i Benī'l-Muştalık, 165, 168
 Ğazve-i Dūmetü'l-Cendel, 164
 Ğazve-i Hamrāü'l-Esed, 136

- Ġazve-i Ġudeybiye, 236
- Ġazve-i Mu'te, 362
- Ġazve-i Müreysī, 165
- Ġazve-i Zātü'r-Rikā, 164
- Ġazvetü'l-Aḫzāb, 187, 189
- Ġazze, 273
- Ġuzye, 121
- Ḥabeş, 265, 266, 359, 360
- Ḥaccāc bin 'İlāt, 335, 336, 337, 341
- Ḥacūn, 383, 418
- Ḥāfız-ı Moġultāy, 257
- Ḥafşa, 81, 82
- Ḥakīm bin Ḥırām, 397
- Ḥālid bin Ebī el-Bükeyr, 141
- Ḥālid bin Velīd, 93, 203, 238, 239,
355, 361, 371, 372, 374, 376,
404, 416, 417
- Ḥamne binti Caḥş, 175
- Ḥamrāü'l-esed, 139
- Ḥandeme, 383
- Ḥanzala, 107, 108, 123
- Ḥarem-i Muḫterem, 257, 355, 393
- Ḥarām bin Milḥān, 149
- Ḥāret bin 'Ukbe, 104
- Ḥārice bin Zeyd 129
- Ḥāriş bin 'Amr-ı Ezdī, 362
- Ḥāriş bin Dırār, 165, 167
- Ḥāriş bin Ebī Şemir, 270
- Ḥāriş bin Ebī Şemir-i Gassānī, 265,
293, 294
- Ḥāriş bin Evs, 75, 77, 78
- Ḥāriş bin Şimme, 120, 121, 149
- Ḥāriş bin Ṭalḥa, 96
- Ḥāriş-i Ġassānī, 362
- Ḥassān bin Şābit, 175, 292
- Ḥāṭib bin Ebī Belte'a, 290, 300, 387,
389, 390, 391
- Ḥāṭib bin Ebī Belte'a-i Laḥmī, 265
- Ḥāṭib-i Kaşallānī, 234, 243
- Ḥavvāt bin Cübeyr, 197
- Ḥayber, 79, 155, 188, 260, 297, 298,
299, 304, 308, 310, 321, 323,
325, 327, 328, 335, 336, 340,
343, 345
- Ḥayber bin Kıynān, 297
- Ḥayder-i Kerrār, 292
- Ḥayyān bin el-'Araqa, 117, 213
- Ḥazūre, 415
- Herakl, 265, 270, 271, 272, 274, 275,
276, 277, 278, 281, 282, 293,
294, 356, 372
- Hevze bin 'Ali Ḥanefī, 295, 297
- Hevze bin 'Aliyy-i Ḥanefī, 265
- Ḥışn-ı Ābī, 297
- Ḥışn-ı Fezār, 297
- Ḥışn-ı Kal'atü'z-Zübeyr, 297
- Ḥışn-ı Kamūş, 321
- Ḥışn-ı Mü'te, 373
- Ḥışn-ı Nā'im, 308
- Ḥışn-ı Saṭiḥ, 297
- Ḥışn-ı Sülālim, 297
- Ḥışn-ı Vaṭiḥ, 297

- Hıŝnü'l-Berā', 297
 Hızr, 315
 Hicāz, 273, 284, 290
 Hind binti 'Utbe, 103, 104, 123, 130, 383
 Hırāş bin Ümeyye-i Huzā'ī, 240
 Hişār-ı Kāmūş, 297, 310, 325
 Hişār-ı Ketībe, 297
 Hişār-ı Nābile, 297
 Hişār-ı Nā'im, 306, 307
 Hişār-ı Neṭāt, 297, 304, 306, 307
 Hişār-ı Şa'b, 297, 304
 Hişār-ı Şıkk, 297
 Hişām bin Ümeyye-i Maḥzūmī, 101
 Hıbab bin el-Münzir, 86, 90, 305, 310
 Hıbeyb bin 'Adiyy, 141, 143, 145, 197
 Hıdeybiye, 240, 252, 257, 258, 260, 297, 348, 356, 378
 Hurre Hıusre, 284, 285, 286, 287, 288, 289
 Hırum, 143
 Hıusrev Pervız, 265, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289
 Hıveyt bin 'Abdü'l-İzzī, 85
 Hıveytib bin 'Abdü'l-İzzī, 355, 379
 Hıynes bin Hıuzāfe-i Sehmī, 81
 Hıyey bin Aḥṭab, 69, 151, 153, 187, 194, 223, 230
 Hızeyfetü'l-Yemānī, 216, 217
 Hıbel, 420, 423
 Hıbeyre bin Ebī Veheb, 85, 203, 206
 Hıdde, 141, 358
 Hıüleys bin 'Alkame, 244, 245
 Hısyel, 300, 301
 Hz. Abbās, 85, 86
 Hz. 'Ā'işe, 175, 180, 183, 380
 Hz. Ali ('Aliyyü'l-Murṭazā), 83, 95, 97, 100, 102, 124, 153, 166, 176, 177, 179, 204, 205, 206, 208, 209, 222, 230, 252, 254, 298, 313, 315, 318, 319, 321, 322, 323, 324, 343, 346, 385, 386, 389, 395, 421, 422, 425
 Hz. Ebubekir (Sıddīk-i Ekber), 82, 122, 124, 131, 153, 159, 168, 176, 180, 181, 185, 186, 187, 246, 247, 307, 311, 347, 384, 386, 407, 418, 423
 Hz. Hamza, 88, 96, 103, 128, 132
 Hz. Hasan, 83, 84,
 Hz. Harūn, 84, 334
 Hz. Hıseyin, 84
 Hz. Muhammed, 66, 73, 93, 106, 111, 112, 118, 124, 132, 140, 144, 243, 253, 274, 337, 385, 411, 427
 Hz. Nūh, 218
 Hz. 'Osmān bin 'Affān, 71, 81, 82, 140, 177, 241
 Hz. 'Ömer (Fārūḳ-ı A'zām), 81, 82, 105, 124, 159, 161, 163, 166,

- 168, 170, 174, 203, 240, 241,
250, 251, 258, 259, 300, 301,
311, 312, 314, 353, 384, 391,
400, 423
- Hz. Şiddīka, 129, 166, 167, 173, 174,
175, 176, 177, 178, 179, 180,
183, 184, 186, 219, 386
- Hz. Ya'kūb, 182
- Hz. Yūsuf, 182
- Hz. Zehrā, 83, 84, 112, 125, 128, 385
- İbn 'Abbās, 256, 273, 337, 338, 339,
340, 393, 398, 399, 400, 401,
402, 403, 408, 416
- İbn 'Arağa, 228
- İbn Cevvās, 223
- İbn Ebī Kufāhe, 247
- İbn ez-Zeb'arī, 85
- İbn Hişām, 242, 330, 420
- İbn İşhaq, 94, 209, 255, 308
- İbn Kāmiyye, 112, 114
- İbn Selül, 299
- İbnü'l-Cevzī, 296
- İbrāhīm Hālīlu'l-lāh, 274
- İmām Şa'bi, 242
- İkrime bin Ebī Cehl, 85, 91, 99, 136,
203, 207, 212, 217, 379, 415
- İmām Bākır, 321
- İmām Beyhaķī, 117
- İmām Buħārī, 328
- İmām Kaştallānī, 322
- İmām-ı Rabbānī, 234
- İmām Taberānī, 109, 416
- İmām Taberī, 322
- İmām Taħāvī, 344
- İmām Zehebī, 344
- İncİL, 266, 281, 294
- İsevīyye, 266
- İskenderiyye, 290
- İyās bin Seleme bin el-Ekva', 313
- İyş, 262
- Ka'b bin Cevvās, 230
- Ka'b bin Esed, 194, 210, 223, 230
- Ka'b bin Eşref-i Yahūdī, 74, 75, 76,
77, 78
- Ka'b bin Mālik, 114, 197
- Ka'be, 239, 242, 249, 274, 278, 311,
349, 350, 419
- Ka'bīle-i 'Areyn, 235
- Ka'bīle-i Evs, 78, 88
- Ka'bīle-i Hāzrec, 78, 88
- Kābūs-ı Müzenī, 105
- Kādı İyāz Yaħşubī-i Mālikī, 344
- Kādīd, 392
- Kal'a-i Kamuş, 316
- Kal'a-i Ma'an, 365
- Kal'a-i Şaķķ, 308
- Karķaratü'l-Küdr, 70
- Kastallānī, 73, 84, 122, 134, 150
- Katāde bin en-Nu'mān, 122
- Kayka'an, 350
- Kays bin Nebbāş, 223
- Kays bin Sa'd, 103, 410

Kayser, 248
 Kebş-i Ketibe, 95
 Kedā, 415
 Kevser, 260
 Kilāb bin Talha, 96
 Kināne bin er-Rebī, 187, 222
 Kināne ibn-i Ebi'l-Huḡayḡ, 307, 325
 Kirā'u'l-gamīm, 238
 Kirkere, 327
 Kisrā, 248, 265
 Kitāb-ı İktifā, 369, 374
 Kubā, 86, 235
 Kudüs, 279
 Kufa, 118
 Kudeyd, 165
 Kufe, 165
 Kur'an, 141
 Kureys, 69, 84, 97, 98, 196, 199, 202,
 208, 213, 216, 217, 235, 237,
 240, 241, 243, 244, 245, 247,
 249, 261, 274, 336
 Kuşvā, 239, 413, 418
 Kutbet bin Amir, 371
 Kuzmān, 96, 97
 Kürz bin Cābir-i Kahri, 236
 Laḡif, 220
 Leys-i Gālib Ali bin Ebi Talib, 103
 Luḡat-ı Himyer, 288
 Ma'aricü'n-Nübüvve, 102, 110, 129,
 132
 Ma'bed bin Ebi Ma'bed-i Huḡā'i, 138,
 139
 Maḡmūd bin Mesleme, 327
 Maḡkab bin Ubeyd, 141
 Mālik bin Avf, 198
 Mālik bin Sinān, 88, 89, 123
 Mālik bin Züheyr Çeşmī, 117, 120
 Māriyye-i Kıbtiyye, 291, 292
 Me'alim, 395
 Medārik, 388, 395
 Medāyīn, 193
 Medīne, 69, 70, 71, 80, 86, 87, 90, 91,
 97, 107, 113, 124, 125, 129,
 130, 131, 149, 157, 163, 164,
 169, 173, 189, 198, 199, 200,
 202, 220, 226, 230, 234, 235,
 300, 302, 348, 360, 376, 381,
 387
 Mekke, 70, 74, 85, 120, 124, 129, 133,
 194, 234, 241, 252, 255, 262,
 278, 296, 335, 336, 349, 351,
 361, 392, 397, 403, 410, 414
 Merḡab, 301, 317, 319, 330, 342
 Merrü'z-Zehrān, 119, 160, 188, 349,
 395
 Merve, 237, 354, 420
 Mesāfi bin Talha, 96
 Mescidü'l-Ḥarām, 278
 Mesīha, 280, 282
 Mesīhiyye, 266
 Meşāriḡ, 366

Mevāhib, 230
 Mevāhibü'l-Ḳaṣṭallāniyye, 123,
 Mevāhibü'l-Ledüniyye, 322
 Mevlānā Muḥīnū'd-dīn-i Miskīn, 67,
 82, 172
 Mevlā-yı Benī Beyāza-i Enṣārī, 332
 Meymūne binti Ḥariṣ, 380, 381
 Miḳdād bin ʿAmr, 93
 Miḳdād bin Esved, 145, 388
 Mirdās bin Muḥārib, 203, 207
 Miṣṭaḥ bin Uṣāṣe, 175, 185
 Mīzānū'l-İtidāl, 344
 Muʿāviye ibn Muḡire, 140
 Muḥammed bin İṣḫaḳ, 144, 223
 Muḥammed bin Mesleme, 74, 76, 77,
 91, 126, 127, 152, 165, 227,
 234, 306, 307, 312, 326, 348,
 349, 418
 Muḥammed bin Şūraḥbīl, 113
 Muḥāşama-i Sinān u Cehcāh, 168
 Muḥayrīḳ, 106, 107
 Muḥayyaşa ibn Mesʿūd-ı Ḥārişī, 342
 Muḳavḳıs, 265, 266, 290, 291, 292,
 293
 Muşab Ebū'r-Rūm, 114
 Muşab bin ʿUmeyr, 90, 113
 Mūsevī, 230
 Mūseviyye, 188, 212
 Muʿtasimiyye, 122
 Mū'te, 366, 374
 Mükriş bin Ḥafş, 350, 379
 Münteḳā, 322, 332, 344
 Münzile, 303
 Müseyleme-i Kezzāb, 296
 Münzir bin Ḳuddāme-i Sülemī, 68
 Mürşed ibni Ebī Mürşed, 141
 Müzen, 233
 Müzeyne, 104, 405
 Nābī, 65, 66,
 Nāciye bin Cündeb-i Eslemī, 238, 239,
 348
 Naşārā, 282
 Nebbāş bin Ḳays, 197
 Necāşī, 248, 267, 268, 356
 Necāşī-i Aşḫame, 265
 Necef, 83, 318
 Necīd, 71, 235
 Nesībe binti Kaʿb, 121
 Nevfel bin ʿAbdu'l-lāh, 203, 206
 Nizār, 292
 Nuʿmān bin Mālik, 88, 129
 Nuʿaym bin Mesʿūd-ı Eşcaʿī, 157
 Nuʿaym bin Mesʿūd-ı Ğaṭafānī, 210,
 211, 212
 ʿOsmān bin Ebī Ṭalḫa, 96, 355, 358,
 362, 418, 423, 424
 ʿOsmān bin Muḡiretü'l-Maḫzūmī, 120
 ʿÖmer ʿAzīz, 292
 Rāfiʿ bin Ḥadīc, 91
 Ravzatü'l-Aḫbāb, 279, 292, 328, 344
 Reciʿ, 141, 306, 307
 Refref, 323, 357, 383

Remle binti H̄aris, 230
 Reyhāne binti ʿAmr, 231
 Rıdvān, 103
 Ruḳiyye, 81
 Rūm, 270, 277
 S̄abit bin Kays, 167
 Saʿd bin Ebī Vaḳḳās, 93, 96, 110, 112,
 117, 163, 222, 314
 S̄abit bin Erḳam-ı Enṣārī, 371
 Saʿd bin er-Rebīʿ, 86
 Saʿd bin Muʿaz, 75, 87, 89, 109, 132,
 156, 197, 201, 202, 213, 228,
 229, 231
 Saʿd bin ʿUbāde, 87, 88, 90, 156, 197,
 201, 408, 414
 Şafiyye binti ʿAbdü'l-Muṭṭalib, 128,
 146
 Şafiyye binti H̄uyeyy bin Aḥṭab, 321,
 333, 339, 341
 Şafvān bin Muʿaṭṭal-ı Sülemī, 174
 Şafvān bin Ümeyye, 85, 93, 137, 145,
 284, 379, 415
 Şahbā, 334, 343
 Şaḥīḥ, 328
 Şaḥīḥ-i Buḥārī, 376
 Şaʿlebe bin ebi el-Huḳayḳ, 326
 Sāmān, 196
 Sedd-i Sikender, 320
 Sehl bin H̄anīf, 101, 154, 156
 Selāfe binti Saʿd, 141, 423
 Selām bin Mişkem, 69, 299, 304, 330
 Seleme bin el-Ekvaʿ, 314
 Seleme bin Eslem, 199, 200
 Selīṭ bin ʿAmr-ı ʿĀmirī, 264, 295
 Sellām bin Ebī el-Huḳayḳ, 187
 Selmān-ı Fārisī, 189, 191, 192, 193
 Şemāme bin Üṣāle, 234
 Semüre bin Cündüb, 91
 Şeniyyetü'l-Mürār, 239
 Sevīḳ, 69, 70
 Sibāʿ bin ʿAbdü'l-ʿuzzā, 103
 Sibāʿ bin ʿUrfuṭa-i Ğifārī, 165, 298
 Sinān bin Vebre-i Cühenī, 168
 Şiyyetü'l-Vedāʿ 364
 Süfyān bin H̄alid-i H̄uzelī, 140
 Süfyān bin H̄aris bin ʿAbdü'l-Muṭṭalib,
 393
 Süheyl bin ʿAmr 158, 248, 249, 253,
 355, 379, 415
 Şām, 69, 84, 156, 192, 193, 262, 277,
 293, 294, 362
 Şāş, 300
 Şemşir bin Ebī el-Huḳayḳ, 156
 Şerḥ-i Mevāḳıf, 322
 Şevāhidü'n-Nübüvve, 321
 Şeyḥ Saʿīd-i Kāzurūnī, 344
 Şifā, 344
 Şireveyh, 288, 289
 Şirīn, 291
 Şücāʿ bin Veheb Esedī, 265, 293, 294
 Şuraḥbīl bin ʿAmr-ı Ğassānī, 362, 364
 Şüreyḥ bin K̄ariz, 96

- Tahlīşü'l-Megāzī, 308
- Ṭalḥa bin Ebī Ṭalḥa, 93, 95
- Ṭalḥa bin ʿUbeydu'l-lāh, 101, 115
- Tāriḥ-i Ḥamīs, 292, 293, 303, 332, 365
- Tavzīḥ, 322
- Ṭayif, 284
- Tebūk, 283
- Tefsīr-i Keşşāf, 388
- Telkīḥ, 296
- Tenʿīm, 143
- Tevrāt, 197, 213, 223, 225, 281
- Tirmizī, 353
- Ṭūr, 267
- ʿUbād bin Bişr, 75
- ʿUbāde bin eş-Şāmit, 171
- ʿUbādet bin eş-Şamet, 69
- ʿUbeyd bin ʿAcir-i ʿĀmirī, 121
- ʿUbeyde bin el-Ḥāriş, 83, 204
- ʿUfrā, 291
- ʿUḳāb, 307
- ʿUḳbe bin Ebī Muʿayt, 258
- ʿUḳbe bin Zeyd, 197
- Uhud, 84, 90, 91, 92, 104, 105, 106,
107, 108, 109, 123, 128, 133,
138, 157, 205, 423
- Ukeydir bin ʿAbdü'l-mülk-i Naşrānī,
165
- ʿUkkāşe bin Miḥşan-ı Esedī, 93, 166
- ʿUmre, 257
- ʿUrcün, 122
- ʿUrve bin Mesʿūd-ı Şaḳafī, 245, 247
- ʿUşfān, 356
- ʿUṭarid, 81
- ʿUtbān bin Mālik-i Enşārī, 162
- ʿUtbe bin Ebī Vaḳḳāş, 109, 110
- ʿUyeyne bin Ḥaşīn, 198, 200, 202
- Übeyy bin Ḥalef, 109, 118
- Übeyy bin Ḳaʿb, 86
- Ümm Gülgüm, 81, 258
- Ümm Ḥabībe, 383, 384
- Ümmī Eymen, 117
- Ümmü'l-Ḳurā, 125, 136, 140, 157,
187, 188, 235, 244, 252, 257,
260, 261, 325, 336, 337, 341,
350, 351, 357, 387, 397, 408
- Ümm Mektüm, 153
- Ümm Mistah, 175
- Ümmü'l-Mesākīn, 83
- Ümm Rümān, 183
- Ümm Seleme, 158, 166, 238, 256,
298, 394
- Üsāme bin Zeyd, 91, 176, 230
- Üseyyid bin Ḥuzayr, 87, 89, 91, 100,
132, 202, 407, 418
- Vādī-i Ḥurza, 302
- Vādī'l-Ḳurā, 345, 347
- Vaḥşī, 103
- Vāḳıʿā-i Fetḥ-i Fedek, 342
- Vāḳıdī, 74, 104, 105, 115, 119, 293
- Veheb bin Ḳābūs-ı Müzenī, 104, 105
- Velīd bin el-Velīd, 357, 361
- Veysī, 64, 65, 66, 67, 81

Ya'lä bin Ümeyye, 374, 375
 Ya'für, 291
 Yemāme, 265, 295
 Yemān, 100
 Yemen, 192, 193, 238, 285, 286, 290
 Yesār, 70, 71, 236
 Yesrib, 67, 68, 75, 146, 194, 223, 284,
 294, 330, 339, 349, 354
 Yūşac bin Nūh, 345
 Žağatır, 280, 281
 Zātü'r-Rikāc, 164
 Zehā'irü'l-Üqbā, 395
 Zehr-i Bāsim, 256
 Zeyd bin el-Deşine, 141, 143
 Zeyd bin Erkam, 91, 169, 170, 171
 Zeyd bin Eslem, 144
 Zeyd bin Hāriş, 140, 166, 199, 363,
 364, 367
 Zeyd bin Şābit, 91
 Zeylü's-Siyer-i Nebevî, 66
 Zeyneb bint-i Hāriş-i Yehūdî, 330
 Zeyneb binti Huzeyme, 83
 Zi'l-eştāt, 238
 Zi'l-hüleyfe, 238, 261, 349, 388, 389
 Zî'l-Kurbî, 328
 Zî'n-nüreyne, 81, 164, 178, 201, 242,
 307, 410
 Zî-ţuvā, 238, 246, 413
 Ziyād bin es-Seken, 116
 Zu'ayfe, 219
 Zübeyir bin Bātā, 197
 Zübeyr bin el-ʿAvvām, 96, 145, 197,
 230, 326, 346, 388, 405, 414
 Zührî, 243
 Zü'l-Cedr, 235
 Zü'l-fikār, 87, 102, 207, 230, 315,
 317, 318, 319, 320

SÖZLÜK

‘acve (a): Medine’de yetişen iyi bir cins hurma ağacı.
‘adîde (a): Çok, birçok.
‘adîl (a): Eşit, eş.
âferîniş (f): Yaratma; yaratılış ve bütün mahluklar.
âgaşte (f): Bulaşmış.
âgîn (f): Dolmuş.
ağniyâ (a): Zenginler.
ağsân (a): Dallar, budaklar.
ahbâr (a): Musevî âlimleri.
âhen (f): Demir; zincir; kılıç; katı, sert.
âher (a): Başka, diğer, gayrı.
ahmâl (a): Yükler.
ahz-i intikâm (f): İntikâm alma.
‘akab-gîrân (f): Ardından giden.
akdâh (a): Kadehler.
‘akîb (a): Bir diğerinin ardınca gelen.
‘akîka (a): Çocuğun doğumunun yedinci günü veya saçı ilk kırıldığında adak, nezir için kesilen koyun.
‘alâ’im (a): Nişânlar, belgeler.
‘alef (a): Hayvan yemi, saman.
âmâl (a): Dilekler, istekler.
a’ mâl (a): İşler.
âmed-şüd (f): Geliş gidiş.
âmîhte (f): Karışmış, karışık olan.
âmirziş (f): Tanrı bağış; affetme, bağışlama.
âmîziş (f): Geçiniş, uysallık.
‘amr (a): Millet.
a’nâk (a): Boyunlar, gerdanlar; yaprak sapları; rüzgarla kalkan toz bulutu.
anâkib (a): Örümcekler.
‘an-karîb (a): Yakında, çok geçmeden.
ârâ (a): Oylar.
‘arais (a): Düğün, arus
a’râk (a): Damarlar.
ârâm-rübâ (f): Rahatı kaçırın.
arayış (f): Süs, süsleme
ârd (f): Un.
‘arrâde (a): Tekerlekli savaş arabası, mancınık.
‘arûs-ı hâverî (f): Güneş.
arzîn (a): Arzlar.

âsîb (f): Çarpışma; bela, afet.
âsiyâb (f): Su deşirmeni.
asnâm (a): Putlar.
‘aşâ (a): Akşam yemeği.
âşûb (f): Kargaşalık; karıştııcı.
âteş-gîre (f): Maşa; çıra.
‘atiyye (a): Hediye.
‘atş (f): Susuzluk, susama.
‘avâkıb (a): Neticeler, sonuçlar.
‘avâtık (a): Hür olanlar; ihtiyarlar; genç kızlar; yavru kuşlar.
‘avene (a): Yardakçılar, kafadarlar.
âverd (f): Harp, ceng, savaş.
âverde (f): Naklolunmuş, getirilmiş.
avihte (f): Asılı.
âvizân: Asılı, sarkık, meşgul.
âviziş (f): Savaş.
âyende (f): Gelen
‘ayyâr (a): Çevik, atik; dolandırıcı.
âzmây (f): Deneyen, sınayan, tecrübe eden.
âzmûde (f): Alışkın; deneyimli; denenmiş.
-bâd (f): Olsun.
bâd-ı bürût (f): Çalım, hava; kibir.
ba’d-ezîn (f): Bundan sonra, bundan böyle.
bâdiye (f): Çöl; bakır tas.
bâhir (a): Zâhir, ayan; parlak, güzel.
bâhûr (a): Temmuz sıcağı.
bahye (a): Dikiş.
bâ’is (a): Sebep olan, gönderen, icap ettiren.
bakar (a): İnek, sığır.
baklatû’l-hamkâ (a): Semiz otu.
bâlâ-hâne (f): Evin en üst katı, çatı, tavan arası.
bâlîn (f): Yastık, başucu.
bâr (f): Yük.
bâr-âver (f): Verimli, hamile, üretken.
bârdâr (f): Meyveli ağaç; hamile, gebe; yüklü.
bârid (a): Hoşa gitmeyen, nâhoş.
bârika (f): Parlayan, ışılı; şimşek.
bârû (a): Kale, hisar; siper.
bâsıra (a): Görme kuvveti, görüş; göz.
bat (f): Ördek.
batârîka (a): Patrikler.

bâzmâde (f): Geri kalmış; yorgun.
bâzû (f): Kuvvet, güç; pazu.
bed-âmûz (f): Fenalık öğrenmiş,
fenalık öğreten.
bed-bîn (f): Kötümser.
bedene (a): Kurbanlık deve.
be-der (f): Dışarı.
bedîdâr (f): Meşhûr, görünür.
bed-kirdâr (f): Kötü amelli.
bedreka (f): Kılavuz, yol gösteren,
delil.
bed-sigâl (f): Fena fikirli.
beftere (f): Avcılar tarafından
kullanılan kuş.
behbûd (f): İyilik, sağlık, sıhhat.
be-her (f): Her, her bir, her biri.
behre (f): Hisse, pay, kısmet.
belâğ (a): İletme, tebliğ; yeterli kılma.
beliyyât (a): Felâbetler, kederler,
gamlar.
bellu'a (a): Küçük abdest bozulacak
yer; suların lağıma akmasına mahsus
delikli taş.
benâberîn (f): Bununla birlikte, bu
münasebetle, bu yüzden, demek ki.
bendergâh (f): Rihtım, liman.
berâhîn (a): Deliller, kanıtlar.
ber-âverde (f): Yukarı kaldırılmış;
ayrılmış, seçilmiş şey; iltimas ve
himaye ile ileri sürülmüş kimse.
ber-bend (f): Çocuğu annesinin sırtına
bağlamaya yarayan göğüs kuşağı.
ber-çîde (f): Toplanmış, devşirilmiş.
ber-dâşte (f): Yukarı kaldırılmış.
ber-endahte (f): Yüksekçe kaldırılmış;
üste, yüksekçe çıkartılmış.
ber-geşte (f): Tersine dönmüş.
berhem-zede (f): Karma karışık, altı
üstüne getirilmiş.
berîd (a): Postacı, haberci.
berîk (a): Işık, parıltı.
berîn (f): En yüksek, en yüce.
berkende (f): Kazımak, kökünden
sökme, koparmak.
ber-tıbk-ı (f): Uyarınca, gereğince, -e
göre.
berûmend (f): Taze, verimli, faydalı;
hisseli, nasipli.
ber-vefk (f): Göre, uygun olarak.

besirek (a): Tüylü ve besili erkek deve,
hecin.
beşere (a): Deri, cilt; kabuk.
bevâr (a): Yok olma, mahvolma.
bevâtın (a): Gizli, kapalı şeyler.
bey' (a): Satış.
beyn (a): Orta, arasında.
beytûte (a): Geceleme, konaklama.
beyze (a): Yumurta; haya; demir
başlık.
bî-bâk (f): Korkusuz.
bîh (f): Kök, asıl.
bihbûdî (f): İyileşme.
bîhte (f): Elekten, kalburdan geçirme.
bihter (f): Daha, pek.
bî-mâye (f): Yoksul, güçsüz; kötü
yaratılışlı.
bintü'l-'inâb (a): Şarap.
bi'r (a): Kuyu.
bîrûn (f): Dışarı, dış, dışarda.
bi'set (a): Gönderme.
bî-sûd (f): Faydasız.
bisyâr (f): Çok.
bizâ'at (a): Sermaye, mal, mülk
bu'd (a): Uzaklık, boyut; yükseklik;
ayrılık.
buhl (a): Cimri.
buhtî (a): Çift hörgüçlü deve.
buk'a (a): Yer, toprak, ülke; büyük
yapı; benek, leke.
bûte (f): Pota, kuyumcu kalıbı.
bükâ (a): Ağlama, gözyaşı dökme.
bün (f): Esas, kök, temel.
bürehne (f): Açık, çıplak, yalın.
bürîde (f): Kesilmiş.
bûriyâ (f): Hasır.
bürrân (f): Keskin, kesici.
bürûz (a): Ortaya çıkma, meydana
gelme.
bütûn (a): Karımlar; nesiller, soylar.
büzgâle (a): Keçi yavrusu, oğlak.
ca'd (a): Kıvrım (saç).
cebîre (a): Kırık çıkık olan uzuvlara
sarılan tahta.
cehende: Sıçrayan, atlayan.
celâ (a): Gurbete düşme.
celâdet (a): Bahadırılık, kahramanlık.
celâcil (a): Küçük çanlar.
cemmâze (a): Hecin devesi.
cemm-i gafîr (f): Büyük cemaat.

ceste ceste (f): Parça parça, yavaş yavaş.
cevârî (a): Halayıklar, hizmetçi kızlar.
cevvâl (a): Koşan, dolaşan, hareket eden.
cez' (a): Göz boncuğu da denilen değerli bir süs taşı, damarlı akik; ağaç kökü.
cibillî (a): Yaratılıştaki olan, tabii.
cidâr (a): Duvar, zar.
cife (a): Leş.
cimâl (a): Erkek develer.
cizr (a): Köprü.
cûyâ (f): Arayıcı, arayan.
cüllâb (f): Gül suyu.
-cünbân (f): Kımıldanan, kımıldatan.
cünne (a): Kalkan; baş örtüsü.
cürrebâz (f): Erkek şahin, erkek doğan.
çâbük-dest (f): Eline çabuk (kimse).
çâlâk (f): Çevik, tez canlı olan; yol kesici; yüksek yer, büyük adam.
çârçûbe (f): Çerçeve.
çâr-sû (f): Dört tarafı olan yer, çarşı, pazar.
çekân (f): Damlayan, damlamış.
çekîde (f): Damlamış, özet; topuz, gürz.
çend (f): Birkaç.
çenddûz (f): Birkaç gün.
çep (f): Sol.
çerâgâh (f): Otlak.
çerb (f): Semiz, yağlı; uygun; fazla ve üstün olma.
-çeş (f): Sınayan, deneyen, tadına bakan.
çeşmdâşt (f): Umma.
çihîl (f): 40.
çîn-i cebîn (f): Alın kırışıklığı.
çîre (f): Maharetli, becerikli; kahraman, yiğit.
çûbe (f): Çöven kökü; kamçı, kırbaç; sopa, değnek.
çûbîn (f): Ağaçtan yapma şey, değnek gibi kuru nesne; Nûşirevân'a karşı ayaklanmış olan Hürmüz'ün ser-askeri behrâm'ın lakabı.
dâdâr (f): Allah; adaletli, doğru olan hükümdar.
dagal (f): Hile, düzen; hilekar; tembel.

dâ'îye (a): İçten gelen duygu teşvik edici hâl.
dakâyık (a): İnce ve anlaşılması güç ve dikkate muhtaç olan şeyler.
dakku'l-bâb (a): Kapı çalma.
dâll (a): Delil gösteren, işaret eden.
darabân (a): Çarpıntı, vurma, vuruş.
dârû (f): İlaç.
dâs (f): Orak.
dâşte (f): Köhne, eskimiş; sahip ve mâlik olmuş.
dehâkîn (a): Çiftçiler, köylüler.
delâlet (a): Yol gösterme.
dem (f): Nefes.
demîde (f): Bitmiş, çıkmış, yetişmiş.
dem-i tîğ (f): Kılıcın keskin ucu.
derâ (f): Çıngırak.
derbân (f): Kapıcı.
derekat (a): Basamaklar, en aşağı katlar.
derende (f): Yırtıcı, vahşi.
derhem (f): Karışık, karmakarışık; muztarip; incinme.
derîçe (f): Pencere, küçük kapı.
der-kâr (f): Mâlum, âşikâr; iş üzerinde bulunan.
deryûzeger (f): Dilenci.
destar (f): Kavuk
dest-bürd (f): Zafer, kudret.
dest-hûş (f): Oyuncak.
destyârî (f): Yardım, muavenet.
deşne (f): Hançer.
devâbb (a): Yük ve binek hayvanları.
devha (a): Büyük, ulu ağaç.
deymâh (f): Kış ayı.
deyn(a) : Borç.
dır' (a): Zırh.
dilîrân (f): Yürekliler, yiğitler.
dil-nüvâz(f) : Gönül okşayan.
diraht (f): Ağaç.
dirahşîden (f): Parlamak.
dirâyet (a): Zeki.
dûde (f): Kabile, ocak.
dûd-endûd (f): İs sıvayıcı: kara çalıcı, iftiracı.
duhte (f): İğne deliği ile dikilmiş, sağılmış.
dûz (f): Diken, dikici.
dûzahiyân (f): Zebaniler.

dümdâr (f): Kuyruk tutan, kuyruklu yıldız.
dünbâle (f): Kuyruk.
dürc (a): Kutu, kutucuk, hokka; sandık, cevahir kutusu; hokka gibi olan ağız.
dürû' (a): Zırh gömlekler.
dürüş (f): Kaba, sert.
düzd (f): Hırsız.
e'âdî (a): Düşmanlar.
e'âzım (a): Büyük adamlar.
ebdân (a): Kavim, kabile; layık; vücutlar, gövdeler, bedenler.
eblak-süvâr (f): Alaca ata binmiş kişi; savaşçı, yiğit
ebtâl (a): Yiğitler, cesurlar.
eblak (a): Alaca, rengarenk.
ecfân (a): Göz kapakları, kirpikler, asma çubukları.
ecille (a): Bilgi, fazilet ve rütbe itibariyle büyük olanlar.
ecinha (a): Kanatlar.
ecnâd (a): Askerler.
ecvâf (a): Oyuklar, boşluklar, içler.
ecved (a): Daha, pek, en iyisi olan.
edhem (a): Karayağız at.
edille (a): İşaretler, kılavuzlar, rehberler; deliller.
efgende (f): Yıkılmış, yıkık; düşkün, biçâre.
ef'î (a): Engerek yılanı.
ef'ide (a): Yürekler, kalpler, gönüller.
efrâhte (f): Yukarı kaldırılmış, yükseltilmiş.
efrâşte (f): Yükseltilmiş, kaldırılmış.
efrâzân (f): Kaldıranlar, yükseltenler.
efrûhte (f): Yanmış, tutuşmuş.
efsâr (f): Yular.
eftân (f): Düşen, düşerek.
efvâh (a): Ağızlar, ağıza benzer delikler.
ehâcî (a): Bilmeceler, yanıltmacalar.
eimme (a): İmam.
e'inne (a): Yularlar, dizginler.
ekârib (a): Akrabalar.
ekâsire (a): Eski Acem padişahları.
ekbâd (a): Karacığerler.
ekmeh (f): Doğuştan kör.
ektâf (a): Omuzlar, kürek kemikleri.
emâkin (a): Mekanlar.

emânî (a): Dilekler, maksatlar.
emârî (a): Tahtirevan, sedye, cenaze arabası.
emtâr (a): Yağmurlar.
emti'a (a): Mallar.
enâm (a): Bütün varlıklar, canlılar; halk, insanlar.
enâmil (a): Parmak uçları.
enbân (f): Heybe, dağarcık; karın.
enbûh (f): Çok, kalabalık.
endek (f): Az, azıcık, kısacık.
endûd (f): Sürmek, sıvamak, yaldızlamak.
-endûz (f): Kazanan, biriktiren.
erâcîf (a): Yalan sözler.
erîke (a): Taht, sedir.
erre (f): Bıçkı, testere.
erzânî (f): Lâyık görülme; ucuzluk.
esâbi' (a): Parmaklar.
esahh (a): En doğru, sahih.
esâtîn (a): Bir heyetin ileri gelenleri.
eshel (a): Daha kolay.
esîr (a): Atmosfer, hava, gökyüzü; yüce, yüksek; evreni dolduran gözle görülmez akışkan cisim.
esliha (a): Silahlar.
esmâr (a): Efsaneler, hikayeler, gece masalları.
esra' (a): Çabuk, seri.
es-sâ'a (a): Hemen, derhal; haydi.
estâr (a): Örtüler, perdeler.
eşheb (a): Beyaz, kır at; arslan; güç, iş.
eşrâr (a): Şerhler, azılılar, kötülük edenler.
et'ime (a): Yiyecekler, taamlar.
eviddâ (a): Dostlar, evgililer.
evtâd (a): Ağaç veya demir kazıklar, direkler.
evzâr (a): Günahlar, hatalar, cinayetler.
eyâdî (a): Eller.
eyyim (a): Dul, bekar.
ezimme (a): Yular, dizgin.
ezkâ (a): Daha hâlis, lekesiz, temiz; daha anlayışlı, çok zeki.
ezmâyiş (f): Bir ok türü.
ezrâr (a): Zararlar. İzrâr (a): Zarara sokma.
ezyâl (a): Ekler, ilaveler.
Fa'âl (a): İyilik; cömertlik.

fâ'iz (a): Muradına ulaşan, bir başarı kazanan.
fıkdân (a): Yokluk.
faysal (f): Keskin kılıç.
fecere (a): Fena huylular, günahkarlar; ayyaşlar, sefiller; reziller, eşkiya; yalancılar.
fek (a): Çene kemiği; ayırma, ayrılış; bozma, iptal etme; koparma.
felâhan (f): Sapan.
ferâhem (f): Toplanma, birikme; toplu, devşirili.
ferîkeyn (a): İki askerî fırka, iki taraf.
ferkadân (a): İki parlak yıldız, Dübb ve Merak adlı iki parlak yıldızın müşterek adı.
fermûde (f): Emrolunmuş.
feverân (f): Kaynama; vurma (damar); fişkırma (su).
firifte (f): Aldatılmış, kandırılmış.
firistâde (f): Peygamber, gönderilmiş elçi.
fersûd (f): Eski, yırtık.
fettâk (a): Kanlı katil.
fezâ'(a) : Korkma, bağırp çağırma; dayanamama, ümitsizlik; inleyip sızlanma.
-figâr (f): Yaralı, incinmiş.
firâş (f): Döşek, yatak; hasır, halı.
fitrâk (f): Atım terkisi, terki kayışı.
fu'âd (a): Yürek, kalp.
fülke (a): Gemi, kayık.
fürce (a): Yarık, aralık.
fürûht (f): Satma, satım, satış.
fürûzân (f): Parlayıcı, parlayan.
fütûr (a): Zayıflık, gevşeklik; keder, ümitsizlik.
gabrâ (a): Yer, yeryüzü, arz.
gadr (a): Hainlik; zulüm; haksızlık.
galat (a): Yanlış, yanılma.
galtân (f): Yuvarlak, yuvarlanan.
gâm (f): Adım, ayak, köy.
gâmıza (a): Anlaşılması güç durum.
gamre (a): Sıkıntı.
gâret (a): Yağma, akın, çapul.
garrâ (a): Parlak, gösterişli.
gavâyet (a): Azgınlık, hak yoldan sapma.
gavta (a): Toprağın çukurluğu; su içindeki derinlik.

gazâle (a): Dişi geyik.
gâze (f): Kadınların yüzlerine sürdükleri düzgün, allık.
gazîr (a): Yumuşak, mülayim.
gendîde (a): Kokmuş.
gerden-keş (f): İnatçı, kibirli; serkeş, asi.
gerdiş (f): Dönüş, dönme, dolaşma.
-gez (f): Arşın, endaze; kısa talim oku; nişane.
-gezâ (f): Isıran, ısırıcı.
gezende (f): Zarar, zıyan; elem, keder.
gılâf (a): Kılıf, kın, muhafaza.
gırbâl (a): Kalbur, iri delikli elek.
gışâve (a): Zar, perde, örtü.
-girâ (f): Tutucu, müessir.
girân-baha: Kıymetli, değerli
girdbâd (f): Rüzgar, hortum.
giriş-bend (f): Dügümlü, uçkur, düğümleyen.
giriş-güşâ (f): Dügüm çözen; sorun çözen.
gorâz (f): Yaban domuzu, azgın erkek domuz; cesur; salınma.
gudde (a): Şiş, beze.
gunûde (f): Uyumuş, uzanmış.
gurfê (a): Çardak, köşk; balkon.
gûsâle (f): Dana, buzağı.
gûsfend (f): Koyun.
gûşîş (f): Çalışma, çabalama.
gûşmâl (f): Kulak bükme, yola getirme.
guvât (a): Azgınlık, sapkınlık.
guzât (a): Gaziler.
güdâhte (f): Erimiş
gülnâr (f): Nar çiçeği.
gelû (f): Boğaz, gırtlak.
güncâyîş (f): Sığma, sığışma.
gürd (f): Cesur, yiğit.
gürisne (f): Aç, fakir.
girîz-pây (f): Kaçan, kaçıcı.
güsiste (f): Çözölmüş, dağılmış, dağınık, gevşek, kesik, bitkin.
güşâyîş (f): Açılma, açılış.
güzâşte (f): Geçmiş, geçmiş olan.
hablü'l-verîd (a): Şahdamarı.
hâcîre (a): Günün en sıcak zamanı.
hadeka (a): Gözbebeği, gözün siyahı.
hadşe (a): Vesvese, merak.
hâher-zâde (f): Hemşire-zâde, yeğen.

hâhiş (f): İstek, arzu.
hâ'ile (a): Dram, trajedi.
hâkister (f): Ateş külü; bülbül.
hakk (a): Maden, ağaç veya yazı üzerine yazı yazma, hakketme.
halâb (f): Çamur, bataklık.
halâl (a): Dostluk, iki nesne arası açık olma.
halbe (a): At yarışı, yarış atı.
hamâkat (a): Ahmaklık, beyinsizlik.
hamâme (a): Güvercin, kumru.
hamelât (a): Hamleler.
hamîm (a): Soy, sop; pek sıcak, kaynar nesne.
hamyâze-keş (f): Esneyen, insanın ruhunu sıkan.
hanâzîr (a): Domuzlar.
hânçe (f): Küçük tepsi.
hanzal (a): Ebu Cehil karpuzu da denilen portakal büyüğündeki meycve; çok acı ve iç sürdürücü bir bitki.
hârâ (f): Sert taş, granit; bir tür ipekli kumaş; bir tür ezgi.
harbe (a): Kısa mızrak, süngü.
harçeng (f): Yengeç.
hargele (f): Eşek sürüsü; terbiyesiz, azılı kimse.
hark (a): Yarıp yırtma; su akacak yarı, ark.
hars (a): Tarla sürme.
harîde (f): Satın alınmış.
harvâr (f): Eşek yükü.
has (f): Çer çöp.
haspûş (f): Üstü örtülü.
hasâret (a): Sulu şey, koyulaşmış katılaşma.
hasâret (a): Zarar, ziyan.
hasede (a): Hased edenler.
hasîn (a): Sağlam, kuvvetli.
hasîr (a): Hasır; söyler veya okurken dili tutulan.
hâsse (a): Özel; seçkin; bilhassa; şia.
hâş (f): Şiddet, kızgınlık; kırıntı, döküntü.
hatab (a): Odun.
hatar (a): Tehlike.
hafîr (a): Şan ve şaraf sahibi kimse; yüze, ulu; tehlikeli.
hâver (f): Şark, doğu yönü.

havme (a): Büyük işletme; her şeyin büyüğü; tasarruf dairesi.
haybet (a): Mahrum veya me'yus olma, mahrumluk.
hayyât (a): Yılanlar; geçimsiz, huysuz kimse.
hayyât (a): Dikici, terzi.
hayye (a): Yılan.
hazef-pâre (f): Çanak parçası, çömlek kırığı.
hecme (a): Şiddet.
hedm (a): Yıkma, harab etme.
heftâd: Yetmiş (70).
helâhil (a): Çaresi, panzehiri olmayan öldürücü zehir.
hemâl (peh): Eş, benzer; karı kocadan her biri; ortakı.
hem-zânû (f): Yan yana oturan.
her-çend (f): Gerçi, her ne kadar; her zaman.
herak (a): Kulplu beygir, eşekçik; bir tür kuru hurma.
hergele (f): Eşek sürüsü; huysuz hayvan; aşağılık kimse.
herze-derây (f): Manasız söz söyleyen, saçma sapan konuşan, geveze.
herze-gerd (f): Avare, derbeder.
heştâd (f): Seksen.
hevâmm (a): Zehirli hayvanlar, haşereler.
hevân (a): Horluk, aşağılık.
hevâşî (a): Aile, çocuklar.
hevdec (f): Tahtrevân, mahfe.
hevl (f): Korku.
heyûn (f): Deve.
hezîde (f): Sürünmek; süzülme, kaymak, akmak; bir köşede büzülmek; geçip gitmek; uzanmak, yatmak.
hıdiv (f): Mısır hükümdârı, padişah, emir.
hırz (a): Sığınak; nazar boncuğu; tılsım; sağlam olan yer.
hıtta (f): Ülke, memleket, diyâr.
hıyâz (a): Havuzlar.
hıyre (f): Kamaşık, donuk, fersiz (göz).
hıyre-ser (f): Sersem, alık.
hibâl (a): İpler, organlar.
Hille (a): Mahalle, sokak, toplanma yeri.

hinduvâne (f): Kavun, karpuz.
hirâset (a): Muhafızlık, bekçilik.
hîz (f): Coşkunluk, dalgalanma;
kalkma, yükselme.
hizlân (a): Yardımcısı, kimsesiz; sefil
olma.
hilâl (a): Ara, arasında, esnasında.
himâm (a): Ölüm.
hîme (f): Odun.
hîn (f): An, zaman, vakit, sıra.
hîş (f): Akraba.
hiyâm (a): Çadırlar.
hîzân (f): Zıplayan, sıçrayan.
hizâne (a): Hazine.
hîzem (f): Yakacak odun.
hod (f): Kendi; baş zırhı, miğfer.
hoş-güvâr (f): Lezzetli, tatlı.
huceste (f): Uğurlu, kutlu.
hûd (f): Zırh, başlık, miğfer.
hud'a (a): Aldatma, oyun hile.
hudûs (a): Sonradan peyda olma.
hufre (a): Çukur, delik.
hufte (f): Uyumuş; ölmüş.
hûk (f): Domuz.
hulf-i va'd (a): Verdiği sözü tutmama.
hulkûm (a): Boğaz.
humât (a): Himaye edenler,
koruyanlar.
hûn-pâş (f): Kan saçan, kan döken.
hûrân (a): İri gözlü cennet kızları.
hûrde (f): Yemiş, yenilmiş; kocamış.
hurd-sâl (f): Yaşı küçük.
hurûc (a): Çıkma, çıkış.
husûl (a): Üreme, türeme, çıkma.
huşk (f): Kuru.
huşûnet (a): Sertlik, kabalık.
hutuvât (a): Şeytan aldatmaları;
adımlar.
huyûl (a): Atlar, atlı alaylar; kötüler
kalabalığı.
huzzâr (a): Huzurda, meydanda; bizzat
bulunanlar.
hübûb (a): Rüzgar esmesi, üfleme,
üfürme.
hübût (a): Düşme, aşağı inme.
hücne (a): Ayıp, kusur.
ısga (a): Kulak verip söz dinleme;
söylenilen sözü dinleyip kabul etme ve
yerine getirme.

istibâr (a): Sabretme, katlanma,
dayanma.
ittilâ'(a): Öğrenme, bilme, haberli
olma.
'ıyân-şoden (f): Açıkça görünen.
'ıyd-ı adhâ (f): Kurban bayramı.
ızrâr (a): Zarara sokma, zarara
uğratma.
ibâhet (a): Helal kılma.
ibhâm (a): Kapalı konuşma,
belirsizlik; işten uzaklaştırma;
başparmak; karmakarışık.
ibrâm (a): Üstüne düşme, zorlama.
ibrîz (a): Som altın.
ibtihâc (a): Sevinç, sevinme.
ibtihâl (a): Yalvarıp yakarma, dua
etme.
icâle (a): Cevlan ettirme, dolaştırma.
i'câz (a): Aciz bırakma,; şaşırtma;
mucize sayılacak kadar güzel söyleme.
iclâ (a): Uzaklaştırma.
ictirâ (a): Cesaret etme, yeltenme.
idbâr (a): Talihsizlik, bahtsızlık.
idrâr (a): Gelir, aylık; bağış.
ifâzâ (a): Feyizlendirme, bereketlen-
dirme; taşıp yayılma, dağılma.
ifk (a): Suçu birinin üzerine yükleme.
iftifâ (f): Saklanma, gizlenme.
iftikâr (a): Fakirlik gösterme, çok
ihtiyacı olma, alçak gönüllülük.
iftizâh (a): Rezil olma; bir şeyi kırma.
iğlâ (a): Fiyatını yükseltmen;
kaynatma, kaynatılma.
iğmâz (a): Göz yumma, görmezden
gelme.
iğrâ (a): Heveslendirme, teşvik eme.
iğtinâm (a): Ganimet suretiyle alma,
talan etme; zahmetsiz bir kazanç
gözüyle bakma.
iğtisâl (a): Gusl etme, yıkanma.
ihdâ (a): Hediye verme.
ihkâm (a): Muhkem kılma,
sağlamlaştırma.
ihrâz (a): Hazırlama, toplama, yer
verme, ele geçirme, erişme.
ihtisâm (a): Düşmanlık.
ihtitâm (a): Sona erme.
ihtirâ' (a): Benzeri görülmemiş bir şey
icad etme.
ihtişâd (a): Toplanma.

ihtiyâl (a): Hile yapma, oyun etme.
ihve (a): Can dostlar.
ihzâr (a): Hazırlama; huzura getirme.
‘ikâb (a): Cefâ, eziyet.
‘ikâl (a): Bağ; ayakbağı; köstebek.
ikrâz (a): Borç verme.
iktihâm (a): Göğüs germe, karşı durma; Hücum etme, saldırma; hakir görme, küçük görme; güçlüğü yenme.
iktizâ (a): Lazım gelme, ihtiyaç, işe yarama.
ilmâ’ (a): Parlatma; işaretle bildirme.
iltihâf (a): Yorgan, çarşaf gibi şeylere bürünme.
iltiyâm (a): Yara kapanma, onulma.
ilzâm (a): Susturma, cevap veremez hale getirme.
imâle (a): Meyl ettirme, bir tarafa yatırma.
im’ân (a): Titiz davranma, dikkatli olma.
imhâl (a): Mühlet verme.
imrâr (a): Geçme, geçirilme.
imsâk (a): Cimrilik.
imtâr (a): Yağdırma.
inâha (a): Çökerme (deve).
‘inân-gerdân (f): Dizgin kırma, geri dönme.
‘inân-tâb (a-f): Dizgin çevirip dönen.
inâre (a): Aydınlatma, parlama, çiçek açma, ortaya çıkma.
inbisât (a): İç açılma, ferahlık.
incâz (a): Sözünde durma.
incirâr (a): Çekilme; bir sona erme.
incizâb (a): Çekme, çekilme; câzibeye çekilme.
indifâ’ (a): Ortadan kalkma.
indirâs (a): Parça parça olma, eskime; kökü kazınmak.
infisâm (a): Yırtılma, kesilme, üzülme.
inhimâk (a): Ziyade düşkünlük.
inhinâ (a): Eğilme, eğrilme.
inhirâf (a): Dönme, sapma; doğru yoldan çıkma; bozulma; kırılma, gücenme.
inhirât (a): İpliğe boncuk dizme.
inhisâf (a): Tutulma, parlaklığı gitme.
inhizâm (a): Hezimetle uğrama, bozulma.
in’idâm (a): Yok olma.

in’ikâd (a): Bağlanma; toplanma.
inkırâz (a): Bitme, tükenme.
inkızâ (a): Tamam olma, nihayet bulma.
inkisâr (a): Kırılma, gücenme; beddua.
insırâf (a): Geri dönme, çekilme.
insilâk (a): Sülûk etme, yol tutma.
intifâ (a): Ortadan yok olma, aradan çıkma.
intihâc (a): Yol bulma.
intihâz (a): Fırsat bilme, ganimet sayma.
intihâz (a): Hareket etme, yola çıkma.
inzâr (a): Geciktirme.
îrâs (a): Verme, verilme; sebep olma, gerekme; getirme.
î’râz (a): Sakınma, çekinme; yüz çevirme; nefret etme.
irhâ (a): Gevşetme; sarkıtma, aşağı salıverme.
irtikâb (a): Suç işleme, günah işleme; bir şeye başlama; bir şeye binme; rüşvet verme-alma.
irtiyâb (a): Şüphelenme.
‘isâbe: Sarık; grup; yıkı; sargı bezi.
is’âf (a): Birinin isteğini kabul edip yerine getirme.
isâle (a): Akıtma.
isdâr (a): Gönderme; hüküm veya bildiri çıkarma; genelge yayınlama.
iskâ (a): Sulama, su verme.
ism (a): Günah; şarap; kumar.
isrâ (a): Geceleyin yürütme, gönderme.
istabl (f): Tavla; ahır.
istî’âb (a): İçine alma, kaplama.
isti’câl (a): Acele etme, hızlandırma.
isticâze (a): İzin isteme; yazılan veya sunulan bir manzume için caize, para isteme.
istihbâr (a): Duyma, haber ve bilgi alma.
istid’â (a): Yalvararak isteme; dilekçe.
isti’fâ (a): Affını isteme; bir işten kendi isteğiyle ayrılma.
istigâse (a): Yardım isteme.
istihâle (a): İmkansız, mümkün olmama; bir halden başka hale geçiş.
istihlâs: Bir şeyi kendine mahsus kılmaya çalışma; kurtarma, kurtarılma.

istikrâh: Tiksinme, iğrenme.
istikrâz: Ödünç para alma, faizle para alma.
istiksâ: İnceden inceye araştırma.
istikşâf: Keşf etme.
isti'lâ (a): Yükselme; üstün görme.
isti'lâm (a): Yazı ile bilgi isteme, bilgi edinme.
istîmân (a): Aman dileme, sığınma.
istînâs (a): Alışma, ürkekliği kalkma.
istinsâr (a): Yardım isteme.
istirâk (a): Çalma, hırsızlanma.
istîsâl (a): Kökünden çıkarıp koparma, kökünü kurutma.
istiskâl (a): Ağır görme, huzurundan hoşlanmama; yüz vermeme, kovma.
istisvâb (a): Sevap, doğru, beğenme; doğru yolu bulma.
istitâbe (a): Hoş bulma, iyi bulma.
istitlâ' (a): Bir şeyi öğrenmek isteme, araştırma.
istiş'âr (a): Yazı ile bildirilmesini isteme.
istişmâm (a): Koklama, koku alma; hissetme.
istîzâh (a): Açıklama isteme.
istîzân (a): İzin isteme; izin için sorma.
istizhâr (a): Dayanma, güvenme, arka verme; yardım isteme.
iş'âl (a): Şulelendirme, alevlendirme; şiddetlendirme.
işkâl (a): Müşküllük, güçlük.
işmâm (a): Koklatma; duyurma, çınlatma.
işrâk (a): Ortaklar, arkadaşlar; Allah'a ortak koşma.
iştibâh (a): Şüpheler.
iştikâ (a): Şikayet, yakınma.
iştirâ (a): Satın alma, alınma.
i'tâ (a): Verme, verilme, ödeme.
i'tâk (a): Azad etme.
itâle (a): Uzatma, uzatılma.
itâre (a): Uçurma, haber gönderme.
itbâk (a): Kaplama.
itfâ (a): Sönme, söndürülme.
i'tilâ (a): Yükselme, yukarı rütbelere erişme.
i'tisâm (a): Tutunma; günahattan sakınma; temiz olma.
i'tizâr (a): Özür dileme.

ittikâ (a): Sakınma, çekinme; Allah'tan korkma.
ittisâm (a): Damga vurma, nişan vurma, süsleme.
izâ'at (a): Kaybetme.
'Îzâde (a): Kol bağı.
izâka (a): Tat, tattırma, lezzet verme.
i'zâz (a): Aziz sayma; ağırlama.
izdirâ (a): Tahkir etme, hakir görme.
izmâr (a): Gizlenme, saklanma.
jâj (f): Boş söz, saçma, manasız.
jekâl (f): Kömür.
jeng (f): Pas, kir.
kâdime (a): Ordunun ileri gelen karakolu, kuş kanadının ön tarafındaki uzun tüyler.
kâh (f): Köşk, yüksek bina; tek oda.
kaht u galâ (a): Kıtık ve pahalılık.
kâ'idân (a): Komutanlar.
kalem-rev (a-f): Ülke.
kâlîçe (f): Küçük halı.
kalîle (a): Az, çok olmayan.
kâm-revâ (f): İsteğine ulaşan.
kânûn (a): Ateş ocağı, soba, mangal.
kanevât (a): Kanallar, su altı yolları.
karâbe (a): Kırba, büyük testi; büyük şişe.
kârgâh (f): Fabrika.
kariha (a): İnsanda kendiliğinden beliren fikir ve niyet; tabiat; fikir kuvveti.
kârîz (f): Yer altı lağımu.
kâsîrâtü't-araf (a): İffetli kadın.
kâtîa (a): Kesen, kesici.
katlâ (a): Katledilenler.
kâr (f): Ceng, kavga, savaş.
ka'r (a): Derinlik, dip.
kârûre (a): Gözün siyahı, gözbebeği; sidik kabı ördek.
kâr-zâr (f): Ceng, savaş, kavga.
kastâl (a): Şeker tozu.
kâşte (f): Ekili, dikili.
katarât (a): Katreler, damlalar.
kâvende (f): Kazan, kazıcı.
kâviş (a): Kazma, eşme.
kavs (a): Yay, kavis, eğri; yay burcu.
kâyid (a): Komutan, kumandan.
kâzûrât (a): Pislik, murdarlık; insan pisliği.
kebş (a): Koç.

kec (f): Eğri, çarpık.
kedd-i yemîn (a-f): El emeği.
kefr (a): Köy, örtme.
kelânter (f): Kabile reisi, komiser, iri yarı.
kelbetân (f): Kerpeten.
kemîn (a): Pusuya gizlenmiş adam; pususu.
kem-yâb (f): Nadir, az bulunan.
kenâne (f): Eski, köhne.
kenef (a): Himaye, sığınma; taraf, yöre; gölge; sığınmak; kenevir.
kerrûbiyân (a): Allah'a en yakın kabul edilen meleklerin en büyükleri.
kesel (f): Tembellik, uyuşukluk.
kesr (a): Kırılma, parlama.
keşâkeş (f): Çekişme, kargaşa.
ketîbe (a): Asker, alay, birlik.
ketmân (a): Gizleme.
keyân (a): Büyük hükümdarlar.
kılâ' (a): Kaleler.
kılâde (a): Gerdanlık, akarsu.
kıllet (a): Azlık
kımât (a): Sargı bezi, kundak.
kımâ' (a): Örtü.
kırâb (a): Kılıç kını.
kıtâl (a): Vuruşma, savaş.
kifâh (a): Savaş.
kinâne (a): Ok kılıfı, okluk.
kîne (f): Kin, öc, intikam.
kirâren (a): Tekrar tekrar.
kirbâs (a): Bez, kumaş.
kûbân (f): Vurucular; vurarak.
kûdek (f): Çocuk; genç.
kudûr (a): Çömlükler.
kullab (a): Kurnaz.
kullâb (a): Çengel, kanca.
kulle (a): Dağ tepesi, doruk; kule.
kurkur (f): Homurdanma.
kurta (a): Küpe.
kusvâ (a): Son derecede bulunan; nihayet.
ku'ûd (a): Oturma.
külfe (a): Zahmet, sıkıntı.
kümât (a): Yiğitler, kahramanlar.
kümeyt (a): Doru at.
künâ (f): Etrâfi çevrili yer
künâm (f): İnsanın dinleneceği yer, kuş yuvası; in.
künâse (a): Süprüntü.

küngüre (f): Kubbenin tepesi, en yüksek yeri.
künişt (f): Manastır, kilise; havra.
kürbet (a): Gam, tasa, kaygı.
küştegân (f): Öldürülmüşler.
küştenî (f): Öldürülesice, öldürülmeye layık.
küvâre (a): Petek.
lâbe (f): Yaltaklanma, yalvarma; bu yolda söylenen söz.
lağziş (f): Sürçüş, kayış, sürçme.
lâ-mehâle (a): Çâresiz, ister istemez.
lâ-muhâle (a): Kesinlikle.
lâne (f): Yuva.
latma-hâr (f): Tokat yiyen.
lây (f): Tortu, çamur.
leb-cünbân (f): Söz söyleyen, konuşan.
lehîb (a): Alev, alevlenme.
leked (f): Tepme, çifte.
leme'ân (a): Parlama, parıldama.
leng (f): Aksak, topal; duraksama.
lenger (f): Gemi çapası.
leys (a): Arslan.
li'âm (a): Alçak, aşağılık, pinti kimseler.
licâm (a): Dizgin.
lifâfe (a): Sargı.
lihâf (a): Örtünecek şey, yorgan, sargı.
lihâz (a): Bakış, görüş, aç; göz ucuyla bakma.
lîkâ (a): Mürekkep hokkalarına koyulan ham ipek, lök.
li-maslahatin (a): İş icabı.
lu'âb (a): Salya, tükürük.
luhayf (a): Hz. Muhammed'in atı.
lücce (a): Engin su; kalabalık, güruh; gümüş; ayna.
lükâh (a): Kankurutan, adamotu.
mâ'adâ (a): Başka, fazla, gayrı.
ma'ahazâ (a): Bununla birlikte.
mâder-be-hatâ (f): Piç.
mâ-fât (a): Kaybolan, elden çıkan şey.
mâfîz-zamîr (a): İçinde olan şey.
magâk (f): Çukur.
mağşuş (a): Karışık, saf olmayan.
mahâric (a): Çıkacak yer.
mahatt (a): İnilecek yer, konak.
mahazîl (a): Rezil olan kimseler.

mâhçe (f): Minare, kubbe ve bayrak direklerinin üstündeki küçük ay.
mahfur (a): Kazılmış mezar.
ma'hûd (a): Ahd olunan, sözü geçen.
mahlûl (a): Hallolmuş, çözülmüş, erimiş, eritilmiş.
mahmûl (a): Yüklenmiş, bir şeyin üzerine konulmuş.
mahsûb (a): Hesabedilmiş.
mahtûm (a): Mühürlenmiş, kilitlenmiş
mâ'ide (a): Üzerinde yemek bulunan sofrâ.
makarr (a): Karar edilen yer, merkez, payitaht.
makdûr (a): Güç, kuvvet, kaudret; Allah'ın takdiri, kader; elden gelen.
mâkiyân (f): Tavuk.
makleb: Bir şeyin altını üstüne çevirme.
makule (a): Söz, kategori, hakkında, konu.
-mâl (f): Süren, sürülen, takılan.
mantûka (a): Söz, söylenilmiş.
mansûbe (a): Tedbir, oyun, açmaz.
ma'reke (a): Savaş meydanı.
ma'rûz (a): Arz olunmuş, arz olunan; serilmiş, yayılmış; verilmiş, sunulmuş.
mârrû'z-zikr (a): Zikri yukarıda geçmiş olan.
masdûka (a): Doğru söz.
mashûben (a): Birlikte.
ma'siyet (a): Âsîlik, isyan, günah.
masra' (a): Güreş meydanı.
masûn (a): Saklanmış, korunmuş, sağ, salim.
ma'sher (a): Cemaat, topluluk.
mat'an (a): Kınama yeri, sövme yeri.
matiyye (a): Binek hayvanı.
matrûh (a): Çıkarılmış; belirtilmiş, konulmuş (vergi); temeli atılmış (bina).
matvî (a): Dürülü, bükülü.
mâyehtâc (a): İhtiyaç maddeleri.
mazalle (a): Gölgelek.
mazâmîn (a): Ödenmesi lazım gelen şeyler; manalar.
mazanne (a): Zan götüren, ermiş sayılan.
mazarrat (a): Zarar, ziyan, zarar verme.

mazîk (a): Sıkıntılı, dar yer.
mazille (a): Büyük kıl çadır.
me'âşir (a): Topluluklar.
mebâdâ (f): Sakın, olmaya ki...
mebânî (a): Temeller, esaslar; mazzunlar; uzuvlar, organlar; yapılar, binalar.
mebît (a): Geceleme yeri.
medâric (a): Basamakalar; rütbelere, dereceler.
mefâze (a): Çöl, sahra.
mefkûd (a): Kayıp, yok, bilinmeyen; ölü veya diri olduğu bilinmeyen kayıp kimse.
mefrat (a): Çok büyük.
mefrûş (a): Döşenmiş.
mehâbet (a): Azamet, ululuk.
mehamm (a): Önemli, ehemmiyetli şeyler.
mehâr (f): Yular, dizgin; devenin burnuna geçirilen burunluk.
mehd (a): Beşik.
mekâyid (a): Hileler, aldatmalar, düzenler.
mekîdet (a): Hile, düzen.
mekmen (a): Pusu.
mekremet (a): Kerem, izzet, şeref, onur; cömertlik, saygı.
melâ' (a): Cemaat; peri.
mel'anet (a): Lânete sebep olan, lânet edilmeye değer iş.
melâz (a): Sığınacak yer.
melhame (a): Kanlı savaş.
melhûz (a): Hatıra gelen, olabilen.
me'lûf (a): Alışılmış, huy edinilmiş.
me'men (a): Sığınılacak yer.
memerr (a): Cadde, sokak, geçit.
me'mûl (a): Emel edinilen, ümit.
menâhic (a): Açık, boş yollar.
menâhil (a): Hayvan sulanan yer, konulacak sulak yer.
mene'a (a): Engel olanlar; toplum ve güç.
menhûs (a): Uğursuz.
menkûha (a): Nikahlı kadın.
menkûs (a): Baş aşağı çevrilmiş.
mennân (a): Allah adlarından ihsanı bol.
menşûr (a): Neşr olunmuş, yayılmış.
merâkib (a): Binilecek şeyler.

merâkiz (a): Merkezler.
merâret (a): Acılık, tatsızlık.
merâsî: Ağıtlar, mersiyeler.
merâyâ (a): Aynalar, manzaralar.
mer'e (a): Kadın.
merfû' (a): Kaldırılmış, yükseltilmiş.
mer'î (a): Gözle görülen.
merkûme (a): Adı geçen, yazılmış.
merkûz (a): Yaradılışında bulunan.
mesâmmât (a): Cilt üzerindeki küçük delikler.
mesâs (a): Asıl, kök.
mesbûk (a): Kalıba dökülmüş.
meserret (a): Sevinç, nece.
mesir (a): Seyir, gidiş; güzergâh; seyir süresi.
meslah (a): Salhâne, hayvan kesilen yer.
meslûk (a): Uygulanmış; haşlanmış.
mess (a): Yapışma, değme, dokunma.
meşâmm (a): Burun, koku alınacak yer.
meşhûd (a): Gözle görülmüş, görülen.
meşhûn (a): Doldurulmuş, dolu.
meşîme (a): Dölyatağı.
meşmûl (a): Kaplanmış, etrafi çevrilmiş.
meşmûm (a): Güzel koku, misk; koklanmış.
melt (f): Avuç.
metâyâ (a): Binek hayvanları.
mevâdd (a): Cisimler; işler, hususlar; kanunlar, nizamlar; maddeler.
mevârid (a): Varılacak yerler.
mevârre (a): El değirmeni.
mevâsık (a): Yeminler, sözleşmeler.
mevâşî (a): Davar ve mal gibi hayvanlar.
mev'id (a): Söz verilen yer; söz verme, va'd.
mevkeb (a): Atlı grubu, alay, muhafız alayı.
mevkib (a): Alay, kabile.
mevkif (a): Duracak yer, durak.
mevrid (a): Suya giden yol; gidiş yeri; varacak yer.
mevrûs (a): Miras.
mev'ûd (a): Va'dolunmuş, söz verilmiş.
mevsûl (a): Kavuşmuş, birleşmiş

mevsûm (a): İşaretlenmiş, isimlendirilmiş
mevvâre (a): Toz kaldıran rüzgar.
meyâmîn (a): Uğurlar, bereketler.
meymene (a): Sağ cenâh.
meysere (a): Sol cenâh.
mezâri' (a): Tarlalar.
mezbûha (a): Boğazlanmış.
mezelle (a): Büyük çadır; gölgelik.
mezemmet (a): Kınama; yerme.
mezen (a): Âdeti usûl, yol.
mezenne (a): Şüpheli yerler; kötü zan.
mezerret (a): Zarar, ziyan; felaket.
mi'cene (a): Yoğurma aleti.
micmere (a): Tütsü kabı, buhurdan.
midâd (a): Kurşun kalem.
mihâr (a): Taylar.
mihver (a): Eksen, dingil.
miknet (a): Kudret, servet, istek.
minkâr (a): Yırtıcı kuş gagası; taşçı kalemi.
mirkât (a): Merdiven, basmak; derece.
mirsad (a): Gözleme yeri.
mîsâk (a): Antlaşma.
miskab (a): Matkap; tahta, maden, kemik gibi şeyleri delmeye yarayan alet.
miskale (a): Parlaticı, parlatma aleti.
mismâr (a): Çivi, kazık.
mi'vel (a): Kazma.
mizmâr (a): Hipodrom, koşu sahası; finiş noktası.
muâbbir (a): Rüya tabir eden.
mu'âreke (a): Kavga, savaş.
mu'arrefe (a): Tarif edilmiş; bildik, bilinen.
mu'asker (a): Asker karargahı.
mu'âtebe (a): Azarlama, paylama.
mu'âvedet (a): Geri dönüş; adet edinme.
mudârebe (a): Dövüşme, vuruşma.
mugîlân (a): Deve dikenli.
muhaddere (a): Kapalı, örtülü, namuslu kadın.
muhaddid (a): Sınırını çizen; birleyici, kesinleyici.
muhâdese (a): Konuşma, hikaye söyleme.
muhallefe (a): Ölen bir adamın dul kalan karısı.

muhasal (a): Tahsil olunmuş, hasıl edilmiş; hulasa, sözün kıyası.
muhaşşî (a): Korkutan.
muhce (a): Ruh; gönül kanı.
muhayyem (a): Ordugah; çadırılık alan.
muhtetine (a): Sünnet olmuş.
mukâtele (a): Savaş.
mukarrere (a): Kararlaştırılmış.
mukatta' (a): Kesilmiş, kesik.
mukdîm (a): Girişken, atılğan.
mumzî (a): İmzalayan, imza atan.
muntasıf (a): Orta, yarı.
murabba'-nişîn (a-f): Bağdaş kurup oturan.
murâfakat (a): Yol arkadaşlığı; beraber bulunma.
muraḥḥas (a): Ruhsatlı, izinli; birinin makamına gönderilen kimse.
murakka' (a): Yama vurulmuş, yamalı.
murtâz (a): Derviş.
musâheret (a): Evlenme ile meydana gelen akrabalık.
musâlih (a): Sulh eden.
musarraḥ (a): Açık söylenmiş, belirtilmiş.
museffâ (a): Saf, halis, temiz.
musûl (a): Saygı ile ayakta durma.
mûş (f): Fare.
muşa'bid (a): Hokkabaz.
mûşikâf (f): Kılı kırk yaran, inceleyen.
muta'attıl (a): İşsiz kalan.
mutarrâ (f): Taze.
mu'tasım (a): Eliyle tutan, yapışan; gûnahtan çekinen.
mutazammın (a): İçine alan; kefil olan, üstüne alan.
mut'e (a): Geçici kazanç; geçici nikah.
mu'telle (a): Hasta, sakat; illet.
muvâ'ade (a): Sözleşme.
muvâcehe (a): Yüzleşme, yüz yüze gema; karşı, ön.
muvâfakat (a): Uygunluk, uyma.
muvâneset (a): Ünsiyet peyda etme, biriyle birlikte yaşama; insandan kaçmayıp insana alışma.
muvâsât (a): Yardım, iyilik; ölen bir memurun ailesine maaş bağlama.
muzâyaka (a): Parasızlık, geçim sıkıntısı.
muzga (a): Et parçası.

mübâderet (a): Bir iş yapmaya girişme.
mübâdî (a): Ortaya koyan, meydana çıkarıcı.
mübâhât (a): Övünme.
mübârezet (a): Cenk, kavga, uğraşma.
mübaya'at (a): Satın alma.
mübtehic (a): Sevinç.
mücâmele (a): Dirlik düzenlik, karşılıklı iyi geçinme.
mücâzât (a): Karşılık, bir suça karşılık ceza çekirme.
mücâzefe (a): Götürü usulde satış.
mücerreb (a): Tecrübe olunmuş, denenmiş.
mücid (a): Ciddi.
müdânî (a): Yakın, eş, benzer.
müddahirât (a): Biriktirenler, toplayıp saklayanlar.
müddet-i medîde (a): Pek çok zaman.
müdekkikîn (a): Tedkik edenler.
mü'eyyid (a): Yardım eden; kuvvetlendiren; doğrulayan.
müfâharet (a): Övünme.
mühenned (a): Hint demirinden yapılan kılıç.
mükahhal (f): Sürmeli, sürme çekilmiş göz.
mülâhazât (a): Düşünceler.
mümâna'at (a): Engel olma, önleme.
mümâsil (a): Benzeyen, andıran.
mümehhid (a): Yayan, döşeyen.
münâkehe (a): Nikahlama.
münâvebe (a): Nöbetleşe, nöbetleşme.
münhall (a): Açılan, çözülen; boş kalan, açık kalan.
münsedd (a): Kapanan, tıkanan, kapalı.
müntekîş (a): Nakş olunan.
münzir (a): Korkutan; Hz. Peygamberin sıfatlarından.
mürâhene (a): Rehine koyma; bahse girişme.
mürûr : Geçme, bir yandan girip bir yandan çıkma; geçip gitme; sona erme.
mürvârîd (f): İnci.
müsâbakat (a): Yarış, yarışma.
müsâdeme (a): Çarpışmalar, tokuşmalar.

müsâra'at (a): Sürat etme; teşebbüs etme.
müsebbiha (a): Şehadet parmağı.
müsellem (a): Kesin, sabit.
müsennâ (a): İki katlı, iki kısımdan meydana gelmiş.
müsevver (a): Etrafi surlarla çevrilmiş.
müsevvere (a): Sur çekilmiş.
müskit (a): Susturucu
müsle (a): İşkence; kulak ve burun kesme; âfet.
müsteclib (a): Kendine doğru çeken.
müste'id (a): Hazır, istekli; yetenekli; kıvrak zekalı, anlayışlı.
müstekarr (a): Yerleşim yeri; karargah, istikrarlı.
müstevcib (a): Layık; gereken.
müşâcere (a): Kavga etme, çekişme; ağaç ile birine vurma.
müşâr (a): İşaret olunan, işaretle gösterilen.
müşâye'at (a): Yolcu etme; izinden gitme; cenaze kaldırma.
müşebbek (a): Şebeke şekline sokulmuş.
müş'ir (a): Bildiren, belirten, gösteren.
müştemil (a): İçine alan.
mütâli' (a): Okuyan.
müte'affin (a): Kokmuş, çürük.
müte'ayyin (a): Belli, ortada olan; karar verilmiş; ileri gelen kimse.
müte'azzir (a): Özürlü, özrü bulunan; mümkün olmayan, güç.
müteberrike (a): Mübarek sayılan, uğurlu.
mütebeyyin (a): Meydana çıkan; ortada.
mütefakkidân (a): Arayıp soran.
mütegayyir (a): Bozulmuş, bozuk; değişen, başkalaşan.
mütehâllil (a): Tahallül eden, bozulan; araya giren, araya sokulan.
mütenâsık (a): Benzeşen, bir boyda.
müteressid (a): Gözleyen, gözetleyen; pusuda bekleye; bekleyen.
mütesaddî (a): Şef, nezâretçi; girişimci; saldıran, saldırgan.
müteyemmen (a): Uğurlu, kutlu.
mütezemmin (a): İçine alan, içeren; kefil olan.

müttekâ (a): Yastık; dayanak, asa.
mütûn (a): Bir yazıyı şekil ve noktalama husiyetleriyle birlikte meydana getiren kelimeler.
müvâcehe (a): Yüzleşme, karşı karşıya gelme.
müvahhişe (a): Korkutan, ürküten.
müzahref (a): Yalancı sahte yıldız, tel, pul, boya gibi şeylerle süslü; süprüntü, pislik.
müzdver (f): Ücretle çalışan.
nâ-çespân (f): Yaraşmaz, uygun olmayan.
nâ-dâniste (f): Cahil, bilmez.
nâdim (a): Pişman; utangaç.
nâ-güvâr (f): Midede zor hazm edilen şey; içilmesi, yenilmesi acı olan şey.
nâgüzîr (f): Zorunlu olarak; ister istemez; kesin.
nâ-halef (f): Soyuna çekmeyen, hayırsız evlad.
nahçîrgîr (f): Avcı.
nâ-hencâr (f): Yolsuz, doğru olmayan.
nahiye (a): Taraf, yan, kenar
nahl (a): Hurma ağacı; süs ağacı; ince, narin dilber.
nâhun (f): Tırnak.
nahvet (a): Kibir, gurur.
nâ'ire (a): Ateş, alev; sıcaklık.
nâka (a): Dişi deve, maya.
nakdîne (f): Hazır peşin para; kıymetli mal.
nakîse (a): Eksiklik, kusur, kabahat.
nakz (a): Bozma, çözme; anlaşmayı yok sayma.
nasb (a): Görevlendirme; dikme; asma; tayin etme
nâsiye (a): Alın.
nâsih (a): İstinsâh iden, kopyasını çıkararak; nesh ve ibtâl iden, battal iden.
nâsût (a): İnsanlık, mahlukiyet.
nâvdân-ı hâme (f): Kalem oyuğu.
nâvek (f): Ok.
nâverd (f): Savaş, ceng.
nâyibe (a): Kaze, bela, musibet.
neberd (f): Harb, savaş.
necd (a): Yayla, plato; büyük çöl; yokuş; yiğitlik; Arap yarımadasının orta kesmi, hüzn.
nefz (a): Saçma, yayılma.

nehb: Yağma, çapul.
nehng (f): Timsah.
nehzat (a): Kalkma, hareket, ayaklanma.
nekâve (a): Her şeyin iyisi, temizlik, saflık.
nekbet (a): Talihsizlik; düşkünlük; felaket.
nemek-dân (f): Tuzluk; sevgilinin dudağı.
nemek-pâş (f): Tuz eken.
nemet (a): Yöntem, tarz.
nemîka (f): Mektup.
neng (f): Ayıp, utanma; şöhret, ün.
nerrât (a): Tavla ustası.
nerre-şîr (f): Erkek aslan.
neşnâs (f): Yabancı, meçhul, bilinmez.
nevâl (a): Nasip, kısmet, talih; bahşiş.
nevâziş (f): Okşama, gönül alma, iltifat.
nevbâve (f): Yeni gelmiş; yani olgunlaşmış.
nevbe(a): Vakit, zaman; kez, defa; nöbet; sıra.
neverd (f): Dönen, dolaşan, gezen.
nevha (a): Ölüye sesli ağlama.
nevhîz (f): Yeni yetişmiş, taze.
nevişte (f): Yazı, mektup, makale, kitap.
neyl (a): Merama erişme, isteğine ulaşma; ulaşılan şey.
neyyîreyn (a): Cisimlenmiş iki nur, ay ve güneş.
nez' (a): Bir şeyi yerinden koparma, sökme; kaldırma, yok etme; can çekişme.
nezdîk (f): Yakın.
nezr (a): Adak adama.
ni'âl (a): Nallar, ayakkabılar.
nibâl (a): Ok.
niğâl (f): Yanan kömür parçası.
niğâşte (f): Resm olunmuş, yazılmış.
nigerân (f): Bakıveren, bakıcı, bakan.
niğîn (f): Yüzük, mühür.
niğûn (f): Tersine dönmüş; ters, aksi.
nihâde (f): Konmuş, konulmuş.
nikâyet (a): Düşmanı kırıp geçirme.
nîk-fercâm (f): Sonu hayırlı olan.
nîkhâh (f): İyilik sever.
nîlgûn (f): Lacivert.

nîreng (f): Taslak, plan.
nîrû (f): Zor, kuvvet, güç.
nisâl (a): Temrenler.
nisvân (a): Kadınlar.
nîş (f): İğne; diken; zehir.
nitâk (a): Kemer, kuşak; peştamal; bir tür Arap giysisi.
niyâm (f): Kın, kılıf; kılıç kını; uyuyanlar, uykuda olanlar.
nizâr (f): Görüş, seziş; maharet.
nuhbe (a): Her şerin iyisi, seçkini; seçilmiş, seçkin; sıkı arkadaşı.
nuhûset (a): Uğursuzluk.
nuhustîn (f): İlk, birinci.
nûk (f): Gaga, sivri uç; zirve; temren.
nukâve (a): Her şeyin iyisi, temizlik, paklık.
nukre (a): Külçe halinde gümüş.
nukûd (a): Nakidler, paralar.
nü'âs (a): Uyuklama, pinekleme.
nühûft (f): Gizli, saklı.
-nümûd (f): Gösteren, görünen, benzeyen.
nüşâbe (a): Temrenli ok.
nüvid (f): Müjde.
nüvişte (f): Yazılı, yazılmış; mektup.
pâfşerde (f): Dretmek, direnmek; ısrar etmek.
pâ-nihâde (f): Ayak basmış, doğmuş.
pânzdeh (f): Onbeş.
pâs (f): Gam, keder, gönül üzüntüsü.
pâsbân (f): Gece bekçisi.
pelâs (f): Eski kilim, keçe; çul.
perdâhte (f): Tertiplenmiş, düzeltilmiş; cilâlanmış, parlatılmış.
perhâş (f): Harp, savaş, kavga.
pâsdâr (f): Gece bekçisi; güvenilir, doğru kimse.
pehlû (f): Yan, vücûdun iki yanından biri.
pencâh (f): Elli (50).
perend (f): 1. Pervin, Ülker 2. Önceki gece 3. Tahran civarında yetişen bir tür bodur ağaç 4. Saf ipek; Desenli ipek; kılıç.
pertâb (f): Atılma, sıçrama; uzağa düşen şey.
pes-i divâr (f): Arka duvar.
perend (f): İpekten dokunmuş düz, nakışsız kumaş.

perende (f): Uçan, uçucu; av kuşu.
perhâş (f): Savaş.
perhâşcû (f): Kavgacı; azarlayan.
perrân (f): Uçan, uçucu.
pervîzen (f): Elek, kalbur.
pesend (f): Beğenmiş.
pestî(f) : Alçaklık, çukur, iniş,
zavallılık.
peygâr (f): Savaş, kavga.
peygûle (f): Köşe, bucak.
peymude (f): Ölçülmüş, ölçülü.
-peyvest (f): Ulaşma, kavuşma.
pîçide (f): Karışmış, bükülmüş,
kıvrılmış
pîlever (f): Çerçi, seyyar satıcı.
pîrâye (f): Süs.
pîşânî (f): Alın.
pîşe (f): Sanat, meslek; huy; iş.
pîş-res (f): Önce ulaşan; genç
delikanlı; çabuk olgunlaşan meyve.
pîštahta (f): Çekmece
puhte (f): Pişmiş, olgun.
Pûte (f): İçinde maden eritilen tava;
nişan tahtası.
pür-kîne (f): Düşmanlık ve gazap dolu.
pürsân (f): Soran, soruşturan;
soruşturarak.
pürsiş (f): Sorma, soruşturma.
püşt (f): Arka.
püşte (f): Yığın, küme; omuz, sırt.
râcih: Üstün, önce, muteber.
râhik (a): Duru ve temiz şarap.
râhile (a): Yük devesi, yük hayvanı.
raht (a): At takımı; yol levazımı.
rakde (a): Uyku.
rânden (f): Sürmek, kovmak;
açıklamak; araç sürmek.
râs (f): Yol.
râsih (a): Sağlam, temeli kuvvetli;
bilgisi çok geniş olan.
rasîn (a): Sağlam, dayanıklı.
râtibe (a): Maaş, vazife.
ra'y (a): Otlama, gütme.
râyet (a): Sancak, bayrak.
rehâ-yâb (f): Kurtulan, kurtulucu.
reh-neverd (f): Yolda gezen.
rekîz (a): Gizli, hazine, sağlam.
rekûbe (f): Binek hayvanı.
remân (f): Sürü.

reme (f): Ürken, ürkek; sürü; asker
taburu ve insan kalabalığı.
remîde (f): Ürkmüş, korkmuş.
remy (a): Atma, tüfek atma.
reste (f): Kurtulmuş.
re'sü'l-mâl (a): Ana para.
reşehât (a): Sızıntılar, damlalar.
revgen (f): Yağ; rugan deri; kaygan ve
parlak nesne; meltem serinliği.
revzene (f): Pencere.
reyb (a): Şübhe.
reyyân (a): Suya kanmış.
rezme (f): Elbise bohçası.
rıkkiyyet (a): Kulluk, kölelik.
ribât (a): Bağ; sınır karakolu; han,
kervansaray; tekke; eklem bağları;
bağ; yılık, at sürüsü; sınırlar.
ribh (a): Kazanç, faiz.
ric'at-ı kahkarî (a): Acele olarak geri
çekilme.
rîhte (f): Dökülmüş, akıtılmış,
dökmüş, akıtmış.
rikâb (a): Üzengi; huzur; musikide bir
usul.
rimâh (f): Süngüler, mızraklar.
rîş (f): Sakal; kıl, tüy; yara.
rîşe (f): Saçak, püskül; kök.
riyâz (a): Bahçeler, ağaçlar
rûbâh (f): Tilki; hilebaz, kurnaz.
rû-be-râh (f): Yolunda, tamam, hazır;
yola çıkmaya hazır.
rû-gerdân (f): Yüz çeviren.
rübûde (f): Kapılmış, kapılan.
rûvât (a): Rivayet edenler.
-sâ: Gibi.
sâ' (a): Bin dirhemlik bir hububat
ölçeği.
sâbât (a): Dehliz; eyvan, gölgelik;
çardak üzümü.
sa'd (a): Kutlu, uğurlu.
sademât (a): Çarpmalar, tokuşmalar;
ansızın başa gelen belalar.
saff-der (a-f): Saf bozan, cesur; Hz.
Ali'nin lakabı.
sâhet (a): Meydan; dergah.
sahre (a): Kaya, kayaç.
saht (f): Katı, sert, çetin; kuvvetli,
güçlü, sağlam; güç, zor.
Sâ'ibe (a): Yanlızsız, doğru.

sâ'id (a): Kolun dirsek ile bilek arasındaki kısmı.
sâ'il (a): Soran; dilenci; akıcı, akan.
sa'îr (a): Ateş, alevli ateş; cehennem.
sâk (a): Baldır, incik; sap.
sâka (a): Artıcılar, ordunun gerisinde bulunan askerler.
sakf (a): Tavan, çatı, dam.
sakil (a): Ağır; sıkıntılı, can sıkıcı; çirkin.
sâl (f): Yıl, sene.
salât-ı 'asr (f): İkinci namazı.
sâmân (f): Düzen.
sâmîr (a): Gece toplantıları.
sammâ (a): Sağır ve dilsiz; sesi çıkmayan; katı ve som kaya.
samsâm (a): Keskin kılıç.
sanâdîd (a): Başkanlar.
sânih (a): Zihinde ve fikirde hasıl olup fikre doğan.
sârâ (f): Saf, katışıksız.
savâb-dîd (a-f): Uygun görme, onay; meşveret.
savb (a): Taraf, yön, cihet.
sa've (a): Kuyruk sallayan (kuş).
savlet (a): Şiddetli hücum, saldırma.
sâyebân (f): Gölge, büyük çadır; koruyan.
sayha (a): Bağırma, nara atma.
sâyide (f): Sürülmüş, ezilmiş; eskimiş, yıpranmış.
sebâyâ (a): Savaşta esir düşenler.
sebbâbe (a): Şehadet parmağı.
sebel (a): Katarakt.
seb'in (f): Yetmiş.
sebîke (a): Külçe, maden külçesi.
sebkat (a): Geçme, ilerleme.
sebükbâr (f): Yüğü hafif.
sebük-'inân (f): Çabuk koşan.
sebükser (f): Hafif düşünceli; aşağılık, sefih.
sedâd (a): Doğruluk, hatasızlık.
sedîd (a): Doğru, hak.
sefid (f): Ak.
sehm (a): Kısım, hisse, pay.
sekene (a): Sakinler, oturanlar; ahali.
sekîm (a): Hasta, illetli; yanlış, hatalı; zayıf rivâyetli hadis.
sekine (a): Rahat, sakinlik, gönül rahatlığı.

seleb (a): Savaş aleti, birinden kapılıp alınan şey.
sell (a): Kılıç çekme; damar kesme; sıyırma, sıyırılma.
selme (a): Gedik.
selsâl (a): Tatlı, lezzetli, hafif su.
semâcet (a): İnat, ısrar; çirkinlik; utanmazlık.
semen (a): Fiyat, değer.
semîr (a): Arkadaş.
sencîde (f): Tartılı, ölçülü.
seng-i hârâ (f): Mermer taşı, pek sert taş.
seniyye (a): Öndeki dört diş.
sepîd (f): Beyaz.
sepîde-dem (f) : Sabah aydınlığı.
serâ'ir (a): Gizli şeyler.
serâsime (f): Sersem.
serbâm (f): Dam kenarı.
ser-be-mühr (f): Ağzı mühürlü.
ser-bürîde (f): Baş kesilmiş.
serdergüm (f): Şaşkın, dağınık.
sergirân (f): Sarhoş.
serhayl (f): Başkan.
serîre (a): Gizli fikir ve hal.
seriyye (a): Düşman üzerine gönderilen küçük süvari müfrezesi; câriye, odalık.
ser-penâh (f): Başlık, miğfer.
serşâr (f): Ağzına kadar dolu; sınırı aşan, ileri giden.
setîre (a): Kapalı, örtülü; örtü.
setvet (a): Saldırı, hamle.
sevâd (a): Yazı yazma.
sevâ'id (a): Dirsekten bileğe kadar olan kısımlar.
sevîk (f): İçki, şarap.
seyyâle (a): Su gibi akan şey.
sıkl (a): Sıklet.
sımâh (a): Kulak
sıbt (a): Torun.
sıyânet (a): Koruma, korunma.
siccîn (a): Günâh.
sikkîn (a): Bıçak, kalemtraş.
simât (a): Nişan, alamet, damga, iz.
sîh (f): Demir şiş.
sikât (a): İnanılır kimseler
sîle (a): Ödül.
silk(a) : Dizi, sıra, saf; iplik; yol; tarikat; meslek.

sindân (f): Örs.
sipâr (f): Feda eden, veren.
sipeh-keş (f): Baş kumandan.
sipihr (f): Sema, talih
sîr (f): Tok, doymuş; sarımsak.
sirişt (f): Tabiat, huy.
sitîz (f): Kavga, çekişme.
siyâk (a): Üslup, tarz; sözün gelişi;
muhasabede rakam yerine kullanılan
özel işaret.
sübha (a): Tesbih, teşbih etme; teşbih
taşı.
sûde (f): Sürmüş, sürülmüş.
sudûr (a): Sadır olma, meydana çıkma.
sufûf (a): Saflar.
sûgvâr (f): Yaslı, matemli.
sûhân (f): Törpü.
sûhte (f): Yanmış, yanık; softa.
sûhtenî (f): Yanıcı, yanacak, yanmaya
layık, yanası.
sukâta (f): Kırıntı, döküntü, artık.
sûsmâr (f): Keler, kertenkele.
su'ûbet (a): Güçlük, zorluk.
su'ûd (a): Yukarı çıkma, yükselme.
sûrâh (a): Delik, gedik.
sûrî (a): Görünürde olan, hakiki ve
içten olmayan; gösterişten ibaret olan.
sübût-yâfte (a-f) Akılsızlar, ahmaklar.
sûfte (f): Delinmiş, delikli.
sûlâfe (a): Şarap; meyve suyu; bir
şeyin güzel tarafı.
sümre (a): Esmerlik.
sümûm (a): Zehirler.
sünûh (a): Akla hatıra gelme; içine
doğma.
süpürde (f): Ismarlanmış; verilmiş,
bırakılmış.
sürâdık (a): Büyük padişah çadırı;
saray perdesi.
sürh (f): Kırmızı.
sürre (a): Göbek.
süst (f): Gevşek; manasız.
sütûde (f): Övülmüş, övülmeye layık.
sütürde (f): Tıraşlanmış, yontulmuş.
şahne (a): İnzibat memuru, harmanlara
nezaret eden kimse.
şâhsâr (f): Ağaçlık.
şâne-zede (f): Tarakla saçları taran-
mış.
şârik (a): Doğan, parlayan, parlayıcı.

şârıka (a): Işık, ziya.
şâri' (a): Allah, Hz. Muhammed.
şast (f): Altmış; Okçuların parmak-
larına geçirdikleri yüzük; balık oltası.
şâyânter (f): Daha (pek, en) layık.
şe'âmet (a): Uğursuzluk.
şebâne (f): Gece vakti olan; geceden
kalma.
şefe (a): Dudak; kenar.
şefeteyn (a): İki dudak.
şehâmet (a): Yiğitlik; İran şahının bir
ünvanı.
şehiyye (a): İştahlandırıcı, istek-
lendirici.
şevher (f): Koca, eş.
şekâ (a): Bed-ahtlık, bahtı karalık;
alçaklık.
şekerbâr (f): Şeker yağdıran.
şekm (a): Sertlik, güç, kuvvet.
şemâme (a): Yenmeyen bir çeşit
kavun.
şemîm (a): Güzel kokulu.
şengerf (a): Zincifre denilen boya.
şerze (f): Kudurmuş, kuduruk.
şerzime (f): Küçük topluluk; az
miktar.
şet (a): Saygı için "hazret" yerine
kullanılan sözcük.
şevîd (f): Dere otu.
şeyhe (f): Kişneme.
şi'âb (a): Dağ yolları, patikalar, keçi
yolu.
şi'b (a): Dağ yolu, dar yol; oymak
kabile; küçük akarsu yatağı.
şidâd (a): Sertler, katılar.
şihâb (a): Kıvılcım; akan yıldız.
şikâf (f): Yırtık, yarık.
şikâk (a): Uyuşmazlık, anlaşmazlık,
bozuşma.
şikâl (a): El ve ayak zinciri; devenin
palanını bağlayan ip; üç ayağı beyaz
at.
şîme (a): Huy, tabiat.
şinâh (f): Yüzme.
şinâver (f): Suda yüzen, yüzgeç.
şinîd (f): İştme.
şîrîn-kâm (f): Tadı damağında kalmış.
şiryân (f): Damar.
şitâb (f): Acele, sürat.

şîven (f): Matem, yas, inleme, sızlanma.
 şu'bede (f): Hile, hokkabazlık.
 şukka (a): Parça; pusula, kısa not.
 şûr (f): Tuzlu, kekremesi; şamata, gürültü.
 şûre (f): Verimsiz toprak; tuzlu (nesne); güherçile.
 şübbân (a): Gençler, yiğitler.
 şüce'ân (a): Cesurlar, yürekli.
 şüdegân (f): Gidenler, geçmişler.
 şükûh (f): Görkem, azamet, tantana.
 şümâre (a): Sayı, numara, not.
 şüst ü şû (f): Yıkama.
 şütür (a): Deve.
 tab' (a): Huy, yaratılış; mühür, damga; kitap basma.
 tâbdâde (f): Parlatılmış, yakılmış.
 tâbende (f): Parlayan, ışık veren.
 tabh (a): Pişirme.
 tâbişgâh (f): Parıltı yeri.
 ta'biye (a): Askerî konuşlandırma; düzenleme, tertib etme.
 ta'dâd (a): Sayma, sayı; birer birer sayma.
 tağyir (a): Başkalaştırma, değiştirme, bozma.
 tâfte (f): Düz ve donuk olan bir tür ipekli kumaş; büzülmüş, bükülmüş; yanmış, yanık; aydınlık; üzgün, kederli.
 tagallüb (a): Zorbalık, zorla hüküm sürme.
 tahassun (a): Kale ve hisara kapanma, istihkâma çekilme.
 tahdiş (a): Tırnaklama; tırnakla incitme.
 tahlîs (a): Kurtarma, kurtarılma.
 tahmil (a): Yükleme, yükletme; bir işi birnin üzerine bırakma.
 tahmîr (a): Yoğurma, yoğrulma; mayalandırılma.
 tahvîf (a): Korkuya düşürme.
 tahrîk (a): Uyandırma, kımıldatma, oynatma.
 tahrîz (a): Kışkırtma, kışkırtılma.
 tahtı'e (a): Yanlışı çıkarma.
 tahzîr (a): Sakındırma, sakındırılma; men etme.
 tâk (a): Bina kemeri; kemer, kubbe.

takî (a): Dinine bağlı kimse; iki imamdan biri.
 taklîb (a): Tersine çevirme, döndürme.
 takrîb (a): Yakınlaştırma.
 tali'â (a): Öncü.
 ta'lîk (a): Asma, asılma, bağlama, gecikmeye alma.
 tâmi'a (a): Tamahçı, tamah eden.
 ta'ne (a): Kınama, yerme, kinayeli söz.
 târâcgerân (f): Yağmacılar.
 tarassud (a): Bekleme, gözleme.
 târek (f): Başın arka kısmı, ard; beyin; kule; savaş döküntüsü.
 târem (f): Kubbe, künbet, dam.
 tarî (a): Taze, taravetli.
 târîkî (f): Kararma, siyahlık, karaltı.
 tasaddî (a): Bir işe girişme, başlama.
 tashîh-kerde (f): Düzeltme.
 tasmîm (a): Tasarlama, kesin olarak niyetlenme.
 tasrih (a): Açık, açık söyleme, belirtme.
 tathîr (a): Temizleme, paklama
 tavâhîn (a): Su değirmenleri; öğütülmüş şeyler.
 tavârik (a): Gece gelen belalar; tarikatlar, kabileler.
 ta'vîz (a): Muska.
 tavzîh (a): Açıklama, aydınlatma.
 taybe (a): Medine-i Münevvere.
 tayerân (a): Uçma; havada gaz olma.
 ta'zîb (a): Eziyet etme.
 tâziyâne (f): Kırbaç, kamçı.
 te'âkub (a): Birbiri arkası gitme.
 te'ânuk (a): Birinin boynuna sarılma.
 te'arrî (a): Soyunma, çıplaklaşma; bir şeyden bir işten berî olma, boş olma.
 teb (f): Hararet; sıtma.
 tebâdûr (a): Ansızın akla gelme.
 tebâ'ud (a): Uzaklaşma, uzaklık.
 tebeh-kâr (f): Harabeden, mahveden, bitiren.
 tebşir (a): Müjdeleme.
 tecellüd (a): Yalandan yiğitlik gösterme.
 tecerru' (a): Yudum yudum içme.
 tefakkud (a): Arayıp sorma, arayıp sorulma.
 Teferruk (a): Ayrılma, dağılma.

teferrus (a): Anlama, sezme.
 tefvîz (a): Sipariş etme, ihale; dağıtım;
 tegerg (f): Dolu (yağmur).
 tehallûf (a): Uygunsuzluk.
 tehâşî (a): Korkup çekinme.
 tehçîn (a): Dedikodu yapma; edep dışı sayma.
 tehevvr (a): Öfkelenme.
 tehiyye (a): Selam verme, dua etme.
 tehniyet (a): Tebrik etme, kutlama.
 tehyîc (a): Heyecanlanma.
 tekâbü'l (a): Karşı karşıya olma,; karşılık olma, karşılama.
 tekâpû (f): Telaş ile koşarak araştırma; dalkavukluk, kavuk sallama.
 tekâsül (a): Üşenme, tembellik.
 tekâtu' (a): Kesme; çatışma.
 tekâtur (a): Damlama, damla damla dökülme.
 tekâver (f): Koşucu [at].
 tekâzâ (a): Alacaklının borçluyu sıkıştırma; sıkıştırarak söz söyleme; başa kakma.
 telehhüf (a): Hasretle yanıp yakılma; üzülme.
 telâhuk (a): Birbirine katılma.
 tele'le'e (a): Yandı, tutuştu.
 tele'lü' (a): Parıldama.
 televvün (a): Renkten renge girme; kararsızlık, döneklilik.
 telfîk (a): Birleştirme; katma, katkıda bulunma.
 telh (a): Acı.
 telvîh (a): Açıklama, belli etme.
 telvîs (a): Kirlenme.
 temessül (a): Hikaye anlatma; bir şiir veya hadisi örnek getirme; bir şeye benzeme.
 temhîd (a): Yayma, döşeme; düzenleme, düzeltme.
 temime (a): Nazar boncuğu, nazarlık.
 temr (f): Hurma ağacı.
 temşiyet (a): Yürütme, yürütülme; meydâna gelmesini kolaylaştırma.
 tenâb (a): İp, halat.
 teng (f): Dar, sıkıntılı; küçük; yük dengi; sıkı, yapışık; zavallı; nadir; zor; ince; bağ, kayış.
 tengnâ (f): Dar geçit, boğaz; mezar.

tenkîh (a): Ayıklama, ayırma; memur maaşlarından indirme.
 tenkîh (a): Nikahlama, evlendirme.
 tenkîl (a): Uzaklaştırma, ceza verme, tepeleme.
 tedhîn (a): Güzel kokulu yağ sürme.
 tefahhus (a): İnceden inceye araştırma.
 terâhî (a): Geri çekilme; gecikme.
 terâküm (a): Birikme, toplanma.
 terakkub (a): Bekleme, nöbet.
 tereffüh (a): Rahat bulma, geçimde bolluğa kavuşma.
 tereşşuh (a): Sızma, sızıntı yapma, terleme.
 terettüb (a): Sıralanma, sırası gelme.
 terfi'e (a): Dirlik düzenlik temennisinde bulunma.
 terhîb (a): Korkma, korkutulma.
 terhîs (a): İzin verme.
 terkeş (f): Okluk.
 tersân (f): Korkan, korkak.
 tersîde (f): Korkmak.
 tervîh (a): Rayiha, koku verme; rahatlandırma.
 tesâdüm (a): Çarpışma.
 tesâhül (a): Yumuşak muamele etme; kolay görerek ihmal etme.
 tesâmuh (a): Kayıtsız davranma; hoş görme.
 tesâru' (a): Süratlenme, hızlanma.
 tesâvî (a): Eşitlik; müsavi olma.
 tesemmî (a): İsimlendirme.
 tesnîm (a): Cennetteki ırmaklardan biri.
 tesviye (a): Beraber etme, düzleme; ödeme; neticeye bağlama.
 teşâcür (a): Sopalarla birbirine girme, dövüşme.
 teşâvür (a): Birbirine danışma.
 teşcî' (a): Cesaret verme.
 teşnîf (a): Küpe takma, takınma; küpe ile süsleme, süslenme.
 tetarruk (a): Bir yol bulup gitme, kendi yoluna gitme; tartaklanma.
 tevakkuf (a): Bekleme, durma.
 tevârî (a): Gizlenme.
 tevbîh (a): Azarlama, paylama; memurlara uygulanan disiplin cezası.
 tevekku' (a): Beklenti, umut.
 tevşîh (a): Süsleme.

teyakkun (a): Tam olarak, iyiden iyiye bilme.
te'yîd (a): Kuvvetlendirme.
tezkâr (a): Hatırlama anma.
tezvîr (a): Yalan, dolan; kovuculuk.
tılâ (a): Sürülecek şey; madeni parlatacak sıvı yaldız; merhem, yağ, ilaç; cila verecek boya; sırma, saf altın.
tınâb (a): Kazığa bağlanan çadır ipi.
tırâz (a): İpek ve sırma ile işleme; elbiselere nakışla yapılan süs; ; süs; üslup.
tîhû (f): Kekliğe benzer bir kuş.
tilâl (a): Tepeler, kümeler, yığımlar.
tîre (f): Bulanık, kara, karanlık; topluluk, taife.
tîşe (f): Balta, nacak, keser.
tomâr (f): Tomar, mektup, kitap, defter.
tûde (f): Yığın, küme.
tufeyl (a): Davetsiz misafir; parazit.
tullâb (a): Talebe, öğrenci; talip.
tu'me (a): Yiyinti, azık; çeşni; lokma.
turfê (a): Tuhaf, şaşılacak şey; kaçınılması gereken; Yahudilerce yenilmesi yasak olan.
tünd-hû (f): Sert huylu, titiz.
tünd-bâd (f): Kasırga, sert rüzgar.
tünd-rev (f): Çabuk giden.
türrehât (a): Saçma sapan sözler.
tûşe-i râh (f): Yol azığı.
tutuk (a): Perde, örtü.
-tûz (f): Güden, besleyen.
'ud (a): Öd ağacı; tütsü; ud.
'uddet (a): İhtiyaç, savaş lazımatı.
'udvân (a): Zulüm, düşmanlık.
'ufûnet (a): Pis koku; iltihap.
'ukâb (a): Yırtıcı kuş.
'ukâr (a): Ev eşyası, lüks mobilya.
'ukde-güşâ (a-f): Zorluğu yenen.
'urcûn (a): Kuru hurma dalı, akot.
'urûk (a): Irklar, kökler, damarlar.
'urve (a): Bahane; güvenilir.
'usâre (a): Özsu, sıkılan şeylerden çıkan su.
'utb (a): Pamuk.
übbehet (a): Ululuk, büyüklük,
ümmehât (a): Anneler; asıllar; değerli, ilmi kitaplar.

ünân (a): İnleme, inilti.
ünûf (a): Burunlar.
üştür (a): Deve.
vâfî (a): Yeter, tam, elverir; sözünün eri.
vâhime (a): Kuruntu kurma hastası.
va'îd (a): Bir iyiliğe sevk ve kötülükten uzaklaştırmak için korkutma, yıldırma.
vâkid (a): Alevli.
varak-kerdân (f): Olmayacak, boş işlerle uğraşan (kimse).
vâ-reste (f): Kurtulmuş, serbest
vaz' (a): Koyma, konulma.
vedd (a): Dostluk.
vedî'a (a): Emanetler.
vefk (a): Uyuma, uygun gelme; uygun; tılsımlı dua, muska.
vehn (a): Gevşeklik.
verâ (a): Mahluk, âlem.
verâ (a): Arka, geri, öte; başka, gayrı.
vegâ (a): Savaş; gürültü, patırtı.
verese (a): Varis, mirasçılar.
vesâtet (a): Araya girme, vasita olma.
vesme (a): Rastık.
veted (a): Üç harften oluşan nazım birimi; kazık; çivi.
vifâk (a): Uygunluk, aynı düşünce olma; barış.
vikâye (a): Koruma, kayırma.
visâde (a): Yastık; yatak.
visâk (a): İlişki, bağ, anlaşma, sözleşme; çadır, karargah.
vuzû (a): Abdest.
vürûd (a): Yetişme.
-yâfte (f): Bulmuş, bulunmuş.
yârâ (f): Kuvvet, kudret, takat.
yâvederây (f): Saçma sapan konuşma.
yegân yegân (f): Birer birer.
yehdân (f): Buz kabı, buzluk.
yek-deme (f): Bir anda geçici.
yekke-tâz (f): Düşmana tek başına saldıran
yekrân(f): Soyu temiz cins at, al at.
yenâbi' (a): Kaynaklar, pınarlar.
yenbû' (a): Pınar, kaynak; çeşme.
yerâ' (a): Yontulmamış kamış kalemler; ateşböcekleri.
yesâr (a): Sol, sol kanat; uğursuz; güçlülük; zenginlik.

yesîr (a): Kolay, az şey, kumarbaz.
yümn (a): Uğur, bereket.
za'm (a): Üzerine alma kabul etme;
kefillik, önderlik; sanı, görüş.
zamân (a): Kefil olma; garanti.
zâmil (a): Küçük yük hayvanı.
zamîme (a): Ek, artırma, katma.
zarâ'et (a): Alçalma, kendini
küçültme.
zâyçe (f): Doğum kağıdı; yıldız falı.
zebâne (f): Alev, ateş yalını; terazi vb.
aletlerin dili.
zehâyâ (a): Kuşluk vakti kesilen
koyunlar.
zemâyim (f): Kötü, beğenilmeyen
haller; yerilmeye layık fena hal ve
hareketler.
zenâbîr (a): Eşek arıları.
zerger (f): Kuyumcu.
zer-nişân (f): Kılıç, kalemtraş gibi
şeyler üzerine kakma altınla yapılan
işleme, süs, yazı.
zerî'a (a): Bahane, vesile.

zerîbe (a): Ağıl; avcı çukuru; vahşi
hayvan yatağı.
zırgâme (a): Arslan.
zîb (f): Süs, bezek.
zihâm (a): Kalabalık, sıkışıklık; darlık.
zimâm (a): Yular, hayvan yuları.
zimmet (a): Sahip çıkma; borç.
zîr (f): Aşağı.
zîrek (f): Anlayışlı, uyanık.
zişt (f): Çirkin, ayıp, kötü.
zîver (f): Süs.
ziyâ' (a): Çiftlikler; emlak; istekler.
zuhr (a): Öğle, öğle vakti.
zu'm (a): Kuşku; kanı, kanaat; batıl
inanç.
zûrmend (f): Kuvvetli, güçlü.
zübâb (a): Sinek.
zübâle (a): Çöp; mum fitili, kandil
fitili.
zübûl (a): Pejmürdelik, sararıp solma.
zücâcî (a): Sırçadan yapılmış.
zükâm (a): Nezle.
zûnbûr (a): Eşek arısı; bir yazı sitali.

KAYNAKÇA

- ABDURRAUF, Muhammed, “Ahmed b. Hanbel’in Müsned’i, Tercüme: MüCteba Uğur, *Diyanet Dergisi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, S. 1 Ocak-Şubat 1975, s. 21-33.
- Ahmet Cevdet Paşa, *H. Muhammed Aleyhisselâmin Hayatı*, Hazırlayan: Metin Muhsin Bozkurt, İstanbul: Erhan Yayınları, 2007.
- ALTINKULAÇ, Tayyar, Zehebî Maddesi, *DİA*, C. 44, 2013, s. 180-188.
- ALTUN, Mustafa, *Hâb-nâme-i Veysî*, İstanbul: Mtv Yayıncılık, 2011.
- ARSLAN, Harun, “Türk Edebiyatında Esmâ-yı Nebî ve Celâlzâde Mustafa’nın Tercüme-i Me’âricü’n-Nübüvvesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* C. 7, S. 31, s. 49-52.
- ARSLAN, Mehmet, *Türk Edebiyatında Manzum Surnameler (Osmanlı Saray Düşünleri ve Şenlikleri)*, Ankara: AKM Yayınları, 2000.
- AY, Ümran, *Münîrî (öl. 1521?)’nin Manzûm Siyer-i Nebîsi Cilt 1 (İnceleme Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora tezi, İstanbul 2007.
- AYKAÇ, Mehmet, Cemâl el-Hüseynî Maddesi, *DİA*, c. 7, 1993, s. 303-304.
- BABİNGER, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çeviren: Coçkun Üçok, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- BİLKAN, Ali Fuat, *Nabi Divanı (2 Cilt)*, Ankara: Akçağ Yayınevi, 2011.
- Bizimsahife.org, *Nafi’ Bin Abdurrahman Bin Ebû Naîm*, http://www.bizimsahife.org/kutuphane/islam_alimleri_ans/cild/02Cild/3/56.htm. (15 Ocak 2015)
- BURMAOĞLU, H. Bilen, *Bursalı Lamii Çelebi Divanı’ndan Seçmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri I-II-III*, Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2000.
- CERRAHOĞLU, İsmail, “İbn Hişam ve Siresindeki Garibü’l-Kur’âni”, *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi* S 3, Ankara, s. 1-28, 1977.
- COŞKUN, Menderes, *Manzûm ve Mensûr Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nâbî’nin Tuhfetü’l-Harameyn’i*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Muhammediye (2 C)*, İstanbul: MEB Yayınları, 1996.

- ÇORAK, Reyhan, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si II-III*, Marmara Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2007.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi, 2002.
- DURMUŞ, İsmail, Zeyil Maddesi, *DİA*, C. 44, 2013, s. 339-342.
- EGE, Hasan, *Sîret-i İbn-i Hişâm-İslam Tarihi*, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006.
- el-SHAMAN, Massad Süveylim, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişâm'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi I-II*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1982.
- ERKAN, Mustafa, *Sîretü'n-Nebî*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1986.
- ERKAN, Mustafa, Dürretü't-Tâc Maddesi, *DİA*, C. 10, 1994, s. 33-34.
- ERŞAHİN, Seyfettin, "Osmanlı Toplumunun Hz. Muhammed Hakkındaki Bilgi Kaynakları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *İslâmî Araştırmalar Dergisi* C.18, S. 3, 2005, s.335-358.
- EROĞLU, Ali, "Şiirle İstişad ve İstişad Açısından Medarik", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* S. 11, Erzurum, 1993, s. 326-352.
- ESER, Mithat, "Eseri Günümüze Ulaşan İlk Siyer Müellifi İbn İshâk'ın Güvenirliği", *İstem Dergisi*, Yıl 7, S. 13, 2009, s. 261-280.
- FAYDA, Mustafa, "Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmaları", *Uluslararası Birinci İslam Araştırmaları Sempozyumu 16-18 Eylül*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1985.
- FAYDA, Mustafa, Siyer ve Megâzî Maddesi, *DİA*, C. 37, 2009, s. 319-324.
- GÜLSEVİN, Gürer, Boz, Erdoğan, *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2004.
- GÜLTEKİN, Hasan, *Nâbî Zeyl-i Siyer-i Nebvî*, İstanbul: Minval Yayınları, 2013.
- GÜMÜŞ, Sadrettin, Cürçânî Maddesi, *DİA*, C. 8, 1993, s. 134-136.
- GÜNAY, Vehbi, "Osmanlı Nasihat ve Islahatname Geleneğinde Veysi ve Habname'sinin Yeri", *Perspectives on Ottoman Studies: Papers from the 18th Symposium of the International Committee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies (CIEPO) at the University of Zagreb*, 2008, s. 303-313.
- GÜRTUNA, M. Faruk, *Kitâb-ı Siyer-i Nebî*, İstanbul: Sağlam Yayınları, 1977.

- HATİBOĞLU, İbrahim, Muhibbüddîn et-Taberî Maddesi, *DİA*, C. 31, 2006, s. 38-39.
- HAYLAMAZ, Reşit, *Gönül Tahtımızın Eşsiz Sultanı Efendimiz-Muhtasar*, İstanbul: Muştu Yayınları: 2013.
- HOCA, Fazıl, Veysî Divanı Tahlili, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002
- İLTAŞ, Davut, Tahâvî Maddesi, *DİA*, C. 39, 2010, s. 385-388.
- İmam Ahmed bin Hanbel, *El Müsned (21 Cilt)*, Tercüme: Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız, Zekeriya Yıldız, Ankara: Ocak Yayıncılık, 2014.
- İSEN-DURMUŞ, Tuba İşinsu, “Osmanlı Şuara Tezkirelerinde Zeyl Geleneği”, *Turkish Studies, International Periodical For The Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 7/1 Winter 2012*, s. 1319-1329.
- İsmail Belig, *Nuhbetü'l-Âsârli-Zeyl-i Zübdeti'l-Eş'âr*, Hazırlayan: Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Ankara: AKM Yayınları, 1999.
- İZGİ, Cevat, Takıyyüddin Fâsî Maddesi, *DİA*, C. 12, 1995, s. 212-213.
- KALIN, Faiz, “Zaman Kavramı Açısından El-Cürcânî'nin Şerhu'l-Mevâkıfın'a Genel Bir Bakış”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi II, S. 2*, Erzurum, 2002, s. 161-170.
- Kâmûs-ı Osmânî*, C.4, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul.
- KANAR, Mehmet, *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Say Yayınları, 2008.
- KANAR, Mehmet, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Say Yayınları, 2012.
- KANDEMİR, M. Yaşar, Bennâî Maddesi, *DİA*, C. 5, 1992, s. 459.
- KANDEMİR, M. Yaşar, Mîzânü'l-İ'tidâl Maddesi, *DİA*, C. 30, 2005, s. 218-219
- KANDEMİR, M. Yaşar, Moğultay b. Kılıç Maddesi, *DİA*, C. 30, 2005, s. 229-231.
- KANDEMİR, M. Yaşar, eş-Şifâ Maddesi, *DİA*, C. 39, 2010, s. 134-138.
- KAPLAN, Mahmut, *Hayriyye-i Nâbî*, Ankara: AKM Yayınları, 2008.
- KAPLAN, Mahmut, *Hikmet Şairi Yûsuf Nâbî*, Ankara: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2012.
- KAPLAN, Yıldırım, *Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in Kitâb-ı Siyer-i Nebî'si*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2006.
- KARAHAN, Abdülkadir, *Nâbî*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- KARAHAN, Leyla, *Erzurumlu Darîr*, İstanbul: MEB Yayınları, 1985.

- KARATAŞ, Mehmet, *Nazmî-zâde Murtezâ'nın Gülşen-i Hulefâ'sının Tenkitli Tarnskripsiyonu*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 2001.
- KARTAL, Ahmet, ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2004.
- KAYA, Ahmet, *Vâkîdî'nin Hayatı ve Tarihçiliği*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1998.
- KAYA, Bayram Ali, Veysî Maddesi, *DİA*, C. 43, 2013, s. 76-77.
- [KISAKÜREK], Necip Fazıl, *Gönül Nimetleri*, İstanbul, 1967.
- KÖTEN, Akif, "Kadı İyaz, Hayatı, Eserleri ve eş-Şifâ'sının Özellikleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, C. 7, S. 7, 1998, s. 269-278.
- KURTOĞLU, Mehmet, *Urfalı Nabi (Şair Nabi)*, İstanbul: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.
- KURTULAN, Kasım, *Arap Dili ve Edebiyatında Hz. Muhammed'in Mektupları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004.
- LEVEND, Agah Sırrı, *Nâbî'nin Surnâmesi*, İstanbul: İnkilap Yayınevi, 1944.
- MENGİ, Mine, *Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi, Nâbî*, Ankara: AKM Yayınları, 1992.
- MENGİ, Mine, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- MERMER, Ahmet ve KESKİN, Neslihan Koç, *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.
- MEYAN, Faruk, *Mearicü'n-Nübüvve Tercümesi*, İstanbul 1976.
- Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri*, Ankara: MEB Yayınları, 1995.
- Mustafa Safâyî Efendi, *Tezire-i Safâyî*, Ankara: AKM Yayınları, 2005.
- OKTAY, Adnan, Nâbî'nin Münşeât'ı: İnceleme-Metin, Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Diyarbakır, 2014.
- ÖRDEK, Şerife, Nâbî'nin Farça Divânçesi: İnceleme-Türkçeye Çeviri-Tenkitli Metin, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2012.
- ÖZ, Şaban, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2006.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, Diyârbekrî Maddesi, *DİA*, C. 9, 1994, s. 472-473.
- ÖZCAN, Abdülkadir, Zeyil Maddesi (Osmanlılar), *DİA*, C. 44, 2013, s. 345-348.

- ÖZDEMİR, Mehmet, “Siyer Yazıcılığındaki Değişim Üzerine”, *Kutlu Doğum Sempozyumu 2002: Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam* Ankara, 2002.
- ÖZEK, Ali, el-Keşşâf Maddesi, *DİA*, C. 25, 2002, s. 329-330.
- ÖZEL, Mustafa, “Bir Tefsir Kaynağı Olarak İbn Hişâm’ın es-Sîresi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi S. XIII-XIV*, İzmir, 2001, s. 205-215.
- ÖZEN, Şükrü, Tenkîhu’l-Usûl Maddesi, *DİA*, C. 40, 2011, s. 454-458.
- ÖZKAT, Mustafa, *Münîrî’nin Manzum Siyer-i Nebî’si IV-V*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2007.
- ÖZTOPRAK, Nihat, “Türk Edebiyatında Manzum Siyerler”, *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2010.
- ÖZTÜRK, Abdülvehhab, *İslam Tarihi Siret-i İbn Hişam (Es-Sîretü’n Nebeviyye)*, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2014.
- ÖZTÜRK, Ali, “Türk Edebiyatında Manzum Siyerler”, *Hız Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu 20-22 Nisan*, Ankara: İslâmî İlimler Dergisi Yayınları, 2007.
- ÖZTÜRK, Erdem Can, *Lâmi’i Çelebi’nin Şevâhidü’n-nübüvve Tercümesi: İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Manisa 2014.
- ÖZTÜRK, Nuran, *Siyer Türü ve Siyer-i Veysî*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1997.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983.
- PALA, İskender, *Hayriyye*, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1989.
- PALABIYIK, Abdülkadir, “Taberânî ve el-Mu’cemü’s-Sağîr Adlı Eseri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. XIII-XIV, İzmir, 2001, s. 191-203.
- PARLIYAN, Abdullah, *Sünen-i Tirmizî (3 Cilt)*, Konya: Konya Kitapçılık, 2007.
- PARLIYAN, Abdullah, *Sünen-i Darimi Tercümesi*, Konya: Konya Kitapçılık, 2012.
- PEKOLCAY, Neclâ ve Diğerleri, *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev’ilere Giriş*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2000.
- SALÂHÎ, Mehmed (1322), *Kâmûs-ı Osmânî*, C.4, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul.
- Sâlim Efendi, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*, Hazırlayan: Adnan İnce, Ankara: AKM Yayınları, 2005.

- SANDIKÇI, Kemal, Ahmed b. Sâlih et-Taberî Maddesi, *DİA*, C. 2, 1989, s. 132.
- “Siyer”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. VII
- SEZİKLİ, Abdullah, *İslam Tarihinde Hz. Peygamber Döneminde Siyer Kaynaklarına Göre İslam’a Giriş Şekilleri (Örnekleri)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Master Tezi, Ankara 2006.
- SOFUOĞLU, Cemal ve Diğerleri (2010), *Yüce Kur’an ve Açıklamalı-Yorumlu Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ŞEN, A. Tunç, “The Dream of 17th Century Ottoman Intellectual: Veysi and His Habname”, Sabancı Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.
- ŞENGÜL, Nedim, Nâbî’nin Farsça Divançesi (Tahkikli Metin), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2005.
- ŞENSOY, Saadet, Veysi (Üveys b. Muhammed el-Alaşehri) ve Eseri Merace’l-Bahreyn’in Tahkiki, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1985.
- ŞULUL, Kasım, *İlk Siyer ve Mağazi müelliflerinden Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Vakıdi, (H.130-207/M.747-823), Hayatı, Eserleri, Tarihçiliği ve Etkileri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa 1996.
- TAN Muharrem, *Câmiü’l-Ehadis*, İstanbul: Moralite Yayıncılık, 2005.
- TEKİNEŞ, Ayhan, “Tahâvî’nin Şerhu Me’âni’l-Âsâr’da Hadisleri Anlamada Takip Ettiği Yöntemler”, *Divan* S.1, 2002, s. 161-184.
- TERGİP, Ayhan, “Siyer Yazıcılığı ve Türklerin Siyer İlimine Katkıları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* C. 3, S. 15, 2011, Ordu.
- TERZİ, Mustafa Zeki, “Buhârî’nin Sahih’indeki Siyer ve Meğâzî Rivâyetleri”, *Büyük Türk-İslâm Bilgini Buhârî (811-869) –Uluslararası Sempozyum- 18-20 Haziran 1987*, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri 1996, s. 159-164.
- TIRAŞ, Yusuf Can, Nâbî’nin Münşeâtı, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2014.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 284-285.
- TOP, Yılmaz, *Münîrî’nin Manzum Siyer-i Nebî’si VI-VII*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora tezi, İstanbul. 2007.
- TOSKA, Zehra, Veysi Divanı: Hayatı, Eserleri ve Edebi Kişiliği, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1985.
- UZUNGÜNGÖR, İhsan, *Mevâhib-i Ledüniye* İstanbul 1972.

- ÜLGER, Sibel, Nâbî'nin Hayr-âbâd'ı, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van, 1996.
- ÜRKMEZ, Ahmed, "Tarih Kaynaklarından Özgün Bir Hadisçi Portresi: Şa'bî", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* C. 28, Güz 2009, s. 123-152.
- YALÇINKAYA, Mehmet Akif, Arap Dili ve Edebiyatı Açısından Hz. Peygamber'in Mektuplarının Değerlendirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006.
- YARDIM, Ali, *Peygamberimiz'in Şemâili*, İstanbul: Damla Yayınevi, 2005.
- YAVUZ, Yusuf Şevki ve AVCI, Casim, "İbnü'l-Cevzî Maddesi, *DİA*, C. 20, 1999, s. 543-549.
- Yeni Tarama Sözlüğü*, Düzenleyen: Cem Dilçin, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.
- YILMAZ, Nuran, "Habnâme-i Veysî", *Bir Dergisi Prof. Dr. Kemal Eraslan Özel Sayısı*, S. 9-10, İstanbul 1998, s. 651-659.
- YILMAZ, Nuran, "Veysî'nin Dürretü't-Tâc Adlı Siyeri ve Nüshalarının Tanıtımı", *Erciyes Üniv. SBE. Dergisi* S. 8, 1999, Kayseri.
- YILMAZ, Nuran, "Siyer-i Veysî'deki Hikâye-i Latîfe Çerçevesinde Tolerans, Müsamaha ve Hoşgörü Kavramlarının Yeniden Değerlendirilmesi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 2, Temmuz-Aralık 2003, s. 139-150.
- YÜKSEL, Hüseyin, Gazavat-nameler ve Nabi'nin Fetih-name-i Kamanîçe Adlı Eserinin Metni, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1997.

EK 1: ÇALIŞMADA KULLANILAN NÜSHALARIN FOTOĞRAFLARI

Fotoğraf 1: Ali Emîrî Efendi Nüshası, ilk varak

بیدی از حضرت شیخ بوکل مدان چشمه منجم بر جوش نجف
 اولوب مکر اول زمان سلسله سخت کرده و پیش منحل با سخن
 ذل و زوال اوله لردیم جوایزه لابل عورت و عورت دیوانه
 کینج خانه ملکوت اوله لردیم کلیم بجز نظام صحیحی نماند نصال
 جگر و زینم بدست ضعیف ده جا کیکر و منحل ایدی تا که روز فخره
 خد بوخته گرم صلی الله علیه و سلم حضرتی خد و ما یابنی طلمه
 مقابله کجا سیدم مفتاح یورب حضور سعا و تلوندن تقییب
 روی معادست ایلدی حیره تلوزینه بد رشته و غوغت سورت
 یورد بیکه یاغمان منحل لجره طایفه مس معرکه کویجه ایلدیلم
 قندیل نصال لجمی هنوز زجا خد حافظه که فرزا نیمیز بوخته
 کشته تدا بدست نمان اولدی بند خدی در ساعت جوده اوقات
 کد رشته مداداره نظره نظره ایلدیله تا که مستی بی هذا المقیاح
 بو مایدی از حضرت شیخ بوکل باره سی کوشه خد خد حافظه
 چشم مغرور و تعلق ایدی یک فی اختیار انهدا انک سول الله بو
 قدم عرضش لرینه روی ایلدی معجزات مولانا کله کله
 تدیقذر که ایدین رتبه نمانا جمیع فتح کریان معجزه اید
 القوی ما ده سنده بس که اختلافه بس لولوس معصیری
 ضعیف و بعضی آخر غوغه مصفوح اولقن جا بنده اهل و شاد در
 منت اختلاف بود لدر ذکره مقاله خد به دست سناک
 ایدر غوغه فتحی جانین نرجیح و بعضی فتحی قبل الیقول من
 و حل دارالی صفیان منو امین اید من دخل الی آخره جده انا جنتی
 وساطتله تحقیق طریقی بعضی یور شدر در انانی بو بده
 بردوشینه غوغه بسکن جنال سناکف روز نه ضعیف مستود کبر
 بعضی نالی چیزان جهره نمانا و تقین سناک خد نبرازار تغییر ده
 اورده نیشستان سطوق قلمغه حب رتتا و نمنذر که عا دنا
 فتوحات اسلامیه باصلی ما عنوه واقع اوله کلوب سیانده
 رسم نقاشی اولمغه لایه ایلی حاله دن ربسی و زره صور سیانده
 بو عین ارض و یدر واحد هانک تحقیقی آخری منا فیدر انا بلده
 مبارکه کله که حرم رب العالمین و اثرش با دروی رسین اولمغه

فتحی کبر فتوحات واعظم واقعات اولدیغی جای کلیم کلیم
 و اتم مور بعثدن اولدیغی رضی الله عنهما هر جنبه کله فاش
 رحمتی سید لاصفا وسیده لایما حضرت محمد المصطفی صلی الله علیه
 وسلم اولمغه شرف فتح و بیروت فاتح و شرف مصفوح اجتماعی
 اقتضای صورت اینتا زاینین لوفتح جلیل فتوحات خادوه
 متصور اولدین صورتین محالی یعنی استماله اعلائی حالت سیان
 بلوه کله قلمق سیوه حیفه تقدیر دن سبتعه دکدر تم
 وصلی الله علی سید محمد مفتاح السور و خاتم الرسل
 و علی له وصیحه و عشره و نابعیم و اولاده و نبیه
 و علیا مهتم اجمعین و سلم استیبا و قد
 بجز بجز سده و توفیق جمیع لوم جمیع
 بریح انانی سست و فایز بعد
 الالف بلف العاقر الفاسه
 الصمیمین السجده و ی
 غفر الله لولولیه
 ولین دعا العفو
 و صل علی محمدنا
 و علی آله
 وسلم

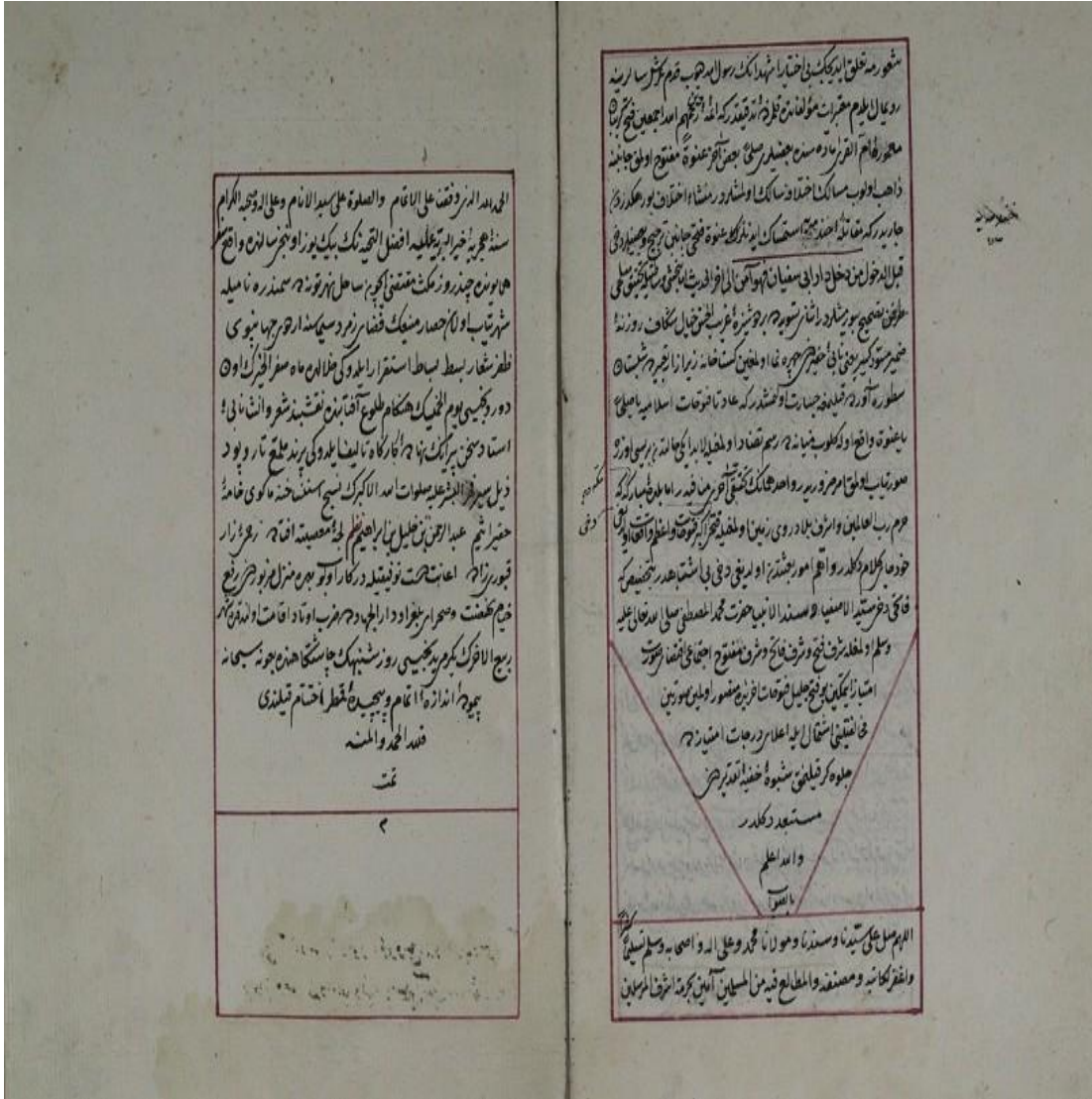

اصحیای فقیر در ذممت زده
 ساه قیلا
 عزیزین
 علی بن ابی طالب
 محمد بن عبد الله
 و آله و صحبه اجمعین
 علیهم السلام

Fotoğraf 2: Ali Emîrî Efendi nüshası, son varak

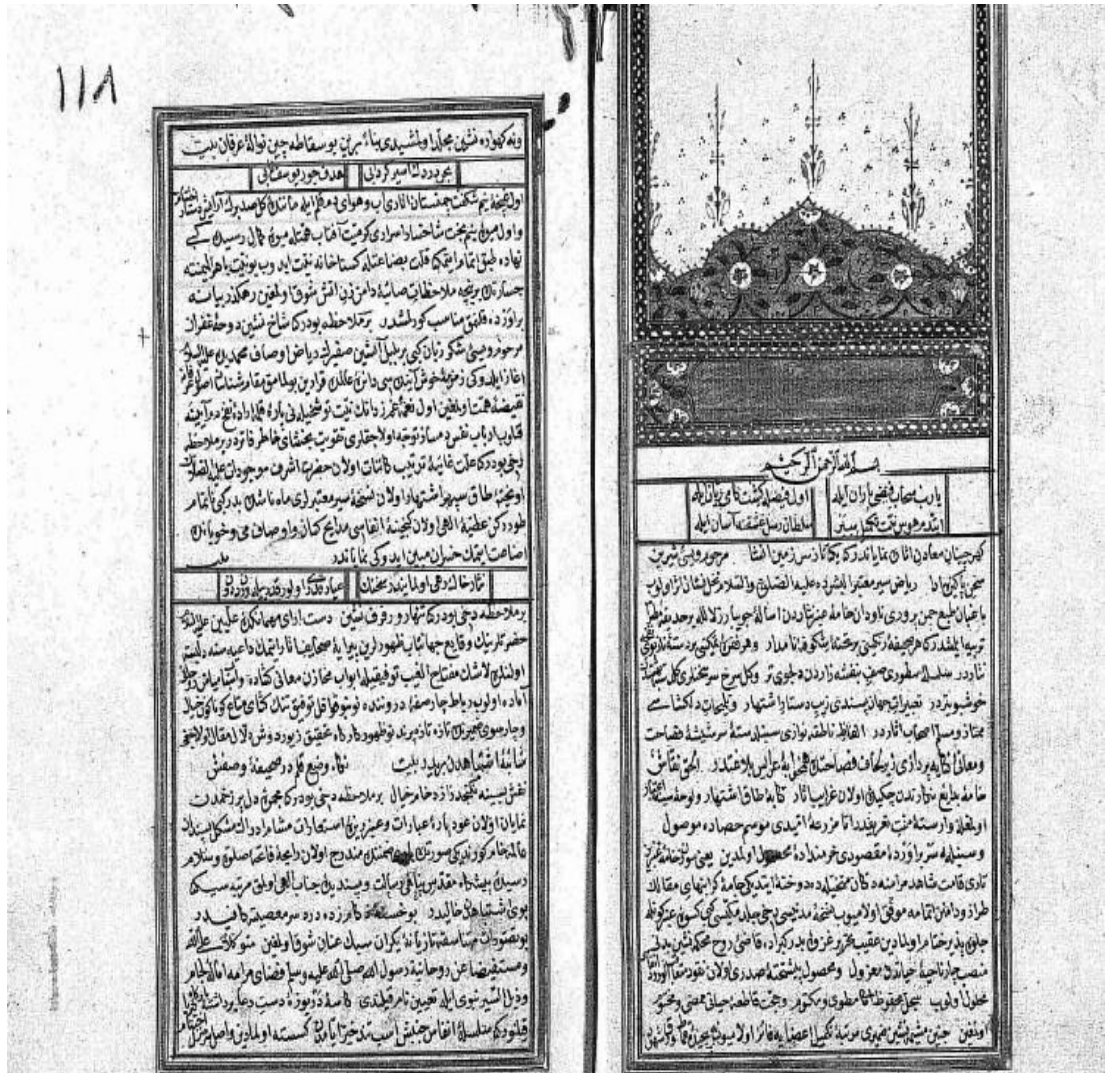
Fotoğraf 3: Esad Efendi nüshası, ilk varak

Fotoğraf 4: Esad Efendi nüshası, son varak

مشهور خلق ایله کیشی ایشخارا نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 روایل ایلم معقرت مؤلفانین فکرمه نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 معقرت قلم ایلم معقرت مؤلفانین فکرمه نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 ذاهبه اولوب ساکن ایشخارا نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 جابر که قلمه نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 قبله خول من خول اولوب ایشخارا نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 طایفه نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 خیر مؤکیر معنی باقی خیر مؤکیر معنی باقی خیر مؤکیر معنی باقی
 سلطوره آوره قلمه نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 مایه نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 سوره نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 هم رب العالمین اولوب ایشخارا نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 خود جلاله کلامه اولوب ایشخارا نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 قلمه نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 وسلم اولوب ایشخارا نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 امین اولوب ایشخارا نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 فی لفظین استمال اولوب ایشخارا نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 جلوه کر قلمه نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 مستعد و کلدر
 و اید اعلم
 بالقرآن

ایله اید ایشخارا نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 سنه نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 هابره نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 شهر نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 نظر نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 دور نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 استا نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 ذیل نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 خیر نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 قبول نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 خیم نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 ربع نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 چوب نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 فهد نهدنک رواله حجب قلم کوشا رسنه
 نعت

Fotoğraf 5: Şehid Ali Paşa nüshası, ilk varak

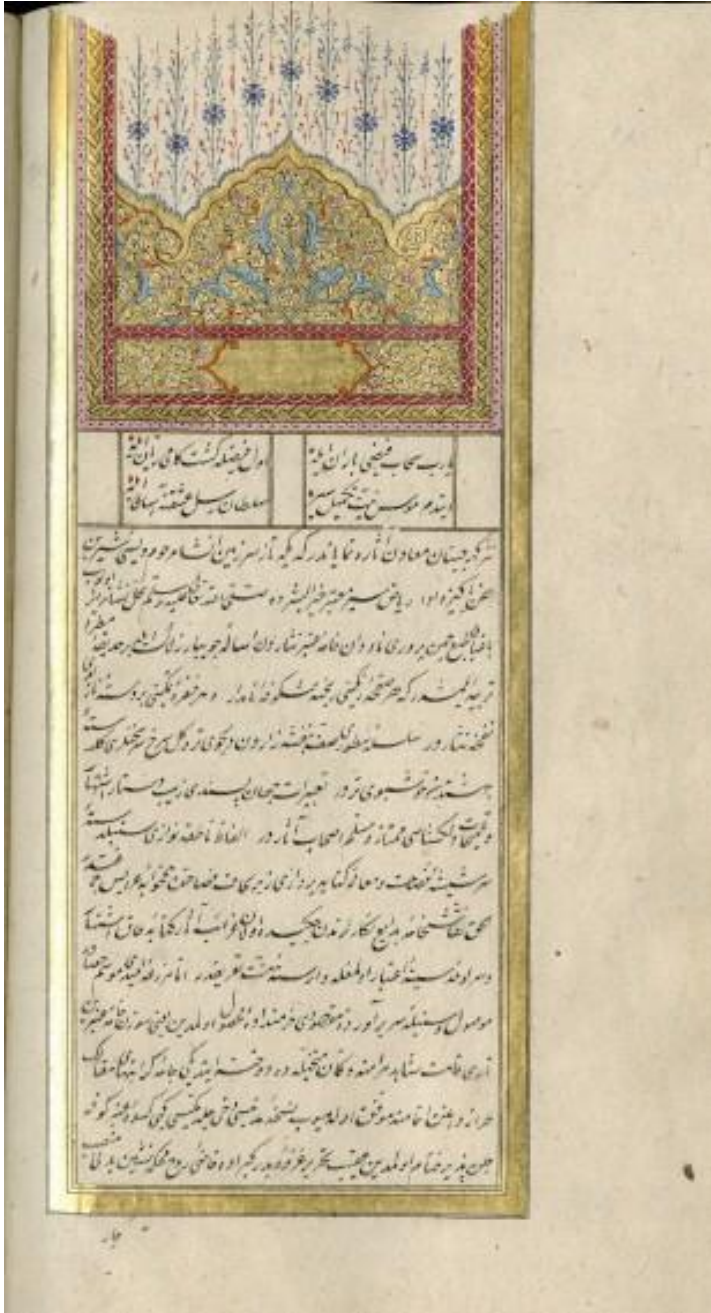
Fotoğraf 6: Şehid Ali Paşa nüshası, son varak

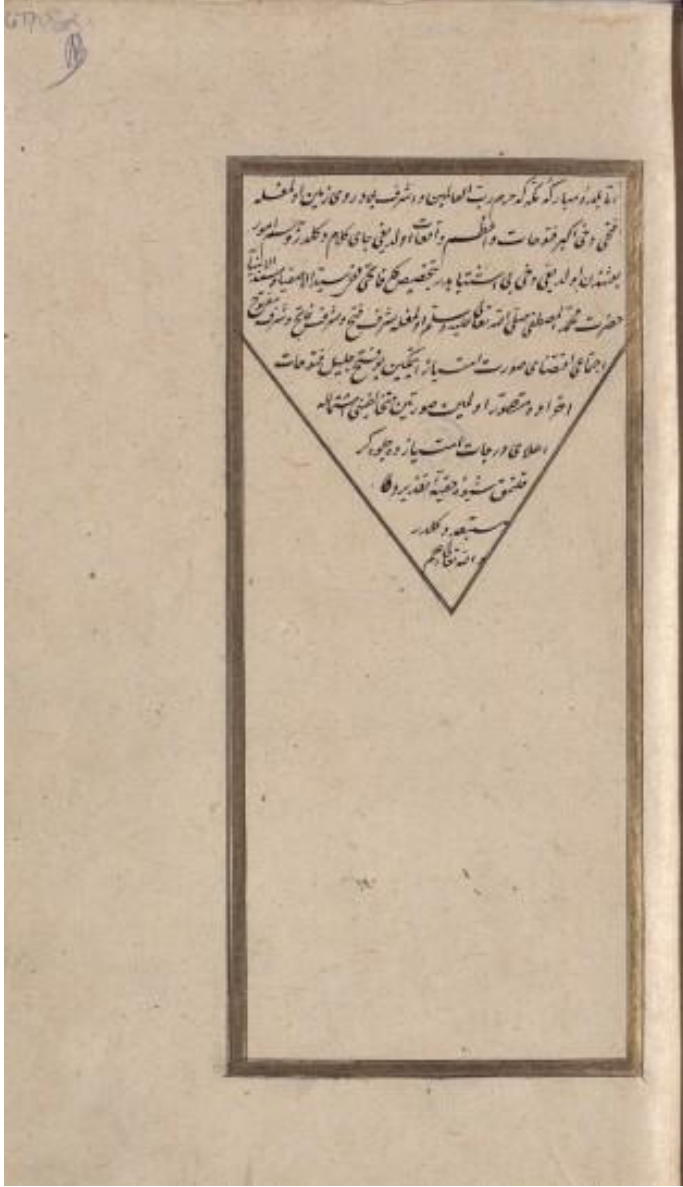
Fotoğraf 7: Michigan 418 (T1) nüshası, ilk yaprak

Fotoğraf 8: Michigan 418 (T1) nüshası son yaprak

Fotoğraf 9: Michigan 464 (T2) nüshası, ilk yaprak

Fotoğraf 10: Michigan 464 (T2) nüshası, son yaprak

2070
.98
:398

(RECAP)

سر

Digitized by Google

Original from
PRINCETON UNIVERSITY

Fotoğraf 11: Matbu Nüsha, ilk yaprak

رسم نساؤا اولغله لا بد انكى حالتدن * برىسى اوزره صور تباب اولق امر ضرور يدر
واحد همانك تحققي اخرى منافيدر * اما بلده مباركه مكه كه حرم رب العالمين
واشرف * بلاد روى زمين اولغله * فتي دخا كبرقنوحات * واعظم واقعات
اولدينى جاي اشتباه دكادر * واهم امور بعثتدن اولدينى دخا هم جاي محل كلام
دكادر * بتخصيص فاتحى دخا سيد الاصفيا وسندا الانبيا حضرت محمد المصطفى
* صلى الله تعالى عليه وسلم اولغله * شرف فتح وشرف فاتح وشرف مفتوح
* اجتماعى اقتضاي صورت امتياز اتمكين بوقتح جليل سائر قنوحات *
* اخراجه متصور اولغله * صورتن محالفتنى اشتغال ايله *
* اعلاى درجات امتيازده جلوه كراولسه *
* شيوه * خفته تقدير دن *
* مستعيد دكادر *
* والله تعالى *
* اعلم *
ت م خ

قد تم بعناية الله وتوفيقه * ويسر الله الاتمام بطفه * طبع هذا الكتاب اللطيف
المستطاب * المشهور جواهر الفاظه بمعاني الجهاب * المعنى بنيل سربنوبى
من اثر مرحوم فاضل نابى * بارادة صاحب غزاة الموحدين * دافع الفساد قاصع
اصل المخالفين * ادام الله نصرته واقتداره على رؤس المؤمنين * ونور مشكوة
حكومته وعدله مادامت التمرين * اعنى به مجدى الخلقه * علوا لهمة المبسوط
احسانه على البريه * المشهور ببذل النعم والجود والافعال الخيره * محمد على باشا
الموفق بتوفيق الله مايشا * فى مطبعة بولاق قد صححه من اوله سعد الله * سيد افندى
وتم بالخير بتصحيح عبدالوهاب طاعستافى فى سلج جادى الاخر سنة الف وما تين نماز
واربعين من هجرة من له العز والشرف
عليه ازكى الصلاة
والسلام